

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT
VE LEVÂMİ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No.
1085 y. 565-752) ÇEVİRİ YAZI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Cafer MUM

HAZIRLAYAN
Sariye UZAN

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT
VE LEVÂMİ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No.
1085 y. 565-752) ÇEVİRİ YAZI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SARİYE UZAN

MALATYA 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT VE
LEVÂMİ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752)
ÇEVİRİ YAZI

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN
Prof. Dr. Cafer MUM

HAZIRLAYAN
Sariye UZAN

Jürimiz 07.03.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bularak Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul etmiştir.

Jüri Üyeleri İmzası

1. Prof. Dr. Hakan KAVRUK (Başkan)
2. Prof. Dr. Şener DEMİREL
3. Prof. Dr. Cafer MUM (Danışman)

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Kubat
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Cafer Mum'un danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım *“Celâl-zâde Sâlih Çelebi Cevâmi‘ü’l-Hikâyât Ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât (Topkapı Revan K. No. 1085 Y. 565-752) Çeviri Yazı”* başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Sariye UZAN

ÖZET

Edebiyatımızda, mensûr eserler denilince her ne kadar akla tezkireler gelse de eğitici ve öğretici yönü olan mensûr hikâyeler de kaleme alınmıştır. Şiir kadar rağbet görmemesine rağmen, pek çok hikâye, te'lif edilmiş; tercüme, adaptasyon veya derleme yoluyla edebiyatımıza kazandırılmıştır. Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, aslı Muhammed Avfî tarafından yazılmış dört kısımdan oluşan ve her kısım da yirmi beş bâba ayrılmış hacimli bir hikâye külliyyatıdır. İbn Arabşah, Necâtî gibi şahsiyetlerin çevirilerinden ziyade en bilinen çeviri Celâl-zâde Sâlih Çelebi'ye aittir.

Bu çalışmada kültürel niteliği ile edebiyatımızda önemli bir yer tutacak olan Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levami'ü'r-Rivâyât'ın Topkapı Revan K. No.1085 (565-752) adlı nüshası incelenmiştir. Mensûr hikâyenin ne olduğu, tasnifi ve edebiyat tarihindeki önemine değinilmiştir. Çalışmaya konu olan Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levami'ü'r-Rivâyât hikâyesi, tanıtıldıktan sonra hikâyenin çeviri yazılı metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levami'ü'r-Rivâyât, Hikâye, Çeviri Yazı.

ABSTRACT

When we say prose works in our literature, much as Collection of Biographies come to mind, prose stories, which are educational and didactic, are also written. Although they don't catch on as poem, many stories were compiled and brought into our literature through translation, adaptation or compilation. Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, originally written by Muhammed Avfî, consisting of four parts and each separated into twenty-five chapters, is a bulky story corpus. The best known translation belongs to Celâl-zâde Sâlih Çelebi rather than translations of such characters as İbni Arabşah, Necâtî.

In this study, the copy called Topkapı Revan K. No.1085 (565-752) belonging to Cevâmi'ü'l-Hikâyât and Levâmi'ü'r-Rivâyât was reviewed, which will take an important place with cultural quality in our literature. It was mentioned what is prose story, its classification and significance in history. After the story of Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât was introduced, which is the subject of the study, transcription of the story was provided.

Key Words: Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, Story, Transcription

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	ii
ONUR SÖZÜ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ HAYATI VE ESERLERİ

1. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ’NİN HAYATI	13
2. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ’NİN ESERLERİ	15
2.1.Tarihe Dayalı Eserleri	15
2.1.1. Târih-i Sultân Süleymân	15
2.1.2. Târih-i Mısır	16
2.2. Diğer Eserleri	16
2.2.1. Kıssa-i Fîrûz Şâh Tercümesi:.....	16
2.2.2. Dîvân	17
2.2.3. Leylâ vü Mecnûn.....	17
2.2.4. Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât	18
2.2.4.1. Genel Bilgiler.....	18
2.2.4.2. Eserin Tercüme Tarihi	18
2.2.4.3. Eserin Konusu	18
2.2.4.4. Dil ve Üslûp.....	19
2.2.4.5. Eserin Şekil Özellikleri	20
2.2.4.6. Eserin Nüshaları	21

II. BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ'Ü'R- RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752)

1. TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	23
2. METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YÖNTEM	24
3. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ'Ü'R- RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752) ÇEVİRİ YAZILI METİN	26
SONUÇ	457
KAYNAKÇA	460

ÖN SÖZ

Eski Türk edebiyatında hikâyelerin konuları, belirli bir çerçevede şekillenmiş özellikle din, tasavvuf, aşk, ahlâk ve kahramanlık konularına daha fazla yer verilmiştir. Konular ayrı ayrı işlendiği gibi iç içe geçmiş birden fazla konunun yer aldığı hikâyelere de rastlanır. Bu hikâyelerden biri olan Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, kısa hikâyeler tarzında kaleme alınmış hacimli bir eserdir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi, İranlı Cemâleddin Muhammed Avfi'nin aslı Farsça olan eserini Kanûnî'nin oğlu Şehzâde Bâyezîd'in isteği üzerine tercüme etmiştir.

Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât'ın dört cilt şeklinde tamamlanması planlanmaktadır. Çeviri yazısını hazırladığımız dördüncü cilt, üçüncü kısmın on dördüncü babından başlayarak dördüncü kısmın yirmi dördüncü babına kadar olan bölümünü içermektedir.

Nüshada sehven tekrar edilen metinler ve kelimeler transkribe edilirken tekrarı yazılmamıştır. Okunamayan kelimeler ve silik kısımlar ise dipnot ile belirtilmiştir. Arapça ve Farsça ibareler ve başlıklar koyu yapılarak vurgulanmıştır. Metinde geçen bazı âyetlerin de mealleri dipnotlarda verilmiştir. Ayrıca çalışmanın giriş bölümünde mensûr hikâyenin tanımı, tasnifi ve edebiyat tarihindeki önemine değinilmiştir.

Türkçe nesir dilinin tarihî gelişimi açısından önem arz eden eser, gerek kaleme alındığı 16. yüzyıl, gerek önceki ve sonraki dönemlerin karşılaştırılması, araştırılması ve tespiti açısından önemli bir kaynaktır. Eser, incelendiğinde Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmakla birlikte kültür açısından da zengin araştırma konularını içerir.

Birinci bölümünde Nişancı Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin hayatı, eserleri, edebi şahsiyeti ve Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât'ın nüshaları hakkında bilgi verilir.

İkinci bölümde, metinde kullanılan transkripsiyon işaretlerinin tablosu verildi. Metni oluştururken izlenilen yöntemlerden bahsedilerek, metnin 565a-752a şeklinde numaralandırılan varakların çevri yazısı verilmiştir. Sonuç bölümünde ise hikâyenin genel değerlendirilmesi yapılarak elde edilen veriler sunulmaya çalışılmıştır.

Metnin transkripsiyonunda büyük harfler, özel isimlerde ve mekân adlarında kullanılmıştır. Bu isimlere gelen ekler ise kesme işareti ile ayrılmıştır. Çalıştığımız nüshada birkaç varak iki kez kopyalanmıştır. Bazı satırlar veya satırdaki kelimeler ise siliktir.

Çalışmamda tez konusunun tespit edilmesi aşamasında çalıştığımız eserin varlığından söz ederek yazma nüshaya ait elindeki materyali vererek büyük katkı sunan, gerek kütüphanesinden gerekse engin fikirlerinden istifade ettiğim, görüşleriyle çalışmama zenginlik katan ve çevirilerim esnasında hiçbir yardımını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Hasan Kavruk’a şükranlarımı sunarım.

Akademik başarılarından ilham aldığım, araştırmanın yapılmasında sonsuz destek ve yardımlarını gördüğüm, sıkıntılarım esnasında çözüm üretmeme büyük katkı sağlayan, kütüphanesini ve her türlü bilgisini bana içtenlikle açan, yanında olduğum sürece kendisinden hayata ve insanlığa dair çok şey öğrendiğim danışman hocam Prof. Dr. Cafer Mum’a teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum. Ayrıca her konuda arkamda durarak maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen kıymetli annem Gülhan Uzan’a, babam Hacı Uzan’a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamızdaki eksiklerin ve hataların hoşgörüsüyle karşılanacağına, ortaya konulacak tenkitlerin bundan sonraki çalışmalarımız için yol gösterici olacağına inanıyorum.

SARİYE UZAN

Malatya 2019

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen madde
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
H.	: Hicrî
Hzl.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
Ktl.	: Katalog
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Miladî
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
Sül.	: Süleymaniye
t.	: Tarih
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vr.	: varak
y.	: yaprak

GİRİŞ

ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MENSÛR HİKÂYE

1. Hikâyenin Tanımı

Sözlükte “*bir olayı ve macerayı sırasıyla anlatma, dile getirme, nakletme; hakiki veya uydurma sergüzeşt, vukuat, rivayet*¹” anlamlarına gelen hikâye, olağanüstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzerlik gösterir ve en eski edebi türler arasında yer alır. Ancak geçmiş çağlarda gerek doğu gerekse batı kültüründe hikâye, modern özelliklerini kazanıncaya kadar bağımsız bir edebi tür olarak görülmemiş, masal, fabl, menkıbe, kıssa hatta fıkra ve latife gibi diğer türlerle birlikte de kullanılmıştır. Batı dillerinden biri olan Fransızca’da masal anlamında “*conte*”, anlatım manasında “*recit*”, tarih manasında “*histoire*” kelimeleri aynı zamanda hikâye türü için de kullanılmıştır. Araştırmacılar ise destân ve menkıbe gibi metinleri de ihtiyatlı bir yaklaşımla hikâye olarak kabul etmişler veya bu türlerin içindeki birtakım epizotların hikâye olabileceğini ileri sürmüşlerdir.² Hikâye sözlüklerde şu şekillerde tanımlanmaktadır:

“*Nakletme, bir vak’a ve sergüzeşti sırasıyla anlatma, rivayet, hakikî ya da uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus sergüzeşt ve vukuât, kıssa, mesel, roman*”³.

“*Nakletme, anlatma, bazı vukuât heyet-i mecmuası, fıkra, roman*”⁴.

Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı sözlükte ise, “*bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması*” manasına gelen hikâye, Eski Türk Edebiyatında en geniş ifadeyle “*bir olayın anlatımı*” şeklinde düşünülmüştür. Tarihi çok eskilere dayanan hikâye; başlangıçta, olağanüstü olaylara yer vererek okuyucuda ve dinleyicide gerçekten yaşanmış hissi uyandırmak için kaleme alınmıştır. Bu yüzden yaşanmış ve yaşanması muhtemel olaylar, estetik bir gaye güdülerek oluşturulmuştur. Türk Edebiyatında hikâye

¹Parlatır, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara 2011, s.635.

²Kavruk, Hasan-Pala, İskender, “*Hikâye*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XVII, İstanbul 1993, s.491-493.

³Sami, Şemsettin, **Kamûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1995, s.554.

⁴Naci, Muallim, **Lügat-ı Naci**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, s.358.

türünün köklü bir geleneği vardır. Bu gelenek İslamiyet'ten önceki devirlere kadar iner. İslamiyetten önce 8. yüzyıla kadar devam eden sözlü kültür geleneği, bu yüzyıldan sonra yerini yazılı edebiyata bırakmıştır. Göktürkler döneminde ortaya konan Orhun ve Yenisey Yazıtları hikâye türünden farklı özellikler taşır. Eldeki kaynaklara göre Türk edebiyatında ilk mensûr hikâyecilik Uygurlar'da görülür.⁵ İslâm kültürü içerisinde ise 11. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşadıkları geniş sahalarda, uzun tarih devirleri boyunca meydana getirdikleri zengin edebî mahsuller arasında hikâye geniş bir yer tutar.⁶ Göktürk, Uygur ve Karahanlılar döneminde hikâye sözcüğü yerine “sav” kelimesinin kullanıldığı bilinmektedir. Aynı zamanda “sav”, atasözü, mektep, mesaj anlamlarında da kullanılmıştır. Divanü'l-Lügati't-Türk, Dede Korkut gibi önemli eserlerde “sav” sözcüğüne rastlanmaktadır. Türkler, “hikâye” kelimesini İslâmiyet'i kabul edip, İslâm kültür ve san'atı ile karşılaştıktan sonra kullanmaya başlamışlardır.

Eski Türk Edebiyatında hikâye türünden bir eser değişik adlarla anıldığı gibi değişik türlerdeki eserler de hikâye olarak adlandırılabilir. Eski Türk Edebiyatı'nda klâsik hikâyelerin gâyesi, okuyucuları eğlendirirken, belli konularda bilgilendirmek, dinî, ahlâkî yönden eğitmek ve onların olgun birer insan olmalarını sağlamaktır. Hikâyeler, “kıssadan hisse” çıkartılacak tarzda kaleme alınmıştır. Her hikâyeden okuyanın mutlaka bir hisse çıkartması hedeflenmiş, bazı hikâyelerde başta veya sonda yazar tarafından bu “hisse” açıkça belirtilmiştir. Eski Türk Edebiyatında hikâye; şiir gibi amaç olarak değil, okuyucuyu eğitmek, ona belli bir mesaj vermek için bir vasıta olarak kullanılmıştır.⁷

Eski Türk edebiyatında hikâyelerin konuları belirli bir çerçevede şekillenmiş, özellikle din, tasavvuf, aşk, ahlâk ve kahramanlık konularına daha fazla yer verilmiştir. Birbirinden farklı konuların ele alındığı hikâyeler olduğu gibi, iç içe geçmiş birden fazla konunun yer aldığı hikâyeler de vardır.

Şahıslar ise tek düzedir. İyiler hep iyi, kötüler hep kötüdür. Her hikâyenin sonunda iyiler mükâfatlandırılırken, kötüler cezalandırılır çünkü klasik hikâyenin en önemli amacı okuyucuya bilgi vermek, bilgi verirken de okuyucuyu uyanık tutmaktır.

⁵Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler**, M.E.B Yayınları, İstanbul 1998, s.49.

⁶Mazıoğlu, Hasibe, **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.533 vd.

⁷Kavruk, Hasan, a.g.e., s.8.

Bundan dolayı klasik hikâyenin şahıs kadrosu sıradan şahsiyetlerden oluşur. Ayrıca mensûr hikâyelerin niteliklerine bakıldığında divan şairlerinin şiirlerinde kullandığı çeşitli manzum ya da kavramların bu tür hikâyelerden kaynaklandığı görülmektedir. Şiirde gönderme yapılan Rüstem, İsfendiyar, Efrasyap gibi efsanevî kişilerin hayatları bu tür mensûr hikâyelerde hayat bulmuştur.⁸

Anadolu’da klasik edebiyatın başladığı devirlere kadar Türk hikâyeciliği genellikle halk hikâyesi şeklinde devam etmiştir. Klasik edebiyatın teşekkülü ve İran edebiyatındaki mesnevi nazım şeklinin benimsenmesiyle birlikte özellikle manzum hikâyede önemli bir gelişme gösterilmiştir. Daha sonraki dönemlerde nesrin küçümsenmesiyle hikâyeler, daha çok mesnevi nazım şekliyle yazılmaya başlanmıştır. Klasik manzum hikâyeler, aruz vezniyle yazılmasına rağmen, hikâyelerin çoğunlukla halk diliyle söylenmesi, geniş halk kitlelerine hitap ettiğini ve arka planda bir geleneğin bulunduğunu göstermektedir. Ancak orijinal örnekleri Fars edebiyatından seçilen klasik mesnevilerde, durum farklıdır ve bu tür eserlerde şairler, örnek alınan mesneviyi aşma gayesiyle sanatkârane bir üslûp kullanmışlardır.⁹

Bir kısım hikâyelerde olağanüstü masal unsurlarına rastlanır. Olaylar olağanüstü mekânlarda, olağanüstü şahıslar çerçevesinde geçebilir ve tesadüflere de rastlanır. Fakat bütün bunların yanında gerçek hayatı konu edinen realist hikâyeler de pek çoktur. Hikâyelerin ekseriyeti sade bir dille, herkesin anlayabileceği tarzda kaleme alınmıştır. Süslü nesirle, ağdalı bir dille yazılmış hikâye sayısı pek fazla değildir. Amaç, bir olayı hikâye etmek veya okuyucuya faydalı olabilmektir. Bunun için okuyucunun anlayabilmesi esas alınmış, bundan dolayı da süslü nesir pek fazla kullanılmamıştır. Sade nesir, halkı bilgilendirmek için, yalın ve sanatsız bir dille yazılan eserlerden oluşur. Bu yüzden de mensûr hikâyeler sade nesir diliyle yazılmıştır. Hikâyelerin aslı mensûr olmakla birlikte, hemen her hikâyede araya manzum parçalar yerleştirilen ve aruz vezniyle yazılan bu manzûm metinler ekseriyetle hislerin ifade aracı olarak kullanılmıştır ve olayların akışına etkisi olmayan bu manzum parçaların çıkartılması olay örgüsünde bir eksiklik meydana getirmez.¹⁰

⁸Bülbül, Tuncay, **İsmail b Ali Câmî’ü’l-Hikâyât**, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s.7.

⁹Kavruk, Hasan-Pala, İskender, a.g.m., s.491.

¹⁰Kavruk, Hasan, a.g.e., s.9.

TDV İslam Ansiklopedisi'nde yer alan bilgilere göre; 11. ve 13. yüzyıllarda Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslâmlaşması, 14. yüzyılda Rumeli'de başlayan fetihler, edebiyatımızda millî ruh ve heyecanı güçlendiren dinî-destanî eserin meydana gelmesini sağlamıştır. Dinî-destanî hikâyelerimizden olan Battal-nâme ve Danişmend-nâme 12. ve 13. yüzyıllarda teşekkül etmiştir. Dinî-aşk hikâyelerimizin ilk örnekleri ise 13. yüzyılda yazılmıştır. Ali isimli şairin yazdığı Yusuf Kıssası'ndan sonra Şeyyâd Hamza'nın yazmış olduğu Yusuf ile Züleyhâ mesnevisi, İslâmî edebiyatın en eski aşk hikâyesidir. 14. yüzyılda teşekkül eden Dede Korkut Hikâyeleri ve Oğuz Kağan Destanı destandan hikâyeye geçiş merhalesinin karakteristik bir örneği olması bakımından, Türk hikâyeleri arasında özel bir yeri ve önemi vardır. Ayrıca Türkler'in İslâmiyet'i kabul etmelerinden sonra, bilhassa İran ve Arap edebiyatından tercüme yoluyla alınan tercüme hikâyeler, Klasik Türk edebiyatında ya aslına bağlı olarak çevrilmiş ya da ekleme ve çıkarmalarla değiştirilmiş yahut sadece muhteva esas alınarak yeniden şekillendirilmiştir. Tercümeler genellikle Farsça'dan, kısmen de Arapça'dan yapılmıştır. Farsça'dan yapılan tercümelerin başında Kelile ve Dimne gelir. Hayvan hikâyelerinden oluşan bu eserin bir benzeri de Merzûbannâme'dir. Sadreddin Şeyhoğlu tarafından bazı güççük değişiklikler ve eklemelerle tercüme edilen bu eser didaktik hayvan hikâyeleri külliyyatıdır. 15. yüzyıla ait olan Bahtiyâr-nâme ve Hikâye-i Ucûbe vü Mahcûbe ile Kahramannâme, çeviri hikâye tekniğiyle yazılmışlardır. Ziyâeddin Nahşebî'nin Tûtînâmesi, Fırdevsî'nin Şâhnâme'si, Cemâleddin Muhammed Avfî'nin Cevâmî'u'l-Hikâyât ve Levâmî'u'r-rivâyât'ı (tercümesi Celâlzâde Sâlih Çelebi), Fettâhî'nin Hüsn ü Dil'i (tercümeleri Lâmiî Çelebi ve Âhî), Bekâyî'nin Şirvan Şah ve Şemâyil Bânû'su, Muhammed Abdülkerîm b. Muhammed'in Sinbadnâme'si, Sadî-i Şîrâzî'nin Gülistân'ı ile Kısas-i Fırûzşah, Dâstân-ı Ferruh u Hümâ ve Kısas-i Kırân-ı Habeşî gibi eserleri de 16. yüzyılda Türkçe'ye aktırılan hikâye külliyyatlarıdır. Bunlardan başka Kısas-i Celâl ü Cemâl, Kısas-i Şehr-i Şâtırân, Kısas-i Müseyyeb, Hâverânnâme, Kısas-i Melike-i Şehzâde-i Rûm, Kısas-i Melik Behmen, Heft Peyker, İskendernâme ve mensûr Leylâ vü Mecnûn da Farsça'da Türkçe'ye çevrilen eserlerdir. Arapça eserler de sayıca az olmalarına rağmen etki bakımından mühimdir. Bunların başlıcaları Kısas-i Yusuf, bir aşk hikâyesi olan Mikdâd ü Miyâse, Ebû Ali et-Tenûhî'nin müstakil hikâyelerinden oluşan el-Ferec Ba'de's-şidde'sinin bir kolu, dinî, ilmi bir eser olan Hikâye-i Beşîr ü

Şâdân, hayvan hikâyeleri külliyyatı Kıstâsü'd-devân, Müstedref ve Fransızca çevirisinden aktarılan Arapça menşeli Elfû'n-nehâr ve'n-nehâr'dır.

Türkler, İslâmî kültür çerçevesinde kendi duygu ve düşüncelerinin mahsulü olan telif eserler de meydana getirmişlerdir. İlk telif hikâyelerin dinî konulu ve mensûr olduğu düşünülmektedir. Kaynakların belirttiği ilk telif eser ise 15. yüzyıl sonlarında yazılan, Anabacı ve Bursalı Hoca Abdür-rauf Hikâyesi adlarıyla da bilinen Hikâye-i Dendâniyye'dir. Vahdî Cafer Çelebi tarafından kaleme alınan eser, sosyal muhtevalı olup tek vak'a kuruluşuna sahip büyük bir hikâye ya da güççük bir romandır. 16. yüzyılda Cinâni'nin yazdığı Bedâiyu'l-âsâr ise müstakil güççük hikâyelerden oluşan yine sosyal konulu bir eserdir. Aynı yüzyılın sonunda Derviş Hasan Mehdî'nin iki kardeşin hikâyesini konu alan Kıssa-i Ebû Ali Sînâ ve Ebû'l-Hâris'i, 17. yüzyılda Gencîne-i Hikmet adıyla Seyyid Ziyâeddin Yahyâ tarafından tekrar yazılmış ve Hikâyet-i Ebû Ali Sînâ adıyla ayrıca genişletilmiştir. Yine 17. yüzyılda kaleme alınan Hâbnâme (Veysî), mensûr Hamse-i Nergisî'nin bazı bölümleri, Evhad Çelebi Hikâyesi, Hikâye-i Yahyâ Çelebi orijinal konuları ihtiva eden eserlerdir.

Arap ve Fars edebiyatlarından alınıp kısaltmalar, eklemeler ve değiştirmelerle yeni bir şekle sokulan ve hatta yalnız muhtevanın alınıp şekillenmesiyle ortaya konan adapte hikâyelere örnek gösterilebileceğimiz eserlerden bazıları şunlardır: Attâr'ın Mantıku't-tayr'ından ilham alınarak yazılan Şeyh-i San'an Kıssası, çerçeve hikâye külliyyatlarından ve Şark motiflerinden etkilenecek yazılan Kırk Vezir Hikâyeleri, Lâmiî Çelebi'nin müstakil hikâyelerden oluşan İbretnüma'sı, Arap ve Fars örneklerinden tamamen ayrı olarak Ebû Ali et-Tenûhî'nin kırk iki hikâyelere el-Ferec Ba'de's-şidde külliyyatı, Hikâye-i Hoca Said, Hikâye-i Tûtî ve Mekk-i Vezir ile özellikle klasik hikâyecilikten modern hikâyeye geçişte dönüm noktası olarak kabul edilen Muhayyelât-ı Aziz Efendi bunların başlıcalarıdır. Ayrıca bazıları tamamen telif yoluyla, bazıları ise dinî, edebî, tarihî, ahlâkî, mizahî ve ilmî eserlerde hoşâ giden ibretli hikâyelerin seçilerek bir araya getirilmesiyle oluşan derlemeler de bulunmaktadır. Bunlar, yer yer güççük müstakil hikâyelerden oluşan mecmualar veya letâifnâme tarzında kaleme alınmış mensûr hikâyelerdir. Bu eserlerde anlatılan güççük hikâyelerin bir kısmı ya halk ağzından derlenerek ya da adapte yoluyla yeni bir şekle sokulmuştur. Özel bir adı olanların yanında "*câmiu'l-hikâyât, mecmâu'l-hikâyât, hikâyât*" ya da sadece

“*letâifnâme*” adlarıyla anılan bu tür eserlerden bazıları şunlardır: Câmîu’l-hikâyât (Muhlis b. Hâfız el-Kâdî), Acâibü’l-meâsir ve garâibü’n-nevâdir (Süheylî), Câmîu’l-Hikâyât (Hezarfen Hüseyin Efendi), Câmîu’l-Hikâyât (İsmâil b. Ali), Mecnûa-i Letâif (Lâmîî Çelebi).

Klasik Türk edebiyatının bir diğer hikâye tarzı ise manzûm ve mensûr güççük hikâyelerdir. Bu hikâyelerin konuları, bir kişinin başından geçen ya da iki kişi arasında cereyan eden, zaman ve mekân unsurları belli olan bu hikâyelerde olaylar, İstanbul, Bursa, Kastamonu, Konya, İskenderiye vb. yerlerde geçer. Türk toplum hayatının belli bir kısmını göstermesi bakımından konu bütünlüğüne sahip bu tür hikâyelerin her biri tarihî vesika değeri taşımaktadır. 14-15. yüzyıla ait olduğu öne sürülen manzûm Hâzâ Hikâyet-i Kız Maa Cuhûd, 15. yüzyılda Molla Lutfî ve Şeyhî’nin Harnâme’leri, Tâcizâde Câfer Çelebi’nin Hevesnâme’si, 16. yüzyılda Latîfî’nin mensûr Evsâf-ı İstanbul risâlesindeki bazı bölümler, Taşlıca Yahyâ Bey’in Kitâb-ı Usûl (Usûlnâme), Gencîne-i Râz, Gülşen-i Envâr ve Şâh u Gedâ mesnevilerindeki yerli anekdotlar bu bakımdan mühimdir.¹¹

2. Eski Türk Edebiyatında Hikâyelerin Tasnifleri

Eski Türk edebiyatında hikâyeler ile ilgili çok fazla sayıda tasnif çalışması yapılmıştır. Araştırmacılar hikâyelerin konularına, menşelerine, kahramanların sayısına ve şekil yapısına göre tasnifler oluşturmuşlardır. Hikâye tasniflerine yönelik ilk çalışmaları yapanlardan biri olan Fuat Köprülü hikâyeyi, konu ve menşelerini birlikte değerlendirerek üç maddede ifade etmiştir:

1. Eski Türk ananesinden geçen mevzular.
2. İslâm ananesinden geçen dinî mevzular.
3. İran ananesinden geçen, ekseriyetle dinî olmayan ve bazen zâhirî bir İslâmî renge boyanmış, mevzular.¹²

Agâh Sırrı Levend de “*Divan Edebiyatında Hikâye*”¹³ başlıklı makalesiyle bu konu ile ilgili bir tasnif çalışması yapmıştır. Bu çalışmasında hikâyeleri: Hikâyenin

¹¹Kavruk, Hasan-Pala, İskender, a.g.m., s.492 vd.

¹²Köprülü, Mehmet Fuad, **Edebiyat Araştırmaları 1-2**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s.324.

konu kaynakları, konularının nitelikleri ve hikâye kahramanlarının durumuna göre üçe ayırmıştır.

Konularının kaynağına göre hikâyeler şu şekilde verilmiştir:

1. Konuları kutsal kitaplardan ya da Arap ve Fars edebiyatlarından alınmış anonim hikâyeler
2. Konuları ulusal hayatımızdan alınmış yerli hikâyeler

İkinci tasnif ise hikâyelerin konularına ve niteliklerine göredir:

1. Dinî konular, enbiya ve evliya menkıbeleri
2. Aşk hikâyeleri
3. Kahramanları tarihten alınmış hikâyeler
4. Temsilî hikâyeler
5. Tasavvufî hikâyeler
6. Serüven hikâyeleri
7. Sergüzeştname ve hasbihâl yollu hikâyeler

Kahramanın duruma göre ise:

1. Çift kahramanlı aşk hikâyeleri
2. Tek kahramanlı hikâyeler

Eski Türk Edebiyatındaki hikâyeler, konularının kaynağı bakımından yerli ve yabancı hikâyeler olmak üzere iki gruba ayrılır. Yerli hikâyelere, yabancı kaynaklı tema ve motifler girdiğinden, hikâyelerde yerli ve yabancı temaların ve motiflerin tespiti oldukça güçtür. Klasik şairlerimiz hikâye konusunda en çok İran Edebiyatında yazılmış mesnevîlerden etkilenmiştir. Özellikle aslen Türk olan Genceli Nizâmî'nin Penc-Genc adlı Farsça beş mesnevîsinden oluşan hamsesinin şairlerimiz üzerindeki büyük etkisi, birçok hikâyenin yazılmasına sebep olmuştur. Şairler çoğu kez İran Edebiyatından

¹³Levend, Ağâh Sırrı, “*Divan Edebiyatında Hikâye*”, **TDAY/ Belleten**, 1967, s.72 vd.

beğendikleri bir aşk veya macera hikâyesinin ve kahramanlarının adını aynen almışlar, konuyu kendilerine göre plânlamak suretiyle şairlik kabiliyetlerini göstermek istemişlerdir.¹⁴ Hasibe Mazıoğlu, Divan Edebiyatındaki hikâyeleri şekillerine göre:

1.Manzûm

2.Mensûr

3. Manzûm-Mensûr olarak üç gruba ayırmıştır.

Yine Hasibe Mazıoğlu'na göre, manzûm-mensûr karışık olanlarda esas şekil nesirdir, içlerinde manzûm kısımlar bulunur. Gerek manzûm gerekse mensûr hikâyeler dil ve ifade bakımından üç ayrı özellik taşırlar:

1.Divân Edebiyatı estetiği ve Arapça-Farsça kelime ve terkiplerin kullanıldığı sanatlı bir üslûpla yazılmış hikâyeler.

2.Sade bir dille ve yalın bir üslûpla yazılmış hikâyeler,

3.Dilde ve üslûpta bu iki ifade özelliğinden her ikisini de az çok taşıyan hikâyeler.

Hasan Kavruk da Eski Türk edebiyatı mensûr hikâyelerini şekil olarak:

1.Müstakil, büyük hikâyeler: Hikâye-i Anabacı, Binbirdirek Batakhanesi, Hikâye-i Tayyar-zâde vb.

2.Çerçeve hikâyeler: Elfû'l-leyle ve'l-leyle, Hikâye-i Subh u Mesâ, Bahtiyar-nâme, Hikâye-i U'cûbe ve Mahcûbe vb.

3.Belli konularda derlenip gruplandırılmış müstakil hikâyeler: Cevâmi'ü'l-hikâyât, Acâibü'l-meâsir ve Garâibü'n-nevâdir, İbret-nümâ vb.

4.Hiçbir tasnife tabi tutulmadan rastgele derlenmiş hikâyeler olmak üzere, kısaca dört grupta toplanmaktadır. Bunun yanında bir hikâye kitabı olmadığı, başka konularda yazıldığı halde içinde çeşitli vesilelerle yerleştirilmiş hikâyeler olan pek çok eser vardır.

¹⁴Mazıoğlu, Habibe, a.g.e., s.534.

Hasan Kavruk “*Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*”¹⁵ adlı doktora çalışmasında hikâyeleri şu şekilde tasnif eder:

Kaynaklarına göre:

1. Te’lif hikâyeler
2. Çeviri hikâyeler (Arapça, Farsçadan ve diğer dillerden)
3. Adaptasyon hikâyeler

Konularına göre:

1. Aşk hikâyeleri
2. Kahramanlık hikâyeleri
3. Dinî-tasavvufî hikâyeler
4. Ahlakî hikâyeler
5. Serüven hikâyeleri
6. Olağanüstü olayları ihtiva eden macera hikâyeleri
7. Lâtifeler

Şerife Yağcı ise manzûm ve mensûr eserleri bir arada değerlendirerek genel bir tasnife gitmiştir:¹⁶

A. Edebî Eserler

I. Bir grup mesnevî ve hikâye kitapları:

1. Bir çerçeve hikâyeye bağlı güccük hikâyeler içeren, manzum, mensûrya da manzum-mensûrkarışık hikâye kitapları

¹⁵Kavruk, Hasan, a.g.e., s.120.

¹⁶Yağcı, Şerife, “*Klasik Türk Edebiyatı Geleneği İçinde Hikâye*”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 141, 2002, s. 147-160.

2. Sohbet, nefha tarzı ile oluşturulmuş mesnevîler, hikâyelerin belli temalar altında toplandığı hikâye külliyatları

3. İki kahramanlı aşk ve macera mesnevîleri, müstakil büyük hikâyeler

4. Hikâyelerin hiçbir tasnife tâbi tutulmaksızın bir araya getirildiği hikâye mecmuaları

II. Divanlarda yer alan manzum güççük hikâyeler

III. Mizâhî eserlerdeki hikâyeler

B. Tarih Kitapları ve Tarihî-Menkıbevî Eserler

C.Eğitme ve Öğretme Amacı Güden Eserler

1. Ahlâk kitapları

2. Dinî eserler

3. Tasavvufî eserler

4. Ansiklopedik eserler

3. Klasik Hikâyeler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Mensûr hikâyelerin şiir kadar rağbet görmemesinin temelinde nazmın padişah, nesrin ise halk olarak ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden de mensûr hikâyeler ile ilgili yapılan araştırmalar üzerinde durulmamıştır. Ayrıca klasik hikâyelerin mensûr, manzûm ve mensûr-manzûm karışık tarzda yazılmış olması ve konu çeşitliliğinin oldukça fazla olması, konu ile ilgili çalışma yapan araştırmacıların işini de güçleştirmiştir. Bunlara rağmen hikâye ile ilgili yerli ve yabancı bilim âdemlerinin çalışmaları mevcuttur. Kırk Vezir Hikâyeleri, Hümâyun-nâme, Kelile ve Dimne, Bahtiyar-nâme, Sinbad-nâme ve Marzuban-nâme gibi hikâyelerin üzerinde yabancı araştırmacılar çalışma yapmıştır.

Eski Türk Edebiyatı alanında mensûr hikâye geleneğini geniş bir şekilde izah eden Hasan Kavruk, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptığı “*Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*” başlıklı doktora tezinde bu konuda önemli bilgiler vermiştir. Gülşah Gaye Fidan’ın “*Türk Edebiyatında Sinbâd-nâme Çevirileri:*

Tuhfetü'l-ahyâr ve Kitâb-ı Sinbâd-nâme” adlı doktora tezi de bu alanda ortaya konulmuş önemli çalışmalardandır.

Çalışmamıza konu olan ve Celâl-zâde Sâlih Çelebi¹⁷ tarafından kaleme alınan “*Tercüme-i Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât*”¹⁸ adlı eser, Cemâleddin Muhammed Avfi’nin aslı Farsça olan eseri, Kânûnî’nin oğlu Şehzâde Bâyezîd’in isteği üzerine tercüme edilmiştir.¹⁹

Celâl-zâde Salih Çelebi, tercüme esnasında eserin orijinalindeki tertip ve düzeni korumakla beraber, efsânevî hikâyelerin bir kısmını değiştirmiş, araya bazı yeni hikâyeler, hikâyelere bazı değişiklikler ekleyerek Cevâmi‘ü’l-Hikâyât’ın İrânî özelliğini mümkün olduğu kadar azaltmaya çalışmıştır. Eserin dili herkes tarafından anlaşılabilir kadar sade bir Türkçe’dir. Mütercim arada Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanmış olmasına rağmen eserin mümkün olduğu kadar anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Çoğu hikâye mecmularında görülen manzum parçalar, âyet ve hadîslerle ifadeye çeşni katma alışkanlığı Cevâmi‘ü’l-Hikâyât’ta da kendini gösterir.²⁰ Eserde yer alan hikâyeler kültürel bir ortaklığın göstergesidir. Bu hikâye mecmuasında hem Arap hem Fars hem de Türk kültürüne ait unsurlara rastlanmaktadır. Aslında Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât çeşitli yönleri ile ele alınıp incelenebilecek bir metindir.

Celâl-zâde Sâlih Çelebi, eseri tercüme ederken dilin sade, halk tarafından kolayca anlaşılabilir olmasına dikkat etmiştir. Eserde, Arapça ve Farsça terkip ve tamlamalar görülse de dönemin diğer eserleri ile karşılaştırıldığında daha az olduğu görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini bünyesinde barındıran Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât’ta kimi hikâyelerin konusuna uygun âyet ve hadîslere de yer verilmiştir. Bu hikâyelerde temel kaygı İslâmiyet’i benimsemiş kişilerin dinî kural ve

¹⁷ “Zât-ı büzürgvârî bende vü âzâde miyânında Celâl-zâde dimekle şöreti şî‘âr olup Cenâb-ı fazâ’il ...mülk-i ma‘ârifin mihterîdir. Merhûm Koca Nişâncı’nın birâder-i kuhteridir.” Bkz., Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü’ş-şuarâ I**, (Hzl., İbrahim Kutluk), Ankara 1989, s.548.

¹⁸ “Mütekâid oldukda civâr-ı Ebû Eyyûb-i Ensâri’de karındâş Nişâncı big binâ itdügi câmi‘-yi zîbâ yanında hâne u bağçe tertîb idüp merdüm-i dide gibi gûşe-nişîn u halvet-güzide olub sevr u misâl çemen-zâr-ı cihân-ı fâniden dâmen-keşide olmuşidi. Ol esnâda iken Şehzâde Şehîd Sultân Bâyezîd “Câmi‘ü’l-hikâyât” adlu kitâbı tercümeye emr idüp ber-fehvâu’l-me’mûr ma’zûrun tercüme-i kitâb-ı mezbûra şürû idüb cüz’i eyyâmında aânı dahı itmâm idüb Şehzâde-yi pür-ihtirâma ‘arz itdükde “murâd u merâmı ne ise enhâ u i‘lâm itsün” deyü işâret-i ‘aliyye zuhûr u sudur kılmışdı.” Bkz., Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü’ş-şuarâ I** (Hzl., İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989,s.550.

¹⁹Gökbilgin, M. Tayyip, “Celâl-zâde Sâlih ”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.VII, İstanbul 1993, s.262.

²⁰Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler**, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1998, s.49.

kaidelere karşı sorumluluklarını bilmeleri ve daha hassas bir tutum içerisine girmelerini sağlamaktır. Bu amaca uygun olarak Arapça ve Farsça'dan çeşitli hikâyeler tercüme edilmiş ve bu hikâyelerin çoğunu da dinî hikâyeler oluşturmuştur. Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât'ta görülen bir diğer özellik ise her hikâyenin sonunda çıkarılacak dersin yazar tarafından ifade edilmesi ve *“hikâye olunır ki”*, *“hikâye getirilmiştir”* ibareleri ile bir sonraki hikâyeye geçilmesidir.

Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât oldukça hacimli bir eser olmasına rağmen kütüphanelerde hayli nüshası vardır. Fakat bunların içinde Topkapı Revan K. No.1085, tercümenin bilinen ilk tek tam nüshasıdır. Harekesiz olan bu nüsha 752 varaktan oluşur.

I. BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ HAYATI VE ESERLERİ

1. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ’NİN HAYATI

Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi’nin kardeşi olan Sâlih Çelebi, babasının kadılığı sırasında 900 (1494-95) yılı civarında Vulçitrin’de doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Kemalpaşa-zâde’ye intisap ederek derslerine devam etmiş, ayrıca Hattat Şeyh Hamdullah’tan hat dersleri almıştır. Hocası Kemalpaşa-zâde’nin tarihe ve fıkha dair bazı eserlerini temize çekmiştir.

1520’de Kanûnî Süleyman’ın tahta çıkışı münasebetiyle, âdet üzere bütün ulemâya danışmendlerinden ileri gelenlerini mülâzım verme hakkı tanındığından, Kanûnî’nin hocası Hayreddin Efendi’nin yeterli sayıda talebesi olmadığından, Sâlih Çelebi Kemâlpaşa-zâde’den ayrılarak Hayreddin Efendi’nin talebesi arasında mülâzım olmuştur. Ancak bu hareketinin vefasızlık sayılmasından dolayı tenkit edilmiştir. Böylece 25 akçe yevmiye ile Edirne’de Saraciye Medresesi müderrisliğine gönderilen Celâl-zâde, bu görevi sırasında Kânûnî’nin Belgrad, Rodos ve Budin seferlerine dair eserlerini kaleme almıştır.²¹

İlme ve talebe yetiştirmeye olan hevesi sebebiyle daima müderrisliği tercih eden Sâlih Çelebi, bazı önemli kadılıklarda da bulunmayı tercih etmiştir. En son görev yeri olan Mısır kadılığından sonra emekliye ayrılan ve hayatının bundan sonraki yıllarını Eyüp Nişancı’nda ağabeyi Mustafa Çelebi’nin cami yakınındaki evinde geçiren Sâlih Çelebi, zamanını ilmi araştırma ve eser te’lifiyle geçirmiştir. Cemâleddin Muhammed Avfi’nin tarih ve ahlaka dair Farsça eserini de bu sırada Şehzâde Bâyezîd’in isteği üzerine Türkçe’ye çevirmiştir.²² İbrahim Paşa’nın faaliyetleri hakkında yazdığı ve muhtemelen ağabeyi Mustafa Çelebi vasıtasıyla Paşa’ya sunduğu manzumeleri çok beğenilmiş ve görevi İstanbul Murad Paşa Medresesi’ne nakledilmiş; burada uzun süre müderrislik yaptıktan sonra Divanyolu’ndaki Atik Ali Paşa Medresesi’ne geçmiştir. Ayaş Paşa’ya yazdığı kasideleri beğenilerek bir süre sonra Sahn-ı Semân müderrisliğine

²¹Gökbilgin, M. Tayyip, “*Celâl-zâde Sâlih*”, TDV *İslam Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul 1993, s.262.

²²Gökbilgin, M. Tayyip a.g.m., s.262.

getirilmiştir.²³ 1542/43'te Edirne Bâyezîd Medresesi'ne müderris olmuş ardından 1544'te Halep Kadılığı'na tayin edildikten bir süre Mısır'a gitmiş ve 1546'da Şam, bir sene sonra da Mısır Kadısı olmuştur. 1550 yılında emekli olarak İstanbul'a gelmiştir. Emekliye ayrılma sebebini “*Cevâmi‘ü'l-Hikâyât ve Levâmi‘ü'r-Rivâyât*” adlı eserinin mukaddimesinde şöyle anlatmıştır:

*Diyâr-ı Arabdan Mısır ve Şâm ve Hâleb kazâlarına istîlâ esnâsında câdde-i şerÔ-i kavîmden bir kadem taşra basmadım ne kimsenin bir habbe mâlına tamaÔ ettim ve ne hilâf-ı şerÔe bir kaziyyeye hükm eyledim lâkin ol diyârda olan zaleme ile imtizâc, gök yere inip gökden çıkmak gibi asîr oldu; ne anlar beni zulme uydurabildi ne ben anları adle. Âkıbet anlar zulmiyle gâlib ve ben adlile mağlûb oldum; tahayyür âleminde bir zamân tefekküre daldım... Sinîn-i hicretin 957 târihi esnâlarında ve cümle hevâ vü hevesleri ber-taraf edip dünyâ menâsıbı sevdâlarından el çektim... İstanbul civârında Ebû Eyyûb Ensârî radiyallâhu anhü'l-Bârî kasabasında takâüd edip hemîn halkdan dâmeni çektim.*²⁴

Hayatının bundan sonraki yıllarını Eyüp Nişancası'nda ağabeyi Mustafa Çelebi'nin cami yakınındaki evinde geçiren Celâl-zâde, vaktini ilmi araştırmalar ve eser telifiyle geçirmek arzusuyla Eyyüb Sultan Medresesi müderrisliğine tayin edilmesini rica etmiştir. Bu sırada Şehzâde Bâyezîd'in isteği üzerine Cemâleddin Muhammed Avfi'nin tarih ve ahlaka dair Farsça eserini Türkçe'ye çevirmiştir. Şehzâde de yüz akçelik emekli maaşına denk bir ücretle Eyüp Medresesi müderrisliğini Celâl-zâde'nin isteği üzerine kendisine vermiştir.²⁵ Gözlerinden rahatsızlanması yüzünden bu vazifesini bırakarak inzivaya çekilmiş kısa bir süre sonra da vefat etmiştir.

Sâlih Çelebi'nin hak ve adalet kavramlarına bağlı olduğu özellikle Mısır, Şam ve Halep'te kadılık yaptığı dönemlerde zorbalığı önlediği ve mazlumlara yardım ettiği kaynaklarda belirtilmiştir. Latîfî Tezkiresi'nde Celâl-zâde için şunlar denilmiştir:

Celâl-zâde Nişancı Beg'in birâderi idi ve nazm u inşâda mevâlî-i ‘asrın hünerveri idi ammâ inşaları eş'ârına çok gâlib ve tab‘-ı şerifleri dahi fenn-i şi‘irden inşâyâ ziyâde ragıbdur. Bu matla‘-ı matbu‘ anların eş'ârındandır:

(matla‘)

²³Işık, İhsan, **Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, C.II, Elvan Yayınları, Ankara 2007, s.812.

²⁴Uzunçarşılı, İ.Hakkı, “Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Topyalı Celâlzâde Mustafa ve Sâlih Çelebiler”, **Türk Tarih Kurumu, Belleten XXII/7**, Ankara 1958, s.422.

²⁵Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.262 vd.

Cism-i zerdüm kara kara dâğlardır bî-kıyâs

Şâh-ı ‘aşk egnüme giydirdi pelengî bir libâs²⁶

2. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ’NİN ESERLERİ

Birçok alanda eser te‘lif eden Celâl-zâde Sâlih Çelebi²⁷ sadece edebiyat alanında değil başta tarih olmak üzere fıkıh ve gramer alanlarında da çeşitli eserler kaleme almıştır. Bu durum onu anlatan eserlerde tesbit edilmiştir. Eserlerini iki başlık altında toplamak mümkündür.

2.1.Tarihe Dayalı Eserleri

2.1.1. Târih-i Sultân Süleymân

Eser, Kânûnî Sultan Süleymân’ın cülûsundan itibaren H. 935 (M. 1528) yılına kadar meydana gelen olayları içine alır. Bilinen tek nüshası Leipzig Stadtbibliothek’te bulunan (H.O.Fleischer-F. Delitzsch, s.522, nr.288) eser de, Kânûnî Sultan Süleymân’ın cülûsu, Canbirdi Gazâlî isyanı, Belgrad seferi, Rodos seferi, Mısır’da cereyan eden olaylar, Mohaç Muharebesi ve Anadolu’daki isyanların konu edildiğini ve padişahın Vize taraflarına ava gidişi anlatılarak eser bitirilmiştir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin tarihe dair eserleri üzerinde bir inceleme yapmış olan Hüseyin G. Yurdaydın ise bu eserin bazı kısımlarının müstakil yazma nüshâlar hâlinde çeşitli kütüphanelerde bulunduğunu, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi tarafından Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin Belgrad, Rodos ve Mohaç seferlerinin tarihlerini yazdığını belirttiğini, aslında bunların eserin çeşitli kısımlarının muhtelif istinsahları olduğunu kaydeder. Bu nüshalarda bazılarının müstakil eser özelliği taşıdığını da belirten Yurdaydın, Mohaç seferine ait “*Târih-i Feth-i Budin*” adıyla kayıtlı müellif nüshasını buna örnek olarak gösterir. Bunun “*Tarih-i Üngürüs*” adıyla kayıtlı ikinci bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde III. Ahmed bölümünün 3096 numarasında, “*Mohaç-nâme*”

²⁶Latîfî, *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, (Hzl., Rıdvan Canım), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000, s.348.

²⁷Celâl-zâde Nişancı Mustafa Çelebinün âh-i ekberi ve ehâlî zümresinün fâzıl-ı fazîlet-perveri Tevârih-i Âl-i ‘Osmâna müte‘allık münşe‘âtı ve nesr-i müsecca’ ile bazı te‘lifâtı vardır. Ammâ inşâları eş‘ârına çok gâlib ve tab’-ı şerîfleri dahı fenn-i şi’rden inşâya artuk râgıb ol husûsı bî-mesâlibdür. Lâkin şi’re cândân mümâreset ü müdâvemetleri vâki’ olmamışdur.Bkz., *Latîfî, Tezkiretü’ş-Şuarâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ* (Hzl., Rıdvan Canım), Ankara 2000, s.348.

adıyla kayıtlı bir diğer nüshası ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 1285 numaradadır.²⁸

2.1.2. Târih-i Mısır

Suyûtî, İbn-i Makrîzî ve Melik İsmâil gibi Arap müelliflerin eserlerinden faydalanarak kaleme aldığı bu eserine Mısır evkâfını teftişle görevlendirildiği 1544 yılında başlamış, görevini tamamlayıp 1547’de İstanbul’a döndüğünde bitirmiştir. Eserde kâinatın yaratılışından itibaren bütünüyle Mısır tarihi, Mısır’da cereyan eden belli başlı olaylar, imar faaliyetleri ve özellikle Memlûkler ve Osmanlılar zamanında Mısır’ın tarih ve coğrafyası yer yer menkıbeler de eklenerek anlatılmıştır.²⁹

İstanbul Üniversitesi, Topkapı Sarayı Müzesi ve Süleymaniye kütüphanelerinde çeşitli nüshaları mevcuttur. Eser ayrıca İspanyolca’ya da tercüme edilmiştir.

2.2. Diğer Eserleri

2.2.1. Kıssa-i Fîrûz Şâh Tercümesi:

1536’da Sahn-ı Semân müderrisi olduktan sonra Kânûnî Sultan Süleymân’ın isteği üzerine Farsça’dan tercümesine başladığı bu eser 8 cilttir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi, her cildin sonunda o cildi hangi tarihte ve ne kadar zamanda tamamladığını belirtmiştir. Sâlih Çelebi Topkapı Sarayı Revan köşkü kitapları arasında bulunan 1485 numaralı dördüncü cildin sonunda:

Bu mecelle Türkçe’ye iki ayda tercüme olundu. Mütercim fakir Sâlih bin Celâl’in müsveddesidir ve Dârü’s-Saltanatü’l-İstanbul’da tercüme edildi. Emr-i pâdişah-ı âlem-penâh ile ebedî ömürleri ve devletleri pâyidâr olsun âmîn yâ Mu‘in. Târih-i hicretin 946 senesinde tamâm oldu sene 946³⁰ demektedir.

Eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde bazılarının baş tarafı eksik beş cildi ile İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda yine baş tarafı eksik üç cildi mevcuttur.³¹

²⁸Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.263.

²⁹Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.263.

³⁰Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.430.

³¹Gökbilgin, M. Tayyip a.g.m., s.263.

2.2.2. Dîvân

“Sâlih” ve “Sâlahî” mahlaslarıyla Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazan Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin dîvânı, hayatının sonlarına doğru gözlerine perde indikten sonra hatırında kalan manzumelerini dikte ettirmek suretiyle meydana gelmiştir. Dîvânın tezhipli ve ta’lik hatla yazılmış güzel bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi’nde (nr., 3846) bulunmaktadır. Dîvânın sonunda “*Dürer-i Nesâyih*” adlı seksen beyitlik nasihat-nâme şeklinde bir manzume vardır.³²

2.2.3. Leylâ vü Mecnûn

“*Leylâ vü Mecnûn*”, Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin Dîvân’ının sonunda güççük yaşta kaybettiği oğlunun acısından dolayı yazdığı bir manzumedir. Eser, H. 962 (M.1554) tarihinde kaleme alınmıştır. Bu tarih Leylâ vü Mecnûn mesnevilerinin en güzeli olarak kabul edilen Fuzûlî’nin eserini yazdığı tarihten (H.942/M.1535) sonradır.

Eserin ilk kısmında tevhîd, na’t-ı şerif ve ashâb-ı kirâma mesnevi tarzında senâ bulunmaktadır.³³ Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin bu eserinin nüshası “*Manzûme-i Leylâ ve Mecnûn*” adıyla Nuruosmaniye Kütüphanesi 3846 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, 1561-1569’da müellifin sağlığında yazılmıştır. Başlangıç manzumesiyle tevhîd, ikinci bir tevhîd (kasîde), na’t, mirâciye (kasîde) ve “*Ashâb-ı güzîn*”e övgüden sonra, “*Sebeb-i nazm*” bölümü gelmektedir.³⁴

Bu eserde Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Leylâ vü Mecnûn arasında yaşanan olaylara değindikten sonra hikâyeyi bitirir ve oğul acısıyla bunları yazdığını söyleyerek Allâh’a yalvarır.

Bu eser üzerine Rıfat Kütük tarafından 1995 yılında “*Celâl-zâde Sâlih Çelebi Leylâ vü Mecnûn*” adıyla yapılmış bir yüksek lisans tezi de bulunmaktadır.

³²Gökbilgin, M.Tayyib, a.g.m., s.263.

³³Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.433.

³⁴Levend, Agâh Sırrı, **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, TTK Basımevi, Ankara 1959, s.287.

2.2.4. Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât

2.2.4.1. Genel Bilgiler

Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Cemâleddin Muhammed Avfi’nin aslı Farsça olan eserini Kanûnî’nin oğlu Şehzâde Bâyezîd’in isteği üzerine tercüme etmiştir³⁵. H.957’de Mısır kadılığından azledilerek emekliye ayrılan ve İstanbul’a dönen Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Eyüp’te kardeşi Koca Nişancı Mustafa Çelebi’nin inşa ettirdiği câmi civarında bir ev yaptırıp oraya yerleşir. Celâl-zâde, burada *Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât* adlı hikâye külliyyatını çevirerek Bâyezîd’e sunmuş, şehzâdenin tavassutuyla da Eyüp Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir.³⁶

2.2.4.2. Eserin Tercüme Tarihi

Prof. Dr. Hasan Kavruk’un ifadesiyle Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât tercümesinin tesbit edilen en eski nüshasının istinsah tarihi H.958’dir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin Eyüp’e yerleşme tarihi kaynaklara göre H.957’dir. Şehzâde Bâyezîd’in isteği üzerine tercümeye başlaması da bu tarihten sonradır. Oysa A. Galland, tercüme Eyüp’te H.955/1548’de başladığını belirtmektedir. Çünkü yazarın tercüme Eyüp’e yerleştikten sonra başladığından bütün kaynaklar müttefiktir. E. Blochet de H.957 tarihinde tercümeye başladığını belirtmektedir.³⁷

Yine Kavruk’un tespitiyle Adnan S. Erzi tarafından, Ahmet Ateş’e dayanılarak tercümenin bitiş tarihi olarak verilen H.960 tarihi de yanlıştır. Çünkü Ahmet Ateş’in tanıttığı Antalya-Tekelioğlu nüshasının istinsah tarihinin H.960 değil, H.964 olması gerekir. Kısaca belirtmek gerekirse: Celâl-zâde Sâlih Çelebi H.957’de Eyüp’e yerleşmiş, bu tarihte tercüme emrini almış, H.964’te de tercümesini tamamlamıştır.

2.2.4.3. Eserin Konusu

Avfi’nin “*Cevâmi‘ü’l-Hikâyât*”ı efsânevî İran tarihinden; destânî mitolojik kahramanlardan; dinî, tarihî ve efsanevî olaylardan bahseden büyüklü gücükü 2113³⁸ hikâyeden meydana gelmiş olup hikâyeler 25’er bâblık 4 kısıma ayrılmıştır. Eser 100

³⁵Gökbilgin, M.Tayyib, a.g.m., s.263.

³⁶Kavruk, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler*, M.E.B., Ankara 1998, s.46.

³⁷Kavruk, Hasan, a.g.e., s.46.

³⁸Aktarılan, Rypkai, J. *İranische Literatur Geschichte*, Leipzig, 1959, s.334’ten aktaran Kavruk, Hasan *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1998, s.47.

bâbdan meydana gelmiştir. Her kısımdaki bâb konu bakımından birbirine uygun değişik sayıda hikâyeden meydana gelmiştir.³⁹ Bizim incelediğimiz bölümde peygâmbere kıssalarına, evliyâ menkıbelerine, dört büyük halifeye, meşhur âlimlere, önemli devlet âdemlerine, değişik mesleklerle uğraşan kişilere, bazı hayvanların huylarına ait olaylara, tarihî olaylardan, savaşlardan, dinî inançlardan antlaşmalardan, örf ve âdetlerden ayrıntılarıyla söz edilmiştir.

Olayların ibret verici yönleriyle ele alınıp anlatılması ile okuyucunun hoş vakit geçirirken ders çıkarması ve bir şeyler öğrenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Avfî, bu hikâye külliyyâtını hazırlarken birçok kaynaktan, tarihî eserlerden, değişik edebî kitaplardan faydalandığını belirtmiştir.⁴⁰

Celâl-zâde Salih Çelebi de tercüme esnasında eserin orijinalindeki tertip ve düzeni korumakla beraber, efsânevî hikâyelerin bir kısmını değiştirmiş, araya bazı yeni hikâyeler, hikâyelere bazı değişiklikler ekleyerek Cevâmî'ü'l-Hikâyât'ın İrânî özelliğini mümkün olduğu kadar azaltmaya çalışmıştır. Eserin dili herkes tarafından anlaşılabilir kadar sade rahat bir Türkçe'dir. Mütercim arada Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanmış olmasına rağmen eserin mümkün olduğu kadar anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Çoğu hikâye mecmualarında görülen manzum parçalar, ayet ve hadislerle ifadeye çeşni katma alışkanlığı Cevâmî'ü'l-Hikâyât'ta da kendini gösterir.⁴¹

Eserde yer alan kimi şahıslar şunlardır: Hazret-i Muhammed, Emirü'l-Mü'minîn Osmân b. Affan, Mu'âviye, Ömer b. El-Hattab, Sultan Mahmûd, Velîd b. Abdü'l-Melik, Bâyezîd-i Bistâmî, Hazret-i İbrahim Edhem, Nûşirevân, Hazret-i Fatıma, Ali b. Muhammed, Ömer ibni Abdü'l-Azîz. Eserde ismi geçen bazı mekân adları ise Dımışk, Horasan, Hindistan, Mısır, Irak'tır.

2.2.4.4. Dil ve Üslûp

Tercümenin dili herkes tarafından anlaşılabilir kadar sade bir Türkçe'dir. Mütercim arada Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanmış olsa da eserin mümkün olduğu kadar anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Çoğu hikâye mecmualarında görülen

³⁹Kavruk, Hasan, a.g.e., s.46.

⁴⁰Kavruk, Hasan, a.g.e., s.48.

⁴¹Kavruk, Hasan, a.g.e., s.48.

manzûm parçalar, âyet ve hadîslerle ifadeye çeşni katma alışkanlığı Cevâmi‘ü’l-Hikâyât’ta da kendini gösterir.

Çalıştığımız Topkapı Revan K. No. 1085 nüsha harekesizdir ve bir başkası tarafından istinsah edilmiştir. Bu yüzden bazı kelimelerin yazılışı anlaşılmayacak derecededir ve mürekkep dağılmasından dolayı okunamayan satırlar ve kelimeler mevcuttur. Silik olduğundan dolayı okunamayan kimi yerleri ise çalışmamızda dipnot ile belirttik.

2.2.4.5. Eserin Şekil Özellikleri

“Cevâmi‘ü’l-Hikâyât”, oldukça hacimli bir eser olmasına rağmen kütüphanelerde hayli nüshası vardır. Fakat bunların içinde Topkapı Revan K. No.1085, tercümenin bilinen ilk tek tam nüshasıdır.⁴² Bu nüsha 752 varaktan ve her yaprak 33 satırdan oluşmaktadır. Harekesiz olan bu nüsha müstensihî bilinmeyen biri tarafından istinsah edilmiştir. Cevâmi‘ü’l-Hikâyât, aslı gibi dört kısım üzerine tercüme edilmiş olup her bir kısım yirmi beş baba ayrılmıştır.⁴³

Eser, Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin kendi hattıyla “Câmi‘ü’l-Hikâyât ve Lâmi‘ü’r-Rivâyât Tercümesi” adıyla Süleymâniye Kütüphanesi, Tekelioğlu bölümü 000756 numarada kayıtlı bulunmaktadır. 537 varak 4 ciltten oluşan diğer bir nüshası ise aynı kütüphanenin Ayasofya bölümü 003167 numaradadır. “Tercüme-i Câmi‘ü’l-Hikâyât ve Lâmi‘ü’r-Rivâyât” adıyla kayıtlı 285 varaklık bir diğer yazma ise Süleymâniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 001855 numarada bulunmaktadır. 387 varak olan bir diğer yazma nüsha ise aynı kütüphanenin Yozgat bölümü 000862 numarada kayıtlıdır. 308 varak olan bir diğer nüsha ise yine Süleymâniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa bölümü 000190 numarada “Terceme-i Câmi‘ü’l-Hikâyât ve Lâmi‘ü’r-Rivâyât” adıyla kayıtlı bulunmaktadır. Derviş Ali tarafından istinsah edilen 436 varak bir diğer yazma ise Süleymâniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa bölümü 000432 numarada kayıtlıdır. Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin tercümesine esas olan nüsha Hekimoğlu Ali Paşa kitapları arasında 609 numarada bulunan nüshadır. Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin kendi el yazısıyla olan Cevâmi‘ü’l-Hikâyât’ın ikinci cildi de yine aynı kütüphanede 603 numarada

⁴²Kavruk, Hasan, a.g.e., s.49.

⁴³Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.436.

bulunmaktadır. Celâl-zâde Sâlih Çelebi, ikinci cildini H.964 (M.1557)'de Eyüp'teki evinde tamamlamış olduğunu bu cildin sonunda beyan etmiştir.⁴⁴

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi-Antalya Tekelioğlu (743) 756) Tercümesi 295 x 140 mm, 286 yapraktır. Her sayfa 24 satırdan oluşmaktadır. Nesih yazı ile kaleme alınmış eser hareketlidir. Mukavva cilt, bez kaplı olan eserde siyah ve kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Sâlih Çelebi'nin "hatt-ı destiyle"dir. Eserde baştan 11. bâb'a kadar olan kısım eksiktir.⁴⁵

2.2.4.6. Eserin Nüshaları

Prof. Dr. Hasan Kavruk tarafından tespit edilen yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde bulunan nüshalar ise şunlardır:⁴⁶

Sül.- Hüseyin Paşa K. 432 (İst. t.958),

Sül.-Antalya Tekelioğlu K. (473) 756 (İst. t. 964),

Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi (603 (İst. t. 964),

TTK. Kütüphanesi Y.680 (İst. 974),

Sül. -Yozgat Kütüphanesi 852 (İst. 974),

Bibliotek National s.451 (İst. t. 1041),

Bibliotek National s.403 (İst. t. 1046),

Nuruosmaniye Kütüphanesi 3274 (İst. t. 1066),

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 4117 (İst.t. 1087),

Topkapı Revan Köşkü 1085,

Topkapı Revan Köşkü 1086,

⁴⁴Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.436.

⁴⁵Yıldırım, L. Nil, **Celâl-zâde Salih Çelebi Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivayat Dil Özellikleri Metin-Seçmeli Sözlük**, (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Malatya, 1995, s.10.vd.

⁴⁶Kavruk, Hasan, a.g.e., s.49.

Nuruosmaniye 3232,

Sül-Ayasofya 3167,

Sül-Şehid Ali Paşa Kütüphanesi 1855,

Raşid Efendi Kütüphanesi 732,

Süleymaniye Umumi Kütüphanesi 10543,

Sül. Hüsrev Paşa Kütüphanesi 499,

Viyana Kraliyet Kütüphanesi Ktl. C.1, s.413.

II. BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMÎ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMÎ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752)

1. TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḍ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

2. METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YÖNTEM

1. Metnin yazımında yukarıdaki transkripsiyon alfabesi esas alınmıştır.
2. Farsça “*vâv-ı ma’dûle*”ler üst karakter “*ˆ*” ile gösterilmiştir.
3. Metin oluşturulurken manzumelerdeki iktibaslar koyu olarak gösterilmiştir.
4. Hikâye metninin sayfa numaraları solda köşeli parantez [] içinde gösterildi. [565a], [565b] ... şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca hikâyelerin geçişleri “*hikâye olunur ki, hikâye getürmüşlerdür ki, hikâye eydür ki, hikâye*” başlıklarındaki “*hikâye*” kelimeleri koyu şekilde gösterilmiştir.
5. Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulan birleşik sözcükler ve ön ekler kısa çizgi (-) ile ayrılmıştır: “*dil-ārā, nā-çîz, dil-ber, hizmet-kâr, âlem-penâh...*” Son ekler birleştirilmiş, “*pâdişâh*” vb. kalıplaşmış kelimeler bitişik yazılmıştır.
6. Hikâyedeki okunamayan ve silik olan kısımlar dipnot şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca kelime eksikliğinden kaynaklanan vezin problemi de dipnotla gösterildi.
7. Metin içinde anlamlandırılmayan veya okunuşunda tereddüt edilen yerlerin yanına (?) işareti konulmuştur.
8. Hikâye içerisinde geçen “*rahmetu’llâh, salavâtu’llâh, bi’llâh*” gibi saygı bildiren sözcüklerde (ˆ) işareti kullanılmıştır.
9. Özel isimlere büyük harfle başlandı ve özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrıldı.
10. Ek fiilin çekimleri (ise, idi) ve “*içün*”, “*ile*” gibi edatların kendinden önceki kelimeye bitişik yazıldığı durumlarda bazı yerlerde ayrı bazı yerlerde ise kelime ünlü ile bittiği için araya “*y*” kaynaştırma sesi getirilerek bitişik yazıldı. Ayrıca “*itmek’içün, n’ola, n’çün, anun’çün*” gibi kelimelerde (ˆ) işareti ile ayrılmıştır.

11. Metin okunurken karşılaşılan en büyük sorunlardan biri bazı varaklarda çok fazla mürekkep lekesi olması. Metnin transkripsiyonu yapılırken okunamayan yerler (...) şeklinde gösterildi.
12. Müellif bazı terkiplerde muzafın sonu ünsüz harfle bittiği halde izafet kesresini “ی/y” harfi ile göstermiştir.
13. Yazma eserde başlıklar metnin transkripsiyonu yapılırken belirgin bir şekilde gösterildi. “*Cevāmi‘ü’l-Hikāyāt kitābının üçüncü kısmından on altıncı bāb*” gibi.
14. Metin oluşturulurken İsmail Ünver’in “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*”⁴⁷ başlıklı makalesindeki esaslara uyulmaya çalışılmıştır.
15. Çalışmada hemzeli ve “y”li şekilleri olan kelimelerin hemzeli şekilleri tercih edilmiştir. (dāyimā / dā’imā, fāyide / fā’ide gibi).
16. Metinde Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gözetilmiştir.
17. Okunamayan kelimeler ise “...” şeklinde belirtilip dipnota “Okunamadı” olarak yazılmıştır.

⁴⁷Ünver, İsmail, “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/6, Fall 2008, s. 1-46.

3. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMÎ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMÎ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752) ÇEVİRİ YAZILI METİN

[565a] (1) içine gitdi. Anuñla zindāndan ba‘zı maḥbûslar daḥı getürmişlerdi anları emr itdi yine zindāna (2) dönderdiler. Her zindānda olan mücrimlerün cerīmeleri sābit olmayınca ikide bir zindāndan çıkarup (3) söz gelmesünler anlara zahmet virmesünler didi. Nedīmün ādemisi cümle bu mā-cerāyı evvelinden āḥirine (4) zabt idüp vardı bi‘t-tamām nedīme nakl itdi. Nedīm aña yarında ol ḥalk ḥoşnūd olmadukları (5) mīr-ḥares⁴⁸ evinde varup anuñ da aḥvālını tecessüs eyle baña ḥaberin getürüvir didi. Hıdmet-kār (6) irtesi irkenden kalkup anuñ da ḳapusu öñine vardı muntazır oldu ki ne peydā olur (7) göre. Gördi tamām gündüz olup gün toḡmayınca ḥareminden taşra çıkmadı. Çünkü çıkup (8) geldi. Yirine oturdu yüzün gözin dürmüş ḳaşın muḥkem çatmış idi. Öykesinden (9) gözi kızıl kızıl olmuş idi. Yüzi āteş gibi kızarmış idi. Oturınca hıdmet-kārlarına ḥiç (10) suçlu kimse getürdiler mi didi. Belī bir yigit getürdiler. Bu gice mest-i bī-ḥūş iken tutmuşlar (11) didiler. Ğazab ile tiz öñüme getürün didi getürdiler aña gözi toḳanduḡı gibi ol gice mest (12) tutılan nā-bekār u Hūdā-āzār civān bu mıdur? Ben bunu çokdan arardum eyü elüme girdi. (13) Üzerin nā-bekāruñ āsarı tamām kılmış. Alnından şekāvet ‘alāyimi hüveydā ancak bu bed-baḥt (14) dā’imā mey-ḥāneden çıkmaz Allāhu te‘ālādan ve resūlinden ḳorḳmaz ve utanmaz. Buña ḥadd-i şürb urun (15) didi ve emr itdi ḍarb-ı şedīd ile aña tamām seksan dirre çaldılar. Eḡer-çi ‘aded-i ḍarbda şer‘e (16) muvāfiḳ itdiler ammā keyfiyyet-i ḍarbda bir vech ile berk dögdiler ki ḳālīb-ı bedenine cānı vedā‘ide (17) yazdı. Andan bunu zindāna iletün. Bu ḳadar dögmekle uşlanmaz uş buña bir ‘uḳūbet ideyin ki (18) ḡayrılar bundan ‘ibret alsunlar artuḳ bir kimse daḥı bunuñ gibi iş itmesün didi. (19) Şehrün pīrlerinden ve ‘azīz kimselerinden anı dilek itmege niçe kimseler gelmişler idi. Öñine (20) varup bu yigit ḥadd-ı zātında nīk-nefs kimsedür. Civān-merdlükle meşhūrdur bunu bu aşl (21) fışḳ u fücūrdan ve şetāret ü sefāhatden berī añlarduḳ. Çün ḳazā ile bir günāhdur (22) eylemiş şer‘en ‘uḳūbetin daḥı itdünüz cezāsın buldı. Habs borcu degüldür salıvir. Senden (23) bunu dilek iderüz Bize baḡışla. Tamām bu ḥuşuşda senden minnet-dārız didiler. Sözlerin (24) diñlemedi her birine söḡdi. Ğalīz

⁴⁸ Metinde “mīr-ceres” şeklinde yazılmıştır fakat bağlama göre bekçilerin başı anlamında kullanılan “mīr-ḥares” olması gerekir.

u ŧeni‘ kelimāt ile ‘ırzlarına denedi. Civānı hezārān tahvīf (25) u teŧdīdle zindāna gönderdi. Ol ‘azīzler nevmīd ile yanından döndiler. Cānına la‘netler ide ide (26) gitdiler. Nedīmüñ hıdmet-kārı cümle bu ef‘ālī görüp söylenen aqvālī dinledi. Bi’t-tamām zabt (27) idüp döndi nedīm yanına geldi. Görüp işitdügünü bī-kuşūr öñinde takrīr eyledi. (28) Yarındası nedīm emīrū’l-mü’mīnīn hıdmetine vardı. Mūnāsebetle mīr-ħareslerüñ ef‘ālī ve aqvālīni (29) ma‘lūm idindügi üzere huzūrına ‘arz eyledi. Me’mūn şübhemüz şimdi ħall oldu. Peygāmbēr (30) ħazretleri sallā’llāhu ‘aleyhī ve sellem rāst buyururlar ki **mā dahāle’r-rıfķu fī ŧey’in illā zenā (31) ve mā dehāle’l-ħarfū fī ŧey’in illā ŧāne**. Ya‘nī ħiç bir nesneye (32) rıfķ ħarışmaz illā ol aña zeyn u i‘tibār virür ve ħiç bir nesneye ħılzet ü ħuşūnet (33) ħarışmaz illā ol aña ŧeyn ü ‘ār virür gör mīr-ħareslerüñ biri ħatl ü siyāset maķāmında

[565b] (1) rıfķ ile ħareket itdi. Lā-cerem fi‘li meŧkūr oldu ve ol biri maķām-ı ikāmet-i ħadde ki (2) emr-i ŧerr‘idür ħuşūnet u ħılzet yolını tıtdı ‘ameli menfūr oldu didi ve buyurdi (3) ‘azl idüp emīr ħareslūgin ol rıfķ üzerine tıtanuñ emīr-ħareslūgine zamm idüp (4) iki emīr-ħareslūgi bir idüp aña virdi. **Ĥikāyet:** Getürmişlerdür ki Ĥaccāc bin (5) Yūsuf Mesrūk’uñ ħarındaşı oğlu Āzād-ı Merd’i Aħmed bin Mūbeŧŧir A‘rec eline virdi ki aña işkence (6) idüp māl taħŧīl ilete. Aħmed anı evine ilette ki Ĥaccāc’uñ emrini yirine ilete Āzād-ı Merd aña (7) ferāset ile seni luţf u kerem issi olmaķ anların. Benden güc ile kimse māl taħŧīl idemez (8) eger taħŧīl ideyin dirseñ beni rıfķ u mūdara ile ve luţf u kerem ŧarīķi ile ve mūhlet virmek ile (9) tıt didi. Aħmed daħı didügi gibi itdi. Anı evinde ri‘āyet ü ħimāyet ile ve ikrām u ‘izzet ile (10) ŧaķladı. Ol da aña bir hafta içinde üç yüz bin aķçe teslim eyledi. Ĥaccāc Aħmed anı rıfķ (11) u merħamet ü ŧefķat ile tıtdüğünü işidicek incindi. Anuñ elinden alup ħavāleligin (12) Mu‘id adlu kimseye virdi ki andan mālī zecr u ħahr ile ve işkence itmek ile taħŧīl ide. Mu‘id (13) anuñ elin ayağın bende çekdi. Bildügi ‘uķūbeti işkenceyi aña eyledi. Ĥābil olup andan (14) bir aķçe taħŧīl idemedi. Aħmed eydür. Üç günden sonra Āzād-ı Merd’i gördüm bir deve (15) üzerine bindürmişler alup giderlerdi. Gövdesi işkence [ile] mecrūħ olmuş idi. Beni (16) görüp yanına çağurdi. Eger-çi yanına varmağa Ĥaccāc’dan ħorķdum gene varmamağı (17) mūrūvvet görmeyüp yanına vardum. Baña bir müddet ki senüñ elüñde idüm luţf u rıfķ ile (18) tıtarduñ. Saña bir ‘ivaż da idemedüm. Fülān kimsede yüz bin aķčem vardur var aña (19) saña ħelāl olsun didi. Ben de bu ħālde ben senden nesne alamazın didüm. Ĥün (20) aķçe almazsın bārī benden bu ħadıŧi işit ki saña ŧıķāt-ı ehl-i dīnden rivāyet

iderin. (21) Peygamber Һazretleri Һalla'llāhu te'ālā ve sellem buyururlar. Her kaçan Һudā-yı te'ālā kendü (22) bendelerine eylük dilese anlara yağmurı vaktiyle gönderür ve anlara eyü kimseler pādişāh (23) ider ve mālı anlaruñ Һasīsleri ve baħılleri eline düşürür didi. Ben andan bu sözi (24) işidüp evüme geldüğüm gibi henüz kaftānlarum çıkarmadın gördüm. Һaccāc'uñ ādemleri (25) geldi beni aldılar gitdiler. Һuzūrına girdüm. Gördüm öñine bir 'üryān kılıc kōmıř (26) oturur. İraqdan karşıasına tırdum baña daħı ilerü gel didi. Ben de 'üryān kılıç (27) var oraya kim varıbilür didüm. Güldi ya ol Һabıř yolda deve üzerinde saña ne (28) didi. Ben de Һudā-yı te'ālā Һaħķı ol günden ki senüñ Һıdmetiñe düşdüm her gene Һıdmetüñde (29) bahāne kōrındum ve sen beni emīn şayalıdan berü saña Һıyānet itmedüm ve sen baña inānaldan (30) berü ařlā yalan söylemedüm diyüp Āzād-ı Merd'den işitdüğümü aķçe kışşasından ğayrı (31) her ne didi ise bi't-tamām söyledüm. Yüzin benden çevirüp ol düşmen-i Һudā gercek (32) ol Һadıřı işitmişdür. Ammā Һaber içün degül illeri idlāl ideyin diyü ezber (33) lemişdür didi. Yüzin benden çevirdügi gibi fırsat oldu ben de yanından selāmetligle

[566a] (1) çıkup gitdüm didi. Bu Һikāyetden daħı bir işi vefķ u merhamet ile tutmağüñ fā'idesi zāhir (2) oldu ve bu Һikāyetüñ nazā'irindendür bir **Һikāyet**: ki getürmişlerdür Sultān Razī bin İbrāhīm (3) **ġafera'llāhu bi-gufrānihi** Düsturu'l-Vüzerā adlu kitābda getürüp eydür ki bir vaķtde dedem baña hikāyet (4) iderdi. Ol vaķt ki ben daħı mektebde okur yazardum. İçümüzde yarardı dirlerdi (5) bir oğlan var idi. Be-ġāyet şırrır ü keskün ve cerī idi. Her bār sā'ir oğlancuķları (6) incidür ve her birin bulduğı yirde örselerdi bir miķdār büyüince anı getürüp divān řaħne (7) ligin aña virdiler mektebde ikenden şırrırlığın bilürler idi. Һalk bundan bī-Һuzūr olup ziyāde (8) kōrķdılar. Üzerinde māl-ı pādişāhı olan 'ammālī ki aña virürlerdi anlardan taħşil-i mālda (9) řu vaż'ı gösterürdi ki anlara envā' 'uķūbetler ide ve hezār işkenceler ile taħşil eyleye. (10) Sālħa bu Һıdmet üzerine oldu. İlüñ aña i' tiķadı bu yüzden idi. Āħir-i evāħir-i 'ömrinde (11) bu Һıdmetden el çekdi. Tevbe vü istiġfār idüp pirlük eyyāmında Һuzūra çekildi. (12) İttifāķ bir gün anı bir řehādet içün divāna getürdiler. Ziyāde pır olmuş idi. Hattā yürimege (13) kādır degül idi. Bir mahfe ile götürüp getürdiler. Divānda otururken ittifāķ divāna bir (14) mücrim getürdiler. Ben de aña 'uķūbet içün dögmek emr itdüm. Yaturup dögebaşladılar. (15) Bunu görüp kendüden gitmiş aña o urduķları lete acımış ol kadar ağlamış ki (16) gönllı bulanup istifrāġ eylemiş. Bunu baña işütdürdiler. Ben de andan bunu 'acebleyüp bir (17) kiři ki niçe yıllar 'ömrini illere işkence ve 'azāb itmekde

geçüre eger-çi pîr oldu ise (18) dağı bu mertebe za‘îfî’l-ķalb olmak neden ki kendüye urmaķ degül āhere let urmaķdan bile (19) içine aña dōyemeye diyüp anı öñüme getürtdüm. Andan bunun sebebin şordum. Cevābumda (20) ķuluñuñ herģiz kimseye bu sırrı açmaķ melhūzum degül idi. Ammā çün beni su’ālūñuz teşrifi ile (21) müşerref eyledūñuz lāzım oldu ki size açam. İmdi āgāh olun. Hudā-yı te‘ālā ‘ālimdür ki ben (22) ol dīvān şahneligine mübāşir olduğum müddetde hīç bir ferde bir degenek urmış bir ‘āmile bir çubuk (23) çalmış ve ‘uķūbet itmiş degülin. Belki taķşil-i māl içün her ‘āmili ki benüm elüme virürler idi. (24) Anuñ üzerine māl müteveccih olurdu. Dīvānda degenek getirilürdi ki ben anı dōgem. Ben de yok (25) degenegi giderüñ. Ben bunu evüme alur giderin. Anda buña işkence itsem gerek diyüp ad ile evüme (26) alur giderdüm. İletüp evümde anlar içün bir laţif hevāsı gökçek şerif dōşekler ve bisātler (27) dōşenmiş ev ihzār itmiş idüm. Anda añun bendini ķaldurur ol ev içinde sākin ķıldardum. (28) Anuñla hüsn-i vech ile zinde-gāne iderdüm. Ol da benden utandüğundan var maķdūrın şarf (29) ider idi. Ķādir olduğı mālī teslim ider hīç vech ile taķşiri revā görmezdi. Ammā her gün (30) taşra çıkdukça fülān ‘āmile bugün şu aşl işkenceler itdüm andan bu ķadar māl taķşil (31) eyledüm diyü il içine haber yayardum. Nice nesne ihtiyācı olursa ödünç aķçeler (32) virürdüm. Dīvāna borcu içün teslim iderdüm şoñra vüs‘ati vaķtinde baña edā iderdi. (33) Ol zamanda benüm elüme düşenlerden niçe ‘āmillere vardur eger sözüme inanmazsañuz anları

[566b] (1) getürüp şoruñ. Ben ‘ömrümde kimseyi incitmeyüp tıururırın. Bu şimdi incütdükleri baña (2) güç geldi. Ağladüğüm anlara acıduğumdandır dıdı. Bundan ma‘lüm oldu ve yakīnen bilindi (3) ki rıfķ-ı müdāra huşul-ı a‘rāzuñ medārı imiş. ‘Āķil olan vuşul-i makāşid tarīķ-i rıfķ ile (4) mübeşşir iken dürüstlük yolın tıutar imiş. Nite-ki pārsi iki beytde ‘aklen dimişler ki terkīb ile (5) tercemeleri böyledür **Nazm:** ķo dürüstlüğü sirişter gibi saht olma kim her gelen ķarşuña (6) şerründen mīrler yapana bulduğıñ eğri ağacı nerm tut toğruldu gör toğrulukda beñzesün (7) ol belki sirişter tabāyına **Hikāyet:** Mu‘āviye bin Ebū Süfyān eydür bir vaķtde ‘Alķame bin Vā’il (8) el-Ķadremī hāzret-i risālet-penāhuñ hıdmetine geldi. Faħr-i ‘ālem aña ikrām idüp baña işāret itdi. (9) Var bunu fülān Enşārī’nüñ evine ķondur diyü buyurdu. İttifāķ ol Enşārī’nüñ evi (10) Medīne’nüñ kenārındaydı mescid-i Resūlu’llāh’dan ırağ idi A‘rābī devesi üstünde (11) ben piyāde yanınca giderdüm. Na‘līnüm de ayağumda degüldi. Hevā ġāyet de ıssı idi. Yir güneş (12) tābindan demürce ocāğına dönmüş idi. Yanınca

giderken aña hevā gāyet ıssı ancak yaluñ (13) ayağum ıssıya döymez. Beni deve üstine al Ya'nī senüñle ardlaşalum didüm. (14) Ben Memlük hānedānındanın sen benümle ardlaşmağa lāyık degülsün didi. N'ıçün lāyık (15) degülin ben de Ebū Süfyān oğlıyın didüm. Ebū Süfyān oğlu olduğıñ Resūlu'llāh'dan (16) işitmedüm didi. Çün deve üstüne almazsın bārī ayağıñdağı na'lini vir ben geyeyin. (17) Sen deve üstindesün ben yire başarin. Ayağum ıssıdan yandı didüm. Ayağlarıñda (18) benüm na'linüm lāyık degüldür. Saña devam gölgesinde yürimek yiter. Bu şeref sikkesidür ki devam (19) gölgesinde gidesin didi. Mu'āviye eydür. Hiç 'ömrümde anuñ gibi iri söz (20) lürek mütekebbir kimse görmedüm ve çün Resūlu'llāh'uñ konuğı idi ben de aña itdüğüm (21) menzileti ve mülāyemeti kimseye itmedüm. Aña artuğ söz söylemedüm. Şoñra halīfe olduğüm zamānda (22) baña geldi. Ol zamānda gösterdügi tekebbürü aña izhār itmedüm. Belki aña tamām rıfķ u mülāyemeti (23) gösterürdüm. Fevķu'l-gāye ikrām eyledüm. Kendü tahtum üzerine çıkarup yanuma aldum ve aña (24) mücāleset ü mevāsenetüm şerefini erzānī itdüm. **Hikāyet:** Getürmişlerdür. Bir vaktde (25) ki Aḥmed bin 'Abdu'llāh-ı Feristānī Nīşābūr pādīşāhı idi. Meğer ḥadd-ı zātında mütelevvin-i ṭabī'at (26) kimse idi. Ḥālī ber-ķarār degül idi. Gāh rıfķ u mülāyemetde mertebe-i kemāilde olurdı gāh (27) ğilzet u ḥuşūnetde ḥadden tecāvüz iderdi. Bir gün şikāra gitmiş idi. İttifāķ şikārı (28) oñdı vāfir şayd elüne girdi. Feraḥ [u] şād-kām avdan döndi. Şehre giderken ittifāķ (29) yolında bir kimse göründi. Bir güççük pāk u pākīze-i dūr-dānesi ve gül yaprağı gibi oğlan (30) cuğı var idi. Omzına urup gelürdi. Karşusından gördi pādīşāh gelür. (31) Oğlancuķ omzında yol üzerinde tırıvardı ki duā ide. Aḥmed-i Feristānī öñine irüşdügi gibi omzında oğlancuğı görüp aña merḥamet u şefķat itdi (33) şikār şenliğı de var idi. İlerü öñine varup ey kişi aduñ nedür didi. Ol da

[567a] (1) Muḥtāc'dur didi Aḥmed de neye muḥtācsın didi. Ol da pādīşāhuñ devlet ü salṭanatda (2) bākī olduğına didi. Aḥmed'e sözi hoş geldi inşā'a'llāh ḥācetüñ revā ola didük (3) den şoñra ya bu oğlancuķ senüñ midür didi. Muḥtāc belī pādīşāhum bende-zādeñdür didi. (4) Ya bunuñ adı nedür didi. Muḥtāc Muẓaffer'dür didi. Pādīşāh ne hoş addur. Ben bunuñ adı (5) ile fāl tıtdum ki düşmānlarum üzerine muẓaffer olam diyüp oğlancuğı rıfķ ile anuñ (6) omzından aldı öñinde tutup öpdi oḥşadı gene atasına virüp bin aķçe (7) in'ām eyledi. Daḥı koyup yolına gitdi. Muḥtāc ardınca du'ā ideķaldı. Bir pāre nā-dān (8) kimse idi. Ḥaķīķatde 'aķla muḥtāc idi. Bundan şöyle şandı ki kendüye bu iḥsānı (9) müstemir ola. Her dā'im başına bir devlet ķona. Bu i'timād ile aķçeyi

harcatmakta israf idüp tizcek (10) düketdi. Bir gün gözledi gene padişah şikara gitdi. ‘Adeti üzere oğlancuğun omzına (11) urup vardı. Yine padişahuñ yolu üzerinde turup kudümına muntazır oldı. İttifak (12) ol gün padişahuñ şikarı olmayup hiç şayd eline girmedı. Bî-huzurla şehre dönüp (13) gideyorurdu. Tâ ki Muhtâc omzında oğlancuk ile turduğı yire irişdi. Bildi ki (14) bin akçe tama‘ ı ile turur. Şikarı olmaduğundan öykesi de var idi. Tabî’atınuñ televvüni ve şekl-i (15) hulviyyeti zamânına râst geldi. Tiz hiddet ü gazab ile anda Muhtâc’uñ üzerine depdi. Öyke ile (16) oğlancuğın omzından kapup bir elinde tutdı. Yanınca bir leş şarkıdur gibi şarkıdarak (17) aldı gitdi. Oğlancuk feryâd iderdi. Bir miqdâr bu hâlde alup gitdükden soñra ol (18) ma‘şüm-ı pâke rahm u şefkat itmeyüp bî-bâk kaldurup muhkem yire çaldı. Ol tıfl-ı (19) bî-günâh hürd u hâam oldı. Atası miskin bî-huş ardınca segirdürdi üzerine vardı (20) gördi bî-cân yatup saçın şakalın yolup ağlamağa başladı. Aḥmed’uñ yanınca olan kulları (21) hep aña la‘net eylediler. Derd-mend Muhtâc oğlancuğın ölüsün yirden getürüp vardı (22) bir yirde defn eyledi. Ol ciger-küşesinüñ guşşasından dîvâne-naşş oldı. Mecnûn gibi dört (23) yaña döner âh u nevhâ iderdi. **Râvî eydür:** Bunı itdükden soñra Aḥmed-i Feristânî’nüñ aḥvâlî (24) perîşân oldı. Az zamânda ‘Ayyâş Nişâbüri adlu kimse anuñ üzerine hurûc itdi. (25) Bu tarîk ile atasını tutdı vech-i herem ile taḡarrün eyledi. Bundan rûsvâ-yı ‘âm oldı. Aḥmed (26) ‘Ayyâş’uñ elinden atası kırtarayın diyü üzerine ‘asker çekdi. Ol cengde kendüsi de (27) düşdi. Hakk te‘âlâ ol mazlûm oğlancuğın kanını ve Muhtâc-ı miskine itdüğü bî-dâduñ (28) dâdını añlamadın andan aldı. Gılzet u huşûneti başına bunuñ gibi belâ-yı âsumânî vü ḡazâ-yı (29) nâ-gehânî getürdi. **Hikâyet:** Dirler ki âl-i Leys içinde hiç ‘Amr bin Leys’den turş-rüy (30) u tünd-hüy kimse yoğ idi. Ra‘d heybetlü ve şâ‘iḡa öykelü ḡalîzû’l-ḡalb ü ḡadîdü’l-lisân (31) er idi. Anuñ Ca‘fer bin Muḥammed adlu bir muşâḡib[i] var idi. Ol eydür. Bir vâḡtde ‘Amr şikâr (32) üzerine giderken bir taḡ eteginde bir kūy yanına ḡondı. Mâ-ḡazar ta‘âm istedi getürdiler. (33) Ta‘âm yindi nüdemâsı yanından taḡıldılar. Ben de yanından ḡalkayın didüm. Baña otur diyü işâret

[567b] (1) itdi oturdum. Bir sâ‘at baş aşâğı idüp te‘emmüle vardı. Andan baş kaldurup (2) bir ser-heng çağırdı. Şu kūyuñ bağlarından fülân baḡın ḡapusına var. Anuñ İshâḡ adlu (3) bir bâḡ-bânı vardır. Tiz anı oññüme getür didi. Ser-hengüñ gitdi bir sâ‘atden gördüm (4) bir ḡâyet irmiş pîr getürdi. Bî-ḡâre ‘Amr’ı ḡoriceḡ ḡazân yaprağı gibi ditredi. (5) ‘Amr da anı gördüğü gibi buyurdi ortasından ikin biḡdiler. Ol bî-ḡâreye bu

(6) vech ile suçı bellü olmadın siyâset idicek havâlisinden tûran havâşşı mütehayyir olup (7) her biri gönülden bu bî-günâhı niye öldürdi ola didiler. Karîne bile gönüllerine geleni anlayup (8) bir sâ‘at miqdârı te‘emmül itdükden soñra başın qaldurdı. Bilürin bu bî-çâre- (9) yi bî-günâhı neye öldürdi ola diyü endişeye düşdünüz. Ma‘lûmuñuz olsun (10) ki ol vaqt ki ben pâdişâh degüldüm yol urur harâmîlûk iderdüm. İttifâk birkaç gün (11) elüme şikâr girmedi. Bî-zâr u zevâde qaldum. Bir mertebedeki iki gün iki gice nesne (12) yimedüm. Âhir bu kûye irişdüm. Bu öldürdügüm kocanın bâğı önine vardum. Gördüm (13) qapısı açuk. İçine girdüm. Mîvesinden vâfir yidüm. İçinde gezerken bir havz (14) kenârına vardum. Gördüm bir çanağ ile ayran var üzerine yedi sekiz dilim etmek (15) qomışlar. Be-gâyet aç idüm oturup cümlesini yidüm. Qarnum muhkem toydı ağır (16) landum. Andan ağaçlardan bir miqdâr yemiş divşürüp bâğ qapusına togruldum (17) ki çıkup gidem. Nâ-gâh bu öldürdügüm merd ki bir div gibi çıkageldi. Ol divşür (18) düğüm yemişleri elümden aldı. Ben bâğdan taşra çıkdum. Be-gâyet tok idim segürtmege (19) tâkatüm yoğ idi qaçamadum. Bu merd ki havz yanına varmış çanağ ile ayranı ve etmek dilimlerini (20) bulmayıcak tiz bir iki oğlanlar ile her birinün elinde bir köpek arduma düşmişler. Bî-amân (21) irişdiler. Beni ol qadâr dögdiler ki bî-hüş oldum. Yaluñuz âdem anlara nic’itsem gerek? Mümkün (22) oldukça çalışdum. âhir tâkatüm taq oldu. Yıkılmışın beni orada qoyup gitmişler. Bir (23) zamânda ‘aqlum başuma geldi ayaklarum çekerek düşe tura sürinürek kûy içine (24) vardum. Bir mescid var imiş. Anun qapısı önine yıkıldum. Bir qaşşâb kişi geldi beni (25) bu hâlde görüp baña rahm eyledi. Beni qaldurup evine ilette. Bedenümüñ küfte yirlerine timâr (26) itte sağaldum. Qoyunları var imiş beni çobanluğa tutte. Bir ay qoyunların (27) gütdüm. Beni besler ta‘âm virürte. Bir ayluk çobanlığum ücretin dahı virüp eger benüm (28) yanumda tûrup çobanlığum iderseñ her ay saña bu qadar nesne vireyin dide. Ben (29) yok tûramazın diyüp anun ni‘met-i şükrin [edâ idüp] vedâ‘ itdüm gene geldüğüm yola gitdüm. (30) ‘Âkıbet Hudâ-yı te‘âlâ baña devlet ü saltanat qapusın açte. Çün bu mertebeye irişdüm. (31) Bugün buraya geldüğüm gibi bu kûyda başuma gelen belâ hâturuma düşte. Zamânı şimdi imiş ki (32) bu merdekden intikâmum alup buña siyâset eyledüm dide. Ca‘fer bin Muhammed eydür. Ben de bunun (33) hâli dahı bundan beter olsun. bu merdegi nice ‘uqûbet ile öldürmek gerek idi ki böyle

[568a] (1) denâ’etle âlûde bir bahıl imiş bir çanaq ayran ile birkaç dilim etmek için âdem incide. (2) Pes bir devleti ki perverdigâr-ı ‘âlem celle ve ‘alâ pâdişâha erzânî

eyledi. Ol maḳāmdan (3) bu maḳāma irişdüirdi. Cümle cihān ser-keřlerüñ boynın koparduñuz niçe boyun çekenler hatt-ı (4) hūkm-i fermānuñuza bař indürdi. Hażret-i hudāvendüñ hem cām-ı luṭf elindedür hem tiğ-i ḳahr. (5) Bu le'īm-i bed-kirdarı tiğ-i ḳahr ile te'dib itdüğüñüz münāsib-i bi'l-vācib bu idi ki ol ḳařřāba (6) dağı cām-ı luṭfuñuzla terḫīb idüp mażhar-ı iḥsānuñuz ḳılayduñuz didüm. Ben bu sözi (7) söyledüğüm gibi yüzi āteř gibi yaluñlandı gözleri kızardı. Üzerüme bir na'ra urup (8) her ne ebleh ḫarīf olursın şimdi ol ḳařřāba ben kendümi bildüreyin de bu pādiřāha (9) bir vaḳtde benüm çobanum idi disün. Ḥamāḳati yolından bunı bulduğı yerde söylesün (10) benden pādiřāhlıḳ heybeti bi'l-küllüye zā'il mi olsun didi. Ḳorḳumdan helāk meretebe (11) sine vardum. Ānī öñinden ḳalḳup yanından ayrıldum. Hemān ol ḫindüñ kendüden ḫazer (12) üzerine oldum. Bildüm ki āḫir beni sağı ḳomaz. Baña bu sırrı açduğına peřimān olsa gerek. (13) Bařum tedārikine düşünüp 'ākıbet yanından Bağıdād'a ḳaçdum. Nedimlik ḫıdmetini terk eyledüm. (14) Mādemki ol ḳayd-ı cünūnda oldu Ḥorāsān'a vardum. Anuñ'çün bir taḫḳıḳ bilürdüm eger (15) ḫıdmetinde ḳalsam sağı ḳalmazdum. 'Āḳıbet bu şiddet u ğılzeti ve zışt-i ḫūluğı dürişlügi (16) ucından ḫalḳ andan nefret eylediler. Yürekleri andan ḳorḳdı. Çün Emīr İsmā'il ile uğraşa (17) çıktı ol cümle 'askeri ondan yüz çevirüp anı ḳodılar gitdiler. 'Adüvv elinde giriftār oldu. (18) **ve lev kunte fezzān ğaliza'l-ḳalbi le'nfeddü min ḫavlike**⁴⁹ (19) āyet-i kerīmesinüñ ma'nā-yı şerifini müřāde itdüm. **Ḥikāyet:** İttifāḳ bunuñ üzerinedür ki 'Arab (20) u 'Acem'den řol kimseler içinde ki anlara devlet iḳbāl itmişdür ve baḫt müsā'ade (21) olup cihāndan taḫt atına süvār olmişlardır. Hiç Ḥaccāc bin Yusūf'dan dürişt-ḫūy-ı (22) zālīm ḫun-ḫ'ār kimse gelmemişdür. Ol siyāset ve zulmi ki nā-ḫaḳḳ Ḥaḳḳ te'ālā'nuñ ḳullarına itmişdür (23) āña ḫadd ü pāyān yoḳdur. Anuñla 'ālemde meřḫūr olup meḳūru'l-ḳulüb idi ve 'ādet-i nā- (24) maḫmūdı bu idi ki ādemi cerīme ile siyāset iderdi. Ařla ḳalbine raḫm u řefḳat ḫelecān (25) itmezdi. Güyā ki 'ālemde raḫm u řefḳat var idüĝin bilmezdi. Ol vaḳt ki Mekke'ye varup (26) ḫāne-i Ka'be'yi vīrān eyledi. 'Abdu'llāh bin ez-Zübeyr ḫazretlerin öldürdi. Anlaruñ 'Abdu'r-rāḫīm (27) el-Vezā'i dirlerdi bir 'ālim u kāmīl u mütedeyyin nīkū-ḫiřāl musāḫibleri var idi. Anı muřāḫib (28) idindi. Ḥıdmetinde ḫaylī muḳarreb oldu. Müddet-i medīd ḫıdmetinde olup nüdemā-yı ḫavāřřı ve (29) ḫavāřř-ı zevi'l-iḫtiřāřı zümresinden idi. İttifāḳ bir gün nüdemā'sı ile oturup müřāḫabet (30) iderken Ḥaccāc ba'zı eř'ār okırdı anlar dinlerlerdi. Nā-ĝāh 'Abdu'llāh bin Zübeyr (31)

⁴⁹Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi (Āl-i İmrān, 159).

dağı eş'arından bir şi'r okıdı. 'Abdu'r-raḥīm anı işitdügi gibi 'Abdu'llāh bin Zübeyr (32) mā-beyninde olan muşāḥabet u muvāneseti añup bî-iḥtiyār ağladı gözlerinden yaş yirine (33) ḥūn revān oldu. Hemān Ḥaccāc bunu görüp ğazāba geldi. Üzerine na'ra urup ey

[568b] (1) bî-'aql-ı bed-baḥt benüm ḥuzūrumda düşmenlerüm için ne zühre ile ceza' [ü] feza' idersin? Bir kimse (2) için ki benüm saḥt u ğazabuma giriftār olmuş ola. Aña ne göz ile ağlarsın? Hemān şimdi saña (3) seni sevenleri ağladayın diyüp karşıusunda turan oğlana kılıc getür didi. 'Abdu'r-raḥīm (4) bu hālde ey ḥudāvend benden bir söz işit andan her ne fermān iderseñ eyle. Re'y-i 'ālīne muḥarrer (5) dūr ki ol zamān ki dağı güçcük oğlan idüm. 'Abdu'llāh bin ez-Zübeyr ile aramızda müşādiḳat var idi. (6) Şoñradan büyüdügüm zamānda anuñ ḥıdmetine düşdüm. Benüm haḳḳumda hezār iḥsānlar eyledi. Niçe (7) lutf u keremin gördüm. Anuñ eyyām-ı devletinde çok āsāyişler eyledüm. 'Ahde vefā idüp eylük (8) bilmek ādemüñ gevheri 'ayāridur. Eger ben anuñ eylügin bilmeyüp anuñ'çün ağlamayıcak ya benüm (9) size ḥıdmet itmege ne istiḥkākum olur? Siz benden ne eylük umarsız? Biz pādişāh kullarıyuz (10) 'Ahd ü vefāsı süst olan pādişāh kulluğına yaramaz. Bu cümle ile sen ba'de nevbet olasun. (11) Bunuñ gibi edebsüzlük itmeyem diyü tazarru' eyledi. Ḥaccāc tūtalum min-ba'd böyle edebsüzlük (12) itmez imişsin. Ya bu edebsüzlüğüñ için saña cezā itsem mi gerek diyüp oğlana boynın ur (13) diyü emr itdi. Derd-mend her ne kadar ki tazarru' itdi müfid olmadı. Orada boynın urdurup (14) bî-günāh ḳatlı eyledi. **Rāvī eydür:** Hemān 'Abdu'r-raḥīm'i öldürdügi sâ'atdeyidi ki 'Ömer bin 'Abdu'l- (15) 'aziz taht-ı ḥilāfete geçdi. Ol sâ'atden şoñra Ḥaccāc şıḥḥat buldı. Ḥastelükden (16) ḳurtıldı. Göñüllerüñce eglenir oldu. Aña değin ki Sa'id bin el-Müseyyeb raḍiya'llāhu 'anh ḥazretlerinden (17) öldürdi. Birḳaç gün şoñradan kendüsi de dünyadan raht [u] baḥtı ḳaldurdi. Tamām mertebe (18) bed-nāmlükle gitti. **İlā yevmi'l-ḳıyāme**⁵⁰ zūlm ü 'adevāti söylenür. Bu cümle itdügi zūlm ü siyāset ḥadd-ı zātında (19) ğilzet u ḥuşūnet üzere dūrüş-tabī'at olduğı için idi. Bir kimse ki bu ḥişāl-i (20) mezmūme olsa üzere olsa elbette ol dünyāda renc ü miḥnet ü belāya uğrar. Āḥir böyle (21) bed-nām gider ve bir kimse ki rıfḳ u ḥilm ve şefḳat u merḥamet üzere olsa aña dünyāda miḥnet ü devlet (22) ü 'izzet-i müyesser olur. Göñüller anuñ hevāsı şem'ine pervāne olurlar ve diller senāsı gülşeninde bülbul (23) gibi elḥāna başlarlar. Dünyādan āḥirete tamām nīk-nām gider. **Cevāmi'ü'l-Ḥikāyat**

⁵⁰Kıyamete kadar.

Kitābınuñ (24) **Üçüncü Kısmından On Dördüncü Bāb Ḥasīslüğüñ ve Denā'et-i Himmetüñ Mezemmetde** (25) **Zıkrindedür ki Beyān Olınur** İnsānuñ evşāfından ḥasīslük ve dūn-himmetlik be-ğāyet kabīḥ ü (26) zemīm vaşflardur. Şekk yokdur ki Ḥudā-yı te'ālā ḥalāyıkā ḥilḳat ḥil'atin geydüdüğü ve (27) rūḥ şāhını beden tahtın çıkardığı 'ālī dereceler tekmīli içündür ve o dereceler taḥşilde (28) olmaz 'ulüvv-i himmet ile olur ve ol şerefāt evci şerefāt irilmez illā nefsi zī-şān ile irilür. (29) Görmez misin ikisi iki kuş iki toğanuñ şerefi 'ulüvv-i himmetle tavuğun denā'ati dūn-himmet olmağ iledür. (30) Ya'nī bāz çün hevālarda uçar bülend-pervāzdur. Nāz ile pādīşāhlar eli üzerinde oturur. (31) Altun ḥalḥāllar ve çıñırağılar taḳınur ve tavuk çün denā'et-i nefis ü himmetinden çüblüklerde (32) ve mezbelelerde gezer idi. Halkın ve davarlarınuñ ayakları altında pāy-māl olur. Pes ādem (33) oldur ki bāz gibi devlet maṭārında per-vāz eyleye ki iki cihān sa'ādeti şaydan şikār ide

[569a] (1) decāc gibi alçaq yirlerden dāne dirmeye meşū'f olmaya ki decāc mezābili içinde qalmaya nite-ki (2) dimişler. **Beyt:**

[Fā' ilātü/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Himmet eyle bāz u kibr eyle peleng

Olup ebleh dā'imā āğāz-ı ceng

Ve bir kimsenüñ ki nefsi ve himmeti bülend ü refi' ola ṭālī' i bā-kām ve eyyām-ı (4) rām olmağ ile aña dūnyā devleti el vire māl u menāl eline gire niçe kimse anuñ sāye-i (5) devlet ü ḥümā-yı ḥimāyetinde āsūde-ḥāl ü marzıyyü'l-āmāl olur. Bunuñ ḥilāfı ki eger bir ḥasīs-i (6) nefis ü dūn-himmet kimsenüñ eline farazā cihān mālı girse oğlı da andan sağlığında (7) behre-mend ü ḥişşe-dār olmaz. Anuñ'çündür ki Türkī emsāl arasında vardır. Devletsüzün (8) oğlı olmakdan devletlünüñ kulu olmak yigdür dirler ve eger-çi 'ālī himmetlük bābında (9) sābıkan anuñ bābında niçe hikāyāt irād olındı. Ḥālīyā bu bābda daḥı kitābuñ fā'idesi 'ām (10) olsun diyü iltizām olınan üzere dūn-himmetligüñ ve ḥabāsetüñ ki mażarrat u mezemmetinden (11) niçe ḥasīsler ve dūn-himmetler hikāyetleri kaleme getürüldi. **Hikāyet:** Getürmişlerdür. Emīrū'l- (12) Mü'min Me'mūn ki cemāl-i fezā'il ve kemāl-i faşā'il-i ḥamīde ile ḥulefā'-ı Abbāsiyye içinde (13) mümtāz u müsteşnādur. Kendü eyyām-ı ḥilāfetinde ḥāl-i ḥayātında iken qarındaşı Mu'taşım'ı velī- (14) 'ahd idinüp oğlı 'Abbās'ı itmedi. Kuvvet-i qarābet ile oğlı üzerine

karındaşı takdīm eyledi. (15) Sebebi bu oldu ki her bār Me'mūn bu oğlu 'Abbās'ı ki oğullarının ulusı idi şınamağda (16) ve aḥvālını yoqlamağda idi. Bir gün gene 'ādeti üzere anuñ aḥvālını tecessūs itmek için (17) ḥarāret-i hevā zamānında ḳalkdı oğlu 'Abbās'uñ sarāyına gitdi ki n'eyler ve ne işler göre. (18) Ḥāş oṭası ḳapusına varıcağ ki içinde 'Abbās vekil-i ḥarcı ile oturup (19) söyleşürlerdi. Me'mūn ṭurup ne söyleşürler diyüdüşdi dinledi. Gördi oğlu (20) 'Abbās vekil-i ḥarcına dün cāmī'den cum'a namāzından gelürken fülān yirde bir eyü marul (21) gördüm. Var ol maruldan yarım aḳçelük marul al getür didi. Atasının ḳapuda (22) olduğundan ḥaberi yoğ idi. Me'mūn ḳapu öñinde andan bu sözi işitdügi (23) gibi içerü yanına girdi. Oğul bu vekilüne söyledüğüñ ne idi? Sen rū-yı zemīn ḥalīfesinüñ (24) oğlu olasın yarım aḳçesin neye bilürsin? Ben seni böyle añlamazdum. Ḥudā-yı te'ālā ḥaḳḳı bu dün- (25) himmetden fā'ide itmezsin didi. Hemān buyurdı ki velī-'ahdliginden anı maḥrūm eyledi. **Hikāyet:** (26) Muḥammed bin Sa'id-i Nīşābūr üstādlarından rivāyet ider. Ol vaḳt ki Emīrū'l-Mü'minīn Me'mūn (27) Merv'den Bağdad'a geldi bir gün 'Ali bin Hişām bin Şālih anuñ ḥıdmetine geldi. Öñinde bir sā'at (28) ṭurdu gene gitdi. Gıtdügi gibi Emīrū'l-Mü'minīn Me'mūn nüdemāsına bu giden 'Ali bin Hişām'uñ (29) benüm üzerümde çok ḥıdmeti vardır. Ol ḥaḳḳı ḳazā itmek benüm zimmet-i himmetüme lāzımdur. Dilerin ki bunu (30) bir büyük ādem idem ve-lākin aḥvālī nā-maẓbūt u nā-mürettebdür. Bir kimse olsa ki bunuñ yanına ḳosam (31) buña atabeg gibi olsa bunuñ evẓa' ü eṭvārına intizām virse esbāb u tecemmülātını düzi (32) virse aña ādem olmağa isti'dād virse biz de anuñ ḥaḳḳında idecegümüz terbiyyeti itse (33) yüz didi nedīmāsı hīç buyurduğıñuz maşlahata İşhāḳ-ı Mūsīlī'den ehl kimse olmaz.

[569b] (1) Merd-i ẓarīfdür ḥired-mend u ḥurde-dān-ı ḳabli ḳablden yarar ḥarīfdür. Çok ḥünerleri vardır. 'Ali bin (2) Hişām'uñ dedesi Şālih 'ahdinden pīrlügi zamanına gelince 'ömri mülūk ḥıdmetinde geçmiş ve ḥülefā (3) işiginde büyümiş anlaruñ cümle aḥlāḳını zabt itmiş merātib u mevāric-i ḥalāyıkı ma'lūm idinmiş (4) kimsedür. 'Ali bin Hişām anuñ terbiyyetiyle tamām işlāḥa gelür. Andan soñra her terbiyyete virseñüz (5) sezā-vār olur didiler. Me'mūn nüdemāsınınuñ bu sözlerin begendi ve İşhāḳ-ı Mūsulī'yi getürtdi. (6) Aña bu ḥuşuşı ṭarīk-i luṭf ile söyledi ve 'Ali bin Hişām'ı da getürdüp İşhāḳ'a ṭabşurdu (7) ve aña naşīḥat idüp gerekdür ki İşhāḳ'ı atañ yirine bilesin. Saña her ne işāret iderse aña (8) ḳulağıñ ṭutasın. Emr ü nehyinden ṭaşra olmayasın didi. Andan İşhāḳ-ı Mūsulī'ye sen de gerekdür ki (9) bunu oğluñ bilesin. Bundan mevā'iz u

naşāyihūñ dirīg tutmayasın didi. Halifenūñ (10) öñinde İşhak da anuñ elin tutup oğul idindi. Ol da anı ata idindi. Anı oğulluğa (11) qabul itdügi'çün orada halife İşhak'a elli bin naqd aqçe ve on boğça qaftān in'ām (12) eyledi ve 'Ali bin Hişām'uñ kendü de elli kerre yüz bin aqçesi var idi. Ol vaqt ki Zāhir-i (13) Zü'l-Yemeyn'i 'Ali bin 'İsī bile cenge göndermiş idi. 'Ali bin Hişām'dan ödunc almışdı. (14) Buyurdi ol elli kerre yüz bin naqd aqçeyi hazineden çıkarup 'Ali bin Hişām'a bi't-tamām (15) teslim eylediler. Bārī İşhak-ı Mūşlī anuñ haqqında şayeste hıdmetler idüp pervāne şafaqlar (16) izhār eyledi. Aña 'ālī sāraylor binā idüp cümle atvār-ı emirāne vü evzā'-ı büzürganesini muntehā (17) vü zibā vech üzerine qayurdi. Ferş-vār anı gibi ğilmān u cevārī vü hādımlar gibi atlar develer (18) qatırlar gibi esbāblar haşmetini 'alā vechi'l-kemāl düzetdi. Bir müddetden soñra bir gün 'ale'l-ğaflehū (19) Emirü'l-Mü'minīn Me'mūn 'Ali bin Hişām'uñ sarāyına çıkavardı. Be-ğāyet hūb-ı tertib üzerine (20) buldı. İşhak ol gün emirü'l-mü'minīne ziyāfet emrinde dağı tamām leṭāfet ü tarāvet üzere ter (21) tıbler görüp 'Ali bin Hişām'uñ tamām yüzini ağartdı. Şöyle ki Me'mūn ol tertıbları ta'accüb eyledi. (22) İşhak hezār medḥ ü şenāya müsteḥaq kimsedür didi. Andan 'Ali bin Hişām'a sen ehl-i 'Irāk-ı serire (23) mübāşeretin bilmezdüñ. İşhak-ı Mūşlī'ye muqārenetüñ sebebi ile şimdi cümlesi ḥaşıl oldu. İşhak (24) nihāyetsüz minnetler itmeñ gereksin. Hıdmetinüñ qadrini bil didi. Andan halife dönüp sarāyına (25) gitdi ve bu 'Ali bin Hişām eger-çi bunca tertıblara muqārin oldu ammā ḥadd-ı zātında dün- (26) himmet [ü] ğāyet-i ḥıṣṣet üzerine mecbul kimse idi. Bunuñ gibiye terbiyyet zemīn-i şūristāna (27) toḥm ekmek gibi zāyi' emek olduğı'çün meger emirü'l-mü'minīn kendüye İşhak'uñ Mūşlī (28) hıdmetinüñ qadrini bil diyü ısmarladı diyü Ya'nī İşhak-ı Mūşlī'ye in'ām ider ardınca (29) on bin aqçe kīseleyüp gönderdi. İşhak'uñ öñine iletdukleri gibi anı getürüp (30) hıdmet-kārlarına virdi. Bir ḥabbesin qabul itmedi. Bildi ki anda 'ulüvv-i himmetinden zerre nişān (31) yoqdur. Denā'et-i himmet kemāldedür. Hıṣṣet-i şānına vuḳūf idüp bunuñ terbiyyetinde rüzgār zāyi' (32) itdügümden n'olur? Bir kimsenüñ nihādında ki āferide-kār-ı 'ālem himmet u mürüvvet komaya. Ben anı mürüvvet (33) ü himmet-i ehli mi itsem gerek diyüp anuñ hıdmetinden kesildi. Hiç artuq yanına gitmedi. Kendü

[570a] (1) ferāğatında oldu. Birkaç günden soñra 'Ali bin Hişām anı istedi. Mu'temedlerden gönderdi. İşhak (2) anlara ben teḳā'idü'l-ihtiyār eyledüm. Min ba'd kimse hıdmetine iktidārum yoqdu didi. Gelen ādemleri (3) ibrām eylediler. Anlara

haykırdı. Benden ne istersiz varuñ kendü hālîñüzde oluñ didi. (4) Anlar da incinme ile gitdiler. Vardılar ‘Ali bin Hişām’a ol saña muṭī‘ degül ancaḳ diyüp görüp her ne (5) işitdüklerine bir ol ḳadar daḫı ḳatdılar ‘Ali bin Hişām’ı bir ḳaḳım ḳab itdiler. Civānluk cününü (6) ile tehevvr idüp vāfir kimseler gönderdi. Vardılar İşḫaḳ’ı süridürek evinden taşra (7) çıkardılar. Tamām taḥḫif ile ḍarbī ‘Ali bin Hişām’uñ öñine iletdiler. Aña hezār taḥḫifler itdi (8) ve buyurdi. Dögdiler anı bend itdirüp maḥbūsa gönderdi. Hergiz İşḫaḳ’a ‘ömrinde kimse (9) böyle taḥḫif itmiş degül idi. Belki evvel-i ‘ömrinde bu deme gelince ki pīrligi zamanı idi ḥulefā (10) ḥuḫūrında niḫe ‘izzetlere ve ri‘āyetlere mu‘ tāḍ olmış idi. Bu ḫaber Me’mūn’uñ sem‘ ine vāṣıl oldı. (11) Be-ḡayet muḫṭarib olup buyurdi tamām ḥ’ārlıḡ ile ‘Ali bin Hişām’ı ḥuḫūrına getürdiler. Aña (12) ol ḳadar ḡalīḫ söḡüşler söḡdi ki hergiz Me’mūn’dan ṣimdiye deḡin kimse böyle söḡmek işidilmiş (13) degül idi. Andan ḳapucılarından bir cem‘ emr itdi. ‘Ali bin Hişām’uñ evine vardılar. Ḥıḍmet-kārların (14) tāziyāneye ṭutup İşḫaḳ’ı ḫabs itdükleri yirden ḳıḳarup elinden ayaḡından bendin (15) alalum didiler. Ḳapucılara ānd virdi. Ḥalīfenüñ öñine bu ḫalle iletüñ bendümi (16) ḳıḳarmañ didi. Anlar da ḳıḳarmayup o ḫāl ile alup gitdiler. Anı ḫalīfenüñ sarayına (17) iletdiler ve emīrū’l-mū’minīne getürdük ne buyurursız didiler. Me’mūn bendin ḳıḳaruñ kendü (18) ḫāne-dān-ı devletümüz pīrini ki atam yād-ḡarī ol bendle görmeḡe ben utanurın. Şekk yoḡḑur (19) bunuñ ‘azāmeti baña müteveccihdür ki aña lāyık olduḡı ḫıḍmeti buyurdum. Şimdi iller bana ne dirler. Me’mūn’ı (20) baḳa atasınuñ bir niḫe eski ulu ḫıḍmet-kārını kendinüñ bir nā-puḫte alḳaḳ ḫıḍmet-kārına fedā (21) itdi dimezler mi baña bu ḡarāmet yitmez mi diyüp buyırdı. İşḫaḳ’uñ bendlerini aldılar ḫammāma iletdiler. (22) Dens-i ḫabsden bedeni arındı. Aña kendinüñ ḫas ḳaftānlarında ḳaftānlar geydürdiler. Andan (23) emīrū’l-mū’minīn ḫıḍmete geldi. Şeref-i mücāleset ü muṣāḫābeti esnāsında ābā vü ecdādıñuzdan (24) ve ḡayrıdan ilerü geḫen ḫulefā vü mülük bir kimseyi ilerü ḳekmek isteseler evvel andan ‘aḳl (25) u himmet ṭaleb iderlerdi. Her ne kimseyi ki bu ḫil‘atler ile āreste göreler anı tertīb ider (26) lerdı. Eger mehterlerüñ rūsümetin telḳīn eylerler idi. Lā-cerem merātīb ü medāric-i ‘ālīyyeye iriṣürdi (27) didi. Me’mūn rāst söylersin ben dilerdüm ki ābā vü ecdādum itdüklerine muḫālif (28) bir dūn-ḫimmeti ilerü ḳekem envā’-ı terbiyyetüme muḳārin ḳılam. Didügümde olmadı. Belki ‘āḳıbet-i (29) niyyetüm nedāmet ü ḡaramete mü’eddī oldı didi ve İşḫaḳ-ı Mūṣulī’ye vāfir in‘ām eyledi. Yanında (30) tamām ṣāḳir ü zāḳir dönderdi. Andan ṣoñra hergiz ‘Ali bin Hişām’a evvelki nazar ile bakmadı. Denā’et-i

(31) himmeti sebebinden nazar-ı ‘itibārından düşürdi. **Hikāyet:** Sultānu’l-ārifin Şeyh (32) Bāyezid-i Bisṭāmī rahmetu’llāhi ‘aleyh ḥazretlerinin Maḳāmāt’ında getürmişlerdür ki bir gün muḥiblerinden (33) birisi ḥıdmetlerine gelüp şöyle ‘arz eyler ki yine kendü mürīdleriñüzden bir oğlum vardur.

[570b] (1) Aña ḥāliyā akrabamızdan bir kimsenüñ kızını alduḳ. Bu güñ bir velīme cem‘iyyetin eyledüḳ. (2) Ḥayr maşlaḥatdur. Ḥazret-i şeyḥden ümīd-vārın dervīşlerinden birine işāret buyura (3) cem‘iyyete bilece hāzır ola elin çanağımuza şuna anuñ bereḳātı hāne-dānumuzda bāḳī ḳala didi. Şeyḥ (4) dervīşleri içinden birine işāret itdi. Sen var bu müslümānuñ göñli yirinde olsun (5) diyü buyurdı. Dervīş de şeyḥinüñ işāretiyle taşra çıkup ol kişinüñ evine vardı. (6) Düğün issi anı tā şadra geçürdi öñine muttaşıl ḥıdmete meşgūl oldı. Çün sufre (7) düşünildi dervīş tebsiden bir loḳma aldı ağızına ḳoya. Düğün issi ḳarşusunda idi. (8) Bundan ziyāde mesrūr olup namaz ile niçe zaman idi ki bunu ārzūladum ki senüñ gibi dervīş (9) evüme gele çanağıma elin şoḳa içinden bir loḳma ta‘āmum yiye. Hele bu ārzūya irdüm. Bu bir loḳmayı (10) almış iken ağızına ḳomayup yine çanak içine bıraḳdı artuḳ anuñ ta‘āmına şunmadı. Çün (11) sefere ḳalkdı dervīş gene ḥānkāḫa geldi. Ol kimse dervīş yimegin yimedüğinden (12) yoḫsa ri‘āyetinde bizden taḳşir mi oldı ki diyü şeyḥüñ öñine i‘tizāra vardı. Öñinde (13) istiḡfār dizin çeküp bilmezin bizden ne taḳşir vücūda geldi ki dervīş benüm ta‘āmumdan (14) yimedi loḳmamıza şunmadı didi. Şeyḥ dervīşden şordı ne gördüñ ki böyle eyledüñ (15) didi. Dervīş de dūn-himmetlik gördüm. Evvel ki evine vardum baña çok ḥıdmet itdi (16) niçe niyāz-mendlükler gösterdi. Benüm de göñlüm oldı ki buña bir du‘ā eyleyem. Ḥudā-yı te‘ālādan (17) bunun’çün bir nesne isteyem ki sekiz cennetden yig ola. Bu ise benüm loḳmasın yidigümi (18) hemān on bin aḳçeden yig getürdi. Bildüm nefsinde ‘ulūvv-i himmeti yoḳ. Bize dūn-himmetlerüñ (19) yimegi ḥarāmdur didi. Bundan rūşen oldı ki dūn-himmetligüñ dünyāya ziyān itdüğü gibi dīne de (20) ziyān ider imiş. Kişiyi bī-āḫiret merātibinden daḫı eli ḳor imiş. İki cihānuñ devleti himmetle müyesser imiş. (21) **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Cāḫız kendü taşnīfātınuñ ba‘zında Da‘il Ḥuzā‘i’den naḳl ider ki (22) dirdi bir gün Sehl bin Hezre’nüñ öñine varduḳ. Sarāyında ḥıdmetine meşgul durduk. İttifāḳ arada (23) söz kelecı uzadı. Biz ḳalkmaduḳ ol açluḳdan bī-tāḳat oldı. Āḫir zarūrī olup (24) ḳarşısındağı oğlana eger yiyecek nesne var ise getür didi. Oğlan birḳaç dilim (25) etmek bir kāse ile şūrba getürüp öñine ḳodı. Şūrbanuñ içinde bir arıḳ ve yaşlu (26) ḥurūs var idi ki anı ne diş keserdi ve ne bıçak. Sehl eline bir pāre etmek

alup kâse içinde (27) ħurûsı dönderdi yokladı gördi başı yok. Oğlana bu ħurûsuñ başı ħanda gitti (28) didi. Oğlan yabāna atdum didi. N'ıçün atduñ didi oğlan bizi yimez ola diyü añladum (29) didi. Sehl yañlış añlamışsın ġayrı yirin çevir başı re'is-i a'zāsı iken yime (30) sem mi gerek? Ĥuşūsen yaş mecma'-ı a'zānuñ maħall-i istināsıdur ve ħurûsuñ leyl ü nehār da evķāt-ı (31) sâ'atde cūş u ħurūşı baş iledür ve ħurûsuñ başından ġüzel 'uzvı yokdur. Ĥattā (32) bir nesnenüñ zīnetin medħ itmelü olsalar ser-i ħurūsa düm-i tāvusa beñzedürler ve iki (33) gözleri de başındadır ki anı zūrefā şarāba teşbīh iderler ve ħurûsuñ başına Ģüyā bir sākīdür ki

⁵¹[572a] (1) başında bir naṭ'-ı kebāb yanlarında bardak ile şarāb getürüp 'aşk mestlerinüñ öñine getür (2) diler. 'Ale'l-ħuşūş eṭibbā ħurûsuñ beynisin yimek sūñüklere fā'ide ider dirler. Beyni de (3) başındadır. Eger bunca menāfi' in bilmezlikle anı yimeyüp ħamākatüñle başını ne yabāna atduñ zāyi' (4) itdünse ben anuñ menāfi' in bilürin zāyi' itmez. Tiz atduġuñ yirden var getür ben yirin didi. (5) Oğlan Ĥudā ħaķķı nereye atduġum bilmez. Yoħsa bilsem getürürdüm didi. İncinmekle (6) ħanda atduġuñ ben bilürin. Ķarnuñ içine atduñ. Ĥudā-yı te'ālā cezāñ vire diyü söġdi. (7) **Da'ıl eydür:** Ben bu aħvālī andan ġoriceķ bildüm ki rū-yı zemīnde bundan aħass kimse (8) yokdur. **Ĥikāyet:** Dirler ki Behrām-ı Ģür'üñ pādişāhlıġı zamānında 'ulūm-ı ħikmet 'ālimlerinden (9) bir ħakīm var idi ve ħikmetde yegāne-i cihān ü dāniş ü ma'rifetde engüşt-nümā-yı devr-i zamān idi. (10) Niçe kerre anuñ aħvālīni Behrām-ı Ģür'e didiler. Āħir anı meclisine çağırdı. Her dürlü 'ilmden nesne (11) şordı. Gördi cümle cevābı şavāb ve her yirde ħāzır-cevābdur. Be-ġāyet beġendi. Ģöñlünden (12) hemān buña vezāret virmek gerek dimiş iken hele evvel bunuñ edeb ü himmetin de ġoreyin ne mertebe (13) dūr didi. Pes buyurdi ta'ām getürdiler. Anı kendü ħāne sufresine çağırdı. Kendü eliyle (14) öñine büryān olmış bir bütün tavuķ ķodı. Ĥakīm tiz tavuġı pāreleyüp anı yidi. Andan (15) şöñra bir bütün tavuķ daħı yidi. Behrām-ı Ģür bunuñ ne edebi var ne himmeti. Himmeti olmaduġı bu ki (16) her ne ķadar da aç olsa nefse zebūn olmaz. Ta'āma bu mertebe iştihā ġöstermezdi. (17) Edebi olmaduġı bu ki benüm öñümde bir tavuġı def'ī pāreleyüp bī-bāk böyle yiyecek 'acabā mālumi (18) benüm ġıybetümde nice yise gerek ola didi. Anı vezīr idinmekden vazgeçti. Bu kıssādan (19) ħişşe vardur ki ķişıyi ħıssat ü denā'et-i himmet ħor u ħaķīr ider. Nite-ki bu ma' nāda dimişler. (20) **Nazm:**

⁵¹571. varak yazının silik olmasından dolayı okunamadı.

[Fe‘ ilātün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilün]

Himmet ü hissetümün mişālinde

Şafha-i hātırunda bunı yaz

Hisset ile haķır olup çaylak

Himmet ile ‘ aziz oldu bāz

Hikāyet: Getürmişlerdür ki ol vaķt Fazl bin (22) Mu‘ az Nīşābūr pādişāhı idi. Ser-tā-ser Horāsan memleketine hüküm iderdi. Nīşābūr’ı (23) taht-gāh idinmiş idi. İttifāk vilāyetine ‘ azim kaķt düşdi. Şöyle ki ğalle kiremit-i aķmer gibi (24) ‘ aziz oldu bir itmek bir külçe altuna berāber tartıldı. Nān-ı sepīd gitdi nāz ile yiyenler (25) bir pāre merreten şa‘ ir etmegi için niyāz iderdi. Ğallesi olanlar der-anbār ider şatmazdı. (26) Sūk u bāzārda kimsenün gözi buğday yüzün görmezdi. Bir dāne buğday ħabbesi (27) yakūtdan kıymetlü kaķre-i lū’lū’den rağbetlü idi. Un ele girse tūtiyā gibi şatılurdu. (28) Şehr içinde fırında tīrān yanmaz içlerine nān şalınmaz oldu. Halk her şabaķ kurs-ı nān (29) şeklin ancak tennūr-ı ser-nigūn-i ufķda görürlerdi. Āķir şehr ħalkınuñ ıztırabı ħadden (30) aşdı. Şehr kethūdāsınuñ evi öñine yığıldılar. Gel bizüm ile pādişāh ħapusına var aķvāli (31) ‘ arz eyle. Mīrī anbārlarda olan ğalāldan bize bir miķdār ğalle şatsun ve bir miķdār da (32) etmekçilere tarķ eylesün. Üzerümüzden bu ğalā’ belāsı bir pāre mürtefi‘ olsun didiler. (33) Ol da sözlerine icābet gösterdi. Halk ile gittiler. Fazl bin Mu‘ āz’uñ sarāyı ħapusına

[572b] (1) vardılar. Meger Fazl sarāyında bir şeh-nīşini içinde oturup muğanniler ile ‘ ayş u ‘ işret (2) iderdi. Şarāb meclisi ħurmuş idi. ‘ Ālemden fāriĝ olup otururdu. Bir pencereden (3) aşığı baķdı. Vāfir ħalk ile gördi. Şehr kethūdāsı ħapusında turlurlar. Yüzün gözin (4) burtarup dürrerdi. Hele icāzet virdi. Şehr kethūdāsı ħalkı aşığıda koyup kendüsi (5) yukarı çıkup öñinde ħıdmet itdi. Fazl bu sā‘ at ħod gelecek vaķt degül idi. Ne düşdi (6) ki geldün didi. Kethūdā pādişāh şaĝ olsun bu aşığıda gelenler bu şehrde sakin olan (7) a‘ yān-ı nāsdur ve ra‘ iyyet ü dervişlerinden de ba‘ zı muĥtāclardur. Kaķt miķnetinden şikāyet idüp (8) tazarru‘ iderler ki pādişāh raķm idüp buyura mīrī anbārlardan bir miķdār ğalle bize ve bir miķdār (9) ğalle etmekçilere şatıla. Pādişāhdan

bu ihsānı göricek der-anbār ğallesı olanlar da anbār (10) ların açup şatarlar. Halk қаһтдан helāk olmalı olmışlardır. Bir miqdār dirileler didi. (11) Fażl bin Mu‘āz güldi. Oturduğu yirden қалқup ol pencere önine vardı. Aşağıda tıran (12) halka hitāb idüp neye geldünüz didi. Anlar da hālümüzi kethüdā ‘arz itdi ya didiler. (13) Fażl hoş eyle tā’ifesiz Ya‘nī şöyle mi añlarsız ki ben size ğalle şatam ve sizün қаһтınız (14) tedārikin idem. Eger-çi ben hilm u rahīm ādemın ammā қavmün ki Hudā-yı ‘azze ve celle rızkların kese (15) rahmān [u] ‘ālim ü rezzāk benī ādemün size rahm itmeye rızқunuz göndermeye ben şöyle mi aһmāk oldum (16) size rahm idüp rızқunuz tedāriķ idivirem. eblehligi koñ varuñ selāmetlig ile yirünüzde (17) oturun. Ben size ğalleyi ol vaķt şatarın ki қаһт-ı Yusūf’daki gibi żarüretünüz bir mertebeye (18) vara ki Mısıır halkı Yūsuf peygāmbere şatduķları gibi sizi de nefsunūzi ve ‘avretlerünüzü ve daķı (19) oğullarınız ve kızlarınız ve yirlerünüzü ve yurtlarınız cümle baña şatasız. Bu cümle benüm olmayınca (20) ben de size buğday şatmazın didi. Halk andan bu habāseti göricek anuñ bu serd sözlerin (21) işidicek aña bed-du‘ā ide ide döndiler. İçlerinden bir zāhid kişi var idi. Қарındaşları (22) bī-hużūr olman. Ferec u feraķ zamānı қarıbdır. Bu sözleri ki bu pādīşāh söyledi. Bu devleti (23) döymişler sözidir. Pādīşāhdan böyle hırş hayr-ı ‘ālāmet degüldür belki tızcek bunuñ ölümi (24) haberin işidürsiz didi. Fażl çün aһşam olup yatacak vaķt döşegi üstinde (25) yatup uyıdı. Uyқudan uyandığı gibi ta‘ām istedi yiye. Önine ta‘ām getürdiler. (26) Yimeye başlayınca nā-gāh boğazına bir loķma tırdı. Anı yutmağa çalışdı. Ne aşağı giderdi ne (27) yukarı çıkardı. Boğazı boğulup nefesi tıtıldı. Gözleri tıomaldı yüzi gözi (28) göğerdi. Kendüyü birkaç kere zor ile yire çaldı döğini döğini helāk oldu. Birkaç (29) dāne ğalleye hıssat ile hırmen-i ‘ömrin bād-ı fenāya virdi. **Hikāyet:** Tarīķ-i Nāsırī’de getürür ki (30) çün Sultān ‘Ala’ü’d-devle Mes‘ūd bin Maһmūd Ġazneyn tahtını zīb-i cemat ile arayış (31) eyledi. İhdās-ı nāsdan bir cemā‘at ki henüz pādīşāh olmadın yanında taқarüb taķşil itmişler (32) idi. Anlara ulu manşıblar virdi. Her biri gelüp umūr-ı memlekete ve meşālih-i saltānata қarışdılar. (33) Kendü nefsleri maşlahatı içün halkuñ üzerlerine musallaķ olup żararlarına sa’y eylediler.

[573a] (1) Ol cümleden biri bu idi ki pādīşāha ilğā’ eylediler. Қарındaşınız Sultān Muһammed müstaķil pādīşāh (2) lıķ sevdāsın itdügi vaķt ataңызuñ hazinesinden sekiz yüz kerre yüz bin Ya‘nī sekiz (3) yüz yük aқçe çıkarup kendüye ittibā’ iden Türk’e tarīke ve ‘asker halkına virdi. Cümlesi andan (4) bir miqdār aқçeyi ve ‘ulūfeyi senünle

uğraşmak için aldılar. ‘Ale’l-ḥuşûş qarındaşuñuñ (5) ḥazîne de ne dahli var idi? Vâriş-i mülk sen idüñ. Atañuñ yirine sen pâdişâh oldun. Ḥazîne de (6) hep saña değmiş idi. Qarındaşuñuñ qolayına naḥs u naḥs itdi. Hep virdügi yirleri bellüdür. (7) Adları defterlerde meşṭürdur. Bir miqdâr mâlı ol erzâl elinde qomâq bunlaruñdur. Savâb (8) bundadır ki qarındaşuñuzdan alduqları ‘ulûfeleri iḥsânları hep anlardan alasız. Eger (9) soñradan ba‘zını gene virmekdür reva görilürse bârî sizüñ minnetüñüzle ola diyüp bunuñ (10) gibi muzâhref üslûblu kelimâtıyla Sulṭân Mes‘ûd’ı sözlerine uydurdılar. Ḥattâ sözlerini (11) bu vech ile te‘yîd ü te‘kîd idüp bu ḥuşûşda zinhâr atañuz Sulṭân Maḥmûd’uñ erkân-ı (12) devletiñüñ sözlerin diñlemeñ. Anuñ’çün ki cümlesi qarındaşuñuzdan teşrîfler ve in‘âmlar almışlardur. (13) Hep anlar da yüklülerdür. Kendülere de alduqların gene virmek lâzım gele diyü sizi bundan (14) men‘ itseler gerekdür. Bu ḥuşûşda ayağunuz berk başuñ. Şöyle ki anlar sözi bile bundan rücû‘ (15) idecek iseñüz hiç şimdi şurû‘ eylemeñ diyü pâdişâhı muḥkem berk ittiler. Bunuñ üzerine (16) şâbit-ka-dem oldı. Hemîn Sulṭân Mes‘ûd iḳdâm üzere gelüp iḥtimâm mâl-a-ke-lam ile ḥazine- (17) dârlara emr itdi ki Emîr Muḥammed ḥazîneye istilâ itdügi zamânda ḥalâyıka teşrîfden ve in‘âmdan (18) ve ulûfeden ne miqdâr nesne virmişse ve mufaşşal u meşrûḥ ḥazîne defterlerinden çıkarup nüşhasın (19) kendüye vireler. Ḥazîne-dârlar da fermânın yirine getürdiler mufaşşal u meşrûḥ idüp sulṭâna (20) virdiler. Ebû Sehl-i Zevzenî ki ‘âriz-ı leşker idi ve bir miqdâr zulmle mâ’îl âdem idi. Bu defteri baña (21) virüñ dīvâna iletetin. Her kişinüñ adına ḥükm yazdurup bî-ḳuşûr bu mâlı yirli yirinden taḥşîl (22) ideyin. ‘Askerüñ bir yıllık ‘ulûfelerine vefâ ider mâldur didi. Sulṭân Mes‘ûd hele vezîr ile söyleşeyin (23) didi. Yarındası vezîri Aḥmed bin Ḥasan eyletmedi bile ḥalvet söyleşdi. Vezîri fermân ḥudâ- (24) vendigârıñdur lâkin bu işde endîşe idüp etrâf u cevânin oñatça yokladuñuz mı didi. (25) Sulṭân Mes‘ûd tamâmı fikr itdüm saña yanumda muḳarrer itdügümden soñra söylerin göreyin (26) seni de ne dirler dirin dedi. Vezîrin ben ḳuluñda oñatça endîşe ideyin de lâyıḥ olanı ḥıdmete ‘arz (27) ideyin didi. Yanından çıḳduḳdan soñra her çend ki bu bâbda te’emmül itdi. Bunda bir ma‘ḳûliyyet añla (28) yamadı. Gördi ötesini ḥisset u denâ‘et-i nefse ve mürüvvetsüzlüğe râci‘dür. Leşker pâdişâhdan (29) i‘râz itmekden ğayrı nesneyi muḳayyed degüldür ve muḳayyed olmadı. Sulṭân evinde ola ki vazgeçe (30) diyü cevâb gönderdi. Yarındası sulṭân tekâzâ idüp vezîre ne fikr itdügi ḥaber vir diyü (31) âdem gönderdi. Vezîre hemân şimdi ḥaber göndereyin tedbîrümü ḥıdmet-ı ‘arz ideyin diyü gelen (32) âdem ḥaber gönderüp anı

şavdukdan sonra meclisini hālî eyleyüp Ebū Naşr Meskân ki kâtibü's- (33) sıırı idi ve Fuzālâ-yı Kitâbdandur anı yanına çağırtdı. Tenhâ oturup aña hiç haberüñ var mı

[573b] (1) bunu haste bir alay hasîs-tab' u dün-himmetler pâdişâha neler ilgâ' itmişler. Fesâd depr (2) etmişler diyüp sıırı aña açdı. Hiç akup giden şudan ne hâşıl olur? Farażâ bir zamânda (3) şâ'ire masşaraya virilen aķçeyi taleb itmek isterler. Bundan bu nâ-mülkden ğayrı fâ'ide yokdur. (4) Seni anuñ'çün çağırtdum ki sulţâna göndereyin dir. Ben gel var benüm ağzumdan muhkem tut söyle. (5) Benüm içün bu didükleri kâr hergiz vücûda gelmek ihtimâli yokdur. Halk senden nefret ider (6) ki cümle saña düşmen olurlar. Hiç bir târih kitâbında gözüm tokınmadı 'Arab u 'Acem pâdişâhlarından (7) bunu bir kimse itmemişdür ve hulefâ-yı benî Ümeyye'den ve hulefâ-yı 'Abbâsiye'den biri de bunun gibi (8) yola gitmemişdür ve eger ben bir gün bunu kendülere dimeyem yarın haţası zâhir olduğında biz (9) vech-i ma'kül ile me'hûz olurın. Gene benden tutarlar haţâsın n'içün beĝe tuiyırmađuñ didük (10) leri vaķt cevâba kâdir olmazın dir. diyüp n'eylerseñ eyle bu fikrden dönderegör didi. (11) Ebū Naşr vezîr öninde hıdmet idüp vâķ'â rast buyurursız. 'Askerden biri de (12) Sulţân Muhammed zaman-ı salţanatında baña her ne virdi ise 'aynı ile tuiyorur. Bir habbe (13) sini de çürütmedüm. Hudâ-yı te'âlâ 'âlimdür. Böyle olacaĝı hâţıruma gelmiş idi. Hattâ dilerdüm (14) ki kimse tuiymanın eyle karşı feżâhât olmanın cümlesin maĝfi hâzîneye iletüp teslim eyleyem (15) Hele benüm gibileruñ işi kolay böyle idebilür ammâ 'asker içinden birer atlu niçe bî-çâre (16) var ki her ne aldı ise ol gün çürüttdi. Anlardan ne taleb iderler ne virürler bu başa (17) çıkacaķ tedbîr degül ancaķ didi. Vezîruñ müşâveresiyle Ebū Naşr Meskânî sulţân (18) huzûrına vardı. Her ne didi ise iblâĝ itdükleri fikrüñ veĝâmet-i 'aķıbetinden (19) ve melâl-i me'alinden bildüğün söyledi. Sâbıķan denilen üzere pâdişâhı muhkem berk itmişler idi. (20) Söyledüĝi hiç fâ'ide itmedi. Ebū Nasr'a h'âcenüñ didüĝi ma'lûm oldu. Sen var maşlahât (21) olanı ben buyırurın didi. Ebū Nasr döndi gitdi. Evine varduĝı gibi maĝfi hâzîne- (22) dârlara haber gönderdi. Sulţân Muhammed müddet-i salţanatında in'âm u teşrifden ve ğayrıdan (23) baña ne virdi hâzîne defterlerinden nüşhasını çıkarup baña gönderüñ didi. Anlar da çıkarup (24) gönderdiler. Ebū Naşr defter mücibince cümlesin 'aynı ile hâzîne-dârlara gönderdi hâzîneye teslim (25) itdiler. Sulţân Mes'ûd'a didiler. Ebū Naşr'uñ bu vaż'ı hoş geldi. Mezķûr-ı 'arız-ı (26) leşker Ebū Sehl-i Zevzenî ey pâdişâh heb böyle iderler az vaķtde bu mâl cümle taĝşîl (27) olunur didi. Sulţân hâzîne-dârlardan alduĝı defteri

aña virüp kendüsi şikāra (28) gitdi ve aña ben gelince ola ki bu mālī cümle yirlü yirinden cem‘ idesin. Suṭān gitdügi gibi (29) Ebū Sehl her kimsenüñ üzerindeki mālī alınmağ içün dīvāndan bekçiler çıkardı. Muṭālebe (30) hükmleri halkuñ üzerlerine kütüb-i a‘ māl gibi yağdı. Sū‘āl-i cevāb günü ‘ asker halkı (31) birbirine girdiler. Ebū Sehl kiminden sühulet ile taḥṣīl ider kimine i‘ kāb u işkence vü ‘ azāb (32) iderdi. Vezīri de şikāyete varanlara benüm bundan ḥaberüm yok. Bu ḥuşūşda dilüm kışadur (33) söz söylemezsin. Bu kār Ebū Sehl’e müfevvezdür. Aña varuñ didi. Sultāna kāğıd şunarlardı.

[574a] (1) Ben bunı bilmezsin ‘ārız bilür diyü cevāb virürdi. ‘ Ākıbet anuñ nişfin daḥı cem‘ (2) idemediler. ‘ Asker Sultān Mes‘ūd’a düşmen oldılar. Ḥisset u denā‘et çekdiler. İtdükleri (3) bid‘ātüñ ḥod ḥadd ü pāyānı yoğ idi. Bu ḥaber etṛāf u eknāf-ı ‘āleme yayıldı. Sultān (4) pādīşāhlar arasında bed-nām oldı. Dūn-himmetligin ve ḥasāsetin mesāvī iderlerdi. (5) ‘ Ākıbet Sultān Mes‘ūd itdüğine pīşmān olup Ebū Sehl-i Zevzenī’ye incindi. Anı ‘ārız-ı (6) ‘ askerlik manşıbindan ‘azl eyledi. Her bār meclisinde söylerdi. Pādīşāhlaruñ tahtları (7) öñinde tūran ḥıdmet-kārları ḥasīs ü le’im-tab‘ u dūn-himmet olmamak gerek ki halk-ı ‘ālem (8) içinde bed-nām olmayalar. Niteki bir müdebbir bizi bed-nām itdi dirdi ve buyurdi. Ebū Sehl’üñ (9) cümle mālını emlākını ḥavāşī vü mevāşini her ne varsa şatdılar aqçesini ḥazīneye aldılar. (10) Müflis-i mendebur u faḳīr u zelīl ü ḥor oldı. Başın şokacağ bir virān evinden ḡayrı (11) nesnesin ḳomadılar. Cümle halkı incitmiş idi. Kimse daḥı anı gözetmedi. Faḳr u fenāsı şu (12) mertebeye vardı ki niçe gün yiyecek bulmayup aç ile yatup ḳalkdı. Kimse aña raḥm (13) idüp bir içim şu da virmedi. Bu tarīḳ ile öldi gitdi. Dūn-himmetlüğinden ve denā‘et-i (14) nefsinden ve buḥl ü ḥissetinden hem kendü nefsine zarar itdi hem ḥıdmet itdügi pādīşāh-ı (15) ‘ālī cāhai tecāveza’l-lāh ‘an siyāsetihi **Cevāmi‘ü’l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Üçinci (16) Kısmından On Beşinci Bābından İsrāfuñ Mezemmetinden ve Anuñ (17) Fesād-ı ‘Avākıbindadır.** Ḳāle’llāhu subḥāne ve te‘ālā **İnne’l-mübezzirine (18) kânū ihvāne’s-şeyātīn [ve kâne’s-şeytānū li-Rabbihī kefūrā].**⁵² Ya‘nī isrāf ehli olanlar şeyātīn ḳarındaşlarıdır. (19) Zirā isrāf-ı māl şerrdür ve şerr şeyātīn işidür. Pes şerr işleyen de şeyātīn işidür anlara (20) ḳardaş olur. Pes ma‘lūm oldı isrāf ḥazīneler boşaldur ve ‘ömr (21) ḳaşrların yıkar. Anuñ’çün ki mālın isrāf iden ni‘metden mahṛūm olur ve ‘ākıbet isrāfına (22) nedāmet de ider. Ḡuşşa ile ‘ömrini ifnā eyler ve Ḳur‘ān-ı Ḳadīm’de āḥer

⁵² Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir (İsrā 27).

naşş ile daħı isrāf menfidür. Nite-ki (23) âdem oğlanlarına ta‘âm yimegüñ ve şu içmegüñ âdabı ta‘lîminde **kulû ve’srâbû velâ tusrifû**⁵³ (24) Ya‘nî yiñ içüñ ammâ isrâf eylemeñ diyü buyururlar ve Resûlu’llâh hazretleri bir hadîs-i (25) şerîflerinde **el-iktisâdu mısfu’l-‘îş**⁵⁴ Ya‘nî harıda orta hâli ihtiyâr eylemek (26) nısf-ı zinde-gānidür ve orta hâlde kişi harcın hâşılına uydurmağdur ve bir ‘îş budur ki (27) hâşılın şöyle şığa ki vefâ iderken harcına sürmeye. Bir ‘îş de budur ki harcı şöyle (28) ide ki hâşılından aşırı gide. Orta hâl budur ki harcın hâşılına uydura ne (29) isrâf ide ve ne hıssat. Nite-ki Qur‘ân-ı Kādîm’de Resûlu’llâh hazretlerine daħı böyle buyurulmuşdur (30) kâla’llāhu subhāne ve te‘alā **ve lā tec‘āl yedeke mağlūleten ilā ‘unūķike ve lā tebsuḥā** (31) **kulle’l-bast**.⁵⁵ Ya‘nî yâ Muhammed elüñi boynuña bağlama Ya‘nî imsāk ehli olma ve ziyāde eli açuk da (32) olma. Ne hasıs ol ve ne müsrif ol ve halkdan şol cemā‘ ate ki hālîk-ı ‘ālem vāfir māl (33) u ni‘met virüp anlar da anuñ kadrin bilmeyüp isrâf itmekle yile virmişlerdür. ‘Āķibet şöbet-i

[574b] (1) ma‘îşetde cām-ı mezellet çeküp ol isrâfdan nedāmetden ğayrı fā’ide görmemişlerdür. Pes bu bâbda (2) isrâf u tebzîre müte‘allîk niçe hikāyetler îrād olındı ki bu maķālüñ şıdķına bürhān oldı. (3) **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Emîrû’l-Mü’mînîn Me’mûn’uñ nüdemāsından birisi bir gice meclisinde (4) hıdmet iderdi ve işidüp gördüğinden hālifeye leṭā’if-i hikāyetler söylerdi ve nazm (5) u neşrden zārā’if-i kelimāt nakl iderdi. Hālife diñler hazz iderdi. Cümlesinden birisi (6) bu idi ki eytdi. Koñşuluğumuzda bir ziyāde dîn-dār u perhîz-kār bâzergān kişi var idi. (7) Çün müddet-i hayātı başa vardı. Haste olup ecel bālînine baş kodı. Kendüden ümîd-i (8) hayātı kesüp zann ğalîli mevti cānibine oldı. Meger bir taze civān [u] nā-puhte vü bî-tecrübe oğlı var (9) idi. Anı öñine çağırdı. Her yüzden aña müşfikāne naşıhatler eyledi. Aña vedā‘ esnāsında (10) ey atanuñ cānı hālîk-ı ‘ālem celle vü celā[lehu] baña vāfir māl u ni‘met virmişdür. Ben bunları hezār renc (11) ü nefyile kazandum ki sen āsān yiyesin zinhār mālūñ kadrin bilmemek itmeyesin. Kendü hevāsında (12) bilür nā-ehiller ile anı yile virmeyesin. Cehd eyle ki isrâfdan ırağ olasın. Ser-keş ü piyāle- (13) nüş muşāhiblerden kenār çizsin. Ben yakînen bilürin ki ‘ālem-i āhirete gitdügüm gibi nā- (14) ehillerden niçe oñmaduk senüñ dört yanuña çoķarlar. Yārān-ı bed seni nice fesāda iletürler. (15)

⁵³Yiyin için fakat israf etmeyin (A’râf 31).

⁵⁴İktisat yaşamın yarısıdır.

⁵⁵Eli sıkı olma, büsbütün açık da olma (İsrâ 29).

Tamāmet saña bu mālī te'lif itdürürler. Bārī bu sözüm kulağıñda küpe olsun. Bu vaşiyetüm (16) elbette tut. Şöyle ki bu cümle saña koduğum metā'ı ve şınā'ı satasın. Zinhār bu evi şatmayasın (17) ki evsüz ādem gılāfsuz siper gibidür. Şöyle ki āhır muflis olup ziyāde mużtar olasın. (18) Dostlaruñ muşāhibleruñ senden yüz çevirürler. Zinhār ve şad zinhār kendüñi dilenci (19) likle bed-nām itmeyesün. Beni dağı yaramazlığıla yād itdürmeyesin. Fülān evi ki kilidleyüp (20) üzerin mührlemiştir anuñ içinde şağfından aşğa bir ip şalındurup altına bir iskemli (21) kōmışındur. Ol evüñ kōpusını aç gir. İçindeki iskemlinüñ üzerine çık ol şalınan ipi (22) boğazuña tak. Ayağıñ altından iskemliyi ayağıñ ile muhkem dep gitsün sen aşılı kal. (23) Bu tarīk ile kendüñi şalb it. Mevti kabūl eyle. Zinhār dilenciligin kabūl eyle ki kişi kendüye (24) düşmeni güldürmekden hezār ölmek yıgdür didi. Vaşiyetüñ tamām itdükden sonra (25) dār-ı dünyādan āhıret dārına rıhlet itdi. Oğı atasıñuñ mātem ta' zıyesin gördükden (26) sonra māl u menāline el urdı. Atası didügi gibi 'ālemüñ oñmoduk levendātı yanına kōşuldı. (27) Az müddet nuķūd cinsinden olanı telef itdi. Māl ile mālī iken kīselerini hāne-i müflis gibi (28) hālī kodı. Andan metā' u kumāşını ve emlākini şatdı. Bunlaruñ da akçesini çürütdi. (29) Hiç evinden gayrı nesnesi kōlmadı. Tamām aç ve muhtāç kōldı. Yārān u dostānı yüz (30) çevirdiler. Biri de yanına uğramaz oldı. Bir niçe mālın bilürden biri de hālın şormaz bir habbe (31) vırmez evi kōpusından girmezdi. Āhır gördi dilencilik itmekden gayrı çāresi (32) kōlmadı. Atasıñuñ vaşiyeti hatırında idi. Anı şınamağa iķdām idemedi. Bi'z-zarūri ölümün (33) ihtiyār itdi. Dilencilik idüp bed-nām gezmekden dostuñ düşmenüñ ta' nın çekmekden

[575a] (1) atam didügi gibi olmañ yüz şuyıdur didi ve hemīn ol vaşiyet itdügi evüñe vardı. (2) Kōpusıñuñ mührin bozdı kilidin açdı ağlayuraķ içine girdi. Gördi atası didiğü (3) gibi orta yirinde şağfından aşğa bir urğan aşılı tūrur. Altında bir iskemli kōnmuş. (4) Bunca mālī bilmezlikle çürütdüm. Atamuñ vaşiyetin tūtmadum. Bārī bu vaşiyetin tūtayın dünyā (5) eleminden kōrtılayın diyüp cānına vedā' itdi. Def'ī iskemli üstüne çıkup urğanuñ (6) ucunı muhkem boğazına bağıladı. Andan kuvvet ile ayağı altından iskemliyi itivirdi. Şarşılmaķ ile (7) ve gövdesinüñ ağırluğı ile ip aşılı olan üstün ağacı kendüñi götürimeyüp uvandı. (8) Yigit yir üzerine indi. Meger içi mücevvef imiş içinden başına on bin kızıl altun dōkildi. (9) Yigit bu hālī göricek ferağından ağladı. Bildi atasıñuñ kendüye bu vaşiyetten ğaraşı (10) bu imiş ki āhır hālde bu mālī yolu ile harclana evvelkiler gibi isrāf idüp dağı ölüm ihtiyārın (11) itmelü olmaya kōadrini bile.

Zîrâ kişi ni‘ metüñ qadrini elden çıkmayınca bilmez. Anuñ‘çün ‘uqalâ-yı ‘Arab (12) **en-ni‘mete mechûlet izâ felğden ‘urifet** Ya‘nî ni‘met elde iken bilinmez yidüginleyin (13) dirler. Pes çü anuñ bu devlet başına konıcağ iki rek‘at şükr namâzı kılop atasına du‘â (14) idüñ yab yab altunı yirden divşürüp zabt eyledi. Anuñla esbâb-ı mühimmesin görüp (15) andan soñra altunı miyâne tarîk ile harcanup ahsen-i vech ile zindegâni eyledi. Başına bu (16) vâkı‘a gelmek ile hâb-ı gâfletden bî-dâr u şarâb-ı cehâletden huş-yâr olup hakîm-i rüzgâr (17) oldu. Nite-ki mücerreb-i ahvâl-i ‘âlem olana hükemâ dimişler.

Nazm:

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Egri eğri bakmayınca niçe kerre

Oğa okçı toğrı varmez pûteye

Zer-ger âteş yakmayınca başına

Hâliş olmaz girmeden zer pûteye

Hikâyet: Geçen hikâyetüñ nazâ‘irindendür. Bu hikâyet ki Ferec Ba‘de’ş-Şidde (20) kitâbında getürür. ‘Atikî Şâ‘ir eydür. Qoñşuluğumuzda bir bâzergân oğlu var idi ki aña (21) atasından bî-nihâye mâl mirâş değmiş idi. Anı harcanmağda isrâf yolın tutdı. Çün (22) anı renc ü belâ bile kazanmış idi. Qadrini bilmeyüp az zamânda çok israf ile anı çüritdi. (23) Fısk u fücür u fesâd yolından bâda virdi. Aqçesini bâde aqdâhına qodı. Dînârını kumâr (24) aqdâhına çaldurdi. Andan başladı. Emlâk u esbâbın ve ziyâ‘ u ‘ağârın dahı (25) zâyî‘ itdi. Bunları da şatdı. Bunuñla da olmadı giderek evinüñ kapuların pencerelerin (26) vesâ‘ir kıparup şatmağa qâbil olan nesneleri cümle kıparup satdı harcandı. (27) ‘Âkıbet arkasına iflâs libâsın geyüp her nesneden bî-berk u nevâ qaldı. Mâlin çüriden (28) muşâhiblerinden burasına kimse uğramaz oldu. Anuñla oturup turmadın ‘âr ider (29) oldılar. ‘**Atikî eydür:** Bir gün anuñ evine vardum hâtırın şorayım diyü fikr itdüm. (30) Gördüm bir kıru ev içinden bir pâre eski panbuğ altına almış bir pâre eski (31) panbuğ üstüne örtünmüş ‘üryan yatur. Anı bu hâlde göricek acıdum. Zâretüñ (32) çağ bu mertebeye mi irişdi didüm. Belî diyüp ağladı ya hiç şimdi bir

hâcetüñ (33) var mıdur didüm. hâcetüm budur ki baña bir ‘âriyyeti kaftân virseñ
geysem. Bir kerre şol

[575b] (1) bir muğanniye fülân ‘avretüñ evine varup anı görsem ki aña ‘aşığın bi’t-
tamām mālumu anuñ yolında (2) çaldurdum anuñla bile çürütdüm. Hemân bir kerre
yüzini görsem gözlerüm cemālî nûrı bile (3) rüşen olan. Bundan ğayrı murâdum yokdur
didi ve kendü hâline zâr [u] zâr ağladı. (4) Ben de tîz vardum geyüp kuşanacaķ libās
cinsinden bir âdem tonanacaķ esbâb getürdüm. (5) Anı geydürdüm kuşatdum. Hamâma
iletüm yundı arındı hamâmdan çıķdı. Toĝrı ‘avretüñ (6) evin üzledi anda gitdük
varduķ. ‘Avreti evinde bulduk. Pencereden civânı gördi. (7) Tamâm tonanmış anda daķı
bâķıye-i māl var şandı. Tîz aşāĝa segirdüp kapuyı açıvirdi. (8) İçerü girdük. Civânı
esenledi hâlini şordı. Nedür çokdan göründüĝüñ yok didi. (9) şaķalına güldi. Yigit derdi
ile bir âh itdi ve bir beyt okıyup aña derd-i fakrden şikâyet (10) idüp kendüye rahm
ideşandı. Hattâ fakrum şu mertebeye vardı ki şu geydügüm libâsı (11) ‘âriyyeti alup
geldüm ki gözüm bir kerre cemālûñ görüp diñlene didi. ‘Avret bu mertebeye (12)
müflis olduĝın bilecek. Benüm adum müflisler yataĝı degül ya bunda geldüñ tîz taşra
(13) çık diyü tamâm tahfif u ‘unf ile ikimüzi de evden taşra eyledi. Senüñ gibi müflis
aşāĝa (14) pencere altında tırır. Ne murâdı var ise oradan ‘arz ider didi. Miskîn civân
(15) taşra çıkup bir zamân boynın egüp pencere altında tırdı. Nâ-gâh gördüm ol zen-i
(16) ğaddâr bir tepsi içinden dünden ķalmış şırba bâķıyyesi var imiş. Anı getirüp
pencereden (17) aşāĝa derd-mendüñ üzerine dökdi. Rüsivâ-yı ‘âm eyledi. Bî-çäre bunı
göriceķ (18) tekrâr ağladı. Anuñla dönüp gitdük. Baña giderken sen de şâhid ol. Min
ba‘d Hudâ-yı ‘azze (19) ve celle şâhid tutayın ki Hezâr bârda tevbe olsun artuķ bu yolda
yürimeyin bunuñ gibi (20) hareket iķdâm itmeyin. Bir daķı bunuñ gibi hareket iķdâm
itmeyin bir daķı bunuñ gibi muṭṭıbe-i ra‘nâya (21) gönül vermeyin didi. Ben de
şimdiden şoñra bu tevbeden ne fâ‘ide elünde nesneñ ķalmadı ki (22) min ba‘d ol yola
gitmek ihtimâli ola. Buña zarûret tevbesi dirler. Nite-ki ‘Arab **İn min infikdâ** (23) **lâ**
yecîd. Ya‘nî ba‘zı perhîz-kârlıķ vardur ki ol böyle muķtedür ve eger geķen içün (24) ise
ba‘d harabî‘l-başra. Ya‘nî olan mālunuñ bu yolda çürüdüĝünden buña aşl tevbedür (25)
didüm. ‘Âriyyeti esbâbı çıkarup baña virdi. Kemâ-kân evi içinde ol eski panbuķlara
(26) şarılup ķaldı. Ben aña vedâ‘ idüp gitdüm. Bunuñ üzerine üç yıl geķdükden (27)
şoñra bir gün bāzâr ortalıĝında giderdüm. Gördüm laṭîf u nazîf cāmeler giymiş bir (28)
‘Arabî ata süvâr olmış öñince birķaķ oĝlan uydurup gider. Anı bu hâl ile (29) göriceķ

sevindüm. Def'i öñine segirdüp aña selām virdüm. Tamām beşāšetle selāmum (30) aldı. Öñince giden oğlana bunu eve getür diyüp kendüsi aşdı. Ben de oğlan ile (31) ardınca evine vardum. Gördüm ol vīrān ev bir 'ālī sarāy olmuş. Ba'zı yirlerinde yüce (32) perdeler aşılmış. Dīvārlarına zādlar tokılmış. Ferişlerine nefis bisātılar şalınmış. İçinde (33) 'ālī hoşkalar ve 'ayş-hāneler tertīb olunmuş. Her küşesi dīde-i hūrūs ve düm-i tāvus gibi

[576a] (1) zīnet olunmuş. Tiz beni karşılayup bir laṭif u şerif hücreye ilette. Gördüm bir meclis-i (2) bezm ālātı kurulmuş. Cümle esbāb-ı tarab müheyyā kılınmış. otur didi ikimiz oturduk. (3) Dört yaña hıdmet tırmış hıdmetliler oğlanların hādımların nihāyeti yok. Bir zamānda (4) işāret itte laṭif u leziz mīveler getürdiler. Sefere çıkup gün-ā-gün nazif u nefis (5) ta'āmlar döktiler. Ta'āmdan fāriğ olduğumuzdan sonra bezm u 'ayş sāzına başladılar. (6) Evvelā evün hevāsını 'ūd u 'anberle mu'aṭṭar eylediler. Sīmīn-sāk sākiler yürüdi aḳdāh-ı rāh (7) eller üzere tutulup ayaklar devr idebaşladı. Giderek 'aḳllar hafif başlar girān oldu. (8) Şöyle ki harāret mezdek depesinde eşer itte. Ortalıktan tekkellūf u haşmet götürildi. (9) Aña bi'llāh baña bildür geçen bunca niyāz u miḥnetden sonra saña bu nāz u ni'met neden müyesser (10) oldu didüm. Āferid-kār-ı 'ālemün kulları ḥaḳḳında hezār gizlū iḥsānları vardır. Hemān (11) içmege başla temāşāya baḳ diyüp işāret itte. Perde altından şehāb içinden (12) ay çıkar gibi üç sāzende cāriyeler çıktı ki her biri ḥüsnle Zühre-i zehrāya ta'n (13) iderdi. Oturup sāzların depretmege başladılar. Barmaḳlarından sihrleri peydā oldu. (14) Irlarken ol bādām gözlülerün fındık dehānlarından çıkan nevālardan 'aḳlı murḡları (15) hevāya pervāz iderdi. Ben bu ḥālde ey ḥudā-vend ol günde ḥatırında mıdır ki ol dil-ber-i (16) ra'nā bize n'eyledi? Ḥudā ḥaḳḳı bu cāriyelerden her biri ki cemāl-i bostānında gül-i (17) ḥandāndur. Ḥüsn ü melāḥetde çendān ol ḳadardur didüm. Belī didüğün gibidür ol (18) geçen aḥvāl baña sebeb-i i'tibār u istişād oldu. Anlar başumdan geçmekle tecrübe ehli (19) oldum. Ḥālīyā dirlüğüm mīyānedür ne ḥasīs ve ne müsriḳin bu at ve cāme vü hıdmet-kār u esbāb- (20) ḥāne ki bende görürsin. Bunlardan artuḳ yokdur bu miḳdār kifāyet ider artuḳ (21) zā'iddür. Ol gün ki senünle 'avretün evinden bunda geldük. Beni ol felāketle ḳoyup gitdün (22) yarındası gördüm. Mışır'dan bir sā'i Ya'nī bir peyk geldi. Baña Mışır'da atanun bir māl-dār (23) ḳulı ve bir 'ammün oḳlu ḥāce-tüvān var idi. İki de bir günde vefāt itte. Bī-nihāye mālaları (24) ḳaldı. Senden ḡayrı vārişleri ḳalmadı. Gel mālların zabṭ eyle didi. Bu ḥaberi işidi (25) cek bir ḥabbeye muḥtāc idüm. Gelen sā'idin yol

harcluğı bir miqdār ödünç akçe alup (26) yarağımı oñardum. Mısır’a gidüp vardum ikisinden kalan mālī zabt eyledüm. Tamām (27) kırk bin kızıl altun idi. Taht-ı taşarruf getürdüm. Ol çendān Hudā-yı te‘ālāya tekrār (28) ‘ahd itdüm ki artuğ virdigü ni‘meti isrāf itmeyem ve nā-ehl u bī-vefā kimseleri yārān idinmeyem ki (29) elünde mālūñ olup hoş hālūñ yanūñca yıl gibi yilişeler ve öñinde şu gibi (30) akışalar ammā senden devlet ü ikbāl yüz çeviricek biri de yöreñe uğramaya senden (31) vuḥş u ṭayr gibi kaçā. Belki seni şüm u naḥsdur ve çok sözler girān-ı cāndur diyü (32) mesāvī ide. Benüm geçen hāllerüm bilürsin. İşde şimdiki hālüm de budur ki işitdūñ (33) didükden soñra karşıusından tūran oğlana ey ğulam bunı da taşra çıkar didi.

[576b] (1) beni de sarāydan taşra itdiler. Artuğ beni de yanına komadı ve benüm emsāllerüm ile ihtilāt (2) itmedi. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki bir zamānda bir pādişāh-zāde var idi. Atası (3) öldükden soñra eger-çi yirine pādişāh oldu ammā hemīşe ‘ayş u ‘işret ve lehv ü temāşāya (4) meşğūl olup saltanat ve memleket aḥvāline muḳayyed degül idi. Hāzīne-i beytū’l-māl kolayına (5) isrāf idüp tūrmayup telef itmekde idi. ‘Ākıbet kendüye akāribinden bir kimse ḥurūc [ile] (6) saltanatı elinden aldı ammā kendüye tınmadı. Anuñ’çün ki bilürdi ulūvv-i himmeti yoğ idi. (7) Pādişāhlık hevāsı damağında yir itmemiş idi. Andan kendüye kötü ihtimālī degül idi ammā aña vāfir (8) māl virdi. Evvelden daḥı māl-ı firāvānı var idi. Bunı görüp ‘ālemde ne kadar nā-ehl ḥabīs (9) var ise ki tama‘ cīfesinūñ megesleri ve şarşar āteşinūñ pervāneleri idiler yanına çokdılar. Elinde (10) olan māl-ı firāvānı anlar ile az zamānda telef itdi. Āḥir hāl şu mertebeye tenezzül itdi ki müflisler ‘adāyidinden (11) oldu. Bundan soñra anlardan hiç bir kimse yanına uğramadı. Bir gün daḥı ḥatırın soragelmediler. (12) Şeh-zāde emr-i ma‘āşından muḫtar oldu. Her gün bir maḥalle başında varur tūrurdu. Atası ḥıdmet-kār (13) larından birisi uğrasa anı evine alur gider. Ziyāfet iderdi ve eger birisine rāst gelmese (14) ol gün aç ḳalurdu. Gene bir gün ‘ādeti üzere ol maḥalle başına varup oturdu ki (15) bir kimse uğrasa anuñla evine varup ḳarnın tūyura. Nā-gāh ol sābıḳān mālī var iken (16) yanına ḳoḳan ṭā’ifeden bir cemī‘ bir cānībe şoḥbete ve seyr ü temāşāya giderler idi. Yanına uğradılar. (17) Şeh-zādeyi göricek şoḥbete gideyoruz gel bile gidelüm didiler. Şeh-zāde daḥı anlara (18) uyup bile gitdi. Bir bāğa vardılar. Bir miqdār etleri var idi. İçlerinde aşçıları olan (19) yimek bişürmek içün eti çölmege şalup altına āteş atdı. Andan bāğ içinde (20) her biri bir yaña seyr ü temāşāya ṭağıldılar. Bunlar gitdükden soñra ittifāḳ bir kelb gelüp çölme (21) içinden eti çıkarup aldı gitti. Vardı bir

tenhā yirde yidi. Ehl-i şoḥbet ile bir zamāna (22) dek aşcı çömlegüñ yanına geldi yokladı. Gördi içinde et yok feryād idüp eti (23) yemişler didi. Cümlesi şeh-zādeden tutdılar. Çokdan et yidügi yoğ idi çün eline (24) girdi bu şıkmışdur didiler. Şeh-zāde ben yimedüm diyü hezār eyman-ı ğılāz itdi inanmadılar. (25) yüzine karşı ḥadlerine düşmez kelimāt itdiler. Şeh-zāde bundan incinüp yanlarından ḳodı (26) gitdi. Bu inkisār ile evlerine geldi. Evüñ bir bucağından oturup bu ḳahr ile ağlamağa (27) başladı. Gözlerinden seyl-āb-ı eşk revān oldu. Meger bir dāyesi var idi. Bunı görüp (28) tiz öñine segürtdi. Ey cān-ı māder saña n’oldı ki gözyaşın akıdur ağlarsın didi. (29) Şeh-zāde aña mā-cerāsını söyledi. Dāye aña şefkat idüp vardı gitdi. Bir mühlü kīse (30) getirüp öñinde ḳodı ve bir vaḳtde bu kīseyi baña atañ virdi idi. Senüñ içün (31) bu oğlumuñ iñen kendüye himmeti yokdur ki pādīşāhlık idebile. Öñ şoñ bu faḳīr ü nā-tüvān (32) olsa gerek. Dünyāda ‘āciz u muḳtar olıcaḳ bu kīseyi aña viresin dimişdi. Ol (33) vaḳtten berü ḥıfz iderdüm. Çün muḳtar olmışsın işde atañuñ vaşıyyetin yirine

[577a] (1) getürdüm didi. Şeh-zāde kīsenüñ mührin bozup gördi içinde üç pāre kāğıd (2) var. Birisinde fülān bāğda bir gögercinlik vardır. Anuñ ḳapusından yedi adım içinden (3) git sekizinci adım olan yiri ḳaz. Orada senüñ içün on bin kızıl altın ḳodum. (4) Anı al ḥarca diyü yazılmışdı. Kāğıdlaruñ ikisinde daḫı iki ḥāceler adı yazılup (5) her birinde senüñ içün onar bin altın emānet ḳodum. İkisinden daḫı yigirmi bin (6) altını alup ḥarcan. ‘Ömrüñi āsāyiş üzerine geḳür diyü yazılmış idi. Şeh-zāde kağıdları (7) okıyacaḳ şād oldu. Evvel vardı gögercinlügi bulup andağı on bin altını sāniyen (8) varup ol iki ḥāceyi bulup anlar dāḫı yigirmi bin altını aldı. Cem’an otuz bin (9) altını alup ḳabz eyledi. Tekrār kendüye münāsib tecemmülāt düzdi. Esbāb-ı ma’āşdan (10) bu def’a intizām üzerine itdi. Tebzīr ü isrāfı ḳodı her yirde iḳtişād ḳaşden (11) eyledi. Her ḫālī saḳīm iken müstaḳīm oldu. Çün yārān-ı ḳadīmler şeh-zādenüñ tekrār (12) intizām-kār u iḳtişām-ı eṭvārını ve refāhiyyet-i ḫāl ü meserret bālını gördiler. Cem’ olup (13) ḫıdmetine vardılar. Geçmiş taḳşīrlerinden ḫuzūrında i’tizār u istiḡfār eylediler. Hiç (14) anlara taḡyir-i vaz’ eylemedi. Luṭfuna maḡrūr oldılar. Her biri eski ḳomşuluḡını eline aldı. (15) Şeh-zāde anlara bir bāğda ḳonukluḳ eyledi cümlesi ḫāzır oldılar. Bezm-i mey idi āvāz-ı barbuṭ (16) u ney keyfiyyet-i şarāb ile her kişinüñ dimaḡına te’sīr idicek her kişi ser-mest oldu. Meger şeh-zāde (17) emr itmiş idi. Bir degirmen taşını elması ile uvacuḳ uvacuḳ delmişler göz göz itmişler (18) idi ve yanına getirüp ḳomışlar idi. Bu ḫālde şeh-zāde mestāne meclisinden ḳalkdı (19) ehl-i meclis ḳalkduğı gibi yanında

degirmen taşını görüp ‘aciblediler. Böyle güççük delük (20) leri bunun gibi naht taşuñ üzerine kim deldi ve ne ile deldi ve n’içün deldi ola (21) didiler. Şeh-zāde giderken böyle didüklerin işidürdi. Dönüp gene meclise gelüp (22) oturacak anlardan şordı. Ben kalkıcağ söyleşdügüñüz ne idi didi. Anlar da (23) bu degirmen taşın söyleşüp bunun gibi hurde delükleri buña ‘acaba kim deldi ve nice deldi (24) diyü ta‘accüb iderdük didiler. Şeh-zāde atam zamānında her yirden bir kimse gelmiş kendü ile (25) bir dürlü uvacuk karıncalar getürmişler. Anları bu degirmen taşı üzerine şalıvırmış. (26) Anlar delmişler didi. Cümlesi şeh-zādeden bunu işidicek taşdıķ idüp olsa (27) olur. Böyle olmak gerek didiler. Şeh-zāde anlara subhāna’llāh ol gün felākım zamānında bir (28) pāre et içün ben yimedüm diyü bin kerre and içdüm inānmaduñuz da bugün ki yine (29) devletüm zamanı idi. Bunun gibi yalan sözi ki hīç āķluñ āķlına şıgmaz ve hīç bir kişi (30) aña inānmaz bu emr-i muhāldür. Sizi tecrübe içün söyledüm ise beni taşdıķ idersiz (31) şaķaluma gülersiz. Cümleñüz şādlık zamānı dostlarısız baña şol yār gerek ki ğam (32) zamānında gam-güsār olsa didi ve buyurdı cümlesini ḥārluġıyla meclisden kaldurdılar. (33) Döge döge bāġdan taşra sürdiler. Andan soñra aşla anuñ gibi ta’ife bile muşāhabet

[577b] (1) eylemedi. Mālda isrāf u itlāfindan dahı hāzer üzerine oldu. Cihānda ‘ömri ahsen-i (2) vech ile güzerān eyledi. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki ‘Urve-i Huzeyfe ki şu‘arā-yı ‘Arab’uñ (3) meşhūrlarındandır ve ‘Arab anuñ eş‘arını çok okur. Be-ġāyet cömerd ü mürüvvet ehli (4) kimse idi. Eline her ne girürse telef iderdi ve çok da māl eline girürdi. Nice (5) girürse gene eyle çıkardı. İsrāf-ı mālda kemalde idi. Medīne halkınuñ ma‘ārifinden (6) biri aña bu kadar māl ki elüñe girür n’içün isrāfla te’lef idersin didi. ‘Urve anuñ (7) cevābında bu iki beyti söyledi ki dillerde dāstān oldu. Şām’da ve ‘Arab içinde (8) şöhret tutdı münāsebeti bile her yirde okurlardı. Beytler budur. **Beyt:**

Le-ķad ‘alimtu ve me’l-isrāfu min halkı

Lenā el-lezı hurzü rızķı fı sevfe yāleytenı

Ya’nı tahķıķ ben bilürin şol hālde ki isrāf itmemek benüm hulķum degüldür. Şol ki benüm rızķumdur. Elbet āhır baña gelür gelse gerekdür. **Beyt:**

İnne ibka lehu feyet ‘abnī biṭalebī

İn celestu atanī lā yet‘ abnī

Ya‘nī eger **rızkumı bi-ṭalebī** Ya‘nī eger rızkumı taleb idersem beni talebi bile ta‘ab bir ağır zahmet çekdün ve eger oturup taleb itmezsem ayağuma gelür baña ta‘ab virmez zahmet çekmezin.

Bu beytleri Şām’da Mu‘āviye dağı (14) işitmiş idi. İttifāk bir vaktde ‘Urve Mu‘āviye’nün ihsânın almak ümidiyle Medîne’den (15) Şam’a vardı. Doğru devesin geldi. Mu‘āviye’nün sarây kapusunda çökerdi (16) ve hıdmetine girmeye icāzet istedi. Mu‘āviye’ye kudūmını ‘arz itdiler. Medîne’den ‘Urve ve (17) Şā’ir geldi. İcāzet isterin didiler. İçerü getürün didi. Getürdiler Mu‘āviye anı (18) gördüğü gibi ‘Urve sen misin didi. Ol da benin didi. Mu‘āviye bu kadar ki iki beytlerün (19) ikincisini okuyup bu beyti diyen ‘Urve misin didi. ‘Urve def‘ī Mu‘āviye’nün bu sözinden (20) ğaraızın aňladı ki çok kişinün rızkı taleb itmeyicek laķabsuz ayağına gelür. Ya bunda (21) laķab çeküp neye geldün demek idi. Fi’l-hāl Mu‘āviye’ye ḥaṭā itdigümi bu sâ‘at bileydüm (22) fi’lüm kavlüme uymadı. Kendümi yalancı itdüm diyüp ānī öñine gene ṭaşra çıķdı. Devesine (23) binüp Medine yolın ṭıtdı gene Medîne’ye gitdi. Mu‘āvi’ye bir zamāndan şordı. ‘Urve nice (24) oldu didi. Gene Medîne’ye gitdi didiler. Şā’ir-i meşhûrdur Mebādā orada beni hicv ide diyü korķdı. (25) Tiz ḥazîne-dārına bin altun çıkar diyü emr idüp bir kimseye viridi. Ta‘cil bir deveye bin git ardından (26) yit. Her nerede bulursañ bu altunı vir. Benden ‘özü dile. Bulup virmeyince dönüp gene didi. (27) Ol kimse altunı alup ‘Urve’nün ardına düşdi. Anuñ ise altında devesi ṭab‘-ı şā’irden (28) tiz ucmış idi. Her ne kadar sa‘y itdi ise yitemedi. Zāruri ardınca tā Medîne’ye degin gitdi. (29) ‘Urve de Medîne’de evine vardı idi ki ol kimse de ‘aķabince Medîne’ye iriştı. ‘Urve’ye buluşup (30) altunı teslim eyledi. Mu‘āviye ağzından ‘özrler diledi. Ben ḥod anuñla laṭife itdüm. Ol n’içün (31) ḥıffet eyledi didi. ‘Urve aña Şām’a varıncaķ Mu‘āviye’ye sen de benüm hıdmetüm ve selāmum degirüp (32) benüm ol beytümün ma‘nāsında şübhe itdi idi ki kişi taleb itse ta‘absuz rızkı ayağın gelür (33) dimiş idim. İşte bu gönderdüğü altun baña vāşıl olmağ ile yanına sözümün şıdķı

⁵⁶[580a] (1) ma‘lûm oldu diyü dırsın didi. **Cevâmi‘ü’l-Hikâyât Kitâbınuñ Üçünci Kısmından** (2) **On Altıncı Bâb Ki Mâl ü Mülkde Gayrıda Hıyânetüñ ve ‘Adem-i İstikâmetüñ ve Hâ’inler** (3) **Hikâyetlerindedür:** ‘Ukalâ-yı ‘âlem u hükemâ-yı benî âdeme maḥfî degüldür ki ḥiṣâl-i beşer içinde emanet ü (4) istikâmetden memdûḥ ḥaşlet olmaduḡı gibi hıyânetdan mezmûm bir ḥaşlet yokdur. Lafz-ı (5) hıyânet ḥaṭṭda cinâyet şeklinde yazılır. Güyâ hıyânet ‘ayn-ı ciyânet olduḡına işâretdür (6) ve ḥâ’in olan kimse dîn ü dünyâda maḥhûrdur. Dünyâda ḥiç kimse aña i‘timâd u i‘tikâd (7) eylemez. Bir cihetden her dâ’im teng-dil ü tengdest olur. Ne el ṭarluḡından nite-ki evvelkiye (8) **El-hıyânetü tecrû‘l-fakr**. Ya‘nî hıyânet fakrı çeker getürür. Ma‘nâsında olan ḥadis-i (9) şerif ile tanşış u taṣrîḥ olunmuşdur ve hıyânet iki dürlüdür. Bir mâla hıyânet bir de ḥarama (10) hıyânet. İki birbirinde yaramaz ḥaşletlerdür. Hıyânetüñ ḳabâḥatlerinden biri de budur ki ḥâ’in (11) olan hemîşe ḳorḳaḳ olur. Göñlü emîn olmaz. Nite-ki emṣâl içinde **El-ḥâ’inü ḥâ’ifün** (12) Ya‘nî ḥâ’in ḳorḳıcıdur dirler. ḳorḳısı da ya dünyâda ya ‘uḳbâda rûsvâyı olmaḳdur. (13) Hıyânet idenlerüñ ekserî hıyânetlerüñ cezâsını dünyâda bulur. Pes bu bâbda ba‘zı (14) ḥâ’inlerüñ hıyânetlerine ve cezâ-yı ‘âcil ü vebâl-i âcil ile me’ḥûz olduklarına müteallik (15) hikâyât irâd idelüm. **Bi-yemini’llâh te‘âlâ ve tevfiḳ Hikâyet:** Getürmişlerdür ki bir vaḳtde (16) Başra’nuñ be-nâm âdemlerinden bir kimsenüñ vâfir ḳoyunı var idi. Her gün ki çoban südlerin (17) ṣaḡup ṣatmaḡa götürürdi. şuyı içine vâfir şuyı ḳoyardı. Andan ṣatdururdu. (18) Her gün çoban aña ey ḥ’âce gel şuyı şüde hıyânet itme ki hıyânetüñ âḫiri yaramazdur (19) dirdi. Ḥ’âce sözine iltifât itmezdi. İttifâḳ bir gün çoban ḳoyunları bir ṭaḡ (20) eteginde bir gölgede yaturup kendüsi ṭaḡ üstine çıkup bir yirde yatdı uyıdı. (21) Nâ-gâḥ ṭaḡda vâfir yaḡmur yaḡup yukarusından aṣaḡısına ‘azîm seyler revân oldu. (22) ḳoyunlar yatduḡı yire uğrayup cümlesini aldı gitdi. Çoban uyanup birin daḡı bulmadı. (23) ḳoyunsuz ḥ’âcenüñ evine geldi. Ḥ’âce ḳoyunları n’içün getürmedüñ didi. Çoban (24) anuñ’çünki ḳoyunlaruñ südlerine ḳatduḡuñ şular bir yire cem‘ olup bir a‘zîm seyl olmuş (25) geldi ḳoyunlaruñı aldı gitdi didi. **Hikâyet: Târîḥ-i İskender’de mestûrdur:** (26) İrân pâdişâhınuñ İskender elinde maḳṭûl olmasına bâ‘iş bu oldu ki salṭanat umûrında (27) tekâsül üzere idi. Memleketinde olan zulmden ḡâfil idi. Re’âyânuñ ihtilâl-i (28) aḫvâlinde ḡaberi yoḡ idi. Bir vezîri var idi. Tamâm salṭanatı anuñ eline virmişti. (29) Memleketinde dest-dırâzlıklar iderdi. Ḥiç ṭurmazdı. Bir zamân bunuñ üzerine geçdi. (30) Âḫir vezîr nâ-gâḥ memleketinde itdüḡi

⁵⁶ 578 ve 579’uncu varaklar 577’nci varak ile aynı.

hıyānete pādīshāh müṭalli‘ ola diyü kōrkdı. Memleketine (31) hıyānet degül bu def‘a pādīshāhına hıyānet idüp el altından İskender’e haber gönderüp (32) anuñla bir oldı. Kendü veli-ni‘metine hā’in oldı. İskender’i tahrikle İrān memleketine (33) getürdi. Netice-i hıyāneti de bu oldı ki İskender İrān memleketin elinden aldı. Hem

[580b] (1) pādīshāhın öldürdi hem vezirin. Cümle memālik-i İrān taht-ı taşarrufına dāhil oldı. Bu esnāda (2) bir gün İskender pādīshāhuñ gafleti ve vezirüñ hıyāneti bunuñ gibi ‘azīm salṭanatı yile (3) virdi diyü buyurdi. **Hikāyet:** Ehl-i tevārīh yanında ma‘lūm u muḵrūrdur ki Melik (4) Arslān Maḥmūd’uñ elinden Ġazneyn mülki çıķmağa bā‘iş Yūsuf-ı Hās adlu kuluñ hıyānet (5) u cehāleti oldı. Kendü ḥazẓ-ı nefesine tābī‘ olup maḥẓān ḥasedi cehtinden pādīshāha (6) vezirinüñ itdügi tedbīr-i şāyibi bozdı ki bu da bir yüzden hıyānetdür. Tafşili budur ki (7) çün Sulṭān Arslān Şāh atasından şoñra pādīshāh olur Ġazneyn tahtı anuñ (8) cemāli ve kemāli zīneti bile müzeyyen oldı. Merasim-i ‘adl ü dādı nihāyetine irişdürdi (9) ve leşkerine ra‘iyyetine ikrām u in‘āmı kesretinden aña Sulṭān-ı Seḥā dirlerdi. Adı dillerde (10) eylūk ile söylenürdi. Ḥorāsān pādīshāhı Sulṭān-ı Seḥā anuñ zikr-i cemīlini işidüp (11) bu vech ile ‘adl-küster [ü] ra‘iyyet-perver sulṭān-ı ‘azīmu’ş-şān olduĝın ma‘lūm idinicek. (12) Anuñla dost olmağa ragbet gösterüp hemişe aña mu‘teber ilçiler ile dostāne nāmeler gōnde (13) rūr meveddetler ve muḥabbetler izḥār ider talṭifler gösterürdi. Belki aña gönderdügi nāmelerüñ (14) birinde aña kızın virüp güyegü idinmek murād idündüĝin daḥı i‘lām idüp gerekdür bu cānibe (15) bir ādemüñüz gönderesiz söyleşeyüz. İki ḥānedān birlik ola ortadan yādılık gide (16) tekellüf ü ḥaşmet mürtefi‘ ola. Ḥāliyā buña toĝrılmışuzdur ki bundan Ġazneyn’e bir mehr vara. (17) Ya‘nī zīnet ile bir gelin gönderdiler ki dostluk münāsebeti güyegülük qarābetine mübeddel ola. Ammā ol (18) mehr de fil üzerinde olmağ gerek ki cümle ‘ālem ḥalkı ortamızda olan muşadiķat u ittiḥādı (19) bileler. Düşmenlerüñ fāşid itmā‘ı ṭomarları kesile diyü yazılmış idi. Bu nāme Sulṭān Arslān (20) Şāh’a iricek veziri Ebu’l-Fazl Nu‘mā’yı tenhā çağırup anuñla bunu müşāvere itdi. (21) Çün vezir-i nāşih idi ve şalāḥ-ı kār-ı salṭanat nede idüĝin bilürdi. Bundan ḥazẓ (22) idüp sulṭāna çokdan ben bu fikrde idüm ki Ḥorāsān’a ilçı gönderüp anlar ile mā-beynde (23) olan ‘ahdi tāzeleyüp binā-yı meveddeti müstaḥkem itmek için anlardan kız dileye idük. (24) Çün kendüler öğretmişler ibtidā anlar istid‘ā eylemişler. N’ola müvecceh oldı. Hemān iki (25) fil göndermek gerek ki üzerlerinde fāḥir cibinlikler ola. Her birinde şāhāne tekellüfāt (26) tertīb olına ve yüz baş kīkāni at ve Hindī yüz cāriye ve on ḥādım kıl ki (27) Ḥabeşī başı

Hindü ola ve on 'ıkd-i gevāhir-i āb-dār ve yüz deste dürr-i şāh-vār u Hindü- (28) sitānī bizlerden bī-şümār nesne tedārik olunup bir mu' temed u emīn u faşih ü 'ākıl (29) kimse ile göndermek gerek ki vara dağı münāsib olan levāzım ne ise göre ol hānedāndan (30) kıızı isteye. Bu maşlahatı tamāma irişdüre didi. Sulţān Arslān re'yini beğendi. (31) Vezīre āferīn eyledi ve buyurdi gönderilecek hedāyāde mümkün olan mertebe tekellüfātı ile (32) vezīr bunları yaraqlamağa meşğul oldu. Sulţān da neşāt u sürūrında havāşşıyla (33) seyr ü temāşāsın iderdi. Ġazneyn pādīşāhlarınuñ 'ādetleri bu idi ki haftada şenbe yek-şenbe

[581a] (1) ve çehār-şenbe bu üç günden ġayrı günde pādīşāha vezīrleri varmaz meşālīhi (2) kendü evlerinde görürlerdi. Meger bir mühim maşlahat ola idi ki üç günden ġayrı (3) günlerde pādīşāh çağıra da varalardı ve sulţānuñ Yūsuf-ı Hās dirlerdi bir ser- (4) hengi vardı. Ġazneyn kal'ası diz-dārı idi. Sulţānuñ be-ġāyet muḡarribi idi. Kāh kāh (5) memleket aḡvāline müte'allik ba'zı umūrda anuñla meşveret iderdi sözini dinlerdi. (6) Vezīrleriyle bu Yūsuf-ı Hās'ın arası uz degül idi. Dā'imā vezīre kaşd ider. Anuñ itdügi işleri (7) bozmağa sa'y iderdi. Bu Sulţān Sencer'den kız almak huşuşunda dağı vezīrūñ sözi 'ayn-ı şavāb (8) olduġın bilürken kaşd ile ḡasedinden aña muḡālefet murād idinüp huḡs-ı bāḡınından şarīḡ (9) ḡaḡḡ olan tedbīri başdı. Ḥazḡ-ı nefsine tābī' olup sulţāna ḡıyāneti ḡabul itdi. Diledi ki (10) vezīrūñ bu tedbīrin de boza. Bişmiş aşā şovuk şu ḡoya. Sulţān Sencer ile dostluk ḡarā'idin (11) ibtāl eyleye. Bu bāḡıl niyyeti ḡalbinde muḡarrer itdükden soñra aña deġin şabr eyledi ki bir gün (12) sulţān aña ḡāce bizüm içün ne tedbīr itdi ve ne müvecceḡ fikr eyledi işitdün ola didi (13) ve aña güyegülük huşuşunda vezīr ile söyleşdüġini ḡikāyet eyledi. Yūsuf-ı Hās hemān (14) gözlerini yaş ile ḡoluḡdurup ḡama batdı. Dirīġ-i mülk-i Maḡmūdī'ye ki ol ḡavmūñ ellerine (15) düşiser didi. Artuḡ söylemeyüp sulţānuñ yanından aldı yūriyivirdi. Sulţān (16) anı ġirü dönderüp bu vaşfuñuñ aşlı nedür söyleye. Bizüm memleketümüz ol ḡavmūñ neden (17) ellerine düşer? Bu huşuşda senūñ de fikrūñ nedür bilelüm. ma'ḡulī her ne ise anuñla (18) 'amel idelim didi. Yūsuf-ı Hās ey ḡudāvend senūñle bilişelüm gügegü ḡayınata olalum (19) diyenler ḡaḡīḡat saña nisbet anlar bir bölük ḡobanlardur. Eger Maḡmūdīlerden ḡazā ile bir kerre (20) atañuz Sulţān Mes'ūd'ı başdıalarsa Sulţān Mesūd yidi kerre anlaruñ (21) 'askerlerine ḡaġıtdı. Henüz anlardan alduġı çetrleri [saray] ḡapusunda aşılı (22) ḡurur. Anlaruñ size tevessül ü ta'alluḡ itmek ne ḡadleridür. Pādīşāh bu yıl anlara nisbet (23) gelecek yıl dağı ḡile ile hezār mübāsitle ve mülātefeler

gösterürler gene göndermek (24) lâzım olur. Andan sonra etrâfda olan pâdişâhlara buñı gösterürler ki âhîr bir Ġazneyn'i (25) aluruz. Pâdişâhı bize böyle tenezzül ideyorur dirler. Bilüñüz hâliyâ biz gönderecegümüz müretteb (26) filler tedârik itdügünüz esbâb götüri Hindû-sitân harâcına değin. Bundan sonra (27) etrâfda olan pâdişâhlar yanında pâdişâhuñ ' arzı qalmaz. Hele ben bildügüm budur. Bâkî fermân (28) pâdişâhuñ didi. Sultân Arslân Şâh ya ilçilerine ne cevâb vireyüm didi. Cevâbları budur ki (29) anlar kendü hâllerinde olsunlar uz vaqârları selâmet otursunlar. Anlar bizümle dost (30) laştmak istemek hışm-ı âlûd arslanuñ elinde kapışmağa beñzer diyesiz. Nevmið varalar gideler didi. (31) Sultân Arslân Şâh'a sözi kâr itdi zâhirine aldı. ' Âkıbet-i endişelik idemedi. (32) Vezîr-i Nâşihüñ itdüğü re'y-i şavâbdan döndi. Yusûf-ı Hâş'uñ hatâsını anuñ üzerine (33) terciğ eyledi. Sultân Sencer'üñ nâme getüren ilçisine iri yarı sözler ile cevâblar virüp

[581b] (1) nevmîd ü nâ-ümîd yine pâdişâhına döndürdiler. Sultân Sencer'e varıcak ahvâli hikâyet itdi. (2) Vezîr Ebu'l-Fazl Nu'mân'dan şükrler ve Yûsuf-ı Hâş'dan şikâyetler eyledi. Sultân Sencer'üñ (3) âteş-i ğazabı fûrûzân oldu. **Mısrâ'** hadîsi bûd-ı mâye-i kâr-dâr. Ya'nî mâye-i harb bir sözdür (4) hemân veziriyle Ġazneyn üzerine yürimeği müşâvere eyledi. Vezîr 'âkîl u dâna er idi. Hânedân-ı (5) Maḥmûdî ulu hânedândur anı şöyündürmegeñ ya el virmeye el virmeye. Kılıç iki yüzlü bir nesne (6) dūr. Aña i'timâd yokdur. Bu bâbda erkât-ı fikr itmek gerek. Şavâb budur ki yine ol neslden birini (7) anuñ üzerine havâle ideyüz. Aña arka yardum olasız. ' Asker viresiz evvel anlaruñ üzerine ol yüriye. (8) Bu tarîk ile Ġazneyn mülki anlaruñ elinden çıka ḥudâvendüñ dest-i taşarrufına gire. Kuluñ şöyle (9) işitdüm ki Sultân Arslân Şâh'un Behrâm Şâh adlu qarındaşı Arslân Şah'dan (10) kaçup Kirmân'a varmış. Aña âdem gönderüp anı getürtmek gerek ve qarındaşı yirini aña ' ahd eylemek (11) gerek. Ba'dehu ' asker koşup anı ilerü gönderelüm. Mukaddemâ sipâh olsun. ' Aqabince siz de ' azimet-i (12) hümâyûn buyuruñ varup memleketi alalum. Qarındaşına virüñ. Sizüñ mu'âvenetüñüzle taht-ı Ġazneyn (13) eline girecek ben de muṭâve' atunuz olup hemân ol memleket sizüñ gibi olur didi. Sultân Sencer (14) vezîrüñ sözünü beğendi. Bî-tavaḥḫuf buyurdi. Kirmân memleketinde Behrâm Şâh'a bir mişâl yazdılar. (15) Anı yanına da' vet eyledi. Behrâm Şâh merd-i kâr-dân idi. Bu bâbda niçe nân-gâne işler işledi (16) Sultân Arslân Şâh nişânıyla muvaḫḫı' ba'zı nâmeler düzüp qarındaşum hâliyâ baña (17) yanuma gelesin saña Hindû-sitân emâretin vireyin diyü nâme göndermiş. Ben de aña

nāme gönderdüm. (18) Şimdi qarındaşum ile aramuz muşāfāt üzeredür. Gönderdiğüm nāmenüñ cevābına muntazırın. (19) Geldügi vaqt inşā'a'llāh hıdmete varayın diyü Sultān Sencer'e qarındaşı Sultān (20) Arslān ağızından düzdügi nāmeleri bile gönderüp bu vech ile mişāline cevāb yazdı. (21) Çün Sultān Sencer'e cevāb-ı nāmesi vāşıl oldu. Anuñ kudūmına rağbet ü imtinā anı dağı (22) ziyāde olup tekrār buyurdi. Andan bir mişāl dağı yazılup gönderüldi. Maзмünında eger (23) qarındaşuñ saña Hindū-sitān emāretin erzāni itdiyse bize hem Hindūstān'ı virin ve hem (24) Ġazneyn vilāyetin didi. Behrām Şāh'uñ dağı cevāb-ı nāmesinden ' arzı Sultān Sencer böyle (25) disün aramuzda ' ahd-ı müstaḥkem olsun demek idi. Çün ġarażı ḥāşıl olup (26) umduğı gibi nāme geldi. Sultān Sencer'ün ' ahd ü mişākına tamām vüṣūḳ idüp (27) ḳalkdı. Da 'vetine icābet idüp anuñ hıdmetine gitdi. Varıcaḳ Sultān Sencer aña (28) ziyāde ta' zīm u tebcil eyledi. Bir vech ile ki ḥiç anuñ gibi ta' zīmi kimseye itmemişdi. (29) Bu yaña çün Ġazneyn'de Sultān Arslān Şāh qarındaşı Behrām Şāh'uñ Ḥorāsān'da Sultān (30) Sencer yanına varduğı ḥaberin aldı ve Sultān Sencer aña ' asker ḳoşup üzerine gönderecegin (31) ma' lūm idindi. Vezīri Ebu'l-Faẓl Nu' mā'nuñ dağı bunda ittifaḳı bile ola diyü anda bir ḥayāl (32) itdi. Anı vūzerāndan ' aẓl itdi yirine mezkūr Yūsuf-ı Ḥāş'ı vezīr idindi. Çün (33) fesāduñ evveline bu ba' iş olmuşdur. Vezīr olduğı gibi pādīşāha bu fīkr-i fāsidi

[582a] (1) dağı telḳin itdi ki meger Sultān Sencer'üñ Ġazneyn'de Mihr-i ' Irāḳ adlu bir kız qarındaşı (2) var idi. Anı tutdurdı aña hezār taḥḥiflikler itdürdi ve naḳdden esbāb u emlākden (3) elinde her ne ḳadar mālı var ise aldurdı. Bu da şarīḥ bir fīkr-i fāsidi. Ḥaḳīḳat pādīşāhına (4) ḥayr şanmaḳ degül. Belki ḥıyānet idi. Bu iki ḥıyāneti gör ki başına āḥir ne belā getürdi. Bārī (5) çün ma' lūm idindiler ki Behrām Şāh leşker-girān ile öñince yürüyüp ' aḳabince Sultān Sencer'üñ (6) ve rāyāt-ı devleti ' asker-i enbūh-ı pūr-şükūh ile Ġazneyn'e müteveccih olsa gerek. Żarūrī olup Mihr-i (7) ' Irāḳ'ı getürtdiler. Sultān Arslān Şāh andan ' öẓrlər diledi. Elinden her ne alındıysa (8) girü virdi. Bundan ḡayrı aña niçe cevāhir-i nefise bağışladı ki her biri ḥarāc-ı ' ālem (9) degerdi ve andan iltimās itdi ki qarındaşı Sultān Sencer'e vara aralarını barışdıra ve tazarru' ide ki (10) Behrām Şāh'a virdügi ' askeri gene yanına çağıra tā ki Behrām Şāh tenhā ḳalup żarūrī yine (11) döne Kirmān'a gide. Mihr-i ' Irāḳ da berā-yı maşlaḥat sözini ḳabul idüp böyle ideyin didi. (12) Tiz yarağın gördi Ḥorāsān yolına toğrı qarındaşına ḳarşu gitdi. İsfā şehrine (13) irişdügi gibi Behrām Şāh da mukaddeme-i sipāh ile anda geldi. Mihr-i ' Irāḳ'uñ gelecegin işidüp (14) anı ḳarşuladı. Fil üzere Mihr-i ' Irāḳ buluşdı. Mihr-i ' Irāḳ

buyurdı orada çadır (15) kurdı ki filinden indi. Behrām Şah aña pesendide hıdmetler itdi. Çok tevāzu‘ (16) u meskenet gösterdi. Mihr-i ‘Irāk zāhiren eger-çi Sultān Arslān ile qarındaşını (17) barışdırmaq şüretinde giderdi. Ammā bu vaz‘ı haqıķat degül idi. Sultān Arslān’dan (18) dūr idi. Yūsuf-ı Hāş’dan incinmiş idi. Aşl murādı anlaruñ nekbetleri ve qarındaşınıñ (19) ve Behrām Şāh’uñ ‘izz ü devletleri ve feth ü nuşretleri idi. Buña binā’en Behrām Şāh’a kuvvet-i qalb (20) virdi. Hiç ğam çekme gönül hoşluğı bile ikdām ile ilerüsine yūri. Ben qarındaşum Sultān (21) Sencer’i gördüğüm gibi diyeyin arduñca isti‘cāl itsün. Hemān şimdi saña düşen budur ki (22) Arslān Şāh’uñ saña qarşu gönderdüğü ‘asker ki şimdi Büst şehri öninde oturi (23) yorurlar. Anlaruñ üzerine ilğā’ idesin. Vara anları perişān idesin tā ki ad (24) çıkarup illerüñ gönlinde yir idesin didi. Yarındaşı Mihr-i ‘Irāk göçdüğü gibi (25) Behrām Şāh anuñ sözi ile ‘amel itdi. Hemān oradan çaydı vardı. ‘ale’l-ğaflehū (26) Büst öninde olan ‘asker-i Ğazneyn’i başdı. Kimini kırdı kimini tutdı. Kimini Ğazneyn’e (27) Sultān Arslān yanına kaçdı. Behrām Şāh’uñ ‘aķıbetince Sultān Sencer de irişdi ki (28) ‘asker biriküp Ğazneyn üzerine yüridiler. Üç menzil yir qalduğı gibi bu yaña Sultān (29) Arslān Şāh daķı vezir-i naķsi ile uğraş emrin müşāvere eyledi. Yūsuf-ı Hāş (30) hiç endişelenmeñ benüm ‘Alī ‘Azāyimi adlu cin derür bir dostum vardur. Ben hayliden anı (31) getürtdüm ısmarladum idi. Cin da‘vet iderdi. Kırābeler içine tamām on bin cin koyup (32) habs itdi. Anuñla qavlümüz böyledür ki ‘adüvv ‘askeriyle muķābil olduğumuz gibi ol kırābeleri (33) uvada cinleri anlaruñ üzerine boşandura. Yaluñuz ‘askeri cinler tağıdur.

[582b] (1) ve şehirde olan e’imme vü şulehādan daķı istimdād itdüm ki du‘āya meşgöl olalar ve kırā’atlu okıyalar. (2) Cümle yarağı görüp hāzırdur. Hemān buyuruñ ‘asker taşra çıksunlar çadurlar otāķlar (3) kurulsun hāzır olalum. ‘Adüvv ‘askeri geldükleri gibi bağlayup alay bir cümlede anları tağıdalum. (4) Yaluñuz anlara cin ‘askeri yiter didi. Sā’ir bī-aşl-ı kelimāt ile bī-çāre pādişāhı mağrūr (5) eyledi. Ol da buyurdı otağını çadırlarını şehirden çıkardılar. Şahrāda çadırları kuruldı. (6) Yir yir ‘askerleri bindi şahrā’da varup maşān yirinde cem‘ oldılar. Ceng içün (7) ta‘yın olınan günde Sultān Sencer ile Behrām Şāh daķı öteden irişdiler. İki ‘asker (8) yir yir qarşu alaylar bağladılar. Tarafeynden merdān-ı kār-zār-ı rikāb ğayret üzere gelüp birbirine at şaldılar. (9) Evā’il-i cengde yakın oldu ki Sultān Arslān Şāh Sultān Sencer’i başa Sultān (10) Sencer kaçmağa yaraķlandı. Behrām Şāh ‘inānın tutup pādişāh bendesi meydāna varınca (11) bir sa‘āt tevakkuf buyursın. Qarındaşumuñ ‘askeri beni gördükleyin

karındaşumdan yüz (12) çevirüp baña dönerler diyüp beş yüz kimseyile kalb-i ‘askerden meydân içine at (13) şaldı. Meger muḳaddemâ karındaşınıñ beglerinden nicesiyle ittifâkı var idi. Meydân içine (14) varduğı gibi anlardan Emîr Sarâc kendüye tâbi‘ dört biñ kimseyile Suṭân (15) Arslân’dan yüz çevirüp Behrâm Şâh yanına geldi ve bir niçe biñ kimseyile de Toğan (16) Tegîn yüz çevirüp girüsin kaçdı. Bu tarîḳ ile Ġazneyn ‘askeri perîşân oldılar. (17) Arslân Şâh bi-nefsihi cenge girüp be-ğâyet şîr-dil pâdişâh idi. E’imme müsammâya tamâm muṭâbık idi. (18) Meydân-ı cengüñ bebr ü pelengî bahr-i ḥarbüñ tehettük-i tîz-i cengiydi. Bir vech ile ceng iderdi ki (19) gören ḥayrânu nigerân olurdu. Âdemi âdem ile atar alayı alaya ḳatardı. Her nereye uğrasa (20) şîr öñinden âhû bâz yolından tîhû ürker gibi ürkerler idi. Elindeki tîğ-i âteş bârî (21) şirretinden ‘adüvv ‘askeri şehâb öñinden şeyâtîñ gibi ḳaçarlardı. Ḥamlesin âdem degül küh (22) u cibâl ile pây-dâr olımazdı. Ammâ bir kimse bu ḳadar ‘askere n’eylese gerek idi. Ḳarındaşı Behrâm (23) Şâh bunu gördi. Bildi ki ‘azîmeti ḳılıcı üzerinde düşmekdür. ‘Âḳıbet ya böyle olur veyâ (24) giriftâr iderler. Göñlinden Sulṭân Sencer kerîm pâdişâhdur. ‘Ale’l-ḥuşûş bize ḳarâbeti de (25) vardur. Belki incitmez ve nesne dimez diyüp def’î kendü elinde ceng itdügi gönderi ki (26) nişânı var idi. Anuñla kendüyi bilürlerdi. Âḥer kimse eline virüp kendüsi bir ğayrı (27) nişânlu gönder eline aldı. Yanınca elli miḳdâr süvâr ile Arslân Şâh’uñ üzerine (28) ḥamle itdi. Yanına varduğı gibi gördi ortada şîr-i mest gibi añlayup âdemi âdemi ile (29) atar. Aña çağırup ey bi-‘aḳl terk cengi terk it. Daḫı ne ṭuracaḳ vaḳtdür ki (30) götüri ‘askerüñ gitdiler. Bunca ‘adüvv ‘askerine sen yaluñuz nice itseñ gerek (31) beyhûde kendüñe ne ḳıyarsın didi. Arslân Şâh uyḳudan uyanur gibi uyandı. (32) Gördi didügi gibi ḥavâşş u ‘[av]âmm ‘askerinden yanında bir ferd yok. Der-ḥâl (33) ‘asker arasından çıkup bir ṭarafa toğrı gitdi. Cānını varta-ı helâkdan ṭaşra

[583a] (1) bıraḳdı. Sulṭân Sencer manşûr u muḳaffer olup geldi. Şehr-âbâd Ġazneyn’de ḳondı. Yigirmi (2) gün ḳarâr eyledi. ‘Ahdini yirine getürüp Sulṭân Behrâm Şâh’ı Ġazneyn taḥtına geḳürdi. (3) Yūsuf- Ḥâş’uñ ḥıyānet ü cehāleti ucından Arslân Şâh mülk ü salṭanatdan âvâre oldu (4) oldu. Bu ḥikāyetden pâdişâhlara tenbîh [vardur]. İşlerinde endîşe idüp naṣîḥat-ı nâşîḫı ḥıyānet-i (5) ḥâ’inden fark ideler tā devlet Arslân Şâh gibi anlardan yüz çevirmeye ve iḳbâl anlara arḳa (6) virmeye. Nite-ki ‘uḳalâ iki Pârsî beytde dimişler ki tercemeleri budur. **Nazm:**

[Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün]

Süfle tedbîr ile sürilmez mülk

Haṭṭ okunır mı berḳ vaktinde

Aḥmaḳuñ re'yi nūr-ı berḳ gibidür

Ola ḥāṣṣa ki ğarḳ vaktinde

Hikāyet: Getürmişlerdür ki Sultān Mes'ūd'un Sünbül Hıred adlu bir ḥādımı (9) var idi. Ol kadar māl-dār idi ki mālınuñ şıdk-ı ḥaşrı ve 'özü-i ḥesābı yoğ idi. İttifāḳ Sultān (10) Behrām Şāh pādīşāh iken vefāt itti. Anuñ eger mālı iller üzerinde ḳaldı. Reyḥān adlu (11) kendinüñ de bir ḥādımı var idi. Mālı kimler üzerinde idügin bu Reyḥān bilürdi. Defteri bunuñ elinde (12) idi. Yırlü yirinde ṭaleb itdüklerinde ba'zı ihtiyārı ile virdi. Ba'zı inkār eyledi (13) ve ba'zı şehrinden ḳaçdı ve inkār idenlerinden niçesi tezvîr hüccetler ibrāz itmek gibi sâ'ir (14) niçe telebbüslere mübāşeret itdiler ki üzerlerinde olan aḳçeleri sinireler. Ḥattā gene kendinüñ emînlerinden (15) ve i'timād itdügi dostlarından Muḥammed Mûy-düz dirlerdi bir kimsenüñ üzerinde ḥattā on gügüm (16) altını var idi. Bunı da mezkûr Reyḥān bilürdi. Andan daḥı ṭaleb itdiler. İki gügümün (17) virdi. Sekizini inkār itdi. Taḥşilinden aḳdem itdiler tîz segirdüp Şeyḫ Ebû'l-Mu'eyyed'e (18) vardı ki ol 'aşrda pādīşāh yanında sözi mesmû' kimse idi ve aña ağlayup (19) Sünbül ḥadımın bende emānet iki gügüm altını var idi. Ṭaleb itdiler virdüm. Şimdi bu on (20) gügüm altundan sekizin daḥı vir diyü beni incidürler beni işkence itmek isterler. Beni pādīşāhdan (21) dilek idüñ diyü tazarru' itdi. Şeyḫ Ebû'l-Mu'eyyed de tazarru'ın ḳabûl eyledi. Miḥaffesine binüp (22) sultānuñ sarāyına vardı. Sultāna geldüğini ḥaber itdiler. Maḳdemini mübārek gördi. Be-ġāyet (23) 'azîz idi. Hem meşāyihden hem 'ulemā'-i kibardan idi. Anı ḳarşuladı. Getürüp kendü yirin aña virdi. (24) Şeyḫ de oturdu. Kendüsi öñinde ādāb üzerine dizin çeküp şeyḫüñ kelāmına ḳulağ urdu. (25) Ḥ'āce İmām Ebû'l-Mu'eyyed evvelā fetḥ-i kelāmı peygamber ḥazretlerinüñ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Nüşirevān-ı 'Ādil (26) ḥaḳḳında **ene vüldtü fî zemāni'l-melikü'l-ādil**⁵⁷ Ya'nî ben melik-i 'ādil zamānında (27) toğdum diyü iftiḥār itdükleri

⁵⁷ Ben adil hükümdar zamanında doğdum.

ḥadīşden itdi. Bu ḥadīş-i şerīfī şerḥ idüp ‘adile (28) müte‘allik va‘z u naşīhat eşnāsında taḳarrüb ile Muḥammed Mūy-dūz’uñ aḥvālını andı. (29) Sulṭān Behrām Şāh şekk yoḳdur ki Ḥazret-i Muḥammed Muştafā şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhe (30) ve selem bu ḥadīş-i şerīfī Nūşirevān’uñ evāḥir-i ‘ahdine göre buyurmuşlardır ki ol sīret-i ‘adl (31) üzere idi. Yoḳsa evā’il-i ‘ahdinde ‘Acem pādişāhları içinde Nūşirevān[dan] (32) zālīm pādişāh yoḳ idi. Şoñradan anuñ ‘adline sebeb bu oldı ki anuñ sarāyı koñşuluḡında (33) ehl-i kitābdan bir kimse olurdı. Be-ḡāyet ḡanī cümle esbāb u emlākı müretteb kemālī ile

[583b] (1) ḥoş-ḥāl u şāḥib-i māl kimse idi. Her dā’im evinden konuḳsuz olmazdı. Konuḳ (2) gelmese yimek yimezdi. Nūşirevān her bār ki ḳaşrı üzerinden anuñ evine nazar iderdi. Dā’im evinden (3) her dürlü t̄a’ifeden ādemler görürdi. Anuñ aḥvālın şordukça ḥalk anuñ civān-merdliḡın (4) zikr iderlerdi. Ekşer evinde gördüḡünüz kimseler konuḳlarıdır. Ol konuḳsuz ta‘ām yimez (5) dirlerdi. Nūşirevān diledi ki anı nice ādemdür ve ḥalkı ne tarīḳ ile konuḳlar ki aña böyle böyle meyl (6) ideler göre. Bir gün şabāḥdan pādişāhlar libāsın çıkarup bāzergānlar libāsın geydi. (7) Tebdīl-i şūret eyledi. Kimse bilmedin anuñ evi ḳapusına varup gördi ḳapusu oñinde (8) oturdı ve aña konuḳsever misin didi? Severin diyü beşāsetle anı evi içine aldı (9) gitdi yir gösterdi. Nūşirevān oturdı. Hezār luṭf u mülāyemetler dil-dārluḳlar eyledi. (10) Der-ḥāl bir miḳdār sükkeri ḳoruk şarābı getürdiler. Nūşirevān’a şundılar içdi. Bir sā’atden (11) ḥiç o issi işāret itmedin laṭīf u lezīz ta‘āmlar müheyyā itmedin oñine getürdiler. (12) Ta‘āmyidüklerinden şoñra Nūşirevān’ı bir büyük müşebbek şuffeye iletdi ki bir bāḡa (13) bakardı. Bāḡuñ içinde vāḳar üzümder irişmiş idi. Aşmalar üzerinden şalkımları (14) semā üzerinde ḥūşe-i pervān gibi atılmış idi ve āteş-i ifnāb ile her biri puḡte (15) olmuş ḥelvā-yı devr idi. Ol şuffe üzerinde pāk ü pākīze ālāt ile bir ‘ālī bezm meclisi (16) müheyyā imiş. Nūşirevān’la oturdılar. Pāk cāmeler ile müzeyyen bir niçe güzel sākīler gelüp (17) az az şarāb virebaşladılar. Ol günüñ āḫirine degin ‘işret itdiler. (18) Bu mābeynde Nūşirevān andan ol ḳadar āşār-ı mürüvvet ü mekremet müşāhede (19) itdi ki Anlardan hayrete vardı. Bu eşnāda aña ḥiṭāb idüp ḥāce ben bir bāzergān ḳişiyin. (20) Şehre bugün geldüm. İbtidā senüñle mülākāt itdüm. Şabāḥdan berü bir niçe luṭf u keremüñ (21) gördüm. Sen de bize bir ḥıdmet buyur. Biz de saña bir ḥıdmet getürelüm didi. Ol da Nūşirevān’uñ (22) cevābında ḥāce devletinde bizüm cümle esbābumuz müheyyādur. Hiç nesneye ihtiyācumuz yoḳdur. Ammā çün (23) böyle dirsiz taşra çıkacak bize bir bāḡdan tāzece bir miḳdār üzüm alup getürseñüz ziyāde (24) minnetdür

didi. Nüşirevân ta‘accüb idüp n’ola getirin ben cānuma minnet tutarın ammā evüñüze (25) gelelden ben sizden ba‘zı ‘acib nesneler gördüm. Baña anları bilmek İğvāsı düşdi. Eger anlar (26) şorsam baña beyân itseñüz olmaz mı didi. H̱āce ol nelerdür didi. Nüşirevân evvel evüñe (27) girüp oturduğum gibi koruk şarābı şerbeti getürdünüz anuñ hikmeti ne idi didi. (28) H̱āce çün mihmān gele elbette ol hareket itmişdür. Harār-ı hareket-i harāreti ile bir miqdār (29) bedenine süstlük gelmişdür ve şafrası heyecān itmişdür. Koruk itmişdür koruk (30) şarābı aña tamām nāfi‘dür. Şafrayı teskīn ider. ‘arizī harāretleri def‘ eyler ve ta‘āma iştihā (31) getürür. Her bār evümde müheyyā itmişdür ẖāzır тұrur. Konuğı geldügi gibi anı şundururın (32) ki ta‘ām irişince konuğ yimek intizārın çekmeye. Gıdā hey‘eti de vardur. Aña ta‘ām gelince hem (33) ta‘ām hem şarāb gibi olur didi. Nüşirevân ikinci ‘acebledüğüm budur ki şabāhdan

[584a] (1) bu zamāna gelince ki bunca tekellüfāta girdüñ eger ta‘ām u şarābda ve eger bunların ihzār u ter (2) tībinde hezār maqbūl vaz‘ lar gösterdün bunların ẖiç birinde bir hıdmet-kāruña şöyle (3) eyle diyü işāret eylemedün. Anlar saña gelüp bir nesne tanışmadılar. Gene cümle ẖālī murāduñca (4) kemāl ile gördiler. Bunuñ aşlı nedür didi. H̱āce bunuñ da maşalı budur ki bu cümle zıkr itdügün (5) şöyle degüldür ki hemān sen geldüğünle ola. Belki her gün benüm ẖālüm budur. Hıdmet-kārlarum (6) bunı öğrenmişlerdür. Her gün bu aşl-ı ta‘āmı ve şarābı tertīb iderler. Güneş tamām kalkınca (7) şabāhdan ve tamām inince ahşamdan şabr iderin. Eger konuğ geldi ise hoş anuñla (8) iftār iderin ve eger gelmediyse cümle hıdmet-kārlarumı cem‘ iderin anlar ile iftār iderin. (9) Rüzgārūm bu vech ile geçer. Tenhā yimek yimegi mürüvvet bilmez. Anuñ‘çün hıdmet-kārlarumuñ (10) bu umūrda baña nesne tanışmağa ihtiyācları yokdur didi. Nüşirevân üçüncü ‘acebledü (11) güm budur ki oturduğumuz şuffe altındāğı bağlarda bunuñ gibi irişmiş taze (12) üzüm var iken benden tazece bağdan koparılmış üzüm istersin. Bu cümleden ‘acebdür (13) didi. H̱āce bunuñ da aşlı budur ki pādīshāhumuz bir zālīm u sitem-kār ve mütehevvir u cebbār (14) kimsedür. Benüm de degüldür. Ben ehl-i kitābdanın ol āteş-perestdür. Her yıl ki üzüm (15) irişür. Bāğ harācını ol sâ‘ir bāğlardan divşürürler. Benüm bāğumı bāğumuz da koñşıdur. (16) Ne vakt olursa ẖāzırdur aluruz diyü soñraya қorlar. Harācın oñatça almazlar. (17) Gayrı bāğlardan evvel ölçerler benüm bāğumı soñra ölçerler. Henüz dağı gelüp (18) ölçmediler. Pādīshāhuñ içinde haqqı var iken anı çıkarmadın bāğumdan üzüm yiye (19) mezin. Aña ẖıyānet itmege göñlüm varmaz. Bizüm dīnimüzde ẖıyānet haramdur. Bir

āteş-perest (20) dīnüm düşmānının ūzerümde ḥaqqı ola kıyāmetde baña ḥuṣūmet ide diyū ḳorḳumdan hemān (21) bu bāḡuñ ḳoruḡı iriṣdüḡi gibi ḳapusın mührleyūḳorın. Şimdi de mührlüdür tā pādīṣāh-ı (22) cānibinden ādem gelüp bunı da ölçüp görüp ‘ādet ūzere ḥarācını virince ūzümi (23) degül ḳorıḡına da kimseye deger virmezsin. Tāzece ūzüme ḥasret çekerin. Ğayrı bāḡlaruñ (24) ḥāliyā ḥarācların almışlardır. Benüm bāḡımuñ daḡı almadılar. Saña bir bāḡdan tāzece ūzüm alsañ baña (25) getirseñ didüḡümüñ sebebi budur didi. Nūṣirevān andan bu sözi işidicek bī-iḥtiyār (26) aḡlayup ol didüḡüñ sitem-kār u ḡālīm pādīṣāh benin. Bu dem senüñ bu dīn ü diyānetüñ ve emānet (27) ü istiḳāmetüñ görüp ḡaflet uyḡusından uyandum. Ḥarācuñı saña baḡışladum. ‘Ahd (28) itdüm ki min ba’d ḥiçbir kimseden ḡulm ile ḥarāc aldurmayam ve bir ferde ḡulm eyleyem diyū tevbe (29) eyledi. Andan soñra cihān yüzine bisāt-ı ‘adlin yaydı ve eger Ḥazret-i Muḥammed Muṣṭafa ṣalla’llāhu (30) te‘ālā aleyhi ve ssellem ḥazretleri Nūṣirevān’uñ evvelki ḥālinde toḡsa bu ḥadıṣı buyurmazdı ve Nū (31) ṣirevān’uñ ra‘iyyetleri ḡüm-rāh iken kendü gibi āteş-perestler iken gene anlaruñ emānetleri bizüm (32) ra‘iyyetlerimizden yig idi. Şimdi benüm ‘ahdümde sultānlaruñ mālların alurlar isteseler (33) virmezler. Telbīs ü tedlīs iderler. Sizüñ gibi ululara zaḥmet virürler baña dilenci gönderürler.

[584b] (1) bu tarīḳ ile ḥarām mālı yimek isterler yanurlar. Hiç nefslere ḡulmden ḳaçmazlar şuna ḥıdmetleri. (2) Bu bābda ne buyurlar? Anlara nice itmek gerek? Siz buña rāzī mısız ki ṭotalum ben almayam arada müslümān (3) laruñ mālların bel‘ itsünler gitsün mi didi. Ḥāce İmām Ebu’l-Mu‘eyyed pādīṣāha zaḥmet virdüm. (4) Küstahlıḳ eyledüm. **kelāmü’l-mülükü mülükü’l-kelām** Ya‘nī pādīṣāhlaruñ sözleri (5) sözlerüñ pādīṣāhlarıdır didi ve ḳalkup gitdi. Evine varıcaḳ Muḥammed Muy-düz ḥıdmetine (6) geldi. Mollā aña dün senüñ ḥālünü sultāna söyledüm. Sultān şöyle buyurdu. Baña ma‘lūm (7) oldu ki ḥaḳ sultān elindedür. Sen bir pīr kişisin. İki ayaḡuñ ḡür içinde. Sünbül (8) mālını var vir. Oḡullaruma ḳoyayın dime ki dünyāda maḡzūl āḡiretde me’ḡūz olmayasın didi. (9) Vardı sekiz ḡügem altını ḥazāneye teslim eyledi. **Ve bi-ḥamdi li’llāhi te‘ālā ve tevfiḳihi** (10) **Cevāmi‘ü’l-Ḥikāyāt ve Levāmi‘ü’r-Rivāyāt Kitābının Üçüncü Cildi’nün** tercemesi ḥāliyā (11) tarīḥ-i hicretüñ sallā’llāhu ‘aleyhi vāzı‘ihi toḳuzuncı yüz altmış dördüncü sālūñ şehir-i (12) Ramazān-ı şerīfi evāḡirinde tamām oldu ki kitāb-ı meḡkūruñ evvelinden tercemesine (13) toḳuz yüz altmış üçüncü sene Ramazānının muntazımında ibtidā olunmuş idi. Pes buraya (14) gelince bir yılda

tercüme olındı. Erbāb-ı ma‘ārif ü fazla pūşide degüldür ki bu Haqq te‘ālā’nuñ (15) kullarından degme kılına virülür kudret u kuvvet degüldür. **Elhamduli’llāhi’l-lezi hadānā li-hāzā**⁵⁸ (16) el-mütercim-i faķır bunı kendinüñ fazl u kemāline ve meziyyet-i şān ve rüchān-ı hāline haml eylemez. (17) Belki ol bu cenābuñ ‘ulüvv-i himmetine ve sümüvv-i devletine ve maḥẓ-ı sa‘ādetine ve ‘ayn-ı ‘ināyetine haml (18) ider ki kılına bu fermānı eyledi. Aña bu emr ḥaṭır-i iktidār gelmedi. İllā fermāna imtişāl ile geldi. Pes (19) bu hünerine evvel cenāb-ı vālā-menzilet himmet-i bālā-rütbetine rāci‘ oldı. Dünyā turduķça ‘ulüvv-i (20) himmetle kendüsi devlet semendine süvār ve der-gāhı iķbāl u ‘izzet da’irlerine medār ola. (21) enīn bi-ḥaqq-ı Muḥammedü’l-Emīn ve aña ve aṣḥābi ecma‘ine müte‘aledür. **[Kıt‘a]:**

Der-Medḥ-i Şeh-zāde-i ‘Ālem-penāh

[Fā’ilātün /Fā’ilātün/ Fā’ilün]

Ḥazret-i şeh-zāde şāhib-i kemāl

Āl-i ‘Osmān-ı güzīn içinde ḥāl

Lāyık-ı tāt u serīr-i salṭanat

Nāşīb u rāyāt-ı iķbāl ü celāl

Cān-ı ‘ālem ya‘nī sulṭān ...⁵⁹

Aḥmediyyü’l-ḥulķ u Maḥmüdü’l-fi‘āl

Muşḥaf-ı iķbāline iden nazar

Buldı her bir ḥarfini ferḥunde-fāl

⁵⁸ Bizi buna eriştiren Allah’a hamdolsun (A’rāf 43).

⁵⁹ Kelimenin eksik yazıldığı kanaatindeyiz.

Ḳanda varsa sancaḳ-ı ‘ālisi tīz

‘Adl-i bāğında dīker tāze nihāl

İndi şānında **ve enzelne’l-ḥadīd**⁶⁰

Tīgi naşş-ı ḳātı‘-ı ceng u cidāl

Dīnle ey şeh-zāde-i ‘ālem-penāh

Āl-i ‘Osmān’sın bu sözden hışşe al

Bu kitābı kim señün’çün sa‘y idüp

Tercüme itdi ḳuluñ İbni Celāl

Ser-te-ser pend ü naşīḥatdür aña

Şöyle kim bir şāh itse imtişāl

Heft eḳālīme birer ḥān olsa ol

Sikketin yüritse gönderse mişāl

Ḳıl naẓar anuñ ḥikāyātına kim

Her biri bir ḥūbdur şīrīn-i maḳāl

⁶⁰Demiri yarattık (ki insanlar ondan yararlınsınlar) (Hadīd 25).

[585a]

Her ne şāhuñ kim yazılmış kışşası

Nīk-nām u nīk-baht u nīk-hāl

Cümlenüñ başı ‘adl buldum şehā

‘Adl ile ma‘mūr imiş hep mülk ü māl

Zālīme itmezler imiş raḥm hīç

Ḳul degül olursa da ehl ü ‘ıyāl

İtmez imiş her biri ašlā ḳabūl

Āhiretde cāna ġayrı’çün vebāl

‘İlmüñ olmadın zulum da olsa ger

‘Adl olsun niyyetüñ rüz u leyāl

İnneme’l-a‘ mālū bi’n-niyyāt⁶¹ dir

Ḥaḳ rasūl-i pādişāh-ı bī-zevāl

Niyyetüñle memleket ma‘mūr ola

Devlet ü ‘ömrüñ bulur ḥadd ü kemal

⁶¹ Ameller niyetlere göredir.

Ḥamdü li'llāh 'adlũñ āşarı bülend

Kimse yok münkir aña mı kı̇l u kı̇l

Pes ğaraż şāhā bu ħāl üzere seni

Şābit itsün Ḥaḳ dimekdür mäh u şāl

Ḥaḳ te'ālā devletũñ ma' mür ide

Vire andan her ne kim itseñ su'āl

Tāze tāze luṭf ide her dem saña

Dest-i cūdından şuna nev nev nevāl

Şālih'ũñ budur du'āsı rüz [u] şeb

Dār-ı dünyādan idince irtihāl

(13) Cevāmi'ü'l-Ḥikāyāt ve Levāmi'ü'r-Rivāyāt Kitābınuñ Üçinci Kısmından On Yedinci (14) Bāb ki Nāsa Ḥıyānet İden Mezemmetinde ve Aña Müte'allik Ahvāl-i Zikrindedür Ḥaḳḳ subḥānehu (15) ve te'ālā kemāl-i merḥamet ü şefkatinden ādem oğlanları sâ'ir maḥlūkātından mertebe-i şeref-i 'aḳl ile (16) mümtāz u ser-firāz eyledi. Anuñ sebebiyle kendüsi āḥirden atayı nevādirdeñ āşinā-yı bī-gāneden (17) ve 'āḳili dīvāneden ve tiryakı semenden nā-maḥremden fark ider. Pes müḳteżā-yı 'aḳl ü naḳl (18) budur ki her kişi mülk ü mālдан āḥirũñ ḥaḳḳında ṭama'dan şaḳınmak lāzım olduğı gibi āḥirũñ (19) ḥaḳḳ-ı ḥürmetine ḳaşıddan daḥı perhiz eyleye. Kimsenũñ ḥürmetine ḥıyānet itmeye. Eger ḥıyānet iderse (20) āḥiret vebālinden ğayrı elbette kendü daḥı dünyāda ol feşāḥatũñ giriftār olur. Bu naşş-ı ḥadīş-i (21) şerif ile ki peygamber ḥazretleri şalla'llāhu 'aleyhe ve selem **men daḳḳa duḳḳa**. Ya'nī bir kimesne ğayruñ ḳapusın (22) ḳaḳısa elbette anuñ da ḳapusın ḳaḳarlar Ya'nī bir kimesne bir kimesnenũñ

haremine hıyānet itse (23) elbette anuñ da haremine hıyānet iderler diyü buyurdılar. Şadağa Resülü'llāh. Pes bu bābda iltizām olınan (24) üzere buña müte'allik bir niçe hikāyet irād olundu bi-'avni'llāhi ve tevfiķihi. **Hikāyet:** Getür (25) mişlerdür ki Aḥmed bin 'Abdu'llāh bin Zāhir ki Nişābūr meliki idi. Leşker bindirüp Baḥristān'a 'azīmet itdi. (26) Şirzād adlu bir pehlivānı var idi. Aña da buyurdı ki böyle 'azīmet ide. Meger bu Şirzād'uñ bir 'avreti var idi. (27) Anuñla 'ahd itmişler ki her ne yire gitse anı bile alup gide. Bu def'a daḡı böyle ider oldı. Aḥmed bin (28) 'Abdu'llah bunı ma'lūm idinüp cümle anı çağırtdı. Gelicek biz cenge gideyoruz. Eger **ne'uzu bi'llāh** (29) bir ḡaḡa ola kaçmalu olavüz. Saña 'avretüñ ucından kalmağ lazım gelür alup gitme didi. Şir (30) zād ben 'avreti alalıdan berü hiç bir 'avrete baḡmadum. Anuñ rızāsın isterin. Baña her yirde vefā-dārlik (31) ider. Her bābda benüm ile muvāfaḡat üzeredür. Anuñla dirlügümüz bu yüzdendür. Her ne yire gitsem anı (32) bile alup giderin. Hiçbir yire ansuz gitmezin. Baña ansuz şabr u karar müyesser degüldür didi. (33) Aḥmed bin 'Abdu'llah ḡaḡında bu sözi işidicek bi-iḡtiyār Şirzād'uñ 'avretine 'aşığ

[585b] (1) oldı. Āḡir anuñ ḡaḡında ḡuḡs-i niyyeti ve hıyānet-i 'aḡīdeti buña dā'ī oldı ki 'avretine (2) nice yaramaz ḡadınlar gönderdi ki yoldan çıkarup kendüye meyl itdüreler. Meger 'avret be-ḡāyet 'iffet (3) ehli ḡātūn idi. Dāmen-i 'iffetine herḡiz şübhe ḡubārı ḡonmamışdı. Varan ḡadınları ḡovdı ve bu ḡālī (4) eri Şirzād'a söyledi. Erinüñ cānına āteş düşdi ser-rişte-i tedbiri yitürdi. Āḡir (5) şalāḡ-ı ḡālī bunda gördi ki Aḥmed bin 'Abdu'llah bin Ṭāhir'üñ yanından ḡaça 'avretini bile alup gide. (6) Kendüye tābi' ba'zı kimseler var idi. Anları getürüp anlar ile ittifāḡ itdi ki iḡtiyār itdüḡi yire (7) toḡrı kimesne ṡuymadın firār ide. Ol kimesnelere and virdi ki bu sırrı kimseye dimeyeler geḡher-i cān gibi (8) sīneleri içinde maḡzūn ola. İttifāḡ içlerinden bir nā-merd ki yalan and içmiş idi. Tiz varup (9) Şirzād'uñ niyyetini Aḥmed'e didi. Nā-ḡāḡ kaçup varduḡı yirde bir fitne ide ma'şūḡ da elden (10) çıka diyü cān başına şıçradı. 'Ale-l-ḡaḡlehu bir miḡdār kimseler ile Şirzād'uñ evin başup kendü eliyle (11) ḡatl eyledi cümle mālını ḡāret itdi. 'Avretini güc ile çeküp aldı gitdi ve 'avretüñ adına Meḡdīyem dirlerdi. (12) Leşker ḡaḡı çün Aḥmed'üñ bu fi'lini gördiler cümlesi aña la'net eyledi. Aḥmed Meḡdīyem'i ele getürdük (13) den şonra ḡuşūr-ı ḡāl ü bāl seferine müteveccih olup Baḡristāna gitdi. Vardı Baḡristān şehrlerinden (14) māl istedi. Anuñ cem'i için bir yirde oturuyordı ki Nūşābūr'dan bir peyk irişdi meḡtūbdı (15) içinde 'Ayyāş Nişābūr'a gelüp atañuñ sarāyın başdı nuḡūddan ve ḡayrıdan her nesi var ise (16) ḡāret

itdi. Anañı kendüyle bile aldı gitdi. Diyü yazılmışdı. **Rāvī eydür:** Tārihin şorduk da (17) ‘Ayyāş bu hadīşiyi itdügi çāk Aḥmed Şīrzād’ı öldürüp evin ġāret idüp ‘avretin aldığı (18) gün çıkdı. Nīşābūr’dan gelen mektūbuñ mazmūnına vuķūf idecek bī-ḥuş oldı. [Ayılduğı gibi] tīz leşkerleriyle (19) Nīşābūr’a döndi ve ‘Ayyāş’uñ Aḥmed’uñ evin başduğına daḥı bā‘ iş bu idi ki aşılda bu ‘Ayyāş (20) Aḥmed’uñ kulu idi yanında şevket u ‘izzet ve esbāb u ‘uddet ehli olmuş idi. Herāt şehrinde (21) olurdu. Aḥmed’uñ beglerinde idi. Bir gice düşinde gördi meger mevlāsı Aḥmed ile nerd oynarmış. (22) Aña ġalebe itdi ve anuñ dülbendin başından olup kendü başına geydi. Uyḡudan uyandığı (23) gibi mu‘abbir getürdüp vāḡa‘ sını ta‘bīr itdürdi. Mu‘abbir ol nerd oynadığın kimseye ġālib (24) olursın ve anuñ anasını alursa didi. Meger sābīḡān ‘Ayyāş Aḥmed’uñ anasını görmüş idi. (25) Bālā-ḡadd [u] sürḡ-ḡadd ġüzel ḡātündi. Aña ġöñli mā‘il olmuş idi. Aḥmed Nīşābūr’dan gitdügi (26) gibi visāline dest-res imkānı añlayup ḡaşem ü ḡademinden bir cema‘ etle Nīşābūr’a segirtti. Aḥmed’uñ (27) sarāyını başdı. Esbābını tālān itdi. Anasını aldı gitdi. Aḥmed’uñ Yabtuz adlu bir kulu vardı. (28) ‘Asker ile ardına düşdi. Bir yirde irişüp ‘Ayyāş ile uğraşdı. ‘Ayyāş anı başup mecrūḡ (29) eyledi. Münhezimle kaçdı yine Nīşābūr’a geldi. Aḥmed de şitāb ile Nīşābūr’a irişdi. ‘Askerinden (30) on bin merd-i cerrār intihāb itdi ki ardınca göndüre tutup kendüye getüreler. ‘Ayyāş işitti. (31) Bildi ki mā-dāmki Aḥmed’uñ anası kendüsiyledür ‘asker anuñ dāmenin elden ḡomazlar ve andan ārzūsı da ġeçmiş idi. (32) Anı öldürdi kendüsi Ṭaberistān şāhı Ḥüseyīn bin Zeyd yanına gitdi ki vara anuñ ḡimāyetinde (33) ola. Andan amān ile Aḥmed’uñ şerrinden emīn ola. Ḥüseyīn bin Zeyd anuñ Aḥmed’uñ ‘ırzına ḡıyānet idüp

[586a] (1) bir nā-maḡremi niçe müddet ḡareminde şaḡlayup ‘āḡıbet bī-ġünāḡ öldürdügin işitmiş idi. Anı (2) şaḡ ḡomaḡ dīne mürüvvet degüldür. Mülāḡaḡa idüp geldügi gibi emr itdi. Anı yol başında ber-dār (3) eylediler. Her nesi var ise beytū’l-māl için zabṭ eylediler. Bu yaña Aḥmed anası için be-ġāyet (4) muḡṭarib oldı. Çok ceza‘ ü feza‘ eyledi. Bir gün bir ceza‘ ü feza‘i ve ḡarāreti arasında şarāb-dārı (5) ḡutluğundan ki ḡavāşşından ve ġāyet merd ü şüca‘ idi. Şu istedi ol da bir ḡadeḡ şunuñ içine (6) buz ḡatup şundı. Meger buzuñ içinde çer ḡöb var imiş. Buz şu içinde erimekle ol (7) çer ḡöb şuyuñ yüzine geldi. Aḥmed ḡadeḡi eline alıcaḡ şunuñ üzerinde bunu gördi. Bunlar nedür (8) ḡadeḡüñ içinde bunları gidermedüñ n’içün elüme virdüñ didi. ḡutluḡ buz içinde imiş. Ben şu (9) içine ḡoduğum vaḡt buz erimemişdi. Bunlar yoḡ idi. Şimdi eriyicek

zâhir oldu didi. Aḥmed (10) ‘ömrini qabûl itmeyüp benüm içeceküm şuyı n’içün oñatca gözlemezsın didi. Şarâb-dâruñ (11) bir gözini oyduñlar. Qutluğ bundan ana kîn bağıladı ki fırsat ı anı helâk ide. Bu esnâda Nîşâbüñ (12) şehrinüñ halkın ihzâr itdi. Siz n’çün ‘Ayyâş ile ceng itmedüñüz ki benüm sarâyum başa hazinemi gâret (13) ide. Atamı ala gide şöyle baqasız tırasız didi. Anlar da tuymaduğ nâ-gâh geldi. Biz tuycak ol (14) gitmiş idi didiler. Bunlaruñ da ‘ömrini qabûl itmedi. Şehr halkınuñ be-nâmlarından tamâm bin iki yüz kimseye (15) yarın siyâset idüñ ve gönderümi meydân ortasına çıkarup diküñ. Şehrlünüñ gayrısı bir hafta (16) degin gönderümüñ depesine çıkınca meydânı altın ile tıldururlarsa hoş anamuñ diyeti içün ve telef olan (17) mâlüm içün alurın kırtuldılar ve illâ itmezlerse cümlesine siyâset iderin didi. Şehrlünüñ başlarına (18) bu vâkı‘a gelicek gayrı çâre bulamadılar. İllâ Şeyḥ ‘Osmân Ḥayrî’nüñ rahmet’ullâhi ‘aleyh kapusına segürdişdiler. (19) Ḥorâsân’uñ ol zamânda meşâyiḥ-i kibârından idi. Hergiz atduğı du‘â okı nişândan şaşmazdı. Bir uğurdan (20) ağlaşıp andan istid’â itdiler ki Aḥmed bed-du‘â ide. Gördi bî-günâhlardur anları dönderdi. (21) Sizlerüñ bu gice sizüñ ḥalâşıñuz içün Cenâb-ı Ḥaḳḳ’a niyâz ideyin. İkrâm-ı ḥaḳḳ ile ḥalâşuñuz (22) anuñ helâkiyle olursa Allâh didüğü ola didi. Anlar döndiler. Şeyḥ ol gice anlar içün (23) der-gâh-ı Ḥaḳḳ’a niyâz itdi. Ḥaḳḳ te‘âlâ du‘âsını qabûl itdi. Hemân ol gice irtesi Qutluğ şarâb-dâr ki (24) fırsat nigerânındaydı. Yabtuz ile vesâ’ir kimesneler ile daḡı fırsat bulup Aḥmed bin ‘Abdu’llah’ı qatl (25) eylediler. Şehrlünüñ ḥalâşı irâdetu’llâh anuñ helâki ile mukadder imiş. Şeyḥüñ anlaruñ ḥalâşlarına (26) itdüğü du‘â bu yüzden ‘ale’l-fevr qabûl olunduğı zâhir olıcak. Cümle halk gene şeyḥüñ (27) evine segürdişdiler. Başına bir vech ile üşüşdiler ki gavgalarından ilde duramadı kaçdı. Evinde cümle (28) taşını toprağını tağıdup yire berâber atdılar. Teberrük içün diyü her kişi yüzine gözine (29) sürüp evine aldı gitdi. Yirinde göze çekecek mîqdârı toprağı kalmadı. Şeyḥ artuğ (30) ol şavma‘ayı yapmağa qâdir olmadı. Bâkî ‘ömrini bir karıcuğuñ evinde geçürdi rahmetu’ (31) llâhi ‘aleyhi’r-raḥîmen vâsi‘aten **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki Ebu’l-Fazl-ı Nîşâbüñ ki Nîşâbüñ (32) şehrinüñ mu‘teber kimesnelerinden idi. Ziyâde muḥâsıb u ehl-i qalem kişi idi. İttifâq Nîşâbüñ’da (33) ḥâlûme ba‘zı cihetten ḥâlî terâcî üzere olup nekbet u felâket varmasına düşdi.

[586b] (1) ol Nîşâbüñ’da ḥâlüm teng ve balüm böyle deng olıcak dost u düşmen gâretinden Ṭaberistân (2) vilâyetine gıtdüm vardum. Anda bir bâzergânuñ yazıcısı oldum. Anuñ bey‘ u şirâ’sı muḥâsebelerin yazıvirdüm. (3) Bu cihetden her bâr anuñ

dükkânına vardum oturdum. Bu takrîb ile halkdan tavâ'if-i muhtelifi ihtilâf (4) iderdüm. İttifâk Ebu'l-Ğasem-i Bündâr adlu bir kimesne ile dost oldum. Dâ'imâ beni evine iledür hâlûme (5) şefkat u merhamet iderdi. Bu dostum Ebu'l-Ğasem-i Bündâr dağı ol vilâyet sâdâtından Muhammed bin (6) Ğasım dirlerdi. Bir seyyid dostı vardı. Her bâr bu Seyyid Muhammed bu Bündâr'ı evine da'vet iderdi. (7) Varur ekşer evkâtde anuñ evinde yaturdı. Bir gün yine Bündâr'ı evine da'vet itdi. Bündâr da (8) benümle dost olmağın baña gel Seyyid Muhammed'üñ evine bile gidelüm didi. Gitdüm varduğ şarâb getürdiler (9) içdük. Bündâr baña mestane bu seyyidüñ Ümmü Gülsüm adlu bir 'avreti vardur. Ben anı severin ol da beni sever. (10) Benümle başı hoşdur. Her dâ'im 'âlemin iderüm. Ekşer bunda gelüp gitedüğüm bunuñ'çündür. Gice olıcak benümle (11) buluşup ikimüz birbirimizden kâm olurız didi. Andan bu sözi işidicek be-ğâyet incindüm. Bu mu'âmelenuñ (12) hiç mürüvvet ile münâsebeti yok. Ancağ hıyânet-i harâm çirkin nesnedür. Huşûsân peygamber nesli hânedânından (13) ola ve arada nân u nemek yidüğün kimesne haremine ol bunı gidere vazgeç didüm. Hiç mufid olmadı. (14) Aña sözüm teşir itmedi. Âhir ki tamâm gice oldı cümle mest oldılar döşeklerümüzi tam üzerine çıkardılar (15) yatduğ. Dün yarusında gördüm. Ümmü Gülsüm aşağıdan tam üstine bizüm yatduğumuz yire çıktı. Ol (16) toğrı benüm döşegüm üstine geldi. Meger kondurdan beni görmiş ve sözüm diñlemiş idi. Baña meyl (17) itmiş imiş. Benden nefis ârzûsın taleb itdi. Ben de yatduğum yirden tiz kalkup oturdum. Ey seyyide (18) bil ki hergiz ben saña kaşd itmezsin. İki seyyid n'içün ki biri erüñ ile dost olup nân u nemek yidüñüz (19) bir de bu ki erüñ sâdâtdandur. Hânedân-ı nübüvvete hıyânet idemezsin didüm. 'Avret incinmekle (20) yanumdan kalkdı gitdi. Vardı Bündâr'üñ döşegine girdi. Anuñla mu'ameleye başladılar. (21) Bu hâli görüp işitmeyin diyü başum bürüyüp yatdum. Uyğuya varmışın. vâkı'amda Hazret-i (22) Hüseyin bin 'Alî'yi gördüm radiya'llâhu anh. Bir mescid içinde otururdu. İlerü hıdmetine (23) vardum. Selâm virdüm baña kalkdı selâmum aldı ta'zîm idüp elin baña virdi. Elin ayağın (24) öpeyin didim. Baña ağzından şarâb koğusu olmasa saña elüm öpmege icâzet virürdüm didi. (25) Ben de ey nübüvvet hânedânınuñ tâhir-i sülâlesi ve ey risâlet gülistânınuñ lalesi. Min ba'd şarâb (26) içmege senüñ elüñden tevbe ideyin dirin. Böyle diyicek mübarek ellerin baña şundi. Ğâyet zevk (27) u ferağından ben uyandım gördüm Bündâr'la 'avret feryâd iderler. Bündâr'a n'olduñ feryâd idersin (28) didüm. Şimdi Emîr'ül-Mü'minin Hüseyin vâkı'amdan gördüm. Tenhâ mescidden çıkardı. Beni gördüğü gibi (29) ey mel'un

hıyānet idecek bizüm hānedānımızdan ğayrı bulmaduñ mı didi. Yüzüme hışm ile (30) bir tapanca urdı uyandum. Şandum ki yüzüm bir āteşdür henüz dağı yanıyorur didi. ‘Avret (31) dağı zārīluğ idüp tevbe olsun ben de min ba‘d hergiz erümden ğayrıya bakmayın nā-maḥreme (32) baş indürmeyin didi. Bündār hemān kılķup bu ıztırāb ile evine gitdi. Ol gün (33) aḥşama degin yüzüm yandı diyü çağırdı. Aḥşam olduğı gibi yüzi kılķara yandı

[587a] (1) kömüre döndi ve dili tutıldı üç günden sonra öldi on altı günden sonra Ümmü Gülsüm de (2) öldi. Ben tevbem üstine sābit-ķadem olup Hudā-yı te‘ālā andan sonra baña her dem fetḥ-i bāb itdi. (3) Her ne ki tıtdumsa kolay geldi. Kılletden vüs‘ate irişdüm gene bu refākat ile Nişābūr’a gelüp (4) hoş-ḥāl u nīk-fāl oldum. **Hikāyet:** ‘Abdu’l-Kerīm Kāryānī eydür: Bir vaktde baña bir el (5) tarluğı yüz gösterdi çok borc idüm. Dāyinlerüm korkısından Ṭaberistān tarafına kaçdum. (6) Yolda bir alay kimesneler yoldaş oldum. Anlaruñ içlerinden bir kimesne vardı. Adına Sengü (7) dirlerdi. Bir ‘avreti var idi. ‘Avretinüñ adı Dirrek idi. Şüretde eger-çi ḥüsnā vü zībā (8) idi. Ammā sīretde bed-ḥū ve başı taşra kahlbe-i nā-perdā idi. Eri Sengü anı severdi. Anuñ‘çün her (9) itdüğü fuḥş u zināyı görür görmeze ururdu. Yolda giderken niçe kerre ol zen-i bī-ḥayānuñ (10) çeşm-i ḥarāmisi benüm üzerüme kaşı kemānıyla ğamze tırleri atdı. Ammā kār-gen olmadı. Her (11) bār anı siper-i ‘ismet ḥaḳķıyla karşıladum. Benden nevmīd olıcaḳ yoldaşlardan Ebū Beşer adlı bir civānla (12) başı hoş oldu. Her dā‘im ikisi birbirlerinden temettu‘ iderlerdi. Her ne menzile kōnsayuz n’eylerseler (13) eylerler. Şarāb gibi ğayrı gibi elbette bir müskir bulurlar Sengü’ye vir[ür]ler. Bī-hüş iderler andan kendüleri (14) kabhāhatlerinde olurlardı. Nice ki yoldaşlarınla bu kabhāhatden men‘ iderdük hīç müfid olmazlar. (15) Bir gice bir menzilde beyābānda bir kār-bān sarāyı içinde kōnduḳ. Gene ‘adetlerince ol gice bir pāre miskir (16) yedürüp Sengü’yi yaturdılar. Andan Dürrek ile Ebū Beşer kār-bān sarāyınıñ bir odası içinde girüp (17) ikisini tenhā ḥuzūra vardılar. Biz cümle on beş kişiyidük. Kār-bān sarāyınıñ kapusu öninde yatduḳ. (18) Dün yarısı geçdüğü gibi gördüm nā-ġāh kār-bān sarāyuñ kapusından aḥlayırak bir arslān (19) içerü girdi. Ben kōrkup başımı içerü çeküp az kaldı ki bī-hüş olam. Hiç şolumağa mecālüm kalmadı. (20) Arslān yire başa geçüp toğrı Ebū Beşer ile yatduḳları oda içine girdi. İkisi de (21) yatduḳları yirden kōpup kaldırdı taşra çıkardı ve bir kerre heybetlü na‘ra urup bir vech ile (22) aḥradı ki cümle yoldaşlar uyḳudan uyandı. Kōrkudan ödümüz yarılıyazdı. Sengü uyanup (23) kışşası tıydı.

Dürrek için bir pāre ağlayup hāmūş oldu. Giceyi korkıyla güc ile (24) şabah çıkarduk. Şabah olduğu gibi yola revāne olduk. Çün bir mil miqdārı gitdük gördük (25) arslān ikisinde öldürüp yol kenārında bırakmış yaturlar. Hiç etlerinden yimemiş ve kanlarından (26) içmemiş. Ma'lūmumuz oldu ki itdükleri zinā fi' linūñ veḥameti 'aķıbetiyile arslān şüretinde görinen anlara (27) Ḥaķķ Te'ālā'nuñ ḳahr u ğāzası şüreti imiş ki anuñla helāk oldılar. **Hikāyet:** Dirlerdi ki (28) beni Sedūs ḳabilesinden Ḥidāş adlu bir kimse var idi. Ol 'aşruñ bahādırlarından (29) ve ğayret ehl-i pāk-meşreb kimselerindendi. İttifāķ kendi ḳabilesinden bir 'avret aldı. Ḥüsn (30) ü cemālinde nüşā-ı cihān ve fitne-i 'aķl ve āfet-i cān idi. [Adına] Rebbāb dirlerdi. Bir niçe gün anuñla (31) zevķ u şafā ile dirildi. Nā-gāh Ḥidāş bir yaña sefer görindi. Żarūrī anuñ ve visālī 'işini cām-ı (32) telh-fām-ı firāķa değişdi. Bir zamān evinden avāre oldu. Meger 'avreti Rebbāb'uñ derūmı rebāb gibi (33) sūz [u] sāz-ı 'aşķ ile memlū yay gibi dimāğı hevā ile ṭolı bir 'avret idi. Tīneti cevher-i 'iffetinden

[587b] (1) şekm-i ṭabl gibi boş idi. Ğālib-i ṭabi' atı şūr-nā ḥulkūmı gibi ğavgā-yı nefsiyle pür-hurūş idi. Birḳaç gün (2) ersüz olmağa ṭāķat getürmedi. Be-ğāyet nā-şekibā vü nā-pārsā ḥabīş idi. Er derdi ile hemīşe ṭanbūr gibi (3) yüzün ṭırmalar def gibi yüreğin uvardı. Pes eri Ḥidāş gitdükden soñra az geçmedin ḳabile levendlerinden (4) Seleme adlu bir levend-i ḳallāşa meyl idi. Ol da aña 'āşıķ oldu. Az sa'y ile Rebbāb'ı ceng gibi cenge (5) getürdi ve ḳopuz gibi kenāra aldı. İki birbirlere yār oldılar. Ḥidāş anlara ağyār oldu. Muttaşıl (6) ḥarām muşāḥabeti ḥelāl gibi iderler idi. İki de ḥarām ḥıyānetinūñ 'aķıbeti rüsvālıķ olup (7) zānīnūñ 'ömri ḳūtāh ve ḥayātı tīz tebāh olduğundan āġā[h] olmadılar. İttifāķ bir gice Seleme'nūñ develeri (8) ürküp ḳaçdı. Anları arayı atına binüp beyabāna ḳaçdı. Bir bādiye içinde devesin ararken ittifāķ Ḥirāş'a (9) şataşdı ki seferinden dönüp gelürdi. Anuñla [gice] içinde yoldaş olup biraz şorışdılar. (10) Seleme aña ne ḳabiledensin ve ne nām-ı nişānın söyledi. Bundan ğarażı Seleme kendü ḳabilesinden olduğın (11) bilürdi. 'Avretinden nezāketle aña ḥaber şormağdı. Giderek Seleme ma'şūķasın yād idüp germiyyetle (12) ırlamağa başladı. Ḥidāş dinlerdi. Gördi ayrıldığı kendinūñ 'avreti Rebbāb üzerine dinmiş (13) beytlerdür ki Seleme anuñla mā-beyninde olan mu'āmeleri nazm itmiş anı ırlar. Bunı işidicek bildi (14) ḥerīf ḥaremine ḥıyānet idüp 'avreti anuñla baş ḳoşmış kendügi gözden göñülden ḳıķarmış. (15) Seleme ḳardāş 'aşıķ gibi bu Ḥidāş'uñ 'avretin niçe şıķār itdün? Bi'llāh söyleye diñleyelüm. Gice (16) içi ḥikāyet ile göñül egleyelüm didi. Seleme başladı

ittifāk bir gün gözüm Hīdāş'ıñ 'avreti (17) bir ebyāt içinde didigüm Rebbāb'a düşdi. Bir nazar ile aña 'aşık-ı dil-figār oldum. Āhīr hālūmi (18) aña iletmedüm. Anuñ da eri sefere gitmiş imiş. İttifāk er muşāḥabetine ārzūsın teşnenüñ māye (19) ve ḥastenüñ şifāya iştiyākından artuḵ buldum. Tīz benüm metā'-ı vaşluma cān u dilden ḥīrīdār (20) oldu. İkimüz birbirimizle yār olduk. Ekser gice anuñla muşāḥabetdeyin. Ben şimdide ırladığım anuñ şevki (21) idi didi. Evvelinden āhīrine Hīdāş'ıñ 'avret ile geçen mā-cerāyı 'ale't-tafşīl Hīdāş'a söyledi. (22) Hīdāş'a her gice aña varmalu olıcaḵ kendüñi aña niçe tıyduırırın? Arañuzda 'alāmetüñüz ne (23) dūr ki ol senüñ geldügiñi anuñla tıya didi. Seleme gice olduḡı gibi ben anuñ evi yanında varırın (24) şaḵlanurın. Aña degin ki ol vaḳti fūrşat olduḡı gibi evden taşra çıkar kendü kendüsine (25) ırlanur. şā'irüñ bir beytin oḵur ki evvel mışra' ı budur. [Mışra']:

Ya leylü hel min şāyilün fike

Türkice ma' nāsı yā gice hīç senüñ bir nesne taleb ider dilenci var mıdur dimekdür. Ben de (27) bunuñla kendinüñ taşra çıḵduḡın tıyduırur. Ben daḡı yab yab bu mışra' ı oḵuyup (28) aña işitdūrürin. **Mışra'**:

Ne' am sāhirün ḵad kābede'l-leyli ḥāyımün

Türkçe ma' nāsı belī bir uyḡusuz (29) ḵalmış dün bucuḡından ḥayrān kimesne vardur dimekdür. Ben de bunuñla geldüḡümü tıyduırurın. (30) Gelür ev içine alur gider. Girür 'ālemin iderin didi. Hemān Hīdāş'ıñ gövdesinde ḡayret āteşi (31) yandı. Tīz maḥfī ḵılıcını ḵınından çıḵardı devesin tünd-bād gibi Seleme'nüñ üzerine sürdi. (32) Nā-gāḥ boynına bir ḵılıç urup çevḡān ḵarḇı ile tıbḇıḵlar gibi başını gövdesinden (33) yir üzerine ḡaltān eyledi. Andan atını bunuñla söyınmedi ve devesin kamçıya tıtuḡp yīl gibi

[588a] (1) pāyān oldu. Ol gice içinde kendü ḵabīlesine irişdi. Devesini bir yirde baḡlayup maḥfī (2) geldi. Kendi evinüñ yanında bir yirde sindi. Aña degin şabr etti ki 'avreti Rebbāb gelen dostu (3) Seleme'yi yoḵlayup taşra çıḵup ke-ma-kān **yā leylü hel min sā'il**⁶² beytini ırlamaḡa başladı. Hemān kendü de (4) **Ne' am sāhir** mışra' ını yab yab oḵıyup aña işitdūrdi. Rebbāb gelen dostı sandı. (5) Ḥāberi yoḵ düşmen-i cān-ḥırāş eri Hīdāş idi. Tīz bu bī-i' tıḵād ile ol āvāza tıḡrı eceline (6) ḵarşu vardı. Yanına geldügi gibi elindeki tıḡ-i 'üryān ile aña bir ḵılıç urdı. Depesinde biline (7) degin ḥıyār gibi ikiye

⁶²Ey gece soran var mı?

böldi. Zānī de zāniye de fī'illerinin cezāsını buldı. **Hikāyet:** (8) ‘Ulemā-yı tefsīr rahmetu’llāh ‘aleyhim bu ‘ayetūn tefşirinde ki Hudā-yı te‘ālā buyurur. **Kemeşeli’s-** (9) **şeytān iz k̄āle li’l-insāni’kfür fe lemmā kefera k̄āle innī berī’un minke innī eḥāfu’[llāhe] rabbe’l-ālemīne.**⁶³ (10) Şöyle ki getürürler ki benī İsrā’il içinde bir zāhid kimse var idi. Adına Bārşışā dirlerdi. (11) Tamām üç yüz yıl Hudā-yı te‘ālāya ‘ibādet eyledi. Makām-ı istidrācda ol kadar mücāhede (12) gösterdi ki yukarı baksa idi yedi k̄at göğün üstini ve aşağı baksa yedi k̄at (13) yir altını görürdi. Şeytān on üç yıl aña uydı ulaşdı. Şeytāniyyet yolından (14) vesvese viridi. Ola ki anı yoldan çıkara diyü çalışdı. Kabil olup vesvesesi (15) silāhını anuñ zühd ü taqvāsı cevşenine kār itdüremedi. Āḥir anuñ idlāliline bu tarīķi (16) tutup zāhidler üslūbında k̄ābil olup bir yamalu hırķa giydi. Elinde bir ‘aşā ve arķasında (17) bir seccade ile Bārşışā’nuñ şavma‘asına vardı. Nā-gāh yanına girüp aña selām viridi. (18) Şavma‘asınuñ bir kūşesine seccāde şalup oturdu. Anuñla ‘ibādete meşğul oldu. (19) Gice gündüz ‘ādetince ‘ibādet iderdi. Aña ‘acīb u ġarīb hikāyetler söylerdi. (20) Bārşışā ile tamam muvāneset itdi. Meger Bārşışā’nuñ ‘ādeti her gün ta‘ām yidügi gibi k̄alkar (21) ḥācet-ḥāneye giderdi. İblis’i gördi on üç gün aşlā seccādesi üzerinden (22) k̄alkmadı. Ne gice ve ne gündüz ḥācete varmadı. Anı ġāyet benümle dostluķ ide diyü mülāḥāza (23) itdi. Ḥāberi yok şol düzd-i bed-ḥ‘āh idi. Ādemūñ hücre-i ‘ismetin dilemişdi. İttifāk günlerde (24) bir gün bir Bārşışā şavma‘asından taşra çıkup gitdi. Şeytān anuñ ardına düşdi (25) Bārşışā giderek esirciler ḥānı önüne uğrayup gözi kuyruġına ḥüsnā cāriyeler (26) var idi. Anlara denedi. Ardınca gelürken İblis böyle itdügin görüp gönünden saña mekr (27) yolın buldum. Tiz kuyruġın elüme alurın. Şimdiden soñra seni şaķalından her ne yaña olursa (28) yiderin didi. Bārşışā şavma‘asına döndügi gibi şeytān tiz segirtti. Memleket beginūñ (29) bir zibā [vü] dil-rübā ḥüsn ü cemālde bī-hem-tā kıızı var idi. Yili ile def‘i yakup ḥāşā (30) şara‘ didükleri marāza giriftār itdi. Şöyle ki ol ḥürşid-i tābān ve serv-i ḥirāmānuñ tamām (31) beñzi çalındı ve kaḍdı şalındı. Ża’findan ayaġı üzerine tūramaz oldu. Etibbā anuñ (32) ‘ilācında ol kadar sa‘y-yı belīg gösterdiler müfīd düşmedi. Āḥir müneccimler da‘vet-i cin iderler (33) kimesneler getürdiler. Tılsımların düzüp ‘azā’imlerin okuyup da‘vetlerin itdüklerinde şeytān

⁶³Yahudileri kandıran münafıkların durumu da) tipki seytanın durumuna benzer ki insana "İnkār et." dedi, (insan) inkar edince de: "Ben senden uzagim, ben âlemlerin Rabb’i Allah’tan korkarım!" dedi (Haşr16).

[588b] (1) bir bucağından çağırur. Bunuñ ‘illette ‘anber-i sārādan ḥamā’il idüp muttaşıl Bārşışā’nuñ nefesi ile (2) üzerine efsün okınmağdan ğayrı çäre yoğdur didi. Pes kıızı dünyā gibi envā’ dürlü (3) zīnet ile ḥüsn ü cemālī üzere ḥavātinden bir cemile Barsīsā’nuñ şavma’asına getürdiler (4) getürdiler. Anuñ nefesinden istimdād itdiler meger şavma’asında tura. Aña her bār du’a ide (5) ve üzerine efsün okıyup da Bārşışā kıızı gördüğü gibi ihtiyārı elden (6) gitdi. Yüregi kuş gibi ıztırāb itdi. [Efsün] okımağ bahanesi ile anuñ şem’-i cemālī üzerine pervāne (7) gibi dönerdi. İblīs de telbīsī ḥemān fırsatı ğanīmet bilüp kıızdan elin çekdi. Artuğ (8) anı yili ile çalmaz oldı. Gün geldükçe kızuñ cemālī ayı noğşāna irmişken artup bedr olmağa (9) qarīb oldı. Bunu Bārşışā’nuñ enfāsı müteberrikesinden oldı diyü i’ timād idüp kıızı (10) bi’l-küllīye aña ismarladılar. Şalāḥ u diyānetine tamām i’ timād ittiler. Kıızı bir geç şavma’asında yanına vardum. (11) Tenhālarda aña efsün okıdur. Üzerine urdurur gene kalker olduğı yire giderdi. Gene bir gün (12) şavma’a ḥālī iken kıız Bārşışā’nuñ yanına vardı. Şöyle ki bir kıız Bārşışā’nuñ üçinci şeytān (13) idi. Bu ḥalde Bārşışā’nuñ sād-sīmin ve sāk-ı billūrın görüp qararı kalmadı. Bu kerre (14) diledüğü efsünü ol perīnūñ teşhīrine okımaya. Efsün okurken dağı ile aña ‘arż-ı ḥāl itdi. (15) Eger-çi tarafeynden niçe nāz u niyāz olındı. Āḥir hezār efsün ile kıızı şikāra getürdi. (16) Vesvese-i şeytān ile zühd nağdni seyle ve tağvā ḥırmenini yile virdi. Harem-i ğayra ḥıyānet idüp (17) nefsinı ḥarāmdan şıyānet idemedi. Kıız ile birkaç def’a cem’ olunca kıız andan ḥāmīle oldı. Eser-i (18) ḥaml belürdi. Bārşışā’nuñ cān başına şıçradı. Şeytānı şadīğ-i ḥakīki ve refīğ-i şefīki (19) bilürdi. Bu sırrı aña açup bu ḥuşuşda anuñ re’yinden istimdād itdi. Şeytān eytdi eger (20) kızuñ atası bunu duyarsa seni sağ komaz. Tedbīr budur ki kıızı öldüresin. Bir marīza idi. (21) Nā-ğāḥ şara’ tutup öldi diyü cevāb viresin didi. Bārşışā anuñ söziyle cānı korkusından (22) kıza kıydı. Öldürüp şeytān müşāveresiyle bir yire defn eyledi. Şeytān def’i ğāyb olup (23) kızuñ atasına yanına geldi. Bārşışā kızuña zinā idüp ḥāmīle eyledi. Āḥir senūñ korkuñdan (24) kıızı öldürdi. Fülān yirde defn eyledi. İnānmazsañuz varuñ toprağı kazuñ kıızı çıkaruñ (25) didi. Kızuñ atası ādemler gönderdi. Didüğü gibi itdiler. Kızuñ meyyitin bulup Bārşışā’yı (26) tutup tamām muğārenet ile şehre getürdiler. Emr itdi bir dār ağacı diküp Bārşışā’yı (27) dibine getürdiler ki ber-dār ideler. Şeytān def’i öñine geldi. Eger bu varṭadan ḥalāş olayın (28) dirseñ baña secde eyle. Seni kırtarayın didi. Ol bed-bağt-ı güm-rāḥ dağı secde eyledi ki da’ire-i imāndan (29) çıkarup küfr da’iresine idḥāl itdükden soñra baña seni küfr mertebesinden bī-zārın diyüp koyup (30) gitdi. Ol tā’ifeni

aşdılar. Kûfr [ü] delâlet üzerine gitdi ma'şiyet-i hıyānet-i haram u şe'āmet-i zina ile (31) āhir imānsuz gitdi. Nite-ki Qur'ān-ı Kādīm'de Hakk te'ālā zıkr olınan āyetiyle anı hikāyet ider. Şeytān (32) gibi ki ādeme kāfir ol dir de kāfir olduğı gibi ben senden beriyin diyü kor gider diyü (33) buyurdi ki āyet-i kerīmenūn ma'nāsıdur. **Cevāmi'ü'l-Hikāyāt Kitābınuñ Üçinci Kısımından**

[589a] (1) On Sekizinci Bāb ki Küfrānu'n-Ni'me Olmağıñ Mezzemmetinde ve Bu Vaşfla Mevşuf Olup (2) Dūnyā vü Āhiret Vebāliyle Me'hūz Olan Kāfirler Beyānındadır. Āgāh ol insānuñ ahlāk-ı (3) zemīmesinden biri de ni'met hakkın bilmemek ve bir kimseye küfrānu'n-ni'me olmağıdur. Bu haşlet dīnde de (4) dūnyāda mezmūmdur. Cemī'-i memālikde cümle edyān u milel yanında kabīh ü müstekrehdür ve 'ākıbeti vaħīmdür. (5) Āhiretde 'azābı 'azīm ve 'ikābı elīmdür. Nite-ki naşş-ı Kur'ān ile tanşış u taşrīh vardır. **Kavlehu 'azze min kâbilen (6) [ve iz te'ezzene rabbukum le in şekertum le ezidennekum] ve le in kefertum inni 'azābı le-şedīd⁶⁴** diyü buyurılır . Ya'nī ni'metüme şākir olmak şer'en ve 'aklen nice (7) müstaşsen ise ni'mete kāfir olmak dağı ikisinde bile müstehcendür. Ni'met şükrānı bābında aña müte'allık (8) olan hikāyāt irād olınmışdır. Hāliyā bu bābda dağı ni'met küfrānı bile alūde olan (9) cemā'atūñ ve anlara irişen nekbet u belānuñ beyānı için bir nice hikāyāt irād olındı. (10) **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki çün zamānında Vezīr Şāhib bin 'Ubbād'ūñ şīt ü şadā-yı (11) keremi 'arsa-i cihāna būy-ı misk gibi perişān oldı. Etrāf u eknāf-ı 'ālemdeki ile būy içinde (12) yıl gibi tağıldı. Anı işitmedük bir sem' ve ol söylenmedük bir cem' içi kalmadı. Akta' vü erbā'-ı cihānda (13) olan fuzalā vü büleğā anuñ āsitānına teveccüh itdiler. Nice memālikden kapusına hācet rāhilelerini (14) bağlandı. Bār-gāh-ı keremine recā kafileleri çözüldi. Ol zamānda olan fuḥūl-ı fuzelādan ve kümmel-i şu'arādan (15) Ebū Bekr Ḥārezm'den çıkdı tā ki Şāhib bin 'Ubād'ūñ hıdmetine (16) irmek ümīdiyile geldi. Sarāy kapusına irişdi. Hācibine kim hāzret-i vezīre 'arz ide. Kapuya (17) bir şā'ir geldi di didi. Hācib girdi 'arz eyledi. Var aña şā'ir dirler ki 'Arab şu'arāsı divānından (18) ezberinde elli divān ola di didi. Hācib çıkup Şāhib'ūñ sözün aña didi. Ol dağı elli divān (19) ezberinde olmak azdur. Var şor şu'arā-yı cāhiliyye divānlarından mı buyururlar yohsa şu'arā-yı ehl-i İslām (20) divānlarından mı didi. Hācib vardı didi. Hemān Şāhib muḫtarib olup bu gelen üstād (21) Ebū Bekr-i Ḥārezmī olsa gerek diyüp yirinden

⁶⁴Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir (İbrāhīm 7).

kalıktı. Hâcibe tîz var içerü getür didi. (22) Anı karşılayup vâfir ta' zîm ü tebcîl eyledi. Anuñ hakkında niçe in'âm u ikrâm buyurdi. Hemîşe (23) aña kapu baca yoğ idi. Kimse mâni' ü müzâhim olmazdı. Şâhib'ün meclisine gelüp giderdi. Anuñla (24) muşâhib oldı. Şâhib anuñ üzerine bârân-ı ihsân ol kadar yağdurdı ki pâydan fırka ğark-ı (25) ni' met oldı. Âhîr ni' met çokluğu anuñ tuğyânına bâ' iş oldı. Aç ve muhtâc iken toydı. (26) Şâhib'ün yanında gitmege bahâne aramağa başladı. İttifâk bir gice Sâhib bin 'Ubâd ile ahşam namâzın (27) kılurlardı. İmâm namâzda **Li-ilâfi Kureyşin** sûresin okıdı. Ebû Bekr gönünden imâma bunı (28) Şâhib bin 'Ubâd öğretmişdür ki baña virdüklerin başuma kaçup bu âyetle işâret ider ki süre (29) içinde **[ellezi] et' amehum min cû' i ve amenehum min havf**⁶⁵ buyrılır diyü fikr eyledi. Hemân bu bahane ile (30) Şâhib'ün hizmetinde kaçdı. Aña tanışmadan yine Hârezm'e gitdi. Şâhib bin 'Ubâd nice (31) çirkin hicvler itdi ki bu iki beyt ol hicvler cümlesindendir. **Beyt:**

Lâ temdehanne İbni 'Ubâdin ve in heţâlet

Keffâhü bi'l-cûdi hatta câvezü'd-diyemâ

Fe-innehü haţarât min vesâvisihî

Yu' tî ve yemna' u lâ buhlen ve'l-ekremâ

Ya'nî Şâhib bin 'Ubâd'ı hiç siz medh eylemen. Eger-çi yağdurursa da anuñ eyeleri ihsân yağmırın tâ derelerden depelerden aşınca.

[589b] bu ihsân sûretinde itdüğü ihsân küllî kalbine fütür ider vesveselerdür. Kâh virür kâh virmez. Def'-i vesâvis (3) ider yoğsa virmedüğü virmedüğü bahillîğından verdüğü keremin degüldür. Çün ben 'Ubâd'uñ bu keremine küfrân (4) oldı. Hârezm'e vardüğü gibi az geçmeden vefât itdi. Şâhib bin 'Ubâd da anuñ küfrânı'n- (5) ni' meligi bâbında bu iki beyt-i âb-dârı didi. **Beyt:**

Se'eltu beriden men Horâsâne cân'iyen

Fe-hel mâte Harezmiyyekum kâle ne' am

⁶⁵Onları yedirip açlıktan korudu ve onları güvene kavuşturdu (Kureyş 4).

Fe-kultuktübü bi'l-caşşı fevka zārīhī

Elā la' na'llāhu men keferē'n-ni' am

Ya'nī Ḥorāsān'dan gelür birine şordum. Sizüñ Ḥ'ārezmī'ñüz (7) öldi mi didüm belī didüm. Ben de kirec ile maķberesi üstine bunı yazuñ didüm. Küfrānu'n-ni' me olana Allāh la'net (9) ider veyā du'ā'ün 'aleyh ola. Bu taķdirce ma'nāsı agāh ol küfrānu'n-na'im olana Allāh la'net itsün (10) dimek olur. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki çün Zāhīr zü'l-yemīneyny 'Alī bin 'Īsā bin Māhān'ı (11) cengde düşirdi ve Bağdād'ı aldı ve Muḥammed-i Emīn'i katl eyledi. Emīrū'l-Mü'minīn Me'mūn ḥilāfeti bī-māni' (12) u muzāḥim kodı. Bu cihetden de yanında tamām taķarrüb-i kesb eyledi. Ḥalīfenüñ vezīri Aḥmed bin Ebū Ḥalid ile aralarında (13) muşāfāt var idi. İki her ne iderlerse birbirleri ile müşāvere iderlerdi. Ammā her kāh ki Zāhīr (14) emīrū'l-mü'minīn yanına gelürdi. [Anı] gördüğü gibi qarındaşı Muḥammed Emīn'i anardı. Yakın oldu olurdı ki (15) gözinden yaş revān ide. Ğayret idüp kendüsini yenerdi. Kāh kāh Zāhīr bu cihetden ḥalīfenüñ (16) alnından aşār-ı tağayyūr ü te'essüf görürdi. Bundan müte'essir olurdi. Bir gün gene Me'mūn'uñ yanına geldi. (17) Anı gördüğü gibi qarındaşı añup üzerine bār-ı ğam çökdi. Başın aşāğa idüp maḥzūn oldu. (18) Zāhīr ilerü varup ḥıdmet itdi. Emīrū'l-mü'minīn bu dil-tenglüğü nedendür? Bi-ḥamdü li'llāh ḥalk-ı cihān (19) cümle fermānuña rāmdur. Fermanı nifāzdan ḥükmi muḥkem ve emri mübremdür. Rū-yı zemīn ferman-berleri hep emrūñüze (20) boyun virmişlerdür. Eger bizüm bilmedüğümüz bir vāķı' a oldıysa buyuruñ anuñ def'i nden bilmeyün ḥıdmet (21) kemerin bağluyalum didi. Me'mūn ādem oğlanı ve ğamsuz olmaz ve her kişıye söylenmez didi. Zāhīr evvelkiden (22) daḥı endiş-nāk olup taşra çıkduğı gibi emīrū'l-mü'minīn ḥādımolarınuñ eḥaşş-ı ḥavāşşı olan (23) Ḥādım Hasan'a iki yüz bin aķçe gönderüp andan iltimās itdi ki naz kilkiyle kendü ḥaķķında (24) zāmīrın uğurlaya. Qarşu kendüyi gördükçe neye maḥzūn olur bile daḥı kendüye ḥaber vire. Ḥasan Ḥādım da (25) mültemisine icābet gösterüp anı aña bilivirmek bābında muntazır u mütefekkir oldu. Aña deĝin ki gice tedāvi (26) içün Me'mūn bir kaç ḳadeḥ nebīz içüp mest-i şekl olmışdı. Bu ḥālde Ḥasan taķrīb düşirüp (27) küstāḥāne yā emīrū'l-mü'minīn ḳuluñ bī-edeblik idüp 'arz itdügüm budur ki bu gün şabāḥdan Zāhīr (28) emīrū'l-mü'minīn ḥıdmetine geldükde gözlerüñüz yaş ile tölup mübārek beşereñüzden melālet āşarı (29) zāhīr oldu. Aña sebeb ne idi? Emīrū'l-

mü'minîn bir sâ'at tımadı. Âhîr Hasan şorduğın bir sırrdur. (30) Saña diyeyin ammâ zinhâr senden kimseye çıkmasun. Bu Zâhir benüm karındaşum Muhammed-i Emîn'i zârılıkla öldürdi. (31) Baña ihlâs u şadâkatinden degül belki Herseme'nün ta'aşşubı ucından itdi. Pes her dâ'im ki anı gördüğümde (32) bedenümde uhuvvet kanı kaynar. Karındaşımı añarın qalbüme hüzün müstevlî olur didi. Hasan bunun işi kolay. (33) Buyurun Zâhir'ün önünde boynın urayın. 'igvâñuz def' olsun didi. Hasan hâdım hâlifeden

[590a] (1) haber alduğdan sonra sırrla Zâhir'e bildürdi. Zâhir giceleyin Ahmed bin Hâlid'e geldi hâl-i perîşân (2) aña taqdîr eyledi ve tîzcek hâlifenün yanından ır bir ırak bir yire sal. Aña ırakdan hıdmet (3) ideyin beni gözi görmesün diyü tazarru' itdi. Vezîr nereye gitmek istersin ki saña orayı (4) muqarrer idem didi. Zâhir Horâsân vilâyetini isterin ki her vech ile hâlûme münâsibdür didi. Yarındası (5) gün oldu vezîr Me'mûn hıdmetine geldi. Takarrüble dün kûlunuñ hâtırına Horâsân tarafının ahvâli (6) geldi. Fikr eyledüm gördüm ırak yirdür. Şöyle ki nâ-gâh ol uclarda bir 'adüvv zuhûra gele anı kim def' (7) ider? Diyü bu cihetten be-gâyet endîşe-nâk oldum didi. Me'mûn haylî müddetdür ben bu endîşedeyin ammâ (8) gönderecek âdem bulamazım kim olsa ki anda götüreyüz didi. Vezîr eger Zâhir'i götürürseñüz ol (9) taraftan gönlümüz emîn olurdu. Zîrâ merd-i kâr-dândur. Hem ol tarafların ahvâlin tamâm ma'lûm idinmişdür (10) didi. Me'mûn mebdâ idüp ol memleketde düzildiği gibi memleketi benümsiye bize 'ısyân idüp (11) istiklâl sevdâsına düşe didi. Vezîr bunu idemez ben buña zâminin ki ol ben ol emîrül-mü'minîn (12) ni'metin başmaz yakînen bilürin size küfrânı'n-ni'me olmaz. Anuñ'çün ki Hakk te'âlâ küfrânı'n-ni'me olanların (13) tîz hakkında ne geldüğün bilür didi. Hâlifeyi rızâ itdi. Zâhir'e Horâsân begliginün menşûrı (14) yazılup Zâhir'e gönderdiler gitdi. Varup ol vilâyeti zabt eyledi. Anda tamâm düzelüp (15) her emrine nizâm virdükden sonra leşker yakın idüp hâlife buyurduğu gibi 'ısyânî âşikâre (16) itdi. Horâsân vilâyetinde müstaķil pâdişâh olmak efkârına düşdi. Emîrül-mü'minîn Me'mûn'ın (17) hutbeden adın giderüp hutbe-i hilâfeti de ma'ârif sâdâtdan bir kimse adına okıtdı. Ol (18) gice sarâyına gelüp yatdı irtesi döşeginde ölmüş bulundu. Hiç mevtine sebep-i zâhiri ne [oldı] (19) bilmediler. Eger-çi hakîkat-i hâl ma'lûm idi ki küfrânı'n-ni'me olındığınıñ sırrı idi ki anı başına (20) geldi. Haberi Me'mûn'a iricek. Her kûl ki işini Hakk te'âlâyâ ısmarlara aña böyle mu'âvenet eyler (21) diyü buyurdu.

Beyt:

İşin Mevlâ'ya takrîz eylese kul

Oñarur her işini bî-ta' ab ol

Hikâyet: (22) Getürmişlerdür ki Kûfe şehrinde bir māl-dār şarrāf vardı. Māl [u] firāvān haddenden bî-dün idi. (23) Hem ni'am ehli idi hem kerem ehl[i]. İttifāk bir 'avān anuñla dost oldu. Aña niçe kerre in'āmlar (24) ve ihsānlar eyledi. Vaqtā ki Kûfe'de fitneler zuhūra geldi Havāric hurūc eyledi. Ol 'avān havārice (25) tābi' olup anlara niçe mu'āvenetler idüp muzāheretler itdi. Şoñradan çün Mus'ab bin ez-Zübeyr (26) Kûfe'ye vālî olup havāricüñ başlarına neket geldi. Ol 'avān korqusından dostı şarrāfuñ (27) evinde şaklandı. Müddet-i medid ve 'ahd-i ba'id şarrāf anı şaklayup nice zamānlar geçdi. Āhir ki Haccāc (28) Kûfe'ye gelüp Muş'ab'ı öldürdi ve Kûfe'yi aldı. Anuñ evinden 'avān taşra çıkup bir tarīk ile (29) Haccāc'a şokıldı. Ba'zı hıdmet üzerine kodılar. Āşār-ı kifāyeti zāhir oldu. Bir gün Haccāc aña (30) ya 'aql u kifāyetüñde kār-dānluğundan bize hemān bu kadar mı fā'ide hāsıl olur? Gelseñ eger Kûfe (31) içinde ba'zı muhālifler bilürseñ bize diseñ anlarıñ tedāriklerin görseyüz didi. Ol kāfir-i (32) fācir emīn devlet ü 'izzetde pāy-dār ola. Şunda bir māl-dār şarrāf vardı. Rızık u mālına nihāyet (33) yokdur. Anda Mus'ab bin ez-Zübeyr altı bin altun emānet qomışdur. Anı siñdirdi ekşer ğınāsına sebep budur

[590b] (1) didi. Haccāc buyurdı şarrāfı tıtdılar. Anı nice çeküp çevirmek ile divāna getürdiler. (2) Başına envā'-ı belā vü qazā geldi. Urup dögmek ile muhkem incitdiler. Beni Haccāc öñine iletüñ didi. (3) İletdiler aña Mus'ab sende emānet qoduğı altını vir de halāş ol didi. Şarrāf bende (4) Mus'ab emānet altun qomadı. Ben anuñ a' mālne mutaşarrıf degül idüm. Anuñla **vechen mine'l-vücūh** münāsebetüm (5) yoğdı. Bu ne tarīkle müyesserdür didi. Haccāc 'avān içün fülān h'āce böyle takrîr itdi didi. (6) Şarrāf gerçek buyurursız. Benüm günāhum yokdur vardır ki ben anı iki yıl miqdārı evümde şakladum. Bu müddet de (7) kendinüñ ve ehl [ü] 'ıyālinüñ cümle hārcalarını gördüm. Bir habbesini almadum. Andan anlar diler huzūruñuzda benüm (8) şıdık-ı maqālüm rüşen ola didi. Haccāc buyurdı 'avānuñ 'avretini öñine getürdiler. Bu geçen fetretlerde (9) siz qanda şakladuñuz diyü şordı. 'Avreti fülān şarrāfuñ evinde şaklanduq. Anuñ bize itdüğü (10) in'ām u ihsānı söylemege dilümüz vefā eylemez. Beyān u 'ibārete şıgmaz didi. Haccāc bildi ki 'avān kimdür. (11) İhsānı küfran ile muqābele itdi. İtdüğü ğammāzlık dürüg u bühtāndur. Eylüge yarāmazlık (12) ola gelmişdür diyü buyurdı. Aña tamām bin

degnek urdılar ve şehir içinde her kim ki (13) mün‘imüñ in‘āmı muḳābelesinde küfrān göstere ve ḥalkuñ kendüye iḥsān ḥaḳḳını bilmeye anuñ (14) cezāsı budur diyü çağırtıldılar ve şarrāfdan ‘özr dileyüp anı āzād itdi. **Hikāyet:** (15) Getürmişlerdür ki Ömer bin ‘Abdu’l-Melik’uñ Seleme bin ‘Avf’uñ üzerinde çok ḥaḳḳı vardır. Aña (16) bī-şumār in‘ām u iḥsān itmiş idi. Anuñ siyāsinde niçe māl u esbāba mālīk (17) olmuşdı. Āḥir ki aña Erşih vilāyetinüñ eyāletin virdi. Yarağı yasağı ḥadem u ḥaşemi (18) çoğaldup sevdā-yı istiḳlāl düşdi. ‘Amr bin ‘Abdu’l-Melik ‘āşī olup ni‘metine (19) kāfir oldu. Bir vech ile kuvvet tutdı ki anuñ def‘ine ‘Amr bin Abdü’l-Melik gitdü nefsi ile ḥareket (20) itdi. Anuñ üzerine leşker-i cerrār ile rāyāt-ı zafer ḡāyāt çekdi. Seleme bin ‘Avf da anı sipāh (21) bī-şumār ile karşıladı. Ortalarında ‘aẓīm ceng oldu. ‘Āḳıbet Seleme ceng leşkeri şındı. Eşnā-yı (22) cengde Seleme’ye birisi bir gönder urdı. At üzerinde yıkdı. Ma‘reke ortasında cān virdi. (23) ‘Amr bin Abdü’l-Melik başı ucına gelüp gördi kanıyla tobraḳ arasında ḳalmış yatur. Bu beyti okıdı. (24) **Beyt:**

Yā men ḡadā müteceddilen fevḳa’s-serā

Hel yecibul el-küfrānu illā mā terā

Ya‘nī ey sabāḥdan yir üzerinde cedel iden kimse küfrānū’n-ni‘me olmak getürmez illa şimdi gördüğüni ya‘ni bela helāk getürür didi. **Hikāyet:** Ol vakt ki Emīr İsmā‘il bin Aḥmed-i Sāmānī raḥmetu’llāhi ‘aleyhe Emīrū’l- (27) Mü’mīnin Mu‘taẓid’uñ fermānı ile ‘Amr bin Leys ile cenge vardı. ‘Askerini şıyup ‘Amr’ı (28) bir demür ḳafes içine koyup ḥalīfeye gönderdi. Ol gün ki ‘Amr’ı Bağdād’a getürdiler. (29) Emīrū’l-Mü’mīnin Mu‘taẓid dīvān-ı ‘āmm itdi ḥāş u ‘āma icāzet virdi. Dīvānına ḥāzır oldılar. (30) Bu cem‘-i kesir cemm-i ḡafir içinde ‘Amr’ı ḥuzūrına getürdiler. Aña tevbīḥ esnāsında **inne li-ni‘me’l- (31) mülūki ‘aleyküm ḥaḳḳun fe-izā ebṭāltümūhā bi’l-künvāni āteykümü’s-suyūfū mütḳāḍiyeten.** (32) Ya‘nī sizüñ üzerüñüzde pādişāhlaruñ ni‘metleri ḥaḳḳı vardır. Her ḳaçan siz ol ni‘metler (33) ḥaḳḳların küfrānu’n-ni‘me olmaḡla ibṭāl itseñüz sizden ḳılıçlar gelür ol ḥaḳḳları alır.

[591a] (1) irişdiler ‘Abdu’llāh bin Zāhir billerindeki altunı ḥazīnesinden āḡāh olmuşdı. Giceleyin ādemler gönderüp (2) yüzinde tutdılar billerinde altunları aldılar içlerinden on kimsenüñ boynın urdı. bāḳisini (3) ḳal‘alara yitişdürüp ḥabs eyleyüp ve bilelerince olan yüz yük esbābı da zabṭ itdi. (4) Andan ḥalīfe cānibe ‘arz eyledi. Afşin yüz kimseyile

Çağāniyān'a üç yüz bin kıızıl (5) altun göndermiş ve yüz yük pādīshāne gözler görmedük esbāb ile Nīšābūr'a geldiler. Cümlesin (6) alup zabt eyledüm ve ādemlerin habs eyledüm. Fermānuñuz nedür didi. Hālīfe aña mişāl gönderüp (7) altunı 'asker yarağına hārc idüp leşker ile Aḥmed bin Naşr'ıñ üzerine var anuñla ceng it anı (8) tutagör ve esbābı bizüm için ḥazīnede şaḳla diyü buyurdı. Pes 'Abdu'llāh bin Zāhir de ol (9) üç yüz bin altunı 'ulūfe virüp yigirmi bin 'asker cem' idüp oğlu Ebū'l-Faẓl bin Zāhir'e (10) koşup Cürcān memleketine Aḥmed bin Naşr'ıñ üzerine gönderdi. Vardı anuñla uğraşdı 'askerini (11) başdı. Aḥmed bin Naşr'ı giriftār eyledi. Aḥmed'üñ ḥazīnesinde Afşin'üñ nāmeleri bulındı ki aña (12) göndermiş idi. Kendinüñ ne tarīḳ ile 'iştān idecegin aña bildürmiş idi. Eglenmeyüp fetḥ ḥaberi ile (13) cümlesini ḥālīfeye gönderdi. Vāşıl olıcaḳ Aḥmed bin Naşr'ı Bağdād'a gönderesin diyü fermān (14) eyledi. Ol daḳı gönderdi ve Aḥmed bin Naşr'ı Bağdād'a getürdiler. Bir gün ḥālīfe bir ulu (15) dīvān itdi. Bir mecmā'-ı 'aẓīm oldı. Hālīfe buyurdı Naşr'ıñ ḥazīnesinde bulunan nāmeleri (16) Afşin'e gösterdiler. Bunları sen mi yazup gönderdüñ diyü yok ben yazmadum. 'Abdu'llāh bin (17) Zāhir ki benüm arduma düzmesidür didi. Mu'taşım Aḥmed bin Naşr'a şordı. Bu nāmeleri saña Afşin mi (18) gönderdi didi. Afşin'den utanup bu göndermedi diyü inkār eyledi. Mu'taşım buyurdı (19) ḡazāba gelüp şuña işkence idüñ didi. Birḳaç döḡince ikrār eyledi. Emīrū'l-Mü'minīn Me'mūn (20) 'ulemāyı çağırtdı geldiler. Anlar maḥzarında Afşin'e yüz tutup şöyle işitdüm ki evüñde muḡlar kitābı (21) Ya'nī zerādüşün Zend Avestā Tivrāt kitābı var imiş. Aña muşḥaf gibi ḥürmet idermişsin didi. Afşin (22) gerḳek vardur benüm ḳarındaşlarum yadigār idi. Anlar ḥürmet iderler 'azīz tutarlardı. Ben de 'azīz tutarın didi. (23) Andan Afşin'e sen āteşe secde idersin didiler. Siz Mu'taşım'a secde idersiz. Bunuñ birle Mu'taşım (24) barmaḡın āteşe şoḳsa yakar ḳara kül ider. Ben āteşe secde itsem ne var didi. Seni sūnnetşüzdür dirler (25) didi. Ben geldüḡümde büyük oḡlan idüm kendümi sūnnetḳiye göstermege 'ār itdüm kendümi (26) göstermedüm. Siz peyḡamberüñ hezār sūnnetlerin terk idersiz ben birin terk itmekle n'olmuş didi. Bundan ḡayrı (27) şer'en ḳātlüñ icāb ider. Niḳe sözler söyledi. 'Ulemā ḳatline fetvā virdiler. Emīrū'l-mü'minīn (28) buyurdı. Aña siyāset eylediler. Küfrānu'n-ni' me olmaḡın cezāsını buldı. Bunuñ hemān (29) aña oldı şanma. Bu ḳā'ide-i müstemirredür. 'Adetu'llāh bunuñ üzerinedür elbetde 'iştān (30) zemīne küfran toḡmın eken 'aḳıbet ziyān ider. **Hikāyet:** Tārīḳ-i Yūmnī'de meştürdur ki (31) Sultān Maḥmūd Sebük Tigin'üñ oḡlı Sultān Mes'ūd'üñ ḳullarından

Tuğrul dirlerdi bir beg (32) var idi. Eger-çi Sultān Mes‘ūd aña ziyāde qadr virüp ümerā-yı ‘aẓīmü’ş-şānından idi (33) ammā ḥadd-ı zātında bed-nihād kimesne idi. Sultān Mes‘ūd göçüp yirine Sultān er-Reşid

[591b] (1) pādīshāh olıcaḳ fi’l-ḥāl aña ‘iṣyān eyledi. Ekser-i memālike müstevlī oldı gitdükçe (2) bunuñ aḥvālī kuvvet tutup pādīshāhuñ aḥvālī za‘if üzere oldı. Hemān Tuğrul (3) mülk-i Maḥmūdī’ye mālīk olmağa toğrıldı. Sultān ‘Abdu’r-Reşid’i tutmağa ve kendüsi tahtına geçmege (4) ikdām itdi. ‘Abdu’r-Reşid gördi anuñla muḳābeleye qādir degüldür. Zārūrī bir ḳal‘aya ḳaçdı (5) taht u seriri ḳoyup ser ḳorḳusıyile tācı terk eyledi. Tuğrul taht-ı salṭanatına geçüp yirine (6) pādīshāh oldı. Sultān ‘Abdu’r-Reşid ḳal‘adan çıkarup öldürdi. Memālik-i Maḥmūdīye’yi ser-ā-ser (7) zabt itdi. Ġazneyn vilāyetine müstaḳil pādīshāh-ı ‘ālī-cāh oldı. Ḥazā’in [ü] emvālīni taht-ı ta‘arrufına (8) getürdi. Vezāretini Ebū Sehl-i Zevzenī adlu kimseye virdi. Eger-çi ol vaḳtde olan (9) ‘uḳālā-yı rüzgārdan ammā mizācında ḥubb-ı cāh u māl vardı. Şuḡl-i vezāretüñ vehāmet-i (10) ‘āḳıbetinden āḡāh oldı. Tuğrul muttaşıl şarāb içmege meşḡul oldı. Cümle memleketde alan (11) viren veziri idi. Cihān ḥalḳını cāndan bī-zār eylediler. Ne pādīshāh kendü aḥvālīn iṣlāḥına sa‘y (12) iderdi ve ne vezir işüñ ‘āḳıbetin mülāḥaza iderdi. Ol zamānuñ ‘uḳālası temāşāya ḳaḳarlardı (13) ki buñlaruñ aḥvālī ḥuṣūşında perde-i ḡayb altından bāzīçe zuḥūra gele ve leyl ḥublāsı nice ferzed toğura. (14) Bārī dīvān-ı risāletleri serhenglerinden Ebū ‘Amr adlu kimse eydür. Ḥānedān-ı Maḥmūdī ni‘amī bile perverde (15) olmış kimesnelerden Boşken ile ki dīvān gününde [pādīshā yanında] silāḥ tutanlar idi. Benüm āşināluḡum vardı. Bir gün (16) baña ḳarındāşı bu taht üzerinde oturan segi görür misin ki bizüm pādīshārlarumuz yirine geçmişdür (17) oturur. Güyā ay yirine bulut şeker yirine zehr güher yirine seng gül yirine ḥār geçmişe benzer. (18) Bir ‘azm-ı ḥazm eyledüm ki başımı bu ḥānedānuñ fedāsı eyleyem ve bu devletüñ ni‘meti şükrine cānum ortaya ḳoydum. (19) Bu taht üzerinde oturana bir yarāḡ ile bir muḥkem ḍarb uram. Eger öldüribilürsem ḥod ḥüve’l- (20) maḳşūd ve illā ḡāyeti beni de öldüreler. Hīç birinden ḡam çekmezin didi. Ben de aña ey bīrāder (21) bu fīkr ile didüm hīç fīkr lāzım itdügüñ ‘aḳla uyar iş degüldür. Bunı oñatça fīkr eyle (22) didüm. Hīç fīkr lāzım degül. Ben çün başı cānı ortaya ḳodum. Baña bu işi işlemek āsāndur (23) didi. Bu emri de kendü gibi birkaç kimseler daḡı yoldaş idindi. Ben dā’ima añun aḥvālīne nāzır (24) idü ki neyleye anı her gördükçe maḥfī şakın sırruñı kimseye açma. Tamām ihtiyāt üzere ol diyü (25) her bār ıṣmarlardum. Aña deḡin ki çün Tuğrul taḡı ḥalḳa nevrüz ḳonukluḡın eyledi.

Ekābire hil‘atler (26) virüp ‘ādāt üzere teşrifler ve in‘āmlar buyurdi. Bār-gāhından diledi ki tahtı üzerine çıka. (27) Boşken kendü gibi üç silāh-dāriyla daḥı ittifaḳ itmişdi. Anlara siz ḳaluñ bunuñ ḳatline evvel (28) ben mübāşeret ideyin. İbtidā ben bozdoğan ile urayın. Eger tamām idebilürsem hoş illā siz nacaḳ üşürüñ (29) pāre pāre idüñ. Eger arada biz de ölürseyüz ‘ālemde eyü adumuz söylene. Ni‘metile büyütdükleri (30) ḥānedāna iḥānet idenüñ ḥaḳḳından gelmişler. Nān u nemek ḥaḳḳın yirine ḳomışlar diyüp vefa-dārılık (31) ve ḥaḳḳ-güzār olmaḡla ḳıyāmete deḡin eyüler dilinde ḍarb-ı meşel olayüz diyüp dördi de muntazır oldılar. (32) Boşken eydür. Tuḡrul bār-gāhından görindüḡi gibi beni ditremeler tutdı. Şöyle ki dişlerüm çatır çatır ötdi. (33) Ağzuma bir ağaç pāresi alup dişlerümle muḥkem şıḳdum ki dişlerümün çatırdısı işidilmeye kimse

[592a] (1) bundan bir nesne ḥayāl itmeye. Hemīn Tuḡrul gelüp ayaḡın taht üzerine başayın diyince (2) tevekkül-i ḥaḳḳ idüp iki memelerinün altına ḳuvvet ile bir boz doḡan ḳaldum ki ḳuvvetümden yire yıkıldum. (3) Yoldaşlarum da nacaḳ öşürdiler. Tuḡrul’ı orada tamām itdük. Bir yoldaşum maḳtül oldı. (4) Ben ve iki yoldaşum daḥı selāmet ḳurtılduḡ. Bār-gāhda ıztırāb oldı. Ben başını kesdüm. (5) Ğavḡa ḳopdı gevdesini pāre pāre itdiler. Başını bir ağaç üzerine diküp ḳaldurdılar. a‘yān-ı ḥaḳḳ (6) ḥaḳḳ sarāy ḳapısına geldiler. Kimesnenün bundan ḥaberi yoḡ idi. Bu ḥālī göricek cümlesi ḳaçup (7) şaḳlandı. Andan leşker atlandılar. Kār-ı salṭanatda müşāvere itdiler. Ḥaber aldılar ki ra‘andese ḳal‘asında (8) Sultān Mes‘ūd’uñ oḡıllarından bākī ḳalmış ba‘zı kimseler var imiş ki bir ṭarīḳle Tuḡrul-ı (9) ṭaḡınuñ tiḡ-i ḳahr [u] ḡulmünden ḳurtılmışlar. Pes tiz anlar tecemmül ü tekellüf ile şāḥāne esbāb iletdiler. (10) Üç ḳarındaşlar imiş üçini de ‘izzet u ḥürmet ile getürdiler. İçlerinden Emīr Ferruḡ-zād’ı pādīşāḥ (11) eylediler. ḳā’ide-i mülk kemā-kān mümeḥḥed oldı. Ḥānedān-ı Maḥmūdī söyünmişken yine yandı ḡayrılar eline (12) düşmiş. Bāz-ı devletleri yine ḳondı. Bir vefādārılıkla zā’il olan ‘izzet-i ḥānedān-ı Maḥmūdī kemā- (13) kān yirine geldi ve Tuḡrul küfrānu’n-ni‘me olmaḡla bir vech ile cezāsı buldı ki aṣlā aña ihtimāl (14) virilmeyen ṭarīḳ ile maḳtül oldı. Hezār ‘asker-i cerrār ile müyesser olmayan iş ḥerīfün (15) eli ile müyesser oldı. Buña bā’is degüldür illā küfrānu’n-ni‘me olmaḡın şe’ametidür ki bu ulu pādīşāhuñ (16) böyle aḳbeh-i vücūh üzere erāzil ḳatlı olınur gibi ḳatlı olındı. Bunda fīkr olınsa (17) hezār ‘ibret alacaḳ yir vardır. **Cevāmi‘ü’l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Üçinci Kısmından (18) On Toḳuzuncı Bāb İlüñ Mesāvesin İdüp ‘Ġammāzlık ve Ḳovucılık İtmegün Mezemmetindendür.** Ğāḡ ol nemīme diyü (19) ‘Arapḷa şundan

bundan söz dirmege dirler ki ve ism-i fâ'ili nemmâmdur ve yine 'Arapça gamz diyü kovucılığa (20) dirler. Bunuñ da ism-i fâ'ili 'gammazdur. Bu iki haşlet-i mezemmetde berâberdür. Ammâ nemmâmlık cümle (21) hışâl-ı zemîmeden olduğına Kitâb-ı Kerîm ve Qurân-ı 'Azîm'de taşrîh vardır. Qâla'llâhu te'âlâ (22) **Hemmâzin meşşâin bi-nemîmin mennâ'ın li'l-hayr-ı mu'tedin eşîm**⁶⁶ hemz dağı 'Arapça nemîme ma'nâsınadır. Bunuñ da ism-i (23) fâ'ili hemmâzdur. Nite-ki nazm-ı mübarek-i Qurân'da ki gibi bunuñ ism-i fâ'ili hümeze gelür. Nite-ki Qurân-ı (24) Qadîm'de **Veylû'l-li külli hümezeti'l-lümezetin**⁶⁷ ayetinde ma'nâsı gelmişdür. Erbâb-ı tefsîr hümezeden murâd suhân- (25) cinlik ve mümezeden murâd halkuñ ardınca gaybın söylemekdür diyü beyân itmişlerdür. Bu âyetle ikisinüñ (26) dağı yaramazluğu şâbitdür. Zîrâ âyetüñ ma'nâsı vay her söz çîn idenüñ veyâ ilüñ 'aybın söyleyenüñ (27) hâline dimekdür. Resûlu'llâh dağı şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem bir hadîş-i şerîflerinde **Elâ uhbirüküm bi-şirârikum** (28) **el-meşşâ'üne bi'n-nemîmeti**. Ya'nî ben size şerr ehli olanlarıñuzu haber vireyim mi anlar içünüzde (29) söz dirmege gezenlerdür diyü buyurdılar. Pes iltizâm olunan üzere bu bâbda bu haşletler (30) belâlarına mübtelâ olan kimselerüñ ve ahîret vebâlerinden gayrı dünyâda buldıkları cezâlarıñ (31) bâbında bir niçe hikâyetler getirildi. **Hikâyet: Mülûk-i 'Acem târehcilerinden meşûrdur**. (32) Ekâsirenüñ tekebbür ü tecebbürlerinden biri de bu idi ki pâdişâha mahşûş eylediler ~~kâ'ide bir mülk (33) kemâ-kân Muhammed oldı hânedân-ı Muhammed'i yine yandı~~ ~~garibler eline düşen bâzı~~⁶⁸

[592b] (1) olan ta'âmlardan 'avâmmı men' iderlerdi. Eger 'avâmmıdan biri anuñ gibi ta'âmlardan (2) bişürüp yise anı incidürlerdi. İttifâk bir vaktde bir bâzârcı kimse leşker halkından (3) evine iletüp ziyâfet eyledi. Niçe tekkellüflere ve zahmetlere girüp envâ'-ı et'ime bişürdi. (4) Meger ol et'imenüñ içinde pâdişâha mahşûs olan ta'âmlardan dağı var idi. mülâhaza (5) idüp gafletle ol ta'âmdan dağı bişürmüşlerdür Bârî ol kimse bâzârcınuñ (6) evinde idüm. Beni ziyâfet idüp hâşşa ta'âmlardan nice yimekler bişürmüş ki gayrılar (7) anı bişürmek ve yimek yasâkdur. Kuluñ şıdık-ı ihlâşumdan bunu 'arz eyledüm didi. Kistrâ kâğınuñ (8) arkasına tevķî' yazup senüñ ihlâşuñı begendüm ve bâzârcınuñ fi'iline incindüm ammâ ol ta'âmı (9) bişürdüğü içün degül belki bunun'çün

⁶⁶ Devamlı kusur arayanlara, laf taşıyanlara, hayrı devamlı engelleyenlere, haddi tecavüz eden günahkârlara (itaat etme) (Kalem 11-12).

⁶⁷ Arkadan çekiştirmeyi ve kaş gözle alay etmeyi alışkalık haline getirenlerin vay haline! (Hümeze 1).

⁶⁸ Müstensih bu kısmın üzerini çizmiştir.

ki n'ıçün senüñ gibi küfrānu'n-ni' me u ğammāz u nemmām kimesneyile dost (10) olurdı ve seni konuklardı ki anuñ şükran-ı ni' meti küfran ile qarşulayup eylugini yarāmazluğla (11) muqābele itdün. Bizüm ħazretimüzde ğammazuñ bāzārı kāsıd ve nemmāmuñ kārı fāsiddür diyü buyurdı. (12) Ĥafażana'llāh 'anhu seyyināte **Ĥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir kimse bāzāra vardı. Dellāl elinde (13) bir ħul gezer. Aña müşteri oldı şāhibi bu ħul envā'-ı ĥüner ile ārāstedür. Ammā bir 'aybı vardur. (14) [Bu 'aybı ile] şatarın nemmām u ğammāzdur didi. Müşteri nemmām olup n'eylese gerek? Bu cüzvī 'aybdur didi. (15) bu 'Aybla ol ħulı şatun aldı evine iletđi. Bir nice gün evinde tırdı. Andan ĥubş-ı bātın (16) izĥār idüp 'ayb-ı qādīmın eline aldı. Bir gün efendisün ĥatunı tenhā bulup aña qadın bu efendi (17) beni alaldan senüñ benüm ĥaqqumda itdigün eylügeni ĥiç bir qadında görmedüm. Ben de eylügeni bilmek gerekdür. (18) Pes seni efendisün bir sırrına muṭṭalī' ideyin ki andan saña zarar vardur. Tedārikin eyle ammā şart-ı (19) ān ki beni efendüm yanında utandırmayasın. Aña bunı didüğüm dimeyesin. Bilki efendüm senden uşalmış. (20) Gizlü bir 'avret ile mu'āmelesi var. Gice gündüz anuñla aşq bāzlukdadur. Dün işitdüm anuñla (21) söyleşürlerdi seni boşayup anı nikāhlanmaq ister didi. 'Avret yüregini burı tıtdı (22) oğlana ben bununı tedārikin nice iderin? Buña çäre olursa gene senden olur diyüp (23) minnetler eyledi. Baña bunı tıydurmaq keremin niçe itdünse gene def'in de sen görivirdi. Oğlan (24) ben buña bundan ğayrı tedārik bilmezsin ki şunda bir kimse var. 'İlm-i tencim ü takvimde ve 'aza'im bilmekde (25) bī-naẓır-i 'ālemdür. Nefesiyle gökden mähı ve denizden mähıyı indürüp çıkarmağa qādirdür. Erlerün (26) boyunları altınuñ kılı üzerine bir nesne oqur. 'Avretleri için şirinlik sihrin ider. (27) Er 'avretün dīvānesi olur. Dirseñ bir keskün ustıra getürüp saña vireyin. Efendi (28) uykuya varduğınleyin ol ustıra ile boynı altından bir päre kıll qazı baña vir. (29) Varayın ol münecime iletayın. Saña anuñ üzerine bir efsün oqıdup bir sihr itdüreyin ki (30) efendi bir ān sensüz ārām itmesün didi. 'Avret sevinüp aña minnetler itdi. Oğlan (31) segirdüp gitdi vardı bir keskin ustıra getürüp 'avrete virdi ve döndi efendisi (32) yanına vardı. Tenhāsında aña da efendi bunca müddetdür ki ħulluq bendine giriftārın hergiz (33) baña senüñ gibi [efedi] müyesser olmadı. Benüm ĥaqqumda senüñ itdigün şefkat u merĥameti ĥiç bir efendiden

[593a] (1) görmedüm. Baña senüñ ħuluñ olmaq ğayrı elinden āzād olmaqdan yigdür. Çün senüñ üzerümde (2) bu vech ile ĥaqquñ vardur baña da lāzımdur ki ol ĥaqqı bilem.

Senüñ ‘ırzuñı şaķınam ķadınüñ (3) bir şerrine muṭṭali‘ oldum. Bir bī-gāneye baş ķoşmış anuñ ‘aşķı ile şabr u ķarārı yok. Seni (4) öldürüp aña varmak ķaşd eylemiş ve bu maşlahat için bir keskin ustıra ile yaraķlamış. (5) Eger inanmazsañ eve var yat kendüñi uyķuluğa var ve gör ustıra ile üstüne niçe (6) gelür seni boğazlamağa didi. Kişi bu sözden müte’eşşir oldu anuñ ğammāzluğı ‘aybı hātırına (7) gelmedi. Sözüden içine od düşdi. Ğayret u ħamiyyet teķāzāsıyla yirinden ķarārı (8) ķalmadı. Tiz ķalkup evine vardı didügi gibi yatup kendüyi uyura urdı. (9) Bu ħarāreti ‘avret de oğlan yüregine ķoyduğı āteşle sīne-süz idi. Öñürdi (10) bu ħarāreti söyindüribilsem diyü cānı iverdi çün gördi eri yatup uyudu (11) tiz ustırayı çıkarup kolayladı ve yab yab erüñ üzerine geldi. Er bunu (12) gözlerdi bu ħalde ķarārı ķalmadı. Tiz ķalkup ğazabla ‘avretüñ elinde ustırayı (13) alup ‘avreti yaturdı. ‘Avret feryād ideğördi. Ğayrı murādum vardur diyü çağır (14) dı dinlemedi. Ustıra ile ‘avreti boğazladı nā-ħaķķ yire ķanını dökdi. ‘Avretüñ (15) ķavmi ve ħāmī geldiler anlar da ‘avretüñ ķışşası için eri öldürdiler. **Ĥikāyet:** (16) Getürmişlerdür ki bir kimesne Emīrū’l-Mü’minin Mu‘taızd ħıdmetine gelüp ħalvetinde bir sözüm (17) var size ‘arz ideyin didi. Mu‘taızd söyle eger toğrı söz ise mahmūd düşer (18) illā melāmet olınursın didi. Herīfe leşker ħalkında bir kimesne fülān der bendi (19) beklemege göndermişler sizüñ icāzetüñüz yok iken ķomış gitmiş. Benüm ķom[şum]dur evine geldi (20) orayı ħālī ķomış didi. Mu‘taızd derbendüñ ħālī ķalduğın bize bildürdüüñ ki yarāmaz (21) degül. Ammā koñşunuñ ħaķķında ğammāzluķ itdüñ. Eger bu sözüñ gerçek olsa saña (22) fā’idesi yok ve eger ħılāf-ı vāķı‘ olsa mu‘āķıb olurdum. Hele bu def’a var seni (23) ‘afv itdüm. Artuķ bunuñ gibi sözler söylemege iķdām idici olma ve bu sözümde saña (24) işāret vardur ki bilesin adāb-ı selātin [ü] mülūk böyledür ki mücrimlere evvel (25) def’a da dil ile ‘itāb iderler. Tekrār dönse ol cerīmeye bir daķı irtikāb itse (26) ol vaķt ‘itāb iderler. ‘itāb ‘iķāba mübeddel olur. Ben ħiç bir kimseye ħuzūrumda (27) bu nev‘den söz söyledügin istemezsin. Aşlā ğammāz u nemmāmı sevmezsin. Anuñ’çün ki eger (28) toğrı söylerse eksüğine gerek olmayan söylemiş olur ve eger yalan söylerse (29) bühtān itmiş olur diyü buyurdı. Emīrū’l-mü’mininden bu sözi işidenler āferin (30) idüp aña ħalkuñ muĥabbeti daķı ziyāde oldu. **Ĥikāyet:** Getürmişlerdür ki çün (31) ‘Abdu’l-Melik bin Mervān Ķayşūn-ı Züveyb’i bir gün vezāret mertebesine geçürdi yanında (32) ziyāde taķarrübi ve ‘ulüvv-i mertebeti vardı. Bir gün aña naşīĥat yüzinden seni sa’irler içinden (33) öründüledim kendü ħāzretüm teķarrübine muĥtaş ķıldum ve saña bu şerefi erzāni buyurdum ki her ne

[593b] (1) maşlahatı ki benüm mevķıf-ı hāzetümde ‘arz idersin cümlesi mesmū‘-ı maķbūldür. İllā zinhār üç (2) nesneden şaķınasın ki senden rızām saķtuma mübeddel olmaya. Evvel bu ki hūzūrumda yalan (3) söylemeyesin zīrā şundan ki yalancı iller gözinden hor olur. Halkuñ i‘timādı olmaz ikinci (4) bu ki beni yüzüme karşı baña medh itmeyesin ki ben kendümi yig bilürin sen beni medh itdüğüne ne (5) mağrūr olurun ve ne mesrūr üçüncü bu ki benüm hūzūrumda kimesneyi ğamz itmeyesin. Gerek leşker (6) halkından olsun gerek ra‘iyyetden öñümde kimsenüñ yarāmazluğın söylemeyesin. Zīrā (7) şundan hāli degül ki baña yarāmazluğın söyledüğüñ yā leşkerden ola yā ra‘iyyetden olursa (8) ben anları her suc ile te’dīb idersem kalbleri benden şoğur. Eger leşkerden olursa (9) kemliklerin işitmekle benüm yüregüm anlardan şoğur. Āhir anlar ile aram benden korkuda olurlar. (10) Meşālih-i memleketde ihmāl iderler umūr-ı mülk iħtilāle varur didi ve her pādişāhuñ ki bu hikā (11) yetde te’emmül eyleye ve binā-yı saltanata bunuñ üzerine esās ura. Anuñ dīvār-ı iķbālī inhidāmdan (12) ve muvādd-ı ‘izz ü celālī in‘idāmdan maşūn olur. **Hikāyet** getürmişlerdür ki bir vaktde (13) bir kimse ‘Abdu’l-Melik bin Mervān’a bir kışşa kağıdı şundi. İçinde pādişāha tenhā söyleceğüm (14) vardır. Eger icāzet olursa söyleyin didi. ‘Abdu’l-Melik emr eyledi. Meclisini hāli (15) idüp ol kimseyi yanına çağırdılar. Söyleyin diyince ‘Abdu’l-Melik katlan evvel (16) bende bir söz dinle. Andan soñra söyleceğüñi revā görürseñ söyle. Zinhār beni baña (17) medh idesin dime ki ben kendümi senden yig bilürin ve kimseyi baña ğammāzlık itme ki (18) bed-nām olursın. Zīrā ben senüñ sözüñle kimseyi incitmezsin. Senüñ sözüñüñ şıdķı benüm (19) yanumda güneş gibi rūşen olmayınca kendüm şorup görmeyince iş işlemezsin. Bir de bu ki (20) zinhār baña ra‘iyyetüme incinecek söz söylee ki anlar ‘uķubetümden ise merħametüme artuķ (21) müsteħaķlardır didi. Ol kimse hālīfeden bu sözleri işidicek. Emīrū’l-mü’mīnīn (22) baña icāzet vīrsün gideyin ki buyurdığüñuz sözler götüri ğammazlaruñ ağızını (23) bağladı didi. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki ‘Aķttābī ki fuħūl-ı fuzelādan ve vücūh-ı (24) ‘ulemādan idi. Her dürlü ‘ilmde māhir eşnāf-ı fūnūnda mislī nādīr ‘ālim idi. Emīrū’l-Mü’mīnīn (25) Hārūn er-Reşīd’e ğammāz anı ğamz itdi. ‘Attābī i‘tizāl mezhebi üzeredür. Hemīşe emīrū’l (26) mü’mīnīn mezhebine daħl ider. Hāķķında yaramaz söyler ve i‘tikādını zemm ider didi. (27) Hārūn er-Reşīd diledüğü ‘Attābī’yı tuta ‘uķubet ide. ‘Attābī anuñ korkısından (28) kaçup gizlendi ve Vezīr Yahyā bin Hālīd’e ilticā itdi. Hālīd münāsebetle (29) ‘Attābī’nuñ inşādlarından Hārūn er-Reşīd’e niçe hūtbeler okuyıvirdi. İnşā idivīrsün diyü

(30) bir gün belîğ ü faşîh huṭbelerdür. Bunlar kimüñ inşāsıdur didi Hâlid ‘Attābî’nüñ (31) didi. Hārūn er-Reşîd anı getürüñ tâ ki Emîn ile Me’mūn’a huṭbeler inşâ idüvirsün diyü (32) buyurdi. Anı ḥalîfenüñ ḥuzûrına getürdiler. Aña be-gāyet ikrām u ‘izzet ihtirām itdi. (33) Evvelâ belâ maḥallibine düşmişken soñra emîrû’l-mü’mînîn muşāhib u münâdemeti şafâsına irişdi.

[594a] (1) Ol zamānda pâdişāhlar ‘ulemānuñ ‘ulūm-ı belāğatda māhir olan şi‘r u inşā gibi daḳāyık-ı (2) ‘ulūma ḳadir olanlardan ğayrısı ile ihtilâṭ itmezlermiş. Ammā bu ‘ilmlerüñ ehli soñra (3) dan az bulunmağın **el-mer’ü ‘adüvvün li-mā cehile**⁶⁹ mazmūmınca bu ‘ilmlere ‘ālim olanları olmayanlar (4) medḥ itmeyüp ḳaṭḥ itdükleri sebebeden ḳadrleri ba‘zı zamānda dūn görünür. Anuñ’çün ki (5) manzûr-ı ekâbir ve ā‘yân-ı zamān olmazlar. Huşusen bu ‘ilmlere ḳadir olanlara sâ’ir (6) ‘ulūm-ı tufeyli olur. Cümlesin anı iltifat ile taḥşîl iderler. Sâ’ir ‘ulūmā ḳadir olanlar bunuñ (7) ḥilâfı ki bu iki ‘ilme ḳādir [olmazlar] anuñ’çün ki bunlara maḥşus bir ṭabî‘at vardır ki mevhibe-i ilāhiyedür. (8) Bu ṭabî‘ ile ārāste olmayan kimse bu ‘ilmler ni‘metinden [maḥrûm] olur. ‘Allāme-i Zemaḥşerî ‘aleyhi’r-raḥmehü buña keşşāfuñ (9) evvelinde taṣrîḥ itmişdür. Eri ‘Attābî de bu aṣl her ‘ilm ile ārāset olmağın Hārūn er-Reşîd (10) anuñla hemîşe muşāhebet ider. Fevā’id-i ‘ulūmında müstefid olurdi. Ol daḥı aña (11) laṭîf ḳaşıdeler inşād iderdi. Emîrû’l-mü’mînîn diñler ḥüsn-i ḳabûl ile ḳabûl ider. Hāḳḳında lüṭflar (12) erzānı buyurdi. evvelâ ğaḫabına giriftār olup sâniyen ri’āyetine mazḥar olıcaḫ aña bir ḳaşıde (13) dimişdi. Bu iki beytler ol ḳaşıdedendür. **Beyt:**

Māziltü fî sekerātü’l-mevti mütarahḥan

Ḳad ğabe ‘annî vechü’r-re’yi ve’l-ḥiyeli

Fe-lem tezel dā’imen tes‘ābi-luṭfike lî

Ḥattā iḥteleste ḥayāti min yedeyi eceli

Ya’nî ben sekarātü’l-mevtden bırağındı olup ḳalmışdum ve böyle olmaḫdan zā’il olmamışdum. Şöyle ki nice idecegüm bilmezdim. Taḥḳîḳ-i benden ḥile vārid işi olmuş yitmiş gitmişdi. Sen de dā’imā lüṭfuñla baña sa’y itmekden zā’il (17) olmaduñ. Ḥattā ki

⁶⁹Kişî bilmediğinin düşmanıdır.

hayātumı ecelüm elinden kapduñ alıvirdüñ. (18) Halife anuñla muşāhebet idicek bi'z-zāt aḥvālını ma'lūm idinüp bildi bī-naẓīr-ı 'ālem (19) bu 'ālimdür. Anuñ ḥaḳḳında ğammāzluḳ iden aña ḥasedden yalan söyler imiş. Ğammāza buyurdı (20) yüz deynek urdılar ve 'Attābī yüz biñ in'ām itdi ve ne ise te'emmülsüz ẓanına girmedüm diyü Hudā-yı (21) te'ālā'ya şükrler eyledi. **Hikāyet:** Tārīḥ-i Āl-i Nāşır'da getürmişlerdür ki ol nevbette ki (22) Ğazneyn Emīr 'Abdu'r-Reşīd'i anuñ bir ẓulı vardı ki aña Şevbān dirlerdi. Hadd-ı zātında bir dūn- (23) himmet denī vü zālīm ḥabış idi. Emīr 'Abdu'r-Reşīd anı be-ġāyet severdi. Tizcek ilerü çekdi (24) bülend ü refī' dereceye irişdürdi. Şöyle ki memleketinde cümletü'l-mülk oldı ẓabz [u] baş-ı memālik hep elinde (25) yidi ḥall u 'aḳd-ı umūr-ı cumhūr ile re'ine müfevvez idi. Hadd-i nefsinde fūru-māye vü nā-kes kimse idi. (26) Bu kadar kuvvet-i kudret eline giricek ḥazm-ı nefis idemedi. Memleketüñ ulu ādemleri üzerine (27) ṭasalluṭ ḳaşd idüp her birin 'azl [ü] ḳahr itmege āġāz eyledi ve bu Sehl-i Zevzenī'ye mu'āvenet idüp (28) münāsib degülken ḥ'āce-i ḥazret vevezir-i memleket 'Abdü'r-Rezzāk Aḥmed Meymenī'yi tutdurdı. Anuñ üzerine (29) ba'zı māl-ı mīrī ve cerā'im çıkartdı. Kendinüñ mübārek Berhemī dirler idi. Bir ẓarındaşı vardı. (30) Aña hezār 'ināyetler itdürüp Bürşābūr vilāyetinde aña nice maşlaḥatlar ısmarladı ve her ẓanda (31) ğammāzlar var ise tertīb ider. Memleket meşāliḥin anlara ısmarlardı. Şöyle ki anuñ himmetinde (32) müfsidlük bāzārı tāmām revācda oldı. Ğammāz u nemmām ḳalmadı. Pādişāḥ işine şoḳıldı. (33) A'māl-ı pādişāhidan yalandan fā'ideler ve sa'yalar gösterürlerdi. Şāḥib-berīdler güyları

[594b] (1) mukāta'ya virdiler. Andan evvel bu olmazdı memleketde bid'atlar iḥdās eylediler. Vilāyet ābādan iken (2) ḥarāb olmağa yüz tutdı ve ḥaṭīb-i lūt dimekle ma'rūfı bir meşhūr şirīr u ğammāz-ı şehir (3) vardı. Anı da ilerü çekdi. Memleketüñ şāḥib-i dīvānlığın aña virdi ki bir ulu manşib idi. (4) Andan evvel Ḥ'āce Ebū Ṭāḥir adlu bir mu'teber ü maḳbūl kimse elindeydi. Bunı 'azl idüp (5) yerine anı naşb itdi. Ma'zūl olduğundan üç ay soñradan sultān aña se Hindū-si (6) tāt cānibine var. Ol ṭarafuñ mālını taḥşil eyle didi. Ḥ'āce Ebū Ṭāḥir bunları daḥı Hindū-sitāt'a (7) gitdi her ne ṭarafa irişdiyise gördi Şevbān'a ısmarlanmış aña müte'alliḳ ādemler yürür. Şehr ü ḥalḳı (8) incidüp gezerler. A'māl u eşġāl-i salṭanata tamām iḥtilāl gelmiş. Ḥ'āce Ebū Ṭāḥir bunları ḳāleme alup (9) ḳānūnlarcı şāḥib-i dīvān-ı risālet didükleri manşibda olana 'arz eyledü ki adına (10) Şeyḥ Ebū'l-Fazl Behikī dirlerdi. Ol da ḳānūnlarcı sultāna 'arzını oḳudı. Sultān (11) 'Abdu'r-Reşīd bundan incindi. Şevbān'ı getürüp aña ḥayḳırdı

müte‘ allikātuñ memleketde n’içün (12) böyle işler iderler diyüp incindi. Şevbān bundan Ebū’l-Faẓl-ı Behikî’ye ter düşdi. ‘Arz (13) içerüden kîn bağladı. Sultāna anuñ hakkında niçe yañlış kelimāt idüp hezār ğamze (14) eyledi. Sultān şorup izlemedin cümle ğamzına inandı. Anuñ cezāsını saña tefvîz (15) eyledüm [ana] her ne ‘uķûbet iderseñ it didi. Şevbān Ebū’l-Faẓl’ı tutup kayd-ı bend itdi. (16) Evinde her nesi var ise yağmalatdı. Ebū’l-Faẓl’uñ üzerine taşallutını ħadden aşurđı. (17) Āĥir anuñ manşıbını mezkûr Ĥaţib-i Lût ışmarlayup aña ĥıl‘at virdi. Bürşābūr tarafına (18) gönderdi. Ol da vardı ol kûşelerde zûlm âteşlerini yakdı. Cevr ‘âlemlerini kıaldurđı. (19) Ĥalkı nā-ĥaķķ tutup üzerlerin māl̄lar yükletdi. Ĥāllerin diger gün yüreklerin pür-ĥûn (20) eyledi. Mezkûr Ĥ‘āce Ebū Ĥāhir Bürşābūr’a irişdügi gibi ki ol taraflaruñda mālın (21) yoklaya. Bu muşibeti gördi ĥalk alay alay gelüp aña Ĥaţib Lût’da şikāyet (22) itdiler. Ĥ‘āce aña naşihat idüp n’içün zûlm idersin bunu itme re‘āyāyı incitme didi. (23) Ĥ‘āce Ebū Ĥāhir’uñ yüzine karşı nā-müvecceĥ nice itāle itdi. Ĥ‘āce de buña müteĥammil olmadı. (24) Zîrā tınmasa il içinde ĥürmeti kıalmazdı. Māl cem‘inden zaĥmet çekerdı. Hemān aña bir kerre haykırdı (25) buyurđı. Yaķasından yapışup girü çekdiler ve anı kayd u bend itdirdi. Şevbān’uñ müte‘allikātu (26) bunu göricek def‘î Şevbān’a nāme-i peyk ucurdılar. Şevbān’a Ebū Ĥāhir’uñ Ĥaţib-i Lût itdügi (27) taĥfifi i‘lām itdiler. Şevbān nāmeyi pâdişāĥa gösterdi. Ĥaţib Lût Ebū Ĥāhir’uñ nā-ĥaķķ (28) ĥalkdan ne kıadar māl olduĥın bilür. Ebū Ĥāhir’uñ andan kıocunduĥı budur. Aña bunuñ‘çün (29) taĥfif ider ve bende çeker ki ol māl̄ları señire didi. Bunuñ emşāli Ebū Ĥāhir hakkında (30) daĥı niçe yañlış sözler söyledi. Bunu da şöyle itdü ki Emîr ‘Abdu’r-reşid bunun daĥı ‘uķûbeti (31) senüñ elüñde olsun hemān sen kendüñ var. Ebū Ĥāhiri kayd u bend ile der-gāĥuma getir didi. (32) Hemān ol gice Şevbān üç yüz süvār ile binüp Bürşāvūr’a gitdi Bürşāvūr şaĥnesine bir me‘al (33) yazdurmuşdı ki varduĥı gibi Ebū Ĥāhir kayd u bend idüp [Sevbān] eline vire. Çün Bürşāvūr

[595a] (1) irişti. Def‘î Ebū Ĥāhir’i bende çeküp Ĥaţib Lût’ı anuñ bendinde çıkardı ve yine ol gün (2) döndi. Ġazneyn’e revāne oldu. Ĥ‘āce Ebū Ĥāhir bend-i girān olup urup tamām istiĥfāf u istiĥbār (3) üzerine alup giderdi. Ĥalkdan ve ĥayrıdan yā nice vāfir ādemi vardı bile giderlerdi. Çün (4) Nevzer deresinden geçdiler. Nā-gāĥ karşılarında niçe süvārlar irişüp ‘Abdu’r-Reşid memleket (5) üzerine musallaţ itdügi nā-ehli cāhillerüñ itdükleri nā-revā işlerden memleket ĥalkı (6) kendüden yüz çevirdüĥin bilmege iĥtiyārî taĥtın biraĥup bir kıal‘aya gitdüĥin ve Tuĥrul-i taĥi (7) gelüp Ġazneyn

tahtına geçüp ‘Abdu’r-reşid’i tutup öldürdigi haberlerini getürdiler. Ebū Ṭāhir’uñ (8) âdemleri bunu işidicek süvār u piyâdesi öñine cem‘ olup hāl bir dürlü dağı oldu. Bi-ḥamdili’llāh (9) ğālib maġlūb oldu. Hemān nice buyurursañuz eyle iderüz. Bu dem fermān senüñdür didiler. (10) H̄‘āce Ebū Ṭāhir şimdi ehemm olan budur ki benüm bendümi çıkarup Şevbān’a uğrasın didi. Bī-amān (11) Şevbān’uñ ‘inānına yapışup ḥorluġıyla atından yıkdılar. H̄‘āce Ebū Ṭāhir’uñ üzerindeki (12) bend-i girānı aña urdılar ve Ḥaṭīb-i Lūt’ı ve Şevbān’uñ cümle âdemlerini yaķalayup kayd u bend ile tamām (13) ḥaķāret ile Ġazneyn’e getürdiler. Şevbān’uñ itdüġi şikāyetlerüñ şe’āmeti başına geldi ve ġammāz (14) sözine uyduġı içün Emīr ‘Abdu’r-Reşid tāt u tahtdan ayrıldı. Bu da ġamz şe’āmetindendür. (15) Bu ḥikāyetden fā’ide budur ki āşḫāb-ı ‘izz u cāh ve taht u külāha lāzım bu imiş ki nā-kesleri (16) sözine uyma ve diñlemeler tā ki ‘ākıbet fā’ide itmez pīşmān olmayalar. **Cevāmi‘ü’l-Ḥikāyāt (17) Kitābınuñ On üçinci Kısımından Yigirminci Bāb ki ‘Acele İdenlerin ki Zaranı Bābındadır:** (18) Dünyā-yı umurda şitāb u isti‘cāl a‘ māl-i şeyṭāndandır. Anuñ nedāmet ü ḥasretdür ve anlarda (19) te’ennī vü sükūn elṭāf-ı Raḥmān’dandır. Bunuñ soñı beşāšet ü selāmetdür. Nite-ki aḥbār içinde (20) vāķ’ı olmuşdur. **El ‘aceletu mine’ş-şeyṭāni ve’t- te’ennī mine’r-Raḥmān.** Ya‘ nī ‘acele şeyṭāndan te’ennī (21) Raḥmān’dandır diyü söylenür ve cemī‘-i aḥvālde kıllat-i sebāt mezmūm ve eviceñ ḥuşul-ı murād (22) şerefinden mahrumdur. Anuñ’çün şeyṭāna iktidā ider ve aña iktidā her yirde şūmdur. **Beyt:**

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

İveceñlik çünki şeyṭān işidür

Her ki ivse işdee şeyṭān işidür

Pes bābda (24) ‘acele vü te’ennīye müte‘allik ḥikāyāt irād olındı. Bi-‘avni’llāhi te‘ālā tevḥīķihī **Ḥikāyet:** (25) Getürmişlerdür ki evā’il-i zamānda bir vilā[yetde] cevherī bir kimse vardı. Cevāhir ma‘rifetinde üstād-ı (26) māhir u misli nādir kimesneydi. Bu ma‘rifet ile āfāk-ı ‘alemdede meşhur ve dillerde evşāf-ı (27) mezkūr idi. ittifāk anı pādişāhlardan birisi istedi ki ḥazīnesinde olan cevāhiri (28) aña göstere. Şatun ḥarcatmaġa ķābil olan ḥazīnesinden alıķoyacaġında ayrı vire. (29) Pes Cevherī kendü vilāyetinden çıkup ol pādişāh vilāyetine gider oldu. Meger ‘avreti (30) ḥamile idi. Aña eger müddet-i ḥamlüñ tamām olup irkek oġlum toġarsa adıyla fāl idüp anuñ (31) adını

Rûzbeh kıoyasın ve eger kıız  ogurursan sen m n sib gördün adı kıoyasın didi ve h t nına (32) bu va ıyyeti itdükden  o ra kendüsü  ı up gitdi.   Avretün ay ve yılı yetdi ittifa   ki (33) ikiz erkek o lancu lar  ogurdu. Birinün adını atasının  va ıyyeti üzere R zbeh kıoyup birin  

[595b] (1) adını dağı bir ma nada Bihrüz kıodı. Cevher  bir yıl ol memletde p di  h yanında oldu. Va anından (2)  rak  memleket idi   avreti a a hem    mekt b gönderüp o lancu ların  a v lin bildürdi. (3) Cevher  n n anlardan fir at u elemi c nına k r itdi. P di  hdan yerine gitmek ic zet istedi. (4) [P di  h] a a ic zet virmedi.  dem gönder   avretini o lancu ların  get rs nler didi. Bir yıl (5) dağı şabr itdi gene ic zet istedi.  dem gönder   avretini bunda get rs nler diyüp  alıvirmedi. (6) Bu  sl b üzerine tam m altı yıl ol p di  h yanında  aldı. Gördi elinden  urtılmaz  ar r  (7) o lancu larını ve   avretini yanına getürmek i  n  dem gönderdi.  eb [ ] r z g zin yola dikmiş (8) idi. Ne va t geeler diyü muntazır idi ki elem-i i tiy   u iftir   s r r-ı vi  li ve tel  iyle def  ide. İttifa  günlerde (9) bir gün  ehr ya ın geldükleri h berin [aldı] ki adına Digrik dirler idi. T z  ehrd n  ı up anlara (10)  ar u gitdi. Meger bu Digrik  ehrin   öninde bir büyük  ırma  a ar idi. Ehl u  ıy li de gelüp (11) ol  ularda  onm  lar idi. Gitdi kendü de beriden vardı t z  ehrd n  ı up anlara  ar u gitdi. (12) Meger bu Digrik  ehrin   yolına gitdi meger bir k se ile altunı var idi. Nam z kıldu ı yirde (13) unutm   idi. Yolda giderken h  urına düşdi. T z döndi gene oraya vardı k seyi (14) orada bulımadı. Gördi ırmağ ken rında iki k  irek o lancu lar gezüp şuyı tem   a iderler (15) idi ve birbirler yle oynarlardı. Cevher    n onları henüz görmemişdi kendü o lancu  (16) ları olduğın bilmedi. Yanlarına gelüp anlardan k seyi  ordı görmedük didiler. Sizden (17)  ayrı bu arada kimse yoğ idi t z altunı vir  n diyü anlarını üzerine h c m itdi. (18)   n k sesinden ve altundan h berleri yok idi. G rmed k demekden ğayrı cev bları (19) olmadı. Cevher  meger be-  yet ivece  işde şabr eylemez.   Ac l u  az b kimse idi. Hem n (20) o lancu ların  kıollarından alup ikisinde şuya atdı. D ne d ne gitdiler andan  ondu ları (21) yirde   avreti yanına vardı. Oğlancuğlar  anı getür göreyin i tiy  ların h dden a dı. (22)   Avreti didi. Şimdi yanına gitdiler diyince Cevher  n n yüreği oynadı yokladılar. (23) Gördi meger kendinün ırmağa atd ı o lancu lar imiş. Elin ya asına urup yırtdı. (24) Ana dağı bile  h [u] v h idüp ba ladılar. Bir zam n girye v  fig n itdükden  o ra Cevher  benüm (25) bu memleketde durduğum anlarını  ev iyile idi.   n anları n -g h b da virdüm. Min ba d ne (26) bu

vilāyetde tūrurın ve ne kendü vilāyetüme giderin. Şavāb budur ki āhır vilāyete başum alayım (27) gideyim diyü fikr itdi. Hemān oradan Digrik şehrinde terk idüp ‘avretin alup bir āhır (28) vilāyete toğrı ‘azm-i rāh eyledi. İttifāk-ı ‘acībeden ve Hāḫḫ te‘ālānuñ ğarībesindendür ki bu yaña (29) çün oğlancuıkları şu olup giderdi. Şu anlarıñ birine bir tarafa birin bir tarafa (30) kenāra bıraḫdı meger Bihrüz’ı bıraḫduğı tarafın pādīşāhı oralarda şikāra çıḫmıḫ (31) idi. Gezerken gördiler tenāsüb-i ḫılḫat üzere bu laṫif şüret oğlancuğı şu kenāra (32) bıraḫmıḫ tūrur. Pādīşāh aña aḫvālin su’āl eyledi. Başından geḫeni taḫrīr eyledi. Pādīşāh (33) aña raḫm idüp aduñ nedür didi. Ol da adım Bihrüz didi pādīşāh adı ile fāl tūtup

[596a] (1) oğlı kıızı yok idi göñlinden anı oğul idindi. Dāru’l-mülk olan şehre aldı. (2) Ol bir ḫarındaşı Rüzbe daḫı çün ırmağın ol bir tarafına düşmıḫdi ittifāk yol üzerine (3) idi. Bir miḫdar yolcılar geḫiyorlar idi. anı bulup bileler nice alup gitdiler. Birbirlerine şavāb (4) budur ki oğlanı şatup aḫḫesin de üleşevüz didiler. Anı bir şehre iletdiler anda şatalar. (5) İttifāk Cevheri ‘avretiyile bu şehre iriḫmıḫler idi .Bir gün esirciler bāzārında gezerdi. (6) Gördi birḫaḫ kimesneler bir oğlancuğı şatmak isterlerdi iḫerüsinde ḫanı ḫaynadı. Anı bī- (7) iḫtiyār almağa meyl eyledi. İstedükleri behāsın virüp oğlancuğı anlardan şatun aldı. (8) Evine götürdi ‘avreti anı görince bilüp feraḫından feryād itdi. Oğlanı öpüp ḫoḫup (9) atasına Rüzbe adlu oğluñ budur didi. Atası da sevindi yüzin gözin öpdı şād oldu. (10) Aḫvālin şordılar atası şuya atdığı ve şu iḫinde başına gelen mā-cerāyı ve kendüyi yolcılar (11) bulup atası olınca deġin geḫen aḫvālini bī’t-tamām söyledi. Cevheri ‘avretine bu oğlan (12) cıgumuz elimüze girdi. Şavāb budur ki döneyüz Digrik pādīşāh yanına varayuz ki ḫoḫ (13) iḫsānını gördüm didi. Oradan döndiler ki Digrik’e geldiler. Cevheri pādīşāhuñ (14) der-ġāhına vardı kendüsine buluşup başına geleni ḫikāyet eyledi. Kerimü’ş-şān pādīşāh (15) anı ḫoḫ gördi ve ‘ulūfesini arturdu. Cevheri de anuñla Rüzbe’ye Cevheri’nüñ ‘ilmini (16) ta‘līm eyledi. Kendü gibi bu da bu ‘ilmde māhir oldu. Tamām ‘alī taḫḫıl eyledi. Atası anuñ (17) kemāl-i şerrinden ve her nesnede başiret u ma‘rifetin görüp aña bir miḫdār māl-ı sermāye virdi. Anı (18) ticārete gönderdi. İttifāk ticāret üzere bāzergānlar ile ol şehre ḫarındaşı Bihrüz (19) alup giden pādīşāhuñ mülki idi ve ol pādīşāh vefāt itmiḫ. Bihrüz’ı veli-‘ahd (20) idinmiḫ idi. Hāliyā şehrde ḫarındaşı Bihrüz pādīşāh idi ve ‘ādil ḫopmıḫ idi. (21) Re’āyāsı andan şākirler idi. Rüzbe şehrine geldüġi gibi bir cevheri bāzergān geldi. (22) Pādīşāha lāyık metā‘ları var didiler. Bihrüz Şāh anı ḫuzūrına ḫaġırtdı. ḫoḫ zamān (23) geḫmiḫdi birbirlerini

bilmediler ammā qarābet kanı ikisünün de gevdelerinde kaynadı. Tabī' atleri birbir (24) lerinden mufārekat itmişti. Bihrüz Şāh andan vāfir cevāhiri alup behāları için çok (25) māl virdi. Rūzbeh ziyāde fā'ide eyledi ve aña saña 'ulūfe ta'yin ideyin. Gel benüm yanumda (26) tur didi. Rūzbeh hıdmet-i pādīşāh baña fāhrdur ve lākin bunda turmağa bir kavī mānī'üm var. Atam (27) ve anam baña ziyāde müte'allıklar dur. Ne ben anlarsuz ne anlar bensüz olabilirler. Yoḥsa mānī' (28) olmasa ben de hıdmet-i pādīşāhından ayrılmazdum didi. Bihrüz anlara kāğıd yaz anlar da (29) bunda gelsünler anlara da ri'āyet ideyin didi. Rūzbeh de didüğü gibi itdi. Atasın anasın (30) da'vet idüp pādīşāhuñ kendü ḥaqqında şefkat u ḥimāyetin beyān eyledi. Bu eşnāda (31) Bihrüz Şāh'uñ bir ḥaşmı var idi. Üzerine memlekete segirtti kendü de anlaruñ def'ine kapusunda (32) olan ekşer-i 'askerin karşı göndermiş idi. Kapısı tenhā kalmış idi bir gice Rūzbeh'i (33) meclisine da'vet idüp oturup anuñla muşāhabet iderlerdi. Bihrüz Şāh'uñ uykusı

[596b] (1) gelüp yatdı. 'Ādet üzere pādīşāh bekleyin bekçiler beklemeye geldiler Rūzbeh pādīşāh uyu (2) duğı gibi 'üryān kılıçla şabaḥa degin pādīşāhuñ başı ucından turup uyımadı. (3) Nā-gāh ḥaṭā ola diyü pādīşāhı bekledi. Kazāyla Bihrüz Şāh ol ḥaşmı üzerine (4) gönderdüğü 'askeri şanup bakıyye-i seyf olanları bir yire cem' olup içlerinden ba'zı (5) yarar kimselerin Bihrüz Şāh'a göndermişler idi. Ḥaşmuñ üzerine kendüñüz bi'z-zāt gelesiz (6) diyü iltimās itmişler idi. Ol kimseler 'istical üzere ol gice içi idi ki Rūzbeh qarındaşınuñ (7) üzerine yalın kılıç ile beklerdi. Pādīşāhuñ üzerine girdüler. Gördiler uyur başı ucında (8) 'üryān kılıçla bir kimse turur. Pādīşāha kaşd ider şanup tiz Rūzbeh'i tutup bağladılar. (9) Bihrüz Şāh ḡavḡadan uyandı kışşayı ana takrīr itdiler. Rūzbeh'e Bihrüz Şāh saña ne yarāmazluḡ (10) itdüm ki sen baña böyle idesin didi. Rūzbeh pādīşāh sağ olsun bu gice bekçiler gelmediler (11) tā şabaḥa degin ben nergis gibi ayağ üzere turup gözüm yunmadum. Nā-gāh pādīşāha bir yarāmaz (12) şey irişe diyü bekledüm. Bunlar benüm ḥaqqumda sözlerin diñleme bi-çāreye rahm eyle didi. (13) Bihrüz te'ennī ehli pādīşāh idi. Anun ḥuşusunda 'amel itmedi. Hele şimdi sefere gideyorurın (14) iledüñ bunu zindānda ḥabs eyleñ dönüp gelicek aḥvālını sorup ḥaqqat-i ḥālını bilem (15) diyü buyurdi. Rūzbeh'i zindāna gönderdi kendüsi ḥaşmına karşı gitdi. Vardı ḥaşmına (16) ḡālib oldu 'askerini tağıtdı dönüp gene pāy-i tahtına geldi muḡaddema Rūzbeh'üñ kendü (17) emri ile atasına ve anasına gelesiz diyü mektüb göndermiş idi. Anlar da yola girmişler idi (18) Bihrüz seferden geldiği gün

onlar da şehre iriřdiler. oğulları Rūzbeh'i aradılar. (19) Şehr pādişāhı anı ħabs itdi. Hālā zindānadur diyū şalıgın aldılar. Tīz bir kışsa (20) kâğıdı yazup Bihrūz Şāh'a şundılar İçinde ey şāh-ı 'ādil biz iki ġarib maĥzūn (21) bunda senūñ 'adl [ü] dād ile gelmiřüzdür. Aşl da iki oğlumuz vardı. Adı Bihrūz (22) ve birinūñ adı Rūzbeh idi. Bir gün kaẓāyla ikisin de şuya aldurduk niçe zamāndan şoñra (23) hezār ile belāyla Rūzbeh'i bulduk. Bihrūz ne olduġın bilimedük. Rūzbeh ticāretle bunda gelmiř (24) idi. Bize kağıd göndermiř pādişāhuñ baña nazarı vardur siz de bunda gelūñ dimiř. Biz de geldük (25) pādişāh anı ħabs itdi didiler. Eger bir günāh ittiyse günāhını biz ġarīblere baġıřla. Bizüm za'if (26) u ġarībe raĥm eyle didiler. Bihrūz Şāh kâğıdı okuduġı gibi gözinden mürekkeb gibi kâğıd üzerine (27) yař aķıtdı. Bildi ki gelenler atası ve anasıdur ve ħabs itdüġi ġarındaşıdur. Tīz kâğıd verenleri (28) getürūñ didi ve tahtından ařaġa inüp anlara ġarşu segirtti iriřdüġi gibi ellerine ayaġlarına (29) iriřdi. Ol Bihrūz adlu oġluñuzdan işde benin Rūzbe řaġdur didi def'ī ādemler (30) gönderdi. zindāndan ġardāşını getürdiler. Sen benüm ġardāşum imiřsin diyū nevāĥtlar eyledi. (31) Atasın ve anasın ħaremine gönderdi andan şoñra ölince oğulları yanında ĥoř-ĥāl (32) oldılar. Dünyā anlara daĥı pāy-dār kalmadı. 'Āķibet ĥāke girdiler. Bu ĥikāyet anlardan (33) yādigār kaldı. Cevherī oġlancuġları şuya atmaġda 'acele itmese oğullar firāk ile

⁷⁰[598a] (1) bunca meřaġķat ü renc ü belā çekmez idi ve eger Bihrūz Şāh ġarındaşı Rūzbeh'i tıtduġları vaķt (2) te'ennī itmeyüp 'acele ile öldürse ölince içinde daġ olurdı ve ĥasret ü nedāmet barmaġı (3) ġalurdı. Te'ennisile peřimān olmadı belki 'āķibet-i mesrūr u řād-mān oldu. **Ĥikāyet:** (4) Getürmiřlerdür evā'ilde bir pādişāh-ı 'ādil [u] dād idi. Leřker ve cāh u māl u 'izz u cāh ehli (5) idi. Dār-ı dünyāda hemān bir oġlı var idi. Anı cānı gibi severdi gözlerinūñ nūrı ve gönlinūñ (6) sūrūrı idi. Her ne dirse anuñ sözinden çıķmazdı ve murādından tařra olmazdı. Ammā (7) řeh-zādenūñ mizācı be-ġāyet 'acele vü řitāb üzere mecbūl idi. Taġī'atinde řabr u te'ennī ġoñma (8) mıřdı. İttifāk günlerde bir gün Mıřır'dan Ĥaleb'e bir bāzergān geldi. Mıřır metā'lar (9) getürdi. Andan řeh-zāde içün ba'zı ġumāřlar almıřlar idi. Aķçelerin almaġa bāzergān ġāĥi (10) sarāy ġapusına gelürdi. Şeh-zāde anı görürdi. Ekřer zaman yanına çağırdur. andan bāzergānlar (11) cihān-ı dīde olur diyū gezdüġi memleketlerinūñ pādişāhlarınuñ aĥvālini řorardı. Bāzergān (12) görüp iřitdüġinden aña her birinūñ aĥvālinden söylerdi. Bir gün 'ādeti üzere bāzergān (13) ile bu aşl-ı kelimāt iderken ittifāk bāzergān Mıřır

⁷⁰597. varak 596. varaġın aynısıdır.

sultānının bir ḥüsnā vü dilārā kıızı vardı ki (14) cümle Çin naḳkāşları anuñ zülfi-perçemini naḳşın yazarken ḳalemlerin şıyarlar ve cümle ‘ālem vaşşāfları anuñ (15) vaşf-ı cemali iderken devāt gibi ağız açup ḥayrān ḳalurlardı. Kızuñ vaşf u cemālin bāzergān (16) ol ḳadar mübālağa iddi ki şeh-zāde aña ‘āşık-ı dil-figār oldu. Anuñ dil-i pür-şitāb daḥı görmedin. (17) ‘Aşḳ emrinde daḥı ‘acele itdi. ‘Aşḳ ḡavḡası elinde giriftār oldu. Der-ḥāl atasına (18) ḥaber gönderüp başuma bir müşkil vāḳı‘a geldi. Nā-gāh sultān-ı Mışır’uñ kıızı ‘aşḳına giriftār (19) oldum. Baña alıvirürseñ cānumı bu içine düşdügüm deryā-yı bī-girāndan necāt sāḥiline (20) iriştürürin. İllā bu ḥayāt-ı müste‘āra vedā‘ iderin didi. Atası ve anası anı çağırup eydür sözüñ (21) başum üstine ammā ḳorḳarın Mışır sultānı bizi beḡenmeye. Saña kızın virmeye. Mülk-i Mışır Ḥaleb gibi degüldür. (22) Aña ḥükm andan bizi kendüye mu‘ādil şalmaz gel bu sevdādan vazgeç didi. Görür sözün (23) digmez hevā-yı ‘aşḳa şabr u ḳarārı dāmeni elinden çıkmış. Bir dāne oḡul olmaḡın sözünü (24) redd idemedi. Żarūri rızāsına tābī‘ olup vāfir tuḥfe [vü] eşyālar ve mu‘teber ilçiler ile nāme yazup (25) Mışır sultānına gönderdi. Oḡlı içün kızın istedi. Nāmesinden ziyāde tazarru‘ u tenezzül gösterdi. (26) Ḳuluñuzu bu şeref ile muḥtaşş bendelerüñüz ‘adādından iderseñüz cānumuz sultānuñ mevfiḳ-ı rızāsından (27) maḳām-ı ḥıdmetdedür didi. İlçisi ve hedāyāsı ile nāmesin sultān-ı Mışır’a iletüp teslim idicek. (28) Nāmede itdüḡi tazarru‘ atı görüp utandı. Baña Ḥaleb pādīşāhının oḡlına kız virmek de (29) ‘ār yok. Virürin ammā anı imtiḥān idüp göreyin kızuma tamām raḡbeti var mıdur? kābini (30) içün vāfir māl isteyin göreyin edāsına iltizām ider mi didi. Gelen ilçi bir vech ile (31) cevāb-ı nāme yazup gönderdiler. Bizüm size kıızı virmekden ḳaçmamuz yok ammā kızuñ anası (32) ve dāyesi her kim ki bizüm kızumuzu alursa elbette aña nişān sâ’ir esbābdan ḡayrı altmış bin (33) naḳd altun göndermek gerek dirler. Ma‘lūmuñuzdur bu ḥuşusda ḥavātın ṫarafeynin de rızāları

[598b] (1) maḳşūddür. Bākīsin bilürsüñüz ilçi bu cevāb ile Ḥaleb’e irişicek. Ḥaleb şāhının ḥazīne (2) sinde ancaḳ kırḳ bin altun bulındı anı gönderüp ḥāliyā ḥazīnemüzde ancaḳ bu miḳdār (3) bulındı gönderdük ‘aḳd-i nikāḥ olsun yigirmi bin altunı gönderelüm didi. Mışır (4) sultānı daḥı rāzī oldu. ‘Aḳd-ı nikāḥ idüp muntazır oldılar ki yigirmi bin altun daḥı gele kıızı (5) vireler. Ḥaleb’e bu vech ile ḥaberleri geldi. Ḥaleb şāhı daḥı muntazar oldu ki memleketden ḥarāc alınmaḳ (6) vāḳti gelüp ḥazānesine ‘ā’id olıcaḳ māl gelecek yigirmi bin altunı gönderüp kıızı (7) ala. Ammā şeh-zāde bu zamāna şabr itmedi. Yine ‘acelesi ḥūyunı eline aldı. Benüm atasına benüm evvel (8) zamāna

dek şabr itmege tākātüm yokdur. Hemān şimdi memleket şalgün şala yigirmi bin altun gönder. (9) Kız gelsün didi. Atası oğul zulmün ‘ākıbeti vaḥīmdür. Senün düğünün şenlüğinden ötüri (10) re‘āyayı evlerine hezār ğamı şalmağ olmaz. Bir kimesnenün göñli hoş olsun diyü niçe yüz bin kimseyi (11) dil-teng idemezsin. Gene seni şakunırın birkaç gün harāc cem‘ idecek. Vaḳte degin şabr eylesesin (12) didi. Çün şeh-zāde ‘acüliydı. Bundan melül oldu. Yigitlik zamānına mağrūr idi ve hem ziyāde (13) civan-ı şir-dil idi. Ğazabla atasının öninden kalkdı gitdi. Mā-dāmki atum altumda ve kılıcum (14) belümde ve kuvvetüm kolumdadur baña māl eksük olmaz didi. Atasının öninden çıktuğı gibi (15) bir rikāb-dārıyla ve iki hıdmet-kār ile dağı süvār olup beyābān tarafına toğrı gitdi. İttifāk Mısır (16) tarafından bir ‘aẓīm kār-bān gider idi. İçlerinden niçe māl ile meşhūr be-nām ḥāceler var idi. (17) Māl-ı firāvān ile yola girmişler idi. Şeh-zāde anları göricek tiz kuvvet-i bāzūya tayanup anlara na‘ra (18) urdı. Üzerlerine at şalup oğa tutdı ve nizesin eline alup dört yanlarından anlara (19) koyıldı. Niçe kimselerin yıkdı. Meger kār-bān içinde bir ma‘rūf bāzergān var idi. Ziyāde (20) şecā‘at ile mevşūf kimse idi. Adına Ğurāb-ı Mağribi dirlerdi. Civān yalunuz bir civānün bu cür‘etin (21) ve iḳdāmın gördi. Ğayrete gelüp şeh-zādenün üzerine ḥamle idüp ḥavāle oldu. Evvel (22) ḥamlede anı atdan yıkup indi bağladı. Bir dere üstine berk idüp yollarına revāne oldılar. (23) Tā ki Mısır şehrine irişdiler. Ğurāb-ı Mağribi’nün Mısır sultānı ile bilişlūgi var idi. Ba‘zı (24) pış-keş birağup önine vardı. Tahtı karşusunda otururken ittifāk Haleb şāhının nāmesi ile (25) kāsıdı irişüp öninde nāmesi okındı. Mazmūnında bir müddetdir ki bende-zādeñüzi kağıtduğ incitmekle (26) bundan çıktı gitdi ki ol bākī yigirmi bin altunı ḥaremine ilete. Eger anda vardı ise mu‘accelen (27) bu cānibe i‘lāma ḥimmet eylesesiz ki ḳalbümüz ārām eyleye diyü yazılmışdı. Ğurāb-ı Mağribi nāmenün mazmūnını (28) işidicek ḳārīneyle aḥladı ki kendinün ḥabsinde olan Haleb pādīşāhuñ oğlıdur ki nāme (29) [anuñ] içün geldi. Def‘i döndi evine geldi. Şeh-zādenün yanına varup muḳaddemā varup saña (30) kār-bānı başmağdan ol cür‘ete bā‘iş olan ne idi. Tenhā ol ḳadar kimseye gözün (31) urmağ elbette ḳolayına degüldür. Bunuñ aşlı bilmek isterin. Elbette baña dimek gereksin didi. (32) Şeh-zāde aşlı ne olsa gerek vesvese-i şeytān idi. Şimdi senün elünde yine eger (33) baña luḳf idüp beni āzād iderseñ kendü keremün yok dirlerseñ gel beni her ne behāya

[599a] (1) dirseñ şat. Buña bir kāğıd vire her ne yirde dirseñ behāyı saña edā ideyüm didi (2) ve kendüyi aña bildürdi ve sırrını aña açdı. Ğurāb-ı Mağribi’nin bendini

kalduurup eline ve ayağına (3) düşüp şeh-zâdeden ‘özlürler diledi. Eger maşlahatuñuz yigirmi bin altun ile biter ise (4) ben size ödönc şimdi burada vireyin. Baña Haleb’de teslim idecegüñe elüme kendü (5) hattuñla kâğıd vir didi. Şeh-zâde aña bu luğ için vâfir minnetler itdi. Hâce Ğurâb (6) yigirmi bin nağd altun virdi. Şeh-zâde alup düğün yarağına şarf itdi. Emîrâne (7) ve bâzergâne libâslar ile tonanup sultân-ı Mışır öñine vardı. sultân-ı Mışır anı beğendi. (8) Ğirân hil‘atler geydürdi. Bî-kerân in‘âm eyledi. Cemâl ü kemâl ile ârâste olup bir hûb (9) civan idi. ‘Acele ‘aybından ğayrı ‘aybla âlûde degül idi. Sultân-ı Mışır emr itdi. Hemân (10) bir sūr tertîbe başladılar. niçe düğündür oldu. Mışır şehri içinde niçe gün zükür u ‘inâs (11) arasında şenlikler ve şadlıklar oldu. Âhır ki vilâyet-i Mışır’da şimdi de itdükleri âyîn-i (12) kadîm-i küfr üzere cilve gicesi didükleri gicede gelini muhkem zillet iderler. Cümle (13) havâtîn belki niçe ricâl-i nâ-mağremiñ yanına cem‘ olurlar. Bu zînetle anlara ‘arz-ı cemâl eylerler. (14) İçlerinde niçe dürlü dürlü tavrlar ile niçe def‘a tāvus gibi cilve ider. Cemâl ü yâl ü bālîni (15) temâşâ iderler. Şeh-zâde olduğı sarâyda içmege meşğûl oldu. Bir miqdâr buhâr-ı mey başına (16) çıkdı vesvese-i şitâbı yine ana ıztırâb virdi. Kalkup geline cilve itdükleri mecma‘-ı (17) havâtîn olan sarâyıñ bağçesi içinde cilve-hânenüñ bir beceresi altında bir yirde şaklanup (18) cilve iderken geline temâşâ itmege oturdu. Kız kalkup ğâhî tāvus-ı hîrâmân gibi cevalâna (19) geldükçe tîz becere yanına varup müşebbek içinde anı temâşâ iderdi. Bir ân dahı şabrı ve kararı (20) yoğ idi. Meşâ‘il-i tâbân ile cilve-hânenüñ ise her tarafı rûz-veş gibi münevver idi. Kız cilve idüp (21) tenhâda anı temâşâ iderken kazâyı pencerede kızuñ gözi şeh-zâdeye toğandı. (22) Gördi bir nâ-mağrem kimse pencereden havâtîni seyr ider. Meğârimi nâsı gözden geçürür. Anı bî-gâne (23) kimse şanup kendü şem‘-i cemâlî pervânesi idüğinden haber-dâr olmadın. Bir câriyeye mağfi söyledi. (24) Tîz iki demür şişleri ocağı koyup muhkem kızdurdu. Kızuñ femânıyla iki elin iki (25) âteşin şişler ile ğaflet ile geldi. Pencerenüñ içerisinde müşebbekler arasında güyegünüñ(26) iki gözlerin rastlu dürtti. İki gözlerin bile kör itdi. Bî-çâre arkası (27) üzerine yıkılup âh itdi. Havâşından bir cemâ‘at segürdişüp gördiler. Dâmâd kendüsidür (28) nâ-ğâh içlerinde bir âh [u] feryâd kıpdı. surın sürürü ânî mateme ve ğuşşâ vü sürura mübeddel (29) oldu. Şeh-zâdeyi kalduurup bir münâsib yire iletdiler. Üstâd [u] hâzık tabîbler ve cerrâh (30) lar getürdiler. Niçe zamân ‘ilâc itdiler. Cerrâhati eyü oldu. Gelinle ikisini taht-ı revâna (31) koyup Haleb’e atası yanına gönderdiler. Tabî‘atında olan ‘acele vü şitâb âhır başına bu belâ (32) lar getürdi. Bu hikâyetden ‘uğalâya hisse

vardur ki kendülere mümkün oldukça te‘ennî (33) vü sükûtı şî‘âr ideler. Ta‘cîl u şitâbdan ictinâb üzere olalar ki tâ ki ‘âkıbet kârları

[599b] (1) pîşmânlık olmaya. **Hikâyet:** getürmişlerdür ki Hîndü-sitân illerinde bir kavî-re’y sükûn (2) u te‘ennî ehli pâdişâhı ‘ali-câh var idi. Anuñ havâşından zerre kimse hıdmetinde [dört kimseler] olurdu. (3) Dördi de qarındaşlar idi. Her biri pâdişâhuñ gicelerde tâ hâtûnıyla yatduğı yirde bekçilik (4) iderlerdi. Şabâha degin nevbet ile gelürlerdi. Her biri pây-ı tahtında ayağı tutarlardı (5) Rây’ı beklerlerdi. Dördi dağı belki gice de gündüz de nedîmleri ve hemîşe enîs ü celîsleri (6) idi ve Rây tâ şabâvet-i eyyâmından hıdmetinde olurlardı. Dördi de tamâm mu‘temedler idi (7) ve eski emek-dârlar idi. Meger bir gice serîri üzerinde hâtûnı ile yatup uyurlar idi. (8) ‘Âdetleri üzerine evvel dört qarındaşuñ birisi hıdmetine gelüp Rây’ı beklerlerdi. (9) Başı ucında ve ayağın turup nergis gibi gözine uykusını harâm itmişdi. Nâ-gâh (10) gördi şakfından bir ‘azîm yılan süzilüp indi ve Rây’ın döşegi üzerine toğrı (11) sürindi. Başın kaldurup kaşd itdi ki yanında yaturken hâtûnını şoka. Bekçinüñ cân başına (12) şıçradı. İlerü varsa nâ-gâh Rây bu hâlde uyana kendüden bir yañlış gümân ide diyü (13) korkdı. Hemân kemânına bir ok gözleyüp atdı. Yılanı bir ok ile tamâm itdi. Ölüsini yay (14) ucıyla alup yatdukları serîr altına bırağdı. Gördi hâtûnuñ yorganuñ üstine yılanuñ (15) bir pâre zehrlü tükürüğü pâresi düşmiş. Def‘î dülbendinden bir pâre yırtup yay ucına (16) bağladı. Hâtûnuñ başı ucına varup yay ucıyla yorganı üzerinden ol zehr-i lu‘âbını (17) sildi. Yine yirine dönince bu hâlde Rây uykudan uyandı. Gördi bekçi hâtûnuñ başı (18) ucında öte gider. Andan bu edebsüzlüğü revâ görmeyüp anuñ cânına kaşd itdi. Rây (19) aña degin şabr itdü ki bunuñ nevbeti geçüp yirine ol qarındaşı bekçilige geldi. Bu qarındaşı (20) yatağına gitdi. Rây hemân döşegi üzerinden kalkup oturdu. Tîz hâliyâ gelen (21) qarındaşına çağurdu bekçilikden öñince giden qarındaşınuñ başını kes öñüme getür diyü (22) fermân itdi. Ol dağı fermânına itâ‘at idüp segirtti. Qarındaşınuñ yatağına vardı. (23) Bekçilikden uykusuz idi. Gördi yatağına varduğı gibi uykuya varmış huzûr (24) üzerine uyur göñlinden eger bu katlin icâb bir şuc itse hiç bunuñ gibi huzûr (25) üzerine yatup uyuyabilür miydi? Zâhir budur bunuñ baña pâdişâh başını kes (26) didüğü haqîkat-i hâli bilmedin. Yañlış bir gümân ile dimişdür. Hele bir kerre dağı Rây’a varup yoklayın (27) göreyin nedür didi? Arada şefkat dağı galebe itdi. Bî-tekellüf başını kesmedi. Yine Rây (28) yanına vardı. Rây başını getürdüñ mi didi. Civân yok getürmedüm didi. Rây n’içün (29) didi. Civân anuñ’çün ki hâtıruma bir hikâyet düşdi.

Hele evvel varayın bu hikāyeti (30) pādīšāhuñ sem‘ine iriřdüreyin andan řoñra her ne fermān iderse itā‘at ideyüm diyü (31) fikr eyledüm didi. Şabr u te‘ennī ehli pādīšāh idi. Hīç sözinden tīzlenüp ıztırāb (32) itmedi. Hikāyetüñ nedür söyle diyü buyurdi. **Hikāyet:** Geçmiş zamānlarda bir pādīšāh (33) var imiş. Rivāyet ider ki avı be-gāyet severdi. Hemīşe şikāra ħarīř idi ve toğanı

[600a] (1) vardı ki anuñ minķārı ħorkusından nes-i tā‘ir felek-i sūnbüle-i şātırı arasında gizlenüp (2) her bir pervāzında hevāda bir sīmurğ indürse olurdu. Pādīšāh ol toğanı be-gāyet severdi. (3) Şikārlarda ekseriyā elinde ħomazdı kendüsi götürürdi. İttifāk bir gün ol pādīšāh (4) şikāra binmiş idi. Şahrāda gezerken nā-gāh öñinden bir āhū ħalkdı pādīšāh anuñ ardınca (5) atın segirdüp anı ħovalamağa başladı. ‘Aķabince vāfir segirtti. Aña yitmedi. ‘Askerinüñ gözlerinden (6) ħayb oldu. Bu eřnāda pādīšāha ziyāde ‘atş ħalebe eyledi. Rikāb-dārı ħazır degül idi (7) ki andan içmege řu taleb ide. Ammā terkisinde bir ħadeħ var idi. Āteř-i ‘atşın söyindürmege dört (8) yaña segirdüp ola ki řu bulam içem veyā bir ağaħ sāyesi bulam inem diñlenem diyü cüst u cū iderdi. (9) Hele ırāħdan bir ağaħ görindi. Segirdüp kendüsi ol ağacuñ sāyesinde bıraķdı. Elinde (10) ol toğan daħı bile idi. İndi ağacuñ sāyesinde oturdu. Meger ağacuñ üzerinde (11) bir ‘aźīm zehrlü yılan vardı. Pādīšāhuñ üzerine yuķarudan zehrler saħabařladı. (12) Ağacuñ yaprakları arasından sırħa gibi dökülürdi. Pādīšāh anı ħiy ħatrānı řanup (13) ħadeħin fitrāħdan ħözüp anuñ altına tıtdı ki bir pāre irkile anı içüp anuñla def‘-i ‘atş (14) eyleye. Hele bir miķdār irkildi pādīšāh ħadehi eline aldı ki içe. Hemān toğan ħanadıyla (15) [ħadehi] ħalup içindeki zehri dökdi. Pādīšāh tekrār ħadehi yuķarudan zehr-i ħatrānı eline (16) ħodı ki muttařıl yılan kendinüñ ħaberi yoħ iken üzerine saħardı. Gene řüretinde ħadeħ (17) içine bir miķdār zehr daħı irkildi. Pādīšāhuñ teřneliĝi ħadden ařmışdı. Gene ħadehi (18) eline alup nūř ideceĝi vaķt yine toğan ħadeħ olan elinden yana ħeküp paraladı. (19) ħadehi ħanadıyla urdu. İçindeki zehri yine dökdi. Pādīšāh ħazāba gelüp toğanı yire (20) ħalup helāk eyledi. Pādīšāhuñ rikāb-dārı ardınca řoylanup arardı. Bu eřnāda (21) yanına iriřdi. Pādīšāhı bu mertebede teřne vü ħuřk-leb ĝoriceĝ getürdüĝi miřharanuñ (22) tīz ağzını açdı. ħadehi pāk yuyup içini āb ile tıldurdu. Pādīšāha řundu (23) alup içdi. Cānı tāze ħayāt buldı. Bir miķdār kendüye gelindi. Rikāb-dār ĝördi (24) yanında toğan helāk olup yatur. Pādīšāha sebeb-i helākın istifsār itdi. Pādīšāh (25) mā-cerā-yı ħikāyet idüp ben řuřuzluķdan ölidüzdüüm. İttifāk bu ağaħ üzerinden (26) ħiy yaĝar didi. ħadehi altına tıtdum bir miķdār ħiy irkildi. İçeyin diyince

çekindi. (27) Kānādıyla kadehi urdı baş aşağı itdi içindekini tutdı dökdi. İkinci kadehi bir dağı (28) kodum yine böyle eyledi. Ben de şusuz gāzabı ile toğan ağaca çalup öldürdüm didi. Rikāb-dār (29) ağacın üzerine degdi gördi bir ‘aẓīm yılan yaprakları arasından başı aşağı (30) şarkıtmış tırmadın aşağıya zehrini döker. Pādīshāha toğanı bī-günāh helāk itmişsiz. (31) Hāqīkat-i hāle vuḳūf itmeyin ıveceñlikle bunun gibi şerīfe cān-verı elden çıkarmışsiz. (32) Yukarı ağaç üzerine bakın görün. Ol sizi ne aşl belādan şaklamış. Bu yağın çiy (33) degül belki zehr-i helāhil-i kātildür. Toğan anı görmese nūş eyleseñüz cān-ı ‘azīzñüzde

[600b] (1) ayrılırduñuz. Ol sizi ne aşl belādan şaklamış. Bu yağın çiy degül belki zehr-i helāhil. (2) Hele toğan size qarban olmuş bi-hamdi li’llāh kazā üzerñüzden şavılmış didi. Pādīshāh ağaç (3) üzerine bakup yılanı ol hālde gördi. Toğanı ıveceñlik idüp öldürdüğine perīshān (4) u pīshān oldu. Ammā pīshānluğında fā’ide itmedi. Ben de fikr itdüm gördüm. Eger qarındaşınıñ başın (5) kesüp getürsem cā’iz ki soñra pīshān ola pīshānluğında fā’ide itmeye didi. Rāy bunı (6) işidicek hāmūş oldu. Aña degin ki çün nevbet üçinci qarındaşın geldi. Pādīshāhı (7) beklemege gelüp ikincileri yatağına gitdi. Rāy bu def’a buña müteveccih olup var fülānıñ (8) qarındaşınıñ başını kes getür ki huzūrumda bir edebsüzlik itdi ki cezāsı kātildür didi. Bu dağı (9) anıñ üzerine vardı. Bu dağı anıñ gördüğü huzūr üzere uyur. İkinci qarındaşı itdüğü (10) fikri idüp ‘alāka-ı ulıvvet başın kesmekden bunı da alıḳodı. Gene Rāy yanına döndi. (11) Tekrār emri nedür yoklayıvarduğı gibi Rāy kanı qarındaşınıñ başın kesdün getürdün mi (12) didi. Civān evvel qarındaşı didüğü gibi pādīshāhuñ fermānıyla diledüm ki qarındaşınıñ başını kesem. (13) Ammā kesmeden bir hikāyet önüme düşdi. Diledüm anı evvel sem‘-i a‘lāñuza irişdürem buyurur (14) sañuz andan başın kesem didi. Rāy haşlet-i mahmūde-i te’ennī vü sükūn üzere olmağın hiç (15) buña da tınmadı. Hikāyetüñ söyle nedür işidelüm diyü buyurdi. Ol da başladı. **Hikāyet:** (16) **Hind kitāblarında mestūrdur.** Bir zamānda bir kadir u qahir pādīshāh-ı ‘ālī-cāh var idi. Niçe (17) zaman idi oğul ārzūsın iderdi ki kendüden soñra yādīgār ve memleketde halef-i pāy-dārı (18) qalaydı. Āḫir ārzūsına irişdi. Bir dil-bend-i ferzendi toğdı. Şekl ü endāmı hūb bir pūr- (19) maḥbūb idi. Pādīshāh aña ziyāde sevinüp vücūdı ile cihān gözine rūşen oldu. Aña (20) muhabbetden da’im beşigini taḥtı öninde ḳodururdi. Aña nīk dāyeler tutup emr itmişdi. Bir ān (21) ḥıdmetinden hālī olmazlardı. Anıñ şem‘-i vücūdı üzere pervāne olmuşlar dönerlerdi ve bu pādīshāhuñ (22) bir nīmsi var idi. Hemişe anıñla oynardı. Aña da

oğlancuğun beşigi yanında yir itmişdi. (23) Orada yatur tıururđı ve nıms kedi şüretinde bir hayvāndur. Ādeme me'lūf olur ādemle (24) oynar yılan gibi haşerāt-ı arzūñ be-gāyet 'adūsıdur her ƙağısın görse (25) öldürmeyince ƙomaz. Arz-ı Mışır'da dağı çokdur. A'yān-ı halk anı evlerinde kedi gibi (26) beslerler. Haşerāt-ı arz ādemūñ yöresine uğratmaz. Pādişāh da oğlancuğı haşerāt-ı (27) arzdan şaƙınmak içün nımsi hemişe beşigi yanında bağıladurđı. [Beşik] yanında hāli (28) olmazdı. İttifāƙ bir gün dāye beşik yanında gayb iken ol sağıında bir bü (29) yük yılan inüp oğlancuğun beşigine ƙaşd itdi. Nıms orada hāzır idi. (30) Tiz yılanı ƙarşulayup anuñla muhkem uğraşdı. Eli yüzi ƙan oldu. Āhır n'eylerse (31) eyleyüp aña gālib geldi yılanı öldürdi ölüsünü süriyüp oğlancuğun (32) beşigi altına bırağıdı. Bir zamāndan dāye geldi. Gördi nımsūñ yüzi gözi kıızıl ala ƙan (33) olmış. Anuñ aslı ne idügin yoklamayup bilmedin. Oğlancuğı yidi şanup bī-te'emmul

[601a] (1) tiz pādişāhuñ önine vardı. 'Aceleyinle oğlancuğı nıms yimiş diyü haber virüp başın (2) gözün yoldı. Pādişāh andan beter 'acele idüp geldi. Beşikde oğlancuğı yoklamadın (3) nımsūñ başına bir bozdoğan ƙalup ol hayvān-ı bī-günāhı öldürdi. Andan beşikde soñra (4) beşikde oğlancuğı yokladılar gördiler sağı ve beşigūñ altını yokladılar gördiler (5) bir ejder gibi bir yılan ölisi yatur. Bildiler nıms helāk itmemişdür. Pādişāh 'acele idüp (6) nıms öldürdüğüne pişmān oldu. Ammā bir vaktde pişmānluğ fā'idesi olmadı. Ben dağı (7) fikr idüp gördüm ƙarındaşımuñ başın kesüp getirürsem cā'iz ki soñra ƙarındaşımuñ başı (8) bī-günāh olduğı zāhir ola pādişāh pişmān ola pişmānlık da fā'ide itmeye. Hem pādişāha (9) vebāl ola hem bir ƙadimi hıdmet-kārın böyle itdüğü ile ƙalbine melāl bürine. Bāķi fermān (10) pādişāhuñ didi. Be-gāyet ehl-i inşān ve şāhib tefahhuş [u] te'ennī pādişāh idi. Bu iki kışşadan (11) hisse alup emr itdi. Ol mücrim gümān itdüğü ƙarındaşların ihzār itdiler. Aña yüz tutup (12) dün gicesini gördüm edebsüzlük idüp haremümūñ tahtı yanına geldūñ. Bunu bilmez miydūñ ki (13) pādişāhların gayreti āteş gibidür ki az yil ile yaluñlanur ve her şuyla şöyinmez didi. Civān (14) benüm toğırluğum beni mehālikden şakladı. Pādişāh ƙulı hağıında itüğü gümānda hağā itmişdür. (15) Eger hağālarına burhān isterlerse taht altına nağar itsünler didi. Pādişāh emr itdi (16) taht altını yokladılar. Hātūnuñ başı ucunda öldürdüğü yılanı buldılar. Civān diñledüğü (17) zāhir oldu. Rāy 'aceleyle emr idicek ƙarındaşları kendüye ol hikāyetler idüp (18) tehevür itmedüklerine anlardan şükrān getirüp hağayla elinden ƙatl-ı günāhı şādır olmaduğına (19) hamd-ı firāvān itdi ve bu tağrible dört ƙarındaşa bile

hîl' atler ve teşrîfler erzânî eyledi. Andan (20) sonra hergiz ta' cil üzere nesneye fermân itmedi. Her ne şebât u te'ennî üzerine sâbit-ka-dem oldı. (21) **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki Herî şehrinde bir dâniş-mend var idi. Zamânında fazl u kemâl (22) ile ol hıttanuñ ferîdi ve dîn ü diyânetle vahîdi idi. 'İlm u 'ameli cem' itmiş bu iki sa' âdete (23) fâ'ide olmuş kimse idi ve 'ilm [ü] 'amel ile 'ömr geçürmiş pîr olmuşdı. Herî şehri içinde bir 'âlî (24) sarây mişâl evi var idi. İttifâk ol vâkt ki Sultân Maḥmūd rahmetu'llâhi 'aleyhe Herî şehrine (25) geldi. Ümerâ-yı kibârdan 'Abdu'r-Râhman Ḥâl ol pîr 'âlimüñ evine kondı. Evi gâyet (26) begendi ve Sultân Maḥmūd'ün ḥavâşşından idi. Eksüksüz meclis-i ḥalvetine vardı. Bir gün (27) gene Sultân Maḥmūd'ün meclisine varup otururken eşnâ-yı kelâmda kuluñ konduğum ev bir (28) pîr kişinüñ evidür. Kendüsi ḥalka 'âlim şüretinde gösterür. Evi içinde bir ḥalvet- (29) ḥânesi vardır. Her gice aña girür şabaḥa degin taşra çıkmaz. Ben de şordum bu ḥalvet-ḥâne (30) içinde n'eyler didüm. Gice namâz kılar 'ibâdet ider didiler. Ben de 'ale'l-gâflehu bir gice ḥalvet- (31) ḥânesinüñ içine girdüm. Gördüm öñine bir destî şarâb ile bir birinçden bir put komış ve öñinde (32) dizi üzerine gelmiş aña ḥıdmet ider şarâbdan içer. Öñinden ol putı ve destiyle şarâbı (33) alup ḥıdmete getürdüm. Aḥvâlini 'arz eyledüm. Bâkî fermân pâdişâhuñ didi. Sultân **enâra'llâhü**

[601b] (1) **burhânehu** bir sâ' at başına aşağı idüp te'emmüle vardı. Andan başın kaldurup 'Abdu'r-Râhman (2) Ḥâl ben pîri getürdür elbette şorar ḥaḳîkat-i ḥâle vâkıf olurun. Hele evvel sen gel elüñ (3) başuma ko benüm baş u cânuma bu sözde yalan degildüğüne and iç sonra re'y ü emrüm ne (4) iktizâ iderse eyle ola didi. 'Abdu'r-Râhman Ḥâl kalkup [elin] başı üzere koyup senüñ başın (5) cânuñ ḥaḳkı bu sözde yalanın. Bunu kendü kendümden söylemedüm didi. Sultân Maḥmūd didi. (6) Ey civân-merd buña ne bâ' iş düşdi ki bir derd-mende böyle kaşd eyledüñ. Evine konum gördüm (7) vâkı'a ḥâlin 'arz eyledüñ didi. 'Abdu'r-Râhman Ḥâl aña bâ' iş bu düşdi ki evine konum. Gördüm (8) bir 'âlî evdür. Evine tama' itdüm. Pâdişâhuñ dîn-dârlıguñ bilürin. Ḥamiyyet-i dînle benüm sözüml ile aña (9) siyâset ide. Pâdişâhdan evin istiyem baña bağışlaya diyü ümîd idindüm didi. Sultân toğrı (10) söyledüğü için eger-çi aña tınmadı ammâ artuḳ andan sonra aña i'timâdı kalmadı. Evvelki (11) i'tikâdı bozdı ve Ḥaḳḳ te'âlâya şad hezâr şükrân itdi ki ibtidâdan anuñ söziyle ol (12) bî-çâreye siyâset itmedi. Kendüye ol ḥuşûşda şabr u te'ennî kudretin virdi. Mekk-i (13) şeytândan şakladı ki 'itâbda 'acele vü şitâb idi. **Cevâmî'ü'l-Hikâyet Kitâbınuñ** (14) **Üçinci Kısımında Yigirmi Birinci Bâb Bed-**

Aşl u Bed-İ tîkād (15) Kimseler Beyānındadır. Erbāb-ı nazar yanlarında müberhen ü mukarrer (16) dūr ki āferide-kār-ı ‘ālem subhāne ve te‘ālā ṭabāyi‘-i insānda hem melekîyyet māddeşi kōmıřdur hem şeyṭanet. (17) Ammā şudur ki ifrād-ı beşer içinde ahlāk-ı ḥamīde ile mevřūf olalar. Anlaruñ mertebeleri melek (18) mertebesinden yūcedūr. Ḥilāf ol ṭā‘ifenüñ ki anlaruñ i‘tikādları řevā‘ib-i ahlāk-ı (19) zemīmeyle mükedder ola. Anlar şeyṭān kabilindendūr. Nite-ki Qur‘ān-ı Kādīm‘de buyurur. **Şeyatīne‘l-insi (20) ve‘l-cinn**⁷¹ lafz-ı řerīfi vākı‘ olmuşdur. Qur‘ān-ı Kādīm‘de bir yirde daḥı anları dōrt (21) ayaklu ḥayvāndan şaymışdur. Belki anlardan daḥı ednā tutar kālē‘llāhu subhānehu ve te‘ālā (22) **Ulā ike ke‘l- en-‘āmi bel hum eḡallū.**⁷² Pes bu bābda iltizām olınan üzere (23) bu ikin ṭā‘ifeye müte‘allik olan ba‘zı ḥikāyāt irād olındı. **Ḥikāyet: Ferec (24) Ba‘de‘ş-Şidde Kitābını Tařnīf iden Getürmiřdür.** Kendü zamānında Bağdād‘da naķibu‘l- (25) eřrāf olan Seyyīd Ḥüseyīn bin Mūsā eydür. Bir vaķtde baña bu ‘azīz misāfir gelüp (26) kōndı. Rüzgāruñ eyüsin yavuzın görmış ve ıssısın şovuğın geçirmiş mücerreb-i ‘ālem kimse (27) idi. Bir miķdār benümle oldı. İttifāk bir dostum beni evine zıyāfete da‘vet eyledi. Aña (28) zıyāfete bile gidelüm didüm. Gitmedi ben hiç bir da‘vete varmayın ve hiç bir cenāzenüñ ardınca (29) [gitmeyin] diyü and içmiřindūr didi. Ben de sebeb ne didüm. Ol da ammā da‘vete varmayın diyü and içdügüm (30) bā‘iř budur ki bir vaķtde Bařra şehrine ‘azm eyledüm. İttifāk şehre irişdügüm giç vaķt idi. (31) İsti‘cāl idüp giderdüm ki bir dostum evine varup kōnam. Nā-gāḥ yolda bir meste şaşaşdum. (32) Beni tıtdı mestli tevāz‘-ını eline aldı. Misāfirümsin ancaķ gel bu gice ben de mihmān ola diyü (33) envā‘-ı temelluķāt itdi.. Mümkün olup elinden kurtılamadum. Gördüm dāmenüm elinde alamadum.

[602a] (1) Baña muḥkem şarmışdı zarūri sōzine uydum. Beni aldı gitdi evine iletđi. İçerü girdigüm (2) gibi gördüm bir alay mestler řarāb içüp oturlar. Ben de vardum evüñ bir ḥālī kūřesinde (3) bir pāre oturup yatdum. Anlar kendi ḥāllerine meşğüller idi. İçerinüñ her yiri tamām mest-i (4) lā-ya‘kıl olup bir yire yıkıldı. İçlerinde birinüñ bir sāderü kulu var idi ki ḥüsn (5) ü cemālde māḥ gibi ṭāķ idi. Ol da aralarında mestāne bir yire řaķlanup yatdı. Nā-gāḥ gördüm (6) ol günāḥ-kārlardan biri kākup ol oğlana dest-i dırāzlık itdi. Oğlan da anı (7) efendisi şanup aña iṭā‘at eyledi. Aña kavam-i Lūṭ ‘amelin işledi. Ben yatduğum yirden (8) bu fi‘l-i řenī‘i görür. Allāḥ celle celāluḥu kōrkusıyla

⁷¹ İnsan ve cin şeytanlarını düşman kıldık (En‘ām 112).

⁷² İşte onlar hayvanlar gibi, hatta onlar daha da aşağıdadırlar (A‘raf 179).

ditrer ve istiğfâr iderdüm. (9) N'eyleyin gitmege kâdir degüldüm. Geç vakt idi. Gördüm bunuñ gibi yire düşmek evvelden bin (10) beter gördüm ğayrı çâre yok. Nâ-çâr olup yatup kaldum. Bir sâ'atden soñra gördüm (11) oğlanuñ efendisi uyandı oğlanı çağırup yanına da'vet itdi ki ol da aña bu fi'l-i (12) şenî' i ide. Oğlan dañı şimdi ferâğat eyledüñ utanmaz mısın didi. Efendisi bildi (13) âher kimse kendü adına oğlana ta'arruż itmiş. Meger evvelden evvela kalkan herîfden gümânı (14) var imiş. Tiz kalkdı bir keskün bıçağı var imiş. Kınından şıyırdı. Ol şahsuñ başını (15) kesüp teninden cüdâ eyledi. Ben anı gördüm. Ev içi baña zindân oldu. Birkaç sâ'at (16) içinde üç günâh oldu. Şabañı da yakın añladum. Ka'il varup yatduğı gibi tiz (17) kalkup evden taşra çıkdum. Henüz subh 'alâmeti yok idi. Ol yakınlıkda bir battâl (18) hammâm külhânı bulup anuñ içine girdüm. Bir küşesinde gizlendüm. Şabañ olunca yatam. (19) Bir sâ'atden soñra külhân kapusu önüne bir atlu geldi. Nidâ idüp içerüde kim var ise (20) taşra çıksun didi. Ben hiç tınmadum. Külhân kapusın çok çaldı. Gördi ses yok (21) içeri girdi. Âdem var mıdur diyü ben hod muhkem sindüm ve dört yanın aradı ocağı (22) ağızına gelüp kılıcın çıkarup ocağ içine şokdı. Kılıc ile deprendi kimse var mıdur (23) diyü yokladı ben bir küşesinde kendümi muhkem şokup bir top gibi büzüldüm. Kılıcı baña deyer (24) diyü korkumdan zührem eriyüp şu olayazdı. Hele bi-hamdü li'llâh râst getürdi. Kılıcı (25) ucu baña deymedi. Bildi ki külhân içinde âdem yokdur. Def'î yine taşra çıkdı. Vardı (26) bir 'avret ölüsi getürüp külhânıñ od yanacak yiri içine atdı. Benüm yanuma bıraktı. Ben bu (27) vâka'nuñ heybetinden ditredüm. Göñlümnden subhâna'llâh bu ne hâldür? Bir gicenüñ içinde (28) bu gördüğüm vâkı' alar nedür? Kullaruñ içinde ne siyeh-rûlar olurmuş. Âdem oğlanlarınıñ (29) bu bed-nihâd ve bu bed-i' tikkâdları nedür diyü ta'accüb iderek kalkdum ki oradan kaçam. İttifâk (30) 'avretüñ tobuğlarından altun halhâl şu'â' i görindi. Ayaklarından çıkarup halhâl (31) ları aldum. Tiz taşra çıkdum. Gördüm şabañ da yakınmış. Bir miqdâr gitdüm. Öñüme bir hammâm (32) geldi. Gördüm açılmış. Hammâma girüp âb-dest aldum. Çıkup mescide vardum. Şabañ namâzın (33) kılup Haqq te'âlâ hazretine şükr eyledüm ki beni bir gicede bunca muzâyakadan kurtardı. Ba' dehu

[602b] (1) mescidden çıkup bir dostum evine varup kapusını kaçdum. Beni içerü aldı geldüğüme (2) sevindi. Varup evi içinde şoyındum. 'Aşâmı miḥaramı kodum. Nâ-gâh gözi halhâla (3) düşüp bunı kanda alduñ didi. Ben de şüret-i vâkı' ayı evvelinden âhirine aña söyledüm. (4) Çün 'avret ölisi kışşasına geldüm. Bunı didüğüm gibi o issinüñ kararı

kalmadı. Tiz (5) kalıup evi içine gitdi. Def'i gene çıkdı. Ol 'avretün ölüsin getüren herifi göricek (6) bilür misin didi. Ben de gice idi şüretin hüd teşhış idemezsin ammā āvāzından teşhış (7) itsem olur didüm. Andan soñra hıdmet-kārlarına işāret itdi ta'ām getürdi. Bu eşnāda (8) sipāhī şüretinde bir yigit içeri girdi. Ev issi anuñla āşiyāne ve kelimāta başladı. Kelimāt (9) eşnāsından baña işāret idüp hiç bunun āvāzı anuñ āvāzına beñzer mi didi. Ben de (10) hemān ikisi bir āvāzdur ammā haqıkat-i hāl Haqq te'ālā bilür didüm. Ta'āmdan fāriğ olduğ (11) dan soñra şarāb getürdiler. Civānı şarāba tutdılar. Muħkem mest olup yıkıldı. Ev issi (12) kalıup başını kesdi. Andan baña bakıup ol 'avret benüm karındaşumdur. Bu öldürdüğüm (13) bunda aña toraşur ulaşırdı. Ben kız karındaşuma buña itā'at itme diyüp tenbih itmişdüm. (14) Sābıkdan mu'āmeleri var imiş. İl içinde adları çekilmişdi ben yasağ itmekle 'avret (15) kendüden çekilüp itā'at itmeyincek fırsatın bulup kız karındaşımı öldürmüş. (16) Bu sendeki halhāl anuñdur. Hele herifi dağı miqdārını bulup yerine vardı. Gele (17) yoldaşluk ile varup bir yirde defn idelüm didi. Ben de sözine icābet itdüm. (18) Var diyü meyyiti bir yire defn eyledük. Hemān oradan toğrı Bağdād'a yüz tutdum (19) ve and içdüm ki min ba'd kimsenün da'vetine varmayam. Yad ev içine girmeyem da'vete varmaduğuma (20) bā' iş budur ve ammā cenāze bile gitmeyin diyü and içdügüme ba' iş budur ki bir vakde Bağdād'da (21) dervāze-i haddādın kapısından taşra çıkdum. Gördüm iki kimse bir cenāze getirüp (22) giderlerdi. Gönlümden garib cenāzesine benzer. Ben de şunu bir miqdār götüreyin. Şevāb da (23) bulınayın diyüp ilerü vardum. Götürenlerün birinün elinden aldum. Ayağından yanını omzum (24) urdum gitdük. Bir zamān götürdüm. Gördüm ol elinden alduğum kimse artuğ gelmedi. Zarūrī (25) maķberesine degin iletdüm. Cenāzeyi yire koduğumuzleyin hemin maķbere kazın da benümle bile (26) getüren de ikisi de kodılar gitdiler. Cenāze yirinde kaldı. Gelmediler niçe zamān katlandum. Gördüm (27) gelmezler vardum bir āher maķbere kazıcı bulup getürdüm. Hele maķbereyi düzeltdi. Meyyiti götürdi (28) Maķberin ağzına ki aşağı indirüp defn ide. Gördi başı yok bir meyyitdür. Defn idecegi hemān (29) bu bir başsuz gevdedür Hemān baña yapışdı başuma halk üşdi. Bunı sen öldürmüşsin (30) dür diyüp beni tutup şubaşı öñine iletdiler. 'Itk u şiddetle benden şordılar. Bunı sen (31) öldürdüğñ mukarrer. Neye öldürdün diyü kimdür diyü üzerüme tutdılar. Ben isem bu töhmetden haberüm (32) yokdur. Yüzüm asmāna tutup yā 'ālimü's-sırru ve'l-hāfıfyati sen bilürsin ki ben

töhmekten müberrâyın. (33) Buñun qatlini benden tutayorurlar. [Beni] bu varqadan ħalâş eyle ki benüm bî-günâhlığuma senden ğayrı

[603a] (1) şāhidüm yoqdur didüm. Ben bu söz ile bu münācātı idince şubaşı gōñline raħm düşdi. (2) Ol cenāze taħtasını getürüñ görelüm didi. Getürdiler üzerinde bu fülān mescidüñ vaħfıdır (3) diyü yazmış. Tiz buyurdi ol mescidüñ mü'ezzini getürdiler. Andan şordı. Bu cenāze taħtasını (4) sizüñ mescidden meyyit götürmek içün kim aldı gitdi didi. mü'ezzın ğurebā tã'ifesinden (5) birkaç kimesne gelüp aldılar didi. Şubaşı evlerin bilür misin didi. Ne yirde oldukların (6) şālık virdi. Şubaşı bir bölük kimesneler gönderdi. Vardılar ğurebādan bir cem' bulmışlar ki (7) yaraqların kuşanmışlar. Göçeyorurlar imiş. Tutmışlar öñine getürdiler. Anlara şıkılcım eyledi. İkrār (8) eylediler. Anlar qatl itmişler. Anlara kışāş idüp beni ıtlāq eyledi. Hemān orada yemān (9) itdüm ki artuq cenāze bile varmayam. Eger-çi āferide-kār-ı 'ālem beni ħıfz eyledi. Zarah irişmedi. (10) Ammā ihtiyātı bunda añladum. Şübhelü olan yire varmayam.

Nazm:

[Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün]

İhtiyāt ile diril dirliği kim

Kimseye i' tikkād qalmadı

Bir zamāndur bu kim degül yā da

Dosta i' timād qalmadı

Hikāyet: 'Abdu'l- (12) **Qays Şā'ir eydür:** Atamuñ Muqbil adlu bir qulı var idi. Bir vaqtde bir suç idüp atamuñ (13) yanından qaçdı. Kimse [ana] nişān virmedi. Bulınmadı gitdi. Bir zamān bunuñ üzerine geçdi. (14) Atam dār-ı fenādan dār-ı beqāya rıħlet itdi. Ben henüz şaġire idüm. Çün evā'il-i zaman-ı (15) 'ömr-i perişānlık zamānı bilmezlikle kendü diyārumdan sefer idüp ğurbet aqālimine düşdüm. Qazā (16) kıydı beni Nuşaybın şehrine bıraqqdı. Bir gün bāzār içinde gezerdüm. Laţif libāslar geyerdüm. Egnüm başum (17) ma'mūr kīsem sīm u zer ile ma'mūr idi. Gördüm atamuñ ol nā-bedīd olan qulı yanuma çıkageldi. (18) Beni göricek bildi ben de anı bildüm. Elüme ve ayaġuma düşdi.

Baňa hezār temelluklar ve siyāsetler (19) gösterdi ve diyārumda olan ‘aķārib u ‘ařā’irümde şordı. Ben de aĥvālin söyledüm. (20) Ölenler için maĥzūn ve saĥ olanlar için mesrūr oldu. Bu şehre ġarīb geldüñ. Belki daĥı (21) tıracaķ yir de bulmaduñ. Benüm bunda yolum vardur. Mümkün olduķça esbāb [u] ma‘āřum müheyyādur. Eger (22) yüzüm üstine ķadem başup benümle gitseñ eve varsayuz. Bir sa‘āt ĥıdmetüñle rāhat olsayuz (23) olmaz mı didi. Ben de eblehler gibi anuñ taġrİR ü tezvİRİ üzere taķrİRine aldandum. N’ola diyüp sözine (24) müsa‘ade itdüm. Ol öñüme düşdi. Ben ardınca gitdüm. Beni řehrüñ ma‘mūreliginden taşra (25) nihāyetinde bir ĥarābeliġe iletđi. Ol ĥarābeliġüñ ortaluġında bir ma‘mūr ev var idi. Anuñ (26) ķapusu öñine varduķ. Ardından muĥkem kilitlemişler idi. Ķapuyı urdı der-ĥāl aĥdılar. (27) Öñümce iĥerüye girdi. Ben de [ardına düşdüm] biz girince ardından muĥkem ķapuyı yine bend itdiler. Ćün ol dehlİZ (28) den geĥüp bir ĥāneye girdük. Gördüm bir ĥařİR biraġılmıř üzerinde üç meĥİb-şüret-i (29) ĥerİf oturur. Yaraķların öñlerine ķomıřlar ĥāzİR başlar. Muĥaķķaķ bildük ki ĥarāmİlerdür. Ben (30) kendü ayaġumla ġūr-sitāna gelmişin. Göñlümden **erā ķademİ** ya‘nİ ayaġumı kendü ķanumı döker göririn. Beni ķatl (31) itmege getürđi. Zihİ nā-dānlıķ ki kendü ayaġumla siyāset meydānına gelem diyince iĥlerinden biri ķalkup (32) baňa tıbanca urdı. TİZ şoyun cümle eġnümde başumda olanları ĥıķarup altunı ve aķĥeyi (33) ortalarına dökdüm. Yalıncaķ bir ayaķ tınyıla ķaldum. Müteĥayyirāne denerdüm. Muķbil-i mel‘üne birķaĥ

[603b] (1) aķĥe virdiler. Var ta‘ām getür didiler. Ol ĥİnde ben cānuma vedā‘ idüp muķarrer bu gidecek beni (2) helāk iderler diyü cezm itdüm. Ben anlara ey civān-merdler olanca esbābumı altunumı ve aķĥeyi alduñuz (3) ĥelāl olsun. Gelüñ benüm nihādem nihādum tāze nihālin ĥayāt kökinden ĥıķarmañ. Cānumı baňa baġıřlañ zerrem andan (4) Muķbil’e yüz tıutup atamuñ ni‘meti ĥuķūķda ġözle tıuz itmek ĥaķķı ri‘āyetin eyle beni ķoyup gitme didüm. (5) Ĥİĥ sözüme iltifāt eylemedi. Belki yoldaşlarına zinhār bunı ķatl itmeyince olmañ ki didi diri (6) ķorsañuz bizi ġamz ider. Cümlemüzi varıta-ı helāke virür didi. Biri ķalkup beni saĥumdan (7) tıutup alup itđi. Bıĥaġın ĥıķardı ki beni ķatl ide. Elinden silkindüm ķırtuldum. Vardum iĥlerinde (8) benüm yaşumda bir tāze nev-ĥaĥı-ı civān-ı ĥūb-rū var idi. Anı ķocaķılıp şenİ‘ tıutındum. Gel (9) beni bu řālimüñ elinden al. Seni penāĥ idündüm. Kendümü senüñ sāyeñe bıraķdum. Baňa meded iriř. Āferİde- (10) ķār-ı ‘ālem de saña bir būñ demde irişe didüm. Civān baňa şefİ‘ oldu. Beni ķatl itmege ķomadı. Muķbil (11) bu mertebeyi daĥı ķatl idüñ diyü iķdām itđi. Civān

füzüllüğü o saa bir ıdmetdr. Emr itdiler (12) var ıdmetini ed eyle didi. Mubil-i kfir vardı. Bzra a m getrmege gitdi. Ol civan-ı (13) sde-i r arm baına eydr. Bu derd-mend beni penh idindi. Bunu min bad incitme diy benm (14) in mukem tazarru idp dilek itdi. Bu gice beni bu cemat elinden alıod. Ol da eydr. (15) n sen dilek itd kimse bu tnmasun didi. Ben de bir pre emn oldum. Bir satden (16) Mubil meln geldi. Anlara am u arb getrdi. am yidiler arb imege (17) mel oldılar. Ben ol civna n bir lufdur itd. Baa an tamm eyle. Bu gice bunlar gele (18) iesin. N-gh mest olup yatıca bunlar beni atlı iderler didm. Olan didm gibi (19) bu ieek arm baı daı imedi. Beni ıfz itdiler. Sir armler dn bucıına (20) dek ip yatdılar. abaa arb alkdılar yaraların uanup ıup armleri itmege (21) gitdiler. Olan ile arm baı benm in bir pre atlandılar. Andan ora bunlar da yaraların (22) uanup alkdılar. Baa biz de giderz. a te saa tze ayt baıqladı. Bir zamn (23) bize buluursa eylek [ide] yaramazlık itmeyesin. alk biz ııca apuyı ardından berkit aba (24) a degin uzr ile yat. abh olıca ık yola git diy baa ved itdiler. kisi de (25) gitdiler. Ben alkdum ne apusını mukem apayup ud-y teya krler eyleyp yatdum. abh (26) olduda ıkup gitdm. Hemn ol gn ol ehrden gitdm. Bu ikyetden fide budur ki (27) mam oldu. Bir kimse ki demn bed-l u n-ehl-i terbiyet eyleye. bet aa pımnlık gelir. (28) **ikyet:** Getrmilerdr ki Nun bin et-Turb el-Abad ki ve rves-y Arapdan bir a (29) idi. Anlarun ualsından bir il-i kr-dn idi. Anun  oılları var idi. (30) Birinn adı San birinn Sad ve birinn Sad idi. Amma bu uluları Sad (31) ol zamnun nm-dr ecilerinden ve b-nazrlarından opdı. yle ki arinde (32) aa arn behdur yo idi ve ortnca olı Sad atası yolın ttd. Elin inm (33) u kereme adı. -y u meamid itina-y mekrime muayyed opdı. Cihnda atam gibi

[604a] (1) eylemle ad ıkarsam. Luf u keremm yd eyleseler didi. Gck olı Sd rind-i cihn (2) ve res-i zref-y zamn opdı. Heme zarf erfler ile mcleset ider yir ier cihn (3) iinde o geerdi. Piyle-i nevle olanlardan ayrı ile turup oturmazdı. (4) Ataları Nun inn bu vech ile itilf-ı abyin ve tef gricek diledi ki (5) her birine kend yolından naıat eyleye. Anları faıatden ana. Evvel byk olı (6) Sad aırup aa ey atanun cn can-ı em iinde eh-bz u cn-bz-ı (7) b-enbzsın. Lkin dr-ı bzun inen itimd eylemek olmaz. ılı her ne

kadar keskün olsa (8) ‘ākıbet getirür. At her ne kadar yigrek olsa sürmesi olmaz. Her
 bār ki meydan-ı neberde (9) girseñ görseñ ki āteş-i kıttāl işti‘āl itdi ve ceng u cidāl
 deryāsı kıynadı ve (10) ricāl-i ħarbüñ başları meydān içinde cevğān-ı tığle
 yuvalanıbaşladı. Meydān içinde çok (11) eğlenme. Taşra çıkagör ki vaktinde kaçmak
 behādarlıkdur ‘ayb degüldür. Ħaşm-ı ġālib gelicek (12) anuñ şayd-ı dām-ı rumhı olmağ
 kişi kendüye fenā zahmı urdurmak behādarlık degül yokluğdur (13) didi. Andan ortanca
 oğlı Sa‘d’ı çağırdı. Aña ey cān-ı peder bilürin tab‘un cūd u (14) ihsāna mā’ildür. Luṭf u
 kerem āsumānınuñ bārında ebri ve bezl u seḫā meydānınuñ sım u zer kısesin (15) yırtıcı
 derende bebrisin. Gerçek cūd u ihsāna eyü ad kıazınmağā vesiledür. Kıādir olduğıñca
 (16) ħalkā it‘ām u in‘ām elin aç. Ammā zīnhār ‘aṭā vü ihsān vaktinde țaralup kimseye
 söğme (17) ve sā’illere bir söz beresin urup dest-i zebān ile döğme. İtdüğüñ eylük
 bināsını yıkmayasın ve zinhār (18) iki elüñe de i‘tīmād itme. Evvel senüñle dost olanları
 oñat şına ki içlerinden vefā-dārı (19) az bulunur ve ihsān toḫmını şol yirde saç ki anda
 hel terekesin didi. Andan güccük (20) oğlı Sa‘d’ı çağırdı. Aña da ey cān-ı peder şarāb
 göñli siyāh ve ‘aqlı tebāh ider māla (21) ħalel ve ‘ırza zeel getirür. Muṭribsüz ġam ve
 nedimsüz nedemdür. Nite-ki bu ma‘nada‘ Arapça‘da (22) **En-nebüzü bi-ğayrı’n-nedimi**
nedem dimişlerdür. Pes (23) sen de musāhiblerüñ ri‘āyet eyle. Tarab cānibinden
 ħimāyet eyle. Ammā şöyle degül ki dā’imā mest-i (24) rüsvā olasın. Ne şarābdan bi’l-
 külliye kesilüp teng-i dil olan ve ne müdām baş kıaldurmayup (25) aña müşteğil olup
 belki ‘ayş u nüşı miyāne tut ki zurefā-yı cihān ve şu‘arā-yı nüktedān (26) dimişler.

Nazm:

[Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün]

Tarab olmaz müdām ayıklıkda

Mestlik içre olur ‘aql olur za’ıl

Ol ħālet ki nīm mestlikdür

Andadur ħüsn-i zinde-ğānī bil

Nu‘mān oğullarına bu pendleri verdükden (28) soñra az geçmedin fevt oldı. Ortanca
 oğlı ki luṭf u kerem ehli idi. Atası yirine geçdi. (29) Seḫā vü ‘aṭā elini açdı ve şehṛ [ü]

kūy halkına bisāṭın döşedi. Cihān ṭama‘-kārlarından boğazına (30) kalmış nice üsrā-yı bend-i şikem bu ḥālī görüp āteş çevresin pervāne ve şehd etrāfın meges olup gibi anuñ (31) başına çokdılar ve anuñla muḥkem yārān oldılar. Leyl ü nehār her biri yanına gelüp temelluk [u] mülāyemetleri (32) ḥıdmetine yilerler. Andan bir dürlü nesne dilerler idi. Sa‘d kendü kendüsine bir budur ki atamuñ vaşıyyetin (33) yirine getürem. Bu yanum her biri benden nesne uman ṭā’ifeyi şınayam. Toḥm-ı iḥsānumı kolayına tutup

[604b] (1) her yire saçmayam. Bunlaruñ içinde maḥall-i i‘timād kim ise eylük itmege istihkākı kanķısından (2) ise imtiḥān idüp bulam. İḥsānumı aña maḥşuş idem didi. Pes bir koyun getürüp boğazladı. (3) Evinüñ bir kūşesinde koyup üzerin bir nesne ile örtü. Ol yārānlardan evvel birisini tenhāsına (4) çıgırup yār oldur ki yārine hem yār ola vefā-dār ola. Düşdükçe dostuñ ḥācetin revā ide. Ḥayr (5) u şerrde ve nef‘ ü zarda ankā bile bulına. Andan yüz çevirmeye didi. Ol da ne ḥıdmet düşdi (6) āşikāre söyle ki ben kendümi saña yār u vefā-dār bilürin didi. Sa‘d fülān kabīlenüñ eşrāfından (7) fülān kimsenüñ kadīmden [benümle] ‘adāveti var idi. Anı katl itdüm. İşde ḥāne kūşesinde ḥıfz eyledüm. (8) Gel baña yoldaşlık eyle defn idelüm didi. Ol da be-gāyet yaramaz imişsin. Elinden ne ‘aceb ḥaṭā (9) çıkmış. Bu bir każıyyedür ki bunca başlar yuvalanur didi. Sa‘d eydür. Bīrāder bir iş ki işlenmiş ola. Aña dermān (10) yok. Baña melāmet vaḳti gel yoldaşlık demidür. Eger anı defn itmege bir çāreye kādir iseñ anı (11) gör didi. Ḥerīf eydür. Benden bunu ummadın andan bizarın. Kendümi senüñ için micrim idemizin (12) diyüp kodı. Sa‘d birin daḥı çağırup bu ṭarīkle anı daḥı imtiḥān itdi. Ol da bu cevābı virdi. (13) Bārī anlardan niçesini getürüp söyletdi. Hep iltimāsına bu vech ile cevāb virdiler. Biri de (14) murādına muvafākat itmedi. Āḥir anlardan Ḥuzeyme bin Nevfel adlusını çağırup tenhā anuñla daḥı oturdu. (15) Aña eydür. Ey Ḥuzeyme benüm senden umduğum nedür didi. Ol da dostlıkda dürüstlik yārılıkda (16) vefā-dārılık. Her buyurduğuma müsāre‘at ve her işāretüñe mübāşeret kelāmuña gūşum gūşāde ḥıdmetüñe (17) her ‘uzvum āmāde olmaḳ didi. Andan Sa‘d eydür. Ey Ḥuzeyme ben fülān kabīlenüñ eşrāfından fülānı (18) katl itdüm. Benümle ‘adāveti var idi. İşde ḥāne bucağına bıraḳdum yatur. Şunu buradan kaldurup (19) iletüp bir yire defn eylesek Ḥuzeyme anuñ işi kolay. Düşmenün helākı yigdür. Ḥıdmete ṭurmuşındur (20) eyle ayaḡ ile diyüp meger Ḥuzeymenüñ karşısında bir kulu ṭuruvirdi söyledüklerin işidiyorurdu. (21) Ḥuzeyme bu oḡlan bu sırrı bildü mi didi. Ol da yok bilmez didi. Çün bilmez bunuñ yanında neye söylersin (22) başuñ mı aldirayın mı dirsın diyüp kalkdı. Bir kılıç urup

ķuluñ bařın öñine dūřurdi. **Ve leyse** (23) ‘**abdūn bi-aħin leke**. Ya‘ nī ķul saña ķarındař olmaz didi. Ol ĥinden bu sōzi ‘Arab iķinden ķarb-ı meřel (24) oldu. Sa‘d bundan incindi. Ķulı neye bī-gūnāħ ķatlı itdūñ didi. **Sebeķa’s-seyfü’l-‘adle**. (25) Ya‘ nī ķılıķ ‘adāleti öñürtdi. řimden řoñra melāmetūñ fā’idesi yoķdur didi. Bu sōzi bile (26) bu günden ‘Arab iķinde ķarb-ı meřel itdiler. Bu ĥikāyetūñ fā’idesi budur ki ma‘lūm oldu. Dost oldur ki (27) serrā vū żarrāda ve ġalā vū reĥāda senūñle muvāfıķ ola ammā anlar ki loķma tama‘ı ile sofra dostı olalar. řarāb (28) ile tazarru‘ iderler. Ĥaķıķat dost degüllerdür belki dūřmenlerdür. Nite-ki Pārsī dilde bu mıřrā‘ ile (29) ķarb-ı meřel iderler. **Mıřra‘**:

Dūřmenāned dostān-ı ķadeĥ

Ya‘ nī ķadeĥ dostları dūřmenlerdür didiler. (30) Zīrā bir ġün ki anlara ‘ayř-ı bezmin komayasın. Yöreñe uġramazlar senden kesilürler tuz itmek ĥaķķını unudurlar. (31) **Ĥikāyet**: Leřker-i ĥalkından bir kimse eydür. Bir vaķtde ben bir şehrden ķıķup giderdüm. Altumda (32) bir yorġa atum var idi. Eġnüm de başum da fāĥir emīrāne libāslarumı geymiş ķuřanmıř idi. (33) Yol üzerinde bir zāhidūñ şavma‘ sı ķapusına irişdüm. Beni ķarřulayup merĥabā itdi. Bī-vaķt

[605a] (1) oldu. Bu vaķtden řoñra ķanda gidersiz? Bu taraşda şenlik yoķdur. Ģelūñ bunda ķonup diñlen (2) elden geldükķe ĥıdmet idelüm didi. Ben de inüp şavma‘ asında ķondum. Atumı āĥura ķeküp (3) arpa şaman virdi. Esbāb-ı zıyāfeti ĥāzır imiř. Öñüme ta‘ām ġetürdi ekl itdük. Benümle (4) oturdı her nev‘den anuñla muřāĥabet itdük. Baña niķe dürlü ĥikāyetler idiverdi. Ķünki (5) yatacak vaķt oldu ķalkup baña ĥelā yolını ġösterdi. Eger ķazā-yı ĥācete varursañ (6) buraya var didi. Andan kendüsi ġitdi. Ba‘de zamān baña da ķazā-yı ĥācet vāķı‘ oldu (7) ķalkdum vardum. Ģördüm ķapusu öñinde bir ĥařır bırakılmış. Ayaġum bařduġum ġibi ķuyu iķine (8) inüp ġitdüm ve yine indüm. Eger-ķi tamām bedenüm dökildi. Ammā Ĥaķķ te‘ālā ĥıfż eyledi. Bir ‘uzvum ķırıldı. (9) Meger ol zāhid-i şüret beni ġözedür imiř. Der-ĥāl ġelüp ķuyu aġzından üzerüme (10) ulu ulu taşlar bıraķdı. şöyle ki eger baña biri toķansa beni ĥord-ĥām iderdi. Evvel itdüġi (11) tařuñ ardına sekdüm řoñra atduġı taşlar baña toķanmadı. Bārī zāhid ardumca ol ķadar (12) taşlar atdı ki benden me‘yūs oldu. Muĥaķķaķ ĥelāk olmuşdur diyü artık tař atmaz oldu. (13) Ķodı ġitdi. İttifāķ ķıř ġicesi idi. Bir sā‘at ķuyu iķinde ķıblaķ idüm. Yatduġum (14) yirden şoyınmış ġelmiřdüm. Zıyāde üşüdüm. Der-ĥāl ķuyudan taşra

geldüm. Elüme bir ulu taş (15) aldum. Omzuma urdum. Giderken kızayın diyü segirdüp gideyüm harâret gelsün şovuk (16) bedenüme kâr itmesün diyüp şavma‘adan taşra şahrâda segirdüp gitdüm. Bir miqdâr harâret (17) geldi dirildüm. Bu üslûb üzere şubh olunca segirtidüm. Gice olmağ ile yolu fehm idemedim. (18) Meger dağı şavma‘a havâlîsin tolaşur imiş. Şabah olıcağ ol zâhid benüm sağ olup (19) kaçduğum tuymış. ‘Üryan kılıç ile arduma düşmiş. Gördüm segirdüp gelür beni arar. Şavma‘a (20) kapusından uzadığı gibi ben anı görürdüm ol beni görmezdi. Fi’l-hâl gizlendüm arayup gezüp (21) beni bulamayınca şavma‘aya gelüp kapudan içeri de girdüğü gibi bıçağımı hazırlamışdum. Def‘i aña (22) bir bıçağ urup düşüp helâk oldu. Leşi süriyüp bir kenâra bıraktım. Meger bir harâmî imiş. (23) Şüret-i zühdî dâm-ı tezvîr idüp niçe zamân işbu yoldan geçenleri bu tarikle şikâr idermiş. (24) Andan şavma‘aya girdüm. Mâl u esbâbı bî-nihâye harâmîlikle mâl u menâl tahsîl eylemiş. Cümlesin (25) zabt eyledüm. Tedrîc ile şehre çeküp getürdüm. Firāvân mālâ mālîk olup tamâm ğanî vü māl-dâr oldum. (26) ‘Askerlik hıdmetin terk idüp kûşe-i ferâğata çekildüm. Ol zâhiri bâtını ma‘mur batını şerr u şûr-ı (27) mürâyînüñ def‘-i fesâdına sebep olup hem şevâb elüme girdi ve hem mâl-ı bî-hesâb. Bundan ‘uçalâya (28) ma‘lûm olur ki yaramazlığının cezâsı elbette yaramazlık olmayınca olmaz. Eger imtiḥân olursa ya‘nî mühlet (29) virilüp istidrâc tarikiyle cezâsı eglenürse ihmâl u ihtimâl yokdur. Ya‘nî Hakk te‘âlâ anı şöyle (30) cezâsuz kımaz. Elbette ön şon belâya uğrar. Nite-ki peygamber ḥazret-i salla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem (31) bir ḥadîs-i şerîfinde buyurdılar. **İnna’llâhe yumhilu ve lâ yuhmilu**. Ya‘nî Allâh bed-girdâr olana mehel virür. (32) Ammâ ihmâl eylemez. **Hikâyet:** Getürmüşlerdür ki Muḥammed bin Süleymân-ı Hâşimî’nüñ ḥüddâmlarında (33) bir kimesne var idi. Korkaklık olur yüreksüzlük ile meşhûr idi. Bir gice bir cemâ‘at ile oturup

[605b] (1) muşâhebet iderdi. Hergiz kendü behâdarlığın söyler idi ve dil-berlikden dem urur idi. (2) Ol kimesne idersen beni korkudur ve mihnetdür dirseñüz beni yalunuz gönderüñ varayın size (3) nişân getüreyin. Cümleñüzden behâdırın. Eger inanmazsañuz beni tecrübe idüñ. Bu karañu gice içinde (4) ki ‘âlem kır u kâra libâs geymişdür ve göz gözi görmez ve barmağ göze yol bulmaz. Her nereye varursañuz (5) beni yalunuz gönderüñ varayın andan size nişân getüreyin ammâ ol yir ḥâtar-nâk yir olsun ki (6) benüm ciger-dârluğum ma‘lûm ola didi. Meger ol şehrdan taşra şu şarnıçları var idi ki anları Ḥaccâc (7) binâ itmiş idi. Ba‘de ḥarâbe müteveccih olup be-ğâyet müdhîş

ıssızlık yirler olmuş idi. Şöyle ki her biri (8) yırtıcı cān-verlar yatağı hūn-rīz uğrılar ve h̄arāmiler turağıdur. Geldi şimdi kılç var (9) ol şarnıçlarıñ birinüñ içine gir. [Ortasına] bir mīh kaç gel. Nişān ile senüñ ciğer-dārluğıña cezm idelüm. (10) Artuk saña muħanneş ü cebān dimeyelüm didiler. Herif kılçup bir mīh ile bir çeküç aldı ve kılıcın (11) kuşanup taşra çıktı. Bir karañu gice idi ki anuñ içinde karañudan hayāl gökle de yol bulmaz (12) idi. Hemān didükleri şarnıçlığa doğru yaluñuz revān oldu. Varup ta' yīn itdükleri (13) şarnıcuñ içine girdi. Ortasına mīhı kaçdı. Şanki taşra çıka öñinde bir zencir āvāzı (14) işitti. İlerü varup zencire yapışdı. Gördi meger bir nīk meymūn (15) kaçmış idi. Zencirine yapışcağ şu yaña bu yaña bir kaç kerre atladı. Hele n'eylerse eyledi üzerine olup (16) meymūnı tutdı. Bu eşnāda kulağına yab yab söz kelecı āvāzı geldi. İki kimse birbiriyle (17) söyleşürlerdi. Oñatça söyleşdi. Gördi bir er 'avrete söyler ve bu niceden 'ömr-i 'azizi (18) senüñ yoluñda fenāya virdüm. Giceleri senüñ sevdāñla ırmadum mümkün olup baña iltifāt eylemedüñ. (19) Atañ seni yoluñda yādlara virdi. Senden aña rızā virdüñ. Eger rızā virmeseñ aña nikāh idemezlerdi. (20) bu gice senden kīnüm alsam gerek. Senüñ ğamuñla ağlamakdan gözlerümden dökdüğüm kanuñ kaşāşı (21) içün senüñ kaniñı dökerin dir. 'Avret aña tazarru' idüp gel baña kıyma genclüğüme ve taze (22) lüğüme rahm eyle. Her ne itdiyse atam itdi. Benüm andan günāhum yok. Atamuñ emrinden taşra olmağa beni (23) hayā' men' eyledi ve 'iffetümden saña h̄arām tarikle el virmege de göñlüm varmadı didi. Er anuñ tazarru'ına (24) bakmayup elin bağladı diledi ki anı temessül eyleye. Ol mazlūmenüñ artuk çāresi kalmadı. Çare-sāz-ı (25) 'ālemüñ der-gāh-ı bī-niyāza münācāt idebaşladı. Dün buçuqlarında olan nālišleri istimā' (26) idici ve der-mānda kalanlara der-mān idici benüm derdüme der-mān didi. Ol karañu mevhiş-i muzlim (27) u mü'elim küşeden ol zālīm-i nā-pāk üzerine hamle itdi. Elindeki zencirli meymūnı getürdi. Üzerine (28) atdı. Meymūn herifüñ gerdānına şarıldı. Herif 'avreti bıraktı kendü cānı kayısına düşdi. (29) Güç ile herif meymūnuñ elinden kurtulup başına gelen ne kazādur bilmedi. Hemān taşrasın üzleyüp (30) kaçup gitdi. Bir vech ile kim kāh yıkılır ve kāh тұrur başını kāh bu taşā kāh o taşā ururdu. (31) Meymūn ise çağış çağış zencir ile ardına düşmiş idi. Bu da taşra çıkmak isterdi. (32) Herif gördi ki ardınca kendüyi kovalar şanurdu. Ammā ne 'alāmetdür fehmi idemezdi. Bu 'alāmetle (33) ol kaçdı. Hātūn yatduğı yirde civān üzerine varup elinüñ bendini

[606a] (1) çözdi ve aḥvālını şordı. 'Avret eydür ben ma'ār-i şehrinde fülān kimsenüñ kızıyın. Bu giden (2) herif benüm 'ammüm oğlıdur. Niçe kerre atamdan diledi. Atam

beni buña virmedi. Bir yād ādeme virdi. (3) Bu guşsa ile āvāre olmuşdı. İttifāk bu gün ba‘ zı hātūnlar ile bāğa vardık idi. Bu da (4) birkaç levend ile gelüp bir küşesinde nihān olmuş. Ben de bāguñ bir tarafında seyrān ideyordum. (5) Nā-gāh beni qabdular bu ıssızlık yire getürdiler. Şabaḥdan berü baña işkence ider döger (6) söger. Aḥşam olıncak bu şarnıc içine getürdü ki gördüğüñ üzere beni katl itse gerek (7) idi. Āferīde-kār-ı ‘ālem baña raḥm idüp seni medede irişdürdi. Elinden ḥalāş oldum didi. (8) Cīvān anı qaldurup evine getürdi. Yoldaşları bunı duyup aña āferin itdiler. Artuḳ (9) aña nāmerd u muḥanneş dimediler. Andan şoñra içlerinde dilīrlikle meşhūr oldu. Mübādirliğine (10) i‘tirāf eylediler ve ol levend bī-bāk şehrinde bu şuçı itmekle orada öldi. Artuḳ (11) vaṭanına gelmege yüzi qalmadı. Ol ‘avreti eri gelüp aldı. Bu ḥikāyetde fikr olunup (12) ‘avretüñ ḥalāşında Ḥaḳḳ te‘ālā ‘aceb ḳudret ü ḥikmeti müşāheddür ki dün buçağından anı (13) aña niçe irişdi. ke‘ennehu ol cemā‘atüñ dilīrlük ḥuşuşında itdükleri da‘vā vü nizā‘ları (14) bunuñ maşlaḥatı‘çün imiş. Pes ‘ālem-i esbābda ‘ālimü’l-esbāb celle şānuhu sizilmeyen yirlerden (15) sebebler müyesser ider. Bu ḥuşuşda tozlu tozlu yollar ḳullanur ki anda endişeler çāk olur. (16) Lā-cerem muḫtarr olan aḫḫāb-ı belā vü ‘anā hīç bir ḥālde anuñ luṭf u kereminden (17) nevmīd olmamak gerekdür. **Nazm:**

[Fe‘ ilātün/ Me‘ fāilün/ Fe‘ ilün]

Ḳa‘r-ı deryāda ḥūt ḳarnından

Çıḳaran ḳudretle Ze‘n-nūn’ı

Niçe añlarsın ol kerīm u raḥīm

Edebī ḳor mı ḡamda maḫzūnı

Cevāmi‘ü’l-Ḥikāyāt (19) Kitābınuñ Üçinci Kısmından Yigirmi İkinci Bāb ki Beyān Olinur. Kiyāset [ü] (20) Ferāset Ehli ‘Avretlerüñ Zıkrlerinde ve Anlarıñ Leṭā’if-i Ḥikāyātlarındandır. Āferīde-kār-ı (21) ‘ālem celle ve ‘alā ve ‘avretleri nāḳışātu’l-‘aḳl yaradup erlerden mertebelerin dün (22) u fehmlerinde za’if u zebūn ḥalḳ itmiş ki bu cümle ile kemāl-i ḳudret ü cemāl-i ḥikmetinden anlardan (23) ba‘zına ḥilye-i ḥayā’ ile ve zīnet-i ‘ufuvvet ü ḳā’il bu kerāmet u ‘izzet ü sa‘ādetdür ki virmişdür (24) ki hezār

merdān-ı rüzgār ricāl-i nām-dār anlar mertebesine irmek emr-i muḥāldür ve (25) tab‘ ılarına bir mertebeye leṭāfet ve zihinlerine bir derece neḳāvet erzānī eylemişdür ki kavleri (26) ile ‘uḳālā-yı a‘şār u i‘tibār u istibşār iderler. Belāğatlerine bülēgā’ sabāş idüp fezā (27) ḫatlerine meşāḳı‘-ı ḫiṭāba’ baş indürürler. Nite-ki bunların gibi ḫātūnların birinün medḥinde (28) ba‘zılar bu iki ‘Arabī beytler ile dimişler. **Beyt:**

Fe-lev kāne’n-nisā’ü ke-mişli hāzī

Le-fuẓẓiletü’n-nişā’ü ‘ale’r-ricāl

Fe-mā’t-te’nişü li-ismi’ş-şemsi ḡaybūn

Ve lāet-teẓkīrū faḫrun li’l-hilāl

Ya’nī cümle ‘avretler bu ‘avret gibi olsa ‘avretleri erlerden yigdür dirlerdi. Pes şemsün adında mü’enneşlik var iken nūrı (31) kāmil olmağla adındağı te’niş aña zarar u ‘ayb virmez. Güneş gene güneşdür ki memduḫ-ı ḫalḳ-ı (32) cihāndur. Ansuz rū-yı ‘āleme ziyā gelmez. Daḫı adı müzekker olmak yeni (33) toğan aya ki hilāldür. Faḫr virmez. müzekker iken noḳşān-ı nūr ile ma’yūbdur anın nūrını kimesne

[606b] (1) medḥ itmez gene hilāl ol hilāldür ki cāhil olan evliyādan yegdür ve ḫatem-i enbiyā ḫazret-i (2) Muḫammed Muşṭafā şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem cihan ḫavāṭininden dört ḫātūn sa’irler (3) üzerine taḳdīm u tercīḫ itmişlerdür ki şad hezār yezdān gerekdür ki anlardan birinün fezā’ (4) iline irişe ve anlar dā’iresine ḳadem başa. Nite-ki buyururlar. **Ḥayru’n-nisā’i fi’l’ālemīne** (5) **erba‘atün Āsiyetü binti Muzāḫimin ve Meryemü binti Ebū Bekrin ‘İmrānin ve Fāṭma binti Muḫammedin şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhe** (6) **ve selem.** Ya’nī ‘ālemlerde olan ḫātūnları cümleden eyüsi dört ḫātūndur. Biri Müzāḫim (7) kızı Āsiye’dür. Fir‘avūn’un ‘avretidür. Mü’mīn iken ol Tengri te‘ālā düşmeninün eli (8) altında ‘azāba ve ‘iḳāba giriftār idi. ‘İmrān kızı Meryem’dür ki vücūd-ı pür-vücūd-ı Ḥazret-i (9) ‘İsā’nün şalavātu’llāhi ‘aleyh şadef-i pāki ve ḳālib-i rūḫu’llāh semeresinün devḫa-ı (10) mübārekidür ve biri Ebū Bekr-i Şıddīḳ kızı Ḥazret-i Āişe raḍıya’llāhu ‘anhādur ki emīrū’-l (11) mü’mīn ve zevce-i rasūl-i Rabbū’-l ‘ālemindür ve zeban-ı Ḳur’ān-ı Ḳadīm anların ṭahāret u ‘iffetlerine (12) nāṭıḳdur ve biri gülşe-i çemen-i ‘işmet-i zühre-i melek-i ‘iffet-i Muḫammed Muşṭafā şalla’llāhu

te‘ālā ‘aleyhi (13) ve selem kıızı Faṭımatü’z-Zehrâ’dur. Raḍiyâ’llāhu te‘ālā ‘anhâ ki silk-i neseb-i mübarek-i Muḥammedî anlardan muntaẓam (14) dur ve zevce-i esedü’llāhi ġālib ‘Ali bin Ebū Ṭālīb’dür. Raḍiya’llāhu ‘anhâ ve sāyiri’ş-şahābetihi ecmā’in. (15) **Hikāyet:** Zıkr olınan Āsīye Hātūn ki ‘işmet-i şadefinūñ dürr-i pākî ve ‘iffet feleginūñ dürr-i (16) tāb-nāki idi. Eger-çi Fir‘avn-ı la‘inūñ hıbālesinde idi. Lākin ‘ināyet-i bî-ġāyet-i İlāhiyye anuñ (17) başar-ı başiretini Fir‘avn’uñ hāne-i küfr-i zulimātınuñ envār-ı selāmet-i İslām ile münevver itmişdi. (18) Aña habāset-i küfrî tārî oldu. Hakk te‘ālā bir bilürdi ve Fir‘avn itdüğü da‘vānuñ buṭlānını (19) taḥkik itmişdi ve sırr ile Hāzret-i Mūsā’nuñ şalāvatu’llāhi ‘aleyh nübüvvetine imān getürmüşdür. (20) İttifāk bir gün Fir‘avn ile bir nesne üzerine oldu ki her kaṅgısının didüğü çıkarsa ‘uḳūbeti (21) ola ki ‘üryān olup ev içinde dört yaña ṭolana. İttifāk söz Āsīye didüğü gibi (22) çıkıdı. Fir‘avn’a nālîk idi ya öcümüz yirine varsun. Şoyun ‘üryān ol hāneyi ṭolan (23) didi. Fir‘avn gel baña bunu itdürme saña bunuñ yirine bir hāzîne altun vireyüm didi. (24) Āsīye yok elbette öcümüz öcdür yirine varmak gerek didi. Fir‘avn iki hāzîne altun (25) vireyüm vazgeç didi. Āsīye yok elbette ‘üryān olup hāne içinde ṭolancağ gereksin (26) didi. Fir‘avn hāşā Hudā olan ‘üryān olur didi. Yā Hudā olan nice (27) yalan söyler. Hem öc ider ve öcinden döner. Kāzib olur çıkar didi. Meger ‘avretūñ (28) bu ‘ināddan ġarezi baġrında bir tebsi dā’iresi deñli çirkin baraşı var idi. ‘Arab içinde (29) bu baraşa cülāme marazına berāber tutarlar. Nā-ġāh harem içinde olan cāriyeler göreler diyü üşenürdi. (30) Āsīye’nüñ de aña ‘üryān ol diyü ilhām itdüğü anuñ bu ‘aybın istimā‘ itmiş idi. Anı (31) qarā-veşler yanında rüsvā itmek isterdi. Kizb-i da‘vāsı āşikāre ola. Hudā ma‘yüb (32) olmaz diyeler. Bārî çün Āsīye’den ol kelimāt istimā‘ itdi. Ġazab ile arkaşından (33) kaftānın gönleğin alup sarāyından taşra gitdi. Hāne içinde birkaç kerre ṭolandı.

[607a] (1) Āsīye de cariyeler de arkaşındaki baraşı āşikāre gödiler. Andan kaftānın gönleğin geyüp sarāydan (2) taşra gitdi. Āsīye cāriyelere bu giden Hudā degüldür. Ma‘lūmuñuz oldu mı didi. Anlarda belî (3) didiler. Andan ki ne aşl ma‘yübdur gördüñüz hiç Hudā olan ma‘yüb mı olur didi. **Hikāyet:** (4) Zü’n-nün-ı Mısrî rahmetu’llāhi ‘aleyh eydür. Bir gün Mısır’dan taşra Nîl kenārına çıkıdum. Nîl’den ābdest (5) aldum. Nîl kenārında bir köşk var idi. Andan yaña bağıdum. Nā-ġāh bir ġurfe üzerinde nazarum bir hüsna vü dil-ārā (6) kıza ṭoğanup hātırum aña meyl eyledi. Ferāsetle kendüye meyl itdügümi anladı. Baña ġurfe üzerinde (7) çağırıp eydür. Yā

Zü'n-nün evvel seni ırakdan gördüm gelürsin dīvāne şandum. Çün gelüp (8) āb-dest alduñ bildüm ki dīvāne degülsin diyü gümān itdüm. Civān āb-destden ferāğat itdükden şoñra (9) Hudā-yı te'ālāya münācāt itdüñ. Seni 'ārif-i Hâkķ olmak añladum. Çün baña nazaruñ düşüp hātıruñ (10) meyl eyledi. Bildüm ki ne dīvāne ne 'ālemsin ve ne 'ārifsın anuñ'çün ki eger mecnūn olsañ āb-dest almazduñ. (11) Eger 'ālim olsañ nā-maħrem nazar itmezdüñ. Eger 'ārif olsañ hātıruñ Hâkķ te'ālādan ğayrıya meyl (12) göstermez idüñ didi. Dağı gözden ğayb oldu. Ben hacāletümden cevāba ğadr olmayup [gitdüm]. (13) **Hikāyet:** Dirler ki Ziyād bin Übeybe bir gün Bağdād içinde giderken bir sarāy öñine uğradı. Bu (14) sarāy kimüñ diyü şordu. Nu' mān bin Münzer'üñ kızı sarāyıdır ki atası 'Arab pādīşāh idi (15) dirler. İnüp ziyāret idelüm didi. [Atından] inüp sarāy içine revāne oldu. Hātūn tıyup [anı] qarşuladı. (16) Edeble o kızı öñine gelüp feşāhat ile aña lāyık şenāya āġāz itdi. Ziyād anuñ hātırın şorduk (17) dan şoñra baña dünyāyı vaşf idiver. Dünyādan size ne ğaldı söyle didi. Hātūn bir gün idi ki (18) cümle 'Arab taħt-ı fermānumuzda idi. Taħt-nişinler intizam-ı umūr-ı devletümüze ğıbta vü ğased ider (19) lardi. Şimdi bu günü de gördüñ ki başumuza gelen belā vü miħen tevātürinden cümle 'Arab bizi esirgeyüp ħālümüze (20) raħm iderler. Bu sözden ğaraż emir dünyāya göñül virmesün ki dünyā devleti kimsede qarār itmez (21) dimekdür didi. **Nazm:**

[Mefā' ilün/ Mefā' ilün/Fe' ilü]

Virür alur yine hiç 'ār itmez

Bu dünya bundan özge yola gitmez

Saña yüz def'a da ger virse devlet

Alur bir laħza içre yine anı

Hikāyet: Getürmişlerdür ki (23) Sultān Maħmūd zamānında Rey şehrinde bir hātūn pādīşāh şāh idi. Aña Seyyide dirlerdi. (24) Aşlda Faħrū'd-Devle'nüñ hātūnı idi. Faħrū'd-Devle ki Rey pādīşāhı iken vefāt idicek (25) yerine Mecdü'd-devle adlu nā-ħalef bir oġlı ğaldı. Gördiler ki gerçekten salţanata liyākatı (26) yok. Anı şüret idinüp zāhiren eger-çi salţanat adın aña taġdılar ammā ħaķıķaten salţanatı (27) iden anası Mezbüre Seyyide idi ki ħadd-ı zātında be-ġāyet 'āķılāne vü dānā ve zirek ü ħār-dān (28)

hātūn idi. Bu himmetden tamām otuz yıldur Rey ve İsfahān vilāyetlerinde istiḥkāk ile saltanat (29) sürdi. Çün Ġazneyn’de Sultān Maḥmūd’a bir ḥaber iderdi memleketinde bir ‘avret (30) pādişāhlık ider. Aña ilçī gönderüp bāc u ḥarāc taleb itdi ve ḥuṭbe ve sikkeyi benüm aduma (31) idesin ve eger bunları itmezsün ‘asker-i cerrār bī-şümār ile ol diyāra varurın ve mülk [ü] (32) devletüni pāy-māl iderin didi. İlçi hātūna yanına iricek ilçīye var Sultān Maḥmūd’a di. (33) Ol vaḳt ki erüm sağdı Faḥrū’d-Devle ve bu vilāyetde şāh idi. Gerçek andan kōrkumuuz var idi.

[607b] (1) Üzerümüze gele vilāyeti ala diyü ihtiyāt iderdük ammā şimdiki saltanat baña intikāl itdi. Hāliyā (2) şāhib vilāyetüm hīç bende ol kōrku ašlā andan ihtiyāt itmez. Anuñ’çün ki mülāḥaza idüp gördüm. (3) Sultān Maḥmūd ‘uḳalādandur bunı idrāk ider ki kendü gibi bir merd pādişāh bir ‘avret ile cenge gelmege (4) münāsib degüldür. Eger gelür ise ben isem ḥāzır anuñla cenge tamām āmādeyin. Yarağum mükemmeldür. (5) Elbette anuñla ceng itdüm eger ol şınursa aña bundan ‘ār gelür. Çıka bir ‘avretten eline ḳaldı (6) dirler. Baña hezār ḳaḥr ḥāşıl olur ki ‘avretliğ ile göre bunuñ gibi şāh şındı dirler ve eger (7) ben şınarsam hīç baña bir nev‘den ‘ār yok. Şındı ise bunuñ gibi merd pādişāh şındı dirler (8) ve eger aña da beni şınmaḳdan iftiḥārı yok bir ‘avretdür dirler didi. İlçi bu cevābı alup (9) dönicek ‘aḳabına ve fer-i şamnına ḥayrān oldı. Artuḳ adını dile almadı. Sultān Maḥmūd bu cevāb (10) şavābıyla mülki şerr-i ḥaşmından emīn oldı. **Hikāyet:** Dirler ki Muḥammed-i Emīn’ün oğlu anası (11) bir hātūn var idi. Adına Lübābe dirlerdi. Evvel-i ‘ahdde cemāl ü kemāl ile ‘aḳl u kiyāset ü ferāset (12) ve dāniş-i aḥvālle bir daḥı naḳiri yoğ idi. Ol vaḳt ki Muḥammed-i Emīn’ün ‘Alī bin ‘İsā ile gönderdügi (13) ‘asker ḳarındaşı Me’mūn’ün her [Za]hir-i Zü’l-Yemineyn ile gönderdügi ‘asker ile buluşdı. Zāhir bin ‘Alī ‘İsā’yi (14) başup başını kesdi. Leşkerin ṭağıtdı. Baḳiyyetü’s-seyf olan begleri cānına nāme (15) yazup Muḥammed-i Emīn’e bunı i’lām eylediler. Ma’lūmı olduğı gibi ḥayretinden bī-hūş oldı. (16) Ḳafes-i dimāğında murğ-ı ‘aḳlı ucdı. Bu ḥayret eṣnāsında n’idesin ve ḳande gidesin (17) bilimedi. ‘Aḳıbet gelen nāmeyi elinde tutup ṭoğrı Lübābe’nüñ öñine vardı. Nāmeyi eline virdi. (18) Lübābe alup daḥı oḳımadın yā emīrū’l-mü’mīn’in beñzer ki bu nāmede ‘Alī bin ‘İsā’nüñ ḳatli ḥaberi (19) vardur didi. Muḥammed-i Emīn eyledür. Biz niçe itmek [gere]kür didi. Lübābe hemān ḳarındaşlarıñuzla şulḥ eylemek (20) gereksiz. Her ne dilerse aña rızā gösterin. Min bā‘d artuk Zāhir Zü’l-Yemineyn’e ḳarşu ‘asker göndermen. (21) Aña ‘Alī bin ‘İsā muḳābeleye ḳarār olmayıcaḳ. Ġayrı kim olur? Mebādā vüçüd-ı şerīfünūze bir nekbet

gele. (22) Bu iḳbāle bir yaramaz göz dege diyü çok ağladı. Muḥammed-i Emīn de anuñ söziyle arındaşıyla şulḥ eylemek (23) cānibine mā'il oldu. Ammā anası Zübeyde Ḥātūn buña ā'il olmadı. Āḥir başına Lübābe'nüñ didükleri (24) geldi. Anuñ sözine uymadığına pişmān oldu. Ammā ol vaḳt ki pişmānlık fā'ide itmedi. (25) **Hikāyet:** Delle-i Muḥtāle ki ḥīlesiyle meşhūre-i cihāndur ve mekkāre vü ḥadā'a 'avretler (26) içinde aḥvāli dāstāndur. Bunca mekkāre vü ḥaddā'a ile aña bezzāzuñ 'avreti gālib geldi. Bu vech ile (27) ki bir gün Delle bāzār içinde gezerdi. Gördi bir bāzār oğlanına bir yeşil 'avretler enberi (28) virüp var bunu evde adınıña ilet. Yeşil enber istemişsin. İşde efendüm gönderdi (29) ve bunu baña nişān virdi. Andan şanduklarda bir la'li ve bir sebz reng iki atlaşlar vardır. (30) Anları saña virsün. Müşteri geldi di. Tiz atlaşları getür didi. Delle bunu işidicek (31) tiz bāzārdan bir yeşil enber alup oğlandan evvel bezzāzuñ evine irişdi. 'Avretine (32) enberi virüp şu enberi erüñ saña gönderdi. Andan yeşil enber istemişsin ve hem bunu (33) baña nişān virdi. Şandukda biri la'li [biri] sebz iki atlaşlar vardır anları saña virsün.

[608a] (1) Getür müşteri geldi. Tiz atlaşları getür diyü beni gönderdi didi. Bezzāzuñ (2) ḥātūnı ziyāde 'āķile iḥtiyāṭ ehli ḥātūn idi. enberi Delle'nüñ elinden aldı (3) ve ben bilmedüğüm kimseye atlaş virmezüm didi. Delle enberi virmedi. İllā ben gideyin didi. (4) Ḥātūn bir enberdür erüme ışmarlamışdum göndermiş. Ben anı redd idüp kendüye göndermenüñ (5) vechi yokdur didi. Delle bildi ki ḥile kār ider. Ḥātūn degüldür 'arīf-i cihāndur. Żarūrī (6) enberi birağup gitdi. Boynuz isterken ulaḳdan ıḳdı. **Hikāyet:** Dirler ki (7) Emīrū'l-Mü'minīn Harūn er-Reşīd'üñ bir Ḥabeşī cāriyesi var idi. Ziyāde şāḥib-i (8) cemāl ü kemāl cāriye idi. Ḥāfız-ı kelāmu'llāh idi. Ḥūb ur'ān okurdu. Ḥūsn-i (9) cemāli gibi āvāzı ve elḥānı daḥı gökçek idi. Bir gice Harūn er-Reşīd'üñ oynından (10) yaturken Harūn er-Reşīd aña arḳaḥ benden yaña vire didi. Cāriye fevri eydür. Ḥaḳḳ te'ālā ur'ān'da (11) size **Fe'tühünne min ḥayşü emerakümü'llāhu.**⁷³ Ya'nī 'avretleriñüze Allāh emr itdüğü cānibden (12) gelüñ diyü buyurur didi. Hārūn er-Reşīd Ḥaḳḳ te'ālā ur'ān'da bir yirde daḥı **Nisā ukum (13) ḥarşun lekum fe'tū ḥarşekum ennā şī'tumī**⁷⁴ Ya'nī 'avretleriñüz sizüñ toḥm (14) ṫārlarunuñuzdur her ne taraḑdan olursa toḥm saḳuñ diyü buyurdu didi. Cāriye (15) 'ale'l-fevr yā emīrū'l-mü'minīn bu āyet

⁷³Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın (Bakara 222).

⁷⁴Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir (Bakara 223).

ve'tü'l-büyüte min ebvābihā⁷⁵ ki ma' nāsı siz (16) evlerin kapularından girün demekdür. Mensūhdur didi. Emīrū'l-mü'minīn anuñ istiḥzārına (17) ve ḥāzır cevāblığına ḥayrān olup aña ihsān eyledi. **Hikāyet:** Işma'ī eydür. Bir gün (18) Bağdād bāzārından giderdüm. Bir mīve-fürüşuñ dükkān öninde gördüm. Bir şāhib-i cemāl ḥātūn (19) oturur ve güzellikden bir māh-ı tābāna ve hūrā-yı hıbāna benzer. Yanumda semüz tavuklar ve kâzlar ve nice (20) ṭabī'atleriyle elmā gibi envā'-ı fevākih kırmış şatardı. İlerü önüne varup ḥāl-i münāsib bu āyeti (21) okıdum. **Ve fākihetin mimmā yeteḥayyerūn ve laḥmī ṭayrin mimmā yeṣtehūn ve ḥūrun 'inūn. Ke emşali'l-lu'lu'i'l-** (22) **meknūn**⁷⁶ didüm. Ol 'avret fevrī āyetūñ aşağısın da okuya didi. **Cezā'en bi-mā kānū** (23) **ya'mel'un**⁷⁷ didi. Ya'nī Ḥaḫḫ te'ālā bu zıkr itdüklerini 'amel idenlere 'ivaż virür yoḥsa her kolayına (24) gezenlere degül. Nite-ki bu benüm yanumdağı ni'metler şatup alanlar içündür. Niçesi her ekl idenler için (25) degüldür demek ma' nāsını aḫlatdı. Āyet-i kerīme aḫlında ehl-i cennetūñ muḫarreblerine virilen beyānında (26) nāzildür ki ma' nāsı mā-ḫabl-ı delāleti n'eyle anlar cennetde devle yaḫūtdan merḫa-ı' taḫtlar üzerinde (27) birbirlerine ferş oturup anlar için maḫlūḫ-ı 'ulemā muḫalledür. Ya'nī oḫlanlık ṭarāvetinden (28) zā'il olmaz oḫlanlar hemīşe ellerinde cām-ı şarāb **ve fākihetin mimmā yeteḥayyerūne**⁷⁸ daḫı (29) iḫtibār itdükleri nefis yimişler ile **ve laḥmī ṭayrin mimmā yeṣtehūn**⁷⁹ daḫı iṣtiḫālari çekdiği (30) ṭarīkle yetmiş kuş anlar ile anları çekinüp ḫıdmet iderler ki anlar aḫ yüzöl (31) ve bin yigirmi ve güzel gözlülerdür. Mişāl lü'lül mülkinūñ şedef içinde ter-u-tāze (32) incüye beñzerler ki şedefden ṭaşra çıḫmaḫla üzerlerine toz ḫonmaz dirilmemiş olsa (33) demekdür. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Emīrū'l-Mü'minīn Hārūn er-Reşid'ūñ sem'ine

[608b] (1) Bağdād şehrinūñ a'yānında Nāṭfī adlu kimsenūñ be-ḫāyet ḫüsnā vü dilārā ve nihayet-i leṭāfet (2) u zerafetde ḫūş-vār ḫūb Ḳur'ān okur. Otuz cāriyesi vardır diyü istimā' itdurdiler. Hārūn (3) Nāṭfī'ye ḫaber gönderdi ki cāriyesi ve kendüye göndere eger begenürse behāsın virüp ala. Nāṭfī (4) çeşm-i giryān ve dil-i büryan ile ağlayarak yine geldi. Cāriye bu sūz ü giryeye nedür diyü şordı. Nāṭfī (5) bir iş başuma geldi ki andan cānum ḫorḫısı vardır ki senden mufāreḫat iḫtimāldür. Seni (6) emīrū'l-mü'minīn

⁷⁵Evlere kapılarından girin (Bakara 189).

⁷⁶Beğendikleri meyvelerden ve canlarının çektiği her cinsten kuş eti. Ve onlara kara gözlü huriler de var ki (Vâkı'a 20-23)

⁷⁷Korunmuş inci gibi. (Vâkı'a 23).

⁷⁸Ve beğendikleri meyveler (Vâkı'a 20).

⁷⁹Ve canlarının çektiği kuş etleri (Vâkı'a 21).

benden istemiş. Eger seni ihtiyārumla göndermezsem güç ile elümden alır. Ben (7) sensüz dirlikden ne hazz iderin didi. Cāriye hiç bî-hużūr olma. Ehl ise kelimātum (8) ile anı şöyle ideyin ki saña gam gelmelü olmaya didi. Hezār hüzn ü melal ile cāriyeyi halīfeye (9) gönderdi. Aña seni güzel Qur’ān okur diyü işitdüm. Qur’ān’dan bir āyet okı istimā’ muz (10) olsun didi. Cāriye hıdmet idüp āvāz-ı bülend ile ve muhkem sūz ile Dāvud peygamber ‘aleyhi’s-selām (11) kışşasında vārid olan **inne hāzā ahī lehu tis’un ve tis’üne na’ceten ve liye na’cetun vāhidetun**⁸⁰ āyet-i (12) kerīmesini okıdı. Hārūn’a efendisinūñ kendü içün hüzn ü te’essüfin kendü de andan (13) gitmek istemedüğün aňlatdı ve Hārūn er-Reşid dānā-dil pādīşāh idi. Cāriyenūñ bundan (14) ğarażın anladı. Efendüñe ta’alluķuñ var ancak. Hāl dili ile yine beni aña gönder dimek istersin (15) didi. Cāriye hıdmet idüp belī eyledür. Benüm zimmetümde çok haķķ-ı ni’meti vardur. Ne ben (16) andan ne ol benden müfāreķat ister didi. Halīfeye anuñ kelimātu hoş geldi. Aña hil’at (17) virüp gönderdi. Yine efendisine aşında āyet-i kerīme Dāvud aleyhisselām kışşasından (18) nāzil olmuş idi. Bu kışşa tefāsir kitāblarında birinci rivāyet vardur şıhhat-i āferini budur ki (19) ba’zı ta’birin getürür hażret-i Dāvud’uñ şalātu’llāhu ‘aleyh ki meger toķsan toķuz (20) hātūnı var idi. Anlar şer’atinden dörtten ziyāde hātūn almak cā’iz idi. (21) Bu miķdār hātūnları var iken meger o riyā’ bir ‘avret almak istedi. İttifāķ (22) ‘avretūñ akrabası arasına ihtilāf düşdi ‘avret o riyā’ya ba’zı kâ’il ve ba’zı (23) nā’il oldu. Henüz bu nizā’da iken ‘avret Dāvud ‘aleyhi’s-selām aldı bundan Haķķ subhānehu (24) ve te’ālā aña ‘itāb idüp evvelā cebr ile Mīkā’il ‘aleyhi’s-selām her birinūñ yanında bir miķdār (25) melikle ādem şüretinde hażret-i Dāvud öñine göndermiş idi. Varup öñine husūmet (26) anlarlar biri birisine bu baña zulm itmek ister. Kendinūñ toķsan toķuz koyunu var benüm (27) ancaķ bir koyunum var. Gene kanā’at āķ koyunu yüz olsun diyü benüm bir koyunumu tama’ (28) ider almak ister didi. Hażret-i Davūd saña bu zulm itmiş didi. Haķķ te’ālā bu āyetde (29) melikler ile hażret-i Dāvud öñinde husūmet eşnāsında müdde’a olanuñ. **Hikāyet:** Eydür pes (30) āyet-i kerīmenūñ ma’nası **inne hāzā ahī lehu taħķīķ** bu benüm qarındaşum **leh tis’un u tis’üne na’cetun** (31) bunuñ toķsan toķuz dişi koyun vardur **ve liye na’cetun vāhidetun** benüm hemān bir dişi koyunum (32) vardur bunu da benüm almadan almak ister dimekdür kışşanuñ tamāmı bu āyet ardınca Qur’ān’da (33) mezkūrdur kütüb-ı tefāsir’de şerh u beyān itmişlerdür. Cāriye bu āyeti ‘aceb-i

⁸⁰İçlerinden biri şöyle dedi: “Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise bir tek koyunum var (Sād 23).

[609a] (1) münāsebeti ile bu bābda şerh itmişdür. **Hikāyet:** Emīr'ül-mü'minīn Me'mūn havāşından (2) biri eydür. Bir gün emīr'ül-mü'minīn yanından çıkup evüme giderdüm. Gördüm sarāy kapusunda (3) bir qarı oturur. Beni görünce kalkdı. Elinde bir kağıd var baña şundu. Benüm bu kağıdumu (4) ḥalīfeye ulaştır. Çok kimesneye söyledüm ve gödürmediler. Eger sen baña bu luṭfı iderseñ Ḥaḳḳ (5) te'ālā ḥazretlerinden hem elüñe sevāb girer ve benüm de saña bir hediye vü tuḥfem vardır vireyin (6) didi. Ben de kağıdı elinden alup ḥalīfeye kağıdı virdüm. Qarınun baña didügin didüm. Gülp (7) aldı. Okıyup üzerine her ne fermān itmelü ise itdi. 'Ādetleri üzere zahrına tevķīf (8) yazdı elüme virdi. Var qarıya ilet ammā saña virecegi tuḥfeden bizüm de ḥaḳḳumuz çıkar diyü (9) laṭife itdi. Hıdmet idüp çıkıdum kağıdı qarıya getürdüm. İşde maşlahatunı bitürdüm. Senün (10) baña virecek tuḥfeñi getür didüm. Baña eger mālā müte'alliḳ tuḥfe dirseñ sen aña muḥtāca beñzemezsin (11) ve hem ben dervīşüm nesneye qādir degülüm ve ben seni bir māl-dār u zarīf zen-dost kimse aḥladum. (12) Eline senün genc güzel cāriyelere meylün olsa gerek. Anlardan niçelerin alursın belki şimdi (13) ḥāzır da vardır. Belā budur ki saḳaluñda ağarmış. Pes saña virecegüm bu naşihat tuḥfesidür ki (14) zinhār saḳaluñı boya ki genc 'avret sinesi üstinde qara yılan görmekten incindüğinden aḳ (15) şaḳal görmekten artuḳ incinür didi ve kağıdın alup qodı gitdi. Ben sözine müteḥayyir (16) oldum. Kāh güler kāh bu teşbihinün leṭāfetin ve kendinün tuḥfesi ḥuşūsında zerāfetin fıkır (17) iderdüm. Emīr'ül-mü'minīn buluşduğum gibi baña virdügi tuḥfeyi taḳrir itdüm. Vāfir güldi. [Qarınun] luṭf-ı (18) tab'ına ḥayrān oldi. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki ol vaḳt emīr'ül-mü'minīn Me'mūn (19) Bağdād'a gelüp ḥalīfe oldi. Qarındaşı Muḥammed Emīn'i qatlı itdiler. Muḥammed'ün anası Zübeyde Ḥātūn (20) eger-çi ügey oğlu idi. Tehniyyet-i ḥilāfet için Me'mūn'a geldi ve bu bābda aña bu yüzden kelimāt (21) itdi. Emīr'ül-mü'minīn bu 'ālī mertebeye irdüğümle ve kendüme mübārek cemāliñüz görmek sa'ādetine (22) irdüğümle tehniyyet iderin. Ḥudā-yı te'ālāya şükr ki eger benden ḥilāfet mertebesinde bir oğlumı (23) aldı ise ḥilye-i ḥilāfetle maḥallī baña andan 'aziz bir oğul daḳı virdi. Bir kimesnenün oğlu vücūd ile (24) şād olan ḡayrı ki kendinden emīr'ül-mü'minīn gibi bedel alına. Gire anun nesi eksilür ve senün gibi (25) oğlu vücūdıyla şād olan ḡayrı oğlu gitmekle yine nā-şād olursın. Ḥaḳḳ te'ālādan giden oğul (26) için rahmet ü maḡfiret ve erzānī kılduḡı oğul için berḥū-dārluḳ ve beḳā-yı devlet isterin (27) didi. Me'mūn Zübeyde Ḥātūn'dan bu feşāḥat ü belāḡati ve luṭf-ı cevāb ve ḥüsn-i ḥiṭāmı (28) istimā' idicek aña duā' itdi.

Ḥudā-yı ‘azze vü celle sözünde niyāzuñuz ola ki māder-i eyyāma bize daḥı (29) sözüñ gibi māder toğurmamışdur. Kemāl-i feşāhat ü belāğatüñüz fuşaḥā vü büleğāya ‘ālemi teng ider didi (30) ve bir vech ile tebcil u tekrım itdi. İn‘ām u ‘aṭāya buyurdı ki kimesnenüñ ḥayāline gelmez ve ḥatırına (31) ḥuṭur itmezdi. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki emirü’l-mü’miñin Hārūn’un Berāmike’den yüzi (32) döndi anları tutup ḥabs eyledi. Her ḳanda mālārı var ise bulup alurdı. (33) İttifāḳ ḡammāzlardan birisi Ca’fer’üñ anasından bir ḥoḳḳa var. Bir altunlu dibā pāresine şarmışdur.

[609b] (1) Her bār kendüde getürür anuñ muḥāfazasında mübālaḡa ider. İçinde cevāhir-i nefiseden ne cevher (2) vardur kimse bilmez diyü ḡamz itdi. Hārūn er-Reşid ḥoḳḳayı virsün diyü Ca’fer’üñ vālidesine ādem (3) gönderdi. Ol da kimseye inanmazın. Eger murād iledirse ben kendüm iledeyin didi. Ḥalife kendü (4) gelmek lāzım degül. Bir mu‘temediyle ādem göndersün didi. Ol da mu‘temedlerinden bir ḥātūn ile gönderdi. (5) Ḥoḳḳayı ‘aynı ile ḥalifenüñ öñine ilette. Ḳapaḡın açdılar gördiler içinde bir ḥoḳḳa daḥı var. (6) Anuñ da ḳapaḡın açdılar gördiler içinde bir oglancuḳ dişiyile bir pāre saç ḳazındısı var. (7) Ḥāzır olanlar ta‘accüb idüp bunlar ne idüḡin bilmediler. Ḥalife ḥoḳḳayı getüren ḥātūndan bunlar nedür (8) diyü şordı. Ḥātūn diş sizüñ oglancuḳ iken ilk ḳıḳan dişüñüzdür ve saç başuñuzu (9) ilk traş itdükleri vaḳt traş olunan saçdur. Ca’fer’üñ vālidesi ol vaḳden berü (10) bunları ‘izzet ile ḥıfz iderdi. Emirü’l-mü’miñin ola ki bu ḥaḳḳı bile benüm evlāduma raḡm ide dirdi (11) didi. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki bir yıl Emirü’l-Mü’miñin Mehdī ḥac seferine ‘azm itmişdi. (12) Çün varup menāsik-i ḥacdan fāriḡ oldu. Bir gün dönüp giderken yol üzere gördi. (13) Bir piyāde ḥātūn gider. Atın sürüyüp buña vardı aña ey za‘ife ḳandansın didi. Ol da (14) Ṭay ḳabilelerindenüm didi. Mehdī aña şordı. Nedendür ki ḳabileñüzden Ḥatem-i Ṭayī gibi bir kimse (15) daḥı gelmedi didi. Ḥātūn emirü’l-mü’miñin devletiyle pāy-dār olsun. Ya nedendür ki mader-i eyyāmdan (16) herḡiz bir daḥı emirü’l-mü’miñin gibi ferzend toḡmadı didi. Emirü’l-mü’miñin andan bu cevābı işidüp (17) aña vāfir in‘āmlar iḥsān itdi. Ol zamānda cūd-[u] keremde Ḥātem’den nişān vir dirlerse seḡā vü ‘aṭāda (18) kimse kendinüñ nişānın virmezdi. **Cevāmi‘ü’l-Hikāyāt ve Levāmi‘ü’r-Rivāyāt Kitābınuñ (19) Üçinci Kısmından Yigirmi Üçüncü Bāb ki Pārsā Ḥātūn Kişiler ve ‘Ābide [vü] Zāhide (20) ve Nikū-Siret Ḥātūnlar Hikāyetleri Beyānındadır.** Āḡāh ol kimse ki Bārī te‘ālānuñ ‘izze ismühü (21) tevfiḳ-i luṭfi refiḳ ola. Nāḳış ise etemm ve ḡor ise muḥterem olur ve zen olursa merdān-ı (22) ‘ālemde ḳalmaz ve zende hezār merde berāber belki niḡesinden bülend ü ber-ter

şayılır ve eger-çi aşda ‘avret (23) bir egri eyegü kemigüñden halk olınmışdur. Anlaruñ tabi‘atlerinde i‘vicâc u inhîrâf ‘ârîzî (24) degül. Emr-i zâti vü hulkîdür. Ammâ çok gayet-i Hakk’a mazhar ‘avret vardır ki başında bir arşun (25) çenber ile şad kerre dülbend şarınur hezâr erden efdal ü ercahdür ve hîç âdem ni‘am-ı dünyâ içinde (26) pârsâl ‘avret erzânî olmağdan ulu devlet u ni‘met yokdur. Pes bu bâbda pârsâ hâtûnlar (27) ve setîre vü mestûre ‘avretler hikâyetlerini irâd eyledük bi-‘avni’llâh tevfiķi. **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki (28) Emîrü’l-Mü’mînîn Manşûr’uñ hilâfeti zamânında bir kimse kendü kendüsine ‘ahd itdi ki tamâm yüz (29) kişiye tanışmayınca evlenmeye hele toksan toktuz kişiye tanışdı hemân bir kişi kaldı. Ol (30) gice evinde yatdı ve bunu fikr itdi ki şabâh evinden çıkduğı gibi evvel her kime râst gelürse (31) aña tanışa yüz tamâm olan o İgvâ ile uyudu. Şabâh evinden çıktı. Şehr içine (32) toğrı gitdi. İttifâk bir dîvâneye râst geldi ki bir kâmiş ata binüp şu baña bu baña segirdür (33) ardına bir alay oğlancuklar uyup anı mezelenürlerdi. Herîf anı göricek bi-huzûr

[610a] (1) oldı. Evden çıkınca ilk râst geldüğüm bu dîvânedür. Eger ‘ahdüm üzere şunuñla meşveret (2) idersem dîvâneyle meşveretden ne fâ’ide? Eger itmezsem ‘ahdümü nice ideyüm. Hele söyle de bir göreyin (3) ne dir diyü öñine vardı. Ey dîvâne evlenmek isterin. Senüñle müşâvere ideyin ne dersen didi. (4) Dîvâne kâmiş atıñ başını çeküp bir pâre tırdı. Baña ‘avretler üç dürlüdür. Biri gerçek (5) senüñdür ve biri senüñ üzerine havâle vü musallatdır ve biri ne senüñdür ve ne üzerüne havâledür (6) didi ve şaķın seni atum deper diyü gene kâmiş atı şıratdı. Kemâ-kân dîvâne-naķş olup şağa (7) şola gitdü. Kendi kolayına segirdibaşladı. Ol kimse bu dîvâne sözine benzemez. Bu kişi ‘uķâlâ-yı (8) rûzgârdan ancak. Bu mücmel kelimâtuñ tafsili nedür ola ki yine kendüden ma‘lûm idinem didi. (9) Ardınca gitdi bir yirde ardından yitüp ey dîvâne bi’llâhi ‘inânuñ çek atıñı tırķut. (10) Bu baña didüğün sözleri añlayumadum. Luţf idüp baña şerh eyleyüvir didi. Dîvâne (11) tırup gerçek senüñ olan ‘avret oldur ki anı bâkîre iken alasin. Gözin açup (12) seni göre. Senden özge er gömeye. Hemân saña gönül bağlaya. Ammâ ol ‘avret ki senüñ üzerine (13) havâledür. Şol erden kalmış oğullu ve kızlu tıul ‘avretdür ki sen anı alasin dâ’imâ eski erinden (14) kâlan evlâdı aķvâline muķayyed olur. Senden eline gireni anlaruñ levâzımına şarf ider. Eger aña (15) bir söz söyleyüp tıurursañ çağırur yüzüñ yapışur. Ne kâra günmiş ki başuma geldi. Saña (16) giriftâr olmışın diyü. Ammâ ol ‘avret ki ne senüñdür ve ne üzerüne havâledür. Şol oğulsuz (17) kızsuz tıul. Teni senüñle ise gönli kız iken varduğı er iledür. Hele bunuñ evlâdı (18)

iğvâsı yokdur didi ve hemîn kâmiş atını oynadup gitdi. Ol kimse eydür. Gene ardına (19) düşüp aña irişdüm. Ey şeyhu'llâhi te'âlâ baña ahvâlünü keşf eyle. Aqvâlün böyle 'âkilâne (20) n'îçün evzâ'ün böyle sefhânedür didüm. Baña eydür. Bu sırr senüñle kalsun. Biz dört 'âlim-i (21) Rabbânî idük. Birimüz İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe-i Kûfî idi. Manşûr bize Bağdâd kâdîlığın (22) vireyin didi. Biz de kabûl itmedük. Ebû Hanîfe'yi habs itdi. Üçümüz gâzabından (23) korkup ibrâmından itilâf olmayın'çün her birimüz bu tarîk ihtiyâr eyledi. Ben de kendümi (24) dîvânelige urdum. Bu tarîkın ihtiyâr itdüm. İşte bu vaz' ile gezeyorurun. Ben Hakk (25) te'âlânın rızâsına muhâlif bir kažiyye hüküm idevüz diyü korkup dördümüz de kâdîlığı (26) kabûl itmedük didi. Andan bu kelâmı istimâ' idüp 'acebledüm ve aña du'ân ile (27) vedâ' idüp gitdüm. **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki Dâvûd peygamber'ün eyyâm-ı nübüvvetinde (28) bir kimse önlerine gelüp yâ Resûlu'llâh evlenmek isterin. Ne aşl 'avret alayın (29) didi. Buyurdi Davûd 'aleyhi's-selam var oğlum Süleymân'a tanış didi. Ol kimse hâzret-i (30) Süleymân 'aleyhi's-selama vardı. Henüz dağı oğlancuğdur. Gördi bir kum tepesi üzerinde (31) oğlancuklar ile oynar. Edeble önüne turup endişemi Süleymân'a 'arz eyledüm. Anlar da (32) kızıl altun ve aq gümüş ve âl kûrşından ve sınık sakıdan şakın didiler. Ol kimse (33) bu pûşide kelâmın ma'nâsını fehm itmedi. Yine Davûd 'aleyhi's-selâm önüne geldi. Hâzret-i Süleymân'dan

[610b] (1) istimâ' itdüğün 'arz eyledi. Anlar da kızıl altun didüğü bâkîre kızdur ve gümüş didüğü (2) erden kalmışdur ve oğlan getürmemiş genç 'avretdür ve kûrşun didüğü erden kalmış oğlan (3) itmiş 'avretdür ki aña az âsîb irişmekle kûrşun gibi egilür ve çün aña çokça yapışup (4) artucaq mübâşeret itseñ seni qarârdur. Yigitlüğün tarâveti alur ve sakı didüğü qarî (5) 'avretdür ki aña ednâ âsîb irişmekle sınur. Hiç andan nesne hâşıl olmaz didi. Ol kimse (6) bundan intibâh hâşıl olup hândân-ı nübüvvete du'â iderek gitti. **Hikâyet:** Evâ'il zamânında (7) bir kimesnenün bir gâyet dîn-dâr u 'âkilâne 'avreti var idi. Be-gâyet zîşt-şüret u kerih- (8) manzar kimse idi. Ammâ hâtûn aña bir vech ile hıdmet iderdi ki er hıdmetinden utanurdi. Anuñ cümle (9) hıdmetine bi'z-zât mübâşeret iderdi. Hiç kimseye i'timâd itmezdi. Şöyle zann iderdi ki 'avret (10) kendüye bu vech ile hıdmet itdüğü kendüyi gâyetle sevdüğinden ola. Her bâr bunı 'avretinden [şorayın] diyü (11) fikr iderdi. Bir gün 'avret ile hâlvet oturırdı. Aña eydür. Senden her dâ'im bir nesne şormak (12) isterin unudurın didi. ['Avret] Kırân ile kendüden şoracağı bu olduğın anladı. Vazgeç (13) şorup n'eylersin didi. Elbette şormayınca olmazın didi.

Hātūn da çünkü şorarsın (14) elbette ben yalan söyleyüp saña hoş-āmed söylemege münāfikāne kelimāt idecegüm (15) yok. Benden doğru cevāb işidürsin didi. Başladı aña er. Ey ‘avret (16) cihānda benden sevgilü kimseñ var mıdur? Benden çok kimse sever misin didi. (17) ‘Avret eydür. Ben saña bunu şorma dirmidüm mi? Çün şorduñ şahīḥ cevāb budur ki (18) hīç dünyāda seni sevindüğüm gibi bir kimseyi sevmezüm. Yiryüzinden senden ulu düşmenüm yokdur. (19) Senüñ [yüzün] görmek ‘āşīye melekü’l-mevt yüzün görmek gibidür didi. Eri eydür. Ya çünkü (20) böyledür cān u gönülden itdüğün ḥıdmet nedür diyü luṭf u ri‘ayeti nedür neden idersin (21) didi. ‘Avret bu senüñle benüm aramda olan levh-i maḥfūzda bağlanmış bir ‘aḳdür. Anı Ḥudā-yı (22) te‘ālādan ğayrı kimse çözmege kādir degüldür. Lā-cerem anuñ hükmine rāzī oldum. Kazā-yı Ḥaḳḳ’a rızādan ğayrı çāre yokdur. Bunca zamāndur senüñle dirlük iderin. Ben ‘ömr-i dırāz (24) şarf eyledüm. Hīç bu ‘aḳd-i cevābın dimedüm ve bu sözi dilüme getürmedüm. Ammā çün (25) şimdi şorduñ baña yalan söyleyüp [senüñle] nifāḳ ile dirilmegi daḥı revā görmedüm. Vāḳı‘-ı ḥāl (26) söyledüm didi. Er andan bu sözleri istimā’ idicek ehl-i inşāf didi. Eydür ben (27) ḥod saña buncadan cevā [ü] cefā idermişin diyüp kabini her ne ise virdi ḥātūn (28) boşadı. Bu ikisi ḥuṣūsında ol zamānuñ peygamberine vahy geldi. Ḥaḳḳ te‘ālā ikisin de (29) yarlıgadum buyurdi. ‘Avretüñ kazāya rızā virdük’çün ve er ‘avreti rencden ḥalāş (30) itdügi’çün didi. **Hikāyet:** Dirler ki bir ğāyet ile çirkin şüretlü ve yarāmaz sīretli (31) A‘rabī var idi. İttifāḳ şüretinde ve sīretinde kendüye muḥālif bir şāḥib-i cemāl (32) ve nīkū-ḥiṣāl ‘avreti var idi. Bir gün A‘rabī bir bahāne ile ‘avretin gönderdi. (33) Yoldan bir kimesne geçerdi. Aña eydür. Ey A‘rabī ben bu çirkinlik ile şunuñ gibi ḥūb [u]

[611a] (1) cemāl ‘avret elüñe girmiş n’içün Ḥaḳḳ te‘ālāya şükr itmeyüp dögersin [anı] didi. ‘Avret (2) aña çağırup eydür ey civān-merd bu ḥālüñ āḥer sırrı vardur. Ğālib bu erüm Ḥaḳḳ te‘ālāya (3) yarar iş itmişdür ki beni buña erzānī eyledi ve ben bir ulu günāḥ itmişimdür ki bunuñ (4) elinde giriftār oldum. Her ki āferide-kār-ı ‘ālemüñ ezeli kısmetine rızā göstere. Hīç nesneden (5) incinmez didi. **Hikāyet:** Geçen hikāyetlerüñ nezā’irindedür. Bur hikāyet ki İsmā‘ī rivāyet eydür. (6) Bir gün bādiye içinde giderdüm. Nā-ğāḥ bir ḳabileye irişdüm. Bir evdev bir ‘avret çıktı. (7) Maṭla‘-ı ufḳdan ḥūrşid-i raḥşān veyā bulut ardından māḥ-ı tābān toğdı şandum. (8) Gördüm ki Güyā beyābān ortasında çeşme-i civān ḥāristān içinde gül ü reyḥāndur. Beni (9) görünce merḥabā itdi. Bir yire işāret itdi. İnüp ḳondum. Baña bir miḳdār şu didüm. ‘Avret (10) eydür. Bil ki

benüm erüm vardır. Ben anuñ hükmindeyin. Aña tanışmayınca evi içinde olan eger itmekdür. (11) Eger şudur eger gayrı nesnedür hîç birin taşarruf itmezsin. Gıtdüğü vaqt baña bir päre şu (12) qor gider. Şusaduğum vaqt içem. Ancaq aña tanışmadın taşarruf itdügüm budur. Ammā ben (13) şimdi şuşamadum. Ol ben naşībüm yoluña nişār olsun ve yimek için baña bir çanak süd dağı (14) qodı gitdi. Qonuqsın evvelde saña olsun didi. Pes çanağla şuyı ve südi getürüp (15) öñüme qodı. Ben anuñ hüsñ ü melāhat ve luṭf u leṭāfetine ḥayrān olup südi yidüm (16) ve şudan içdüm. Bir sāʿ atden gördüm bir küşede bir zamānda siyāh zişt şüretlü (17) qorqunç yüzlü Aʿ rabī çıkageldi. Beni görince merḥabā eytdi. Tiz ʿavret anuñ yanına (18) vardı. Yüzinüñ tozını silkti. Aña vāfir mülātaẓalar gösterdi. Cāriye efendisine (19) ḥıdmet ider gibi itdi. Ol gün ol ḥāne de qonux oldum. Gider olıcaq (20) ʿavretten şordugum siz de muḥabbet-i ḥāl gördüm. Gice ile gündüzüñ ictimāʿı nādirdür. Ammā anuñla sende (21) cemʿ olmuş. Senüñ yüzüñ qar gibi beyāz ve erinüñ rüyı kış u siyāh gibi kara. Girü bu cümle (22) ile sen anuñ ḥaqqında bunca luṭflar idersin. Ḥıdmetinde pervāne gibi dönersin. Buña sebeb (23) nedür didüm. ʿAvret eydür ki ben bir hadīs-i şerīf gördüm. **El-imānu nişfāni nişfun şabrun** (24) **ve nişfun şükrün.**⁸¹ Yaʿnī imān iki nişfdur bir nişfi mekrūha şabrdur ve bir nişfi niʿmet-i şükrdür diyü (25) buyurmışlar. Elḥamdü liʿllāh bu ādem ben bir yire cemʿ olmağla imānımız mükemmeldür. Benüm hüsñ ü cemālüm (26) niʿmetine müstağraq olmağ ile erüm şükr ider. Ben de anuñ qubḥ u zişt-endāmlığı miḥnetine giriftār (27) olmağ ile şabr iderin. Qāʿide-i imānumuz fitneden maşūn olur. ʿĀlemde bu vech ile (28) dirlük iderüz didi. Işmaʿī eydür. Bu sözden ben dağı ʿacebe vardum. Anlara vedāʿ idüp (29) gıtdüm. Bir zamān ol ʿavretüñ bu cevābı ḥātūrumdan gitmedi. Her añduqça andan ʿacebe varurdum. (30) **Hikāyet:** Ḥazret-i risālet-penāh şallaʿllāhu teʿālā ʿaleyh ve sellem aşḥābından bir kimse (31) Medīneʾden bir āḥer şehre varup anda evlendi. Medīneʾde dağı be-ğāyet ʿiffet (32) u şalāḥ üzere ḥātūn var idi. Çün erinüñ müddet-i ğaybeti uzadı. Aña nafaqasın (33) göndermedi. Anı gözden bırağıdı. Qoñşulardan baʿzı ḥātūnlar aña ṭaʿn eylediler.

[611b] (1) Erüñ fülān şehirde ğayrı ʿavret almışdur. Seni unıtdı anuñla muʿāşerete meşguldür (2) didiler. Ḥātūn bir laḥza incinüp defʿi kendüğü tedārük itdi. Eliyle yaqasını (3) tutup kendü kendüye ey bī-çāre Ḥudā-yı teʿālā erüñe bir ḥelāl ʿavret vire. Ol da (4) Allāhu teʿālā emriyle alasın. Allāh emrine rāzī olmasan mı gerek? Qorqmaz

⁸¹İmanın yarısı sabırdır ve yarısı şükrüdür.

mısın ki Hakk te‘ālā (5) saña bir belā göndere didükden sonra gönünden eger evlenmiş ise dağı kabül itdüm. (6) Eger ol ‘avreti bunda götürürse aña hıdmet ideyin ve eger götürmezse kendü elüm (7) emegiyle bir kaftān idüp gönderin tā ki anların gönülleri hoş ola didi. (8) Hātūn bu endişeyi gönülden geçirince def‘i Cibril-i emīn resül hāzretine gelüp ‘aleyhi’s- (9) selām dağı getürdi. Yā Resūlu’llāh ol hātūna muştıla ki hayr-ı niyyetle ve każā-yı Hakk’a rızā (10) ile Hakk te‘ālā anı yarlıgadı ve andan rāzī oldu. **Hikāyet:** Getürmüşlerdür ki (11) Haccāc bin Yūsuf Başra’ya bir beg gönderdi ki be-ğāyet bed-siret Hakk’dan korkmaz bir zālīm (12) idi. Hayf u zulmle Haccāc’a iktidā itmiş idi. Hakk te‘ālānuñ kullarını ziyāde rencide iderdi. Başlarına (13) zulm bārānını ol kadar yağdurdı ki gözlerin açmağa mecālleri kalmadı. Başra halkı nā-çār Rābi‘a-ı ‘Adeviyye (14) hāzretlerine varup anuñ cevrinde aña ağladılar ve tazarru‘ itdiler. Bege bir bed-du‘ā idemizin aña. Ammā (15) bir naşihat eyleyin ola ki müfid ola zulmi terk eyleye didi. Ol bege kendü hırkasını gönderdi. Bu haber (16) ile ki işde ben āhiret seferine gider oldum. Ammā merkebüm yokdur ki bu hırkamı çeker bunu aña yoklayup (17) alam gidem. Zīrā bu hırkanuñ içinde çok ‘ibādetler itmişdüm. Giceler uyhu uyumazdum. Be-ğāyet (18) ağırlanmışdur. Senden dilerin ki bu hırkayı alup kendü tavarların yükledeyiz. Ardumca göndererek (19) ‘uqbelerinden ve kabr muzāyağalarından kıyāmet müzāhamelerinden şırāt köprisinüñ öte başında (20) baña ulaşıduralar didi. Bege hırka ile haber dimek’çün Rābi‘a bizi va‘z u nasihat tāziyānesiyle (21) te’dīb eylemiş. Vech budur ki biz de te’dible mü’eddeb olavüz diyüp cümle mezālīme tevbe eyledi. Hemān (22) dünyā begligünden vazgeçüp āhiret sultānluğına sa‘y eyledi. Şeb [u] ruzın tā‘at-i Mevlā’ya hemān (23) ‘ibādet-i bārī te‘ālāya bağladı. Begligi zamānında kendüden rencide olan kimselerin (24) rızāsında mübālağalar itdi. Hidāyet-i Hakk’a irişüp ‘ākıbet-i ahvālī hayr oldu. Şöyle ki ol (25) ‘aşruñ ‘abād u zāhidi zümresinden oldu. **Hikāyet:** getürmüşlerdür ki bir mütedeyyin ü pārsā (26) kimse var idi. Kendü gibi bir mestüre vü ‘afife ‘avret tutardı. Adına Merhūme dirlerdi. (27) İttifāk eri Hacc seferine gider oldu. Evini ‘avretinüñ oğlancuklarını ahvālını qarındaşına (28) ısmarladı gitdi. Bir müddeten sonra bir gün qarındaşı evinüñ kapısı önüne geldi ki ehl ü ‘ıyālın (29) yoklaya hālleri nedür şora. Kapu delüğünden içerü bağıdı ki bir kimseyi göre. Taşra çıka anda içerü (30) girenlerin hāllerin ma‘lūm idine. Nā-gāh gözi qarındaşınıñ ‘avretine tokındı. Gördi bir fitne-i cihān (31) ve āşüb-ı cān [ve] ra‘nā-yı dil-āb hātündür. Vesvese-i şeytān ile dimāğına anuñ vişālī sevdası düşdi. (32) Nefs-i

emmāre iğvāsiyla qarındaşınıñ lokma-i helāline harām tama‘ dış bileği. Başar-ı başireti öñinden (33) bād-ı hevā perde-i hayāyı qaldurđı. ‘Avrete bir tarıķle dimağından vesāvese-i şeytān ile yir iden hayāl-i

⁸²[613a] (1) hāmı ve sevdā-yı nā-tamāmı añlatdı. Andan viřāl temennāsını eyledi. Ol zen-i pāk-dāmen ki gül gibi bād-ı (2) řabādan ğayrı nā-mahrem eli dāmeni ucına yapışımamışdı. Andan bu küstāhlıđı göricek sūsen gibi (3) aña dil uzadup ve düřnām eyledi. Ey bī-hayā utanmaz mısın? Bu sözden vaz gel itdüğün (4) du‘ā qabūl olacağ du‘ā degüldür. Benden murāduñ hergiz hāřıl olmaz. Ben dāmen-i aħvālümü levř-i zināyla (5) ālūde itmek ihtimāl yoğdur ve qarındaşuñla dirliğüm āb-ı nābını hıyānet kedüretiyle mükedder itmezin didi. (6) Herīf benümle bař қоř murādumca ol. Yořsa senüñ cānuña qasd iderin didi. (7) Merhūme benden geğerin buñun gibi günāh itmezin didi. Pes ol civan-ı bī-temīz ol zen-i (8) perhīz-kāruñ ardınca oldu ki aña bir tarıķle bir mekr işleye. Āħir dört yalan řāhid (9) bulup aña zinā töhmetin eyledi. Bir vech ile ki řer‘ān anı recm eylemek lāzım geldi. (10) Qāđi rencmine hüküm eyledi. řāhrāya çıķup ol zen-i bī-günāhı seng-sār itdiler. Hālķ anı (11) helāk oldu diyü gümān idüp tağıldılar. Ammā Hudā-yı te‘ālā anı hıfz eyledi. Eger-çi (12) tař altında qaldı ammā ölmedi. Bir zamāndan ‘aķlı başına geldi. Gördi đarb-ı sengle beli (13) muħkem küfte olup şasta olmuş. Bī-iħtiyār inlemege başladı. Meger oradan bir A‘rābī (14) geğer yordı. Ol tař yıgılı arasından bir inildü gelür ki tař anuñ inledü sesinden (15) inler. A‘rābī’nüñ aña özi göyindi. Tīz taşları tağıdup içinden Merhūme’yi (16) çıkardı. Evine alup gitdi. Evinde tımār itdürdi. Merhūme řıhķat bulup ayađ üzere (17) geldi. A‘rābī gördi bir cemīle ‘avretdür. Anı baña hulle almak istedi. Merhūme benüm erüm var (18) dur. Ben saña niçe varayın didi ve kışsa-ı pür-ğuşşasından ana āĝāh itdi. A‘rābī merd-i Hudā-perest (19) ü pāk dost idi. Öyle kış qarındaşum ol. Mīn ba‘d benden ğayrı endīře eyleme didi. (20) Bir dağı öyle niyyet ile bakmadı. Meger A‘rābī’nüñ bir A‘rābī hıdmet-kārı var idi. Nā-gāh Merhūme (21) ‘aşık oldu. Aña tenhāda ‘arż-ı hāl itdi. Andan nefis-i taleb eyledi. Eger benüm murādumca olmazsañ (22) vücūduña qasd iderin didi. Hātūn buña da eri qarındaşına virdüĝi cevāb virdi. Meger (23) A‘rābī’nüñ bir henüz sūd emerce bir ođlancuĝı vardur. Anı be-ĝāyet severdi. Nā-gāh bir gice (24) ol mel‘ūn ķul ol ma‘řūm-ı pākı bıçaĝla ķatıl idüp bī-günāh ķanın aķıtdı ve ķanından (25) Merhūme’nüñ libāsına bulaşdurdı. Qanlı bıçaĝı yařduĝı altına ķodı. řabāh olıcağ (26) ođlancuĝı bu hāl ile

⁸²612. varak 611. varaĝın aynısıdır.

göricek vālidesi feryād itdi. Merhūme'nün libāsından kan bulaşığın (27) ve yaşadığı altından kanlu bıçağı bulıcağ anuñ başını ve yüzini yolmağa başladı ve muhkem (28) döginmege 'ār itdi. Qul dağı bu arada gönlindeki kın ile oğlancuğ için Merhūme'ye (29) ol kadar hatt urdı ki helāk mertebesine vardı. Bî-çāre bu hālde yüzini göge tutup (30) İlahî başuma geleni görüyorursın. Elüm al ve feryāduma iriş didi. A' rābî yanına gelür ey (31) Merhūme benüm oğlancuğımı niye katl eyledün didi. Hiç rahm itmedün mi didi. Merhūme eyman-ı şidād (32) ile feryād idüp hāşa ben helāk itmedüm diyüp kuluñ kendüye kaçdını vesā'ir didüğünü (33) hikāyet itdi. A' rābî inandı. Ammā korğarın oğul acısıyla 'avretüm saña kıya. Lāzım budur ki

[613b] (1) benüm evümi koyup gidesin ve dört yüz akçe harçlık virdi ve Merhūme akçe alup A' rābî'nün (2) evinden çıkdı. Gitdi beyābāna yüz tutup giderken bir qarye kenārına irişdi. Gördi bir dār ağacı (3) dibinde bir kimseyi ber-dār itmek isterler. Üzerine vāfir cemā'at cem' olmuş. Birinden bunu neye ber-dār (4) iderler diyü şordı. Şehrūñ emīrinün 'ādeti budur ki bir kimse harācını virmese elbette anı (5) ber-dād iderler didi. Merhūme bunun virmedüğü harāc kaç akçedür didi. Dört yüz akçedür didiler. (6) Gönlinde benüm hod A' rābî virdüğü dört yüz akçe hāzır. Bir müslümānı bunlardan şatun alup hālāş (7) itmesine sa'y ideyin. Hudā-yı te'ālā 'azze ve celle hod benüm rızkuma kefildür didi. Hemīn dört yüz akçe (8) çıkarup virdi. Ol kimseyi hālāş itdi. Ol da Merhūme'nün yanına segirtti ki minnet idüp kendüye (9) ihsānı şükrini edā ide yanına varduğı gibi gördi. Bir 'ızārī-i 'Azrā ve cemāl-i dil-ārā (10) 'avretdür. Def'î kendüyi aşkı odun bulına dārına ber-dār itdi. 'Āşık-ı hayrānı (11) ve ser-gerdān oldu. Çün Merhūme oradan yolına revāne ol. Herīf [ardına] düşüp niçe (12) anuñla gitdi. Kāh helāl yoluyla andan temannā-yı vişāl eyledi. Merhūme aña dağı sā'iri (13) gibi cevāb-ı te'essüd virdi. Re's indürmedi. Herīf dağı rencide-i hāl oldu. Giderek leb-i deryāda (14) yolları bi küye irişdi. Merhūme gemiye bineyin dirken ol herīf Merhūme bu benüm cāriyemdür kaçdı (15) şimdi buldum diyüp berk yapışdı. Halk başına üşdi. Āhir gemi şāhibi bir bāzergān idi. (16) Merhūme'yi aña on bin akçeye şatdı. Dağı döndi gitdi. Ol da alınca Merhūme taşarruf (17) itmek istedi. El virmeyüp feryād itdi ki benüm erüm vardur ben cāriye degülin āzādлуйn (18) ne diyü taşarruf itmek istersin didi. Gemide olan halk feryādına çıkdılar. Anı bāzergānuñ (19) elinden alup āzādlu çıkardılar. Ammā gemi halkında her biri anuñ cemāline meftūn oldu. Cümlesi (20) aña kaçdı itdi. Anuñ hüsni aralarına fitne yokdı. Az kaldı ki birbirine gireler. Anuñ üzerine (21) nā-hengām

bir hengāme kopardı. Merhūme Hūdā-yı te‘ālāya nāliş eyledi. Bu hālde hemān bir muhālif (22) yıl çıkup gemide olanları der-hāl deryāya dökdi. Cümlesi helāk oldu. Gemi içinde (23) Merhūme tenhā kaldı. Hakk’uñ ‘ināyetiyle gavğadan emīn oldu. Bir muvāfiķ yıl çıkup gemiyi sürdi. (24) Az geçmedin bir kenār görindi ki bir ‘azīm şehriñ yanı idi. Merhūme kendü kendüsine eger bu şehirde (25) ‘avret şüretinde varursam kim bilür başuma ne gele şavāb budur ki er şüretine girem didi. Def‘i (26) libāsın çıkarup vesā’ir erler gibi kendi şüretine koyup şehir halkı dağı deryā kenārına (27) gelüp temaşā iderlerdi. Az geçmedin gemi şehir önüne irişdi. Merhūme tiz gemiden çıkup (28) toğrı şehriñ pādişāh önüne geldi. Aña buluşup seniñ yanuñda bir hācetüm vardır. Bir gemi (29) eşyamla geldüm. Cümlesini al andan baña ‘ivaż şu şehriñ bir münāsib kenārında bir şavma‘a yapıvir. (30) Nā-kim Hūdā-yı Te‘ālā’ya ‘ibādet idem didi. Pādişāh da buyırdı şehriñ bir münāsib küşesinde (31) aña bir şavma‘a yapıvirdiler. İçine girüp tā‘at u ‘ibādete meşğul oldu. Giderek müstecābü’-d- (32) da‘ve kimse oldu. Hattā pādişāh gāhī şavma‘asına varup aña du‘ā itdürürdi (33) ve her kanda ki a‘mā gibi meflūc gibi bir derde mübtelā var ise aña du‘ā iderdi. Cümlesi

[614a] (1) sağalur giderdi. Bu hāl’i āfāk-ı ‘āleme yayıldı. Gün gibi şöhet tutdı. İttifāk bu baña da (2) eri dağı hac-ı şerīfinden geldi. İbtidā’ hātünüñ şordı bir kimseyle zinā itdi. Recm eyleyüp (3) katl itdiler dimişdi. Eri dağı kendüden me‘yūs oldu. Bir zamāndan soñra ittifāk (4) erinüñ qarındaşı a‘mā oldu. Eri bir gün şöyle işitdi ki sāhil-i deryādan fülān şehre (5) müstecābü’-d-da‘ve aldığı bir zāhid vardır. Körleriñ gözini du‘asıyla açar didiler. Qarındaşı (6) alup yola girdi. Ol şehre toğrı revāne oldılar. Yolda giderken kudretü’l-İlāhi ile A‘rābi’nüñ (7) evine kındı. Meger A‘rābi’nüñ kulu da a‘mā olmuşdı. Gördi konuđuñ da bir a‘ması [var]. (8) Bunı kanda alup gidersen diyü şordı. Ol dağı kışşayı didi. A‘rābi bende kulumı (9) sizüñle bile alup gideyin. Size yoldaş olayın didi ve kulın bir merkebe bindürüp gitdiler. (10) Giderek yolları o qarıya uğradı ki Merhūme anda dārdan bir herīfi itlāk itmişdi. Meger (11) kudret-i Hakk’la ol da a‘mā olmuş idi. Bu herīfüñ vālidesi bunları görüp bu a‘maları (12) kaşd alup kanda gidersiz didi. Anlar da gidecek yiri söylediler. Bunun vālidesi de oğlanı alup (13) yoldaş olup gitdiler. Deryāya girüp ol şehre vardılar. Merhūme’nüñ şavma‘asın şorup (14) geldiler. Yakın vardukları gibi Merhūme anları şavma‘a üzerinde görüp bildi. Şavma‘a kapusına (15) geldükleri gibi içeriñden yarın şehriñ pādişāhına varup bunda getürüñ. Size du‘āyı anuñ (16) huzūrında ideyin didi. Anlar da şehre varup bunı pādişāhdan istid‘ā idüp

tažarru[‘]-ı (17) bî-şümār eylediler. Pādişāh iltimāslarını qabūl idüp yarındası gün bir ‘ažim cem‘iyyetle (18) şavma[‘]aya vardılar. A[‘]amalaruñ üçin bile öñine götürdiler. Du[‘]ā ide diyü şavma[‘]a elbette nerden (19) her biriñüz bir ulu günāh itmişsiz ki Hāqq Te‘ālā sizi bu belāya giriftār eylemiş. Üçüñüz de (20) itdüñüz günāhı demeyince du[‘]ā itmezini didi ve bu belādan halāş olmazsınız didi. Erinüñ (21) qarındaşı ziyāde tevaqquf eyledi. ‘Āqıbet zarūrī olup günāhın söyledi. Qarındaşumuñ (22) hātūnına bühtan-ı recm itdürdüm didi ve A[‘]rābī’nüñ qulı da ve ol bir herif de biz de (23) bir hātūnına şol aşl bu aşl bühtān eyledük. ‘Aqabince bizi Hāqq te‘ālā ā[‘]mālīk belāsına mübtelā (24) eyledi dirler. Her biri itdüğü günāhı taqrır eyledi. Cümle hāzır olanlar ikrārların işitdiler. (25) Merhūme’nüñ bundan ğarażı erine hālī rüşen olsun demek idi. Andan şoñra anlar du[‘]ā (26) eyledi. Üçinüñ de gözleri kemā-kān açıldı. Andan halka müteveccih olup ey cemā[‘]at (27) bilüñ ki ol Merhūme didükleri bühtānlara uğrayan hātūn benin. Bu tıran kimse benüm (28) erümdür didi. Orada kendümi ‘ayān eyledi. Āferide-kār-ı ‘ālem pāk-i dāmenligüm ile (29) bunca varıdan halāş oldum didi. Eri qalkup Merhūme’nüñ ayağına düşdi. (30) Hātūn şıdık u ‘iffeti berekātında yine eski helāline bulışdı. Hāqq te‘ālā anı fezāhatden (31) hıfz itdi. Ol şehrden gitmediler. ‘Ömrlerini ikisi de ol şavma[‘]ada ‘ibādetle şarf idüp (32) oturdılar. ‘Āqıbet kendüler gitdiler. Bu hikāyet anlardan eşer qaldı tā kıyāmete deĝin (33) söylenür. **Hikāyet:** Dirler ki Başra şehrinde bir re’is var idi. Bir gün kendü bāĝına

[614b] (1) vardı. Gözi bāĝ-bānuñ ‘avretine tuş oldu. Meger ziyāde ‘afife vü cemīle hātūndı. Dil-ber (2) iĝvā-yı İblīs ile aña qaşd itdi. Bāĝ-bāna bir hıdmet ışmarlayup anı bāĝından şavdı. Andan (3) ‘avretine var cümle bāĝ qapuların berkit de gel didi. ‘Avret de bildi ki re’isüñ gönlinde iĝvā-yı (4) İblīs ile telbīs var. Tiz segirdüp gitdi. Gene öñine geldi. Re’is hep qapuları berkitdüñ mi (5) didi. ‘Avret pür gitdüm hemān ol qapu qaldı ki anı qapamaĝa qādir olmadum didi. Re’is (6) qañĝı qapudur ki didi. ‘Avret ol qapudur ki senüñle hāqq ortasıdadur didi. Seni (7) andan görür. Ol qapu hıç bir tarīkle kapanmaz didi. Re’is hātūndan bu sözi istimā[‘] (8) idicek tevbe vü istiĝfār itdi. ‘Avretüñ ‘iffet ü ‘işmetine ve cevāb-ı savāb müsteṭābına (9) hayrān oldu. **Hikāyet:** Ol vaqt ki Başra’da Bürqa[‘]ı didükleri hārici ħurūc (10) itdi. Zengīlerden vesā’ir evbāşdan yanına cem[‘]-i kesir uydı. Şehr içinde (11) nā-gāh ĝavĝā vü ĝalabe kopdı. Halkuñ hānmānını zengīler halāş idüp ĝāret (12) itdirdi. Müslümānlaruñ ehl ü ‘ayāline ve māl u menāline nice fezāhat u ħasārat (13) irişdi. Bu eşnāda bir gün bir Bürqa[‘]ı binüp giderdi. İttifāk bir

evden bir zengī bir seyyid (14) kişinüñ kızın çeküp alur giderdi. Bürka'ı oraya uğrayup kız anı göricek (15) feryād idüp yā imām meded beni zengīlerüñ elinden al. Saña bir du'ā öğredeyin. Anı okıyanı (16) kılıç kesmesin didi. Bürka'ı atı başın çeküp tırdı. Kızı öñine çağırdı. Dindi (17) ol du'āyı baña öğret. Ben de seni zengīlerüñ elinden alayın didi. Kız tiz bir du'ā okıdı. (18) Yā emīr ol budur ammā bunı tecrübe itmeyince benüm şıdkım ma'lūm olur. İşde ben bunı okıdum dindi. (19) Kılıcuñ çıkar boynumı ur. Gör kılıç beni keser mi bende tecrübe eyle. Sözüümüñ şıdkını bil. (20) Du'āya i'tikād eyle diyüp gerdānın uzatdı. Bürka'ı kılıcın çıkardup kuvvetle kızuñ boynına (21) bir kılıç urdı. Baş öñine düşdi. Kız gavgādan emīn oldu. Bürka'ı ğarażını öldürt (22) mek idi. Zihī 'ıffet ki cān-ı 'azizine kıydı. Kendüye ol fezāḥati revā görmedi. Raḥmetu' (23) llāhi te'ālā. **Hikāyet:** H'āce 'Abdu'l-Melik zamānında bir zāhide vü 'ābide ḥātūn vardı. (24) Ol zamānuñ fuḳarāsı ya'nī ehlu'llāhi zümresinden şayıldı. Halk andan du'āsından istimdād (25) iderlerdi. Kimse de bir du'ası hedef-i kabūlden şaşmazdı. İttifāk emīrūñ muzāyaḳası (26) oldu. Başına bir ḥādiṣe müşkil geldi. Bir gice havāşşından bir kimseyle ol ḥātūn yanına gitdi ki (27) vara. Mazāyaḳadan ḥalāş içün du'a ide. Çün yanına girerler. Gördiler evrād okır. (28) Virdini tamām idince nā-ḥayr itdiler. Tamām itdükden sonra emīrūñ yanınca ile olan ḥıdmet-kār-ı (29) ḥassı ve aña ḥudāvend ḥācet'çün saña du'ā itdirmeye geldi didi. Ḥātūn ditremege (30) başladı ve aña bir na'ra urup ḥudāvend ol nice olur ki bir za'ife ḳarınūñ du'āsına (31) muḥtāc ola. İkisi de günāhlarına tevbe eylediler. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki bir zamānda (32) bir şehirde māl u cāh issi bir seyyid vardı. Ammā hevā-yı nefsi elinden zebūn hemişe (33) günāh irtikābıyla ḥālī diger-gün idi. Her ne fitne vü fesād halk cānından

[615a] (1) ḳorlardı ve şeref-i nesebine ḥürmet idüp her ne şirret itse aña tınmazlardı. İttifāk bir gün (2) eri öñinden şāḥib-i cemāl ḥātūn geçdi. Ḳapusı öñinde tırdı. Ḥātūn ey bānū ḥıd (3) metde olalum. Bir dem içerü girüp miḥmānumuz olin didi. 'Avret 'afife ḥātūndı. Ey ben ol (4) işe yaramazın didi seyyid. Tiz segirdüp anuñ etegine yapışup güç ile içerü çekdi. Ḥātūn (5) nice ki çekindi. Hiç bir vech ile elinde ḥalāş olmadı. Seyyid bıçaḳ çıkarup tiz baña rām (6) ol yoḥsa şimdi seni ḳatl iderüm didi. 'Avret müteḥayyire oldu. Hele baña bu ḳadar amān (7) vir ki kimesne şorayum senden didi. Ol da ne şorarsın didi. 'Avret tıtalum ben saña itā'at (8) idem. Ḥarām üzere benümle eyle cem'olasın. İkimüzüñ arasından bir oḒlan vücūda gelse ol (9) oḒlanuñ ḥālī nice olur didi. Ol da nice olsa gerek seyyid oḒlı seyyid olur didi. 'Avret (10) eydür. Şöyle beñzer ki sen

de anuñ gibi seyyidlerdensin yohsa bu itdüğüñ helâl-zâde işi degüldür (11) didi. Seyyid anuñ bu sözinden muhkem hacâlet geldi. Andan elini çekdi. Cümle günâhlarına tevbe eyledi. (12) Ol hâtûnuñ ‘iffeti berekâtından bir söz ile fesâdı şalâha döñüşdi. **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki (13) ‘Utbetü’l-gulâm ki büzürgân-ı dînden ve zühhâd-ı ehl-i yakînden idi. Bir gün aña şordılar. Sizüñ (14) bu tevbe tarîkine düşüp aşlda zühd ihtiyâr itdüğüñüze bâ‘ iş ne oldu didiler. Anlar da (15) bir gün bir yolda giderdüm. Nâ-gâh bir güzel ‘avret gördüm. Anuñ hüsn-i şemâ‘ili ve luţf-ı harekât (16) u sekenâtı beni âşüfte itdi. Hem-ân-dem vişâl arzusına düşdüm. Anuñ ardınca tâ evi kapusına (17) vardum. Aña bir miqdâr hâl-i ‘aşkından şikâyet eyledüm. Baña eydür. Sen beni ne vaqt gördüñ ve benüm (18) nireme ‘âşık olduñ didi. Ben de çün büründüğüñ çadır altında nergis gözlerin leţâfetini (19) gördüm. Lâle gibi beni cîger-hûn itdi. Ğamze-i ğammâzı yüregüme oklar şapladı. Ölümlüsi oldum (20) didi. Baña kapum öninde katlanıtır. Saña ol seni âşüfte iden kişiyi göndereyin didi. Evi (21) içine gitdi. Ben kapusu öninde tırdum. Bir sâ‘atden gördüm içerü girdüğü gibi bir bıçağı (22) ile iki gözlerin oyup çıkarmış. Bir kâğıd pâresine şarup baña göndermiş. Eger bu gözlere (23) âşüfte olduñ ise al saña gönderdüm. Bir göz ki nâ-maḥremleñ nazar-ı şehvetleriyle âlûde ola. (24) Ol benüm başumda yaramaz dimiş. Ben de ol avret de bu şıdk u i‘ tîkâdın ve dînine şevk [u] i‘ timâdını (25) görüp ğaflet uyḥusından bî-dâr oldum. Cân u dilden tevbe vü istiġfâr eyledüm. Yarındası (26) ol ‘afîfenüñ kapusu önine varup hâlini şordum. Haḫḫ-ı rahmet olmuşdı dünyâya vedâ (27) itdi dirler. Ben de rûhına du‘a itdüm gitdüm didi. **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki ol vaqt ki (28) Emîrû’l-Mü’minîn Ḥazret-i ‘Osmân raḏıya’llahu anh ḥalîfe olduğı zamânda bilâd-ı Rûm’dan ba‘zı (29) tarafı fetḥ itmege leşker gönderdi. Fetḥ itdüklerinden şoñra ‘asker-i ‘İslâm olan anlara (30) mektûb gönderüp derbend-i Rûm bilâdınıñ ba‘zında Naşârî beglerinden Ferâfeşa adlu bir begüñ Nâ‘ile (31) adlu bir kıızı var. Hüsn-i cemâlde ḥürşid-i âsmân ile bir eylûk da‘vâsı ider ve dil-berklikde dili (32) berî eydür diyü bildürdi. Emîrû’l-Mü’minîn Ḥazret-i ‘Osmân raḏıya’llahu anh Ferâfeşa’ya âdem (33) gönderüp kızını andan ḥâtûnlığa istedi. Ol da merd-i ‘âḫil-i dūr-endiş idi ve dîn-i

[615b] (1) İslâm’uñ kuvvet-i galebesinde göreyorurdu. Ḥabîb adlu bir oğlu var idi. Anı çağırdu. (2) Tîz qarındaşuñ Na‘ile’yi müslümânlar emîrinüñ önine al git didi. Varuñ öninde ikinüz de (3) müslümân olun. Kız qarındaşuñı ḥâtûnluğa anuñ ḥaremine gönder diyü emr itdi. Oğlu da emrine (4) imtişâl idüp tîz qarındaşını aldı gitdi. Emîrû’l-

Mü'min'in 'Osmān öñine gelüp ikisi de müslümān (5) oldılar. Hāzret-i 'Osmān Nā'ile'yi nikāh idüp aldı. Dağı anuñla bir yire gelmedin aña [haber] gönderüp (6) şöyle añlarum ki benüm aq şağallu pīr olduğum benümle muvāşalete cāndān rağbetüñ yokdur didi. Be-ğāyet (7) 'ākile kız idi. Haberlerinüñ cevābından benüm yanumda kendin görmiş civāndan buyruk tutıcı pīr sevgilidür (8) didi. Emīrū'l-Mü'minine sözi hoş geldi. Aña vāfir nesne gönderdi. Ya ne dirsın bu senüñ (9) ben sen olduğın yire [mi] varayın yoğsa sen ben olduğun yire mi gelürsın diyü haber irsāl (10) itdi. Nā'ile cevablarında emīrū'l-mü'mininüñ hıdmeti sa'ādetine irmek için bu kadar uzak bunca (11) beyānlar kesdüm. Şimdi şeb-i vişālede anlara zahmet mi virsem gerek. Ben anda varurın didi. Āhır ikisi (12) bir yire geldiler. Hāzret-i 'Osmān vişālinden hāzz itdi. Tā şerbet-i şehādeti nüş idince (13) harem-i şerīflerinde oldı. Andan soñra anı Mu'āviye diledi. Nā'ile ben 'avretlerlerden degülin ki (14) müddet-i 'ömrümde iki ere varam. Bir hātūn ki Hāzret-i 'Osmān'ın harem-i pākinde ārām eyleye. Dūn-himmet (15) dūr ki ğayrı ere varup āher haremde ta'ām tuta diyü cevāb gönderdi. Mu'āviye anı almağa (16) dağı hāriş oldı. Bu imtinā' itdükçe ol ikdām itdi. Nā'ile andan 'aciz kaldı. Üzerinde (17) ibrāmını ne tarīk ile def'idecegin yazdı. 'Ākıbet bir gün anı Mu'āviye alıvirmek'çün arada (18) vāsıta olan 'avretlerden yine yanına bir bölük kavm cem' oldılar. Nā'ile anlara da şorın benüm (19) a'zāmdan şıfat-i hüsn-i cemal ile kağı 'uzvum artuk mevşūfdur ki onlar baña meyl idüp (20) vişāle rağbet göstermege ekşer ol sebeb ola didi. Anlar da her uzvuñ birbirinden hūbdur. (21) İllā leb [ü] dendānuñ hāleti hiç bir uzvuñda yokdur. Hādd-i kemālede yaradılmışdur. Şādef-i dehānuñda (22) dürr-i dendānuñ bu vech ile mütenāsibdür ki 'aql-ı cevherisi ve idrāk şayrafisi anuñ luṭfindan mütehayyirler (23) dūr didiler. Nā'ile der-hāl bir taş alup ön dişlerin dört dişini urup dördin de hātūnlar ile (24) Mu'āviye'ye gönderdi ve benüm hüsnümde erenlerün tam'ına bā'ış olan ki bunlar idi. Diblerden çıkarup (25) işde saña gönderdüm ki baña tama' dişin bilmeyesin. Pes ba' de sen bu sevdādan vazgeç didi. (26) Mu'āviye bu haber ile dişleri vāşıl olıcağ pes çok ağladı. Āferide ol 'avrete (27) ve rahmet-i yezdān anuñ üzerine olsun ki bu vefa-dārlığı mıkne'asınun sacakları küşesine (28) merdān-ı 'ālemün dil-bendleri üzerine tercih olınsa olur didi ve aña vāfir nesne (29) gönderdi. Bī-nihāye in'ām u ihsān eyledi ve elin anda çeküp artuk aña ıztırāb virmedi. (30) **Cevāmi'ü'l-Hikāyet Kitābının Üçinci Kısımından Yigirmi Dördinci Bāb ki Zāniye vü Nā-Pārsā** (31) 'Avretlerün Zikrindedür. Vakta ki 'avretlerün 'afifeleri ve 'ākileleri zikrindedür (32) fāriğ olduk ise şekk yokdur

ki anlaruñ ekşeri bî-vefâ vü şehvet-perest u nâ-pârsâdur. Mekkâre (33) vü ğaddâre vü şehhâredür. Bunuñ ardınca gelen bâbda zıkr olunur. Bu bâb ancak ‘avretleruñ

[616a] (1) nâ-pârsâları zıkr içün vaẓ‘ olunmışdur bunda gelan hikâyetler anlar ahvâline maḥşûş hikâyetlerdür. (2) **Hikâyet:** Şeyḥ-i Belḥî ḥazretlerine meşâyiḥ-i kibârdandur ve cild-i evvelde menâkıb u merâtibi zıkr (3) olunmışdur. Bir gün Belḥ şehrinde vaẓ‘ iderdi. Halk istimâ‘ iderlerdi. İttifâk eşnâ-yı (4) vaẓ‘da gümânum budur ki Belḥ şehri içinde hîç eyü ‘avret yokdur didi. Aña ey ḥ‘âce (5) n’içün böyle dırsın? Bu şehir içinde ḥâtûnlar vardır ki her biri gündüz şâ‘im ‘ibâdete kâ‘imdür. (6) Buyurduḡuñuz sözüñ sırrı nedür didiler. Şeyḥ didüḡuñuz ‘avretlerden birin ictinâb eyledin ḥâlde (7) sorup görelüm nicedür didi. Bir ğâyet nehârı şıbâm ile ve leyli kıyâfet ile geçer. Şâliḥa ‘avret (8) sorup bildiler. Gelüp Şeyḥ’e işde bu ḥâtûnı tecrübeye ihtiyâr eyledük. Eger bu kem çıkarsa (9) biz de buyurduḡuñuz i‘tikâd üzere olalum didiler. Şeyḥ erin şordı vardır didiler. (10) Çaḡıruñ gelsün didi. Çaḡırdılar geldi. Şeyḥ aña senden bir dilegüm var didi. Pîr (11) yâ Şeyḥ revâdur didi. Şeyḥ eydür. Halk ile bir bahşümüz oldu. Kerem ḥâtûnuñ bir ḥaber göndersin. (12) Muttaşıl ‘ibâdete meşğûlsın. Baña ḥıdmete ‘ibâdetden elüñ değmez. İcâzet virürseñ bir ḥâtûn (13) daḡı alayın didi. Her ne dirse bize de cevâb getir didi. Eri daḡı şeyḥüñ didüḡi gibi itdi. (14) ‘Avrete ḥayrı istimâ‘ idicek yüzin gözin dürdi. Erine söğmege başladı ve ol küfte- (15) ḥor bu endîşe-i zühre ile gönline getürdi. Uş eve geldüḡi gibi ben aña lâyıḳ cevâb (16) virem didi ve bunuñ emşâli daḡı niçe mühmelât söyledi. Hezâr turrehât yidi. Şeyḥ’e gelüp (17) didüḡi ḥaberi virdiler. Şeyḥ ḥalîfe işde eñ eyü diyü i‘tikâd itdügüzüñ ḥâli böyle. Kem (18) i‘tikâd itdüklegüñüz ḥâli neyi ki didi. **Hikâyet:** Tefâsîr kitâblarında getürmişlerdür ki (19) yâ Bel‘âm ki meşḥûrdur Mūsâ peygamber ‘aleyhi’s-şalatu ve selâm zamânında Benî İsrâ‘il (20) ulularından idi ve Mūsâ peygambere imân getürmüş idi. Hakk te‘âlâ aña kendi ism-i â‘zâmın (21) öğretmiş idi. Her ne vakt ki ulu ism-i â‘zâmı diline getirüp her neye ki du‘â itse elbette (22) maḳbûl olur. Cenâb-ı Hakk’da redd olunmazdı ve zemîn-i Kudüs’de maḳâm tutmuş idi. Anda öli Verdi (23) vakt ki Hakk te‘âlâ Mūsâ peygambere benî İsrâ‘il ile ‘arz-ı Mısır’dan çıkup Şâm diyârına (24) varmaḡa emr eyledi ki vara buḳ‘a-i mübâreke-i beytü’l-mâḳdisi ki meb‘iş-i enbiyâ ve mehbiṭ-i u vahy-i (25) Hudâ’dur. Levş-i şirkden pāk ide. Şâm pâdişâhı bundan ḳorḳdı. Eger Mūsâ benî İsrâ‘il bunda gele. (26) Bizüm işimiz tebâḥ olurdu diyüp Be’l-âm-ı Bâ‘ūr’ı getürtdi. Senüñle ḳoñşılaruz. Bu kimse ya‘nî (27) Mūsâ bizüm memleketümüze ḳaşd itdi. ‘Arz-ı Mısır’da

Fir‘āvn’a itdüğünü gelüp bunda bize itmek (28) ister. Eger gelürse bizüm kārumuz kirdārumuz tebāh elinde işümüz āh [u] vāh olur. Senūñle aramızda (29) koñşulık ḥaqqı var. Gelseñ Mūsā ‘ askerlerine karşı çıķup anlaruñ üzerine ism-i (30) a‘zamuñ okısañ bir du‘ā eyleseñ bu ‘arza girmeseler dönseler gitseler didi. Bel‘ām nice (31) du‘ā ideyin ki anuñla dīnümüz birdür. Ol benī İsrā’ıl peygamberidür. Ben aña yolu dönsün diyü du‘ā (32) idemez didi. Pādişāh bildi ki aña kimimiz didüğüñ itmek ihtimālī yokdur. Anuñ yanından (33) gitdi. Vardı bir kīse altun ḥāzır eyledi. Meger Bel‘ām’uñ bir nā-perḥīz-kār u ṭama‘-kār

[616b] (1) ‘avreti vardı. Kīse ile altunı aña gönderdi ve alup giden ādeme aña didi. Erenler (2) ‘avretlerinüñ sözinden çıkmazlar. Luṭf u medār ile söylesün. Mūsā bundan gelmemeye (3) bir du‘ā itdüresin ki gelicek kōrkārın bizüm de Mısır ile Fir‘āvn’uñ ḥālī (4) gibi olur didi. ‘Avret altunı göricek aldı. Āḥir n’eylerse eyledi. Bel‘ām’ı da (5) kendüye uydurdi. Şeyṭān gibi hezār vesveseler virüp du‘ā itmege rāzī (6) kıldı. Ol da bir gün merkebine binüp Ḥāzret-i Mūsā’ya karşı gitdi ki vara anlar (7) karşıasına ism-i a‘zamı okıyup dönsünler diyü du‘ā eyleye. Ḥudā-yı Te‘ālā kemāl-i (8) kudretinden yolına bir melek gönderdi. Anı geçürmediler ḥikmeti aña du‘āya izn yoğıduğun (9) i‘lām eyledi. Eger-çi bunu görüp yine evine döndi niyyetine pişmān oldu. Ammā evine (10) varup bunu ‘avretine diyicek ‘avret eski sözinden dönmeyüp Bel‘ām evvelki lābe (11) lerini yine eline aldı. Bu ne işdü ki idersin. Pādişāh bize niçe eylükler itdi. Cā’iz ki Ḥaqq te‘ālā (12) Mūsā’yı āḥer maşlahat için gönderdi. Evvelā hele du‘ā it dönsün gitsün. Bunlar kendüleri (13) ḳahr için gelür diyü i‘tikād iderler. Yanlarında minnet-dār oluruz diyü hezār mekr (14) ü ḥile ile Bel‘āmı du‘ā itmege uydurdi. Ḥaqq subḥāne ve te‘ālā ḥāzretlerinüñ mekrinden emīn oldu. (15) ‘Āḳıbet söz ile ve aña pādişāh gönderdügi altun ṭama‘ ile Mūsā peygamberüñ leşker-gāhı (16) karşıasına varup Ḥaqq te‘ālānuñ ol ulu adını şefi‘ götürüp anlara bir du‘ā itdi. Ḥaqq (17) subḥāne ve te‘ālā du‘āsın müstecāb idüp anlara ‘arz-ı Şām’a girmeye yol virmedi. (18) Ḥāzret-i Mūsā ile kavmi arasına muḥālefet düşdi. Tih şahrāsında tamām kırk yıl dönüp yol (19) buldılar. Āḥer Mūsā ‘aleyhi’s-selām münācāt eyledi. Yā Rabbī bu ne ḥāldür bunuñ sonı (20) nice olsa gerek? Ben niçe ki emrūñ üzerine gitmege ḥırş götürüp mümkün olup (21) beyābān içinde çıķamazın yolum bağlanur didi. Ḥaqq te‘ālā aña vahy gönderüp (22) yā Mūsā ol yirde Bel‘ām’ dirler. Neslinden bir kimse vardır. Ataları yüzi şuyına (23) aña ikrām idüp kendü ulu adlarumdan bir ad in‘ām eylesem ki her ḳaçan ki ol (24) adımı şefi‘

getürüp her du‘ā eylese kabûl iderin. Eger yiri ve gögi zîr (25) u zeber itmek’çün daḥı du‘ā eylese merdûd olmaz. Ḥālîyâ dünyāya meyl idüp (26) ‘avreti hevāsına tâbî‘ olmağ ile benüm rızāmı qodı. Ol sizûñ içüñ (27) bed-du‘ā eyledi. Ol adumı şefî‘ getürdi. Ben de du‘āsını kabûl eyledüm sizi (28) burada alıqodum yollaruñuz yine oldı. İsm-i ā‘zam ḥürmetine sizi yoldan (29) men‘ eyledüm diyü buyurdı. Ḥazret-i Mūsā tekrâr münâcât idüp varup yâ Rabbî (30) tevrît ḥürmet’çün baña bir du‘ā öğret ki anuñ baña ve qavmüme du‘ası müstecâb (31) olduğı gibi ol du‘asıyla benümle anuñ üzerine itdügüm du‘âm müstecâb olsun (32) didi. Tekrâr daḥı gelüp yâ Mūsā her nice dilerseñ du‘ā eyle ki maqbûldur (33) didi. Ḥazret-i Mūsā İlâhî ol ism-i ā‘zamlığı Bel-âm’dan al ki ol rüşvet

[617a] (1) alduğı’çün aña lâyıq degüldür ve ol kâfir içün tama‘ eyle. ‘Avreti söziyle (2) bizüm üzerümüze bî-günâh bed-du‘ā ide. Anuñ eger ümmeti izlâle mübeddel eyleye didi. (3) Ḥaqq Te‘âlâ anuñ ḥaqqında du‘āsını müstecâb eyledi ve Ḥazret-i Mūsā’ya ḥiṭâb-ı (4) ‘izzet gelüp yâ Mūsā Bel‘âm’ı kelb gibi yalanur itdük tenezzül ü ḥayretde qalduğ (5) dinildi. Qur‘ân-ı Qadîm’de **Fe-meseluḥu ke-meşeli’l-kelbi [in taḥmil ‘aleyhi] yelheş**⁸³ diyü buyrılan oldur ve ism-i (6) ā‘zam Bel‘âm’uñ ḥatırından maḥv eyledi. Bel‘âm qahrından mürted olup cenâb-ı ‘izzetde (7) şeyṭân gibi maṭrûd u maṭrûḥ oldı. Nite-ki Qur‘ân-ı Qadîm’de anuñ ḥâlinden bu âyet-i (8) kerîmeden ḥaber virdi. **Qāla’llāhu te‘âlā vetlu ‘aleyhim nebe’e’l-lezî âteynāhu âyātīnā fe’nseleḥa** (9) [min-hā] **fe etbe’ahu’ş-şeyṭānu fe-kāne mine’l-gāvin**⁸⁴ Bel‘âm’uñ bu vech ile başına belā vü qazā nā-pârsā (10) ‘avret sözine uyduğı oldı. Anuñ’çün ba‘zılar nā-muvāfiq zende isti‘ade idüp (11) pârsîde bu beyti hoş dimişler. **Beyt:**

Zînhār ez-qarîn zinhar

Ve kınā Rabbenā ‘azābe’n-nār

Hikāyet: Rivāyet içinde şöyle gelmişdür ki evā’ilde geçen mülûk-ı ‘Acem’den (13) meger birinüñ bir kıızı var idi. Meger atasınuñ vezîrini sevmezdi. Bir gün kız anasına (14) eger ben qâdir olsam bu vezîri qatl iderdüm. Zîrâ ki nā-mübârek erdür didi. Anası (15) qatlan ben ideyin seni andan qurtarayın didi. Melik adına ‘avret bir kâğıd yazup

⁸³Artık onun durumu köpeğin hali, durumu gibi solur (A’raf 176).

⁸⁴Onlara, kendisine ayetlerimizi verdiğimiz (açıkça gösterdiğimiz) kişinin haberini oku-anlat. O bundan sıyrılıp-uzaklaşmış, şeytan da onu peşine takmıştı. O da sonunda azgınlardan olmuştu (A’raf 175).

(16) sırr-dāşlar ile gönderdi. Maẓmūnından senüñ ħüsn u cemālūñi istimā‘ itdüm. Vezîre (17) degül pâdişāha layıksın. Seni ben almak isterin ammā erüñ sağ iken aña mecāl yok. (18) İmdi n’eylerseñ eyleyüp vezîri fırsat la qatl idigör. Seni ben alam ħātūn idünem (19) didi. Nāme vezîri ħātūnına vāşıl olıcağ maẓmūmına ıttılā‘ idicek sevindi. (20) Başına pâdişāh ħātūnı olmak sevdası düşdi. Bu iğvā ile hemîn vezîri qatl (21) üzere oldu. Ħile vü tedbîre meşğül oldu. Aña degin ki bir gice mest vezîr (22) yaturdı. Fırsat bulup üzerine geldi. Başını kesüp teninden cüdā eyledi. (23) Bir cāriye ile pâdişāha gönderdi. Pâdişāh vezîrūñ başını göricek müteĥayyir oldu. (24) Cāriyeye bu nedür bunu kim kesdi diyü şordı. Cāriye vezîrūñüzüñ başıdur emrūñüz (25) ile ħātūnı kesdi ħıdmetine gönderdi didi. Melik bildigüm bunun bir aşlı vardır. (26) Teftiş ü tefahĥuş eyledi. Ħaķıķat-i ħālī ma‘lūm buyurdı kıızı ve ‘avreti ve vezîri (27) ‘avreti üçinde qatl itdiler. Vezîr yirine kışāş itdi. Bunun üzerine bir yıl (28) geçdükden soñra ki günlerde bir gün leşkerinüñ ulularına gelün ‘avretlerūñüzü (29) baña virün ħātūnum olsunlar didi. Ħiç virmege iltimās eylemedi. İmdi bu pâdişāh (30) olsa gerek. Biri de sözün tutmadı. Başumuz virürüz bu işi itmeziz didiler. (31) Bunlar tağılduğdan soñra melik her birinüñ ‘avretine maĥfi ĥaber gönderdi. Erüñi qatl (32) eyle ben alayım diyü cüz’i işaretle ĥaber gönderdi. Ammā her birisi bu ĥaber ancak kendüye (33) geldi şanurdı. Ğayrıya varduğın bilmezdi. Ol gice ‘avretlerūñ her biri bir ħile

[617b] (1) idüp erini qatl idüp başını melike gönderdi. Ol uluların cümlesinüñ başları bir gicede (2) ‘avretler elüyle kesilüp öñine geldi. Melik bundan ‘acebe vardı. Göre erlerinden bunları (3) âşikāre istedüm biri virmedi. Bunları göre maĥfi bir işaretle bu kadar ĥūn-ı nā-ĥaķķı (4) ĥevā-yı nefis ile yire dökdiler. Erlerin qatl idüp vefā-dārлық yirine cefā-dārлық itdiler. (5) Cümlesin qatl iderek didi cümlesin qatl eylediler. **Ħikāyet:** Ħikāyāt içinde gelmişdür ki (6) zaman-ı evvelde bir şehrde bir ‘ayyār peydā oldu. Be-ğāyet tarrār-ı nā-bekār idi. İş güci kār-bān (7) urmağ ve yollar yıkmāğ ādemi sulţān metā‘ların bile ġāret iderdi. Bulduğı yirlerde (8) ‘avāmları ve ‘asker ĥalkını bī-āmān qatl iderdi. Ol şehrūñ pâdişāhı andan be-ğāyet ve niçe (9) ĥāţır olmuş idi. Niçe def‘a ādemler gönderüp kâ’il olup ele girmedi. Ăĥir bir gün (10) iĥtyiyār ile kendüsi tıttırdı. Anı pâdişāh öñine getürdiler. Pâdişāh benüm bu kadar vilāyetüm (11) yolların kesdün ādemlerūñ helāk itdün telef eyledün mālların ‘ādet itdün senüñ (12) cezāña qatl itmekden ġayrı degüldür diyüp buyırdı. Ber-dār itdiler ve yasāğ itdi ki (13) anı dār üzerinden indirmeyeler tā kırıyup dökilince tıra. Sā’ir ĥarāmiler andan her birin (14)

ellerin sipeh-sâların bunuñ üzerine qodı yoldaşlarıyla her gice gelüp hıfz ide tã ki (15) dâr üzerinde anı kimse indürmeye. Şöyle ki eger dârdan uğurlanırsa yirine sipeh-sâ (16) ları taleb iderler. Pes niçe nefer yoldaşlarıyla her gice gelürdi. Dâr dibinde yatur ol (17) maṭlûbı beklerdi. İttifâk kazâ ile bir gice sipeh-sâların bir mühim işi düşdi. Bir miqdâr (18) ol mihimmine meşgûl oldu. Orada fırsat bulup dâr üzerinde ‘ayyârı uğur (19) ladılar. Sipeh-sâlar geldi. Gördi ‘ayyâr dâr üzerinde yok. Cãn başına şıçradı. (20) Pâdişâh ziyâde siyaset ehli hükmi cârî ve fermânı revân pâdişâh idi. Elbetde didügin (21) iderdi. Bundan korkup kaçmaḡdan ġayrı derdüme dermân olmaz diyüp hemân ol şeb-i (22) târ içinde dârdan dibinden olmadı. Meger ol dâr civârında bir maḡberelik var idi. Şüreti (23) maḡbereliġe urdı. Gördi maḡbereliklerüñ ortalıġlarında bir aydınlıġ görilür. Aña toġrı gitdi (24) vardı. Gördi bir maḡberenüñ üzerinde bir çıraġ qomışlar. Tiz yanında bir kilime bürünmiş ḡüb-ı (25) şüret ḡâtûn oturur. Ol kilim didi bulut arasından ay gibi tâb iderdi. Cemal-i (26) nûrıyla maḡberelik mâh-tâb gibi aydınlıġ olmuş. Sipeh-sâlar ilerü varup aña ey dîlber-yâ (27) ve ey ḡüsniyle bî-hem-tâ bunuñ gibi ḡüb-ı cemâliyle bu senüñ ne yirüñe? N’içün şenliklerden (28) kesilüp bu ġüristân içini yurd idündüñ? Böyle maḡzûne [vü] maḡbûle olursın didi. (29) ḡâtûn ağlayup mihr-bân erüm var idi. Beni ziyâde severdi. Yâdigârım ġam-küsârim vefâ-dârum (30) eri anuñla muvâfaḡat üzere dirülürdük kazâyı ecel ‘anḡası benüm kenârumda ḡapdı. Anuñ (31) fîrâḡ-ı âteşi sîneme dâġ urdı. Ol ḡarâret ile her nesneden kesildüm. Geldüm başı ucında (32) oturup hemîşe yüzümü anuñ vefâsı eşkiyle yurın. Anı tobrâḡ içinden isterin didi. (33) Sipeh-sâlar ey ḡâtûn bu senüñ itdüġüñ ‘âḡiller işi degül. Ancaḡ Ḥudâ-yı te‘âlâ onlara

[618a] (1) ‘avretleri nikâḡ birle ḡelâl itmişdür. Biri giderse andan daḡı yigi gelür. Senüñ şimdi (2) bu oturduġuñ yir mevtâlar yiridür didi. Biri degüldür sen henüz dirisin. Her kimse ki seni (3) bu şüret ile görür saña bundan daḡı ziyâde ḡıdmet ider ve sizi evvelinden ziyâde sever. (4) ‘Ahd eyleye senüñ murâduñdan taşra olmayam ve senüñ re’yüñden ziyâde iş işleyem didi (5) ve söz söylemeyem didi. Bunuñ emşâli daḡı nice sözler söyledi. Ḥâtûn hemân inledi. (6) Maḡbere beklemekden daḡı o şanmışdı. Bahâne isterdi. Fi’l-ḡâl murâdınca oldu. (7) Sipeh-sâlar ile bir özge ‘âleme daḡı düşdi. öliyi unuttı. Diri muşâḡabeti ġanîmet gördi. (8) Bir zamânda o ḡâli meydânda birbirleriyle nefis atını yarışdurdılar. Sipeh-sâların ġermiyyet zamânı geḡüp (9) bir miqdâr süstlük ḡâletine gelicek. Pâdişâh ḡavfı ḡâtırına düşdi bî-iḡtiyâr ile te‘emmüle (10) vardı.

Maḥzūn oldu. ‘Avret bunı görüp nedür fikre varduñuz? Yoḥsa benümle (11) vuşlata pışmān mı oldun? Veyā benden sīr mi düşdün didi. Merd yoḥ lākin başuma bir ‘aḳabe (12) gelmişdür. Buraya andan kaçup geldüm. Ben de cān ḳorḳısı vardır. Pādişāhuñ ḡazabından (13) ne ṭarīḳ ile ḳurtılam diyü anı fīkr iderin diyüp ‘ayyārı dārdan uğurlatduḡını ‘avrete (14) ḥikāyet itdi. Hīḥ bulumayorum anuñ ḳolay tedārikini didi. ‘Avret eydür. Benüm maḳbere (15) içinde yatan erüm vefāt ideli daḡı dōrt gündür. Müteḡayyir olmamışdur. Gel [maḳbereden] çıkaralum. (16) Var ‘ayyār diyü yine dāra çek ḡavfuñ def olsun didi. Sipeh-sālar ol mekkārenüñ (17) re’yi muvāfīk geldi. Tiz ikisi el bir idüp medfūna açdılar. İçinden meyyiti efvāc (18) itdiler. Sipeh-sālar gördi şakalı var. ‘Avret bu ḥerīfūñ şakalı var. Şulb olan (19) ‘ayyāruñ şakalı yoḡ idi. Bundan ol geldüḡin bilürlerdi. ‘Avret tiz meytūñ şakalını (20) yüzinden yoldı. Ḳılın daḡı ḳomadı. Yürindi şimden şoñra var şulb eyle didi. Sipeh-sā (21) lar da vardı didüḡi gibi itdi. Pādişāh ḳışsa āḡāḥ olmayup sipeh-sālar siyāsetinden (22) ḳurtıldı. ‘Avreti evine getürdi. Bir müddet anuñla ‘ömrü sürüp dirildi. İttifāḳ (23) bir gün ḳazāyla sipeh-sālar marāz-ı mevte yatdı. Vardukça ḳuvveti za’afa mübeddel olup (24) ümīdi kendüsinden kesdiḡi eşnālarda ol zen-i mekkāre ıztırāb idüp anuñ bu ḡāline (25) ceza’ ü feza’ itmege başladı. Sipeh-sālar yatduḡı yirden kim bilür bu mekkāre ben öldük (26) den şoñra baña da ne mekr ide diyü ceza’ ü feza’ itdüḡi aña ḡoş gelmedi. Tiz (27) dostlarından ve ḳoñşularından ba’zı şālīḥ kimseler çağırup cemā’ate sizūñ maḥzara (28) ñuzda söylerin. Benüm bu ḡātūnuma dir bundan murādlugum vardır. Sizi şefī’ tutayın (29) dileḡüm ḳabūl itsün. Elbetde ben mevt olduḡdan şoñra bir ere def varsa gerek. (30) Bundan teyessür [ü] tevaḳḳu’um budur. Siz idün dilek bu benüm şakalumı yolmasun yirinde ḳosun didi. (31) **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Benī İsrā’il içinde bir zāhid var idi. Ḥaḳḳ (32) ḥazretlerinden zūhd u şalāḥ ile taḳarrüb kesb itmiş idi. Ḥaḳḳ subḡāne ve te’ālā üç du’āñı (33) ḳabūl eyleyin diyü beşāret itmişdi. Zāhid de bu du’āları ne murād içün itsem. Ḥaḳḳ

[618b] (1) te’ālādan ne ḡācet dilesen diyü endişeye düşüp tefekkür ider didi. Bir gün ḡātūnı bunı (2) tanışdı. Ḥātūn çün cemī’-i aḡvālūñde eyü yāvuz günūñde saña muvāfaḳat iderin. (3) Luṭf u keremūñden ümīd-vārın ki üç du’ānuñ birisini baña ḡabbe idesin. Benüm murādum (4) içün idesin didi ve ber-ḡūr-dār-ı ‘ömr olursın didi. Zāhid ol du’āyı bunuñ içün eyledi. (5) Anuñla sevişmek hevāsına düşdiler. Aña ‘aşḳ-ı nāmeler ve ḡazeller yazup gönderürlerdi. ‘Avret çün (6) ḡüsni bāzārını kesād iken rā’ic gördi.

pes müşteri pes çoğaldığın tıydı. Zāhide (7) zeban-ı dırāzlık idüp edebsüzlüğe başladı. Nāz u şivesi haddeden āşurdı. Bir mertebeye irişdü ki (8) zāhidi cānından bızār eyledi. Dirlikden uşandurdu. Āhır zarūrī olup ikinci du‘āyı (9) anuñ şūreti dirlüg’çün eyledi. Haqq te‘ālā ‘avreti ayu şūretine kodı. Mesh didükleri (10) belāya uğratdı ki tebdil-i şūreti olmağdur. Ümm-i salīfede olurdu. ümmet-i Muhammed içinde olmaz. (11) Bu ümmetüñ sa‘ir ümemden bir şerefi de bunuñladur. Bārī hātūnuñ oğlancukları analarının bu hālını (12) göricek atalarının yanına gelüp ağlaşdılar. Analar dilek itdünüz. Zāhid bu kez üçüncü bir du‘ā (13) dağı itdi ki ‘avret eñ evvel ne şūretde ise girü aña girdi. Ayılığdan kurtıldı yine ādem (14) oldu. Zāhid du‘ānın üçünden kolayına zāyī‘ eyledi. Evvelini nāķışatü’l-‘aql ile müşāveret (15) itdüğü içün hebā-yı menşūr idi. Ol du‘ālar ile iki cihān sa‘ādetine irmege kâbil iken (16) ‘avret ile müşāverenüñ şe‘āmetinden ikisinde mahrūm oldu. Bu hikāyet ‘uķālāya tenbih ki (17) murad oldur ki ne ‘avretiyle müşāvere ide ve ne anuñ sözün tuta ve müşāvere ide sözünüñ hilāfına (18) gire. Anuñ’çün ki hāzret-i resūlu’llāh şallāluhu ‘aleyhi ve sellem bir hadīs-i şerīflerinde⁸⁵ (19) Ya‘nī ‘avretlere bir emri müşāvere idüñ ammā ‘avretüñ didüklerine muhālefet idüñ (20) diyü buyururlar. **Hikāyet:** İshāk-ı Musulī eydür. Bir gün teskin-i humār ve tefrīc-i hātır (21) ve def‘-i melāl içün Dicle kenārına toğrı seyr-i bağ u rāğ iderdüm. Şahrā temāşāsına (22) çıkmışdum. İttifāk yol üzere bir laṭif u zarīf şekl ü şemā’ili hūb ve geyüp kuşanması (23) mergūb harekāt u sekenātı mütenāsib civān gördüm. Etegin divşirüp giderdi. Lākin (24) beşeresinden āşār-ı hüzn peydā idi ve alnında endüh-ı bāṭın ‘ālāmetleri zāhir idi. Eri (25) Güyā deryā-yı hayrete ṭalmaiş bir mest-i lā-ya‘kıl idi. Anuñ aḥvālını bilmegi kendüme vācib gördüm. (26) Āheste āheste yanına varup anuñ derd-i derūnından ve cerāhat-ı sīne-i pūr-hūnından aña (27) su’āl idüp bilmek murād idündüm. Baña bil ki ma‘ārif-i Bağdād’dan ben fülān bāzergānuñ oğlıyın ki (28) māl u ni‘meti vefretde ve kemāl-i şervetde h‘āce-i tüvāndur. İttifāk evimüz civārında yine Bağdād (29) a‘yānından birinüñ bir āzādlu kulu olur. Bunuñ bir kıızı yitişdi. Aña gönlüm düşüp ‘āşık-ı (30) zārı ve ol ‘Azrā’nuñ Vāmık-ı bī-ķarārı oldum. Gördüm şabr ile ‘aşkuñ başı hoş (31) degül. Nā-ķār atama haber gönderüp āteş-i derūnla aña yandım. Ol kıızı baña alıvırsüñ diyü (32) tazarru‘ idüp atam baña naşihat idüp ey cān-ı peder ol eger-çi cemīledür ammā atası (33) bir aşl u nesebi belürsüz āzādlu kuldur ve resūlu’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bunuñ

⁸⁵Hadis-i şerif yazılmamış.

[619a] (1) gibi kızlar ile muşāḥabeti nehy idüp **İyyākum ve ḥazrā'ü'd-dimen defn** ya' ni ḥazrā-yı dimenden şakınıñ (2) diyü buyurdi. **Ḳālu yā resūlla'llāh ve mā-ḥazrā'ü'd-dimeni ḳāle'l merā'etü'l-ḥüsnā bintü's-sü'i** yā' nī (3) ḥāzır olanlar ḥazrā'ü'd-dimen nedür yā resūlu'llāh didiler. Şol aşlsuz kimesnenüñ kıızı olan (4) ḥüb 'avretdür diyü buyurdi. Sen de bu aşl u nesebi belürsüz ve kıızı n'eylersin diyü çok (5) söyledi. Ammā çün dest-i 'aşk ile ḳulağuma penbe-i ḥayret-i hū ḳalmış idi. Hiç atamuñ naşīḥati (6) ḳulağuma ḳomadı. Atam żarūrī olup ol ḳuluñ kıızını baña alıvirdi. Aradan vāfir māl (7) ḥarç itdi. Firāvān-ı cihāz ile eve getürdi. Anuñla bir yire geldük. Az geçmedin atam vefāt eyledi. (8) Ben atamdan fülān mālī anuñ eline virdüm. Cümle emlāk u esbāb ve 'urūz u nuḳūdı hep taḥt-ı (9) taşarrufında ḳıldum. Andan cānum bile diriğ tutmadum. Az geçmedin ḥıyānet elin açdı güci (10) yitdükçe benüm mālumı uğurlar. Āḥer yirde şaḳlar oldı. Dürlü dürlü taḳrīrler ve tezvīrler ile (11) benüm evümi ve emlāk u ziyā' mı kendüye dönderdi. Cümlesinüñ kendinüñ idindi. Az müddet (12) benüm mülküm ḳaldı. Ne 'āḳarum ne dīrhemüm ḳaldı ne dīnārum. Bu eşnāda teng-i destlik ucından (13) anuñla ḥuşūmet ideyin didüm. Beni evden sürdi taşra çıkardı. İçinde olan esbāb ile (14) ev benüm mülkümdür. Var sen ḳanda olursañ ol didi. Beni evden āvāre eyledi. Düşmen (15) gülünci olmağdan terk-i diyār eylemek yigdür diyü fīkr eyledüm. Bu bir ḳaç gün içinde Bağdād'dan (16) ḳıḳayın gideyin dirin. Çün melālüm tağayyūr-i aḥvālüm budur didi. İshāḳ-ı Musulī eydür. Andan (17) bu sözi bilecek aña birḳaç gün gitme şabr eyle vezīre 'arz ideyin. Ola ki saña (18) bir 'ināyeti ola didüm ve dönüp uğrı vezīr Ca'fer bin Yahyā-yı Bermekī yanına vardum. Andan (19) gördüğüm ve işitdiğüm üzere aḥvālını aña bi't-tamām ve'l-kemāl añlatdum. Ca'fer emr itdi (20) varup anı ḥuzūrına getürdiler. Gördi bir mazlūm u ḥalīm civān-ı selīm nefsdür. (21) Buyurdi aña bir dest-ḥüb-ı şerīf cāmeler virdiler ve ḥazīneden naḳd bin altun (22) 'aṭā eyledi. Bu cāmeleri gey ve bin altunı al hemān toğrı evine var. Bī-āmān (23) ol 'avreti boşa. Çün saña mübārek olmamış yanından ırıl andan ayrıl ki (24) **Eş-şümü fi'l-feresi ve'l-m'eti ve'd-dāri**. Ya' nī atda ve 'avretde ve avda bu üçinden şümlük (25) vardur dirler. Ya' nī kāh olur bu üçinde uğur olur. Kişiye mübārek düşerler. (26) Kāh olur uğur olmaz mübārek düşmezler. Bunlaruñ uğurlarından şe'āmetlerinüñ (27) şāḥiblerine te'sīr-i 'āzīmi vardur. Hiç mecāl vermeye 'avretüñ evden taşra ile (28) diyü buyurdi. Civan emri üzere bu niyyet ile evine vardı. Ḳapudan içerü girince (29) tīz 'avret öñine geldi. Yine anuñla ḥuşūmet idebaşladı. Ben senüñ elüñ ṭarlığına (30) ve böyle bī-nevālıguña şabr u ṭāḳatüm

yokdur. Gene böyle eli boŖla niye geldüñ? Hemîn sâ‘at (31) saña muhızır getürüp seni habs ideyin. Senden haqqımı alayın didi. Civân altun hîç (32) böyle dimekle mültefît olmadı. Vardı tām üzerine çıkup oturdı. Altun (33) kîsesin öñine döküp şaymağa başladı. ‘Avret dîl-âvâzlık iderek ardınca

[619b] (1) çıkdı ve gördi civân altun şayar. Tîz ağzından zehr akarken şeker yağdı. Başladı (2) erinüñ rıfķ ile yanına varup anuñla lutf ile kelimâta boşandı. İtdüğü yüzşüzlüklerüñ (3) ‘özrin andan dilemege başladı. Civân yanından koğdı. Var yıkıl git ki ben seni üç talağa (4) boşarum didi. ‘Avret andan bunu işitdüğü gibi def‘î tām üzerinde feryād idüp (5) meded müslümânlar erüm bu sâ‘atde bir âdem öldürdi. Bin altunı var imiş aldı işde (6) şayıyor diyü hengâme kopardı. Fi‘l-hâl koñşuları civānuñ evine geldiler. Gördiler (7) didüğü gibi öñine bin altun dökilüp yatur. Derd-mendi tütalum didiler. (8) Halka bu altundan ğalağa almañ. Bu bin altunı baña vezîr virdi. Ol benüm (9) ahvâlüme vâkıfdur didi. Pes civân vezîri Ca‘fer-i Bermekî öñine iletdiler. Emriyle (10) öñinde ‘avret aña n’eyledüğün huzûrında bi’t-tamām takrîr eyledi. Ol da buyurdı (11) civānuñ evinden ‘avreti çıkardılar. Civānuñ mālından ve erzâķından her ne aldıysa girü (12) civāna alıvirdiler. İmdād ve İshâķ-ı Musulî’nüñ işaret ile nekbetden devletden ‘izzete irişdi. (13) Raĥmetu’llāhi ‘aleyhumā. **Hikāyet:** Dîn-dār u şaĥîh ğüftār ululardan birisi eydür. Birinüñ (14) hac-ı şerîfine ‘azm-ı itmişdüm. Bādiye ortasından giderdüm kâfile içinde gördüm (15) yayaķ bir ‘avret gider. Elinde bir ‘aşā ayağında bir muhķem babuc arkasında (16) bir torba tamām şevk ile bādiye yolların keser. Aña raĥm eyleyüp yanına vardum. Ey (17) za‘ife sebep nedür ki bunuñ gibi ağır yola yayaķ ve zaĥmet çeküp yayaķ (18) gidersin. Eger deveñ yoğ ise ben saña tedārik ideyin mebādā yolda (19) qalasın didüm. ‘Avret baña ey imām-ı yegāne yayaķ yigirmi bir kez hac-ı şerîf itmege (20) nezr eyledüm. On dört kerre hac itdüm bu on beşincidür. Altı hac daĥı qaldı. (21) Nezrüm tamām yirine vara. Yoĥsa rahileye kudretüm olmaduğundan degüldür (22) didi. Ben de bu kadar hac-ı şerîf itmege [ne] çok buña sebep oldu ki böyle nezr eyledüñüz (23) didüm. Bunuñ sebebi bir uzun uzaķ kışşadur. Bu yol üzere anı dimege mecāl (24) yokdur. inşā’a’llāh te‘ālā mevķıfa varıcaķ. Anda sizüñle mülākāt vāķı‘ olur ise (25) ĥıdmetine takrîr idem didi. Āĥir ki mevķıfa irişdük. Bir ğün ĥātunı ğörüp yanına çağurdı. (26) Vardum ol baña itdüğü ‘ahdini añaıvirdüm. Benümle ğonduğum yire geldi. Andan (27) şüret-i ĥālın şordum diyü bu kadar nezr itmege bā‘ iş ne oldu didüm. Eger beni ğazabuñdan (28) emîn iderseñ sırrımı fāş itmeseñ saña anı

beyân ideyin. Eger-çi kendü fezâhatüm (29) izhâr idüp kendü me‘âyibümden aḥbârdur. Ammâ kıışsam budur ki ben aşda Siferâyın şehrinden (30) ziyâde ‘âlim müderrisün kıızıyn. Benden ğayrı hiç oğlu kıızı yoğ idi. Atamuñ (31) vâfir şâkirdleri var idi. Anlara ders virürdi. Her ders virdükçe ben anları diñler (32) düm. Atam mesâ’il-i ‘ilmden her ne söylerse ezberlerdüm. ‘İlmiyle tāk u meşhur-ı âfāk (33) oldum. Beni almağa niçe kimseler taleb u rāğıb oldı. Atamdan beni istediler. Ben

[620a] (1) varmağa rızâ virmedüm. Atamda da baña cebr itmedi. Evde ıaldum. İttifāk bir gün atamın (2) şâkirdlerine ders virmege taşra mescide gitdi. Ben nâ-gâh evde bir pencere dibinde (3) oturdum. Başumı pencereden çıkardum aşığısına bakdum. Gördüm bir za‘îf-i mizâc nev-ḥatt (4) ḥüb-ı rû-yı miskin-i mü-yı güzelce yigit тұrur. Anı gönñlüm kuşı anuñ zülfı duzâğına (5) tıtıldı. Cemâl-i şem‘inüñ pervânesi oldum. Bir nazır itmekle aña biñ cân ile muḥabbet itdüm. (6) Bî-iḥtiyâr aña yukarıdan kendümi gösterüp sen kimsin diyü şordum. Baña (7) mülâmet ile ne diyeyin nice müddetdür saña gönñlüm düşmişdi. Atam atañdan niçe kerre seni (8) baña istedi. Mümkün olup virmedi. Ol vakıtden berü sevdân ile âşüfte (9) ḥâlin dıdı. Çün anı kendümden beter esîr-i ‘aşk buldum. Hem aña rahm idüp hem (10) kendüm anı ev içine çağırdum. İçerü gel birbirümüz ile bir sâ‘at mükâleme (11) idelüm didüm. Ev tenhâ idi. Cârıyeden ḥıdmet-kârdan kimse yoğ idi. Civân tîz (12) içerü girüp kapuyı berkitdi. Anuñla oturup bir mikdâr mükâleme idüp ol baña ben aña (13) ‘âşıkâne nâz u niyâz iderken nâ-gâh kapu kaķıldı. Atam meger ders virürken bir kitâba muḥtâc (14) olup anı almağa atam gelmiş imiş. Kapuyı urdı civân da ben de şaşup müteḥayyir olduk. (15) Civân ziyâde korkup ḥavfindan yâ ben ne yaña gıdeyin diyü endîşe-nâk oldı. Meger (16) evüñ bir bucağında büyük küp var idi⁸⁶ boşalmışdı. (17) Tîz civânı iletüp küpüñ kapagını açdum. Küp içine koyup gene kapagın kapakladum. (18) Andan atama kapuyı açdum içerü girüp istediğı kitâbı alup gene derse gitdi. Ben (19) daḡı ardınca varup kapuyı kilitledüm. Yine ev içine girdüm. Küpün kapagını açup (20) ıaldurdum. Kaçan içine bakup gördüm civân içinde boğulup fevt olmuş. Cân (21) başuma şıçradı. Ḥâcet idüp hezâr dürlü belâ ile anuñ meyyitin küp içinden çıkarup ve niçe (22) zaḥmet ile tām üzerine iletüm. Tām üzerinde bir tennüremüz var idi. Meyyiti ol tennürenüñ (23) içine ıodum ve evimüzüñ civârında beglik mîrî âḡūr var idi ve içinde beglik niçe (24) sâıisler olurdı. tîz tām kenârına varup ol âḡūr içinde olan sâıislerden (25) biri geri turdı. Aña yukarı gel diyü

⁸⁶Bir sonraki kelimeye kadar boşluk var.

işāret itdüm. Ol daḥı benden bu işāreti görüp (26) tîz cān atup aşağıdan yukarı tām üstüne geldi. Aña bir aḥvāl-i ḥālīm vardır. Senüñ (27) yanından bir ḥācetüm vardır. [ḥācetümi] bitürivirürseñ altundan ve aqçeden her ne kadar dirseñ (28) vireyin didüm. Ol zengī ḥıdmet-kār daḥı olsun ḥıdmetin edā ideyim ve aḥvālını bir ferde (29) dimeyin diyü and içdi. Pes aña mā-cerāyı söyledüm saña minnetüm budur ki bu meyyiti alup (30) gidesin bir yirde bühtān ile kimse duymasun ḥācetüm budur. Aqçeden altundan ne kadar ister (31) señ vireyüm didüm ve anı tennūr yanına iletüp civānuñ meyyitini aña gösterdüm. Zengī meyyiti (32) görünce feryād-ı figān eyleyüp bu benüm efendüm oğlumdur. Ne şüm-ı baht bunı n'eyledüñ? Bu bunda (33) nice düşdi didi. Ḥayretüm daḥı artdı. Hemīn zengīnüñ eline ayağına düşüp meded

[620b] (1) beni rüsvā itme hengāmeyi ko. Çün bir işdir oldu buña irilmez benden her ne istersen (2) al. Tek bunı buradan qaldur diyü āher yire iletivir didüm. Zengī baña el virüp burada (3) murādum ḥāşıl itmeyince didüğüñ itmezsin ve efendüm oğlu meyyitün üzerinden gitmezsin didi. Çün (4) nā-çār idüm ağlayurak aña el virdüm. Orada taşarruf idüp berāketüm oldu. Buncadan şakladuğum (5) ḥızāne-i 'ıffetimüñ 'aql-ı ḥadidini siyāh mıknaṭıstan bir miftah ile açdı. Andan civānuñ cüsse-i (6) meyyitin bir çuvala koyup götürdi. Evden aşağı indürüp aldı gitdi. Ben taḥayyür üzere orada (7) qaldum. Yüzüm kül gibi ağ iken ol zengī yüzi gibi kabkara oldu. Miḥnet-i rüzgāra uğradum. (8) Miskīn civan ḥüsnüm bāğına bāg-bān iken mīve-i bāğımı rāyegān-ı zāg u kelāg idi. (9) Ğuşşa ile bağrum kebāb ve gözüm pür-āb idi. Az geçmedin atam da eve geldi. Ben anuñ ḥicābından tuz (10) gibi erimege tıururdum. Güyā her itdügümi bilür gibi gelürdi. Her ne ḥāl aḥşām oldu. (11) Yatacak vaktde henüz atam yatmadın gördüm. Tām üzerinden zengī pencereye gelmiş aşağı baña bir (12) taş atup işāret eyledi. Atam yanından fezāḥatinden qorqup bir bahāne ile tām üzerine (13) çıqdum. Gördüm zengī tıurur mest-i lā-ya'kıl olmuş baña yoldaşlar ile bu gice şöḥbetümüz var. (14) Şarāb içeyoruz her birinüñ yanında bir maḥbūbesi var. Çün sen de benüm maḥbūbem oldun. (15) Tîz benümle gel aşağı inelüm. Sen de yanumda şöḥbetde bile otur. 'Ayš [u] nüş eyle. Eger gelmezseñ (16) şimdi seni rüsvā iderin. Gördüm söylemekle qābil degül. Hezār yalvarmağ ile yüzün (17) gözün öpmek ile ve bin bela ile atam yaturıncaya degin andan mühlet aldum. Tām üstünde bekleyi (18) qaldı. Ben aşağı indüm atamı yaturup uyuduğdan şöñra gene zengīnüñ yanına (19) çıqdum. Beni tāmıdan aşağı indürdi aldı gitdi. Civārumuzda olan begl,k āḥūr (20) içinde bir odaya iletđi. Gördüm tokuz nefer

sāyisler otururlar. Her birinüñ yanından (21) bir fāhişesi var. Şarāb meclisini kırmışlar içerler. Zengī daḥı varup aralarında (22) beni yanına alup oturdu. Zengīyle on oldılar. Baña ‘aẓīm-i tekrīm itdiler. Oturan (23) ‘avretlerde ba‘zı beni bildiler. Anuñ gibi ‘ālimüñ kızı olasıñ da bu itdügün rüsvāluḡ (24) nedür? Zühd ü ‘iffetün ḡanda gitdi? Bundan hīḡ umulmazdı. Bu itdügün nedür didiler. Ben de (25) ḡarındaşlar ṡa‘n u tafḡiḡ ḡavilde degül ādem oḡlanuñ başına hezār vaḡı‘ gelür. Ṣarīḡ-i (26) mürevvet ‘aynı örtülü ṡurdu. Baña şarāb teklīf itdiler içmedüm. Ben içmeye aḡvāl bilmezüm. Ancaḡ (27) size sāḡilük ideyin diyüp ḡalkḡdum. Sāḡilük eyledüm. Başdum bunlar ṡolu ṡolu şarābı (28) ol ḡadar içürdügüm cümlesi mest-i lā-ya‘ḡıl olup düşüp bī-hūş yatdılar. Fi‘l-ḡāl (29) birinüñ belinden bıḡaḡın ḡıḡarup evvel zengīnün andan ṡoḡuz sāyisün ve ṡoḡuz da (30) ḡaḡbelerinün cümlesinün başlarını kesüp sufreleri üzerine şarāb gibi ḡanları firāvān (31) dökḡdüm. Hīḡ kimse āḡāḡ olmadın gene gelüp ṡām üzerinden ḡıḡup andan indüm. Döşegüm (32) içine girüp yatdum. Yarındası ḡerīflerün boḡazladuḡları ḡaber şehr içine fāş (33) oldı. Niḡe kim teṡṡiṡ itdiler kim idüḡi ma‘lüm olmadı. Hīḡ kimse bizüm evimüzde olmaḡ

[621a] (1) iḡtimālin virmedi. ḡün sırruma muttali‘ olanları ḡaḡladum. Anlardan bir kimse ḡalmadı. Bir kerre (2) atam baña bir bākīre ḡız cāriye alıvirdi. Ri‘āyetle besledüm ve cāriye degül anı bir ḡarındaş gibi (3) ṡutdum. Benümle kemāli ile ülfet ṡutdı. Her ḡālde yanumdan ayrılmazdı. Āḡer aḡrabālarından (4) bir kimesne beni almaḡa raḡbet gösterdi. Atam da beni aña virdi. Vardum ol da nikāḡ ile (5) aldı. Beni gerdek gicesi eri yanuma getürmeli olıcaḡ. Cāriyeyi yanuma ḡaḡırdum benüm (6) senden bir dilegüm vardur. Buncadan beri bu gice için besledüm. Yoluña cān-ı dil (7) ile ri‘āyetünden elümden geldükḡe dirīḡ itmedüm bu dem başuma gelen derdüme dermān olasıñ. (8) Yār u vefā-dārlik idesin didüm. Benüm başuma bir ‘aḡıbet gelmişdür. Ben bākīre degülin. Bekāretüm (9) izāle itmişlerdür de eytdi. Senden dilegüm budur ki eri benüm yanuma getürüp gerdege (10) ḡoduḡları vaḡṡ sen ṡaşrada fülān küşede ṡurasın. Başumda libāsı ve incüleri (11) saña virem ṡaḡına ve ḡuşanasın. Ben ṡaşrada senün libāsın geyüp oturup seni bekliyeḡ. (12) Bu kere sen varup benüm yirüme ḡerīfüñ döşegine girüp tamām iş bitdükden şoñra sen ḡalkḡup (13) gelüp esbāblaruñ alup ben esbāblarımı geyüp varup yirümde yatup iş bite budur. Senden (14) ricām diyü aḡvāli söyledi ve ben daḡı saḡ olduḡḡa baña bu itdügün iḡsānı unutmayup (15) elümden geldükḡe saña ‘ivaẓın idem. Şimdiye deḡin bu sırrı senden ḡayrı bir ferde dime (16) mişümdür. Umārum ni‘ metüm

şükrānesi bu sırrum gevherine hazine-dār olasin didüm. Cāriye (17) n'ola hıdmetüñüze süme'ā ve cevābuñuzı kabūl itdüm didi ve anuñla bu vech ile kavlı [ü] qarār (18) eyledük. Çün beni cimā' a koyup eri yaturken ben dağı gördüm. Ādem şarāb içmiş (19) imiş gördüm mestdür. Cüz'i bahāne ile aldanur. Tiz bir bahāne ile yanından taşra çıkdum. (20) Cāriye hāzır idi. Tiz arkamdan esbāblarımı cevāhirümi şoyunup cāriyeye geydürdüm (21) kuşandum ve cāriyeyi içerü erüñ yanına gönderdüm. Ben cāriyenüñ libāsların geyüp (22) taşra da katlandum. Aña degin ki içerüden hemān cimā' şadedi oldı (23) bitdi. Herif ise mest-i şarāb muhkem uyudı. Ben de içerü girüp cāriyeye minnetler (24) idüp luṭf eyledüñ. Gelüñ şimdi sen kalk ben yirine varam didüm. Mel'üne çağırıp (25) yüzüme yapışdı. Ey nā-bekār 'avret laṭife mi idersin yoḥsa zinā ile kızılıguñ (26) alıvirürsin de şimdi hile ile beni yirümden āvāre ideyüm diyü sen de bir pāre dağı katlan (27) ben de bundan tamāmınca hażz-ı nefis alayın diyüp hemān kaşdı itdi ki eri uyandıra beni rüsvā (28) eyleye. Def'i kórku ile oṭadan taşra çıkup gene türbete girüp yaturken anı bu gāretde (29) bir sıkış sıkıdum ki cānı çıkup gevdesi buz gibi şovıdı kaldı. Er ise tamām mest-i (30) cihāndan bī-ḥaber mel'ünenüñ ayağından sürüyüp taşra bir ev var idi. İçi (31) toptolu odun idi. Ol odunlık içine bırakup odunluğa od kodum ve odun (32) arasında bir şem'dān iletüp ke-ennehü cāriye odun almağa götürürken odunu tıtışdurmış (33) yatmış gibi gösterdüm. Odun tıtuşduğı gibi ben gıtdüm gelüp erüm döşegüme girüp

[621b] (1) uyudum. Bu yaña odun muhkem tıtışmış cāriye yanup kül olmuş. Halk uyanup āteşi söyindürmüşler. (2) Cāriye igvāsından emīn oldum. Sırrımı Haḫk te'ālādan ğayrı kimesne muttali' olmadı (3) ve kalmadı. Pes takrīr itdüğüm üzere çün yigirmi bir nefis helākine sebeb oldum. Neẓr (4) itdürmege her birinüñ rüḥı için piyāde bir hac eyledüm. Az zamānda atam da vefāt itdi. (5) Erümden icāzet isteyüp şimden soñra benden el çek. Her yıl piyāde hac 'ibādetin (6) idivireyin didüm. Ol da icāzet virdi. İşde böyle ile on beş yıldır ki piyāde hac (7) iderin. Altı hac-ı şerīfüm dağı kaldı. Eger ecelden amān olursa anı da iderin. Her bir (8) haccuñ şevābını eger irkek dişi ol yigirmi bir kimsenüñ birinüñ rüḥına bağışların. Haḫk te'ālādan (9) ümīd-vārın ki anları benden ḥoşnūd ide didi. Revā eydür andan bu ḥikāyet işidicek (10) aña inşāf budur. Sizüñ telbisüñüz riştesine İblis de dizilbilmez ve şeyṭān mekrüñüz (11) cerāḥatinüñ meyl-i endişe idigörimez. Hile vü ḥud'ada naẓrüñüz yokdur didüm ve bi'l-cümle 'avretlerüñ (12) yaramazlığı deryāsınuñ kenārı yokdur. 'Ayş u beḳā'-ı nev'-i insāna

anlar sebebdür. Ammā her birine (13) i‘timād eylemek olmaz. Zirā anların içinde gerçekden ‘afife-i deryādan kıatre vü güneşden zerre (14) gibi azden azdur ve anlar bābında Pārsi iki beyt itmişlerdür ki tercümeleri budur. **Nazm:** (15)

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün]

Er aya beñzer ve ‘avret seḥāba

Bulutdandır hemīşe zülmet aya

Ne deñlü ‘avret eyü olsa er kerem

Ere di yine uğramış belaya

Cevāmi‘ü’l-Ḥikāyāt Kitābının Üçinci Kısımının Yigirmi (17) Beşinci Bāb ki āḥer ki Bābdan Mekkāre ‘Avretlerin Mekrleri (18) ve Keydleri Beyānındadır Resūlu’llāh ḥazretlerinden şalla’llāhu te‘ālā ve sellem bir ḥadiş-i (19) şerīflerinden gelmişdür Ḥālīk-ı ‘ālem celle zikrūhū erleri toprakdan yaratmışdur. Anuñ’çün (20) anların himmetleri toprakdur. Ya‘nī inen kuvvetlü degüldür. Te’siri kāmīl olmaz ve ‘avretleri erden (21) yaratmışdur. Anuñ’çün anların himmetleri merdānedür ve bu sebebdendür ki anların sihrlerinin mekr (22) lerinüñ te’siri qavīdür. Ḥaqq subḥānehu ve te‘ālā celle celālī Qur’ān-ı Qadīm’de anların sihrleri (23) ve mekrleri belāsından resūline isti‘āze ile emr idüp **Qul e‘ūzu bi-Rabbi’l-felāk**⁸⁷ süresinden (24) **Ve min şerri’n-neffāsati fi’l-uḳād**⁸⁸ Ya‘nī yā Muḥammed Allāhu te‘ālāya isti‘āze ile şol (25) düğümler üzerine efsün okudan ‘avretler şerrinden diyü buyurur. Pes anların mekr (26) leri ḥaberi şadıkdur ki Qur’ān-ı Qadīm’de aña nātıkdur. Eger-çi mekrlerin taḥkīk u tafşilinde (27) Sind-bād gibi Baḥtiyār-nāme gibi sa’ir gibi niçe kitablara taşnīf eylemişdür. Biz de bu bābda (28) anlardan ba’zı ḥikāyetler irād eyledük ki ‘ibret alalar. **Ḥikāyet** getürmüşlerdür ki (29) çün Mazdek-i bed-mezheb ki yukarıda ḥikāyātı geçmiştir. Dīn-i bātılın āşikār idüp (30) hezār telbīs u tezvīrle Qubād pādīşāhı kendüye uydurdu a‘yān-ı saltanatı ve ḥavāşş-ı (31) memleketi çün girdüğü dīnün buṭlānını gördiler. Mazdek’ün ihlāl ve pādīşāhuñ zalāl ile (32) memleketine tamām ihtilāl geldi. Āḥir memleket pādīşāhuñ üzerine ḥurūc

⁸⁷De ki “Ben, Felāk’ın Rabbine sığınırım. (Felāk 1).

⁸⁸Ve düğümlere üfleyen şerrinden. (Felāk 4).

idüp (33) anı tıtdılar. Muħkem bende çeküp zindānda ħabs eylediler. Ķubād'ıñ bir kız Ķarındaşı

[622a] (1) var idi ki māder-i eyyām aña hemāl u mişāl toğurmarmışdı. Hem şāhib-i cemal idi hem şāhib-i kemāl (2) idi. ħired-mend u dānā [vü] hūner-mend idi. Ol zamān ħātūnları içinde ‘aql u hūş ile (3) yegāne idi. Ķarındaşını zindāndan ħalāş itmek bābında te’emmül itdi. Cevāb-ı fikrini mekr u ħile (4) meydānında tırır ve cevlane getürdi. Āħir bu bābda fikr-i mekri Ķullandı. Şayd-ı maḳşūdu için (5) bu mekr dāmını Ķurdu. Tiz cemal-i bāğına zīb u zīnet virüp Ķalkdı. Zindāncılara münāsib (6) olan tuħfe vü hedāyādan ve ħuref-i nü‘ mādān çok nesne Ķayurdu. Cāriyelere getürüp (7) zindāna vardı. zindāncıya ve tevābi‘ ne iletdügi hedāyādan virdi. Her biri ħoşnūd itdi. (8) Ķarındaşını görmek için zindān içine girmege anlardan rızāların aldı ve zindāncıyı ħamze-i (9) ħammāziyla hezār ‘işveler ve lābeler gösterdi ve bunu şi‘ār itdi ki şöyle ki Ķarındaşına (10) buluşmağda oranı bir müsamahayı cā’iz göre. Zindāncıya baş Ķoşa. Anı vişāli ‘idine ırgürmegi (11) añlatdı. ‘Avret aña luḫf ile her ne dirseñ rāziyin. Murāduñ üzere olmağ ile saña minnet-dārın. (12) Kendü nefsi ‘azizi mi ki hergiz töhmet ħubarı ile ālūde olmamışdur. Ķarındaş uğrına saña (13) fedā ideyin. Ammā ħaliyā ‘özüüm zamānıdur ki ħātūnlaruñ evḳāt-ı evḳāt ma‘hūdeleri olduğın bilürsin. (14) Tamām olmağına bir iki günüm Ķaldı. Andan soñra ħıdmetüñe tırmış mıdur diyüp zindāncınuñ muħkem (15) şaḳalına görüp aldı. N’eylerse eyleyüp sözini geçürdi. Andan icāzet (16) alup maḫbūs olduğı yirde Ķarındaşı Ķubād pādişāhuñ yanına girüp anı gördi. (17) Varup bir döşek getürdi. Tiz Ķubād’ı ol döşek içine şarup gene (18) getüren kimseye yükledüp kendü de bile taşra çıĶdı. Zindāncıya Ķarındaşuma bir döşek (19) getürdüm didi Ķabul itmedi. Zindānda olmağ ile aña kām-rānlıguñ ne ma’nāsı vardır diyü gene (20) dönderdi. Ben de döşegi alup gideyورun. Ammā senüñle Ķavlüm ve ‘ahdum yirindedür. (21) Elbetde aña vefā iderin. Senden dileğüm budur ki Ķarındaşumuñ üzerinde şefḳatün dirig (22) itmeyesin ve anı saḫtlikle tıtmayasın diyüp döşek ile Ķubād’ı aldı gitdi. Bu tarikle (23) ħabsden ħalāş eyledi. Yarındaşı zindāncı Ķubād’ı yoḳlayup bulımayıcağ. Bildi ki (24) dün ol mekkārenüñ kendüye itdügi lābeler heb Ķarındaşını Ķurtarmak maşlahatı (25) için imiş. Tır-i tedbır mekrini hedefe rast getürdi. **Ĥikāyet:** Getürmişlerdür ki (26) Ehvāz şehrinde bir bezzāz Ķişi var idi. Hemişe kār u bārı ticāret ve bir yirden (27) bir yire misāfiret idi. Anuñ bir ‘avreti var idi. Eger-çi ‘ıffet u şalāḫda (28) rābi‘a-i vaḳt idi. Ammā mekr u ħilede Delle eri bezzāz birĶağ

günde Başra (29) şehrine metā[‘] alır gider. Varur niçe zamān anda tūrur. Gene Ehvāz’a gelürdi. (30) Meger Başra’da evlenmiş idi. Anda daḥı bir ‘avreti var idi. Ehvāz’daki ‘avreti (31) tīz tīz Başra’ya varup geldüğinden bir şübhe añladı ki bunuñ Başra’da daḥı ‘avreti (32) vardur. Özge dil-ārāyla eglenür. Başra’ya varup gelenlerden bunu şordı. (33) Bildi ki ḥayāl idügi şahīḥdür. Anuñ ne aşl ‘avreti olduğı ve nām u nesebini nām-ı

[622b] (1) ma[‘]lūm idindükden soñra meger ol ‘avretüñ bir ‘ammi var idi. Anuñ adına (2) bir telbīs-nāme yazdurdı. Maẓmūnında erine ḥiṭāb idüp bunda Başra’da olan ḥātūnuñ (3) sen sağ ol vefāt itdi. Saña mübālağa [māl] mirās ḳodı. Ta[‘]cīl gelesin anı alasın diyü (4) yazdurdı ve nāmeyi Başra’dan gelen gemicilerün birine virdürdi ki erine vireler. Nāme erine (5) irişdi. Maẓmūnına ittılā[‘] idicek Başra’ya gitmek üzerine oldı. ‘Avretine ben gene Başra’ya (6) gider oldum. Baña yolda yiyicek azıḳ bişürivir didi. ‘Avret senüñ tīz tīz Başra’ya (7) geldüğün ḥayr-ı ‘alāmet degüldür. Şöyle añların ki anda daḥı bir ‘avretüñ vardur. Benden göñlüñ uç (8) mışdur diyü aña bir miḳdār ta[‘]n idüp kösendi. Er daḥı eskiden ḥelāli idi ki (9) istimālet idüp Başra’da ‘avretinüñ vefāt i[‘] tiḳādıyla benüm senden ḡayrı ‘avretüm yoḳdur. Eger (10) var ise benden üç ṭalāk boş olsun didi. Bu ḥīle ile erine Başra’da olan ḳarıyı (11) boşatdurdı. Erinüñ ağızından bu söz çıḳduḳdan soñra aña ḥiç Başra’ya gitmek zaḥmetin (12) çekme yirüñde otur. Basra’da alduḡuñ ‘avret sağdur ölmedi. Ammā senden boş oldı (13) diyüp erine itdügi ḥīleleri taḳrīr itdi. Eri ḥayrān ḳaldı. **Hikāyet:** (14) Getürmişlerdür ki Hindū-sitān iḳlīminden bir pehlivān var idi. Zūr-ı bāzū ile şehīr-i (15) ‘ālem ve şālīs-i Zāl Rüstem idi. Anuñ bir cemāl-i kemāle ‘avreti var idi ki rū-yı münīri (16) yiryüzine nūr u zıyā virürdi ve mū-yı şeb-gīri giceye uzunlḳ ve ḳarañulḳ (17) öğredürdi. Pehlivān āşūfte-i cemāl-i pūr-kemāli idi. Ġāyet-i ḡayret ü ḥamiyyetinden ki levāzım-ı (18) muḥabbetdür istemezdi ki anuñ zülfi üzerine yil esdi veya yüzine güneş nūrı ṭokına (19) idi. Anı göñlinden güniler sāyesinden ḥayāl iderdi. İttifāḳ pehlivānı bir sefere (20) gönderdiler. Gitdükden soñra bir gün ‘avreti bir pencere üzerinde oturup aşığa yoldan (21) gelen kimesneyi temāşā iderdi. İttifāḳ yoldan ol diyar-ı birehmenlerinden bir birehmen geçeyorurdu. (22) Nev-ḥaṭṭ bir civan-ı ḥüb-ı şüret idi. Arḳasına bir ziyāde beyāz çadır geymişdi. Pāk (23) u nazīf libas ile nārven gibi nārın servī gibi mevzūn oḡlan idi. Diyār-ı Hind’de (24) tenbül dirler bir yabraḳ olur. Her dā’ım Hind ḥalkı ol yaprağı çigneyüp suyunı yuṭarlar. (25) Kendüyi yabāna atarlar. Meger yuḳaruda ‘avret çigneyivirdi. Aşıḡadan birehmen leṭāfet (26) u zārāfet ile geçerken anuñ üzerine tenbülü saḳdı. İndi

aşağıda birehmen (27) libāsını mülevveş itdi. Birehmen yukarı bakdı. Gördi pencere içinde kenār-ı ufqda bedr-i (28) tamām gibi bir hūrşid-i raḥşānn turup bu yukarudan kendinūñ üstüne tüküren (29) oldur. Meger āyīn-i bāṭınlarından ve dīn-i bī-hāşıllarından resmleri bu idi ki (30) eger ev ḥalkından bir ‘avret birehmen nesne içün incitse fi’l-hāl birehmen hançer (31) çeker kendüyi hançer ile urur öldürürdi. O ḥalkı külliye öldürdiler. Anlardan (32) bir ferdi diri ḳomazlardı. Pehlivānuñ ‘avretinden bir birehmen böyle rencide olıcaḳ tīz (33) hançerin çeküp kendü gögsine ṭayadı. Birehmenūñ ḥālī bir zamānda bu mertebeye

[623a] (1) mi irişdi ki ‘avret üzerlerine tüküre didi. ‘Avret her ne ḳadar ki aña bu vech ile yalvarur (2) hançerin gögsine ṭayamışdı. Yok elbette kendümi helāk iderin dirdi. Āḥir (3) birehmenūñ gevdesinde yigitlik ‘urūḳı cünbān olabaşladı. ‘Avretūñ cemāl ü pūr-kemāline ve ḡunc (4) u dellāline kendüyi aldurdi. Bu didüḡüñ tarīḳlerden hiç tazarr‘uñ fā’idesi yokdur. (5) Hemān şimdi kendümi öldürürin şoñra senūñ de ḥānmānuñ ve māl ve cānuñı yaḡmaya virdiler. (6) İllā meger muṭāve‘at idesin. Cām vişālūñ şunup beni dil-şād ḳılasın didi. ‘Avret (7) zarūri sözine iṭā‘at itdi. Tīz cāriyelerine buyurdi. Esbāb-ı ṭarabı müheyyā (8) eylediler. Ol gün aḥşāma dek birehmen ile ‘ayş u ‘işret itdiler. Meger ḳoñşılarında bir ‘avret (9) bunu ṭuydı. Aḥşām olup birehmen yatduḳdan şoñra tīz ‘avretūñ yanına geldi. Aña (10) bu itdüḡüñ ne fezāḥatdur ve ne fāḥişelikdür bir gedāyla kendūñ muşāḥabeti cā’iz (11) göresin ma‘ārif-i şehrden ve ulu-zādelerden niçe kimesneler senūñ vişālūñ meta‘ına (12) ḥarī-dārlardur. Ol metā‘ı kimseye virmez diyü ḥaber göndermege senden korkarlar. El-ān ḳoñşı (13) lıḳdan bir civan-ı şāḥib-i cemāl u kemāl vardur. Çoḳdan senūñ vişālūñ ārzūsın ider. (14) Beni saña söyleşün diye vesīle idinmiş idi. Ben senūñ ḥaşmetūñden endişe idüp (15) saña anuñ ḥālını söylemezdim. Pes çün şimdi māhiyyetūñ bilindi. Ne yolda gezdüḡüñ (16) senūñ ma‘lūm idindüm. Gel elbetde ol yigitden baş ḳoş. Yoḡsa erūñ geldüḡi (17) gibi aña ḥalūñı dirin. Seni rüsvā iderin didi. Żarūrī ‘avret sözine ḳā’il (18) oldı. Hemīn anuñ ḳoñşunuñ evine iletđi. Vaşlına ṭālib olan odasını ḥāzır (19) eyledi. Dün yarusına dek anda ‘avret anuñla ‘ayş u ‘işret ve muşāḥebet u muvāneset (20) eyledi. Dün yarusından şoñra birehmen yine ‘avretūñ evi ḳapusına geldi. Ḳapuyı (21) ḳaḳdı. Cāriyeler ḳadincuḳ evde yok dirler. Birehmen bunuñ gibi geḳ vaḳtde evden ṭaşra (22) ḳanda gezer diyü hengāme ḳopardı. Cāriyelerden ḳorḳularından tīz segirdüp ḳadincuḳlarına ḥaber (23) itdiler. Ol da segirderek birehmenūñ yanına geldi. Ḳoñşıdan

‘özü dileyüp anı şavandı (24) gene gelürin diyüp. Birehmenün yanına geldüğü gibi elinde kamaçı var idi. ‘Avreti kamaçıyı tutdı. (25) Bu geç vaktde kanda gezerdüñ didi. ‘Avret feryād iderdi. İttifāk bu hālde iken (26) avretün eri pehlivān seferden geldi. Nā-gāh evinden iherü girdi. Birehmen şaşdı. (27) ‘Avret tedbīr nedür didi. ‘Avret tırma beni kamaçı ile ur didi. Kendüyü cin mekrine (28) uğrayan kimesneler gibi bī-hüş itdi. Birehmen tırmayup kamaçı ile urur. Üzerine (29) efsün okur gibi yab yab tudağın oynadur. Aña okurdu. Pehlivān iherü (30) girüp birehmeni evinde bulıcak. Buna kimse bu vakt bunda n’eyler diyüp şordı. Cāriyeler (31) ‘avretün ta‘līmīyle iki gündür kadıncuğı habs tutdı. Şöyle bī-hüş yatur. Bu birehmen cin (32) tutmağda ve dirmekde ve bunuñ gibiye efsün okımağda māhir imiş. İki gündür getürük (33) üzerine efsün okudurız. Dağı gözin açmaz didiler. Eri birehmene minnet eyledi.

[623b] (1) Bi’llāh oñatça tīmār eyle didi. Andan soñra dağı ol mekkāre-i ‘ālem her bār ki birehmenün ārzū-yı (2) vişālün ister idi. Kendüyü cin tutar gibi iderdi ve feryād iderdi. Ekşer evkatda (3) pehlivān kendüsi ādem gönderür. Birehmeni aña ol getür didi. Ol birehmen gelüp aña (4) murādı üzere efsün okur ve tāziyāneye çekerti. Pehlivān aña vāfir in‘ām u ihsān (5) iderdi. Birehmen hem ‘avretin tutar hem mālın üterdi bu hikāyetden ‘uğālāya tenbīh vardur ki (6) bileler. Merdān-ı ‘ālem her ne kadar pehlivān-ı cihān-dār olsa ‘avretlerün mağlūbıdur. Anların (7) mekrleri şeytān mekrinden artuğdur. **Hikāyet:** Geürmişlerdür ki Hindū-sitān şehrinden (8) bir şehrde bir māl-dār vüs‘at ü servet ehli kıyumcı kişinün bir laṭīf-i şūret u nīk-siret (9) oğlu var idi ki bir nihāyet mertebede ‘avreti var idi. Ammā sīreti şūretine uymaz bir kaḥbe-i (10) serdār idi. Gözi ve gönli nefis hevāları ile tolu idi. Şebağda İblīs andan sebağ alurdu. (11) İttifāk günlerde bir gün kıyumcınun evi öninde bir tāze civān geçdi. Nā-gāh oğlunıñ (12) ‘avretine gözi toğandı. Aña nazar şaldı. Gönlini murğı anuñ cemāli hevāsına pervāz itdi. (13) Anuñ hūsni āfitābuñ ḥarāreti def‘i sinesine ıztırāb kodı. Āḥir gördi bu ḥarārete tāḳat (14) getürimez. Bir mekkāre karı bilürdi ki pezevenk şan‘atından üstād idi. Kaşd itse göğde (15) yıldızları yire getürürdi. Tiz aña varup derd-i derūnı yandı ve ol ğazāyı kendüye şayd (16) itdürmek’çün vāfir yalvardı ve çok nesne ‘ahd itdi. Kadın da müsā‘ade gösterdi. Def‘i (17) kaḳup ol lebīs-i telbīs cāmelerin geydi. Kıyumcınun toğrı evine ‘azm-ı rāh itdi. Rūbāh gibi (18) derūnı mekr u ḥileyile toluıydı. Hezār efkār ile kıyumcınun evine vardı. İherü girüp (19) oğlunıñ ‘avreti yanında oturdu. Anuñla fetḥ-i kelāma başladı. Yüzinün nişfına kara sürdi. (20) Dağı cāriyelerine kovuñ şol kara yüzli

zebünü. Dağı bile kalkdı. Karı evlerinüñ bağçesi (21) içine toğrı kovaladılar. Kadını küşeden küşeye kōvdılar. Āhir bağçenüñ bir küşesinde (22) bir şu yolu var idi. Karı aña toğrı şıkılcım itdiler. Karı şu yolın göricek ol ıztırāb (23) arasında yüregine serpildi. Ol zāl-ı güftār dağı şegāl gibi ol şu yolına sürtüp (24) bağdan taşra çıkdı. Kaçarak evine geldi. Civān dağı tecessüs-i aḥbārda idi. (25) Karı evine geldügin tuyup yanına vardı. Karı mā-cerāyı evvelinden āhirine dek (26) aña taḳrīr itdi. Civān be-gāyet suḥan-dān söz añlamaqda dūr-bīn kimse idi. (27) Eger ol emrden qarınüñ sözinde maḥzūn oldı. Ammā şöñradan fīkr itdi. Gördi (28) ‘avretinüñ qarıya itdükleri evzā’ hep kendüye remz şüretleridür ve va‘de ḥaberleri (29) dūr. ‘Avret bu sırrı qarıdan dağı şaḳlamışdur ve qarınüñ yüzinüñ nişfin qara idüp (30) nişfin aḳ kōduğı senüñ murāduñ ay aydıñlarında müyesser degüldür. Belki ay qarañularında müyesser dimege (31) işāret ola kadın şu delüğinden sürüp çıkardukları ay qarañusu olıcaḳ şu (32) delüğünden bağçe içine gir. Orada murāduñ ḥāşıl olur dimege işāret civān (33) bu remze döşendükden şöñra içeriñden mesrūr olup qarıya artuḳ nesne

[624a] (1) dimedi. ‘Özr dileyüp benüm ucumdan başuña ‘aceb belā gelmiş. Sen ḥıdmetinde kuşūr komaduñ. (2) Nice idelüm bize ol dil-ārānuñ vaşlı naşīb degülmüş didi ve içeriñsinden muntazır (3) olup intizār ile cānı kılıca ḳaldı. Āhir ay qarañu alup hevā yüzü ‘āşī nāmesi (4) ve ḥaṭīb cāmesi gibi siyāḥ olup civān ḳalkup toğrı ‘avretüñ bağçesi (5) kenārına geldi. Ol şu yolından bağçe içine girdi. ‘Avret de anı gözlemekde idi. Oraya (6) gelüp ṭururdu. İkişi buluşdılar. Civāna sen burada bir miḳdār şabr eyleyesin. Ben varayın (7) evde erümi ve ḳayınatamı bir kerre yoḳlayın dağı kimesne geleyin diyüp gitdi. Vardı bir pāre (8) erinüñ yanında yatdı. Gördi ‘ālemden fāriğ olmış uyur. Ḳuyumcı ‘avretüñ ıztırābından (9) bir ḥāl anladı. Eger-çi uyumamışdı. Ammā kendüyi uyura urdı. ‘Avret anı da (10) yoḳladı uyur şanup def‘ī erinüñ yanından ḳalkup cānānesi yanına vardı. (11) Ḳuyumcı ‘avretüñ yanına düşdi. Maḥfī gözetdi. Gördi bağçenüñ bir laṭīf küşe (12) sinde bir nā-maḥrem ile alup virür. Ol buña bu aña şarmaşup ḥarām mülā‘abeler iderler (13) di. Bī-tekellūf üzerlerine ḥücüm itmege ḳorḳdı. Bir miḳdār göreyin n’eyler diyü şabr eyledi. Āhir (14) gördi ikişi birbirlerinüñ vişālinden temettu‘ idüp nefis hevāsından ḳazā-yı vaṭar itdüklerinde (15) şöñra birbirlerini ḳoçup yatdılar. İkişi de uyḳuya vardılar. Ḳuyumcı eger bunlara yatduḳları (16) yirde ḳaşd idersem bu ḥerīfe muḳāvemete ḳādir olmayam. Evlā budur ki bu iş güc ile (17) ṭutmyam. Bu ḳaḥbenüñ nezāketle ve rıfḳ ile ḥaḳḳından gelmek yigdüñ didi. Hemīn ilerü

varup uyurken (18) ayağından ḥalḥālın uğurladı. Döndi vardı yirinde yatdı. Ḥalḥālī şakladı ki yarındası (19) gün oğlına göstere. Mā-cerāyı taḫrīr ide. Ḥalḥālī sözine şahid tuta. Bu yaña ‘avret (20) uyḡudan uyanup gördi. Ḥalḥālī ayağında yok. Def‘i ḡayınatasınıñ kendinüñ ardınca (21) gelüp fesādına ıttılā‘ itdügin tıydı ve ḥalḥālī neye aldığını döşendi. Tīz o mekkāre-i (22) cihān civāndan ‘özü dileyüp anı şu yolından taşra gönderdükden toḡrı eri yanına (23) gelüp anı uyandırdı. Aña bunun gibi laṭīf bahār gicelerinde ki bād-ı şabā çemen dil-rübāların hūbūb eli (24) ile bī-dār eylemişdür. Biz ev içinde uyuyup yatmaḡuñ vechī yok. Şaḡn-ı bāḡuñ ‘aceb tarāvet (25) u leṭāfeti var. Ḳalfa varup bāḡ kūşelerinde gülbinler dibinde bir miḡdār yatupistirāḡat (26) idelüm. Kesb-i hevā ile beden bāḡına tarāvet virelüm ki ‘ömr artuḡluḡıdır didi. Niçe bunun gibi söz (27) gelincin eyledi. Erini ḡaldurup bāḡ içine aldı gitdi. Vardı oynası ile yatduḡı yirde (28) anuñla ārām idüp eri ile yatdılar. Şabāḡa degin orada ḡaldılar. Şabāḡ olup uyḡudan (29) uyḡudan ḡalkıcaḡ erine atanuñ baña itdüğine göre senüñle yaturken beni nā-maḡremle yatur şanup (30) ayagumdan ḥalḥālümü aldı. Ben edebümden söylemege ḡādir olımadum seni uyandurmadum diyüp erini (31) inandurdi. Bārī eve varıcaḡ ḡuyumcı oḡlınıñ öñine gelüp ‘avretüñ itdüğini bir bir söyleyüp (32) ḥalḥālī şahid gördi. Oḡlı ey ata yanlış ḡümān eylemişsin. Benüm ‘avretüm bu töhmetden ‘ariyyedür. (33) Anuñla bāḡda yatan ben idüm. ‘Avretüñ ḥalḥālī benümle yaturken alduñ n’içün beni bu ‘avretümü bu mihnet ile

[624b] (1) rüsvā idersin? Anası her bār ki ḡışşayı vuḡū‘ı üzere taḫrīr itdi. Oḡlını inandurmadı. (2) ‘Avretinüñ yalanına inanur kendinüñ gerçegine inanmazdı. Ḳuyumcı gördi oḡlı buñ-zede olmış kendüyle (3) bu ḡuşūşda muḡkem ḡuşūmet ider. Āḡir re‘ylerin buña toḡrıtdılar ki ‘avreti nā-maḡrem ile zinā itmedüğine (4) inandurımadı. Meger ol şehirde geçen ḡükemā-yı Hind bir ḡavz üzere bir tılsım bağlamışlardı. Her ḡaçan iki (5) kişinüñ aralarında ḡuşūmetleri olup birine and müteveccih olsa ḡāḡileri gelüp ol ḡavz (6) bu kenārında oturırdı. ~~Ḳāḡī aña eger sözinden~~ ānd virecek kimse ḡāḡīnuñ ḡarşusunda (7) ḡavzuñ ol bir kenārında tıurırdı. ~~Ḳāḡī aña eger sözünden~~ şāḡıḡ isen ḡavzuñ şuyı (8) üzerinden yūri öñüme gel dirdi. Ol kimse da‘vāsında gerçek ise ḡavzuñ (9) öte kenārında şu üzerinde yūriyi yūriye beri kenārına ḡāḡīnuñ öñine gelürdi. Ayaḡı şuya (10) batmazdı ve eger sözünden ḡāzīb ise ḡavzuñ içine batardı. Ḳāḡī öñine gelimezdi. Ḳuyumcı (11) bu tarīḡle andan çekmeli olıcaḡ. Anı ol mekkāre bu mekri düretti. Oynaşına ḡaber gönderdi. Benüm (12) hemān bir işüñe ḡaldı. Eger anı idersen

kuruldum. İllâ işüm tamām oldu. İşde budur ki beni (13) ānd içmege alup giderlerken sen kendüni delülüge ur ve қаftānuñ yırt ve yüzin gözin (14) тобрақ it. Bir evkār divāne şüretine gir ve beni gözle ‘avretler ile ben and içmege giderken bu kûşe (15) den gel baña muhkem şarmaş beni öpüp қоç. Şöyle eyle ki ‘avretler elinden beni güc ile alıқosınlar (16) didi. Ol da hoş diyüp bunuñ üzerine қavl [ü] қарarı berkitdiler. Çün ‘avrete and virecek (17) gün geldi. Bir alay ‘avretler ile қuyumcı ve oğlu ve sā’ir cem‘-i keşir ile ‘avreti and yirine alup (18) gitdiler. Yakın varduқları gibi nā-gāh gördiler bir kûşeden bir mülevves divāne çıkageldi. Şu yaña (19) bu yaña dellennürken segirtti ‘avretler içinden ol mekkāre-i ra’nāyı қавrayup bir niçe (20) def a sefihāne öpdi ve қоçdı. Muhkem şarmaşdı. ‘Avretler ve erler çıkup döge döge (21) güc ile elinden aldılar. Oradan geçüp havz kenārında қаді öñine vardılar. Қаді ‘avrete (22) erinden gayrı kimseye öpilüp қоçılmadıғına ve zinā fi‘lin işlemedüğine yemīn teklīf itdi. (23) ‘Avret nā-mahrem cinsinden baña şu divāneden gayrı kimse yabışmadı ve öpüp koçmadı. (24) Eger bu sözümden yalansam şu baña yol virmesün didi ve şu üzerinden yürüyi yürüyi (25) қадіnuñ öñine vardı. Sözinde gerçek olmağın şuya batmadı. Halk ‘avrete āferīn (26) idüp қuyumcıya nefrīn eylediler. Қuyumcı bu kıssa ile evine döndi. ‘Avretüñ hālīn māli-һulyā (27) idine. Gözine giceleri uyku gelmezdi. Şabāha degin göge bakar ve fikr iderdi. (28) Қuyumcınıñ bu hālī şehir beginüñ қулағına deғdi. Şunda bir kişi her gice şabāha dek (29) uyumadı. Pās-bān idinmege münāsibdür didiler. Şehir begi anı getürdüp sarāyında pās-bān (30) idindi. ‘Ādetlerince tā ki her gice haremī ve hāzīnesi havālīsīn tołana. Şabāha degin evinde (31) pās-bānlıқ eyleye. Қuyumcı ol gice ki begüñ sarāyına pās-bānlıғa vardı. Ta‘yīn itdükleri (32) yirde oturdı. Gicenüñ nışfı geçüp halk uyқuya varduқları gibi gördi. (33) Begüñ fil-hānesi açıldı. İçinden bir fil bir fil-bān civān çıkup fili

[625a] (1) getürdi. Begüñ ‘avreti ile yatduқları tāmüñ dibinde тұrgurdı. Yuқarudan (2) begüñ ‘avreti eri ile yatduğı yirden қалқup tāmüñ kenārına geldi. Aşağadan fil-bān (3) file işāret eyledi. Hörtümüyle tām üzerinden ‘avreti aldı. Arқası üzerine (4) қодı. Fil-bān ‘avretiyle ma‘hūd olan fi‘l-i şenī‘a mübāşeret itdiler. Maşlahatların tamām (5) itdüklerinden soñra fil-bān gene file işāret itdi. ‘Avreti hörtümüyle қaldurup yine (6) tām üzerine қодı. Қuyumcı yatduğı yirden bu hālī görüp kendü kendüye ben şimdiye (7) degin bī-fā’ide ғam çeker imişin. Zirā memleket beginüñ haremīnüñ hālī böyle olıcaқ. Ben қuyumcı (8) kişi benüm oğlumüñ haremī nā-pāk olsa ‘aceb midür didi. Hemān

uykuya varup gün (9) kuşluğına degin uyudu. Ol gün bege buluşup gice gördüğünü ve vuķū'ı üzere aña (10) taķrİR eyledi. Beg 'avreti ile fİl-bāna siyāset idüp kuyumcİyı muşāhib-i hāş idindi. (11) **Hikāyet:** Didiler ki diyār-ı Hind'den Bābil zemİnde bir kimse var idi. İşi gücü hemİN (12) 'avretlerüñ mekrlerüñ şorup izlemekde idi. Ğāyet-i ğayret [ü] hamiyyetinden hİç bir 'avrete (13) i'timād u i'tikād itmezdi. Dā'imā 'avretlerüñ beyānında te'lİf olunan Hıyelü'n-Nisā adlu kitābı (14) muţāle'a iderdi. Bir vaktinde sefer üzere bir kabİleye irişüp bir evde konuķ oldu. (15) Ev anası evde yok idi. Ammā 'avreti ğāyet-i zarāfetde ve nihāyet u nezāketde bir fettān-i cihan idi. (16) Nev'-i hüsnninden dahı hālİ degül idi. Eve konuķ gelürken görüp kāküp aña tekrİM (17) itdi. Mülātafeye āġāz itdi. Çün konuķ babucın çıkarup 'aşāsın yire ķodı. (18) Hıyelü'n-Nisā kitābın eline alup muţāle'a başladı. Ev issi 'avret yanına gelüp h'āce (19) bu ne kitābdur didi. Ol da bir kitābdur ki içinde 'avretlerüñ mekrleri yazılıdır didi. (20) 'Avret gülüp mekrleri çokdur. Ol bu kitāba nice şıġar? Hİç deryā şuyı ğİrbāl ile (21) ölçİLür mi ve beyābān ķumı tahta pāresi üzere şıġar mı didi? Andan bu taķrİb ile bir konuġıyla (22) kelimāt eşnāsında ol fettān ebrūsı kemānına ġamzesi tİrin gizleyüp konuġuñ sİnesin (23) gözleyüp atdı. Tā diledüġi yirde urup konuġı maħrūm itdükdən şöñra (24) anuñla müġāzele vü mu'āşāķa sözlerine başladı. Şöyle ki konuġı kendüye muħkem akıtdı. Ķalbine (25) recüliyyet-i teķāzısı ile bırakdı. Akdı giderek ķavli fİ'le deġİşdiler. Nefsleri atı keremİyyete geldi. (26) 'Avret konuġıyla fİ'l-i şenİ'a mübāşeret itdiler. Bu hālde 'avret gördi. Taşradan eri (27) gelür. Ķonuġa meded belā nāzil oldu. Şİmdi ikimüz de maķtül olurız didi. Ķonuķ (28) ya niçe idelüm didi. 'Avret bir kilİdli şanduk tıururdu. Ķonuġa tİz tıur bu şandüġüñ (29) içİne ġir didi. Tİzcek ġirdi konuķ dahı ġirdi içİne. Gene şandüġi kilİdleyüp (30) miftāhın aldı. Andan erini ķarşulayup ev içİne ġetürdi. Oturdılar bir mİķdār anı (31) latİf kelimāta çekdi. Aña dil-i fİrİb sözler şöyledi. Eri āsüde-hātır idi. Bir mİķdār da (32) dİñlendükdən şöñra erİne saña bugün evde olan hādİşeyi ġaber vİreyİN. Bugün eve (33) bir konuķ ġeldi. Bir kitābı var idi. İçİnde 'avretlerüñ mekrlerin yazılımış. Oturınca

[625b] (1) ol kitābı eline alup muţāle'a başladı. 'Avretlerüñ mekrleri hikāyātından baķar 'aceblerdi. (2) Ben de diledüm ki aña bir oyun oynayam. Ğamzem ile azacuk işāret itdüm. Derd-mend ġerçek (3) şandı. Dāneyi gördi. Ammā dāmı gördi. Benüm yalandan işāretüme maġrūr oldu. Ortaya 'aşķ- (4) bāzlık bisātın ide başladı. Ben de gördüm bir teşne-dil müsāfİrdür giderek aña ġöñlüm meyl itdi. (5) [İbİs] de aradaydı.

Ben de dilerdüm ki cām-ı visālūmden cerīme içerdüm. Ol kalkdı ben yatdum. Birbirimüzden (6) tamām hazz eyleyin derken geldüñ. Bizüm işimüze keder virdüñ didi. ‘Avret bunu söylerdi. Er tırmayup (7) öykelenürdi. Şanduk içinde derd-mend konuk işidürdi. Korkusından eridi geçdi. (8) Cānına vedā‘ itdi. Bu eşnāda gāzabla ev issi ya şimdi ol konuk şūretinde hārāmi nice oldı. (9) İşde şu şanduk içine kodum yatıyor. İnanmazsañ miftāhı al şandugūñ kilīdin aç gör (10) didi ve miftāhı eline virdi. Erinüñ eline virdi. Miftāhı alup şandugūñ üzerine vardı (11) ki kilid aç. Bu hālde içinde konugūñ ‘aklı gidüp bī-hūş oldı. Meger ol yirlerde ‘ādet (12) idi. Eriyle ‘avret arasında ba‘zı nesne üzerine öç iderlerdi. Bunlardan bir zamānda bu şandugūñ (13) kilīdin ikimüzden her kängimiz öñdin açarsa üzerine şu kadar nesne lāzım olsun diyü birbirleri (14) ile öc itmişler idi. Haylī zamān idi bu öci gözlerdi. Anuñ kilīdin açmağdan şakınurlardı (15) ki ortaya kodukları nesneyi virmek lāzım olmaya diyü gāzab eşnāsı olmağın öc kıssasın erüñ (16) hātrından gitdi. Hemān geldi miftāhı urup açduğı gibi şandugūñ kapağı da açmadın. ‘Avret (17) öc kanı didi. Er şöyle gümān eyledi ki kendüye muḳaddemā baş itdüğü kıssa kendüden öci almak (18) içün evvelā ḥaḳikat olmaya. Tiz kilidi yire urup la‘net ‘avretlere de baña eyü manşūba geçdüñ (19) didi ve şandugūñ yanından kodı gitdi. ‘Avret elinde öcümüz öcdür. ‘Ahd itdüğüñi (20) vir diyü aña mülāḫafat yüzinden mülāyemet itdi. Erüñ gāzabı geçdi. Bir miḳdār ‘avret ile oturup (21) mükāleme itdükdən soñra kalkdı. Taşraya ba‘zı meşāliḥin görmege gitdi. ‘Avret de kalkup şanduk (22) yanına gitdi. Kapağın açup konuğı taşra çıkardı. Ey ḥāce bu mekrügi nice senüñ kitābın içinde (23) var mıdur? Dağı ‘avretler aḥvālin tetebbu‘ ider misin didi. Konuk istiğfırāta tetebbu‘ itmeyin. Buñlaruñ (24) mekrleri ḥadd u ḥaşra gelmezmiş. Bu kitābı da şuya yuyayın. İçinde yazılanı hep yuyayın. Şimdi bildüm (25) söz senüñ imiş. Yaluñuz bu şimdi senüñ itdüğüñ mekr kimesnenüñ hātrına huṭūr ider (26) iş degüldür. Āferīn üstāduñuz şeyṭāna didi. Aña vedā‘ idüp yolına gitdi ve bu beyti (27) okuyı gider. Başına gelen ‘aḳabeyi fikr iderdi. **Nazm:**

Da‘ zikrahünne fe-mā-lehünne vefa

Riḥuş-şabā ve ‘uhūdühünne sevā

Ya‘nī sen ‘avretleri anma. Anlaruñ vefāları yokdur. Şabā yiliyle anlaruñ ‘ahdleri berāberdür.

Hikāyet: Getürmişlerdür ki bir vaktde bir gāyetde gayretlü (30) kimse var idi. Evi üstünden kuş geçdügin ve kapısı öñine muhālif yil esdügin (31) istemezdi. Niçe zamān ‘avretlerüñ aḥvālını tettebbu‘ itmedi. Anlaruñ çok mekrleri aḥbārına vāḳıf (32) olmuşdı. Bu cihetden hemişe evde ‘avretini ḥabs itmişdi. Her kaçan evinden taşra (33) gitse evüñ kapuların pencerelerin üzerine kilidler ururdu ve ‘avret ḥammāma gitmelü olsa

[626a] (1) ḥammāma kendüsi iletür. Kendüsi götürürdi. Hıfz-ı ḥaremde ‘azīm iḳdām u sa‘y u ihtimām (2) iderdi. Hemişe ‘avret ile zinde gānisi bu yüzden idi. Meger bu ‘avreti kendüsi (3) almazdan evvel bir kimse ile baş koşup ikisi birbirlerini sevmişler idi. Niçe müddet (4) mā-beynlerinde muşāḥabet u mevāneset vāḳı‘ olmuşdı. ‘Avret bu zabta giricek ma‘şuḳına (5) dest-res mecālin bulmaduḡın göricek be-gāyet ṭaraldı. Zarūrī bir pīzevenk (6) ḳarı tedārik idüp gönderdi. Vardı evüñ kapısı yarıḡından ‘avrete (7) ma‘şuḳuñ selām ve penāsın aña irişdüirdi. ‘Avret aña ey māder benden de (8) aña selām it. Eger benüm ḥālümnden şorarsa zindān-ı aḥzān maḥbūsıyın. Bir gāretlü küfte-ḥor eline (9) düşdüm. Cümle kapuları üzerüme kilidler mühürlerin fermele öldürdi. Bir kuş ki kafesde maḥbūs (10) ola aña ṭayerān nice müyesserdür. Lākin anuñla buluşmaḡın bir ḥile fikr eyledüm. Var cānānuma (11) di. Seherī ḳalksun. Evüñüñ kapısı öñin şoḳāk içini muḥkem şula ve ben ḥammāma gider (12) olup erümle kapuñ öñine uğraduḡımı gözle didi. Ḳarı bu ḳavl ile vardı gitdi (13) ve ol gice ki eri eve gelüp anuñla oturdılar. Muşāḥabet ü mükāleme idüp taḳrīble (14) ere ḥaylī zamān ḥammāma varmadum. Başum yandı saçum keçeye düşdi. Keçesi (15) cānuma geçdi. Gelseñ luṭf idüp beni yarın ḥammāma alup gitseñ şevāba girürdüñ didi. (16) Er de murādına müsā‘ade gösterüp n’ola didi. ‘Avret seherī ḳalkup ol nā-pāk (17) sepīdin būrinüp eriyle ḥammāma gitdi. Kendüye gelen ḳarınuñ evi yol üzerinde idi. (18) Kapısı ol şoḳaḡa açılurdu. Ḳarınuñ kapısı öñine geldükleri gibi meger öğretdüḡüm (19) üzere ḳarı kapısı öñini muḥkem şulamışdı. Balçık şeklin baḡlatmış idi. Giderken ḳaşd (20) ile ṭabşırur gibi oldu düşdi. Būrindüḡi aḳ u laṭīf çādırı ḳara balçık oldu (21) mülevveş eyledi. Ḳalkup ḥālī böyle göricek ḥayret ile erine baḡdı. Eri dönelüm didi. (22) ‘Avret ol kaçan olur tekrār varup gelmek müşkildür. ‘Ale’l-ḥuşuş bu ḥāl ile eve (23) varınca nice giderin? Meger luṭf idüp şu ev issi ḳarıya söyle. İşde evi içinde (24) ḳapınuñ dehlizinde oturuyorur. İcāzet vire ben gidem bir pāre şābūn ile şu vire. Bu ev içine (25) tizcek çādırımı yuyup çıḳam didi. Bārī ḳarınuñ kapısı öñine geldi. Meger ol seḥḥāre (26) daḡı ma‘ḥūd olan üzere ‘avretüñ oynaşını ev içine getürüp şaḳlamış idi. Kendü (27) kapu

dehlîzi içine gelüp cāsûsluğa oturmuş idi. Bu def'a muntazır idi. Eri kapısı (28) öninde göricek kalkdı. Ne buyurursañuz didi. Er de ey māder bu itdügün nedür? Kapuñ (29) önini şöyle şulamışsın ki illerün yolu üzerinde balçık itmişsin. Gelene kendüne (30) ziyān eyledi. Gör bizi n'eyledi diyüp 'avreti gösterdi. Eger bir pāre şu virseñ (31) girse çadırını yuya gene çıksa. Ziyāde keremdür. Karı n'ola gelsün benüm kızum (32) yirinde bir hātūn ancak. Kendüsi otursın çadırın yuyayın. Şu da hāzır şābūn da ((33) Çün böyle mülevves olmasına sebep ben oldum. İzālesi de benüm 'uhdemdedür didi. Eri

[626b] (1) derd-mend kapuda oturdu. 'Avret içine girüp soyındı. Çadırı karıya viridi (2) yab yab yumağa başladı. 'Avret oynaşı ile muşāhabete koyıldılar. Er kapuda bekçi oldu. (3) Andan zen-i nā-pāk ve fāhişe-i bī-bāk ve mekkāre-i çālāk nefsi ārzūsına düşüp (4) maşlahatın tamām itdükden soñra ol 'acūze-i nā-bekār da çadırın yumış pāk itmiş. (5) Çadırın alup bürindi çıkdı. Er derd-mend yine anı hāmmāma iletevirdi. (6) Āhır ki hāmmāmdan çıkarup eriyle yine evine geldi. Erine kişi 'avretleri gözlemekle (7) olmaz. Ya budur benden elün çek veyā budur bu kapuyı kilidlemegi elinden қо. Her ne kadar (8) bu huşūşda sen ikdām eyleseñ nesneyi müfid idemezsin. Bugün ki beni hāmmāma (9) iledürken ol karınuñ evine girdüm. Eger ev içinde bir ecnebī olsa ben anuñla cem' olsam (10) sen taşrada ne bilürdün? Biz hıfzla bağlanur tā'ife degülüz. Göñlümüzde (11) yaramazlık olsa biz maşlahatımızı hūb bilüp iki taş arasında bitürürüz didi. Meger (12) Er de suhandān idi. 'Avretün sözinden añladı ki karınuñ evinde bir fesāda mübāşeret (13) olmuşdur. Der-hāl talāk aña virüp kırtıldı. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki bir zamānda (14) bir gayūr kimse var idi. İttifāk bir 'avret alup evlendi. Evinün dört yanını muhkem (15) tutdı. Ne taşradan içerüye ve ne içerüden taşraya nā-mahreme bakacak kuş gözi deñlü (16) delük қomadı. Şöyle ev içinden 'avret hiç taşrasına bakmağa mecāl yoğ idi. 'Avret (17) hadd-i zātında ziyāde 'afife vü pāk-dāmān idi. Ammā be-gāyet zarāfet ü nezāket üzere (18) pir olmuş. Hiç sözine iltifāt eylemedi. Anuñ hıfzında dañı artuқ ihtimām eyledi. (19) 'Avret de diledi erine bir iş göstere ki sözine şahid ola. Қoñşuluklarında bir karı (20) olurdı. Kāhī kapu yarığından gelür kendüyle söyleşürdi ve bu zabt miñnetinden (21) hātırın şorardı. Bir gün 'ādeti üzere kapuları kilidleyüp taşra gitmiş idi. (22) Yine ol kāhī gelen karı kapu yarığından miñnet-i cüşşeden 'avret de geldi. Hātırın (23) şordı. 'Avret miñnet-i habsi қoya aşl miñnetüm budur, şorarsañ baña bunu şor ki (24) қoñşulukda fülān civāna mübtelā olmuşdum. Anuñ ārzūsı vaşlıyla cānum қılca қalmışdur. (25) Hemān benümle anı bulışdurmağa ikimüzi birbirimizle

bilişdürmege himmet eyleseñ didi. Qarı (26) anı senüñle buluşdurmaq kolay idi. Ammā erüñ evini bu tarīk ile hıfz iderken (27) anı senüñle buluşdurmaq nice müyesserdür didi. ‘Avret hele sen haber işit anı (28) civāna ilet aramuzda bilişlük olup benümle baş koşmaq yanında cā’iz olursa (29) bulışmağa ben aña ‘ilāc bulurın didi. Qarı gitdi vardı ‘avretüñ haberini (30) bi’t-tamām civāna didi. Civān dağı ālūde-i hevā-yı nefis idi ve ‘avretüñ kemāl-i cemāliyle (31) ārāste idügi dağı işitmiş idi. Ol haberi hasteye tabīb-i nefis qarşular gibi qarşular. (32) Qarıya hezār minnetler idüp kerem eyle. Benüm uğurumdan varup ben kim olam ki añlaruñ vişāl (33) lari cemāline cān naqdı virmek ile hırī-dār olabilem ve yüzleri mihr [ü] mähını görmege

[627a] (1) ve bi-hamdüli’llāhi te‘ālā Cevāmi‘ü’l-Hikāyāt Kitābınıñ Üçinci Qismınıñ ebvābından hāliyā ferāğat (2) müyesser oldı. Geldük kitāb-ı mezkūrdan dördinci kısım beyānına ki mülük ü selātinüñ (3) hıdmetleri ādābında ve mesālik ü memālik-i cihān zikrindedür ve ‘acā’ib u ğarā’ib maḥlūkāt (4) u maşnū‘atı ve ğayrı dağı niçe nesneler zikrini müştemildür ve bu kısımda yigirmi mi beş bābı (5) mütezammindür. Evvelki bāb ki mülük u selātinüñ ādāb-ı hıdmetleri hāşıl beyānındadır (6) ve anlaruñ hıdmetinden hāşıl olan fevā’id beyānındadır. Çün Haqq subḥānehu ve te‘ālā kemāl-i rahmet (7) u re’fetinden benī ādemi sa’ir maḥlūkātadan mufaşşal u mükerrrem yaratdı benī ādem arasında dağı (8) bir tā’ifeye şeref-i hilāfet u saltanat erzānī kılup bu şeref ile anları da benī ādemüñ sā’irlerinden (9) mümtāz u ser-firāz eyledi ve hālāyika anlara itā‘at ve emrlerine muṭāve‘at-ı fermānın itdi. Nite-ki (10) Qur’ān-ı Qadīm’de bundan haber virüp **Yā eyyuḥe’l-llezīne āmenū atī‘u’llāhe ve atī‘u’r-resūle ulū’l-** (11) **emri minkum.**⁸⁹ Ya‘nī ey imān getüren kimseler Allāh te‘ālāya ve resüllerinden umerāsı olana muti‘üñ⁹⁰ oluñ (12) diyü buyurur ki ulū’l-emrden murād bir qavl üzere pādişāhdur. Pes pādişāhlar ki bu emr mūcibince muṭā‘-ı (13) ḥaqq-ı ‘ālemdür. Elbette anlaruñ hıdmetinde hezār fevā‘id-i ‘ācil u ecel vardur. Muşāḥabetleri (14) hıdmetin iden menāşıḥa vü muṭāve‘atleri şevābına fā’iz olup sā’ir merātibince her hıdmetlerine meşğül (15) olan i‘ānet-i mazlūmın iğāset-i melhūfın gibi sa’ir niçe cihetinden mümkindür. Hezār (16) eylükleri hā’iz olalar. Nite-ki bu bābda irād olınan ḥikāyāt andan haber virür. **Hikāyet:** (17) Getürmişlerdür ki bir vaqtdē Şehābe’d-dīn Ḥāyūtī ki Sulṭān İskender’üñ vekil-i

⁸⁹Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere de itaat edin ve sizden olan emir sahibine de itaat edin. (Nisa 59).

⁹⁰Muṭi‘ nin sonundaki ٱ harfi sehven yazılmış olabilir.

hâşşı idi. Şeyhu's- (18) şüyüh Mecdü'd-dîn-i Bağdâdî hıdmetine nâme yazup tazarru' itdi. Baña 'âlî-i himmetünüz ile meded (19) idün ki bu dünyâ eşğâlî zulûmâtından tã'at-i Hakk nûrıyla hâlâş bulâm ve şevâgil-i bî-hâşıl 'askerini (20) tevbe vü inâbet tîğiyile tağıdam. Min ba'd küşe-i 'uzletde hâlvat-i ihtiyâr idüp bakıyye-i 'ömri (21) Mevlâ hıdmetinde geçürem didi. Şeyh anuñ nâmesinüñ cevâbında pâdişâh hıdmetinde oturup mazlûmlara (22) mu'în ve melhûflara muğış olmaya sa'y idesin ki bu sîret-i pesendide inşâ'a'llâh senüñ hâlâş u necâtuña (23) bâ'îş olur didi ve cevâb-ı nâmesinde bunı da bile yazup buyurdu ki ol vâkt ki Şeyh Ebû Sa'id (24) Ebû'l-Hayr-i Mervân tarafına vardı. Şeyh Ebû'l-Hasan Haraķānî hâzretlerine buluşup nice hâlvat itdiler. (25) Aralarında esrâr-ı tarîkatden nice söz söylendi. Meger Şeyh Ebû'l-Hasan-ı Haraķānî ğâyet-i mücâhede (26) üzere tarîķ-i fakr u fenâ saliki idi. Ammâ Şeyh Ebû Sa'id pâdişâhâne altun taht üzerine otururdu (27) ve atalarının na'li mîhî ve tavîlesi evtâdı cümle kızul altundan idi. Birbirlerinin mükâşefâtına ve merâtib-i

[627b] (1) hâlâtine ıtlâ' eşnâsında Şeyh Ebû'l-Hasan Şeyh Ebû Sa'id bizi renc içinde beslemişler (2) râhat içinde. Pes sen şâdilîk sür ben ğamm yiyeyim. Sen tena'um eyle ben çalışayın. Elhamdü li'llâh ikimüz de (3) anuñ işin işlerüz didi imdi şadr-ı 'âlî Şehâbe'd-dîn lâzımdur ki sulţân hıdmetin bekleye. (4) Biz seccâde üzerin bekleyeyüz. Hakk Te'âlâ'ya vusûle tarîķ bize münhaşır degüldür. Çün anı selâtin (5) der-ğâhında hıdmetine kodılar. Ol anı görmek gerek. Her da'im istikâmet üzere aña dürişmek gerek ki (6) hâzır re'âyâ perîşân olmaya. Bizi de du'â hıdmetine kodılar ki biz de elümüzden geldükçe bu hıdmete (7) iştiğâl ideyüz. Elhamdü li'llâh ikimüz de anuñ hıdmetin iderüz. İki hıdmet bile hıdmeti emr idene takarrüb (8) yoludur. Hemân merdâne çalışmak gerek didi. Aña ferâğat itmege ruşşat virmedi. **Hikâyet:** (9) Ahmed bin Ebî Dâvud ki Emîrû'l-Mü'minîn Mu'tasım'ın eyyâm-ı hilâfetinde hem kazâ şugline ve hem halîfenüñ nedîmlüğü (10) ve muşâhabeti şerefine ve hem Rey şehri vekîlligi mansıbına mutaşarrıf ulu kişiyi idi. Ol eydür. Benümle Ebu Dülef bin (11) 'Alî'nüñ dostluğu var idi. Bir gün kulağuma şöyle çalındı ki Emîrû'l-Mü'minîn Ebû Dülef Âfşîn'ün (12) eline virmiş ki andan intikâmın ala. Haberî işitdügüm gibi cihân gözüme karanı oldu. Bildüm ki (13) aralarında olan kadîmi 'adâvet sebebiyle Âfşîn anı öldürmeyince kıomaz ve eşedd-i 'uķûbât ile (14) öldürür. Ta'cîl bindüm. Âfşîn'ün sarây kapusına vardum. İcâzet almadın anuñ yanına girdüm. Anuñ'çün ki (15) eger icâzet istesem neye geldüğüm bilür ve benden gizlenürdi. Yanına girdüğüm gibi tahtı oturmuş (16) selâsil u aġlâl ile Ebû

Dülef karşısında tırkurmuş. Aña dil beresin urur. Cellād kılıcın hāzırlamış (17) tıururdu ve işkence esbābını da getürmiş yatur. Āfşin beni gördüğü gibi yirinden kılçup yirini (18) baña virdi. Ma‘zeret itdi oturdı. Emīrūñ der-gāhına bir hācete gitdüm. Ümīddür şeref-i (19) icābete maķrūn ola didüm. Şu karşımda bend ile tıuran şahşī dilekden ğayrı cümle (20) dileklerūñüz makbuldür. Anuñ‘çün ki bilürsiz bu benüm cāh u cānuma kaşdlar itmişdür. Hāliyā emīrū‘l (21) mü‘mininden iltimāsın eyledüm. Elüme virdi tā ki benüm haķķumda kaşd itdüklerini buña gösterem didi. (22) Ben de ben emīr hıdmetine muhaķķarāt-ı umūr içün gelmezın. Bilürin bunuñ ‘afvı emr-i ‘azımdür. Ben de bunuñ‘çün (23) geldüm. Size atduğı kaşd okları kār-ger olmaduğı şükrānesine bunuñ cānını baña (24) bağışlan. Zirā suç büyük olsa kerīmūñ ‘afvınuñ ne kađr ü kıymeti olur didüm. Āfşin benüm (25) esbāb u emlākūmden ve nuķūd u ‘urūzumdan her ne isterseñ yoluña olsun. Ammā dilekden (26) elüñ çek ki hıç nev‘ ile bunu ğalāş itsem olmaz didi. Niçe ki dürişdüm sözüüm müfid (27) olmadı. Ben de ğöñlümden kılçup öñinde ayağ üzere tıurayın ola ki cürmünden vazgeçe (28) diyü ben ayağ üzerine tıurdum. Āfşin de kılçup beni gider şandı ğörderivarmağa yaraķlandı. (29) Ben de gitmezın. Hıç benüm gibi kimi senüñ gibi hıdmetine bir hācete gele maķrūm gide. Bu olur mı? (30) Ayağ üzerine hıdmetūñüze tıurayın dirin ki şefā‘atüm kağul buyurasız diyüp kaşd itdüm ki (31) tazarru‘ da mübalağa içün başum da açam. Bu mertebede Āfşin ğazāba geldi. Baña dille cefā eyledi. (32) Ben de ğöñlümden çün evvel tıutduğum tarıķ müfid olmadı. Bu tarıķ dağı kılullanayın diyüp (33) Āfşin’e yüz tıutdum. Benüm saña bu itdügüm tevāzu‘ lara tazarru‘ lara hıç iħtiyāc yokdur. Bu kağar

⁹¹[629a] (1) itdügüm senüñ ğürmetüñ edebin ğözlemek içün idi. Bil ki beni emīrū‘l-mü‘minin ğönderdi. (2) Fermānı budur şöyle ki Ebü Dülef‘üñ başından bir kıl kesesın. Başın keser. İşde hāzır olanlar (3) yanında saña fermānın irişdürdüm. Bunlar buña şāhid. Şimden şoñra n’eylerseñ eyle diyüp (4) ğışm ile yanından kılçup gitdüm. Toğrı emīrū‘l-mü‘minin der-gāhına vardum. Kendüsi ğareminde (5) imiş. Bir hādime benüm ğeldüğümü ğalıfeye ğaber itdi. Emīrū‘l-mü‘minin beni yanına çağırdı. İçerü ğirüp (6) yā emīrū‘l-mü‘minin cür‘ete bā‘ iş emīrū‘l-mü‘mininüñ keremidür ve ğazret-i ğilāfet-penāhların (7) vebāldan şaķınmaķdur ki nā-ħaķk yire kan dökülmeye diyüp başıladum Ebü Dülef ğuşuşında Āfşin ile (8) aramızda ğeçen aĥvāli taķrır eyledüm. Öñinde ayağ üzere tıurdum ve başumı çıblāķ (9) itdüm. Ben aña tazarru‘ itdükçe ol baña nā-sezā

⁹¹628. varak 627. varağın aynısıdır.

söyledi. Āhîr emîrû'l-mü'mînîn libâsından berâ-yı (10) maşlahat-ı fermân haberin iletüm. Aşlâ mültefit olmadı didüm. Halife yirinden sıçrayup beşere (11) sinden âsâr-ı tağayyür zâhir oldu ve baña sen benüm hâzretüm muḳarreblerindensin. Senüñ sözünñ benüm (12) yanumda hayyizi var iken şimdi ḥademümden birisi öninde bunca tazarru' idesin. Senüñ dilegün (13) ḳabûl itmeye ve 'ale'l-ḥuşuş benüm fermânum irişdüresin. İltifât eylemeye. Benüm hâzretüme bu ne ḥürmetsüzlükdür. (14) Eger bunı tedârik itmeyem gayrılar daḥı bunı görürler edebsüzlük iderler ve küstâhlığa dilir olurlar diyü (15) buyurdi. İttifâḳ ḥalife ile bunı söyleşürken Āfşîn çıkageldi. Emîrû'l-mü'mînîn anı görince (16) ma'ḥûd olan gibi ri'âyet itmedi. Āfşîn yâ emîrû'l-mü'mînîn Ebü Delf'ün ḥâlî ve re'-i 'âlem- (17) ârâñuzda pûşide degüldür ki benüm ḥaḳḳumda ḳaşdlar eylemişdür. Benüm cānum telefîne niçe sa'yılar göstermişdür. (18) Buñlaruñ emîrû'l-mü'mînînüñ ma'lûmı olduḡı içün anı baña virdi ki andan dâdını alam. Bu kerre (19) Ebü Dāvud gelmişdür ki aña 'inâyet ide. Anı benüm elümden ala ve baña emîrû'l-mü'mînînden eger anı helâḳ (20) iderseñ saña da anuñ cezâ'sı irişür diyü fermân-ı haber getürdi didi. Emîrû'l-mü'mînîn (21) bundan müteḡayyir olup Āfşîn'e ḥadden tecâvüz itmişsin kendünî unutmuşsin. Benüm hâzretüm (22) muḳarrebleri saña varalar saña ḥürmet idüp tevâzu' göstereler ve benden saña bir fermân naḳl (23) iderler. Sen aña i'timâd itmeyesin. Nâ-ma'ḳûl itmişsin. Ebü Dāvud'uñ benden naḳl itdüḡi fermân şaḥîḥdür. (24) Ebü Dülef her ne yarâmaz ḳaşd ki idesin. Vâḳı'â kendünî itmiş gibi olursun didi. Āfşîn öninden (25) incinmek ile çıḳdı gitdi. Ben ardınca varup aña istimâlet idesin diyü ḳaşd itdüm. Emîrû'l- (27) mü'mînîn tınma ḳo gitsün. Gözle Ebü Dülef aḥşâm namâzı vaḳtinde Ebü Dülef senüñ yanuña nice (28) gelür diyü buyurdi. Hem buyurduḡı oldu. Aḥşâm vaḳtinde gördüm Āfşîn'ün ḥil'atin (29) zâhir olup emîrû'l-mü'mînîn aña siyâset eyledi. Der-gâhına sıdḳ-ı ḥıdmet etmek ile (30) bir dostı benden ḥalâş eyledüm ve bir düşmeni ḳahr itdüm. Pâdişâḥlar der-gâhına ḥıdmet etmek ile (31) kâḥ olur kişi bunun gibi dîn düşmenleri ḳahrına ve dîn dostları ḥalâşına sebep olur. (32) Bu a'zam-ı fevâ'id-i ḥıdmet-i mülûk u selâṭindür. **Hikâyet:** Mülûk u selâṭin ile iḥṭilâtuñ (33) ve bâr-gâḥları ḥıdmetine mülâzemetün cümle fevâ'id-i 'avâ'idinden biri de budur ki kişinüñ aḥvâl-i

[629b] (1) ma'âşî muntazam olur. Anlaruñ nazar-ı 'inâyetleriyle mâl u câḥ ehli olunur. Edânî-i nâsa (2) iḥtiyâcdan ḳurtulınur. Kütüb-i tevâriḥden mestûrdur. Ol vaḳt ki Emîrû'l-Mü'mînîn Ḥarûn (3) er-Reşîd memalik-i âbâd-ı Bağdâd ḳadîlîḡında imâm-ı

sünnet ve himām-ı millet Ebū Yūsuf ḥazretlerine tefvīz (4) eyledi. İmzā-yı āḥkām-ı şerʿiyye ve infāz-ı umūr-ı merʿiyyeyi anuñ reʿy-i ictihādına ḥavāle (5) itdi. Ol imām-ı yegāne ve ʿallāme-i zamānenüñ cümle evkāṭ-ı hümayuñlarını eşğāl-i ḥayr istiʿāb (6) itmiş idi. Muttaşıl hem kitāblar taṣnīfine hem şākirdlerine ʿulūm-ı dīn taʿlīmine hem kadılığa müteʿallık meşālih-i (7) Müslimīn görmege meşğüller idi. Kesret-i eşğālden çok renc ü kuvvet çekerler idi. Başların kaşımağa (8) mecālleri yoğ idi. Emīrūʾl-müʾminīn bu ḥālleri maʿlūm olup nā-gāh bu mertebe kesret-i (9) iştiğāl ü vefret-i aʿmālden dimāğlarına zaʿf gele. Ferāceleri ḥalel-pezīr ola diyü eṭibbā-yı ʿaşrını (10) cemʿ idüp imāmuñ taḳviyyet-i ḥıfz-ı şıḥḥat-i mizācına müteʿallık ağdiye vü eşribe ne ise taʿyīn (11) idüñ. Maṭbaḥından her daʾim virilsün diyü buyurdu. Eṭibbā daḥı ittifaḳ ile anlarıñ ḥarāc-ı (12) şerbetlerine ve taḳviyyet-i dimāğ-ı pür-ferāğları mühimmine nāfiʿ olan sekiz aylık kuzınuñ paçası (13) yağı ve nişāsta ve şeker-i ṭaberzed ile memzūc ḥarīre veyā pālūdedür didiler. Emīrūʾl-müʾminīn (14) emr itdi ki her gün maṭbaḥ-ı ʿāmirede İmām Ebū Yūsuf ḥazretleri içün böyle gıdā bişürilüp (15) bir çāşni-gīr taʿyīn idin ki her gün ḥuzūrlarına ilete. Niçe yıllar bu üslūb üzere (16) her gün anuñ gibi taʿām ile ol çāşni-gīr İmām Ebū Yūsufʼa varup taʿām iletürdi. İttifaḳ (17) günlerde bir gün çāşni-gīr ol cins taʿāmsuz gelüp ne buyurursız bu gün vāfir araduk (18) ol yaşıda kızıl kuzı paçası bulunmadı. Eger buyurursañuz gayrı cinsden bişürilsün (19) didi. İmām Ebū Yūsuf ben saña benüm içün her gün bunuñ gibi taʿām bişürüñ diyü ışmarladum. (20) Var bunu saña fermān idine tanış didi. Çāşni-gīr bunu emīrūʾl-müʾminīne ʿarz itdi. (21) Elbette kızıl kuzı paçası buluñ gayrı cinsden bişürmek diyü fermān eyledi. Eṭrāf (22) u cevānibe ādemler gitdi. Tamām cüst u cū itdürüp āḥir bulup imāmuñ taʿāmını yine andan (23) tertīb eylediler. Ol ʿālim-i kebīr bu tevķīri itdügi Ḥazret-i Emīrūʾl-Müʾminīn Ḥarūnʼuñ dünyā vü ʿuḳbāda (24) rıfʿat-ı derecātına bāʿiş oldu. **Ḥikāyet:** Bir vakde Mısıır ḥalkından bir kimse (25) bī-günah Emīrūʾl-Müʾminīn Muʿtaşım ḥuzūrında Ḥālidʼi mezemmet eyledi. Tutduğı fülān ʿamelden (26) niçe māl telef itdi. Ḥazīne-i beytüʾl-māla çok ziyān lāzım getürdi didi. Ḥalīfe Ḥālidʼe (27) incindi. Kaşd itdi ki anı tutdura. Ḥālid ḥaber-dār olup vardı. Aḥmed Ebū Dāvudʼa şıgındı. (28) Anuñ ʿināyet u himāyeti dāmenine düşdi. Ebū Dāvud da anı taḳrīb düşdükçe emīrūʾl-müʾminīn ḥuzūrında (29) ḥayr ile zıkr idüp dilek iderdi. Ḥalīfe dilegin ḳabūl eylemezdi. Āḥir-i kār ḥalīfe emr itdi. (30) Ol Mısıırlu kimseyle Ebū Ḥālidʼi muḳabele itdiler. Yüzine ḳarşu aña isnād itdügi ḥıyānet māddelelerini (31) söyledi. Ebū Ḥālid her birine cevāb-ı şāfi virdi. Üzerine bir

nesne şābit idemedi. Emīrū'l-mü'minīn (32) tūrdurduđına pīşmān oldu. Aḥmed Ebū Dāvud gördi. Ḥalīfeye Ebū Ḥalīd'ūñ istiķāmeti ma'lūm (33) oldu. Artuķ ḥalīfeden anı dilek itmedi. Ammā emīrū'l-mü'minīn isterdi ki anı dilek ide. Kendü de

[630a] (1) dileğini qabūl ide. Aña anı bađışlaya. Çün gördi Aḥmed Ebū Dāvud anı dilek eylemez. Buyurdi (2) Ḥalīd'i öñine getürüp işkence esbābı ihzār eylediler ki işkence itdüre. Aḥmed ḥazret-i (3) ḥilāfet-penāh öñine gelüp der-gāhında ayađ üzere tūrup evvelden mu'ayyen olan (4) yirinde varup oturmadi. Ḥalīfe yirüñe var otur didi. Aḥmed emīrū'l-mü'minīn ḥıdmetinde (5) ol qadar mertebem qalmamışdur. Anuñ'çün ki ḥalķ emīrū'l-mü'minīn ḥıdmetinde benüm nev'-i taķarrübüm var şanur (6) lardi. Çün bu bī-günāh ḥaķķında dilegüm qabūl itmedi. Baña orada varup oturmak liyāķati (7) qalmadi didi. Emīrū'l-mü'minīn dilegüñ qabūl itdüm. Ebū Ḥalīd'i şalıvirsünler diyü buyurdi. (8) Aḥmed iller ḥalīfe aña bu 'ināyeti itdüğünü kemā-kān qalbi aña safā üzere olduğunu kim bilür (9) didi. Ḥalīfe aña ḥil'at emr eyledi. Tekrār Aḥmed yā emīrū'l-mü'minīn bir 'ināyet dađı qaldı. (10) İḥsān olmaz. İllā tamām ile olur didi. Dīvānda altı aylıķ vazīfesi qalmışdur. Vazīfesi (11) kesilmişdür. Hep aña bu perīşān lıķlar andandur. Eger anuñ vazīfesi 'ināyet olına (12) ve geķen vazīfesi de virilmege fermān olına. Ḥalķ-ı 'ālem ma'lūmı olur ki yine pādīşāhuñ (13) manzūr-ı inzār-ı 'aliyyesi vāķı' olmuşdur ve ḥaķķında bu 'ināyetiñüz dađı dirīğ olunmazsa emīrū'l- (14) mü'minīn kemāl-i 'atīfetinden bedī' degüldür didi. Ḥalīfe buyurdi hem geķen 'ulūfesin (15) virdiler hem kesilen 'ulūfesin yine muķarrer eyledi. Mutaşarrıf olduđı manşıbı dađı aña tekrār (16) virdi. Bu ḥikāyetde mülūk u selāṭīn bār-gāhlarında ḥıdmet idenlere tenbīh vardur ki (17) kendülerüñ sāye-i 'ināyetlerine ilticā idüp bī-ķāreler ḥaķķında hemīşe sa'y u iķdāmların (18) dirīğ tūtmayalar tā kendüler dađı sa'ādet-i dāreyne ideler. **Ḥikāyet:** İbni Herşeme fūḥūl-i (19) şu'arā'-ı Arab'dandur. Bir vaķtde birķaķ kimseler aña ta'n idüp sen 'Abdu'l-Melik bin Mervān'ūñ (20) ḥaķķında fülān ķaşıdeyi ki dimişsindür. Anda mübālağayı ḥaddinden aşırup medḥinde (21) itdüğün ıtrāya bā'ış ney idi didi. İbni Herşeme anuñ kereminden size bir mīķdār ḥikāyet (22) ideyin. Ol vaķt ki emīr-i Medīne idi. Beni anuñ keremi her nesneden müstağnī kılmış idi. (23) müreffehū'l-ḥāl itmişdi. Şoñradan çün Medīne begliginden ma'zūl oldu. Ben şöyle (24) gümān itdüm ki yirine gelen anuñ gibi ola. Baña ri'āyet ide. Medīne'de qalup Şam'a bile gitmedüm. (25) Ol gitdükden şoñra hīç kimse baña 'ināyet nażarıyla nażar itmedi. Anuñ yanında idindüğüm (26) zaḥīre-i ḥarc oldu. Elümde nesne qalmadi. Kuvvet-i yevmīye muḥtāc

oldum. Bir gice hātunuma hālüm (27) fakırda bu dereceye irişdi. ‘Abdu’l-Melik bin Mervān’dan kerīm kimse aılamazın ki beni ve miħnet hāzizından (28) kaldura da evc-i rāhata irişdüre. Ol ise Dimeşk’de yol hārcına tākātüm yok ki (29) anuñ yanına varam hālüm aña ağlayam didüm. ‘Avretüm kūpesinden bilezüğinden mālīk olduğı (30) altunun incüsün getürüp baña virdi. Var bunları şat yol hārcın gör. Anuñ hıdmetine (31) git didi. Ben de bunları alup şatdum. Aqçeleriyle bir deve aldum vesā’ir yol yarağın (32) görüp deveye binüp yükletdüm. Şām memleketine toğrı ‘azm-i tarīk eyledüm. Dımışk şehrine (33) irişdüğüm gibi toğrı ‘Abdü’l-Melik bin Mervān’uñ sarāyı kapusına varup indüm. Devemi

[630b] (1) çokerdüp orada kındum. Aħşām namāzı vaktinde sarāydan çıkup mescide geldi. Namāzı (2) kılup evrādın okıtmakdan fāriğ olduğdan şoñra gözi ittifaq çökdüğü yirde pārta (3) lumıyla benüm deveme toğandı. Rāhile kimüñdür diyü şordı. Ben de ilerü varup kendüye görindüm (4) ve öñinde hıdmet eyledüm. Beni görünce bildi ve beşāset ile baña hālūñ nedür diyü şordı. (5) Ben de hūdāvendigārdan ayrulalıdan gāyet perişān ve ziyāde şūrīde-i aħvālin. Rüzgār baña cefā (6) elin uzatdı. Dostlarum bunu görüp benden yüz çevürdiler. Vefā-dārlığı cefā-kārlığa (7) tebdil eylediler. Cihānda yine senüñ der-gāhuñdan ğayrı penāh olmağın bunda geldüm diyüp bu sözün (8) benden işidicek baña rahminden gözleri yaş ile toldı ve göñlüñ tar tutma diyüp hemān (9) bir hıdmet-kārına işāret itdi. Aña bir söz söyledi. Ol da kodı gitdi. Bir zamān gene geldi. (10) Yanınca bir oğlanuñ omzında bir hemyān götürürdi. Ol hıdmet-kārına şordı. Bu hemyāndaki (11) ne kadar mālđür didi. Ol da biñ yedi yüz altundur diyüp hāzinede bundan ğayrı nağd (12) yokdur diyü and içdi. Bir hıdmet-kārın dağı çağırdı. Anuñ dağı kulağına bir nesne söyleyüp (13) anı da gönderdi. Ol da geldi. Yanınca bir hādım ile ki bir sanducağ getürüp öñinde kodı. (14) Şanduguñ kapağını açdı. Cümle içindeki ‘avretler altunı incüsi idi ve haremde olan (15) cümle ‘avretler esbāb budur. Bundan artuğ yokdur didi. Bir hıdmet-kārına çağırdı. Aña dağı (16) bir nesne söyledi. Ol da gitdi. Gördüm vardı bir boğça libās cinsinden esbāb getürdi. (17) Buyurđı bu üç hıdmet-kārı getürdüğü mālūñ nuğūddan ve ğayrıdan cümlesini baña teslīm (18) eylediler ve benden i‘tizār da idüp vaktinde gelmedüñ yoğsa seni oñatça dağı ri‘āyet iderdüm. (19) Ben de du‘ā idüp hemān kendüden isticāz itdüm ki gidem. Baña iki kul dağı virdi. Yaluñuz gitme. (20) Bu iki oğlanların al saña yoldaş olsunlar diyü buyurđı. Bir ānda işigine fakır u fenā ile (21) vardum. Beni bunuñ gibi kudret ü ğinā ile dönderdi. Yaluñuz

baña bir def'a itdügi ihsân budur. Eger (22) anuñ medhinde her ne kadar ıtrâ' itdüm gene muķaşşır olurun didi. Bu dağı fıkr olınsa pâdişâhlar (23) hıdmetinüñ netâ'icindendür. **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki 'Azudu'd-Devle zamânında ittifâķ (24) bir kâtib kişi zik-i mecâl ve tefrķa-i hâl ve kılllet-i mâl ve keşret-i 'ıyâl belâlarına mübtelâ oldu. Her gün (25) şehir 'Azudu'd-Devle'nüñ sarâyı kâpusı öñinde tırur aķşâma deġin bekler. Aķşâm olduġın (26) gene kôr giderdi. Hiç kimseye hâcetin 'arz eylemezdi. Bir gün ıssıcaķ vaķtde 'Azudu'd-Devle (27) sarâyından taşra kâpusı öñine çıkup bir kâtib istedi. Gördi güneşe karşı küttâb hey'etinde bir kimse (28) tırur. Aña çağırıp ey şeyh niye güneşe karşı tırursın? Bizüm der-gâhumuza mülâzemet itdüğüne (29) sebeb nedür? Bizüm vekillerümüz var ve hâciblerümüz var. N'ichün anlara müracâ'at idüp anlar diliyle baña (30) 'arz-ı hâcet itmedüñ ki hâcetüñ her ne ise revâ idiverem. Böyle itmezseñ de çün yazı yazmaķ (31) elüñden gelür. N'ichün bir 'arz-ı hâl yazup baña şunmaduñ? Tâ hâllerüñ böyle perişân kalmayadı (32) diyü buyurdi. Kâtib hıdmet idüp du'â itdi ve ben şöyle işitdüm ve bir kitâbda böyle gördüm ki her (33) kimse ki bir şâhib-i devletüñ divânına vara elbette ana devlet irişüp anı miñnet vartaşından

[631a] (1) taşra çıkarur. Bu günki hiç senden ulu şâhib-i devlet bilmezsin. Her şabâh 'alâyim-i şubh-ı (2) şâdık belürür ve maşrıķdan nür-ı şârik berķ urur degüldür. Aķşâma deġin kâruñ divânına arķa (3) virür tırırın. Aķşâm olıcaķ gene giderin. Varup kimseye zahmet virmezsin hâlüm 'arz itmekle (4) baş ağrıtmazın didi. 'Azudu'd-Devle vaķt oldu ki ol kitâbda gördüğün ve işitdüğün muhakķaķ (5) ola diyüp aña fâhır hil'at emr idüp bir 'azîm-i manşib viridi. Bâķi 'ömri refâhiyyet üzere hürrem (6) likle geçdi. **Hikâyet:** Hâce Ebû'l-Feth eydür. Çün Şâhib bin 'Ubâd birķaķ gün şuġl-ı (7) vezâretinden ma'zül oldu. Nazar-ı pâdişâhiden dür ve divân-ı risâletden mehcür düşdi. (8) Hâtırın şormaġa hemân ol gün anuñ hıdmetine vardum. Aña tesellî virmek yüzinden sizi 'amel-i (9) vezâretten kurtulduğunuz için teng-i dil görürin. Ammâ hiç endişelenmeñ. Çün faẓl u hünerü (10) ñüz vardır. Size manşib eksük olmaz ki bir maşlahat işmarlar didüm. Baña 'azlümünden endişe (11) lenmezsin. Lâkin hiç bir gün kıyâmet gününe beñzer gün görmezsin ki cümle dostlarum ġam-ġin ve kamu düşmenlerüm (12) şâd-mân olup kendüm de buña te'essüf iderin ġam [u] endüh pîrin ki eyyâm-ı vezâretümde ba'zı lutf ki (13) itmişindür. N'ichün dağı artuķ itmezdim ve ba'zı kimseler haķķında ki taķşîr idüp anlara himmet itme (14) mişdür. Anlar haķķında ihmâli neye câ'iz gördüm? Anuñ'çün ki ni'et gelür geçer nesneydi. Eylük ve yarâ (15) mazlık adları bâķi kalurdi

didi. ‘ Ākıl olan bu hikāyetden ma‘lūm idinür ki pādişāhlarıñ (16) āsitānları hıdmeti her fā‘ide taḥṣiline vesileymiş. Anuñla dünyā vü āḫiret sa‘ādetine irilse ḳābil imiş. (17) **Cevāmi‘ü’l-Hikāyāt Kitābınuñ Dördünci Kısımından İkinci Bāb ki Mülūk ü Selāṭin Hıdmeti** (18) **Ḥaṭar-nāk Olduğı Beyānındadır.** Ulu pādişāhlarıñ hıdmetlerinde olmağı arslana binmege teşbīh eylemişler ki (19) eger şiri altuñda rām itseñ senden ednā hareket şadır olmağ ile seni yırtar. Şol ḳavl-i şerīf (20) Emīrū’l-Mü’mīnīn ‘Ömer’den raḍiya’llāhu te‘ālā ‘anh naḳl olunur. **İyyāküm ve’l-mülūke fe-innehüm** (21) **in ḳarābetehüm melülün ve inne cānibetehüm zelülün yesta‘zīmüne fi’l-ḫitābi reddü’l-cevābi ve yestaḥkirüne fi’l-‘itābi** (22) **ḍarbe’r-riḳāb.** Ya‘nī siz dünyā pādişāhlarına hıdmet itmekden şaḳınuñ ki eger siz bunlara yakın olup (23) hıdmetlerine mülāzemet itseñüz sizden melül olurlar ve eger kendüñüzi anlardan ırāḳ itsenüz (24) hıdmetlerine rağbet göstermeseñüz sizi zelil ü ḫor tutarlar ve anlar ḫitāb vaḳtdinde redd-i cevāb (25) eylemege emr-i ‘aẓīm ‘add iderler ve ‘itāb maḥallinde ādem boynın urmaḳ anlara ednā nesne görünür diyü (26) buyururlar. Zıkr olınan teşbīh ma‘nāsı mü’eyyiddür. Pes bu bābda ba‘zı hikāyāt irād olındı (27) inşā’a’llāh te‘ālā müstemi‘lere vesīle-i intināh ola. **Hikāyet:** Hiç zıkr olınan ma‘nānuñ āl-i Bermek (28) ahvālī gibi mişdāḳı olmaz ki Ḥarūn er-Reşīd hıdmetinde anlarıñ başlarına geldi. Nite-ki bu kitābdan (29) niçe yirlerde anlarıñ ahvālī pūr-melālī zıkr olınmışdır. Hemān bu ḫāl zıkr olınmamışdır. Rivāyet (30) olunur. Ol vaḳt ki Berāmike’den Yaḫyā bin Ḥālid’i ḫabs eylediler ve oğlu Ca‘fer’e siyāset itdiler. (31) Yaḫyā zindānda boynından bir ḫamā’il çıkarup üzerinden ḡlāfın giderdi. Meger emīrū’l-mü’mīnīn (32) kendü dest-i ḫaṭṭı ile bir ‘ahd-nāme idi ki Yaḫyā’ya virmiş idi. Maẓmūmında bu bir veşīḳa ḳāğıdıdır. (33) Bunı bu ‘ahd üzerine yazdum ki māl-ı dünyā içün Yaḫyā’ya ve oğullarına ḫiç ta‘arruz eylemeyem

[631b] (1) ve anlar bābında ḳovıcılık idenlerüñ sözlerini diñlemeyem ve ḫilāfete ḫilāf itmekden ḡayrı māl (2) u cāha müte‘allik ḫıyānetleri var didükleri kendüm isitimā‘ eylemegi cā‘iz görmeyem diyü yazılmışdı. (3) Yanında ḫāzır olanlar okuyup şāyed ki emīrū’l-mü’mīnīn bu ‘ahd-nāmeyi size virdüğini ferāmūş (4) itmiş ola. N’içün bunı hıdmetine göndermezsiz didiler. Yaḫyā gönderüp n’eyleyin? Ca‘fer’i öldürdi (5) Ca‘fer’i öldürdi şimdi beni de öldürmek üzerinedür. Āteşüñ ‘alevleri yüceldükden (6) soñra hey-hāt ki söyindüresin. Şimdi bu kāğıdı gönderürsem utanur ḡaẓabı (7) daḫı artar. Min ba‘d ol baña aşlā i‘timād eylemez. Ya bunuñ baña fā‘idesi var diyüp tiz tutdı (8) kāğıdı pāreledi. Hemān ol gün Faẓl’a da Yaḫyā’ya da siyāset itdiler. Anuñ gibi

kerem hanedānı (9) bir ānda söyindi. **Hikāyet:** ‘Alī bin Miḳātil eydür. Ben oğlanlığum yigitligüm zamānında Emīrū’l (10) Mü’minin Ḥādī’ye hıdmet iderdüm. Kendü dahı henüz ḫalīfe olmamış idi. Anuñ ḫavāşş-ı cümle (11) sinden idüm. Her emrde ğam-ğüsārı ve mahrem-i esrārı idüm. Şoñradan çün serir-i ḫilāfete (12) geçdi. Aşlā beni getürtmedi. Hiç nev‘ ile aña bulışmağa ḳādir olmadum. Bir müddet hıdmetinden dūr ve yüzün (13) görmekten mehcūr oldum. Aña degin ki bir gün bir bāğa seyre gider diyü işitdüm. Varup yolu üzerinde (14) bir yirde tırdum. Gelüp geçdügi gibi hıdmet itdüm. Du‘ā vü şenā ile bende-i ḳadīmūñ ‘Alī bin (15) Muḳātil’in didüm. Bir kerre bilürin diyüp atını eşdi. Baña iltifāt itmedi. Ben bunu Nevfel’e (16) hikāyet eyledüm. Mülükūñ ‘ādetinden biri de budur ki saltanata irdükleri vaḳt eyyām-ı felāketlerinde (17) kendülere hıdmet idüp öñlerinde küstā-ḫāne evzā‘ ile perde-i ḫaşmetleri ve ḫicāb-ı ‘izz ü miknetleri (18) dirīde olan kimseleri yörelerine uğratmaz. Artuḳ anları yakınlarına getürtmezler didi. Mülūke (19) hıdmet itmegüñ bir belası da budur ki devlete irdükleri vaḳt yanlarında eski emekler ḫaḳḳı bi’l-küllīye (20) heder olur. Anuñ’çün bu bābda bir Pārsī beyt dimişler ki tercümesi budur. **Beyt:**

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün]

Bāddur maḫlūḳa hıdmet çünki bād

Hıdmet-i maḫlūḳ ile ḫiç olma şād

Hikāyet: Getürmişlerdür Behrām-ı (22) Çüp’in ki Şāh Pervīz’üñ pehlivānlarından idi ve Pervīz Şāh aña ziyāde ta‘zīm ü tekrīm (23) iderdi. Hemīşe aña naẓar-ı ihtirām ile denerdi. Bir vaḳtde Behrām-ı Çüp’in’üñ bir hıdmet-kārı (24) bir suç işledi. Behrām buyurdı anı aşāğa alup yigirmi tāziyāne urdılar. Bu ḫaberi Pervīz (25) Şāh’uñ ḳulağına degürdiler. Kendüye danışmadın. Behrām hıdmet-kārın dögdügi aña hoş gelmedi. (26) Yarındası gün ki Behrām hıdmetine geldi. Pervīz buyurdı ḫazīnesinden iki kılıç getürdiler. Behrām’uñ (27) eline virdi. Bu iki kılıçları gör eyü ḳılıçlar mıdur didi. Behrām dahı alup gördi ikisi de (28) eyü ḳılıçlardur didi. Pervīz’e ḳıncıya virsünler. İkisine bir ḳın eylesün didi. Behrām iki kılıç bir ḳında (29) nice rāst gelür didi. Pervīz ya iki fermān bir şehirde rāst geldi ya didi. Behrām’a ḳulın (30) kendü icāzetinsüz dögdüğine gene incitdügin añlatdı. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Velīb bin Yezīd bin (31) ‘Abdu’l-Melik ḫalīfe iken Tırayḫ bin İsmā‘il-i Saḳāfi’ye ki meşhūr şā‘ irdür. Mübālağa

iderdi. Yanında (32) anuñ eş‘ārın okısalar qararı qalmaz. Harekete gelürdi. Velid’uñ nedimleri aña hased itdiler. (33) Bu eşnâda Hammâd adlu şa‘ir de Şâm’a geldi. Halifenüñ nedimlerine bulışacaq. Aña Turayh’uñ ahvâlin

[632a] (1) söylediler. Derûnlarında olan guşsa-i kışsa-i hasedlerinden anı âgâh itdiler. Ol da anuñ işi kolay (2) diyüp tiz Hişâm bin ‘Abdu’l-Melik’uñ medhinde bir kaşide didi ve Hişâm ile Velid’uñ aralarında (3) ‘adâvet var idi. Nedimleri kaşideyi Velid’uñ hâdımlarından bir hâdım virüp aña vâfir (4) nesne ‘ahd itdiler ki kaşideyi takrîb ile Velid’e okıyivire. Bunu kim dimiş diyü şorıcaq. Turayh (5) bin İsmâ‘îl dimiş diye hâdım fırsatı ile bir gün kaşideyi Velid’e okıdı. Bunu kim didi diyü şordı. (6) Hâdım Turayh Saķafî didi. Velid muţtarib olup beşeresinüñ âşâr-ı ğazab zâhir oldı. Ben aña (7) bunca ikrâm u in‘âm eyleyem. Kendü hâzretüm takarrübine maşşuş kılam dağı ol Hişâm’ı medh ide beni itmeye (8) didi. Kapuıları başına ısmarladı. Artuķ Turayh’ı benüm yanuma şalıvirme. Eger cedel iderse kılıc ile (9) cevâbın vir didi. Çün yarındası eski ‘âdeti üzere Turayh hıdmetine girmeye istedi. (10) Hâcib anı men‘ eyledi ve kaşide kışşasın aña didi. Bir yalandan kaşideyle ki a‘dâsı didi. (11) Hıdmetinden anı maħrûm idüp niçe yıllık du‘â-güylığı hıdmetin iderken huzûrında bir ânda (12) bunca hıdmeti hebâ-yı menşûr oldı ve bu huşuşda ba‘zılar (13) iki Pârsî beyt dimişler ki tercümesi budur. **Beyt:**

[Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün]

Eger hıdmetle bulsan kurb-i şâhî

Çoğalur düşmenüñ aşar ‘adedden

Olursañ faẓl ‘üdi turduğıuñla

Bulımazsın emân nâr-ı hasedden

Hikâyet: Mülük-i ‘Acem tevârihinden getürmişlerdür. Nüşirevân’uñ yigitligi (16) eyyâmınuñ evâ’ilinden ba‘zı muķarreb muşâhibleri var idi. Tâ oğlancuķ iken mektebde kendü ile (17) şerîk okurlardı. Hemîşe anlara ikrâm iderdi. Bir ân yanında hâlî olmazdı. Anlardan ğayrı ile (18) ihtilâf itmezdi. Şoñradan Nüşirevân pâdişâh olıcak huzûrında

evvelki üslub üzere (19) ʕıdmetinde cür'et u ikdam ile küstā-ḥāne ḥareket itdiler. Anları te'dīb-i belıǵ ile te'dīb idüp yanından (20) sürdi. Ḥavāşşından bir t̃ā'ife anlar ḥaḳḳında kendüye kelimāt idüp pādişāḥ anları bundan (21) evvel şeref-i iḥtişāş ile müşerref itmiş idi. Şimdi ḥor u zelil itdi. Nedendür ki anlara iltifāt eylemez (22) didiler. Nüşirevān cevāblarında süd içmek diş bitinceye degindür. Diş bitdükden şoñra süd içmege (23) ne ḥācet diyü buyurdi. **Ḥikāyet:** Dirler ki Nüşirevān'ıñ ḥavāşşından bir nedimi ve ümerāsından (24) bir emiri var idi. Dā'im ol nedim bu emiri Nüşirevān'a terbiyyet ider. Ḥuzūrında eylugin söylerdi. (25) İttifāḳ bir vaḳtde Nüşirevān'a ol begüñ re'āyaya ḫulmi var diyü işitdurdiler. Nüşirevān'ıñ 'ādeti (26) idi. Zālīmüñ ḫulmin bildükden şoñra aña amān virmezdi. Beg kendü ḥaḳḳında Nüşirevān'a zālimdür (27) didüklerin işitdi. Bildi ki kendüye siyāset itmeyince ḳomaz. Zārūrī cānı ḳorḳusından ḳaçdı. (28) Nüşirevān buyurdi. Ol nedim-i ḥāşını tutdılar. Ba'zı ḥavāşşı ḫulmi iden emir nedimin ne şuçı (29) var ki ol ḳaçdı bunı tutarsız didiler. Anuñ'çün ki ol zālimi baña terbiyyet itmek ile ol yetiştirdi. (30) Ol da ḫulme buña ṭanayor irtikāb iderdi. Aşlda suç bunuñdur diyü buyurdi ve nedime anuñ (31) yirine siyāset itdi. Pādişāḥların ʕıdmetinde olmağın bir ḥatırı daḫı budur ki bir kimsenüñ şuçı (32) bile āḫeri kıyarlar. Zeyd için 'Amr'ı tutarlar. Anların siyāsetleri āteşi yaluñlandığınan şoñra (33) aña yaş da ḳuru da berāberdür. **Ḥikāyet:** 'Abdu'llāḥ bin Mālik Ḥuzā'ı ki Ḥārūn er-Reşid

[632b] (1) zamānında olan ümerā-yı nām-dārdan idi ve eli altında tamām tamām elli bin merd-i tiǵ-zen-i şaf-şiken var idi. (2) Bir vaḳtde anı Emirü'l-Mü'minīn Ḥārūn'a ḳovladılar. Ḥatırı müteḡayyir oldı. Āḫir anı Ḥārūn'dan 'ammi oğlu (3) İbrāḫim Ḥāşimī dilek itdi. Eger-çi ḥatırı aña kemā-kān yazıldı. Anuñ dilegi suçını 'afv (4) eyledi. Yine emirü'l-mü'minīn ʕıdmetine gelür giderdi. Ammā 'Abdu'llāḥ bin Mālik'i gördüğü gibi beşeresinde (5) elbette andan bir bī-ḫuzūrлық eşeri zāḫir olmayınca olmazdı. Bir gün 'Abdu'llāḥ bunı mezkūr İbrāḫim Ḥāşimī didi. (6) Ol da bir gün münāsebetle ḫazret-i ḫilāfet-penāḥ andı. Harūn yā İbrāḫim pādişāḥlar bir kimesneden (7) incinüp aña müteḡayyir ḥatır olsalar eger-çi şefi'lerün şefā'ati ile andan ḫoşnūd olsalar olur. (8) Ammā ol incitmegün eşeri niçe yıllar anların ḳalblerinde bāḳi ḳalır. Her kāḫ anı görseler ol incinmek yādlarına (9) gelür didi. Pādişāḥlar ʕıdmetinüñ bir maḫzūrı da budur. **Ḥikāyet:** Dirler ki Rabī' Ḥācib ki (10) Emirü'l-Mü'minīn Ebū Ca'fer bin Mañşūr'ıñ ʕıdmetine taḳarrüb bulmışdı. Der-gāḫında olan mertebe (11) lerün cümleden oğlu olan mertebeye irişmiş idi. Ḳatında her ne dilegi olsa redd olmazdı. Maḳbül olurdu.

(12) İttifāk bir gün daḥı ḥalīfe ta‘ām yimedın ıarını aı ıken andan bir nesne dilek eyledi. Ebū Ca‘fer (13) dilegüñ ıabūl itmedi. Rabī‘ tekellüfsüzlüğe binā‘en berk söyledi. Şöyle ki emīrū‘l-mü‘minūñ beşeresinden (14) ğaıab ‘alāyımı zāhir oldu. Rabī‘ bunu aňlayup yanından taşra ııkdı. Emīrū‘l-Mü‘minūñ (15) ğaıabı sākin olıcaı. Rabī‘ ‘i istedi. ıağırdılar geldi. Aña ey Rabī‘ bilmez misin ki (16) pādişāhlardan ḥācet istemek namāz gibidür. Namāz vaktinde kılmayıcak maıbūl olmaz. Hiı bī- (17) vakt dilenen ḥācet maıbūl olur mı? Pādişāhlardan hiı ta‘ām yiyüp ıarınları toıduğı (18) ve nesleri rāḥat olduğı vakt gibi nesne dilek idecek vakt olmaz. Sen ḥod mülük u selāṭin (19) ḥıdmetinūñ ādābın güzel bilirsın ve bu ma‘ānī daıāyıkın eyü anlarsın. Bu meşele işitmemiş misindür ki (20) ‘uıalā dimişlerdür. Üı ta‘ıfeye taıfif itmek gerekdür. Bir pādişāhlara bir de ‘ālimlere bir de dostlara. (21) Her kimse ki bunlara taıfif ider kendü nefesine taıfif ider diyü buyurdı. Rabī‘ öñinde ḥıdmetleyüp (22) bu naşıḥati ki emīrū‘l mü‘minin ıulına itdi. Ḥorāsān memleketin virmekden yigdür didi. **Ḥikāyet:** (23) Erbāb-ı tevāriḥūñ ittifākı bunun üzerinedür ki hiı bir kimesnenūñ hiı bir devletde Ebū Müslim-i Ḥorāsānī’nūñ (24) devlet-i ḥilāfet-i āl-i ‘Abbās’da itdügi āşār-ı hüneri zāhir olmamışdır. Anlar yolında anuñ itdügi (25) cān-sipārliğı hiı bir ferd eylememişdür. Benī Ümeyye ḥānedānından ḥilāfeti ıaldurup āl-i ‘Abbās (26) ḥānedānına muıarrer eylemişdür. Şöyle ki anuñ tāriḥi ḥulāşa-i tevāriḥ-i cihāndur. Bu cümle ile Emīrū‘l-Mü‘minin (27) Maışūr’un göñline andan cüz‘i ḥayāl ḥuıur itmek ile anı öldürmişdür. Sābııan anuñ ıışşası (28) bu kitabında zıkr olınmışdır. Ol vakt ki Emīrū‘l-Mü‘minin Maışūr anı Bağdād’a da‘vet eyledi. (29) İḥtiyāt idüp gelmedi. Maışūr aña nāme gönderürüp eger ihtiyāt iderseñ kendü mu‘temedlerūñden (30) birkaç kimse gönder gelsünler. Saña zararum toıanmayacağına her neye dirseñ baña ānd virsünler (31) didi. A‘yān u ma‘arīf-i nāsdan veziri ile on kimse gönderüp geldiler. Maışūr (32) anların öninde ḥile ile and ııdı. Ben Ebū Müslim’i hiı bir evde hiı bir şehirde şahrāda ve şakı (33) altında öldürmeyin didi. Anlar da andına inandılar. Ba‘de Müslim’e varup Emīrū‘l-Mü‘minin Maışūr

[633a] (1) ḥıdmetine gitmesine terĝib eylediler. Ebū Müslim aña varmak ḥaıā idügin ben bilürin. Ammā ıazā-yı (2) āsumānīdür geldi. N’eylesem gerek diyüp gitdi. Bağdād’a yakın irişdügi gibi Maışūr buyurdı. (3) Şahrāda ıadırlar ıurdılar. Ḥalīfe andan ııkdı. Ol gün Ebū Müslim aña gelüp buluşdı. Bilinden (4) bir kılıı ıuşanurdı. Ḥalīfe aña bu ol kılıı mıdır ki ‘ammüm ‘Abdu’llāḥ bin ‘Abbās’dan saña (5) irişdi didi.

Ebū Müslim belî ol kılıçdur didi. Halîfe baña göstere didi. Ebū Müslim belinden (6) kılıcı çeküp halîfe önünde kodı. Halîfenüñ bundan ğarażı anı yaraksuz kımağ idi. Çün (7) ğarażı hâşıl oldı. Def'î ellerin birbirine çarpup puşıda anı öldürmek için (8) koduğı kimselere işâret itdi. Çadır ardından gelüp Ebū Müslim'e yarağ üşürdiler. Päre (9) päre eylediler. 'Ömri oldukça yollarında itdüğü cān-sipârlıklar habbeye geçmedi. Kānın yire (10) dökdiler ve bi'l-cümle 'uğāla pādīşāhları āteşe benzetmişler. Āteşüñ eger-çi şavlet ü heybeti vardur. (11) Ammā nef'i 'ām ve fā'idesi şāmildür. Cümle 'ālem hālkınuñ itmegi anuñla bişer ve ta'āmı anuñla müheyyā olur. (12) Bu cümlesiyle her nesneyi yakup yoh ider. İllā yāķūtı ki yakmaz ve hīç bir vech ile anı müteğayyir (13) kılmaz ve altını ki yakduķça 'ayārın arturup hāliş u mergüb eyler. Pes her kimse ki yāķūt (14) u zer gibi anuñ 'ayārı hāliş ve cevheri girān-ı behādur. Pādīşāhlar hıdmetinden anuñ bākī yokdur. (15) Belki anuñla cevheri pāk olur. Nice rif'at-i derecāt ve rütbet-i sa'ādāta irişür. Ke-zālik her kimse ki (16) anuñ nihādından ğıll u ğışş ola. Anı yakup rimād eyler. Merātib-i 'izz u cāhdan nā-murād olur. (17) **Cevāmi'ü'l-Hikāyāt Kitābınuñ Dördünci Kısmından Üçünci Bāb ki Havf u Recā (18) Beyānındadır.** Hükemā-yı 'āleme ve 'uğālā-yı benī ādeme pūşide degüldür ki Sīmurğ-ı imānuñ iki kınadı (19) vardur. Biri recā ya'nī Allāhu te'ālānuñ 'ikābından kırkmağ biri Allāhu te'ālānuñ şevābın (20) ummak. Belki a'māl-i dünyādan ve āhıretten her 'ameli ki mü'min āña ikdām ider. Elbette ol hem huşūl (21) recāsıyla olmağ gerek hem 'adem-i huşūl-ı havfı ile Hāķķ te'ālā subhāne ve te'ālā şol tā'ifeyi ki 'amelleri (22) havf u recā ile mümtezicdür. Kıur'ān-ı Kādim'de medh tarīķıyla añup **Yed'une rabbehum havfen (23) ve tama'an.**⁹² diyü buyurur. **Ve seyyidu'l-murselin 'aleyhi efdālū't-tahıyyetü ve't-teslim** bir hādīs-i şerīflerinde (24) **Kūzine havfu'l-mü'mini ve recā'uhu bi-mizānin li-i'tidalā.** Ya'nī mü'minüñ havf u recāsı şöyle (25) gerekdür ki farazā terāzūya urup tartmalu olsañ berāber gele. Biri birinden tefāvüt itmeye diyü buyurur. (26) Erbāb-ı tahķıķden bir cemā'at şöyle dirler ki imān bir uçar kıuş gibidür. Havf u recā anuñ iki (27) kınadlarıdur. Kıuşuñ iki kınadları berāber olsa elbette düz gidüp oñatça uçamaz ve merd-i (28) mü'min şuda yüzen gibi gider ve eger anuñ bir bāzūsınuñ kıuvveti ve birinüñ za'afı olsa şuda rāst (29) yüzemez ve sāhil-i necāta kııkamaz. Ke-zālik merd-i mü'minüñ eger yāķını bāzūsında recā kıuvveti vardur. Ziyāde ola (30) Hızlān deryāsına ğarķ olur. İķān deryāsında sināverlik idüp necāt sāhiline iremez (31) ve eger havf ziyāde

⁹²Korku ve ümid içinde Rablerine dua ederler (Secde 16).

olsa hayret gird-ābı içinde ser-gerdān alur. Bar-i ĩān güm-rāhı olur. (32) Yolın bulamaz. Bi-‘aynihı pādīshāhlara ıdmet iden cemā‘atūñ ālleri daı bōyledür. Mülūk (33) u selāın der-gāhları mülāzemetinde avf u recā üzerine areket idüp pādīshāhlaruñ

[633b] (1) ye’si ve azablarından korkmak gerekdür ki bu korkıyla edebleri şerāyıtın ri‘āyet ideler ve lu u isān (2) u in‘āmlarına daı ümīd-vār olmak gerek ki ıdmetlerine cān u dilden yapışalar. Zīrā arada lu u in‘ām (3) ümīdi olmayıcak. Bir malūk kendü gibi malūa ıdmet itmez. Pes bu bābda avf u recāya mütē‘allık (4) ikāyāt irād olındı. İnşā’a’llāhü’l-e‘azz işidenler müntefi‘ olalar. **ikāyet:** İşārāt-ı (5) rumūz ehli sūan-dāndur dimişlerdür ki rüzgāruñ bir kıızı irişıdi. Anı üç kimse istedi. (6) Biri devlet biri ‘al biri ümīd. Rüzgār kıızı ile meşveret idüp seni üç kimseye isteyi (7) yorurlar. anısına varursın? Kıız eger-i devlet bir cemāli gökçek şāib-i fermān yigitdür. Ammā kişiyē vefā-dār (8) degüldür ve bir ulu ‘aybı vardır. Ekseriyyā ehline düşmez ve ‘al da eger-i şerīf-i nūrāni pīrdür. Anuñla (9) her selāmetlige irişseñ olur. Kişi kendüyē bī-gāneden huş-yārı dīvāneden anuñla fark ider. (10) Mümeyyiz-i ‘ālemdür. Ammā bunuñ da bir ulu ‘aybı vardır. Şāibin onarmaz. Ehline fā’idesi yokdur. Beni (11) virürseñ ümīde vir ki yār u vefā-dārdur. Hi ādemden ayrılmaz ve kūşış ile beyābānda da almaz. (12) Āir şāibini murāda irgürür didi. **ikāyet:** Getürmişlerdür ki ün Me’mūn (13) tarafından Tāhir Zū’l-yemāneyn Bağdād’da Muammed-i Emīn’uñ üzerine geldi. Bağdād’ı ‘asker ile (14) uşadup Muammed-i Emīn’uñ üzerine işār itdi. Muammed-i Emīn Bağdād içinde maşūr alup (15) anı üzerinde def‘ idemedi. Mütēzeccirü’l-bāl u mutaribü’l-hāl oldu. Āir kendü dest-i atı (16) ile bir kāıd yazup Tāhir’e gönderdi. İçinde ey Tāhir bil ki bize atalarımıza ulu ıdmetler (17) eyledüñ. Bizüm a-ı ıdmetümüzi ri‘āyetde uşūr omaduñ. Hep yirine iletdüñ. Gene bu cümleyle bizüm (18) ılıcumuz şerrinden emīn olma. Senden evvel geen Ebū Müslim ve Ebū Seleme ışşalarını āl idin. Anlardan (19) işşe al. Şimdi ayrılara nuşret içün geldüñ. Beni bu uşşa vü minnete mi şalursın. Re’yüñ şavābını (20) gör. İşüñ ‘āıbetdinden kork. Kendüñi fenā mi‘rāzına bırakma didi. Tāhir eger-i zāhiren bundan kimseye (21) te’eşir göstermedi. Bildügin itdi. Ammā bir vatde mafı bir şāib-i sırrı muşāibine Muammed-i Emīn bu kāıdında (22) itdügi tazır ile benüm göñlüme bir āteş bıraktı. Tā ‘ömrüm āir olunca onuñ arāreti içümden ıkamaz ve hergiz (23) ol avf benden zā’il olmaz ve min ba’d emn u āmān ayālī benüm dimāum çevresine izginmese gerek didi. Āir (24) añladügi gibi oldu. Bu korkıyla

Me'mûn'a i' timâdı kalmadı. Aña 'isyân eyledi. Başına gelen (25) geldi. Nite-ki sâbıkan hikâyeti geçmiştir. **Hikâyet:** Getürmüşlerdür ki bir vaktde Ebû'l-Berâyâ adlı (26) şâ'ir Fazl bin Yahyâ'yı vezîr olmadın hicv itmişti ve Fazl da hicvini işitmişti. İttifâk şöñradan (27) şâ'ir aña muhtâç oldu. Bir gün Fazl'a ihtiyâcın 'arz idegeldi. Fazl anı göricek önüme (28) ne yüz ile geldün ve yüzüme ne yüz ile bakarsın didi. Ebû'l-Berâyâ huzûruña ol yüz ile geldüm (29) ve ol gözle bakarın ki her gün beş kerre anı kıbleye karşı çevirürin. Âferîde-kâr-ı 'âlem huzûrında (30) senün önündeki günâhumdan artuk bunca günâhum var iken 'afv-ı recâ iderin. Rızâ vü merhametin (31) umarın. Andan ümîdi kesmezin didi. Fazl bir cevâb virdün ki kimse anı def' idemez didi (32) ve anuñ günâhından geçüp in'âm u ihsân eyledi. **Hikâyet:** Bir vaktde bir hakîm-i dâna (33) pâdişâha bir naşihat iderdi ve huzûrunda hikmet sözlerin söylerdi. Pâdişâh da dinlerdi.

[634a] (1) Kelimât-ı pendî eşnâsında aña korkutma ki korkmayasın. Emîn tut ki emîn olasın diyüp aḥbâr-ı mülûk-i (2) 'Acem'de mestûrdur. Çün pâdişâhlık nevbeti Nûşîrevân'a irişdi. Havâşşından birine ki anuñ hakkında (3) mezîd-i 'inâyeti var idi. Nîm-rûz vilâyeti begligin virdi. Eger Nîm-rûz vilâyetine gidüp Nûşîrevân'ın hizmetinden (4) dūr oldu. Tırdığı yirden muttaşıl Nûşîrevân'ı gözledi ve anuñ aḥvâline göz kulaḳ tutardı. (5) Üstinden yavuz yıl esdügin istmezdi. İttifâk bir gün Nûşîrevân az âdem ile şikâra bindi. Cevâsîs (6) iḥbârı bunu Nîm-rûz vilâyetinde ol beḡe irişdürdiler. Tîz Nûşîrevân hizmetine bir mektûb yazup içinde (7) Ḥazret-i Ḥudâyegân-ı cihânı az süvâr ile şikâra binmiş diyü istimâ' itdüm. Meger pâdişâh düşmenler şerrinden emîn (8) u a' dâ mekâ'idi ḥazzerinden fâriḡ olmuş gibi n' içün ihtiyâṭ canibin ri' âyet buyurmazlar didi. Nûşîrevân (9) mektûbuñ cevâbında çün götürî cihân halkı benümdür. Fermânuma iṭâ'at iderler. Ben kimseyi incitmezin. Anlara (10) yaramazlığı revâ görmezsin. Sâye-i 'inâyetümde emîn otururlar. Anlar da baña yarâmazlığı revâ görmezler. Ben de anlardan (11) emîn otururın didi. Pes bu hikâyet buña delîldür ki her kimse ki kendüden ḥalâ'ıḳı bî-bîm tûta. Halk (12) kendülere andan yarâmazlık gelmek ihtimâlin virmeyeler. Hemîşe emn u amân bostânlarda seyr eylesün. (13) Kendü de kimseden korkmasun ki aña anı kimse tîr-i ḳaşd nişânı eylemez didi. **Hikâyet:** Ebû 'Amr (14) ḳâḳî hikâyet idüp eydür. Ol vakt ki Muḳtedir'i ḫilâfetden ḫâl'a râzî olmadı ve 'Abdu'llâh (15) bin Mu'tez'i bî'at emrinde daḡı bile degüldük. Pes üçümüzi de tıtdılar. Birbirine muttaşıl üç evde (16) ḥabs eylediler. Her birümüzi bir evde ḳodılar. Benüm ḥabs olınuḡum ev ortalıḡda olan idi. (17) Üçümüz de ḫayâtdan me'yûs olup oturduk. Gice olduḡı gibi

vaşıyyet itmege başladuk. (18) Benüm ‘unfuvānum şebābum idi. Şaḫalum per-i ğurāb gibi siyah idi. Havaşşum kuvvetde ve fehm [ü] ferāsetüm (19) nihāyetde idi. Gice içinde kilid açılmaḫ āvāzesin işitdüm. İçerüme bundan muḫkem ḳorḳı düşdi. (20) Bu eşnāda ferāsetle añladum ve nūr-ı hiss ile gördüm. Bir bölük kimseler gelüp maḫbūs olduğı (21) evden Muḫammed bin Dāvud’ı çıkardılar. Evüñ şaḫnında yaturup ḳoyun gibi boğazladılar. Başını teninden (22) cüdā eylediler. Ḳanum içün yüz biñ altun vireyün diyü feryād ideğördi. Kimse sözine (23) iltifāt eylemedi. İşini tamām itdiler. Ben bu hālde ḫayātumdan nevmīd olup namāza ṭurdum. Ḳur’ān (24) oḳımağa tesbīh [ü] tehlīl itmege du‘ā eylemege meşğul oldum. Bir sâ‘atden gördüm. Yine bi-‘ayniḫi ol bir (25) bölük kimseler geldiler. Ol bir yanumda maḫbūs olduğı evden Müşnī ḳāḫıyı da çıkardılar. Aña (26) emīrū’l-mü’mīnīn senüñ içün baña n’içün bi‘at itmedi? Ne te’vīl ile ‘adem-i iṭā‘atümi cā’iz gördi (27) diyü buyurur didiler. Evvelde anuñ’çün ki bilürdüm ḫilāfete müsteḫaḳ degül idi. İmāmet-i Müslimīne (28) liyākati yoḫidi didi. Anlar da gel bu sözden dön. Tevbe vü istiğfār it. Eger böyle (29) iderseñ emīrū’l-mü’mīnīn fermānı budur. Seni şalıvireyüz ve illā siyāset ideyüz (30) didiler. Müşnī bi-ḫamdüli’llāḫ küfre irtikāb itmedüm ve kibre günāḫ işlemedüm. Yine tevbe vü istiğfār (31) ider misin diyüp nev‘den iri söz söylemege başladı. Ol kimseler gördiler tevbe (32) vü istiğfāra gelmez kendü hevā-yı nefsi üzerine söyler. İçlerinden bir ḳaçı gidüp gene (33) geldiler. Anuñ da başını kesüp gevdesini bir ḳuyuya bıraḫdılar. Andan nevbet baña geldi. Gördüm

[634b] (1) bir hāldeyin ki aña ḫīle vü tedbīr fā’ide eylemez. Ḥaḳḳ te‘ālā der-gāḫını penāḫ idündüm. Ol sâ‘atüñ (2) heybetinden ‘aklum za’ıl oldu. Ḥaḳḳ te‘ālānuñ ḳahrı ḫavfından eger-çi bī-mecāl idüm. (3) Ammā kerem ü lutf u recāsınuñ riştesin daḫı ḳaṭ‘ itmemişdüm. Bu eşnāda şabāḫ oldu. (4) Gördüm bi‘ayniḫi yine ol kimseler ben maḫbūs olduğum ev öñine gelüp beni de ṭaşra çıkardılar. Çün (5) evüñ sahnına ilettiler ki tiğ-i cevḡānī ile başum ṭopını çalacaḳları meydān idi. Baña emīrū’l-mü’mīnīn (6) senüñ içün ol bed-baḫt baña n’içün bi‘at itmedi? Ḥilāfetüm emrini neye revā görmedi diyü buyurdu (7) didiler. Ben de ḫaṭā vü sehv ve nisyān u şeḳāvet eyledüm. Ol günāhumdan tevbe idüp ḫazret-i (8) ḫilāfet-penāḫuñ ḳabūli der-gāḫını penāḫ idinürin. ‘Ālemde evvel günāḫ iden ben degülin didüm. (9) Anlar da birisi gitdi gene geldi. Emīrū’l mü’mīnīn ister gel didi ve sırr ile ḳulaḡuma ḳorḳma vezīr seni (10) dilek itdi. Kendüñi divşür diyü söyledi. Bir pāre emīn oldum. Yüregümüñ oynaması diñdi. (11) Pes çizmemi dülbendümi

kaftānlarımı getürdiler. Geyindüm kuşandum. Beni emîrû'l-mü'minîn önüne getürdiler. (12) Vezîr beni göricek melâmet itmege başladı. İtdüğüm günâhları bir bir yüzüme urdı. Ben cümlesine (13) i'tirâf ider 'aķabince tevbe dirdüm. Āķir emîrû'l-mü'minîn senüñ ķanuñı baķışladı. Ben de senüñ günâhını (14) ĥazret-i ĥilâfet-penâhdan yüz biñ altuna şatun aldum. Var getür didi. Ben de du'a idüp ey (15) vezir-i dānā-dil Ĥudā-yı te'ālā bilür ben bu didüklerüñüz miķdārı altunuñ nışfın daķı görmemişindir. (16) Ben bunuñ tamāmına ķanda ķādir olurun didüm. Baña tınma diyü göz ile işâret eyledi. Bunuñla benüm (17) ģarazum senüñ ĥalāşuñdur dimegi añlatdı. Ben de zıkr itdügi mālı bulup virmege iltizām idüp bunu (18) benüm evüme alun gidün diyü emr eyledi. Beni vezirüñ sarāyına iletdiler. Ĥalife yanından dönüp evine (19) geldügi gibi buyurdı. Beni ĥammama iletdiler. Dens-i ĥabsden arınup pāk oldum. Ĥammāmdan çıkacak (20) āyine elüme alup yüzüme deñedüm. Gördüm şaķallarumuñ yarusı aķarmış. Meĥāsinüm per-i ģurāb gibi şeb-reng (21) iken bāl-i 'uķāb gibi dü mūy olmuş. Bildüm ki ol gicenüñ ĥavf u ĥaşıyeti şerridür. Saĥ ķurtulduĥum (22) içün Ĥaķķ te'ālāya şükr eyledüm. Yüz biñ altunuñ otuz biñini teslim eyledüm. Bākisine vezîr (23) kefil oldu. Üzerümden ĥavāle ķoduķları müvekkileri def' eyledi. Ben anuñ evinde mülāzim-i (24) der-gāhı oldum. Cümle yüz bin altunu tamām virdüm diyü ĥikāyetde tenbîh vardur ki ĥavf u ĥaşıyet (25) ifrāt olıcaķ civānı pîr idüp ķîr gibi ķara saçı şîr gibi aķ pāk ider. **Hikāyet:** (26) Geķen ĥikāyetinüñ nazā'irindendir. Bu ĥikāyet Emîrû'l-Mü'minîn Muktedir'ün ĥaremi ĥıfzına müvekkil olan (27) Şāfi adlu kimse ĥikāyet idüp eydür. Ĥarem ferrāşlarından Münîr Ferrāş adlu bir kimse var idi. (28) Hemîşe ĥaremdede bölüğünde olan ferrāşlar ile sarāyı şulayup süpürüp edā-yı ĥıdmet iderdi. (29) Birķaķ gün gördüm ĥıdmetine gelmedi. Niķe oldu ola diyü aĥvālın şorarken bir gün anı (30) bāzārda buldum. Gördüm hey'etin bozmış. Ferrāşlar cāmesini bāzergānlar libāsına deĥişmiş ve şaķalı (31) ferrāş iken ķara idi. Bu birķaķ gün içinde aĥarup pîr olmuş. Ĥıdmet-kārlarumdan birine bunu (32) eve getür diyü işmarladum ki anuñ aĥvālını kendüden şoram. Eve geldüğüm gibi ĥıdmet-kār anı yanuma (33) getürdi. N'iķün ĥıdmetüñi terk idüp ĥayrı ķāra yapışduñ diyü şordum. Eger banā emān

[635a] (1) virüp tınmayın diyü 'ahd iderseñ saña ĥaķıķat ĥālî söyleyin didi. Ben de emān virüp (2) didügi 'ahdi eyledüm. Başladum ma'lūmuñdur emîrû'l-mü'minînüñ ĥıdmetinde bizüm 'ādetümüz budur ki (3) her gün ferrāşlar mehteri olan kendü eli altında olan ferrāşlar ile ĥarem-i sarāyı içine girür. (4) Dört yanını şularlar süpürürler

gene giderler. İttifāk bir gün ki benüm nevbetüm idi. Elüm altundağı ferrāşlar ile (5) harem-i sarāyı içine girdük. ‘Ādet üzere hıdmetümüz edā idevüz. İttifāk ol gün maḥmūr idüm. (6) Bedenüm sengden şākīl ve ḥaste vü ‘alīl idi. Yoldaşlaruma ben azacuk yatayın dīnleneyin. Hıdmetden fāriğ (7) olduğunuzdan soñra uyanduruñ didüm. Şu getürmege gitdiler. Ben bir ḥalvet-ḥāne içinde (8) yatup uyıdum. Laṭīf hevāya karşı yir idi. Muḥkem uyuyup ḳalmışın. Yoldaşlarum gelüp cümle ḥalvet- (9) ḥāneleri şulayup süpürmişler. Beni ḳaldurmağa unıdup hıdmetlerin tamām itdükden soñra sarāydan (10) çıkup gitmişler. Ben sarāy içinde ḳalmışın. Uyandum gördüm aḥşām olmuş. Dört yanumdan ḥāvātīn (11) āvāzları gelür. Evüñ bār-gīri içine çıkup gizlendi. Bu ḥālī göricek cānumdan ümīdi (12) kesdüm. Göñlümden eger beni bu arada görürlerse helāk itmemek ihtimālī yokdur ve bu cān (13) ḳorqusıyla tiz didüğüm gibi evüñ bār-gīri içine çıkup gizlendüm. Ayaḳlarum dīvārlarına berkidüp (14) mu‘allaḳ tırdum. Tar yir idi. Kendümi içinde muḥkem şıḳdum. Nā-gāḥ bir cāriye yukarı baḳa beni göre diyü (15) yüregüm ḥazān yaprağı gibi ditrerdi. Kindü namāzından soñra gördüm ferrāş cāriyelerden birisi (16) gelüp laṭife bisātılar getürüp ḥalvet-ḥāneyi döşedi ve şarāb meclisi ārāste itdi. Az geçmedin (17) Emīrū’l-Mü’mīnīn Muḳtedir vāfir cāriyelerle geldi. Oturdılar yimege içmege çalup çağırmağa başladılar. (18) Ben cümlesin görür ve işidürdüm. Ḳaçan ise dimāğum ḳafesinden ‘aḳl murğı uçmış idi ve ruḥum nefesi (19) bedenüm şışesi içinde taralmış idi ki çatlayıtırurdu. Ne ḥāl ise kendümi şıḳup ḳandīl gibi ol hevāda (20) aşılu mu‘allaḳ tırrıdum. Aña degin ki gicenüñ nişfi geçdi. Emīrū’l-mü’mīnīn bir cāriyeye meyl itdi. Ğayrılar (21) tağıldılar. Meclis ḥālī olup hemān emīrū’l-mü’mīnīn ile ol cāriye ḳaldı. Ḳaşd itdüm ki oradan (22) inüp bir āḥer küşede varup saḳlanam. Nā-gāḥ göreler diyü gene iḳdām idemedüm. Bu ḥavf u ḥaşyet ve vehm [ü] ḥayretle (23) şabāḥa degin orada ḳaldum. Şabāḥ olıcaḳ emīrū’l-mü’mīnīn ve cāriye ḳalkup oradan gitdiler. (24) Az geçmedin hevā germ olup sarāy için suluyacaḳ vāḳt geldi. Nā-gāḥ ferrāşlar ḥarem içine girüp (25) ‘ādetleri üzere uzun hıdmetlere başladılar. Ben de oradan inüp aralarına ḳarışdum. Baña (26) ḳanda idün didiler. Ben de ḥiç tınmañ ve benüm ḳatuma şerīk olman. Ḳışşam uzundur didüm. Anlar ne ‘aceb şaḳaluñ (27) ağarmış didiler. Anlardan bir miḳdār şu alup ben de meşiñümi işlatdum ve hıdmetlerin tamām itdüklerin (28) den soñra anlar ile taşra çıkıdum. Toğrı evüme gelüp bu ḳorḳıyla yatdum. Niçe zamān ḥaste (29) oldum. Bir pāre sağıldüğüm gibi Allāḥ ile ‘aḥd itdürmege artuk maḥlūk hıdmetin itmeyem. Olanca (30) aḳçemi bāzergānlık metā‘ına

virdüm. Ticâret ideyururın. Hayr u bereketi dahı var. Haqq te‘âlāya şükr (31) idüp geçiniyorurın didi. **Hikāyet:** ‘Ali Nākıd eydür. Emîrü’l-Mü’minîn Muhtedir’üñ hilāfeti (32) zamânında Bağdād’da mahbûslara itmek vermek hıdmetin iderdüm. Bir gün zindānda gördüm bir kimse (33) elinde ayağında bend u zencîr-i girân var idi. Bunlardan gayrı arkasından otuz batmân demürden

[635b] (1) bir kerpüç getürürdi. Aña ey müslümân bu tarîk ile habs u ta‘zîbüñe ki bâ‘ iş ne oldı didüm. Ol da (2) mazlûmın hiç bundan gayrı cerimem yokdur ki bir gice bâzâr-ı Yahyâ’da bir dostumuñ evinde aḥşâmladum. (3) Aḥşâm yimegin yidükden şoñra anuñla avurda boşanmışuz. Geç kalmışın uyku vaḳtı oldı. Kalkdum (4) evüme gitdüm. Yolda giderken kulağuma ‘asesler âvâzı çalındı. Gördüm bir dükkân öninde vâfir kâmiş deste (5) leri yatur. Tîz anlaruñ arasına gizlendüm ki ‘asesler gelüp geçdüklerinden şoñra kalkup (6) evüm yolına revâne olam. İttifāk ‘asesler fenârlar ve meş‘aleleriyle oraya uğraduḳları gibi içlerinden (7) biri belki şu kâmiş yığını arasına âdem şaklandı ol didi. Meş‘aleyi şem‘ üzerüme getürdiler. Kâmişuñ (8) içini aradılar. Gördüm meger gelmedin henüz bir âdemi tâze boğazlayup getürmişler. Yanumda kâmiş içinde (9) şaklamışlar imiş. Turmayup kanı akar gögsi üzerinde bir bıçak kômışlar turur. Beni de anda kâmiş içinde (10) buldılar. Bunı senden gayrı kimse öldürmemişdür diyü beni tutdılar. Envâ‘-ı ta‘zîbler ve teşdîdler eylediler. (11) Çün ben öldürmemişdüm. İkrâr eylemedüm. Ol kan benüm üzerüme sâbit olmadı. Bağdād’uñ be-nām u ma‘rûf kimselerinden (12) niçe yarar kimseler benüm ‘iffet ü şalâḥuma şehâdet itdiler. Kimse dinlemedi. Âḥîr beni gördüğüñ gibi üslûb ile (13) habs eylediler. bî-günâh on altı yıldur bend ü zindân çekerin. Bu miḥnete mübtelâyın. Gene bu cümle ile (14) bu niçe müddetde yine bir sâ‘at Haqq te‘âlānuñ luṭfindan ümîd ü recâyı kesmedüm. Göñlüm anuñ keremine (15) baḡlıdur. Umarın benüm üzerüme ḥalâş kapusın açā didi. Biz anuñla bu sözi söyleşürken nâ-gâh (16) bir ğavġâ kopdı. Zindân kapuların uvatdılar. Cümle içindeki mahbûslar kaçdılar. Ol dahı kaçdı. (17) Ben ğavġanuñ aşlı nedür diyü şordum. Meger şehir içindeki levendler baş kaldurup ‘ases başını (18) Nâzûk’i öldürmişler. Fitne-i ‘azîme kôpmış. Zindân kapusını bozan anlar imiş. Güyâ ol bî-çârenüñ (19) ḥalâşı içün müsebbibü’l-esbâb bu sebebi kayurmuş. Ekreme’l-ekremîn anuñ ümîd u recâsı ḥuşûlına (20) bunı fetḥ-i bâb eylemiş. Bu kıssada ḥişse vardur ki her ne esîr-i belâ ki Haqq te‘âlâ faẓl u kereminden ümîd-vâr (21) ola. Ekremü’l-ekremîndür. Elbette anı mahrûm kômaz. ‘Âkıbet baḡlu işlerini açar anı sizmedügi yirden (22) ḥalâş

eyler. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaktde Emīrū'l-Mü'minīn Me'mūn Feraḥ-ı (23) Reḥcī'ye ki muḥarrebān-ı ḥazretinden idi. Bir ḥuṣūṣda incindi. Buyurdı anı ḥabs eylediler. Kendüsi (24) eydür çün beni emīrū'l-mü'minīn fermānıyla zindāna iletdiler. Ḥalifenüñ erkān-ı devlet ve a'yān-ı ḥazretinden (25) dāmen-i şefā'atine döşenmedük kimse ḳomadum. Hīç birisi beni dilek itmege iḳdām idemedi. Cümleden (26) dostlarumdan me'yūs olup bi'z-zarūrī maḥbūs oldum. Yüzüm āferide-kār-ı 'ālem der-gāhına tutup (27) ümīdüm gözini anuñ raḥmeti cenābına dikdüm. İ'timadum şefḳat ü merḥametine tamām müstaḥkem eyledüm. Ol gice (28) zindānda yatmaḳ baña nihāyet güç geldi. Ziyāde ıztırāb eyledüm. Der-gāh-ı Ḥaḳḳa niyāz itmekden gözüme (29) uyḳı gelmedi. Āḥir ki şabāḥa yaḳındı gözüme bir miḳdār uyḳu geldi uyudum. Rūḥ 'ālem-i ervāḥ (30) seyrine vardı. Der-gāh-ı Ḥaḳḳ'a nāle eylemekden görüp bir kimse yanuma gelüp bir beyt oḳudı ki ol (31) mıṣrā'ı budur. **Beyt:**

Lemmā etā feraḥan min Rabbiḥi ferecā

Ya'nī Vaktā ki Feraḥ'a Rabb'inden ferç. Ya'nī ḥabsden ḳur (32) tılmaḳ geldi didi. Gözüm açup gördüm ve rūḥum bu kelam-ı feraḥ-peyām zevḳi ile tamām revḥ [ü] rāḥatdadur. (33) Ḥudā-yı te'ālā'ya şükr idüp elbette vāḳ'a bir şemeresi zāḥir olur. Bunuñ ta'biri inşā'a'llāh

[636a] (1) ḥayrdur didüm. Az geçmedin gördüm ḥavāṣşından birisi zindāna gelüp bugün 'Abdu'llah bin Zāḥir (2) seni emīrū'l-mü'minīne vāfir terbiyyet itdi. Mesrūr ḥādım dilek eyledi. Günāhuñı afv itdürdi. (3) Saña Fārs u Ehvāz memleketlerinüñ begligin muḳarrer eylediler didi. Ben bu beşāret haberin söyleşürken (4) ḥazret-i ḥilāfet-penāhuñ ḥavāṣşı irişüp beni ol mesken-i belādan çıkarup toḡrı (5) emīrū'l-mü'minūñ ḥalvet-ḥānesine iletdiler. Vilāyet-i Fārs u Ehvāz sancaḡı ile baña (6) bu sancāḡa beg olanlar ḥil'atin geydürüp ve yaraḡum görmek için elli biñ aḳçe in'ām (7) virdiler. Varup emīrū'l-mü'minīn elin öpdüm. Ḥalkdan ümīdi kesüp ḥaliş-i ümīdümü (8) Ḥaḳḳ te'ālā cenābına bağlamak ile kār-sāz-ı 'ālem aḥvālümü ḳayurdu. Ḥızāine-i ḡaybından miḥnet ü belāmı (9) devlet ü ḡinā'ime mübeddel eyledi. **Hikāyet:** Erbāb-ı ḥaḳīḳatüñ ve aşḥāb-ı tarīḳatüñ (10) ittifaḳları bunuñ üzerinedür ki kişinüñ ümīd-vār olmaḳ şabr māyesi olduḡı gibi Ḥudā-yı 'azze ve celle (11) ḥüsn-i zann olmaḳ ümīd-vārılık māyesidür. 'Ādet-i kirām bunuñ üzerinedür ki her kimse ki anlara nīk- (12) gümān olsa elbette anı ḥ'ān-ı iḥsānlarından maḥrūm eylemezler. Ümīd-vār olanlar gibi anlar da ol (13) ḥ'āndan

nevāle alurlar. Ammā ekreme'l-ekreminūñ 'ādeti budur ki ümīd-vār olanlara umduklarından (14) ziyāde virür. Cemāl-i maṭlūbı anlara ḥalkdan ye's u ḥırmān mertebesinden sonra gösterür. (15) **Cevāmi'ü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördinci Kısımından Dördinci Bāb ki Du'ālar Te'shinde ve (16) Şol Kimseler Zikrindedür ki Du'ā Berekātı ile Belālardan Ḥalāş Olmuşlardır.** Āgāh ol du'ā (17) maḳşūdlar ḥuṣūline vāsıta ve murādla vesīledür ki nite-ki Ḥaḳḳ u subḥānehu ve te'ālā kemāl-i kereminden Qur'ān-ı (18) Qadīm'de du'ānuñ ḳabūline va'de-i kerīme idüp **Üd'ünī estecib lekum.**⁹³ Ya'nī siz baña du'ā idün ki ben de (19) sizün için du'ānuñ ḳabūl idem diyü buyurur ve seyyidü'l-mürselīn 'aleyhi's- şalavāt (20) **Er-raḥmanu'd-du'āü hüve'l-'ibādetü.** Ya'nī 'ibādet dirseñ du'ādur diyü buyururlar. (21) Anuñ'çün ki du'āda olan ḥaşıyyet sā'ir 'ibādetlerde yokdur ve sā'ir 'ibādetlerüñ (22) revnaḳı du'ā iledür. Du'ā 'ibādetinden hiç kimse ma'zül olmaz. Şavm 'ibādetine giceler (23) içre dün buḳuklarında icāzet virilmemişdür. Du'āya giceler mānī' degül. Belki anı gökler (24) yüzine rāfī'dür. Eger namāz 'ibādeti ise evḳāt-ı ma'niyyesi vardur. Andan gayrı da (25) cā'iz degüldür. Şavm 'ibādeti ise gündüz maḥşūş olduğı gibi yılda bir aya (26) maḥşūşdur. Zeḳāt 'ibādeti ise yılda bir kerre olur ve ḡanī olanlar maḥşūşdur ve hac (27) 'ibādeti ise 'ömrde bir kerre olur ve sağı u sālīm olup yolda emīn olmaḳ şartı ile (28) aḡnā'ya farzdur. İllā du'ā 'ibādeti ki hiç aña bir mānī' yokdur. Pākden ālūdeden rencürden (29) ḡanīden ve fakīrden ve şaḡīrden kebīrden gicede ve seḫerde seferde ḥazarda ve bi'l-cümle (30) aḫvāl-i 'ömrden her ḥālde ve sā'atde ve emākin-i 'ālemden her mekānda du'ā 'ibādetin itseñ (31) olur. Ḥaḳḳ subḥānehu ve te'ālā ḳabūl idicidür. Bu ḳadar vardur ki ba'zı du'ānuñ 'ale't- (32) ta'cīl ḳabūl olınuğı zāhir olur. Ba'zı irādāt-ı Ḥaḳḳ ile te'hīr olunur. Ba'de zamānin (33) zāhir olur. Dünyevī murādlardan ba'zı da olur ki du'ā ile ḳabūl olur. Ammā dünyāda

[636b] (1) tevaḳḳuf olunur. Hiç eṣeri zāhir olmaz. Velī āḫiretde dünyāda istedüḡinüñ iz'āfı (2) virilür. Du'ānuñ ḳabūli orada zāhir olur. Pes bu bāb şol kimselerüñ ḥikāyātını (3) müştēmildür ki dermāndelik zamānında eli du'ā 'urve-i vüṣṣāsına urdılar. Ḥaḳḳ te'ālā da du'āların (4) ḳabūl idüp anları mübtelā oldukları belādan ḥalāş eyledi. **Ḥikāyet:** Ferec Ba'de's-Şidde (5) kitābında mezkūrdur. Ca'fer-i 'Abīd eydür. Bir vaḳtde Ebū Süfyān bin 'Uyeyne'ye vardum. Gördüm ḥıdmetine (6) bir pīr тұrur. Aña ol ḥikāyeti bize söyle didi. Pīr de başladı 'Abdu'llāh Ḥımyerī bir gün (7) şikār üzere gezerken bir

⁹³Bana duā edin, duānıza cevap vereyim (Mu'min 60).

yılan öñine geldi. Baña meded idesin tā Hudā-yı te‘ālā da saña meded (8) iriše. Şol günde ki anuñ rahmetinden ğayrı hıç penāh yoǵdur didi. ‘Abdu’llāh kimden (9) meded ideyin didi. Yılan şol düşmenümden ki ardumca geliyordur. Baña ǵaşd itmişdür (10) didi. Hımyerī açıvirdi. Yılan girdi ǵarnı üzerinde kıvrılup yatdı. Yine (11) etegin örtüp anı şaǵladı. Bir sa‘ātden gördiler. Elinde bir ‘üryān ǵılıçıyla bir kimse ǵıǵa (12) geldi. Öñümden bir ǵara yılan ǵaçdı. Buraya beri gitdi. Hıç gördüñüz mi didi. ‘Abdu’llāh (13) işte burada görünür nesne yoǵ didi. Herif geǵdı gitdi. Bir sā‘atden yılan (14) ǵaşmum gitdi mi didi. ‘Abdu’llāh gitdi. Sen de var yoluña git didi. Yılan yoǵ seni (15) şoǵmayınca gitmezsin. Senüñle ǵod benüm ‘adāvetüm var. İdügin ki bilürdüñ düşmene yine i‘timād itdüñ. (16) Ǵorǵusuz aña ǵaftānuñ içine girmege neye yol virdüñ? Elbette seni helāk itmeyince (17) ǵomazın didi. ‘Abdu’llāh ben saña [eylük] itdüm sen muǵābelede baña yaramazluǵ mı idersin didi. (18) Eylük itdüñse maǵalline itmedüñ. Senüñle ǵod düşmenligümi bilürdüñ beni neye esirgerdüñ? Atum devam māl (19) u ǵazinem yoǵ idi ki saña virmek ihtimālī ola. Anlara tama‘ iderdük. Düşmene şöyle meccānen eylük (20) itmegi eylük şanma. Elbette seni şoǵar öldürürin tā ki ğayrı ādem oǵlanlarına daǵı senden ‘ibret (21) ola ve düşmene i‘timād itmek cā‘iz degildügin bileler didi. ‘Abdu’llāh çün elbette didüğüñ idersin (22) bārī baña şol ǵaǵ etegine varup iki rek‘at namāz ǵılup tevbe vü istiǵfār idince emān (23) vir didi. Ol ǵaǵ etegine degin anuñla vardı. ‘Azīm yılan idi. Ādem muǵāvemmet itmege ǵabil (24) degül idi. ‘Abdu’llāh namāza ǵurup deründan Cenāb-ı Hāǵǵ’a du‘ā vü niyāza başladı. İlāhī (25) Ǵur‘ān-ı Ǵadīm’de **İnnā lā nuḍī‘u ecre men aḥsene ‘amelā.**⁹⁴ Ya‘nī ben eylük idenüñ ecrini zāyi‘ (26) itmezsin diyü buyurursın. Bu yılan görüyorursın baña ğadr itdi. Benden ‘avn ü ‘işmetüñ dirīǵ (27) eyleme didi. Kendüsi eydür. Bu du‘āyı itdüğüm gibi ben de bir ‘aceb ǵuvvet zāhir oldı. Şöyle ki (28) şıǵsam demüri mum iderdüm. Hemān elüm uzadup ejder mişālüñ boǵazını berk ǵavradum. (29) Ǵuvvet ile muǵkem şıǵdum. Şöyle ki süstledi bilüme kemer gibi ǵolaşup beni ihāta itmişken kendüyi (30) şalıvirdi. Tiz bir ǵaş ile urup başını ezdüm. Du‘ā vü tazarru‘um berekātında Hāǵǵ te‘ālā (31) beni anuñ gibi düşmen şerrinden ǵalāş eyledi. Andan ma‘lūmum oldı ki ǵarǵ-āb-ı belada du‘ā (32) gibi sefine-i ǵalāş olmaz imiş. Nite-ki resūl’llāh şalla’llāhu ‘aleyhe ve sellem **Ed-du‘ā’ü silāḥu’l-** (33) **mü’mīn.** Ya‘nī du‘ā mü’mīnün yaraǵıdır diyü buyurır ve bu ǵadış-i şerīfüñ ma‘nāsından Pārsī

⁹⁴Elbette biz iyi iş yapanların ecrini zayı etmeyiz (Kehf 30).

[637a] (1) bir beyt dimişler ki Türkî ile tercümesi budur. **Beyt:**

[Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün]

Her kişinüñ du' ā şalāhıdur

Mü'minüñ şakin ol silāhıdur

Hikāyet: 'Amr Esāmī eydür. Bir vaktde bir 'azīm belāya mübtelā oldum. Anuñ (3) altında tākātüm taķ oldu ve mäh-ı şabrum meḥākā irişdi. Hiç vech ile ḥalāşa çāresine (4) istiḥāre mecālī qalmadı. Āḥir Yaḥyā bin Ḥalid'e vardum ki zühḥād-ı zamāne idi. Hergiz tır-i du' āsı (5) icābet nişānından ḥaṭā itmezdi. Anuñ du' āsından istimdād eyledüm. Baña gökden ḥavādiş (6) 'askeri nüzül itdüğü vaktde hiç aña şabr gibi ḥiṣār olmaz didi. Ben de şabr itmege yürek (7) gerek yüregi ğam leşkeri tārāça virdi. Baña bir du' ā ile meded idüñ didüm. Yab yab dilin (8) depretdi. Cenāb-ı 'izzete bu söz 'arz eyledi. Ben kalkup gitdüm. Ol giceyi ol belā korkısı (9) yla yılan şoķanlar gicesi gibi geçürdüm. Şubḥ-ı şādık 'alāyimi āşikār olduğı gibi Ḥaķķ (10) te'ālā beni ol 'azizüñ iḥlāşıyla du' āsı berekātında belādan ḥalāş eyledi. **Hikāyet:** (11) Dirler ki Sulṭān 'Alā'ü'd-Devle pādişāh iken bir vaktde Ġazneyn vilāyetinde beş gün beş gice (12) muttaşıl yağmur yağup hiç dinmedi. Müslümānlaruñ aḥvālī müşkil oldu. Evler ḥarāb olmağa başladı. (13) Ḥalk müteḥayyir oldu. Üzerlerine bela seyli ḥurūşān eyledi. Zaḥmetleri ḥadden geçüp (14) belki cümle vilāyet ḥarāb olur diyü i'tikād eylediler. Pādişāh 'Alā'ü'd-Devle re'āyanuñ belki (15) 'amme-i berāyānuñ bu ıztırāb u inķilābların göricek yüzün yire koyup dilin münācāta depretdi. (16) İlāhī cümle yalan söyleyiciler ḥāliyā cihānuñ ḥarāb olmasına ittifaķ eylediler. Anlaruñ i'tikādları (17) buṭlānına sen burḥānuñ iķāmet eyle. Anlaruñ taşşavvurları fāşid olduğı zāhir olsun diyü du' ā (18) eyledi. Ḥaķķ subḥānehu ve te'ālā ḥazretleri fi'l-ḥāl anuñ du' āsını qabül idüp yağmurı diñdürdi. (19) 'Amme-i re'āya vü berāyā rāḥat oldılar. Bu hikāyet pādişāhlaruñ şafā-yı 'aķīdelerine delil-i rüşendür. (20) Pes her pādişāhuñ ki ra'ıyyetine şafā-yı ḥāṭırı olup anlar ḥaķķında niyyeti 'adl ü ḥayra olsa (21) re'āyāsı ḥaķķında her ne ki du' ā itse icabete maķrūn olur inşā'a'llāh te'ālā. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki (22) bir vaktde bir kimsenüñ Fażl bin Rabī' yanında bir ḥāceti düşdi varup aña ol ḥācetini 'arz (23) eyledi. Revā itmek'çün muḥkem yalvardı. Qābil olup revā itmedi. Yanından ḥāyib u ḥāşir döndi. (24) Toğrı bir mescide varup içine girdi. Ḥaķķ te'ālā der-gāḥına tazarru' başladı. Ḥudāvendā (25)

hâcetüm n'idügin sen bilürsin. Saña gizlü nesne yokdur Fażl bin Rabî' 'a vardum. Hâcetüm (26) revâ itmedi. Anuñ'çün ki benüm gibi maḥlûḳ-ı 'âcizdür. Elbette ḥâṭırı se'âmet ü saḳâmet ü melâletden ḥâlî (27) degüldür. Senüñ ḳapuña geldüm ki ḥâcetüm revâ idesin ki cümle vaşflardan münezzehsin. Beni ḳapuñdan (28) maḥrûm gönderme diyü du' â itdi ve hemîn sâ'at taşra çıkup Fażl bin Rabî' 'uñ yolu (29) bekleyüp tırdı tâ ki Fażl ḥalîfenüñ dîvânından dönüp evine giderdi. Öñine (30) uğraduğı gibi ilerü varup 'inânına yapışdı. Senüñ ḳapuña vardum. Hâcetüm revâ eylemedüñ. Beni (31) nevmîd dönderdüñ. Ḥaḳḳ te'âlâ der-gâhına varup yalvardum. Hâcetüm andan istedüm. Yaḳînüm vardur ki (32) ḥâcetüm ol ḳabûl ider. Saña ihtiyâḳ ḳalmaz didi. Herîfün böyle itdüğünü Fażl'a didüğünü Hârûn (33) er-Reşîd'ün şâḥib-i ḥaberlerinden birisi ḥuzûrına irişdürdi. Yarındası Fażl öñine girdüğü

[637b] (1) gibi tîz ol kimsenüñ evine var. Hâcetini revâ eyle diyü buyurdi. Fażl ḥalîfenüñ ferman ile ol (2) kimsenüñ ḳapusına varup ḥâceti ne ise revâ eyledi. Maḳşûdı ḥâşıl oldu. Yaḳînen bildi (3) her kimse ki kendü ḥâcetin ḥulûş-ı ḳalb ile âferide-kâr-ı 'âlemden dileye ḥaḳdan mu'âvenet olmazsuzın (4) ol anuñ kârına kifâyet ider. **Hikâyet:** Süleymân Mücellidî eydür. Manşûr'uñ dağı râyet-i ḥilâfeti (5) menşûb olmadın evvel-i ḥâlinde bir gün anuñla Hişâm bin 'Abdu'l-Melik yanına gitdük. Hişâm'uñ ḳarındaşı (6) Mesleme bin 'Abdu'l-Melik'le Manşûr'uñ dostluğı vardı. Raşâfe'ye irişüp Mesleme'nüñ evine ḳonduḳ. Mesleme (7) çok luḳf itdi ve ḳarındaşı Hişâm'a Manşûr geldi aña bir nesnecük gönderüñ dönsün gitsün (8) didi. Hişâm bin 'Abdu'l-Melik Mesleme'ye beş yüz aḳçe virüp Manşûr'a vir. Ammâ hemân bu gice şehrde (9) tırmasun çıkşun gitsün didi. Mesleme dağı kendü yanında beş yüz aḳçe dağı ḳatup (10) biñ aḳçeye irişdürdi. Manşûr'ı çağırdup virdi. Hişâm binmek içün bir merkeb (11) kiraladı. Manşûr merkebe bindi. Tüşe-dânı altına aldı. Ben öñince piyâde hemân ol gice (12) şehrden çıkup yola revâne olduk. Şabâḥ oldu. Nâ-gâḥ ıraḳdan Hişâm'ı gördük (13) gelür. Meger şikâra çıḳmış imiş. Hengâmesiyle peydâ oldu. Manşûr baña yoldan (14) ayrılalum. Varup bir yirde şabâḥ namâzın ḳılalum. Ol geḳsün gitsün didi. Yolda (15) şapduğumuz gibi Hişâm bizi gördi. Ḳarındaşı Mesleme'ye şu merkeble giden kimdür diyü şordı. (16) Ol da 'Ammi-zâdeñüz Manşûr bin Muḥammed bin 'Alî bin 'Abdu'llâḥ bin 'Abbâs'dur ki dün aña beş yüz aḳçe (17) in'âm idüp baña virmiş idüñüz. Aña bunu vir. Ammâ di hemân tırmasun şehrden çıkşun (18) gitsün diyü buyurmışduñuz. Ben de aḳçeyi virdüm ve fermānuñuzı didüm idi. İşte bir merkeb (19) kirālamış fermānuñuz

üzere bu gice şehirde gidiyoruz didi. Hişam'a bundan rahm gelüp tiz (20) buyırdı. Kendüye yidek çekdiler. Bindügi atdan indi. Havâşında bir hıdmet-kârıyla Manşür'a (21) gönderdi. Var bu atı ilet ata binsün didi. Hıdmet-kâr getürdi. Kendüsi namāza meşgûl idi. (22) Hıdmet-kârdan ben atı alup tıtdum. Hıdmet-kâr döndi. Namāzdan fâriğ olub kendüsi (23) halifenün eyeri uyanı ile müretteb atına bindi. Ben merkebe bindüm giderdük. İsrāk namāzı vaḳti (24) olıcaḳ namāz kılmaḡa indi. Ben atını tıtdum. Altı rek'at [iṣrāk] namāzı kıldıḳdan soñra başını secdeye (25) ḳodı. Ben işidürdüm secde içinde bārī Hudāyā senden dilerin. Muḡammed ḥürmet'çün Hişam'ın (26) beni atına bindürdügün gibi taḫt-ı hilāfete daḡı bindür diyü du'ā iderdi. Birḳaç kerre secde (27) içinde bu du'āyı tekrār itdükden soñra başın secdeden ḳaldurdu. Baña ḥiç yiyecek var mıdur (28) didi. Tūşe-dānı ya'nī sufreyi önüne getürdüm. İçinde pāk u pākize laṭif ta'āmlar var idi. (29) Mesleme müheyyā itmişdi. Baña otur didi. Oturup yirken nā-gāh yanumuza bir sa'ili geldi. Su'āl (30) eyledi. Manşür Allāh vire diyü sâ'ili şavdı. Nesne virmedüğine sâ'il önümüzden maḥrûm geḳdi (31) gitdi. Gitedükden soñra Manşür aña nesne virmedüğine pışmān oldu. Baña sufreyi ḳaldur ardınca (32) segird ola ki ardından irişesin. Sufreyi aña vir içinden alabildügi ḳadar alup yisün didi. (33) Ben de sufreyi alup gitedüğinden yaña sâ'ilün ardına düşüp gitedüm. Ardınca vāfir segirdüp

[638a] (1) hele āḡir aña irişdüm. Gördüm bir pîr-i 'azîzdür ey şeyḡ-i büzürg-vār ol oturan civānı ki (2) su'āl idün kimdür bilür misin? Peyḡamberün 'ammi-zādesidür. Bu sufreyi senün hıdmetine gönderdi. (3) Al bu beyābānlıḳda azıḳ idin ki zāyi' olmayasın didüm. Pîr sizün ta'amunuza benüm ihtiyācum (4) yoḳdur. Velī ol kimseye benüm aḡzumdan söyle. Şimdi ki başın secdeye ḳoyup Hudā-yı te'ālāya (5) münācāt u 'arz-ı ḡacāt itdi. Yā Rabbī Hişam'ın atına bindürdügün gibi taḫtına da (6) bindür diyü du'ā itdi. Ḥaḳḳ te'ālā da du'āsın ḳabûl eyledi. Ḥalīfe olur ammā Hudā-yı te'ālānuñ da du'ā (7) ḳullarıyla oñatça dirilsün didi ve önümden yıl gibi geḳüp ḡā'ib oldu. Ben dönüp (8) Manşür yanına geldüm. Ḳışşayı ḡikāyet eyledüm. Dirigā Hızr idi niḳe tuymaduḳ didi. Binüp (9) ol beyābān içini ol gün segirdüp araduḳ. Ġubārına daḡı irmedük. Bunuñ üzerine (10) bir müddet geḳdükden soñra Manşür ḡalīfe oldu. Āfitāb-ı devlet-i beni 'Abbās ṭulū' eyledi. (11) **Ḥikāyet:** Bir vaḳde şāḡib-i devletlerinde birisi bir 'ālim-i kāmilden şordı. Du'ā ḡaḳḳında (12) ne dirsın ve nice [du'ā] itmek gerek ve du'ānuñ te'siri nedür ne vech ile olur didi. 'Ālim eger şer' icāzet (13) virmese āferide-kār-ı

‘ālem üd‘ū⁹⁵ demekle du‘āya emr itmese belki ‘ubūdiyyet kul du‘ā ‘inānını çeke (14) tutmak idi. Anuñ‘çün ki Hakk te‘ālā kulunuñ zāmirinde ne vardur bilür. ‘Ālimü’s-sırru ve’l-hafıyyāt⁹⁶ (15) ve re‘fet ü şefkatine dağı nihāyet yokdur. Ra‘ūfun bi’l-‘ibād.⁹⁷ Kemāl-i şefkatinden du‘ā itmeden de virür (16) kulunuñ murādını. Anı du‘ā ile iltibās itmek nev‘-i ibrām u ilhāhı mürışdür. Rızā vü teslim maķāmından (17) hüruc gibidür. Pes hāmuşlık cenāb-ı ‘izzetinde edebe yakınur kadar kulluğa lāyık olan du‘āyı (18) çeke tutmaķdur. Anuñ‘çün Süfyān bin ‘Uyeyne hāzretlerinden sorup Hakk te‘ālā hāzretine niçe (19) çağıralum dilinden hāceti nice dileyelüm didiler. Cevāblarında hemān du‘ā vaķtinde Hudā-yı te‘ālāya (20) temcīd u tehlīl idüñ. Hācetüñüzü dilüñüze getürmekden şaķınuñ ki Hāzret-i Muḥammed (21) Muştafa şalātu’llāh ‘aleyhi ve sellem bir ḥadiş-i kudside Hakk subḥāne ve te‘ālādan şöyle ḥaber virür ki (22) **İzā eşgale ‘abdi senā’ühü ‘aleyye ‘an mesā’iletī a‘ṭaytühü efdale mā u‘ṭiye’s-sā’ilüne.**⁹⁸ Ya‘nī kaçan benüm kulumu (23) baña ḥamd u senā itdügi benden hācetin dilemekden alıkoşa benüm tesbīh u tehlīlüm itmek ile (24) hācetini dileyimese ķalsa ben aña hācetin dileyenlerden artuķ virürin diyü buyurur. (25) Pes kuluñ maḥz-ı ihlāş u murāķabe ve şıdķ u yakīni ḥaķıķat isticābdur ki Qur‘ān-ı Qādīm’de (26) aña **fe’lyestecībū lī.**⁹⁹ Ya‘nī benden murāduñuzın revā itmek isteñ demek ile şariḥ emr vardur. (27) Çün ḥāl-ı ‘ālemüñ evāmirine inķıyād u imtişāl ve nevāhisinden i‘rāz u ictināb itse (28) Hakk subḥāne ve te‘ālā da anuñ murād u maķşūdını ḥāşıl ider. Diline getürmezse de hācetin (29) revā ider. Anuñ‘çün ki ķāl diliyle degüldür. Ḥāl dili ile ol tazarru‘ u du‘ādur. Ammā bu mertebe (30) Hakk te‘ālānuñ ḥullāş-ı ‘ibād ve zühḥād u ‘ubbādı mertebesidür. Sa’ir ḥalkuñ aḥvālī böyle (31) degüldür. Anlar dil ile du‘ā itmege me’mūrlardur. Şöyle ki maķām-ı ıztırārda ihlāş ile Hakk te‘ālānuñ (32) esmā’-i ḥüsnāsını yād yād idüp zārīlīgla du‘ā itseler Hudā-yı te‘ālā kemāl-i kereminden anı (33) ķabül ider ve ḥükemā-yı evā’il u evāḥiruñ ekşeri bunun üzerine dururlar ki du‘ā vaķtinde

[638b] (1) ve taleb-i hācet zamānında eşkāl-i kevākibde istikāmetde gerek. Tā’li-i vaķtde iki kevākib-i sa’d (2) kırandā olup nuḥüsetden ḥālī olmaķ gerek. Du‘ānuñ te’sşirinde şıḥḥat-ı niyyet u tazarru‘ ve girye (3) u zārī ve ķurbān u şadaķāt mufīd olduğı

⁹⁵Bana dua edin (Mü’min 60).

⁹⁶Açık ve gizli şeyleri bilici.

⁹⁷Allah kullarına çok şefkatlidir (Bakara 207).

⁹⁸Bir kuluma benim zikrimle meşgul olmasından dolayı kendi ihtiyaçlarının talebini unutursa ben o kuluma kendisi istemezden evvel in’am ve ihsan ederim.

⁹⁹O halde benim davetime uysunlar (Bakara 186).

gibi bu daḥı müfiddür. Bu zıkr olınan aḥvāle (4) kevākibüñ daḥı sa‘adet-i eşkālī zamānı munzam olsa du‘ānuñ te‘şiri daḥı kavī (5) olur dirler. Bu mü‘eyyedür ki rivāyet iderler. Ol yıl ki Emīrū’l-Mü‘minīn Ḥazret-i ‘Ömer’üñ raḍiya’llāhu (6) te‘ālā ‘anh eyyām-ı ḥilāfetlerinde kaḥt-ı ‘azīm oldı. Yağmur yağmadı. Harāret ü yübüsetden (7) mezārī‘ ü nebātāt yandı küle döndi. Anuñ‘çün ol yıla ‘āmmü’r-remmāde didiler. Halk-ı vilāyet be-gāyet (8) muḫtarib olup Ḥazret-i Emīrū’l-Mü‘minīn ‘Ömer’den raḍiya’llāhu anh istid‘ā itdiler ki ḥalifeyle (9) istid‘āya çıkup du‘ā ide. Haḫḫ te‘ālādan yağmur isteye ve ‘Abbās ḥazretlerin ki ‘amm-i peygāmberdür. (10) Şefi‘ getüre tā ki rāzık-ı ‘ālem halkı kaḥt-ı muḫā‘aḫasından ḥalāş ide. Ol Ḥazret-i ‘Ömer (11) raḍiya’llāhu te‘ālā anh **Hel beḫa min nev’i’s-Süreyyā şey’en**. Ya‘nī görüñ Şüreyyā yıldızınñ toğmasından (12) tolinmasından ki erbāb-ı nücüm yanlarında yağmur ‘alāmetidür. Hiç eşer bākī midür diyü buyurdu (13) ve rivāyet iderler. Hükemā-yı Yunān Haḫḫ te‘ālādan ḥāceti ol vaḫt dilerlerdi ki Müşterī (14) yıldızı vasaṫu’s-semāda re’s ile Zühre ṫālī‘de ola idi ve hükemādan ba‘zı du‘āyı ol vaḫt (15) itmek gerek ki sa‘deynden biri ṫālī‘de biri rābi‘de ve āfitāb kavī-yi ḥāl ola ve hiç naḫsından (16) birisi ṫālī‘e nāzır olmaya ve māḥ naḫar-ı sa‘d ile bir mes‘ūde nāzır olup ḥācet ḥaḫḫında şāḫibine mensūb (17) olan yıldızlardan birine ittisal-i maḫmūdla ide dirler ve Ya‘ḫūb bin İşḫāḫ el-Kindī raḫmet’ullahi (18) ‘aleyh şol risālesindeki maḫsūş du‘ā ḥaḫḫında te’līf eylemişdür. Şöyle getirür ki her kāḫ ki (19) ay ve ‘Uṫārid yıldızı Ḥamel burcınñ yigirmi bir derecesinden kevkeb-i ḥazīble kırān ideler. Du‘ā ḫābūl (20) olacaḫ vaḫtdür. ‘Ale’l-huşuş şıḫḫat-i beden ve ‘iffet-i nefse müte‘allıḫ olan ḥācet bu vaḫtde dilense (21) elbette maḫbūl olur ve eger zıkr olunan burcuñ mezkūr derecesinde āfitāb u ‘Uṫārid ve Ḥazīb (22) üçi kırān itseler her ne du‘ā ki ḡanīlğa ve kuvvet-i hāle müte‘allıḫdür ki ol ḥinde ḫābūl olur (23) ve eger du‘ā naḫs-i evḫāta şataşsa şaḫınmaḫ gerek ‘aksī olur murādınñ ḫilāfı zuḫūr ider (24) didi. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki ol vaḫt sādātdan Ḥasan bin Zeyd ḫurūc idüp (25) Ṭāberistān vilāyetini aldı. İttifāḫ ol vilāyetde bir ‘azīm kaḫt oldı. Halk muḫtarib (26) olup Ḥasan bin Zeyd’e gelüp istid‘ā namāzına çıkup yağmūr içün du‘ā eylemek istid‘ā (27) eylediler. Ol daḥı evḫāt-ı sa‘dını gözlemedi. Halkla şaḫrāya çıkdılar. Henüz du‘ādan fāriḡ (28) olmamışdı ki nā-gāḫ bir bād-ı semūm çıkdı. Ol şehrüñ ekşer eṫrāf u nevāhi vü ḫavāḫisini (29) yaḫdı. Kaḫḫara kül itdi. Bārī ‘ulemā vü hükemā du‘ānuñ aḥvālinde zıkr itdükleri aḫvālün ḫulāşası (30) budur ki du‘ā-yı Cenāb-ı Haḫḫ’a şıdk-ı teveccūḫ ve tazarru‘ u ibtihāl ile gerek. Çün ḫul muḫtarib olıcaḫ. (31) Bu ṫariḫ ile du‘ā

ide. Hudā-yı te‘ālā kemāl-i kereminden anı redd eylemek yokdur. Elbette kabûl ider. Nite-ki (32) kelām-ı kadīminde tazarru‘ idüp **Emmen yucību’l-muẓtarra izā da‘āhu**¹⁰⁰ Ya‘nī muẓtarib olan (33) du‘ā itdügi vaqt kabûl iden Allāh degül midür diyü buyurur. **Hikāyet:** Du‘ā kabûl

¹⁰¹[640a] (1) dimedüm didi. Qarı yüzün gözün dögebaşladı. Eger ol şabırı dirseñüz benüm aña (2) mecālüm qalmamışdur. Oğul firāqına bundan artuq şabr idemezdi diyü hüzn ile ağlayup inlemeye (3) başladı. Şeyh gördi qarınun ağlaması hadden aşdı. Yüzün āsumāna tutup tudağın (4) depredibaşladı. Qarı’çün du‘ā içün du‘ā itdi. Andan qarıya yüri imdi evine var oğlun geldi (5) didi. Qarı sevinmekle taşra çıkup segirdirek evine vardı. Gördi oğlı gelmiş (6) evinde oturur. Haqq te‘ālāya şükr idüp yine şeyhi geldi. Oğlunun geldügin neden bildüñüz (7) diyü şordı. Şeyh andan bildüm ki ben du‘ā iderken gördüm ziyāde ıztırāb u ıztırāruñ var idi. (8) Muẓtarun du‘āsı maqbûl olduğına Qur‘ān-ı Kadīm’de **Emmen yucību’l-muẓtarra izā da‘āhu**¹⁰² āyet-i kerīmesinde (9) delālet vardur. Cezm eyledüm ki du‘ā maqbûl olmuşdur didi. Ve bu du‘ā bābı her ne kadar itnāb olinsa (10) mütehammildür buña müte‘allik hikāyāt u rivāyatun nihāyeti yokdur. Niçe kimse cenāb-ı kādīyü’l-hācātdan (11) niçe hācet dileyüp hūlūş-ı niyyet ve şafā-yı ‘aķīdete muķārın olduğı cihetden maqbûl olmuşdur. (12) Bizüm dahı Cenāb-ı Haqq’dan celle ve ‘alā her bār hūlūş-ı cān ile ve şafā-yı cenān ile ve tazarru‘ u ibtihāl ile (13) ve tezellül ü iftikār ile du‘āmuz budur ki hāzret-i şeh-zāde-i ‘ālem-penāh Sultān Bāyezīd’ün eyyām-ı (14) ‘ömr-i nāzenīni devlet u ‘izz ü iķbālle mezīd olup ‘aķıbet yir yüzünden sāye-i İlāh ve yedi iķlīme (15) pādīşāh ola ve mencūķ-ı rāyāt-ı devleti evc-i āsumāna iriše ve tıraz-ı ser-efrāz-ı a‘lāmı şarķdan (16) ğarba sāye sala ve şa‘şa‘a-ı şemşīri āfitāb gibi ‘ālem-gīr ola ve hāķ-ı cihān mutī‘-i fermān olup (17) devr-i kamer gibi yedi iķlīimde hūķmi revān ola. **Nazm**

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Medhi ile böyle bir şāhib-hüner şeh-zādenün

Yir yir ey erbāb-ı himmet siz bana tahşīn diñ

¹⁰⁰Yahut kendisine dua ettiğı zaman cevap veren (Neml 62).

¹⁰¹639. varak nüshada mevcut değil.

¹⁰²Yahut kendisine dua ettiğı zaman cevap veren (Neml 62).

Çün mühim olmış durur itmek du‘ā-yı devletin

Eylesün şālīḥ du‘ā ey ḥalḳ siz āmin diñ amīn ve amīn

Cevāmi‘ü’l-Ḥikāyāt (20) Kitābının Dördinci Kısımından Beşinci Bāb ki Ululardan Şadır Olan Du‘ālar (21) Beyānındadır ki Belāya Mübtelā Olduklarında Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a Ne Dimişler ve Ne Tarīḳ ile (22) Du‘ā İtmişlerdür. Çün bābda du‘ānuñ fevā’id ü te’sīrātından bir miḳdār naḳl olunup ḥabl-i metin-i (23) du‘ā-yı temessük idinmege ba’zı mübtelālar belālardan ḥalāş olduğı ba’zı hikāyetler (24) taḥrīrinden fāriğ olduk. Āgāḥ ol ‘ulemā-yı müte’ahḥirinden şöyle menḳūldur ki eger-çi (25) cümle belāya mübtelā olan dermāndelerüñ maḳşūdı du‘ā ile cenāb-ı ‘izzete ‘arz-ı niyāz (26) u ‘ubūdiyyet ile derd-i derūnını i‘lāmdur ve Ḥaḳḳ te‘ālā ḥazreti maḳşūdın her ne lisān (27) ile [edā] eylese aña ‘alimdür ‘ilminden zerre nihān degüldür. Ammā evlā olan budur ki du‘āyı şaḥābe vü tābi‘ (28) ĩnden geḥen dīn ulularının dillerinden şadır olan elfāz [ile] ideler ki anlar da mübāreklik (29) vardır. Pes bu bābda anlardan şadır olan me’sūr niḥe meşḥūr du‘ālar hikāyetlerin (30) getürdük ki belāya mübtelā oldukları vaḳt ol du‘ālar ile du‘ā idüp ḥalāş oldılar. (31) **Hikāyet:** Şālīḥ bin Semmār eydür. Ol vakt ki Ḥaccāc Başra’da bir ‘ālī ḳaşr ve bir büyük (32) sarāy yapıdı. İttifāḳ bir gün Ḥasan-ı Başrī ḥazretleri Ḥaccāc’a geldi. (33) Nazar-ı şerīfi ol sarāya düşicek. Evvelā Ḥaḳḳ subḥāne ve te‘ālāya ḥamd u senā itdükden soñra

[640b] (1) Ḥaccāc’a yüz tūtop ey fāsıḳlardan fāsıḳ bu itdügüñ israf nedür? Melekler saña düşmen (2) oldı ve yir ḥalḳı la‘net eylediler didi ve Ḥaccāc’uñ yanından ḳıḳdı gitdi ve ‘ulemāya (3) Ḥaḳḳ te‘ālā ḥaḳḳı söyleñ ve örtülü tūtmañ ve naşīḥatüñüzi daḥı aşīḳāre idüñ diyü buyurdi. (4) Ol gitdügi gibi Ḥaccāc bu sözden be-ğāyet ‘ār idüp ziyāde ḥışma geldi. Ekşeriyyā ḥadem (5) u ḥaşem ve a‘vān an u enşārı Şām ehlinden idi. Anlara yüz tūtop ey ehl-i Şām Başra (6) ḥalḳından bir kimse gele yüzüme ḳarşu bu aşl söz söyleye revā mıdur ki anı biriñüz men‘ (7) itmeye. Ḥudā ḥaḳḳı evlā elbette öldürin didi ve hemīn cellādı getürdi. ‘Ādeti üzere (8) naḫfı döşedi ve tīğini ḥāzırladı. Andan emr itdi ki Ḥasan-ı Başrī’yi getüreler. Öñine (9) varırken āheste āheste dudağın depredürdi. Öñine varduğı gibi Ḥaccāc aña bir na‘ra (10) urup emr itdi. Hemān şimdi kılıç ile naḫfuñ yüzini kızıl saḫtiyān rengine döndersünler (11) didi. Ḥasan-ı Başrī daḥı nerm ile aña

söylenüp va‘z u naşihate başladı. Hiç tazarru‘ şüretin (12) tutup müdāra yüzinden mizācına muvāffık söz söyleyeyin demek itmedi. Haccāc cellāda buyurdu. (13) Naţfin kaldırdı kılıcın kınına şaldı. Hasan-ı Başrî hâzretleri tırmayup rif‘at ile naşihat (14) u va‘z ider idi. Aña degin ki az geçmedin Haccāc’uñ dil-i āhenini mum gibi yumşayup ağlamağa (15) başladı. Emr itdi ki ta‘ām getürdiler. Hasan-ı Başrî ile ta‘ām yimege başladı. Ta‘ām yidükden (16) sonra ‘ādetlerince ğāliye vü gül-lāb getürdiler. Hasan-ı Başrî hâzretlerinüñ yüzine Haccāc kendi (17) eliyle saçdı ve andan ‘özrlr diledi ve i‘zāz u ikrām ile gönderdi. Bu kerre iḥbābı yanlarına (18) varıcaḳ. Haccāc’uñ ğazabından sonra bu hikāyet olınan luţflara ba‘iş ne oldu diyü şordılar. (19) Hasan-ı Başrî hâzretleri eytdi. Yanına ibtidā girdüğüm gibi bu du‘āyı okudum. Haḳḳ subḥāne ve te‘ālā beni (20) anuñ şerrinden şakladı. Hışm u ğazabın hilm u germe mübeddel eyledi diyü buyurdu. Ol du‘ā budur (21) **Yā ğıyāşî ‘inde da‘vetî**. Ya‘nî yā çağırduğum vaḳt baña meded idici Allāh **Yā ‘uddetî fi hemmî ve kürbetî** yā ğamum(22) ve ğuşşam vaḳtinde yarağum ve şıgıncacağum olan Allāh **Yā şāḫibi fi şiddetî** yā buñum zamanında eşüm (23) yoldaşum **Yā veliyye ni‘metî** yā ni‘metüm ve rızḳum virici olan **Yā İlāhi ve ālihi ābā’i İbrāhîm ve İsmā‘îl (24) ve İşḫaḳ ve Ya‘kûb ve’l-‘ebsāṭa ve Mûsâ ve ‘İsâ ve yâ Rabbe’n-nebîyyîne ecma‘îne** ve yā benüm ilāhum ve ata (25) larımuñ dedelerimüñ ilāhi ve İbrāhîm peygamberüñ ve İsmā‘îl peygamberüñ ve İşḫaḳ peygamberüñ ve Ya‘kûb (26) peygamberüñ ve torunlarınıñ ve Mûsâ ve ‘İsâ’nuñ ilāhi ve yā götüri peygamberlerüñ Rabb’i **Ve yâ kef hâ yâ ‘ayn şad (27) ve tâhâ ve yâ sîn celle ‘alâ Muḥammedin ve ālihi’t-tâhirîne ve’rzuḳnî meveddeten ‘inde’l-Haccāce ve ḫayrahû va’şrif ‘annî (28) ezâhu ve şerreḫû bi-raḫmetike yâ erḫame’r-rāḫimîn kâf hâ yâ ‘ayn şaduñ ve yâ tâhānuñ (29) ve yâsinüñ Rabb’i** hâzret-i Muḥammed salātu ileyh ya‘nî raḫmet ile daḫı âl-i tâhirînine (30) raḫmet u magfîret eyle ve Haccāc’a beni sevdür. Baña ḫayrın rûzî kıl ve benden şerrini ve ezāsını (31) def‘ it. Kendü merḫametüñ ile yâ raḫm idenlerüñ raḫm idicisi olan Allāh. **Hikāyet:** Ebû Ca‘fer-i (32) Mañşûr bir vaḳtde Emîr İsmā‘îl’e ğazaba gelüp ḫabs buyurdu. Üzerine müvekkil ḳoduğı kimesneler anı (33) zindāna alup giderken gördiğı bir dîvār üzerinde bu du‘ā yazılmış. **Yā veliyye fi ni‘meti ve şāḫibi**

[641a] (1) **fi vaḫdeti ve ‘uddetî fi kürbetî** ma‘nāsı yā benüm ni‘met vaḳtinde velîm olan Allāh yalūñuzluğumda (2) mûnisüm olan Allāh te‘ālā ğuşşam zamānında yarağum ve şıgıncacağum olan Allāh te‘ālā dimekdür. Bu du‘āyı (3) ezberledi. Muttaşıl buña meşğûl

oldı. Az zamānda Һabsden Һalāş oldu. Şoñra Һaşd ile (4) ol dīvār yanına vardı ki bu du‘āyı gördi Һiç birinde aşlā bu yazınuñ aşlı (5) yok. Pes bildi ki bu ma‘nā kendüye telkīn-i İlāhī imiş ki gözine dīvārda yazılmış görünmiş. **Nazm:**

[Fe‘ ilātün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilün]

Һaққ’uñ astar-ı Һaybı altında

Niçe genc-i ‘ulūm medfūndur

Çāresüzler tedārükinde anuñ

Luţfı Һadd ü Һaşırdan efzūndur

Һikāyet: Velīd bin ‘Abdu’l-Melik Һalīfe iken Şām’dan Medīne begi Şālīh (8) bin ‘Abdu’llāh’a mişāl gönderüp Һazret-i ‘Alī rağiya’llāhu te‘ālā anhuñ oğlu Һazret-i Һüseyn’uñ oğlu (9) Һasan’ı rağiya’llāhu te‘ālā anı Һabsden çıkarasın ve Mescid-i Nebevī’nüñ önünde yüz tāziyāne (10) urasın ve bir gün orada ayağın tırkurasın. Bu zilletle tura tā Һalāyık göreler diyü emr itdi. (11) Pes Şālīh dağı anı mescide ilettdi. Һalk cem‘ oldılar. Şālīh minbere çıkdı ki aña gelen mişāl (12) Һalka okuya. Aña ta‘zīm itdiler. Bu aralıkda Zeyne’l-‘Abidīn Һasan’uñ yanına vardı eytdi. Ey (13) ‘amm oğlu Һarındaş Һaққ te‘ālāyı du‘ā-yı ferc ile yād itseñ şu zālimlerüñ şerri senden def‘ olsa ne Һasan (14) rağiya’llāhu ‘anı ol du‘ā Һangıdur didi. Zeyne’l-‘Abidīn Һazret-i rağiya’llāhu anı budur didi. **Lā ilāhe illa’llāhu’l- (15) Һakīmu’l-kerīmu lā ilāhe illa’llāhu’l-‘aliyyü’l-‘azīmu subḥāna’llāhu rabbi’s-semevāti ve Rabbi’l- (16) arşı’l-‘azīm ve’l-Һamdü li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn.** Ma‘nāsı Һakīm u kerīm u ‘alī vü ‘azīm Allāh te‘ālādan Һayrı (17) ilāh yokdur. Tenzīh iderin ol ilāhī cümle naķāyışdan ki cümle göklerüñ ve ‘arş-ı ‘azīmüñ Tañrısıdur (18) ve Һamd ol Allāh’a ki yetmiş iki biñ ‘ālemüñ Rabbi olan Allāh’dur dimekdür. Һasan bu du‘āyı okıyınca (19) Şālīh minberden indi. Һasan’uñ yüzine bakıp utandı ve bī-iḥtiyār ağladı. İndi ki (20) Һasan’uñ Һalini şöyle koñ tā ben emīrū’l-mü’miñine bī-günāh idüğini bildireyim didüğinden (21) vazgeçe didi. Hemīn bir nāme yazup Velīd’e gönderdi. Velīd mektübü okuyup añladuқdan şoñra (22) Һasan’ı şalıviresiz diyü mişāl gönderdi. **Һikāyet:** ‘Abdu’llāh bin Aḥmed-i Başrī eydür. Bir (23) vaқtde Һāyet Һaste oldum. Şöyle ki gün geldükçe benüm za‘afum artar

idi. Hattâ ki tabîbler benüm (24) marâzuma ‘ilâç itmeden ‘aciz u fûrû-mânde oldılar. Her ne ki devâ eylediler ise baña dâ’i olur (25) idi. Kendümden me’yûs oldum. İttifâk Ebû Muhammed-i Tüsterî’nün aḥbârlarından bir kimesne benüm ḥastece (26) olduğum dirilmiş. Hâlim u ḥastelügüm su’âl idigeldi. Baña didügi her bâr Ebû Muhammed ḥaste olsa (27) bu du‘âyı okurdı didi. **Allāhumme’şfinî şifâ’ike ve dâvini bi-devâ’ike ve ‘afinî min belâ’ike.**¹⁰³ İmdi şol (28) her kimesne ki pāk-ı i’ tîkâd birle bu du‘âyı okursa anuñ ‘illeti şîḥḥate mübeddel olur didi. (29) Ben daḥı işbu du‘âyı okumağa mübâşeret idüp mülâdemet itdüm. Hakk subḥâne ve te‘âlâ ḥazretleri (30) bu du‘â berekâtında ben kûluna şifâ-yı ‘acil erzâni eyledi. **Hikâyet:** Getürmüşlerdür ki (31) Mûsâ bin Ca’fer Şadık ide ki sâdât-ı ‘uzâm ve evlâd-ı resûl-ı ekrem içinde ziyâde zühd (32) ile meşhûr u ârâste bir kimesne idi. Emîrû’l-Mü’mînîn Hârûn er-Reşîd ile mâ-beynlerine (33) bir muḥâlefet düşdi. Bu sebeb belki bir gün Hârûn er-Reşîd aña siz söyle gümân idersünüz ki

[641b] (1) ḥazret-i peygamber şalla’llāhu te‘âlâ ‘aleyhe ve sellem yakın olasıd didi. Mûsâ belî eyledür didi. (2) Anuñ’çün sizler ‘ammi oḡlanlarısız. Ceddünüz Ḥazret-i ‘Abbâs’dur. Farazâ peygamber sizlerden kız (3) almalu olsa evlâd-ı ‘ammişiz şer’en câ’iz degüldür. Zirâ resûlu’llāh (4) şall’llāhu te‘âlâ ‘aleyhe ve sellem ceddümüzdür. Biz kıızı evlâdıyuz. Anuñ maḥremiyüz ammâ sizler (5) nâ-maḥremisiz. Pes biz sizden yakın olmuş ol kadar didi. Hârûn er-Reşîd buradan (6) mülzem olıcaḡ döndi. Başdan siz kendünizi zürriyet-i resûlu’llāhdan şayarsız. Evlâd-ı resûl (7) üñüz dirsini. Siz ḥod ḥaḡḡatden Ḥazret-i ‘Alî evlâdısız. Evlâduñ nesebde nisbeti (8) atayadur. Anaya degüldür. Ḥazret-i peygamber şalla’llāhu te‘âlâ ‘aleyhe ve sellem atañuz degüldür. Belki (9) anañuzuñ atasıdur. Böyle yâ siz niçe zürriyetden olursız didi. Mûsâ bizüm [zürriyetden] olduğumuz (10) hem âyet ile şâbitdür ve hem ḥadîş ile şâbitdür. Ammâ âyet ile şâbit olduğu **E’uzu bi’llāhi mine’ş-şeyṭāni’r-** (11) **racīm ve min zürriyetihi Dâvude ve Süleymâne ve Eyyübe ve Yūsufe ve Mûsâ ve Hârüne ve ke-zâlike** (12) **neczi’l-muḥsinîn. Ve Zekerıyyâ ve Yahyâ ve ‘İsâ ve İlyâs ve kullün mine’ş-şaliḥin.**¹⁰⁴ Kelâm-ı Qadîm içinde ‘İsî (13) peygamberi İbrâhim zürriyetinden şaydı. Ma’a ḥazâ ittifâk bunuñ üzerinedür ki Ḥazret-i ‘İsâ (14) peygamber ‘aleyhi’s-selâmuñ atası yoḡdur. Anası Meryem ‘aleyhi’s-selâmdur. İbrâhim (15) ‘aleyhi’s-selâm

¹⁰³ Allah’ım beni şifanla şifalandır ve belalarından muaf tut.

¹⁰⁴ Zürriyetinden Davud’u, Süleyman’ı, Eyyub’u, Yusuf’u, Musa’yı ve Harun’u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriya’yı, Yahya’yı, İsa’yı, İlyas’ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerdendi (En’am 84-85).

zürriyetindendir. Ol ecelden Hazret-i İbrâhim zürriyetinden sayıldı. Oğlu (16) dağı zürriyet-i İbrâhîm'den sayıldı. Ammâ zürriyeti ile şâbit olduğu Hakk subhâne ve te'âlâ benî (17) Bahrân Naşârâsı ile mübâhale kıssasında buyurduğu **Fe-men hâcceke fîhi min ba'îdi mâ câ'eke** (18) **mine'l-ilmî fe-şul te'âlev ned'u ebnâ'enâ ve ebnâ'ekum ve nisâ'enâ ve nisâ'ekum**.¹⁰⁵ (19) Bu âyet-i kerîmesi nâzil olıcağ hazret-i resûlu'llâh şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhe ve sellem Faţîmatü'z- (20) Zehrâ'yı ve Hasan'ı ve Hüseyîn'i rıdvâna'llâh te'âlâ 'aleyhim ecma'in çağırdular. Anlar ebnâ (21) makâmında olmasalar hiç çağırurlar mıydı didi. Hârûn er-Reşîd sâkit oldu. Ammâ Mûsâ (22) be-gâyet müteğayyir oldu. Mûsâ dağı kodı Medîne'ye gitdi. Anda ikâmet itdi. Dostlarından (23) bir cemâ'at Mûsâ'ya didi ki şavâb budur ki Medîne'de тұrmayasız. Varup bir yirde muhtefî olasız (24) ve Hârûn'ın şerrinden emîn olasız. Mûsâ güldi elin kaldırdı. Ben du'â ideyin sizler (25) âmîn diyün didi. Anlar âmîn didiler. Ol bu vech ile du'â itdi. **Allâhumme leke'l-hamdu hakkâ** (26) **istihkâkike 'urrini'z-zâlime 'ammâ va'adtehû fi 'arrifnî mâ va'addete bi-icâbetehi'l-muzaţţira** (27) **inneke zu'l-fazlî'l- 'azîm ve'l-mine'l-kerîm yâ Hannânu yâ Mennânu yâ Bedî'a's-semevâti ve'l-arđi**. Çün bu du'â (28) oldu tağıldılar. Yarındası Hârûn er-Reşîd'ün vefâtı haberi geldi ve anuñ şerrinden emîn (29) oldu ve bu du'âda ihtilâf-ı nesh vardır. Aşl nüshada vâkı' olan be-gâyet sakîmdür. Pes (30) mügayyerü'l-kelimât yazılmağın biz dağı ol sebebeden intiḥâb idüp Cevâmi'ü'l-Hikâyât (31) içinde yazılardan yazduğ. Şihḥati cihetinden bu ihtiyâr olındı. **Hikâyet:** Getürmüşlerdür (32) Emîrü'l-Mü'minîn Hazret-i 'Alî raḍîya'llâhu te'âlâ anha gelüp şiddet-i ḥâl ve kılllet-i mâl ve keşret-i 'ıyâlden (33) şikâyet eyledi. Emîrü'l-Mü'minîn 'Alî aña istiğfârı çok eyle diyü buyurdu.

[642a] (1) Nite-ki Hakk subhâne ve te'âlâ Qur'an'da **Ve şul tustağfiru Rabbekum innehû kâne gaffâran ve yursilî's-** (2) **semmâ'e 'aleykum midrâren ve yumdidkum bi-emvâlin benîne**¹⁰⁶ diyü buyurdu (3) didi. A'rabî gitdi. Bir müddetden sonra gene Hazret-i 'Alî'ye gelüp A'râbî yâ emîrü'l-mü'minîn (4) ol zamândan berü çok istiğfâr itdüm. Ammâ eşeri zâhir olmadı didi. Anlar da (5) meger sen istiğfâr nedür bilür misin ola didi. A'rabî didi emîrü'l-mü'minîn kerem idüp (6) baña öğretseñüz kemâl-i luḥfûñuzdan ba'id degül idi. Emîrü'l-Mü'minîn 'Alî keremu'llâhi vechehû (7) ḥâliş-i niyyet ve

¹⁰⁵Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım." (Âl-i İmrân 61).

¹⁰⁶Dedim ki: "Rabbinizden bağışlama dileyin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır. (Bağışlama dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın. Sizi mallarla, oğullarla desteklesin." (Nisa 10-11).

şadık-ı i'tikād ile kendü halıkuña mu'ti' olup tamām niyāz u huzūr-ı kalb ile (8) bu du'âyı okı ki istiğfār budur didiler. **Allāhumme inni estağfiruke bi-kulli zenbin bihî ci'tü ev** (9) **qaddemtü 'aleyh kârihen ev ta'ifen sebeķan 'ilmüke bihî yâ sahibî 'inde şiddeti yâ münisi fi vahşeti** (10) **yâ hâfizî fi ğurbeti yâ veliyyî fi ni'meti yâ kâşifi fi kurbeti yâ mesma'î fi da'veti** (11) **yâ raḥimî fi 'uşreti yâ ilâhi bi't-taḥkiki yâ rükniye'l-veşika yâ câriye'l-lasika mevlâye's-şefika yâ Rabbe'l-** (12) **beyti'l-atiki aḥricnî min ḥalika'l-maziki ilâ si'ati't-tariki Allāhumme ferriḥ 'anni kulli ğammin ve hemmin ve aḥricnî** (13) **min kulli ḥuznin ve kerbin yâ farice Allahüme ve yâ kâşife'l-ġammi ve yâ munzile'l-katri ve yâ mucibe da'veti'l-** (14) **muẓarrine ve yâ Raḥmanu'd-dünyâ ve raḥimü'l-âhireti şalli 'alâ Muḥammedi'n-nebiyye ve âlihi't-tayyibîn ve ferric 'annî mâ qad zâķa** (15) **bihî şadrî ve'ile ma'âhü şabrî ve қallet fiḥi ḥiletî ve za'ufet lehü kuvvetî yâ kâşife kulli zarrin ve beliyetin ve 'âlime kulli** (16) **sırrin ve ḥafiyetin yâ erḥâme'r-raḥimîn üfevizzü emrî ilâ'llâhi inna'llâhe başîrun bi'l-'ibâdi ve mâ tevfiķi** (17) **illâ bi'llâh 'aleyhi tevekkeltu ve huve Rabbü'l-'arşı'l-'aẓîm. A'râbî eydür. Çün ḥazret-i Emîrü'l-Mü'minîn** (18) **'Alî keremu'llâh veche ḥazretlerinden bu du'âyı öğrendüm. Âferide-kâr-ı 'âlem'e bu tarîķ ile istiğfâra** (19) **meşgûl oldum. Hudâ-yı 'azze ve celle andan soñra baña ğinâ kapusın açdı ve 'usret u muẓâyakadan** (20) **ḥalâş oldum. Hikâyet:** Yaḥyâ bin Süleymân eydür. Şikât-ı 'ulemâdan işitdüm. Rivâyet (21) olunur ki Ya'ķûb peygamber şalavâtu'llâhi 'aleyh binebihi ve 'aleyhe zamânında Ḥazret-i 'Azrâ'il 'aleyhi's-selâm (22) Ḥazret-i Allâh te'alâdan izniyle taleb eyledi ki gelüp Ḥazret-i Yaķûb 'aleyhi's-selâmı ziyaret (23) eyleye. Ḥaķķ tea'lânuñ izin şerefiyle gelüp beytü'l-aḥzânında ziyaret eyledi. Yaķûb 'aleyhi's-selâm (24) Ḥazret-i 'Azrâ'il 'aleyhi's-selâmı gördügi gibi didi ki ol Hudâ ḥaķķı çün ki kullarınıñ cânını (25) almağa seni müvekkel eylemişdür Yûsuf'un rûḥını ķabẓ itdügi didi baña ḥaber vir didi Ḥazret-i (26) 'Azrâ'il 'aleyhi's-selâm yok olmadum. Ammâ dilerseñ saña bir du'â öğredeyin. Ol du'âyı okıyup (27) tazarru' ile cenâb-ı 'izzetden her ne ḥâcet dilerseñ maķbûl olur didi. Ḥazret-i Ya'ķûb 'aleyhi's- (28) selâm luṭfdur diyü firāvân minnetler eyledi. Ḥazret-i 'Azrâ'il dâ'im bu du'âyı okı. Huşûl-ı maķâşıduña (29) vesile eyle didi. **Yâ zâ'l-ma'rûfi'l-lezi lâ yenķatı'u ebeden ve lâ yaḥşibu ğayruhu.** Ḥazret-i Ya'ķûb (30) bu du'âyı vâfir okudı. Ol gice henüz şubḥ tülû' itmemiş idi ki meşâm-ı cânına Yûsuf'un gönlegi ķo (31) ḥusî irişdi. **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki bir kimesne Ya'ķûb peygâmbere şalavâtu'llâhi 'aleyh (32) binebine 'aleyh ḥazretlerine ḥitâb idüp didi ki ey Hudâ'nuñ

peygamberi kıaddũn hĩrzāna kıaddũn za‘ferāna (33) dõnmĩş. Mũbārek gözũn āyĩnesine boz ve ğubārlar oturmĩş. Bu ne ğaletdũr didi. Ħāzret-i

[642b] (1) Ya‘ķũb ‘aleyhi’s-selām eytdi. Ğam çokluĝı ‘õmr uzunluĝı bu ğey’ete diyũ kodı. (2) Ol kimesne daĝı anlara bu du‘āyı õĝretti. **Allāhumme ic‘al lĩ min kulli hemmin fercen ve min kulli kerbin (3) ve neveyyin maĥrecen faĝfĩrlĩ zunũbĩ ve şebbit recāke fĩ ķalbĩ va‘ķaķ‘hũ ‘ammen sivāke (4) ğattā lā yekũne recā’ĩ illā iyyāke.** Ħāzret-i Ya‘ķũb bu du‘āyı niķe vaķt mũvāzemet eyledi. Ħaķķ te‘ālā (5) ğāzreti anı Yũsuf peygamberũn fĩrāķı eleminden ğalāş eyledi. Ħāzret-i Ħasan-i Başrı ķudũs-i Allāh (6) sırru’l-laťĩf buyururlar ki eger bir kimesne belādan ta‘ziye olına idi āl-i Ya‘ķũb peygamber taĝrib oluna (7) idi ki seksan yıl ķahr-ı ‘anāda ve zecr-i belāda ve renc-i hicrānda ve ğũzn-i beytũ’l-aĥzānda oldılar. (8) **Ħikāyet:** Dirler ki bir ğũn Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām Ya‘ķũb’a geldi şalavātu’llāhĩ te‘ālā benĩnen (9) ‘aleyh ve ‘aleyhĩm ecma‘ĩn. Yā nebiyyu’llāh te‘ālā ğāzretlerine tazarru‘ u ibtihāl ile kendũ ğācetiĩni ‘arz eyle ki (10) tevķĩ‘ icabet-i ğaķķ ile muvaķķa‘ olasın didi ve hemĩşe bu kelimeyi lisānuĩndan dũşũrme didi. (11) **Yā ķeşĩrũ’l-ğayr ve yā dā’ime’l-ma‘rũf.** Ħāzret-i Yaķũb ‘aleyhi’s-selām ķũnki tĩĝ-i zebānĩnı bu du‘ā gevheryle (12) tarşĩ‘ eyledi. Ħaķķ te‘ālā ğāzret daĝı hemĩşe yād ittũķķe āña bu nidā ile feryād irişdũrũrdi. (13) Vaĥy-i Rabbānĩ inũp yā Ya‘ķũb sen ki baña bir du‘ā ile ķaĝırdũn. İmdi oĝluñ her ğũn (14) cām-ı fenā iķse ve her ğũn cāme-i fenā geyse bu du‘ā berekātında anuñ arķasına ĩrādet-i (15) ğuyũt ķabāsın geydirũrdũm diyũ buyurdi. **Ħikāyet:** Tefāsĩr kitāblarında ğetũrmĩşlerdũr ki (16) ķũn Ħāzret-i Yũsuf şalavātu’llāh ‘aleyh bĩnebĩne ve ‘aleyh meşĥũr olan ũzerine ķāh-ı siyāh belāsına (17) ğiriftār oldu. Bundan be-ĝāyet tarıldı. Ol vaķt Rabbũ’l-‘ālemĩn tarafından Cebrā’il (18) ‘aleyhi’s-selām ğelũp āña bu du‘āyı õĝretti ki buña meşĝul olasın tā ki Ħaķķ subĥānehu ve te‘ālā bu belādan ferec-i mũyesser eyleye. Du‘ā budur: **Allāhumme yā şarĩĥa’l- mustaşriĥĩne ve yā ĝıyāşe’l-mustefişĩne (20) ve yā mũferrice kerbi’l- mekrũbĩne ķad terā ĥālĩ ve ta’rifũ ve meķānĩ ve lā yaĥfa ‘aleyķe şey’un min emrĩ ic‘al lĩ (21) ferecen ve maĥrecen bi-raĥmetike yā erĥame’r-rahimĩn.** Ħāzret-i Yũsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ ķuyı iķinde meşĝũl olduĝı bu du‘āyı (22) itdiĝin İmam Nāsırũ’d-dĩn Nesāyĩ Cāmi‘ũ’l-Kebĩr adlu kitābında ki tefāsirden bir tefsĩrdũr anda zıķr (23) ider ve İmam Necme’d-dĩn Nesefĩ daĝı Teysĩr adlu tefsĩrinde Ħāzret-i Yũsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ meşĝũl olduĝı (24) bu du‘ā idi diyũ zıķr ider. **Allāhumme yā fārice’l-hemmi ve yā ķāşife’l-ĝammi ve yā menzile’l-ķaťrı ve yā mucĩbe (25) da‘veti’l-mużťtarĩne ķad terā ĥālĩ**

ve ta'rifü mekânî ferric anni mâ anâfihi bi-raḥmetike yâ erḥamu'r-raḥimîn. Ve bir rivāyetde (26) daḡı Ḥazret-i Yūsuf'uñ du'āsı budur dirler. **Allāhumme yâ kāṣife kulli kürbetin ve yâ mucıbe kulli da'vetin ve yâ cābire** (27) **kulli kesirin ve yâ müyessire külli 'asirin ve yâ şāḥibe kulli ġaribin ve yâ münise kulli vaḥīdin ve yâ lā ilāhe illā ente subḥāneke** (28) **es'eluke en tec'ale lî ferecen ve maḥrecen yâ erḥamene'r-raḥimîn.** Bu rivāyetler birbirine muḥālif degüldür. (29) Cā'iz ki Ḥazret-i Yūsuf 'aleyhi's-selām üçini daḡı okurdu ola. Beher-ḥāl bu du'ālaruñ üçi de (30) yirlerinde muzāyıkalardan ḥalāş olmak için zālimler ve kāfirler şerlerinden emîn olmak (31) için okınsa mücerrebdür. Bi-izni'llāh te'ālā ḥalāş olur. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Ḥazret-i Yūsuf aleyhi's-selām (32) zindānda iken bir gün Cebrā'il yanına geldi. Ey pāk bu cāy-ı nā-pāk senüñ yirüñ degüldür. (33) Bu belā menzili ve 'anā meskeni bed-girdārlar maḥbesidür. Sen bunda n'eylersin didi. Ḥazret-i Yūsuf aleyhi's-selām didi.

[643a] (1) Heb ḥāl ma'lūmuñuzdur. Ben saña ne diyeyin? Ammā kerem ile baña bu du'āyı öğret ki anı okuyayum eyle (2) bu ḥabs belāsından baña ḥalāşlık vire idi didi. Ḥazret-i Cebrā'il 'aleyhi's-selām daḡı bu du'āyı öğretti. (3) **Allāhumme yâ şāhiden ġayra ġā'ibin ve yâ kariben ġayra ba'idin ve yâ gāliben ġayra maġlūbin ic'al lî min emrî** (4) **ferecen ve maḥrecen ve'rzuknî min ḥayṣu lā yaḥtesib.** Ve ba'zı rivāyet vārid olmuşdur ki Ḥazret-i (5) Cebrā'il 'aleyhi's-selām Yūsuf peygāmbere didi ki her kāh ki ḳalbūne bir ġam āteşi yol bula. Bu du'ānuñ āb-ı (6) nābı ile anı söyindür. Ol du'ā budur. **Allāhumme ic'al lî min kulli mâ ehemmenî ve aḥzenenî min emri dünyāye ve** (7) **āḥireti ferecen ve maḥrecen ve'rzuknî min ḥayṣu lā yaḥtesib va'ğfir lî zunūbî ve ṣebbit recāke** (8) **fî ḳalbî va'ḳta'hu mimmen sivāke ḥattā lā ercū aḥaden ġayreke.** **Hikāyet:** (9) Ebū Sa'id-i Biġāl eydür. Bir vaḳtde Ḥaccāc'uñ ḥabsinde idüm. İbrāhim Temīm daḡı bizüm ile bile (10) idi. Ḥabs-ḥāne içinde maḥbūs idi bir gün bir ādem gönderdiler. Ḥabs itdiler. Aña su'āl (11) itdüm ki senüñ habsün sebep ne oldı didüm. Bir gün bu ḥarīf namāzı çok kılayar. Şāyed ki (12) Ḥavāricden ola diyüp tıtdılar. Ben şevāb tāt baña vebāl oldı. Hemān bu bahāne ile beni (13) tutup götürüp ḥabs itdiler. Biz anuñ ile sözi söyleşürken vaḳt-i ġurūb-ı āfitāb idi. (14) Gördük ki zindāna bir simāsı şalāḥ üzerine beşeresi nūrānî kimse getürdiler. Hemişe ḥaḳıḳat de (15) 'iffet ü diyānet āşarı gün gibi hüveydā idi. İçerü girdüğü gibi bize selām virdi. Biz daḡı (16) selāmını alduḡdan soñra aña ey bīrāder bunda sen daḡı niçe düşdüñ ki bu ḥabsün icābına (17) sebep ne idi didük. Ben de şöyle añladın ki beni Ḥavāricdendür diyü gümān itdiler. Bunuñ birle (18) bu

töhmekten müberrâyın ki hergiz Havâric tã'ifesiñe varup anlar ile muşahâbet bile itdüm. (19) Bir pâre şu istedi ki âb-dest ala getürivirdiler. Âb-dest alup dört rek'at namâz kıldı. (20) Tamâm huzû' u huşû' üzerine cümle âdâbın ri'âyet itmek ile namâzın kılduğdan soñra el (21) kaldırdı ve böyle du'â itmeğe başladı. **Allāhumme inneke ta'lemu isā'etî ve zulmî ve isrârî** (22) ve **i'lānî Allāhumme lem ec'al leke veleden ve lâ şāhibeten ve lâ nidden ve lâ kufuvven fe-in tû'azzib fe-innî 'abdün** (23) **muznibun ve in tağfir fe-inneke'l-gāfûru'r-raḥîm Allāhumme innî eş'eluke yā men lâ** (24) **yuğallithû keşretü's-şā'ilü ve yā men lâ yeşğaluhu sem'un 'an sem'in ve yā men lâ yübrimuhû ilhāhu'l-mülhîne en tec'ale lî fi sâ'atî** (25) **hāzihî ferecen ve maḥrecen min ḥayşu lâ ercû ve men ḥayşu lâ ahtesib ve huz lî bi-kalbi** (26) **'abdike'l-ḥuccāci ve semî'ihî ve başarihî ve lisānihî ve yedihî 'annî fe-inne kelbehû ve nāşiyete bi-yedike** (27) **ey Rabbî ey Rabbî ey Rabbî**. Bunu birbiri ardınca bir niçe kez eytdi bu du'âyı okıdı. Dahı okuyup (28) tırdı. Gördük zindân kapısı açıldı ol âdemi istediler. Hakk te'âlâ size dahı ḥalâş (29) erzānî müyesser ide diyüp bize du'â idüp vedâ' idüp çıkdı gitdi. Soñra işitdük (30) âzād itmişler. İmdi hemîn ol sâ'at okıduğı du'ānuñ te'sirini fi'l-ḥāl müşāhede (31) eyledük. **Hikāyet:** Ebû's-Serâyâ eydür. Benüm 'âdetüm bu idi ki tenhâca Rûm memleketine giderdüm (32) ve fırsat gözedürdüm ve 'ale'l-gāfle bir kûyı başardum. Kâfirlerinüñ kimin öldürürdüm ve kimin (33) esir iderdüm ve bağlayup alur giderdüm. Bir gün gene 'âdetüm üzerine bir cânibe gitmiş idüm.

[643b] (1) Bir anuñ gibi şikâr niyyet itmiş idüm. İttifāk uyku ğafleti başuma ğālib oldı. Ben dahı bir ağaç (2) dibinde yatdum uyudum. Nā-gāh bir kimesne beni uyandurdu kalkdum. Gördüm zeber-dest müsellaḥ kâfir (3) yaprak üzerüme almış tıruyorken baña ḥiṭâb idüp didi ki ey A'rābî seni uyurken (4) öldüreyüm didüm idi. Gördüm erlik degül gene öldürmeyüp uyandurdum. Tıur senüñle kankı (5) silāḥ ile dirseñ uğraşalum. Eger sen yigin gelürseñ beni öldüreyin ben yigin gelürsem seni (6) öldüreyin didi. Ben dahı fikr itdüm gördüm ki eger ben ol kâfir ile silāḥ uğraşursam (7) nā-gāh baña bir kılıç ura bir zaḥm ile beni helāk ide dahı didüm ki yok er ile itmeyelüm hemān (8) yarağlarumuzu bırağup senüñ ile güreş tıuralum. Başan başanı öldürsin didüm. Hoş (9) yarağlarumuzu bırağup birbirümüz ile tıutışduğ. Hiç tıayanmadı hemān ol ḥamlede (10) yire urdı. Şöyle öldürmeğe. Bir kürbe öninde mûşa döndüm. Kendümden ḥayāt (11) ümîdini kesdüm. Ğayrı çäre kalmadı gönlümden Hakk Te'âlâ ḥazretine niyâz idüp (12) bu du'âyı okudum. **Allāhumme innî eşhedü enne kulle mevcûdın mimmâ düne 'arşike ilâ** (13)

ķarārī'l-arzine bāṭılun ğayren vechike'l-kerīm. İşbu du'āyı ben okudum řol hālet-i ıztırāb (14) içinde iken ki kāfir sīnem üzerine çıkup iki eli ile beni muħkem boğmış idi. Ben daħı (15) bī-ħūř olmuşum bir sā'atden řoñra 'aqlum başuma geldi. Gördüm kāfir yanumda ölmüş yatup (16) şışmış gitmiş. Hiç niçe olduĝın ve nice öldüĝin bilmedüm. Hemān yokdur bilmedüm ki du'ā đarbına (17) uğradı. İřhaķ bin Dāvud eydür. Ben bu du'āyı ezberledüm. Ziyāde mücerreb buldum. Anda sırr- 'aẓim (18) müřāhede itdüm. Her kimse ki tazarru' u niyāz ile her ne dil ile olursa olsun bir buñ (19) deminde söylese veyā okısa bilā-şübhe ol buñdan ħalāř olur. şartı hemān cān u dil (20) ile Hāķķ subhānehu ve te'ālā ħazretine teveccüh-i ķāmil ile okımaķdır ve Türkice ma'nası daħı (21) beyān idelüm. Bi'llāh taħķīķ-i řehādet iderin ki tā 'arřuñdan yirlerüñ ķarār-ĝāhına (22) varıncaya dek her mevcūd olan senüñ zāt-ı kerīmüñden ğayrısı bāṭıldur. Ħayyiz-i 'ademde (23) dūr dimekdür. şimdiye deĝin zıķr olınan ħikāyetlerden münfehim olan oldur ki bir kimesne (24) belā vü miħnet zamānında řol ħabl-ı menīn ki şartılar ile olan da'vāt řālīhādur aña (25) yapışsa Hāķķ te'ālā ħazreti kemāl-i kereminden ol kimesneyi meķārihden řaķlar imiş. (26) Her ķanĝı du'ā olına ki anda Hāķķ te'ālā ħazretlerinüñ anda esmā'-i řerīfesine zıķr olınsa kiřinüñ (27) murādı ħuřūline kāfidür. Hemān 'ibret oldur ki řıdķ-ı 'azīmet ve ħulūř-ı niyyet ile du'ā itmek (28) ola. Anuñ içün Bāyezīd-i Biřtāmī ħazretlerine bir kimse geldi. Su'āl itdi ki sulṭānu (29) ism-i 'aẓam nedür didi. Bāyezīd-i Biřtāmī ħazretleri daħı ol ādeme ħiṭāb idüp didi ki (30) ism-i 'aẓam demek Ħazret-i Allāh'uñ ulu adı nedür dimekdür. İmdi Ħazret-i Allāh'uñ ĝerçek (31) adı nedür baña sende diyüvir didi. İmdi biline ki Hāķķ Te'ālā'nuñ cümle adları uludur (32) diyü buyurdılar. **Cevāmi'ü'l-Ħikāyāt Kitābınuñ Dördinci Kısmından Altıncı Bāb ki Ħūb u Mübārek** (33) Fāllardur ve Ol Fāllaruñ Te'siri ve Niřānları Beyānındandır. Zıķr olur.

[644a] (1) Āĝāh ol 'ulemā vü ħükemā fāllar tutmaĝı öĝerler ve řerī'atde daħı makbuldür. Peyĝamberümüz ħātemü'n- (2) nebiyyīn Muħammed Muřtafā şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem fālī severlerdi. Ammā kem ṭıyereyi sevmezler idi. (3) Ṭıyere oldur ki eyyām-ı cehāletde ya'nī daħı resūlu'llāh mab'ūs olup dīn-i İřlām (4) zuhūr itmezden evvel 'Arabuñ bir 'ādeti var idi. Kaķan bir yire gitmeĝe çıkduķları ĝün (5) saĝ yanlarından bir ķuř ötse hiç anı uğur tutmazlar idi. Belki řüm 'add iderlerdi. (6) Ħattā ki her kaķan sefere gitmek ķařdları olsa bu ķorķudan ötüri ķuřları yirlerinden (7) yuvalarından ürküdürler idi ve ırāķlara ķovarlar idi. Pes ṭıyere diyü ol sefere (8) çıkduķları vaķt saĝ yanlarından ķuř ötmeĝe řüm tutmaĝa dirler. Bunı resūlu'llāh ħazreti

(9) nehy itmişler idi. Anuñ'çün bir hadîs-i şerîfde **Ākırrū et-tuyūra 'alī vekenātihā** diyü buyurdılar. (10) Ya'nî kuşları kondukları yirlerde koyunuz. Ya'nî yuvalarında koñ tursınlar. Kovmañ ürkütmeñ (11) diyü buyurdılar. Ammā bir nesne ile fāl tutmağı cā'iz gördükleri olur ki kâfir elinden (12) hayber qal' asını almağa giderler idi. İttifāk Hazret-i 'Alī radiya'llāhu anh söyleşiyorurlar (13) idi. Bir yirden geçerken Hazret-i 'Alī radiya'llāhu te'ālā 'anh seferiye ya'nî ne güzel seferdür (14) bu sefer didi. Peygamber hazretleri bu sözden fāl tutdı ki Hazret-i 'Alī'nün sa'yı ile ol (15) sefer mübarek ola. Kâfir elinden qal'a feth olına. Seb-zâr-ı İslām'a taze tarāvet u nazret (16) gelmege dirler. Hem böyle vāk' oldu. Anuñ'çün Hazret-i 'Alī eyle didüğü gibi resü'llāh (17) şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hazretleri **Aheznā fālehū min fike** diyü buyurdılar. Ya'nî yā 'Alī (18) ben bu huşuşda senüñ ağzuñdan çıkanı biz fāl tutduk diyü buyurdılar ve hakkında (19) çok hikāyât-ı ğarîbe vardır ve çok rivāyât-ı 'acîbe vardır. Bu bābda biz dağı ol (20) hikāyetden bir nice hikāyeler getürdük. Şol kimesnelerüñ ahvālinden kelām-ı qadīm ile (21) fāl iderler idi. Maqşūdları 'aқabince her nice görünürse eylece zuhūr ider idi (22) ve dağı şol kimesnelerüñ ahvālinden ki eş'ār-ı 'Arab ile fāl dağı iderler idi. Rāst (23) gelür idi. Nite-ki 'Acem tāt' ifesi Divān-ı H'āce Hāfız'dan fāl itdükleri bu qabıldendür. (24) **Hikāyet:** Fāllardan a'ceb-i 'acā'ib Qur'an-ı 'azīm ile olan fāllardur ki meşāhif-i kerīmeyi (25) açup bir niyyet üzerine açarlar hemān 'aynı vakı' olur. ol cümleden birisi budur ki (26) İbn-i Aḥmed'den rivāyet u hikāyet itdi ki Emīrū'l Mü'minīn Mu'tazid Bi'llāh muşāhiblerindendür. Bu emīrū'l- (27) mü'minīnden naql ider ki şöyle dirlerdi ki benüm babam el-Muvaffaq Bi'llāh ḥalīfe iken Ebū's-Şaқar (28) İsmā'il bin Belīl babam ile benüm mā-beynümde münāfıklık idüp babam El-Muvaffaq beni muḥkem (29) qovladı. Atamuñ ḥatırını baña tamām müteğayyir kıldı. Ser-encām-ı kār buña irişdi ki atam baña (30) ḥabs buyurdi. Ġazāba giriftār oldum. Beni ḥabse koydılar. Zindān içinde qorqu ile (31) çehrem ḥāk u zührem çāk idi. Qorquda idüm İsmā'il babama bir nesne dağı söyleye ki (32) beni qatl itdüre. Bir müddetden soñra atam bir tarafa sefere gitdi. Benüm qorqum dağı ziyāde (33) oldu. Mebādā yolda benüm ḥaқqumda bir mişāl göndere işüm tamām iderler dir hezārān endişeye

[644b] (1) düşdüm. Gördüm bu eşnāda hīç andan özge enīs u celīs ü dest-gīr olmaz. **Va'teşimū** (2) **bi ḥabli'llāhi cemi'an**¹⁰⁷ ḥabl-i metīnine yapışdum. Gice gündüz Qur'an-ı 'azīmü's-şān okurdum. Mezḳūr (3) İsmā'il ki bu dīk-i fesādı mā-beynümüze vuḳū'

¹⁰⁷Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınıksı sarılın (Âl-i İmrân 103).

bulduktan sonra gene baña muttaşıl gelüp (4) giderdi. Eger-çi beni ziyâret itmek şüretini gösterür idi. Ammâ beni añlardum bilürdüm ki (5) içeriden niyyeti gayrıdur. Ğaraızı bu ola ki şâyed benüm yanumda bir söz söyleye yâ bir fi'l işleyem ki menşe'-i (6) nifâk ola ve benüm helâkumı mûcib olup babama söyleye beni qatl itdüre. Bir gün yine (7) muttaşıl gelüp giderdi. Eger-çi beni ziyâret itmek şüretini gösterür idi. Ammâ ben (8) añlardum beni babasına qatl itdüre. Bir gün gene bu şüret ile görmege geldi ben Qur'ân (9) okurdum. Anı göricek muşhafı elümden koydum. Qur'ân okumaqdan ferâğat itdüm. Aña (10) müteveccih olup muşâhabet itmege başladum. Muşhafı baña virdi ki sizden ötürü bir fâl (11) açayum didi. Ben muşhafı şunıvirdüm. Aldı benüm niyyetime bir fâl idecek bu âyet-i kerîme geldi. (12) **'Asâ Rabbukum en yuḥlike 'aduvvekum ve yestahlifekum fi'l-arḍi fe-yanzure keyfe ta'amelün.** Ma'nası budur ki (13) yaqıdır ki Rabbünüz düşmenünüzü helâk eyleye ve size yirde ḥalîfelik vire tā n'eyleseñüz gerek (14) ve ne tarîk ile zindegânî eyleseñüz gerekdür. Zâhir ola dimekdür İsmâ'îl fâlum böyle geldüğinden (15) müteğayyir oldu. Benüm niyyetüme tekrâr muşhafı açdı. Bir kerre daḡı açıcak fâlda bu âyet geldi. (16) **Ve nurîdu en nemunne 'ale'l-lezîne's-tuḍ'ıfu fi'l-arḍi ve nec'alehum e'immeten ve nec'alehumu'l-** (17) **vârişin**¹⁰⁸ ve ma'nası biz ni'met gönderüp minnet kımağ isterüz. Şol kimesnelerün üzerlerine (18) ki yiryüzinden anları za'îf şayarlar ve anları 'âlem ḡalqınun üzerlerine pîşvâ (19) isterüz. Ya'nî anları emâm iderüz ve ḡalqı anlara uyduruz vâdişinden qalmağ (20) isteriz dimekdür. Ya'nî ayruqlar giderüz ve mülki anlara bu fâl ile İsmâ'îl'ün tağayyürü (21) daḡı ziyade oldu. Üçinci bir fâl daḡı açdı. Bu kerre bu âyet-i kerîme geldi. **Va'ada'llâhu'l-lezîne (22) âmenü minkum ve 'amilü's-şâlihâti le-yestahlifennehum fi'l-arḍi.**¹⁰⁹ Ya'nî şol (23) kimesneler ki imân getürdiler ve a'mâl-ı şâliḡa işlediler. Elbette anları yirde ḡalife (24) itmege va'de eyledi. İsmâ'îl bu mertebede muşhafı elinden qodı. Baña müteveccih olup (25) ey emîr şekksüz elbette ḡalife olacaqsız. İşde muqarrer ḡilâfet iqbâli sizün celâlünüz (26) âşiyânına qondı. 'An-qarîb serîr-i ḡilâfete geçersiz. Baña muştılık ne virürsiz didi. (27) Ben de didüm ki benüm ḡilâfet ile ne kârum vardur. Ben bir muqayyed ü maḡbûs kişiyin. Ḥudâ-yı (28) te'âlâ emîrû'l-mü'minîne çok yıllar 'ömrler virsün. Taḡt-ı ḡilâfetde pây-dâr olsun. (29) Hemân sen den zinhâr benüm qanum döğmege sa'y eyleme. Fal didükleri bir göñül eglencesidür. Aña (30) çendân

¹⁰⁸Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım (Kasas 5).

¹⁰⁹Allah içinizden, imam edip de salih ameller işleyenler, yeryüzünde egemen kılacak (Nûr 55).

i‘timād cā‘iz degüldür. Çāk yokdur i‘timād eylemek neden diyü eger düşmendür (31) aña niçe yüzden tağlîṭ ṭarîḳine sālîk oldum. Mümkin olmadı i‘tiḳādını döndere. Mādem (32) benüm ile anuñ arasında söz uzatdı āḫîr babamuñ baña olan tagayyür-i ḥāṭırın (33) söyleşdü. Ol ḥuşusunda benüm aşla daḥlüm yokdur diyü eymān-ı ğılāz idüp beni bizār

[645a] (1) itdi. Benüm daḥı ḥāṭırum aña yazıldı. Andan soñra baña her gāḥ gelüp gitdükçe mülāṭafat (2) ile söyledüm. Ḥattā ki benden emîn oldı. Çok geçmedin atam Emîrü’l-Mü’mînîn el-Muvaffak baḳa (3) gitdügi seferden haste geldi ve āḫîret seferin eyledi. ‘Asker ḥalkı beni ḥabsden (4) çıkarup yirine ḥalîfe itdiler. Ḥaḳḳ subḥāne ve te‘ālā beni İsmā‘îl üzerine ve sâ‘ir (5) düşmenlerüm üzerine musallaṭ eyledi. Bu ḥikāyetüñ fā‘idesi oldur ki biline ki fāl (6) açmağūñ bu mertebe niçe ḥaberler vormeleri olur ki hiç şaşmaz. Cümle mu‘cizātından (7) biri de budur. Hiç müstemend olanlara Ḳur‘ān gibi bir añlatıcı olmaz. Bu ḥikāyetüñ (8) bir fā‘idesi daḥı budur ki pâdişāhlara yakın olan kimesnelere tenbîḥ vardur ki (9) pâdişāḥ oğulları ḥaḳḳında yaramazlık söylemeyeler ve şeh-zādelere yañlış ḳaşd (10) itmeyeler. ‘Aḳıbeti ḥavfdan ḥālî degüldür. Ğayret ehli olan bilür ki pâdişāḥ oğlu (11) intikāmın yire ḳomaz. **Ḥikāyet:** Ebū ‘Abdu’llāḥ bin Muḳle ki ḥulefā-yı ‘Abbāsiyye zamānında (12) olan ulu vezîrlerdendür. Kāḫîr Bi’llāḥ’uñ vezîri olduḳdan soñra ḥikāyet (13) eytdi ki daḥı vezîr olmazdan evvel beni nekbet-i rûzgār ḳoşup miḥnet u zillet (14) düşmiş idüm. Ṭālî‘-i menḥûs beni Fārs şehrinde maḥbûs itmişdi ve ol Fārs (15) şehrinüñ begi Emîr Yāḳût ḥādımūñ bendinde maḥbûs idüm. Ḥālüm diger-gün oldı. Bir gün (16) gördüm ki Emîr Yāḳût’uñ mükātibi geldi. Emîr Yāḳût size selām ider. Benüm i‘tiḳādum (17) sizüñ ḥalāşuñuz cānibine muḥkemdür. Ammā bendeñüz bir me‘mûr ḳişiyüm bilürler. Beni ma‘zûr ṭutsun (18) lar el-me‘mûru ma‘zûrun sözi çokdan söylenür. Eger benüm yanumda bir ârzûları var ise (19) ve mübārek ḥāṭırlarına murād iderler ise ve almadan gelür ise dirîğ degüldür didiler. (20) Ben eyitdüm. Rûzgāruñ miḥnetden ḥāṭırumuz iken perîşān olmuşdur. Aḥvāl-i pür-melālüm (21) ‘acabā neye irişür. Evvelā diyü başuma endîşe mûrları üşdi. İmdi bizden Emîr Yāḳût’a selāmlar (22) eyle eger luṭfları alursa ḥāṭırımızuñ inḳibāzı inşirāḥa mübeddel olmaḳ içün (23) bir üstād muğanni sâzende ile bir miḳdār şarāb gönderseler gelse yanumda biraz çalsa (24) çağırsa rûḥuma bir miḳdār rāḥat ve göñlüme nev‘-i inşirāḥ gelse kemāl-i keremlerinde bedî‘ (25) u ba‘îd degül idi didüm. Bunı ben kātibe diyüp ve Emîr Yāḳût’a bu vech ile göndericek (26) maḥbesde benüm bir yoldaşum var idi. Feryād idüp bu senüñ söyledüğüñ sözler ne söz (27) dür. Bu

maḥbesde biz kanda ve sâz u söz diñlemek kandan? Ol didüğüñ ma‘ nâlar sürür ü (28) ferâhiyyet ‘âlemlerine ve ‘ayş u ‘işret zamânlarına maḥşûşdur. Ammâ bu giriftârlık ḥâlinde (29) ne temâşa ve ne baña serzeniş itdi. Ben de meşhûr meşeldür. **Lâ-ḥuşûmete fi’ş-şehvâti** (30) didüm. Ya‘nî bir nesneyi gönül ârzû idüp istedügi nesnelerde çekişmek olmaz. Benüm (31) bu sözden murâdum n’idüğün ne bilüñ ve ne añladuñ? İmdi benüm bundan ğarazum bir sâzende (32) gelsün de evvel ne aşl beyt ırlarsa göreyüm. Anuñla kendü ḥâlümde fâl tutayın dirüm didüm. (33) Ḥarîf sükût oldı. Emîr Yâkût’un kâtibi haberüm kendüye işâl idicek gördüm.

[645b] (1) Âdemler göndermiş geldiler. Yanumda bir meclis-i bezm ârâste eylediler. Bir hoş-elḥâl [u] tîz-dest u çabük (2) muṭrib ḥâzır oldı. Sâzın eline aldı directdi ve kulaqların aña güş-mâl virdi. Derün-ı (3) dilden ve cân-ı gönülden anı dinledi. Andan soñra gitdi daḥı ağzın açup aña yâd-ı dehlige (4) başladı. İttifākâ evvel bu beyt ile ser-âğâz itdi.
Beyt:

Ebşir fe-vaşlûke yevme’s-sebti mev‘ûdu

Ve’s‘ad bi-ciddike fe’l-emru maḥmûdu

Ma‘nâsı muştulık yârin saña sebt güninde (6) maḥbûbanuñ vaşlı va‘de olındı ve sa‘yüñ ile sa‘âdetde ol ki emrûñ maḥmûddur dimekdür. (7) Şâ‘ir bunu kendü nefsine tesliye içün ve tefrîḥ-i ḳalbi içün sevidüğinden söyler. Muṭrib (8) bu beyti ırlayacak benüm ile bile maḥbûs olan refîküm yâ bu beytden ne añladuñ? Bundan neye fâl itdüñ (9) didi. Ben daḥı inşâ’a’llâh mübârekdür. Bunı fâl tutmuş idüm ki Ḥaḳḳ subḥâne ve te‘âlâ bize ḥabsden (10) ḥalâşlık virür ki evvelâ. İnşâ’a’llâh te‘âlâ sebt günü ḥalâş oluruz. Ya‘nî cum‘a (11) irtesi gün ol gün bu fâl sürürü ile ve bu fâl zevḳ ile ‘ayş-ı âḥir eylediler. Hafta (12) tamâm olduğı gibi şenbe günü ya‘nî cum‘a irtesi günü çın şabâḥdan henüz firûze-i âsumân (13) Bedeḥşân gibi la‘l-i dıraḥşân göstermedin. Yâkût çıkageldi. Baña vezâret muştıla (14) yup ḥabsden ḥalâşuma ḥalîfeden gelen mişâli getürdi. Elüme alup gördüm ki Emîrü’l- (15) Mü’minin el-Ḳâhir Bi’llâh ki ḥalîfenüñ baña yazılmış tevḳî‘i ki kendü tevḳî‘i birle yazılmış misâlidür. (16) Ḥâşıl-ı mazmûnı daḥı bu idi ki manşıb-ı vezâretümü saña tefvîz eyledüm. Pes bu ḥuşûşda (17) ḳuvvet-i ḳalb üzerine olasın ve Fârs mālını cem‘ idüp ḥazretümüz cānibine gelesin. Pes (18) der-ḥâl ayağumdan bendümi ḳaldurdılar. Refîküm ile ḥabsden çıkup zillet-i ḥabsden (19) evc-i ‘izzete

irişdüm. Az müddetde çok māl cem‘ idüp hāzret-i hīlāfet-penāh cānibine (20) şitāb itdüm. Aşlda bā‘iş-i hālāşuma ise hālāş ‘Avn-i Zū’l-celāldür. Ammā gāh (21) ol ki semere-i āmālī nihāl-i fāldan gösterür. Pes anuñ içün resūlu’llāh hāzretlerinden şalla (22) ’llāhu te‘ālā ‘aleyhe ve sellem rivāyet eydürler. **Yuḥibbu’l-fāle ve yekrihu’t-tayerete.** Ya‘nī fālī severler (23) idi lākin tıyereyi kerīh gördiler idi. Tıyere ise neye dile geldi ise yukarıda zıkr (24) olınmış idi. **Hikāyet:** İbrāhīm bin ‘Abbās-ı Şavlī eydür. Ben Emīr Aḥmed’uñ kātibi idüm. (25) Bu Aḥmed ki vezīr eyü hālīdür bu İbrāhīm hikāyet eydür ki bu vezīrini kendüsine tamām mahrem (26) idinmiş idi. Yanında ziyāde taḳarrübüm var idi. Zirā ki hıdmetümden hoşnūd idi. Bir gün (27) yanına vardum. Tenhā mütefekkir olup oturdı. Üzerinden tamām ḥayretin añladum. Pes lāzım (28) oldu ki sebebinden isti‘lām idem. Ferāset ile niyyetüm añlayup önüme bir kāğıd atıvirdi. (29) Alup okudum içinde yazmış ki senüñ ḥaremünde olan ḥāşşa cāriyelerüñden fülān ve fülāna (30) iki cāriyeyi oğlanlarıñuzdan fülān oğlan ile başları hoşnūddur. ‘İffet cāmelerin (31) çıkarup şenā‘ at palāsların girmişlerdür. Muttaşıl fuḥş u zināya mübāşeret iderler. (32) Şıdḳ-ı maḳāl ve ḥaḳīḳat-ı ḥāle vāḳıf olalum dirseñüz fülān ve fülān ḥādımlarıñ ikisi (33) daḥı emīn-i ḥaremlerdür bunu bilürler. Anlardan su’āl u teftiş idüñ. İhtiyārlarıyla

[646a] (1) dimezler ise bir miḳdār tehdīd idüñüz ikisi de ikrār iderler diyü yazılmış idi. Ben daḥı (2) müteḥayyir olup bunuñ tedārikin niçe fıkr itdiñüz didüm. Vezīr eytdi. Bu iki ḥādımları getirüp (3) şordum. İnkār itdiler. Şoñra ben daḥı bir miḳdār tehdīd itdüm. Anlar daḥı bu kāğıd içinde yazılan (4) gibi ikrār itdiler. Bunu işidicek ardundan berü yimek yimedüm ve şarāb içmedüm. İşde ḡam (5) u ḡuşşaya baḳup oturun. İmdi bu iki cāriyeyi öldürsem ben daḥı ikisinüñ de ‘aşḳı mübtelāsı (6) olup göñlüm zülf-i pür-tābları şikenine bağludur. Anlarsuz bir ān şabr u qarārüm yoḳdur. Ḳorḳarın anlarsuz (7) ārām idemeyem. Cihān gözüme zindān ola. Eger öldürmezsem ḡayret u ḥamiyyet emrin nice idemezsin. (8) Bu iki emr arasında müteḥayyir ḳaldum. İttifāḳ gördüm yanında bir muşḥaf ṭurur. Ben daḥı göñlümden (9) bunlar ḥuşūsında Ḳur‘ān-ı Ḳadīm ile müşāvere ideyin. Bir fāl açayın göreyim ne buyurur didüm. (10) Muşḥaf-ı şerīfī elüme alup tefe’ül idince gördüm bu āyet-i kerīme geldi. **Yā eyyuhe’l-lezīne (11) āmenū in cā’ekum fāsıḳun bi-nebe’in fe-tebeyyenū en tuşībū ḳavmen bi-cehāletin fe-tuşbiḥū (12) ‘alā mā**

fe‘altum nādimīne.¹¹⁰ Ya‘ nī ey şunlar ki imān getürdiler. Eger size bir fāsık (13) bir fışk haberin getürse anı oñat tefiş idüp tefeħhuş idüp yalanın ve gerçeğin (14) taħķīķ bilün ki nā-gāh bilmezlik ile bir kavme zarar irüşdüresiz. Daħı soñra işledünüz (15) işe pişmān olasız. Ben daħı bu fālı göricek ma‘lūmum oldu ki cāriyeler bī-günāhdur. (16) Ve‘l-hāsıl göñlüme şübhe düşdi ki bu kāğıda yazılarda bir sırı vardır ve tezvirdür. Kalkıp (17) bu fālı vezire gösterdüm. Eger buyurursañuz bir halvet yire çeküp hādımları çağırayın. (18) Haķīkat-i hālī anlara didüreyin. Elbette bunuñ bir aşl vardır. Semeye degüldür. İnşa‘a’llāh (19) te‘ālā keşf ola didüm. İcāzet virdi. Evvelā hādımlaruñ birini getürdiler. Bir tenhāca yire çekdüm (20) rıfķ u mülāyemet ile andan haķīkat-i hālī şordum. Çok naşihat idüp günāh degül midür ki (21) iki dāne bī-günāh haķķında yalan şehādet idesiz didüm. Anları öldüreler. Anlar ħod şehādet (22) mertebesin bulurlar. Sizleri ‘azāb-ı elimde ħalursız. Her bir günün yarını vardır. Her bir yaramazlığun (23) mücāzātı ve mükāfātı vardır. Bu yalan takrīr idersiz elbette ve elbette bunuñ zararı ve şe‘āmeti (24) sizlerün yoluñuza gelür ve yigitliklerünüz varur. Şoñunda fikr idünüz āhiretde mu‘aķıb (25) olduğunuzdan ħayrı tiz günde bu dünyāda bunuñ eczāsı bulursunuz. Yā sizlere yāzıklar (26) degül midür didüm. Ol bir yoldaşım daħı çağıruñ haķīkat-i hāl ma‘lūm olur didi. Anı daħı (27) çağırdılar geldi. Aña daħı bu naşihatleri eyledüm. Mübālağa sözler nice buña göre (28) eyledüm. Āħir ikisi de toğırılıp vāķı‘-ı hāl budur ki didiler. Cāriyelerün ikisi de bī- (29) günāhlardur henüz perde-i ‘ıffet ardında mestürelerdür. Bize bu sözleri söyleden (30) içerdüden vezirün hātūnidur. Cāriyeleri vezirden kışķanmış her birimüze birer kīse (31) altun göndermiş. Ol bizi düzdükden soñra ol kāğıdı yazup vezire şundılar. (32) Aşlda bizüm cüre‘te iķdāmumuza sebep budur. Şimdi bundan ben de dünyada ve ‘uķbāda ‘azāb (33) u ‘iķāb olacağın añladuķ ve bildük itdigümüze pişmān olduk. Daħı evvelki fikrün

[646b] (1) ve tam‘adan rücū‘ eyledük. Haķīkatü’l-hāl işte budur. Ĥattā kīseyi al ‘avretün (2) mihr ile baña gösterdiler. İkisini daħı vezirün öñine iletdüm. Nice kim baña takrīr (3) itdükleri gibi haķīkat-i hālī aña da söylediler. Bu eşnāda ħaremden daħı cāriyeleri (4) öldürmek ihtimālin virmele vezirün hātūnı böyle itdügine pişmān olup ve zan (5) u gümān idermiş ki bu sözi vezir duyduğı gibi cāriyeleri yā āzād ide veyā ħod (6) şana hīç öldüreceğini ihtimāl itmez imiş. Çünkü öldürmek ihtimālī muķarrer olıcaķ

¹¹⁰Ey iman edenler! Size bir fāsık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınız pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın (Hucurat 6).

Kem merretin ħaffet bike'l-mekārih

Cāde leke Allāhu ve ente kārih

Ma' nāsı niçe kere seni mekārih ihāṭa eyledi. Sen anı kerih görürken (3) Allāh te'ālā saña cömerdlik eyledi. Andan ħayrlar gördüñ dimekdür. 'Asā en tekrehū (4) şey'en ve huve ħayrun lekum.¹¹¹ Ma' nā-yı şerīfesi maẓmūnıdır. Çün ben beyti istimā' idicek (5) ma' nāsın aňlayup kendü nefsüme ħayr fāle gördüm. Göñlüm ħoş oldu. Yarındası (6) sürür-ı ser ile ħuzūr-ı ħātır ile Raḳqa şehrine girdüm. Ol şehirde çok turtmazın. (7) Gördüm emirü'l-mü'min'in tarafından bir mişāl geldi. Şām-ı şerīf vilāyetine varasın zīrā (8) ol vilāyetüñ saña tefvīz eyledüm. Varasın vilāyetüñ aḥvālını cem' idüp bu mühim (9) maşlaḥatı yirine iletessin. Bu mühim maşlaḥatdur ki emirü'l-mü'min'in bunu tamām itmege kendüsi (10) bi'z-zāt gitse gerek idi. Senüñ ehli olduĖuñ ma'lūmı olduğı'çün saña ısmarladı. (11) Kendü yirine seni nā'ib dikdi buyurılmış. Mişālî okıdugum gibi gördüm. Şubḥ-ı ikbālüm tutmamış (12) ħamd idüp Şām-ı şerīfe gitdüm vardum. Anda hezār 'izzet u refāhiyyete irişdüm ve vāfir māl elüme (13) girdi. Hele Raḳqa vilāyetinüñ kerāheti buña irişdi. Ḥaḳḳ te'ālā beni kırtardı. Aḥvālümü (14) kendü ḥaḳḳumda itdügüm ħayr-i fāl mübārek u meymün u muvāfiḳ düşdi. Düşmenler maḳhūr ve (15) dostlarum mesrūr oldu. Elḥamdü li'llāh te'ālā bunu 'ale't-taḥḳik ve't-taşdik bildüm ki **Beyt**:

[Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fe'ülün]

Kime kim Ḥaḳḳ te'ālā kılsa yārī

'Adūnuñ aña itmez tiĖi kāri

Ḥikāyet: Emirü'l-Mü'min'in (17) Hādī ibtidāen Hārūn er-Reşid'i velī-'ahd idinmiş idi. Soñradan bu işe pīşmān (18) olup kendü oğlını velī-'ahd itmek murād eyledi. Yaḥyā bin Ḥālīd ki Hārūn er-Reşid'üñ (19) muşāḥibi ve şāḥib-i sırrı idi. Getürüp aña söyledi ki var Hārūn'a söyle kendüye (20) 'azl itsün. Benüm velī-'ahdum olmaḳdan ihtiyārī ile vazgeçsün didi. Yaḥyā (21) didi ben bunu aña niçe kerre söyledüm. Ḥilāfet didükleri ma' nā bir āfeti çok ve zarar (22) nef'inde artuḳ maşlaḥatdur. Eger anuñ daḳāyıkından bir daḳıka da ihmāl olınsa ve kendü (23) ḥaẓẓ-ı nefesine tābi' olınsa ne'üzü-bi'llāh aña

¹¹¹Olur ki bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz (Bakara 216).

mütekalid olan kimesne yarın kıyāmet gününde (24) her āyine mu‘ ātib ü mu‘ āķib olur didüm. Hiç müfīd olmadı ve bu sözleri ebeden kulağına (25) koymadı. Yā artuķ ben aldığım nice ideyin diyücek. Hādī’dür incinüp ve ıarılup (26) ‘abeş söylersin. Hudā haķķı anı vazgeçmege kıomayasın sen diyüp Yahyā’ya ‘azīm tehdidler (27) eyledi. Yahyā bundan be-gāyet kıorķdı. Hayret ile evine geldi ve ittifāķ bir hıdmet-kārına (28) bir söz söyledi. Ol hıdmet-kār daķı bir muhālif cevāb virdi. Hıdmet-kāra öyke (29) bir ıapanca çaldı. Barmağındaki yüzüğünñ kaşı sıçradı ve zāī‘ oldu ve halkası daķı (30) kıırıldı. İki pāre oldu. Bu kerre hinde Beşşār şā‘ir var idi çıkageldi. Gördi ki Yahyā (31) ğam-ġin ıurur ve bī-hużūrluġı var. Tarāfet ile aşı nedür diyü ğayrılardan şorup haber aldı. (32) Yahyā daķı duydı ki yüzüğüm kıırıldı ve kaşı zāī‘ oldu. Bunı eyü fāl ańlamadum. Bańa (33) bundan endişe müstevlī oldu didi. Şā‘ir daķı endişelenmeñüz ki bu zīyāde hoş

[647b] (1) fāldür didi. Bunda bir hayr var ümīdi diyüp orada bu beyti nazm idüp okudı.

Beyt:

Ahlāke min kulli’l-humūmi sūķūtuhū

Ve iyyāke bi’l-fereci infirācü’l-hātemi

Türkīçe ma‘nāsı yüzüğünñ (3) kaşınıñ düşüp yiri boş kıalduġı senünñ ğötürü ğamlardan boşalup hālī kıalmaġuńa (4) delāletdür diyorur. Halifesi açılup kıırıldıġı senünñ ġöñlünñ açılup mużā’aķalardan (5) halāş olmaķluġıyla ki delāletdür. Yahyā bu fāldan huşuşan Beşşār adlu ādem lisānından ki Türkīçe (6) muştılayıcı dimekdür. Anuñ lisānuńdan işitdiler. Be-gāyet feraħ oldu. Henüz ol ġün daķı (7) aħşām olmadın Hādī vefāt idüp yirine Hārūn er-Reşīd halīfe ve emīrū’l-mü’mīnīn (8) oldu. Yahyā daķı hem Hādī’nün kıorķusından emīn oldu ve hem maħdūmı daķı taķt-ı hılāfete (9) geçdi. Beşşār daķı bu fāl beşāretin itdüġi’çün yüz bin aķçe ‘aķa eyledi. **Hikāyāt:** (10) Çün Türkistān kıulları Emīrū’l-Mü’mīnīn Mütevekkil’i öldürüp oġlını yirine geçürdiler. Halīfe (11) oldu. Muntaşır diyü laķab virdiler. Müddet-i hılāfeti altı aydan artuķ olmadı. Anuñ muşāhible (12) rinden biri eydür. Bir ġün yanına ġitdüm. Divān-ı ‘āmm itmiş idi. Vardum ıurur ġördüm. Öñinde (13) bir ‘ālī vü ġālī bisāķ döşenmiş. ‘Acīb u ġarīb naķşlar ile mūnaķķaş u bedī‘ şüretler ile (14) musavver. Şöyle ki şaħn-ı bār-ġaħı ġülşen ġibi zeyn eylemiş. Yir yir içinde vāķı‘ dā’ireler var. Her (15) birisinde geçen pādīşāħlaruñ adlarını ve

şüretlerini ve tārīḥ-i saltanatlarını yazmışlar. (16) Ol cümleden bir dā'irede ki Pervīz ile oğlu Şirūye taşvīrleri ve Şirūye atası (17) Pervīz'i öldürdükden sonra altı aydan artuk sağ olmadığı yazılmış idi. Çāk Muntaşır'ı (18) önünde ve nazarı karşısına döşenmiş. Bunı göricek ḥātıruma hoş gelmedi. Bu ḥayr fāl degül ancak. (19) Bu ḥalīfenūn ḥālī böyle ola gibi diyüp geçürdüm. Az zamāndan Muntaşır'ı daḥı gözi ol (20) dā'ireye tokandı. İçindekiyi okıdığı gibi ittifāk ḥātıruma gelen anuñ daḥı ḥātırına (21) gelmiş. Der-ḥāl kalkup ḥarem içine gitdi ve emr itdi ki ol bisāṭı kalduralar. Pes kaldurdılar (22) ammā ne fā'ide tefe'ül yirin bulmuş idi. atasın öldürdüklerinden sonra tamām altı ay yaşamadı. (23) **Hikāyet:** Ol vakt ki Ṭāhir bin Zū'l-yemīneyn 'Alī bin 'İsā bin Hāmān ile cenge gitdi. (24) Şehrden çıkdığı gün kaftānınuñ yīñini ākçe ile taldurmuş idi ki kendü eliyle fuḳārāya taşadduḳ-ı (25) ḳaşd u niyyet idüp tırmayup kendü elüyle fuḳārāya ākçe üleşdürü ve gidüp tıururdu. (26) Nā-gāḥ ḡaflet ile yīñinüñ ucını şalıvırüp içindeki ākçe bir uḡurdan yire dōkilüp (27) saçıldı. Ṭāhir'üñ ḡōñli bundan perīşān oldu. Eyü fāl görmedi. Meger (28) rikābında bir şā'ir gider idi. 'Ale'l-fevr bu ḥuşuşda bu iki beyti diyüp aña yorur. (29) **Beyt:**

Hazā teferruḳı cem'ihim lā ḡayruhū

Ve zehābūhū minkum zehābū'l-hemmi

Laṭīfe vardur ki Ṭāhir Zāmīr ḥitāb olup minkum sizden dimek ma'nāsına ola ammā kim (31) yīñ ma'nāsına olmaḡla yīñden dimek ma'nāsına ola. Yā'nī bu ākçe taḡılmaḳ degüldür. İllā düşmenüñ cem'i (32) taḡılmaḳdur. Daḥı bu ākçe yīñden gitmiş degüldür. İllā ḡam gitmekdür. Ya'nī bu iki ḥāl iki fāla delāletdür. (33) **Beyt-i Şānī:**

Şey'ün yekūnu'l-hemmü ba'za ḥurūfihī

Lā ḥayra fī imsākihī fī'l-kummi

Bir şey' ki anuñ ba'zı

[648a] (1) ḥarfleri hem lafzı ma'nası ḡamdur şu ma'nası ḡayāl ile şā'ir taḡayyül idüp āḳçenüñ (2) 'Arabça'sı dirhemdür ki anuñ nışfı hem lafzdur. İmdi anı beg içinde ḡayr yoḡdur. Belki anuñ (3) taḡladığı ḡayrdur. Çünkü her bir şā'irden bu beytleri işidicek anuñla fāl (4) tıutup sevindi. Daḥı şā'ire otuz bin ākçe 'aṭā itdi. Āḡir bu fāl da rāst geldi ve vardı (5) düşmenüñ leşkerini ol yīñinde dōgilen ākçe gibi taḡıtdı. Mañşūr u muḡaffer

olup döndi. (6) Bār-gāhına geldi. Nite-ki hikāyeti bu bābda zıkr olındı. **Hikāyet:** Rivāyet olunur ki bir pādīshāh (7) vezīrine incindi. Anı meclisinden kodı. Gice içi idi. Vezīr endişe ile giderken (8) gördü ki yolda bir kimse iki ‘Arabī beytler okur ki ma‘nāsı budur ki Türkīçe tercümeleri budur. (9) **Beyt:**

[Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün]

Ḥudā’ya ḥüs-n-i zan it kim işüñi

Getüren rāst oldur cāvidānī

Bitüren dūn mühimmātuñ çün oldur

Yine yarın bitüren oldur anı

Vezīr daḥı bu beytleri işidicek bunuñ ile (11) fāl tıtdı. Kendü ḥālinde ḥayra yordı. Tiz endişeyi göñlinden çıkarup subḥāne (12) ve te‘ālā ḥazretlerinüñ keremine göñül bağlayup gitdi. Bu beytleri okuyan kimesneye ḥil‘ at (13) buyurdi. Tizçek ol fāl bir nihāl oldı. Pādīshāhuñ vezīrinden rızāsı yimişin (14) virdi. Ya‘nī pādīshāhuñ aña incinmesi za‘il olup kemā-kān vezāretde muḳarrer kıldı. **Hikāyet:** (15) Ol vaḳt ki Mu‘taẓid Bi’llāh’uñ vefātı yakın oldı. Vezīri Ḳāsım bin ‘Abdu’llāh ḥıdmet-kārı Yūnus’a emr (16) itdi. ‘Abdu’llāh bin el-Muḳazz ve ḳādı Mü’eyyed’i ‘Abdu’l-‘aziz Mu‘temed’i bu üç ādemi bir arada ḥabs (17) eyleye. Yūnus daḥı didügi gibi itdi. Bu üç ādem tamām ḥavf u hirās ile maḥbūs oldılar. (18) Aña Mu‘taẓid Bi’llāh vefāt idüp Müktefi Bi’llāh Bağdād’a [gelüp] taḥt-ı ḥilāfete geçdi. Üçin daḥı ḥabsin (19) ıtlāk eyledi. ‘Abdu’llāh bin el-Muḳazz hikāyet idüp eydür. Ol gice ki yarındası bizi ḥabsden (20) ıtlāk eylediler. İttifāk gözüme uyku gelmedi. Deryā-yı fikre ğarḳ olup ḥayret ile ol yatağa (21) yaturdum. Şabāḥa yakın üzerümde öterek bir ḳuşçağuz uçdı ve gitdi. Ben daḥı göñlümde (22) kāşki bu ḳuş yirinde ben olaydum. Böyle eli ve ayağı boş diledüğüm yirde uça idüm. Rāstladugum (23) şu kenārında ḳonup şucağuz içeydüm. Hele bu ḳuşçağuz benüm üzerümde bu vech ile muṭlaḳu’l-‘inān (24) geçdügi daḥı ḥayr olmağa gerekdür diyü anuñla fāl tıtdum. Hemān ol gün Müktefi Bi’llāh emri (25) ile ḥabsden ıtlāk olındum ve bu fāl her ne ḳadar ıtnāb olınsa ḳābildür. Bunda ‘acā’ib (26) u ğarā’ib hikāyetlerüñ ḥadd ü ḥaşrı yokdur. Her ‘aşrda ‘uḳalā vü ḥükemā niçe nesneler ile (27) niçe fāl

tutmuşlardır ve murâda irmişlerdür. Mütercim-i fakîr eydür. Bu bâbda biz dağı bir hikâyet-i laîfe (28) getürmiş. Hazret-i şah-zâde ‘âlem-penâhuñ güş-ı hüşlarında mengüş olmağa lâyıķ şah-vâr (29) u dürr-i ecdâd-ı ‘âlî-şânlarınuñ siyer-i maḥmûdelerindendür. **Hikâyet:** Selâṭîn-i (30) ‘âlî-şân-ı kūrūm-ı Rūm ya‘nî âl-i ‘Osmân-ı sa‘âdet-i rūsūmuñ getürmişlerdür ki (31) ol zamânda ki gâzâ evcinuñ şah-bâz-ı bülend-i pervâzı merḥūm Sultân Murâd Hân-ı Ğâzî Vârna (32) gâzâsında küffâr ‘askeri ile Vârna şahrâsından bulışdı. İki ‘asker birbiri ile karşı (33) âlây bağladılar. İki tarafından sancağlar çözülp ceng-i ḥarbler dögilüvirdi. Kūsar

[648b] (1) ve naḳḳâreler çalınurdu. Merdân-ı kâr-zâr rikâb-ı cenge ḳadem-i iḳdâmı berk başup ortalıḳda (2) çarḫa-zenler meydâna girüp ḳoç gibi toḳuşdılar. Ol zamânında âl-i ‘Osmân’uñ bu idi ki (3) pâdişâhlar ser-i sa‘âdetlerine şimdi yaya başları geydükleri börk üslûbında altun üskûf (4) ile beyâz keçeden toğrı börk geyerler idi. Sultân Murâd’uñ dağı ol gün mübârek (5) başlarında anuñ gibi börk var idi. İslâm ‘askeriyle kâfir ‘askerinuñ üzerine yürüdükleri (6) gibi ḥurûş-ı cüyüştan ve âvâze-i tabl u kûsdan nâ-gâh bindükleri at oynamağa başladı. (7) Anuñ zabṭına meşğûl iken ‘ale’l-ğaflehü ser-i sa‘âdetlerinde geydükleri börk yire düşdi. (8) Yanlarında olan ümerâ-yı saf-ârâ ve vüzerâ-yı âşaf-râ bunı göricek ḥâṭırları müteğayyir olup ziyâde (9) mütevaḳḳıf oldılar. Bu ḥâlde bu eyü fâl degüldür diyü mülâḫaḫa itdiler. Bu mülâḫaḫaların Sultân (10) Murâd ḫazretleri enâra’llâhü burḥâneḫüm aṇlayup dağı anlara cevâb virmek ile ne tevaḳḳuf idersiz? (11) Yürüñ kâfiri aldūḳ. Bu başumdağı üskûf başuma bâr-ı girân idi. Kâfirler dağı üzerümüze (12) çökmüş bir şıḳlet idi. Başumda bu bâr-ı girân ayrıldı. Kâfirleruñ dağı üzerümüzden şıḳleti def‘ (13) olmaḳ ‘alâmetidür. Bunuñ ile kâfiri almağa fâl itdüm diyü buyurdu. Ol pâdişâh dil- (14) âğâhdan bu fâl mübârek bilüp bî-tevaḳḳuf küffâr ‘askeri üzerine yürüdiler. Âḫir (15) meşḥûr olan üzerine kâfir ‘askerini başdılar. Hiçbir vech ile kâfiruñ ‘aşr diri (16) ḳılmaḳ ve ḳurtılmaḳ. Ehl-i İslâm üzerinden ol şehâb-ı ‘azâb şıḳleti götürildi. (17) Nite-ki tafşîli yirinde mezkûrdur ...¹¹² (18) ...¹¹³ (19) Aşḫâb-ı ḫayret ve erbâb-ı başîret yanlarında muḳarrerdür ki dâr-ı dünyâda ḫuḫûr u raḫât müyesser (20) degüldür ve ‘âdet-i zamân budur ki her ne dil ki cerâḫat giriftârı ola gene eline râḫat-ı medârı (21) olur ve her seniyye ki aña dest-i miḫnet ḫâr ura. Bir vaḳt eline gül-zâr olup taḳallüb-i aḫvâl-i (22) insân ve tebeddül-i

¹¹²Satırın devamı yazılmamıştır.

¹¹³Satır yazılmamıştır.

devr-i zamānda hikmet-i bālīga-i İlāhiyye budur ki kulları ni‘ mete düşicek şükr şekerine (23) ve ni‘ met-i miḥnet iricek şabr şabrını nüş ideler ki hîç miḥnet derdine şabr gibi devā olmaz ve ni‘ met (24) arturmağa hîç şükr gibi du‘ā ele girmez. Pes imdi merd-i ‘ākıl esîr-i nevā’ib u giriftār-ı me‘āyib olan (25) kimesneye vācib budur ki şabr nîme-i îmān ve nāme-i emāndur ve perverdigār-ı ‘ālem (26) olan Allāh’uñ faẓl-ı ‘amîmine ümîd-i vāşık itdi ki elbette ve elbette ol mübtelāyı ol belādan ḫalāş (27) ider ve aña menāş ider ve kâdî Muḥsin-i Tenūḫî miḥnete düşmiş iken rāḫata irenler beyānında (28) ‘Arabî dilde Ferec Ba‘de’ş-Şidde kitābın te’lif eylemişdür. Maḳbûl u merḡûb kitābdur. Ol kitābı lisān-ı (29) Pārsî dilden Cevāmî‘ü’l-Ḥikāyâtı cem‘ iden Mevlānā Muḥammed ‘Avfî rahmetullah te‘ālā ‘aleyh ‘Arabî’den (30) Pārsî’ye tercüme eylemişdür. Ekşer ḫikāyâtı Cevāmî‘ü’l-Ḥikāyât kitābında getürmişdür. Anlardan bu bāba (31) müte‘allik olan niçe ḫikāyātlarından îrād eyledüm dir ki bunlardır. **Ḥikāyet:** Mesrûr u muḳarrerdür ki (32) Ḥaḳḳ celle ve ‘alā ve ulu peygāmberlerden şalātu’llāh te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in niçesin belālara giriftār (33) eylemişdür. Anlar daḫı ḫabl-i metin-i şabra temessük itmekle Ḥaḳḳ Te‘ālā daḫı anları şabrları berakātında mübtelā

[649a] (1) kılduğı belālardan luṭf u kereminden gene ḫalāş eylemişdür. Nite-ki Ādem peygāmber (2) ‘aleyhi’s-selām İblîs ‘aleyhi’l-la‘nenüñ ve Nūh peygāmber ile ḳavminüñ ve İbrāḫîm peygāmber ile (3) Nemrûd’un ve Ya‘ḳûb ile aḫzânınuñ ve Yûsuf peygāmber ile cefā-yı ilḫvānuñ ve Eyyûp (4) peygāmber ile belā vü miḥnetüñ ve Yûnus peygāmberüñ balık ḳarnında niçe zamān ḫabsinüñ ve Mûsā (5) peygāmberüñ Fir‘avn ile ḳışşaları meşhurdur. Ekşer kitāblarda meşṭûrdur ve anları zıkre (6) ihtiyāc yokdur. Cümlesi bu bāba münāsib ḫikāyetler iken zıkr olunmadı. Ġayr-ı meşḥûr (7) ḫikāyetlerden bir niçe ḫikāyet zıkr olundu. Cümleden biri [budur]. ‘Abdu’llāh bin Ebî el-Hüzeyl şöyle (8) rivāyet ider ki çün Buḫt Naşşar Dānyāl peygāmberi ‘aleyhi’s-selāmı tutdı. ‘Irāḳ’a iletdi. (9) Daḫı emr itdi anı bir ḳuyuya atdılar. Andan soñra iki üç arslanlar getürdiler ki her biri (10) mehîb-i cān-verler ki şîr-i felegüñ zühresi eriye şu olurdı. Bu arslanları getürdiler ki (11) ardınca ḳuyı içine atdılar. Dānyāl peygāmber ḫazretlerüñi ‘aḳabince ḳuyunuñ dibine atduḳları gibi (12) arslanlar aña ḳaşd itmediler ve daḫı irkürdiler. Belki öninde edeb u ḫıdmet ile (13) çömelüp oturdılar. Ḥazret-i Dānyāl bu şiddet ile bir müddet ḫabs içinde ḳaldı. Āḫîr (14) muḳtezā-yı beşeriyet üzerine ki ma‘lûmdur âdem oğlanı ḡazāsuz olmaz ve şusuzlığı dirilmez. (15) Aña açlık ziyāde zahmet virdi. Şusuzlıḳdan cān-ı şîrîni muḫtarib oldı. Bu iki (16) belāya şabr eyledi.

Haqq te‘ālā Şām’da Urmiyā peygambere ‘aleyhi’s-selāma vahy eyledü ki Dānyāl (17) içün ta‘ām u şarāb tedārik it diyü İlähî ben Şām’da Dānyāl ‘İrāk’da imdi benüm (18) ile anuñ arasında bunca mesāfe [var]. Ben bundan tā oraya ne vech ile ta‘ām u şarāb (19) tedārikin iderin. Anuñ tedārikin görmüşdür diñledi. Urmiyā peygamber dağı ta‘ām u şarābı (20) hāzırladı. Haqq te‘ālā hāzreti bir melege emr itdi ki Urmiyā peygamberüñ tedārik ü müheyyā eyledügi (21) ta‘āmı ve şarābı arz-ı Şām’dan getürdi. ‘İrāk’dan Dānyāl peygamber habs olduğı (22) kuyu başına iletđi. Kuyu ağzından aşāğısına Dānyāl çağurđı. Aşāğıdan Dānyāl (23) sen kimsin didi. Urmiyā burdan aña ismin ve nesebin söyleyüp kendüyi bildürdi ve beni saña (24) Hudā-yı te‘ālā gönderdi. Ārzü eyledüğüñ ta‘ām u şarābı getürdüm didi. Dānyāl şimdi (25) Hudā-yı ‘azze ve celle beni aındı mı didi. Urmiyā belı aındı didi. Dānyāl peygamber ‘aleyhi’s-selām (26) kuyu dibinde münācāt idüp şükr ü sipās Urmiyā şol Hudā ki kendüyü yād ideni unutmaz (27) ve kendüden ümîd-vār olanı nevmîd eylemez ve eylüge eyelük virür ve şabrı necāt ile (28) qarşular. Dağı şükr şol Hudā’ya ki kendü işümüzde bed-gümān olsayuz i‘timādumuz añadur didi. (29) Āhir Haqq subhānehu ve te‘ālā hāzreti Dānyāl peygambere Urmiyā peygamber vāsıtasıyla ol çāh-ı ğazābdan (30) hālāşlık erzānı eyledi ki kışşanuñ tamāmı yerinde mezkûrdur. **Hikāyet:** Ebū’l-Cüşşās (31) Cevherî rivāyet idüp eydür ki bir vaqtdē Emîrū’l-Mü’minîn Muktedir baña ğazab itdi. Cümle (32) emvāl u erzākumı aldılar ve beni habs itdiler. Müddet-i habsüm uzadı. Cāna cebr idüp (33) belāya şabr iderdüm. Faqr u fāka gelmiş idi ki farazā habsden hālāş olsam ne

[649b] (1) yirüm ne içerüm. ‘Acabā nicesi ola diyüp mulāhazalar iderdüm. Günlerde bir gün bahtum yār (2) ve tālî‘üm bahtiyār olup gördüm. Yanuma bir hādım çıkageldi. Seyyidetü’l-havātîn Muktedir’üñ (3) anası hālîfeden dilek itdi. Hālîfe dağı dilegin qabûl itdi ve seni habsden ıtlākuña (4) fermān aldı didi. İmdi beni habsden çıkardılar. Hālîfe der-gāhına gitdüm ki varam (5) hālāşuma temessük olam. Ebū’l-Cüşşās eydür. Hemān ki der-gāhına varduğum gibi gördüm ki benüm (6) bir ziyāde alçaq bahālu metā‘larumdan yüklerüm var idi ki sâ’ir muqaddem olan māl u menālüm (7) aldıkları vaqt bunları da evümden getürmişler. Ammā alçaq bahālu bî-kıymet esbāb u metā‘ (8) olmağın orada bırakmışlar. Maḥbûs olandan berü orada i‘tibār u mübtezzeḷ qomışlar (9) imiş. Cümlesi dökilüp kendi mührüm ile tūrur yatur. Hîç aslā kimesne muqayyed olmamış. (10) Anları böyle göricek yüregüme biraz şu serpildi. Muḥkem sevindüm meger ben bu yüz yüki Mısır’da bağlamış (11) idüm. Yollarda ḥarāmı ve uğrı

korkusundan zāhiren eger-çi ol bî-kıymet metā‘dan bağlamış (12) idüm. Ammā her yüküñ içinde biñ dāne nağd kızıl altun şaklamış idüm. Mısır’dan bu üslüb (13) ile göndermiş idüm. Henüz mühri açılmamış idi ki pādişāh gāzab idüp cümle her ne ki evümde (14) ve hānemde ne var ise olan māl alup mīri için zabt itdükleri vaqt bu yükleri de (15) benüm mührüm ile götürmüşler. Bunlar ise muḳaddem metā‘ olmağla sarāy meydānında bir ḥālī kūşeye (16) dökmişler imiş. Hemān ki bu yükleri bu hālde göricek ḥādıma yalvardum ki ḥalīfenüñ vālidesine (17) bir ruḳ‘a yazdum. İçinde faḳrumdan vāfir şikāyet idüp ağladuğumdan soñra seyyidetü’l-ḥavātīn (18) ḥazretleri ḳullarına ‘ināyet idüp eger-çi ḥabsden āzād buyurdılar. Ammā faḳrum şikāyet (19) itdüğüm pek mertebe artuḳ idi. Esbāb u emlākdan nuḳūd u cevāhirden şunlar ki (20) benden aldılar. Hızāne-i ‘āmiyeye dāhil oldu. Femān-ı ḥūkm-i ḥalīfeyi didi. Zemīnūñ anı istemez (21) anda sözüm yoḳ. Ammā fülān metā‘mdan ki aṣlā ḳadr u kıymeti yoḳdur. Pādişāhlarına mesā (22) liḫilerine yarar nesne degüldür. Yüz yük metā‘m var idi. Götürüp şāhn-ı meydan-ı sarāyda (23) bir yire dökmişler yatur. Bārī anları ben ḳullarına bağışlasalar anuñ cüz’i behāsını ser-māye (24) idinsem anuñ ile ḳūt u ḳanā‘at olınca geçinsem cā’iz mi ola? Faḳīr ḥaḳḳında itdükleri (25) iḥsānı bu yük ile tamām itseler kemāl-i luḫflarından ba‘īd degüldür didüm ve ve ruḳ‘asını ḥādım ile (26) gönderdüm. Ḥazret-i ḥātūn ruk’ayı okıyıcak benüm bu iltimāsumı sefāhatüme ḥaml idüp ol da ne cüz’i (27) nesnedür ki anuñ için beni dilekci ider. Benüm himmet-i ‘āliyyemi anuñ muḥaḳḳar emrine şarf itdürmege bî- (28) istiraḳ anı da oğluma tanışmak mı lāzım virsünler diyü buyurmışlar. Baña bi’t-tamām ol yüz (29) yüki ‘aynı ile virdiler. Alup ḳabz idüp içinde münderic olan yüz biñ altunı (30) çıkardum. Yeñi başdan esbāb [u] mühimmātına şarf eyledüm. Gene aḫvālüm muntaẓam oldu. Mukaddemā belāya (31) şabrūma mukaddimesinüñ neticesine irişüp Ḥudā-yı te‘ālāya şükr eyledüm. **Hikāyet:** Ḳabīse bin Gülsüm (32) es-Sülūnī bilād-ı Yemen’den ḳabā’ilinden ba‘zı kabīlede pādişāh idi. Bir vaḳtde Ka‘be-i mübārekeye (33) varup edā-yı farz-ı ḥacc eyledi. Dönüp memleketine giderken benī ‘Aḳīl’e irişdügi gibi meger kendü ile

[650a] (1) çok kimesne yoḳ imiş. Benī ‘Aḳīl ḳabīlesinüñ ḥarāmīleri anuñ azlığın ve esbābı çokluğın görüp (2) māl u esbābını tama‘ idüp anuñ üzerine varup muḥārebe vü muḳātele eylediler. Eger-çi anlar ile muḫkem ceng (3) eyledi. Ammā üzerinde ādem az bulunup ve yoldaşı olmağ ile maḡlūb oldu. Üzerindeki ādemlerini (4) kırdılar ve esbābını yaḡmaladılar ve kendüyi esir eylediler. Üç sene ḳadar anlaruñ içinde pādişāh

iken (5) boynı bağılu kıl oldu. Kayd u bend ile anlaruñ elinde maħbūs kaldı. Bu yaña Yemen memleketinde anuñ (6) ħālī nice olduğını bilemediler. Bir cemā‘ at anı bādiyede ğul oldu diyü ħaberin aldılar. Anlar dağı (7) ol i‘ tikkādda kaldılar. Bu yaña maħbūs olan pādīşāhları dağı benī ‘ Aķıl kabīlesinüñ (8) içinde zamān-ı mihneti şöylesine mümted oldu ki kať‘an ħalāşdan ümīdi yoğ idi ve eline ayağına (9) bend-i girān urmuşlar idi. Şöylesine ki ne bendin açabilür idi ve ne şabr itmege çāresi var (10) idi. Aña deġin bu ħāle giriftār oldu ki ittifāk bir ġün kabīle ħalkınuñ bir cem‘ iyyeti oldılar. Her ne (11) kadar ricāl var ise ol cem‘ iyyete gitdiler. Kabīsa bir karınuñ evinde maħbūs idi. Karıya (12) yalvardı ki ol yüzin tutup nazar ideyüm gözüüm göñlüüm açılsun didi. Karı (13) dağı icāzet virdi. Yüce çıkup yüzin ‘ ayn tarafına tutup bād-ı serd ile bir āh-ı germ çaldı. (14) Zīrā firķat u ħasret u ġurbet cānına kār itmiş idi. Dār u diyārın ve vaťan u yārın añup yüregi (15) deryāsı taşdı ve gözi bārānı boşandı. Hezār tazarru‘ u niyāz ile yüzin göge tutdı ve du‘ ā (16) itdi ki ey kādīr-i pür-kemāl ve ey şānī‘ -i bī-zevāl Allāh maźlūmlara feryād idermiş ve ey mücrimlerüñ elin (17) tutan Allāh celle celāluhu eger vaķti geldi ise benüm dağı elüm tut. Beni bu belādan ħalāş eyle (18) didi. Henüz dağı ol niyāz itmekde iken deveye süvār olmuş bir A‘ rābī öñine çıkageldi. (19) A‘ rābī bütün bu ħālını göricek üzerinde ululuk ‘ alāmeti añlayup ‘ izzet ile selām (20) virdi. Kabīsa dağı selāmın alup adını su’āl itdi. Vaķtinde gidersen didi. Ol dağı cevāb (21) virdi ki benüm adum Ŧamġaġān’dur Yemen vilāyetine toġrı giderin didi. Ya senüñ aduñ nedür diyü bend ü (22) zincirüñ neden oturdur ve burada ne eylersüñ didi. Kabīsa aña adın ve memleketini bi’t-tamām söyledi (23) ve ma‘ lüm eyledi ve benüm ħaberüm vilāyetüme bād-ı şabādan özge kimesne iletmez. Eger sen benüm aķārib u ‘ asākir (24) ü ‘ aşā’irüme du‘ ā-yı kerīme ħaber iletürsüñ. Yüz meħār kıızıl tüylü kara gözler tīz yürür ġüzel develer (25) muştılık virürler ve eger sözümüñ taġķıķını bileyüm dirseñ luťf ile deveñi bir pāre çö (26) kerd. Pālānı ağacı üstüne bir nesne yazayın. Ol vilāyete varıcaķ anlara gösterirseñ senüñ de (27) benüm de murādum ħāşıl olur. Pes A‘ rābī devesin çökerdi. Bu Kabīsa dağı devenüñ pālānı (28) ağacına ħaťt eyle ki anı ehl-i Yemen bilürdi. Ancaķ ġayrı kimesneler bilmez ol ħaťt ile yazarlar ne (29) okurlar. Ĥaťt-ı müsned ile birķaç ‘ Arabī beytler yazdı ki ma‘ nāsı budur. **Beyt:**

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ey bahādurlar tıruñ yola ġirüñ

Şāhuñuz maḥbūsdur feryād idüñ

Bañā vaḳtidür irişüñ boynumı

Bendden āzād idüp ḥayra girüñ

Ṭurḳuruñ üstümde cān bāzārını

Düşmen-i bed-ḥāh ile aluñ virüñ

Şāh iken oldum esīr-i mübtelā

N'eyler imiş kişiyē devrān görüñ

(33) Devenüñ pālān ağacı bu ebyātı yazduḳdan şoñra ‘aḳıbine ḳarındaşına buñı daḥı

[650b] (1) yazdı ki çün Ṭamḡaḥān size benüm ḥaberüm ilete. Muştulıḳ şu vaşflu yüz ‘aded besrek deve viresiz (2) didi. Ṭamḡaḥān’a daḥı didi ki ben yazacaḡum yazdum. Yürindi gideḡor var Yemen’e ḥaber ilet yüz besrek develeri (3) al didi. Ṭamḡaḥān Ḳabīsa’ya vedā‘ idüp devesine süvār oldı. Yemen yolına ṭoḡrı ‘azm itdi. (4) Çün Yemen’e irişdi. İttifāḳ Ḳabīse’nüñ kendüye itdüḡi vaşıyyetin unuttı ve deve pālānına yazduḡı (5) daḥı ḥāṭrundan gitdi. Tā aña deḡin ki günlerde bir gün bir yirde geḡeyorurdu. Gördi (6) bir ‘avret ba‘zı ‘avretler ile oturmışlar. Ḳabīse’nüñ ḥikāyesin eydür ve aña eylüklerin (7) yād idüp aḡlar. Ol Ṭamḡaḥān ol ḥinde Ḳabīsa’nuñ ḳardāşını şorup bildi yanına (8) çaḡırup deve pālānına yazduḡı ḥaṭṭı gösterdi ve aḡzından ışmarladuḡı ḥaberleri söyledi. (9) Ḳarındaşınıñ beşāreti ḥaberin getürdüḡi içün yüz deve virdi. Andan ḳalkup Ḳabīsa ḳabīlenüñ (10) ulusu Ma‘dī Kerb’e geldi. Ḳarındaşınıñ aḥvālını didi ve andan isti‘ānet itdi. Kendinüñ ḳabīlesi (11) ile ve ‘aşıretlerinden bir ḳabīle ḥalkı ve daḥı Ḳabīsa’nuñ ḳabīlesi ile bu üç ḳabīle ḥalkı bir yire (12) cem‘ olup ‘asker-i firāvān olup bir yat u yaraḡı ile Yemen’den ṭoḡrı benī ‘Akīle ḳabilesine vardılar. (13) Aralarında ceng-i ‘azīm oldı. Ḳabīsa’yı ol belādan ḥalāş eylediler. Şabruñ şoñı ‘aḳıbetine (14) ṭoḡrı olduḡını müşāhede eyledi. **Hikāyet:** Muḥammed bin ‘Abdu’l-Ḥamīd Ḥaṣemī eydür. Ben birisine (15) ḥacc-ı şerīf ḳaşd yine ḥacc-ı İslām edā-yı farza

giderken yolda benî Firār kabîlesi yanında bir menzile (16) konarken gördüm kabîle içinden kâfile içine dilenmege bir avret geldi. Yüzi eyü ‘amellüler (17) kağıdı gibi aķ zülfî günah-kârlar nâmesi gibi ve gözleri ve kâmetleri bi’l-küllîye kararmış kemân (18) ğamzeleri tîrler gibi peykâna beñzer idi. Hüsni bazarında bir hürşid anuñ öninde bir kenîzek kadar (19) görünmez idi. Bir cemîle idi ki cemâlde hemâ bî-hemâl idi ki hâşılı hüsniinde ber-kemâl idi. Kâfile (20) halkından her kişinüñ önüne gelüp su’âl elin açar idi ve her kimesnenüñ süfre-i nevâlinde (21) nevâle umardı. Çün gezer iken gözüm aña tokandı. Andan şordum ey ay kangi âsumândansın (22) ve ey serv ne bostândansın ve ey gül-i şükûfte-i nâzenin bu bâdiye ortasında ne kârın var (23) ve ey bihişt-i berîn bu hâviye içinde karar idersin utanmaz mısın ki böylesine boynı kulağı açık (24) gezersin ve senüñ zülfinüñ dâmları halkalarında nehâfet dânelerin gösterüp gönüller murğın (25) şikâr idersin didüm. Hezârân nâz ile ol tûti-yi şeker-i güftâr söze âġâz idüp birkaç ‘Arabî (26) ebyâd okudı ki man‘ası böyle idi. **Beyt:**

[Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün]

Gülüm mestür idi evvel benüm gonca nikabında

Bugün bu vech ile hâr-ı cefâ gerçi yüzüm açdı

Beni perdeyle âyîne gibi fakr ile işde çarh

Yüze yüz der-be-der itdi yüzüm şuyum yire saçdı

Yine şabr üzreyin Hakk’dan ümidüm kesmezin hergiz

Geçer bu da karar itmez niçe niçe belâ geçdi

Andan bu beytleri istimâ‘ idicek aña ey hüsni burıcınun mâh-ı tâbânı (30) adun nedür didüm. Adum Mühennâ’dur. Atam dağı Şeybân kabîlesinden Heysem adlu bir kimesne idi. (31) ‘Âlem-i âhirete intikâl itdi. Ben anuñ sağluġından gelmiş gibi dil-şâd-ı server gibi âzâd idüm. (32) Şoñra benî Firâre ile benî ‘Aķıl muhârebesinde düşdi. Ben dağı

babasuz kaldım. Fuḳarā vü ḥinden (33) bi'z-zarūrī der-be-der oldum. Şimdi ki ḥâlde dilenürün. 'İffet [ü] ḥüsni olıcaḳ bî-ḳadr olur

[651a] (1) imiş. Beni şimdi kimesne faḳrum ucından nikāḥ ile almazlar. Ḥarām fi'le de irtikāb idemezsin. (2) Żarūrī şöyle aç kaldım. Cenābuñuzuñ fazl u iḥsānları ile geçünirin didi. Ben daḥı nişāb-ı (3) şadaḳātümden aña naşibi olanı virdüm ve okuduḡı ebyātı andan ezberledüm. Ḳodı gitdi. (4) Ammā anuñ cemāli ḥayālümünden ḳaldı. Biz daḥı oradan geçdük. Bir zevḳ ile giderdüm. Giderek Mālik (5) bin Tavḳ ḳabilesine irişdük. Çün Mālik ile buluşduḳ. Evvelden dostum idi. Beni göriceḳ sevindi. Sefer (6) ālāmından ḥāṭırum şordı. Ben daḥı menāzil ü merāḥilde müyesser olanı söyledüm. Giderek aña Heysem-i (7) Şeybānī kızını ḥikāyetin idüp andan görüp işitdügümi bir bir rivāyet itdüm. Ol gice ol menzilde (8) yatup yarındası şabāḥdan göçdük. Şām'a toḡrı 'azm-ı rāḥ itdük ve şıḥḥat u selāmet birle (9) varup vaṭanumda ḳarār eyledük. Bir müddetden soñra gördüm. Mālik bin Tavḳ baña ādem gönderüp (10) beni istemiş. Ben de ḳalkup ḥıdmetine gitdüm. Ḥazretine varup mülākāt olmadıḡumda baña nihāyet (11) mertebe-i minnetler itdi ve çok in'ām eyledi. Bunlardan ḡayrı bir gün kendü ile tenhā (12) oturup muşāḥabet iderken nā-gāḥ gördüm. Birḳaç ḥādım çıkageldiler. Ellerinde mührlü kīseler (13) ve bir niçe boḡçalar var idi. Getürüp önümde ḳodılar. Bunlar da ne zaḥmet didüm. Bunlar benüm iḥsānum (14) degüldür ve belki Heysem-i Şeybānī kızını Mühennā'dur didi. Baña kendüyi delālet itdüḡi için saña (15) itdüḡi 'ivaḑdur. Ben daḥı aşlın baña bildürüñ ki ben de buyurduḡuñuzu añlayayum didüm. Mālik (16) ol zamān ki ḥac seferinden gelürken sen bize de uğraduñ didi. Mühennā'nuñ baña cemāl u kemālini vaşf eylemiş (17) idüñ. Benüm daḥı gönümde yer etmiş idi. Ḥāṭırum aña meyl itdi. Gidükden tiz beni Firāre ḳabilesine birḳaç (18) kimesne gönderdüm. Vardılar Mühennā için esbāb u rāḥ ile tedārik itdiler ve bunda benüm için (19) getürdiler. Ben daḥı nikāḥ ile alup ḥātūn idündüm. Ḥüsnde senden işitdügüm ḥaberinden daḥı (20) ziyāde rāciḥ buldum. Beyānından 'ayānın artuḳ gördüm. Andan maşāḥabeti ve ḥod vaşfı u beyāna gelmez. (21) Tamām andan rāzī u şākir oldum. Memlekete mālik ben şimdi degülüm oldu. Her nem var ise aña işmarladum. (22) Ba'de gördüm tekellüfsüz benüm ile mükāleme başladı. İttifāḳ saña ādem gönderdügüm eşnāda bir gün (23) baña şordı ki beni saña kim ḳulaḡuzladı ve beni saña kim ḳulaḡuzladı didi. Ben de ḥālūñi (24) aña ḥikāyet itdüm. Bundan ḥazḑ eyledi. Vāy ol kimesne n'olaydı bunda geleydi didi. Ben daḥı (25) aña eylūḡı muḳābelesinde bir 'ivaḑcuk ide idüm didi. Ben daḥı seni anuñ

sebebi ile istemiş (26) idüm. Çün geldün saña bu eşyayı ol gönderdi didi. Ben dağı alup du‘ā eyledüm. (27) Kīseleri açdum ve boğçaları çözdüm. Gördüm yigirmi biñ nağd akçe ve on kat cāme. Mālik (28) zamm eylediler. Beni māle garğ eylediler. Andan aña vedā‘ idüp yine Şām’a döndüm. Ni‘metlerine şākir (29) ve in‘āmlarına zākir ola ki yola girdüm. Mühennā’nuñ didügi ebyātdan āhir beytün ma‘nāsını fıkır (30) iderdüm ki nice rāst geldi. Şabırı anuñ harecden öğrendüm. Ta‘ab ardınca şabr-ı ‘aceb kişiyi (31) rāhata irgürür imiş. Hakk Te‘ālā hazretinün lutfı çokdur.

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Baňa ma‘lüm oldu bundan bî-harec

Ma‘nā-i eş-şabru miftāhü’l-ferec¹¹⁴

Ve kendü hālümde fıkır iderdüm ki ol delāleti itmesem, Mālik’e ya‘nī Mühennā’yı aña kulağuzlamasam baňa bunca ni‘met kanda mühennā oldurdu?

[651b] (1) bundan ma‘lüm oldu ki bî-sebeb rızq kesilmez imiş. **Hikāyet:** Mu‘ammer Bağdādī eydür. Bir vaqtda esbāb-ı (2) ma‘işetüm taraldı. Dār-ı vasi‘ gözüme tar oldu. Niçe kerre emirü’l-mü’mînîn divānına mülāzemet (3) itdüm. Ola ki biri münāsebetçe maşlahat içine şokılabileyüm diyü sebeb-i ma‘āşum ola diyü çalışdum. (4) Müyesser olmadı. Āhir Mu‘taşım Bi’llāhi Mısır’a gider oldu. Ben dağı giderem bārī anda bir maşlahat (5) üzerine koyalar idi diyü ümīd keddüm. Hele Mısır’a varduğ. Anda bir eve kondum. Evvelā yolda niçe esbābı (6) dağı şatup harclandum. Galebe-i fakr u fākadan tamām bî-tāğ oldum. Atum ile kılıcumdan gayrı nesnem (7) kalmadı. Dağı hıdmet-kāruma didüm ki uyanuñ gemi altunları bāzāra ilet şaman yirine bir sāde (8) gem al anuñ yirine geçür. Bāķī andan artan akçe ile bugün iftār içün bir kuzı ve bir miqdār (9) itmek al getür. Yarın da Allāh Te‘ālā kerīmdür. Gün rızkı ile gelür diyü dirler didüm. Oğlan (10) dağı vardı didüğüm gibi itdi. Bir miqdār laṭife itmekler ile bir semüz kuzı getürdi. Kuzıyı (11) tennūra şaldı. Pişürüp yimek eşnāsında nā-gāh kapuyı bir vech ile ki yıkar gibi yıkarlar şanduk. (12) Oğlan segirdüp kapuyı açdı. Gördüm ellerinde tıgler ile bir bölük sipāhī tā‘ifesi içerü girdiler. (13) Emirü’l-Mü’mînînün ya‘nī Mu‘taşım Bi’llāh’uñ veziri Muḥammed bin ‘Abdu’l-Melik büzürge dimekle ile meşhūr bir hācib (14) var idi. Ol hācib dağı aralarında bile idi. Segirdüp önlerine düşdüm. Hıdmet iderek

¹¹⁴Sabır sıkıntıdan kurtulmanın anahtarıdır.

(15) ol fevķānīsine çıkup bir münāsib yirinde oturdılar. Bile gelen sīpāhiler evüñ içini kazımağa (16) başladılar. Kazup toprağını taşra çekerler idi. Ben dağı vezīr ile hācib-büzürgüñ qarşularında (17) oturup anlara ba‘zı münāsib hikāyetler iderdüm ve ba‘zı eş‘ār-ı latīfeler okur idüm. Bir sā‘at (18) geçdükden soñra vezīrūñ beşeresinde açlık āsārı müşāhede idüp mā hāzar bir miķdār (19) ta‘ām var. Fermān-ı şerīf olursa hāzır olsun didüm. Revādur didi. Kızı ile itmegi (20) önlerine getürdüm. Meger kem acıķmışlar imiş. Tamām iştihā ile yidiler. Şūrāhi ile şarābı dağı getürdiler. (21) Hazm-ı ta‘ām içün anı dağı nüş itdiler. Vezīr bu eşnāda benüm hālüm şordı. Bir miķdār faķr u (22) faķam aķvālını şerh eyledüm. Bu hālde toprak kazan sipāhiler içinde bir ğavğa kopdı. Tekbīre başla (23) ladılar. Rencümüz zā‘ī‘ oldı ki gice irişdük didiler. Pes kazduķları yirden yigirmi kūp altun (24) çıkardılar. Vezīr ile hācib üzerine vardılar. Tiz emīrū‘l-mü‘minīne müjde eylediler. Hāzīneye (25) naķl idesiz diyü fermān eylemiş. Emri üzere kūpleri qaldurmalu olıcaķ vezīr hācib-i (26) büzürge benüm içün şu bī-çāre faķīrūñ nān u nemegini yidük. Eyle olunca şimdi bu qadar altunı (27) öninden alup gidüp bunı maķrūm komaķ münāsib u mürüvvet degüldür. Ben bunı emīrū‘l-mü‘minīn (28) hāzretlerine ‘arz ideyin. Siz de mu‘āvenetüñüzü dirīĝ eylemen. Zīrā bu miķdār hiç tefāvüt eylemez. (29) Her kūpuñ aĝzından birer avuç tolusı altun virelüm. Bu bī-çāre ğanī olsun didi. (30) Anuñ müşāveresi ile her kūpuñ aĝzından ikişer avuç tolusı altun virdiler. Anlar gitdükden (31) soñra virdükleri altun vezn itdüm. Tamām yigirmi biñ hāl altunluĝa qarīb altun çıkdı. Hāķķ (32) subhānehu ve te‘ālā hāzretine şükr eyledüm. Andan refāhiyyet-i hāl ile zindegānī eyledüm. Miķnetden soñra (33) baña rāḫat yüz gösterdi. Faķīr-i muḫtāc iken ğanī-i bī-iḫtiyāc oldum. **Hikāyet:**

¹¹⁵[653a] (1) Getürmişlerdür ki emīrū‘l-mü‘minīn Mu‘taşım Bi’llāhi şu vaķt ki serīr-i ḫilāfete geçdi. Anuñ zamānında (2) Ebū Ca‘fer-i Hemedānī dirler nedīmi var idi. Ğāyet ile fażl u hūner şaķı idi. ‘Ālem içinde (3) seyāḫat itmiş niçe şaḫrā vü geşt itmiş bir ādem idi. Meger bir gice Mu‘taşım Bi’llāh ile tenhāsında (4) otururlar idi. Ebū Ca‘fer-i Hemedānī dağı bile otururdu. Ḥalīfe aña diye ba‘zı hikāyāt (5) idivir diñleyelüm. Uyķu ğafleti anuñla def‘ idelüm diyü buyurdu. Ebū Ca‘fer eger fermān (6) iderseñüz kendü ser-ĝüzeştümde bir hikāyet ideyin n’ola diyü ḫalīfe icāzet virdi. Ol dağı (7) başladı bir vaķtde baña zārūret u iḫtiyāc ğalabe idüp ma‘zül u mu‘aṭṭal gezerdüm. (8) Nuķūd u ‘urūzumdan nem var ise cümlesin şatup ḫarcandum. Vech-i ma‘āşuma hiç bir vesīle (9)

¹¹⁵ 652. varak nüshada mevcut deĝil.

bulamadum ki aña temessük idüp ma'ışet idem. Żarūrī n'eylerse eyledüm. Yol Һarcluğı (10) birkaç aķçe taħşil idüp Baėdād'dan çıkup Ebū Dülef-i Һazrecī yanına vardum. Anuñ (11) Һabl-i devletine temessük idüp anuñla Һaldum. Bir müddet yanında olduğumdan Őonra bir gün baña (12) Ermeniyye begi Muħammed bin el-Miėiř ahvālin iřitdũn mi ve kendüyü bilür misin didi. Ben dağı ne (13) kendümi bilürin ve ne ahvālin işitdüm didüm. Ebū Dülef anı ařhāb-ı iėrāř anı Emīrū'l Mü'minīn (14) Mu'taşım'a Һovladılardı aña incinüp ādem göndermişdi. ayd u bend ile Baėdād'a iletürmiş (15) idi. Ahvālin bī-nefsihī teftiş eylemiş Һaķķında söyledükleri sözler ġayrı vāķı' olduğı (16) tamām ma'lūm olup aña Һil'at virmiş. Gene kendü vilāyetine göndermiş. Һāliyā (17) Ermeniyye'ye gelmiş. Aña tehniyye-i Һudūmı içün ādem göndereyin diyüp geldün mi göndere (18) yin mi ne dirseñ var saña nef den Һāli degildür didi. Ben dağı fermān sizüñdür her ne (19) emr iderseñüz fermān ber-dārın didüm. Baña yol Һarcın görmek içün altun virdi. (20) Tedārikümü gördüm beni Ermeniyye'ye gönderdi. ün vardum Muħammed bin el-Muėiř'e buluşdum. (21) Őñinde sefāret u risālet Һıdmetini edā itdüm. Beni ziyāde Һoř ġördi. Ekseriyā (22) bensüz řarāb içmez idi. řarāb meclisi itse beni isteyüp getirürdi. řarāb (23) ierken nuķl-i meclis-i bezmi ekşer geyik başdurması idi ve aķı yir idi. ırmaz baña (24) bütün geyik gevdeleri gönderür idi. Ben dağı oğlanlara virürdüm. Başdurmayı (25) iderler idi. Bir gün gene oğlanlar geyik etin başdurma iderlerdi. Ben temāřā iderdüm. Gördüm (26) hevādan et ama'ı ile bir Һarėa süzölüp indi ve oğlanların öñinden bir pāre et Һapdı. (27) Ammā ayağına āb-dār incüden 'avretlerüñ bir boyun boėmaķı var imiř. Anı öñlerine biraķdı. Öñüme (28) getirüdiler. Gördüm 'ıķd-i laşıfdür ve hevādan nāzil olmiş bir dād-ı Һaķķdur. Alup Һıfř eyledüm. (29) Gitmem zamānı dağı yakın olmiş idi. Muħammed bin el-Muėiř'den icāzet alup Һuřul-ı murād üzerine (30) mūrāca'at itdüm. Gene Ebū Dülef yanına geldüm. Baña tekrār niçe luşflar eyledi. İn'āmlar ve teşrifler (31) 'ināyet itdi. Һaylice bed-Һāl ü pāy-māl iken yine Һoř Һāl u bā-māl oldum. Andan icāzet (32) ile Baėdād'a gitdüm. Anda varıcaķ ol bu boėmaķı řarrāfa on beř biñ aķeye şatdum. Ba' dehū (33) Mışır'a revāne oldum. Anda varup Hemādanlu Mışır'da sākin bir dostum var idi. Anuñ evine

[653b] (1) Һondum. Baña oķ luřf u kerem itdi. Be-ėāyet māl-dār u ġanī kimesne idi. Anuñ dostluğı (2) řadāķati āħir muřāheret u Һarābet mübeddil oldı. Ya'nī dāmād idindi. Evde bir serā-perde (3) bakire Һızı var idi. Anı baña virdi. Aldum anuñla tamām ülfet ü

iltiyām dirlik iderdük. İttifāk (4) bir gün benüm ol muḳaddemā nīk başdurmasını öğrenen oğlanum gene tam üstinde oturmuş (5) idi. Başdurma ider idi. Kāhī hevāya deñer idi. Āyā bir daḫı öñüme bir zāğ anuñ gibi (6) nesne getüre ola diyü umar idi. Nā-gāh üzerinden bir leglek kuşu geçiyor idi. (7) Ağzında bir ef'ī yılan götürür idi. Hemān ağzından şalıvirdi rāst oğlanuñ üzerine (8) itdi. Oğlanı şokup fi'l-hāl öldürdi. Hātūnum biz göreyorurduk. Hātūnum daḫı (9) te'essüfünden la'net ḳanda leglek ü ḳarğa var ise didi. Faḳīr itdüm. Hele leglege la'net itdügüñ (10) biri var işine vechi zāhir ki bunuñ gibi fesād itdi. Ammā ḳarğa saña n'eyledi ki aña (11) daḫı la'net iderseñ didüm. Nice itmegin ki bir gün anam ile tam üstinde otururduk. (12) Meger incüden bir laṭīf boğaçum var idi. Boynumdan çıkarup öñüme ḳomış idüm (13) тұrur idi. İttifāk anam ile kelimāta boşanmışuz. Haberimüz yok. Nā-gāh ğaflet eşnāsında (14) bir ğarga inüp öñümde boğmaḳı kopdı. Daḫı aldı ve gitdi anam eṭrāfa ve civāra (15) giden kimesnelere ısmarladı. 'Āḳıbet Baġdād'da bir şarrāf dükkānında bulmışlar elli altun ile (16) on beş biñ aḳçe şatun almışlar gene baña getürdiler didi. 'Avretümden bunu işitdüm ki (17) güldüm. 'Avret der neye gülersin didi. Ben de Baġdād'a ol şarrāf üzerinde boğmaḳ bahāsından (18) elli altun bāḳıyyemüz var diyüp aña evvelinden āḫirine varınca ḳıssa-yı ḫikāyet boğmaḳuñ aḫvālını (19) söyledüm. 'Avretüm taḳdīrūñ işine ḫayrān oldı. Boğmaḳı getürdi. Gördüm ol (20) kendüsidür. **Hikāyet:** Ebū'l-Ḥasan 'Abdu'llāh Anṭākī eydür. İṣḫāḳ bin İbrāhīm Ṭāhirī'nüñ (21) dīvānında ḫızāne kitābetin ider idüm. Ḥazīnesi kātiblerinüñ ulusına Ebū Ġālib dirler idi. (22) İttifāk Ebū Ġālib'e müte'alliḳ ḫazīne kātiblerinden bir cem' dīvānda bir tevzīr idüp mīrī mālдан bir miḳdār (23) māl alıvirmişler. İṣḫāḳ bin İbrāhīm bunu ṭuydı. Cümlesin ṭutmaḳ emr eyledi. Ba'zısı ele girdiler (24) ba'zı ḳaçdı. Ebū Ġālib daḫı ḳaçdı bir yire gizlendi. İṣḫāḳ bin İbrāhīm ele girenlere muḫkem şıḳılcım (25) itdi. Ebū Ġālib ḳorḳup Baġdād'a ṭurmayup şaḳlandıḡı yirden ḳıḳup Mıṣır'a ḳaçdı. (26) Anda vardı elinde her ne var ise ḫarc itdi. Anda daḫı bir 'amel elinde girmede ki sebeb-i ma'āşı (27) ola idi. Kendüsi eydür. Faḳr ile ḫālüm ziyāde müṣḳil oldı. Be-ġāyet dermānde oldum. Faḳr (28) belāsından ḳurtulmaḡa ne ḫīle idecegüm bilmez idüm. 'Āḳıbet zarūretüm şu mertebeye vardı ki oğlanuma (29) cübbemüñ astārını söküp çıkarup virdüm ki var bunu bāzāra ilet şat. Her ne ḳadar (30) aḳçe olursa ta'ām al getür yiyelüm senüñ ile didüm. Oğlan bāzāra gitdi. Ben isem (31) dil-teng olup evde oturup fīkr ideyorurın. Kendü kendüme bugün ḫod bu ṭarīḳ ile (32) işde ta'ām ele girdi. Ammā yarın nicesine ideyin diyü envā'-ı mülāḫazalar ideyorurın.

İttifāk ben (33) bu efkār arasında iken nā-gāh bir delük içinden bir kesegen çıktı. Ağzından bir altun

[654a] (1) var idi. Bir yire kodı gene döndi delüğe gitdi. Vardı bir altun dağı getürdi. Ol (2) koduğı altun yanına kodı. Ben turup bunu temāşā iderin. Bu tarīk ile şaydum otuz (3) altun çıkardı. Birbirinüñ yanına yuvalandı. Biraz oynadı andan soñra evvel getürdüğünü (4) ağzına aldı ki gene içeri delüğe bir bir taşıya. Ben cüst yirümden kılqup kesegeni kovaladum. (5) Delüğe girdi. Altunları yirinde kaldı. Cümlesini düşürdüm. Bu anda oğlan dağı bāzārdan (6) ta‘ām getürdi yidük. Oğlana kışşayı diyüp altunuñ birini virdüm didüm ki var bāzārdan (7) kazma kürek al getür. Şunu yoklayalum görelüm didüm. Oğlan dağı altunu aldı ve gitdi (8) bir kazma ile kürekler getürdi. Kesegenüñ delüğünü kazduk. Nihāyetinde bir bakraç bulduk. İçi top (9) tolu altun idi. Zabt eyledüm. Hakk subhāne ve te‘ālā hazreti hazā’in-i gaybdan ol ‘anā-yı faqr (10) ardınca baña bu safā-yı gınāyı müyesser eyledi. İttifāk tāli‘üm yārī kılup bu eşnāda Bağdād’da İshāk bin (11) İbrāhīm Tāhiri vefāt itdi diyü haber de geldi. Anuñ korkusından dağı emīn oldum. (12) Altunuñ biñ dānesin ayırup yol harcı idinüp bākīsın bāzergānlara virdüm ki metā‘a vireler. (13) Bağdād’da varıcağ anlardan alam. Bī-nihāye altun idi. Anuñ sebebi ile ölince kimseye muhtāc (14) olmadum. Hakk subhāne ve te‘ālā **min haysu lā yehtesib**¹¹⁶ baña bu luṭfi işledi. **Hikāyet:** Hasan bin (15) Mūsā eydür. Bir zamānda benüm başuma bir ‘aceb vāk‘a geldi. Bir vaḳtde Ehvāz memleketinden geçerken (16) Aḥmed bin Meşrūk’a uğradum ki ol hıttanuñ şāhib-i divānı idi. Beni alıḳodı. Bir gün anuñ (17) ile oldum. Eşnā-yı mükālemede baña bir zamānda benüm başuma bir ‘aceb vākı‘a geldi. Bir vaḳtde İshāk bin (18) İbrāhīm’üñ ba‘zı ‘ameli üzerine idüm. Anuñ hıdmetinde diñlenmiş idüm. Vaḳtüm hoş idi. Çün (19) ol vefāt itdi civār-ı rahmet-i Raḥmān’da merḥūm [oldı]. Ben anuñ hıdmetinden maḥrūm idüm. Ol sebebden (20) ğam u ğuşsa cānuma kār itdi. Elem-i rūhānī giderek elem-i cismāniye mü’eddī oldı. Za‘f-ı kalb (21) ten za‘fına da sirāyet itdi ki muḥkem ḥaste oldum. Niçe zamān marāzum mümted oldı. Bir yoldaşum (22) var idi ki hemişe ol baña tīmār ider idi. Beni bu kerre şikeste ḥaste oda kodı. Sürremen (23) Re’y şehrine Feth-i Hākān yanına gitdi. Anuñ anda ḥālī muntazam ve kārı müstaḳim idi. Baña (24) mektüb gönderüp sen de bunda gelesin diyüp beni dağı Sürremen Re’y şehrine da‘vet eyledi. Benüm (25) isem bunca zamāndan bīmār olmağla bir ḥabbeye muhtāc olmuş idüm. Hiç bir vech ile sefer (26)

¹¹⁶Hesap edilmedik yerden (Talāk 3).

harcına tākati yoğ idi. İttifāk bu eşnāda bir gün bir düşmen ‘avret beni ziyāfete çağırđı. (27) Bir semüz ördegüm var gel saña anı boğazlayup büryān idivereyin. Cāriyelerüm dağı sāz çalıvirsinler (28) diñleyüp bir sâ‘at ferağ kesb eyle didi. Ben dağı n’ola diyüp da‘vetine icābet diyüp ‘avretüñ (29) evine vardum. Ördegi boğazladı. Kursağın yarup ayırtlarken içinden bir la‘l çıkdı. (30) Ammā ördek kursağında pāsın şeffāfı tutup şu‘ā‘ı belürmez idi. ‘Avret la‘l olduğın (31) bilmeyüp baña gösterdi. Ben de taşcağuzı yutmuş diyüp elinden aldum. ‘Avret dağı tınmadı. (32) Yarındası bir dostum cevheri kimesne var idi. Aña iletdüm ısıcağ yudı. Aña cilā virdi. (33) Bir la‘l-i āb-dār çıkageldi. Baña hemān orada yüz otuz altuna satıvirdi. Anı

[654b] (1) yol harcına virdüm. Bir at aldum ve sâ‘ir yol esbābına şarf idüp Bağdād’a çıkdum. Yola (2) girdüm. Ben dağı Feth-i Hākānı yanına vardum. Anuñ der-gāhına mülāzemete başladum. Bir gün Feth-i Hākānuñ (3) nā‘ibi Ebū Nūh baña sen Aḥmed bin Mesrūk mısın? Ben dağı belı ben oyum didüm. Senüñ içün (4) bir manşıb tedārik itdüm. Ammā gerekdür ki eylük üzerine olasın didi. Beni Emīrū‘l-Mü‘minīnūñ Mūtevekkil’üñ (5) öñine iletüp söylediler. Baña Ebū Ehvāz sancağın virdi ve otuz bin akçe dağı ‘atā itdi. (6) Yeñi başdan aḥvālüm muntazam oldı. Bu yaña gider olıcağ. Ebū Nūh’a vedā‘ itmelü olıcağ ördek ile (7) la‘l kışşasın aña ḥikāyet itdüm. Ol dağı didi ki Hākḫ te‘ālā bir nesneyi taḫdīr idicek elbette (8) esbābını bir yirden zuhūra getürür ki hıç aña ādem oğlanınuñ vehmi irişmez. Hākḫ söz budur. Bir vaḫtde (9) bir bunuñ gibi iş baña da vāḫı‘a oldı. Meger bir zamānda bir seferden gelür iken bir kūya irişdüm. Anda (10) bir gökçek bostān var idi ki ortasında āb-ı zülāl ile memlū bir ḥavz olup terāvet ü nezāḥatde ol (11) bostān cennete bu bir ḥavz ‘ayn-ı Kevşer’e beñzer ki anuñ tarāvetine ḥayrān olup içine (12) girdüm. Ba‘de ol ḥavzuñ üzerine varup teferrüc ider idüm. İçindeki şu şafāda ḥūrā yüzine (13) tırılukda ṭurna gözine beñzer idi. Şöyle şafāsından ḥavzuñ dibine iğne bıraḫsalar görünür (14) idi. Dibini temāşā iderken gördüm. Dibinde içine bir nesne şarılu bir hırka pāresi var. Elümi (15) uzadup ḥavzuñ dibinden anı çıkardum. Gördüm içinde tamām üç yüz kızıl altun (16) var aldum didi. Bu vāḫı‘ayı dağı ol ḥikāyet eyledi. **Hikāyet:** Bir kimesne ḥikāyet idüp (17) eydür. Bir vaḫtde Mışır emīri ‘Abdu’llāh Tüsterī’nüñ şilānına ḥāzır oldum. Öñine bir kuzu büryānı (18) ḳomışlar idi. Çün anı yimege elin uzatdı iki ellerin hemān degdürüvirdüğü gibi barnaḫlarından yağı (19) revan [oldı]. Emīr ‘Abdu’l-Melik’üñ gözleri ṭolup ḳalkdı. Secde-i şükr eyledi. Ol büryānı (20) bitürdüğü bir niçe itmege şarup fuḳarāya virdiler. Andan soñra

yanındağılara bir zamān evā'il-i hālūmden (21) geçürdügüm miḥnetler ḥāṭıruma geldi. Bu kızu büryānından anları aındum. Ol vaqt ki Bağdād'da idüm. (22) Elüm ıarlığından bütün 'ālem gözūme dide-i mār gönlūme mūr görinür idi. (23) Teng ü tār ne manşıbum var idi ne elūmda bir şeyüm var idi. Hālüm be-gāyet düş-vār olmağ idi. (24) Bir gün melül u maḥzūn kapum öñinde endişeye yatup otururdum. Kendü aḥvāl-i pür-melālūmi fıkr (25) iderdüm. Nā-gāh dostlarumdan bir kimesne çıkageldi. Bu gün saña mihmān olmağa geldüm. Bu iki sâ'at (26) muşāḥabet idelüm didi. Ben de n'ola buyuruñ diyüp öñine düşdüm. Ev içine alup gitdüm. Sadr (27) başında yir gösterdüm geçüp oturdı. Segirdüp anam yanına girdüm. Anacığum eve mihmān geldi. (28) Nesnem yoğ ki konuklayam didüm. Anam dağı oğul bî-ḥuzūr ola diyüp başından makremesin çıkardı (29) ve baña virdi. Var bāzārda bunı şat. Dağı akçesi ile gelen konuğı konukla didi. Ben de (30) makremeyi bāzāra iletüp şatdum. Akçesi ile bir miqdār ziyāfet yarağı gördüm. Ammā ki ziyāfet eşyāsına (31) murādumca akçesi vefā itmedi. Yarım göñül ile alduğum eşyā ile eve geldüm. Gördüm bu ḥinde koñşuluğdan birinüñ (32) gāyet semüz kedi çıkageldi. Yigitlik cününü ile ki 'ālemden nā-pervānlık zamānidur. Kediye tutup boğaz (33) ladum. Bir laṭif vech ile dericigin çıkardum ki semüz kızu şekline kodum ve firuna virüp için

[655a] (1) toldurup büryān idüp mihmānuñ öñine getürdüm. Onuñla konukladum. Şimdi Ḥaqq te'ālā beni ol (2) mertebe zārüretlerden ḥalāş idüp bu mertebe kudret [u] kuvvet erzānī eyledi. Şad-bār ol zamānda (3) itdügüme tevbe vü istiğfār iderin. Siz de şahid oluñ didi ve buyurdi. Ḥazīnesinden māl-ı (4) firāvān çıkardılar. İkiye böl-di. Bir bölüğün Mısır fuḳārasına üleşdürdiler. Bir bölüğün Mekke (5) ve Medīne-yi Münevvere fuḳārasına gönderdiler. Bu ḥikāyetden aşḥāb-ı devlet u erbāb-ı himmete tenbīh (6) vardur ki devlet ü 'izzete irdükleri vaqt eyyām-ı nekbet ve evān-ı felāketleri ḥāṭırlarından (7) çıkarmayup Ḥaqq ḥazretinüñ virdügi ni'metüñ şükrinden ḥālī tırmayalar ki devletleri ve ni'metleri (8) pāy-dār ola ve hem ziyāde bî-şümār ola. Nite-ki Qur'ān-ı 'azimetde ve kelām-ı kādīmda **Le in şekertum** (9) **le-ezidennekum**.¹¹⁷ Yā' nī eger sizler ni'mete şükr idersenüz elbette ben dağı ni'metiñüzi ziyāde (10) iderin diyü buyurdi. [**Ḥikāyet**]: Cevāmi' ü'l-Ḥikāyāt kitābını lisān-ı Pārsi'de cem' iden imām-ı (11) kāmil u 'ākıl u 'āmil u fāzıl Cemāle'd-dīn Mevlānā Muḥammed 'Avfī raḥmetu'llāhi 'aleyh eydür. Bizüm (12) koñşuluğumuzda Bağdād'ıñ ulu-zādelerinden bir yigit var idi.

¹¹⁷Eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım (İbrāhīm 7).

Bābāsı ve anası vefāt itdi (13) ve anlardan kendüsine vāfir mīrāş deġdi. Cümlesin levh u lu‘b u seyr ü temāşāya ĥarc eyledi (14) ve şarf eyledi. Bi‘l-küllīye çüritdi tōkitdi. Eli ol nuķūd u ‘urūzdan müflisler kīsesi gibi boşaldı. (15) Evin daĥı şatup uğrılar ve ĥarāmīler olduġı evlere ķondı. Fuķarā ucından her vech ile ‘āciz (16) u fūrūmānde oldı. İttifāķ ‘avretinüñ ĥamlı var idi. Bir gün burısı tūtđđ. Vaz‘-ı ĥamlı ider oldı. (17) Hem-sāyelerinden ve aķāribinde yanına ba‘zı ĥātūnlar cem‘ oldılar. Öñlerine mā-ĥazar ta‘ām görmek içün (18) ĥarc lāzıma olduġın ol ĥālde ‘avreti bu yigide didi ve söyledi. Bī-çareler ise bir ĥabbeye (19) muĥtāc idi. Mütēĥayyirāne evinden taşra çıķup n‘eyleceġin bilmez idi. Ġayretinden gözleri yaş ile (20) tōldı. Ĥayrān u ser-girdān u giryān Dicle kenārına varup bir yirde oturđđ. Ĥālīnūñ perī (21) şānlıġını fīkrı ider idi. Anlara ta‘ām ĥarcın nereden taĥşīl ide? Nā-gāĥ görđđ yoldan bir sā‘i geliyor. (22) Geldi yanına oturđđ. Meger Deynūr şehrinden geliyorurđđ. Bağdād ehlīne mektūbları var idi. Bu yigid de (23) süvār-ı ĥızblık anladı. Mektūbları öñine dōkūvirdi ki baķ yigidüm bu mektūblar kime gönderilmişđür? ‘Unvānların (24) oķıyup baña ta‘yīn ideyorur ki göreyüm. Nişānlayum ve yirlü yirine ulaşıdurayum didi. Çün mektūbları (25) virüp ‘unvānları göreyorken mektūblaruñ meger kendüye gönderilmiş sā‘idür ki meger bu nāme bize gönderülmiş. (26) Ancak eşine şöyle yazılmış o ise benüm didi. Sā‘i daĥı dir ki imdi saña ise bu mektūbda işāret (27) vardur. Bir müjde virün ġizlesün. Deynūr şehrinde sākin bir ‘ammūñ oġlı var imiş. Vefāt (28) itmiş. Andan saña esbāb u emlākdan ġayru yedi yüz ‘aded naķd altın mīrāş deġmiş. Deynūr (29) ĥalkından bir kimesneye vaşıyyet itmiş. Bağdād’da benüm ‘ammüm oġlı vardur. Andan ġayrı vārisüm yokđur. Bu altını (30) aña teslīm idesiz dimiş. Ol kimesne de benüm ile yedi yüz altını bu mektūbı bile gönderdi didi. (31) Mektūbı oķudı. İçinde yazılmış ki gerekdür ki bu mektūbı oķıyınca Deynūr’a gelesin bāġı esbābı (32) ve emlāk daĥı her ne var ise gelüp żabt idesin diyü yazılmış. Ol yigit eydür. Yedi yüz (33) naķd altını ol sā‘iden aldum. Aña ‘ādetçe vireceġüm virdüm. Tōġrı bāzāra gelüp eve

[655b] (1) gelen ĥavātinūñ żiyāfetleri esbābın aldum. Eger-çi maĥzūn u giryān gitdüm. Bir sā‘at geçmedin ‘avn-ı Ĥaķķ ile (2) mesrūr u ĥandān eve vardum. Andan her ne tedāriküm var ise görüp ol hafta Deynūr’a (3) gitdüm. Vardum ‘ammüm oġlanuñdan baña intikāl eyleyen emlākı ve esbābı her neyünüz var ise (4) şatdum ve şavdum. Tamām on biñ dāne kıızıl altın oldı. Cümlesin der-kīse idüp (5) şālīm u ġānim Bağdād’a geldüm. Dōndüm ‘uķalā ķullarında Ĥālīķ-ı ‘ālemin (6) hemişe ebvāb-ı raĥmeti meftūĥ

imiş. Belā vü zaḥmet giriftārlarına esbāb-ı şefḳati āmāde imiş. (7) Sizmedükleri yirde peydā ve ummādukları yirden hüveydā olur imiş. Nite-kim dimişlerdür. (8) **Beyt:**

[Fe‘ ilātün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilün]

Çekmedin intizār talcınma

Ey bela bendinüñ giriftarı

Sizmedin sen kerīmdür nā-geh

Saňa bir gün meded ider bārī¹¹⁸

(10) ki bī-bāk uğrılır ve ḥarāmīler eline düşmüşken ḥalāş olup helāk olmadın kurtılan (11) kimesneler ḥikāyetleri beyānındadır. Āgāh ol ki Ḥallāk-ı ‘ālemüñ bendelerinüñ gönülleri gene (12) ḳabẓa-ı ḳudretinde dest-i ‘irādetindedür ki seyyidü’l-murselīn ve resūl-ı Rabbü’l-‘ālemin Muḥammed (13) Muştafā şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem bir ḥadis-i şerīflerinde **Ḳalbu’l-mü’mini beyne** (14) **ışbe‘ayni min eşābī’i’r-raḥmāni**. Ya‘nī mü’minin ḳalb-i Ḥaḳḳ subḥāne ve te‘ālā ḥazretlerinüñ dest-i ḳudreti (15) iki barmağınüñ arasındadır. Her nice diler ise taḳlīb ü taḥvīl ider diyü buyurur. Pes her kimesne (16) bir şirrīr-i fettānuñ ve mufşid-i ḳattālūñ eline düşse vācibdür ki gönlini Ḥaḳḳ’uñ luṭfına bağlaya tā ol (17) müfsid-i şirrīrūñ şerr u fesādından gönlini Ḥaḳḳ’uñ ḥayr u neşāt tarafına taḥvīl ide. Anuñ kendü (18) ḥaḳḳında ḳahrı ve ḡazabı raḥm u luṭfına tebdīl ide. Pes bu bābda şirrīrler eline düşmek ile (19) düzdürür. Ḥarāmīler ḳahr ile ḥālleri diger-gün olmuşken ‘ināyet-i nā-mütenāhī-i İlāhi irişmek (20) ile aḥvāl-i müteḥavvil ve āmālī mübeddil olan kimesnelerüñ ḥikāyetleri irād olunmuşdur. Dünyā Allāh (21) te‘ālā ve ‘avnuhu. **Ḥikāyet:** Da‘il-i Ḥuzā’i eydür. Bir vaḳtde ḥanedān-ı peygamberi medḥinde ve Kerbelā (22) ḳışşası şerḥinde bir ḳaşıde itmiş idüm. Ol ḳaşıdenüñ maṭla‘ı bu beyt idi. **Beyt:**

Medārisü āyātin ḥalet min tilavetin

Ve menzilü vaḥyin müfḳırü’l-‘araşāti

¹¹⁸ “bārī” kelimesinden sonraki kısım nüshaya yazılmamıştır.

Ve ol aşıdeyi ben orāsan’a iletüp (24) ‘Alī bin Musā er-Rızā’ya okuyuvirdüm ki orāsan’da emīrū’l mü’minīn nā’ibi idi. ‘Alī bin Musā (25) baña faħir ıl’at virdi. Zinhār ben oku dimeyince kimesneye bu aşıdeyi okumayasın diyü ışmar (26) ladı. Çün Emīrū’l-Mü’minīn Me’mūn benüm geldüğüm tıydı ve beni istedi. Varup mevķıf-ı (27) ilāfete hāzır olıcaķ baña ‘itāb idüp bunda gelesin de geldüğün bize i’lām itmeyesin (28) vech midür? Hele senün bu řuçuñdan geçdük di ben de ol aşıde-i maṭla’ı **medārisü āyātīn alet** (29) **min tilāvetīn** mışra’ı okuyuvir diyü buyurdı. Ben daħı yā emīrū’l-mü’minīn hāṭırumda (30) degül daħı ezberlemedüm didüm. Tiz emr itdi ‘Alī bin Mūsā er-Rızā bir hāzır eylediler. Bu kerre beni (31) koyup aña ‘itāb ile ıṭāb idüp Da’ıl saña gele de baña aber virmeyesin. Söyle **medārisü** (32) **āyātīn alet min tilāvetīn** aşıdesin okıyasun didi. ‘Alī bin Mūsā er-Rızā daħı baña işāret (33) eyledi okumağa başladum. Bu beyte irince ki **[Beyt]:**

Fe-ālu ziyādin fi’l-ķuřuri mařūnetün

Ve ālü resūli’lāhi fi’l-felevāti

[656a] (1) Me’mūn’uñ gözinden yař revān oldu. aşıdeyi tamām okıyıcak baña elli bin akçe (2) ‘atā itdi. ‘Alī bin Mūsā er-Rızā’dan mübārek bedenine degen gönleklerden bir gönlegin (3) istedim virdi. Alup kefen idinmek için şakladum. Oğlu olıcaķ Fażl bin Süheyl baña bir (4) bād u pā uçkun yorğa virdi. Aña süvār olup ‘Irāķ kār-vān ile yola girdüm. Zemīn-i (5) ‘Irāķ haddine yaķın olduğumuz gibi nā-gāh bir bölük arāmīler gelüp daħı yolumuz urdılar. Cümle (6) kār-vān alkını şoydılar. Niçesini mecrūh eylediler. Benüm daħı eger-çi vāfir mālum aldılar. Hiç bir nesneye (7) acımadum. İllā ‘Alī bin Mūsā er-Rızā virdügi gönlegüne acıdum. Zīrā māl ele girür ammā ol ele (8) girmez idi. Henüz arāmīler daħı kār-vānuñ esbābını tālān itmekde idi. Az zamānda (9) gördüm. arāmīler başı olan bir güzel yigit benüm atuma binmiş kār-vān arasında döner (10) ve ṭırmayup **medārisü āyātīn** beytinden başlayup benüm anedān-ı nübūvvet aķķında didiğüm aşıdeyi okur. (11) Ben de segirdüp öñine vardum ve ıdmet idüp bu aşıdeyi kim dimişdür? udā-vendün ma’lūmıdur (12) didüm. Üzerüme bir na’ra urup saña bu fużūlluk ne haddüñdür didi. Ben de bundan ğarāzum var. Bu (13) aşıdeyi diyen benüm. Ben faķīrüm kendümi sizlere bildürmek isterin didüm. Bana Da’ıl-i uzā’i misin didi. (14) Ben daħı ol kendüsiyin didüm. Eger inanmazsañuz kār-vān alkından su’āl buyuruñ diyü (15) aşıdeyi diyen kimdür didüm. udā-yı te’ālā

ḥanedān-ı nübüvvet yüzi şuyına ve ḥanedān-ı nübüvvet medḥī (16) yüzi şuyına bu ḥâlde göñline merḥamet bıraḳdı. Şıçrayup atdan indi. Benî ıoçdı. Kār-vānı (17) urduḡına pīşmān oldu. Yoldaşlarına kār-vāndan aldıḡuñuzu girü virüñ didi ve her (18) ne kadar esbābların aldılar ise gene virdürtdi. Kimesnenüñ bir ḥabbesi zāyi^ʿ olmadı. Hep virdiler. (19) Şerlerinden emīn olduk. Biz daḡı yolumuza gitdük. Anlar daḡı yollarına gitdiler. **Hikāyet:** (20) Cihān seyyāḥlarından ve āḳālīm misāfirlerinden bir kimesne rivāyet idüp eydür. Bir vaḳtde bir yolda (21) tenḥā giderdüm. İttifāḳ bir kimesneye yoldaş oldum. Baña ḳanda gidersün didi. Ben daḡı gidebildüḡüm (22) yire dek giderüm didüm. Bir merd-i misāfirin didüm. Gel imdi benüm sözüm işit. Pendümi maḳbül eyle. Sen sen (23) yoldaşuz yola girme. Kār-bānsuz şundan şuña gitme. Zīrā sergüzeştüm vardur. Ben yigitligüm zamānında (24) tenḥā yürimeden başuma bir vāḳı^ʿ a geldi. Andan baña tenbīh oldu didi. Ben daḡı ne emel vāḳı^ʿ a diyü (25) şordum. Başladı yigitligüm zamānında ben ziyāde dilir ü keştī-gīr ḳālāk u bī-bāk yigit idüm (26) Zūr-ı bāzuma i^ʿ timād ile yollarda tenḥā gitmegi severdüm ve hīḳ ḳuttā^ʿ -ı ṭarīḳden endīşe itmezdüm. (27) Añladum ḳorḳu didükleri getürmez idüm. Bir gün yāluñuz bir ata binüp bir yola düşüp giderdüm. Meger (28) ol yolda bir beyābānda bir kār-vān sarāy işitürdüm. Anuñ bir seffāk-ı bī-bāk ve bir ḳattāl-ı nā-pāk (29) ḥarāmī kār-vān sarāycısı var imiş. Her gāḥ ki bir tenḥā ḡarīb oraya irişe. Anı kār-vān (30) sarāy içine eyledür imiş ve yaturur imiş. Hemān ki dün yarusı olduḡı gibi öldürüp nesi var (31) ise alur imiş. Çün ol kār-vān sarāy içine irişdüm. Ḳapusına gelüvirdüḡüm gibi kār-vān (32) sarāy ḳapucısı ilerü gelüp baña merḥabā itdi. Beni gördi. Baña vaşfindan añladum ki atuma (33) ve libāsuma ṭama^ʿ itdi. Tīz kār-vān sarāy ḳapusını açıvirdi. İçerü girdüm atumı

[656b] (1) tutuvirdi indüm. El alup tımār itmege gitdi. Vardı baḡladı ve yemin şuyın virdi. Baña da (2) geldi bir oṭa gösterdi. Varup oturdum. Ṭa^ʿām getürdi yidüm. Şarābdan ḥazẓuñ var mı didi. N 'ola (3) ḥazẓm-ı ṭa^ʿām ve ṭīb-i menāmdur olursa kim kaçar didüm. Gördüm bir şūrāḥī ile şarāb getürdi (4) ve önümde ḳodı. Dil-rübā vü dil-ārā güzel oḡlanı da var imiş. Anı yanuma gönderdi. Gelüp sāḳılık (5) itdi. Oḡlan degül bir fettān-ı cihān idi. Benüm ile zārīfāne muşāḥabete başladı. Çün elinde (6) birkaç ḳadeḥ nūş eyledüm. Buḡarı başuma ḳıḳdı. Oḡlana şu gibi göñlüm aḳdı. Ben niyāz ider idüm. (7) Ol nāz itdi. Rūḡānī anuñla mu^ʿāşāḳa vü muḡāzeleye āḡāz eyledüm. Ġamze-i ḡammāzı ile sīneme ol istedüḡi miḳdārı (8) oḡlar urdı. Āḡir yatacaḳ vaḳt oldu. Ol kār-vān sarāycı içeri geldi. Bize de yataḳlar ta^ʿyīn idüp (9) döşekler bıraḳdı. Oḡlanuñ

döşegüñi oṭanuñ kapusunuñ taşradan cānibde işigi dibine bıraḳdı. (10) Benüm döşegümü iḱerüden kapu dibine yakın bıraḳdı. İkimüzi daḫı bıraḳduḡı döşekler üzerinde (11) yaturtdı. Kendüsi ḥānuñ bucaḡına ṭoḡrı ḳodı gitdi. Benüm ise oḡlanuñ visāli ārzūsıyla (12) gözüme uyḡu gelmedi. Bir sā‘ atden ḳalkup oḡlanuñ tamām yatduḡı döşegine varup şarmaşdum. (13) Sābıḳān itdüḡi ḡamze kārlıḳından ārzü ḥuşūlinde sūḥūlet ile olur añladum. Meger anlar beni şıḳār (14) itmekde imiş. Oḡlan elümden ḱekinüp boşandı. Vardı benüm döşegüm üzerinde yuvalandı yatdı. (15) Ben oḡlanuñ döşegi üzerinde yatdum ḳaldum. Nefs hevāsıyla ve şeyṭān teḳāzāsıyla ārzü (16) ile vuşul umāraḳ baḳardum. Aşlā gözüme uyḡu gelmez. Pes imdi oḡlana bir ṭarīḱ ile dest-i dirāzlıḳ (17) itsem diyü mestāne fıkrlar iderken nā-gāḥ gördüm. Kār-vān sarāycı gitdüḡi kūşeden berü elinden (18) āteş yaluñı gibi yılan bir bıçaḡ ile cehennem zebānīsine dönmiş gelür. Ben daḫı göreyim hele (19) n’eyler diyü şabr itdüm. Ṭoḡrı geldi. Oḡlan döşeginde yaturken benüm üzerümden geḱdi. (20) Oṭa iḱine girüp benüm döşegüm iḱinde uyurken def‘ī sīnesi üstine oturup ḥā benüm diyince (21) ḳuşayup oḡlanı boḡazladı. Ben de gördüm ḳışşa böyle böyle imiş. Meger benüm ḳaşduma gelmiş imiş. (22) Def‘ī ḳalkup sıra ḳoyup ḳılıḱ el idüp oṭanuñ kapusın aldum ve aña bir na‘ra (23) urdum. Ol sā‘at bildi ki öldürdüḡi meger oḡlan imiş. Ben diriyin şaşup ḥayātına vedā (24) idüp baña tazarru‘ya başladı. Senüñ iḱün tedārik itdüḡüm şerbeti ben içdüm. Saña (25) ḳazduḡum ḳuyıya ben düştüm. Sen ise selāmet ḳurtulduñ. İmdi baña emān vir diyü yalvarmaḡa (26) başladı. Ben bıçaḡı at ki saña emān vireyüm ve öldürmeyeyüm didüm. Bıçaḡı elinden atdı. Ben (27) cüst girüp anı muḥkem baḡladum ve ḱıḱarup kār-vān sarāyuñ kapusı öñinde bıraḳdum. (28) Şabāḥ olıcaḱ orada bekledüm. Ḳılıḱ ile çevresin ṭolandum. Durdum şabāḥ olıcaḱ göreyüm (29) ne şekl olur diyüp ṭururken nā-gāḥ bir bölük atlu yolcılar ḱıkageldi. Anlara ḳışşayı ḥıḱāyet (30) eyledüm. Āferīn itdiler. Kār-vān sarāy iḱini aradılar. Bī-ḥadd u bī-ḱıyās māl buldılar. Bir yirde (31) daḫı vāfir ādem kūşteleri buldılar ve bildiler ki anları daḫı bu ṭarīḱ ile öldürür imiş (32) ve mālların alur imiş. Bu def‘ī ben ol mekkār ḥarāmīnün başını kesdüm. Öldürdüḡi ol kimesnelerün (33) yirlerine ḱışāş itdüm. Baña kendülerden artuḱ ḥışşe virdiler. Şoñra ‘ahd itdüm ki artuḱ bir daḫı

[657a] (1) kār-vānsuz yola ḱıḱmayam ve ulular daḫı dimişlerdür **Er-refīḱu şümme’l-ṭarīḱ**. Ya‘nī öñdin yoldaş (2) dur şoñra yoldur didi. **Ḥıḱāyet**: Ebū ‘Alī bin Muḱle’nüñ bir ḥādımı var idi. Adına Dürri dirler (3) idi. Ol ḥıḱāyet idüp eydür. Bir vaḱtde Emīrū’l-

Mü'minîn Müttakî Bi'llâh Rakka şehrine geldi. Benüm efendüm (4) Ebû 'Alî bin Mukle vezîri idi. Ben Bağdâd'da kalmış idüm. Mektûb gönderüp beni istemiş. Ben dağı (5) müteveccih olup yola düşdüm. Yolda giderken bir bölük harāmîler önümüze geldiler. Çokluk kimesneler (6) idi. Cenge kâdir olamaduk. Biz de tamām yüz deve üzerinde iki yüz kimesne idük. Cümlemüzi (7) soydılar. Cırçıplağ itdiler. Şöyle rüsvâ koydılar. Keşfü's-şüret olduk. Çün gördüm (8) haţar-ı helâk yüz gösterdi. Ol beyābān içinde aç ve şusuz ölmek muḳarrer görindi. (9) Gökden üzerümüze belā bārānı nāzil oldu. İmdi bundan ḥalāş olmak bābında bir ḥile fıkır (10) eyledüm. Barmağumda bir 'aḳîḳ taşlu yüzüğüm var idi. Tîz hengāme arasında çıkarup iletüm. Tîz (11) bir yirde şakladum. Beni soyup esbābımı alduktan soñra neyledüm eyledüm. Bu hengāme arasında bir pāre (12) panbuğ ele getürdüm. Andan soñra sağladuğum yirden de çıkarup yüzüğü anuñ içine şardum. (13) Başumda dülbendüm arasına koyup andan doğrı harāmîler başınuñ önüne vardum. Benüm vāfir mālum (14) aldığıñuz ğam degül. Ammā ḥālîyā sizüñ önünñüze bir tuḥfe ile geldüm ki hîç kimesnenüñ ḥazînesinden (15) yoğdur. Hîç bir cevherî aña kıymet taḳdîr idemez didüm. Ol dağı kanı göreyin didi. Ben de saña (16) anı bu şart ile gösterin ki baña bir deve ve iki miḥhara şu ile bir pāre ta'ām viresin ve bir ḳulağuz getüresün (17) tā beni şinlige irişdüre didüm. Hoş didi yok 'ahd eyle didüm. Elin şunıvirdi tutdum. Bunuñ (18) üzerine tamām murād üzerine benüm ile 'ahd itdi. Ben yüzüğü 'aynı ile çıkarup güneşe ḳarşu tutdum. (19) Güneşüñ şu'ā'ı 'aḳîḳe urdı. Berg gibi lem'ān itdi. Bu ḥilāfet yüzigidür. Niçe ḥalîfeden kalmışdur (20) bir yād-gārdur. Eger bu yüzük barmağlarında olmasa idi ḥalîfeler ḥilāfetlerin muḳarrer bilmezler idi ve bunuñ (21) ḳaşı yaḳūtdur. Ol behāsı yüz bin altundur. Müttakî Bi'llâh emîrû'l-mü'minîn bir gün barmağından (22) çıkarup baña virmiş idi. Unutdı ve bende kalmış idi. Meger size olmak naşib imiş. Eger (23) Müttakî sizde olduğın tıyarsa vāfir māl gönderüp sizden ister diyüp niçe böyle lâflar (24) urdum. Bādiye içinde ḳum arasında büyüyüp nesne görmemiş. Yabān A' rābî sözüme inandı. (25) Yüzüğe muḥkem meyl idüp yoldaşlarum görsün baña nezāket ile vir didi. Ben de virdüm alup (26) fi'l-ḥāl pinhān eyledi ve emr itdi. Baña bir deve getürdiler ve ne ḥācetüñ var ise işte (27) al didi. Aldum baña kifāyet miḳdārı ba'zı eşyā ve dağı ḳulağuz da ḳoşdı. Deveye (28) binüp anuñla gitdüm. Bir gün bir gice benüm ile yüridi. Ol bādiye beyābānında beni bir şinlige ḳıkardı (29) döndi. Ben dağı Rakka'ya vardum. Emîrû'l-mü'minîne buluşdum. Başuma yolda gelen 'aḳıbeti taḳrîr eyledüm. Ḥalāşumda (30) itdüğüm ḥileye āferin didi ve baña

in‘ām eyledi. Bu hikāyetüñ fā’idesi oldur ki kişi bir belāya (31) uğrasa hemān kendüsini şaşurup ‘inān-ı ‘aqlı elden şalmayup mümkün olduqça hileler (32) itmek emr-i hālāşda dahli var imiş. **Hikāyet:** Sārih adlu bir kimesne var idi. (33) Ol hikāyet idüp eydür ki bir vaktde bir sefer giderdüm. Baña bu gitdügün yolda hārāmī

[657b] (1) vardur. Yaluñuz bir kār-vāna kendüsin urur. Bir atlu kimesnedür. Aña hiç bir kimesne muķaleme olamaz (2) didiler. Andan qorķarak yola düşüp giderdüm. İttifāķ baña bir atlu kimesne yoldaş olup (3) gider idi. Tamām müretteb silāhı var idi. Anuñla ikimüz giderdük. Yol ortasına varduğumuz gibi (4) gördük. Ol hārāmī bir ata süvār olmış. Yolumuz aldı. Meger yoldaşum olan yād-gār bir tamām itdügüm (5) gibi bahādur yigit imiş. Hemān hārāmī anı göricek kılıç ile at şaldı ve sıyırup maşlahatın (6) onardı. Ol bölük üstinde öldürdi. Andan şöñra benüm üstüme geldi. ben isem (7) cenge kādir degüldüm. Hemān beni şoyup bir uçqur ile elüm ve ayağum bağladı ve beyābānda çıplak ve şusuz (8) ve aç bıraktı. Ben dahı n’eylersem eyledüm. Bendümi çözdüüm. Āheste āheste yola düşüp giderken (9) gice oldı. Qarañluk başdı. Gördüm bir yirde āteş şu‘lesi görinüyor. Vardum gördüm. Bir çāder (10) kurulmuş. İçinde bir er ile bir ‘avret ‘işrete meşğul olup otururlar. Öñlerinde bir şem‘ (11) yanıyor. Anlardan bir meded umdum. Çāder kıpusına vardum. Ol er beni görüp kılıcını eline alup (12) bir na‘ra urdı. Niçe niçe tazarru‘ itdüm. Fā’ide olmadı. Hemān boynum urmağa kılıcını kolay (13) ladı. ‘Avret içerüden eytdi. Kerem ile benüm yanumda öldürme var nerede öldürürseñ öldür (14) didi. Ānd viridi. Gördüm şabāh oldı. Benüm yoldaşum oldun imiş. Ardumca gelürsin ki he diyüp (15) ve beni süriyürek aldı. Çāderden öte bir qurı deve var idi. Oraya iletı ki beni orada (16) boğazlaya. Böyle iderken nā-gāh ardından bir arslan gelüp avından ol hārāmī kıoyup (17) güyā üzerümde ‘uķāb gibi aldı. Elinde toz gibi ayırdı. Ben dahı Hāķķ subhāne ve te‘ālā şükrler (18) eyledüm ve hārāmīnün kılıcın alup toğrı ‘avretün yanına geldüm. Beni hārāmīyi öldürdi şandı. (19) Ol zālimi öldürdün mi yoħsa didi. Ben dahı Allāh öldürdi didüm ve ‘avrete bir pāre şıķılcım (20) itdüm. Hārāmīnün defā’ının baña gösterdi. Vāfir mālı var imiş. Aldum ve kendü esbābumı bile (21) buldum ve ‘avrete aħvālını şordum. Fülān kūydan beni aldı didi. Ben dahı ‘avreti kūylarına iletüp (22) şāhibine şapşurdum. Andan yoluma revāne oldum. **Hikāyet:** İbnü’l-Yemān eydür. Deynür şehrinde (23) bir bāzergāna hıdmet iderdüm. Bir gün anuñ beş yüz aķşesini bir futaya şarup bir maşlahat (24) içün Eblehe’ye giderdüm. Dicle kenārına geldüm. Gördüm bir gemici zevraqını bağlamış şurur. (25) Eblehe’ye varmağa zevraqını

kirāya tıtdım. İçine girdüm. Fuṭa ile aḳçeyi öñüme ḳodım. Oturdım gemici (26) daḫı zevraḳın çekdi revān oldı. Ḥazār ḳapusından geçdügümüz gibi gördüm. Dicle (27) kenārında bir a‘ mā pır oturup ḥazın Ḳur‘ān okur. Şöyle ki āvāzından yürekler delinür. (28) Gemici tekbır eyledi. A‘ mā bildügi gemi geçiyorur. Çaḡurdı Ey mellāḥ ḳorḳarın beni sibā‘ (29) incidür. ‘Acabā beni gemiye alsañ şinlige bıraḳsañ olmaz mı diyü ṭazarru‘ eyledi. Gemici aña (30) incindi ve söḡdi. Ben gemiciye melāmet idüp söyledüm ki bir derd-mend ḥāfız-ı a‘ mā ancak yine (31) söḡer incütürsin. [Gemiye] alsañ saña ne ziyān iderdi didüm. Böyle diyicek zevraḳı ol cānibe (32) sürdi. Vardı a‘ māyı gemiye aldı. Kemā-kān Ḳur‘ān okurdu. Ben diñlerdüm. Ḥüsn-i şavtı (33) te‘şir eyledi. Ḳalbüm aña meşḡül oldı. Giderek Eblehe‘ye yaḳın olıcaḳ. Ḳur‘ān okumaḡı

[658a] (1) kesdi. Diledi ki zevraḳdan çıḳa ve ṭaşraya gide. Öñüme baḳdım. Gördüm fuṭa ile aḳçe yok. (2) Müteḥayyir olup bu fuṭa nice oldı diyü ıztırāb itdüm. Gemici benden bunu işidicek. Teftiše (3) başladı. Senüñ ile gemiden ṭaşra çıḳamadıḳ ve bir yerde ḳonmadıḳ ki aḳçeñi olup şaḳlamaḡa (4) ḳābil ola idi didi. Bir yañadan a‘ mā daḫı kendüyi setr idüp ben ḥod bir a‘ mā almaḳdan (5) ve görmekten ‘āciz u fer u mānde ben senüñ fuṭañ var idüḡin görmedüm. Aḳçeni görmek (6) ḳanda ḳaldı diyü nāle idebaşladı. İki de şoyındılar. ‘Urbān öñüme geldiler. Hiç anlarda (7) ihtimāl yok ve eger alsalar bile nerede şaḳlarlar idi. Anlardan ümīd kesdüm ve aḳçeden (8) daḫı ümīd kesdüm. Bu kerre fikre ṭaldım ki bāzergān düşürdüm disem inanmasa gerekdür ve belki (9) baña kötek çalar. Bunu fikr itdüm ki Başra‘ya varmayam hemān bir yaña ḳaçam gidem hele ol gice (10) eve geldüm. Namāza vardım. Mescidden gelürken sūz u ıztırābum göricek ve bir kimesne aḥvāle (11) baḳup baña sebebinden su‘āl eyledi. Ben de mā-cerāyı ḥikāyet eyledüm. Ol kimesne vāfir (12) bī-ḥuzūr oldı ve ba‘ de baña didügi ben saña bir ṭarīḳ ögredeyüm. ‘Aynı ile aḳçeñ elüñe (13) girsün. Hemān ṭoḡrı bāzāra var. Vāfir itmek ile bir miḳdār ṭa‘ām al zindāna (14) ilet. Ol sebep ile zindān içine giresin. Bu kerre içeri girdüḡün gibi anuñ ḳapısı (15) öñinde oturur. Bir ādem görseñ gerekdür ve anuñ ismine Ebū Bekr-i Na‘ās dirler. Biraz (16) zamāndur ki zindānda maḥbūsdur. İletdüḡün ṭa‘āmi anuñ öñine ḳo. Ṭa‘āmi yiyüp ‘ādet (17) üzerine elin burduḳdan şoñra saña bir ḥācetüñ var mıdur diyü su‘āl itse gerekdür (18) bu ḳışşayı aña ṭaḳrīr eyle **inşa’llāhu’r-raḥman** murāduñ ol ḥāşıl ider didi (19) ben daḫı nice didiye eylece itdüm tā ki zindān içinde didügi ol maḥbūsuñ yanına irişdüm (20) ṭa‘āmi öñine ḳoyup elin yuyduḳdan şoñra benüm ḥālüm şordı. Bizden bir ḥācetüñ (21) var mı didi. Ben daḫı aña fuṭa ile aḳçe

kışsasını hikāyet eyledüm. Baña didügi her ān tırma (22) buradan taşra çıkdıgunuñ gibi beni Hilāl kabīle maħallesine var maħalle pāyānında şu ‘alāmetlü (23) bir kapu vardır. Hiç icāzetsüz ol kapudan içerü girdükden soñra iki kapu görürsen sağ (24) yanındağı kapudan içerü gir. Anda bir cemā‘at göresin ki oturmışlar şöhet iderler. Selām (25) vir ve otur bunlar ile bile bu zamāndan soñra bir bölük kimesneler gelseler gerekdür. Anlar da senüñ (26) gibi itseler gerekdür. Anlara muvāfaķat it. Şarāb içmege otursalar gerekdür. Otur anlar ile (27) şarāb içmege başla. Andan bir ķadeh tıldurup ķaldur. Dayum Ebū Bekr-i Na‘āş ‘aşķına içerüm di anlar benüm adımı işidicek (28) sevinseleler gerekdür. Baña du‘ā itmege başlasalar gerekdür. Saña su‘āl idüp ol senüñ (29) tayuñ mıdur diseler gerekdür. Sen evet dayumdur di. Lākin ol sizüñ fuṭa ile aldıguñuz (30) aķķe benüm hemşire-zādemüñdür. Size gönderdi aķķesin viresüñüz didi. Siz bilürsüz di. (31) Bi’t-tamām aķķe saña teslīm iderler didi. Ben dağı öñinde hıdmet itdüm. Tiz taşra (32) çıkdum. Şalık virdügi üzerine toğrı didügi evi buldum. Niķe ki baña ol zindān gibi (33) maħbūs olan pır Ebū Bekr-i Na‘āş ta‘līm itdi ise bir daķıķasında tefāvut itmeksüz ben

[658b] (1) ol evzā-yı kullarıķ ol evüñ içerüsine girdüm didügi gibi buldum ķün içerü (2) girdüm oturdum Ebū Bekr-i Na‘āş didügi gibi bir bölük kimesneler geldiler. Oturdılar biraz şarāb (3) u kebāb şöhetleri itdiler. Ben dağı anlara muvāfaķat idüp hemān anlaruñ birisi oldum. (4) Güyā hiç daķıķa-ı tefāvūt göstermedüm şarāb içdüm. Tāyum Ebū Bekr Na‘āş ‘aşķına diyüp (5) bir ķadeh ķaldırup nüş itdüm. Hemān ki ismini ve nāmesi işidecek cümlesi ayak üzerine (6) ķalkdılar. Turup çekdiler. Yüzleri güldi. Nām-ı şerīfini işitdigümüz muķtedāmuzdur yolına (7) cānumuz yolına fedā olsun didiler. Andan soñra Ebū Bekr-i Na‘āş’uñ şerh olunan üzerine bi’t-tamām anlara (8) selāmını işāl eyledüm. Fuṭa ile aķķe anlardan istedüm. Hemān iki ādem ol sā‘at ķalkup (9) baña fuṭa ile aķķe çıķa. Bi‘aynihi virdiler. İşine tayum hāķırı‘ķün aldıguñuz aķķeyi virdüñüz. Gözüm (10) öñinden nice ķalduñuz diyü niyāz itdüm. Ol iki ādemüñ birisi beni bilür misin didi. (11) Yüzine baķdum ol gemicidür. Ol birisine baķdum. Gördüm ol hāfız Qur‘ān-ı ‘azīmü’l-nişān [oķıyan] (12) a‘mā ki nefesi beni dīvāne vü hayrān itdi. Meger kendüsin gözsüz gibi anlar imiş. (13) Aşlā gözlerinde ‘illetden eşer yok imiş. Tamām gözleri çıra gibi yıldırrur. İkimüzden ğayrı (14) bir yoldaşumuz dağı şu içinde zevraķ batınca yüzerek gider idi. Bir boş ķavşarayı başı üstüne (15) ķor ve şu içine girür. Şöyle ki her ķişı kim anı göre bir boş ķavşara şana şu üzerinde yüzer şanar. (16)

Kimi ol kavşaranuñ yanına gelecek fi'l-ḥāl biz ol gemi içindeki kimesnenüñ nesi var ise (17) aluruz ve ol kavşaranuñ içine koruz. Alur gider tā ki görünmez olur. Ol gözi olmayan başır (18) ayrıķ okumaz olur ve diñleyen dağı kendüye gelür ve mālını yoklar. Görür ki māl gitmiş ve biz de (19) şorarsa yalnızcaķ oluruz. Arar ve gemiye ister bulmaz. Nā-çār olup vāz gelür nice ki saña (20) bu şan'atı işledük ve yarındası olıcaķ gide eskiden işümüzi işlerüz ve da'imā şan'atımız (21) ve işimiz budur didiler ve çün pīrümüzden haber ve selāmeti getürdük. Māluñı saña (22) eyledük didiler. Māllar alup anlardan taşra çıkdum. Hudā-yı Te'ālāya şükrler iderek efendüm olan (23) bāzergānuñ yanına vardum. Bu hikāyetde fā'ide oldur. Kişi mālınıñ hıfzında ğaflet (24) üzerine olmaķ gerekdür ve şüret uğrılarınıñ zāhir ḥāllerine i'timād itmemek gerekdür. (25) Belki bir kişiyi kerrāt ile tecrübe itmeyince aña i'timād itmeye ki nā-gāh ğaddārlar mekkārlar (26) digerinden emīn ola ve nedāmet çekmeye **Hikāyet:** Ebū 'Alī Zeydī eydür. Yigitlügüm (27) zamānınıñ evā'ilinde niçe 'ayyār-ı pīşe civānlar ile ḥarāmīlik ider idük ve yollar (28) ururduķ ve meskenlerümüz tağlar başında olan küylarda idi. Cāsuslarımız var (29) idi. Yollara inerler. Gelen ve giden yolcularuñ haberlerin alurlar ve bize getirürler ve biz dağı aña (30) göre yollarına iner başarduk. Meger bir yıl hac kāfilesi geçdüği zamānda cāsuslarımız (31) birisi gelüp kāfile-i hac içinde bir yigidüñ nefā'is aķmışe esbābıyla yola yüklenmiş on (32) devesi var ve bir cemīle cāriyesi var ki ḥurşid anuñ cemāli hicābından perde-i şehābe (33) girür. Tamām şikār maḥallidür diyüp haber getürdi. Biz de inüp kāfile-i ḥaccācuñ yolu

[659a] (1) üstinde bir münāsib yirde pusıya tırduk. Aña deĝin ki kāfile geldi. Yola uğradı. (2) Ol yigidüñ develeri gelüp uğradığı gibi pūsı yirinden çıķup on devesiyle (3) kaṭārdan kesüp kendüsi miḥaffe içinde idi. Cenge iktidārı olmadı. Develeri (4) ile kendüsini ve cāriyesini sürüp kāfileden ayırdk. Varduk beriyye ortasında bir yirde (5) develerin çökerdük. Yüze yakın kimesne idük. Esbābın üleşmege oturduk. Kendüsi (6) zarūrī el virdi. Anı bağlayup bir yirde oturduk. Bir şarı atı var idi. Anı ile (7) sürmüş idük. Ol dağı şöyle tırdur idi. Bahāde üç yüz aķçe ancaķ deĝer idi. (8) Ola bir bār-gır idi. Ol yigid yatduğı yirden aĝız açup bize erlik levāzımından şöyle civān-merdlik (9) dūr. Bir tā'ife ki sizüñ yoluñuzda yürürler. Āḥiret cānibini bi'l-küllīye unutmāķ olmaz. Şimdi (10) sizüñ elüñüze girdi. Bunuñ gibi toymuluķ bunca mālum alduñuz. Ben niçe biñ ferseng yirden ḥacc-ı (11) İslām niyyetine gelmiş bir kişiyin. Piyāde yürimege kādır degülüm. Gelseñüz cömertlük itseñüz (12) şol şarıca bār-gırüñ nihāyet behāsı iki yüz üç

yüz akçe ider. Baña virseñüz (13) binüp Haccâc'ıñ ardından irsem. Bu sene hacc-ı İslâm'ı edâ eylesem olmaz mı? Gelüñüz bu luṭfı baña eylû (14) güñüz cümle aldığuñuz esbâbum size helâl olsun. Ne dünyâda taleb ideyin ve ne (15) âhîretde taleb ideyin didi. Andan bu sözi işitdiler. Yoldaşlarum biri birbirimüz ile (16) müşâvere eyledük. İçimüzden bir iş görmiş pîr var idi. Ol didügi bunuñ bağı (17) çözüp ve altına at virüp şalıvirmek. 'Aẓîm ḥaṭâdur didi. Hemân bunu (18) böylece bağlıca koñ gidüñ didi. Yalvarduğuma bakmañuz didi. Eger def' belâmuz (19) içün şadaḳâtden itmek isterseñüz ğayrı vechlerden idüñüz didi. Ammâ şunlar ki (20) keremler itmege mâ'iller idiler. Didiler ki bu kadar mālını alduḳ. Bu biraz bahâlu bār-ġirini buña (21) virmekde ne olur? çâḳ bu mertebe baḥîllik mürüvvete ve yigitlige münâsib degül. Bir âdem yokdur. (22) Bahâdur yigitleri neylese gerekdür diyüp pîrûñ sözine muḥâlefet idüp beni piyâde (23) likden kırtardılar ve atını virdiler. Üzerine süvâr oldu. Gene ben yüz tutup (24) ey cömertler luṭfuñuza maẓhar oldum. İḥsân olmaz illâ tamâmı ile olur. Beni piyâde (25) likden kırtarduñuz ammâ bilürsiz kâfile uzadı yollar ise kırkuluḳ. Cā'iz ki (26) ben kâfileye ulaşamazın. Bir kâfile gele de bu atı elümden ala ve sizüñ iḥsânunuz zâyî' (27) ola. Gelüñ iḥsân idüñüz. Beni kırkıdan daḫı ḥalâş idüñ. Zîrâ kişinüñ yarağı (28) yoldaşı gibidür. Yaluñuz göndermeñüz şu tûran yayum ile okumı daḫı baña virüñüz. (29) Ölince size ḥayr du'âcuñuz olayum diyüp be-ġâyet tazarru' eyleyüp niyâz eyledi. Pîr (30) gene eski cevâb virüp maḳbûl görmeñüz tazarru'ına iltifât itmeñüz didi. (31) Oğlanluğı koyunuz. Yarağını virmeñ diyügördi. Yine sözine iltifât itmediler. Yarağını daḫı (32) virdiler. Cīvân alup atını bir iki kadem girüsine şıçratdı. Gitmek üslubını gösterdi. Cârîye (33) daḫı ardınca feryâd idüp beni bırağup kanda gidersin didi. Cīvân hîç iltifât itmedi.

[659b] (1) Girüde varup okını ve yayını düzetti. Murâdınca tertîbin virdi ve yine fi'l-hâl bize döndi. Karşumuza (2) ra'd-vâr bir na'ra urdı. Ey cemâ'at hele eylügüñüz gördüm. Okumı ve yayumı ve atum virdüñüz. (3) İmdi sizlere naşîhat iderin. Esbâbum yanından çekilüñüz. Sağ u selâmet elümden (4) ḥalâş oldunuz. Bu selâmeti toyumluḳ şayuñ. Yoḥsa şimdi hemân birüñüzi âhîret 'âlemine (5) gönderürin. Bize sözi güç geldi. Sen kanuña şuşamışsın ancak sefâḫati ko. Virdigümüz (6) kâni' olup var sağlıcaḳ ile diyüp tûrurken arslan gibi añrayup üzerümüze at şaldı. (7) Yanında gizlû tûran ok ile birbirimüzi ortada urup at üsütinden yire aḳdarurdı. (8) Hây [u] hüy diyüp cümlemüz atlarumuza süvâr olınca dördümüzi beşimüzi oklayup yıkdı (9) helâk itdi. Göz

açdurmayup üzerümüze bārān gibi yağdılar. Biz alay bağlayınca (10) da şuna tedārik görelüm diyinceye dek içürümüzden ok ile tamām otuz nefer kimesne yıkdı. Hiç (11) atduğı şaşmaz idi ve ölüm yirinden gayrı yire urmaz idi. Żarūri esbābunuñ ve cāriye (12) sinūñ üzerinden ayrılduğ. Ol yigit dağı esbābuñ üzerine vardı. İçimüzden her (13) kağımuz kımıldar ise ırak yakın dimez atar ardumuz tır-i kabzā gibi irişdürür idi. Hemān (14) urduğı gibi bakar idi. Nā-çar u nā-‘ilāc tırdıgumuzdan kaçamaduğ tırdıduğ. Gelüp yüki (15) arasından bir yilegi dağı var imiş. Anı dağı çıkarup okını öñine dökdi. Andan bize yüz (16) tutup bilmiş oluñ her kağıñuz ki atından iner ve yarağından geçüp bırağur ise aña emān (17) virdüm ve illā cümleñüzi hemān şimdi bir ok ile yoldaşlarıñuz yanına gönderürin didi. Didügin (18) itmege kadir olabilmedük. Cümlemüz atlarumuzdan indük. Yarağlarımızı bırağduğ. Öte çeküldük didi. (19) Çünkü iş böyle oldu. Cāriye emr itdi cümle yarağlarımızı divşürüp öñine götür (20) di. Esbābını develerine yükletdi ve bizüm atlarımızı dağı öñince sürüp cariyesi ile (21) huccācuñ kâfilesinüñ ardına düşüp gitdi ve yetişdi. Biz cānumuz elinden kırtırdıgumuz (22) ğanīmet bildük ve cemī‘ eşyādan geçdük. Biz çün ol civānuñ bu bahādırlığın gördüm. (23) Kendü yigitlüğümden ikrāh idüp bızār oldum ve hemān ol sā‘at haramilüğe tevbe-i naşūh (24) idüp ol cemā‘ atden ayrıldum. Civān Hakk te‘ālā hāzreti anuñ gibi ibtilādan soñra (25) bunuñ gibi hālāşlık erzānī kıldı. Bu nevādir-i eyyāmdandur ki bir kimesne yüz dāne kimseye (26) zafer bula. Ammā ki ba‘id gözleye ki Hakk zātından cā‘iz olanlarındandur. Nite-kim Hakk subhāne ve te‘ālā (27) hāzretleri Qur‘ān-ı Kerīm’inde **Kem min fi’etin kalīleten ğalebet fi’eten keşīraten bi-izni’llāh.**¹¹⁹ Ya‘nī (28) niçe az ‘asker vardur ki çok ‘askere Allāh te‘ālā hāzretinüñ ‘izzeti ile ğalebe ider diyü buyurdi. (29) **Va’llāhü yu’eyyidu bi-naşrihi men yeşā’u**¹²⁰ Hakk te‘ālā diledüğini naşrı ile kuvvetlendirür aña kimesne (30) ğalebe idemez ...¹²¹ yırtıcı cān-verler (31) çengine düşmişken yine be-ğāyet Allāh hālāş olan kimesnelerüñ hikāyetlerindedür. İmdi (32) gafilsin. Āğāh ol ki ‘ālem-i kevn ü fesādda olan mevcūdāt u maḥlūkātıdan (33) her nefes alup viren hayvān ve eger insāndur ve gayrıdur. Bārī te‘ālā hāzretlerinüñ dest-i

¹¹⁹Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır (Bakara 249).

¹²⁰Allah da dilediğini yardımıyla destekliyordu (Âl-i İmrân 13).

¹²¹Nüşhada “yırtıcı cānūvarlar” kısmına kadar boşluk var.

[660a] (1) kudretinden musahhhardur. Anuñ emri olmaşsuz ne bir mûy başı hareket itmege kâdirdür ve ne bir mûr ayağı hareket (2) itmege kâdirdür. Neheng ağzını Yûnus peygambere halvet-hâne idüp ve örümcek ağzını Habîb-i Muhammed Muştafâ (3) hazretlerine pür i'timâm eyledi. İmdād-ı İlâhî olmasa niçe şîr kedi tırnağınca iş işleyemez ve fil (4) hortumı sivrişînek hortumundan nâ-tüvân olur. Pes bu bâbda şol kimesnelerün hikâyetlerin (5) zıkr ideriz ki 'adüvv-i insân olan sibâ'dan ve gayrıdan mühlik u zâlim cân-verler çengine (6) düşmişken Hakk subhâne ve te'âlâ hazret anlara halâşlık müyesser eylemişdür. **Hikâyet:** (7) İbrâhîm-i Havâş hazretleri ki havâşş-ı meşâyih-ı kibârından rahmetu'llâhi 'aleyhe hikâyet eydürler ki (8) bir vaktde tâ'ife-i fuکارadan bir cem' ile deryâ seferin eyledük. Gemiye bindük gemi dağı deryâ (9) ortasına varduğı gibi bir bād-ı muhâlif nâgihân zuhûr idedüşdi. Ol ânî deryâya harekete (10) geldi. Mevc mevce tokušdı. Geminün ne dümenin kodı ve ne direğini kodı pâre pâre eyledi. (11) Gemiye bir yonka pâre gibi kâh o yaña bu yaña yuvaladı. Âhîr gemi pârelendi. İçindeki halk gark (12) oldılar. Ben ve birkaç kimesneler bir tahta üzerinde kalduk. Nâ-gâh lutf-ı İlâhî irişüp rüzgâr (13) bizi bir cezîreye bıraktı. Deryâdan karaya çıktuk. Lâkin gördük bir yabân cezîredür. Yimişden (14) ve gayrıdan içinde hiçbir yiyecek nesne yok. Gözümüz hayrân u ser-gerdân kalduk. Kûtsuzluktan (15) kuvvetümüz kesildi. Bî-mecâl olup biri birimizle vedâ' idindük. İçümüzden birimizün (16) her birimiz bir nezr idelüm. Hazret-i 'izzete bâbında bir dürlü bir tâ'at itmege iltizâm ide. Ümîddür ki anuñ (17) berekâtında Hakk te'âlâ hazreti bizleri bu belâdan halâş ide didi. Pes her kişi bir dürlü nezr (18) itdi. evvelâ birisi didüğü ben 'ömrümce şâyim olayın gündüz ta'âmın yiyeüm didi ve şâniyen birisi (19) dağı didi ki gicelü gündüzlü şu kadar rek'at namâz kılayın didi. Her biri bunun emşâli nesne (20) nezr eyledi. Nevbet baña da gelicek çok fikr eyledüm. Hiç nesne hâtıruma gelmedi ki ben dağı anı (21) nezr eyleyem. Hemân bi-gayr kaçdın lisânuma bu geldi ki ben dağı nezrüm olsun 'ömrümde fil eti yimemişem didüm ve (22) yoldaşum baña bu da masâharalık maķâmıdur ki sen dirsene ola fil eti yinür mi ki yimemeye ki anı nezr idesin (23) didiler. Ben dağı bu söz hiç hâtırımdan degül idi. Hemân düşivirdi söyledüm. Görelüm 'âlem-i (24) gaybdan ne zuhûr ider didüm. Âhîr yoldaşlarum ile bunu ma'kül gördük ki ol cezîreyi tolaşa (25) lum. Ola ki elümüze bir nesnecük düşe de tenâvül idevüz. Dört yaña cezîre bî-civâr itdük (26) araduk. Bir fil yavrusından gayrı nesne bulamadılar. Anı tutup getürdiler ve boğazladılar. (27) Yüzdiler ve pişürüp yidiler. Eger-çi lahm-i harâmdur

lâkin maķam-ı zarûret olmak ile mübâh (28) tıtdılar. Pişürüp yidiler. Baña da gel sen de yi didiler. Ben de didüm ki hâlel şimdi nezr eyledüm. (29) Fîl etin yimek yâ nice yiyeyüm didüm ve bi'l-cümle yimedüm. Çün aḥşâm olup gicenüñ baḥsı nâgehân (30) bir mest fîl hengâmesi ḳopdı. Şükûh u heybet birle biz derd-mendlere irişdi. Şöyle (31) feryâd iderdi ki zühreler çāk ve çeḥreler ḥāk olurdı. Yoldaşlarum bu ḥālî göricek (32) ḳorḳılarından cümlesi yüzleri üzerlerine düşdiler. Ḥayâtlarından vedâ^ʿ itdiler. (33) Fîl geldi. Her birinüñ aḡzını ḥortūmı ile ḳoḳoladı yavrusunuñ ḳoḳısını

[660b] (1) alup anları bir bir ayaḡı altına alup a^ʿzâlarını ḥurd [u] ḥâm ḳatlı eyledi. Yaluñuz (2) ben ḳaldum. Geldi benüm aḡzuma daḡı tekrâr debe tekrâr ḳoḳuladı. Andan soñra beni arḳasına (3) aldı. Çāk şabâḥ olup ^ʿarşa-i âfāk münevver olinca gitdi. Andan ḥortūmın yuḳarı (4) ḳaldurdı. Āheste āheste beni arḳasından yire ḳodı. Andan dönüp gitdi ve gözümden (5) ḡâyb olduḡı gibi Ḥudâ-yı te^ʿālâ ḥazretine hezerân ḥamd u şenâ idüp bir miḳdâr ilerü vardum. (6) Gördüm bir ulu yol var ki düşüp gitdüm. Bir ferseng miḳdârı gidince bir şehre irişdüm. (7) Anda bir yire ḳondum. Şehr ḥalkı aḥvâlümü şordılar. Şerḥ eyledüm. ^ʿAceb idüp fîl (8) bir gicede niçe günlük yol keser. Seni bunda birkaç günlük yoldan getürmiş didiler. **Ḥikāyet:** (9) Bir vaktde bir ḳarı ḥâtūnuñ oḡlı sefere gitdi. Müddet-i ḡaybeti uzadı. Hiç oḡlından (10) ḥaber ü eṣer zāhir olmadı. Bir gün ḳarı oturup ṯa^ʿām yir idi. Gördi ki ḳapuya bir dervîş (11) geldi. Kimüñ ki yabānda bir ḡâybı var. Anuñ selāmetliḡi için baña bir loḳma ṯa^ʿām vîrsün (12) didi. Ḳarıcuḳ dervîşden bunu işidicek öñinde yiyetürdüḡi ṯa^ʿāmı (13) ḳaldurup tîz anuñ öñine iletdi ve dervîş yiyüp du^ʿā itdi. Gitdi bir müddetden (14) soñra ḳarınıñ oḡlı seferden ḳıkageldi. Anasına seferde olan söyledigi Ḥaḳḳ subḥāne (15) ve te^ʿālâ senüñ du^ʿāñ berekātında [beni] bu seferde ^ʿaceb belādan ḥalāş eyledi. Meger bir gün (16) bir merkebe binüp bir mişelik içinde giderken nā-gāḥ bir mişelikden bir ḳaḡan arslan (17) mişelik içinden ḳıḳdı. Bir aḡaç ardından üzerüme şıḳradı. Pençesini bindüğüm [merkebin] omzına (18) urup bir kedi daḡı getürdi. İttifāk benüm ḳaftānuma ilişdi. Merkeb üzerinden yire (19) düşdüm. Merkebi götürdi. Beni yirde süriyerek mişenüñ içine aldı gitdi. Ḥayâtından ümidüm (20) kesdüm. Baña ḳaşd u hücum eyledi. Diledi ki beni daḡı yiye. Nā-gāḥ gördüm. Beyāz boḡacı (21) ḳaftānlar giyer. Bir pîr ḳıkageldi. Böyle müḥîb arslanı kedi gibi boynundan tıutup (22) kendüden baña çekdi. Ḳaftānumı arslanuñ dırnaḡından boşandurdı. Baña ey (23) civān var saḡlıḡla git didi. **Hāziḥi loḳmatün bi-loḳmatin.** Ya^ʿ nî loḳma loḳmaya tıtışdı. (24) Sözinüñ ma^ʿnāsını añlayamadum. Oradan saḡ u sālîm

kodum gitdüm. Elhamdüli'llāh te'ālā (25) ol pīr sebebi ile arslanuñ şerrinden emīn oldum didi. Anası aña ol dervīş (26) kapusına gelüp söyledüğünü ve kendü aña ta'ām loğmasını tırdüğünü söyledi. Oğlı dağı (27) pīrūñ sözünüñ ma'nāsını añladum ki anası kendü içün itdügi şadaķanuñ te'sirine (28) ne işāret imiş ve ma'lūm idindüm ki şadaķa dirāķķa-i siyāh ve bedraķa-i rāh imiş. Nite-kim (29) Resūlu'llāh şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem. **Es-şadaķatü tereddü'l-belā'e vü tezīdū'l-ömr.** Ya'nī şadaķa (30) belāyı def' 'ömrü ziyāde ider diyü buyurdılar. **[Hikāyet]:** Cevāmi'ü'l-Hikāyāt kitābını Fārsī (31) lisānından cem' iden Muḥammed 'Avfī hikāyet idüp eydür ki raḥmetu'llāh te'ālā 'aleyhe bir dostum (32) baña şöyle hikāyet itdi ki bir vaķtde yārāndan bir cemā'at ile bir sefere gider idük. (33) Yolumuz bir mīşe-zāra uğradı. İçine düşüp giderdük. yoldaşlardan birisi kendüsi

[661a] (1) ḥaķķında bir tetayyūr itdi ve didi ki benüm ḥatıruma şöyle gelür ki mīşe içinde bir arslan beni alur. (2) Bu ḥatıra baña ziyādesiyle ğalebe itdi. Eger eyle olursa benüm bindüğüm merkeb ile esbābumı evüme (3) ulaşıdurasın diyü vaşıyyet eyledi. Ben dağı aña saña vehm ğalebe eylemiş. Böyle bāṭıl ḥayālī (4) göñlinden çıkar didüm. Mümkün olup çıkarmadı. Elbette böyle olacaķdur didi. Birķaç (5) ķadem ilerü var nice didügi gibi nā-gāh gördük öñümüze bir arslan çıķdı ki felek şīri (6) anuñ ķorķusından sünbül şāḥlarınuñ arasında şaķlanur idi. Arslanı gördügi gibi (7) ol derd-mend tiz merkebden indi ve ba'zı söz söylemege başladı. Hemān arslan (8) gürleyüp ve üzerine ḥamle idüp içimüzden anı ķapdı ve gitdi. Ardınca te'esüf ide (9) ķalduķ. Nā-gāh ol seferden dönüp şehrimüze geldük. Merkebi ve olanca esbābı bende idi. Birķaç (10) güncegiz evde diñlendüğümünden soñra merkebinı ve esbābını alup evine vardum ki evinde (11) olan kimesnelere nice ki vaşıyyet itdiyse teslīm idüp ṭabşurdum. Ķapusını ķaķınca gördüm iķerüden (12) kendüsi çıķageldi. Müteḥayyir ķaldum didüm ki ol 'ālemden ne ḥaber idüm? Berü gelürsin gibi didüm. (13) Başladı başına geleni hikāyet itmege ol zamāndaki sizüñ öñüñüzden beni arslan (14) ķapdı idi. Ol sā'at ki beni bir mīşelük içine iletdi. Nā-gāh ķulağına bir sehm-nāk (15) āvāz geldi. Hemān beni bırağup ol sehm-nāk üzere ķarşı gitdi. Gördü meger çağırān (16) bir ḥınzīr imiş. Vardı anuñla ṭutuşdı. Ben de kendüme bir miķdār ķuvvet añladum tiz ķalkup (17) ķaçdum. Oralarda gördüö ādem kemüklerinüñ nihāyeti yoķ. Ortalarında bir tāze ādem leşi de (18) var paralayup yarusın yemiş yarusı tırrur. Yanına uğradum. Gördüm bilinde bir kemer ile (19) altunı var imiş. Ol ādemcuğı yırtduğı vaķt kemeriyle yırtmış. Altunuñ bir miķdārı

dökülmüş. (20) Ben dağı gördüm. Furşat didüm kemer ile altını aldum. Baña bir kuvvet-i kalb geldi. Muḥkem (21) kaçup yola çıktım. Hele bir kūya düşdüm ve kūydan bir bār-gīr kiralayup ve binüp orada (22) eve düşdüm. Çengāline düşmüş iken Ḥaḳḳ subḥāne ve te‘ālā beni ḥalāş eyledi. Ecel irişmeyince (23) şīr pençesi ve dendān-ı mār gayrısına zarar itmez imiş. **Hikāyet:** Aşbeh bin Aḥmed eydür. (24) Bir vaktde Şīrāz ḥākimi Ebū'l-Ḥasan bin ‘Alī’ye ḥıdmet ider idüm. Şīrāz’a ittifāḳ Bağdād’dan (25) ḥalīfe divānına bir kimesne ḥıfz-ı emvāl için bir mişāl getürdi. Ebū'l-Ḥasan aña (26) i‘zāz idüp buyurdi. Der-ḥāl aña anuñ’çün ta‘ām ihzār eylediler. Öñine (27) bir ta‘ām süfre kodılar. Ol kimesne ta‘āma el şunmadı diyü ibrām eylediler. Ol ise elin (28) yiñi içine çeküp tırur idi. Elin yiñinden çıkarmadın barmaḳları ucu ile yidi. (29) Şöyle gümān itdiler ki ‘acabā ellerinde ḥāşā bir maraz gibi veyā cūdām gibi bir kocınacak marazı var ki (30) anuñ’çün ellerin çıkarmayup yiñinüñ içinde şaḳlayorur didiler. Ebū'l-Ḥasan nüdemāsından (31) her biri anı ziyāfet itdiler. Her ḳanḡınuñ ziyāfetine varsa yimegi bu üslūb barmaḳları (32) ucu ile yir idi. Elini göstermez idi. Āḥir ziyāfet nevbeti baña geldi. Benüm ta‘āmum (33) üzerinde dağı böyle itdi. Ben dağı aña laṭīfe tarīḳi ile aña didüm ki yiñini şaḳlayup ve elüñi

[661b] (1) çıkarup ta‘āmı ḥuzūr üzerine yisene didüm. Eger elüñde ‘aybuñ dağı var ise (2) ben ḳabūl iderin didüm. Ol dağı benden bu mülāmeti göricek bi’z-zarūri yiñlerin şıḡadı. (3) Gördüm ellerinde iki yüze yakın pāre pāre pāreler zaḥmları var. Kimisi oñılmış kimisi dağı (4) oñılmamış. Ammā cümlesi aḳ aḳ pāreler idiler. Andan soñra bunlar nedür su‘āl eyledüm. Ol dağı (5) bu bir ‘aceb vāḳı’ adur diyü cevāb virdiler. Bu nişānlar anuñ nişānlarıdır. Başuma gelmiş idi. Eger (6) söylesem kimesne inanmaz idi. Hemān söylemek yigdür. Ben dağı yalvarup söyle diyü çok ibrām (7) eyledüm. Başladı ḥikāyet itmege ki geçen sene beni bunda gönderdükleri gibi Dımışk mālınuñ ḥıfz u cem‘ine (8) gönderdiler idi. Vezīr ḳaçan gitdügüm vakt baña ışmarladı ki Sümāḳa yolından git ve yolda ihtiyāt (9) üzerine ol didi. Hīt sancağı begine bir mişāl virdi ki baña yoldaşlar ve ḳulaḡuzlar (10) ḳoşa. Bu ḥuşuşda tamām cidd [ü] ihtimām ide. Çün Hīt’e varup begine mişāli gösterdüm. Ol (11) ḳabā’ilde olan ‘urbāndan ve A‘rābdan baña bir bölük A‘rablar ḳoşdı ki baña yoldaş (12) ve ḳulaḡuz ola. Beni ol beyābāndan geçüreler. Meger Hīt’den ḥaylī zamāndan berü büyük bāzergānlar (13) yol ḳorḳusından yoldaşa göyerler imiş. Anlar dağı Dımışk’e gitseler gerek imiş. Çün gördiler ki (14) yoldaş geldi. Anlar da yanumuza cem‘ oldılar. İttifāḳ ile yola girdük. Çün ol

beyābāndan (15) beş altı gün gittük. Bir şabāh gördük ırakdan haylī atlular zāhir oldılar. (16) Baña Hīt'e begi koşduğu yoldaşlar ol atluları göricek didiler. Taḥḫīḳ gördük bu gelen (17) atlular benī Şeybān kabīlesinüñ ḥarāmīleridür. Bizüm bunlar arasında kadīmden 'adāvet vardır. (18) Biz bunlar ile muḳāvemete ḳādir degülüz diyüp hemān evlerine döndiler. Anlar kaçup beni yaluñuz (19) ḳodılar. Bırakdılar ve gittiler. Ḳaldum zarūrī bu kerre bunlara didüm ki olmaya ki kendüñüzi aldurasız (20) her ne var ise bunlara talān itdüresiz. Hiç ḳorḳmañuz diyü yüregüñ virdüm ve ḥarāmīler (21) ile ceng itmege iḳdām virdüm. Hemān burada konuñ diyüp anlar da bu bābda sözüm tutup (22) ḳoñdılar. Cümle yüklerin tolayı yıgdurdum. Hişār gibi olduğdan soñra biz cümle içine girüp (23) yaraḳlarımızı ḳolayladuḳ. Bir uğurdan cenge āmāde olduk. Çün ḥarāmīler bize yakın geldiler. Bizüm (24) ḥālümüzü göricek gelüp ḳarşumuzda alay bağlayup biraz tırdılar. Oracıḳda leşker-gāh (25) düzdiler. Aḥşāma degin bizüm ile ceng eylediler. 'Āḳıbet çāre idüp bize zafer bulımadılar. (26) Aḥşām olıcaḳ bunlara naşīḥat eyledüm ki bunların fikrleri 'aşlā bize gice ile ḫoḳınmaḳdur. (27) İmdi aña daḫı tedārik gereḳdür. İmdi eger-çi yorgunsañuz lākin n'eylersüñüz idüñüz. (28) Bu gice uyḳu uyumañuz ve yaraḳlarıñuzu bırakmañuz kemā-kān ḳılıç ile ve gümān ile cenge āmāde (29) olup ḥāzır baş oluñuz diyü gördüm. Sözümü eslemediler. **İzācāe el-ḳazā 'amye'l-başar** (30) maẓmūnınca kāhillik idüp yaraḳların çıkarup pāk babaları evlerinde yatur gibi pāk (31) uyḳuya vardılar. Düşmen ise tecessüs idüp fırsat gözetmek üzerinde hemān ilk uyḳu (32) olunca ḥarāmīler anlara şübhe için idüp 'ale'l-ḡaflehu ḳılıç ḳoydılar. Cümle olan bāzergānları (33) ḳodılar. Anlara ceng tedārikini ta'līm iden ben idüm bilmişler cāsūsları içimüzde

[662a] (1) imiş. Beni göstermişler. İmdi birḳaçı bir yirden baña ḳılıç üşürdiler bedenümi çendik çendik (2) itdiler. İşde elümde nişānların ve gevdemde olan yarasın gördüm. Yaraları birḳaḳ birḳaḳ bu deñlü (3) cümlemüz kırılıp yaluñuz leşker içinde düşüp bī-ḥūde olmuş beni de sā'irler gibi öldi diyü (4) gümān itmişler ve bırakmışlar gitmişler. Ben isem ḳan aḳmaḳdan 'aḳlum gitmiş bī-hüş olmuşum. (5) Ḥarāmīler alacaḳların almışlar ve gitmişler. Benüm ise daḫı ecelüm yok imiş. Ölmemişem bir zamāndan (6) 'aḳlum başuma geldi. Gördüm hengāme kesilmiş. 'Ālemde aḡyārdan ḥālī olmuş. Ḳan çok aḳmaḡ ile (7) biraz süstlenmiş. Şusuzluḡ galebe itmiş. Kendümde bir miḳdār ḳuvvet añladum. Ola ki esbābum talān (8) itdükleri yirde bir meşiñle şu bulaydum dimeḳ ümīd ile yab yab ḳalḳdum şu aramaḡa (9) gittüm. Tırmayup giderken leşker arasında

gördüm. Bir âdem karaltısı gibi karaltı var şöyle ki (10) hayâl idigörem ki harâmîlerden ba‘zı kimesneler yaralanmışdur ve yâhûd dağı esbâb arıyorlar. (11) Ancağ kendümi üzerine birağup tıyayın diyüp üzerine düşdüm. Altumdan bir kerre şıçradı. Ne görürsin (12) meger bir dâne arslan imiş. Üzerine yatmış korkumdan ödüm şıdayazdı. Ammâ tiz ‘aqlumı divşürdüm. (13) Kendü kendüme eger şimdi bunun arkasından inersem beni päre päre ider diyüp fi’l-hâl ol sâ‘at (14) kemâ-kân boynun üzerine düşüp iki ellerüm ile berk koşdum ve iki ayakların karnı altına muhkem (15) tolaşdurdum. Turmayup yaralarumun kanı akardı. Ol esedün tüylerine muhkem yapışdı (16) yaralarunun ağzını tutdı. Baña güyâ cerâhatüme merhem oldu. Ben üstinden bu hâl ile (17) ve arslan altumda heybet ile kaçardı. Kalbümünden Hudâ-yı te‘âlâya tazarru‘ idüp ey (18) dermândelerün dest-giri olan Allâh ve ey bî-çârelerün h‘âhiş-i peziri olan Allâh beni (19) bu nâ-gehânî olan kazâdan şaklayup hâlâş eyle diyü niyâz eyledüm. Altumdan arslan (20) segirdürken yatayum didükçe ben ayağum ile yügürlerine muhkem deper yaturtmazdum. Bir depince kaçardı. (21) Bu üslûb ile şabâha dek altumda segirtti. Nesim-i şehir tokanmağla gevdeme bir päre kuvvetcük geldi. (22) Kendümi düvşürdüm. Arslana yüzüm gözüm öğrendi. Turmayup şıkardum. Altumda zebün (23) itdüm. Bu hâlde iken kulağuma tolab inildüsi geldi. Bildüm ki Fırât kenârına irişdük. (24) Arslân şuya yakın olduğın anladı. Fırât kenârına cân atdı. İrişdüğü gibi ben (25) üzerinde iken şuya atmağa mecâl bulup üzerinden kendümi balık gibi şuya brağdı. Ben itdüm (26) arslanı päre päre eylemekden ise şuya düşüp boğulmağ yigdür didüm. Arslanın tüyi (27) ıslanmağla yaralarumdan kopmış idi. Şuda beni taşra itdi. Bir miqdâr başum şudan (28) taşra çıkdı. Gördüm ben Fırât’ın bir kenârında arslan dağı ol bir taraftağı kenârında. (29) Ben ol kenâra yüzüp çıkınca bî-hüş düşdüm. ‘Aqlum başumdan gitmiş gün tamâm kalkmış. Harâreti (30) bedenüme muhkem kâr eylemiş. Issıdan uyandum. ‘Aqlum başuma geldi. Gördüm arslan şunun öte (31) kenârında oturmuş turmadan baña bakar. Elinden hâlâş olduğuma Hakk te‘âlâya şükrler eyledüm. (32) Öyle namâzı vakti olıcağ gördüm Fırât üzerinden bir zevrak geçiyorur. Çağırdum beni (33) zevrak aluñ diyü tazarru‘ itdüm. Anlar beni harâmî cäsüsü şandılar. Yoğsa bundan gayrı

[662b] (1) âdem n’eyler diyü mülâhazalar ile bilirin. Anlara yaralarum gösterüp beni arslan päreledi dimege (2) işâret itdüm. Zevrakı benden yaña çeküp gel diyü hâlümü görüp esirgediler. Beni zevraklarına aldılar. Ben (3) bî-hüş olup yıkılmışın anlar benüm

yaralarımı şarmışlar baña tımār eylemişler. Bir gün bir gice yatmışum. (4) Andan şöña kendüme geldüm bedenümde bir pāre kuvvet aňladum. Kendüme hayāt ümīdin virdüm. Zevrağ ehli (5) hālūmi şordılar. Anlara tamām şerh eylerdüm. ‘Acebe vardılar. Hīt’e şehrine irişdük. Zevrağını çekenlerden (6) birisi beni evine aldı. Hīt begi işitmiş yanuma geldi. Hayātdan şād-mān oldu. Kažāya ol (7) dağı su’āl eyledi. Aña dağı hikāyet eyledüm. Hayrān kaldı. Ol haramīler sizi alduğı yirden ki (8) arslana üzerine süvār olduğı yirden indüğüñ yire gelince tamām mā-beyni yigirmi ferseng (9) yirdür didi. Şöña benüm ile bile kovuşduğı ādemler getürüp cümlesin kızdı ve baña bir zamān (10) tımār eyledi ve cem‘-i esbābumı görüvirüp beni haste vü mecrūh yine Bağdād’a gönderdi. (11) Tamām anda yedi ay şahīb-i ferrāş oldum. Elümde olanı yaralarumuñ tımārına şarf eyledüm. Hazret-i (12) vezīr baña rahm eyleyüp şimdi bu hıdmeti virdi. Huzūrıñuza gönderdi. Bu gördüğüñüz yara (13) lara sebep işte bu olmışdur. Henüz ba‘ zısı oñıldı ba‘ zısı dağı oñılmadı. Hudā-yı (14) te‘ālā şaklayıcak ādem olmaz imiş. Hazret-i müsebbibü’l- esbāb ol beyābānda mecrūh (15) olmuşam. Olduğum hālde maṭrūh yaturken beni helākden hālāşuma bir kattāl u mūhlik cān-veri (16) sebep kıldı. Bunda ‘uḳalāya tenbīh vardır ki çün Haḳḳ subhāne ve te‘ālā hazretinüñ ‘işmeti (17) ‘ināyet [eyleye] arslanı kişiye yorğa merkeb ider imiş. Helāk-ı zulumātı içinde āb-ı hayāt (18) müyesser ider imiş. **Yef’alu’llāhu mā yeşā**¹²² **ve yehkumu mā yurīd**.¹²³

Hikāyet: Bir bāzergān (19) hikāyet idüp eydür. Bir vaktde kār-vān sarāy içinde konduḳ. Issı faşlı itdi. Kār-vān (20) sarāyuñ tāmı üzerinde yatduḳ. İttifāḳ yanumda bir kimesne yatdı. ‘Avreti var idi. (21) Meger meymūncı imiş. Meymūnı da bir mīh kaḳup mīha bağlayup ḳodı. Dün yarusı (22) olıcak henüz uyumamış idüm. Gördüm meymūn ḳoḳulmuş mīhı çıkardı. Toḡrılıp (23) ‘avretüñ üzerine geldi ve aña kaşd itdi. Ben tiz yatduğum yirden ḳalkdum oturdum. (24) Beni göricek vardı gene mīhı kaḳılan yire gitdi. Ben dağı gene başımı yaşduğa (25) ḳodum. Gene meymūn gelüp ‘avrete kaşd itdi. Ben de gene ḳalkdum. Beni göricek yine ḳodı (26) gitdi. Benüm kendüsin gözetdüğümi bildi. Tiz vardı. Meymūncınuñ esbābını ve çuvalını açdı. (27) Bir çıkın içinde bir miḳdār altını var imiş. Anı alup getürdi. Benüm oñüme ḳodı. Baña (28) rüşvet getürdi ki kendüyi görüşmeyem. Ben dağı altını alup yatdum ve kendümi uyıra (29) urdum. Ammā gözüm kıyruğı ile n’ylerüñ diyüp gözedürdüm ki bī-bāk ‘avretüñ döşegi (30) üzerine vardı. Ol zen-i nā-pāk dağı anı gözler imiş. Meymūna tamām zevci

¹²²Allah dilediğini yapar (İbrāhīm 27).

¹²³Allah istediği hükmi verir (Mā’ide 1).

gibi itā‘at (31) gösterdi ve maşlahat itdi. Bu ma‘nâyı ol zen eylesin. Ol hayvân-ı ḥabîş ile (32) İblîs’den ‘acebledüm. Şabâh oldu göçer olduk. Meymûncı çuvalınıñ [ağzını] açuk buldı. (33) Altunını yoqladı bulamayıcak feryâd eyledi. Altunum uğurlamışlar diyüp kâr-vân

[663a] (1) sarāycıya altunum muḳarrerdür ki bu cemā‘atdedür. Kâr-vân sarāyuñ ḳapusını ört güccük ḳapusını (2) açuk ḳo. Halk birer birer uğrasunlar. B enüm meymûnum ḳapu öninde tursun. Altun kimde (3) olduḡın ol bilür anı tutar didi. Kâr-vân sarāycı daḡı diduḡı gibi itdi. güccük (4) ḳapu öninde yığılduḡ. Bir bir halk içinden geçmege başladı. Meymûn ḳapu öninde turup her (5) geçeni gözler idi. Öninden niçe müslümânlar geçdiler. Hiç birine tınmadı. Ben de gelüp geçdüm. (6) Baña da iltifât eylemedi. Meger ki kâr-vân içinde bir cühüd var idi. Ol gelüp geçdüḡı (7) gibi harām-zâde meymûn def‘î derd-mend cühüde şarıldı. Halk başına üşüp altunı (8) sen almışsun tiz vir diyü cühüda niçe sögmek ile şıkcım itdiler. Derd-mend (9) cühüd feryâd iderdi. Kimesne dinlemezdi. Anı ziyâde incitmege başladılar. Ben de ilerü vardum (10) didüm. Bu derd-mend cühüdü incitmeñüz. Şehrüñ vālîsi önine varalum. Altun (11) kimde olduḡını ben orada diyeyin. Vālî önine varduḡ. Bu cühüd bî-günâhdur. İşde (12) altun bendedür diyüp vālîye olan kıssayı ḡikāyet eyledüm. Altunı meymûncıya virüp (13) baña taḡşin eylediler. Derd-mend cühüd bî-günâh olduḡı’çün ol cühüdü ol ḡarām (14) meymûnuñ şerrinden Allāh te‘ālā kırtarur. **Hikāyet:** Bir kimesne eydür. Bir kimesne bir vaḡtde Vāsıṭ’dan (15) Bağdād’a giderdüm. ‘Āḡûl deyrine irişdüḡüm gibi orada bir ḡāyet şıḡ mîşelik (16) var idi. Nā-gāḡ gördüm ki ol mîşelikden bir arslan çıḡup üzerümüze sürdi. (17) Benüm başumda bir yığın ḡamış var idi ki alup şehre gideyorurdum. Bunı fikr itdüm ki hemān ki (18) arslan baña yaḡın olduḡı gibi arslanı bu ḡamış yığını ile def‘ eyleyüm. Ḳorḡudan (19) Hudā-yı te‘ālā buña da ihtiyāc ḡomadı. Baña yaḡın geldüḡı gibi ḡaşurḡa yili ḡopdı. Bir diken (20) ḡoparup aña öte yuvaladı. Arslan aña kendü ḡarşu varduḡın görüp andan (21) ürkdi ve ḡorḡup gene mîşelik içine ḡaçdı. Ben şerrinden emîn u ḡalāş oldum. (22) Görüñ ḡaḡḡ te‘ālā ḡazretinüñ ‘işmeti anuñ gibi ‘ifrît cān-verüñ şerrinden bir diken köki ile (23) ḡalāş idüp selāmete irgürdi. **Hikāyet:** Bāzergānlardan bir kimesne eydür. Bir vaḡtde (24) ḡāfile-i ‘aḡîme ile bir sefere gitdük. Cürcān ve Māzenderān memleketlerine mîşe-zāruñ içinden (25) giceleyin giderken ittifāḡ baña uyḡu ḡalebe eyledi. Ḳābil olup kendümi yiñebilmedüm. Yol (26) yanında bir yircegüzde yatdum ki ḡāfile gelüp geçince uyıyam daḡı soñra ḡalḡup ardlarınca (27)

gitdüm. İttifāk berk uyumışum. Kāfile gelüp geçmişler. Ben uyanmamışum. Orada kalmış uyandum. (28) Gördüm kār-vān gitmiş geçmiş. Ben tenhā kalmışum. Cān başuma şıçradı. Kār-vānuñ ardınca (29) segirtidüm ki irişem. Nā-gāh öñümde bir arslan āvāzı [geldi] ra‘d gibi gümrenürdi. Be-gāyet (30) korkdum. Bir kaçacak yircegüz tedārikine düşdüm ki elinden cān hālāş idem kırtulam diyü (31) ittifāk gördüm. Bir yüksek ceviz ağacı var. Talı budagı çok yaprakları çok ağaç (32) idi. Def‘i üzerine çıkup talların arasında şaklandum ki arslan gelüp geçdüğinden (33) soñra inem dañı yoluma gidem. Bu arada koydığın yire çarpup oturdu şu yaña bakup

[663b] (1) bu yaña bakup şayd kokuşın almış gibi deñer şikār gözler idi. Ben ağaç üstinde anuñ (2) heybetinden yire düşmelü oldum. Başum üzerinde ağacuñ talları arasında nā-gāh bir kıııldı (3) dañı peydā oldu. Yuğaruya bakdum bir ‘aẓīm cüşşelü ayu da siñüp tıruyorur. Meger benden (4) evvel dañı arslandan kaçup gelmiş ağaçā çıkılmış imiş. Şöyle añladum ki (5) arslan anuñ kokuşın almış. Ağaç dibine anı şoyluyup gelmişdür. Anı arıyor. Bir kerre (6) teşvişüm dañı ziyāde oldu. Ol dañı bir belādur ki beni ihāta itdi. Bu hayretüñ eşnāsından (7) kendü kendüme bir tedārik görmeli oldum. İmdi hile dāmenin tıutmağdan özge bir çāre yok. Belümden (8) bıçağımı çıkarup şol tal ki eyü anuñ üzerinden tıurur yab yab kesmege başladum. (9) Talı nışfı miğdārı kesince ırğalanmağā başladı. Ayu ağır cüşşe ile üstinde şalındı. Bir āñır (10) tala dañı şıçraya diyince taluñ dibi kesildi. Müteħammil olabilmedi uvandı. Ayunuñ ayağı pāy-dār (11) olmayup hengāme ile ağaçdan uçdı. Arslanuñ öñine yire düşdi. Yoluñ girüsine (12) kaçdı. Arslan dañı kılup anuñ ardına düşdi. Ağacuñ dibi tenhā kıldı. Tiz (13) ben dañı ağaçdan inüp ilerüsine yoluma toğrı kaçdum. Selāmetliğle kāfileye irişdüm. (14) Hakk subhāne ve te‘ālā üzerümden bu belāyı def‘ itdi. Şükr-i firāvān eyledüm. **Hikāyet:** (15) Etrāf-ı ‘ālemi keşf iden bāzergānlardan biri eydür. Hind ikliminden birinde idüm. Rāyınuñ pehlivān (16) larından birisi rāya ‘āşī olup ‘işyān idüp memleketinüñ bir tarāfını zabt eyledi. Rāy (17) anuñ üzerine ‘asker gönderdi ki tıutup kendüye getüreler. Zārūrī rāydan emān diledi. (18) Rāy dañı emānın kábül eyledi. Rāyuñ emānı ile dergāhına müteveccih oldu. Şehrine yakın (19) geldüğü gibi aña ta‘zīm içün rāy cümle erkān-ı devlete emr itdi. Aña karşı çıkalar. Cümlesi (20) karşı çıkup anı ta‘zīm ile şehre getürdiler. İttifāk rāyuñ bir aq hāş fili var (21) idi. Kendüsi andan gayrı file binmezdi. Fil-bānı anı şehrden taşra bir yire alup (22) giderdi pehlivān dañı henüz şehre gideyorurdu. Filüñ öñine geldi. Filcisi aña filüñ (23) öñinden şavıl didi. Pehlivān dañı

file söyleseñ benüm öñümden şavılsa didi. Fılcinüñ (24) sözine ittifāk itmeyüp filüñ üzerine toğrı yüridi. Fılciye azğaşdılar. Fılci de (25) file söyledi. Hemān ilerü varup hortūmı ile pehlivāna atı üzerinden kapdı. Çābük civān (26) idi. Fi'l-hāl iki elüyle filüñ hortūmını berk kavradı. Şöyle şıkdı ki nefesi çıkmağa. Kuş (27) gözince fürce kalmadı. Fıl hortūmı ile anı yukarı kaldırdı ki yire çala. Bir iki kez hamle itdi. (28) Pehlivān hortūmına şalınup anuñ olmuş idi. Bir sā' at mıkdarı hortūmını tutup (29) şaldırdı. Filüñ nefesi yolunu habs eyledi. Fıl boğulup yıkıldı ve yıkıldığı ile cān (30) çıktı. Fil öldi. Pehlivān sağ u sālīm kurtuldu. Bu haberi rāya irişdurdiler. File (31) be-gāyet acıdı. Pehlivāna bundan incindi. Murād itdügi siyāset eyleye. Yanında hāşā fāhişe (32) 'avretler var idi Hind'üñ rāylarınuñ yanında anların sözlerinüñ ziyāde nüfūzı olur. anlar dilek (33) eylediler. Hiç anuñ gibi pehlivān ki bunuñ gibi 'azīm fili bu tarīk ile öldüre. Anı öldürmek olur mı

[664a] (1) didiler. Rāy anlaruñ sözleriyle anı 'ufv eyledi ve fāhir hil' at geydürdi ve ser-i 'askerliğini (2) virdi. **Hikāyet:** Bir vaktde bir tā'ife bir kāmısluk içinde kāmış keserlerdi. Biri (3) eydür. Yoldaşlarımızdan birisi itiifāk kiçirek kedi kadar bir arslan yavrusı bulup (4) öldürdi. Biz dağı didük ki hey neye öldürdüñ? Şimdi anası gelüp bizi tamām ider diyü incindük. (5) Biz bu sözde iken arslanuñ añraması āvāzı geldi. Cān kayusu ile elinden hālāş (6) olmak tedārikine düşdük. Meger ol neyistān kenārında bir harāb olmuş binā var idi. Ğayrı yirleri (7) yıkılmış ammā bir yüce çār-dāğı kalmış idi. Anuñ kapusu ve dīvārı ve şakfı ma' mūr idi. (8) Ol çār-dāguñ içine kaçmağdan Ğayrı çāre bulamaduk. Cümlemüz ol çār-dāğ içine varup (9) bizi gördi ki yaluñuz zafer bulmaz. Tiz bir kerre çağırdı irkegi dağı geldi. Ol dağı gördi ki (10) ikisi zafer bulmağa kābiliyet yok. İkisi bir yire gelüp etrāfa āvāz şalıvirdiler. Ol (11) neyistān içi güm güm ötdi. Biz isek yukarıda havf ile az kaldı ki ödümüz yarıla. (12) Az zamāndan sonra ol neyistān içinden guruh guruh pür-şükūh niçe arslanlar çıka (13) geldiler ki hesābı yok bir 'asker öldi. Her biri çār-dāğa yukarı bakarlardı. (14) Kendilerin verendāz iderlerdi. Birden yukarı şıçramağa ve çār-dāğ kapusına irişmege (15) ikdām idemez idi. Ğahir bir uğurdan cümlesi zemzeme koparup bülend-i āvāz ile ve kuvvet ile (16) bir añraşma kopardılar. Gördük bir küşeden bili içine ve başı büyük bir mehīb arslan (17) çıkageldi. Cümlesi ilerü varup anı karşıladılar. Hezerān ta'zīm u tevķir ile öñine (18) düşüp getürdiler. Çār-dāguñ altından dört yanını bir kerre tolandı. Bir yirden kendüyi verendāz (19) idüp yukarisına şıçradı. Rāst çār-dāguñ kapusu öñine çıkup kapuya pencerelerini (20) muhkem eyledi. Def'i

çeküp bir tahtasını kopardı. Diledi ki içerü gire bu kerre niçe idersin (21) göreyüm hele yoldaşlaruñ birinüñ elinde kâmiş kıracañ bir orağ var imiş. Anuñla kuyruğına (22) çarpup iki pâre eyledi. Bu zañmı büyücek içerü girmege kayusu olmadı. Hemân bir na'ra (23) urup kedüyi aşığa bırağdı. Kan da ağıtarak kaçdı. Arslanlardan böyle her kağısı (24) öñine gelürse anı ışırdı. Muñkem yırtardı. Anuñ hâlini arslanlar böyle göricek (25) cümlesi andan kaçdılar. Şahrâ hâlî kaldı. Bir dağı çârdâğdan inüp şıhhat u selâmet (26) ile yolımuza gitdük. Bu varta-ı hâyileden Hakk te'âlânıñ 'afv u 'inâyeti birle hâlâş olduk. (27) **Hikâyet:** Dirler ki bir vağtde bir kimesnenüñ borcı var idi. Edâ itmege iktidârı (28) olımayup qorqusından bir tarafa kaçtı. Aqçe issi tıyup nereye gitdüğün haber aldı ve dağı (29) düşdi bir beyâbânda irişdi ardından. Anı tıutup aqçeyi virmedin kanda kaçarsın (30) tiz aqçeyi vir didi. Bî-çâre şimdi virecek aqçe yokdur. Bir zamân va'de vir (31) ümîddür bir yirden elüme gire vireyin diyüp yalvardı. Aqçe ıssı katı mürüvvetsiz kimesne (32) idi. Dağı olmayup derd-mendi bağıladı. Gene şehre dönderdi. Ol gice (33) bir şehre irişüp gice kalmışlar idi. Konacañ yir dağı bulmayup bir harâb mescid var

[664b] (1) idi. Aña girüp yatdılar. Yatmalu olıcañ meger aqçe issi herîf kaçır diyü qorqusından kendü (2) bir buğağı uydurmuş idi. Bu buğağınuñ bir ucını kendü ayağına ve bir ucını anuñ ayağına (3) geçürüp kilîdledi. Dün yarusından bir arslan gelüp yatduğı yirden aqçe issi qopup (4) aldı gitdi. Medyünüñ ayağına kilîdlü olmağ ile bu miskini dağı ardınca bile sürikledi. (5) Bir miğdâr gidicek aqçe issinüñ cigerin çıkarup yidi. Kanın da içdi. Qarnı tıoyup (6) medyünü sağ ve esed qodı gitdi. Hudâ-yı te'âlâ aqçe issin öldürdi ve medyünü anuñ belâsından (7) hâlâş eyledi. **Beyt:**

Meşâ'ibü kavmin 'inde kavmin fevâ'idü

Ya'nî bir kavmüñ muşâbeti bir kavmüñ fâ'idelerindendir. (8) Meşeli tahkîke irişdi. **Hikâyet:** Mes'ûd-ı Sa'bî hikâyet idüp eydür ki Başra şehrinden Deyr (9) şehrine göçdüm. Ol yirde bir bostân şatun alup anuñ hâşılı ile dirilürdüm. İttifâk (10) bu bostânda bir ef'î duraydı. Be-ğâyet ulu yılan idi hiç nesne aña kâr itmezdi. Kimi görse (11) bî-emân şoğır dağı öldürürdi. Şoñı bir mertebeye irişdi ki anuñ şerrinden yol kesildi. Bostâna (12) varılmaz olup harâb oldu. Ol ef'î ucından baña nef'î kesildi. Bir gün yılanı şalığın (13) aldum. Varup buldum ve ol yılanuñ şerhini aña tamâm beyân eyledüm. Bostânıñ üzerine geldi. (14) Oturdu ba'zı hağğlar çekdi ve çiziler çizdi ve ba'zı

nesneler okudı ve ba'zı tütsiler (15) virdi. Yılan ininden çıkup hiç ol yazup çizüp okuduğına bakmadı. Yılandınuñ (16) üzerine sürdi. Niçe ki irişdi ise anı şöyle şokdı ki süsdürmedi. Kara kül idüp (17) yağıdı. Bir haber etrafına yayıldı. Yılandılar işitdiler. Artuk aña varmağa hiç biri ikdām (18) idemedi. Aña degin ki bir gün evümde oturdum. Bir âdem gelüp ef' inüñ hālını ve ahvālını (19) şordı. Ben de kemā-kān bostānum içinde turuyorum. Anuñ ucından bostān harāb oldı. (20) Baña nef'i hāşıl olmaz oldı. Bir kimesne olsa anı andan def' idivirse elümden (21) gelen deñlü hıdmet iderdüm. Huşuşān ne aşl şevāba girerdi didüm. Ol kimesne dağı işde (22) ben anuñ için geldüm. Hemān baña bostānı gösterivir didi. Ben dağı hey h'āce bu gayrı (23) yılanlara beñzemez didüm ve evvel gelen yılandınuñ başına getürdügini söyleyüp evde didi ki (24) bildüm ol yılandı benüm karındaşum idi. Ben dağı geldüm ki karındaşumuñ intikāmını yoluñı alaydum (25) diyü geldüm. Bostānuñ şalıgın virdüm vardı gitdi. Bir şişe ile yağı var idi şakirdi (26) bostānuñ yanına yakın olıcağ şakirdine buyurdi. Ol yağ ile götüri gövdesin yağladı. (27) Andan yılan tütsi virdi. Yılan çıkup üzerine sürdi. Yanına geldüğü gibi yılanı (28) tutdı. Ef' i döne geldi. Anı şöyle şokdı ki acısından kapladı şalıvirdi. Yılan (29) çıkup kaçdı. Kendüsi orada kaşkatı hiç fā'ide olmadı. Bu dağı karındaşı (30) üzerine düşdi. Bir seneden sonra bir gün gördüm bir kimesne dağı çıkageldi. Baña yılan (31) ve yılandınuñ ahvālını şordı. Ben tamām niçe olmış ise vāk-ı hāli aña şerh eyledüm. Yılandılar (32) gitdi. Ammā yılan kemā-kān turuyorum didüm. Herif anlar ikisi de benüm karındaşlarum idiler. (33) Anlarsız baña dirlük harāmdur. Ben dağı geldüm ki anlaruñ ardınca gideyüm diyü geldüm. Gördüm

¹²⁴[666a] (1) ahvāl böyledür. Ben ol bostāndan geçdi diyü vāfir-i naşihat eyledüm memnū' olmadı. Ben de ma' ārif-i (2) nāsdan birkaç kimesneler getürdüm. Anları şahid tutdum. Herif ikrār eyledi ki eger baña yilandan (3) zarar olursa kanumu bir kimesneden taleb itmeyeler didi. Andan sonra önüne düşüp mezbūr (4) bostānı aña da gösterdüm. Ben yüksek bir yire çıkup ırakdan temāşāya bakardum. Gördüm (5) yılandı bostāna yakın varduğı gibi bu da kendüyi bir yağ ile yağladı. Muhkem (6) yağladı. Bu anlar gibi itmedi. Yağı vāfir süründi. Andan tütsi virdi. Yılan çıkup üzerine (7) atladuğı gibi cüst sıçrayup yılanı boğazından tutdı. Yılan dağı barmağından şoktı. (8) Hiç şokduğına bakmayup tizcek yılanuñ ağzını muhkem yağlayup sepedi içine şaldı. (9) Sā'ir yılanları şakladuğı gibi atmayup müstaḥkem yirüñ tutup şakladı. Şonra tizcek (10) bıçağın

¹²⁴665. varak 664. varağın aynısı.

çıkarup yılan şokduğu barmağını kesüp dibinden kaynadılmış hâzır zeytün yağınun (11) içine şokdı ki kanın diñdüre. Ammā birāz bî-hüş olup yatdı. Şoñra şākirdleri var idi. (12) Ortadan kaldurdılar bir āhir yire iletdiler bir zamāndan şoñra gözün açdı. Gördi (13) bir oğlan leymün alup gider. Baña hıṭāb idüp bu sizün diyārınuzda bulunur mı (14) didi. Ben daḡı leymün çok olur didüm. Öñine vāfir getürtdi. Kimin yidi kiminün (15) şuyın içdi ve cerāḡati üzerine sürdi. Bu bizüm vilāyetümüzde bulunmaz. (16) Bu bir tiryakdur ki hiç olmaz eger qarındaşlarum bunu bulmuş olalar idi anlara bu yılanun (17) zehri kār itmez idi ve helāk olmazlar idiler. Pes bundan şoñra ol gice (18) tutmayup yatdı. Yarındası olıcaḡ sıḡḡat u selāmet birle ḡalkdı. (19) Ol ef'ī sepetden çıkarup baş ve kıyruḡını kesdi ve gevdesini bir ḡazḡana (20) kıoyup niyāz-ı şükrine kıaynatdı. Yaḡını aldı. Bu yaḡ nedür didüm. O da baña bu ki benzer (21) bir tiryakdur ki ṭalk-ı maḡlül dirler. Eger bir kimesne bunu gevdesine sürse aña aşla zehr (22) kār eylemez ve anı od yakmaz. Qarındaşlarum ve ben eger-ḡı bundan gevdelerümüze sürmiş idük. (23) Ammā süreli çok zamāndur gevdelerinden kıurımış gitmiş idi. Anun'ḡün ki anlara zehr (24) kār itdi öldiler. Ben de çokdan ef'ī avlamamış idüm. Ben de sürineli çok ḡaylī zamāndur (25) olmuş idi. Kıurımış gitmiş idi. Yoḡsa baña da bu kıadar kār itmez idi ve barmaḡum kesilmeli (26) olmaz idi. Aña mümkün olan iḡsānı itdüm. Baña vedā' idüp kıodı gitdi. Bostānum (27) daḡı bunun şerrinden emīn oldu. İki başdan 'imāret eyledüm. Ḥāşılın alurın. (28) **Hikāyet:** Bir kimesne meflūc maraızı mümted olup kıuvveti sāḡıṭ oldu. Ne oturu (29) bilürdi ve ne [söz] söyler bilürdi. Anı şehirde getirdiler ki ṭabībleri 'ilāc ide. Anı şehirde (30) kimesne evine almadı. Bi'z-zarūrī şahrāda bir yirde bıraḡıvirdiler. Meger 'akrebi çok yirdi. (31) Ol gice anı 'akrebler şokdılar. Helāk olacaḡ iken bir pāre şifā buldı. Dili açılup (32) söyledi. Yarındası anı yoldaşları yoḡlayup bir mıkḡār sıḡḡatde gördiler. Nabzını görmek (33) için şehirde bir ṭabīb getürdiler. Gördi bir ef'ī bir 'akreb şokmış eytdi.

[666b] (1) Sen bir nesne ile ḡoş olmuşsun ki biñ kışi anun sebebi ile helāk olmuşdur. Ol kıılıcuñ (2) şovukluḡını ol 'akrebün aḡusunuñ ḡarāreti def' itmiş kıorkılmışsın. Ol 'akreb (3) lerün zehrinün ḡarāreti gerekdür. Bir şerbet aña da virelüm didi (4) ve ol ṭabīb didüḡi gibi bir sā'atden şoñra ḡarāreti ḡālib oldu. Bir vech ile helāk olmaḡa (5) yakın oldu. Ol ṭabīb bir şerbet düzüp virdi. Ol şerbet sebebiyle daḡı ol zaḡmetden (6) kıurtıldı Ḥudā-vend-i 'ālemün kemāl-i kıudretidür ki dilerse zehri mādde-i ḡayāt ider. **Hikāyet:** (7) Muḡammed bin 'Abdu'llāḡ Mervezī eydür. Müşul bilādı içinden Nāşırü'd-

devle'nüñ leşkeri ile giderdüm. (8) İttifāk leşkerden ayrıldum. Yol yañılup pīyāde oldum. Ol tağlar içinde giderdüm. Gün (9) ğurüb oldu. Gice de oldu. Şitā maħallī idi. 'Ālemi qarañuluk başdı. Yol yürimege mecāl de (10) qalmadı. Meger ol tağ içinde şayd u şikār itmek'çün ba'zı kıuyılar qazılı idi. Göñlümden (11) şavāb budur ki bu kıuyılarınuñ birinüñ içine girüp şabāh şerrinden emīn olam vehm şovukdan (12) emīn olam didüm. Pes kendümi bir kıuyu içine atdum. İnüp yatdum. Şovukdan ve sibā' vehminden emīn (13) olup istirāhat itdüm. Şabāh oldu qalkıp gördüm çukurdur ki olmaz ağızı be-ğāyet (14) tar ve dibi ziyāde ğiñ. İçinde benden ğayrı bir ef'ī yatur. Qorkumdan gevdemde qan qalmadı. (15) Cānum tırdı. Bedenüme vedā' ider. Gene gördüm şovukdan uyuşmış gibi yatur iñen hareket (16) idemez. Bir pāre yüregüme şu selpildi. Çukuruñ içinde olan taşlardan bir miqdār (17) divşüşürüp getürdüm. Birbiri üstine yıqıp nerdübān gibi eyledüm. Üzerine çıkıp niçe (18) zahmet ile kılıcumı kıyunuñ ağızına arkırı qodum. Yirleşdi dağı kılıcumuñ şalınan bağına (19) qamçumı bağladı ve kılıç bağına el urup hezār zarāfet ile yab yāb yuqarusına (20) şalındum. N'eylersem eyleyüp kendümi kıyunuñ ağızından taşra bırağıdum. Şıhhat u selāmet ile (21) ol varṭa-i helāk içinden hālāş olduğuma şükr idüp andan yoluma revān oldum. **Hikāyet:** (22) Veys bin İbrāhīm eydür. Bir vaqtde Āzerbāycān nevāhīsinden leşker ile bir şudan geçerdük. Şuyuñ (23) üzerine köpri qurılmış idi. Halk muzāhame ile köpriye uğrayup giderler idi. Nā-ğāh köpri (24) üzerinde deve üstinde bir 'avret aralarında qalmış. Elinde qundağı ile bir oğlancuq var (25) idi. Sıkışma arasında bir qatır 'avrete bir depme şaldı. Andan kaçınayın dirken elindeki qundağı (26) ile oğlancuq elinden boşandı. Köpriden şuya indi gitdi. 'Avret ardınca feryād itdi. (27) Halk bunu görüp acıdılar. Oğlancuq şuya indüğü gibi bir kerre şu içine taldı. Gene şuyuñ (28) üzerine geldi. Bu hālde meger gökyüzinden bir tavşancıl kuşu uçarmış. Şu üzerinde (29) şikār gözleyüp yürür imiş. Görüp oğlancuğı şikār mülāhazasıyla def'aten hevādan süzilüp (30) şuyuñ üzerinden qapdı ve hevāya qaldırdı. Lākin yüceye qaldırmayup ilettdi. (31) Şuyuñ bir kenārında qonup ve qaşd itdi ki qundağını yırtup kendüyi yiye. Hemān bu hālde (32) 'asker halkı hāy hāy idüp tūfeng çatladup tizcek toğancıl üzerine (33) segirttiler. Ürküp ve oğlancuğı yire qoyup üzerinden uçdı ve gitdi. Oğlancuğı

[667a] (1) yirden qaldırıp anasına getürdiler. Bir kılına dağı ziyān gelmemiş. Hakk te'ālā hāzreti bir ānda ol (2) tıfl-ı ma'şümü hem ğarq-āb belāsından ve hem 'uqāb minqārından şaqladı. İmdi (3) yirinden ma'lüm oldu ki hiç bir belānuñ def'inde kışı

esbābdan nevmīd olmamak gerek imiş. Müsebbübü'l- (4) esbābuñ celle şānūhu hātır-ı maḥlūka ḥutūr itmez. Sebepleri hāzır u müheyyā imiş. **Hikāyet:** ‘Abdu’llāh (5) bin Hāmī eydür. Mısır’da bir kimesne var idi. Aña İbnü’t-Timsāh dirler idi ki Timsāh oğlu dimekdür ve Mısır halkınuñ (6) halkınuñ ‘avāmı böyle i’ tikkād iderler ki anuñ anasına timsāh cimā itmiş ola. Ana rahminde ol timsāh nuṭfe (7) sinden mütevellid ola. Bu ise müyesser degüldür. Haḫḫ te‘ālā ḥazretinüñ ḥikmet bālīğasından yokdur ki bir ḥayvānuñ (8) nuṭfesinden āhir ḥayvān ola. Merkeḫ nuṭfesinden ḫatır olduğında ḥaḫīḫat ḫatır anasına atasına (9) muḥālif ḥayvān degüldür. Belki anda merkeḫüñ müṣāhebeti vardır. Ammā āhir ḥayvān nuṭfesinden ṣāḫīḫ (10) ādem olmaḫ mataṣavver degüldür ve ‘ulūm-ı ḥikmete daḫı muḥālifdür. Zīrā anda müberhendür ki ana rahmi nuṭfeyi kendü (11) nev‘inden ḡayrıya taḫvīl idemez. Bu kerre ol kimesneye timsāh oğlu didüklerinde ḥavāṣṣ-ı ehl-i (12) Mısır bir ḥikāyet söylediler. Meger timsāh didükleri cān-ver ki Mısır vilāyetine uğrayan bilür. Nīl şuyuna maḥṣūṣ (13) bir cān-verdür. İnsānuñ tamām mertebe ‘adüvvesidür ve insāna ‘adāveti ṭabī‘dür. Kürbenüñ muṣa ve gürgüñ (14) ḡanem [ü] mīṣe ‘adāveti ḫablındendür ki aç olmaḫ lāzım degül. Ādemi buldıḡı yirde almayınca ḫomaz. Eger aç (15) ise yidüḡi vaḫt kürbe müṣı birazcuḫ oynatmayınca yimez anuñ gibidür ve eger aç degül ise belki içinde (16) şu oymış delükler vardır ki içine şu girmez. İletüp ṣaḡ iken ol delükler içine ḫor. Açıkup (17) ṣīḫār bulımaduḡı zamānda hāzır zaḫīredür. Gelür bir İbnü’t-Timsāh didükleri anasından bir ṭoḫ (18) timsāh avlayup iletmiş. Nīl içinde anuñ gibi bir delük içine ḫomış imiş. Bu ‘avretten ḡayrı bir er (19) daḫı ṣīḫār itmiş. Anı daḫı anda ḫomış idi. ‘Avret gördü delük içinde timsāh yidüḡi ādem (20) kemiklerinüñ nihāyeti yok ve arasında bir diri ādem de var bunı gördi ve her ne ḫadar muzāyaka (21) eṣnāsı ise de ikisinüñ de devā‘-i-i ṣehvetleri ḡalebe eyledi. Nefsi nehengini yiñemediler. (22) Her ne ḫāl ise orada er ile ‘avret cem‘ oldılar. ‘Avret ḫamile oldı. Timsāh bir gün ṣīḫār (23) bulımayup geldi. Eri yidi ‘avret ḫaldı. Timsāh Nīl içine gitdi. İttifāḫ Nīl kenārında (24) birkaç atlular geḫerler idi. Şu içinde ‘avret anlaruñ atları ayaḡınuñ tapurdısın işidüp (25) muḫkem feryād eyledi. Şu içinden āvāzını müsebbibü'l-esbāb ol atlulara işitdürdi. Gördiler (26) şu içinden feryād āvāzı gelür. Ḳarīne ile bildiler. Tīz ba‘zı tedbīr idüp aṣaḡısına (27) bir tedbīr ile ip ṣarḫıtdılar. ‘Avret ipe yapışup şudan ṭaṣra ḫıkdılar. Bu ḫalāṣ (28) ki ḫıḫbir vech ile mutaṣavver degüldür. ‘Avn-i Haḫḫ ile zafer buldı ve ‘avretüñ ḫaberi iller (29) içinde dāstān oldı. Giderek ḫarnında daḫı ḫamli zāḫir oldı. ‘Avret ol ḫālde (30) şu içinde bir

kimse ile zinā itdüm dimege ‘ār itdi. Belki şudan ādemlere delük içinde (31) timsāh benüm ile cem‘ oldı. ħamlüm ondandur diyü yalan söyler idi. Toğıcağ anda İbnü’t-Timsāh (32) diyü tesmiye itdiler. **Hikāyet:** Seyyid Ebū’l-Kāsım eydür. Bir vakte Bağdād’dan Kūfe’ye gider (33) idüm. Kār-vān çoqluk idi. Ben muzāhameden ilerü ve önce yürür idüm. Giderek

[667b] (1) bir mişeye irişdük. Gördüm giderken altumda atum tırdı. ‘İleti ne ola dirken nā-gāh bağa (2) düşdüm. Meger önümde bir ‘azīm arslan tıruyor. Benüm ile anuñ arası on qarış yir yok (3) ‘aqlum gitdi. Cānumdan kaç‘ı ümīd itdüm. Kelīme-i şehādet getürmege başladum. Bu ħālde fikrüm (4) bu geldi ki arslanuñ utanmasını ħarb-ı mesel iderler. Bir kimesne iki gözlerini arslanuñ yüzine (5) diküp tırsa gözlerini yüzinden şaşurmasa arslan andan utanur. Aşlā arslan (6) anı yutmaz dirler. Tiz iki gözümü anuñ gözine diküp tırdum ve helāka göñül bağladum. Arslan (7) muħkem [ağzın] açup baña bakup tıruur idi. Ĥattā ağzınuñ ve nefesinüñ koqusı baña gelür idi. (8) Bu eşnāda ittifāk ardumdan ĥıdmet-kārum geldi. Arslanuñ baña bī-vech kaçdın göricek. (9) Feryād idüp müslümānlar efendüme irişüñ. Arslan alıyorur didi. Bu benüm oğlanuñ bu hengāmesin (10) arslan işidicek beni kodı. Anuñ üzerine ħamle itdi. Bindügi tıvardan anı āsānılgıla (11) koyup mişe içine aldı yürüyörürdi. Oğlanı kurbān idüp ben elinden ħalāş oldum. (12) Çün Kūfe’ye geldük. Bu ħaber il içinde şāyi‘ oldı. İşiden gelür. Selāmetliğle arslandan (13) kurtılmışsın. Şükr diyü baña tenbīh iderlerdi. Anlardan birisi Seyyid Ebū ‘Alī idi. Baña envā‘-ı (14) tenbīhe idüp soñra arslan ile olan mā-cerāyı şordı. Ben dağı takrīr eyledüm. Baña didi ki (15) sen şaḥīḥü’n-neseb sādātdan olasın. Arslandan korkuñ neye bilmez mi idüñ ki Ĥazret-i (16) Fāṭimatü’z-Zehrā evlādınuñ etleri sibā‘ dan hīç biri alıamaz. Anlara ħarām olmışdur didi. Ben de (17) didüm ki bu sözi ‘aql taşdıq eylemez. Anuñ şıḥḥatinde şübhe vardır didüm. Zeyneb-i Kezzāb ile ‘Alī bin Musā (18) er-Rızā kışşasın işitmedüñ mi didi. Ben de ol da bir sözdür ki Şi‘a ile Zeyneb’e iftirā iderler didüm. (19) Anuñ da aşlı yokdur didüm ve Seyyid Ebū ‘Alī Rızā bu ħaberi inkār itme ki ben rüvāt-ı şikātdan işitdüm ki (20) Mūsā er-Rızā zamānında bir ‘avret var idi. Kendüye ħānedān-ı nübüvvetden şayar idi. Şerīfeyin diyü (21) da‘vā ider idi. ‘Alī bin Mūsā er-Rızā öñine getürdiler tā şecere-i nesebin taşḥīḥ eyleye. ‘Alī bin Mūsā (22) er-Rızā teftiş u tefāḥḥus eyledi ki anuñ şıḥḥat-ı nesebi rüşen ola diyü teftiş dağı ħalīfe ĥuzūrında (23) idi. ‘Alī bin Mūsā er-Rızā ħalīfeye eytdi. Yā emīrū’l-mü’mīnīn ben dedelerümden şıḥḥat-i şerā’it (24) üzere bir ĥadıṣ işitdüm ki **İnne luḥūme veledi Fāṭime**

muḥarremetün ‘ale’s-sibā’. Ya‘nī kızum Fāṭima’nuñ evlādınuñ etleri (25) yırtıcı cān-verlere ḥarām olmuştur diyü buyurur. Bu ḥadīs-i şerīf muḳteżāsınca bu yırtıcı cān-verlerüñ (26) dişi ve pençesi anlaruñ kanlarına bulaşmaz. Şavāb budur ki bu ‘avret ile ikimüz mişelüğe varalum. (27) Anda yırtıcı cān-verler çokdur. Her kangımız şaḥīḥü’n-neseb ise selāmetliğde qalır ve bir mişe-zārılık (28) var idi. Zeyneb ḥalīfe emr itdi ki elbette var. ‘Alī bin Mūsā er-Rızā’ya mişe-zāra vardılar. (29) Halkdan niçesi bile vardı. Zeyneb daḥı ‘Alī bin Mūsā er-Rızā’ya mişe-zār içine evvel sen gir didi. (30) Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm diyüp mişe-zār içine qadem başdı. Bir arslan öñine gelüp (31) öñinde baş yire qodı ve kıyırığın öñine mülāyemet birle yuvaladı. Halk temāşā iderler idi. Andan (32) Zeyneb’e sen gir didi ve ibrām itdiler. Hāh [u] nā-hāh ‘Alī bin Mūsā mişelikden çıqdı. Zeyneb içeri (33) girdi. Hemīn arslan yürüdi ve pāre pāre ve zīre zīre eyledi. Ol arada Zeyneb Kezzāb

[668a] (1) diyü [söylendi]. Bu kışşada delālet vardır ki seyyid-i kā’ināt ḥürmet içün bir bī-‘aḳıl cān-ver iken evlād-ı (2) Muḥammed aṣla ta‘arruż itmeye idi. ‘Uḳaladan olan lābüddür ki ḥazret-i peygamber şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem (3) zümre-i sādāt-ı kirāma ve evlād-ı fiḥāma kemāl-i mertebe t‘aẓīm u ikrām ve tevķir-i iḥtirām emrinde daḳīqa (4) fevt etmeyeler. **Hikāyet:** Şöyle rivāyet iderler ki Başra tācīrlerinüñ be-nām u ma‘rūf tācīrllerinden (5) Hüseyn-i Ezedī eydür. Başra’da bir mevzi‘ vardır ki aña Fezā dirler. Bir şahrā-yı dil-güşādur. Anda ḳamışdan (6) laṭīf ḳamışlardan otaḳlar ḳurılıp bir seyrān-gāh yirdür. Şehrlü emīrāne ol şahrāya seyre çıkarlar. (7) Issı olacak ol otaḳlar içinde gölgelenürler. Hevāya soğukluk düşecek gene şehre giderler. (8) Bir gün anda temāşāya çıkmış idüm. Bir otaḳ içinde raḫat otırıyordum. Nā-gāh uyku galebe (9) eyledi. Uyḳuya varduḳ çok yatup tā kindi zamānı geçince uyumuşum. Uyandum gördüm kimesne (10) ḳalmamış. Hep şehre gitmişler. Fezā ḥālī ḳalmış. Ben de ḳalkdum şehre gitdüm. Nā-gāh gördüm otaḳuñ (11) ḳapısı öñinde ādem boyunca var ejder mişāl bir yılan ḳurılmış yatur. Bildüm ki çıkayum didüğüm gibi (12) beni tamām ider. Yüzüm āsumāna tutup göñlümden Ḥaḳḳ te‘ālāya anuñ şerrinden emān tazarru‘ına başladum (13) ve niçe şadaḳalar virmege nezr itdüm. Ḳorḳumdan az ḳaldı ki bī-cān olam. Ben bu tazarru‘da iken gördüm ki (14) nā-gāh bir nīms didükleri cān-verler çıkageldi ki yılanuñ ‘adūvvsidür. Yılanı yaturken gördi. Hemān (15) fi’l-ḥāl döndi. Tiz tiz vardı. Çiftini uydurmuş ikisi cem‘iyyet ile çıkageldiler. (16) Fi’l-ḥāl yılanuñ arduna ṭolanup ikisi bir yirden üzerine atlayup başını (17) ağızlarına aldılar. Hudā-yı te‘ālā ḥazretlerine şükr

idüp ol ejder bî-emānı başıdılar. (18) Uzandı rimh-i dırāza döndi. Eger-çi niçe niçe ıztırāblar itdi. Müfid olmadı. Orada (19) helāk itdiler. Hudā-yı te‘ālāya şükr itdüm. Otağdan çıkdum. Şahn-ı selāmet ile ben de şehre (20) döndüm. Evüme geldüm. **Hikāyet** getürmişlerdür ki Hişām bin ‘Abdu’l-Melik halife iken (21) öñine gelüp yā emirü’l-mü’minin senün hıdmetüne gelürken iki tağ ortalığından giderdüm. (22) Yoldaşum yog idi tenhā idüm. Nā-gāh gördüm şol yanumdan bir arslan çıkup üzerüme (23) sürdi. Ben anuñ iğvasından ıztırābda iken gördüm sağ yanumda dağı bir büyük yılan (24) çıkdı. Ol dağı üzerüme sürdi. İki bir yirden hamle itdiler. Bu hālde hiç bir nesneye (25) mecālüm kalmadı. Hemān lisānuma bu beyt geldi okudum. **Beyt:**

Yā dāfi‘a’l-mekrūhi kād terāhümā

Fe-neccenī yā Rabbi min ezāhümā

Nūr-ı gice ma‘naları yaluñla gelen nesneleri def iden Allāh bu ikisini (27) sen görüyorursın. Beni bunların şerlerinden ve ezālarından kurtar dimekdür. Bu beyti okıyup (28) bu münacātı itdigüm gibi ikisi dağı iki yanumdan beni koçuladılar. Gene gelüp dönüp (29) geldükleri yire girdiler. Ben dağı şihhat u selāmet birle yola gidüp işde hıdmete irişdüm. (30) Hakk te‘ālānuñ ‘avn-ı ‘isemiyle olıcağ kişiye mār yār ve şir hem-şir olur imiş didi. (31) **Beyt:**

[Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün]

Kişiye ‘avnini Hakk itse teysir

Olurmuş mār u yār u şir hem-şir

Hikāyet: Tenuh kādısı Kādı Sā‘ib eydür. Bir gün Kūfe’de Seyyid Ömer bin Yahyā’ya vardum. Oturup (33) anuñla muşāhabet iderdük. Oğlanları içerü girdiler. Fülān mişelikde fülān kimesneyi

[668b] (1) arslāna almış didiler. Seyyid ‘Ömer ta‘accübe varup didi ki ‘aceb ittifāk vākı‘ olmuş. Anuñ babası (2) dağı orada arslan almış idi didi. Ol gün geçdi. Yarındası gene Seyyid ‘Ömer (3) yanına vardum. Oturuyorurduk yine ol dünki oğlan içerü girüp ‘aceb hāldür (4) dünki gün ol arslan aldığı kimesne sağ u sālīm evine gelmiş didiler. Ben dağı ‘Ömer (5) dağı baña dağı ol kimseye varalum. Hāl de şoralum görelüm niçe

olmuşdur didi. Ben dağı kılup (6) ikimüz uyuşup ol kimseye varduk. Hāl niçe oldı diyü şorduk. Başladı bir at üzerinde (7) yaluñuz ol mişelikde gideyorurdum. Nā-gāh bir arslan çıkageldi. Beni at üzerinde kaptı. (8) Mişelik içine aldı gitdi. Korkudan bî-hüş olmuşum. ‘Aqlum gitmiş artuk ötesi niçe (9) olduğın bilmezin. Bir zamān ‘aqlum başuma geldi. Kendümi mişelik içine bir yirde yatur buldum. (10) Ne arslan var ve ne ğayrı bir şey var. A‘zām eger-çi arslanuñ niçesinden bir miqdār (11) mecrūh oldı. Lākin bedenümde nev‘-i iktidār añlayup yab yab gitmege başladum. Yola (12) çıkam. Meger orada arslanuñ şikār iletüp yidügi yir imiş. Dört yanından ādem kemükleri (13) dökilmiş yatur. Ortalarında bir hemyān ile altun buldum. Anı aldılar kuvvet-i kılbum dağı ziyāde oldı. (14) Artucağ yürüdüm. Mişelikden çıkup yola girdüm. Birkaç yolcular geçer imiş. Za‘afumı (15) gördiler. Hālümü anlara diyüvirdüm. Beni bir tavara bindürdiler. İşde eve geldüm. Hemyānuñ (16) mührini yüzüp ağzını açup gördüm. İçindeki altun arasında babamuñ dest-i haṭṭı ile (17) bir kâğıd var ki kimseden ne kadar harc oldı ve ne kadar bākī kaldı yazılmış. Bildüm ki (18) babamı arslan orada yimiş ve helāl mālı imiş ki vuşul buldı. Bir niçe zamāndan soñra (19) Haḳḳ te‘ālā zāyī‘ itmeyüp baña rüzī kalmadı. Bu ni‘met-i ‘azīmi muḳābelesinden cenāb-ı Haḳḳ’a (20) şükr eyledüm ki ol belāyı baña bu ‘aṭāya vesīle itmek içün taḳdīr itmiş imiş. **Beyt:**

[Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün]

Kime kim ‘avn-i Haḳḳ kıla yārī

Gül-i servi ider aña ḥārī

Kişiye irse nūr-ı luṭfı Hudā

Rüz-ı rüşen kılup şeb-i tarı

Kesme andan ümīdünü hergiz

Ey bela bendinüñ giriftārı

Olmadın anuñ izni hîç saña

İrgürimez kimesne âzârı

Her kişîye viren muradın odur

Bize de vire anı ol bârî

Hzret-i şâh-zâdenüñ ya' nî

Her belâdan ola nîgeh-dârı

Yedi iklîme şâh ide anı

‘Âlemi tuta tîğ-i peykârı

Getüre rast her ne kim tuta

Oña her yirde kâr u kirdârı

Âgâh ol hûkemâ dimişlerdür ki gönül bağlamanuñ dört (26) mertebesi vardır. Evvel mertebesi oldur ki mücerred nefsüñ meylidür. İkinci mertebesi derece-i muhabbetdür. (27) Üçüncü mertebesi hevâdur. Dördüncü mertebesi ‘aşkdur. Ammâ meyl aşlında cânlar arasından (28) bilişlik olmağla mücerred bir alışmağdan ‘ibâretdür. Nite-ki Hzret-i Muhammed Muştafâ şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhe ve sellem (29) bir hadîş-i şerîflerinden aña işâret idüp buyururlar ki **El-ervâhu cünûdun mücennedetün fe-mâ ta‘ârefe minhâ** (30) i **‘telefe ve mâ tenâkere minhâ ihtelefe**. Yâ‘ nî cânlar ezel-i azâlde yevmü’s-sittide Hakk te‘âlâ benî âdemi aşılab-ı (31) âbâdın cem‘ itdügi vaqt yaraşlanmış bir ‘askerdür ki eger ol günde bunlardan birbiriyle (32) bilişenler bu cihânda dağı birlik üzerine oldılar. Yâ‘ nî dostlaşdılar ve ol günde birbiriyle çekişenler (33) bir cihânda dağı muhâlefet üzerine oldılar. Yâ‘ nî düşmenleşdiler ve bu ma‘nâya şâ‘ir dağı şi‘irinde bu ebyât

[669a] (1) ile işâret ider. **Beyt:**

Ta‘allağa rûhî rûhahâ kable halkınâ

Ve min kabli mā künnā niṭāfen ve fi'l-mehdi

Ve zāve kemā zidnā feşbaḥa ḳa'imen

Ve leyse izā'mtenā bi-münḳāziye'l-ahdi

Ya'nī benüm ruhum ma'sūḳumuñ rūḥınadaḫı biz ḥalḳ olmazdan evvel ya'nī elest güninde daḫı biz nuṭfe olmazdan bişige girmezden evvel ta'alluḳ itmişdür. Biz artduḳça ya'nī büyüdüḳçe ol ta'alluḳ da artdı kâ'im oldı. Biz ölseyüz de ol ta'alluḳ zamānı geḳer degüldür. Ammā muḥabbet bir şavḳdur. Beni ādemüñ ḳalbinde istināsdan keşret-i muşāḥabetden (6) ve ülfetten ḥāşıl olur. Meşelā zevceynüñ birbirlerine ve babanuñ ve ananuñ evlāda ve aḳrabānuñ da dostlaruñ (7) birbirlerine olan gibi. Ammā 'aşḳ bu muḥabbetüñ ziyādeliginden ve ḡāyet kemāle irişmesinden 'ibāretdür. Pes (8) bu bābda iltizām olınan ehl-i 'aşḳ ḫikāyetlerinden niḳe ḫikāyetler irād olındı. Bi-'avni'llāhi te'ālā. (9) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaḳtde ve ṭabīblerden br ṭabīb ki ḫükemā-yı devrān idi. Bir pādīşāḥ (10) ile oturuyorur idi buyurdı. Pādīşāhuñ vezīri daḫı bile oturur idi. İttifāḳ vezīrūñ bir cāriyesi (11) var idi ki anuñ 'aşḳı vezīrūñ mülk-i vücūdında pādīşāhlıḳ ider idi. Gelüp öninden geḳdi. (12) Pādīşāḥ sarāyına gider idi. Vezīrūñ gözi aña tuş olduḳı gibi beñzi müteḡayyir oldı ve endāmına (13) lerze düşüp bī-iḥtiyār ağladı ve yıkılup bī-hūş oldı. Pādīşāḥ anuñ 'aşḳından ḥaberdār (14) degül idi. Bundan müteḡayyir olup hele vezīr de eglemedin kendin zevḳini divşürdi. Gene ḳalḳdı. Pādīşāḥ (15) n'olduñ sen diyü şordı. Vezīr aña bir 'öḫr beyān idüp mizācuma ḫālet 'arız olur (16) böyle böyle olurın ve şimdi daḫı ol ḫālet gelüp 'arız oldı diyüp cevāb virdi. Pādīşāḥa (17) bu ḫāṭıra oldı. Vezīr ḳalḳup gitdüḳı gibi ṭabībden su'al itdi ki bu 'illetüñ devāsın 'aceb (18) bilür misin didi. Ṭabīb bu 'illetüñ sebebin daḫı bilürin devāsı daḫı buyurursañuz diyeyin didi. (19) Pādīşāḥ dimeñ gerekdür didi. Ol geḳen cāriyeye 'aşıḳ idi. Aña kemāl-i muḥabbetinden yüzün gördüḳı (20) gibi yüregine ıztırāb düşdi. Yüregi taşdı şıḳışamadı. Ḳalbinüñ ıztırābından cismi daḫı (21) ḫarekete geldi. Bī-iḥtiyār yıkıldı didi. Ṭabīb çünki böyle cevāb virdi. Pādīşāḥ da didüḳı ya biz de (22) oḳıllarumuza ve ḫātunlarumuza muḥabbet iderüz. Hiç böyle olmazuz didi. Ṭabīb ol ḡayrı muḥabbetdür didi. (23) Rūḥānī bir şevḳdür. Bunuñ gibi degüldür. Zīrā bu muḥabbet nefsānī bir ḫāldür. İkisiniñ arasında fark ba'zı (24) ma'ānī vü esāmī iḥtilāfı iledür. Ḥükemā

dimişlerdür ki ‘aşk bir toğandır ki nazar hevāsından uçar gelür. (25) Yine fezāsından gönül mürğini şikār ider. Sineye belā mihlebin urur. Mecerūh ider ki (26) mümkün degüldür. Erbāb-ı tahkik bu yanında ‘aşk nüfus āyinesinüñ şaykalıdır. Andan niçe şuver-i (27) ahlākı gösterür ki ‘aql u hisse uymaz. Pādişāhları bende gösterür. Nite-ki kelām-ı kadimde Zeliḥā (28) hakkında **Ḳad şegāfehā ḥubben** lafz-ı şerifi aña mebnīdür ve kāh bendeleri pādişāh gösterür. Nite-ki (29) ḥazret-i Yūsuf hakkında **Ve kezālike mekkennā li-Yusūfe fi’l- ārd** diyü buyurıldı. ‘Aşkuñ (30) niçe aşarı vardır. Ba’zı gökçek ba’zı yaramaz. Ammā gökçek olan āşarı ṭab‘a luṭf ve ḳalbe (31) rikḳat ve vakte vermek gibi şevḳ u zevḳ vermek gibi ‘ale’l-ḥuşuş ‘āşıkı şehādet mertebesine (32) irgürdüğü gibi. Nite-ki **Seyyidü’l-murselin ve seffı’u’l-müznibiyne fi’l-meḥteri** bu ḥadīs-i şerifinde **men** (33) ‘aşaka ve ketme ve ‘affe māte māte şehiden. Ya’nī bir kimesne ‘āşık olsa ve ‘aşkını gizlese

[669b] (1) ve ‘iffet üzerine ölse bu ḥālde iken fevt olsa ol kimesne şehīd olur diyü buyurdılar. (2) Ammā ‘aşkuñ yaramaz olan āşarı ḡam u renc u firāk gibi uzun uzun endişeler itmek gibi (3) ve ihtilāl-i aḥvāl-i ‘āşık gibi ve gāh daḡı vāḳı‘a olur ki ‘āşık kendü özin öldürüp ḳatle (4) bā‘iş olmak gibi. Nite-ki şā‘ir bu beytde beyān ider. **Beyt:**

Eyā ḥayimen ḥavle’l-cüfūni aḡzeri’l-hevy

Fe-evvelühū ḥatlūn ve āḡiruhū ḳatlū

Ya’nī ey muḥabbet ḥavālisinden ḡayrān olan gel sen ‘aşḳdan ḡazer (6) eyle. Zirā ki evvel ihtilāl-i ‘aḳldur āḡiri ise ölüp öldürmekdür ve aşkuñ cümle-i āşarından (7) birisi de budur ki elbette ‘āşık olan kimesne naşīḥat-i nāşīḡi diñlemez ve mālını zabṭ (8) eylemez ve kendüsini mehālike ilḳā ider ve didi. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Muḥammed bin Süleymān (9) bin Vehb eydür. ‘Ammüm ‘Alī bir cāriyeye ‘āşık oldu. Vāfir māl virüp anı şatun aldı. (10) Şeb [ü] rüz anuñ muşāḡabetinüñ ḡayrānı olup cemi‘ meşāliḡ [ü] mihimātını terk eyledi. Bir (11) gün babam baña gel oḡul ‘ammüñi görür misin? Niçe ālüde-i ‘āşık oldu. Ol cāriye (12) anuñ gönlini aldı. Götüri muşālāḡatından vazgeçdi. Aḡvālī tamām ihtilāle varmış. Gel (13) varalum aña naşīḡat idelüm didi. Ben de ḳalkdum babam ile ‘ammümüñ yanına varduḳ. ‘Ammüm beni (14) göricek yüzi güldi. Varup yanına oturdum. Babam varduḡı gibi ‘ammüm gördüğü (15) gibi selāmet itmege başladı. Böyle demek ki ey ḳarındaş ‘aşḳ seni behā’imden eylemiş. Ḳanı senüñ

ol (16) ‘aql u ferāsetüñ ve zekā vü kiyāsetüñ cümlesini hevā-yı nefis reh-zeni urmış. Elinde mağlûb olmuşsın (17) diyü serzeniş eyledi. ‘Ammüm hiç aña tınmadı. Maḥzûn baña bakar idi. Ben daḥı ḥayretin (18) görüp tesellî-i ḥâtırı içün babamuñ ḥâtırın ḳodum. Aña ma‘āvenet yüzinden bu beyti okudum. **Beyt:**

Yülümüke fî Leylā ‘aqlüke ‘indehā

Ricālün ve lem yezḥep lehüm bi-‘uḳûli

Ma‘nāsı senüñ ‘aqluñ (20) Leylā’da iken saña gelmiş ḥāl bu ki ‘aqlı kendü ile olanı melāmet iderler dimekdür. Babam benüm böyle (21) didigümi göricek baña incindi. Daḥı ḳalkup gitdi. ‘Ammüm benüm yüzüm gözüm öpdi. Oḡul (22) babaña eyü cevāb virdüñ didi. Benüm ‘aqlum ve gönüm el-ān Leylā’yı göre diyüp buyurdi. Ḥareminden (23) cāriye taşra çıkup yanına geldi. El-Ḥaḳḳ âdem şüretinde bir māh-ı tābān ve [mihr-i] dirāḥşān idi. Benüm (24) öñümde oturup sazın depretdi ve sūz ile bir ‘Arabî beyt okudı ki ma‘nāsı bu idi. **Beyt:**

Melāmet eyleyen ‘aşḳuñla ey yār

Yüzüñ gördi beni ma‘zūr tıtdı

Yakın oldu ki ḥüsn-i şavtından dimaḡum ḳafesinden ‘aqlum murḡı ṭayerān ide. Her vech ile ‘ammümü ma‘zūr tıtdum. Nuş-ı nāşiḥe (27) ve zabṭ-ı meşālîḥe muḳayyed olmaduḡı ḳolayına degül imiş didüm. **Hikāyet:** Tārîḥ-i Baḡdād’a getür (28) mişlerdür ki Muḥammed bin ‘Abdu’r-rāḥman ki şehir-i Baḡdād’uñ zühḥādı cümlesinden idi. Aşlda zühd (29) tarîḳine düşmesine sebep oldu ki bir vaḳtde Raḳḳa şehrinde Medînü’s-selām-ı Baḡdād’a geldi. (30) Bir bölük yigitlü ile ki cümlesi yārān idiler. Baḡdād’uñ maḥallelerinden bir maḥalle içine gider idi. (31) Nā-gāḥ gözi bir cāriyeye ṭoḳındı. Ḥüsn-i cemālde bî-mişāl idi. Hemîn sā‘at murḡ-ı cānı (32) hevā-yı muḥabbet ile ḳafes-i tende ızṭırāb itdi. Sulṭān-ı ‘aşḳ elinde mağlûb olup şabr [u] (33) ḳarārı mülkini nā-recā virdi. Gönli perişān olup aña fıkr u endişe müstevlî oldu. Niçe ki

[670a] (1) tarîḳ-i tefekkür sülûkdan kendüsin çekmek istedi. Ḳādir olmadı her ne ḥāl ise ol gice (2) eve geldiler. İḡvā-yı ‘aşḳ ile şabāḥa deḡin gözine uyḡu gelmedi. Şabāḥ olduḡı gibi yārānın (3) uydurup bir behāne ile gene ol maḥalleye vardı. Derûnda bu niyyet ile cemāl-i yāri (4) bir daḥı temāşā eyleye. Nā-gāḥ yol üzerinde yine cāriyeyi

gördi. Def'aten mütegayyir olup тұrur. Ya' nî yirde (5) mütehayyirâne qaldı. Yaқın olduğı yire düşüp yıkıla. Yoldaşına ne olduñuz diyü su'âl iderler (6) idi. Mümkün olup ağızından cevāb alımadılar. Bir müddet mebhūt u hayrān olup orada şöyle (7) qaldı. Bir zamāndan soñra 'aқlı başına geldi. Ben özge yārān ile āşinā oldum. Şimden soñra sen (8) benden qatı' olun. Şöyle ki min ba'd sizüñ ile benüm aramda hıç münāsebet qalmadı. Ben melāmet ehli (9) oldum. Siz selāmet ehli olduñuz. Cümle yārān u ihvāndan kesilmedi. Anlar da bildiler ki esir-i şāh-ı (10) 'aşq olmış. İçlerinden biri yanına varup rıfқ ile bunca zamāndan berü senüñle yārānuz. (11) Bizden sırruñu niye şaқlarsın? Söyleseñ derdiñi ne idügin bilevüz ve eger bir kimseye 'āşık olduñ ise (12) ve kime 'āşık olduñ ise derdüñe bir dermān arasavüz olmaz mı didiler. Bu ādem dağı cevābında (13) bu iki beyti ki 'Arabī beytler idi oқudı. Hāşıl-ı ma'nāları dağı bu idi.

Beyt:

[Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün]

Şorma derdümden ey ṭabīb

Degilin hıç ben dağı āgāh

Bu qadar bilürin hemān ancak

Görelüm gönle gām gelür her gāh

Bundan soñra hāqdan 'uzlet ihtiyār idüp ḥalvet kūşesine (16) geçdi. Dünyādan bi'l-küllıye ta'alluқı kesdi ve mecāzī 'aşqı ḥaқıqıye mübeddel oldu. Bağdād'ıñ 'ubbād (17) u cühhādı zümresinden oldu. **Hikāyet:** Üstād Ebū'l-Qāşım Quşeyrī rahmetu'llāhi 'aleyh (18) kendüsi taşnıf itdi ki risālede getürür. 'Işma'ı eydür. Vaқtlerden bir vaқtde sefer eşnāsında (19) benī 'Azre qabilesine qondum. Ol qabilenüñ ehli ekşer 'aşıklar idi ve rikқat-i kalb ve şafvet-i ḥāṭır ile (20) ve luṭf-ı ṭab' ile ārāste ṭā'ife idi. Qonduğum evde bir zībā-ı ṭal'at kıız gördüm. Cemāli ḥüsniinde mihr ile (21) müsābaқа da'vasın iderdi. Qonup devam rahtı indürdüğümden soñra bir pāre diñlendüm. Andan (22) soñra qalқup qabile içini seyrāne vardum ṭolanuyordum. Bir hilālden za'if ve hilālden naḥif (23) ḥaddi za'ferān ile ve qadd ü qāmeti ḥızrān bir yigit bir iskemle üzerine oturmuş. Bir çömlegi sac (24) ayak üzerine qomış. Germ germ altına āteş ider ve nerm nerm kendü kendüsine sūz ile terennüm ider. (25) Ne dir diyü qulaқ urup işidicek qabileden bir cemā'at тұrurlar idi. Anlardan bir yigit (26) kimdür diyüp şordum ve bunuñ hāli nedür didüm. Anlar dağı cevāb virdiler ki bu bir 'aşık (27) yigitdür. Sen qonduğıñ evdeki kıızı sever. Birbirlerine qarābetleri dağı vardır. İki qarındaş (28) 'ıyālleridür ve bir qabile

içinde iki tamām on senedür ki birbirlerine görünmediler didiler. Ben daḥı (29) gene ol
konduğum eve döndüm. Hemān varup kıızı öñüme çağırdum. Civānuñ ḥālın görüp (30)
işitdiğüm üzre aña takrîr itdüm. Gerçik didükleri gibidür. Ol dil-i rîş benüm ḥ'îşümdür
(31) ve ol ğam-zāde benüm 'ammi-zādemdür didi. Ben daḥı didüm ki senüñ bu kadar ki
'Arab katında mihmān 'azîzdür. (32) 'Arab ḥürmet itdügi gibi mihmāna kimse ḥürmet
itmez. Ḥāliyā sizüñ mihmānuñuzın sizden dilerin ki (33) bugün cemālünü ol 'āşık-ı
şādıkuña göster. Konuk ḥātırı için anı vişālünü ḥ'ānı ile konukla

[670b] (1) didüm. Kız daḥı baña cevāb eyledi ki böyle itmek anuñ ḥāline münāsib
degüldür didi. Daḥı kızuñ (2) bu cevābını şavuşdurmaḥ ola diyü ihtimāl virüp didüm ki
eger duḡter eğer kıyāmet giriftār (3) lıgından ḳorḳuñ var ise 'aşkuñ giriftārlarını gözden
bırakma. Ey 'Azre ḳabīlesinüñ (4) 'Azrā'sı bu 'özrligi ko da ol 'āşık-ı bî-çārenüñ
yanına var. On yıldan berü iştiyāk (5) āteşine yanar imiş. Ruḥūndan niḳābı götür. Yüzüñ
görmekle yüregine şu sepilsün. Bir miḳdār (6) āteşi sönsün. Kız daḥı cevāb virdi ki
benüm aña şefḳat [ü] merḥametüm senden artuḳdur. Ammā ben (7) bilürin ki bu
didüğüñ aña ḥayr degüldür. Beni görmek aña zarar ider ḳorḳarum didi. Çün ibrām (8)
itdüñ. Beni ma'zūr tutmazsın. Gel imdi sen gene anuñ yanına var otur. Sen anda iken
ben daḥı (9) varayın. Daḥı temāşāya bak ki ne olur görelüm didi. Ben de vardum ol
civān 'āşıkınuñ yanına (10) oturup ḥāzır ol ki şimdi ma'şūḳuñ şimdi saña cemālinden
niḳābın açar ve yüzün gösterür (11) didüm. Biz bu sözde iken kız ırāḳdan belürdi. Uzun
ḳaftān geymiş idi ki eteklerini yirde (12) sürüyerek tezerv ki ḥırāmān gelür idi.
Eteklerinden çıkan tozu civān gördügi (13) gibi bî-iḥtiyār kendüyi çölmek ḳaynaduğı
āteş içine atdı ve bir na'ra urup ocaḳ (14) içinde zîr u zeber oldu. Ben ḳalkup anı āteş
içinden çıkarınca gevdesi bir niçe yirde āteşe (15) yandı. Ben de yatup gene eve vardum
kız da dönüp eve gelmiş. Beni göriceḳ baña 'itāb (16) itdi. Bugün ol bî-çāreye irişen
rence sen sebeb olduñ diyüp **İnnehū lā yaḩıku ḡubāren (17) min āşāri zeylinā fe-keyfe
yaḩıku likā'inā.** Ya'nî bizüm etegimüzden çıkan tozu görmege (18) ṯāḳat getürme nice
bizüm yüzümüzi görmege niçe ṯāḳat getürebilürdi ve dirler ki benî 'Azre ḳabīlesinden
(19) birine şordılar ki nedendür ki sizüñ ḳabīleñüzden 'āşık olan ölür didiler. **Le-inne fi
ḳulūbinā (20) ḥıffeten ve fi nisā'inā 'ıffeten.** Anuñ'çün ki bizüm erlerimizüñ ḳulūbında
ḥıffet vardur ve 'avretlerimizüñ aḥvālinde (21) 'ıffet vardur. 'Āşıklarına ma'şūḳlarına
ma'şūḳları şikār olmazlar. Ol sebebdan ekşer şiddet-i 'aşḳlarından (22) bir marāza
mübtelā olur da fevt olurlar. Ben bugün ḳabīlemüzden ṯaşra çıḳdum. Tamām yitmiş

yigit (23) kodım gitdüm ki cümlesi ‘aşkıdan zār ü haste ve naḥīf u nizār şikeste olup yaturlar idi. (24) **Hikāyet:** Getürmişlerdür Mecnūn bir vakte fırsat bulup tenhāca Leylā ile buluşdı (25) ve muşāḥabete başladı. Leylā aña didi ki bunca zamāndan birüñe ‘aşkum da‘vāsın idersin. Baña ne (26) tuḥfeñ var görelüm didi. Mecnūn senüñ ‘aşkuñ sebebden ḳabīlenüñ melāmetleri benüm ‘aqlum (27) ḥazīnelerini yağmaladı ve senüñ ‘aşkuñ münkirleri benüm ḥürmetümi ḥürmetsüzlige tebdīl itdiler. Nem (28) ḳaldı ve ḳarārługum var ki şimdi ḥāk-i pāyuña nişār itmege lāyık ola didi ki Leylā çok sözi (29) ḳo. Şimdi benüm önümde iller elünden güç ile alduḳları nesneyi mi ḥisāb idersin? Ḥālā (30) ḥāzır neñ var getür didi. Mecnūn’uñ daḫı bir ignecigi var idi. Anı daḫı çıkarup Leylā’ya virdi. (31) Şu dünyā ‘āleminde ḥiç igneden ḡayrı bir nesneye mālīk degülüm. Bunı daḫı senüñ cüst u cūyuñda şaḥrālar (32) geşt iderken ayacuğuma batan dikenleri çıkarmak için şaḳlar idüm didi. Leylā daḫı ‘itāb (33) idüp eyle mi başuñda benüm sevdā-yı ‘aşkum ola da benüm yolumda ayaḡuña batan dikenı gevdeñ içinde

[671a] (1) yirleşmedin çıkarasın. Revā mıdur didi. Bu nice sevdā-yı ‘aşkıdur? ‘Aşḳ muḥaḳḳıḳları ḥaḳḳında (2) bu taḳdīrce saña ne menzil ḳalur? Gül ağacın görmez misin ki yazın gül didārına irürin diyü bütün (3) ḳış diken ḳahrın çeker. Bahār irdügi gibi ḡonca altından aña gül ‘arz-ı cemāl ider didi. (4) **Beyt:**

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün]

Olan ‘āşık kem olmamak gerektür gül ağacından

Ki bir ān vaşl için ḥāruñ çeker bir yıl cefāsın

Hikāyet: Getürmişlerdür ki çün Emīrū’l-Mü’mīnīn ‘Ömer ve ‘Alī raḡīyā’llāhu anhā (6) Üveys-i Ḳaranī ḳudretu’llāh ḥazretlerini ziyārete vardılar. Aralarında geḡen mā-cerā meşhurdur. (7) Eşnā-yı mukālemede anlara ben sizi imtiḥān itmek isterin. Ḥazret-i Muḥammed şalla’llāhu te‘ālā ‘anhümā (8) sever miydüñüz didi. Anlar da belī severdük diyü buyurdılar. Ol daḫı aḡzuñuz açuñuz dişlerüñüz göreyin (9) didi. Anlar daḫı açup gösterdiler. Üveys ḥazretleri eger sizler ḥazret-i Muḥammed’üñ şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyh (10) ve sellem ḥazretlerinüñ muḥabbetde dürüst olsañuz aḡzuñuzda dişlerüñüz dürüst olmaz idi. Ḥazret-i (11) Muḥammed’üñ şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhe ve sellemüñ mübārek dişlerini çıkardukları gün ben daḫı dişümi aña muvāfaḳat (12) bunda çıkardum ki dostluḡuñ ser-māyesi aña muvāfaḳatdur didi. Ḥazret-i ‘Ömer ile Ḥazret-i ‘Alī (13)

rağiya'llāhu 'anhümā andan bu sözi işidicek ağlaşdılar. Kendülerine biz yıllarca Resūlu'llāh hıdmetinde (14) olup kendüleriyle dā'imā muşāḥabet üzerine iken şimdi anuñ dostluğı edebin ve yüzün görmedük bir kimesneye (15) döndük muḥabbet ne şekl olur öğrenmek gerek imiş didiler. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki māl-dār ḥ'ācenüñ (16) oğlu bir cāriyeye 'āşık oldu. Anı bir ziyāde bahā ile şatun aldılar ve evlerine getürdiler. (17) Cāriye arkasın kendüye ve yüzün dīvāra virüp oturdu. Hiç civān ile söz söylemez idi. (18) Her nice ki lutf u mülāyemet gösterdi. Cāriye aña meyl itmedi ve anun ile ḥuşūnetin kesmedi. Āḥir bir dostına (19) bu sırrı açdı. Anuñ ile ḥālını meşveret itdi. Ol da dost daḥı buña naşīhat itdi ki bir niçe gün (20) aña yimek içmek virme zarūrī olsun söyler didi. Ol yigit daḥı ol dostuñ telķini ile bir zamān (21) andan ta'āmın ve şuyın kesdi. Cāriye zarūrī kılķup efendi hīç sevdüğine bu senüñ (22) itdüğünü ider mi didi. Civān çün ma'sūķasını rām buldı ve şayd-ı vahşīyi dāmda gördi. Aña ne (23) istersin diyü şordı. Cāriye daḥı ta'ām getür yiyeyin didi. Bir ḥelvā bişürmek bilür imiş. Kātlan (24) saña bir ḥelvā bişürivireyin diyüp tiz kılķdı. Ḥelvā esbābın görüp ocağa tencere kōdı. Ḥelvā bişürmege (25) başladı. Cāriye daḥı yanında oturup tatlu tatlu muşāḥabet u mukāleme ider idi. Kendüyi aç kōduğı (26) içün 'itāb-ı āmiz kelimāt sözler söylerdi. Civān anuñ kelimātı 'izzetinden kendüyi unutup ḥelvāyı (27) bişirüyorurken kepçe yirin tencereye şokup balı ve yağı barmaķlarıyla karışdırıyorurdu. Cāriye dir cānum (28) efendüm ne'yleyorursın didi. Civān gördi ḥelvāyı karışdurdığı kepçe degül kendü barmaķları imiş. Beşi ile (29) āteşde bişmiş kendinüñ ḥayrı yok. Bu kışsa 'aķl u naķldan dūr degüldür. Nite-kim Qur'an'da Zelīḥā kışşasın (30) mezkûrdur. Bütün 'avretleri anı melāmet itdüklerinde Ḥazret-i Yūsuf'üñ 'aleyhi's-selāmuñ cemāl-i dil-fürüz [u] cān- (31) sūzın göricek alma şoyup bıçağ ile ellerin ol ḥuşūşda naşş-ı Qur'an daḥı vāķı'a oldu. (32) **Ve kaṭta'ne eydiyehunne**¹²⁵ diyü buyurdu. **Hikāyet:** Şeyḥ Ebū Bekr- Şıblī'nüñ karındaşı oğlu eydür. Ben bir vaktde (33) mu'allim-ḥāneye varur gelürdüm. Anda bir balak-zāde okurdu ve bir başmaķçı oğlu okurdu. Ol başmaķçı

[671b] (1) oğlu beg-zāde yi severdi. Bir vech ile āşık-ı āvāresi idi ki bir gün bir laḥza anuñ cemali seyrinsüz şabr u kararı (2) yoğ idi. Bütün gün aña hıdmet ider ve yolına cān virür idi. Bir gün beg-zādenüñ müte'allıķātından (3) bir kimesne mu'allim-ḥāneye gelüp başmaķçı oğlını anuñ hıdmetinde oturur gördi. mu'allime lāyık degüldür ki beg-zādenüñ (4) öñinde başmaķçı oğlu otura anuñ ile muvāneset ide. Anuñ ḥūyın kapar.

¹²⁵Şaşkınlıkla ellerini ksdiler (Yūsuf 31).

Dün-ħimmet olur didi. Mu‘ allim daħı (5) öñine başmaqçı oğlı mektebdan taşra eyledi. Artuğ bunda gelme didi. Derd-mend ‘ aşık cevri raķīb (6) ile derd-i didār oldu ve ħużūr-ı dildārdan sürildi. Bī-çāre iki gün derd-i ħicr ile pister-i ħelāke (7) düşdi. Āħir beg-zāde ħaber gönderüp göñlüm sizün ile derd-mend-i ‘ aşıkdur bunda karar (8) itmez. Ĥālüm şorarsañuz bıçaķ üstühāna irişdi. Eger bir zerre vü şemme degüldür. Mümkün ise bī-çāre (9) üzerine şefķat nazarı ile baķuñuz didi. Beg-zāde daħı aña bir kimesne götürdi. Laťif ile çün göñüllerün (10) ile sende n’eyler? Bunda gönderesin didi. Ĥattā da‘ vānuñ taħķīķün göre. Bī-çāreye (11) iletin. Kimesneye bi’llāh bir pāre ħapuda oturduķdan soñra ev içine gir. Ev ıssı tabaķ ile örtülmüş. (12) Bir tabaķ göresin anı alup beg-zādeye ilet. Öñinde ķo. Ben saña gelemesin diyüp ev içine (13) gitdi. Vardı ev içinde öñine bir tabaķ koyup oturdu. Kız bıçağın çıkarup kendü (14) ķarnını yardı. ‘ Acele ile yüregın kesüp taşra çıkardı. Ser-püşını koyup daħı yıkılup (15) ma‘ şūķınıñ yolına cān teslim eyledi. Bir sā‘ at añladduķdan soñra ol kimesne ħapudan içeri (16) girdi. Kışsayı görüp ħayrān oldu. Ser-püşı ile tabağı getirüp beg-zādenün öñine ilette (17) ve mā-cerāyı ħikāyet eyledi. Beg-zāde daħı acıyup aña gönderdüğü ħabere pīşmān oldu. **Beyt:**

[Fe‘ ilātün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilün]

Ey kerāmāt-ı ‘ aşķa münkir olan

Ķosañ inkārı eylesen iz‘ ān

Az keramet degül durur bu kim

Kişiye ölmeğı ider āsān

Ĥikāyet: Ĥulefā-yı ‘ Abbāsiyye’nün tārīķlerinde meşūrdur ki Me’mūn Ĥalīfe’nün (20) Mesrūr Ĥādım’inden ki muķarrebān-ı ħāzretindendür. Şöyle rivāyet olunur ki dirdi. Ol vaķt ki (21) Emīrū’l-Mü’mın Rūm ħazāsına ‘azm itdi. Yanında tırup cevşenin tutardım ki geymek isterdi. (22) Nā-gāh ħaremi içinde sevgülü cāriyelerinden bir cāriye sür‘at ile çıkageldi. Yā emīrū’l-mü’mın ħanda (23) gidersin didi ve ķangı memālige ħıramān olursın diyüp taħassür ideyor. Ĥalīfe daħı Rūm’a ħazāya (24) gideyorum didi. Cāriye derūn-ı dilden bir şovuk āh çeküp diriğ beni helāk itmek istersin. (25) Evvel benüm mātem ile andan soñra gidüñüz diyüp yüzi üzerine gözi yaşı barān gibi revān

eyledi. (26) Emîrû'l-Mü'minîn bundan rikât gelüp kendü dahı ağladı. Ey Mesrûr şu cāriyenüñ ahvālını (27) oñat gözle. Eger seferüm küllî maşlahat olmamış olaydı döner idüm didi. Emîrû'l-Mü'minîn (28) vedâ' idüp gitdükden şoñra cāriye anuñ firākına tākāt getüremeyüp şāhib-ferrāş oldu. (29) Gitdükçe bedenine za'af [u] hizāl geldi. Nā-gāh burada emîrû'l-mü'minîn halife Rûm'da Efrîdûn çeşmesi (30) yanında vefāt itdügi haberi irişdügi gibi cāriye bir nefesde cān virüp cānsuz (31) öldi ve cānānsuz oldu. **Hikāyet:** Muhammed bin İshāk taşnif itdi ki Kitāb-ı Mağāzî'de (32) getirür. Bir vaktde Resûlu'llāh şalla'llāhu te'ālā 'aleyhe ve sellem serāyāsından bir leşker kāfir kabîle (33) lerinden bir kabileyi urdılar. Erlerini kırdılar ve 'avretlerini esir itdiler. Erlerini katl

[672a] (1) iderken içlerinden bir za'if u naḥif yigit müslümānlardan bir cemā'ate yalvardı. Beni (2) esir itdigüñüz 'avretler önine iletüñ. Anlara vedâ' ideyin ba'de katl idüñüz didi. Anlar (3) dahı ilettiler. 'Avretlerüñ içinden bir 'avreti çağırup **Eslimî yā cüyeş kable nifāzî'l-'iş** (4) didi ve hemen anlar öldürmezden ol düşüp öldi. Meger çağurdığı severdi. Bu söyledügi (5) söz içlerinde darb-ı mesel oldu. Sen sağ ol işde ben gitdüm diyecek yirde isti'māl (6) iderler. Bunı aña didi ve cān virdi. **Hikāyet:** Cevāmi'ü'l-Hikāyāt kitābını (7) Pārsi lisāndan cem'iden Muhammed bin 'Avfi eydür. Yakın zamānda Belḥ'e bir yigit taḥşil-i 'ilm (8) geldi. Şeb ü rûz iştiğāl-i 'ilm ider idi. Az zamān içinde çok fevā'id-i 'ulūm taḥşilin (9) eyledi. İtifāk bir gün bir bāzārcınuñ evi öninden geçeyorurdu. Meger bir kız evüñ penceresinden (10) başın taşra çıkarup bakıyorurdu. Anuñ leṭāfet-i rûy-ı hırmen-i māha āteş urdı ve reşākat-i (11) kıddi serv-i sehīyi ḥüsn atından indürdi. Civān anı görünce dört yanından başına 'aşk (12) sevdaları segirtti. Evvel nazarda kıza 'āşık olup gönül dāmenin hevāya aldurdi. Cām-ı (13) muḥabbeti birle mest-i evkār fikr-i vişāl-i yār ile efkār oldu. H'āb u ḥuzūrından kesildi. (14) Taḥşil-i 'ulūmı bıraktı. Muttaşıl kızuñ ḥüsn kitābın muṭāle'a ider idi. Giderek derd-i 'aşk cānına muḥkem (15) kār itdi. Ayağ üzerine harekete mecālî kalmayup şāhib-ferrāş oldu. Üstādı (16) aña eṭibbā gönderdi ki nabz u kārūresin görüp marāzın teşḥiṣ ide ve 'ilācına dahı meşgūl olalar. (17) Varup gördiler. Delā'il ile ma'lūm idündiler. 'Aşk-ı marāzına mübtelādur. Yārüñ vişālî (18) şerbetinden gayrı marāzına 'ilāc yokdur. Pes yārānından birkaç kimesneleri aña gönderdiler ki (19) ḥālinden şoralar. Ne gülüñ 'andelibi ve ne şem'üñ pervānesidür bileler. Anlar dahı aña varup (20) sırr-ı derūnından haber şordılar. Bî-tekellūf keşf-i rāz idüp āḥir sırr-ı 'aşkı şaklamak ile (21) olmaz. Āḥir ol kendüyi āşikār idüp 'ilaca kābil iken mübtelā oldıguñ derdi (22) ṭabībden şaklayınca

şoñı müşkıl olur didiler. Niçenüñ derd ü belâ ile andan ma‘şûkasınıñ (23) haberin alup üstâdına iletdiler. İttifâķ kızuñ atası üstâdınıñ şâkirdlerinden çıķdı. (24) Tîz yanına çağırdup aña eytdi. Sen bilürsin ki şer‘üme muḡâlif nesneyi biz iķdâm itmezüz. Ḥâliyâ bir (25) ehl-i ‘ilm civân senüñ kızuñ sebebi ile helâk olup gideyorur diyüp kışsayı aña ḡikâyet (26) itdi. Şavâb görürseñ kızuñı anuñ yanına varsun ḡâtırın şorsun. Ola ki bu bunuñla (27) şıḡḡat bula. Ṭabībler marâzına bu ‘ilâcı şalıvirdiler. Şevâba girdiler. Kızuñ atası n’ola diyüp (28) üstâduñ öñinde ḡıdmet itdi ve ḡalkup evine vardı. Kızuñ atasına kışsayı söyledi (29) ve aña emr itdi ki kıızı ṭonadup ‘avretlerden bir cem‘ ile alalar gideler. Varup civân yatduḡı (30) yirde kız anuñ ḡâtırını şora. ‘Avret daḡı erinüñ didüḡı gibi itdi. Yolda giderken kıza (31) öğrettiler ki ol bîmâr-ı ‘aşıkına olan yigidi ‘iyâdet iderken mülâyemet ide. Ḥuşûnet yüzün (32) göstermeye. Āḡır ki varup civânıñ yatduḡı yirde yanına oturdılar. Kıza ta‘lîm itdükleri üzerine (33) başı ucına gelüp civâna temelluķa başlayup kendüden daḡı aña ta‘alluķ iẓḡârı ile ḡalüñ nedür?

[672b] (1) Şimdiye dek başıña gelen vâķı‘adan bizi n’içün āḡâḡ itmedüñ ki derdünüñ devâsın ide idük. Babamdan (2) ḡod eger istemiş olsañ beni saña virür idi. Şimden şoñra ben senüñ işde ḡıdmetüne (3) geldüm. Babam da beni saña virdiler didi. Ol gün aḡşâm deḡin kız aña ḡıdmet itdi. Şuyını (4) ve ḡıdâsını kendü elüyle virdi. Aḡşâm olıcaķ civândan icâzet isteyüp didi ki eger cā’iz (5) görürseñ bu gice eve varayın yarın seḡerî gene ḡıdmetüne geleyin didi. Civân gözlerinden (6) ıssı göz yaşı döküp sîneden bir şovuķ āḡ çekdi ve Pârsî bir rubâ‘î okıdı ki ma‘nâsı bu idi. **Rubâ‘î:**

[Fe‘ilâtü/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün]

Gice oldı gider olduñ artuķ

Baña gelmezsin ey gül-i ḡandân

Bilürin saña baḡlu idi cā

Olur ol daḡı sen gidince revân

Didüḡı gibi çün kız aña vedâ‘ idüp evlerine (9) gitdi. Civân ardınca ancaķ bir iki nefes virüp ba‘de Ḥaḡḡ te‘âlânıñ raḡmetine vâşıl oldı. (10) Vefâtı ḡaberi Belḡ şehrinüñ içine düşiceķ aña acımaduķ kimesne ḡalmadı. Ancaķ çok zaḡmet (11) çekmiş idi ve ‘aşkı āvâzı şehir içinde şöhret ṭutmuş idi. Nâ-murâd gitdüḡine maḡzûn oldılar (12) ve laṭîfu’l-

tab‘ ‘āşıklardan tamām biñ yigit mātem toñlarını geyüp cenāzesi ile gitdiler. **Hikāyet:** (13) Hükemā-yı ‘Arabdan birisinden su’āl itdiler ki bize ‘aşk esrārından haber vir didiler. (14) El-‘ışku t̄ayirün lā yeltektı illā ḥabbete’l-ḳalbi. ‘Aşk bir kuşdur. Ḳalb dānesinden bir ğayrı dāne (15) yutmaz gönül sevādından ğayrı yirde yürilmez didi ve ‘Arab dilinden ‘aşkuñ iştiḳāḳı aşl (16) lafızdan ‘aşekadandur aşlında ‘aşeka ise bir aşl otudur ki (17) ağaca dolaşur ḳurıtmayınca ḳomaz. Güzellik ‘aşkı daḫı marazdur ki aña her kim mübtelā olursa (18) za‘if ü nizār u naḫif-i zār olur. Āḫir hicrān buhrānı içinde vaşl-ı yāra ki dermān irişmese anı (19) helāk pisterine düşürmeyince olmaz. Nite-ki ba‘zınuñ hikāyātı zıkr olındı va’llāhü a’lem ¹²⁶(23) Çün ma’lūm u muḳarrer u mefhūm ve muḥarrerdür ki ‘araz-ı ‘aşk maraz-ı ḳadīm ve belā-yı ‘azīm ve ‘anā-yı elīmdür. (24) Pes imdi bābda ḫaḳḳ mu‘āvin olup bu faẓl ile muḳarin olan t̄a’ifenüñ hikāyetlerinden ba‘zı (25) hikāyet irād eyledük ki inşa’a’llāh te‘ālā feraḥ u neşāt u sürür u inbisāt ḫaşıl ola. (26) **Hikāyet:** Ebū’l-Ḥasan Meymūn-ı Eftas ki Müttaḳı Bi’llāh ḫalīfenüñ vezīri idi eydür ki bir vaḳtde bir sāzende (27) cāriyeye ‘āşık idüm ve sulṭān-ı ‘aşkı tamām bedenüm mülkine ḫakim olmış idi. Dimāğumdan ḫayālī çıkmaz (28) vişālī ārzusı gönlümden gitmez idi. Aşlda cāriye bir ‘avretüñ idi. Niçe kerre anı andan şatun almaḳ (29) istedüm. Bahāsına üç bin filoriden aşığa inmedi. Bundan eksük bahāya virmeyüp ‘inād ider (30) idi. B en daḫı bu bahāyı çoḳınsadum. Her nesneden tiz toyar bir melül-i tab‘ ādemin. Nā-gāḥ bu ḳadar (31) bahāya alam daḫı vişālinden birḳaç gün temettu‘ itdükden soñra uşanam daḫı gene şatmalu olam. Bu bahāya da (32) kimse ile böyle itmek ne lazım? ‘Avret şatmayıyor isem her bār varup sāzını diñleyorurum. (33) Cā’iz ki ‘avretten giderek daḫı eksüğe alam diyü tama‘a düşüp kendü kendüm ile bu mülāḫazayı

[673a] (1) diyüp münāzara iderdüm. İttifāḳ bir gün Emīrū’l-Mü’mīnīn Muḳtedir için sāzende cāriyeler ḫācet olmuş. (2) Esīrciler Bağdād içinde cüst u cū idüp her ne ḳadar cāriyeler ki sāzende ola. Cem‘ eylemişler. (3) Çün ol cāriye ḫüsn ü melāḫatde ve muḡanniyelikde bī-naẓir-i ‘alem idi. Sā’ir cāriyeler (4) ile anı da bile emīrū’l-mü’mīnīn ḫuzūrına iletmişler. Cümlesini şatun almış. Yarındası gene ‘ādetüm (5) üzerine ‘avretüñ evine vardum ki cemāl-i yāri görem āyine-i ḳalbümüñ ğubārı açıla. Gördüm anda yokdur. (6) Cihān gözüme tār oldu. Güyā ḳıyāmet ḳopdı. Vişāl-i ḳadrini firāk-ı zecrine düşmeyince bilmedüm. (7) Tiz iḡvā ile eve döndüm. Başuma endīşe mūrları çoḳdı. Fikr-

¹²⁶21. ve 22. Satırlar nüshaya yazılmamış.

i tavîlin düşdüm. Dört yanımı (8) deryâ-yı hayret aldı. Gözüme uyku haram ve her ne yisem telh u fâm oldu. Ahvâlüm muhtel ve âmâlüm (9) mühmel kaldı ve ‘aqlum târ [u] mâr oldu ve fikrüm intişâr buldı. Şu mertebe perîşân -ı hâl oldum ki (10) cümle meşâlihümi koyup gice ve gündüz ağlardum ve derd-i firâk ile inlerdüm. Ol vakt emîrû’l-mü’minîne (11) oğlu Muttakî’nün ve vâlidesi tîmârları kâtibi idüm. Anların a‘mâl ü eşğâli üzerine menşüb (12) idüm. İkisinin dağı meşâlihi itmâmında sa‘y-yı belîğ gösterürdüm. Hıdmetümden tamâm hoşnûdlar idiler. (13) Ol hıdmetlerde dağı ihmâl ider oldum. A‘mâl-i ahvâlî ihtilâle vardı. Hattâ beni getürdüp bir maşlahat (14) ısmarlasalar hayrânluğumdan ne dirler bilmez idüm. Muttakî bir gün buña senün tağayyür ü tebeddül-i ahvâlîne sebeb ne (15) ola diyü baña ‘itâb eyledi. Ben dağı ahvâl-i perîşân aña söyleyüp tamâm derdümü izhâr (16) eyledüm. Bî-ihtiyâr kendü de ağladı. Andan sonra istimdâd eyledüm ki babaları emîrû’l-mü’minînden (17) dilek ideler. Cârîyeyi almayup gene issiye virdiler. Hattâ ki ben şatun alam. Bunı vâlide (18) lerinden iltimâs itdiler ve vâlideleri emîrû’l-mü’minîn vâlidesine dağı (19) söylemişler ki oğulları ki Muktedir’e söyleye ki cârîyenün be‘yini ikâle ideler. Ben şatun alam. Muttakî’nün (20) vâlidesi dağı ‘bu söz ol herîfden ‘aceb degüldür ‘aşık olmuş başına sevdâ galebe eylemiş. Ammâ (21) senden ‘acebdür ki bu söz emîrû’l-mü’minîne nice söylenür? Bu cârîyeyi fülân kişi sever imiş. Gel (22) bunı aña vir dimege mecâl mi vardur dimişler. Ben bunı işitdüm. Anlar tarafından nevmîd olıcağ. Âhîr (23) tarîka yapuşup emâsil u a‘yân-ı nâsdan şunlar ki erbâb-ı hâcâtur. Hâzret-i hilâfet-penâhdan (24) anlar vesîlesiyle murâdlarına irerlerdi. İmdi varup tazarru‘a başladum. Anlardan bu huşuşda isti‘ânet (25) u istimdâd eyledüm. Kimisi baña terahhum itdi. Kimisi dağı melâmet eyledi ve kimi de naşihat virür idi ve kimi de (26) korkudur idi. Kimisi maşharaluga alurdu. Ben ise hiç birinün de sözün dinlemez idüm (27) ve bu cüst u cûdan vazgelmez idüm. Âhîr cümle varup geldüğüm şâhib-i devletlerden munkaatı olup (28) halkun nazarından bu cihetden haķır u maķhûr oldum. Efkâr-ı ‘aşķ ile ahvâlüm muhtel olup (29) ve âh u emîn ile mizâcum ‘alîl olup hattâ bu ihtilâl-i ‘aql u fikrüm içün söyle işitdüm ki (30) Muttakî Bi’llâh’un atası da yirüme gayrı kâtib görünü işin tamâm olmuş. Meşâlihüm ve a‘mâlümüz (31) mu‘atıl kaldı dimişler. Bir gice kendü kendüme endişe itdüm. Eger manşibumdan ma‘zûl olursam (32) faķır olurın. Faķrılık ile ‘aşķ niçe olur diyü bütün gice bu İğvâ da çekdüm. Şabâh olduğı (33) gibi Muttakî Bi’llâh’un kapısına vardum. Maşlahatların görmege bir mübâşeret itdüm. Muttakî Bi’llâh beni

[673b] (1) göricek sevindi. Hā şöyle sen de kendüñi bir pāre tedārük ide. ‘Aqluñ başuña divşür. Senüñ yirüñe (2) bir āhir kimesne görsevüz heyhāt ki ħarācumuz ögrene rızāmuza göre ħıdmet ide diyü buyurdi. (3) İmdi emrleri birle gene dīvāna varup gelmege başladum maşlahatların görür oldum. Meger ol āvāre (4) lügüm zamānlarda aşlā şarāb içmemiş idüm. Dimāğum ħuşk u yābis olmuş idi. Bir gün ħıdmet-kāruma (5) ışmarlamış idüm. Ben dīvāndan gelinceye dek şarāb meclisi ārāste ide ve muşāhiblerimiz cem‘ eyleye. Dīvāndan geldüğüm (6) gibi gördüm cümle esbābı müheyyā eylemiş. Yārān ile oturup aqdāh-ı rāhı gerdişe getürdük. (7) Aramızda nuql-ı meclisümüz eş‘ār-ı āb-dār ve esmār u ħikāyāt u aḥbār idi. Yārānum sāzende istediler. Cā’iz ki (8) silsele-i ‘aşkumı tekrārdan taḥrīk ide. Gene cününüm ef‘ālini elüme alam diyü korkdum. Tedārik (9) itmedük didüm. Anlar daḥı vazgeçdiler. Sādece meclis ile iktifā eylediler. Kindü vaktine (10) degin benüm ile oturup yidiler içdiler. Keyfiyyet-i şarāb anlara te’sir itdi. Sebük-rūḥ u girān- (11) ser olup yanumdan tağıldılar. Ben tenhā kalup ḥayāl-i yār qarşusunda tolı ḳadeḥler nūş (12) itmege başladum. Aña degin ki gicenüñ bir baḥşı gitdi. Nā-gāḥ gördüm ḳapum ḥalkasın çalarlar (13) ve berk berk ḳapum ḥalkasını çınışdururlar ve ḥaylī kimseler geldiler. Ne ki bu diyü ḥayrete vardum. (14) Oğlanlarum ḳapuya segirdişüp gene geldiler. Emīrū’l-mü’miñin ḥādımları geldiler. Bilmezüz ki (15) ne ḥāldür didiler. Ben daḥı şöyle gümān itdüm ki baña siyāset emr olındı. Cān vehmi ile diledüm ki (16) firār idem. Ben ḳalkınca gördüm ḥādımlar içeri geldiler. Ardılarınca niçe cāriyeler var yanuma getür (17) diler. İçlerinde nā-gāḥ gördüm benüm ma’sūḳum olan cānānum ve bülbül gibi ḥandānumdur. Anı gördüğüm (18) gibi yā Rabb bu düşüm midür yoḥsa ḥayālüm mi diyü bī-ḥuş oldum. Çün bir zamāndan soñra ‘aqlum (19) başuma geldi. Ḥādımlaruñ re’isi olan āga emīrū’l-mü’miñin senüñ ḥāturuñ şorar ve cāriyeye (20) ‘āşık olduğunu sem‘-i şerīfūme irişdürdiler. Ḥālīñe rahm eyleyüp anı cümle nefā’is-i emvālī ile (21) saña bağışladum diyü buyurdi didi. Gelen cāriyeler ile ma’sūḳamı baña teslim eylediler (22) ve niçe ḳaṭar ḳatırlar ile yüklenmiş libāslardan ve ḳumaşlardan niçe nefā’is-i esbāb ile memlū (23) şandukları ve ḥarīrleri ve daḥı nerm ferrāşlar ile tolı mün‘arişler daḥı getürüp ḳodılar. Cümlesini baña teslim (24) itdükden soñra vedā idüp gitdiler. Ben yār ile tenhā ḳalıcaḳ eline ayağına düşdüm. Elin elüme (25) alup anı meclise ḳurduğumuz yire ilettdüm. Ālāt-ı şarāb u kebāb göricek baña ‘iḳāb idüp (26) ey bī-vefā nedür bu ki benden toydın ve şarāb meclisine oturduñ didüm. Ben daḥı yemīn itdüm ki (27) ol zamāndan berü ki felek baña senüñ

müfârekatüñ cāmın şunmış idi. Elüme cām-ı şarāb almamış (28) idüm. Meger ancak bugün ki şu hāl ile bî-muṭrib u bî-muḡannî bu sâde meclisi kurup yārānum ile oturup (29) elem-i firākuñı bir pāre def' içün birkaç kadeh nüş eyledüm. Ammā benüm cānum baña haber vir ki tamām kapısı (30) iken başuma bu devlet neden kondı? Ne düşdi ki seni baña gönderdiler? Bunca miḡnetden soñra (31) iḡsāna iriştüm. Benüm ḡaḡkumda emîrû'l-mü'mininden bu iḡsāna sebep-i zāhiri ne oldu didüm. Cāriye (32) eydür. Ol günden berü ki beni emîrû'l-mü'min'in şatun almış idi. Anuñ ḡıdmetine varmamış idüm. Ya'nî (33) ḡuzūrına iletmemişler idi. Ḥarem içinde olurdum. Meger ḡalîfenüñ atası senüñ baña 'aşkuñ olduğın

[674a] (1) işitmiş. Muttaşıl benüm ile laṭife yüzinden seni anardı. Beni saña gönderdiler ben daḡı seni aṇduḡça (2) aḡlardum. İçerüden aṇlardum ki baña yolıñı raḡm ide diyü bu sâ'at ki beni saña [beni] gönderdiler. Emîrû'l- (3) mü'min'in şubḡda oturmuş imiş. Ḥaremde olan sâzende cāriyeleri istemiş. Ḥuzūrına iletdiler. (4) Ben de bile vardum. Ḥazret-i ḡātun da meclisde idi. Ḥazret-i emîrû'l-mü'min'in baña yüz tutup eger (5) fülān şavtı eyüce bilürseñ görelüm bir faşl idüp sazuñı depredüp ırla didi. Ben ḡıdmet (6) idüp ḡopuzum elüme alup ol hevānuñ düzenin virdüm. Bu eṣnāda senüñ ḡayālūñ önüme düşdi (7) vişālūñ günlerini aṇdum. Her ne ḡadar ki ḡaşd itdüm kendüm yiñemedüm. Bî-iḡtiyār gözümde yaş revān (8) oldu. Yüzüm rengi ve gözüm yaşı ḡammazlık idüp ḡazret-i emîrû'l-mü'min'in sırrımı fāş itdi. Baña ne (9) aḡlarsın didi. Emîrû'l-mü'mininden çün bu su'ālî işidüp ḡayrete vardum ḡiç ne cevāb virecegüm (10) bilmedüm. Ḥazret-i ḡātūn ve cāriyeler ḡülüştüler. Ḥalîfe vālidesine yüz tutup neye ḡülüştüñüz didi. (11) And virdi. Cāriyeyi incitmeyeceḡüñi ḡasem ile diyeyin didi. Ḥalîfe daḡı ḡasem itdi. Ḥātūn daḡı (12) işitdüḡi üzerine senüñle benüm aḡvālümü mufaşşal u meşrūḡ söyledi. Ḥalîfe baḡup bu didükleri (13) gibi midür didi. Ben gene tınmadum di söyle eger ḡerçek söylerseñ ki eger bu aḡladıḡuñ meymūn oḡlına (14) muḡabbetüñden ise seni aña hibe ideyin. Ben daḡı başumla eyledür didüm. Ancak bir kerre ḡalîfe daḡı (15) vālidesine yüz tutup eger ben cāriyelerümden birisini ḡullarumdan birine virsem ne olacāḡdur didi. (16) İki bî-çāre 'āşıkı derd ü firāḡda ḡörmegi lāyık ḡörmezsin didi. Bu kerre ḡalîfe ḡādımları (17) çağırup bu cāriyeyi cümle ḡazret-i ḡātūn eytdi. Ben niçe kerre sizden dilek ideyin didüm. Bu keremi (18) itmeḡe ḡalîfe önürütdi. Şevābda sebḡat itdüñüz daḡı bî-naḡîr oldu. Buyurdı bu kerre ḡalîfe ḡādımları (19) çağırup bu cāriyeyi cümle baña virilen esbāb ile meymūn oḡlına iletüñ ve bunuñla rüzḡarını ḡoş (20) luḡ ile

geçürsün diyü buyurdu. Ben dağı yir öpüp döndüm. Baña gülüşen cāriyelerün her birisini (21) tehniyye itmege başlayup el-ḥamdü li'llāh te'ālā murāda irişdüñüz didiler didi. Ben dağı cāriyeden ḥikāyeti (22) işidicek anuñla ḥüsn-i mu'āşerete başladum. Şeb-i hicrān nihāyetin bulup rüz-ı vişāl-i bī-rūza (23) irişdüm. Müddet-i medid hoşluk ile rüzgār geçürüp 'ömr bāğı içinde bir zamān gülüp oynarak (24) 'ākıbet rüzgār anı merg elüyle benden cüdā kıldı ve raḥt-ı 'ömrümi bī-berk qodı. **Beyt:**

[Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün]

Her vişālün şoñı çü hicrāndur

Şanma her vişāl bir āndur

Hikāyet: Dirler ki bir vaktde (26) Bağdād'da bir yigit var idi. Şüreti ve sîreti hoş bir civān idi. Babasından aña vāfir (27) mīrāş değdi. İttifāk bir sāzende cāriyeye 'āşık oldu. Bahāsına her ne didilerse virdi. (28) Efendisinden anı şatun aldı. Bir ḥaylī zamān anuñla vişāl tahtası üzerinde mu'āşeret (29) nerdin oynadı. Bu oyunda elinde ne kadar mālī var ise ütdürdi. Müflis-i bī-māl u faķir-i (30) bed-ḥāl oldu. El tarluğından cihān gözine yār dehānında teng görindi. Āḥir cāriye aña (31) eytdi. Efendi ğınā zamānında kendü mālūñı telef itdün şoñını añlamaduñ. Hāliyā kuvvet-i yevmīñden (32) 'āciz qalduñ. Kuvvet [ü] tākātūñ de qalmadı. Yokluk bār-girān altında kāmētūñ tāk oldu. (33) Gel bir çāre fıkr eyle ki anuñla a' dāya gülünç olmayasın. Ölmeyecek deñlü dirlige qādir olayuz

[674b] (1) didi. Meger civān ḥadd-i zātında bir laṭifü'l-tab' sāza ve söze ve 'ayş-ı nūşa ma'il kimesne idi. (2) Bu cihetden de her kanda bir üstād sāzende işitse anı evine getürür konuklar idi ve perde (3) altında sāzını diñletedür idi ve kendü öñinde aña ta'lim aldurur idi. Kendü de 'ilm-i (4) müsikide tamām mahāret taḥşil itmiş idi. Cāriyeden bu sözi işidicek aña ğayret geldi. (5) Bir qādimi dostı var idi. Anı çağırup anuñla civān müşāvere eyledi. Niçe añlarsın benüm şimdilik (6) tedbīrüm nedür? Vech-i ma'āşum nereden arayam. Şan'atum yoğ ki işleyem. Anuñ ile ma'āşum emrin göreyüm. Māl (7) u menāl ise elden çıkdı. Baña ne naşihat idersin? Ol dağı pes bundan ğayrı çāre (8) yoğ ki 'ilm-i müsikide bunca mahāretūñ var. Kendüñi sāzında üslūbına koyup ve sāzendelik (9) ile meşhūr kııl. Cāriye ki kibār meclisine varurken muḥabbetlerine ḥāzır olunuz. Elbette cāriye ile (10) sāzendelik ücretinden nesne düşer. Anuñla geçinün ve hem dağı hemişe 'ayş u tarab üzerine (11) oluñuz didi. Civān çün bu

sözi işitdi bu didüğünden ise baña ölüm yig mertebdür (12) didi ve hiç sözine muqayyed olmadı. Nā-çār bir zamān gene eski fuḳāra üzerine ḳaldılar. (13) Bir gün cāriye aña eytdi. Benüm cānumdan ‘azizüm efendi eger şavāb görürseñ saña bir tedbīr göstereyin. (14) Eger-çi baña ḥaḳīḳatde mevt gibidür. Ammā saña acıduğumdan cānuma ḳıyarın. Tek sen hemān refāhiyyetde (15) ol didi. Cīvān ol tedbīr nedür ola ki didügi cāriye eytdi. Gel beni bāzāra ḳo ve şat. Aḳçem (16) ile esbāb-ı ma‘aşuñı düzlet. Tek bu miḥnetden ḳurtul. Bir pāre ni‘mete düşeyin. Elbette beni bir ḡanī (17) kimesne alur. Cīvān andan bu sözi işidicek. Żarūreti ḥadden geçmişdi. Bu sözi (18) ma‘ḳūl görüp derd ile anı bāzāra ilettdi. Şoñra Başra şehrinden bir Hāşimī Bağdād’a seyrāna (19) gelmiş idi. Ġanī kimesne idi. Sāzende cāriye isterdi. Aña gösterdiler beğendi. Biñ beş yüz altuna (20) cāriyeyi aña virdiler. Şatun aldı. Biñ beş yüz altını aldı. Cāriyeyi aña teslim eyledi. (21) Ammā bu bey‘ ü şirādan şoñra cīvān cāriyeyi şatduğına ve cāriye daḡı kendüñi şatdurduğına ikisi (22) daḡı pīşmān oldılar idi. Vuşlat günün lezzeti firāḳ zehri telḡ itmeyince doymadılar. İkisi (23) daḡı iki yañadan birbirlerinden ayru düşdüklerine āḥ ideḳaldılar. Cīvān iḥtiyārsuz altunı (24) götürüp ol Hāşimī civānuñ ardınca vardı. Öñinde hezār āḥ u feryād idüp bey‘i gene döndermege (25) sa‘y itdi ve cāriye anuñ āḥ u feryādın işidüp yüzün ve gözin yırttdı. Niçe nālīşler eyledi. Ḳābil olup (26) anlara raḡm itmedi. İtdügi bey‘i bozmadı. Bī-çāre cīvān altunı alup döndi. Göñlinden eger şimdi eve (27) varsam cāriyeyi evde görmezsem muḳarrerdür ki dīvāne olurun. Bir miḳdār şunda bunda ṭolanayum ṭoḡrı (28) eve varmayayum diyü bu fīkr eyledi. Kendüsi eydür. Ġāyet-i ḡayretümden şehr içinde ṭolanıraḳ bir mescid içine (29) vardum oturdum. Vāfir ağladum biraz oturduḳdan şoñra uyḳum geldi. Kīse ile altunı başum altına (30) alup uyumaḡa yatdum. Daḡı uyḳuya tamām varmadın uyḳum arasında bir cünbüş ve bir ḡareket oldı. Uyandum (31) gördüm bir herīf başum altından kīsesiyle altunı almış ḳaçar. Ḳalkḳdum ki ardınca segirdem. Meger beni bir ip ile (32) ayaḡumdan bağlamış imiş. Ben ayaḡumı bendin ḡalāş idince segirttdi uzadı gözümünden nā-bedīd (33) oldı. Ġam üzerine ḡam-ı ḡuşşa üzerine ḡuşşa mübtelāsı oldum. Tekrār gözüm yaşı revān oldı. Kāḡ

[675a] (1) firāḳ-ı yār ile ağlardum ve kāḡ derd-i dīnār içün ağlardum. Hiç nice idecegüm ne vaḳtde gidecegüm bilmez idüm. Niçe (2) efḳār-ı beyḡān müstaḡraḳ oldum. Hāşılı diri olmaḳdan kendüme mevti aḡsen gördüm. Hemān ‘azīmeti (3) Dicle kenārına eyledüm. Geldüm rivām birle gözlerümi bağladum. İmdi ‘aşḳ menāzilinden biri daḡı budur (4)

diyüp kendümi gönderdüm. Dicle ırmağına atdum. Ğarķ olmağa ķarīb iken orada gemiciler var idi. Şuya (5) ğaflet ile düşdi. Şanmışlar gelüp beni şu içinden çıkardılar. Her biri hālüm şordılar. Ben dağı hīĉ (6) şaklamayup anlara da derdümi tamām şerh idüp söyledüm. Ba‘ zısı beni esirgedi. Ba‘ zısı beni tesfih (7) itdi. Bilen söyledi bilmeyen söyledi. İçlerinde rüzgâr-dide bir pîr var idi. Beni bir kûşeye çeküp (8) müşfikâne naşihate başladı. Oğul dinārın gitmiş. Dil-dāruñ gitmiş. Şimdiki hālde cānum da mı gitsün (9) dirsен bilmez misin ki bir kimesne ķaşd ile kendüni helāk itse düzah ğazābına giriftār olur. Bu işden (10) elüñ çek. Ba‘ de Hākķ te‘ ālānuñ fazlına ümīdüñi müstahkem eyle ve muķarrer bil ki uykunuñ seheri vardur ve şeb-i (11) miñnetüñ elbette seheri vardur. **Beyt:**

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün]

Ümīdüñ kalmadıysa olma nevmīd

Ğam-ı devrānda kalmaz kimse cāvid

Baňa pîrüñ pend ü naşihatı ile ķanā‘ at geldi. Kalkup eve geldüm. Ev başuma zindān görindi. Vahşetinden yakın (13) oldu ki dīvāne olam oturımadum. Bir ķadīmī dostum var idi. Kalkup anuñ evine vardum. Ahvālümü bir bir şerh eyledüm. (14) Çıķarup baňa elli aķçe virdi. Eger-çi bu bir şey‘-i ķalīldür ve ģarc-ı ģaķīrdür. Bunı ķabül eyle. Benden bilürseñ (15) çık şehirden git. Ğurbet ihtiyār eyle. Bu mertebeden saňa bunda тұрмаķ ģüzñ üzerine ģüzñ (16) arturur. El-ģamdü li‘llāh te‘ ālā merd-i yiĝitsin. Varup bir taraftan bir maşlahat ucını tut. Begler ģıdmetine ilticā (17) idüp kitābetlerin it. Sā‘ir maşlahatların gör. Elbette şöyle kalmazsın. Şāyed Hākķ te‘ ālā bu şiddetden (18) soñra ferec diyü ģam ardından soñra feraģ müyesser ide. Geçenleri görmedüĝe dönesin. Virdüĝi aķçeyi (19) andan alup sözünü ma‘ķül görüp terk-i diyar niyyetini Dicle kenārına geldüm. Gördüm тұrmayup bir gemi (20) yüklenüyorur. İçine şanduklar vesā‘ir eşyā u esbāb ma‘ķülesi çekeler. Vāfir māl u menāl koydılar. (21) Gemicilerden birinüñ yanına varup rāşt gitmek isterin. ‘Acabā gemüñüze alsañuz olmaz mı didüm. (22) Olur ammā bu esbāb ile müyesser degüldür. Meger bizüm libāsumuz geyinsen dağı seni de gemiciler şanalar. (23) Zīrā bu gemiyi Başra‘dan bir Hāşimī civān tutdı ki müte‘ allīķatı ile hemān kendüsi gire ģayrı kimse girmeye. (24) Ammā sen gemiciler libāsına girecek seni dağı bizden şanup bu tarīķ ile gemiye girseñ alup (25) gitsevüz

olur didi. Hemān bir Hāşimī civān adın işidicek ve bu esbāb tecemmülünü göricek (26) benden cāriye alan civān olmaḵ ihtimālī virdüm. Yüregüm oynadı. Tīz gemiciye çıkarup bir miḵdār (27) aḵçe virdüm. Baña gemiciler libāsı virdi. Geydüm gemi içine gemiciler arasına ḵarışup oturdum. (28) Bir sāʿatden gördüm iki [cariyeler] ile benüm cāriyem gemiye toḡrı gelürler. İraḵdan gözüm aña toḵanıcaḵ. (29) Hudā-yı teʿālāya çok şükr eyledüm. Bu ḵadar olıcaḵ ümīddür ki yārūñ yüzün görmek daḡı müyesser (30) ola didüm. Perde-i ḡaybī altından hezār ümīde gönül baḡladum. Az zamāndan gördüm. Hāşimī civān (31) daḡı bir ata süvār olmaş çıkageldi. Öñünce vāfir ḡıdmet-kārları var idi. Gelüp gemiye (32) girdiler. Gemiciler gemiyi şaldılar. Revān [oldı] geminüñ bir tarafına şaldılar. Civānuñ işçileri taʿām (33) ḡāzır itmişler imiş. Öñine getürdiler. Cāriyeler yidi. Bāḵī taʿāmı ḡıdmet-kārlara ve gemicilere

[675b] (1) gönderdiler. Benüm ise gözüm gönülüm cariyede ve ḵulaḡum daḡı ol tarafda ki ne söylenür diñlerdüm. (2) Civān cāriyeye ʿiḵāb idüp aḡlamak ve iñlemek niçeye deḡin? Daḡı vaḵt olmadı mı ki sāzuñ diñleyevüz (3) rūhumuz raḡat ola. Dünyāda yārinden ayrılan hemān sen deḡilsin. Cām-ı telḡ-fām-ı firāḵı çok (4) içmişlerdür. Gene acısına şabr itmişlerdür didi ve çok ilḡāḡ u ibrām itdi. Cāriye de ḵopuzın (5) eline alup bir meclis sāzını deprettdi ve iki ʿArabī beytler ırlaḡama āḡāz itdi ve Türkīce ol beytlerüñ (6) maʿnaları böyle idi. **Beyt:**

[Mefāʿ ilün/ Mefāʿ ilün/ Feʿ ülün]

Giceden tā ki yār ayrıldı benden

Şanasın gitdi cān ayrıldı tenden

Şabāḡ oldı ne gönülüm var ne yārüm

Kime yanam odum ey yār senden

Bu beytleri okudukdan soñra ol (8) ḵadar aḡladı ki sāzı ḵalmaḡa mecālī ḵalmadı. Ḥāzırlaruñ ʿayşını telḡ eyledi. Ben bu ḡālde bī-hüş (9) yaturdum. ʿAḡlüm başumdan gitmişdi. Gemicilerüñ kimisi yüzüme şu serper kimi ḵulaḡuma ezān okurdu. Baʿde (10) zamān ḵalḡdum diñledüm cāriyeye melāmet idüp sāzuñı depret diñleyelüm dirlerdi. Bu

kerre bir daḥı ҡopuza āheng (11) itdi. Bu kerre daḥı iki beytleri oқudı ki Türkıce bu ma‘ nāda idi. **Beyt:**

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün]

Geçüp kūyından uğradum seher-geh

Sarāy yanına yāri arayı

Alam dirdüm nişānın gördüm āḥir

İçinde yār yok turur sarāyı

Ammā bunları oқuduğı böyle bir āh-ı serd çekdi ki gözleri yaşı ruḥşarı (14) üzerine evtār-ı çeng gibi yol yol yürüdi. İmdi ben daḥı bu ḥālde bir na‘ rā urup yıķılmışum. (15) Gemiciler öldi şanup bu divaneyi de nereden bulduk? Başumuza belā oldı yā imdi hemān bir kūye irişdigümüz (16) gibi bunı kenāra çıkaralum diyü ittifāk itdiler. Yatduğum yirden işitdüm ben böyle didüklerin (17) nā-gāḥ gene yārdan ırak olam diyü bu ḥaber de yüregüme bir tağ oldı. Göñlümden böyle itdügüme (18) pīşmān olup bu vaz‘ ıdan ne olur bir tarīķ itmege gerek ki cāriye benüm gemide olduğum ile fikrler eyledüm bu ḥāl (19) üzerine gitdük tā ki Medā’ın şehrine irişdiler gemiyi Dicle kenārına bağladılar geminüñ içinde olanlar (20) cümle kenāra çıkup şahralar içine temāşayā ve seyre çıkḍılar cāriyeleri daḥı taşra çıkardılar anlara (21) bir kūşede şahrā kūşelüğe meşgöl oldılar gemicilerün ba‘ zısı istirāḥat-ı beden içün şuya (22) girdiler cümlesi seyre gitdiler geminüñ içinde benden gayrı kimesne ҡalmadı. Hemān ҡalkup cāriyelerün (23) oturdığı yük üzerinden kimse görmeden cāriyenün ҡopuzını aldum. Düzenin bir āḥir yüzden düzdüm. (24) Perdelerini değışdürdüm. Ben bir ҡopuz düzeni bilürdüm ki cāriye ҡopuzda ol düzeni benden gayrı (25) kimse virmedüğünü bilür idi. Ґopuzın ol düzene koydum ve ҡopuzı yirine ҡoyup gene gelüp oturduğum yirde (26) oturdum. Çün aḥşām olup heb taşra gidenler gene gemi içine gelüp yirlü yirinde oturdılar. (27) Bir laṭif ay aydıñı gicesi ki māḥ-tābuñ ‘aksi şuya urup āyine içinden āteş seyr itdirür (28) idi. Şu yüzünün ‘aksī encüm-i tābān ile āsumānuñ şahnına dönmiş idi. Üzerinden luṭf ile (29) esen nesīm nesmesi ile kürāḥte sīm külçesi gibi тұrur idi. Çün Hāşimī ile meclisinde olan (30) cāriye bunun gibi gicede bir laṭif gicedür. Ziyāde gündüz ḥasret çekdürmez.

Bir miḳdār ağlamağa (31) ve inlemege ḳosañ. Bizi bir sâ' at sâzuñ âvâzesiyle müşerref eyleseñ didiler. Cāriye de ḳopuzuñı (32) eline aldı. Kim evvel zahmeyı urdı def' aten na' ra urup Ḥudā ḫaḳḳı ḳopuza düzenin efendüm (33) virmiş. Ol bu gemide bizümle bile ancak diyüp feraḥından gene ağlamağa başladı. Civān-ı Hāşimī

[676a] (1) ne ağlarsın? Kāşki gemide olsa bārī ağlamañ kesilür didi. Bir pāre sâzuñ diñler idük. (2) Ammā gemide yād kimse yokdur didüğinden şoñra gemicileri çağurdı. Hīç gemide yād kimse var mıdur didi. Anlar da ḳorḳularından inkār idüp bu ḳadar didiler. Ben daḫı ḳorḳumdan söz kesilüp de (4) duymayam ḳalam diyü tīz işde ben vardum ki istediğünüz kimesne benüm didüm. Ol Hāşimī daḫı bu ne ḥāldür ki (5) sende müşāhide olunur didi. Evvelinden āḫirine degin aña aḥvālüm şerḥ itdüm. 'Aşḳ elinden sīnemüñ (6) şerḫalarını ve cigerümde olan ḳarḫaları aña añlatdum. Kendüsi de ve ḥāzır olanlar da hep [bana] merḥamet (7) itdiler ve ağlaşdılar. Cāriyenüñ daḫı bir pāre ağladuğını işidürdüm. Çok ğuşşam ḳışşasını (8) ol Hāşimī civān tamām ma' lüm idindi. And içdi ki ol günden berü ki ben bu cāriyeyi senden (9) aldum. Girye vü nālesinden hīç yanına varmadum ve aña el uzatmadum ve sâzın diñlemekden daḫı (10) temettu' itmedüm. Ben bir ğanī [vü] māl-dār kimesneyüm. Bağdād'a seyr ü temāşā için ve sâz u söz diñlemek için (11) gelmiş idüm. Ḥalīfeye bulışup in' āmını alduḳdan şoñra Başrā'ya döner oldum. Sāzende cāriyelerüm çok. (12) Hele Bağdād'dan daḫı bir sāzende cāriye alup gitmiş olayın. Varsun anlar arasında tura kāh-be- (13) kāh sâzını diñlerüz diyü mülāḫaza itdüm. İttifāḳ bu naşīb oldu aldum. Çün ḥāliyā birbirünüze (14) muḫabbetini ve bu mertebe-i ta' alluḳını anladum. Ben kimesnenüñ ḫātırın incitmek istemezsin. Belki dilerin ki şikeste- (15) ḫātır olanlaruñ ḫātırın ele alam. Bī-çāreler ḫaḳḳında elümden gelen iḫsānı eyleyem. Ḥudā-yı (16) te' ālā şāhid olsun ki Başrā'ya varduğum gibi bu cāriyeyi āzād ideyin ve kendi ḳızum gibi esbāb (17) u cihāz ideyin çıkarup saña vireyin. Min ba'd hīç bunuñ için endişelenme. Ammā be-şarḫ-ı (18) ān ki kāh-be-kāh cāriyeyi istediğüm vaḳt senüñle gele ve baña sâzını diñledesin. Sözsüz (19) böylece olsun didi. Ben daḫı ol Hāşimī civānuñ eline ve ayağına düşdüm. Aña du' ā vü şenā (20) eyledüm. Şarḫ eylediğünüz başum üstine olsun didüm. Beni helāk elinden ḫalāş eyleyen (21) kimesneden nice men' ideyüm didüm. İmdi ol cāriye gene kendü cāriyendür ve ben 'abd-i (22) iḫsānuñın didüm. Tīz ḳulına emr itdi. Benüm üzerümden olan libāsumı değışdurdiler. Gemiciden aldıgum (23) 'ārīyetī libāsumı çıkarup yirine yeni cāmeler geydurdiler. Gelüp elin öpdüm ve ḳarşusunda (24) nedimler maḳāmında oturdum. Pāk u

pākīze ta‘āmlar getürdiler yidüm ve kendüsi şarāb (25) içmege meşgūl oldı. Ben cāriyeye didüm. Laṭīf perdelerden sāzına dil-nüvāzlar depredi. Bülend-i (26) hevālardan ırlamağa āgāz itdi. Cümle gemide olanlar ḥazẓ idüp şevk ile yaqalar çāk itdiler. (27) Geçen ğamlar unıdıldı. Şād gönüller ābād oldı. Bu üslūb üzere ol gice şabāḥa dek (28) içerler ve gemiyi sürüp giderler idi. Tā ki Zehr-i Ma‘kal didükleri yire irişdük. Cümle gemide olanlar mest-i (29) lā-ya‘kıl gemiyi kenāra bağladılar. Yatup uyudılar. İttifāk ben kaẓā-yı ḥācet için (30) gemiden taşra çıkdum. Ol iġvādan fāriġ olduğdan soñra ben daḥı şu kenārında bir pāre yatup uyumağ (31) istedüm. Yatmış oldum. Beni muḥkem uyku almış orada yatup qalmışın. Gice olmağın beni yoqlamadın (32) gemiciler gemiyi sürüp gitmişler. Ben taşrada qalmışın. Uyandum gördüm güneş toġmış ne gemi (33) var ve ne yoldaşlar var. Gene miḥnete düşdüm. Yā Rabb bu şimdiye degin gördüklerüm düş miydi yoḥsa

[676b] (1) ‘ālem-i endişede qurı ḥayāl miydi diyü başladum ol gün āḥir olunca degin orada ve ser-gerdān (2) qaldum. Hele gördüm aḥşāma yaqın Başra’ya gider bir zevraq uğradı. İçinde kimselere çağırup (3) yalvardum. Zevraqı kenāra getürdiler bindüm. Anlar ile Başra’ya geldüm. Gördüm bir ğalebelik enbūḥ şehrdür. (4) Ādem deryāsına beñzer içine taldum. Ġaribin ne işüm var ne yoldaşum var ne āşinām var ne kūşeye (5) gidecegüm ve ne yirde qonacağum bilmez. Kīsem ise ḥarçlıqdan ḥālī yüregüm ḥūzn ile mālī. Bütün gün (6) şehir için müteḥayyirāne tılandum. Ola ki bir āşinā elüme gire diyü ḥalk arasında gezer dururdum. Bir (7) Bağdādli kimesne gördüm ki bir vaqtde anuñla āşinā olmuş idük. Diledüm ki andan bir miqdār ḥarçlık (8) isteyem gene yüzüm döymedi. Utandum ardınca gitdüm. Vardı bir eve girdi. Hele evini bildüm. Diledüm ki (9) aña bir kāğıd yazam ve iletüp evinde eline şunam. Bir baqqāl dükkānına girdüm. Andan devāt ve qalem (10) ve bir pāre kāğıd isteyüp aña şunmağa bir ruḳ‘a yazdum. Baqqāl benüm ḥālümü görüp kendi benüm ḥālümü (11) şordı. Ben daḥı devletden zillete ve rāḥatdan miḥnete düşmiş bir kişiyüm didüm. Bu şehre ğarīb (12) geldüm. Esbāb-ı ma‘āşumda döner. Nihāyet mertebede zarūretüm vardır. Bu def‘a yazdum aña aḥvāl-i (13) zarūretümi bildürdüm. Baqqāl eydür. Eger baña ḥıdmet iderseñ dükkānumda olan mälları defter idüp (14) baña ḥesāb idivirsen saña ‘ulūfe ta‘yīn ideyin. Egnūñ başuñ yimek içmek daḥı ḥarcını (15) görivireyin. Ben de buna rızā oldum. Yazduğum kāğıdı yırttum. Bir ay baqqāla ḥıdmeti itdüm. Evvel (16) olan ḥıdmet-kārları çok mālın zāyī‘ iderler imiş. Ben zabṭ idivirdüm. Benüm bir aylık (17) muḥasebemi gördi. Ḥāşılı

hıdmet-kârları zabt itdükden artuķ harc u maşrafı (18) ol hıdmet-kârlarından eksük bulundu. Benden ziyâde hoşnûd oldu. Baña muhkem ri‘âyet (19) eyledi. Ben daķı andan hoşnûd oldum. İstiķâmet ile aña tamâm bir yıl hıdmet itdüm. Baña tamâm (20) i‘timâd itdi. Evde bir kıızı var imiş. Diledügi anı nikâh ile baña vire. Ben isem miḥnet-i rûzgâr (21) ile cigerüm hûn olmuş idüm. Her çend ki Başra içinde arardum. Yârdan nâm u nişân a-peydâ idi. (22) Muttaşıl şeb u rûzum sûz ile geçer idi. Zârûrî baķķâla rızâ virüp nikâh-ı şer‘î ile kıızın aldum. (23) Bunuñ üzerine bir müddet geçdi. Ammâ kemâ-kân [câriyenüñ] muḥabbeti âteşi içümden yanar idi. Ola ki ol âteşi (24) şöndüriverem diyü göz yaşı döker idüm. Qâbil olup söyündürimedüm. Hemîşe şeb [ü] rûzum ğam u ğuşşa (25) ile geçerdi. Çün bu hâl üzerine iki sâl geçdi. İttifâķ bir gün gördüm şehrüñ ḥalkı (26) gürüh gürüh şehr kapularına öte giderler idi. Bu ne ḥâldür diyü birinden şordum. Bugün kâfir küfridür. (27) ‘İd-i Naşârî didükleri gündür. Şehr içinde ne kadar zürefâ vü ehl-i tarab var ise Übülle’ye seyre (28) giderler didiler. Ben daķı diledüm ki ḥalk ile anda temâşâ gidem. Bu ümîd ile cem‘iyyet arasında Hâşimî’nüñ (29) müte‘allikâtından bir kimesne görem didüm. Eyle olsa Başra şehrinden qadîm Dicle kenârında bir şehr idi ki (30) be-ġâyet âb u hevâsı hoş bād-ı murg-zârı dil-keş şehr idi ki nazırını yoĝ idi. Aşme‘adan menķüldür ki (31) üç yir vardur. Cennet-i teşebbüh evvel ğavta-yi Dimeşķ’dür. İkinci nehr-i Telḥ’dür. Üçüncü nehr iledür didi. (32) Ben daķı baķķâla danışdum icâzet virdi ol yire lâzım olan ta‘âmdan ve ğayrıdan tedâriküm (33) gördüm ve yanumca bir oĝlan koşmış idi gelüp biz daķı oĝlan ile bir gemiye girüp iller ile

[677a] (1) kimesnenüñ teferrüc u seyr ü temâşâyâ nihâyet yoĝ idi. Gemi gemiye söylerdi. Her bir kimesnenüñ içi ḥalk ile mâ-lâ-mâl (2) idi. Ben göñlümdeki ümîd ile gemiler içindeki ḥalkı gözleyü gözleyü gene zâ’id nâ-ġâh gemiler arasında (3) Hâşimî civānuñ gemisini gördüm gider idi. Kendüsi hıdmet-kârları ile içinde oturur idi. Meclisinde niçe (4) hoş-âvâz muṭribler ve çapük-dest sâzendeler ve hoş-elḥâl güyendeler var idi. Anları gördigüm gibi (5) yâr nişânın alup sevindügümden bî-hüş olayazdum. Cemî‘an geçen renc ü miḥnetleri unuttum. Ğam (6) u elem leşkerini taĝıtdum. Bindügüm gemiyi anlardan yaña çekdürdüm. Yanlarına varduĝum gibi beni (7) görünce tekbîr itdiler ve umûr itdiler. Beni gemisine aldılar. Ḥâlümi şordı. Ben de evvelden âhirine (8) dek şerḥ itdüm. Anlar daķı didiler ki ol gice ki sen gemiden taşra çıkmışsın. Şabâḥa yakın (9) gemi gider oldu. Her ne kadar seni araduķ bulımaduķ gemiciler eytdi. Ol ġâyet mest idi. (10) Lâ-ya‘ķıl idi şuya düşmişdür ve helâk olmuşdur

didiler. Cāriye bu sözi işidicek (11) kaftānları yırttı ve yüzün gözin tırmaladı ve saçın yoldı. Ol kadar zārīlik itdi ki (12) hālīne murğ u māhī ağladı. Biz de seni efendüñe virmege va‘de itmiş idük bilürsin. Ammā niçe idelüm. (13) Rüzgār va‘deye muhālefet itdi didük. Baña eytdi. İmdi beni Başra içinde bir ev içine koñ (14) bir pāre azıq virüñ. Öñümde bir şüfre kuruñ. Şeb [ü] rüz aña girüp çıkayın. Yolña bu eşnāda (15) rühumuñ murğı ten kafesinden hurūc idüp uça idi. Bir maqbere kafesine gire idi. (16) Biz dañı didügi gibi itdük. İki senedür ki qaralar girüp ol ev içinde oturup saña mātem (17) tutar. Leyl ü nehār zār zār ağlayup inler. Eger-çi şabr u qarārum kalmadı. Ammā cāna cebr idüp (18) ol gün anlar ile oldum. Hemān ki döndükleri gibi beni oldukları eve iletdiler. İçerü girdigüm (19) gibi nā-gāh beni görüp bir na‘ra urup düşdi. Hāzır olanlar oldu diyü gümān itdiler. Bir zamān (20) dan şöñra ‘aqlı başına gelüp baña şarmaşdı ve didi ey cān tenden çıkmışduñ senden (21) ka‘ ümīd itmiş idüm. Bu gördüğüm ‘acabā h‘āb [u] hayāl midür yoħsa? Hāsret mi oldu ki maqbemde iken (22) cānlar gevdeleürümüze girdi. Ben dañı anı koçdum. Vāfir ağladum. Orada iki hāsret birbirümüze (23) kavuşduq. Kışsa-ı firāk āñır oldu. Ol Hāşimī yigit va‘desine vefā idüp orada anı (24) mālından āzād idüp ve cümle esbāblarıyla müheyyā idüp ve bize bir ev bağışladı ve benüm (25) ile böyle şart itmekle ki benüm yanumda olup perde ardından sāzını dīñlemek üzerine nikāh-ı şer‘ī (26) idüp cāriye baña teslim idüp bağışladuğı hāneye aldum gitdüm. Niçe seneden berü çekdügüm ālām-ı (27) firāk ol bir ān içinde hep zā‘il oldu. Görmedige döndüm. Yarındası baqqāl kıızı dañı mañālüm (28) taleb idüp babasın vekīl idüp da‘vāya kalkmış gördüm ben dañı rızām ile nikāhı virüp (29) talāk virdüm Giderek civan-ı Hāşimī hıdmetinde kâ‘im olup el-ihsān-ı (30) ‘abīd el-ihsān-ı mażmūn üzerine bende-i fermān biri oldum. Giderek hālüm dañı hoş oldu. (31) Māl u metāl şāhibi oldum ve ‘ömrümü refāhiyet ile geçürdüm. Haqq te‘ālānuñ ‘avni ile bunca şiddet (32) u zahmetden şöñra bunuñ gibi rāhata düşdük. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Başra’nuñ (33) mün‘im u māl-dār kimesnelerinden bir kimesne kiçirekden bir cāriye aldı. Aña tertibinde niçe zahmetler

[677b] (1) çekdi. Hezār renc ü belā ile işlāħa getürdi. Ol rüzgārdan hüsn ile bī-hemtā kopdı. (2) H‘āce ekşer anuñ yolına ħarc anuñ ‘aşkı sevdasıyla āvere olmuş idi. Kār u kesbden (3) kaldı. Turmayup hāzırından ħarc ider idi. Māl ki şu gibi aħar nesnedür. Ardından cereyān (4) itmese tīz dükenür. H‘āce ħarcından bedel nesne girmez olıcaq boşaldı. Dār-ı vasī‘ dünyāyı gözine (5) çeşm-i mūr gibi teng ü dār oldu. Cāriye

efendisinün hâlin böyle göricek aña rahm idüp (6) çün ni‘ metden soñra miñnet düşüp böyle bed-hâl oldun. Şavāb budur ki şatasın behām ile (7) esbābuñ düzesin ve faqr-ı felâket elinden yaқаñı alıkoyasın. Bî-çāre ziyāde muẓtarib (8) olmış idi. Cāriyeden bu sözi işidicek zarūrī anı şatmak içün esircilere virdi. (9) ‘Ömer bin ‘Abdu’llāh ki Başra begi idi ve kef-i cūdı ile da‘vā-yı müsādāt kerīm idi. Cāriyeyi (10) esircide görüp beğendi. Şāhibin getürün diyü buyurdi. H̱āceyi getürdiler. Biñ filoriye andan (11) aldı. Bahāsını teslim eyledi. Ol da cāriyeyi teslim itmelü olıcaķ. Cāriye ağlayup tamām sūz (12) [u] güdāz ile bu ma‘ nā da Pārsī birkaç ebyāt okıdı. **Beyt:**

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün]

Behām içün ki alduñ bunca dīnār

Yüri var sağlık ile hārcān ey yār

Baña çün yok şabrdan ğayrı çāre

Varup şabr ideyüm ben dağı nā-çār

Bu ben üftāde-i nā-çārı bir gün

[Umarın] şād ide şabr-ı āhır-i kār

H̱ācem cāriyenün (15) bu girye vü zārın göricek kendü dağı sūz-ı dil ile bir āh u serd çeküp bu ma‘ nāda bir niçe ebyāt (16) okıdı. **Beyt:**

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün]

Ne cevır itdi baña çarh-ı sitem-kār

Yig idi bundan ölmek baña şad-bār

Benüm şimden girü hicrünle kārım

Figān u nālelerdür çār u nā-çār

Kesildi vaşl ümīdi çünki ey dost

Cihān içinde tek sağ ol yūri var

Bu ebyāt okuduğdan şöñra hāy [u] hāy ağladı. Orada (19) olanlara muhkem rikḳat gelüp ikisinüñ dahı ḥāline acıdılar. ‘Ömer bin ‘Abdu’llāh ki bir kerīm-i dil idi. (20) Anlaruñ bu sūzlaruñ görüp ḥāceye ḥiṭāb idüp ey civān cāriyeyi de altunı da saña (21) bağışladum. Var hemān bu dīnār ile dil-dāruñ ile hoş geç. Bizüm keremümüzden revā degüldür ki iki dostuñ (22) aralarına cüdālīk düşe de ‘āşık u ma‘şūk birbirlerinden ayrılalar didi. **Hikāyet:** (23) İbrāhīm oğlu İshāq-ı Muşulī eydür. Ol vaḳt ki Hārūn er-Reşīd hac seferinden dönüp Başra’ya (24) geldi. Bir gün vezīri Ca‘fer bin Yaḥyā Bermekī baña didi ki şunda bir kimesnede bir sāzende cāriye (25) vardur diyü işitdüm ki ḥūrşīd-i ḥüsni anuñ cemālī öñinde ḥor görünür imiş. **Beyt:**

[Fā‘ ilātü/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Serv gibi ḳaddi gibi bālā imiş

Ḥaddi ise bir lāle-i ḥamr imiş.

Bu cümle ḥūb ḳopuz depredür. Ḥūb saz (27) çalar imiş ki dünyāda nazīri yok imiş. Eger-çi efendisi şatar imiş. Ammā görmege anı müşterī (28) evine göndermez imiş görenler efendisinüñ evinde görirler imiş. Gel imdi senüñle tebdīl-i (29) şüret idüp varalum. Bir yir idelüm ve sāzın bir hoşça dīñleyelüm. Şan‘atı ve perdesi ne günedür görelüm. (30) Şüreti ve āvāzı ne şekldür taḳarruḥ idelüm didi. N’ola diyü öñinde düşüp ḥıdmet itdüm. Tīz kendüsi (31) vezīrlar libāsını çıkardı. Bāzergānlar libasına girdi. Giñ yiñli bir cübbe geydi. Ğayrı mükevver bir şarık (32) şarındı. Emr itdi iki yorğa Mısır merkepleri getürdiler. Birine ben süvār oldum birine kendüsi süvār (33) oldu. Gitdük öñümüzce bir esīrci kulāguz var idi. Bizi alup gitdi. Güyā bu esīrci bir ‘ālī

[678a] (1) sarāy ḳapusınuñ ḥalkasını çaldı. İçerüden bir müteğayyirü’l-ḥāl u mütezeccirü’l-bāl bir yigit çıḳdı ki eger-çi (2) öñinde bir faḳīrāne libās geyardi. Lākin altında merdüm-zāde nişānı var idi. Simāsından zāhir (3) u hevā-yı bedā’ olup añlanan

bu idi ki devletden zillete düşmüş ola. Bizi görünce içerü aldı (4) gitdi. Girüp gördük bir ‘ālī-cenāb sarāydur. Eger dört dīvārı ve sakfı ve cidārı ḥarāb (5) dört yanı mezābil-i tūrāb olmuş. Şuffelerinde ne bisāt var ne mālı var ve ne ḥaşır var şöyle (6) ḥālī ṭurur. Hele bir eski ḥaşır getirüp bir yirde bıraḳdı üzerine oturduk. Bizden vāfir (7) ‘özrlər diledi. Andan şoñra kendüsi gitdi. İçerü cāriyesi olduḡı eve girdi. Bir sâ‘ atden (8) şoñra gördük elinde bir ḳopuzın var. Cāriye ve arḳasında ‘aynı ile efendisi geydüḡi libāsuñ (9) eski ve kirli gevdesinüñ görünmesi seḥāb içinde āfitāb görünmesi gibi görünür idi. Yüzi (10) aya beñzer ve ḳaşı yaya beñzer saçı ise ‘anber sarāya beñzer. Tiz ḥıdmet idüp ḳarşumuzdan (11) oturdı. Sāzuñı ṭut ve depret ne ṭurursın diyü içerüden āvāz itdi. Ṭaşra def‘ aten ol (12) sâz-ı ferāḥ teng teni ve ter-i zebān ḥuşk-ı deheni ve ṇehār gūş-ı ‘attābī-yi pūşı zaḥme zaḥme ile söyletdi (13) ve yanınca ḥoş elḥān ile bu ma‘nāda bir nice ebyāt-ı Pārsī ma‘nīdār ırladı bu ma‘nāda. **Beyt:**

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün]

Saḥa ne itdüm ki ey devrān-ı pür-zür

Diyār-ı yārdan itdün beni dūr

Vişāl-i yār ile dil-şād iken ben

Revā mıdur olam mahzun [u] mehcūr

Senünle hem-nişin olsam hemişe

Baḥa cennet görünür dūzaḥ ey ḥūr

Yüzine baḳduḡumca şevḳüm artar

Dile virür sürür u dīdeye nūr

Ve ebyātı ṭurmayup ırlarken ol ḳadar göz yaşı dökdi ki āḥ [u] vāḥ itdi ki sâz ṇalmaḳdan (18) ḳaldı. Ev içinden efendisi olan civān daḡı feryād u fiḡāne başladı. Ṭaşradan (19)

heb biz diñleyüp işidürdük. Āhîr cāriye oturamadı. Düşe tura nergis gözlerinden (20) gül-i nesrîni eşk bârânı şaçarak ev içine gitdi. Hemân ki efendisinin yanına girdüğü gibi ol iki (21) civân-ı aşk-bâzlar girye vü nâleye âgâz itdiler. Haylî zamân ağlaşdılar inleşdiler. Andan (22) şoñra dindiler. Biz şöyle gümân eyledük ki bî-hüş oldılar düşdiler. Bir zamândan şoñra gördü ki efendisi (23) olan yigit ‘aynî cāriyenün arkasından olan libâsı geyüp çıktı. Endāmı âteş-i ‘aşk ile (24) erimiş geçmiş idi. Toğrı bize yüz tutup önümüze geldi. Efendiler ihsân idüp bizden (25) gördüğünüzi ve işitdüğünüzi ma‘ zûr tutuñ. Her ne kadar sem‘ inüz girân gelmiş ise de bir sâ‘ at (26) dağı kulağünüzi benüm kışsa-ı pür-guşsayı işitmege tutuñ didi. Gel beri diyüp çağurdi. (27) Cāriyesini ol dağı lebbeyk didi. Bu kerre biz hitâb idüp Allâh için siz şâhid oluñuz şu cāriyeyi (28) mālumdan âzâd eyledüm. Sizlerden rızâ iderüm ki bunu baña nikâh idebuyurasız. Cāriyem iken ‘avretüm (29) ola didi. Bunlar dağı ol yigide rahm idüp cāriyeden rızâsın alup efendisine nikâh eylediler. (30) Andan Ca‘ fer bu civâna eytdi. Bu senün itdüğün nedür? Elbette bunun bir aşlı vardır. Bize söyle ma‘ lûmumuz olsun (31) didiler. Hattâ ki bu kışsanun şeklidür ma‘ lûmumuz olsun didiler civân eytdi. Eger benüm kışsamı diñlemeden (32) usanmazsañuz söyleyeyüm didi. Ca‘ fer dağı mufaşşal söyle diñlerüz didi. Civân dağı başladı (33) ben aşlında fülân kimsenün oğlının. Babam Başra şehrinün be-nâm [u] ma‘ rûf âdemlerinden idi. Mâl u menâline

[678b] (1) nihâyet yoğ idi ve esbâb u emlakına hadd u gâyet yoğ idi. İşte bu sizün ile olan esirci (2) anı bilürdi. Ne aşl ‘izz u câh ehli idi. Ol vâkt ki tıfl idüm. Babam beni okımağa mektebe virdi. (3) Bu cāriye de benden güccük bir kız idi anamun idi. Bu kızcağuzı benüm ile bile mektebe virdiler. Ben her ne (4) öğrenürsem bu da öğrenürdi. Benüm ile okurdi. Çün Qur‘ân ezberlemekden ve naḥv u şarf ‘ilimlerin (5) okumağdan ve hatt yazmağdan bu cümle hünelerden kazâ-yı vaṭar itdük. Bununla bu mertebe ünsimiz birle haberüm (6) yok. Gönlüm zay‘asına bunun ‘aşkı tohumı ekilmiş. Bununla hâlimüz bu mertebeye vardı ki eger bir lahza bunu görmesem (7) cihân gözüme hâdeka gibi siyâh görünür idi. Mektebdan çıkdıktan şoñra anam cāriyeyi sâzendelige (8) virdi. Bu hâlden dağı yanından ayrılmadum. Sâzendelige virdi. Ol ‘ilmi dağı bununla bile tekmil (9) itdüm. Āhîr oğlanlık mertebesinden yigitlik ‘alemine kadem başdum. Başra’nuñ ma‘ rûf âdemlerinden her biri (10) kızını olan baña kızın vireyin dâmâd ideyin didi. Hiç kabûl itmedüm. Çün cāriye hadd-ı bulûğa irişdi. (11) Muṭriblikde ve sâ‘ir kemâlâtta nâdire-i devrân oldu ki işte bir pâre diñleyüp gördünüz. Anam diledi ki (12)

bunu bey^ç ide. Derd-i derūnumı açdum. Aña olan ‘aşkum kışşasından anı āgāh eyledüm. Anam dağı atama (13) didi. ‘Ākıbet re’yleri buña münce oldu ki cāriyeye vāfir cihāz görüp anı anam baña bağışladı. (14) Bunuñla baba ana sağlığında bir zamān hoş dirildük. Zevk u şafā ile geçindük. Aña degin ki babam ve anam (15) āhirete intikāl eylediler. Andan soñra sūrum döndi. Sūrūrum şūrūra mübeddel oldu. Babam ve anamdan kalanı (16) ve sâ’ir kendü elümde olanı hep cemî’an sefihāne bu cāriye ile harcandum. Az zamān içinde cümlesini (17) düketdüm. Fakır u miskin u müflis oldum. Evümi ‘imāret itmege bile hiç iktidārum kalmadı. Görü (18) yorursız. Her yanı büm āşiyānı gibi virān oldu. Üç sene degin fakr u fāka çekerin. Şimdi nihāyetin buldı. (19) Her vech ile tākatüm tāk oldu. Şabr [u] mecālüm kalmadı. Bu zamānda ki emirü’l-mü’mīnīn hāzretleri cümle erkān-ı (20) devlet ile ve a’yān-ı hāzret ile bunda sāye-i devlet şaldı. Bir gün cāriye ey cān u cihānum ey (21) rūh-ı revānum ey havādiş-i rüzgārum yār-ı ğam-gūsārum saña yazıkdur ki benüm ucumdan yigitligüñ tarāveti (22) miñnet elinde yoğ ola ve rūh-sāruñ güli ey bār-ı mihr-i bān-ı fakrum ile şola. Bunu dağı ‘ale’t-tahkik (23) bilürin. Eger seni satarsam ol hinde cānum tenümden çıkar gider. Bedenümde artuk karar eylemez. Senüñ (24) arduñca bile çıkar. Ammā mañzān seni rāhat olsun. Bu zecr ü kahrden kıtulsın diyü cānuma kıymak ihtiyār (25) eyledüm ve ben dağı didüm ki eger revā görürseñ seni bu şāhib-i devlete şatayın. İmdi sen dağı (26) bu miñnetden hālāş olup bu meşakkatden kıtül. Ben dağı eger firākuña şabr idebilirsem diri (27) kalam ve illā hayālūñ ile nihāyet bu yolda cāna vedā^ç idem didi. Bī-çāre benden bunu işidicek çok (28) ağladı ve sözüme rızā virdi. Ben dağı bu esirciye ısmarlamışdum ki bir müşteri getüre. (29) Ol günden berü ki ben buña muķarin oldum. Hergiz ayağın işigüñ taşrasına başmamışdur. Diledüm ki (30) bunu alandan ğayrı kimse görüp bāzāra ve esirciler evine götürmegi ihtiyār idemedüm. Bir sebep (31) dağı bu ki fakrum bir mertebeye irişmişdür ki libās kısmından ikimüzüñ bir eski derlikden ğayrı (32) geyecek nesnemüz kalmamışdur. Her kaçan ta‘ām getürmege bāzāra gitmelü olsam ol derligi arkasından (33) çıkarur da baña virür. Ben geyer giderin. Evde bir eskici fuşamuz da vardur. Cāriye ben gelince anı tutar

[679a] (1) evüñ bir kūşesinde oturur ve her kaçan ki eve gelem. Ben derligi çıkarup cāriyeye virürin. Fuṭayı (2) ben tutup oturun. İşde dağı siz gördüñüz sizler bundan geldüñüz de derlicük benüm arkamda idi. Ev içine (3) girüp derligi aña virdüm. Ol anuñla sizüñ yanuñuza geldi çıkdı. Ben bile çıkdum ki içerüde ‘üryān (4) otururdum.

Şimdi ki ol sizün yanunuzda sâz çalarken içerüden benüm âh u feryādum işitdi. Kendinün (5) dağı şabr [u] kararı qalmayup yanunuzdan qalkdı. Ağlayuraq içerü girdi. Baña dir ki bu ne ‘aceb (6) hâldür ki hem benden toyup beni müşteri öñine iletdün ve benüm firākumı ihtiyâr eyledün. Hem döner (7) böyle feryād idersin didi. Ben dağı kasem idüp va’llâhi senün firākuñdan ise baña cān (8) virmek āsāndur. Ben bunu itmedüm. İllā senün maşlahatuñ için itdüm ki seni benüm yanumda bu hāl (9) ile görmege yüregüm döymez didüm. Cāriye eydür. Efendi eger ben senün yiründe olaydum seni şatmazdum. (10) Bu firākuñ āteşine düşsem kül olup yanmağa ihtiyâr iderdüm. Bunu itmezdüm. Ölümünden gayrı (11) nesne aramızı ayırmaz didi. Ben dağı ey yār-ı vefa-dār çün sen böyle dirseñ bu faqr [u] fākayı (12) ihtiyâr idersin. Ben de sözüm gerçek idüğün bildürmekden ötüri ğarazum senün bahāña tama‘ degüldür (13) ve kendüm dağı senün bahāñ ile huzūruna ireyin. Nefsümi faqr u fākadan kırtarayın demek degüldür. (14) Şöyle çi belāsın diyü şimdi çıkayın bu devletlü yanında seni āzād ideyüm ve kendüme nikāh ideyin (15) didüm ve huzūruñuza çıkdum idi. ‘Ömrünüz mezīd ola ki murādum hāşıl itdünüz. Ümīddür ki beni (16) ma‘zūr buyurasız ve bunda müşteri da‘ vet itdüğümü hüd‘aya haml itmeyesiz. Hāliyā böyle bir vaz‘ nā-gāh (17) hādiş oldı. Sābıkan niyyet şatmak üzerine idi. İshāq-ı Muşulī eydür. Andan soñra Ca‘fer bin (18) Yaḥyā qalkdı gitmek āhengini eyledi. Merkebleri çekdiler ki bineyüz. Ca‘fer bin Yaḥyā’nun yanına varup (19) subḥāna’llāh bu itdüğün nedür? Senün gibi kimesne gele bu iki derd-mendün bunun gibi hāletlerin göre (20) ve faqr u felāketlerin müşāhide ide dağı şöyle kıoya da gide revā mıdur didüm. Allāh ḥaqqı şu yigidün (21) hāliline buna yüregüm pāre pāre oldı didüm. Ca‘fer eydür. Allāh bilür ben dağı ziyāde acıdum. Ammā şol (22) cāriye elüme girmediginden ğuşşaya batdum didi. Ben dağı āḥiret şevābı yok mı? Derecāt-ı bihişt ummaz (23) mısın didüm. Ca‘fer giderek eyü dersin diyüp bizi getüren esirciye didi ki evden gider (24) olıcaq. Cāriyenün bahāsı için diyü hāzineden ne miqdār altun çıkardıq didi. Ol dağı (25) üç biñ altun didi. Şimdi hāzır mıdur didi. İşde benüm oğlanum da hāzırdur didi. Ca‘fer dağı (26) baña müteveccih olup İshāq gelindi. Sen esirciyle ikiñüz üç biñ altunı civāna virün ve söyleyün ki (27) bunuñla esbābını düzsün. At gibi hıdmet-kār gibi lāzım mihimmātı görsün. Soñra der-gāhumuza gelsün. (28) aña lāyık olduğı olduğı bi hıdmet de ısmarlayayım. Sevindüğümünden gözüm yaş ile tıldı. Eger kerimler (29) olmasa bī-çārelerün hāli niçe olur idi didüm. Def‘aten altunı esircinün oğlanından alup (30) esirciyle ikimüz ol yigidün evine girdük.

Aña üç biñ altunı bi't-tamām teslīm eyledük ve bunı saña (31) şol civān gönderdi ki şimdi evüñden taşra çıkdı. Ol emirü'l-mü'minîn vezîri Ca'fer bin Yahyâ (32) Bermekî'dür. Ol didi senüñ bu hālūñe rahm idüp hālūñi göricek yüregi yandı. Saña bu üç biñ (33) altunı 'aṭā itdi ki tecemmülātuñ göresin ve hıdmete varasın. Saña bir maşlahat ısmarlaya.

[679b] (1) Hudā-yı te'ālā şükr eyle ki saña çekdüğüñ miñnet u zaḥmetden soñra ferec müyesser eyledi didük. Civān (2) sevindüğinden secde-i şükr eyledi ve ferahından bi-hüş oldı. Andan kalkup du'ā vü şenāya āgāz (3) eyledi. Evvel du'ā ide qaldı. Biz Ca'fer bin Yahyâ'nuñ yanına geldük. Anuñ du'ā vü şenāsını ve ne (4) mertebeye ferah olduğunu didük. Ol daḥı Hakk'a şükr eyledi ki Hakk te'ālā yirinde bize bunuñ gibi ihsān eyledi (5) diyü sevindi. Bu şükri iderek sarāyına revāne oldı. Çün gice olıcaḥ Emirü'l-Mü'minîn Hārūn (6) er-Reşid'üñ hıdmetine vardı. Meşāliḥ-i memleketine müte'allıḥ mühimmātuñ 'arzını tamām itdükden soñra takrir ile (7) ol civānuñ aḥvālını ḥuzūrına 'arz eyledi. Halife daḥı rahm idüp yā hiç aña nesne virdüñ mi (8) didi. Ca'fer eytdi. Cāriyeyi aluruz diyü üç biñ altun götürmişdüm. Anı aña bağışladum (9) didi. Emirü'l-Mü'minîn ihsānın beğendi. Ammā ol aña senüñ ihsānuñdur ki vāşıl olmış. (10) Yarın şabāḥdan anı dīvāna çağır. Anuñ emşāli düşkin olmış merdüm-zādelere qadimden evveli gelmiş. (11) Dīvānda her ne ta'yin olmış ise buña da anı ta'yin eyle. Anuñ ism ü resmine tevķi' it diyü (12) buyurdi. Yarındası anı gördüm. Tamām tecemmülāt u esbāb-ı māl-ā-keḷām ile vezirüñ der-gāhına vardı. (13) Andan dīvān-ı şāhiye vardı. Aña 'ādetçe 'ulūfe ta'yin idüp bir maşlahat üzerine qodı. (14) A'yān-ı nāsdan oldı. Nā-gāḥ luṭf-ı İlāh ile devlete irişdi. Atası gibi erbāb-ı 'izz u cāh (15) zümresine qatıldı. Cāriye ile ni'met ü devlete vāşıl oldı ve ḡarḡa-i baḥr-ı 'izzet oldı. Kāmranlıḥ (16) üzerine 'ayş eylediler. **Hikāyet** dirler ki bir vaḳtde 'Abdu'llāh bin Ca'fer bin Ebū Ṭālib ki (17) Medine-i mükerreme begi idi. Mekke-i mu'azẓamada bir cāriye şatun aldı. Meger bu cāriyeyi Mekke ehlinden (18) bir civān severdi. Cāriyenüñ 'aşḡı anuñ gönlinde yirleşmiş idi. Tamām tavattun itmiş idi. (19) Hiç bir vech ile andan naşihat itmek ihtimāli yoḡ idi. Çün cāriye Medine'ye gitdi. Civān (20) ardınca bile gitdi. Vardı Medine'de 'Abdu'llāh bin Ca'fer'üñ sarāyı yanında civārında bir ev tıtdı. (21) Muttaşıl her gice sarāyuñ çevresini tıolanur idi. Bu ümīd ile ki ola ki iḡerü girüp (22) bir kerre cāriyenüñ cemālūñi görem diyü çalışurdi. Āḥir bir gice fırsat düşüp bir ḥile ile (23) kendümi sarāy içine bıraḡayın didi. 'Asker anı tıutup emir öñine iletdiler. Civān eytdi.

(24) Eyyühe'l-emîr Mekke'den bir cāriye alduñ gönlüm ve cānum anuñ hevāsına bağlıdır. Anuñ 'aşkı boynuma (25) muhabbet ipini takup çekerek ardınca beni bunda getürdi. Her gice senüñ sarāyuñ ka'besini tavāf (26) iderem ki bir kerre anuñ cemālî nūrını görmek müyesser ola diyü. İşte bu sevdāda giriftār oldum. (27) 'Abdu'llāh buyurdi. Cāriyeyi getürdiler. Aña ol civānun hālîni şordılar ve bildi ki aralarında (28) gerçekden mu'āşaka var. Çün cāriyeden haberüñ şahîhîni ma'lûm idendügi gibi ol (29) cāriyeyi ol civāna bağışladı. Ol 'āşık-ı mehcûrî vaşl-ı yār ile mesrûr eyledi. (30) Bu keremi eṭrāfına münteşir oldı. Cihān içre meşhûr olup meger 'Abdu's-Selām bin Ebū Süleymān (31) adlu bir kimesne bir civan-ı Mekki tutduğı ṭarîḳ ile āl-i Ṭalḥa'dan Revāḥ olup cāriye istedi. (32) 'Abdu'llāh bin Ca'fer civān Mekki'ye itdügi gibi umardı ki āl-i Ṭalḥa'dan kendüye cāriyeyi (33) bağışlar. Āl-i Ṭalḥa cāriyeye vāfir bahā ile şatdılar. Ol bî-çāre akçesini ilden cerr idüp

[680a] (1) akrabā vü ta'alluḳāt u eḥibbā vü yārānına şalgın itmek ile güç ile edā itdi. Ol vakt (2) bu ḥuşuşda ba'zî 'Arabî ebyāt okudı ki ma'naları budur ki sen 'Abdu'llāh bin Ca'fer (3) ile āl-i Ṭalḥa bahşişin berāberleşdürme ki anuñ bahşişinüñ ḥuşulı kişiyi rāḥata irişdürmekde (4) nazarı cennet nazar gibi ölümünüñ bahşışı ise zaḥmete irişdürmekde nazarı cehennem nazarı gibidür. (5) Ya'nî ol kerîm böyledür dimekdür. **Hikāyet:** Ferec Ba'de's-Şidde kitabınuñ muşannifi raḥmetu'llāh eydür. (6) Ben üstād Ebū Bekr Zevzenî yanında taḥşîl-i 'ulûm-ı dîn iderdüm ve kütüb-i şer' iyye okımağa (7) meşgûl idüm. Ḥorāsānlu bir yigit şerîküm var idi. Kābil u 'āḳil bir dāniş-mend kimesne idi. (8) Ḥorāsān'da bir māl-dār kimesnenüñ oğlu idi. Her sene ḥuccāc geldükçe Ḥorāsān'dan babası aña (9) bir yıllık ḥarçlık gönderürdi. Sene tamāmına dek vüs'at ile ḥarcanur idi ve ḥuzûr-ı ḳalîl (10) ile taḥşîl-i 'ulûm iderdi. İttifāḳ bir sene bir cāriye şatun aldı. Nā-gāh anuñ 'aşkı belāsına (11) mübtelā oldı. Ke-zālik cāriye de anı severdi. İkisi birbirinüñ 'āşık-ı zārî ve mecnûn-ı dil- (12) efkārı idi. İttifāḳ ol sene ḥuccāc gelüp atasından ḥarçlık getürmediler. Anlardan (13) şöyle haber aldı ki babası bir 'illete giriftār olmuş. Kendüye ḥarçlık göndermege mecāl olmamış. (14) Civān bunu bilecek bundan ziyāde bî-ḥuzûr oldı ve endişe-nāk oldı. Anuñ'çün ki (15) cāriye olmaḳ ile ḥarcı ziyāde olmuş idi. Vech-i ma'āşları içün bir miḳdār deyn idinmiş (16) idi. Dāyinleri Ḥorāsān'dan ḥarçlık gelecek diyü muntazır olup eglenürler idi. Gelmeyecek ümîdleri (17) munḳaṭı' olacaḳ dāyinleri tekāzaya başladılar. Bilāhere muḫtarib olup edā-yı deyn içün (18) cāriyeyi bāzāra koyup şatdı. Ba'de aña sevdā-yı 'aşḳ gālebe idüp cāriyenüñ

fırākına şabr (19) idemedi. Muḥkem ıztırāba düşdi. Ol gice gördüm benüm evüme geldi. Kapuyı kaḳdı. Aşağı (20) indüm gördüm turur. Ammā gāyet ile ḫayrān ve bî-ser u sāmāndur. Bu ne ḫāldür diyü su'āl eyledüm. (21) Cāriyenüñ endîşesi ḫ'āb u qarārüm kaḳdı. Şabrum ḫānesini tārāc eyledi. Kafes-i tende cānum murḡını (22) ıztırāba bıraḳdı. Yakın oldu ki kafesden boşana. Gördüm oṭada oturamayorurum. Senüñ yanuña (23) geldüm ki derdümi saña yanam didi. Ben de ma' lūmum oldu ya bunuñ devāsın nice fīkr idersin didüm. (24) Ol daḡı didi ki cāriyenüñ aḳçesin müşterīye virem de tekrār cāriyeyi alam ve eger (25) borclularum benden ḫaḳḳ taleb iderlerse nihāyet ḫaḳḳlarına iḳrār idem. Ḥabs ideler. Gelecek seneye (26) degin zindānda yatam. Elbette babam gelecek sene ḫarçlık gönderür. Ḥudā-yı te'ālā bir kapu feth ider. (27) Tek cāriyeyi elümden çıkarup āḫir eline düşüp fırākı derdine düşmeyin didi. Ben daḡı (28) böyle olacak ḳolay sen ḫabsi ihtiyār itdükdən soñra yarın varalum. Cāriyeyi alan kimesneyi (29) bulup bey' i iḳāle idelüm. Cāriyeyi gene saña alıvirelüm didüm. Yārındası şabāḫ olup ḳal' a-i gerdün (30) üzerine 'ilm-i şāḫ-ı ḫaver burc-ı maşrıḳdan ser-efrāz olduḡı gibi gice ki 'ahde binā gördüm. Cīvān (31) çıkageldi. Cāriyeyi kim alan didüm. Beytü'l-māl ḫazīne-dārı Ḥ'āce Ebu Bekr-i Zevzenī yanına varduḳ. (32) Ebū Bekr-i Zemzenī Ḥāmide bir kâğıd alduḳ ki bey' i bozup iḳāle şevābına gire. Cāriyeyi yine eski şāḫibi (33) olan yigide vire. Talebü'l-'ilm ile üstādımız olan Ebū Bekr-i Ḥāmid'e varduḳ ki aḫvālūñi nehy ile

[680b] (1) ifāde idevüz. Gördük meclisi galebelik üzerine ḫalk-ı enbūḫ cem' olmuş. Hele ḫalk şavulınca bir pāre (2) şabr eyledük. Ḥattā ki meclisi ḫālī olduḡı gibi ilerü öñine varup selām virdük. Beni görünce (3) mollānuñ ḫālını şordı. Ben de eyülerdür sizlere vāfir selāmlar itdiler diyüp kâğıdı eline şunup (4) ol daḡı alup okıdı. Baña cariye senüñ mi idi didi. Yok şerikimüzüñdür didüm ve aḫvālını (5) tamām şerḫ itdüm. 'İnāyet idüp eger bey' anı fesh iderseñüz aḳçesin aluñuz. Nihāyet mertebe bunuñ (6) bir miḳdār deyni de vardur. Dāyinler elinde maḫbūs ola. Galebe-i 'aşḳ ile ḫālī diger-gündur didüm. (7) Ḥazret-i ḫ'āce va'llāhi bu yakından ben kimesneden cāriye almadum şatun. Bu cāriye kışşasından (8) benüm ḫaberüm yoḳdur didi. Ben daḡı sizüñ ḫarem-i pākūñüzden şatun almışlar didüm. Bir ḫādıma (9) işāret itdi. Var ḫaremde şor. Hiç dünki gün şu aşl bir cāriye şatun almışlar mı? (10) Eger almışlar ise getür didi. Ḥādım gitdi. Vardı cāriyeyi getürdi. Ḥ'āce yoldaşum civāna cāriyeñ (11) bu mıdur didi. Belī budur didi. Andan soñra cāriyeyi ḫitāb idüp ister misin ki seni bu efendüñe (12) vireyüm didi.

Cāriye de ey hūdā-vend kuluñ ve cāriyenüñ elinde ihtiyār mı vardır ki her kim bizi şatun (13) alursa ol kimesnenüñ hıdmeti üzerümüze lâzım olup anuñ taht-ı hükümetde oluruz. Başumuz anuñ (14) olur lâkin yokdur var ki bunuñ benüm üzerümde bunuñ haqq-ı terbiyyeti vardır. Bir zamān kendüm ile (15) oldum didi. H̱āce bu cariye ‘ākile diyüp yoldaşuma hitāb idüp cāriyenüñ (16) eline yapışup evüñe al git didi. Civān cāriyenüñ aqçesin bile getürmiş idi. Kîsesiyle (17) çıkarup ẖācenüñ önüne kodı. H̱āce tebessüm idüp hādime var git. Hareme gir. Alduğdan sonra (18) bu cāriyeye virdilerse cümlesin getür didi. Hādım vardı hareme girdi. Kaftān gibi kûpe (19) gibi sâ’ir havātin esbābından vāfir nesneler getürdi. H̱āce emr itdi cāriye virdiler. Andan (20) ey civān bu kîse ile aqçe dağı götür senüñ olsun didi. Var imdi ne kadar borçlarıñ (21) var ise hep edā eyle didi ve cāriyeyi de oñatça tut ve tırmayup taḥṣīl-i ‘ilme meşğul (22) ol. Taḥṣīli elden koma. Vech-i ma‘āsuñ içün bu günden sonra ayda bir kile elenmiş un ve iki filori (23) vazîfe ta‘yîn eyledüm. Ay ay gel al ve vech-i ma‘āsuñ şarf eyle. Ahvālüñ muntazım olsun. Civān (24) şād u ḥandān ol kerîmüñ kapusına meksûru’l-hātır olduğu hâlde gelüp mecbûru’l-hātır (25) olduğu hâlde gitdi. H̱āce Ebū Bekr-i Ḥamid hayātda oldukça ol dāniş-mendüñ vazîfesin (26) kaṭ‘ itmeyüp māh-be-māh gelür alur idi. Eyyām-ı devletinde hoş-hāl oldı gitdi. **Hikāyet:** (27) Rivāyet olunur. Getürmüşlerdür ki bir vaktde Ḥasan bin Sehl bir bāzergāndan biñ altuna bir cāriye (28) aldı. Meger bāzergān cāriyeyi henüz bir ğayrı kimesneden almış idi. Eger-çi evine iletmiş (29) idi. Ammā dağı anuñla dağı bir yirde oturmadı idi. Hemān şatup aldığı Ḥasan bin Sehl’e (30) şatmış idi. Çün bāzergān cāriyenüñ bahāsın alup evine geldi. Gördi ki evi silinmiş ve dağı (31) süpürülmüş ve laṭif bisātlar döşenmiş ve bir münāsib yirinde ortaya sufre konmuş. Nuql u reyāḥin (32) tertīb olunmuş. Bir güzel ‘işret meclisi müheyyā idilmiş тұrur. H̱āce evinde olanlara su’āl itdi. (33) Eve bu tertibi kim virdi ve bu esbābı kim bisāta müheyyā eyledi. Şordı şabāḥ alduğunuuz

[681a] (1) müheyyā eyledi ki siz eve gelicek sizünle ma‘āşeret tahtı üzerinde ẖāb-ı huzūra varmak içün ḥāzır (2) itdi. Ammā sizler anı ve ricāsına irgürmedin gene şatduñuz muradına irişmedi didiler. Bu kerre bāzergān (3) anı şatdıgına pişmān oldı. Bunuñ nāzük-ṭab‘ ki meclis tertibine kadar olan cāriyeyi anuñla muşāhebet (4) itmedin ve muvāneset itmedin. Elden çıkardığına āh itdi. ‘Ale’l-ḥuşuş benüm ile muşāhabete böyle rağbet (5) göstere diyüp gönünden anuñ muḥabbeti āteşi ‘alev itdi. Anı tekrār Ḥasan bin Sehl’den almak sevdāsını (6) eyledi. Bu iğvā ile dilde şabr u qarārı kalmadı.

Hasan bin Sehl'e gelüp eger Hudā-yı te'ālānuñ rahmetin (7) umarsañ kıyāmet günü içinde saña şatduğum cāriyenüñ bey'ini ikāle idelüm didi. Baña gene virürdi. (8) Ol dahı bu itdügün du'ā kabul olınur. Du'ā degüldür didi. Anuñ'çün bizüm sarāyumuz içine kadem başan (9) cāriye yine taşra çıkamaz. Bizüm evümüze giren cāriyeyi şimdiye degin şatmak vākı' olmamışdur. Bāzergān (10) öñinde göz yaşı döküp böyle buyurmak hemān cānuñı baña vedā' it dimekdür didi. Āhır (11) girüyesine görüp rahm idüp cāriyeyi gene bāzergān o virdi ve akçesin dahı bağışladı. Bāzergān (12) murādına irdi. Cāriyeyi alup du'ā-yı devletin vird-i zamān itdi ve ol kerīmüñ keremi dahı kalem-i beyān (13) ile naqş-ı şahā'if-i rüzgār oldu. **Hikāyet:** Ebū'l-Ġaniyyā bir A' rābiden rivāyet idüp dir ki (14) bizüm kabilemüzde bir yigit vardı. Adına Beşer bin 'Abdu'llāh dirler idi. Gene kabilemüzden bir kıza 'aşık (15) idi. Adına Hile dirler idi. Kız dahı anı sever idi. Āhır-kār Hile'yi ere virdiler. Beşer nā-murād kaldı. (16) Sevdā-yı 'aşkı ile şeb ü rüz karārı kalmamış idi. Hemān orada gezer idi. Sırrını hıfz dahı (17) kādır olmadı. Kabile dibine düşdi. Hālleri dāstān oldu. Āhır Hile'nüñ eri kulağına düşdi. (18) Bu ma'nāyı bildi. Añladı 'avretini muhkem zabt itmege başladı. Belki Beşer'i āhır kabileye nefi itdiler. (19) Beşer nā-gāh miñnet-i firāka giriftār oldu. Vehm-i raķib aña vaşl-ı habīb imkānı kalmadı. Nā-çar āh [u] (20) vāh idüp yir yir cihanı dūd-ı dehān ile bürürdi. Evvelden ziyāde üsteledi. Bir gün gördüm yanuma (21) geldi. Baña derd-i derūnından biraz ağladı. Derd-i hicrān ile bilüm bükildi. Hiç bu şiddetüm zamānında baña (22) bir dest-girlik edebilür misin ki senüñ mu'āvenetünle bir kerre yārūñ cemālin görmek mecāli ola (23) didi. Ben dahı ey bīrāder dostlar bunuñ içündür ki şiddet u miñnet günlerinde kendülerin dostuñ (24) tır-i belālarına siper ideler. Bismi'llāh yola kadem kodum. Hāl her nev'e yoldaşlığa āmādeyin didüm. Pes (25) ikimüz iki yorga tiz-teke [ü] hāmūm-ı neverd cemāzeler süvār olup yola revāne-i rāh olduk. İki gün iki gece (26) yürüdükden soñra Hile'nüñ kabilesine yakın bir yire geldük. Orada cemāzelerden indük. Beşer baña eytdi. (27) Gel imdi sen ilerü kabileye var. Hile'nüñ ahvālını tamām ma'lūm idin. Hile'nüñ şu aşl bir cāriyesi (28) vardır. Eger anı görürseñ benüm geldüğümü aña söyle. Hile'ye bildürsün her ne dirse haberin al baña getür (29) didi. Ben dahı yanından gidüp kabile içine geldüm. Bir sâ'at anda diñlendüm. Hile'nüñ ahvālını (30) şundan bundan şorup ma'lūm idündüm. Hile'nüñ cāriyesini dahı gördüm. Beşer'ün geldüğünü aña (31) i'lām eyledüm. Ol dahı Hile'ye varup söyleyüp cevāb getürdi ki var Beşere di ki gelsün (32) bu ağaçlar altında şaklansun. 'Ālem qarānuluğ olduğınlayın ben ağaçlar

ardınca varup anı bulurın (33) didi diyüp haber getürdi. Ben dağı dönüp gene Beşer yanına vardum işitdüm ki beşâret haberlerin

[681b] (1) aña iletdüm. İkimüz oradan kalkup aḥşāma yakın gelüp didügi ağaçlar ardından şaklandı (2) ve ‘ahd itdügi vaḳt ki aḥşām ile yatsu namāzı vaḳt arası idi. Gördük Ḥile tāvus gibi düzenüp (3) kuşanmış ol ḳadd-i serv ile çıkageldi. Beşer segirdüp ol servüñ ayağına düşdi. Şu gibi vāfir göz (4) yaşı aḳıtdı. Ol dağı Beşer’i göricek tıramadı. Bî-iḥtiyār ağladı ve derd-i ‘aşḳ ile bu ma‘nāda (5) bir beyt Pārsī okudu. İşbu ma‘nī de. **Beyt:**

[Mefā‘ ilüñ/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülü]

Bunı mı umar idüm senden ey vāh

Ne geç añduñ beni ey yār-ı dil-ḥ’āh

A‘rābī eydür. Bu ḥālde ben dilerdüm ki yanlarından çekilem. Tā ikisi de başka başka baña (7) gitme ki senden gizlü sözlerümüz yokdur diyüp and virdiler. Beni şalıvirmediler dağı kendülerin etrāfından (8) muḥāfaẓa üzerine oldum. Bekledüm oturdum gitmedüm. Bir zamān aralarında olan rāzların tamām birbirinden (9) tefahḥuş idüp söyleşdiler. Geçen ğam u firāḳ-ı derdlerinden birbirlerine yandılar. Andan Ḥile bundan (10) artuḳ burada tırmağa mecālüm yokdur diyüp ḳalkdı ki gide. Beşer ayağına düşüp ey serv-i ḥırāmān (11) mümkün degül midür ki beni bu gice ḳonukluğa ḳabül idüp vaşluñ ḥ’ānı ile ḳonuklayasın ki aç gitmeyeyüm. (12) Ḥile baña baḳup meger bu dostuñ hemrāzlık ide yoḥsa mümkün degüldür didi. Ben dağı ḥıdmet kemeri bilümde (13) dūr didüm. Hemān buyuruñ elümden geleni dirîğ itmezin didüm ve bu ḥālde benüm dağı ‘unfuvān-ı şebābumdı. Eger-çi (14) saçum var idi ammā henüz şaḳalum gelmemiş idi. Bu kerre baña Ḥile bir teklîf eyledi ki hîç olacaḳ (15) degül. Gel benüm bu gice Beşer ile ḳalmamuñ ḥılesi budur ki benüm egnümde ve başumda her ne libāsum var ise sen geyesin. (16) Ḥattā ki benüm şüretümde olup bizüm eve varasın. Benüm ile evüm mā-beyninde vāḳı‘ olan evzā‘ı saña öğredeyüm. (17) Şöyle ol ki seni benüm şana ḳıyas ide ki seni göricek işde Ḥile’dür oturuyor şanayın dağı bu arada (18) Beşer ile bu gice ḳalam. Bir şafā idevüz didi. Ben dağı n’ola didüm. Yüzüñi gözüñi şöyle bürü ki ağzuñdan (19) ğayrı açuḳ yir ḳoma. Yatsu namāzından soñra ādem gelüp senden bir çanāḳ istese gerekdür. Çanāğı (20) elüñe al. Ammā zinhār eline virme. İlet öñinde yire

ko ki hergizin anuñ eline çanāk virmiş degül idi. (21) Sen çanāğı öñine qoduğundan şoñra ol çanāğı alur varur içine develerden süd şağar (22) getürür. Ol şüdi şaña iç diyü sunar. Zinhār çanāğı elinden alma. Saña çok ibrām ider. Muqayyed olma. (23) Eger çanāğı yire kırsa al [südi] iç. Eger kımayup muttaşıl ibrām iderse gene muqayyed olma. Elbette erüñ yire (24) çanāğı kıyup çıkar gider. Artuq şabāha degin içine gelmezsin. Şabāha yakın olıcaq (25) Gel ben libāsımı senden alurum ve size vedā' idüp eve giderin didi. Çün anuñ libāsını geyüp didügi (26) gibi yüzüm ve gözüm örtüp evlerine vardum. Öğretdügi vaz' üzerine oturdum. Bir sâ' atden şoñra (27) gördüm. Eri içerü gelüp benden bir çanāk istedi. İletüp öñine kıdum. Çanāğı götürüp (28) taşra gitdi. Vardı süd getürdi. Baña şundi al iç diyü çok ilhāh u ibrām eyledi. (29) Elinden almadum. Çün yire kıyayın diyince ben dağı alayum didüm. Meger dağı ben kıomamış kızā ile çanāğı (30) elüm tokandı. İçindeki süd hep dökildi. Hemān erün āteş-i hışmı iltihāb itdi. (31) Çanāğı gönüllü gönülsüz alursın dağı ser-keşligi kıomazsın diyü tiz çözüp beni sürdi. (32) Kıamçısını eline aldı. Arkıama yan başlum oturarak yerüme muhkem başdı. Kırk kıamçıyı (33) çaldı yüridi. Şöyle ki bir şağ yirüm kıalmadı. Āhir Hile'nün anası ile kız kıarındaşı gördiler.

[682a] (1) Beni döge döge öldüyörür. İki de kıalkup beni elinden alıqodılar. Kendüsi kııkdı (2) gitdi. Ben yakın oldum ki bu kıarb [u] kıarbün kıuşsa-i vece' inden bî-hüş olam. Hele kıayret idüp (3) vardum evün bir bucağında oturup taşradan ağılardum. İçerüden gülerdüm. Bir sâ' at şoñra (4) gördüm. Hile'nün anası yanuma geldi. Baña naşihate āğāz itdi. Erün ile oñatça diril (5) mezsın? Bu bed-hüluğı niceye dek terk itmezsin. Beşer ile ortañuzda muvāşalat tariki kıod (6) bağlandı. Min ba' d ne sen anı görürsin ne ol seni. Hemān erüne yakış olsañ ülfet (7) u muhabbet olınsa yig degül midür didi. Niçe kerre bu üslüb üzerine ol söylenirdi. Ben (8) hiç kıanmayup ağılardum. Āhir gördi ben hiç söylemezin nice ben varayın gideyin. Kıarındaşuñ (9) gelsün göndereyin yanuña gelsün yatsun. Senün ile bārī eglen söylemiş didi. Kendüsi (10) kıalkdı gitdi. Ol bir kız beni göndermege varmış göndermiş. Bir zamāndan şoñra gördüm (11) bir dil-āver [ü] serv-i kıadd şalını şalını gelür. Geldi yanuma oturdı. Baña söylemege başladı. Hile'nün (12) erini baña medh ider idi. Hiç aña da söylemedüm. Mağzün-ı şekl oturdum. Aña degin ki uykusı (13) gelüp yanumda yatdı. Ben āheste kıutup elüm ağızına kıodum. Kıulağına ey dil-ber-i ra' nā (14) bil ki senün kız kıarındaşuñ şimdi Beşer' ün yanındadır. Anuñ sırrını şaklırsın rüsvā idecek (15) degülsin. Eger naşihat diñlerseñ ben senün ve sen benüm

şikārumsın. Birbirimizün ayağına geldük. Gel (16) imdi lutf eyle. Sen dağı benüm murādum üzerine ol ki senün ile hoş ‘ālem idevüz. Eger (17) muhālefet idüp beni tıyduyorursan ben hod ayağuma qalmış bir çapuk herîfem. Tiz şıçradum. (18) Kaçar giderüm. Lākin uykuñuzda bir bed-nāmlık olur ki kıyāmete dek fezāhati qabileñüz içinde (19) söylenür. Kız havfından dir dir ditremege başladı. N’eylersem eyledüm. Āhir göñlin sengi mūm (20) eyledüm. Gülmege başladı. Yorganın başına çeküp ol degül gibi oldı. Şabāha dek anuñ bağı hūsninden (21) gül çin eyledüm. Baña tamām itā‘ at itdi. Şabāha yakın olduğı gibi qalkup evden taşra (22) segirdüp çıkdum. Vardum Beşer ile Hile’nün yanına vardum irişdüm. Bu gice hāl-i ahvāl nice (23) oldı. Nice itdün didi. Bize hikāyet ideyorur. N’eyledün nice itdün diyü su’āl itdiler. Ben dağı (24) kız qarındaşuñ şevdāsın diyüp arqamdan libāsların çıkarup ve gevedemden kocasınıñ qamçı urdı ki (25) darb yaralarını aña gösterdüm ve başuma geleni bir miqdār hikāyet eyledüm. Baña acıdı cerāhatlerümden (26) aña hacāletler geldi. Haberı yoğ ki ben hod gice her qamçı başına kız qarındaşına bir ‘amel itdüm. (27) Bağçesinden ne kadar mīveler aldum. Hile’ye vedā‘ idüp ol evine gitdi. Beşer ile biz de cemāzelerümüze (28) binüp girümüz ber-murād döndük. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki bir gice ‘İsā bin Mūsā ki Emīrū’l (29) Mü’minin Manşūr’uñ vezīri idi. Kendü eşnāsında ağzāsı (30) ile nā-gāh ağzından bu çıkdı ki eger sen aydan güzel degül iseñ benden üç talāk boş ol didi. (31) ‘Avreti bu sözi işidicek yanından qalkup gitdi. Yüzün andan örttdi. Benüm hūsnüm kanda ay (32) hūsnı kanda? Bizüm anuñ ile hūsnümüzün ne nev‘ ile münāsebeti vardur. ‘Avret ne kadar güzel olsa (33) ay güzeller bir vechden aña benzemez. İmdi çün böyle didün. Ben senden boş oldum didi. ‘İsā

[682b] (1) mütehayyir oldı. Şabāh olduğı gibi emīrū’l-mü’minin hūzūrına gelüp gice hātūnı ile mā-beynlerinde cārī (2) olan kelimātı hikāyet itdi ve vāfir derdini izhār eyledi. Bu ‘avretün talāk ile iftirākı (3) hemān rūḥumuñ bedenden ifrākı gibidür. Aña cemālī vişālīñüz baña dirilikten ölüm rācihdür. Cān (4) ise cānān ile muşahabet ile rāhat olmaq içindür. Rūḥsāre-i cānān niqābı ile pūşide (5) olıcaq. Cāndan ne hāşıl diyü emīrū’l-mü’mininün re’yinden istimād eyledi. Emīrū’l-Mü’minin Manşūr (6) ‘ulemāya emr itdi ki talāk vāqı‘ olur mı olmaz mı cevāb vireler. Cümlesi vāqı‘ olur didiler. Zirā (7) ayuñ hūsnı bir ‘avretün hūsnı kanda mu‘ādil olur didiler. İllā ki ‘ālim-i Rabbānī ḥazret-i İmām Muḥammed bin Şeybānī (8) ‘aleyhi’r-raḥman ki İmām-ı A‘zam Ebū Ḥanīfe-i Kūfī’nün raḥmetu’llāhi ‘aleyhenün tilmiz-i hāşşıdur. Talāk vāqı‘ olmaz (9) didi. İşbu

delil eyledi ki Hakk subhānehu ve te‘ālā Qur‘ān-ı Kādīme **Le-ḳad ḥalekne‘l-insāne fi aḥsenī** (10) **taḳvīm**¹²⁷ buyurdu. Ya‘nī biz insānuñ şüretlerini ve hey‘etlerüñ cümlesinden gökçeğinden yarātduḳ diyü (11) buyurur. Pes bu ile süretlerüñ gökçeği ādem oḡlanı şüretidür diyü buyurdu. Kimesne bu söze (12) mu‘āraza itmedi. Cümlesi ḳabül eylediler. Emīrū‘l-Mü‘minīn Maṣṣūr İmām Muḥammed’e vāfir taḥsīn (13) eyledi. Anuñ fetvāsı ile buyurdu ki ḥātūnı ‘İsā ile barışdurdılar. Kemā-kān mā-beynlerinde olan (14) nikāhı muḳarrer bildiler. ‘İsā bin Mūsā kendü ḥālinden iftirāḳ u ihtirāḳına mübtelā olmuş iken (15) ol ‘ālim-i yegānenüñ ‘ilmi berakātında ḥalāş oldu ve şeb-i ḥicrānı rüz-ı vişāle irişdi.

Ḥikāyet: (16) Ebū ‘Amr bin ‘Abdu‘l-Melik eydür. Çün Vezīr ‘Amr bin Hübeyre Kūfe şehrine geldi. Vücūh-ı nās ve ma‘ārif-i ḥalḳdan (17) feżā‘il ile ve ma‘ārif ile ārāste olalar. On kimesne öründüledi ki kendüye münādemet ḥıdmetin ideler (18) ve geçmiş haberlerden ḥikāyetler söyleyeler. Ol kimesnelerden birisi daḡı ben idüm. Cümlemüz yanında cem‘ (19) olup otururduk. Bizlere ḥitāb idüp buyurdu ki diñindi. Her birüñüz görüp ve işitdiñüz (20) birer ‘acīb u ḡarīb ḥikāyet söyleñüz diyü emr itdi. Ben du‘ā idüp ḥaḳḳ ḥikāyeti mi yoḡsa bāṭıl (21) ḥikāyeti mi şaḡīḥ ḥikāyeti mi yoḡsa kizb ḥikāyeti mi söyleyin didüm. Yoḳ ḥikāyet gerçek rivāyetdi (22) diyü buyurdu. Ben daḡı tekrār du‘ā itdüm. İmerā‘ü‘l-Ḳays ki meşhurdur. Emīrū‘l-ḳelām idi ve ‘Arab içinde (23) şā‘ir-i benām idi. Evlenmezden evvel and içdi ki ‘ammucamuñ bir kıızı alup evlenürin illā aña alıyorurum. Lākin (24) evlenmezden evvel aña sekizden dördinden ve ikiden ne itdügin şordum. Ol daḡı bile didi ve eger (25) bilmez ise sā‘ir kıızlardan her ḳangımız ki bu su‘āle cevāb bilürse anı alırum. Pes imdi (26) uğradıḡı ve gezdüḡi yirlerde her kıza ki böylece su‘āl eydür buyurdu. Nā-gāḥ bir kıza rāst geldi. (27) Gene bu su‘āl eyledi ki yā sekiz nedür ve dört nedür iki nedür didi. Kıız eytdi. Sekiz kelb (28) memeleridür. ‘Arab aña eṭibbā‘ü‘l-ḳelbe dirler ve dört memeleridür. ‘Arab aña daḡı aḥlāḳu‘n-nāḳa (29) dir ve iki insān memeleridür. ‘Arab aña şedyeyn dir didi. Ümerā‘ü‘l-Ḳays kızuñ anasına yüz tutup (30) bu kızuñı baña virseñ olmaz mı didi. Ol daḡı kızuñ kendüsine ṭanişalum didi ve seni bir (31) kimseye vireyim mi didi. Kıız eytdi. Vir ammā şu şart ile ki anuñla gerdek olmadın benüm daḡı aña üç (32) su‘ālüm var idi. Cevāb virsün eger cevāb virebilmezse beni yine şalıvirsün didi. Ümerā‘ü‘l-Ḳays (33) daḡı n’ola didi ve bu şartı ḳabül itdi. Andan kızuñ babası daḡı kızuñ nikāhı içün yüz deve

¹²⁷Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık (Tîn 4).

[683a] (1) ve on cāriye ve üç at istedi. Ümerā'ü'l-Ḳays daḥı kabûl eyledi. Babası daḥı kıızı aña (2) virdi. Aralarında bu kâbin üzerine kavı [ü] karar olduğdan sonra Ümerā'ü'l-Ḳays gitdi kendü kabîle (3) sine dönüp varup bir kulu kanda bir ağır bahālu kaftān ve bir tulum yağ ve bir tulum bal oğlan ile (4) armağan gönderdi. Oğlan bunları alup yola girdi. Daḥı kızuñ kabîlesine varmadın (5) yolda bir āher kabîleye kındı. Kaftānı arkasına geydi ve yağ bal tulumlarının ağızların açdı. (6) Her birinden bir miqdār yidi ve bir miqdār kabîle ehline virdi ve kaftānı geyüp gezerken (7) ittifāk bir muğaylān ağacına tolanup etegini yırtı. Armağanlara bu 'ayblar irişdükdün sonra (8) tā ki kızuñ kabîlesine irişdi. İttifāk bir günde irişdü ki cümle kabîle halkınuñ ricālları yabāna (9) gitmişler idi. Kızuñ evini şorup buldı. Vardı getürdüğü hediyyeleri ma'yüb ile kıza teslim (10) eyledi. Alup her birine nazar şaldı. Ferāset ile bildi ki Ümerā'ü'l-Ḳays bunları bu 'aybları ile (11) göndermemişdür. Getüren oğlandan hıfzı yanında takşir vākı' olmuşdur ve diledi ki remz ile Ümerā'ü'l-Ḳays (12) ma'nen bunları añlara getüren oğlana yüz tutup hitāb idüp didi ki efendüne bizden (13) selām ilet ve aña di ki hediyyesini maqbûl ve illā vaktinde geldi. Anuñ içün ki babam ikiyi bir itmege gitdi (14) ve anam daḥı biri iki itmege gitdi ve kardāşlarum güneş gözetmege gitmişler idi ve āsumān yarılmış (15) ve kaplar aşğa geçmiş idi. Oğlan andan işitdiğini ezberledi. Tā ki Ümerā'ü'l-Ḳays yanına kızdan (16) işitdiğini söyledi. Ümerā'ü'l-Ḳays kuluına babam ikiyi bir itmege gitdi dimenüñ ma'nası bir kabîle (17) halkı kavminden iki 'adāvetlû kavmi birbiriyle barıştırmāğa gitdi dimekdür ve anam biri iki (18) itmege gitdi dimenüñ ma'nası bir 'avrete oğlan toğutmağa gitdi dimekdür ve karındaşlarum güneş (19) gözetmege gitdiler dimenüñ ma'nası tavarları otlağa otarmağa gitdiler dimekdür. Gözlerüñ güneş gurūba (20) varduğı gibi onları da eve döndereler dimekdür ve āsumān yarılmış didüğü gönderilen kaftānuñ (21) yırtılmasına kināyedür ki zîrā āsumān yiryüzini ihāta itmişdür. Nite-ki libāsında ādemi ihāta eydür. Pes (22) āsumānuñ yarılması kaftānuñ yırtılmasına kināyedür. İmdi toğrı söyle senüñle gönderdiğüm esbāba (23) n'eyledüñ? Oğlan ve kabîle aşğa geçmiş didi ki tulumlar şoğulmuş içlerinden bir miqdār nesne almış (24) dimekden kināyedür. Oğlan daḥı söylemege başladı. Yol ortasında bir kabîleye kındum. Baña sen kim (25) sin diyü şordılar. Ben daḥı senüñ içün 'ammi oğlın didüm. Sözüme inansunlar da baña daḥı (26) artucaḳ i'tibār eylesünler diyü kaftān geydüm. Nā-gāh muğaylān [diken] tokındı etegini yırtı (27) ve bal ve yağ tulumlarından daḥı anlara bir miqdār ihsān itdüm didüm didi. Andan

şoñra (28) Ümerā'ü'l-Ḳays ḳulına emr itdi. Var develer içinde yüz deve getir didi. Ol daḫı varup (29) getürdi. On cāriye ile üç atı ḥāzır itdi. Kendüsi atına süvār oldı. Ḳulı develeri (30) sürdi. Ḳızı almağa ḳabīleleri yolına toḡrı revān oldı. Yolda giderken ittifāḳ bir ḳuyı (31) başına irdiler. Isıcaklık vaḳti idi. Develeri ḳuyıdan şuvarmak istediler. Ḳul efendisine (32) siz ḳuyı aḡzına tırup şu çeküñüz. Ben develeri ḳolaylayın didi. Ümerā'ü'l-Ḳays ḳuyı aḡzına (33) vardı ki şu çeke ḳul āheste āheste ardından gelüp Ümerā'ü'l-Ḳays muḥkem itivirdi ve ḳuyu

[683b] (1) içine indi gitdi. Oḡlan develeri sürüp öñine ḳatdı. Ümerā'ü'l-Ḳays kendüsi olmak (2) üzerine ḳızuñ ḳabīlesine toḡrı revān oldı ki vara ḳızı kendüsi ala. Ḳabīleye irişdügi gibi (3) ḳıza ḥaber oldı. Erüñ seni almağa geldi. Kābīnūñ içün virdügi develeri getürdi didiler. (4) Ḳız gelen erüm midür degül midür ne bileyin? Hele çün bir kimsedür geldi. Anuñ içün bir deve boḡaz (5) layuñuz. Baḡursaḡından ve ḳuyruḡından bir ta'ām pişüresiz ḳonaḳlañuz didi. (6) Didüginini itdiler ve [ta'āmı] ḳuluñ öñine getürdiler yidi. Andan şoñra ḳız ana bir ḳadeḫ ile ekşimiş (7) süd getürdiler içdi. Aḫşām oldı. Ḳız aña deveyi boḡazlayup ḳanın [aḳıtup] içindeki dökükləri (8) yirde bıraktılar. Oḡlan yatdı uyudı. Şabāḫ olduḡı gibi ḳız bu 'alā'imden (9) Ümerā'ü'l-Ḳays olmaduḡın fehmi itdi. Öñine çağırup saña su'āllerüm var şorayum. Eger bilürseñ (10) senüñnin didi. Ḳul daḫı şor ne dırsen didi. Ḳız didükleri didi ki tudaḳlaruñ n'içün segirür bil (11) didi. Senüñ büseñi alsa gerekdür. Anuñ'çün segirür didi. Ḳız didi ki şaḡ yanuñ şol (12) yanuñ n'içün deprenür. Ḳul eytdi ki anuñ'çün deprenür ki seni ḳoçsam gerekdür didi. Ḳız didi ki (13) ya ayaklaruñ niye segürür didi. Ḳul anuñ'çün segürür ki uyluḳlaruña şarılsa gerekdür. (14) Ḳız müte'allıḳātına ḥitāb idüp didi ki Ḥudā ḥaḳḳı'çün bu kimesne ḳuldur. Benüm erüm degüldür didi. (15) Bunı pek zabt eyleyüñ didi. Hemān oḡlanı tutup bend eylediler. İttifāḳ bu yañada Ümerā'ü'l- (16) Ḳays düşdügi ḳuyı üzerinden bir bölük kimseler geçerken ḳuyıdan şu almağa aḡzına geldiler. (17) Ümerā'ü'l-Ḳays'ı içinde görüp taşrasına çekdiler. Taşra çıḳduḡdan şoñra dönüp ḳabīlesine (18) deve içinden yüz deve daḫı öründüledi. Teḳrār ḳızuñ ḳabīlesine revāne oldı. İştüdügi (19) gibi ḳıza bu kerre gerçekten erüñ geldi seni almağa. Ḳız hele şaḫīḫ er midür bilmez. Buña daḫı bir deve (20) boḡazlayup baḡırsaḡından bir ta'ām pişürüñ ḳonaḳlañ didi. Didügi gibi itdiler. Ümerā'ü'l-Ḳays (21) öñine iletükləri gibi bilüp bunuñ cigeri vardur eti niçe oldı diyüp elini şunmadı. (22) Ḳız bir ḳadeḫ ile buña da ekşimiş deve südi gönderdi. Anı döküp bu diyāra ne oldı (23) tāze yaḡlı süd bulunmaz mı didi. Aḫşām

olıcak kız döşegini deve boğazlanduğı (24) yirde mühmelât arasında bırağdı. Ümerā'ü'l-Ḳays gelüp gördi. Bu döşegi buradan (25) ƣaldırũ. Varuñ şol yüce yir üstinden nesim [ü] şimâle ƣarşu bir yire çadır ƣurup (26) anuñ içinde bırağũuz didi. Orada yatmadı. Didügi gibi itdiler. Ol gice vardı (27) orada yatdı. Yarındası şabâh olduğı gibi kız yanına vardı. Ƙız dağı su'âle başladı. (28) Didi ki senũñle ƣavlũmũz eyledür ki saña üç su'âl eyleyeyũm. Eger cevâbın virebilmezseñ saña kendũmi (29) teslim itmesem gerek. Hâliyâ cümle nesne tamâm oldu. Hemân ol üç su'âlin cevâbı ƣaldı. Ümerā'ü'l-Ḳays (30) su'âllerũñ nedür görelũm didi. Ƙız didi tudağlaruñ n'ičũn segürür didi. Ümerā'ü'l-Ḳays anuñ'čũn (31) segürür ki hemiñşe şarâb içerin ol şarâbuñ ģaşıyyeti budur ki bunda ruṭûbeti ziyâde eydür (32) ve yirinde segrimege icâb ider. Tudâk da ecza-yı bedendendür gâhî ol dağı segirür. Ƙız ya uyluğlaruñ (33) başları n'ičũn segürür didi. Ümerā'ü'l-Ḳays anuñ'čũn segirür ki ter ü nâzũk libâslar geyerin didi

[684a] (1) ve bu yumşak döşeklerde ve ģarîr döşeklerde otururın veyâ yaturın didi. Ƙız yanuñ (2) başları n'ičũn segürür didi. Ümerā'ü'l-Ḳays anuñ'čũn segirür ki muttaşıl 'Arabî berğ reftâr (3) atlara biner de şıçradurın. Bundan segirmek ģadıñ olur didi. Ƙız didi ki muğarrer ki bu benũm (4) erũmdür. Anı oradan ƣaldırup ondan dağı yüce yirde ve bād-ı hevâsı laṭîf u bî-ğũş (5) yirde çadır ƣurup ƣondurdılar. Ƙulunı ƣayd u bend ile õñine getürdiler ve kendũye (6) teslim itdiler. Siyâset eyledi ve 'Arab 'âdetince bir cemiiyyet 'azîm eylediler ve babası ve anası (7) vâfir yâr-ı ta'alluğâtı getürüp Ümerā'ü'l-Ḳays'a teslim idüp gitdiler. Ƙuyıya düşüp vişâl-i (8) yârdan me'yũs u mehcür olmuş iken âģir anuñla me'nũs u mesrür oldu diyũ ģikâyet (9) eyledũm. 'Amr bin Hübeyre benden bu ģikâyeti diñleyecek el-ğaç eyũ ģikâyet diyüp şafâ eyledi. (10) **Ĥikâyet:** Cevâmi'ü'l-Ĥikâyât kitâbını lisân-ı Pârsî ile cem' iden Muğammed 'Avfî (11) rağmetu'llâhî 'aleyh eydür. Ƙays-ı 'âşığũñ ağbârınuñ 'uşşâğ-ı cihân içinde mecnũnu'l-cefâ (12) dimekle ma'rũfdur ve meşhũr-ı muğtelif rivâyetler üzerine işitdũm. Her biri anuñ ağvâlini bir dürlũ (13) rivâyet eydür. Ammâ i'timâd idecek rivâyet budur ki anuñ atası Başra şehrinũñ sâkinlerinden bir kimesne (14) idi. İttifâğ günlerde bir gün oğlı Ƙays Ka'b bin Ĥuzâ'a ƣabileesine vardı. Ƙabilede er âdem (15) eşğâşdan ģiç kimse yoğ idi. Ricâlden ģâlî idi. Varup Ĥabâb adlu bir kimesnenũñ (16) ģaymesi õñinde tũrdı. İçmege şũ istedi. Ĥabâb'ũñ Lebnâ adlu ulu ƣızı var idi. Aña bir ƣadeğ (17) ile şũ ƣıçarup eline şunuverdĩ. Ƙays Lebnâ'nuñ yüzine bağdı. Gördi bir cemâldür ki (18)

‘ālemde bî-miṣāldür. Qadd ü istikāmetde serv-i bālāya beñzer ḥaddi leṭāfetde vird-i ḥamrāya beñzer. Gözleri (19) bir nergis-i pür-ḥābdur ki ‘aşk fitnelerin uyandırur. Ağzı bir pîšte-i ḥāmūşdur ki nefesi birle (20) mürdeler iḥyā itmege ṭurur. Qays nesebinüñ yüzine baqdı. Ya‘nî ki gözi gözine ṭuş geldi. (21) Evvel nazarda tîr-i ğamzesiyle Qays’uñ gönlini mecrūḥ eyledi. Kızıuñ naqşını temāşā itmeden ḥayrān olup (22) durdı ğırde qaldı. Kız anuñ deryā-yı ḥayrete ṭalduğını gördi. Kendü de aña iltifāt itdi. (23) Rāh-ı bî-pāyān-ı ‘aşka qadem başdı. Derūnından rūḥānî bir ta‘alluḫ āteşi peydā oldı. Zārūrî (24) ḥāl-i derūnına lisānı tercemāñlık eylemege başladı. Çünki daḥı bunı anladı. Daḥı Qays’a ḥiṭāb (25) idüp bu gice bunda miḥmānumuz olsañ olmaz mı didi. Nefes-i cān-perveri ile ol mürde dil-i nā-tüvān (26) tāze-i cān virüp ḥayāt bağışladı. N’ola didi. Kız aña yir gösterdi. Qays daḥı inüp qondı. (27) Bir sâ‘atden soñra kızuñ babası anda konuḫ göricek. Nite-ki ‘Arab’uñ ‘ādetince şād u ḥürrem (28) olup Qays’a ta‘zîm u tekrîm eyledi. Konuḫluḫ bâbında hiç daḫıka fevt eylemedi. Tamām yidürdi ve içürdi. (29) Yarındası Qays evine döndi. Ammā Lebnā’nuñ ḥayālî ile ḥāne-i dil u cānı ṭolmış idi. Bir ānda andan (30) ḥālî degül idi. Bu efkār ile dil-figār oldı. Dest-i rüzgār anuñ aḥvālî ‘ızārını nāḥun-ı ‘aşk (31) ile ḥırāşide eyledi. Pāk-zihñ u laṭîfî’l-ṭab‘ civān idi. Sevdā-yı ‘aşk ile eş‘ār-ı (32) ābdār dimege başlayup gül-zārı ḥayāl-i yārda hezār gibi niçe nevālara āġāz itdi. Bir gün (33) gene Ka‘b qabîlesini eṭrāfını ṭolaşup eş‘ār-ı dil-nüvāz okıyup kūy-ı yārı ṭolanurdi.

[684b] (1) Fursat bulup Lebnā’ya bulışdı. Ol buña bu aña bir sâ‘at ğam-ı firāqdan ve derd-i iştiyāqdan (2) şikāyet idüp ve sūz-ı derūnlarından söz açdılar. Ba‘de ol evine döndi. Qays daḥı qabîle (3) sine döndi. Günden düne Qays’uñ derūnından zebāneler çekilmege başladı. Gördi bu firāqa ṭāqat (4) getüremez. Nā-çār kendü atası yanına varup ḥoḫqa-i dehānını açdı. Ey baba dermānde oldum. (5) Elümi ṭut yüzüm üzerine düşdüm. Feryāduma iriş. Lebnā’nuñ zülfi gönüm divānesinüñ boynına (6) zincir urdı. Dest-i himmetüñle çıkarmağa ‘ināyet it ve anuñ ‘aşkı ḥāne-i nihādumdan şabrum metā‘ını (7) ğāret itdi. Eger mümkün ise beni anlaruñ ğavğaları elinden al diyü öninde ağladı. Babası daḥı (8) oğul bu itdügüñ fāsîd endişedür. Bunı gönlüñden çıkar. Yād āşinā yirin ṭutmaz. Eger evlenmek (9) murād iderseñ aqrabāmuz içinde niçe ra‘nā kızlar vardur. Gel birin alalum tā mālumuz ve emlākımız kendü ḥāne- (10) dānımızdan çıkmaya ve nesebümüz ğayrı nesebe qarışmaya didi. Ḥāşılı Lebnā’yı kendüye alıvırmege rāzî (11) olmadı. Qays babasından nevmîd olıcaḫ anasınüñ yanına geldi. Ey ana sen cānumdan (12) mihr-

bānsın ve havādiş rüzgārdan derdüme dermansın. Hāliyā şu aşl derde düşdüm (13) derdüme dermān ol didi. Atasına dağı tazarru[‘] itdi. Niçe kim babasına tazarru itdi ise (14) yalvardı. Anası dağı babası cevābını virdi. Bunlardan kaç[‘] -ı ümīd olıcağ kılğdı. Emīrū[’]l- (15) Mü[’]minin yanına geldi. Bu sebebdan ki Hāzret-i İmām Hüseyn ile Qays zebūr-ı rızā[‘] an qarındaşlar (16) idiler ki Qays’uñ anası Hāzret-i İmām Hüseyn’i ile bile emzirmiş idi. Hāzret-i Hüseyn anı (17) göricek ahvālını şordı. Qışsa-ı pūr-ğuşsa-i ‘aşkından anlara ağlayup babası ve anası bu huşuşda (18) müsā[‘]ade itmedükleri sebebinden kendülerinüñ dāmen-i şefā[‘] atlerine düşdigüñi i’lām eyledi. Anlara dağı (19) göñlüñi hoş tut fesāret çekme. Bu huşuşı inşa’llāh te‘ālā ben göririn diyü buyurdılar. (20) Pes bir gün bi’z-zāt kendü nefis-i nefisler ile kılğup Qa[‘]b bin Huzā[‘] anuñ kabilesine vardılar. (21) Cümle kabīle halkı ricāl u nisāyı şağır u kebīri istikbāl idüp öninde yuvandılar (22) ve ey dürr-i şemīn-i deryā-yı nübüvvet ne düşdü ki qādem rencīde buyurup nefse vücūd-ı şerefiñüz ile (23) gelmeklik oldı ve eger bir hıdmet üzere oldı ise n’içün işāret buyurmaduñuz. Yüzümüz üzerine (24) anda varup hıdmetüñüze şitāb ideydük didiler. Emīrū[’]l-Mü[’]minin Hüseyn rađiyā’llāhu ‘anh bu geldüğüm (25) maşlahat bunı icāb itdi ki ben kendüm gelem. Ya[‘]nī diledüm ki Lebnā Qays’uñ çifti eyleyem. Eger rāzī (26) olursañuz ve icāzet virürseñüz bu ikiyi birbiriyle bir idelüm. Birbirlerinin cemāl-i vişāliyle şād (27) olsunlar diyü buyurdi. Lebnā’nuñ babası hānedān-ı nübüvvet yolına fedā olsun. Her ne hüküm (28) iderseñ aña boyun virürin. Her ne dā[’]ire çizerseñ andan çıkmazın. Ammā bu bābda lāzumdur ki (29) Qays’uñ babası dağı rāzī kılasız. Zīrā cā[’]izdür ki ol bizüm kızımızı almayup redd eyleye. (30) Ben bundan ‘ar-ı lāhık ola. Bāķī fermān sizüñ didi. Hāzret-i Hüseyn döndi. Qays’uñ babası (31) evine geldi. Emīrū[’]l-Mü[’]minin Hüseyn göricek şem[‘] gören pervāne ve başına şems tulū[‘] itmiş zerre gibi (32) öninde mużtarib oldı. Ey çerāğ-ı dudmān-ı mürüvvet ne düşdi ki bu göñlüñ zulmet hānesinüñ (33) virānesin cemālüñ nūrı ile nūrānī ve ma[‘]mūr eyledüñ didi. Hāzret-i Hüseyn anuñ içün geldüm ki rızā

[685a] (1) viresin. Lebnā’yı oğluñ Qays’a alıvireyüz. Sen de bizüm ile istemege bile varasın tā ki senüñ rızān var (2) duğın bileler diyü buyurdi. Ol dağı her ne kim buyurur başum yüzüm üstine. Eger başum dağı isterseñ (3) fermān senüñdür didi. Hāzret-i Hüseyn’uñ önine düşdi. Tekrār Qa[‘]b kabilesine vardılar. (4) Lebnā’yı Qays’a istediler. Babası virdi. Orada nikāh itdiler. Kābīnini virdiler. Qızı aldılar (5) Qays’uñ babası evine göturdiler. İki ‘aşk-ı zār ve ma[‘]şūk-ı bī-qarār bir araya geldiler qarār itdiler. (6) Niçe

müddet Qays ile Lebnā zevk ü şafā ile birbirlerine mihr ü māh ile dirlik eylediler. Aña degin ki (7) giderek Qays'ın babası ve anası gelinlerin sevmediler. Anların gelinleri olduğın istemediler. Meger evlenmedin (8) Qays vālidesine ziyāde hıdmet ider idi. İttifāk Lebnā'yı alduktan sonra eşğālinden vālidesine (9) evvelki gibi hıdmete takşır ider oldu. Bundan vālidesi incindi. Lebnā'ya gayrı bahāne (10) bulamadı. İttifāk bir gün Qays haste oldu. Marazı dağı maraz-ı hā'il idi. Eger-çi ölmedi ammā (11) ölüm mertebesine vardı. Şihhat buldığı vālidesi ey oğul ben senden korkdum ve babañ (12) dağı gāyet pır oldu. Eger ecel irüp nā-gāh atañ veyā sen vefāt idesin. Oğluñ (13) kızuñ yok mülk ü mālunuza gayrılar ellerine düşe. Bu 'avret ise oğlan eylemez gel bunı boşa. (14) Bir oğlı kıızı olur. 'Avret alalum. Oğluñ kızuñ olsun. Babanuñ bunca māl u menālī evlāduña (15) kalsun didi. Nice bunun emşālī gibi Qays'ı Lebnā'dan ayrılmak için efsāneler eyledi. Qays'un (16) kulağına girmede. Cānum bedenümden olduğça Lebnā'dan ayrılısam olmaz didi. Āhır anası pederine (17) dağı bu ma' nāyı telkīn itmege dağı başladı didi. Dağı bir gün kavmini 'aşā'irini bir yire cem' (18) olup anlar huzūrında ey atanuñ cānı ben çok sāl geçürmiş bir pırüm. Bu günlük (19) yarınlık 'ömrüm vardır. Dünyā kimseye pāy-dār olmaz. Mebādā ben dağı vefāt idem sende mālum (20) zāyī' olup ecnebīler eline düşe. Zīrā evlāduñ yok. Anlara kıala. Bu 'avretuñ ise (21) oğlı kıızı olmıyorur. Gel bunı boşa bir gayrı 'avret al. Oğlancuqlaruñ olsun ben de mütesellī (22) olayın didi. Qays dağı bu didüğünüz baña cāndan ayrıl dimekdür. Benüm yanumda cāndan ayrılmak (23) Lebnā'dan ayrılmaktan āsāndur. Eger bu cümle mālunuz zāyī' olmak korkısı ise ey baba bu korku sehldür. (24) Gel imdi vālidemden gayrı bir 'avret dağı al ondan dağı birkaç evlāduñ olsun. Hiç mālūñ (25) olmasun. Beni kovuñ. Lebnā'nuñ kabīlesine gideyin. Lebnā ile varayın bākī 'ömrümi anda geçüreyin. (26) Anası böyle didüğine be-gāyet incindi. 'Arab'ın eyyām-ı cehāletde itdükleri 'ādetçe Lebnā'yı boşamayınca (27) ben hiç bir sakf altında gölgede oturmayayın. Issı güneşde oturayın. Bu tarīk ile (28) olayın gideyin diyü and içdi ve hemān kıalkup vardı güneş kıarşısında oturduk. (29) Qays dağı üzerine ridāsını kıutup sāyebān itdi. Bu tarīk ile her gün gelür. Gün inince (30) atasınuñ üzerine varasın. Perde ider. Gün gürubından sonra evine gelür. Lebnā öñinde göz (31) yaşı döker ağılar idi. Ne aşıl yaş belki gözleri mecrāsından ruhsārı üzerine hūn-ı ciger (32) akıdurdı. Bir rivāyetde bir yıl bir rivāyetde kırk gün kırk gice atası ol şahrāda kıaldı. (33) Bu tarīk ile 'ākıbet kabīle halkı bir yire cem' iyyet idüp gelüp Qays'a bu itdüğün nedür senüñ?

[685b] (1) Bir ‘avret ucından atañdan mı çıkarsın? ‘Avret bulunur ammā ata bulunmaz diyü uğurun (2) üzerine yürüyüp Lebnā öñinde göz yaşı döküp ağlardı. Lebnā’yi aña boşatdılar. Qays’dan (3) kendüsinden rivāyet olunur ki atam ile anam baña Lebnā’dan ötüri tamām on yıl hısm oldılar. (4) Her gün yanlarına varup icāzet isterüm. Beni yanlarına varmağa keremüñe kıomazlar idi. Döner giderdüm. (5) Tā böyle mużtar olmayınca boşamadum. Bu kerre boşaduğdan şoñra hemān ağzına mühr urdı. (6) Cihān sözinden hāmūş oldu ve dimağından murğ-ı ‘aql uçdı. Hemān şöyle şāmit u sākıt (7) oturdı ve bī-mecāl tıururđı ve aña cünün müstevlī oldu. Gice gündüz ağlar hīç gözinüñ (8) yaşı diñmez idi. Böyle çün Lebnā’nuñ haberi Ka‘b bin Huzā‘a kabīlesine irişdi. Babasına anasına (9) bu haber vuşul buldı. Mute‘allikātı ile miħaffe ve develer gönderdi ki gelüp kızını Qays’uñ evinden (10) esbāb u tecemmülātı ile göçürelor kendü evlerine götürelor. Anlar dağı gelüp Lebnā’yı aldılar ve tır (11) mayup esbābını ve etfālını yüklediler idi. Qays hayrān hayrān buña baķar idi. Bu cem‘iyyet (12) nedür ve bu develeri neye yükledürler diyü şordı. Cevāb virdiler. Lebnā’ya su’āl ile diyü cevāb (13) virdiler. Diledi ki Lebnā’nuñ yanına gire. Cem‘iyyetüñ aşlı nedür ve bu develeri yükledürler diyü su’āl eyleye (14) alup gitmege gelen kimesneler kıomadılar. İçlerinde ba‘zı ‘avretler dağı var idi ki babası ve anası ile göndermiş (15) idi. Anlar dağı üzerine yürüdiler. Qays ne nā-dān aħmak kimesne imişsin. Dağı ne olduğın bilmez misin? (16) Lebnā’yı babasına ve anasına kabīlelerine getüriyorurlar. Bī-çāre nā-gāh bu haberi işidicek hemān bī- (17) ihtiyār yıkılıp bī-hüş oldu yatdı kıaldı. Kıalkıcaķ bī-ihtiyār ağladı. Bu ma‘nāda iki (18) ‘Arabī beytler serd eyledi. **Beyt:**

[Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün]

Saña çün ‘aşık oldum ey yüzi mäh

Baña vaşluñ müyesser itdi Allāh

Qorķar idüm firāķa düşmekden

Uğradum qorķduğuma ben ey mäh

Çün develeri yükletdiler miħaffeye (20) kıoyup Lebnā’yı alup girdiler. Qays hayrān hayrān ardınca baķar idi. Gözinden ğāyb olduğı gibi (21) yüzi üstine düşüp develerinüñ

izini öpmeye başladı. Hemân orada oturup kaldı. Muttaşıl (22) Lebnâ'nuñ bindügi devenüñ izine yüzün gözin sürüp yuvalanur idi. Kendüyi topraklara pây-mâl (23) eyledi. Âhîr kavm [ü] kabîlesi gelüp aña melâmet itdiler. Bu itdügüñ nedür ki yüzüñ şuyunu yirlere döker ki (24) ve kıırı topraklar öpersin didiler. Anlara iki ‘Arabî beytler ile cevâbın virdi ki ma‘ nâsı bu idi. **Beyt:**

[Fe‘ ilâtün/ Mefâ‘ ilün/ Fe‘ ilün]

Şimdi kim ey rakîb görürsin

Yüz urup yire yir yüzün öperin

Beni toprak öper mi şanursın

Belki toprakda yâr izin öperin

Ḳays’uñ rāh-ı ‘aşḳda başına gelen vāḳı‘alar çoḳdur ve derd-i ‘aşḳ ile didügi (27) āb-dār-ı eş‘ āra kifāyet yoḳdur. Anuñ ḳışsa-i ḡuşşasına bu mecmū‘a müteḥammil degüldür. Anuñ sitem-i firāḳı renc-i iştıyāk (28) ile taḥvîf-i ruḳabā ile ta‘n-ı ta‘inān ile olurum. Lev-m-i lā‘imān ile çekdügi belālaruñ nite-ki ba‘zı (29) Leylî vü Mecnūn ḳışşası diyü nazm itdükleri dīvānlarda mezkûrdur. Bu kerre babası Lebnâ’yı eve iletdükden şoñra (30) bir āḥer eve virdi. Ḳays ṭurmaz anuñ yādına kâh eş‘ār-ı āb-dār dirdi. İller ezberleyüp okurlar idi (31) ve kâh tîr ile niçe ma‘ḳûl kelimât ider idi. Ḥalk arasına mesel-i sâ‘ir olur idi. Lebnâ’nuñ eri Mu‘āviye (32) gelüp Ḳays’dan şikāyet eyledi ki benüm ḥaremümi dilinden ḳomaz. Beni ḥāş u ‘āma u rüsvāy itdi. Anuñ libāsını (33) benüm ḥaremümden kesivirüñ ki bed-nāmlıḳdan ḥalāş olam didi. Mu‘āviye emr itdi ki Mervān bin Ḥakem bir mişāl

[686a] (1) yazdılar. Ḳays Lebnâ’yı men‘ eyleye. Mişāl Mervāne irdügi gibi Ḳays getürdi şöyle ki min ba‘d Lebnâ’yı (2) yā nazm ile yā neşr ile lisānuña alasin. Şemşîrden ḡayrı ile cevāb virmezsin didi. Ḳays andan bu sözi (3) işidicek. Ol ḳadar ağladı ki aña düşmānları bile acıdı. Andan şoñra bi‘l-küllîye ferāmûş itdi. Miḥnet (4) ü zahmeti kemālin buldı ve nihāyetine irişdi. Adına Ḳays dimez oldılar. Mecnūn dir oldılar. Bu ad ile ḳıssa-ı (5) ‘aşḳı dāstān-ı cihān oldı. Bundan şoñra ḳışsa-ı pür-ḡuşşası bunda nihāyet buldı ki Ebū’l-Ḳays (6) dirler Ḳays’uñ rızā‘dan bir ḳarındaşı var idi. Ḥālîyā Ḳays böyle pür-melāl göricek ḳalkdı. Emîrū’l-Mü‘minîn (7) Ḥüseyn ve Emîrū’l-

Mü'minîn Ḥasan ve Ca'fer-i Tayyar raḍiya'llāhu 'anhum yanlarına geldi. Bilür misiz her biriñüzüñ (8) yolına ḥıdmet kemerin cān miyānına muḥkem itmişindür. Benüm ḥālīyā bir ḥācetüm düşdi ki aña ḥuşul (9) u vuşul olmaz. İllā sizlerüñ 'ālī himmetüñüz esbābına iltimās ile olur. İmdi ḥuzūruñuza geldüm ki (10) ol murāda irişem didi. Anlar da murāduñ nedür diyü şormadın hemān ne dirsın söyle idelüm diyü buyurdılar. (11) Anları ḳaldurup Lebnā'nuñ zevcinüñ öñine getürdi. Ol daḥı bu uluları göricek şerā'it-i ta'zīm [ü] tekrīmlerin (12) taḳdīm idüp anlaruñ muḳaddemlerini 'azīm tutdı. Ne mühim oldu ki buraya ḳadem-i rencide ḳalduñuz didi. Anlar daḥı (13) senüñ yanuñda İbnü'l-Ḳays'uñ bir murādı var imiş. Anuñ ḥuşūline bizi şefi' getürdi. Murādı ne itdüğini bilmez (14) didiler. Ol daḥı cānum ḥāk-i pāyüñüze fedādur. Her ne ki buyursañuz yoluñuza mebzūldur didi. İbnü'l-Ḳays'a söylendi. (15) Revā itmege 'ahd itdi didiler. İbnü'l-Ḳays murādum oldur ki Lebnā'ya ṭalāḳ viresin iki miskīni bend-i hicrāndan (16) ıtlāḳ eyleyesin didi. Er daḥı siz de şāhid oluñ ki anı üç ṭalāḳ boşadum. Anuñ cemāl-i naḳdınuñ (17) sizüñ turāb-ı ḳadimüñüze nişār itdüm. Anlar bunlardan ḥacālet gelüp bizi yanuña bundan içün getürdigüñ bilmez idi ki (18) yoḥsa gelmezdük dir. Ānd içdiler. Emirü'l-Mü'minîn Ḥasan raḍiya'llāhu anh aña mukābelede kırk biñ aḳçe in'ām itdi. Andan (19) Lebnā'yı babası evine getürdiler ve babasından yine Ḳays'a minnet u recā itdiler. Ol iki 'āşık-ı mehcūr (20) kemā-kān bir araya gelüp vaşlı ile zaḥmetleri rāḥata mübeddel oldu. Bu ḥikāyetden bütün dermānuñ mürüvvet (21) lerinden evlād u ensābınuñ kerem-i kāmillerine delāletden ḡayrı bu beşārete işāret vardır ki cümle umūr vaḳtine merhūn imiş. (22) Her murāduñ vaḳti gelicek edna-yı sa'y ile ve cüz'î gelür imiş. Maḳāşid-ı meṭālibüñ is'āfında her ne (23) te'azzür ü ta'assüf görünürse andan nevmid olmayup gevher-i maḳşūduñ eger seng-i ḥāre ḳarışmış (24) o ejder ḥūn-ḥāre gitmiş mi geldük de aña dest-res müyesser imiş. Nite-kim 'uḳalā-yı cihān dimişlerdür.

Beyt:

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Yüz çevirse bir zamān senden eger yār-ı murād

Tā ebedāndan naşibüñ şanma kim ḥırmān olur

Kesme ümidüñ gözet vaḳtini kim vaḳti ile

Her nice düşvār ise işler döner āsān olur

Cevāmī‘ ü'l-Hikāyāt Kitābının (27) Dördüncü Kısmında On İkinci Bāb ki Şol Cemā‘ at Zikrindedür ki Varṭa-i Helāka (28) Düşmişken ‘Ākıbet Ḥalāş Olmuşlardır. ‘Uḳalā-yı ‘ālem ve ḥükemā-yı benī ādeme pūşide (29) degüldür. Ādemī-zāduñ cānı āferīde-kār-ı ‘ālemüñ ḳabza-ı ḳudretinde murg-ı rūḥ beden ḳafesinde anuñ fermāniyle (30) maḥbūsdur. Anuñ taḳdīri ile mādām ki bu ḳafes ḳapısı açılmaya murg-ı revān hevā-yı ḳudse ṭayerān (31) idemez ve eger cümle ‘ālem ḥalkı cem‘ olalar. Anuñ fermānı olmayıcaḳ bir ḳıl başını eḡemezler. Ḥaḳḳ emri (32) olmayınca kimesne ecel çengāline düşmez. Ecel va‘desi irmeyince kimse ḳabr çāhına girmez. (33) Pes bābda iltizām olınan üzere şol kimselerüñ ḥikāyetlerine müştēmildür ki ḳatlı telef

[686b] (1) varṭalarına düşmişken taḳdīr-i Ḥaḳḳ anlarıñ ḥayātlarına ta‘alluḳ itmekle ecelleri muḳarrer olmamaḡın (2) ölmemişler her biri bir sebep ile ol varṭalardan ḥalāş olmuşlar. **Ḥikāyet:** Getürmüşlerdür ki (3) Nu‘mān bin Münzir ki ‘Arab pādīşāhlarındandır ki bir gün şikāra binmişdi. Anuñ bir atı var idi ki (4) şıçramaḳda şā‘iḳadan tīz ve segirtmekde şarşardan sebük-ḥīz idi. Anuñ adını Maḥmūd ḳomışdı. İttifāḳ (5) ol gün bir ata binmiş idi. Anuñla bir yabān eşegi ḳovup giderdi. ‘Askerinden cūdā daḡı düşdi. (6) Geç vaḳt oldu. Bādiye ortasında bir ḳaraltıya gözi ṭoḳandı. Andan yaña gitdi. Vardı görüp (7) ḳabīleden bir eski ‘Arab evidür. Anuñ issi Ṭayy ḳabīlesinden Ḥanzāla adlı bir kimse idi. Çaḡırup (8) ḥiç şunda bir diñlenecek yir var mıdur didi. Ḥanzāla ilerü gelüp cānum miḥmāna fedā olsun (9) inüñ didi. Nu‘man da indi. Ḥanzāla anı ḳondurdu atını aldı baḡladı. Bir pāre şamanı var imiş. (10) Öñine dökdi ve ‘ālemde māl u mülk cinsinden hemān bir dişi ḳoyunu var idi. Anuñ südi ile geçinürler (11) idi. Ḥanzāla ‘avretine bu ḳonuk ulu kimesneye beñzer. Bütün ziyāfetinde niçe itseyüz didi. ‘Avreti (12) nice itsek gerek ḳoyunu boḡazlayın daḡı bir muzāyaḳa zamānında gerek ola diyü ben bir pāre un şaḳladum (13) idi. Anuñla ta‘ām pişürelüm didi. Ḥanzāla evvel ḳoyunu şaḡdı südüni mā-ḥazar bir ḳadeḥ ile öñine (14) gönderdi. Andan ḳoyunu boḡazladı yüzdi. Eti bile ol un pāresinden ‘avret bir ta‘ām pişürdi. (15) Hezār utanmaḡ ile gice olıcaḳ Nu‘mān’uñ öñine getürdiler. Ol gice Nu‘mān’a şāyeste ḥıdmetler itdiler. Pādīşāh (16) anlardan utandı. Evlerinde yatdı. Şabāḥ olıcaḳ cāmelerin geydi. Atına süvār olıcaḳ Ḥanzāla’ya kendüsini (17) bildürdi. Ey Ḥanzāla bil ki ben ‘Arab pādīşāhı Nu‘mān’ın. Gerekdür baña gelesin. Saña daḡı iḥsān (18) idem diyüp

kodı gitdi. Maḳḳar-ı salṭanatında varıcaḳ dā'imā ḫāṭırı buña baḒlu idi ki Ḥanzala (19) kendüsine gele. Hiçbir zamānda daḒı gön̄linden çıkarmazdı. 'Acabā ne vaḒt gele aña iḥsān idem. Ḥaḳḳ-ı (20) ḫıdmetin edā eyleyem. İḒvāya düşmişdi. İttifāḳ bir yıl bādiye içinde muḫkem ḳaḫt oldı. Niçe kimesneler (21) ḳaḫt ucından bādiye için terk itdiler. Ḥanzala daḒı ḳaşd itdi ki bir yañaya toḒrı gide. 'Avreti (22) senüñ pādişāḫ ile daḒı āşināluḒuñ var. Eger anuñ ḫıdmetine varsañ elbetde saña in'am ider. Ḥuṣuṣen (23) gitdüḒi vaḒt baña gelesin diyü iṣmarladı didi. Ḥanzala 'avretinüñ telkini ile Nu'mān ḫıdmetine revāne (24) oldı ve meṣḫürdur ki bu Nu'mān bin Münzir'üñ yılda bir günü var idi ve aña rüz-ı bü's ya'nī ḳatı gün (25) dirler idi. Anuñ'çün ki anuñ iki sevgüli muṣāḫibleri var idi. İkişi de ol gün ölmüşler idi. (26) Ol gün kendüye ṣūm añlamışdı ve ṣaḫrāda Ġazneyn dirler idi. Bir yir ta'yin itmişdi. Her yıl (27) ol gün geldükde cümle ḫayl ü ḫaṣemi ile ṣaḫrāda bu Ġazneyn didükleri yire çıkar. Dört yaña (28) baḳar çıkar. Kime gözi toḒana bī-emān öldürürdi. Aṣlā buña dilek itmege ve Ḓayrı ṭarīḳ ile (29) bir nesne māni' olmazdı. Bunı ḫaylī zamān idi. 'Ādet-i müstemirre idinmişdi. Bu ṭarīḳ ile (30) niçe nā-ḫaḳḳ ḳan dökmişdi. İttifāḳ Ḥanzala gelüp anuñ ḫıdmetine (31) irdüḒi rüz-ı bü's idi. Nu'mān cümle ḫayl ü ḫaṣemi ile ṣaḫrāya çıkup Ġazneyn öñinde durur idi (32) ve dört yaña baḳup ādem öldürmege gözedür idi. Nā-gāḫ ırāḒdan gördi bir piyāde geliyorur ki (33) naḒar ṣaldı. Gördi Ḥanzala kendüsüdür. Ziyāde incindi. Öñine geldüḒi gibi sen ṣol Ṭayy

[687a] (1) ḳabīlesinden olan er degül misin ki bir vaḒtde saña ḳonuk oldum idi didi. Ol da belī olın (2) didi. Nu'mān n'içün öñdin gelmedin. Bugün geldüñ ki benüm bü'süm günidür. Bugün burada her gör (3) düḒümi elbette öldürin didi. Ḥanzala pādişāḫ saḒ olsun. Ben bunı bilmezdüm ve rüz-ı bü'süñüzi (4) iṣitmemiş idüm didi. Nu'mān and içüp eger bugün naḒarum oḒlum ḳābūsa düşerse ki (5) ciger-kūṣemdür. Öldürmezsem olmaz. Evvel baña neye geldüñ söyle. Ḥācetüñ revā ideyin. Ben de andan ṣoñra (6) seni de elbette öldürmeyince ḳomazın didi. Ḥanzala pādişāḫ saḒ olsun beni öldürdükden (7) ṣoñra tūtalum ki götüri mülk ü ḫazāyini baña virmişsin. Andan baña ne fā'ide didi. Nu'mān hiç (8) çāre yoḒdur. Seni öldürmeyince olmazın didi. Ḥanzala üzerüñde ḫaḳḳ-ı ni'metüm vardur. Çün (9) öldürürsün bārī baña emān vir. Varayın ehl [ü] 'ıyālūme vedā' ideyin. Esbāb-ı ma'āṣların göreyin. (10) Gene gelecek yılda burada bugün de geleyeyin. Ol gün öldürüm didi. Nu'mān imdi buña bir (11) kefil virmek gereksin ki eger gelecek yıl bu günde gelmezseñ yirüñe anı öldürem didi. Ḥanzala (12) maḫall-i

hātarda mütehayyir olup dört yaña denerdi. ‘Acabā bu luṭfı baña ḳanḳı kerīm ide ki eṭrāfdā (13) olanlardan istimdād ider idi ve ḥalkı gözi ile şırıdurdı. İttifāḳ gözi benī Şeybān ḳabīlesinden (14) Şerīk bin ‘Amr’a düşdi ki Nu‘mān bin Münzīr’ün akrabāsındandır. Yanında ṭurur idi. Aña yalvar (15) dı ki bunun üzerine kendüye keḳīl ola. Ol daḥı ey bīrāder ölüm ile oyun olmaz. Bunı kim (16) ihtiyār ider didi. Bī-ḳāre mütehayyir olup ṭururken benī Kelb ḳabīlesinden Fu‘ād bin Ecdā‘ (17) adlu bir kerīm ilerü geldi. Nu‘mān du‘ā itdi. Eger Ḥanzala’yı gelecek yıl size teslim itmezsem benüm (18) üzerüme her ne fermānuñuz olursa aña rāzīyın didi. Nu‘mān bin Münzīr daḥı Ḥanzala’ya beş yüz deve (19) bağışladı. Alup evine revān oldu. Çün gelecek yıl oldu. Yevm-i bü’sden birgün oldu. Nu‘mān (20) Fu‘ad’a yarın seni helāk olanlar zümresinden idem gibi ḥāzır ol didi. İrtesi şubḥ-ı şādıḳdan (21) gene ‘ādet-i seyyi’esi üzere ḥayl ü ḥaṣemi ile binüp şahrāda Ġazneyn didükleri yirde orada ṭurdu. (22) Emri ile Fu‘ad’ı çıkarmışlar idi ki siyāset itmekle emr itdi. Yanında olan vezīrlar bu isti‘cāl (23) maḥalli degüldür. Gün batınca şabr idün görelüm. Ol vaḳte Ḥanzala gelmez ise emrünüḡ yirine vara didiler. (24) Aşlda Nu‘mān Ḥanzala sağ ḳalsun. Fu‘ad’ı öldüreyin dimek idi. Vüzerāsından (25) bu sözi işidicek ma‘ḳūl söze muḥālefet itmedi. Fu‘ad’uñ ḳatlini te’ḥīre ḳodı (26) didükleri vaḳte dek ḳatlandı. Gün daḥı ṭolınmaḡa yakın olduḡı gibi buyurdu. Fu‘ad’ı (27) ‘üryān idüp öninde siyāset meydānına getürdiler. Cellād tıḡı ile başı ucına geldi (28) ṭurdu ki gün ṭolınduḡı gibi boynın ura. Nā-gāḥ gördiler ırāḳdan bir süvār peydā oldu. (29) Yortup kendülerine ṭoḡrı gelürdi. Nu‘mān bildi gelen Ḥanzala’dur. Niyyeti rāst geldüğinden (30) bī-ḥuzūr oldu. Bu er ne naḥs-tālī‘ u şüm baḥtdur didi. Öñine geldüḡı gibi ey ahmaḳ (31) bu itdüğün tedārike mevt çengālden ḥalāş olmış iken geldün gene kendünı aña urmaḡı istersin (32) didi. Ḥanzala beni bunda getüren ‘ahde vefādur. Nu‘mān ‘ahde vefāya sebep nedür? Senün bu ḥaḳḳı (33) gözledüğün nedendür didi. Ḥanzala dīnüm emr ider didi. Nu‘mān senün dīnün ne dīndür didi.

[687b] (1) Meger kendüsi puta ṭapar idi. Ḥanzala benüm Neşārī dīnidür. ‘İsā peygamber anuñla ba‘ş olınmışdur (2) didi. Meger Ḥanzala dīn-i ‘İsā ‘ulemāsından idi. Aña İncil’den bir miḳdār okuyup ma‘nāsını tefsīr (3) itdi. Daḥı ‘İsā dīnün ki ol zamānda ḥaḳḳı idi. Henüz dīn-i İslām-ı Muḥammedī zuhūra gelmemişdür. (4) Ba‘zı meḥāsin ü feḡāyılinden aña söyledi. Va‘ḡ u naṣīḥat eyledi. Nu‘mān muḥkem anı dinledi. Hidāyet-i (5) Ḥaḳḳ telkīni ile bu ḥaḳḳ dīn ancak. Ben bundan ḡāfil idüm diyüp der-ḥāl put-

perestligi terk (6) idüp dîn-i ‘îsâ’ya girdi. Naşrânî oldı ve Ğazneyn binâsın harâb eyledi. Fu’âd’ı şalivirüp (7) Hudâ haqqı bilmezsin sizden kanķıñuza vefâ-dâr diyeyin ki sen iseñ hiç Hanzala bile bilişikligün yoğ iken (8) mâ-beynünüzde hiç bir haqq sebkat itmemişken bunun gibi hâtar-nâk emrde aña kefil oldun. Bu ise mevt-i (9) sebu’î mehâlibinden kurtulmışken senünle ‘ahd itdük’çün tekrâr ihtiyârı ile geldi. Gene kendüsin aña (10) urmak istedi. İkiñuze de helâk itmek münâsib degüldür. Hele kurtulduğunuz eylügünüz sizi halâş (11) itdi diyüp ikisine de hil’at geydürdi. Hanzala’ya tekrâr in‘âm idüp Fu’âd’uñ mürevvet [ü] keremi ve Hanzala’nuñ (12) vefâ-yı ‘ahdi berekâtında Nu‘mân’uñ ol bed-‘âdeti ol diyârdan götürildi. Hâzret-i ‘îsâ’nuñ (13) şalavâtu’llâhi ‘aleyh dîni halk içinde şâyî’ oldı. **Hikâyet:** Ferec Ba‘de’ş-Şidde kitâbında (14) getürür. İbrâhîm bin Zekvân ki Emîrü’l-Mü’mînîn Mehdi’nün kâtib-i haşşı idi. Mehdi Cürcân vilâyeti (15) eyâletin oğlu Mûsâ’ya virdügi vaqt anı oğlu le bile koşdı. Mûsâ’nuñ yanında tamâm muḳarreb oldı. Cümle (16) kârların zabt iden ol idi. Meger bu Mûsâ hadd-ı zâtında bir mütehettik ü bî-pâk civân idi. Müstaķil (17) hükümet ehli olıcaķ vilayet-i Cürcân’da niçe nâ-merbût u nâ-mazbût işler daķı işledi. Cümlesi (18) Mehdi’ye bildürdiler. Hep anları İbrâhîm’den bildi. Niçe kerre oğlana âdemler gönderdi ki İbrâhîm’i vire dârü’l- (19) hilâfeye getüreler. Qâbil olup virmedi. Anı atası cânibine göndermedi. Niçe ‘özrler beyân eyledi. (20) Âķır iş hadden aşdı. Hâlîfe oğlına bir mişâl yazdı gönderüp şöyle şimdi emrûme imtişâl (21) itmeyüp İbrâhîm’i hıdmetüme göndermeyesin. Seni velî-‘ahdlikden ‘azl iderin diyü and içdi. Oğlu da (22) zarûrî olup İbrâhîm’i atası işigine gönderdi ve havâşşından yanınca kimesneler gönderdi ve anlara (23) şöyle işmarladı ki anı ‘izzet ü ikram ile alup gideler. Bağdâd’a yakın varmayınca bağlamayalar. Bağdâd’a bir menzil (24) yir kalduğı gibi eline ve ayağına bend uralar ve arķasına kilim geydüreler ve Bağdâd içine miḳaffe ile ileteler. (25) Âķır Bağdâd’a bir menzil yir kaldı. İbrâhîm’i bağladılar. Arķasına bir kilim daķı geydürdiler. İrtesi Bağdâd’a (26) girecekleri gün ittifiķ Mehdi şikâra çıķdı. Bağdâd şahrâları süm-i merâķib-i gerdün menâķıbı ile sipihr-i pür-hilâle (27) döndi. Şu yaña bu yaña şikâr gezerken gördi. Cürcân yolında bir cemâ‘at gelür. Âdem gönderdi şordı. (28) İbrâhîm Zekvân’ı getürdiler. Anuñla koşılan kimesnelerdür didiler. Hâlîfe bu gün şikâra çıķduķ bî-günâh (29) şayd öldürmekden bir günah-kâr şayd ayağumuza geldi. Bunı öldürmek yigdür diyüp gene şehre (30) döndi. Avdan ferâğat eyledi. Sarâyına geldiğı gibi İbrâhîm’i istedi. Öñine ilettiler. Mevķıf-ı ‘itâbda (31) turgurup yüzine karşı cerâ’imin

şayabaşladı ve seni öldürmeyince kırmazın diyü and içdi ve buyur (32) dı ki anı âdem siyâset itdükleri yire iletüp boynın uralar. İbrâhîm kendüsi eydür. Çün beni hâlifenüñ (33) öninden taşra çıkardılar. Cân-ı ‘azîzümden rişte-i ümîdüm kesdüm. Câm-ı telh-fâm-ı merg nüşına yaraqlandum.

[688a] (1) Âyîne-i şemşîrden ma‘âniyen fenâ şüretini müşâhede eylerdüm. Cellâdlar dört yanumdan yapışup çekerek beni (2) meydân-ı siyâset-gâha iletdiler. Anlara yalvarup baña bir pâre emân virün gısl ideyin. Bir iki rek‘at (3) namâz kılayın. Tevbe vü istigfâr ideyin. Âhîret yarağı ile gideyin ben didüm. Anlar da emân virdiler. Âb-dest (4) alup yüzi yire kıdum. Der-gâh-ı bî-niyâza gönülden niyâza başladum. Henüz iki rek‘at dağı namâz (5) kılmamışdum. Mehdi’nüñ hareminden bir huruş kıpdı. ‘Azîm gavğa belürdi. Benüm üzerüme müvekkil olanlar (6) kıtlümü te’hîr idüp içlerinden ba‘zı segirdüp gavgânüñ aşlı nedür tırmağa gitdi. Dağı (7) varup şormış. Gene geldi. Meger bu hâlde Mehdi’nüñ tahtı öninde bir tabak ile zehirlenmiş levzîne helvâsı (8) kımışlar imiş. Andan bir pâre alup yimiş. Fi’l-hâl orada sesmemiş düşüp kalmış. Yidi ise (9) artuk deprenmemiş. Bu haberi getürdi. Tîz beni şalıvirdiler. Bâd-ı sür‘at peyklerle bu haberi dağı (10) harcana. Mûsâ-yı Hâdî’ye irişdi. Hâ diyince geldi. Bağdâd’a yitişti. Atası yirine serîr-i hilâfetine (11) geçdi. Benüm hâtırüm ele aldı. Vezîr idindi. Andan soñra her nokşânum kemâle yitişti. ‘İnâyet-i hakk ile (12) hâzîz-i mehlekeden evc-i vezârete irişdüm. Bundan halkı ‘âleme hisse yiri vardur ki bileler. Cân naqdî (13) hîzâne-i takdîr-i Hakk’da mahzûnmuş. Anuñ emrinsüz hiç bir muhtâlün dest-i tedbîri anı andan çıkarmağa (14) mecâl yoğ imiş. **Beyt:**

[Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün]

Hakk emrinsüz kişi hiç ölmez imiş

Ne cism olursa bî-cân olmaz imiş

Hikâyet: Hulefâ-yı benî el-‘Abbâs tarihçilerinden meşhûrdur ki çün Emîrü’l-Mü’mînîn Harûn (16) er-Reşîd Tûs vilâyetine gitdi. Diyâr-ı Horâsân’a râyet-i hilâfeti sâye-i devlet şaldı. Cevher-i zât-ı (17) şerîfinde ‘arâz-ı marâz hâdiş oldu. Bağdâd’a ulu oğlu Muhammed-i Emîn atasınuñ marâzınuñ iştidâdın (18) işitdi. Ağleb-i ihtimâl-i intigâli olduğunu ma‘lûm idinicek vezîrleri Fazl bin Rabî‘a’a ve İsmâ‘îl bin (19) Şabîh’a Bekr bin Mu‘temer ile mektûblar gönderüp kimin âşikâre vir kimin mahfî diyü ısmarladı.

Maḥfī virdügi (20) mektûblaruñ mazmûnında şöyle ki kazâ-yı mübrem âsumânî ve hük-m-i Rabbânî irişüp emîrû'l-mü'minîn kâdim-ı kazâyı (21) qadem ile rızâ ile qarşulaya ve âhîret seferin eyleye. Hemân leşker ile ve sâ'ir tecemmülât u tekellûfât-ı esbâb-ı hilâfet ile (22) te'hîr itmeyüp Bağdâd'a müteveccih olasız diyü daḥı yazılmışdı. Ma'a hâzâ Hârûn er-Reşîd kiçi oğlu Me'mûn (23) içün 'ahd-ı hilâfeti tecdîd idüp vezîrlerini buña şahid tutup tekrâr vaşîyyet itmiş idi. Atdan (24) ve qatırdan ve deveden hâzineden kuldân cebe-hâneden kâr-hânelerden her ne var ise bi't-tamâmı ve'l-kemâl (25) Me'mûn'ûñ mülkidür. Muḥammed-i Emîn'ûñ hiç bunlarda daḥlı yoḡdur. Bir daḥı ta'arruz itmesün diyü söyledi. (26) Hâliyâ Bekr bin Mu'temer Bağdâd'dan Muḥammed-i Emîn'ûñ mektûbları ile gelicek âşikâre virdügi mektûbları yirlü yirine (27) virdi. Maḥfī vir didügi mekâtibi virmedin. Hârûn er-Reşîd ferâset ile bildi bile daḥı mektûbları (28) vardır. Anları izhâr itmedi. Kendüye gönderdügi mektûbları teslim itdügi günün irtesi (29) dîvân-ı 'âm olmağa emr eyledi ve fermân itdi ki Bekr bin Mu'temer daḥı dîvânına hâzır ola. Emri üzere (30) ol gün devesi dört yüz arşun siyâh ibrişimden bir bâr-gâh kırdılar. İçinde dört tarafından (31) dört ulu otaḡ kırdılar ki örtüleri kara ibrişimden idi. Bâr-gâhuñ tınâbları direkleri (32) şırf siyâh idi. Emîrû'l-Mü'minîn Hârûn dîvân-hâneye çıḡup oturdı. Fazıl bin Rabî' (33) hıdmetinde otururdu. Cümle a'yân-ı devlet ve erkân-ı hilâfeti dîvânına hâzır olmuşlar idi. Hâş

[688b] (1) [u] 'âm cem' olmuşdı. Muḡkem izdiḡâm idi. Buyurdu Bekr bin Mu'temer'i huzûrına getürdiler. Fazl bin Rabî'a (2) ḡitâb idüp Bekr'e söyle kendi cânına emân virdüm. Muḥammed-i Emîn'den maḥfī getürdügi nâmeleri (3) virsün. Yoksa şimdi hemân buyurdum. Qanı ile yiri lâle-reng iderler didi. Buyurdu her cend ki (4) Fazl aña te'kid u tehdîd u teşdîd itdi. Mümkün olup ikrâra gelmedi. İnkârı üzere qarâr eyledi. (5) Âşikâre getürdügüm mekâtibden ḡayrı mekâtib getürmedüm didi. Halîfe buyurdu. Bekr'i tutup muḡkem (6) bende çekdiler. Şöyle ki ḡayâtında daḥı nevmîd oldu. Andan Hârûn Bekr'ûñ qarındaşı (7) Rafî' akrabâsından bir cemîle getürün diyü buyurdu. Cümlesini önüne hâzır eylediler. Rafî' ḡitâb idüp (8) baña ma'lûm olmuşdur ki hemîşe sen benüm a'dâ-yı devletümle dost olursın. İleri birsin hiç benüm be's u saḡvetümden (9) endîşe eylemezsin. Fitne âteşin yaluñlandurmaḡda benüm devletüm ḡaşmları ile müttefiksin. Bu sâ'at ol vaḡtdür ki (10) senün şerrüni def eyleyem ve seni itdüklerün kabâḡatün cezâsını ulaşıdurayın didi. Yâ emîrû'l (11) mü'minîn bugün yigirmi yıldur ki ben 'uzlet iḡtiyâr itmişümdür. Ayaḡum ḡanâ'at etegine çekmişdür. Bir küşede (12) baña kifâyet

idecek tüşeye kânî¹²⁸ olmuşundur. Hudâ ‘alim u ‘allâmdur ki ben siz düşündüğünüz (13) töhmetten beriyin didi. Râfî¹²⁹ böyle diyince qarındaşı Bekr aña ey Rafî¹³⁰ bunca tezellül ü tazarru¹³¹ nedür? Ben (14) niçe yıllar idi. Hâzret-i ‘izzetden bu sa‘adeti isterdüm ki halkuñ yaramazlarından birinüñ elinde şehîd (15) ola idüm. Bu dem ol devlet bize müheyyâ oldu. Ben şehîd olurun diyü sevinürdüm. Sen turmayup def‘ine (16) çalışursın didi. Hârûn andan bu sözi işidicek âteş-i gâzabını iltihâb itdi. Buyurdi (17) cellâd getürdiler. Kılıcı ile hâzır oldu. Rafî¹³² kendüden ümîdi kesüp Hârûn’a hâzret-i (18) ‘izzetüm ‘aceb dilirlik idersin. Binâ-yı haqqı yıkmağa hoş sa‘y idersin. Hemân biz saña şehare Fir‘avn’a (19) didüğün dahı dirüz Qur‘ân buyurdi. **Fa’kzî mâ ente kâzın innemâ takzî hâzihi’l (20) hayâte’d-dünyâ.**¹²⁸ Ya‘nî her ne dilerseñ itsen senüñ hükmüñ dünyâdan gayrı yirde geçmez. (21) Recâmuz vâşıkdur ki Hudâ-yı te‘âlâ âhiretde bize şehâdet mertebesin vire didi. İkinin de Hârûn’uñ (22) öninden çıkarup taşra siyâset meydânına getürdiler. Bekr eydür. Ebu’l-‘Aşşâme Şâ‘ir bu hâlde yanuma (23) gelüp baña bir ruķ‘a virdi ki içinde iki ‘Arabî beytler yazılmışdı ve ol beytlerüñ Türkîçe ma‘nâsı budur. (24) **Beyt:**

[Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün]

Bir bela inse ger saña gökden

Yüz biñ âh eyleseñ de aña ne sūd

Muntazır ol buña ki luţfından

Saña bir çâre ide Rabb-i vedūd

Raķ‘a okuduğum gibi bunuñla fâl itdüm hemân sâ‘at haber (26) geldi Hârûn dahı vefât itmiş serîr-i hilâfete gûher u cevrenden hâlî qalmış gördüm Fażl (27) bin Rabî‘a kendüsi geldi emr itdi bendümi kaldurdılar baña faħir hıl‘at virdi Muhammed Emîn’üñ nah‘ı (28) virdügi mektûbları şanduklarınıñ dahı ayakları içinde şaklamışdur tiz şandukların (29) ayakların yüzün içinden mektûbları çıkarup virdüm. Cümlesinüñ cevâbların alup fi’l-hâl (30) sağ u sâlim Bağdâd’a döndüm. Âferide-kâr-ı ‘âlem beni varṭa-ı helâke düşmişken hâlâş eyledi. (31) **Hikâyet:** Cevâmi‘ü’l-Hikâyât kitâbını Pârsî bile cem‘iden

¹²⁸Artık sen vereceğün hükmü ver. Sen ancak bu dünya hayatında hüküm verirsin. (Tâhâ 72).

eydür. Bir dostum (32) şöyle haber virdi ki bir vaktde eşnā-yı seferden bir şehri öñine irişdüm. (33) Bî-vakt idi. Şehre girmegi mübârek görmedüm. Bu gice taşra yatayın seheri gün togruñda

[689a] (1) gireyin diyü fikr eyledüm. Gördüm şehriñ taşralığında maķābir arasında künbedler var. Anlarıñ birinüñ (2) içine girdüm ki anda yatam. Kılıcum çözüp başum altına kodum. Karañuluk da irişdi. Başum yire (3) kodum ki uyuyam. İttifāk yüregüme korku düşdi. Uyuyamadum kalkup oturdum. Bir sâ'atden (4) gördüm. Ben içinde künbetüñ dañı karşıındaki künbet içine kurd şeklinde (5) bir cân-ver gelüp girdi. Dört ayağ üzerine yürürdi. Andan yine künbetden taşra (6) çıkıdı. Bu def a âdem şüretine iki ayağı üzerine tırup şu yaña bu yaña biraz denedi. (7) Etrāf- civārına nazar şaldı. Ba' de yine künbed elinde demürden pençe ile yiri (8) eşmege başladı. Bildüm kefen şoyucudur maķbereden kefen çıkarur. Tiz kılıcumı kınından (9) çıkarup elüme aldum. Āheste āheste ardından üzerine vardum. Beni gördi. Üzerüme (10) sürdi. Yanuma hemān geldügi gibi kaşdı itdi ki demür pençe ile benüm yüzüme çala. Andan (11) çābük deprenüp kılıç ile elini kalem-vārī çaldum. Bileginden yire düşürdüm. Bir kerre āh idüp (12) künbetden çıkıdı. Ben ardınca bile çıkıdum. Öñüme kaçdı. Ben ardınca kovdum. Ay ışığı idi. (13) Yolu yañılmayın diyü nişānlayı giderdüm. Kaçarak şehri içine girdi. Ardınca bile girdüm. Tolanı (14) rak bir ev kapusına irişdi. Kapuyı ardından muhkem berkitdi. Elümden kurtuldi. Ben de evi (15) nişānlayup döndüm. Yine yatduğum künbete geldüm. Düşürdüğüm eli arayup buldum. Aña bağlanan demür (16) pençeden anı ayırdum. Gördüm be-gāyet yumşak lañif eldür. Barmağlarında iki altun yüzük de var. (17) Bildüm 'avret elidür. Kefen şoyucu da 'avretdür. Eli şaklayup evvel ki yirümden yatdum (18) ve uyudum. Ta ki talāyi'-i şubh āşikār oldu. Kalkup āb-dest aldum. Şabāh namāzın kıldum. Andan (19) kendümle eli ile alup şehre girdüm. 'Avret gice öñümce kaçarken içine girdügi evi (20) nişānlamışdum. Anı bulup dañı koñşılardan bu ev kimüñdür diyü şordum. Bu vilāyet kādisi (21) bir pīr-i 'aziz dañı māl-dār kimsenüñdür didiler. Hiç kıızı var mıdur didüm. Belī evde bir bıkı (22) kıızı vardur. Cemāli hürşidi ider ve zühre-i zehrāyı kubbe-i hażrā üzerinde na-peydā ider didi. (23) Koñşılardan bunu işidicek togrı kādīnuñ maķkemesine vardum. Gördüm pīr-i 'azizdür. (24) Oturup öñine gelüp du'ā itdüm. Yā Mevlānā bir merd-i ġaribin hıdmetüñüze yüzüm sürdüm bir sözüm var. (25) Ammā halvet olmayınca söylemez. Re'y-i 'ālīñüz şavāb görürse sem'-i şerifiñüze (26) irişdüreyin didüm. Kādī meclisini

halvet itdi. Eli çıkarup öñine kodum. Hiç şu eli (27) bilür misin didüm. Alup denedi. Eli hod bilmezsin. Ammā yüzükleri añların gördüğüm var. Bu ne (28) hāldür didi. Ben de kıışsayı evvelinden āhirine dek aña taqrır itdüm. Qāđi elüme yapışup beni (29) evine ilet-di. Qapuları bağlatdı. Öñine ta‘ām getürdiler. Kızınıñ anasına çağırdı. Gel (30) ta‘ām ile yiyelüm didi. Ol da yanuñda nā-maḥrem kimesne var nice varayın didi. Qāđi elbette (31) boş ol. Gelmezseñ diyü talāka and içdi. Mestüre ḥātūn idi. Zārūrī olup hezār (32) şerm recā ile geldi. Ta‘āma oturdı. Qāđi kıza da çağır ol da gelsün didi. ‘Avreti (33) Mevlānā ‘aqluñuz muḥtel mi oldu? Bir nā-maḥrem yanına bıkır kıızı nice ḥāzır olur imiş. Şerī‘ at buña

[689b] (1) nice ruḥşat virür didi. Qāđi hiç dinlemedi. Talāk itdi. Tekrār itdi. ‘Avret zārūrī (2) olup kıızı da daḥı getürdi. Evvelde oturdı. Gördi bir mevzūn ḥarekāt [u] (3) serv-i kāmēt kıızdur ki elinüñ cerāḥati derdinden beñzi çalınmış daḥı (4) o ergüvānı za‘ferān olmuş. Ol ma‘şūkanuñ çehresi ‘āşık beñzi gibi şararmış. (5) Gül-berg-i ḥamrā-yı lebleri şolup teb-i derd ile tebsermiş. Sağ kolın ki kılıç zahmı ile (6) ḥaste idi. İçerü çekmiş. Şol eli ta‘ām yir idi. Qāđi anasına şordı. N’içün (7) sağ eliyle yimesin didi. Anası sağ elinde çibān çıkdı. Merḥeme şarıludur didi. (8) Daḥı qāđi nice çibāndur. Göreyin ne aşl merḥem urduñuz der idi ve ibrām eyledi. (9) ‘Avret qāđiñuñ bu bābda ikdām u itmāmından ve benüm bu vech ile ḥuzūrumdan ferāsetle (10) añladı ki qāđi kıışsayı ne ibrām idersin? Kendü kıızıñuñ perde-i ‘işmetini yırtma. (11) Bu sırrı keşf eyleme ki fezāḥati gene saña rāci‘dür diyüp muḥkem and içdi. Benüm kızum (12) aḥvālinden ḥaberüm yoğ idi. Bu gice dün yarusında yaturken başum ucına gelüp (13) beni uyandurdı. Ey ana baña iriş ki helāk oldum diyüp baña sağ elin gösterdi. (14) Tāze kesilmiş daḥı tırmayup kanı akardı. Kanın diñdüremedüm didi. Görince nedür (15) bu didüm. Feryād eyledüm. Elüme ve ayağuma düşüp tınma buni atam duymasun. Beni anuñ (16) yanında daḥı rüsvāy eyleme. Hemān elümüñ kanında diñdürmege bir çäre eyle diyü ağladı. (17) Ben de evlādumdur acıdum qalkup zeyt yağı kaynadup elin içine şokdum. (18) Cerāḥatini kaynar zeyt ile dağladum hele kanı tırdı. Yarasın şarakodum. Andan bu nedür (19) diyü kendüye şordum. Bir müddetdür ki şeytān beni yoldan çıkardı. Hiç şayım da şa (20) gışumda bu kez göñlüme kefen şoyıcılık sevdāsın bıraktı. Bu sevdāyı (21) kendümden def idemedüm. Āḥir buña mübāşeret itdüm. Niçe vakt-den ki her gice maḥbere (22) lige varurın. Āḥiret seferin idenleri şoyarın. ‘Üryān iderüm. Eve getürürin. (23) Hiç iḥtiyācum daḥı yoğ iken işde nice meyyit kefenleri şakladum

turuyorur. Fülân (24) cāriye bu hūşūşda benümle hem-sırr ola. Bu cāriye tāze ölenlerūñ varur maķberesini (25) nişanlar. Gelür baña nerede olduĖın haber virür. Ben de gice içi olmaĖın göremedüm meger elinde (26) kılıç var imiş. Beni çaldı elüm düşürdi didi. İşde hūzūruñdadur. (27) Eger ‘uķūbet iderseñ de bunda itmeyesin. Bākī fermān senūñdür didi. Kādī (28) ‘avretinden bu cevābı işidicek kızına hitāb itdi. İşde elūñi düşüren (29) bir kimesnedür. Bir fesāddur itmişsin. Hele aķvālūñ bu tarīķ ile tıyulduñ (30) yig oldı. Pes şavāb budur ki seni buña virem. Tā ki bu sırrı fāş olmayup (31) didi. Kız feryād idüp ağladı. Ceze‘ü feze‘ idüp bir kimesne ki baña bunuñ (32) gibi iş işleye. Kışdla itmedi ise benüm bunu ne göresin gözüm qalır ki (33) buña varam diyüp eger-çi evvel ıztırāb itdi. ‘Āķıbet baña gelmege rāzī

[690a] (1) oldı. Kādī benden yirüm yurdum menşe’ ü mevlidüm şordı. Ben de takrİR eyledüm. Kādī benüm vāfir (2) mālum vardır. Esbāb u emlāküm çokdur diyü Ėayrı evlādum yokdur. Baña güyegi (3) olıcaķ. Her muzāyaķadan Ėalāş olursın. Bākī ‘ömrūñ āsāyiş ile geķer. Ammā senden iltimāsum (4) budur ki bu sırrı şaklayasın. Kimseye keşf itmeyesin didi. Ben de cānum üstine bunu (5) cānum gibi şaklayın. Kimseye keşf itmeyesin şaklayasın didüm. Kādī ma‘ārif-i nāsdan niķe kimseler (6) çağırdı. Kızı anlar hūzūrında baña nikāķ idüp virdi. Alup anuñla Ėalvet oldum. Anuñ (7) cemālī muşāhedesinden kemālīyle Ėazż eyledüm. Gözüm eline tıķandukķa ķarşu elem çekerdüm. Kendü kendüme (8) düşnām idüp elümden bu aşl Ėatā çıkduğına te’essüf iderdüm ve aña bir vech ile muğabbetüm oldı ki (9) Mecnūn gibi ol Leyli’nūñ meftūnı oldum. Bir sā’at yüzün görmesem şabr idemezdüm. Bunuñ üzerine (10) birķaķ ay geķdi. Kızıñ yarası tamām oñaldı. Kuvvet [ü] ķudreti evvelki ķarārı buldı. İttifāķ bir gice (11) yatup uyurdum. Uyķu içinde üzerümde bir sıklet ü ağırlık muşāhede itdüm. Uyandum (12) gördüm ‘avretüm imiş. Üzerümde dağı çıķmış sinem üzerinde oturur. İki kollarum muğkem (13) diz urmuş şıķar. Endāmumda aşlā mecāl qalmamış. Elinde bir kesķin ustūra dutmuş beni (14) boğazlamak ister. Hāy n’eylersin diyü tazarru idebaşladum. Baña ey maķber için bekleyici gedā (15) elüm düşüp dağı beni alup ‘avret de idinseñ gerek he mi? Bu dem ķoyun başı gibi başuñı kesem. Döşegüñe (16) ķanuñ dökerüm didi. Ben de yalvardum ey mestüre ustūra elden ķo. Baña kıyma Allāh için eger beni (17) istemezseñ seni boşayayum. Yüzümden ķurtul ve and dağı içerin ki hemān bugün bu şehrden (18) çıkup gideyüm. Kendü diyāruma ‘azm ideyin. Senūñ sırruñı hıķ kimseye fāş itmeyeyin didüm ve anı (19) dağı altında iken boşadum. Bunu göricek

gögsüm üzerinden kalkdı vardı. Ustūrayı (20) bir yire şakladı. Gene yanuma gelüp bundan i‘tizār itdi. Senüñle laţif iderdüm. Belki gerçekden (21) kendüñi boğazlar şanduñ diyü ol mekkâre-i ğaddâre beni öpüp çoçmak istedi. Ben de yanından (22) girü çekildüm. Öte dur sen baña ħarâm olduñ. Min ba‘d öñümde durma. İşde ben gitdüm (23) diyüp yirümde tırıgeldüm. Baña işde şimdi inandum ki sözüñ gerçekdür diyüp azacuk kıatlan (24) diyüp gitdi. Vardı nakd biñ kıızıl altun getürüp öñümde kodi. Altunı alup aña vedâ (25) itdüm. Öldürmege kaşd iderken gördüm. Andan göñlüm şovıyup cānum ürkmişdi. Müfâre (26) kıatından bî-ħuzūr da olmadum. Selâmetle ol şehirden çıkup gitdüm. Ĥudâ-yı te‘āla (27) luţfından beni anuñ şerrinden şakladı. Āĥsen-i vech ile elinden ħalâş oldum didi. (28) Bu ĥikāyet ‘avretlerüñ bî-vefâlıklarına keyd u mekrlerine tamām şāhiddür. Anuñ‘çün (29) anlar ĥuşuşında bu ma‘nâda iki Pârsî beytler dimişlerdür. **Nazm:**

[Fe‘ ilātün/ Mefâ‘ ilün/ Fe‘ ilün]

Bî-vefâdur inan saña hergiz

Toķanur şanma ‘avretüñ ĥayrı

Neye yarar cihānda fikr eyle

‘Avret oĥlan doğurmaķdan ĥayrı

Ĥikāyet: Emîrü’l-Mü’mînîn Hārūn er-Reşîd’üñ eyyām-ı ĥilâ (32) fetinde Vāsîţ vilâyetin ‘Alî bin ‘İsâ’nuñ üzerine muĥāsebesin göricek. (33) Dört kerre yüz biñ altun bâķîsi zāĥir olup Emîrü’l-Mü’mînîn Hārūn er-Reşîd ‘Alî bin

[690b] (1) Şālih’i üzerine de ĥavāle kodi ki bu mālî üç güne deĥin vire. Eger virmezse ĥavāle (2) zer yirine serin ala. Bî-mecāl başın kesüp öñine getüre. ‘Alî bin Şālih aña yapışup mālî (3) andan taleb itdi. Bî-çāre mużtar olup ĥayâtdan ümidi kesdi. Zîrâ yok idi mālûñ (4) teslîmine kâdir degüldüĥi ma‘lûm idi. ‘Ale’l-ħuşuş ki üç günde ola. Bunı muĥāle (5) ta‘alîķ aňlayup taĥliķi cān virmekden ĥayrı degüldür. Mülāĥaza eyledi. Bu ĥayret eşnāsında (6) kâtibi aña bunda maşlahat budur ki daĥı Ġassân’a varasın. Andan bir miķdâr altunı karz (7) idüp ĥazîneye teslîm idesin didi. Meger bu Ġassân’la mâ-beynlerinde kâdiminden ‘adâvet (8) var idi. Yemen vilâyetinde ĥâkim iken ikisi birbirlerinin başına kaşd itdiler. Kâtibine arada (9) bunca ‘adâvet var iken ol baña bu

ihsânı hiç ider mi didi. Kâtib eger-çi düşmendir. (10) âh vaktinde düşmen kişiye dost olurlar. Her düşeni ayaklamazlar. Anuñ kereminden mütevakka‘ dur ki (11) bu ihsânı ide. Hele ölmekden kurtulursız. Hiç aña mürâca‘ atden gayrı dermānuñuz kalmamışdur (12) didi. ‘Alî bin ‘İsâ kâtibüñ bu sözi ile kalkdı. Ğassân-ı ‘Ayyār’uñ sarây kapusına vardı. (13) Ğassân’a kudümü kodı mı haberi ma‘lûm olıcağ der-hâl aña karşı geldi. Beşâsetler gösterdi. Ta‘zîm [ü] (14) tekrîm dağâyıklarından hiç dağîka kalmadı ki anı göstermeye. ‘Alî bin ‘İsâ aña derd-i derûnını (15) şerh eyledi. Ğassân bî-huzûr olman. Ümîd diyü endîşe hâtıruñuzdan dūr ola (16) didi. ‘Alî bin ‘İsâ dönüp eve geldüğü gördi. Kapusu öninde Ğassân’uñ hıdmet-kârları (17) dört kerre yüz biñ altun ile yüklenmiş katırlar ile kendüye muntazır olup tırlar idi. Kendüyi (18) görünce ilerü önine gelüp Ğassân size selâm idüp işde şimdilik sizden taleb itdükleri (19) dört kerre yüz biñ altunı gönderdük. İnş’a’llâh bundan sonra dağı hıdmete durmuşuzdur (20) diler. Altunı alup bi’t-tamām havāleye teslim eyledi. Havāle olan ‘Alî bin Şâlih yarındası halife (21) yanına varup ‘Alî bin ‘İsâ’dan bâkisini bi’t-tamām aldum altunı getürdüm. Ne buyursız didi. (22) Meger Ğassân orada hâzır idi. Tiz kalkup emîrû’l-mü’minînüñ önine geldi. Halâyıkuñ işleri (23) üzerinde beğānuz devleti ve hayātuñuz ni‘meti pâyende ve hâş u ‘âm üzerine in‘âmıñuz tâbende (24) olmağdan zâ’il olmasun. ‘Alî bin ‘İsâ kadîmî kuluñuzdan ve ihlâş ile devletüñüz du‘âsın (25) idenlerdendir ve bu hâzretüñ zimmet-i bülend-i himmetinde hayli çok hıdmeti vardır ve hemîşe şimdideñ de (26) hâzret-i hilâfet-penāhuñ terbiyyetlerine muğârin olup manzûr-ı inzâr-ı ‘aliyyeleri ola (27) gelmişdür ve haliyâ dağı emîrû’l-mü’minîn feyz-i ‘avâtından dağı ümîdlenür mi hıdemâtını (28) zâyî‘ buyurmayup hağğında nazar-ı ‘ināyetüñüzle üzerinde olan bâkiden bir miğdâr (29) tahfif olına. Cümlesi alınmaya didi. Emîrû’l-Mü’minîn Hârûn iki yüz biñ altunın gene kendüye (30) virsünler. Senüñ hâtıruñ için aña bağışladum diyü buyurdı. Ğassân çün anuñ hağğında (31) bu kemâl-i luğf u ‘ināyet buyruldı şimdi havāle eline virmege hağğ aña hâzret-i hilâfet- (32) penāhuñ hâtır-ı ‘atırları müteğayyir olmağ gümān eylediler. Bunuñ izālesi için eger andan (33) rızā-yı şerîfüñüz olduğın i‘lām için hil‘ at geydürilmek teşrifin de buyurursañuz

[691a] (1) cenāb-ı celālet me’ābuñuz bende-nüvāzlığı elţāfindan ba‘îd ü bedî‘ didüm degüldür didi. Halife (2) bir hil‘ at da geydürsünler diyü buyurdı. Tekrâr Ğassân çün kuluñ dilekleri kabûlüñüz (3) ‘izzetine mağrûn oldu. Eger kalem-i mübâreküñüzle lafz-ı şerîfüñüzden şâdır olan ihsānları (4) tevķî‘ buyursañuz kadr-i elţāfuñuz dağı refî‘ olur

didi. Halîfe bu iltimâsın dağı kabûl eyledi. (5) Ğassân huzûrından kalkup tevķî ile ve hil at ile ve havâle alup getürdügi dört yüz (6) biñ altunuñ iki yüz biñ altun ile ‘Alî bin ‘İsâ’ya geldi. ‘Alî bin ‘İsâ anı gene kendüye virmek (7) istedi ki hâzîneye teslim olınan iki yüz biñ altun deyni kazâ olına. Ğassân güldi. (8) Ben halîfe yanında bunca iltimâsları senüñ içün itdüm. Bu ‘ağayı saña alıvirdüm. Şimdi (9) ben bunu alıcak ol sa’yıları kendüm içün itmiş olurun. Baña olan borcuñ içün (10) viresin. Ben ol hâzîneye giden iki yüz biñ altunı saña dağı bağışladum. Al bunu maşârifine (11) sür ben almazın didi ve and içdi. Ol dağı aldı. Ğassân evine döndi. Aralarında (12) olan mu‘âdât zehri muşâfât şerbetine mübeddel oldu. ‘Alî bin ‘İsâ cāndan ümîdi (13) kesilmişken Hakk te‘âlâ sizmedügi yirden anı helâklardan şakladı. Dağı düşmeni eli ile (14) aña dağı tâze hayât virdi. **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki Emîrû’l-Mü’minîn Hādî (15) karındaşı Hārūn er-Reşîd’i velî-‘ahd idinmişidi ki kendünden soñra halîfelige Hārūn (16) er-Reşîd söylene. İhtiyārî velî-‘ahdlıktan ferâğat eyleye yirine Hādî kendü oğlını (17) velî-‘ahd idine. Yağyâ bin Hâlid-i Bermekî begi Hārūn’uñ muşâhibi idi. Niçe kerre getürüp (18) minnet itdügi karındaşı Hārūn er-Reşîd’e söyleye. İhtiyârî ile her niçe ki bu huşuşda (19) Yağyâ tahvîf u tehdîd eyledi. Hiç nesneyi müfid olmadı. İttifâk bu ârzû arasında (20) Hādî haste oldu. Nā-gāh vefât itdi. Ardumca oğlum kıla halîfe olmaya diyü (21) havf idüp bir gün Yağyâ’yı getürüp emrûme imtişâl it. Var Hārūn’a naşîhat (22) eyle. Kendüyi hişşe-i hilâfetden hal eylesün. Yoksa şimdi buyurun başuñı (23) tenüñden cûda iderler didi. Yağyâ n’eyleyeyin? Söylerüm Hārūn rızâ virmezse benüm elümden (24) ne gelür? Cebre kâdîr degülüm didi. Hādî hışm idüp buyurdi. Cellâd getürdiler. (25) Nuṭkı düşdi. Yağyâ’yı naṭ kenârına getürdiler ki boynın ura. İbrâhîm bin Zekvân ki (26) Hādî’nüñ vezîri idi. Kalkup geldi. Emîrû’l-mü’minîn re’y-i şavâbına muvâfık (27) gelürse bu gice Yağyâ’yı baña virün naşîhat ideyin. Şâyed müfid ola. Emîrû’l-Mü’minînüñ (28) maṣşûdı vücûd bula. Hem nâ-hakk kan dökmiş olmayasın didi. N’ola bu gice çok (29) degül al git. Ammâ şöyle ki didigüm itmeye. Yarın mecâl virmeyüp katl iderin didi. İbrâhîm (30) Yağyâ’yı naṭ kenârında cellâd elinden alup evine iletdi. Yağyâ bütün gice hayatından (31) me’yûs olup uyku uyımadı. Tâ ki şehir hengâmı oldu. Nesîm-i şabâ tenessüme ve dehân-ı gül (32) tebessüme başladı. Bir hādım gelüp Yağyâ’ya seni seyyidetü’l-havâtîn halîfenüñ vâlidesi (33) didi. Yağyâ eydür. Çün hādım ile harem-i hilâfete irişdüm. Ağlayu hâzret-i hātūn

[691b] (1) taşra çıkup dün ahşāma yakın oğlum Emîrû'l-Mü'minîn Hādî āhirete intikāl itdi. (2) Var oğlum Hārûn'ı getür. Taht-ı hilāfetine geçür. Hem Hādî'nüñ techîz u tekfîni ve defni (3) esbâbın getür didi. Beni Hādî'nüñ meyyiti üzerine iletdi. Gördüm cânın Hakk'a teslim (4) eylemiş. Hāmûş yatur. Hakk-ı muvāneset-i kadîmi añup üzerinde vāfir ağladum ve tîz Emîrû'l- (5) Mü'minîn Hārûn'a geldüm. Dahı uyurdu. Tîz uyandurdum. Beni göricek nedür didi. (6) Ben de tûr taht-ı hilāfete hıram eyle ki sen sağ ol. Hādî 'ālem-i bekāya rıhlet itdi (7) didüm. Der-hāl süvār olup ben öñince gitdüm. Dāru'l-hilāfeye geldi. Serîr-i hilāfete (8) geçdi vücūd-ı pür-cüdî ile taht-ı bahtiyār oldu. Hemîn bu ānda harem-i şerîfinde bir kimesne de (9) gelüp bir irkek oğlu doğduğun muştıladı. Ben de yâ emîrû'l-mü'minîn tehniyye kat kat (10) oldu. Āsumān-ı hilāfetden bir hilāl toğdı ve bu dahı bostān-ı ikbâlde bir nihāl tülû' itdi (11) didüm. Kendüler de Hūdā-yı te'ālāya hāmd-ı firāvān ve şükr-i bî-pāyān idüp toğan ferzend-i (12) dilbendlerinüñ adını 'Abdu'llāh Me'mûn kodılar ki kendüden sonra halife olan kimsedür ki (13) halāyık niçe müddet eyyām-ı hilāfetinde fitneden me'mûn u maşûn olmuşlar idi.

Hikāyet: (14) Mübeşşir Rūmî eydür. Ol vakt ki târîh-i hicretüñ seksen yedisinde Mu'izzü'd-devle Muşul (15) cânibine leşker çekdi. Nāşiru'd-devle anuñ öñinden ayrıldı. Bir tarafa toğrı kaçdı. Efendüm (16) beni ba'zı mekātible Ma'izzü'd-devle gönderüp ben de Muşul'a vardum. Ma'izzü'd-devle'nüñ kâtibi bunuñ (17) Zāmîrî bunuñ evine kondum. Anuñ hıdmet-kārlarından dahı işitdüm ki birbirleri ile söyleşür (18) lerdî. Nāşiru'd-devle'nüñ şāhib-i sırrına bir kimse geldi. Eger Nāşiru'd-devle'yi nāgāh öldirivirürsem (19) emîr baña ne virür didi. Anuñla biñ altuna qavl eylediler. Nāşiru'd-devle'yi öldürmege gitdi (20) dirler idi. Ben anlardan bu sözi işidüp bundan ne hādîş ola diyü etrāfına (21) ve cevānibe kulaq urup haber tecessüs iderdüm. Āhir bu vech ile dahı hîle ile yatduğı (22) yire varmış. Ayağı ucında bir güccük oğlan yatur imiş. Andan geçüp Nāşiru'd-devle'nüñ (23) yaşduğı başına varup hançerin kolaylamış. Yatduğı yirde anuñ başına ura. (24) Helāk eyleye. Meger taqdîr-i ilāhî ile ānda Nāşiru'd-devle'nüñ başı yaşduğdan gitmiş aşağıda (25) yatur imiş. Fedāyî başını yaşduğda şanup başını diyü yaşduğa bir muhkem hançer (26) şaplayup oradan şıçratmış. Dahı Nāşiru'd-devle'yi öldürdük zu'mı ile Mu'izzü'd-devle'nüñ (27) odasına geldi. Biñ altını almadın. Yarındası tahkîk-i haber vāşıl oldu ki Nāşiru'd-devle diridür (28) ölmemiş. Hūdā-yı te'ālā andan vech-i meşrûh üzere bu aşl kazâyı def' eylemiş. Kendüden (29) şordılar. Hakk te'ālānuñ size bu lutfına sebep-i zāhirāne 'amelüñüz oldu

añlarsız dimişler. Bu hafta (30) vāfir şadağa itmişdüm. Andan añlarum diyü cevāb virmiş. **Hikāyet:** Süleymān bin ‘Abdu’l- (31) melik çün serir-i hilāfete oturdı. ‘Adāleti seby ile ‘arşa-i cihāndan hālel [ü] āfet götürildi. (32) Muḥammed bin Yezīd’i ‘Irāk’a gönderüp buyurdı ki ‘Irāk’da Haccāc ḥabs itdügi kimseleri (33) şalıvire. Ol da vardı cümlesini şalıvirdi. İllā Haccāc kātibi Yezīd bin Müslim’i kemā-kān

[692a] (1) ḥabsde alıḳodı şalıvirmedi. Bu sebebden Muḥammed bin Yezīd ile araları uz olmadı. Yezīd (2) bin Müslim aña muḥkem ‘adāvet itdi. Müddet-i medīdden soñra Süleymān bin ‘Abdu’l-melik vefāt eyledi. (3) Yezīd bin Müslim ḥabsden ḥalāş eyledi. Afrikiyye vilāyetine vālī oldı. Muḥammed bin Yezīd’i (4) anda bulup tutdı. Ramazān ayı idi. İftār vaḳtinde elinde bir salḳum üzüm (5) var idi ki yimek isterdi. Muḥammed bin Yezīd’i kayd [u] bend ile öñine getir (6) diler. Yezīd bin Müslim anı gördügi gibi Ḥaḳḳ te‘ālādan çoḳdan dilerdüm ki senüñle (7) benüm aramda bir ‘ahd [ü] mīşāḳ sebḳat itmedin. Beni senüñ üzerüñe musallaḫ eyleye (8) tā eski kīnümüñ intikāmın senden alam. Ğayzum āteşini āb-ı intikam ile söndürem (9) didi. Muḥammed bin Yezīd de ben de Ḥaḳḳ te‘ālādan çoḳdan isterdüm ki beni senüñ (10) şerrüñden kenef-i ḥıfz emānetde kıla didi. Yezīd bin Ebū Müslim bi-ḥamdü’lillāh ki senüñ (11) du‘ān ḳabül olmadı benüm oldı. Elüme girdüñ diyüp şu elümdeki (12) üzümü yimezden evvel seni öldürirsin diyü and içdi. Henüz bu söz (13) içinde iken namāz vaḳti olmışdı. Mü’ezzīn ḳāmet getürdi. Yezīd elindeki (14) üzümü yire koyup namāza meşḡul oldı. Meger zulmi ucından Afrikiyye ehli andan (15) bī-zār olup öldürelüm diyü ittifaḳ itmişler idi. Namāza şürü‘ itdügüm (16) ḥīn idi ki irişdiler. Rükū‘ a indügi gibi birisi daḡı başına bir ‘amūd ile urup ḳatl eyledi. Muḥammed bin (17) Yezīd’e saña Rabb’üñ ḥalāş erzānī buyurdı. Ğarḳ-āb-ı helākden seni ḥāşıl-ı necāta çıkardı. (18) Yezīd Ḥudā’yı te‘ālāya şükr-i firāvān eyledi. Belki Ḥaḳḳ subḥānehu ve te‘ālānuñ ḳulları arasına ol (19) ḳadar aḥḳām-ı luṭf u ḳahrı cārīdür ki evḥām-ı ḥalāyık anı iḥāṭa idemez. Efhām u ‘uḳūl (20) anuñ fehm [ü] idrākinden ḳaşır u ḥāsīrdür. Kāh birini sürürlük hevāsından indürür kemterlik (21) zeminine çalar kāh kimini devlet ḥazīzinden ḳaldurur devlet evcine dökür. Kimsenüñ (22) buña daḡl u i‘tirāzı ve çün [u] cezası yoḳdur. **Yef’alu’llāhu mā yeşā**¹²⁹ **ve yehkumu mā yurid.**¹³⁰ (23) **Hikāyet:** Bir vaḳtde bir yigidi uğurluḳda dutdılar.

¹²⁹Allah dilediğini yapar (İbrāhīm 7).

¹³⁰Allah dilediği şekilde hükmeder (Māide 1).

‘Abdu’l-melik bin Mervān’uñ öñine iletdiler. Sağ (24) elini kesmege emr itdi. Yigit ‘afv recāsın idüp bu iki beyti okudu. **Nazm:**

Yedā yā emīrū’l-mü’minīn ü’niduhā

Bi-‘afvike min ğadrin ‘aleyhā yeşīnühā

Fe-lā hayra fī’d-dünyā ve lā fī na‘mihā

İzā mā şimali fe-eraḳtehā yemīnühā

Ya‘nī yā emirū’l-mü’minīn iki ellerümi ‘ayb virür ğadr irmekden senüñ ‘afvuña işmarların. Añun’çün ki her kaçan şol elüm sağ elümden cüdā düşse ne dünyāda hayr vardur ne na‘im-i dünyāda. ‘Abdu’l-Melik saña elüñ kesmek emrini ki (29) itdüm uğrı haḳḳında emr-i şer‘dür. Ben emr-i şer‘i yirine ḳomamağa ḳādir degülüm. Bunda benüm (30) ‘afvum cārī degüldür didi. Uğrı sākıt oldu. Meger bir ḳarı anası var idi. (31) Ğāyet-i pīrlikten ḳaddi kemāna ḳaddi sūtühāna dönmişdi. Oğlunuñ ardınca ḳalīfe (32) öñine bile gelmişdi. Ḳalīfenüñ öñine gelüp yā emīrū’l-mü’minīn pīr-i nā-tüvānın. Bundan (33) ğayrı bir oğlum daḳı yoḳdur ki kār [u] kesb ire beni besleye. Eli olmayıcaḳ niçe kār [u] kesb

[692b] (1) ider? Bunı ‘afva ‘ināyet eyle didi. Ḳabīş kesb yaramaz ḳazanc eyü kesb ile beslenürmişsin. Bu ḳadd-i (2) şer‘dür. Elbette uğrınıñ elin keserler. Bu terk olınmaz didi. Ḳarı yā emīrū’l-mü’minīn bu ḳaddi (3) terk itmegi günāhlarından biri şay. Günāhlarıñ çok. Elbette anlardan istiğfār (4) idersin. Bu günāhda anlar arasında sürilür gider didi. ‘Abdu’l-melik güldi ve buyurdı. (5) Oğlını şalıvirdiler. Bu laṭīfe ile ki ol za‘ife eyledi. Oğlını varṭa-i helākdan ḳurtardı. (6) Müsebbibü’l-esbāb bir kelime sözi bir cān ḳalāşına sebeb eyledi. Bundan ‘uḳalāya tenbīh vardur ki (7) ḳalāş u helāk cümle āferīde-kār-ı ‘ālemüñ taḳdīri iledür ki perde-i ğayb altında gizlüdür. Şöyle ki (8) ḳalem-i ḳazā bir belādan ḳalāş raḳamın çeke. Cüz’i bahāne ile vücūd bulur. Ednā sa’y fā’ide ider ve eger ḳilāfı (9) olsa sa’y u tedbīr nāfi‘ olmaz. Kiyāset-i şıyānete māni‘ olmaz. **Cevāmī’ü’l-Ḳıḳāyāt (10) Kitābınuñ Dördünci Kısmından On Üçünci Bāb ki (11) Ḳazā vü Ḳader ‘Acāyibinde ve Baḫt-ı Ṭālī’üñ Ḳazā vü Ḳadere Muvāfaḳat u Muḫālefeṭi Zıkrindedür.** Ulular (12) dimişlerdür baht [u] ṭālī‘ döndükden şoñra ‘aḳl u kifāyet fā’ide

itmez. Çün kazā tiri atıla aña (13) siper-i tedbîr karşı тұрмаз. Şeb hamilesi ne toğurur. Sırr-ı gaybdur. Anı beşer bilmez. Andan şer mi toğar yoğsa (14) hayr mı ma'lûm degüldür. Esrâr-ı gayba kimsenüñ ittilâ'ı yoğdur. 'ilmu'llâh maşşûş bir huşûşdur. (15) Pes bu bâbda nevâdir-i kazā vü kaderden nâşî niçe hikâyât-ı garîbe içinde baht u tâlî'leri (16) kazā vü kadere muvâfık gelen ve dağı muhâlif düşen kimselerüñ ahvâli beyân olındı. (17) **Hikâyet:** Bu âyet-i kerîmenüñ tefsîrinde kim Hudâ-yı te'âlâ buyurur. **Eyne mâ tekünü yudrik-** (18) **kumu'l-mevtu ve lev kuntum fi kuntum burûcin muşeyyedetin**¹³¹ (19) Ölüm irişür. Aña muhkem burçlar binâlar içinde olursañuz da mücâhid ki 'ulemâ-yı tefsîr (20) dendür ki getürmişdür. Mevâzî-i eyyam ve sevâbık-ı a'vâmda bir 'avretüñ bir der oğlanı vardı ki aña hıdmet (21) iderdi. İttifâk 'avret evinde hâmile kaldı. Bir kız toğurdu. Karañu gice içi idi dir. (22) Oğlanına 'avret var ot getür toğan mevlüduñ meşâlihin göreyin didi. Der oğlan (23) kapudan taşra çıkdığı gibi gördi. Kapu önünde bir kimse durur. Kendüden şordı (24) içerüki 'avret kız mı toğurdu yoğsa oğlan mı didi. Der oğlanı kız toğurdu (25) diyince eytdi. İmdi bil ol kız büyür yüz kimesne ile zinâ ider. 'Âkıbet sen anı alur 'avret (26) idinürsin didi. Dağı soñ ucı anı bir örümcek şoğar öldürür didi. Nâ-bedîd oldı. Der (27) oğlanı andan bunı işidicek. Bu ne kazā-yı Hağ'dur. Ben bir zâniye 'avreti nikâhlanam. (28) Pes evlâ budur ki hemân şimdi gidüp bu kıızı öldürem. Tâ büyümege ve baña 'avret (29) olmağa irişmeye didi ve tîz dönüp yine ev içinde girdi. Ol karañuda vardı toğup (30) yatan kızuñ karnına bir bıcağ urdı ve oradan çıkup kaçdı. Deryâya binüp (31) başın alup gitdi. 'Avret bunı tıyup feryâd eyledi. Koñşuluğı çağırdı. (32) Yanına geldiler. Kızuñ karnını dikdiler. Cerâhatine tîmâr eylediler. Yarası oñıldı. (33) Kız büyüdi. Hüsna-yı cihân oldı. Şöyle ki ol zamânda hüsni ile hummâsı yoğ idi.

[693a] (1) Her civân aña tâlib olup ol gâzâli şikâr itmege râğıb oldı. Ol da ednâ işâret (2) ile anlara baş koşdı. Dağı evbâş ile muttaşıl zinâ ider gezerdi. Hâşâ şehre fâhiş-e-i meşhûr (3) oldı. Bunuñ üzerine niçe yıllar geçdi. İttifâk bir gün der oğlanı h'âce-i tüvânâ olmışdı. (4) Vâfir mâl ile ol şehre uğradı. Kendü dağı zinâdan perhîz itmez idi. Hevâ-yı nefse (5) mağlûb zen-dost kimesne idi. Bir pîzevenk karı bulup aña baña bir şâhib-i cemâl 'avret (6) getirivir diyüp minnet eyledi ki birkaç gün anuñ ile 'işret ide. Karı bunda bir dil-ârâ (7) 'avret vardur ki hüsni ile bî-hemtâdur. Ammâ fâhişedür. Eger

¹³¹Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır (Nisâ 78).

dirseñ anı getürivireyin (8) didi. H̱āce ol olsun getür didi. Qarı qalkup ‘avretün yanına geldi. Aña (9) ‘ādetinçe her ne didi ise didi. Anı ẖāce ile muşāhabete da‘vet itdi. ‘Avret (10) zināya tevbe itdüm. Min ba‘d ol yola gitmezin. Ammā dilerse nikāh ile varayın didi. Qarı (11) geldi bu vech ile ẖāceye haber getürdi. H̱āce rızā virdi. Qarı ẖüsñ [ü] cemālin bir vech ile (12) ta‘rif u tavşif itmiş idi ki anı qabul itmege ihtiyārı kalmadı. Hemān anı nikāh ile alup (13) yanına getürdi. Gördi bir maḥbūbe-i ra‘nādur ki aña muḥkem göñül virdi. Haste-i ‘aşkı dil-beste-i (14) mihri oldı. Bir gün anuñla mülā‘abe iderken nā-gāh gördi qarnında bir bitmiş yara yiri (15) var. Bu ne yaradur diyü ‘avrete şordı. ‘Avret de anasından işitdği üzere anam (16) beni doğurduğu gice anama ḥidmet ider bir oğlanı var imiş. Ol bıçağ ile çalmış (17) diyüp kıssayı aña söyledi. H̱āce eytdi. Ol der oğlanı işte benin. Ol vaqt ben seni (18) helāk itmek istedüm idi. Tedbire taqdır gālib geldi. Qazā yirin buldı. Çün (19) şimdi āferide-kār-ı ālemün emri yirine geldi. Elümden ne gelür. Ammā ben seni yüz kimse ile zinā (20) ider diyü işitdüm didi. ‘Avret belı ben çok kimesne ile ol fi‘l-i şenī‘a mübaşir eyledüm. (21) Ammā kaç kişi ile zinā itdüğüm bilmezin didi. Yüz kimse midür yoḥsa daḥı artuḥ midur didi. H̱āce (22) bir nesne daḥı işitdüm. ‘Ākıbet senün ölümün bir örümcek şoḥmak ile olurmış didi. (23) ‘Avretün muḥabbetinden nā-gāh anı örümcek şoḥa öldüre diyü ya‘nı qazā-yı Ḥaqq’a māni‘ (24) olsa gerekdür. Deryā kenārında varup bir ulu muḥkem burc yaptı. Dört dīvārı ve saḥf (25) u cidārın kireç ile şıvatdı. Her yanını ağartdı. Mücellā ve şafḥa-ı melsa itdi. Bir vech ile (26) ki anuñ hiç bir yirinde örümcek yuvā yapmağa ve hevāmdan biri ārām itmege qābil yir qoymadı. (27) ‘Avretini ol burca iletüp anuñla anda sākin oldı. Zindegāniye başladılar. İttifāq (28) günlerde bir gün ‘avret yaturken gözi burcuñ saḥfına değdi. Gördi bir örümcek (29) gezer. Bu bunda nereden gelmiş? Biz ḥod kaçup bu burca geldük didi. (30) Qalkup bir ağaç eline aldı. Saḥfda örümcegi öldüreyin diyü ol ağaç ile çarpdı. (31) Öldürmedi ammā kendü üzerine düşürdi. Daḥı ayağı çıplak idi. Doğrı (32) ayağı üzerine düşüp barmağından şoḥdı. Anuñ zehri cümle bedenine sirāyet (33) idüp ‘avret öldi. Ezel-i āzālde taqdır olunmış. Qazā-yı mübrem idi. Vaḳti

[693b] (1) gelmiş idi. Bir ān daḥı tevaḥḥuf eyledi. Zikr olunan āyet-i kerīmede bu ḥikāyete işāret (2) vardur. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaḳtde bir şayyād duzaḥ qurdi. Duzaḥına (3) bir serçe kuşu düşdi. Anı tutup bāzāra ilettdi. Bir kimse şatun aldı ve bir kafese (4) koyup evine alup gittdi. Giderken ḥudret-i İlāh ile serçe aña söyledi. Beni

boğazlamakdan saña (5) ne fā'ide ne miqdār etüm var ki anı yiye küffār-ı nefis idinesin. Gel beni şalıvir saña (6) üç söz söyleyeyin ki saña andan nef' i ola. Lākin ol üç cevābuñ birini kafes içinde (7) iken ve birini kafesden çıkarup elüñe alup elüñde iken ve birini açup ağaç (8) üstine konup ağaç üzerinde iken söyleyeyin didi. Ol kimesne anı şahrāya çıkarup (9) āzād ide dindi. Evvel kafesde iken ne dirsın söyle didi. Serçe her nesne ki (10) elüñden çıka. Zinhār aña te'essüf eylemege fa'idesi yokdur. Elden çıkan gene ele girmez (11) didi. Kişi eyü naşihat diyüp kafesden çıkarup eline aldı da imdi ikinci ne (12) dirsın anı da şöyle işideyin didi. Serçe zinhār bir muḥāl söz söyleyeler. Anı (13) diñleme. Diñlersen de inanma didi. Kişi bu da eyü naşihat diyüp serçeyi şalıvirdi. (14) Elinden uçup bir ağaç üzerine kondu. Andan ol kişiye 'aceb nā-dān kimesne imiş (15) sin ki benüm gibi şikārı elüñe girmiş iken beni boğazlamaduñ elüñden çıkarduñ. Söze kelecıye (16) aldanduñ. Benüm kırsagumda yigirmi mişkāl cihān-bahā bir gevher vardur. Beni boğazlamayup (17) anı almaduñ didi. Ol kişi vāh ne ḥaṭā itmişüm diyüp elin dizine çarpdı (18) ve barmağın dişine alup ḥayf ḥayf hezār ḥayf diyü te'essüf itdi. Serçe evvel ve ikinci (19) söyledüğüm sözleri ne tiz unutduñ? Şimdi söyledüm ki beni elden çıkardukdan sonra (20) neye ḥayf diyü bī-fā'ide te'essüf idersin ki elüñden uçan kıuş bir daḥı ele varmaz (21) ve bir de bu ki kırsagumda yigirmi mişkāl gevher vardur didüğüm muḥāl söze neye inanursın ki benüm (22) gevdemi etüm ile ve kemüğüm ile tartsalar belki on mişkāl gelmezın ola. Ben ḥabbede olan (23) kıuşuñ kırsagına yigirmi mişkāl taş niçe şıgar? Hiç 'aḳıl buña inanur mı didi. (24) Ol kişi ḡaflet itmişin. Gerçek dirsın. Bārī üçinci diyecegüñ söz nedür anı söyle. İḥsān (25) daḥı ümıddür sır andan ḡaflet itmeyeyin didi. Serçe çün sen baña iḥsān itdüñ. (26) **Hel cezā'ü'l-iḥsāni ille'l-iḥsān.**¹³² Ya' nī iḥsānuñ 'ıvazı degüldür. İllā iḥsāndur. (27) İmdi var şol ağaç dibinde içi altunla tulu bir gügüm var gömilüdü. Anı çıkar (28) al. Mişārifüñe ḥarc it didi. Kişi vardı didügi ağacuñ dibini kazdı. (29) 'Aynıyla gügem ile altunı çıkarup aldı ve serçeye 'aceb ki yir altında bu gügem (30) içinde altunı göresin. Yiryüzinde şayyādun duzağın görmeyesin didi. (31) Serçe sen bunu bilmez misin ki çün āferide-kār-ı 'ālemin cārī olmalu ola. Ḡaflet (32) perdesi gözlülerüñ başiretleri gözini görmez ider. Belādan ḥalāş yolını görmezler. (33) **İzā cā'e'l-kazā ü 'amiye'l-başar.** Ya' nī Ḥaḳḳ te'ālānuñ kazası gelse göz görmez olur

¹³²İyiliğin karşılığı yalnız iyiliktir (Rahmān 60).

[694a] (1) didi. Ol kişi serçenüñ sözlerinden hem mäle mälîk oldı hem hâle. Anlardan mütenaşıh (2) olup altunı aldı gitdi. Bî-renc genc eline girdi. **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki (3) geçmiş zamānda dört yār-ı muvâfîk ve dost-ı şâdık eṭrâf-ı cihānda müsāferet ihtiyār idüp ittifākla (4) bir yola girdiler. Birbirine refîk-i ṭarîk olup giderler idi. Biri pâdişāh neslinden ve mülük evlādından (5) bir kimesne idi. İkincisi vezîr evlādından idi. Üçüncisi bir bâzergān oğlu dördüncüsü renc-ber oğlu (6) idi. Bu dört kişi birbirleri ile tamām alışmışlar idi. Bir sebep ile rāh-ı ğurbet ihtiyār (7) idüp yol üzere giderken içlerinden birisi ‘acabā kār-ı ‘ālem teveccüh ile muntazır olur (8) ve āsāyiş-i benî ādem ne ile müyesserdür. Huzūr [u] ferāġat dāmeni ne ṭarîkle dutılır ola didi. Renc-ber (9) oğlu ekin biçme ile müyesserdür didi. Bâzergān oğlu bey‘ü şirā ile olur didi. Vezîr oğlu şeref-i (10) ḥaseb u neseb ile olur ki kişi aşı-ı zāda her hünlerde āmāde kemāl ehli olıcaḳ elbette şöyle ḳalmaz. (11) Hemîşe beşer āsāyiş üzere istirāhat ider didi. Pâdişāh-zāde ‘ālem-i ‘ulvî ve süflînüñ (12) hezār kārı ve naẓm u ḳarārı ḳazā vü ḳadere mütē‘ allıḳdır. Ḳazā vü ḳader itdüġi işler vehm [ü] ḳıyasa (13) gelmez. ‘Ālemde cümle taşarruf ḳazā vü ḳaderüñdür. Ol didüġinden özge nesne olmaz. Nizām-ı ‘ālem ve huzūr-ı benî (14) ādem meysūr u maḳdūr degüldür didi. Bunlar bu mübāḥaşe ile giderken bir şehre irişdiler. Aḥşām oldı. (15) ‘Ālem yüzine burḳa‘-ı siyāhın bürindi. Żarūrî ḳondılar. Üçü renc-ber oġlına yüz tıutup (16) yarın bu şehre oturaḳ idelüm. Çün sen benî ādemüñ āsāyişi ve devr-i ‘ālemüñ murād üzere (17) gerdişi renc-berlik iledür didüñ. Gel imdi yarın bizi renc-berliġüñ ile bir nesne ḳazan ḳonukla. (18) Bugün bu şehirde āsāyiş idelüm didiler. Renc-ber oġlı da ba‘zı kimesneden şordı. Bu şehre (19) ne renc-berlik geçer didi. Odunuñ be-ġāyet revācı vardur. Odun getürüp şatmaḳ ile be-ġāyet (20) ḳazanc olur didiler. Seheri tiz ḳalkıp şahrāya vardı. Bir arḳa yüki odun getürüp şehre (21) yarım altuna şatdı ve şehrüñ ḥaşādı ḳapusunda bu şehirde renc-berliġüñ günde yarım altun ile ni‘met alup ol günde yoldaşların (22) ḳazancı vardur diyü yazdı. Ḳazandüġi yarım altun ile ni‘met alup ol günde yoldaşların (23) ḳonukladı. Ol gice bâzergān oġlına yüz tıutup nevbet saña geldi. Bunda yarım oturaḳ olalum. (24) Sen daḫı mezhebüñ üzere kesb-i ticāret ile bizi bir gün ḳonukla görelüm ne tarîk (25) ile āsāyiş iderüz didiler. Bâzergān oġlı da seheri ḳalkıp şehir içine girdi. (26) Bâzergānlar bey‘ [ü] şirā itdüġi yirde bâzāra varup aralarında ḳarışdı. Meger şehrüñ iskelesinde (27) metā‘ ile ṭolu bir gemi gelmiş idi. Bâzergānlar gemiden metā‘ almaġa giderler idi bile gitdi. Başiret (28) ehli ticāret ḳolayın bilür kimse idi. Gemiden on biñ aḳçelik metā‘ alup taşra ḳıkardı.

Şehr (29) bāzergānlarında birine orada onı on bir fā'ide ile şatdı. On biñ aqçesin gemicilere (30) virüp biñ aqçe fā'ide kendüye qaldı. Bu da şehrüñ qapusına bunda ticāretten günde (31) biñ aqçe hāşıl olur diyü yazdı ve biñ aqçe yārānları öñine getürdi. Ol gün de āsāyiş (32) eylediler. Andan vezīr oğlına yüz tıutup nevbet saña geldi. Sen de mezhebüñ üzere (33) bir 'amel göster ki haseb [ü] nesebde ne yüz ile āsāyiş olur görelüm didiler. Ol da şehr

[694b] (1) içine girüp dört yanın tıolandı. Ola ki kendüyi ve atasını haseb [ü] nesebini bilür bir kimesne (2) bulam diyü cüst u cü eyledi. Nā-gāh bir anuñ gibi kimesne şataşdı kendüyi görünce merhabā itdi. (3) Siz fülān vezīrinüñ oğlı fülān degül misiniz? Ne oldu ki böyle tenhā düşdüñüz gedā şeklinde (4) yürürsüz didi. Vezīr oğlı belı ol kendüsiyin. Ammā aḥvāl-i 'ālem ber-qarār degüldür. Şimdilik ḥālüm böyle (5) düşdi didi. Ol kimesne atasınıñ ululuğın ve kendinüñ fażl [u] kemālin bilürdi. Anuñ bu vech ile (6) yürüdüğün lāyık görmeyüp çıkardı. Aña elli altun virdi ve niçe i' tizār daḥı itdi. (7) Vezīr oğlı da şehrüñ qapusına bu ḥinde haseb u neseb ve ma'rifet-i merdüm-zādeligüñ (8) bir günde elli altun hāşılı vardır diyü yazdı. Altunı alup yoldaşları yanına geldi. (9) Bir zamān da bunun mezhebi üzere āsāyiş itdiler. Elli altun daḥı düketdükden soñra (10) pādişāh-zādeye yüz tıutup nevbet size geldi. Siz de daḥı mezhebüñüz üzere 'amel idüp (11) bize gösterüñ didiler. Pādişāh-zāde daḥı kārı qazā vü qadere ḥavāle ile tevekkül (12) üzere şehr içine vardı. Şehrüñ qapısı öñinde bir yirde bir pāre oturdı. Nā-gāh (13) şehr içinden bir ceze' [ü] feze' āvāzı ve bir muşibet ve gāvğāsı belürdi. Şeh-zāde hemgāme (14) nedür diyü ḥalkdan şordı. Şehrüñ pādişāhı āḥirete intikāl eyledi. Cümle ḥalk-ı 'ālem (15) matem üzere olup meyyitin götürürler. Defn itmege alup giderler didiler. Pādişāh-zāde hem (16) ġaribdi. Hem ḥādişeden ḥaber-dār degül idi. Egninden başında mātem libāsı yoğ idi. (17) Kendü ḥālī üzere dururdu. Pādişāhuñ meyyiti yanına yakın geldügi gibi ekābir [ü] (18) a'yāndan mātem tıonları ile öñünce yürüyen kimesneler qapu öñinde şāh-zādeyi mātem libāsında (19) degül kendi ḥāl üzere göricek ḥavāş u 'āmm pādişāha 'izz için mātem tıonına (20) girdiler. Ammā bu ḥerif n'içün girmemiş? Pādişāhı defn idüp bunu şaklañ. Şorup görelüm (21) bu vaż' uñ aşlı nedür diyü üzerine müvekkiler qodılar. Şeh-zādeyi orada daḥı alıqodılar. (22) Pādişāhuñ meyyiti geçüp gitdi. Varup defn eylediler. Aña bir a'yān vüzerā [vü] erkānı (23) şehre geldüklerinden soñra meger vefāt iden pādişāhuñ oğlı qalmışdı. Cümlesi bir yire (24) gelüp cem' olup pādişāhlığı daḥı kime muqarrer itsevüz diyü müşāvereye oturdılar.

İttifāk (25) bu eşnāda şeh-zādenüñ üzerine müvekkil kudukları kimseler gelüp ol pādişāh için (26) mātem tutmayan hakkında ne buyurursız diyü haber virdiler. Vüzerā varuñ getürin ahvālin (27) şoralum n' için böyle itdi görelüm didiler. Anlar da şeh-zādeyi ol cem'-i kibār öñine (28) iletdiler. Şāh-zāde kışşasını anlara takrīr eyledi. Çün bildiler kim bu fülān (29) pādişāhuñ oğludur ve aşda mülūk hānedānından vücūda gelmiş şāyeste-i tāt-ı (30) salṭanatdur ve kendülerüñ pādişāhlara ihtiyācları vardır vaḳtidür. Birbirleri ile müşāvereye (31) idüp pādişāh-zādeyi orada pādişāh idinüp ittifāk ile başına tāt-ı salṭanat urdılar (32) ve taht-ı devlete geçürdiler. Takrīr-i İlāh ile nā-gāh ol vilāyete pādişāh oldu ve ḳazā-yı (33) Hāḳḳ iḳtizā itdügi gibi emr idi. Ol ānda vücūda geldi. Şeh-zāde çün bu vech ile

[695a] (1) pādişāh oldu emr itdi. Yoldaşların bulup öñine getürdiler. Vezīr oğlı (2) vezīr bāzergān oğlını nedīm ve renc-ber oğlını vekīl idindi ve emr itdi şehrūn ḳapısı (3) üzerine ḳazā vü ḳadere ḳā'il olmağın bir günlük neticesi pādişāhlığıdur diyü yazdı.

Beyt:

[Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fe' ülün]

Ḳazā açduğı bābı kimse yapmaz

Ḳader urduğı tātı kimse ḳapmaz

Hikāyet: Getürmişlerdür ki Ceşşāş'ı Muḳtedir ḥabs eylemek buyurdi. 'Arab tesmīr-i bāb didügi ḥabsle ki (6) evini kişinüñ üzerine bağlayup kendüyi evi içinde ṭaşra çıkartmamağa dirler. Anı daḥı (7) bu ṭarīḳle evinde maḥbūs itmişler idi. Evine ne içerüden ṭaşraya kimse çıkar ve ne ṭaşradan (8) daḥı içerüye kimse girür idi ve ne kendüye buluşdurdı. Evi içinde şöyle mağzūb-ı (9) maḥbūs u me'yūs oturur idi. İttifāk bu zemistān faşlı idi. Bir gün ki evinüñ bostānı (10) içinde tenhā otururdi. Göñline ḥüzn müstevlī olup başına ḡam mūrı çöḳdi. Meger (11) ḳadīmden 'ādeti idi. Bunuñ gibi eyyām-ı ḥüznde cevāhir-i nefīs ile memlū bir kiçirek sanduğı (12) var idi. Anuñ içindeki cevāhiri bir altun leḡene boşarup bir bir anları temāşā iderdi. (13) Anuñla def'-i ḡam ve teferīc-i ḳalb iderdi. İttifāk bu gün daḥı şanduk ile cevāhiri öñine (14) getürüp etegi üzerine döküp eli ile ḳarışdurup oynayıyorurdi. Lākin içine dökmedin (15) nā-gāh ḥalīfe çıkageldi. Bu ānda ḥalīfenüñ ādemleri gelüp evin başdılar. Cümle mālını girift (16) idüp mīrī için zabṭ eylediler ve evini ḡaret itmege başladılar. Bu ḥālī göricek (17) def' i

etegindeki cevāhiri bostān içinde bir çemen-zār içine saçdı. Ot arasında (18) belürsüz eyledi. Halife emri ile gelen kullar evini bi't-tamām gāret idüp bulduklarını (19) bi'l-külliyeye hasāret itdiler. Tahmīnen üç yüz biñ altunluk esbābın zabt eylediler ve üç yüz (20) biñ naqd altun da kendüden istediler ki hıżāneye teslim eyleye. Bunun edāsı içün zindāna (21) urdılar. Āhir anı dahı bulup teslim eyledükden şöıra ki zindāndan halāş olup evine (22) geldi. Doğrı bostānda ol çemen-zār üzerine gelüp havāşş-ı müte'allikātdan birkaç şāhib-i (23) sırrlar idi. Çemen için arañ didi. Arayup eteginden dökdüğü cevāhiri buldılar. (24) Kazā vü kader hazīnesinde mahfūz olmağın aña kimesnenüñ gāreti eli irişmeyüp eksüksüz (25) 'aynı ile bulup şāhibine teslim eylediler. Yevm-i miḥnetde kabz u inḳibāzı bu ān-ı rāḥatindeki (26) baş u inbisāta mü'eddī oldu. Bundan 'uḳalāya tenbih vardur ki tā bileler. Kazā vü kaderüñ (27) 'icāyibine nihāyet yokdur. Kāh kabz u inḳibāzı baş [u] inbisāta sebep kıılır. Kāh 'aks (28) ider. Nite-ki aña bu āyet-i kerīmede delālet vardur. Qur'ān-ı Qādimde buyurur **Va'llāhu yakbizu ve** (29) **yabşutu ve ileyhe türce'un**¹³³ diyü buyurılır. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki bir gün (30) melekü'l-mevt 'aleyhi's-selām Süleymān Peyğamber'e geldi. Şalatvātu'llāhi 'aleyh. Süleymān Peyğamber'üñ (31) öñinde bir ādem şöyle dururdu. Melekü'l-mevt bir kerre ol ādeme denedi bağıdı. Ādem bundan ziyāde (32) korkdı. Melekü'l-mevt gitdükden şöıra [Süleymān Peyğamber'e] bu gelüp giden kimdür diyü şordı. Anlar da melekü'l-mevtdür (33) diyü buyurdılar. Ol ādem eytdi. Yā resūlu'llāh benüm cānum alur diyü bundan ziyāde korkdum. Beni

[695b] (1) korkudan halāş eyle. Emr eyle beni buradan alup Hindū-sitān iḳlimine biraşsun didi. Hazret-i (2) Süleymān dahı emr itdi. Yıl anı oradan getürüp taretü'l-'ayn'da Hindū-sitān'a birağıdı. Melekü'l- (3) mevt gitdükden az zamāndan şöıra yine Süleymān katına geldi. Süleymān Peyğamber andan kanda (4) idüñ diyü şordı. Melekü'l-mevt ey resūl Hudā baña Haḳḳ cānibinden fermān olmışdı ki (5) evvel geldüğümde önüñde duran ādemüñ Hindu-sitān'da cānın alam. Huzūruna gelicek gördüm bunda durur. (6) Müteḥayyir oldum. Anuñ'çün ki kandağı Hindū-sitān arada bunca mesāfe var iken bu şimdi (7) Hindū-sitān'a nice varur diyü fikr itdüm. İttifāḳ Hudā-yı 'azze ve celle anuñ ḳalbine benden havf (8) birağıdı. Hattā beni yile emr eyle. Hindū-sitān'a biraşsun diyü senden iltimās itdi. Yıl ile anı Hindū-sitān'a (9) gönderdüñ.

¹³³Ve Allāh (İlahi kanun gereğı kişinin rızkını) daraltır ve genişletir ve O'na döndürüleceksiniz (Bakara 245).

Ben ardına düşdüm. Varduğı gibi cânını kabz eyledüm. Kazâ-yı Haqq yirine vardı. (10) Şimdilik ol hıdmeti edâ idüp gelürin didi. **Hikâyet:** Getürmişlerdir ki bir gün (11) peygamber Hazret-i Muhammed Mustafâ ‘aleyhi **efdalü’s-salavât ve ekmelü’t-tahıyyât** otururlar idi. (12) ‘Azrâ’il ‘aleyhi’s-selâm anları ziyârete geldi. Hazret-i risâlet-penâh anlardan su’âl eyledi. Ey karındaşum (13) bunca biñ yıldur ki niçe biñ halkuñ cânın alduñ ve niçe biñ oğul kız yetim eyleduñ. Hiç buñlardan (14) birine saña raħm gelmedi mi? Anuñ cânuñ alduğına acıduñ mı didi. ‘Azrâ’il bunca müddetde yâ resûlu (15) ‘İlâh iki kimseye acıdum. Biri bu ki bir gün deryâda bir gemi giderdi. Muħâlif rüzgâr (16) ile felâtum emvâcum tezâhüm-i efvâcından gemi şındı. İçindeki halk ğark oldılar. İttifâk (17) aralarında bir hâmile ‘avret var idi. Tahta pâresi üzerinde ğaldı. Deryâ kuvvet-i rüzgâr ile (18) muħkem çalkandı. Saşında talğalarda tağlar dereler depeler peydâ oldu. ‘Avret tahta (19) üzerinde kâh gökyüzinden ğa‘r zemîni irürdi. Kâh ğa‘r zemîninden evc-i felege çıkardı. (20) Bu arada ‘avreti dağı oğlan yavrusı dutdı. Ne hâl ise ğarnında olanı ol hâlde (21) toğurdı. Gördi bir oğlancuğdur ki deryâ şuyı şafvet ü tarâveti anuñ dağı ruħ zibâsından (22) alur. Göricek diledi ki memeleri şarâb-hânesinden bir şerbet eyleyüp ol miħmân-ı ‘azîze şındı (23) konuğlaya. Bu ânda baña fermân-ı İlâhî geldi ki ‘avretuñ cânını al oğlanı emvâc-ı deryâ arasında (24) dermânde oldu ve bir de Şeddâd bin ‘Âd’a raħm itdüm ki niçe zamân oğlancuğları zamânından berü çalışdı. (25) Bâğ-ı İrem’i düzdı ğoşdı cümle emvâl-ı ‘âlemi aña ğarc itdi ki bir cennet düze kışaş (26) ehli şöyle getürürler ki ol râğı altundan ve ağaçları mercândan ve budakları zümrüd ve inciden (27) idi. Şularınuñ içindeki çağılı cevâhir-i nefiseden idi ve şuyı gül-âb ve turâbı misk-i (28) nâb idi ve buğarı buğur-engiz ve yili ‘anber-âmiz idi. Çün ol bostân bu sıfât ile tamâm oldu (29) diledi ki ol bâğı varup seyr ide. Anı temâşâ itmekle rûhına rûh [u] şafâ artura. Çün atına (30) binüp bâđuñ ğapusına geldi. Diledi ki atından inüp bâğı içine gide. Sağ ayağın üzengiden (31) çıkardı. Henüz şol ayağın üzengüden çıkarmadın dağı bu mâ-beynde ben bendeye bu melmûnuñ (32) cânın al diyü bî-dîni yir üzerinden yir altına indür diyü fermân oldu. Cânın kabz itdügümden şoñra aña (33) dağı acıdum ki bî-çâre ol bâğda ‘ayş itmek ümidi ile ‘ömr geçürdi dağı içine girmedin

[696a] (1) ‘ömrî ağacı kökünden devrildi didi. Hazret-i resûl ile ‘Azrâ’il bu kelimâtı iderken (2) peyk-i Rabbü’l-‘âlemîn Hazret-i Cibrîl-i Emîn nâzil olup ğazret-i risâlet-penâha vahy getürdi. (3) Yâ Muhammed Allâh Te‘âlâ saña selâm idüp ‘azze celâlüm ğaqqı’çün Şeddâd’ı o gemi pâresi üzerinde (4) anadan doğan oğlandur ki ol derya-yı bî-

pāyān u emvāc-ı ğaltān içinde anı şu aldı (5) gitdi. Bunuñ muzāyağa arasında ben anı helāk olmağdan şağladum. Anasuz ol bī-dermān (6) yirde anı besledüm. Āhīr anı pādişāhlık mertebesine irişdürdüm. Bu cümleyle yine küfrānu'n- (7) ni' me olup emrümünden taşra çıkdı. Baña 'āşī oldı. Ben de cānın aldurup anı duzāh (8) 'azābına giriftār eyledüm. Tā 'uqālāya ma'lūm ola ki biz dünyāda kāfirlere mühlet virürüz. Ammā (9) hağlarından gelmekde ihmāl dağı itmeyüz diyü buyuruldı. **İnnemā numlī lehum li-yezdādū işmen ve lehum** (10) '**azābun muhīn**.¹³⁴ **Hikāyet:** Semerü'l-A' rāb kitābında getürürler. Meger zamān-ı (11) evvelden 'Arab qabā'ilinden bir qabīle içinde bir 'ābid u zāhid kimesne var idi. Qabīle dağı (12) içlerinden anuñ vücudı ile teberrük iderler idi. Bir hādise vü vāqı'a dağı vaqitlerinde ki başlarına (13) gele aña rücū' iderler idi. Anuñ va'z [u] naşihati ile 'āmil olurlar idi. İttifāk bir gice (14) qabīle içinde ne kadar kelbleri var ise kıırıldı. Şabāha birisi diri çıkmadı. Yarındası (15) qabīle ehli bir yire cem' olup zāhide geldiler eytdiler. Bu gice hiç zāhiren sebebsüz cümle (16) kelblerümüz helāk oldılar. Bilmezüz ne 'ālemedür didiler. Zāhid sizüñ şalāhıñuz anda imiş. (17) Size anda hayr olmasa āferide-kār-ı 'ālem böyle itmezdi. Elbette sizlere bunda bir fā'ide olsa (18) gerekdür didi. Anlar da döndiler. Yarındası gice qabīle içinde ne kadar ħorūsları var ise kıırıldı. Yarındası (19) gene zāhide önine gelüp bu gice bī-sebeb cümle ħorūsları yimez fırladı didiler. Zāhid sizüñ (20) eylügüñüz bundadur ola. Cā'iz ki siz bilmeyesiz didi. Anlar da eylügümüz nice bundandur. Kelblerümüz (21) gicelerde sāye-bānlık ider ve ħorūslarumuz mü'ezzinlerümüz idi. Bizi şabāh vaqitlerinde uyğudan (22) bī-dār iderler idi. Bunlar kıırılmak bize yaramaz faldür. Eyü hāl degüldür didiler. Zāhid sizüñ (23) şalāh-ı aḥvālūñüzü āferide-kār-ı 'ālem sizden yig bilir. Anuñ altında bir sırı vardur ki (24) bizüm ve sizüñ 'aqluñuz aña irişmez didi. İttifāk ol gün gice olıcağ qabīle halkıñuñ (25) cümle āteşleri söndi. Her çend ki çağmağların mümkün olup birinden çıkmadı. Müteḥayyir oldılar. (26) Od çıkmaduğına cümlesi qarañuda kaldılar. Meger ol gün ol vilāyete bir yād yağı gelmiş idi. (27) Tā aḥşāma degin ol qabīlenüñ etrāfına dağı çapup muḥkem ğāret itdiler. Yağup (28) yağmadukları yir kalmadı. Gice olduğı gibi ol qabīlede kelb āvāzı ħorūs gül-bāngi (29) ve āteş şu'lesi olmamağın orada qabīle varduğın bilmediler. Bu sebep ile ol qabīle ellerinden (30) kırtuldı. Aña dest-i teṭāvülleri irmedi. Qahr-ı 'adüvden ḥalāş olup zāhidüñ (31) sözi şahīh oldı. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Loğmān Hākīm ki meşhūr-ı (32) cihāndur. Oğlı

¹³⁴“Biz, onlara ancak günahları artsın diye mühlet veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.” Ali İmran, 178.

ile garîmlerin arayı giderler idi. Nâ-gâh beyâbânda giderken oğlunuñ (33) merkebi ağısâdı. Bir vech ile ki bi'l-küllîye yürimekten kaldı. Dağı üzerinde oğlu bî-ḥuzûr

[696b] (1) olup ıztırâba başladı. Loḳmân Ḥakîm oğul darluğanma ki bizüm şalâḥ-ı aḥvâlümüz (2) bundadır didi. Hele n'eylerse merkebi güç ile dağı ileri sürdiler. Meger ırakdan bir kūy (3) görindi. Oğlu atasına aḥşâma varınca bu kūye varmağa cehd itmek gerek. Ammâ benüm (4) merkebüm reviş virmez didi. Merkebin orada bıraktılar. Oğlu yayaḳ olup kūya irişmek (5) ardınca oldu atasınıñ öñince yürüyüp giderken nâ-gâh ayağına bir kemük batup mecrûḥ (6) eyledi. Ne deñlü kaçd itdi. Adımın bürkdüm dağı ileri atmağa mecâli olmadı. Zârûrî ol (7) gice beyâbânda kaldılar. Oğlu perîşân olup yine ıztırâb itdi. Loḳmân yine tekrâr (8) ıztırâb itme ki bizüm şalâḥumuz bundadır didi. Ol gice orada yatdılar. Çün şabâḥ (9) oldu gördiler. Ardlarından kimesne gelür oğlunuñ yolda kalan merkebin sürüp getirür. (10) Ayağı sağalmış hîç ağsâklıkdan eşer kalmamış. Loḳmân oğlunuñ yanına irüşüp saña (11) n'oldı ağsarsın diyü şordı. Ol da ayağına bir kemük batup mecrûḥ eyledi didi. Ol (12) kimse bir efsûn okuyup ayağına üfürdi. Ayağı sağaldı. Andan Loḳmân oğlu merkebine (13) bindi. Merkebin getüren âdem ile üç olup ol görinen kūye doğru gıtdiler. Varıcaḳ (14) gördiler kūy tamâm ḥarâb olmuş. İçinde bir ferd yok kırılmış. Ol kimse anlara hîç (15) dün size bu iki belâ irdüğünñ ḥikmeti nedür bilür misiz? Bu kūy ırakdan görüp (16) gelüp bunda yatmağa özendüğünñ te'âlânunñ ḳazâsıyla ol gice bu kūyda bir 'azîm zelzele (17) olup cümle kūyuñ içinde olanlar kırılıp gördüğünñ gibi kūy ḥarâb olsa (18) gerek idi. Ḥaḳḳ Te'âlâ size ḥayr irâde idüp kūya irişmesünler diyü evvel merkebünñüz ağsatdı. (19) Dağı sonra biriñüzünñ ayağın mecrûḥ itdi ki kūya ırmeyüp beyâbânda yatasız. Eger (20) kūya varup anda yatsañuz kūy ḥalkı ile helâk olmaḳ muḳarrerdür didi. Loḳmân oğluna ḳazâ (21) u ḳaderünñ işin gördün mi? Ben saña ıztırâb itme şalâḥ-ı aḥvâlümüz bundadır dimedüm mi idi. Nite-ki (22) erbâb-ı tevekkül dimişlerdür didi. **Nâzm:**

[Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fe' ulün]

Başına bir belâ gelmekle nâ-gâh

Olan ey ḥaste kıl âheste âhı

İlāhī saña haber ol belāda ola şāyed

Var ola anda bir sırr-ı İlāhī

Hkāyet: Getürmişlerdür ki (24) emīrū'l-mü'minīn Hārūn er-Reşīd daḥı zamān-ı ḥilāfetinde iḥrāz-ı nāḥīyesinde bir bölük ḥarāmīler (25) yol başup ādemler öldürdiler ve mālların tālān eylediler. Anlaruñ fesādı haberī Hārūn (26) er-Reşīd'üñ sem'ine iricek 'asker birle Mesrūr Ḥādīm'i gönderdi. Daḥı varup ol ḥarāmīler (27) ele getürüp cümlesin öldürdi ve başların kesdi. Çuvallara koyup Bağdād'a ḥalīfe işigine (28) alup gitdi. Yolda giderken her menzile konardı. Ol başları çuvallardan çıkarup saydu (29) rur idi ve göçer olıcaḥ çuvallara koyurken gene şaydurur koydururdu. Cümlesi kırk (30) baş idi her gün anları bu tarīkle yoklar hıfızlarında ihtimām ider idi. Günlerde bir gün (31) bir menzile kondılar. 'Ādeti üzere emr itdi yine başları çuvallardan çıkarup (32) şaydılar tamām geldi. Kemā-kān kırk baş çıktı. Ammā irtesi göçerken şayıcaḥ kırkdan (33) bir eksük baş çıkup yine tekrār şaydurdu. Gene bir eksük geldi. Otuz toḡuz çıktı.

¹³⁵[698a] (1) İştibāḥ kalmadı. Mesrūr Ḥādīm bundan ziyāde bī-ḥużūr olup ḡam-gīn oldu. Kendü öninde (2) bir daḥı şayuñ diyü ihtimām ile tekrār şaydurdu. Ḥalīfe tamām kırk başdur diyü 'arz (3) eyledüm. Ḥalīfe önüne ileticek şaydursa gerek otuz toḡuz çıkıcaḥ baña ne dir (4) diyü endīşe-nāk oldu. Yine bir daḥı tekrār şaydılar gene kırkdan bir eksük otuz toḡuz (5) baş çıktı. Bir def'a daḥı otuz toḡuz baş iderkene zerre vü şemme iştibāḥ yir ile kalmadı (6) ve bu eṣnāda iken nā-gāḥ gördi. Bir kimse bir deveye binmiş ve başında bir ṭaylesān şar (7) kıtmış ve elinde bir muşḥaf tutup Qur'ān okıyı okıyı önüne gelüp selām viridi. Mesrūr (8) Ḥādīm aña nerelesün ve nereden gelürsin didi. Pīr ḥāfız-ı kelāmu'llāḥ bir ḥacī kişiyin didi. (9) Mesrūr yok ben sözüñ qabūl itmezsin. Şunu tutuñ ve deveden indürüñ esbābını (10) arañ didi. Aradılar daḥı uğrılar ve ḥarāmīler esbābından ba'zı esbāb buldılar. Bildiler ki (11) bu da anlardan imiş. Emr itdi baş kesüp evvelki başlardan eksük gelen bir baş yirine (12) kodılar. Bunuñla kemā-kān kırk başa yetişdi. Andan emr itdi başları bir daḥı tekrār şaydılar (13) bu def'a kırk baş geldi. Evvelki başlar bulundu. Mesrūr ḥādīm müteḥayyir olup bildi. Bu serde (14) bir sırr-ı İlāhī vardur. Qazā vü qaderüñ ḥükminüñ imzāsına müte'allik emrdür. Pīrüñ başı kesilüp (15) seri def' olunmaḥ için taḡdīr-i İlāhī'nüñ tedbīridür. Qazā vü qader sırrına muvafık taḡdīr (16) olınan vücūd bulduḡdan soñra şayarken kemā-kān evvelki gibi bulunduḡı

¹³⁵Nüşhada 697. varak mevcut deḡil.

anuñ te'sīridür. (17) Āhīr ki Mesrūr Hādım başlar ile Hārūn er-Reşīd'üñ öñine irdi. Hārāmīleri ve aḥvāllerin (18) ḥuzūrında ḥikāyet eyledi. Başlar ḥuṣūşında şerḥ olınan sırrı beyān idicek. Hārūn (19) er-Reşīd ḥarāmīlerüñ başı kesildüğinden daḥı pīrūñ başı kesildüğü daḥı yig olmuş ki (20) anlar āşikāre başlar keserler idi. Boğazın keser idi. Bunuñ daḥı anlardan ehemmdür didi. (21) Każā-yı İlāhī'nüñ ḥayrānı ve bī-ser u sāmān oldu. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki (22) bir gün Nūşirevān-ı 'Ādil şikārdan gelürken gördi yaluñ ayaḡ ve ḡaftānı eski ve yırtık (23) bir pīr kişi arḡasına bir yük diken urmış gider ve yük götürmek ḥarāretinden (24) yüzinden aşaḡa şu gibi dereler aḡar. İttifāḡ giderken ayaḡına bir kemük batup ayaḡından ḡan (25) revān oldu. Pīr ḥiç bundan inlemeyüp bu cerāḡatine iltifāt eylemedi. Üzerine bir pāre (26) toprak eküp yike yike daḥı yola düşdi. Nūşirevān anı esirgeyüp ilerü yanına vardı. (27) Ey pīr senüñ şimdi diñlenecek vaḡtūñdür. Kendüñi neye böylesine rence (28) biraḡur bunuñ gibi zaḡmeti çekersin didi. Pīr ey ser-heng anaları (29) yok dört öksüz kızcaḡuzlarum vardur. Her gün arḡam ile bir yük (30) diken iletür. Bir bucuḡ aḡḡesini anlara nafaḡaya virürin. Yarım (31) aḡḡesini panbuḡ virüp egirürler. ḡaftāncuḡ idünürler ve eger ben bu zaḡmeti iḡtiyār (32) itmesem anlar zāyī' olurlar didi. Pīre Nūşirevān evüñ ḡandadur didi. (33) Pīr şol görinen kūydadur didi. Nūşirevān var ol kūyı saña baḡışladum

[698b] (1) diyüp çıkardı. Yüzüğünü aña virdi. Bu saña nişān olsun. Ol kūyı mīrī cānibinden (2) zabṭ idenlere göster. Her ne ḡadar mīrī māl var ise eger sarāyduz ve eger at sürisi (3) ve ḡoyun sürisidür. Cümlesin saña teslīm ile sunalar. Kūy ile mecmū' ısın ben saña baḡışladum (4) didi. Pīr yüzüğü alup kūyuñ ulusı öñine ilette. Göricek cümle kūy ḡalḡı öñine (5) ḡıdmet itdiler ve kūyuñ içinde olan sultānı ve emvāl ü emlāk ile aña teslīm (6) itdiler. Taḡt-ı taşarrufına alup pīr-i faḡīr iken ḡanī oldu. Gedā iken mihnetini ḡanīlik (7) rāḡatına deḡiştı. Kūylular ortasından tamām be-nām [u] meşhur māl-dār kimesne daḡı añılurdu. (8) Bunuñ üzerine niḡe zamān geḡdükden şoñra ittifāḡ Nūşirevān bir gün şikārdan gelürken (9) ' askerinden cüdā düşüp tenḡa yolu ol kūya uğradı. Bu kūy şikārdan gelürken (10) ol daḡı bir kimesnenüñdür ki bundan evvel arḡasıyla bāzāra diken çekerken içinden (11) ḡül-i baḡtı açıldı. Pādişāḡ aña naḡar idüp bu kūyı aña baḡışladı (12) didiler. Nūşirevān'üñ pīrūñ ḡıssasuñ ḡatırına gelüp ya ol pīrūñ evi ḡanḡıdır diyü (13) şordı. Gösterdiler doḡrı ḡapusı öñünine daḡı vardı. Gördi ḡapısından (14) kār-dān kimesneler durur. Anlara daḡı içiñüzde ulucañuz ḡanḡıñuzdur didi. (15) Ulumuzuñ ḡoşluḡı yokdur içerde yatır didiler. Nūşirevān neden ḡoş olmadı (16) didi.

Anlar da bir iki gün içinde bâğa temâşâyâ vardı idi. Cāriyeleri ile gül ile (17) oynamış. Cāriyeler aña güli çokça urmuşlar. Andan bedeni küfte olmuş. Ol vaktten (18) berü yorgunluğundan yatur didiler. Nüşirevân güldi. Varuñ aña eve mihmân geldi (19) seni görmek ister diñ didi. Varup didiler. İçerü getirüñ didi. Nüşirevân içerü (20) girdi. Gördi dībā döşekler üzerinde zībā cāriyeler ayağın ovarlar. Nüşirevân'ı göricek (21) tiz yirinden şıçrayup öninden yir öpüp 'özr diledi ve ahvâlini takrîr eyledi. Birkaç (22) gündür şu cihetden hoşluğum yokdur. Yaturın diyü i'tirâz eyledi. Nüşirevân eytdi. Hemân (23) saña bir su 'âlüm vardur. Şorayın aña cevâb vir de yine döner giderin didi. Pîr dahı buyuruñ (24) didi. Nüşirevân ol gün ki ayağına yolda kemük batup mecrûh itdi. Aşlâ inlemedüñ ve yatmadüñ. (25) Şimdi ki maḥbûblar elinden gönül zahmı yidüñ seni gül ile urdılar. Neye döşekde yatup inlersin (26) didi. Pîr ey ḥudâ-vend miḥnetde şabr idüp devletde nâz ile dirilmek gerek didi. (27) Nüşirevân'a sözi hoş gelüp aña tekrâr in'âm eyledi. Ol gice evinde yatup konuk (28) olup yatdı. Yarındası 'askeri irişüp yolına revân oldu. **Hikâyet:** (29) Enbiyâ kıssalarının leṭâfetindendür ki getirürler. Bir vaktde Mūsâ-yı Kelîm şalavâtı (30) 'İlâhî 'aleyh ḥazret-i âferide-kâr-ı 'âleme münâcât idüp kelimât eşnâsında İlâhî (31) esrâr-ı rubûbiyyetüñden baña bir sırr keşf eyle diyü tazarru' eyledi. Yâ Mūsâ tākāt (32) getüremezsın didi ve şabr idemezsın diyü ḥitâb-ı 'izzet geldi. Tekrâr (33) İlâhî tākāt getürecegüm miqdârı bir sırruña vâkıf eyle didi. Bu mertebede ḥitâb

[699a] (1) gelüp fülân depenüñ üzerine var. İraḡdan naẓar ile ne görürsün diyü buyrıldı. (2) Ḥazret-i Mūsâ ol depenüñ üzerine vardı aşağısına bakdı. Gördi bir çeşme (3) akar. Bir sa'âtden çeşmenüñ yanına bir atlu gelüp şu içdi ve âb-dest aldı. Bir kîse (4) ile akçesi var imiş. Ol arada oturup gitdi. Bir zamândan soñra bir oğlancuk (5) gelüp kîse ile akçeyi aldı ve gitdi. Anuñ ardınca çeşme kenârına bir gözsüz kişi gelüp (6) ol dahı şu içüp ve âb-dest alup namâza durdı. Bu yaña da orada kîse unudan (7) yigidüñ unuttuğı ḥâtırına geldi. Tiz 'aceleyle döndi. Gene çeşme kenârına geldi. Gördi (8) bir gözsüz âdem namâz kıılır. Hemân aña ey a'mâ akçe ile kîseyi vir didi. A'mâ namâzın tamâm (9) itdükden soñra benüm senüñ kîse ile akçeñden ḥaberüm yokdur. Bir a'mâ kişiyin. Buraya âb-dest (10) almağa geldüm. Gözüm yok ki kîseñi görüp alam didi. Süvâr çok istedi. Gördi evvelki (11) sözinden dönmez. Elbette de sen alduñ diyü ḡazâba geldi. Kılıcın çıkarup tiz a'mānuñ (12) boynın urdı. Kellesin önüne düşürdi. Ḥazret-i Mūsâ hep bunları depe üzerinden görüyordu. (13) Ḥazret-i Ḥaḡḡ'a münâcât idüp yâ Rabbî buña

ben nice dād diyeyin diyü bu sırrı nice añlayayın ki aķçeyi (14) alan aldı. A‘mā ortada baş virdi didi. Hītāb-ı ‘izzet gelüp yā Mūsā ben bildüğümü (15) sen bilmezsin. Dağı ol oğlan ki aķçeyi aldı. Aşlda alduğu aķçe kendinün idi (16) ve bunun atası çünkü anuñ atası bu aķçe unudan herifün çobanı idi. Niçe (17) zamān koyunlarını gütdi. Ücretin virmedi. Bir kīse içindeki aķçe oğlanuñ atasınuñ (18) çobanlıktan ücreti ne mikdār ise ol kadar idi. Andan ne bir aķçe artuķ ve ne bir aķçe (19) eksük idi. Eyle olsa beş oğlanuñ alduğu atasınuñ çobanlığı ücreti (20) idi. Ammā bu a‘mā dağı gözi görürken ol aķçe unudan yigidün atasın öldürmiş (21) idi. Dağı aña kışaş itdi. Gözi görürken ol aķçe unudan yigidün atasın öldürmüş (22) zulm eylemezsin diyü buyurdi. **Hikāyet:** Getürmüşlerdür ki dağı Büzürcimhr ki Kisrā’nuñ (23) veziri idi. Aşlında Naḥşeb şehrinde idi. Ammā Naḥşeb Māverāü’n-nehir vilāyeti şehrlerinden (24) bir şehrdür. Ceyhün ile Semerkānd ortasında vāķ’ı olmuşdur. Semerkānd ile anuñ ortası üç (25) günlük yoldur. Mi‘mār ve arşun ile dağı yoķdur arşundur. Fażl [u] ‘ilmde ve hikmet [ü] dānişde ḥazẓ-ı (26) vāfiri idi. Eger-çi civān idi. Meşāyih-i kibār-ı ḥükemā-yı rüzgārdan her hūnerde sābıķdı. (27) Bir gün kendüsine ben bunca ma‘rifet ü kemāl ile lāyık degüldür ki bir belürsüz bucaķda oturup (28) kalam şavāb budur ki taḥsīl itdüğüm bunca ma‘ārifün şemeresini görmek için kendümi (29) ḥalka bildürem didi. Pes bu fikr ile kalkup Medā’in şehrine geldi. Ol zamānda ekāsirenün (30) taḥt-gāhı idi. Anda her kimse ile muşāḥabet u ihtilāṭa başladı. Her gün pādīşāhuñ (31) dīvānına varup gelürdi. Fażl u ma‘arifet ehleri ile söyleşürdi. Aña degin ki bir gice (32) Kisrā Perviz ḥalvetinde eflākün gerdişi te’şirinde mülāḥazaya vardı ve gice ḥāmile ‘avret (33) gibidür. Kendü kendüsine kim bilür ne toğurur ve yarın ne olacağın kim bilür? Ḥalk ḥayr u şerri ve nef’ [ü]

[699b] (1) zarrı devr-i felege ve seyr-i encüme ḥavāle iderler ve ba‘zı kaẓā vü kädere evāmir-i İlähī’ye müfevvezdür (2) dirler. Bu bābda her kişi bir dürlü söyler. Pes baña lāzım oldu ki kaẓā vü kädere sırrı nedür anı (3) beyān idelüm didi. Mübid-i mübidandandır ki vezir memleketi dağı müşir-i devleti idi. Şordı kaẓā (4) vü kädere sırrı nedür baña söyle ki perrde-i taķdīrün altından ne şüretle zūhūra gelür ve eflākün (5) gerdişi ve encümün seyr-i ne u‘cūbe gösterür. N’içün ‘uķül-ı selīme anuñ idrākinden ‘āciz (6) olur. Fuhūm-ı müstaķīme ne vesīle ile anuñ sırrına irişmez didi. Dağı vezir bunun cevābında ‘āciz (7) u müteḥayyir oldu. Pādīşāhum kuluñuza üç gün mühlet virün. Tā ki su‘ālünuze cevāb virem didi. (8) Pādīşāh da virdi. Vezir ḥayret ile öninden taşra

çıktı. Tîz Büzürcmihr öñine varup (9) sırrı müteḥayyir görürin. Beşreñüzden içerüñüzden hayret olmak āsarı münfelimdür. Eger bir mühim (10) ḥācet var ise buyurun. Cā'iz ki ben edā idem. Bāṭınuñuzdan igvā mürtefi' ola didi. Vezîr aña (11) haykırup senüñ ne ḥaddüñdür ki ulularuñ esrārına ta'arruż fikr edesin didi. Büzürcmihr ey üstād (12) Ḥudā-yı Te'ālā 'azze ve celle 'ilmi bir tende ḳomadı. Cā'izdür ki kimse de bir 'ilm ola ki anı āḫir (13) kimesne ile eger maḥrem iderseñ ben gönülden daḫı endişeyi ḳalduram didi. Vezîr gönünden (14) şāyed bu kimse ḫilye-i ḫikmetden behremend ola diyüp anı öñine çağırđı. Kısra'nuñ daḫı su'ālını (15) aña söyledi. Büzürcmihr ben bu su'ālüñ cevābını eyü bilürin didi. Vezîr söyle göreyin didi. (16) Büzürcmihr pādīşāḥ öñinden ḡayrı yirde söylemezsin didi. Vezîr pādīşāḥ benden şordı. (17) Sen cevāp virmeñ ma'ḳül mıdur didi. Büzürcmihr ne var sen pādīşāḥa bu su'ālüñze cevāb (18) iñen çetiñ degüldür. Benüm bir şākirdüm vardur. Ol buña cevāb virür diyüp bu takrîb ile beni daḫı (19) pādīşāḥ öñine ilet. Su'ālınıñ cevābın vireyin. Gine ad senüñ olur didi. Vezîr de didügi gibi (20) itdi. Büzürcmihr bu tarîḳle Kısra öñine iletđi. Kendüsin Kısra'nuñ ḳarşusunda bir (21) altun kürsî üzerinde oturdı. Oradan Büzürcmihr'e pādīşāḥuñ su'ālını takrîr (22) idüp cevāb taleb eyledi. Bir daḫı vezîr ḫāzır iken benüm ne ḥaddimedür ve ne zührem vardur ki pādīşāḥuñ (23) su'āline cevāp virem. Münāsib budur ki siz cevāb viresiz didi. Vezîr şaşdı. Sen cevāb (24) vir didi. Büzürcmihr pādīşāḥ senden su'āl ider. Cevābından sen virmek gereksin didi. (25) Vezîr ben cevābı bilmezsin nice vireyin didi. Büzürcmihr çün bilmezsin sen buraya gel ben (26) oraya varayın. Pādīşāḥuñ daḫı su'āline cevāp vireyin didi. Kısra toḡrı söyler böyle (27) gerek didi ve emr eyledi. Vezîr altun kürsî üzerinden ḳalkup Büzürcmihr durduğı (28) şaff-ı ni'āle gelüp durdı. Büzürcmihr vardı. Oturduğı altun kürsî (29) üzerinde oturdı. Andan vezîre yüz tutup ḫiç sen bunı endişe idinür miydüñ ki (30) bu kürsî şadrından ḳalkup ol ayak altı olan yirde varadurayduñ didi. Vezîr (31) yok didi. Büzürcmihr de imdi Allāḥ Te'ālā ḫaḳḳı'çün ḫiç benüm de gönlüme gelmemişdi ki (32) ol ayak altı yirden bunuñ gibi kürsî üzerine gelüp pādīşāḥ ḳarşusunda oturam (33) didükden şoñra yüzün pādīşāḥa tutup ey pādīşāḥ ḫiç senüñ gönline gelür miydi ki

[700a] (1) vezîri bu kürsî üzerinden ḳaldurup anı benüm yirüme ve beni anuñ yirüne iletessin didi. (2) Daḫı pādīşāḥ yok didi. Büzürcmihr bilindi ḳazā vü ḳader ḫiç kimselerüñ gönline (3) ve endişesine gelmez işler işler. Beni ḫāliyā nereye getürürdi. Vezîri nereye iletđi. (4) Her bunuñ gibi işlerde te'sîr Ḥaḳḳ Te'ālā'nuñ taḳḫirünüñdür

didi. Kisrā'ya Büzürcmihr'ün (5) sözi hoş geldi. Benüm vezāretüm senden ğayrı kimseye yaraşmaz diyüp anı vezir idindi. (6) Gerçekden altun kürsî üzerine oturtdı. Giderek anuñ ser-i rif'ati evc-i felekden (7) dağı geçdi. **Hikāyet:** Hülku'l-İnsān kitābında getürür. Vezir Muhammed-i Muhallebî eydür. Bir (8) vaktde bir cemā'atle gemiye binüp Başra'dan Bağdād tarafına giderdük. İttifāk gemi (9) içinde olanlardan bir cem' oyun arasında laṭife ile içlerinden birinüñ ayağına bukağı (10) urdılar. Bir zamāndan sonra ki bukağıyı açmalu oldılar. Aradılar miftāhı bulunmadı. (11) Her çend ki çalışdılar. Ayağından bukağıyı açamadılar. Herif bend ile kaldı. Āhir Bağdād'a (12) geldük. Bir demürce getürdiler ki bukağıyı aç. Demürce şubaşınuñ izni olmayınca (13) açamazın didi. Yoldaşlar anı getürüp şubaşı öñine iletdiler ve öñinde oyun (14) üzere laṭifeyle urduklarına şehādet ideler. Ol demürkiye açmağa izin vire. Alup (15) giderken yolda nā-gāh bir kimesne çıkagelüp anuñ yüzine bir kerre bakup sen ol (16) kimse degül misin ki benüm qarındaşum öldürüp kaçduñ. Ben vilāyetümüz kādīlarından böyle (17) itdügüne maḥzarlar ve sicillāt şüretleri alup seni tutmak için arayup gezerin. (18) Niçe müddetdür ki āvāre olmuşındur didi ve dağı şubaşı ile varup herifün aḥvālını (19) takrīr itdi. Şıdk-ı da'vāsına temessükler ibraz idüp herifi yoldaşlarınuñ elinden (20) aldı. Qarındaşı yirine kışāş itdi. Bu maḥzān kudret-i perverdigār-ı 'ālemdür ki ol (21) cem'ün gönüllerine laṭife tarikle anuñ ayağına bend urmağı ilhām idüp vech-i meşrūh (22) üzerine ḥaqq yirine varınca aña kayddan ḥalāş taqdīr eyledi. Qazā vü qader aḥkāmı (23) nāfiğ olmayınca olmadı. **Cevāmi'ü'l-Hikāyāt Kitābının Dördüncü Kısmından ki (24) On Dördüncü Bāb ki Ġarā'ib-i Maḥlūqāt Beyānında ve Anların 'acā'ib-i Aḥvālī 'Ayānındadır.** (25) Daḳāyık-ı ḥilkate 'ālim olan ḥükemā-yı İslām nūr-ı ilhām ile şöyle dirler ki āferide-kār-ı 'ālem (26) subḥāne ve te'ālā enāmuñ taqvīm-i ecsāsı ve ḥıfz-ı envā' ı maşlahatı için yine anlar (27) hey'etinde bir ferişte yaratmışdır ki bu maşlahat üzerine dağı müvekkildür ki felāsife (28) vü etḥbbā tā'ifesi aña tabi'at dirler. Ana rahminden nuṭfeyi nuṭfe nev'inde olan mevlūda (29) döndürmek anuñ maşlahatıdır. Her bār ki maḥlūqātuñ mādde-i ecsāmımuñ meşelā benī (30) ādemüñ nuṭfesinden mevlūd a'zāsına kifāyet idenden zā'id mādde olsa anı (31) bi'l-külliyeye mu'aṭṭal itmez. Ḥakīm-i muṭlaquñ ḥikmeti iktizā itdüğü üzere ol zā'idden (32) dağı bir şüret peydā ider. Ke-zālik eger şöyle ki benī ādemüñ nuṭfesi noḳsānı üzere (33) olup andan tamām şüret-i ādemi bağlanmağa vefā eylemese mevlūduñ şüretini bir hey'et

[700b] (1) üzerine bağlar ki andan şahşına nokşān u zarar gelmez. Eger nuṭfeden ifrātla ziyāde (2) vü keşret olsa kāh olur ṭabī‘ atūñ kuvveti ḥadden mütecāviz olur. Ol nuṭfeden iki (3) şahş vücūda getirür. Bir qarndan iki mevlūd toğar ve kāh olur ṭabī‘ atūñ kuvveti ḥadden (4) mütecāviz olmaz. Belki kuvveti eksük olur. Ol nuṭfeden ḥilkatle bir ‘uẓv-ı zā’id zāhir (5) olur. Meşelā elde ve ayağda barmağ ziyāde olduğu gibi ve kāh olur ol kuvveti cism içinde (6) mütedāhil olur. Meşelā dirler ki bir balıḡ içinde bir balıḡ diri olur. (7) Ḥāl ḥayvānāt içinde ğayrı nebātatda daḡı olur. Meşelā bir turunc içinde bir turunc (8) daḡı olduğu gibi. Sā’ir bunūñ emşālī daḡı çokdur ve bi’l-cümle ğarā’ib-i ḥilkatūñ ḥadd ü (9) pāyānı yokdur. Bu bābda āña müte‘allik ba‘zı ḥikāyāt irād olınmışdur ki ba‘zısına bunlar (10) ittılā olunur. **Ḥikāyet:** Muḥammed bin Seleme eydür. Bir vaḡtde Qāḍī Yaḥyā bin Eksem’ūñ ḥıdmetine (11) vardum. Yanında gördüm bir seped тұrur. Ağzı ḥarīr libāsıyla örtülü. Bu nedür didüm. Ağzından (12) perdeyi ḡaldur ne ise gör didi. Ben de sepetūñ ağzından örtüsini ḡaldurdum. (13) Gördüm içinde bir nesne başın söveltdi. Başı ve yūzi ādem şeklinde ve öñinde (14) gögsi üzerinde memeleri arasında nesneler var. Bāḡī a‘zāsı ḡavḡa a‘zāsına (15) benzer. Ammā ayakları yok. Anı bu hey’et ile göricek ḡorḡdum. Yaḥyā benüm ḡorḡduğuma (16) güldi. Ben de daḡı yā ḡāḍī bu ne cān-verdür? Anūñ adına ne dirler didüm. Kendüden (17) şor diyü buyurdi. Daḡı ben şormadın ol cān-ver başladı faşih zebān ile (18) bir niḡe beytler okıdı. Andan baña ey pīr sen de bir şī‘r okı bir ḡazel inşā eyle (19) didi. Ben de bir beyt okıdum. Anı gördüm bir arşun miḡdārı sepetden yukaru uçdı. (20) Uḡarken zāḡ zāḡ diye diye uçdı. Andan gene sepet içine düşdi. Ben Yaḥyā’dan şordum. (21) Bu nereden geldi ve ne cān-verdür didüm. Emīrū’l-mü’mīnīn emīr-i Yemen göndermişdür. Nāmesi de var idi. (22) Ben nāmesin daḡı gördüm. Ḡālib nāmesinde ḡālīni mufaşşal [u] meşrūḡ yazmışdur. Ne cān-ver idügin (23) ben de bilmezini didi. **Ḥikāyet:** Şerefü’z-zamān bin Zāhir Ṭabāyi‘-i Ḥayvān adlu kitābında getirür ki (24) ehl-i Bağdād’dan bir kimesne eydür. Ḳoñşuluğumuzda Muḥammed-i Mürde dirler idi. Bir kimse olurdi. Ol eydür. (25) Bir vaḡtde bir ḡızum oldı. Ben ol ḡızı büyüyince besledüm. Ḥadd-i bulūḡa irişdüḡi gibi anı ere virdüm. (26) Eri daḡı bekāretin alup ol mevzi‘-i maḡşūş şaḡḡ olduğu gibi içerüden bir erenler ile (27) iki ḡāye zāhir oldı. Ḳız diyü verilen er ḡıḡıdı. Ālet-i recūliyyet ol perde altında gizlü imiş. (28) Yırtıldığı gibi ḡıkageldi. Eri anūñ yanından ḡekildi. Ḳız bu tarīḡ ile oḡlan oldı. (29) Giderek büyük yigit olup evlendi. Oḡlı daḡı ḡızları vücūda geldi. **Ḥikāyet:** (30) Şebān bin Şābit-i Cerrānī ki eṭibbā-yı ma‘rūfenūñ

birisidür. Rivāyet ider ve kendü taşnîf itdüğü (31) kitābında eydür. Bir ‘avret gördüm iki kolları yoğ idi ve ne bāzūsı ne bilegi ve ne eli var idi. (32) Hemān iki omuzu başlarında iki elleri var idi. Ol ellerüñ ayaları ve barmaqları cümle mevcūd (33) idi. Eger anlar ile tutup kapmağa ve iş işlemeğe kâdir degüldür. Ammā ayakları cümle elleri ile işlenecek

[701a] (1) işleri işlerdi. Dikiş dikmek gibi ve nakş işlemek gibi el itdüğü işleri ayağıyla (2) bî-ta‘ab iderdi. Rāvî eydür. Ol ‘avreti ben kendü gözümle gördüm. Ayağı barmaqları ile (3) bir āḥir ‘avretüñ saçın tarar ve örerdi. Şöyle ki ğayrılar eliyle saç tarayup (4) öremez idi. **Hikāyet:** Ve yine Şerefü’z-zamān Ṭabāyî‘-i Ḥayvān kitābında getürür. Bizüm (5) kendü zamānumuzda vilāyet-i Merv’den şol küyde aña Civān dirler bir ‘avret var idi. (6) İki elleri yoğ idi. Omuzları başında el yirine ‘avret memeleri şeklinde iki etler (7) aşılı idi ve ol ‘avret sâ‘ir ‘avretler elleriyle her ne işlerler ise ḥamîr yoğurmağ (8) gibi vesā‘ir bunlara beñzer nesneleri ayağ ile işler idi ve ayağ ile şunuñ gibi (9) derzilik iderdi ki anuñ dikdüğü kaftānı eliyle kimesne dikemezdi. Bu cümle Ḥaḳḳ subḥāne ve te‘ālā (10) nuñ zu‘afā bendeleri ḥaḳḳında kemāl-i rahm u şefkatidür ki izhār ider. Eger eli olmasa ayağına (11) el kuvveti bile virür ki ba‘zı maḥall-i meşliḥinde ‘aciz olmaya. **Hikāyet:** Deyālîme tārîḥinde (12) meşṭürdür. Evkātuñ birinde Ermen bîṭrîḳlerinden biri ki o yirüñ pehlevānı idi. Emîr (13) Naşîru’d-devle ile ba‘zı tuḥfe vü hedāyā daḥı gönderdi. Anlar arasında iki âdemler gönderdi ki (14) birbirlerine bitişik yaradılmışlar idi ve yaşda yigirmi beşer yaşlarında civānlar idi. Ammā birbirlerine (15) önlerinden bitişmişdiler. Yüzleri birbirlerine karşı idi. Ammā dizleri boyunlarına ayakları (16) ayaklarına ve yüzleri yüzlerine bitişik degüldi. Hemān karınlarında daḥı göğüslerine çıkınca (17) muttaşıldı ve lâkin ortalarında olan uzun idi. Şöyle ki açılırseler ikisi birbirlerinin (18) yanlarında dururlar idi. Daḥı omuzları birbirlerine berāber gelür idi. İki bir boyda idi (19) ve her biri müzekker idi. Ammā birisi ‘avretlere meyl ider cimā‘itse olurdu. Ammā ‘innîn (20) idi anda ‘avrete özenmek yoğ idi ve yimeleri ve içmeleri ve kaḫā-yı ḥacetleri ve uyumaları (21) zamānı muḥtelif idi. Ammā ata ve sâ‘ir ṭavara binümlü olsalar birbirlerine karşı binerler idi. (22) Ṭavār üstinde yüz yüze olup otururlar idi ve bu vech ile iki âdem muttaşıl olsalar (23) cā‘izdür ki nite-ki bunda zıkr olınmışdur ve tārîḥ-i ‘Arab içinde yazılıdır. ‘Abd-i Menāf’uñ ki peygamberümüz (24) Muḥammed Muṣṭafā’nuñ şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem cedd-i a‘lālarıdır. Bir yirden birbirine bitişik iki (25) oğulları toğdı. Ammā bunlar arḫadan bitişik idi. Kaḫā kaḫāya virmişler idi. ‘Abd-i Menāf (26) birine Hāşim diyü ad ḫodı ve

birine ‘ Abdü’ş-şems diyü ad kodı ki aña Ümeyye dirler idi. Dağı (27) anuñ ikisi kılıç ile birbirlerinden ayırıp arķalarından bitişik olan yirlerini kesdi. Şoñra (28) oñulup başķa başķa ādemler oldılar. Evlād [u] ensāb yapıdılar. Ammā ikisinüñ (29) evlādı arasında muḥālefet çıkmadı. Birbirleriyle muttasıl kılıçlaşurlar idi (30) ve ol muḥālefet āsārında idi ki Emīrū’l-Mü’minīn Hüseyn bin ‘ Alī ile dağı raḍiya’llāhü (31) ‘ anḥā Yezīd bin Mu’āviye aralarından dağı meşhūr olan üzere bunca muḥālefetler ve (32) kılıç hengāmeleri oldu. Zīrā Ḥazret-i ‘ Alī Hāşim evlādından ve Mu’āviye (33) Ümeyye evlādından idi. **Ḥikāyet:** ‘ Abdu’llāh bin Ḥarmil kendü tārīḫi kitābında

[701b] (1) getürmişdür. Hürmüz bir ādem gördüm. Bir ayağ ile a’ şāya dayanup yürür idi ve bir ayağı (2) arķasından yukaru boş bögrinden yitmiş idi. İki omuzunuñ ortasında tā başına (3) berāber irişmiş idi ve bu ayağını her nice dilerse oynadur idi. Her ne tarafına dilerse (4) hareket itdürür idi. ‘ Acā’ib-i ḥilķatden bu da bir ḥilķat idi. **Ḥikāyet:** (5) Cevāmī‘ü’l-Ḥikāyāt kitābını Parsī lisānla cem‘ iden eydür. Ben kendü zamānumda Sultān (6) İlitmiş pādīşāh iken müşāhede olan ‘ acā’ib-i ḥilķatdendür ki bir ‘ avret bir oğlan toğurdı. (7) Anuñ cümle a’ zāsı ādem a’ zāsı ve yüzi ayu gibi tüylü idi. Kārni ayu kārına beñzer idi. (8) Bākī cümle a’ zāsı ādem a’ zāsı gibi idi. Büyüdi yigit oldu. Ammā alt dişleri (9) bitmedi. Hemān üst dişleri bitdi. Bu cihetden eger-çi söyler idi söyledügi (10) tamām añlanmazdı ve ‘ aklı da tamām degüldi. Ekseriyyā rakş ider oynardı ve evlendi. (11) Bi-‘ aynihī kendü gibi bir kıızı oldu ve şöyle naķl iderler ki anuñ anası (12) şahrāda bir ayu eline düşdi. Aña cimā‘ itdi. Bu oğlan ayunuñ nuṭfe (13) sinden ḥāşıl oldu didiler. Bu oğlanı Emīrū’l-Mü’minīn Mantaşır’uñ ḥilāfeti zamānında (14) idi. Sultān İlitmiş anı ḥalīfeye gönderdi ki dağı ḥilķat-i ‘ ācibesin temāşā kıla. (15) **Ḥikāyet:** Bir kimse ḥükemā-yı Yunān’dan Buķrāṭīs adlu ḥakīme şordı. (16) Bu ‘ ācā’ib u ğarā’ib ki maḥlūķātđan müşāhede olunur. Kiminüñ ba’ zı ‘ uzvı (17) artuķ olur ve kiminüñ eksük. Bu tefāvütlerüñ aşlı nedür didi. Ḥakīm anuñ (18) cevābında evvelā bir nuṭfe ki rahme düşer ve binyet-i ādem taşvīrini qabūl ider. (19) Henüz bu tamām taşvīrde rāsīḥ olmadın. Üzerine bir nuṭfe dağı düşer. Evvelki [nuṭfe] ile (20) karışur. Dağı bu sebebden hey’et-i eczā ve ḥilķat-ı a’ zā mübeddil olur diyü bu tebeddül (21) zāhir a’ zāda olduğı gibi ke-zālik ādemüñ içeride olan a’ zā (22) sında dağı olur. Meşelā çok olur ki bir kişinüñ ṭalağı sağında ve cigeri (23) şol yanında olur ve kütüb-i ḥükemāda mezkūrdur. Ba’ zı mevlūd olur ki anuñ (24) iki ṭalağı üç dört bögreği olur didi ve yine ol ḥakīmden (25) şordılar. Zengīlerüñ boyı dağı uzunluğı ve Türkistān ḥalkınuñ boyları

kısalığı (26) i' tidālden hāricdür ki buña bā' iş nedür didiler. Cevābında bunlar i' tidālden (27) hāric degüldür. Belki zenginüñ i' tidāli budur ki gāyet siyāh ve uzun boylu (28) ve gözi büyük ve burnuñ delükleri giñ ve saçı kıvurcuğ ve āvāzı yoğun (29) ola ve Türkler'üñ i' tidāli budur ki kısa boylu ve gözi güççük ve dişleri (30) ufağ ve āvāzı tiz ola. Pes eger Türkler i' tidālden bir zengī görseñ ol (31) i' tidālden bir Türk görseñ ol da kendü i' tidālinden hāricdür. Gene bunlar (32) cılayın her ümmetüñ ve her kavmüñ bir mizācı vardır. Anlaruñ şıhhat ü i' tidālleri (33) anuñladur didi ki bu sözler esrār-ı hikmetdendir. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki

[702a] (1) bir gün Sulṭān Melik Şāh enāru'llāhü burhānehu otururdu ve Şerefü'z-zamān Zāhir-i Mervezī (2) hıdmetinde dururdu. Bu eşnāda ittifāğ sulṭānuñ nazarı bir muḥaneşe düşdi ki 'avretler (3) şüretine girmiş idi. Sulṭān Şerefü'z-zamān'dan şorup sebep nedür ki ba'zı 'avretler er (4) şüretine girürler. Dağı erlüge heves iderler ve ba'zı 'avretlige didi. Şerefü'z-zamān hıdmet (5) idüp sulṭānuñ su'ālī cevābında her kāh ki irkek oğlan māddeşi olan nuṭfedeki aşı-ı (6) hilḳat-i veleddür. Nermlik ve süstlik olsa ferzend oğlan olsa da ṭabī'atde 'avrete mā'il (7) olup bu gördüğünüñ kimse gibi ve her kāh ki kız māddeşi olan nuṭfede kuvvet ü şiddet [ü] (8) şalābet olsa ferzend dişi olursa ṭabī'atde ere mā'il olur didi ve erlerden (9) hāl olur. Nite-ki Türkler kızlarından ba'zı gayretlerinden kendü memelerin keserler. Kendü (10) lere ata binüp inmek ve ok atup yay çekmek ve at segirtmek gönder oynamak kolay gele. Bu cihetten (11) çok 'avretler vardır ki erden kavī-hāl olur. Nite-ki evvelki cihetden çok er vardır ki (12) 'avretlerden kemdür ve bu 'avretlere öykünen erler de üç dürlüdür. Evvelki budur ki anlar cimā' (13) lezzetin nice idüğün bilmezler ve 'avretlerden kazā-yı vaṭar itmezler. Bu da ikiden hālī degüldür. (14) Yā aşdan yaradılışı böyle olmağladur veyā soñra bir āfet irişmek ile olmalıdır. Beher- (15) hāl bu ol ṭā'ifedür ki Qur'an-ı Qadīm'de Haḳḳ Te'ālā anları dağı **Gayri üli'l-irbeti** (16) mine'r-ricālī¹³⁶ diyu añar ki bunuñ gibi erlerden 'avretler yüzlerin örtmek yokdur ve ikinci (17) dürlüsi budur ki hāşā kendüler Lūṭ kavmi fi'lin itdürürler. Eger-çi bunlar 'avret libāslarına (18) girmezler ve yürüyüşlerin āvāzların tağyir idüp 'avret yürüyüş ve āvāzların kullanmazlar. İtdük (19) leri fi'lin şenī'a 'avretler iştiḥası gibi iştiḥaları vardır ve üçüncisine muḥanneşler dirler ki (20) bunlar harekātlarında seke-nātlarında 'avretler revişin kullanurlar. Kendüleri gererler çekerler āvāzların (21) inceldürler ve yüzleri kaşları kılların aldururlar. Hilḳatlerin tağyir iderler ve erleri

¹³⁶Erkekliği kalmamış hizmetçilerden (Nūr 31).

kendülere da‘vet (22) iderler. Bunlar Hakk te‘ālānuñ halkı içinde eñ alçak olıcak hāllüsüdür. Anuñ‘çün hāzret-i resūla (23) ‘llāh anlaruñ bu dürlüsine nefrīn idüp buyurur. **La‘na‘llāhu müteşebbihine bi’n-nisā-i ve‘l-müteşebbihāti (24) bi‘r-ricālī.** Ya‘nī Allāhu te‘ālā la‘net ider. ‘avretlere öykünen erlere ve erlere öykünen ‘avretlere diyü (25) buyururlar. Sultān Şerefü‘z-zamān’dan bu taķrīrler işidicek aña firāvān tahsinler (26) in‘āmlar itdi ve şekk yoķdur her şāhib-devlet ki anuñ mücāleset u muşāhabeti erbāb-ı ‘ilm (27) u dāniş ile ola. Dünyevī sa‘ādetini uhrevī fevz ü necātına muttaşıl ider. Ekābir-i selātin ve e‘āzım-ı (28) esātinüñ terbiyyetleri āşarındadır ki eşrār-ı hikmet-i hükemā ve aķbār-ı ma‘arifet-i ‘ulemā vü fuzelā ile (29) şaķā‘if u defātir-i cihān meşhūr u māl-ā-māl oldu. Eger erbāb-ı devletüñ terbiyyet ü ‘ināyetleri (30) recāsın olmayaydı. Kimse taleb-i fażl [u] ma‘ārifden bunca müştakları çekmezdi. Giceler (31) şehirler degin şehirler miķnetine irtikāb itmezdi. Bunuñ‘çündür ki Aristatalis (32) Hākīm’dan meşhūr-ı cihāndur şordılar. Ne sebep iledür ki sen envā‘-ı ‘ulūm ile aķrān [u] (33) emşālūñden mümtāz u ser-efrāzsın didiler. Anuñ‘çünkü giceler bī-dār idüm. Çerāğ-ı dūdından

[702b] (1) incinmez ve seher belāsından gücenmez idüm. Lā-cerem şem‘-i fezā‘ilüm anlardan rūşen oldu diyü cevāb (2) virdi. **Cevāmi‘ü‘l-Hikāyāt Kıtābınuñ Dördünci Kısmında On Beşinci Bāb ki A‘mār-ı İnsān (3) Zikri ve Anlaruñ Tūl [u] ‘Arzları Beyānındadır.** Hükemā kavli üzere hayvānātuñ (4) a‘mārı bir niçe dürlüdür. Ba‘zı maķdūd [u] muvaķķatdür. Bir kararı vardır andan öte geçmez. Devenüñ (5) atüñ katuruñ merkebüñ koyunuñ baķaruñ ‘ömrleri gibi mu‘ayyen zamānları vardır. Andan öte yaşamazlar (6) ve ba‘zınuñ nā-maķdūd u nā-muvaķķatdür. Bir mu‘ayyen zamānı yoķdur. Kimi az yaşar kimi çok yaşar. Yılan ve balıķ (7) ve yabān hārı gibi kuşlar da zāğ ve kerkes gibi hayvānātuñ ekşerinüñ ‘ömri kışa ve azdur. Cümlesinden (8) az ‘ömlü ķabarus dirler. Bir cān-verdür ki anı bir gün bir giceden artuķ yaşamaz dirler. Hemān toğduğı (9) gibi sā‘at-be-sā‘at büyür yigirmi dördünci sā‘ate gelincek ölür ve tabībler Yunān dilince (10) gün isitmesine ol cān-verlerüñ adın virmişlerdür ve ķaparos dirler. Anuñ‘çün ki gün isitmesi (11) ancaķ yigirmi dört sā‘at durar. Andan soñra geçer ve hükemā-yı ehl-i İslām kavli budur ki hiç (12) hayvānāt içinde ādem oğlanından uzun ‘ömlü olmaya. Anuñ‘çün Qur‘ān-ı Kādīm’de nātiķ olduğı (13) üzere Nūh peygamber şalāvatu’llāh toķuz yüz elli yaşına bi‘t-tamām daķı irişdi. **Fe-lebişe (14) fihim elfe senetin illā hamsine ‘āmen.** Ya‘nī Nūh anlaruñ içinde biñden elli yıl eksük yıl ya‘nī (15)

toğuz yüz elli yıl yaşadı dimek olur ve Nūḥ peygamberüñ cümle ‘ömri ne kadar olduğında ihtilāf (16) vardır. Ba‘zılar biñ yaşdur didi. Ba‘zılar daḥı artuğ dirler. Ekşeri aḳāvīl budur ki (17) anuñ ‘ömri biñ dört yüz elli yıldur ola. Bunuñ iki yüz ellisi daḥı kendüye vahy daḥı gelmedin (18) yaşadığıdur. Cümle biñ dört yüz elli olur ve iki yüz elli yıl tūfāndan şoñra ve bāḳī (19) toğuz yüz elli yıl Qur‘ān’da buyurulduğı [üzere] dirler ki ḳavmi içine olup anları dīne da‘vet (20) eyledi ve ba‘zılar Ḥazret-i Nūḥ’uñ dünyāda bu kadar yaşadığı mu‘cizesi idi dirler. Kim zīrā ḥükemā (21) ḳavlince ādemī-zāduñ ‘ömri bu meblağa bāliğ olmaz. Belki mūneccimler zu‘mınca benī ādemīn ‘ömri (22) ṭabī‘isi yüz yigirmi yıldan artuğ olmaz ve ba‘zı aḳvālde benī ādemīn ‘ömri mīrās iledür. (23) Elbette oğul yā anası yā dedesi ‘ömrine varur dirler. Nite-ki bu Sa‘d-ı Şādān eydür. Bir vaḳtde (24) Ebū Ma‘şer-i Belḥī’nüñ ki ‘ulemā-yı mūneccimüñ ulusıdur. Öñinde ṭururdum. Bir kimse gelüp benüm (25) ‘ömrüm ne kadar diyü şordı. Ebū Ma‘şer-i Belḥī aña atañ ne kadar yaşadı bilür misin didi. (26) Ol kimse ne kadar yaşadığın ḥod bilmez. Ammā bu kadar bilürin ki ben anuñ ‘ömrinden geçdüm. (27) Ben andan artuğ yaşadum didi. Ebū Ma‘şer yāḥūd dedeñ ne kadar yaşadı bilür misin (28) didi. Ol bilürin ammā ben dedem ‘ömrine irişmedüm didi. Ma‘şer imdi senüñ ‘ömrüñ dedemüñ ‘ömrine (29) irişür didi. Meger vilādetüñ vaḳtinde kevākib-i sa‘d ḳavī- ḥāl idi. Ola ki senüñ ‘ömrüñ dedeñ (30) ‘ömrinden aṣa sen andan artuğ yaşayasın didi ve ba‘zılar ‘ömrüñ uzunluğı ve ḳısalığı (31) emākin ü vilāyāt i‘tibārınca olur. Hevāsı serd olan yirlerüñ ḥalḳı hevāsı germ olan (32) yirlerüñ ḥalḳından artuğ yaşarlar. Bādiye ehlleri çün ‘ufūnet-i hevādan berīlerdür. (33) Anlaruñ sākin oldukları emākinüñ hevāsı ḥār-ı yābisdür ‘ömrleri uzun olur.

[703a] (1) Şehrler ve kūylar ḥalḳından ziyāde ‘ömr sürerler ve hımyer ehli ve yemāme ehli ‘ömr uzunluğına (2) maḥşūşlardur. Elbette çok yaşarlar. Be-her ḥāl taḥḳīḳ bunuñ üzerinedür ki ecel (3) zamānından tecāvüz eylemez. Andan ne artuğ ve ne eksük olur. Ecel zamānı gelincek cān ḳālib-i (4) bedenden bir ān daḥı ḳarār eylemez. Nite-ki Qur‘ān-ı ḳadīmde buyurur. **İzā cāe eceluhum lā-yeste’ḥirüne** (5) **sā‘aten ve lā-yestaḳdimüne.**¹³⁷ Ya‘nī ḳaçan bunlaruñ ecelleri gelse hīç bir sā‘at taḳdim (6) u te’ḥir eylemez. **Hikāyet:** Hind ehli şöyle da‘vā iderler ki ‘ömr tedbīr [ü] ‘ilāç ile (7) uzun ola. Melik Calender iki yüz elli yıl yaşadı. Bu kadar ‘ömrinde hīç (8) mu‘āşeret ü mübāşeret ve seyr-i temāşasına noḳşān gelmedi. Anuñ’çün ki muttaşıl kendinüñ (9) ṣatḥı esbābına

¹³⁷Onların ecelleri geldiğı zaman ne bir saar ileri alınır, ne bir saat geri alınır (A’rāf 34).

mübāşeret ider kendüye ‘ilāca çalışırdı. ‘Ömrini ‘ilācla uzatdı. (10) Yoḥsa ādem bu miḳdār yaşamaḳ mümkün degüldür dirler. Ammā bu söz ma‘kül söz degüldür. ‘İlācuñ (11) bunda ne dahli vardır? Belki didükleri miḳdārı yaşıdıysa Allāh te‘ālānuñ emriyle yaşamışdır ki (12) andan ğayrı niçe kimseler bundan artuḳ yaşamışdır. Ma‘a hāzā tedbīr [ü] ‘ilāca dahı (13) meşğül degüller idi. Nite-ki henüz ba‘zı beyān olunur. Pes anuñ ol deñlü ‘ömr sürdüğine sebep (14) ‘ilāc olduğına kimüñ vuḳūfı vardır. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki Emīrū’l-Mü’mīnīn (15) ‘Alī bin Ebī Ṭālib kerrema’llāhu vechehū bir ḥādımı var idi. Aña Ebū’d-Dünyā el-Mu‘ammer dirler (16) idi. Ol vaḳt ki Emīrū’l-Mü’mīnīn [‘Alī’ye] ḥıdmet ider idi. Aña du‘ā idüp yā Rabbī ‘ömrine bereket (17) vir diyü buyurmışlardı. Dirler ki bu du‘ā berekātında üç yüz yıl yaşadı. Bu rivāyetüñ işnādı (18) muḥaddişler yanında meşhurdur. **Hikāyet:** Ebū ‘Abdu’llāh bin Muḥammed bin ‘Ömer el-Müryānī şebāb u (19) şeyb beyānında bir kitāb te’līf eylemişdür. Anda uzun ‘ömr sürenlerüñ esāmīsin getür (20) mişdür. Anlardan birisi Eksem bin Şafī adlu kimsedür ki ‘Arab içinde ḥākimleri idi. Halk (21) aralarında ba‘zı vaḳāyi‘ ü ḥavādiş [ü] ḥuṣūmāt olsa aña mürāca‘at iderler idi. Ḥākimleri (22) idi. Tamām yüz toḳsan yıl yaşadı. **Hikāyet:** Bir dahı ‘Arab’uñ dırāz ‘ömrlerinden (23) Dehr bin Ḥayātū’l-kelbī nām kimesnedür ki ol iki yüz otuz yıl ‘ömr sürmüşdür. Kendüsi bir ‘Arabī beyt diyüp anda bu kadar yaşadığın taṣrīḥ itmişdür. **Hikāyet:** (25) ‘Arab’uñ uzun ‘ömr sürenlerinden biri dahı Naşr bin Dehmān adlu kimsedür ki yüz toḳuz yıl (26) artuḳ ‘ömr sürdi. Bunuñ ḥaḳḳında nevādir-i ḥikāyātdan bir ḥikāye naḳl iderler ki ‘aḳl anı (27) ḳabūl itmez ve biñ iki yüz toḳsān yıl yaşadı. Anuñ saçı şaḳalı ağarduḳdan soñra (28) ve dişleri döküldükden soñra bili бүkildi. Soñra anuñ saçı şaḳalına ḳarardı (29) ve dişleri bitdi ve bili doğrılıp kemā-kān civān oldu. Bunuñ aḥbārı ‘Arab (30) içinde meşhurdur. Ba‘zı aḥvālını ḍarb-ı meşel getürmüşlerdür. Henüz dahı söylenür (31) ve anuñ bu miḳdār yaşāyup pīr olmışken civān ṣeklin bağladuğında ‘Arab şi‘rler (32) bağlamışlardır. Henüz içlerinde okınur. **Hikāyet:** ‘Arab’uñ dırāz-ı ‘ömrlerinden (33) biri de Çā‘şem bin ‘Avf bin Ḥuzeyme adlu kimsedür ki üç yüz yıl yaşamışdır. Kendüsi bir beyt

[703b] (1) dimişdür. Anda bu kadar yaşadığına işāret itmişdür. **Hikāyet:** ‘Arab’uñ mu‘ammer kimsele (2) rinden biri dahı ‘Ubād bin Sa‘d nām kimsedür. Bu dahı tamām üç yüz yıl yaşamışdır. (3) Bu da bir beyt dimişdür. Bu kadar yaşadığına tazarru‘ itmişdür. **Hikāyet:** ‘Arab’uñ (4) dırāz ‘ömrlerinden biri dahı Sībūye bin el-‘Abdu’l-

ḥaḳḳī'dür ki üç yüz yıl 'ömr sürmüşdür. (5) Emīrū'l-mü'minīn 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb'ın raḍiyā'llāhu 'anh zamānına irişdi ve anuñ bir pīr oğlu var (6) idi. Atasından za'if atası andan ḳavī idi. Aña şordılar. Nedendür ki oğluñ ziyāde (7) za'if sen ber-ḳarār ḳuvvetüñ üzerinesin didiler. Ben yetmiş yaşımda evlendüm. 'Avretüm baña muṭī'a (8) ve her ḳahra ḥamūle ve mizācuma her cihetden muvāfiḳdur. Benüm rızāmdan ṭaşra olmaz. Anuñ muşahābeti (9) baña pesendide düşdi. Bu cihetten benüm ḳuvvetüm bir ḳarār ḳaldı ve oğlum tiz evlendi. 'Avreti (10) dırāz-zebān ve yüzüz ve fāḥişe ḳopdı. Anuñ ḳahrı ile şikeste-ḥāṭır olmağın za'if (11) u ḥaste düşdi diyü cevāb virdi. Aña hele şimdi senüñ ḳuvvetüñ ne mertebededür? Recūliyyet (12) ḥıdmetine gece de ne ḳadar ḥıdmetine ḳā'imsin didiler. İki ḥıdmetden 'āciz degilin ammā (13) üç kerre ma'zūrın didi. **Hikāyet:** 'Arab'ın dırāz 'ömrlerinden biri de 'Amr bin Rabī'a'dur ki (14) üç yüz otuz yıl 'ömr sürdi dirler ve kendüsi bir nice dürlü 'Arabī beytler dimişdür. Dağı (15) anlar da zamān-ı 'ömri bu miḳdār olduğın beyān eylemişdür. 'Arab içinde ol zamāndan (16) ol beytler dillerde mezkūr olmağ ile anuñ aḥvālını kitāblarda meşhūrdur. **Hikāyet:** (17) 'Arab'ın yaşlı kimselerinden biri de Zāt bin Kehl'dür ki bu dağı tamām dört yüz yıl yaşadı. (18) Bu dağı bu ḳadar 'ömr sürdüğüne birḳaç 'Arabī beytler de beyān eylemişdür. Şoñra gelenlerden ol (19) beytlerden bilmişlerdür ki 'Arab içinde atadan dedeye oḳınagelmışdür beytlerdür. **Hikāyet:** (20) Ol ṭā'ifeden biri de Dāvud bin Mürşed adlu kimsedür ki dört yüz yıl yaşadı dirler ve kendü (21) dağı bir niçe ebyātda bir miḳdār yaşadığın ṭaşriḥ itmişdür. **Hikāyet:** Anlardan biri (22) dağı 'Amr bin Şahme'dür ki üç yüz dağı ṭoḳsan yıl yaşadı. Dīn-i İslām zuhūrı zamānına (23) irişdi dirler. Lākin 'aḳl u fehmine tamām ḥalel gelmiş idi. **Hikāyet:** Anlardan biri dağı (24) Ṭayy didükleri kimsedür. Ṭayy ḳabileşi meşhūrdur. Ḥātem-i Ṭayy anlardandır. Ceddi a'lālarıdır. (25) Şöyle dirler ki beş yüz yıl 'ömr sürdi. **Hikāyet:** Anlardan biri de Ḳays bin Sā'ide'dür (26) ki ḥakīm-i 'Arabī idi ve faşih-i 'ahd u ekmel-i devrāndur. Ḥazret-i peygamber anı bir ḥadiş-i şerīflerinde (27) añmışlardur dirler. Bu da tamām üç yüz yıl 'ömr sürmüşdür ve benī Kelb ḳabileşi A'rabı içinde (28) Ḥebl bin 'Abdu'llāh nām 'Arabī tamām yedi yüz yıl yaşadı. Ḥattā ḳavm ü ḳabileşi andan yigrendi (29) dirler. Saṭih Kāhin ki evvel kitābda zikri geçmişdür. Bunı da beş yüz yıl yaşadı ve buraya (30) degin zikr olınanlar Şeyb ü Şebāb kitāblarındandır. Ammā şunlar ki tefsīr kitāblarından zikr (31) olınmışdur ve 'ömrlerini erbāb-ı 'ilm naḳl eylemişdür. Bunlardur ki beyān olunur. **Hikāyet:** (32) Cihānda ṭul-ı 'ömre meşhūr olan cema'atden birisi Üc bin 'Unuḳ'dur ki 'Abdu'llāh

(33) bin ‘Abbās radiya’llāhu ‘anhā kavlerince üç biñ yıl yaşadı. Nūḥ peygamber zamānında tā Mūsā

[704a] (1) peygamber şalavātu’llāhi ‘aleyh zamānına degin diri oldı dirler. Nūḥ peygamberüñ gemisin yapmaḡda (2) bile çalışdı dirler. Ol vaḡt ki Mūsā peygamber bir taraḡa ‘asker çekmişdi ki bir yirde ‘asker (3) ile [otururdu]. ‘Ūc kāfir idi. Ḥazret-i Mūsā’ya imān getürmemiş idi. Gelüp Ḥazret-i Mūsā’nuñ leşker- (4) gāhına geldi. Eṡrāfinuñ ölçüsin aldı varup anuñ ölçüsince bir ulu taş (5) kesüp başına aldı. Geldi konduḡları yirde ol taş ızerlerine bıraḡa. Cümlesin helāk (6) eyleye. Āferide-kār-ı ‘ālem celle ve ‘alā Hüdhüd’e emr eyledi. Minkārına bir elmās alup vardı. ‘Ūc’uñ (7) başında ol taş başı şıḡacaḡ ḡadar deldi. Taş ‘Ūc’uñ başından aşāḡa indi. (8) Boynına bir tavḡ oldı. Şöyle ki artuḡ ḡarekāt itmeḡe mecāl ıalmadı. Ḥazret-i Mūsā (9) gelüp anı ḡatl eyledi. Bu ḡışsa meşhūr ve mu’teber tefsīr kitāblarında ve ḡayrıda meşṡurdur. (10) Ḥāl ı-ı ‘ālemüñ ḡudretlerine naḡar ba’id degüldür. **Ḥikāyet:** Anlardan biri daḡı Nu‘mān (11) bin ‘Ād’dur. Bunuñ ḡışsası böyledür ki çün ‘Ād kavmi Hüd peygamber necātı peygamberlige (12) ḡabūl eylediler. Anuñ sözini sem’-i işḡā ile işitmediler. Hüd peygamber nice anları rāḡ-ı Ḥaḡḡ’a da’vet (13) eyledi. Ni’am-ı ma’būd ıyād eyledi. Ḳābil olup ṡoḡrı yola gelmediler. Āferide-kār-ı ‘ālem anları ḡaḡta (14) mübtelā eyledi. Nite-ki ‘ādetu’llāḡ bunda cārīdür ki her ḡahra müsteḡaḡ kavmuñ mukaddeme-i belāl ı (15) ḡaḡtdur. Çün anıaruñ ḡaḡt ile ḡālleri diḡer-gün oldı. Miḡnet ü şiddetleri ḡadden geḡdı. (16) Tamām üç yıl ḡaḡt ‘azābından ḡaldılar. İçlerinde olan be-nām kimesnelerinden bir fevc ile Mekke-i (17) mu’aḡḡamaya develer gönderdiler ki varup Ka’be’de ḡurbān ideler. Ḥaḡḡ Te’ālādan yaḡmur istediler. (18) Gönderdiler daḡı ḡaḡtdan ḡalāş olalar. Ol gönderdükleri kimesnelerden birisi meḡkūr (19) Nu‘mān bin ‘Ād idi. Bundan ḡayrı Ḳayl bin ‘Aşr ve Leym bin Mürşel bin Sa’id adlu kimesneler (20) idi ki ve re’isleri meḡkūr Ḳayl idi. Ammā içlerinde Mürşel bin Sa’id Müselmān idi. Velī (21) İslām’ını gizlü ṡutar idi. Yoldaşları bilmezler idi ve anlardan biri de Ḥaḡīm bin el-Ḥayrī (22) adlu kimse idi. Çün içlerinden bu ulularından her biri kendüye müte’all ıḡ bir cemā’atle Ka’be’ye (23) irişdiler. Meger ol zamānda zemīn-i Ḥicāz’da ‘Amāl ıḡ bin Lāvürd Sām bin Nūḡ oḡlanlarından (24) Amāl ıḡa didükleri kavm oturlardı. Ulularına Mu’āviye bin Bekr dirlerdi ki Ka’be’de daḡı (25) otururdu begleri idi. Kerīm u seḡī vü miḡmān-dost kimse idi. Anları ḡoriceḡ hemān ta’ḡīm (26) u tekrīm eyleyüp bir ay Ka’be’de durdılar. Gice gündüz şarāb içüp ‘işrete başladılar. (27) Geldükleri maşlaḡatı

unutdılar. Mu‘āviye bin Bekr diledi ki anları andan āgāh eyleye. Kendüsi (28) bi’z-zāt hicāb itdi. Nā-gāh bizüm ziyāfetümüzü yüksündi. Bizüm gıtdüğümüz ister diyeler diyü (29) fikr eyledi. Meger kendinüñ iki muṭṭibe cāriyeleri var idi. Adlarına Ḥavāriyān daḥı dirler (30) idi. Her bār şol ‘Ādiler ḥuzūrına [varurlar] diyesiz didi. Cāriyeler de bu bābda siz bir şi‘r diyüñ (31) ve bize virüñ ırlayalum ögrenelüm sāz yanınca ırlayalum didiler. Mu‘āviye bin Bekr de bu beytleri (32) diyüp anlara virdi. Anlar da ezberlediler.

Nazm:

Elā yā Qaylū ve yaḥkumu fe-ḳūmū

Le‘ allā’llāhe yüşhibnā ḡamāmā

Fe-yesḳī arza ‘Ādin inne ‘Āden

Telāşū lā yuṭītūne’l-keḷāmā

[704b] Ya‘nī yā Qayl vāy size n’olduñuz? Ṭuruñ. Allāhü te‘ālādan recā iderüz bize bulut yoldaş ide. Tā ‘Ād ‘arzın şuvara ki taḥḳīḳ ‘Ād ḳavmi bilüñ şöyle mütelāşī oldılar ki söz söylemege ṭāḳatleri yoḳdur. (3) Çün Ḥavāriyān anlar öñinde bu beytleri ırladılar ḡāb-ı ḡafletden uyandılar. (4) Nisyān şarābı hemīn başlarından şıçradı. Daḥı kendülere gelüp birbirlerine vaḳı‘ā yaramaz itdük. (5) Biz bunda āsāyişe meşḡul olduk. Ḳavmümüzüñ ḥāllerin unutup didiler ve ḳavl [ü] ḳarār eylediler ki (6) artuḳ şarāb içmeyeler. Hemān ol günüñ irtesi ḳurbānların ḥāzır eyleyüp didiler ki Cebel-i Ebī Ḳubeys (7) üzerine çıḳup anda ḳurbān ideler. İçlerinden mezkūr Mürşel bin Sa‘īd burada anlara (8) müselmān olduḡın duyurup siz hiç bu ḳurbān itmegüñ ne fā’idesi vardur. Mā-dām ki (9) peygamberüñüze imān getürmeyesiz ḥācetüñüz kurbānuñuz ḳabül olmaz didi. Yoldaşları sen (10) atañ dedeñ dīnlerinden çıkmışsın. Pes sen bize gerekmezsin ve daḥı bizüm ile bile gelme (11) didiler. Ol da sözlerine muḳayyed olmadı. Çün Cebel-i Ebā Ḳubeys başlarına çıḳup develerinden (12) daḥı ḳurbān itdiler. Ḥaḳḳ’dan yaḡmur ṭaleb eylediler. Üzerlerine üç dürlü bulut gelüp durdı. (13) Biri siyāh biri kıızıl biri aḳ idi. Bulutlar arasından bir āvāz gelüp kendü ḳavmüñüz için (14) bu üç bulutdan biri de ihtiyār eyleñ didi. İçlerinden Qayl bin ‘Aşr bu kıızıl ve aḳ bulut (15) fā’ideden ḥālilerdür. Bunlardan n’olur? Ammā bu siyāh buludı ihtiyār eyleñ didi. İttifāḳ

ile (16) siyāh buludı ihtiyār eylediler. Hemān bu yaña ‘Ād kavmi üzerine ol siyāh buludūn içinden (17) bir ‘azāb yılı çıkup imdi anlaruñ cümlesin helāk eyledi. Bu yaña Cebel-i Ebā Kubeys üzerinde (18) kimselere tekrār hâtıfdan āvāz geldi ki yirüñüzde ‘Ād kavmi hep helāk oldılar. (19) Anlar aḥvālını koñ. Sizden kendüñüz içün bir bir nesneler dileñ didiler. Andar bu aradan Nu‘mān bin ‘Ād (20) daḥı Hūd peygambere imān getürdi. Bunuñla Mürşel bin Sa‘īd’den ğayrısı yārān u ehl ü ‘ıyālümüñ (21) helāk olduḡdan soñra biz ḥayātı n’eylerüz diyüp bunı dilerüz ki biz daḥı anlara tiz ulaşayuz (22) didiler. Def‘i bir bād-ı şarşar esüp anları Cebel-i Ebā Kubeys üzerinden ḡapdı. Yire çalup (23) helāk eyledi. Nu‘mān bin ‘Ād ile Mürşel bin Sa‘īd mü’minler olmaḡ ile orada ḡaldılar. Andan (24) Nu‘mān uzun ‘ömr diledi. Tekrār hâtıfdan āvāz geldi ki yedi kerkes ‘ömrin mi dilersin (25) yoḡsa yabān eşegi ‘ömrini mi didi. Nu‘mān yedi kerkes ‘ömrü dilerin ki yumurdadan (26) toḡup büyüyeler ve müddet-i ‘ömrlerin süreler. Ölümleri bir ‘ārızı āfet irişmek ile olmaya. (27) Ben de anlar yaşınca yaş yaşayam. Anlar ‘ömrince ‘ömr süreyin didi. Hâtıf murāduñı bulduñ (28) didi. Mürşel bin Sa‘īd ‘ömrü olduḡça yimege vefā idicek. Buḡdāy diledi ki ḡaḡt muzāyaḡasından (29) çekmeye. Ḥaḡḡ te‘ālā aña vāfir ni‘met erzānı eyledi. Nu‘mān daḥı dönüp vardı. Kerkes yuvaların (30) daḥı buldı gözledi. Yavru çıkardukları vaḡt yuvalardan yumurtadan henüz çıḡmıñ yedi (31) güccük kerkes yavruları alup evine getürdi. Her birine bir ad ḡodı anları besledi. (32) Taḡdīr-i İllāh ol kerkes yavrularıñuñ her biri yüz yıl bir rivāyetde yüz yigirmi beş yıl (33) yaşadı. Andan evvelki rivāyet üzere Nu‘mān yedi yüz yıl soñraki rivāyet üzere sekiz yüz

[705a] (1) kırḡ yıl ‘ömr sürdi. **Ḥikāyet:** Cihānda uzun ‘ömr sürenlerden biri daḥı (2) Loḡmān Ḥaḡīm’dür ki Ḥaḡḡ te‘ālā aña ta‘zīm-i ‘ilm-i ḡikmet erzānı eyledi. Nite-ki Ḳur’ān’da āḡir zamān (3) peygamberine anuñ ḡaḡḡında **Ve lekad āteynā Lokmānu’l-ḡikmete inne eşkuru’llāh**¹³⁸ (4) diyü buyurur. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Loḡmān bir siyāh çehre Ḥabeşī ḡulı idi. (5) Benī İsrā’il ortalarından ḡādīlık iderdi. Bir rivāyetde Eyyüb peygamberüñ şalavātu’llāhi ‘aleyh ḡız (6) ḡarındaşı oḡlı idi. ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās ḡazretlerinden raḡiyā’llāhu ‘anhā menḡıldur ki benī (7) İsrā’il’den bir ḡiñinüñ ḡulı idi. Anı āzād idüp aña māl virdi. Ḥaḡḡ te‘ālā anuñ mālına bereket virdi. (8) Ḳapusına ḡiç sā’il gelmezdi ki ol anı maḡrüm göndere idi ve ḡiç bir ḡişi gelmezdi ki ol anı (9) ḡonuḡlaya idi ve ol Dāvud peygamber zamānında idi ki aña imān getürmişdi.

¹³⁸“Andolsun, biz Lokman'a "Allah'a şükret" diye hikmet verdik.” Lokman, 12.

Hakk te‘ālā kalbini nur-ı (10) imān birle münevver eyledi ve dilini hikmet beyânında küşâde itdi. Bir rivâyetde biñ yıl dañı bir rivâ (11) yetde üç biñ yıl ‘ömr sürdi. Hakk celle ve ‘alâ bir gün aña bir bölük melâ’ike gönderdi. Bir vakt ki (12) halk uyur idi ve şehir tâ’ifesi evlerinüñ içinde ve sâye-bânlar altındaistirâhat itmişler idi. (13) Melekler anuñ yanına gelüp selâm virdiler. Loqmân anlaruñ âvâzların işidüp kendülerin görmezdi (14) ve saña bizi Hakk te‘ālâ gönderdi ki seni benî İsrâ’il’e halîfe idevüz. Tâ halk ortasında hâkim (15) olup kazıyyelerin hakk üzere kese biçsin didi. Loqmân eger Hakk subhâne ve te‘ālâ kat‘î böyle (16) itsün diyü buyurdi ise aña ne çare? Anuñ fermânına imtişâlden gayrı bir hâl dañı (17) yokdur. Emrine boyun virürin. Ammâ ümîd-vârın ki baña meded ide. ‘Avn [ü] tevfiğin refik eyleye ki (18) ol maşlahatuñ ‘uhdesinden gelebilem ve eger ben bunu kabûl itmek ile itmemek arasında muhayyer (19) eylediyse ihtiyârum kabûl itmemekdür ve anuñ’çün ki halk arasında hükm ü hükümet itmek hatâr-ı (20) ‘azîmdür. Böyle iden kıyâmet ‘ukûbetlerinden emîn degüldür didi. Melâ’ike anuñ hikmet-âmîz (21) sözinden ‘acîbe vardılar. Hakk te‘ālâ anı andan pesend itdi. Çün gice olup Loqmân (22) uyıdı. Hakk te‘ālâ anuñ kalbi hızânesine hikmet cevâhirin doldurdi ve dañı anuñ dilinüñ (23) miftâhı ile ol hızâne kuflın eline virdi. Yarındası kalkup kendüsi zamânesi ehlinüñ (24) hekîmreki buldı. Benî İsrâ’il’e va‘z u naşîhat ider idi. İçlerinden ‘adâlet ile hükm [ü] (25) hükümet eylerdi. Şöyle dirler ki bir gün benî İsrâ’il ortasında oturup (26) anlara va‘z dañı naşîhat iderken bir kimse gelüp anuñ yakasına yapışdı. Fülânuñ kulu (27) degül misin didi ve sen bu mertebeye neden irişdüñ didi. Andan Loqmân belî olun. Bu mertebeye (28) râst-güftâr [u] dürüst-kirdâr ile irişdüm. Ya’nî kavlümde fi’lümde toğrılık ve uzlık (29) üzerine gitdüm ve baña hâcet olmayan nesneleri terk eylemek ile buldum didi. **Hikâyet:** (30) Mecma‘ü’l-Emsâl kitâbında getürmişlerdür ki ‘Âmir bin Darbu’l-‘Advâlî ki ‘Arab’uñ hem hakîmi (31) ve hem hâkimi idi. Anuñ hikmetine hiç kimesne fehmi irmezdi ve hiç bir hakîmüñ hikmeti anuñ (32) hikmetine mu‘âdil olamaz idi ve dañı dirler ki tamâm üç yüz yıl yaşamışdur. Ammâ âhîr ‘ömrinde (33) aña bunamağ didükleri hâlet ‘arız dañı oldı. Kâh kâh itdügi hükmlerde sehv ider idi.

[705b] (1) Bunı añlayup oğlanına pîr oldum. Kuvvet-i fehmüme tamâm za‘f u hâlel her kâh ki ben söze (2) başlayam siz kulağunuz baña dutuñ. Her bâr ki sözümüñ başını unıdam aşâğısın dönderüp (3) aña göre söyleyem. ‘Aşâmı bir ağaç ile uruñ ki belinleyüp kendüme gelem ve sözümi şaşurmayam didi. (4) Oğlı da böyle ider idi ve

dirler ki anuñ Haşile adlu bir ‘aķile cāriyesi var idi. Aña da (5) ışmarlamış idi ki her bār evde ĥalt-ı kelām itdüġümü göresin. ‘Aşamı yire urup baña (6) duyduđuñ dimişdi. İttifāk aña bir ġün bir cem‘ gelüp bir ġüçcük ĥünřā getürdiler ki Türkice (7) er kız didükleridür. Bunuñ ĥaķķında niçe ĥükm idersin? Atası vefāt eyledi. Buña oġlan (8) mīrāřını mı virelüm yohsa kız mīrāřını mı didiler. ‘Āmir bu meř’eleyi bilemedi. Nice ĥükm ideceginden (9) anı ĥayret başdı. Fıkr ideyin diyüp anları bir miķdār alıķodılar. Her ġün bir deve boġazlayup (10) anları tarıķle niçe zamān daĥı eġledi. Ne cevāb vireceġin bilmedi. Āĥir aña Haşile bu sen (11) itdüġüñ nedür ki bu ķadar deve kırduñ ve ne teĥayyir olursuñ didi. ‘Āmir bu kimselerüñ řorduķ (12) ları meř’elenüñ cevābında ‘āciz oldum. Ola ki bir cevāb bulam diyü bunları eġleyüyorsun didi. Haşile (13) aña bunda ne vār? **İĥtebir mebālehü**. Ya‘nī gör her ķanķı delükden tebevvel ider ise aña i‘tibār (14) eyleye. Eger erenler āletinden tebevvel ider ise oġlan mīrāřın virüñ. Yok ‘avretler ķabül (15) itdüġi delükden tebevvel ider ise kızdur kız mīrāřın virüñ diyü ĥükm eyle didi. ‘Abdu’llāh (16) bin ‘Abbās ĥazretlerinden rağiya’llāhu ‘anhā mervīdür. Ćün dīn-i İslām geldi ĥünřā (17) ĥuřuřında bizüm řerī‘atümüzde ĥükm bir dürlü daĥıdur didiler. Nite-ki ‘ulemāya (18) ma‘lūmdur ve āġāh ol zıkr olan ĥikāyātdan ma‘lūm oldu ki ādemī-zād cümle ĥayvānatdan (19) çok yaşar imiř ve ‘ömr uzunluġına iĥtiřāřı var imiř. Nařř-ı Ķur‘ān-ı Ķadīm’de **Ve emmā mā (20) yenfeu‘n-nāse fe-yemkuşu fi’l-arđı**.¹³⁹ Ya‘nī řol ki anuñ ĥalka nef‘i vardur. Ol yirde (21) eġlenür. Ya‘nī çok yaşar diyü buyrulur. Bundan řarīĥ añlanur ki Ĥaķķ subĥānehe ve te‘ālā ĥalka (22) nāfi‘ ola kimsenüñ ‘ömrini uzun ider. Yiryüzinde çok yaşadur imiř ve ķulları arasında (23) müddet-i ĥayātına imtidād virür imiř. Pes Ćün ĥazret-i řeh-zāde-i ‘ālem-penāh Sultān (24) Bāyezid’üñ ‘adl u inřāfları ile ĥalk-ı ‘ālem müntefi‘dür ve bilā-şübhe vücūd-ı pür-cüdları (25) ĥāř u ‘āmm-ı enāma ‘ayn-ı nef‘ ve maĥz-ı cüddur. Mercüdur ki bu nařř-ı Ķur‘ān-ı mecīd (26) delāletince ‘ömr-i nāzenīnleri aŗvel-i a‘mār olur. Ĥaliyā civānlıķ taht-ı sa‘ādeti üzere (27) baht-yār olduķları gibi **inřā’a’llāhü’l-e‘ azzü’r-raĥman** pīrlık serīr-i salţanatı üzere (28) daĥı sālĥā kām-rānlıķlar ideler. Benī ādemden ‘ālem içinde aña çok ‘ömr sürenlerden (29) daĥı artuķ ‘ömr süreler. **Nařm:**

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Taht-ı devlet üzre dā’im ‘izzet ü iķbāl ile

¹³⁹İnsanlara yararlı olan ise yerde kalır (Ra’d 17).

olanlardan sa'adet-i (20) İslâm ile ancak beş kabîle müşerref olmuştur. Dahı sâ'irleri tavâ'if-i kâfirlerden muhtelifdür. (21) Bâkî kalan altı yıllık yolu da sâ'ir iklimlerdür ki anlar da Türk ve 'Arab ve 'Acem'den aşnâf-ı ümem (22) sâkinlerdür ve yiryüzünün ma'muresi hadd-ı şimâlden ve hatt-ı istivâden şol mevzî'den ibtidâ (23) iderler ki anda gâyet uzun gün on üç sa'ât ola ve yine şol mevzî'de nihâyet (24) bulur ki anda günün uzunluğu on altı sâ'at ola ki şimâlün tâ nihayet [ü] akşâsındadır ve bu (25) mevâzî'-i ma'mure-i meskûneden hatt-ı istivâya qarîb olanların harâreti mu'tedildür. Cenûb (26) tarafına gitdükçe harâreti ziyâde olur. Hattâ bir mevzî'e irişür ki anda harâretün şiddetinden (27) hiç kimse qarâr idemez. Hayvânâtdan hâlî Nûbe vilâyetinün akşâsında bir yirdür dahı (28) mevâzî'-i ma'mure-i meskûneden hatt-ı istivâya ba'id olanlardan şimâl nâhiyesinde harâret azdur. (29) Bürûdete mâ'ildür. Hattâ nihâyeti bu mevzî'dür ki aşlâ anda güneş harâretinün te'sîri (30) yokdur. Ol zemîne bu sebebdan yıl on iki ay kış müstevlî olur. 'İmâret orada (31) münkatî' olup sermâ şiddetinde kimse sâkin olamaz ve beyân olunan yiryüzünün (32) ma'muresi olan memâlikde dahı sâkin olan aşnâf-ı benî âdem dahı yedi şınıfdur. Çîn (33) ve Türk ve Rûm ve Fârs ve Hind ve Habeş ve 'Arab ve eger-çi bunlar ortalığında tavâ'if-i

[706b] (1) ümem ve aşnâf-ı beşerden gayrı tavâ'if çokdur. Her biri bir başka kavim müstakil ümmetdür. (2) Başka pâdişâhları vilâyetleri vardır. Ammâ içlerinde meşhûr [u] mevfur olan (3) bu yedi şınıfdur ve bu yedi sınıf sâkin oldukları memâlikün ba'zı ba'zından râcihdür. (4) Cümleden ercahı ve a'deli olan 'âlemün ortasında olan memâlikdür ki hatt-ı 'itidâlde vâkı' (5) olmuştur. Anuñ'çün ki bunlarda dahı sâkin olanların mizâcları i'tidâlde qarîbdür ve hüsn [ü] cemâlinde (6) ve fazl u kemâlde sâ'irler gibi degüllerdür ve cenûb [u] şimâl cihetleri ki vasa'tı 'âlemün tarafları düşmüşdür. (7) Cenûbda hiddet-ı germâ ve şimâlde şiddet-i sermâ sebebi ile i'tidâlden hâriçlerdür. Bunuñ'çün anlarda sâkin (8) olanların mizâcları i'tidâlden hâriçdür. Nite-ki maḥsûs [u] müşâheddür. Cenûbî vilâyetlerin sükkânı şol (9) siyâhlardur ki her biri far'tı harâretten güyâ kapkara yanmış göyinmiş bir dekili ağaçdur. Ke-zâlik şimâlî (10) vilâyetlerin sükkânından Urus tâ'ifesinden bir tâ'ife vardır ki her biri efrâ'tı bürûdetden (11) şanasın. Bir ak kıyruk yağı pâresi gibi bişmemiş çiğ kalmışdur. Pes ma'lûm oldu. Bu iki (12) tarafun ortası olan memâlik ne ziyâde ıssı ve ne ziyâde sovuğdur. Belki hadd-i i'tidâl üzeredür (13) ve bunuñ a'deli ki zikr olunan yedi iklimün haqq-ı vasa'tında vâkı' olmuştur. İklîm-i râbî'dür. (14) Zîrâ ki âfitâba mensûbdur. Bu

cihetden ki yedi felegün vasaı düşen felek-i rābi‘ dedür ki eflāke (15) ıalıb gibi düşmişdür. Ke-zālik aña mensüb olan iklimde sā’ir aķālimün ıalıbi gibidür. Ol sebebden (16) sā’ir yirden bunun ‘imāreti çokdur ve me‘ā’im ü meşāribden me‘ā’im-i şehiyye ve meşārib-i heniiyesi (17) artuıdır ve i‘tidāl-i mizācdan ıalkının ıulı u ıasā’ilin ve şekl [ü] şemā’ilin ve lıtf-ı tabi‘ati (18) ve ıüsni-i ıarıhati ve kuvvet [ü] şecā’ati ve ıudret [ü] mehabeti ve tertib-i ıavā’id-i memleketi ve intizām-ı (19) umūr-ı salıanı ıayrı memālik gibi degüldür. Felek-i rābi‘ de āfitābun nūrı ve saıvet ü kuvvet [ü] (20) ıudreti sā’ir nücūma nice ğālib ise aña mensüb olan iklimün ıalkının daıı mehasin-i (21) aııak cihetinden ‘ale’l-ıtlāk sā’ir iklim ıalkı üzere ğalebedür ve rüçhanları vardır (22) ve bu takrır olınan eķālim-i seb‘anın küllisidür. Ammā bunların aııkām-ı cüz’iyyesi vardır. (23) Bu i‘tibār ile anların ıalkı arasında ihtilāf çokdur. Zira her iklimün şehirlerine (24) ve mecāmi‘-i nās olan yirlerine baısaı her biri bir necme muıtaıdır. Ol necmün bi’izni’llāh anda bir (25) te’siri vardır ve ba’zı mevāzi‘ ü maıarr-ı ünās deryā kenārında ve ba’zı bışelikde ve ba’zı şü (26) ristānda ve ıumluılarda ve ba’zı derd-benlerde taı başlarında vākı‘ olmuıdır. İrādetu’llāh (27) ile bu emākin i‘tibārınca daıı anların şüret [ü] sıretlerinde hezār tefāvüt ğörinür. **Zālike** (28) **taıdırü’l-‘azizü’l-‘alim**.¹⁴² Ğün muıaddime ma‘lūm oldu. Vaktidür ki zıkr olınan iklimden (29) her birinün mümkün olan mertebe tafşilin idevüz bi’avni’llāhi tevfiķihī. **Ğin vilāyetinün** (30) **ve ehlinün zıkrüdür**. Vilāyet-i Ğin āyine uzunına vāsi‘ vilāyetdür. Çok şehirler vardır ve aķālim-i (31) seb‘adan üç iklim içinde daııldür. Anun’Ğün ki heft iklim-i zeminden evvelki (32) iklim-i bilād-ı Ğin’de aķāşisinden başlar ve cenūbe ıarib ol yirden ğeıer ki anda anların (33) pādişāhlarının taıı-ğāhı vardır. Ya’nī dārü’l-mülkidür. Bilād-ı Hind’ün cenūbında deryā

[707a] (1) sāhiline iriıür. Andan ğeıer bilād-ı Sind’e iriıür. Andan Kerek ceziresi deryāsına (2) iriıür. Andan ğeıer ‘Arab ceziresine ve Yemen arzına ve ‘Arab ceziresinde ve Yemen’de bender-ğāh (3) olup gemiler ııkıduıı Zāğār ve ‘Ummān ve ‘Aden ve Ğazar mevt ve Ğirmen ve Mehre ve baır-ı Kızıl’dan Sāyis (4) didükleri vilāyetlere iriıür ve bunlardan ğeıer bilād-ı Ğabeı’e iriıür. Deryā-yı Nil’i keser. Şol şehre (5) iriıür ki aña Ğarmī dirler ki Nube vilāyetine Ğabeı pādişāhunun taıı-ğāhıdır. Andan ğeıer maırib (6) zemninde bilād-ı Berber’ün şol cenūbında deryā-yı Maırib’de nihāyet bulur. **İklim-i Şāni**: (7) İkinci iklim muntehā-yı maırııdan başlar. Bilād-ı Ğin’e

¹⁴²Bu, mutlak ğüç sahibi, hakkıyla bilen Allāh’ın takdiri (düzenlemesi)dir (Yāsın 38).

uğrar andan bilād-ı Hind'e bilād-ı Sind'e (8) andan Manşūr'a ve Debīl'e uğrar andan derya-yı Ahzār'ı keser. Deryā-yı Başra'ya ve cezire-i 'Arab (9) ve zemīn-i Neced [ü] Tehāme [ve] Yemāme Baḥreyn ve Hecer'e irişür. Andan deryā-yı Qulzüm'i keser. Şa'īd-i (10) Mısır'a daḥı irişür. Afrīka bilādınıñ ortasından zemīn-i mağribden Berber bilādına geçer. (11) Andan Mağrib deryāsına irişüp burada tamām olur. **Aḳālīm-i Şāliş:** Üçinci iklīm de (12) maşrıqdan başlar. Bilād-ı Kābil'ün şimālisi üzere andan daḥı Secistān üzere ve Başra deñizinün (13) sevāhili üzere andan Ehvāz şehirleri üzere gider bilād-ı Şām'a irişür. Andan Taberiyye (14) deñizinden geçer zemīn-i Mısır'a irişür. Andan Qırdāne andan deryā-yı Mağrib'de nihāyet bulur. **Aḳālīm-i (15) Rābī':** Dördüncü iklīm de maşrıqdan başlar. Bilād-ı Tübbet'e geçer. Andan Ḥorāsān'a daḥı Maverā'ü'n- (16) Nehir ve zemīn-i 'Irāk'a ve Deyleme ve bilād-ı Şām'dan ve Rüm'dan ba'zına ve deryā-yı Şām içinden ve Rodos (17) ve Kıbrıs aḫalarına geçer. Andan mağrib zemīnine Taḫa bilādına deryā-yı Mağrībe irişür. Andan (18) nihāyet bulur. **Aḳālīm-i Sādīs:** Altıncı iklīm ḥattı da maşrıqda Ye'cüc u Me'cüc bilādınıñ (19) şimālisinden başlar. Andan Türkistān vilāyetinün şimāle qarīb olan yirleri üzerinden geçüp (20) deryā-yı Rüm'a irişür. Anı kaṭ'ıder. Şaḳalibe deryāsına geçer. Andan varur deryā-yı Mağrib'de (21) nihāyet bulur. **Aḳālīm-i Sābī':** Yedinci iklīmde ḥattı da maşrıqdan Ye'cüc u Me'cüc bilā (22) dından başlar. Daḥı Şuğr ve zemīn-i Türkistān'a geçer. Andan bilād-ı Elān'a andan zemīn-i Serīr'e andan Turḥān'a (23) andan Şaḳālībe'den ba'zına uğrayup andan bu daḥı varur deryā-yı Mağrib'de nihāyet bulur. Bu (24) tafşılden ma'lūm oldu ki Çīn memleketi aḳālīm-i seb'adan üç iklīmün ḥattına daḥil itmiş. (25) Ekşer şehirleri meşārıq-ı āfītābda vāqı' olmışdur ve bu cihetden anuñ hevāları şāfidür ve hevāları (26) tatlu ve sovuḳdur ve toprağı ten-dürüst u şağdur. Lā-büdd daḥı anlarda sākin olanlarıñ 'ömrleri ve şıḥḥat-ı (27) mizācları daḥı āb u ḥākine muvāfıkdur ve pes ḥalkınıñ ṭab'-ı mizācları mu'tedil ve şekl u şüretleri (28) gökcek sīretleri kerem ve ḥulḳları makbul ü maṭbū'dur ve anlar aşnāf-ı muḥtelifeden çokluḳ tā'ifedür (29) ve şehirleri bī-nihāyedür ve daḥı memleketleri Çīn üç bölükdür. Birisine (30) Çīn ve birine Fenā ve birine Nefer dirler. Ammā bu üçden ulusu ve ma'mūr [u] meşhūr (31) Çīn didükleri vilāyetdür. Bunda sākin olan ol iki bölük ḥalkı (32) gibi degüldür. Belki anlardan degül bu Çīn vilāyetünün ḥalkı cümle aḳālīm ḥalkından zīrek (33) ve ḳābıldür. Şanāyi' işlemekde ve sā'ir ālāt [u] esbāb işlemekde kimse anlar dā'iresine irişmez.

[707b] (1) Eger-çi ehl-i Rûm dağı bunuñ gibi şivelerde ve şanāyi‘de müsellemlerdir. Ammā anlar da Çîn halkı mertebe (2) sine varamazlar ve ehl-i Çîn içlerinde bu söz şāyi‘dür. Cümle cihān halkı şanāyi‘ işlemekte (3) körlerdür. İki gözleri yokdur. İllā Rûm halkı ki bir gözleri yok körlerdür dirler ve Çîn halkınuñ (4) ‘ādetlerinden biri de budur ki degmede memleketleri içine ġarīb kimseyi qabūl itmezler ve şöyle ki (5) içlerine bir mühim maşlahat için veyā ticāret tarīkiyle yabāndan bir ġarīb kimse gelse maşlahatını (6) tamām olduqdan soñra andan i‘tizār idüp var çık git diyü germ ile söyler ki kimesneyi içlerinden (7) koymazlar. Bu ‘ādet dağı içlerinde tā Mānī-i Nakķāş ‘ahdinden qalmışdur ki yuķaruda beyān üzere anlar (8) içinde bātıl dīndür. ‘Arab anları dīn-i bātıldan uydurduğı vaķtde dağı nā-gāh yabānda bir ‘ālim (9) u ġarīb kimesne gelüp andan bu halka dağı iħdās itduğı dīnūñ buṭlānıñ bilād-ı t̄ā’ifesine bildüre. (10) Anlar da sözine uyalar. Kendü dīnlerinden dönerler diyü iħtiyād itmişdür. Andan soñra dağı bu ‘āyīn (11) içlerinde qaldı ve cümle Çîn halkı Mānī dīn-i bātılı üzere kāfirlerdür. **Hikāyet:** (12) Çîn vilāyetinūñ ulularından biri söyler. Bu vilāyetūñ dārū’l-mülkine ya‘nī pādīşāhlarınuñ taht-gāhı olan (13) şehruñ adına Hecer dirler. Bu bir ‘azīm şehrdür ki etrāfı üç gün üç gicede ancaķ tolanılır (14) ve bu Hecer şehrine yakın Aluķa adlu bir şehrleri dağı vardır. Hecer şehrinde büyükdür. Ammā pādīşāhları (15) Hecer’de oturur dağı Hecer şehrinūñ ortasından bir ulu şū uğrar. Tā şehruñ nısfı ol şunuñ bir (16) tarafında qalır bir ve nısfı bir tarafında qalır her cānibinde müstakil bir pādīşāh (17) oturur. Birine Ṭamġāç dirler birine Faġfūr dirler ve dağı ve ehl-i Çîn’den ‘acā’ib u ġarā’ib hikāyetleri (18) beyān iderler ki ‘aql anı qabūl itmekde tereddüd geçer. Evvelā cümleden birisi budur ki şöyle naql iderler. (19) Pādīşāhları her yılūñ başında bir kerre bir büyük meydānda bir dīvān-ı ‘ām eyler. Cümle halk ol meydāna (20) hāzır olurlar ve ol meydānuñ başında bir büyük kütük qorlar ve anuñ yanında bir dāne keser qorlar. (21) Her kimse ki pādīşāh önine gelüp hıdmet ider ve ol ağacuñ yanına varup ol keseri alup (22) meydānda olan ağaca bir keser urur gene keseri yanına koyup gider. Ammā bu kerre de artuķ (23) urmaz. Anuñ ardınca pādīşāhuñ önine biri dağı gelür. Ol da hıdmet ider. Ol ağacuñ yanındaki (24) keseri alır bu da ağaca bir kere urur artuķ urmaz. Keseri yirine koyup gider. Tā āhır olınca (25) bu merdāne keser urmaġla ol ağaçdan bir taşvīr yonup çıkarırlar. Kāh olur ki ādem şeklini (26) yonarlar ve kāh olur ki bir āhır hayvān şeklini yonarlar. Her qanķı şūret bir bī-mānend (27) u bī-miśl şūret yonarlar. Ammā ġāyet-i üstādlıķları bundadır ki evvel keser uranuñ ağaçda (28) keserinūñ zaķmından

ardınca gelüp keser uran niyyetinde ne şüret yonılmağ için urduğun (29) bilür. Dağı kendü de ol şüret yonılmağ üzere keser urur. Üçinci gelen de ke-zâlik böyle (30) ider. Dördüncü beşinci böyle ider. Birer keserle ol şüreti yonarlar. Tamām olur ve anlaruñ (31) dînlerindeki Nâkkâş-Mânî koduğı dîn-i bâtıldur. Kalem ile taşvîr yazmağ gerek gayrı tarîk ile (32) şüret düzmek ve zu' mlarınca 'ibâdetdür. Bundan şevâb umarlar. Anlara Mânî böyle dimişdür. (33) Anuñ kavli ile 'amel iderler. Mânî de bunı felâsefenüñ ve kavli-i fâsidlerinde alur ki kişi

[708a] (1) taḳati yitdükçe Ḥaḳḳ te'ālānuñ ef'āline öyküne dirler. Andan yine bir ulu eydür. Çîn (2) ḳavminüñ bāzārcılarından bir tā'ife vardur ki şehir içinde dolanup metā'ların (3) ḳumāş mıdur yoḥsa me'kūlāt u meşrūbāt cinsinden gayrı nesne midür her ne (4) ise anuñ içine doldururlar ve kendüler de üzerine binerler. Ol ḳañlıyı bir vech ile (5) bir tılsım üzerine düzerler ki öküze ata gayrı ḫavāra ḳoşmadın altlarında ḳañlı (6) yürür. Anuñla bütün şehir için dolanurlar. Metā'ların şatarlar. Dağı didükleri (7) yirde durḳururlar ve diledükleri yirde murādlarınca yüridürler ve diyār-ı Çîn'de işledükleri (8) cāmeleri ve pîrehanler muhayyer-i 'uḳūldur. Nite-ki yalandan peygamberlik da'vā iden kimesneler (9) zikri beyānında geḫmişdür ki anuñ biri ile cennet ḫullesidür diyü bir ḫarām-zāde niḫe bî- (10) 'aḳl aldamişdür. Anı dağı kendüye mu'cize 'add idüp peygamberlik da'vāsın ḳılmışdur. **Hikāyet:** (11) Aḫbārda böyle denir ki bir vaḳtde İslām pādīşāhlarından birisi Çîn pādīşāhına bir (12) ilçî gönderür. Varıcaḳ Çîn ḫāḳānı aña ta'azīm u tebcil ider. İlçî dağı kendü eydür. (13) Çîn pādīşāhınuñ ḫıdmetinde bir cemā'at gördüm ki anlar dağı sünnetlüler ve pādīşāhuñ (14) muḳarrebleri ve ḫavāşş-ı ḫıdmet-kārları idi ve tercümānlık iderler idi. Añlaruñ ekşeri götüri (15) dilleri bilürdi ve tāze civānlar idi. Kāh kāh pādīşāhdan añlaruñ ba'zı baña gelür bir ḫaber (16) getirür yine cevābum alur giderdi. Bir gün anlardan biri gelüp ḫaber getürdi. Dağı güzel idi ki (17) anuñ yüzine baḳan ādemî med-hūş olurdi. Ben de yüzine baḳınca sînesinde bir ḫāl-i siyāh (18) gördüm ki geydügi libāsından dağı taşra yıldız gibi şu'le virürdi ve anuñ bedeni leṭāfetinden (19) ve ḫālî ṭarāvetinden ve libāsı nezāketinden şöyle gümān itdüm ki üzerinde libās olmaya. Ol ḫāle (20) baḳup ḫayrān oldum. Şöyle aña cevāb virmege ḳādir olmadum. Benden bu ḫālî göriceḳ neye ḫayrān (21) olduñ diyü şordı. Ben de dağı libāsınuñ leṭāfetinden ḫayrān oldum didüm. Oḫlan gülüp (22) bu arḳamdağı libāsımı hemān bir ḳat mı şanursın. Şoñra baḳup gördüm meger beş ḳat (23) libās birbirinüñ üzerine geymiş. Ol gönleklerüñ altından inceliginden gögsindenki ḫāl (24) bir vech ile

seçilür güyâ arkaşından nesne yok ‘Üryândur ve bu nev’e bir câmedür ki bunlar Hôrāsân (25) vilâyetine götürürler ve Çîn vilâyetünün metâ’ ı fîl dişi ve kenker şakızı ve kehribârdur ki Şakâlibe (26) deryâsında biter. Bir ağacuñ püsîdür ve kehribârdan yüzük kaşları iderler. Haylî bahāya (27) şatılır. Her kim anı götürürse aña yaramaz gözden ve yaramaz dilden emîn ola ve Çîn şehrinüñ yakınında (28) bir ‘azîm dere akar. Ol derenüñ ortasında bir cezîre ve ol cezîrede bir muhkem hîşâr (29) vardur ki ol hîşârda sâkin olan sâdât tâ’ifesinden bir kavmdür ki ekşeriyâ (30) müselmân bâzergânları metâ’ların anlara iletüp gösterürler. Anlar da Çîn pâdişâhına (31) yarar metâ’ların alup pâdişâha iletürler. Şâhiblerine bahâların götürürler. Her bâr Çîn (32) vilâyetinde müselmânların meşâlihi arasında girerler. Aşlda anların ol vilâyete düşmelerine (33) bâ’ iş bu olmışdur ki benî Ümeyye’nüñ hilâfeti zamânında evlâd-ı ‘Alî’ye ya’ nî sâdâta ta’ arruz iderler idi.

[708b] (1) Sâdâtdan bir bölük cemâ’at benî Ümeyye korkusından kaçup Hôrāsân’a gelmişler idi. Anda dağı (2) tavaştun itmişken gördiler. Benî Ümeyye ırakda yakında sâdât arayup bulmakda ve kırmakda ihtimâm (3) iderler. Hôrāsân’da dağı durmayup korkularından kalkup maşriķ cānibine kaçdılar. (4) Hiç bir yirde karar idemediler. Vilâyet-i Çîn’e degin gitdiler. Varup Çîn’e girecek haberleri (5) Fağfûr’a irişdi. Memlekete bir bölük sâdât geldi. ‘Adüvverlerinden kaçup gelürler. Bunda tavaştun (6) itmek isterler didiler. Fağfûr eger râst söylerler ise ki evlâd-ı ‘Alî’den olup düşmândan (7) kaçar ise anları fülân cezîrede hîşâra gönderüñ. İçinde olanlar yılanuñ çoklığından kaçup (8) gitmişlerdür. Hâliyâ boşdur. Varup aña girsünler. Gerçek sâdâtlar ise yılan kâr eylemez (9) helâk olurlar. Hîşâr ma’ mûr olur ve eger sâdât degüller ise yılanlar anları helâk ider. (10) Biz dağı şerlerinden kurtulurız. Pes anlar cezîrede olan hîşâr-ı harâbe varuñ diyü emr itdi. (11) Anlar da bî-günâh benî Ümeyye kılıçları zehr ile ölmekden yılan zehri ile ölmek yigdür diyüp nâ-çar (12) doğru varup ol hîşâr içine girdiler. İçinde olan yılanları şuya bıraktılar. Eşeri (13) dağı kalmadı. Tamâm pâk [ü] tâhir oldı. Fağfûr Şâh bunu işidicek anların evlâd-ı ‘Alîyeden olup (14) ve sözlerine taşdik u i’ timâd idüp ve kendü vilâyetlerine geldüklerine dağı haşa eyledi. Anlara (15) in’âmlar idüp vech-i ma’âşlarına kifâyet idicek nesneler ta’yîn eyledi. Hoş gördi anlar da şikâr (16) olup hîşârda yirleşdiler. Oğulları kızları oldı. ‘Arabî ve Fârsî ataları ve dedeleri (17) dillerin söylerler idi ve hem Çîn dilin dağı öğrendiler. Fağfûr anlara i’ timâd ider idi. Şöyle (18) müselmân pâdişâhından ilçi gelse tercümānlığı anlar ider ve sâ’ir müselmânlar meşâlihin (19) anlar görürler idi ve Çîn ehli cümle Nakķāş Mānî dîn-i bâtıl üzeredürler.

Ammā Fenā ve Nefer nāḥīye (20) lerinde Yāhūdiden ğayrı sā‘ir edyāndan ḥalk çokdur. Ekşeri Naşārī ve āfitāb-peresterdür. (21) Müselmānı daḡı vardır. Ammā içlerinde hiç Yahūdī daḡı yokdur. **Türk vilāyetinüñ** (22) **ve Ehlinüñ Zikridür**. Türk didükleri bī-nihāye ümmetdür. Niçe dürlü (23) şınıfdur. Kabā‘il u ‘āşā‘irinüñ ḥadd ü pāyānı yokdur. Anlaruñ ba‘zı ābādānlıktan ğayrı beyābānda (24) sākin ve ba‘zı şahrā nişinlerdür ki ābādānlığa qarīb yirlerde otururlar. Anlaruñ ulu kabīlelerden (25) biri Ġaznī didükleri tā‘ifedür ki bunlar iki kabīledür. Anlaruñ ba‘zına Ġaz ba‘zılarına Ayğur dirler (26) ve bunlaruñ ba‘zı H‘ārezm zemīninde otururlar. Çün daḡı anlaruñ diyārlarında rāyāt-ı İslām (27) dikildi müselmān oldılar. İçlerinde şe‘ā‘ir-i İslām kā‘im oldı. Niçe İslām eşerleri peydā (28) oldı. Şoñra gene kāfir ğalebe eyledi. Üzerlerine ‘asker-i küffār hücum eyledi. Anları otur (29) duḡları yirden sürdiler. Anlar da gelüp İslām şehrine girdiler. Anlara Türkler adı ol vaḡtde (30) ḡaldı. İslām şehri içlerine girecek anlara Türkān didiler. Anlardan ba‘zı giderek İslām (31) memālik-i içre kuvvet dutdılar. Āḡır Çaḡrı Tigin pādişāhuñ zamānında ḡuruc itdiler. ‘Askerler ve pādişāḡlar (32) olup cihānı tutup zabt itdiler. Anlar Selçukīler didükleri pādişāḡlardur ki daḡı (33) ‘askeri ile niçe müddet cihān-dārlıḡları ve kişver-küşālıḡları vücūda gelmişdür ve Türkān’dan

[709a] (1) bir fırḡa vardır ki anlara Ḳun dirler. Aşlda Fenā zemīninde olurlar. Ol zeminüñ tarlıḡı (2) ve otlaḡı azlıḡından anı terk idüp içinden çıḡdılar. Vardılar Fāy adlu cemā‘ati (3) daḡı yirinden sürüp anlaruñ yirlerine ḡondılar. Anlar da zemin-i Sārī‘ye varup ḡondılar. (4) Sārī ehli de zemīn-i Türkāniye varup ḡondılar ve Ġazān Ermeniyye deryāsı sāhilinden (5) zemīn-i Buḡnākiye‘ye vardılar. Anlaruñ biri daḡı vardır ki aña Hırḡır dirler. Ziyāde vāfir (6) tā‘ifedür. Meskenleri maşrık-ı Şayfī ile Büḡnāk ortasıdur ve Kīmāk bunlara şimāllerine (7) ve Nu‘mā vü Şarīḡ ğarblarına düşer. Bu Hırḡır kabīlesi ‘ādetleri budur ki meyyitleri yaḡarlar (8) āteş-perestlerdür. Daḡı aşlı da Hırḡır anlara ‘avāmından Ma‘sūn olur bir kimse idi. (9) Her yılda bir gün kabīle ḡalkı yanına cem‘ olur idi. Yirler ve içlerler şarāb meclisleri (10) ḡurarlar idi. Muḡanniler ile meclislerine erbāb-ı melāḡi cem‘ olurlar idi. Meclisleri germ-ā-germ (11) durduḡı Ma‘sūn bī-hüş olur idi. Ḳalk üzerine ḡokup andan ol yılıñ aḡvālin (12) şorar idi. Ol yılda daḡı ne ḡadiş olsa gerek ucuzlık olsa gerek. Yoḡsa kıtlık mı (13) andan şorar idi. Daḡı bī-hüş yaturken cümlesin ḡaber virür idi. Anlar (14) anı ḡaḡḡdur diyü ḡümān iderler idi. **Hikāyet:** Dirler ki Hırḡır kabīlesinüñ içinde (15) dört büyük şular aḡar. Dördinüñde şuyı varur. Bir ulu ırmaḡa dōkilür. Bunlaruñ (16) mā-beynlerinde ıssızlık

dağlarda karañulık mağaralar vardır. Hikāyet iderler. Hırhır'dan (17) bir kimesne bir kiçirek gemi düzüp aña binüp ol ırmağ içine şaldı gitdi ki nihāyetine (18) ire. Nereden çıkar göre. Niçe gün gitdi. Üç gün üç gice bir qarañulıkda yürüdi. Hiçbir (19) aydınlığa çıkamadı. Ne yıldız rüşenligin gördi ve ne ay ve ne güneş gördi. Andan bir şahrāya (20) irişdi. Dağı aydınlık zāhir olur. Gemiden taşra ırmağ kenārına şahrāya çıkdı. Nā-gāh (21) kulağına ayağı sadāsı geldi. Andan ihtiyāt idüp bir ağaç durur idi. Anuñ üzerine (22) çıkup muntazır oldı ki ne peydā olur göre. Bir sâ' atden soñra üç atlular çıkageldi. (23) Boyları be-gāyet uzun birinüñ boyınca var. Yanlarınca her birinüñ bir öküz gibi kelebleri var idi. (24) Avcılar şeklinde o kimseler ağaç üzerinde kedüyi görüp oğlancuq şanup rahm eylediler. (25) Şefkatlerinden ağaçdan indiler. Nā-gāh köpekleri yırtı diyü vehm idüp anı at üzerine (26) aldılar. Alup gitdiler. Aña ta'ām virdiler. Cüşşesine bakup güççüklüğünü 'aciblediler. Şöyle ki (27) bir dağı böyle ādem görmemişler gibi gösterürler idi. Pes içlerinden birisi içlerinden birisi anı bir (28) yol üzerine getirüp aña yol gösterdi. Geldi gene gemisini buldı. Aña (29) oradan döndi. Yine geldüğü yoldan kabilesi içine geldi. Gördüğünü söyledi. Hiç ol (30) büyük ādemler ne kavmdür ve ne cinsdür kimse bilmedi. Zīrā bu söz yalandur ben de inanmadum ve Türkleri (31) tā'ifesinden bir kavmdē Harancdur. Barlas tağında sakinlerdür ki altun dağıdur. Meger soñradan (32) pādīşāhlarına 'āsī olup Türkistān zemīnine dağı çıkdılar. Ba'zı bilād-ı İslāma geldi. (33) Bunlar tokuz fırqadur. Üçi Cegli(?) ve üçü Heşkli(?) ve biri Bedāvī(?) ve biri Kevākeb(?)dür ve biri Kimākend(?).

[709b] (1) Bu tokuz tā'ifenüñ küyları evleri yokdur. Mişeliklerde ve ağaçlıklarda ve şu yanlarında (2) olurlar. Tavarları at ve şığır ve koyundur. Bunlarda deve olmaz yaşamaz ve ol vilāyetde tuz olmaz (3) ve tuzı bāzergānlar iledürler ve dağı vāfir bahāya şatarlar ve anlaruñ yazın dirlikleri at südi ile (4) kışın qurı et iledür ve başdurma yirler ve ol yirde çok qar yağar. Kim ağaçlaruñ arasında qardan (5) emīn olıcağ küşeler vardır. Kışın ol küşelerde varup şıgınurlar ve sağ cāniblerinde (6) Kimāk tā'ifesi vardır. Bunlar da üç kabiledür. Bāzergānlar anlaruñ vilāyetine metā' iletdükleri vaqt (7) anlar dil ile söyleşmez. Aşlā muşāhabet itmezler. Belki bey' u şirāları fi' lledür. Bāzergānlar (8) metā' ların getirüp bir yirde qorlar ve giderler. Anlar da gelüp metā' uñ bahāsın yanına koyup gene (9) yanından çekilürler. Anlar da gelüp görürler ki qoduqları bahāyı almamışlar. Aña bir miqdār (10) dağı zamm iderler. Gene dönerler. Gene aralarında bu üslub üzere bir niçe def'a dağı varış geliş iderler. Āhır (11) tarefeynden rızā olup bāzār

iderler ve ol t̃a'ife oda ve şuya t̃aparlar. Kāfirlerdür ve yılda (12) bir gün orūc t̃utarlar ve meyyitlerin oda yakarlar ve Kimāk t̃a'ifesinūñ kıble tarafında bir kavm (13) vardır. Muḍribe dirler. Bunlar başka re'isleri vardır. Meskenleri bişeleri dırahtān (14) içindedür ve Buhnak arzından sākin olanlardan bir kavmdür ki muttaşıl memleketleri içinde konarlar (15) göçerler. Bir yirde oturmazlar. Ekşer yağmur çok yağan taraflarda olurlar. Anlaruñ (16) sākin oldukları yir her taraf otuz günlük yoldur. Birinūñ üzerine konmuş çevrelerinde (17) niçe bölük halk vardır. Anlaruñ nāhiye-i şimālileri zemīn-i Hıfçak'dur ve ğarbilerinde dağı (18) Hazar ve Şaklāb t̃a'ifesi vardır ve anuñ bir t̃a'ifesine Tolās(?) dağı dirler. Birine (19) Uğar(?) bu tağ Tiflis arzına ulaşuğdur ve anlaruñ götürüsi beyābānlar ve ağaçluğlar (20) ve mişelüklerdür. Bir mu'ayyen yolu yokdur. Dağı misāfirler yolu yılduzlara bakup bulurlar. (21) Yol bulmağda çok zahmet çekerler. Ammā Hazar vilāyeti inine ve uzunına vāsi' vilāyetdür. (22) Bir tarafında ğāyet ulu bir dağ döşemişlerdür. Ol dağıñ eteginde iki dürlü Türk t̃a'ife otururlar. (23) Birine Tolās(?) dirler ve birine Uğar(?) dirler ve dağı ol t̃a'ife halkınuñ bir 'ādetleri vardır. (24) Çün pādişāhları yine elbetde anuñla on biñ atlu ile biner ve her atlınuñ elinde (25) iki arşun uzunluğı bir demürden mīḡ vardır. Dağı pādişāh konuğı sā'at (26) bunlar da etrafına koşarlar ve her kişinūñ götürdüğü mīḡı yire kaçarlar (27) ve siperlerin aña aşarlar. Bu tarīk ile etrafın demür mīḡ ile bārūya alurlar. (28) 'Adüvvleri bu cihetden anlara şebī-ḡūn idemezler ve dağı anlardan bir t̃a'ifesine Berdas (29) dirler. Hazar şehirlerindendür. Bunuñ ile Hazar mā-beyni on beş günlük yoldur. Bunlar (30) Hazar pādişāhına tābi' lerdür. Yanınca on biñ süvār bindürürler ve anlaruñ içlerinde (31) zābiṭ u ḡākimleri dağı yokdur. Her maḡallede bir eski pīr kişi vardır. Kaçan (32) bir işleri olsa aña rücū' iderler. Ol her ne dirse anuñ ḡükmine rāzī (33) olurlar ve bunlar ile dağı Buḡnākīlerūñ aralarında ḡuşūmet vardır. Muttaşıl birbirleriyle

[710a] (1) muḡārebe dağı iderler. Anlaruñ zemīnlerinde bāl vāfir olur. Bunlar iki şınıfdur. Bir şınıfı (2) meyyitlerin defn iderler ve bir şınıfı oda yakarlar. Anlaruñ ağaçları ekşeriyyā şulḡ ağacıdur (3) ve anlaruñ vilāyetleri her cānibine yedi günlük yoldur ve Türklerden Maḡrefe dirler. (4) Bir t̃a'ife dağı vardır. Bunlaruñ vilāyetleri ziyāde vāsi' vilāyetdür. Her tarafa yüz ferseng (5) yirdür. Pādişāhları bindüğü vaḡtın yigirmi biñ süvār ile biner ve dağı pādişāhlarına (6) Kūnde dirler. Anlar tavarları ile ve otağları ile sefere gider. Anlaruñ yirleri deryā-yı (7) Rūm'a ulaşuğdur. Bu kavmūñ cāy-ḡāhları deryāya Ceyḡūn şuyınuñ üstidür. (8) Anlar ile Şaklabiler ortasında muttaşıl ceng

ü cidāl iderler. Her dem gālib olurlar. (9) Halkını esir idüp Rūm'a iletüp şatarlar. Ammā Şakālibe didükleri çokluk kavmidür ki (10) anlar zemīni ile Buḥnak zemīninün ortası on üç günlük yoldur. Ammā orada yol (11) peydā daḡı degüldür. Cümle beyābānlar ve bīşe-zārlardur. Aḡar şulı yirlerdür. Anlar aḡaçlar (12) arasında otururlar. Cümle āteş-perestdür. Meyyitlerin āteşe yaḡarlar ve memleketlerinde (13) daḡı tarıdan ḡayrı nesne ekilmez ve şarābları bāldandur ve silāḡları (14) nacaḡ ve gönder ve siperleri ḡāyet eyüdü ve anlaruñ re'isleri olur ki (15) daḡı içlerinde pādīşāh yirinedür. Aña Seyūt(?) dirler ve bir de nā'ib-i re'isleri (16) olur ki daḡı içlerinde pādīşāh yirinedür aña Seyūt(?) dirler ve bir de nā'ib re'islerine Sunaḡ(?) (17) dirler ve anlaruñ bir şehirleri vardır ki Harrān dirler. Ayda üç gün bāzārı tūrur. (18) Eṭrāfindan anda olan ḡalḡ gelürler alım satım iderler. Ammā Rūs bu cezīrede sākin (19) lerdür ki dört yanı deryādur. Ol cezīrenün her tarafı bir aylık yoldur. İçi aḡaçlıklardur (20) ve bīşe-zārlıklardur. Anlaruñ kār u kesbi hemīşe uğurlık ve ḡarāmilik iledür. (21) Kılıç kesbi ile dirilürler. Ḥattā içlerinden birisi vefāt itse anuñ erkek oḡlı (22) ile kızı ḡalsa anuñ kılıcın oḡlına ve sā'ir cümle mālını kızına virürler. Oḡlına babañ (23) bu mālı kılıç ile kesb eyledi idi. Var sen de bunuñla kesb-i māl it dirler ve atası (24) mālından oḡlına kılıçdan ḡayrı nesne virmezler. Tā ki tāriḡ-i hicretün 'alā vāz'ihī (25) eḡḡālū'ş-şalavāt üç yüz yılında cümlesi Naşrānī olup 'īsā dīnine girdiler. (26) Kılıç kesbi kendülere ḡarām oldu. Kılıçları kıınlarına ḡatdılar. Andan ḡayrı kesb tarīḡi (27) bilmezler idi. Ḳazanḡları ḡapusu bağlandı. Be-ḡāyet muḡtarib oldılar. 'Ayşları ḡaraldı. (28) Andan soñra İslām dīnine raḡbet idüp bunu fīkr itdiler ki müselmān olalum. Kāfire (29) ḡazā idüp kılıcumuz ile esir ḡıkarup māl [ü] emlāk talān idevüz. İslām dīnine bu (30) ḡelāldür didiler. Bu fīkr ile pādīşāhları ki pūlād-mīr dirler idi. Türkistān pādīşāh (31) larınuñ adı Ḥaḡān idi ve Bulḡār pādīşāhınuñ adı Baṡlaṡu olduḡı gibi añlarun da (32) pādīşāhlarınuñ laḡabı pūlād-mīr idi. Kendü akrabāsında Ḥarezm Şāh'ı önüne dört (33) kimesnesin ilḡi gönderdü ki kendüye İslām dīnine girmek içün 'ulemā göndere. İslām

[710b] (1) dīnini telḡin ideler. Cümle vilāyeti ḡalḡı ile müsümān ola. İlḡileri Şāh'a daḡı irişüp mültemisini iblāḡ (2) itdüklerinde anlaruñ dīn-i İslām'a raḡbet itdüklerinden be-ḡāyet ḡazḡ eyledi. İlḡilerin (3) tamām ḡoş ḡördi. Her birine in'āmlar itdi. Fāḡir ḡil'atler geyürdi. Anlara mu'teber 'ālimler (4) gönderdi ki varalar pādīşāha ve 'askere ve re'āyāsına dīn-i İslām şerāyi'in daḡı öğredeler (5) ve icāzet virdi ki kāfir vilāyetlerine segürdibildükleri yire deḡin segirdeler. Ḳazā vü cihād iderler. (6) 'Ālimler vardılar

pülād-mîr cümle halkıyla İslām'a geldiler. Hemîşe andan şöña kâr u girdârları (7) kâfirler memleketine deñizden ve karadan akınlar şalmağ oldu. Deñiz yüzlerinde kâfirüñ gemilerin almağla (8) ve şehirlerin ve küyların urmağla tamām dağı kuvvetlendiler. Muḥkem yata ve yarağā kâdir oldılar (9) ve ceng ide ide kanıkdılar. Miknetleri sâ'ir aqvâma ġâlib oldu. İllâ bu kadar var ki anda (10) at olmaz. 'Askerleri süvâr degül. Hep piyâdedür. Eger atları dağı ola idi. Ekşer memâlike (11) istilâ iderler idi. Be-ġâyet bahâdur kavmdür. Vilâyet-i Türkistan'ıñ bu kâdar zıkrı (12) mücmelen beyânıdır. Mufaşşalan beyânı sözi uzadur. Anlaruñ rüsum [u] 'âdâtına nihâyet yokdur. (13) Pâdişâhlarınuñ 'ulüvv-i himmet ve rif'at u şitâbları kudret [ü] kuvvetleri ḥadden mütecâvizdür. (14) **Cevâmî'ü'l-Ḥikâyât Kitâbınuñ Dördünci Kısmından On Yedinci Bâb ki** (15) **Memâlik-i Rûm ve Ḥabeşe ve Hind ve Bunlara Müte'allik Zıkr-i Ahvâlinedür.** Rûm çokluğ (16) ümmetdür memâlik-i Rûm'da şehirler çokdur. Rûm halkınuñ şanâyî' işlemekte ve tılsımât bağlamağda (17) ve laṭif kumaşlar dokımağda tamām meḥâretleri vardur. Hiç bir vilâyet ehli bu ḥuşûşda anlara berâber olımaz. (18) İllâ Çîn ehli ba'zı Rûm halkına ġâlibdür dirler ki vilâyet-i Rûm on dört nâhiyedür. (19) Her nâhiyede niçe ulu dağı şehirler vardur. Başka bir vâlî ve şâhib-i fermân oturur. (20) Cümlesinüñ ulu pâdişâhına Kayşer dirler ve Rûm dilince Basilüs dirler ve anuñ 'askeri (21) yüz yigirmi biñ erdür. Yüz yigirmi biñ er on iki batırıkı oluruz. Her bir batırıküñ biñ tarancanı(?) (22) olur ki beş biñ erün başıdır. Tarancanuñ beş komışı olur ki her komşınuñ elli (23) altında biñ er olur ve her komşınuñ da beş matırıkı olur ki her biri iki yüz er begidür. (24) Tâ evine degin arasında elli altında on kişi olur ve bu on iki batırıküñ başına ki (25) ulusu dağı Kayşer'üñ ḥalîfesidür. Masiṭus(?) dirler. Kayşer'üñ vezîrine Râsıṭ(?) dirler (26) ve ol ki Kayşer'e yakın ola. Aña Bedrmen(?) dirler. Şâhib-i dîvân-ı berîdi yirindedür. Qâḍılarına (27) Ebreces(?) dirler. Rûm memleketi ol zamânda Naşrânîler idi. Muḥtelif mezhepleri idi. Kimine Nastûrîler (28) dirler. Kimine Malkânîler kimine Yûnusîler ve kimine Ya'kûbîler dirlerdi. Rûm'da ol zamânda Yahûdîler (29) ve âteş-perestler var idi. Ammâ anlardan ḥarâc alurlar idi. Birbiri yılda bir altun virür idi (30) ve içlerinde 'ulûm-ı ḥikmet oqınur ve diñlenür idi. Eger Rûmîlere nisbet iderler idi. Ammâ (31) ḥaḳıḳat u aşlı da ol 'ilmüñ 'ulemâsı Yunan ḥükemâsı idi. Rûmîler anlardan alup şatarlar idi. (32) Zîrâ Yunan şehri Rûm'dan şayıldurdu. Hiç Yunan halkı gibi ol zamânda ḥiddet-i zihn (33) ve cevdet-i ṭab' da kuvvet-i fikrde kimesne yoğ idi. Riyâzî ve İlâhî ve mantık ve felsefede envâ'-ı

[711a] (1) ‘ulūmda rūsūhları var idi. ‘İlmlerde anlardan naql olınan mesā’il-i daķīka ğayrı memleket (2) ‘ulemāsında menķūl degūldi. Ol ‘ilmlerden maķbūl kitāblar te’lif eylemişlerdür. Bu ‘ulūmda māhir (3) olan hūkemā vū felāsife Yunan şehri içre Maķdūnye adlu şehirde cem‘ olmışdur. Maķdūnyā (4) didükleri Konya’dur. Anuñ’çün İskender’e İskender-i Maķdūniye dirler. Taht-gāhı Konya’dan (5) olmağla ‘ulemādan derūnı keşretten idi. Ol vaķt Maķdūnye’ye Medeniyetü’l-‘ulemā dirler idi. (6) Vilāyet-i Yunan ol vaķt cezāreler idi. Şoñradan şū başdı. Maķdūnye daķı şahrāları (7) aldı. Ol hūkemā Yunan vilāyetinden ķalkup Kōstantīniyye şehrine geldiler. Kayşer-i Rūm anlara (8) bir ulu kenīsā binā virdi ve aña dillerince dārū’l-‘ilm diyü ad ķodı. Ol ‘ulemā-yı hūkemāyı ol kenīsāda (9) sākin ķıldı. Anlara vazīfeler ta’yīn eyledi. Anlar da ‘ulūm-ı hīkmetde kūşış eyledi. Anlardan etrāf-ı (10) ‘āleme hezār eşerler mūnteşir oldı. Daķı aşnāf-ı ‘ulūm-ı hīkmetden kitāblar te’lif eyledi. Bu (11) cihetden ‘ilm-i hīkmeti Rūm halkına nisbet iderler. Ammā aslı Yunanīlerdendür ve Rūm’dan bir (12) t̄ā’ife daķı Efrenc dirler. Bunlar da tamām kuvvetümde ve ķudretde saķvet ü şevketde bir kavmdür. Daķı (13) biri de Rūm’dan Gürcīdür ki Ermen vilāyetine dolmışlardur ve ehl-i Bābü’l- (14) ebvāb ve Şenūr-ı Rus didükleri vilāyetler halkı da hep Rūm’dandur ve Serīr Taberistān (15) deryāsı sāhilinde bir şehrdür. Aña Pārs halkı Der-bend dirler. Anda harāç virmezler. Zīrā (16) anlar der-bendcilerdür. Yol bekler kim kuvvet [ü] şecā’at anlarda meşhūrlardur. Bu cümle Rūm hūdūdındadır. (17) Mütercim-i faķīr eydür. Rūm memleketi beyānında buraya deĝin beyān ķılduğum Cevāmi‘ü’l-Hīkāyāt (18) kitābını daķı Pārsī’de cem‘ iden Muħammed-i ‘Avfī’nūñ kelimātıdır. Rūm’uñ küffār elinde iken olan (19) aķvālidür ve ĝā’ibāne işitdüĝi üzere bir takrīrdür. Şimdi ki tārīķ-i hicretüñ şalla’llāhu te’ālā (20) ‘aleyhi ve sellem toķuz yüz altmış dördidür ve bu faķīr-i haķīr kitāb-ı mezkūrı Tūrķīye sulţānū’l- (21) bilādu ve’l-emşār ve burhānu’l-memālikü ve’d-diyār mülk-i Rūm’uñ taht-gāhı ve maķarr u mesken-i zıll-i İlāhī (22) Medīne-i Mu’azzama-i Kōstantīniyye içinde tercūme eyledüm. Bi-ħamdü’lillāh memleket-i Rūm kāfir zamānında āşār-ı (23) küfrden nesne ķalmamışdur. Daķı şe’ā’ir-i İslām devā’ir-i ābādan her kūşesi derun-ı gülşen (24) gibi ĥandāndur. Selāţīn-i ‘ālī-cāh ‘āl-i ‘Osmān’uñ dest-i tiğ-i cihan-ĝirleri ile ki e’āzīm-i (25) selāţīn-i cihān ve ekārim-i esāţīn-i rüz-ı zamān içre encüm içre āfitāb gibi (26) mūmtāzlardur. Ne salţanatda kendülere mu’ādil ve ne saķvetde ‘askerlerine mūmāşil vardır. (27) Şadef-i cihānda bir dāne ‘askerleri ķatarāt-ı buħār gibi bī-kerānedür. Eger-çi derun-ı (28) memleketlerinde kefare-i Naşārī

vü Yahüddan a‘dād-ı mevfûre vardır. Ammâ ħarâç-güzârlardur. (29) Kebâ’ir u sığârı şağar u züll üzere ahālî-i İslâm’uñ ellerinde mağlûb [u] maḫhûrlardur. (30) Menkûb u mezcûrdur. İnşa’ü’l-e‘ az bu devlet ve ebedî pây-dâr olup sâye-i salṭanatlarında (31) dîn-i İslâm’a memâlik-i Rûm ile yevmü’n-nüşûr müşerref u mesrûr ola. **Memâlik-i Ma‘mûre-i ‘Arab Zikridür:** (32) ‘Arab daḫı bir ‘azîm ümmetdür ve çok ḳavm-i ḳabîledür ve devâ’ir-i memleketleri (33) vâsî‘dür. Anlaruñ yirlerine cezîretü’l-‘Arab dirler. Anuñ’çün ki anı deryâlar ırmaklar ihâta

[711b] (1) eylemişdür. Fırât ırmağı diyâr-ı ‘Arabdan Ḳays nâhiyesinden zâhir olur. Andan Hîre etrâfına (2) dökilür. Oradan sevâd-ı ‘Irâḳ’a gider. Başra ve Übülle daḫı nâhiyesinde deryâya ḳoyılır. Oradan (3) deryâdan deryâya tolanur Şafvân’a Kahe ve Mecer’e ve ‘Ummân ve Seher çevrelerinden geçer. Hâzra-mevt’e (4) ve ‘Aden ve Yemen nâhiyelerine dolaşur andan Cidde sâhiline ve Medîne-i Münevvere’ye ve Esmâ sâhiline andan (5) Ḳulzüm deñizine irişür. Andan vilâyet-i Mısır sâhiline irişür. Vilâyet-i ‘Arab bu ḥudûd (6) içinde bir cezîre-i kebîrdür ve ‘arîz-ı basîṭ bilâddur. Bu cezîre içine döşenmiş yatur. (7) Anda olan nüfûsa ḥadd ü [nihayet] yokdur. Âferide-kâr-ı ‘âlem daḫı sâ’ir ümemüñ içinde öründülemiştir. Anlar (8) aḥlâḳ-ı ḥamîdeye ve şecâ‘at [ü] şehâvete maḫsûş ṭâ’ifedür. Hiç bunuñ üzerine şeref mi (9) olur ki içlerinde bunca enbiyâ meb‘ûş ola. ‘Ale’l-ḥuşûş Hâzret-i Muḫammed Muştafa (10) şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem anlardan ḳopa ve Hâḳḳ subḥâne ve te‘âlâ kendü kelâm-ı ḳadîmde anlar (11) dilinde inzâl ide ve evâ’il-i dehr ve ḳadîmü’z-zamânda salṭanat-ı [cihan] anlar elinde idi. Milk-dârlıkda (12) ve cihan-girlikde ḥaṭṭ-ı evfâları var idi. Bir ḳavm anlaruñ önüne duramazlar. Nite-ki mülûk-i Hımyer’dan (13) naḳl iderler ki anlara tübbe‘ dirler ki ‘asker çokluğı ile ḳuvvet ü ḳudrete maḫsûş pâdişâhlardı. (14) İçlerinden iki tübbe‘ etrâf-ı ‘âlemi tolanmışlar götüri dünyâ memleketine mâlikler idi. Yedi iḳlîme ḥükm (15) eylemişlerdür. Ḳur’ân-ı Ḳadîm’de tübbe‘üñ aḥvâlî añılmışdur. Daḫı nite-ki **Ehûm ḥayrun em ḳavmü tübbe‘**¹⁴³ diyü (16) buyurulmuşdur. ‘Arab ḳavminden bir ṭâ’ife Ğassân’dur. Bunlar içinde ‘ilm u şî‘r gibi ve ‘ilm-i edvâr gibi (17) ve ‘ilm-i siḫr [ü] kehânet gibi ve ‘ilm-i naḥv gibi ve ḥıfz-ı esbâb gibi hezâr ‘ulûm-ı âşikâr gibi (18) olmuşdur ve ‘ilm-i Hâzret-i ‘Alî zamânında te’lif olunmuşdur ibtidâ ‘Arab içinde daḫı (19) Ebû’l-Esved ed-Dü’elî adlu bir kimse ba‘zı mesâ’ilin fıkr idüp yazdı. Emîrû’l-mü’mînîn ‘Alî’ye (20) getürdi. Anlar da alup gördiler. Begenüp eytdi. **Ne‘am en-**

¹⁴³Bunlar mı hayırlıdır, yoksa Tübbe‘ kavmiyle ondan öncekiler mi? (Duhân 37).

naḥvü'l-lezī naḥavte. Ya'nī 'ilmden (21) bu senüñ dutduğün ne hoş taraftur diyü buyurdılar. Naḥv diyü turefe diyü ḥazret-i 'Alī (22) raḍiya'llāhu 'anh bu kelāmı ol 'ilme naḥv dinmege ba'ış oldı ve 'Arab ḥalkınuñ sâ'ir tã'ifesi daḥı (23) muḥâlif bir ḥaşşası vardır. Meşelâ sâ'ir ümemün 'ilm [ü] fazl ve nezâket ü feşâḥat [ü] belâgat bedevîlerinde (24) şehirlerde büyüyenlerde olur. Kūyları bön ve ebleh ve ğalaṭ-gūy olur ve 'Arab böyle degüldür. Belki anlaruñ (25) feşâḥat [ü] bedevîlerinde ve beyānda gezen rüstâyîlerinde olur ve şehirliülerinden Cevdet-i lisānda ve feşâḥat [ü] (26) belâgatında ve eş'ar [u] ḥuṭab söylemekde anlar artuğdur ve bedevîlerün bir hünlerleri de budur ki yayaḳ (27) segirtmekde ba'ızı vardır ki 'Arabı atı geçer. Hiç segirtmekde bedevîlere bir memleket ḥalkı ğarīm olmaz. İçlerinde (28) gerek niçe kimseler bu hünlerde meşhūr-ı âfâḳ olmuşdur. Yiryüzinde segirtseler yıl gibi kaçarlardı. (29) Anlardan Selik bin es-Seleke ve Te'ebbeṭa Şerren ve Meyser bin Vehb kimseler be-ġāyet meşhurdur. (30) **Hikāyet:** Şerefü'z-zamān Zāhir-i Mervezī rahmetu'llāhi 'aleyh getürmüşlerdür. Merv'e bir 'Arab (31) geldi. Bir lâġar ayağı ve dili yügrük çābük kimse idi. İttifāḳ bir gün ırmāḳ kenārında şoyunırdı (32) şuya daḥı girdi. Oynarken ḳaftānından ve gönleginden ğaflet itdi. İki atlu gelüp (33) şu kenārından ḳaftānın ḳapup şıçratdılar. 'Arab şu içinden çıkup anlaruñ ardınca

[712a] (1) segirtti. Ma'a hazā anlar uzamışlar idi. Atlar ile segirüp kaçarlardı idi. Ardlarından (2) yitişüp ḳaftānın ellerinden aldı. **Hikāyet:** Bir kimse Ḥaccāc'dan naḳl ider. [Ḥaccāc] eydür ki (3) bir vaktde ḳāfile ile Ka'be'ye giderdüm. Bādiye ortalığında ḳonduḳ. Ḳāfile içine bir bedevî 'Arab (4) geldi. Elinde bir diri āhū var idi. Anı şatar idi. Ben şatun aldum. Gördüm hiç (5) bir yirinde cerāḥat eṣeri yok. Ne kelb yapımış ve ne yaraḳ ile urulmuş. Bu āhūyı niçe tutarduñ (6) diyü şordum. Ardınca yayaḳ ḳovaraḳ segirdüp tutdum didi. Ben de inanmadum. 'Arab sizi daḥı inan (7) durmaḳ ḳolay. Eger āhūyı tekrār benden şatun alup bahāsın daḥı virürseñüz şalıvirün kaçup (8) ben gene ardundan ḳovaraḳ dutayın didi. Ben de āhūyı şalıvirdüm. Bādiye içinde doġrı kaçdı. (9) 'Arab ardınca segirdüp kuş gibi uçdı gitdi. İki de ğāyb oldı. Bir sâ'atden (10) sonra gördüm āhūyı ḳoyup dutmuş önüme getürdi. Tekrār kendüden şatun aldum. Bir bahāsın (11) daḥı virdüm. Ḥıdmet-kārlara didüm āhūyı boġazladılar. Çevirmege başladılar. 'Arab ḳarşusunda (12) oturup baña hikāyetler iderdi ve benümle muşāḥabet iderdi. Aşçı āhūyı tamām pişürdi (13) büryān itdi. Süfreye ḳoyup önüme getürdi. A' rābī tiz ḳalḳdı. Önümde süfresiyle (14) āhūyı daḥı ḳapdı. Hemān şıçradı gitdi. Bādiye içinde yıl gibi

giderdi. Hıdmet-kârlar (15) ardına düşdiler. Bir kere anlara dönüp eytdi. Bu āhū benüm elümden dirile dağı kurtılamadı. (16) Şimdi hōd büryāndur hiç kurtılabile mı didi. Ben güldüm. Bizden bir kimse tozına ırmadı. (17) Sūfre ile āhūyı alup gitdi. **Vilāyet-i Hind Zikridür:** Hind zemīni bir zemīndür ki (18) medār-ı ‘uqde-i felek andadur ki āfītāb burūc-ı Hāmel u Mizān üzerine döner. Anda ne gice (19) uzar ve ne gündüz kışalur. Leyl ü nehār ber-karārdur. İ’tidāl-i hevāya maḥşūş u ḥaṭṭ-ı (20) istivāya qarīb vilāyetdür. Belki ba‘zı ‘ayn-ı ḥaṭṭ-ı istivāda vākı‘ olup i’tidāl-i (21) hevāsından zemīn-i Hind’de eger-çi kış olur. Ammā ki ağaç kurıyup yaprağın (22) dökmez. Bu sebebden Hind halkı şebāt u qarār ile rāstlık üzere muḥarrerlerdür. Mizāc (23) ları degmede müteğayyir olmaz. Anuñ’çün ki tene kıvām [u] kuvvet mu‘ālecesi içün anda olan (24) dārūlar ğayrı vilāyetlerde yokdur. Meşelā helīle devāsı gibi ki anuñ isti‘mālī şacı (25) ve şakalı ağartmaz. Hızāb ‘uyūbından adımı bī-niyāz ider ve ‘ūd ağacı anda olur (26) ve tūṭi kuşu anda olur ve andan gelür ki biri büyādur biri güyādur ve fil ile (27) tūnderin mi dirsın ki biri menfe‘atte bī-hemtādur. Biri kuvvet ü kudretde (28) nā-perdā. Bir ḥamle ile tağı devürür. Bir ‘askerūñ yüzün çevürür. Güyā bir ḥisār-ı devān dağı (29) bir muḥaffer pehlivāndur. Bu ḥayvān bī-lisān iken bir fermān bir suḥan-dāndur. Ol (30) birinūñ de menāfi‘i ḥadd u ḥaşra gelmez. Hūylar rüyınuñ meşşātası ve mekkārlar gözlerinūñ (31) te‘vīridür. ‘Ulūmda mahāretlerin mi dirsın ki ‘ilm-i mühendisde ve ‘ilm-i mesel [ü] (32) ḥisābda ol vilāyetde olan māhir ‘ālimler ğayrı yirde yokdur (33) ve anlaruñ bildükleri ‘ilmden biri efsūn ‘ilmdür ki yılan şoğan

[712b] (1) kimseyi efsūn ile sağaldurlar. Nefsleri yılan zehrini def‘ ider. Hind (2) halkından ba‘zı ‘ālimler dağı vardur ki kimine Vehmī ve kimine dağı Berāhime dirler. Kim ‘ilmle (3) ‘aceb nesneler gösterürler ve tīr-i necāt ve tılsımāt ‘ilmin ve sihr dağı diyār-ı Hind’e şā‘idür. (4) Bu ‘ilmlerden dağı āşār-ı ‘acībe zuhūra getürürler ve anlar içinde aşnāf-ı halk u envā‘-ı mezāhib vardur (5) dirler ki bu Hindīler toḫsan toḫuz şınıfdur. İçlerinden kırk sekiz dürlü dağı ziyāde mezheb yürür. (6) Cümle bātıl mezhebler ve yarāmaz āyīnlerdür. Anları beyān itmekde çendān fā’ide yokdur. Zīrā anlar içinde (7) rāyāt-ı dīn-i İslām naşb olunmamağın küfr içinde qalmışdur. **Hikāyet:** **Vilāyet-i Hābeşe** (8) **Zikridür:** Hābeşe bir kavmdür ki karalar ortasında ādemīye qarīb şınıfdur. Bunlaruñ aşnāfi bī-nihāyedür. (9) Memleketleri vāsi‘-i ‘arşa ‘azīmedür. Anlaruñ memleketinūñ mūntehāsı benī ādemūñ mūnḳaṭı‘ olduğı (10) ‘umrānda ḥālī yirlerdür. Anlaruñ diyārları i’tidāl ḥaddinden ırağ olmağla halkınuñ sūretleri (11) ihtilāf

üzere ve şeklleri siyāh olduğunu aşlı ol yirūn Һarāreti ifrāt üzere (12) olmağındur. Karaların şeklleri dağı simādan aqıcı zengīlerdür ki қарalar memleketleri nihāyet (13) bulduğı yirlerde sākinlerdür. Zıst-i şūret u kerih-hey'et t̄a'ifedür. Gözleri taşra çıkmışdur (14) ve burunlarının delüğü büyük ve ağızları büyükdür ve dudakları qalın zebānī şekllüdür ve bunlar da (15) dağı niçe қабіledür. Fenāda Қуқуva Dibeli ve Kerder ve 'Ader ve 'Alāmes bunların қабіleleri adıdur. Dā'imā (16) bu қабā'illerde birbirleri ile Һarb üzere dirler. Aralarında barışlamak olmaz ve oldukları yirde (17) bereket yokdur. Һayrdan Һalīdür ve kendüler dīn-i Һulāsından 'ārī 'üryanlardur. Boyunları kışacukdur. Toñuzlan (18) böcek didükleri böcek endāmında dağı bir bölük Һaşerāt-ı arzdur. Bu sebebden ki vāsıta-i aқālīmden (19) dağı iqlīmleri ziyāde ıraқdur. Һarāret anda ifrāt iledür. Һarāretün anda şe'ni bālāya meyl olmağ ile (20) boyları yuқarıya çekilür. Қāmet-i bī-endāmlar bülend olur. Ke-zālik Һarāretün muқtezāsı mesāmları (21) açmaq olmağla ve Һareket [ü] ıztırābı olmağla hemіşe anların ervāhı taşraya münbasit olur. Dā'imā şen [u] (22) şād olurlar. İneñ gam [u] guşsa nedür bilmezler. Oyuna dağı temāşāya çalmağ ve çağırmağ mu'id olurlar ki (23) raқs-ı zengīyān meşhurdur. **Һikāyet:** Māverā'ü'n-Nehr tārīhinde getürmişlerdür ki (24) Һorāsān pādīşāhlarından bir pādīşāh muҺārebeye qaşd itdi. Türümüd Ceyhūn'ından geçdi (25) vardı. Türkler 'askerine muқābil oldı. Meger ol pādīşāhuñ 'askeri içinde bir miқdār (26) zengīler var idi. Türkler 'askeri anları göricek dīvler şanup şınup qaçdılar. Zīrā ol (27) zamāna degin anların gibi ādem gördükleri yoğ idi. Cezm itdiler dīvler olalar. Aşlā (28) öñlerinde dağı тұrmayup henüz aralarında қılıч çıқmadın dağı тағıldılar. Һorāsān (29) bunu göricek çok zengī қullar alup başқа 'asker itdi. Her bār ki (30) Türkler ile ceng ider ve giderdi. Anları cümlesinün öñince yüridürdi. Gördükleri Türk (31) 'askerinün anlara gözleri yüzleri öğrendi dīvlerdür. Öñlerinde қаçarlar idi. (32) Қарşu тұrmazlar idi. Dağı bu таріқle anda niçe zamān ol pādīşāh Türler 'askerin (33) başdı ve tā şol zamāna degin ki giderek Türk'ün dağı ol қavme yüzi gözi

¹⁴⁴[714a] (1) çün gemiyi қуtb tarafına sürerler. Bir mevzi'e irişürler ki yaz güninde aşlā anda gice olmaz. (2) Qış güninde güneş başları üzere gök kenārında degirmen gibi döner görünür. Pes (3) anda cümle bir yıl ancak bir gice ile bir gün olur ve balıқ dişi ki meşhurdur. Ol deryādan çıkar. (4) Bir büyük balıguñ dişidür ve ammā Türkistān vilāyetinün gāyet nihāyetlerinde uc ile Kāşğar (5) ortasında dağı niçe mişelikler vardur

¹⁴⁴713. varak nüshada mevcut değıl.

ki anlarda vahşî yābān develeri daḥî (6) sā'ir vahşî ḥayvānāt ve vahşî yābān ādemler olur ki anlara Nesnas dirler (7) ve anlar ādem oḡlanından kaçarlardı. Aḡaçdan aḡaca sıçrayup gezerler diyü beyān buyurdılar. (8) Ekseriyyā aḡaçlar üzerinde tūrurlardı. Cercir memleketinüñ ardından şimāl tarafına niçe (9) mişelikler çok şular vardır ve birbirine daḥî karışur dereler vardır ve aḡar. Çaylar (10) vardır. Nihāyeti yokdur ve ol bişeler arasında ādem şeklinde bir vahşî t̄a'ife vardır ki (11) anlarıñ sözleri fehmi olunmaz. Ādeme gelüp karışmazlar. Ekseriyyā şular arasında olurlar (12) ve ol mişelikden taşra çıksalar şudan karaya düşen balık gibidür. Çıkınca gene bişelige (13) gitmek isterler. Anlarıñ geydikleri ve kuşandukları cān-verler derilerdendir ve yimkekleri (14) av etindendir. Daḥî anlar ile şol Türkler'ün t̄a'ifesi ortasındaki anlarıñ etrafını (15) kuşatmışlardır. Muttaşıl ceng ü cidāl ve ḥarb [u] kıtāldür ve her nereye ki gitseler 'avretlerin (16) ve uşakların bile uydururlar. Daḥî ekseriyyā düşmānlarına gice ile başkunı iderler. Elleriñe daḥî (17) düşeni artuk şalıvirmezler ve ādemi öldürürler. Ḥaşmlarınun zaferin bulıcaḡ metā'ın esbābın (18) ve kumaşın ki yaraḡlarında ḡayrısın cümle ocaḡa urup yakarlar. Ḥaşmlarınun aşlā yara (19) ḡından ḡayrı esbābını kendülere ḡelāl görmezler ve her kaçan 'avretleri ile cem' olsalar (20) dört ayaklı ḡayvānlar gibi cimā' iderler. Yırtıcı cān-verler gibidür. Daḥî dişileri ile (21) mu'āmeleri daḥî sibā'-ı ḡayvānāt gibidür ve içlerinden birisi vefāt itse anı (22) başdan ayaḡa ipler ve urḡanlar ile muḡkem şararlar. Daḥî aḡaçlara aşarlar. (23) Anda çürür gider. İndirmezler ve daḥî çok olur ki anlardan birisi Cercir'e çıkar. Anda (24) varup bir kimseden t̄a'ām isterler. Eger Cercirlü olan kimse aña t̄a'ām virürse (25) hoş ve eger virmezse nā-ḡāḡ üzerine sıçrar anı pāre iderler ve kaçar gider. Varur mişelige (26) girür ve anları aşlā mişelikde çıkarmaḡa kimesne kārār olunmaz ve etraf-ı 'ālem maḡlūḡātında (27) ḡaber virenler dirler ki Yemen vilāyetinden Şan'ā ḡudūdında 'Arab'dan ḡürūḡ vadur ki Ḥaḡḡ te'ālā (28) anlarıñ ḡaḡklarını tebdil itmişdür ve daḥî anlarıñ a'zā vü cevāriḡleri birerdür. Meşelā (29) gevdeleri ve başları yarımdu. Anlara Yarḡüm dirler. Birer elleri ve birer ayakları ve birer gözleri (30) vardır. Ma'nide nişf ādemlerdür ve anlara anuñ'çün Yarḡüm dirler ki anlar Sām bin Nūḡ oḡlan (31) larındandur Yarım adlı bir kimesnenün neslindendir ve anlarıñ dimāḡları bütün olmamaḡın 'aḡlları (32) yokdur ve anlar mişelikler içinde olurlar ve deryā-yı Hind sāḡilinde şarp yerlerde olurlar (33) ve daḥî Seyrū'l-Mülk adlı bir kitābda ḡetürmüşlerdür ki Maḡrib beyābānlarından benī ādemden

[714b] (1) bir t̃a'ife vardır ki anların cümlesi dışıdır. Dahı içlerinde hiç bir kimesne irkek yoktur. Eger (2) ol vilāyete bir er girse fī'l-hāl ölür. Anuñ tenāsüli şöyledür ki memleketlerinde bir şü vardır. (3) Her 'avret ki aña gire ol şudan hāmile olur. Ammā kıızdan ğayrı olmaz. Getürmişlerdür ki Tübbe' (4) lerden birisi ki İskender-i Zü'l-karneyn gibi ol gitdüğü yoldan bu da Zulumāt seferine gitmişdür. (5) Yolda giderken ol şuya irişdi ve bu Tübbe' ol Tübbe'dür ki dahı Afrīķīsūn adlı bir oğlu var idi ki (6) Afrīķıyye şehrini ol binā idüp kendü ismine nisbet itmişdi ve dahı şöyle dirler kim bu Tübbe' seferinde (7) mağrīb-zemīn vādilerinden bir 'azīm dereye dahı irişdiler ki aña Vādiyü's-sebt dirler. Oranuñ (8) kumu Nīl ırmağı gibi akar. Hiç bir hayvān andan geçmez uğrasa da ānī helāk olur. Hemān Tübbe' dahı (9) bunu göricek oradan ilerü gidemedi döndi. Ammā İskender-i Zü'l-karneyn oraya iricek (10) hūkemā re'yi ile orada birkaç gün şabr eyledi. Şenbe günü olıcağ kum akmayup durdı. (11) Hemān İskender-i Zü'l-karneyn ol kumdan geçüp yolına revāne oldu. Tā Zulumāt'a irişdi (12) ve bu zıkr olan 'acā'ib ü ğarā'ib nesneler emşālī eṭrāf-ı 'ālemde çokdur. Biz beyānında (13) ihtışār itdük. Tafşilinde niçe kitāblar te'lif eylemişlerdür. Bu kitāb (14) ancak bu icmāle ile mütehammildür. **Va'llāhu a'lem bi-ğarā'ibi'l-umūr ve 'acā'bi'd-dühūr.** **Cevāmi'ü'l-Hikāyāt** (15) **Kitābınuñ Dördinci Kısmından On Sekizinci Bāb ki** (16) **Ġarīb ü 'Acīb Binālar ve 'İmāretlerüñ ve Anlara Müte'allik Ahbār** (17) **u Āşār Zıkrindedür.** 'Ukalā bunun üzerinedür ki hiç ādem oğullarına 'ālī binālar ve 'imāretler yapmağdan (18) yig ad koyacağ ve adı kalacağ nesne yoktur ki müddet-i hayāt u memātında tā zıkr-i cemīline bā'is (19) ola ve öldükden sonra ölmüş gibi olmaya. Anuñ sebebi ile adı kala ve söylenür. Vücūdı gibi nā-būd (20) olmaz. Nite-ki dimişlerdür. **Beyt:**

İnne āşarı nātedele 'aleynā

Fe'nzurū ba'denā ile'l-āşār

Ya'nī bizüm eşerlerimiz bize delālet ider. Ey bizi bilmek isteyenler biz geçdüğümüzden sonra ardumuzca kodığımız (22) eşerlerimize bakup bizi bilüñ ve Semerkand yolında Ser-heng Rubātī'nüñ kapısı üzerinde bu iki (23) beyt yazmışlar. **Beyt:**

Yā Rubbe hayyin meyyitün zikruhū

Ve meyyitin yuhyā bi-aḥyārihī

Leyse bi-meyyitin ‘inde ehlü’n-nühye

Men kāne hāzā ba‘ zu āṣārihī

Ya‘nī niçe diri kimesne ki vardur ve hîç añılmaz (24) ve anuñ zikri meyyitdür. Daḥı niçe meyyit vardur ki ol ḥayrları ile (25) diridür. Adı söylenür daḥı ölmez. Ehl-i ‘aql kaṭında meyyit degüldür. (26) Ba‘zı āṣārı şol kimesne ki bu binā ola. Ve şol söz ki meşhûrdur (27) iller içinde söylenür. El- mi‘ māru mu‘ammerüñ ya‘nī mi‘ māruñ ‘ömri uzun dirler. Anuñ ma‘nāsı binā (28) mi‘ māruñ ‘ömrin uzun ider dimek degüldür. Zîrā Ḥaḳḳ te‘ālānuñ emri ile ḥaddinden tecāvüz (29) itmez. ‘Ömr binā ile uzayacağı yokdur. Belki anuñ ma‘nāsı mi‘ māruñ bināsı sebebi ile nāmı söylenür. Binā (30) bâkî olduğça bunı fülān mi‘ mār yapmışdur dirler. Niçe zamān adı yırde qalmaz anı anarlar. (31) Ad añılmaq daḥı ‘ömr sürmek gibidür dimekdür ve İskender-i Zü’l-ḳarneyn’nüñ ki cümle ve dünyâyı (32) atı ayağı altına almış idi. Bunca tecemmülât [u] esbâbından hîç bir nesne kendüden şoñra (33) adın daḥı söyletmedi. İllā ki yapduğı şehirler ve İskenderiye’de binā itdüğü mināre ki

[715a] (1) anuñ üzerinde cām-ı cihan-nümā ḳomışdı. Ke-zālik Nüşîrevān-ı ĩrānî’nüñ ki cihānı (2) kendü zamānında adı tutmışdı. Kendüden şoñra daḥı yapduğı eyvāndan ḡayrı nesne (3) ile adı anılmadı. Anuñ rif‘at-i tāḳ [u] revāḳını gören bānîsinüñ ‘ulüvv-i himmetine andan istidlāl (4) idüp anı bilmezse de elbette bunı kim binā itdi diyü sorar didi. Adı añılmağa bā‘iş olur (5) ve ḥālîḳ-ı ‘ālem celle ve ‘alā ḥazret çün heme-i mevcūdâtı ketm-i ‘ademden şahrāyı vücūda getürdi. (6) Semā vü ‘arzuñ ‘umḳ [u] tûl u arzını dest-i ḳudreti ile ta‘mîr eyledi. Bu tāḳ-ı mu‘allā ve ḳubbe-i mücellāyı (7) daḥı bî-‘amūd-ı ḳā’im idüp vücūd-ı şānî‘-i ber-kemāle bu şun‘-ı bî-hemāl ile istidlāl zāhir (8) olmağın Kelām-ı Ḳadîminde **Efelem yenzurū ile’s-semā’i fevḳahüm keyfün beneynāhā**¹⁴⁵ kelām-ı (9) şerifi ile ḡāfillere tevbîḥ [u] tenbîḥ eyledi ve ulular **şerefü’r-raculi binā’ü** (10) **ve enbā’u ve himmetü’l-merā’i dāruhū ve cāruhū**. Ya‘nī kişinüñ şerefi bināsı (11) ile ve ebnāsı ile ve himmeti evi ile ve ḳoñşı iledür didükleri daḥı şadr-ı kelāmı muşaddıḳdur. Pes (12) muḳādemāt ḥükmi ile bu bâbda rüy-ı zemînde olan

¹⁴⁵Üstlerindeki semāya bakmadılar mı ki onu nasıl oluşturduk (Kâf 6).

‘imāret-i ‘acībe ve ebniye-i ġarībeden (13) şühür olan ba‘zı binālar aḥvālī zıkr olındı. Anuñ‘çün cümleñüñ tafşılıne vuḳūf müyesser (14) degüldür. ‘Älemlerde binā vü ‘imāretlerüñ ḥadd u ḥaşrı hergiz yoḳdur. Anlardan şunlar ki ma‘lūmumuz (15) olanlardur. Īrād olındı. **Hikāyet:** Hiç ‘ālem içinde olan (16) binālardan Īrem-i Zātü’l-‘imād gibi binā yoḳdur. Anuñ ḥaḳḳında Allāh subḥānehu ve te‘ālā Ḳur‘ān-ı (17) Ḳadīmde ve sūre-i¹⁴⁶ (18) ¹⁴⁷diyü buyurur. Daḫı tefsīr (19) kitāblarında getürmişlerdür ki evā’il-i düḥūr a‘şārda daḫı Şeddād bin ‘Ād didükleri bir (20) pādişāh idi ki cümle yiryüzine ḥükm eylemiş idi ve anuñ ḳavmine ‘Ād dirler idi. Ḥaḳḳ te‘ālā (21) anlara her nesneyi şöyle ḳuvvet ü ḳudret virmişdi ki aña maḡrūr olup azdılar. Allāh te‘ālā anlara (22) Hūd peyḡamberi ‘aleyhi’s-selām gönderdi. Anları Ḥaḳḳ dīnine da‘vet eyledi. Anlara Hūd peyḡambere (23) eger biz senüñ didüğüñ dutarsaḳ andan bize ne fā’ide ḥāşıl olur didiler. Ḥazret-i (24) Hūd bihişt-i cāvidān bulursın didi ve Şeddād bihiştüñ vaşfını Hūd (25) peyḡamberden tekrār şordı. Baña vaşfın āşikār idivir didi. Anlar da bihiştinüñ (26) ġuref ü şerefini ve enhār u ezhārını ve daḫı zīnet [ü] ṭarāvetini ve nazret ü nazāretini (27) aña mufaşşal beyān eyledi. Şeddād ben de daḫı bu didüğüñ yapsam gerek aña sen (28) didüğüñ bihişte ne ihtiyāc? Daḫı anuñ‘çün didüğüñ dutmaḳ ne lāzım didi. Hemān biñ nefer sipāhinüñ (29) yanına ḥükemā-yı kār-dāndan niçe kimseler ḳoşup varuñ. Eṭrāf-ı ‘ālemi çizginüñ (30) bir hevāsı mu‘tedil u şuyı ve eşcār u envār u vāfir daḫı envā’-ı ni‘amı zāhir (31) yir arayup buluñ ki anda bir cennet yapam diyü emr itdi. Anlar da varup emri (32) üzere cihān eṭrāfını geşt idüp tamām cüst u cū eylediler. Aḫir-kār (33) didügi gibi bir hevāsı şaḫīḥ ve nesīmi laṭif ve merġ-zārı şerif ve eşcārı

[715b] (1) lefif yir daḫı buldılar begendiler andan gelüp Şeddād’a ḥaber virdiler. Tiz (2) emr eylediler. Üstād mühendisler şanī‘at-ı bināda māhir mi‘mārlar ve bennālar iḫzār (3) eylediler. Anlara emr itdi ki ol ḥükemā ihtiyār itdükleri yire varalar. Anda ṭolayısı (4) kırk ferseng bir şārsitān-ı murabba‘ binā ideler ki her zıl’ı on ferseng ola. Anlar da (5) vardılar. Fermānı üzere būnyād urmağçün ta’yin itdügi yiri tā şuya inince (6) ḳazup andan daḫı yiryüzine çıkınca esāsını şarf-ı seng-i Yemānī ile yaptılar. (7) Andan yiryüzinden hevāya yuḳaru dīvārını ḳaldurmağa başladılar. Daḫı ḳaddi beş yüz arşun (8) ve ini yigirmi arşun murabba‘ bir sūr çevürdiler ki ser-tā-ser altundan kerpüçler ile yapılmış idi ve daḫı (9) Şeddād buyurdi. Maşrıḳ ü maḡribden her ḳanda ḳıymetī cevāhir

¹⁴⁶Satır sonuna kadar boşluk var.

¹⁴⁷Satır başında boşluk var. Boşluk kısımların Arapça olduğu görüşündeyiz.

varsa anda (10) iletdiler ve her gün halkuñ ellerinde olan altunı alurlar ve ma‘denlerde olan altunları çıkar (11) dururdu. Anda gönderür idi. Ol altun dīvāruñ içinde şahına altundan ve gümüſden (12) tamām üç yüz altmış direk dikdiler ve her diregüñ üzerini yüz arşun idi ve ol direklerüñ (13) ayağa la‘l ü yāķütla murassa‘ idi ve her diregüñ uzunı yüz arşun idi ve ol direklerüñ (14) üzerine altundan tahtalar döſediler. Üzerlerine kaşrlar dağı yaptılar ve kaşruñ sahtına (15) ğurfeler eylediler. Anlar dağı altundan idi ve la‘l-i yāķütlar ve cevāhir-i girān-māye ile müzeyyen eylediler. (16) Her kaşrda altundan bir yir oluk idüp içine gül-ābdan ırmaqlar akıttılar ve ırmaķda olan (17) çaķıl yirine ol gül-ābı ırmaķlarının dibine yāķüt [u] zeberced gibi kıymetī taşlar dökdiler ve her bir ırmaķuñ (18) kenārına ve dört yanına niçe ulu ağaķlar dikdiler. Özdeki ve dalları altundan dağı yaprakları (19) zebercedden ve yimişleri la‘l ü yāķütan idi ve bu şārsitānuñ etrāfına dört kapu eylediler. (20) Her kapınuñ ħaddi yüz arşun idi. La‘l u cevāhir ile muraşsa‘ kapular idi. Ol şehrsitānuñ (21) etrāfını dağı dīvārları üzerinde pās-bānuñ oturmak için yüz mināre kodılar ve her minārede (22) bir pās-bān otururdu ve her minārenüñ uzunı beş yüz arşun idi. Başdan ayağa (23) her birisi cevāhir ile müzeyyen idi ve her cānibde yigirmi beş mināre var idi ki anuñ cümlesi (24) yüz olur. Bu bināyı bu hey‘et birle tamām beş yüz yılda yaptılar. Anlaruñ ‘ömri uzun olur idi. (25) Şeddād’a tamām olduğın muştıladılar. Emr eyledi. Cihān küşelerinde maşrıķ ve mağribde her nerede (26) bir kıymetī bisāt olsa ve yāķūd bir perde olsa ve yāķūd mergüb ibrişimden dağı bir döşenecek (27) nesne olsa her ne ki buldılar ise cem‘ idüp anda iletdiler. Toprak yirine misk u ‘anberi (28) birbirine karışdurup dökdiler. Andan tamām beşāšet u neşāt u feraħ ile emr eyledi. Biñ baş māh- (29) rüy cāriyeler ħāzır eylediler. Vāfir ħadem ü ħaşem ile ol şehristāna toğrı ‘azm-ı rāh eylediler ve oğlı (30) Mürşid’i ki āşār-ı nāşıyesinde idi. Yirine velī-‘ahd itdi. Çün İrem şehrine dağı irdi. (31) ‘Ālī manzaraları ve her yaña çekilen tāk u revāķları ve bülend-i eyvānları ve ‘ālī menārları ve altundan (32) üstüvār dīvārları ve sā’ir āsār [u] atvārı gördi. Anlarla ibtihāc idüp ħūd bize āĖiretde (33) virdiler diyü va‘de dağı itdüği bize dünyāda müyesser oldu diyü söyledi. Tā ki kapusına

[716a] (1) irüp içerüsine kadem başdı kaşd itdi. Ėaķķ te‘ālāya bir meleğe emr eyledi aña kanda gidersin (2) diyü bir ķorkulu şadā ile çağırdı. Kendüsi dağı ħadem [ü] ħaşem [ü] müte‘allıķatı ol āvāzuñ (3) ķorkusından ol ħinde cān virdiler. Anlardan birisi diri kalmadı ve andan şoñra (4) Allāh subĖānehu ve te‘ālā ħāzreti ol şehristānı cümle ħalkuñ

gözlerinden sakladı. Dahı artuḡ anı (5) kimse görmedi ve kāh olur ki oralardan ba‘zı kimesneler geçer. İraḡdan bir lem‘ān ve yıldırmaḡ (6) āsārı görilür ve yakın varduḡları gibi ol ḡinde nā-nedīd olur dirler. Bu esrār-ı İlähiyyeden (7) bir sırrdur. Ḥikmetine gene kendü ‘ālimdür¹⁴⁸ (8) **Ḥikāyet:** Tefsīr kitāblarında şöyle getürürler ki Mu‘āviye’nün ḡilāfeti zamānında dahı (9) aşḡāb-ı güzīneden ‘Abdu’llāh bin Ḳılābetü’l-Enṡārī’nün raḡiya’llāhu te‘ālā ‘anhümā bir vaḡtde (10) Yemen vilāyetinde bir devesi yitdi. Devesin arayı bir deveye dahı binüp beyābān içini cümle (11) geṡt idüp gezerken nā-gāh beyābān ortasında bir ‘aḡīm şehristān üzerine çıḡa (12) vardı. Ḳapusu öñine varup gördi. Altundan ḡapuları var tiz devesin oradan koyup (13) gitdi. Deveden inüp içeri şehir içine girdi. Gördi dürlü dürlü ṡāḡlar ve revnāḡlar (14) ve altundan gümışden direkler üzerinde ‘ālī eyvānlar ve ḡaşrlar müteḡayyir olup kendü kendüsine yiryüzinde (15) bunun gibi binālar olacaḡı yok. Meger bu cennetdür. Ola ki Ḳur‘ān’da anuñ dahı vaṡfını oḡıduḡ. Eger ben (16) bunu Emīrū’l-Mü’mīnīn Mu‘āviye’ye dirsem baña inanmaz. Pes aña göstermek bunun içinden bir niṡān (17) almak gerek diyüp ol ırmaḡlar içine ḡaḡıl daṡı yirine dökilen cevāhir pārelerinden bir (18) miḡdār alup ve ḡubārdan büyük ṡoplar aldı ki ṡül ‘ahd geçmek ile ḡoḡuları gitmiş idi. Anlardan (19) dahı ṡürbeye doldurup götürdi ve yine ṡaşra çıḡdı. Orayı niṡānlayup yine devesine (20) binüp yola revāne oldu. Dımıṡk’de Mu‘āviye ḡıdmetine iriṡdi. Mu‘āviye dahı anı göricek ne geḡ (21) geldüñ? Añlatmak bā‘ iş oldu didi. ‘Abdu’llāh size bir ḡarīb ḡikāyet getürdüm diyüp Yemen (22) beyābānında gördüḡin dahı ḡikāyet eyledi. Mu‘āviye bunları düşüñde mi gördüñ didi. Ol da (23) yok uyanuḡlukda gördüm ve size niṡānında getürdüm diyüp ol cevāhiri Mu‘āviye’nün (24) öñine dökdi. Gördiler her incüleri göḡercin yumurṡasınca var idi. Temāṡā eylediler ve ‘anber ṡoplarını (25) dahı ḡoḡdılar. Ṣāḡirinde ḡoḡusu ḡalmamış. Birini uvatdılar. Rāyiḡa-ı ṡayyibesi Mu‘āviye’nün sarāyı (26) içini doldurdi. Andan Mu‘āviye Ka‘b el-Aḡbār ḡazretlerine ḡaber gönderdi. Getürdiler anlardan (27) su‘āl eyledi. Ḥiḡ bir kitābda bunun gibi şehristān olduḡın oḡıduñ gördüñ mi didi. (28) Anlar da belī anuñ Tevrīt’fe meṡṡürdur ve dahı Ḳur‘ān’da ṡāḡir olan İrem-i Ṣātü’l-‘İmād’dur (29) ki bāḡınuñ aḡaḡlarının özdeki dalları altundandır ve yapraḡı zebercedden ve ḡüşeleri (30) incüden ve ṡuyı ḡül-ābdan ṡopraḡı misk u ‘anberdendir ve Ḥaḡḡ te‘ālā ol ṡehri ādemī- (31) ṡātüñ gözinden gizlemiṡdür. Ümmet-i Muḡammed’den anı herḡiz bir kimesne görmez. İllā hemān bir kimesne (32) görür ki aña ‘Abdu’llāh bin Ḳılābe dirler.

¹⁴⁸Satır sonuna kadar boşluk var.

Dağı bu ‘Abdu’llāh anuñ içine girür. Seyr ider ve içlerinden (33) nişān dağı götürür didi. Mu‘āviye işde ‘Abdu’llāh bin Kılābe budur ve getürdüğü nişān

[716b] (1) bunlardur diyüp Ka‘b el-Aḥbār’a gösterdi. Ka‘b bu gerçektür. Ammā zinhār ḥāṭıruña getürme ki (2) ol altunları alabilesin. Tā kıyāmete degin anı bundan ğayrı bir kişi görmez ve görmese gerekdür. (3) Şaḳın tekrār anı buldurayın diyü zahmet çekme didi. ‘Abdu’llāh’a Mu‘āviye’ye nice gördüğün tekrār (4) ḥikāyet eyledi ve dağı getürdüğü nişānları Mu‘āviye alup şaḳladı. Kendüye dağı fāḥir (5) ḥil‘at virdi. **Ḥikāyet:** Rūy-ı zemīnde olan ‘acā’ib binālardan Mināre-i İskenderiyye’ (6) dūr ki anı İskender-i Zü’l-ḳarneyn binā itmişdür dirler ki ol minārenüñ uzunı üç yüz arşundur (7) ve aña bir tılsım idilmiş idi ki deryā tarafından deñiz yüzinden bir aylık yoldan gelen gemileri ve ğayrı (8) her ne olursa ol āyine içinden görürler idi ve İskenderiyye’ye bir düşmen ḳaşd ider ise (9) gemilerle gelen düşmān ise tā yakın gelince şabr iderler idi ve dağı ber-ḳarārı var idi. Gemiler (10) ol dağı oraya geldüğü gün dolınıyorurken āyineyi gemilerine ḳarşu iderler idi. Günüñ (11) şu‘ā‘ı evvel āyine doḳanur. Andan ol gemilerün üzerine pertev şalardı. Andan bir āteş peydā (12) olur. Ol gelen gemileri ve cümle içinde olan ḥalkı yaḳar helāk iderler didi. Dağı bu ṭarīkle (13) deryā cānibinden gelen gemileri def‘ iderlerdi. Aşlā bir kimesne anı men‘ u def‘ itmege ḳādir olmazdı (14) ve Rūm’dan niçe kerre aña ḳaşd itdiler. Ṭarīḳ-i mezkūr ile gemilerini yaḳdılar. Ḳayşer bu āyineden be-ġāyet bī-ḥuzūr (15) oldu. Tā Ḳoştāntine’den ticāret ṭarīḳi ile olsun ve ğayrı ṭarīḳ ile olsun çıkan gemileri (16) def‘ iderler idi. Rızāları dağı olmadüğü gemileri vech-i meşrūh üzere görürler idi. Arz-ı Mısr’a (17) getürmezler idi. Tā aña degin ki nevbet-i dīn-i İslām’da ‘Amr bin el-‘Āş radiya’llāhu anh arz-ı Mısr’ı (18) ve İskenderiyye’yi küffār elinden ḳılıç birle feth eyledi. Rūm kāfirleri ḳaşd itdiler ise ḥile ile (19) āyinenüñ tılsımını bozalar. Ḳayşerleri ba‘zı ruhbānlara emr eyledi. Kendü kendülerinden bir kitāb (20) düzüp içinde arz-ı Mısr’da fülān yirde defā’in vardır. Anda niçe ḥazīneler ḳonmışdur ve anlardan (21) birisi İskender’ün cümle nuḳūdı ve ‘urūz ve ḥazā’in ü defā’in-i firāvānıdır ki dağı İskenderiyye mināresinüñ (22) altında āyine muḳābelesinde ḳomışdur diyü yazdılar. Andan ol kitābı ba‘zı ruhbānlara virdiler. (23) Arz-ı Mısr’a varup yalandan müselmān oldılar ve müselmān içinde gezüp ba‘zı kimesnelere (24) ol kitāb-ı telbisi gösterdiler ve gösterdüklerine kīmā kitābı gibi ziyāde maḥfī gösterürler idi. (25) Bir vech ile ki gösterdükleri muḥaḳḳak u muşaddaḳ tutarlar idi. Andan giderek bu kitābuñ aḥbārı ‘Amr bin (26) el-‘Āş’a irişdi. Kitābı

getürüp gördi. Anda te'emmül itmedin ol tezvîr ü telbîse dahı aldandı. (27) Ol âyîneyi indürüñ minâreyi yıkın. Altındağı defâ'ini ele dahı getürdükden şöñra gene yapmak kolaydur (28) didi. Emr eyledi ol minâreyi yaqdılar. Ol âyineyi indürdiler ve minâreyi dibine yakına degin yıkdılar. (29) Didükleri yirde ol yok hâzîneleri aradılar. Bir habbe dahı bulunmadı ve tılsım bozulup âyînenüñ (30) 'ameli bâtıl olduğdan şöñra gördiler. Ğarâzları hâşıl oldu. Ol kitâbları arz-ı Mışır'da getüren (31) ve yalandan müselmân olan ruhbânlar kaçup gitdiler. Orada hîleleri tıyıldı. 'Amr bin el-'Âş (32) tekrâr âyîneyi yirine kodı. Tılsımı bozulmağın âyînenüñ yüzünüñ şaykal u şafâsı gidüp paş (33) tutmuşdur. Hiç ol 'amelden zerre eşeri zâhir olmadı. Bi'l-küllîye bâtıl oldu. Rûm kâfirleri bunu görüp

[717a] (1) harâç virmediler. 'Amr bin el-'Âş itdügine pîşmân oldu. Şol hâlde ki nedâmetüñ fâ'idesi yoğ idi. (2) Dirler ki hâliyâ ol minâre dahı İskenderiyye'ye yakın yirde deñiz içine qalmışdur ve yirini deñiz şuyı (3) almışdur. 'Amr bin el-'Âş yıkdüğundan aşağısı İskenderiye binâsından bâkî kalanı deñiz içinde (4) zâhirdür. Deñiz içinden varup içine girürler. İçi birbiri içinde tabaqa tabakadur evlerdür. (5) Añlara dahı girüp çıkarken yolları şarplığından ve tayıncağığından bir niçe kimesneler helâk oldu dirler. (6) **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki Süleymân peygamber 'aleyhi's-selâm İskenderiyye şehri hudûdında (7) dîvlere fermân eyledi. Anuñ'çün bir binâ yapdılar ki mülevven mermerlerden yonılmış direklerüñ üstindedür ki (8) anlaruñ hâlâ vü şafâsından muqâbelelerinde gelen âyîne gibi içinde görünüyordu. Bunuñ gibi üç yüz (9) ruḥâm yüzer arşun direkleri diküp bunlaruñ üzerine murabba' yek-pâre taşlar koyup zibâ şakf (10) itmişler idi. Süleymân nebî şalavâtu'llâhı 'aleyh 'âlem-i âhirete hıram itdüğü gibi dîvler ol direkleri de (11) ve şakfları da deryâya atdılar. Ol direklerden birisi de yirinde qaldı. Bir vech ile ki gün toğduğı (12) vaqt maşrıqdan yaña tölündüğü vaqt mağribden yaña meyl ider. Her kaçan ki ol bir taraf (13) mâ'il ola. Halk varurlar. Anuñ dibine daşları ve şakşılar gibi nesneler ururlardı dokerlerdi (14) ve ol tarafa mâ'il olduğu gibi ol daşları ve şakşıları pârelenür. Hikmeti nedür bilmezler idi. (15) Dahı Hudâ-yı te'âlâdan gayrı kimse bilmez. **Hikâyet:** Dirler ki Mışır şehri (16) yanında 'aynü's-şems dirler bir yirde bir murabba' yüz arşun yücelikte biñ pâre şâfi (17) mermer ve daşından bir minâre dikilgr. Anuñ üzerinde bir kürsî üzerinde oturur. Âdem şeklinde (18) bir şüret qonmuşdur ki yüzi güneşe qarşıdur. Altından minâre yüzine qarşu aşağı (19) şu akar. On arşun miqdârı yirine degin iner. Halk şuyı görürler. Minârenüñ iki tarafından

(20) şu yüzinde biten ot gibi bir yeşil nesne görünür. Yaz ve kış anuñ yeşermesi gitmez (21) ve kendüsi eksilmez ve dağı yiryüzine andan bir katre şu tamlamaz. Bu tılsımāt-ı ‘acibedendür. (22) **Mütercim-i fakır eydür:** Mısır’a varıcağ kendü ‘aynumla gördüm ‘aynū’ş-şems didükleri yirde ol (23) muğarrerdür ve henüz dikilidür. Ammā mermer degüldür ve başında ol didükleri nesne yokdur. Ne (24) kürsī vardır ve ne şüret üzerinden şu damlar ve lākin ol yeşil nesne didükleri her yirde (25) yābis taşlar üzerinde olur. Bu da ol kabīledendür. Mürūr-ı zamānla hadīş olmuş yeşerür şeklinde (26) üzerine yapışmış nesnelerdür. Anda şu te’sirinde olmak fehm olunur. Nesne yokdur. Bi-‘aynihi ol (27) taş sultānū’l-müdünü ve’l-emşār medīne-i mu‘azzama-i Kōstantīne’de olan at meydānında dikilü (28) duran yek pāre taş resmindedür. Ġālībā zikr itdükleri ahvālī zamān-ı evā’ilde olandur. Kürūr-ı (29) a‘vām u mürūr-i şühūr eyyām ile āsar-ı qadimesi dağı munderis olmuşdur. **Hikāyet:** Dūnyāda olan (30) ‘acā’ib binālardan biri dağı arz-ı Mısır’da ol ehrām didükleri binālardur ki on sekiz ehrāmdur. (31) Aşağıları murabba‘ yukarıları müselleş yapmışlardur. Emīrū’l-Mū’mīn Me’mūn hilāfeti zamānında Mısır’a (32) varup ol ehrāmları görmüşdür ve anuñ kapusını açmışdur. Ser-tā-ser daşdan yapmışlardur. (33) Dirler ki ehrāmlarūn her daşınuñ uzunluğı otuz arşundur. Kalınlığı on arşundur

[717b] (1) ve ol daşları birbirlerine şöyle yakışdurmışlardur ki anlaruñ aralıkları görünmez. Şöyle ki ağacı anuñ gibi (2) birbirine yakışdurmazlar ve dağı Me’mūn açduğı ehrāmuñ dağı kapusunuñ dīvārī kalınlığı on beş (3) daşdandır ve her daş yigirmi bir arşundur ve dağı bunuñ içine girenlerden mervīdür ki bu ehrāmuñ (4) aşağısı murabba‘ yukarısı müdevverdür ve kubbe gibidür. Aşağıda kubbenūñ muhāzātında bir kapu vardır ve dağı (5) derinliği on arşundur ve içi murabba‘ daşla yapılmışdur ve içine her dört tarafında bir kapu vardır. (6) Her kapudan bir eve girülür. Bu dört evüñ her birinde benī ādemden niçe meyyitler vardır. Hemān bir qurı (7) çatılı kemükleri qālībi qalmışdur. Qadīdlerdür ve her birinūñ üzerinde üçer kat belki dağı ziyāde kefenleri (8) vardır. Lākin mürūr-ı a‘şārī ile cümlesi qararmış ve çürümüş yanmış küle dönmüş. Ammā meyyitler hālī üzere (9) bākīlerdür ve gözleri yumulmuş ve dağı çürimemiş yatlardur. Bunlar tā İdrīs-i Nebī ‘aleyhi’s-selām (10) zamānında vefāt itmişlerdür. İdrīs peygamber anlara Tūfān-ı Nūh qopacağından haber virmiş idi. (11) Anlar da Tūfān havfindan bu ehrāmı yapup içine girdiler. Anda vefāt idüp qaldılar. Anlar dağı (12) sā’ir halk gibi ġarq ‘azābını çekmediler ve Tūfān’ı görmediler. Bu evlerdeki meyyitler be-

ğāyet çokdur ve kālibleleri (13) büyükdür ve cümlesi yigitlerdür. Dirler ki bu ehrāmuñ yukarı kubbesinde bir kapu vardur ki hiç aña çıkmāğa (14) aşağısından yol yokdur. Bir mu‘allaķ kapudur. Büyüklükde anı tahmīnen beş arşun dağı artuķ ve eksikdür (15) ola. Me‘mūn emr eyledi. Nerdubānlar koyup ba‘zı kimesneler ol kapuya çıkdılar. Gördiler içerüsi dağı (16) bir kiçirek kubbедür. İçinde yeşil taşdan yonılmış bir ādem şüreti var. Anı indürüp Me‘mūn’uñ öñine (17) getürdiler. Me‘mūn temāşā iderken im‘ān-ı nażar itdi. Gördi içi mücevvefdür. Uvaduñ diyü emr itdi. (18) Uvatdılar. İçinden bir ādem meyyiti çıkdı. Çürümemişdi. Cümle endāmı kadīd olmuş ‘aynı ile tūrurdu. (19) Arķasında kıymetī envā‘ cevāhir ile muraşşā‘ bir altun zirih var idi ve gögsi üzerinde bir kılıç konmuşdı (20) ve başı ucında tavuķ yumurdası deñlü bir kıızıl yāķūt var idi ki āteş gibi yıldırurdu. Me‘mūn anı (21) görüp bu on yıllık harāç-ı Mısır’dan yigdür didi. Zirihi ve yāķūti aldı. Meyyitüñ ‘izāmını defn itdürdi. (22) Dirler ki niçe zamān ol aradukları yeşil taşdan ādem şüreti Mısır der-gāhlarında nişān içün (23) aşılı dururdu. Me‘mūn aşdurmuşdı. Hudā-yı te‘ālā bilür ki ol içindeki meyyit ne aşılı pādişāhuñ (24) meyyiti idi ve bu şüreti ne tarīķ ile düzmişler idi. **Beyt:**

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Böyledür her bār hāl-i rüzgār

Bunda kalmaz kimse hergiz pāy-dār

Hikāyet: Dünyā ‘imāretlerinüñ ‘acā’ibinden biri de bilād-ı (26) Şām’da Ba‘lbek hişārındur ki taş direkler üzerine yapılmışdur. Her direk bir tağ pāresi gibidür (27) ve ol hişāruñ aşağısınuñ taşları murabba‘ yonılmıştur. Her biri yüz arşun taşlardur ki (28) görenler anları niçe getürdiler. Niçe yaptılar ola diyü hayrān olurlar. Anuñ’çün anı (29) ādemī-zād yapmadılar. Belki Süleymān peygamber emr eyledi dīvler yapıdı dirler. Anuñ bināsı a‘ceb-i (30) ‘acā’ib-i ‘ālemdendür. **Hikāyet:** Ba‘lbek civārında zemīn-i Şām’da Necāt adlu bir şāristān (31) dağı vardur ki cümle evlerinüñ bināsı yonılmış taşlardandur. Cümle şaķf u der ü dīvārı hep taşdur. (32) Aşlā bir yirinde dağı ağaç konmamışdur ve her bir evde bir kuyu ve bir degirmen vardur ve bir evi bir evine (33) muttaşıl degüldür. Çün ol vilāyete bir yād yağı hücum itse cümle ol vilāyet halkı bir uğurdan ol şehir

[718a] (1) içine kaçarlar. Her ne kadar çok h‘ārendeler ve tevābi‘i ve hadem u haşemi ve ehl ü ‘iyālī ve devvāb u mevāşisi (2) çok ādem olursa bir evinüñ içine girüp şıgar

oturur. Evlerinüñ içine girdükleri gibi (3) kapuların kaparlar. Ardlarına birer kiçirek taş korlar. Şol mertebede berk olur ki cümle ‘âlem halkı (4) gelüp çoksal ol kapuyı açmağa kâdir olmazlar. Ol şehr bu üslûba iki biñden artuk hânedür. (5) İçine giren ‘adüvv şerrinden emîn olmağın ve ‘adüvv elinden aña giren kurtulmağın aña Necât diyü (6) ad virülmişdür. **Hikāyet:** Rûy-ı zemînde olan ‘acîb binâlardan biri de Eyvân-ı Kisrâ’dur ki (7) ol kiremüdlü kireç ile yapılmışdur. Anuñ diyü dîvârınıñ ini üç adım uzun altmış dört adım (8) ve dîvârınıñ yüceligi seksân arşun ve künküresinüñ yüceligi yüz elli arşundı. (9) Seyyidü’l-enbiyâ ve’l-murselîn Hâzret-i Muḥammed Muṣṭafa şalatvātu’llâh ‘aleyhi ve’s-selâm toğduğı gice (10) anuñ on dört künküresi düşüp yire berâber oldu. **Hikāyet:** Hulefâ-yı ‘Abbâsiyye (11) târihinde getürmişlerdür ki Emîrû’l-Mü’minîn Ca’fer-i Manşûr eyyâm-ı hilâfetinde diledi ki (12) bir şehr bünyâd ide. Emîrû’l-Mü’minîn ‘Ömer bin raḍiya’llâhu ‘anh hilâfetinde Kûfe ve Başra ‘imâret olunup ve Haccâc (13) bin Yûsuf Vâsıt şehrini binâ itdüğü gibi bu da bir şehr âbâd idüp anuñla adı söylene. (14) Eṭrâf-ı Şâm ve ‘Irâk ved Hindû-sitân’a mühendisler ve kâr-dân kimseler gönderdi ki bir şehr binâ itmege (15) kâbil yir bulup anı ihtiyâr ideler. Anda bir ‘âlî-şehr bünyâd ura. Bu bâbda çok cüst u cû (16) ve güft u gû itdiler. Âḥir ittifaqları bunuñ üzerine oldu ki bir ‘imâret zemîn-i Bâbil’de ola. (17) Pes emîrû’l-mü’minîn Bağdâd’ı binâ itmege âgâz itdi. İbtidâ itdükleri târiḥ hicretüñ (18) yüz kırk beşinci yılda idi. Beş yıl tamâm çalışdılar. Her gün üç biñ âdem işlerdi. (19) Sûrınıñ ba’zı yirleri tamâm oldu. Kapular konılmağa kâbiliyyet geldi. Ebû Ca’fer-i Manşûr’a Süleymân (20) peygamber ‘aleyhi’s-selâm Enderûh adlu bir şehr bünyâd itmişdi. Aña beş demür kapu komışdı. (21) Haccâc Vâsıt’ı yapıcak ol kapuları getürüp Vâsıt’a kodurdi didiler. Emîrû’l-Mü’minîn (22) Manşûr buyurdi. Ol beş demür kapuyı Vâsıt’dan getürüp Bağdâd kapılarına kodılar. (23) Tamâm Bağdâd şehrî âbâd olıcaḳ. Ol kapuları Manşûr aña sekiz kapu koñ diyü buyurdi ki dördi (24) şâristân üzerine ve dördi şehr-vân üzerine kona. Vâsıt’dan gelen beş kapunuñ (25) dördünü şehristân kapularına ve birisini Başra kapusına kodılar ve vilâyet-i Yemen’de bir kapu (26) haberin daḥı virdiler ki bir şehrde Tübbe’ itdürmiş. Emr itdi. Yemen’den ol kapuyı (27) getürdiler. Bunı da ‘Irâk’a açılan kapuya kodılar ve Medâyin’de bir kapu daḥı buldılar ki Nüşîrevân (28) kendü kaşr içün itdürmiş imiş. Anı da Medâyin’den getürüp Ḥorâsân cānibine açılan (29) kapuya kodılar. Cümle bu yedi kapu birbirlerine beñzerler idi. Bir vech ile ki anları gören cümlesi (30) bir veznde şanurdi. Ol kapular ki Süleymân peygamber işletmişdi. Her biri

ağaç üzerine (31) demür kaplanmışdı. Veznde sekiz biñ batmandı ve Yemen'den getürdükleri kapu altı biñ (32) batmandı ve Nüşîrevân işletdügi kapu dört biñ batmandı. Sekizinci kapuyı (33) Emîrü'l-Mü'minîn Manşûr emr itdi. Bağdād'da düzdiler. Bu iki biñ batmandı. Bu cümle

[718b] (1) sekiz kapu gözde bir gibi görünürdi diyü binâlar bâbında her ne miqdâr tafşîl olınsa (2) götürürdi. Zîrâ etrâf u eknâf-ı 'âlemde ġarâ'ib u acâ'ib binâlaruñ nihâyeti yokdur. (3) Selâfin-i nâm-dâr ve mülûk-i kibârdan niçe 'âlî-himmet pâdişâhlar ve mürevvet erbâbı çok ekâbir-i (4) 'âlî-câhlar her diyârda 'ulûvv-i himmetlerin gösterüp dünyâ evinüñ 'imâretine ve bu ġarâbenüñ (5) meremmetine ve bu 'acûzenüñ zînetine çalışmışlardır. Şayılmalı olınsa hadd ü ġaşrları yokdur. (6) Pes anlardan zıkr olınan binâlar irâdı ile iktifâ olındı **Cevâmi'ü'l-Ĥikâyât** (7) **Kitâbınuñ Dördünci Kısımından On Toğuzuncı Bâb ki Dünyâda olan Ġarâ'ib** (8) u 'Acâ'ibüñ **Zikrindedür**. Çün âferid-kâr-ı 'âlem benî âdem fazîlet-i 'aql u fehm u idrâk ile sâ'ir (9) ġayvânâtdan mümtâz u ser-efrâz eyledi. Anlara tab'-ı neffâz ve dağı zihn-i naqqâd ve derk-i vaqqâd erzânî eyledi. (10) Ġahramân 'aql kâhirleri kendü vücûdları vilâyetini taht-ı eyâletine alup anda taşarruf itmege (11) başladı. Bunlardan bir tâ'ife kuvvet-i mücâhede ve takviyyet-i nefis ve terbiyyet-i rûh ile kendüleri (12) beşeriyyet ġazîzinden melekiyyet evcine irişdürdiler. Çün başar-ı başîret ile bu 'âlem-i (13) nâ-pây-dâra nazar itdiler. Bildiler ki bu mihmân-ġâne yâ kendüler bunda mihmâna benzerler. Elbetde (14) bir gün bundan raht u bahtı kaldursalar gerekdür. Niçe tekellüflere irtikâb idüp çok (15) cehd dâmenine yapışdılar. Hezâr sa'y u ikdâm aqdâmı üzerine geldiler ki bu fânî dârdan (16) göçdükleri ġinde dağı kendüleri aınduralar. Ardılarınca eşerleri bâķî ola. Ehl-i (17) 'ibret ü i' tibâr ki lisân-ı Kur'ân anlara ...¹⁴⁹ diyü buyurdı. (18) Ol eşerlere nazar idüp anlaruñ kuvvet-i fikret ve ġudret-i başîretlerini görüp (19) söyleyeler. Nite-ki 'uķalâ dimişler.

Beyt:

İnne âşâranâ tedüllü 'aleynâ

Fe'nzurü ba'denâ ile'l-âşâr

Ya'nî bizüm ardumuzca ġurduğumuz eşerlerümüze bizi aıladur. Eger bizi görmedüñüz ise (21) bizden şöñra ġoduğumuz eşerlerümüze baķuñ. Anlar bizi size bildürür ve ol

¹⁴⁹Arapça yazılması gereken kısımda boşluk var.

erbāb-ı hüner (22) ve aşhāb-ı nazar kodukları eşerler cümlesindendir. Şol tılsımāt ki anlardan haber virürler. (23) Pes bu bābda ba‘zısın irād eyledük ki biri mücib-i hezār ‘iberdür. **Hikāyet:** (24) Getürmişlerdür ki hikmet ‘ālimlerinden Ebū Muṭī‘-i Belhī ki ḥakīm zamān idi ve dānā-yı cihān (25) ve dānende-i devrān idi. Hudūd-i Çin dahı ve Hindū-sitān’da çok gezmiş. Ol diyārda (26) olan ḥükemā-yı zamān ile ihtilāt itmiş öğrenüp kendü de üstād-ı ‘ālim olmuşdı. (27) Hezār sāl bu ‘ilm-i tahşilinde küşiş idüp isti‘dādını kemāle irgürenden soñra (28) yine Belh’e geldi. Ol zamānda Belh şehri issini olana Sāmānilerden Ebū’l-‘Abbās-ı (29) Kūse dirler idi. Kaşd itdi ki kādır olduğu hünelerden bir numūne göstere. Emīr-i Belh’e (30) iletüp anuñla bilişlik eyleye. Pes üç dürlü hüner peydā itdi ki her biri ehl-i nazar (31) yanında ‘ālem metā‘ına deger bir tūrfeye yādigār idi. Evvel ağaçdan bir kuş düzdi ki (32) pes vakt-i namāzdan her namāz vakti oldukça bir yumurta yumurtlardı. Namāz vakti olduğu (33) ma‘lūm olurdu. İkinci yine ağaçdan bir ādem şūreti işledi. Boynına bir tabl

[719a] (1) aşılı idi. Gicede ve gündüzde her bār ki bir sā‘at gice ol ādem şūreti ol tabl (2) ile çalar idi. Bir sā‘at olduğın bildürürdi. Üçinci yine ağaçdan bir tabl (3) işledi ki kulunc zahmetine giriftār olanlar ol tablı çalsalar qarınları içinde olan (4) kulunc rihī ānī aşagalarından çıkar. Ol zahmetden ḥalāş olup rāḥat olurlar idi. (5) Dahı bu üç tılsım-ı ‘acibi götürüp Ebū’l-‘Abbās-ı Kūse’ye getürdi. Meger bu Ebū’l-‘Abbās (6) bir mütelevvin-i tab‘ muhtelifü’l-aḥvāl ve baḥl ü teng-bāl kimesne idi. Māl yıgmaḳ severdi. (7) Māl çıkmak lāzım gelen nesneleri sevmezdi. Anuñ’çün aña Kārūn-ı āl-i Sāmān diyü laḳab (8) kodılar idi. Emīr bunları göricek baña bunlaruñ biri de gerekmez al git didi. Ebū Muṭī‘ (9) incinüp ol kuş şūreti ile ādem şūretini pāreledi. Ammā ol kulunc tablını alıḳodı. (10) Anı pārelemeyüp aldı gitdi. Soñradan Belh’e Emīr Kālīş beg oldu. İttifāḳ bir gün (11) kulunc rahmetine mübtelā oldu. Aña tabluñ aḥvālını söylediler. Ebū Muṭī‘ a ādem gönderdi. (12) Ol tablı istediler. Getürdi anı bir kerre elüyle çalınca aşagıdan bu rih hūrūc idüp (13) ānī rāḥat oldu ve kulunc ‘illeti andan zā’il oldu. Ebū Muṭī‘ a beş biñ kızıl altun (14) virüp tablı andan aldı. Hāzineye ḳodı. Tā ki soñradan Kālīş’i Ḳirmān’da öldürüp (15) ḥazinesi yağmaladılar. Ol tabl bir kimsenüñ eline düşdi. Anı Ebū ‘Alī bin İlyās’a (16) ilettdi. Ol da gördi bir ağaçdan tabldur. Ne idüğün bilmedi. Hāzırlardan şordı. (17) Bilenler bu tablı Kālīş beş biñ altuna şatun almış idi didiler. Emīr Ebū ‘Alī İlyās’a çalayın (18) diyince andan bir rih geldi. Hāzır olanlardan utanup nā-ḥired-mendliğinden tablı yire çalup (19) uvatdı. Gördiler içinde ağaçdan bir ādem

şüreti var. Ağzında ağaçdan bir düdük tutar. (20) Anuñ üzerine tılsım urmuş imiş. Tabluñ haşyyesi ma‘lûmı olıcağ uvatduğına pîşmân oldı. (21) Buyurdı yine yırlı yirine yapışdurdılar. Ammâ müfid olmadı. ‘Ameli bâtıl olmuş bulındı. (22) **Hikâyet:** ‘Abdu’llâh bin ‘Amr bin el-‘Âş eydür. Tılsımât-ı ‘acîbeden ki cihânda düzmişlerdür. (23) Bu üçinden a‘cebi yokdur ki biri İskenderiyye minâresidür. Eger âyînesine baksañ Kostañtine (24) şehri içinde her ne var ise görünür ve her leşker ki gemi ile anuñ iskelesinden çıkar. (25) Anuñ içinde görürsin. Mâ-beyn bunca mesâfe-i ba‘id iken aña perde olmaz ve ikincisi (26) Endülüs ikliminde bir yerden bakırdan bir at üzerinde yine bakırdan bir âdem süvâr idermiş. (27) Orada tılsımdur durur. Eli ile girü turuñ. Benden ilerü geçmeñ diyü işâret ider. (28) Anuñ’çün ki andan ilerü iri iri yavuz qarıncalar vardır. Oraya varana süvâr haddinden (29) geçene. Ol qarıncalar üşer. Anı helâk iderler. Ol qarıncalar andan berüsine geçmek içün (30) ol bakır ile ol bakır süvâr tılsım idilmişdür. Geçemezler idi. Beri yanında olan halk anlaruñ (31) şerlerinden emîn olurlar. Üçinci ‘Âd kavmi zemîninde dikilmiş bir minâredür ki ol vilâyetde (32) iken ekecek vaktde bu iki ay ol minârede bir şu akar. Yirlerin zirâ‘ate kâbil ider. Zirâ‘atlerin (33) tamam idüp ihtiyâcları kalmayıcak yine kesilür ve dördinci Rûmiyye şehrinde minâre

[719b] (1) vardır ki her yıl anda şıgırcuk kuşları minķârları ile vâfir zeytûn getürüp birağurlar. (2) Şöyle ki ol mevzi‘üñ ‘imâreti ve anda sâkin olan cemâ‘atüñ ma‘îşeti anuñ hâşılındandır. (3) Bu tılsım meşhûrdur ve ‘acâ’ib-i eyyâmdandır. **Hikâyet:** ‘Âlemde meşhûr olan tılsımlardan (4) biri de Nuşaybîn şehrinde hişârı içinde idilen tılsımdı ki ve qarınca (5) şehre girmesün diyü idilmiştir ve ol tılsım zamânında şöyle idi ki zıkr olınan haşerât-ı (6) arzdan biri de şehir içine girmezdi. Şöyle ki farazâ bir kimse hişâruñ iç yüzinde yatsa (7) ayakların hişârdan taşra itse sivrisiñek ayaklarına üşer. Mecrûh iderdi. Aña degin ki (8) Emîr Şalâha’d-dîn eyyâmında Rabaż-ı Nuşaybîn’i ‘imâret itdiler. Ol ortalıktan bir yirde ağzı kapalı (9) bakırdan bir niçe küplar buldılar. Anlaruñ içlerinde mâl var şanup ağızların bozdılar. İçlerinden (10) sivrisiñekler uçdı. Ol tılsım bâtıl oldı. Andan soñra Nuşaybîn içine sivrisiñek girdi. (11) **Hikâyet:** Seyyâhlardan biri hikâyet ider. Bînû şehri yanında ki Yûnus peygamberüñ (12) mevlididür. ‘Aleyhi’s-selâm bir kûyda bir ırmağ vardır. Ol ırmağ üzerinde bir degirmen yürür. Ol (13) degirmenüñ çarhı ve delvi ve sâ’ir âlât u esbâbı cümle taşdandır. Irmaquñ suyu muttaşıl (14) akar ve degirmeni tırmaz dönderür. Bir kimse gelüp ol

degirmene buğday akdarmalı olsa ve yāhūd (15) andan unın çıkarmalı olsa ol degirmene Yūnus peygamber haqqı tūr dir. Degirmen de tūrur. (16) Ammā şuyı kemā-kān akar. Buğda şāhibi varur. Buğdayı akdarur veyā öginen unın alur. Andan (17) girü çekilür. Maşlahatum tamām oldı dir. Gene degirmen kemā-kān dönmege başlar. Bunu Yūnus (18) peygamber kendü elüyle düzmişdür. Ol kūyda anuñ vaqfıdur. Eger-çi bu maşnū^ç tılsımdur. (19) Ammā haqıkat ol peygamberüñ mu^çcizesidür. Kimse anuñ gavırına irişemez. Hükemā (20) tılsımātı ile mu^çcizātı bir olmaz. Anlaruñ bunlara ne münāsebetleri var? **Hikāyet:** (21) Tılsımāt kitābında getürmişlerdür ki bir vaqtda Çin şehrlerinden büyük büyük fāreler (22) düredi. Halk anlardan incindiler. İçlerinde Belinas adlı bir hakīm var idi. (23) Şehrüñ pādışāhına buyurursañuz bir tılsım ideyin. Şehrde her ne kadar fāre varsa (24) çıksun gitsün. Lākin eger ol fāreler bir kimse güle hemān tılsım bātıl olur (25) didi. Pādışāh buyurdı. Şehr içinde nidā itdiler. Ol kimsenüñ hālını ki (26) fāreleri göricek güle didiler. Andan Belinas hakīm kedi derisinden bir tabl (27) düzdi ve arslanuñ içi yağında mūmlar dökdi ve ol mūmları yakup ba^çzı kimse (28) lerüñ ellerine virdi ve tablı da bir kimsenüñ eline virdi ki ol kimse ol yanmış mūmları (29) önince gideler. Bir kimse ardlarınca tablı çala çala şehr içinde yürüyeler ve pādışāh kullarına (30) şehr kapusına çıkup tırdı. Temāşā iderdi. Tā ki o kimseler mūmlar ile önca ol tabl (31) çalan ardlarınca tablı çala çala şehr içine yürüdiler. Her evden tabl āvāzın işiden fāre (32) taşra çıkup şokağa düşdi. Alay alay şehrüñ kapusına toğrı yürüdiler ki ol (33) şehrden çıkup gideler. Hişār kapısı önine gelince bir ^çasker oldılar. Pādışāh anları

[720a] (1) temāşā iderdi. İttifāk içlerinde bir ağsağ fare var idi. Yanın çeke çeke güc ile yürürdi. (2) Pādışāhuñ kullarında biri anı göricek her niçe ki kendüyi şıkdı. Gülmemege kaşd itdi. Kābil (3) olup kādır olmadı. Bī-ihtiyār güldi. Hemān ol tılsım hükmi bātıl oldı. Ol fāre ^çaskeri (4) yine şehr içine döndiler. Vardı her biri yine sākın olduğı eve girdi. Andan soñra (5) artuğ çāre idemedi. ^çĀkıbet ol fāre hücumından harāb oldı. Halkı içinden (6) tağıldılar. **Hikāyet:** E'imme-i ^çulemādan biri eydür. Bir vaqtda ^çIrāk diyārında bir zāhid gördüm. (7) Yırtıcı cān-verler ile gezerdi. Arslan gibi kılan gibi kurt gibi vahşī sibā^ç-ı zārī orta (8) larında yürürdi. Hiç biri aña zarar itmezdi. Ol zāhid ile bir mīqdār muşāhabet itdüm. Ahvālını (9) hemişe böyle gördüm. Anuñ kerāmet [ü] vilāyetine cezm idüp bu emrde hayrān oldum. Aña deyin ki (10) anuñ hālını Mevlānā fahrü'l-milletü ve'l-dīn İmām Muḥammed Rāzī ḥazretlerinden hikāyet itdüm. Anlar da

(11) didigün zāhidün hālī ikisine de hālī degüldür. Biri bu ki ben kendüm müşāhide itdüm. Bir vaktde (12) Sultān Bahā'ü'd-dīn ḥazretlerine vardum idi. Baña bizüm bu tağda bir zāhid sākindür. Kemāl-i zühdi (13) bir ḥaddedür ki cümle şahrā vaḥşileri anuñla ülfet itmişlerdür. Hiç andan kaçmazlar didi. Ben bu söze (14) inanmadum. Sultān eytdi. E -ger zaḥmet olmazsa buyurun. Ol tağda anı görelüm didi. Sultān ile (15) gitdük. Çün zāhidün yanına yakın varduk. Gördüm dört yanına bir mīkdār vaḥşī cān-verler (16) cem' olmuş. Anı ortaya almışlar. Ba'zı öninde yatmış uyur. Bizi göricek bizden ürküp (17) tağıldılar. Ben aña muḥkem i'timād itdüm ve yanına varup müşāhabet itdüm. Yine sultān ile (18) dönüp gitdük. İki üç yıldan sonra Hirī şehrinde bir gün oturuyordum. Gördüm bir şūfī içerü girdi. (19) Selām virüp karşıma oturdu. Ve yā Mevlānā beni gördünüz bildünüz mi didi. Ben yok didüm. (20) Ben ol şūfīyin ki bir zamānda Sultān Behā'ü'd-dīn ile fülān tağda baña geldünüz (21) didi. Ben de bildüm. Yā anda senden gördümüz ne hāl idi didüm. Şūfī iki yıl idi. Ol tağda (22) тұrurdum. Yanumda cem' olan cān-verler daḥı güçcük iken anaları yataklarından gitdüğü gibi ben yataklarında (23) yanlarına vardum. Anlara ba'zı ğidā iletür kendü elüm ile yidürürdüm. Benüm ile oynarlardı. Cümlesi (24) elümde büyümişlerdür. Ol tağda benümle ülfet itmişlerdi. Benden anuñ'çün kaçmazlardı. (25) Bunları bu vech ile kendüme müstahḥar itdüğümünden sonra tağda kendümü āşikār itdüm. Halk (26) başuma çokdı. Bu tarīk ile niçe eblehün ve mālın aldum didi. Cā'iz ki bu sen gördüğün zāhid de (27) bu kabileden ola ve bir de bu ki cā'iz ki merd-i ḥakīm ola. Hikmet ile yırtıcı cān-verler tılsımın düzmiş (28) ola. Kendüme anuñ'çün zarar itmezler ola didi. Ben de yā Mevlānā yırtıcı cān-verler tılsımı nice (29) olur didüm. Yūnān ḥükemāsından Aludaṭis adlu bir ḥakīm bu tılsımāt kitābı te'lif itmişdür. (30) Anuñla her dürlü ḥayvānı kabildür. Her kimse ki ol kitāb içindeki tılsımı (31) aşı üzerine tamām kavā'idin ri'āyet itmek ile düzeltse andan vuḥuş ürkmezler. Anuñla (32) me'lūf olurlar diyü buyurur. **Hikāyet:** İmām Necme'd-dīn 'Ömer Nesefī rahmetu'llāhi 'aleyh (33) ḥazretleri ki 'ulemā-yı kibārdandur. Tefsīr-i Qur'ān-ı Kadīm'de yazduğı Teysīr adlu kitābında getirür.

[720b] (1) Şāḥiḥ rivāyetle rivāyet ider ki Emīrül-Mü'minīn 'Ömer bin Ḥaṭṭāb'ın raḍiya'llāhu 'anhümā eyyām-ı (2) ḥilāfetlerinde ḥükemā-yı Yūnān'dan biri müslümān oldu. Ol eydür. Haḳḳ te'ālā ki kār-sāz-ı 'ālemdür. Bī- (3) niyāzlığı kemālinden Nemrūd'a ki Bābil iklīmi pādīşāhı idi. Bir saltanat u kudret u miknet virmişdi ki (4) andan evvel gelen pādīşāhlara virmemişdi. E'ācīb-i kudretten ki aña şaded-i istidrācda

(5) şunılmışdı. Bâbil ikliminde yedi şehridi ki her birinde hükemâsı aña bir tılsım hikâyet idivirmişler (6) idi ki anlarda ‘ukûl-ı ‘uḳalâ hayrân idi ve evham-ı zevî’l-efhâm anları müsteḥlât ḳabilinden (7) ‘add iderlerdi. Evvelleri şehrüñ ḳapusu üstinde baḳırdan bir ḳaz şüreti ḳomışlardı. (8) Her bār ki şehrüñ ḳapusından bir ḡarīb kimse içerü girse ol ḳaz bülend-i āvāz ile öterdi. (9) Şöyle ki cümle şehir içinde olanlar işidürlerdi. Andan bilürlerdi ki şehre ḡarīb girdi. (10) Varurlar anı bulup nereden geldüñ ve neye geldüñ diyü şorarlardı ve ikinci şehrüñ (11) içinde bir ṭabl düzüp ḳomışlardur ki bir kimsenüñ bir nesnesi yitse veyā uğurlansa (12) ol ṭabluñ yanına varur anı ḳalacak nesneyi eline alur aña bir kerre ḳalardı. Def’î (13) ol ṭabldan bir āvāz ḳıḳardı. Yitürdügüñ nesne fülân yirdedür ve uğurlandı (14) ḡuñ nesneyi fülân uğurladı dirdi. Ol kimse ḡavḡasuz ḡalebesüz varur (15) yitirdigin yirde bulur alur ve uğurlandığı sārıḳ elinden ṭaleb ider. (16) Ol da rüsvāy olmayın diyü eylük ile virürdi ve üçinci şehirde bir āyine düzüp (17) ḳomışlardı. Anuñ da ḡaşıyyesi bu idi ki bir kimesnenüñ yabānda ḡāybı olsa andan (18) ḡaber bilmeyüp yılda bir mu‘ayyen gün vardır. Anı bilürlerdi. Ol ḡā’ib olan kimse (19) ol gün gelür ol āyineye baḳardı. Ol ḡā’ibde olan kimsesin ne şehrdedür ve ol (20) ḡâlde ne işler ne ‘amel üzeredür ‘aynı ile ol āyine içinde görürdi ve dördüncü şehirde (21) bir ḡavz itmişler idi. Nemrüd her yıl bir gün ol ḡavzuñ kenārında ‘āmmē-i ḡalka ḳonukluk (22) ider. Ṭa‘ām müheyyā itdürürdi. Ammā ‘ādetleri bunuñ üzerine idi ki her o ḳonukluḡa (23) ḡāzır olan içeceği nesneyi bile getürdi. Ṭa‘āmdan şoñra içmek içün ḡāzır (24) iderlerdi. Kimisi şu getürürdi kimi şarāb getürürdi. Kimi ḡayrı cinsden eşrebe envā‘ından (25) me’lûfı olduğunu bile alup gelürdi. Ammā her biri getürdüğünü ol ḡavz içine dökerdi. (26) Cümlesi bir yire ḳarışurdi. Vaḳtā ki Nemrüd’uñ ṭa‘āmını yiyüp ḳonukluk tamām ola. Bezm-ḡāḡa (27) oturlardı. Yir yir sākîleri yüriyüp ḡavz içinden ḡalka şarāb getürürlerdi. Her ḳişi (28) kendüsi getürdüğünü bulurdi. Şu getüren şu şarāb getüren şarāb şerbet getüren (29) ne cins şerbet getürdi ise içdüḡi ol ḳıḳardı. Birisinüñ getürdüḡi ol birine (30) rāst gelmezdi. Her ḳişi getürdüḡin içerdı ve beşinci şehirde şuyla ṭolu bir göl (31) itmişlerdi. Ol gölüñ kenārında iki ḳādî otururdi ki ḡalk içinde faşl-ı ḡuşūmāt (32) ideler. Her ḳaçan ki ol ḳādîlerüñ öñine iki kimse da‘vāya gelseler şu içinde ṭururlar (33) şuya ayakları batmazdı. Yir üstinde ṭurur gibi ṭururlardı. Ḳādîlerden birisi müdde‘i

[721a] (1) olana dindi. Bundan ne ṭaleb idersin diyü işāret iderdi. Ol da her ne ṭaleb iderse (2) söylerdi. Ḳādînüñ ol birisi ḡaşmına şorardı. Bu müdde‘inüñ ṭaleb itdigüne ne

dirsin (3) dirdi. Eger yalan söyleyüp müdde' inüñ haqqını inkâr iderse hemân şuya aşağı batar gider. Şu (4) başından aşar beter ğark olurdu. Bu muzâyâka esnâsında eger dönüp ikrâr iderse gene şuyun (5) yüzine çıkar. Müdde' i ile berâber olurdu. Bu tarîk ile haqq kimün olduğu ma' lûm olurdu. (6) Kâdîler anuñla hükm idüp faşl-ı huşûmât iderlerdi ve altıncı şehrde bir müdevver büyük (7) havz itmişler idi. Kenârlarında Nemrûd' uñ eli altında olan ne kadar şehrler var ise anlarun (8) şüretlerin binâ itmişler idi. Tolayısı ol şehrler şüretleri binâları ile māl-ā-māl idi. Her (9) kaçan ki eli altında şehrlerden birinün halkı kendüye ' işyânitse ol mukâbeledede anlara (10) ' ukûbet murâd idinse havz kenârında ol şehrun şüreti üzerinden yaña havzından bir pâre (11) şu ağıdıvirürlerdi. Bu yaña yirinde ol şehir def' i şuya ğark olurdu ve yedinci şehrde ki (12) Nemrûd' uñ taht-gâhı idi. Bâr-gâhı öninde tılsımla bir ağaç dikmişler idi. Bir âdemden biñ âdeme (13) varınca her kim ki anuñ altında tursa anlara sâye şalardı. Gölgecik de turlardı ve eger (14) dibinde turlar biñden bir âdem artuk farazâ biñ bir kimse olsa cümlesi güneşde kalurdu. (15) Ol ağaç anlara sâye virmezdi ve bu ağacun öninde Nemrûd' uñ dīvân-hânesi var idi. Bir vech ile (16) yapılmışdı ki aña ' Âd kavminden seksener arşun kimseler girür çıkardı. Başları degmezdi (17) diyü evinün kaddi seksân arşundi ve kapısı tamâmen şâfi altundan ve hâliş gümişden anuñ (18) içinde her gice yedi yüz kandiller yanar idi. Her kândilün tabâkasına bir vaqıyye zeytün yağı kodılar (19) idi ve ol divân-hâne içinde şâfi altundan uzunı seksân arşun ini kırk arşun (20) bir taht kurulmuşdı ki anuñ kavâmiyi cevâhir-i nefise ile muraşsa' kılınmışdı ve üzerine dibâlar (21) şalınmışdı ve sakfında kırk topar aşılmışdı. Bu şehrde bir tılsım dahı itmişler idi. Hevâm (22) cinsinden yılan gibi ' akreb gibi sivrisiñek gibi arı gibi haşerât-ı arz yoğdı. Haqq subhâne (23) ve te' âlâ bî-niyâz-ı ' âlem iken kemâl-i kereminden aña bunun gibi bâr-gâh [u] saltanat ve ' azz u câh virmişken (24) kendüyü unıdup dimâğı bād-hâne-i kibr ü gurûr oldu. ' Âkıbet vesvese-i şeytân ile (25) kulluk dâ' iresinden ayağın taşra başdı. Da' vâ-yı uluhiyyet âşikâr eyledi. Âhir ol tılsımlar (26) aña fâ'ide itmedi. Bir yarım sivrisiñek nîşi ile işi tamâm oldu. Râh-ı sakara sefer itdi. Nâz u nâ' imi (27) hamîm-i cahîme mübeddel oldu. **Hikâyet:** ' Acâ'ib-i tılsımât-ı ' âlemden biri de şaristân-ı (28) Misîn' dür ki anı Süleymân peygamber ' aleyhi's-selâm fermânı ile Endülüs beyâbânında dîvler yapmışlardur. (29) Şöyle getürmüşlerdür ki ol şaristânun haberi ' Abdu'l-Melik bin Mervân' uñ sem' ine irişdi. Mağrîb (30) zemîninde baħr-ı zulumât kurbında şunun gibi bir binâ-yı ' aceb ve şehristân-ı Misîn-i ğarîb (31) vardur didiler. Mûsâ bin Naşîr'e

mağrib vilāyetinüñ eyāletin viricek buyurdi aña (32) bir misāl yazdılar ki ‘askeri ile ol şehir semtine toğrı gide. Anuñ üzerine varup (33) anuñ haqıkat hāline vukūf ide ahvālını keşf idüp ma‘lūmı olduğı üzere

[721b] (1) kendüye ‘arz eyleye. mūhitince Mūsā bin Naşır ‘asker ile ol semte toğrı gitdi. Anuñ (2) yolından āgāh kulağuzlar tutdı ve kendü dağı ‘ilm-i nücūmda māhir ü bī-nāzır nücūm delāletince yollar (3) ahvālinde habır merd-i dānā idi. Anuñ yolına düşüp gitdi. Bir beyābānlık yol idi ki aşlā anda (4) cān-ver cinsinden nesne yoğ idi. Kırk gün gice gündüz ol beyābāna gitdiler. Āhır ol şehris (5) tān zemīnine irişdiler. Gördiler bir otı suyu vāfir hevāsı hoş zemīndür. Ol zemīnün (6) otaluğından şehristān-ı Misīn görindi. Şöyle ki anuñ dīvārlarınun nūrı pertevinden gözler (7) hīre olurdu. Bülendliğinden ‘ukūlī hayrer alurdu. Mūsā bin Naşır leşkerin iki bölük (8) itdi. Şehrün iki yanına toğrı fevc fevc yürüdiler. Varup yemīn-i yesārına kondılar. (9) Yarındası kendüsü biñ atlu ile binüp hişārı çevre tolandı. Ola ki kapusın veyā bir delüğün (10) bulam. İçine girmege kābiliyyet ola didi. Etrāfını çok çigzindi. Kābil olup anuñ gibi (11) bir yirin göremediler. Beglerinden birine biñ süvār koşup emr itdi ki taşra nevāhisini (12) tolaşa. Bir kimse bula getüre. Andan bir haber şora. Ol beg de vardı. Çok cüst u cū (13) itdi. Hiç bir kimse bulamadı. Mūsā bin Naşır buraya gelince bunca meşakkat çekdük. (14) Elbette bize lāzımdur ki bu hişārın içirisünden bir haber alavüz ki ne vardur didi. (15) Her kimse bu bābda bir fikr itdi. Āhır re’yleri bunda karar itdi ki hişāra naqb uralar. (16) Divārları altından delüp içine gireler. Bir niçe üstād naqqāblara emr itdi. Hişārın (17) dīvārlarına aşāğa bir naqb urdılar. Vardı tā suya irişdi. Dīvārın dibin bulamadılar. Şudan (18) dağı aşāğa gitmiş. Bildiler naqbuñ fā’idesi yok. Andan ferāğat eylediler. Āhır mühendisler (19) bunu fikr itdiler ki hişār dīvārınun yanına divār berāberliğince burc yapalar. Üzerine çıkup (20) hişār içine bakup göreler ki içinde ne vardur. Pes Mūsā bin Naşır buyurdi. Etrāfdan taşlar (21) kesüp getürdiler. Üç yüz arşun miqdārı burc kaldurdılar. Hişār dīvārına berāber oldu. (22) Andan yukarı taş ile yapmaya mecālleri kalmadı. İki yüz arşun dağı gerekdür ki hişār (23) dīvārına berāber ola. Oraya taş çıkarmak ‘asir oldu. Zārūrī andan yukarısını ağaç ile (24) kaldurup yüz seksen arşun dağı yüceltdiler. Yigirmi arşun da bir nerdübān düzüp ol ağaç (25) yapu üzerine muhkem berkitdiler. Bir vech ile ki ol nerdübānın başındağı ayağına çıkan hişār içine (26) bakup içindekini görmege kābil oldu. Andan soñra Mūsā bin Naşır ‘askeri içinde nidā itdürdi. (27) Her kimse ki nerdübānın üstine çıkup hişār içine bağa baña bir haber

getüre. Aña biñ altun (28) vireyin didi. ‘Asker içinden bir merdânelikle ma‘rûf yigit aña ikdâm itdi. Biñ altunı alup nerdübâna (29) ‘urûc itdi. Yuğarısunı çıkup hışâr divârına berâberleşdügi gibi içërusine bakayın diyince (30) hemân anı kâhkâha ile bir gülmek tutdı. İki ellerin birbirine çarpup gülerek kendüyi getürüp (31) hışâr içine atdı. Hiç kimse sırrı nedür bilmedi. Ol ânda hışâr içinden dağı bir hurûş u gavgâ (32) vü galebe âvâzını işitdi. Üç gün üç gice bir gavgâ âvâzı içlerinde dinmedi. Taşradan (33) ‘asker hep işidürler idi. Dördünci gün içëruden âvâz kesildi. Ol kimsenüñ

[722a] (1) yoldaşları taşrada hışârı çigzinüp her bâr ki aña adı ile yâ fülân diyü çağırdılar. (2) Aşlâ içërudë âvâz gelmedi. Hâli niçe olduğın bilmediler. Ol gün dağı Mûsâ bin Naşîr (3) tekrâr ‘askeri içinde evvelki nidâyı itdürdi. Kim ki nerdübâna çıkar hışâr içinden haber (4) getürür aña biñ altun vireyin didi. Bu tama‘ ile bir kimse dağı geldi. Bu dağı nerdübân başına (5) çıkduğı gibi bi-‘aynihi evvelki kimse gibi güle güle götürdi. Kendüyi hışâr içine atdı. Kemâ-kân (6) hışâr içinden bu def‘a üç gün üç giceye degin ol hurûş u gavgâ vü galebe âvâzı kesilmedi. (7) Hışâr içinden mehûf u mehîb âvâzeler gelürdi. Taşradan işidürlerdi. Üç gündən (8) soñra gene âvâz kesildi. Halk da andan tamâm kordılar. Üçünci def‘a dağı bir nidâ itdürdi. Bu kerre her (9) kim ki nerdübâna çıkup bir haber getüre aña iki biñ altun vireyin didi. Bu tama‘yla biri dağı cür‘et (10) itdi. Ammâ bu kimse benüm belüme bir ip bağlañ kendümi götürüp hışâr içine atduğum vaqt beni çeküñ (11) didi. Böyle itdiler. Çekdikleri gibi bilinden iki üzüldi. Başından yanı hışâr içine indi (12) gitdi. Bilinden aşagası ipde kaldı. Hışârdan taşraya düşdi. Mûsâ bin Naşîr anuñ (13) içinden haber almağdan nevmîd oldı. Gâlibâ bunuñ içinde sâkin olanlar cinlerdür. Bunlara tolaş (14) mağun ma‘nâsı yok diyüp ol şehr üzerinden kalkdı. Ol havâliden bir ferseng yir yiriyince (15) gördiler. Taşdan yonulmuş niçe levhalar var. Her birinüñ uzunluğı yigirmişer arşun. Üzerlerinde (16) Süleymân peygamberüñ ve Cebâbir u Feâ‘ine mülükiniñ adları yazılmış ve niçe naşâyih u mevâ‘iz yazılmış (17) ve bizüm peygamberümüz Hâzret-i Muhammed Muştafa’nuñ ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm nâm-ı şerîfleri ve ümmetinüñ vaşfları (18) zikr olunmuş. Mûsâ bin Naşîr buyurdi. Ol yazularuñ nüshaların aldılar. Leşkerinde ‘ulemâ vü hükemâdan (19) her ‘ilmden âgâh niçe fâzıl kimseler var idi. Anlara ‘Arabî’ye tercüme itdürdi. Her ne didilerse (20) ma‘lûm idindi. Ol taşlar levhalardan ilerüde bakırdan bir levha yanına dağı irişdiler. (21) Gördiler anuñ üzerinde bu levhadan ilerü gitmek câ‘iz degüldür ki helâka sebeb olur diyü (22) yazılmış. Mûsâ bin Naşîr subhâna’llâh diyü bu

nevāhī cümle āb u hevāsı gökçek ve mīve-dār (23) ağaçlu yirler ancak. Bu yaña ilerü gitmek nice sebab-i helāk olur ola didi ve ‘askerinden (24) iki biñ süvāra emr itdi ki ilerü varup yolu çalalar. Ne vardur göreler. Haber getüreler. (25) Bākī ‘askeri ile kendüsi ol bakır levha yanında tırdı. Ol iki biñ atlu ol levhden (26) ilerü geçüp bir miqdār gidince nā-gāh gördiler. Ol ağaçlar arasından qarınca şeklinde her biri (27) cüşsede kurtca bī-nihāye cān-verler çıkup üzerlerine sürdiler. Ānī içlerinden iki süvāra (28) çokdılar. Atları ile bile kendülerin pāre pāre eylediler. Ğayrıları kaçdılar. Anları da levh (29) yanına gelince kovaladılar. Levhden geçdükleri gibi artuk ardlarınca gelmediler. Dönüp yine (30) ağaçlık içine girdiler. Mūsā bin Naşır bildi ki ol levh anlaruñ tılsımlarıdır. Der-hāl (31) oradan girüsine döndi. Andan rāh-ı rastdan toğrı çekildi. Mağrib zemīne (32) irişdi. Mağarr-ı eyāletinden karar eyledi. Vech-i mecrūh üzere şāristān-ı Misīn’uñ ahvālını (33) ‘Abdu’l-Melik bin Mervān’a ‘arz eyledi. Ol da tevārih kitāblarına vukū‘ı üzere nakl üzere

[722b] (1) yazdurdı. **Cevāmi‘ü’l-Hikāyāt Kitābınuñ Dördinci Kısımından (2) Yigirmi Bāb ki ‘Acā’ib u Ğarā’ib Tılsımlar Hikāyetlerindedür.** Cümle ‘uḳālā-yı (3) cihān-ı havāşş-ı eşyāda ve anlaruñ āşarı zuhūrında hayrāndur. Ne anlaruñ haḳīkatlerine (4) vukūf idebilürler ve ne anlar inkāra ḳādirlerdür. Anuñ’çün ki havāşş-ı eşyādan niçesi mehsūs [u] (5) müşāheddür. Mehsūse inkār ‘uḳālā kārı ve hükemā şī‘ārı degüldür. Meşelā mıknātıs (6) taşlarinuñ te’sīr-i zāhidi gibi ki her kaçan nıkrıs marazına mübtelā olan anı elinde (7) tutsa fi’l-hāl vece‘i sākin olur ve bir hāmile ‘avret oğlan burısı tutduğı (8) zamānda eline alsa anuñ burısı eksilür. Elmas taşını hīç bir nesne uvadımaz. Kemāl-i (9) şalābetinden aña demür kār idemezken bu yumşak ḳurşun elinde zebundur. Anuñla (10) pārelenür ve nebātātuñ ba‘zı ḳābız ve ba‘zı müshil ve ba‘zı nāfi‘ ve ba‘zısı ḳātildür (11) ve hayvānātdan ba‘zısı āteş yir ba‘zısı āteşden kaçır ve ba‘zı cāmeler olur ki āteşde (12) yanmaz. Kir olsa anı āteş ile yurlar ve eşyādan her şeyden dört ‘unşur nār u hevā vü āb (13) u ḥāk mevcūd iken yalunuz bir dürlü ḥāşıyye ve terkīb olup bir kaçı bir yire getirilse (14) bir dürlü ḥāşıyye mahsūsdur ve şu hayvānı ḳuruda ve ḳuru hayvānı şuda sağ olmaz. Ol (15) hevā ile boğılır bu şu ile. Bunlar hep umūr-ı mehsūsedür. Vukū‘ı ve ḥudūşı her kimse yanında (16) ma‘lumdur. Ammā āferīde-i ‘ālemden kimse sırrına vāḳıf degüldür. Maḥzān şun‘-ı İlāhidür ki nā-mütenā (17) hīdür. Eşyāda zevātı muktezāsınca bi-ḥasebi’l-irāde niçe havāşş-ı ta‘bīye itmişdür. (18) Orada kimsenüñ daḥl ü ta‘arrużı yokdur. Bu esrāra vukūf itmez. İllā şimdi ‘ālemu’l-sırru’l-

(19) hafıyyât eydür. Bunda beşerüñ ‘aklı kâşırdur. Pes bu bâbda havâşş-ı eşyâya müte‘allık (20) ba‘zı hikâyât irâd eyledük. Bi‘avni’llâh ve tevfiķihî. **Hikâyet:** Getürmişlerdür ki (21) ol vaķt ki Sultân Maħmûd Sebük Tigin raħmetu’llâhi ‘aleyh Deyr-i Sûmenât ġazâsına gitdi. Ol (22) diyâr-ı küfr âşârı süm-i merākib bād-pâyı ile ħarâb u yebâb eyledi. Ol büt-ĥâne-i kâdīmî (23) maħall-i ĥadişeyi taħrīb itdi. Anda büt-ĥâne içine girdi. Gördi yukaru şakfından mu‘allaķ (24) bir büt tıururdi. Ne yukarudan zenciri var ve ne aşığıdan diregi ĥiç bir tutarı yok. (25) Şöyle hevâda mu‘allaķ-ı kâ‘im Ĥazret-i sultân anı göricek ‘acebledi. ‘Acabâ bu ‘acâ‘ib eşyâ (26) nedendür. Hep bu kavmi bir büt dâlâlete bırakmışdur ve bu kavm-i küffâr bunuñla ġüm-râh olmışdur (27) diyü buyurup tiz ‘askeri içinde olan ‘ulemâ vü ĥükemâyı çağırtdı. Geldiler anlardan (28) bunuñ sırrını şordı. Anlar da du‘â idüp pâdişâha bu emr-i sehldür. Hind ĥükemâsı (29) bu tılsım ile böyle tırķurmuşlardur. Tılsımları da budur ki bu büt-ĥänenüñ divârını (30) ve şakfını mıkñâtıs taşı ile yapmışlardur. Daĥı demürdendür. Ol divârlarda (31) şakflarda olan mıkñâtıs taşları bunu her yañadan berâber çekerler. Böyle meyl (32) itmege kıomazlar. Żarûri şöyle mu‘allaķ kıalur. Eger pâdişâh sözümüzüñ şıdkını bilmek (33) murâd idinürse emr itsün. Büt-ĥänenüñ bir divârını yukarudan indürsünler.

[723a] (1) Taşların etrâfa taġıtsunlar ol vaķt büt düşer. Sultân Maħmûd emr itdi (2) bir divârın yıķınca ol tarâfdan mıkñâtıs taşları ırılınca tutarı kıalmadı. Büt yire (3) düşdi. Kâfirlerüñ ĥileleri âşikâr oldu. Anuñla niçe bi-‘aklı şikâr iderler. Dîn-i (4) bâtıllarına uydururlardı. **Hikâyet:** Cevâmi‘ ü’l-Hikâyât kitâbını Pârsî (5) dilde cem‘ iden Mevlânâ Muħammed-i ‘Avfî raħmetu’llâh ‘aleyh eydür. Bir vaķtde deryâda ġemiyle ġiderdüm. (6) Nâ-ġâh bir muĥâlif yıl kııkdı. Deryâ üzerinde bir kıara bulut büriyüp rüy-ı ‘âlemi siyâh (7) itdi. Fevc fevc mevcler birbirine tırķışabaşladı. Deryâ cüşân efvâc-ı emvâc ĥurüşân (8) oldu. ġemi içinde olan ĥalk feryâda başladılar. Bu ĥâlde ġeminüñ yolın ġözleyen daĥı (9) şaşdı. Yol yanıldı. Der-ĥâl balık şeklinde bir mücevvef demürden bir tas içinde şu (10) içine atdı. Döndi daĥı kıble semtine tırıvardı. Yolu oradan oñardı. ġemi ġene (11) tırġrı yola revâne oldu. Ben andan bunuñ sebebin şordum. Bu mıkñâtıs taşınıñ ĥâşşâ (12) sıdur ki kıble-nümâlaruñ içindeki demür dilüñde dönüp dönüp kıble cānibine ġeliceķ tırı (13) varduġınıñ sırrı budur. Ol demüre dile mıkñâtıs taşı sürilmişdür. Anuñ ĥâşşası ile (14) dil kıble semtine ġeldüġünleyin tırur. Çün anı bir demür muĥkem sürseñ ol demürüñ (15) üstinde anuñ eşeri kıalsa ol demüri döndürseñ kıble semtinden ġayrı semte (16) tırmaz. Kıble semtine ġeliceķ tırıvarurdi. Ben de bunu

imtiḥān itdüm didügi gibi (17) çıktı. Bu bir sırrdur ki aña Ḥaḫḫ te‘ālādan ğayrı ‘ālim degüldür. **Hikāyet:** Gene Muḥammed-i ‘Avfi (18) eydür. Bir ḳavline i‘timād itdigüm kişiden işitdüm. Baña bu vech ile hikāyet itdi. (19) Bir vakde ba‘zı tācirler ile Türkistān tarafından Ġazneyn cānibine giderdük. İcümüzden (20) bir kimsenüñ bir yük jīvesi var idi. İttifāḫ yolda giderken Keşmīr ḥudūdında yolumuz (21) ba‘zı büyük şulara uğradı. Tavarlarımızı hezār ḥile ile geçürdük. Nā-gāḥ bir şuda ol (22) kimsenüñ jīvesi yüki şuya düşdi. Götüren tavadan ayrıldı. Şunuñ içine (23) diş dişe taşlar var idi. Jivenüñ tulumları ol taşlara gelüp yarıldı. İçlerindeki (24) jīvesi şu içine tağılup gitdi. Bir vech ile müteferriḳ oldu ki cem‘ine ḳābiliyyet yoğdı. Şāḥibi (25) dil-teng olup nevmīd u maḥzūn bizüm ile geldi. Ġazneyn’de geldi. Çün bir miḳdār (26) тұrup maşlaḫatımız tamām itdük. Gene geldügümüz yola döner olduk. Ol kimse bizüm ile (27) bile döndi. Ol jīvesi şuya düşdügi yire gelicek ḳonduḳ. Ol kimseye (28) bu hevese düşdi ki orada jīvesini araya. Yüki yıkıldıḡı yirde şunuñ kenārına (29) aşığa şu içine baḳdı. Gördi ittifāḫ şunuñ dibinde bir işler nesne (30) gördi. Tiz şoyındı biline bir fuṭa tutunup şunuñ içine indi. Gördi şunuñ (31) dibinde jīvesi tamām bir yire cem‘ olmuş тұrur. Oradan anları divşirdi. Kemā-kān (32) tulumlarına ḳoyup taşra çıkardı. Gördük jīvelere altun pāreleri şarmaşmış. (33) Meger ol şunuñ başı olan taḡda altun ma‘deni var imiş. Şu aḳup gelürken altun

[723b] (1) rīzeleri getirivirmiş. Irmaḡuñ dibinde jivenüñ indügi yirde daḡı ol (2) rīzelerden var imiş. Altunuñ jīveye maḥabbeti ḥāşşası meşhurdur. Ḳarşu inin jīve (3) ḳatrelerine altunlar tolaşup bu tarīḳ ile jīveyi tağılmaḡa ḳomamışlar. Hep bir yire cem‘ olmuş. (4) Cümle jīvesinden bi’t-tamām daḡı zāyi‘ olmamış. Üzerlerine şarmaşan altun üç yüz dīnārlik (5) var idi ola. Alup zabṭ eyledi. Pes altınuñ jīveye maḥabbeti ḥāşşası daḡı bir sırr-ı (6) ḥafīdür ki Ḥaḫḫ te‘ālādan ğayrı kimse bilmez. **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki geçen Fārs pādişāhlarınuñ (7) birinüñ oḡlına yereḳān zahmeti ulaşıdı ki Türkīce şarılık didükleri marāzdur. Eṭibbā anuñ (8) ‘ilācından ‘āciz oldılar. Marāz ise imtidād buldı. Şeh-zādeyi muḥkem incitdi. (9) Eṭibbānuñ birisi buña min ba‘d ‘ilāc ile tedbīrūñ fā‘idesi yokdur. Ḥavāşş-ı eşyā ile (10) tedbīr gerek. Ḥacer-i yereḳān ki kütüb-i tıbdā meşṭurdur. Anı bulmaḳ gerek ki anı götüre tā bu ‘arīza (11) andan zā’il olup gide. Mizācı şıḫḫat bula didi. Şāḥ eytdi. Ol ḥacer ḳanda bulunur didi. (12) Tabīb ol taşuñ ma‘denini ādemden kimse bilmez. Tarīḳ-i taḫşil budur ki ḳırlanguc ḳuşı (13) yavruladıḡı vakt anuñ yavrularına za‘ferān sürüp şarardurlar. Şarılık düşdi (14) şanur.

Varur ol taş yirinden bulur getirür. Yavrularına sürer. Yuvasında birağur didi. (15) Pādişāh buyurdi bir kırlanguc yavrularına didügi za‘ferān sürdiler. Anaları anı (16) gördügi gibi gitdi. Hacer-i yerekān getirüdi. Birkaç günden sonra yuvasını yoklayup içinde (17) bunları buldı. Pādişāh oğlu anuñla ol zahmetden hālāş oldu. Bunda ta‘accüp idecek (18) sırrdur ki bunu kırlanguca kim öğretti veyā ol taşuñ ma‘deni neden bildi ki anı andan (19) getirüp yavrularına ‘ilāç tedārikin itdi. **Hikāyet:** Muḥammed-i ‘Avfi eydür. Kavline (20) i‘timād itdügüm bir kimse bir vaktde meşānemda taş ḥādiş olup ‘usr-i bevl derdine (21) giriftār oldum. Niçe zamān bu derdi çekdüm. Etibbāya niçe ‘ilāçlar itdürdüm. Müfid olmadı. (22) Ma‘cūn-ı ‘akreb gibi sā’ir gibi eb‘ad u akreb itmedük. ‘Ilāc kıomadum. Hiç devā olmadı. (23) ‘Ākıbet bir seyyāh pīr şataşdum. Benüm bu derd ile ıztırāb olduğümü görüp zemīn-ı Mışır’da (24) bir taş olur. Anı şalsañ içi çağışdar içinde oynar taş olmağı gösterür. (25) Anuñ gibi taşuñ birini uvatsañ içinden ol oynar taş çıkarsañ bir ġarā’ib şakīl (26) taşdur. Anı meşānesinde taş olan kimse götürse ḥāşşası budur ki meşānede ola taş (27) pāre pāre ider. Şu yolından çıkarur. Ol kimse hālāş olur didi. Pīrden bunu işütdügüm gibi (28) gibi kendü derdüm ‘ilācı için hemān vilāyet-i Mışır’da ‘azimet eyledüm. Varup anda ol (29) taş buldum. Anuñla şifā buldum. **Hikāyet:** Dirler ki Ermeniyye şehri ḥaddinde bir āteş- (30) ḥāne vardır. Anuñ bir yüce tāmı üzeri vardır ve anı alçı ile şıvayup muḥkem (31) itmişlerdür. Andan aşağısına bakırdan bir oluk şarkıtmışlardır. Olukuñ altında yirde mermerden (32) ulu ḥavz itmişlerdür. Her kāh ki yağmūr yağsa ol tılsım üzerinden olukdan ḥavz (33) içine dökilen yağmur şuyından ḥavz tolar. Anda sākin olanlar anuñ şuyı ile intizā‘

[724a] (1) iderler. Her kaçan ki ḥavzuñ şuyı dükenmege yakın olsa yağmūr yağmasa āteş yakarlar. Havzuñ (2) içinde bākī kalan şuyı iletüp tām üzerine dökerler anı yurlar. Ol olukdan akup ḥavz (3) içine dökilür. Fi’l-hāl gökde bir bulut peydā olup yağmur yağmağa başlar. Gene tām üzerindeki (4) olukdan akar. Kemā-kān ḥavzı tıldurur. Her ne vakt dilerse ol āteş gedede bu tarīkle (5) yağmur yağdururlar. Kimse bu sırta muttālī‘ degüldür. **Hikāyet:** Tārīḥ-i Yemīnī’de mestürdur. (6) Ol vakt ki Kābil iklimi pādişāhı ‘asker-i küffāriyla İslām memleketi üzerine yürüdi. Emīr (7) Nāşıru’d-devle bin Sebük Tigin’e haber oldu. Eṭrāf-ı Ḥorāsān’dan leşker istedi. Ġazā niyyetine ‘asker-i (8) İslām ile Ġazneyn der-bendine yüz tutup ‘asker-i küffārı karşıladı. Ol vakt Sultān (9) Maḥmūd on dört yaşında oğlan idi. Bir gün Emīr Nāşıru’d-devle dīvān eyledi. Umerā-yı

leşker ile (10) müşāvere itdi. ‘Asker-i küffar ile ne yüzden dövişelüm didi. Emîr Maḥmūd re’y budur ki (11) ben küffār leşkeleriniñ öñin alup tağlar ortasında eṭrāfı şarp bir yirde ḳonup otura (12) yuz. Tağa arḳamuzı vireyüz. Şebî-ḥūn ihtimālinden emîn olayuz. Anlar gelüp bizüm öñümüzden (13) geçemezler. Kāh kāh keminden çıkar gibi çıka. Anların üzerlerine çapa gene yirimüze (14) çekileyüz. Bu ṭarîḳ ile muttaşıl anlara ıztırāb u inkılāb vireyüz. Elümüzden ‘āciz (15) ḳalalar didi. Cümle begler tedbîr budur didiler. Emîr Naşîru’d-devle de ilerü yürüdi. Ġazneyn (16) der-bendi ḥudūdında bir anuñ gibi mevzî’de leşker-gāh bağlayup oturdu. Kābil (17) pādîşāhının leşkerine ḥadd [ü] ḡāyet yoğ idi. Leşker-i bî-ḥadd ü ḳıyās ile gelüp ol nevāḥîde (18) ḳondu. Bir müddet iki ‘asker orada oturdılar. Aralarında niçe kez ceng ü cidāl oldu. (19) Birbirine zafer bulamadılar. Āḥîr bir gün Emîr Naşîru’d-devle’ye ol nevāḥîdi ḥalkından bir ḳarı (20) geldi. Yā emîr ‘adüvv ‘askeri ḳonduḳları nevāḥîde tağlar ortasında bir çeşme vardur. (21) Anuñ ḥāşîyyesi oldur ki her ḳaçan ki ol çeşmenüñ içine bir miḳdār necāset dökseler (22) hemān hevā azar. Ol tağlar arasından hengāmeli bulutlar peydā olur. Muḥkem ḳış olur. Berf [ü] (23) bārān yağdurur. Bir vech ile ki oralarda ādem ḳarār itmek ihtimālî olmaz didi. Tîz Emîr Naşîru’d-devle (24) emr itdi. Ba’zı kimseler vardılar. Ol çeşmenüñ içine necāset döktiler. (25) Ḳarı didüḡi gibi fi’l-ḥāl ‘adüvv tarafından hevādan hengāmeler ḳopdı. Yıl yağmur esüp (26) seyl aḳmağa başladı. Nā-hengām bir ḳış ḳopdı. Kābil ‘askeriniñ başlarına tūfān-ı belā (27) ḥurūşān oldu. İslām leşkeri bu ḥâlde üzerlerine yürüdiler. Leşker-gāhlarından (28) nā-gāh niçe kūşe tālān itdiler. Vāfir kimse tālān eylediler. Kāfir ‘askeri muḳṭar olup (29) emān dilediler. Āḥîr müslümānlar daḡı emān virüp murādları üzere anlar ile şulḥ eylediler. (30) Ol ‘asker-i girān-ı bî-kerānuñ üzerinden def’ oldu. **Hikāyet:** Getürmişlerdür (31) Bermek ki meşhurdur. Bermekiler didükleri ulularuñ atasıdur. Aşlda Belḥ şehrindendir. (32) Her hūnerde māḥîr ve mişli nādir kimse idi ve ‘ulūm-ı nücūmda ve ‘ilm-i ṭıbdā ve ‘ilm-i ḥisābdā (33) sā’ir bunuñ gibi pādîşāḥlar ihtilāṭına münāsib ‘ilmlerde kāmil-i dehr idi. Çün

[724b] (1) ḥilāfet nevbeti ḥulefā-yı benî Ümeyye’den ‘Abdu’l-melik bin Mervān’a irdi. Bermek Belḥ’den anuñ (2) ḥıdmetine irmege ‘azm itdi. Yirinde daḡı ulu ḳişi idi. Tamām tecemmülāt ile andan ḳalkup Dımışk (3) şehrine geldi. ‘Abdu’l-melik nüdemāsi āşinālîḳ itdi. Ma’rifet u kemāletini anlara ṭuyururdu. (4) Anlar daḡı her da’im ‘Abdu’l-melik’uñ ḥuzūrında anuñ kemāletini söylerler. Anı medḥ iderlerdi. Ol (5) zamānda ‘ālim ‘ālimi ḳadḥ itmezler idi. ‘Abdu’l-melik daḡı anı görmege tamām müteşevvîḳ oldu.

Bir gün (6) buyurdi. Bermek Һuzūrına getürdiler. ‘Abdu’l-melik’ün gözi aña toқınduğı gibi dağı kullaruña (7) uruñ şu kelbi tiz taşra çıkaruñ didi. Kulları anı silleye tutdılar. Bermek anlardan kaçarak (8) taşra çıkdı. Nüdemāsından biri eydür. Ben de sā’ir hāzır olanlar da bundan müteҺayyir (9) olduq. Hiç böyle itdüğünüñ sebebin bilmedük. Bunuñ üzerine birkaç gün geçdi. Bir gün (10) sā’ir nüdemā bile Һalife Һıdmetinde varduq. Münasebetle hiç biz bendeleruñ ol gün Bermek’e (11) itdüğüñüz te’dibüñ sebebi ma’lūmumuz olmadı. Bir merd-i Һired-menddür. Andan bir günāh vücūda (12) gelmedi ve kendüsi müteҺayyir olup ben emirü’l-mü’mīninden şermendeyin. ‘Acabā Һuzūrında ne (13) küstāhlıq itdüm ola bileyüm dir didük. ‘Abdu’l-melik eytdi. Bermek Һuzūruma geldüğü vaqt (14) kendü ile zehr var idi. Ben anı bundan bildüm ki benüm bāzālarumda iki ceze’ boncuqları (15) vardur. Her kāh ki bir kimse Һuzūruma zehr ile gele. Ol boncuqları fi’l-Һāl kendülerin birbir (16) lerine urarlar. Şöyle ki bāzūm anlaruñ Һareketlerinden incünür. Ben Bermek’i andan ötüri dögdürüp (17) kovdurdum didi. Biz dağı bunu Bermek’e didük. Emirü’l-mü’mīn rāst buyurmuş. ‘Acem ulularınuñ (18) ‘ādetidür. Elbette her dā’im kendülerde bir miqdār zehr ile götürür. Nā-gāh bir Һaşm eline düşeyüz. (19) Bir belāya giriftār olayuz ki ölüm andan rāciҺ ola. Ol vaqt ol zehri yuđa öle belādan (20) kurtulayuz diyü fikr iderler. Ben de ol ‘ādet üzere kendümden zehr götürürin didi. (21) Biz de bunu ‘Abdu’l-melik’e didük. Bermek’i getirin ammā aña diñ ol zehri kendüleri cüdā (22) itmesin. Gene bile getürsin. Çün aşı ma’lūmumuz oldu. Bu def’a icāzet virdüm (23) didi. Ādem vardı Bermek’i Һuzūrına getürdiler. ‘Abdu’l-melik muқaddemā bāzūsında ol iki (24) boncuqları çıkarup öñine қomışdı. Öñinde тұrurdi. Bermek öñine girdüğü gibi (25) öñinde bu boncuklar kendülerü birbirlerine şöyle çarpdılar ki uvanmağa қarıb oldılar. Bu Һālde (26) ‘Abdu’l-melik bize Bermek’e diñ zehri kendüden gidersin didi. Biz de didük. Meger yüzüğü (27) қaşında imiş. Yüzüğü barmağından çıkarup āҺer kimseye virdi. Ol da taşra (28) aldı gitdi. Def’i ol boncuqlar sākin olup toқuşmaz oldılar. Bermek bunu görüp ta’accüb (29) eyledi. ‘Abdu’l-melik aña mütevecci’ olup ey Bermek sen bir merd-i cihān-dide vü cihan-geştesin ‘acā’ib u nevādir-i (30) cihānı çok görmişsindür. Hiç gezdüğüñ yirlerde bunlardan ‘aceb nesne gördüñ mi (31) didi. Bermek beli yā emirü’l-mü’mīn Cürсān memleketinde bir ‘aceb nesne gördüm. (32) Bir gün Cürсān begine vardum. Anuñla oturdum. Gördüm elinde bir yāqūt tutardı ki (33) kıymeti kırk biñ kızıl altun iderdi. Elinde oynardı. Şu yaña bu yaña atardı.

[725a] (1) Oturduğumuz yir derya kenârı idi. İttifaq oynarken yâķûtu elinden deryâya düşürdi. (2) Ben buña hayf diyüp bî-ħuzûr oldum. Zîrâ cevahir-i kem-yâb idi. Emîr Cürċân benüm bî-ħuzûrluğum (3) görüp bir oğlana ne buyurdi. Var ĥazîneden daĥı fûlân şanducuğı getür didi. Oğlan da (4) gitdi altundan bir kiĥirek şanducaķ getürdi. Emîr şanducuğı oğlanuñ elinden (5) alup cebinden bir altundan miftâĥ çıkardı. Şanducuğı kilidini açdı. İçinde bir gümüñden (6) balıķ çıkardı. Deñiz içine atdı. Balıķ indi gitdi. Bir sâ‘atden gördüm ol gümüñden (7) balıķ şü kenârına çıķdı. Yâķûtı ağızına almıñ getürdi. Emîr yâķûtı ağızından alup kendüyi (8) gene şanducaķa koyup ağızını kemâ-kân kilitledi. Ben emîrû‘l-mü‘minîn öñindeki boncuķlar ile (9) andan ‘acîb nesne gördüm didi. ‘Abdu‘l-melik ne ‘aceb ĥikâyet itdüñ. Bu didüğüñ de bu (10) eyyâmdan ancaķ didi. Ol sâ‘at emîr-i Cürċân’a âdem gönderdi ki ol balıģı kendüye (11) götüre ve Bermek’e ‘ulûfe ta‘yîn eyledi. Kendü nüdemâsından ĥaldı. ‘Abdu‘l-melik vefât (12) itdüğinden soñra Bermek gene Belĥ’e gitmek istedi. Oğı Hişâm ki atası yerine ĥalîfe (13) olmışdı. Gitmege ĥomadı. Kendü yanında alıķodı. Aña üç pâre kūy bağışladı. Aña (14) üçinden yılda elli biñ altun ĥâşıl olurdu. Bermek’üñ ‘Irâķ ve Şâm’da ĥalmasına (15) bâ‘iş bu olmışdur. **Ĥikâyet:** Getürmişlerdür. Ol vaķt ki Emîrû‘l-Mü‘minîn Meĥdî (16) Mu‘âz bin Müslim’i Muķanna‘ ile uğraşa gönderdi. Muķanna‘ leşker-i İslâm’uñ evvelinden kaçup (17) ĥişâra girdi. Mu‘âz nice yıllar anı muĥâşara idüp bekledi. ‘Āķıbet Muķanna‘ ĥişâr (18) içinde mużtarib olup kendüyle bile olanlara bilüñ ki ben göge gitmek isterin. (19) Varam size gökden yardum getürem. Siz birkaç gün bu ĥişâr içinde tûruñ ve ĥiĥ ĥam çekmeñ ki (20) ben size tîz irişürin didi. Yuķaruda daĥı geĥmişdür ki andan anlara bir şarâb meclisi ĥurup (21) şarâb içine zehr-i ķâtıl ķatdı. Cümlesine ol şarâbı içürdi. Helâķ itdi. Bir cāriyeden (22) ĥayrı ki ol içmedi. İçmedügin aña tıyduımadı. Kendüyi sâ‘ir ĥırılıp yatanlar arasına (23) bıraķdı. Daĥı Muķanna‘ bunları maĥfî gözetdi. Gördi bir evüñ içine girdi. Artuķ çıķmadı. (24) Meger ol evüñ içinde bir kūpuñ içini jîve ile tıldurmuşdı. Ol kūpuñ (25) ortasına âteş yaķdı. Daĥı kendüyi götürdi. Kūpuñ içine atdı. Def‘î etî kemügi (26) bile jîvenüñ içinde eridi geĥdi. Teninden eşer ü nām [u] nişân ĥalmadı. Cāriye anı ev (27) içinden de göge gitdi. Mülâĥaza itmişdi. Hemîn yatduğı yirden ĥalkup ĥişâr (28) üzerinden aşığada olanlardan emân dileyüp ĥişâr ĥapus anlara açııirdi. İçerü (29) girdiler. Niĥe oldu diyü andan şordılar. Ev içine girdi. Artuķ çıķmadı. (30) Bilmezîni niĥe oldu didi. Evüñ ĥapusın açup içerü girdiler. Bir kūp ile jîveden ĥayrı (31) içinde kimse kūpun kenârında bir pâre saçından ĥalmıñ tûrur. Kışşayı (32) bilenler

bildi. Ba‘zı cühhâlden kimi göge gitdi didi. Kimi uçdı didi. Bu fâsid i‘tikâdda (33) kaldılar. Bu hâlî Emîrû'l-Mü'minîn Mehdî'ye 'arz eylediler. 'Ulemâ-yı Bağdâd'ı cem' idüp bunu

[725b] (1) anlardan şordı. Anlar da göge gitmek kanda olur? Meger sâhîr-i mâhir idi. Bir sihr itdi. (2) Kendüyi gözden gâ'ib eyledi ola didiler ve dirler ki bu Muḳanna' ve Hüseyn bin Manşûr-ı (3) Hallâc ve Nâsır-ı Hüsrev ve bu üçü bir 'aşrda idiler. Manşûr-ı Hallâc hâşâ Hudâlık (4) da'vâsın eyledi ve bu Muḳanna' peygamberlik da'vâsın eyledi. Nâsır-ı Hüsrev vilâyet da'vâsın (5) eyledi. Ba'zıları Manşûr-ı Hallâc'a ta'n eylediler. Ba'zılar Evliyâ'u'llâh cümlesindendir. (6) Aña ta'nuñ vechi yokdur. Anuñ'çün ki hâl-i hayâtında ve hâl-i memâtında andan ba'zı kerâmât (7) zâhir oldu. Kullarınuñ zamîrleri ahvâlin Hakk te'âlâdan gayrı bilmez didiler. Bu tarîkat (8) ehli sözleridür. Yoksa şerî'at ehlleri bunu söylemezler. **Hikâyet:** Deryâ seferin (9) iden bâzergânlardan biri eydür. Bir vakte sefer üzere ittifâk Serendîb şehrine düşdüm. (10) Ol şehriñ pâdişâhı eger-çi büt-i pür-büt idi. Ammâ 'âdil ü ra'yyet-perver pâdişâh (11) idi. Bâzergânları muhkem ri'âyet iderdi ve hemîşe anlar ile mu'âmelesi telâttuf u ta'attuf üzere idi. (12) Anuñla âşinâ oldum. Baña izn virmişdi. Kâh kâh tenhâsına vardum. Anuñla muşâhabet (13) iderdüm. Aña 'Acem vilâyetleri aḥbarından ve anlaruñ pâdişâhları âşârından hikâyetler idivirdüm. (14) Diñler hażz iderdi. Âhîr ki ol şehirde maşlahatım tamâm idüp andan gider oldum. Pâdişâha (15) vedâ' itmege vardum. Baña eger bizüm yanumuzda olanlardan bir nesneye ihtiyâcuñ var ise (16) söyle. Hazîneden virsünler diyü buyurdi. Ben de işitdüm ki hazîneñüzde bir yağ varmış. (17) Her ne kimse ki ol yağdan gevdesine sürse hîç aña demür âleti kâr itmez imiş. Anı (18) kılıç ve bıcağ ve sâ'ir yarağ daḥı kesmez imiş. Eger andan bendeye 'inâyet buyurursañuz be-ğâyet (19) ihsândur didüm. Pâdişâh bir hıdmet-kârına işâret itdi. Vardı hazînesinden iki pâre (20) taş getürdi. Her biri güççük yumurta miḳdârı var idi. Birinüñ üzeri aḳ aḳ (21) noḳtalu birinüñ üzeri siyâh siyâh noḳtalu idi. Her kâh ki bir kimse bu taşları şîr-i (22) ravḡan yağı içinde bir bölügi gidüp iki bölügi ḳalınca kaynatsa andan âteşden indürse (23) her kim bu yağdan daḥı gevdesine sürerse aña bıcağ ve kılıç ve sâ'ir demür âlatı olan (24) yarağlar kâr eylemez. Meger bu yağı gevdesinden bu yuya ki kâr ide. Bu yağıñ hâşşası budur ki (25) demüri gene künd ider. 'Amelinden anı men' eylesin. Kimse bilmez didi. **Hikâyet:** Yine (26) bu bâzergân hikâyet ider. Serendîb deryâsından bir balıḳ olur. Aña cühûd balıḳı (27) dirler. Bunuñ'çün ki her şenbe gicesi güneş indügi gibi deryânuñ

dibine talar gider. Şöyle (28) tiz gider ki anuñ sür‘ atine fehm-i hayrân olur. Ardınca ok atsalar aña irişmez. Kâh (29) ol balığı gemiciler tutarlar. Anuñ derisinden ayakkabı dikerler. Anuñ hâşşası (30) budur ki ol ayakkabını nıkrısı olan kimse ayağına geyse nıkrısından hâlâş olur. (31) Bi’l-hâşıyye bu ‘ameli ider. Bu da hikem-i İlâhî’den bir sırrını gene kendü bilür. **Hikâyet:** (32) Getürmişlerdür ki çün Emîrû’l-Mü’minîn Mütevekkil Yahteşû‘ Tabîb’i öldürdi. Buyurdı cümle (33) esbâbını hâzîne içün zabt itdiler. Nefâyis-i esbâbı ve cevahir-i zevâhiri arasında

[726a] (1) bir mükellef şanducağ bulındı. Kapağına mühr urılmışdı. Mührin bozup kapağın açdılar. (2) Gördiler içinde bir taş var. Tabîbüñ yarar Rûmî kulu var idi. ‘İlm-i tıbb u hikmetden (3) mahâreti ve hâzâkati olup efendisinüñ tamâm maqbûli idi. Emîrû’l-mü’minîn buyurdı. Anı (4) çağırdılar ve bu ne taşdur ve niçe hâşıyyeti vardır diyü andan şordı. Emîrû’l-mü’minîn (5) baña Rûm’a gitmege ‘ahd itmeyince dimezin didi. Emîrû’l-mü’minîn Mütevekil-i ‘ahd itdi. Kul (6) bu taşuñ hâşıyyesi budur ki eger âdem oğlanınuñ gevdesinde biten kıllara bunu sürseñ (7) bedeni incitmedin cümlesin alur. Meşelâ başa sürseñ saçı ustüreden yig tıraş ider. Bir (8) vech ile ki hiç elem virmez. Sâ’ir bedende her ne yire ki sürseler bu ‘ameli ider didi. Emîrû’l-mü’minîn (9) bundan hâzz itdi. Tecrübe içün buyurdı. Bir baldırı kıllı kimse getürdiler. Taşı (10) virdiler. Baldırlarına sürdi. Kıllarını ustüre ile ve zernih gidermekden yig gider (11) di. Emîrû’l-mü’minîn ol kula Rûm’a gitmege icâzet virdi. Bilesince âdem koşdı ki yirlerine (12) degin ilete. Yolda ve izde aña kimse mâni‘ olmaya. Kul çün emîrû’l-mü’minîn baña bu ‘inâyeti (13) itdi vâcibdür ki huzûrında taşuñ ahvâlini tamâmca şerh eyleyem. Ammâ bu sengüñ hâşıyyeti (14) bâtil olmayup bu ‘amel üzere bâkî kalmasınuñ şartı budur ki her yıl şî‘r-i Yemânî (15) yıldızı toğduğı vaqt bu taşı teke kanı içine bırakmak gerekli ki bu hâşıyye andan gitmege (16) didi. Emîrû’l-mü’minîn havâşşına işmarladı ki ol vaqti gözleyüp didügi gibi ideler. Kul (17) yirlerine gitdi. Şî‘r-i Yemânî yıldızı toğduğı vakte degin taş kemâ-kân ol ‘ameli ider. (18) Her ne kıla ki digirse anı bî-renc kıparur alurdi. Çün mezkûr yıldız toğduğı (19) gibi kuluñ mekrinden âgâh olmadılar. Halîfe anı buyurdı. Teke kanı getürüp taş içine (20) bıraktılar. Hemân ‘ameli bâtil olup ol hâşşe andan gitdi. Sâ’ir taşlar gibi bir seng-i bî-kadr (21) oldu. Meger hâşşesi turur diyü şalıvirdigi hâşşesin giderür nesne idi. Hile eyledi. Efendisinüñ (22) anlardan bu hud‘a ile güyâ intikâmın aldı. Emîrû’l-mü’minîn anı şalıvirdüğine pîşmân (23) oldu. **Hikâyet:** Cevâmî‘ü’l-Hikâyât kitâbını Pârsî dil ile cem‘ iden Mevlânâ (24) Muhammed-i ‘Avfî

eydür. Raḥmetu'llāhi 'aleyh bir vaḳtde şu'arā vü nüdemādan cemā'at ile Sultān (25) Nuşre'd-dīn 'Oşmān bin Sultān Arslān ḫıdmetinde daḫı otururduk. İttifāk esnā-yı (26) mükāleme-i ma'ārifden nüdemāsından biri Manşūr-ı Mantıķı'nūñ eş'ārından bu beyti (27) okudı. **Beyt:**

[Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Fe'ülün]

Be-sān-ı merd-i ĩrānī be-Tübbet

Be-bāğ ender-gülü nüşküft ḫandān

Ma'nā-yı beyt (28) Tübbet memleketinde ĩrān ādemi güldüğü gibi daḫı bāğ içinde bir güler gül açılmadı (29) Nedīm bu beyti okıyacak sultān beni su'al itdi. Bu beytden Tübbet memleketinde gülmegi (30) şā'ir ĩrān ādemine taḫşış itdüğünūñ elbette bir vechi vardır. 'Acabā ne ki diyü (31) buyurdı. Her kişi 'aklı yitdükçe bir söz söyledi. Ammā sultān ĩnen pesend itmedi. (32) Eger-çi ḫıdmet-i sultāna irişelü az zamān olmışdı. Daḫı ol ḫadar ḫuzūrında (33) teklīfsüz inbisāt üzerine kelimāt itmeğe iḳtidārum yoğ idi. Sultāna müteveccih olup

[726b] (1) eger-çi ben de ḫıdmetinde ḫaribü'l-'ahdin ḫuzūrına şāḫīde kendümde kelimāt itmeğe istiḫḫāk (2) liyāḫatin anlamazın. Ammā yine Manşūr-ı Mantıķı'nūñ ḫayısı Mecdü'd-dīn ḫavāşş-ı eşyāda (3) bir kitāb te'lif eylemişdür. Ol kitābda bu beytūñ ma'nāsını şerḫ eylemişdür. Buyururlarsa (4) anūñ daḫı didüğünü naḫl ideyin didüm. Söyle diyü buyurdı. Ben de Mecdü'd-dīn ḫavline (5) Manşūr-ı Mantıķı'nūñ bu beytinūñ ma'nası budur ki vilāyet-i Tübbet'de mıḫnātıs taşı (6) envā'ından bir taş olur ki aña hacrū'l-bāhit dirler. Be-ğāyet şāfi [vü] berrāk taşdur. (7) Anūñ ḫāşıyyesi budur ki anı ĩrān ḫalkından bir kimse görürse bī-iḫtiyār anı bir gülmek (8) tutar. Kendözini yinemez. Muttaşıl güler. Tā ölineceye degin bu ḫarīḫ ile güler yürür. Gözinden (9) gā'ib de olsa gülmek ḫāleti andan ebedi zā'il olmaz ve gene ol vilāyetde bir cān-ver olur. (10) Kendüsi siyāhdur. Boynında aḫ ḫavḫı vardır. Gözleri ve ayakları kıızıldur. Her ḫaçan (11) ol cān-ver bu hacrū'l-bāhitūñ üstine olursa ol 'amel andan bāḫıl olur. Sā'ir (12) taşlar gibi anı gören gülmez. Ammā ol taşuñ göreni güldürmek ḫāşşesi ancaḫ yābāndan (13) gelene göredür. Tübbet ḫalkını güldürmez. Hemān ğurebāyı güldürür. Ekşer Tübbet vilāyetinde ğurebādan (14) varup gelen ĩrān ḫalkıdır. Anūñ'çün şā'ir bunu ĩrān ādemine taḫşış ider. (15) Pādişāḫ benden bu sözi pesend itdi. Bu kelimāt yānında

taḳarrübüme sebep oldu diyü (16) zıkr olınan ḥavāş emşālî ḥavāşş-ı eşyā çokdur. Meşelā gene mıknātıs taşınıñ (17) demüri çekdügi ḥāşşesi gibi ki her kaçan anı zeyt yağ ile ovsalar ‘ameli bāṭıl olur. (18) Demüri çekmekden ḳalur ve eger dönseler anı teke ḳanına bıraḳsalar bāṭıl olan (19) ‘ameli gene yirine gelür ve demüri çeker olur. Bunlaruñ sırrını Ḥaḳḳ subḥāne ve te‘ālādan (20) ğayrı kimse bilmez. **Cevāmi‘ ü’l-Ḥikāyāt ve Levāmi‘ ü’r-Rivāyāt Kitābınuñ** (21) **Dördünci Kısmından Yigirmi Birinci Bāb ki Ṭabāyi‘ - i Ḥayvāniyyede Olan** (22) **Ḥavāş Beyānında ve Anlaruñ Te’sīrāt-ı ‘Acībesi Zıkrindedür.** ‘Uḳalā-yı (23) ‘ālemüñ ma‘lūmıdur ki ṭibā‘-ı ḥayvānātıdan her birinde daḥı bir ḥāşıyye vardır. Anlaruñ beyānı (24) bābında ḥikāyetler vārid olmuşdur. Çün muḳaddemā ṭabāyi‘ ü āḥlāk-ı insāna müte‘allıḳ (25) olan aḥvāl taḳrīr olındı. Bu bābda ṭabāyi‘-ı ḥayvānāt-ı ‘ucm aḥvālinde pes bunlara (26) içinden fıl zıkrini taḳdīm eyledük ki cümleden cüsse-dārī ve zü-ḳadr ü i’tibārıdur. (27) **Ḥikāyet:** Fıl ḥayvānlaruñ idrāklüsıdır ve ādem ile me’nūsdur. Sā’ir vuḥūş (28) gibi vaḥşeti mü’ebbed degüldür. Terbiyyet ile vaḥşeti zā’il olur. Bu sebebden te’dīb (29) u ta’līme ḳābildür ve anuñ ayakları eğilmez. Anuñ’çün ki ḥılḳatinde ayaklarınuñ kemügi yek-pāredür. (30) Daḥı dizlerinde añı ve mafsılı yokdur ve ḥayvānāt içinde andan çok yaşar ḥayvān yokdur. (31) Eḳal yüz yaşar ekşeriyā dört yüz yaşına deġin de yaşar ve anuñ dili güccükdür (32) ve dilinüñ iki yanları toġan dili gibi içerüsine ḳıvrılmışdur. Bunuñ’çün ḥükemā (33) aña fılüñ dili rāst olaydı söylerdi dirler diyü ben de andan dirler ki ġāyet de zīrek

¹⁵⁰[728a] (1) cān-verdür. Ḥiss ü idrāki ḳavīdür. Ḥıdmet itmegi ve siyāset itmegi ta’lim ile öğrenür (2) ve anı şayyādlar bir niçe ṭarīḳle şayd iderler. Evvel ṭarīḳi budur ki fıl şayyādınuñ bir öğrenmiş (3) fılı olur. Aña biner. Varur mişelikde olan vaḥşī fillerüñ izlerine düşer. İçlerinden (4) birine irişür. Altındaġı fıl anuñ üzerine sürer. Aña yitdügi gibi altundaġı file (5) söyler. Muḥkem dögebaşlar. Döge döge altundaġı fıl-i mu‘allem ol fıl-i vaḥşīyi zebün ider. (6) Ḥattā ki aña muṭī‘ olup yanından kaçmaz olur. Andan bindügi fılüñ üzerinden sıçrar. (7) Anuñ ḳafāsına biner. Eline ve gögsine çengāller urur. Anı geregi gibi mecrūḥ ider. Bi’z-zarūrī (8) şayyāda muṭī’ olur. Andan āheste āheste yürüdüp anı öğredür. Kendüye yaḳışdurur. (9) Ṭuruḳ-ı şaydınuñ bu düşvārıdır ve ḥatar-ı nākdür. Kāh olur şayyād bunda telef olur. Bundan (10) eslem ṭarīḳ-i şaydı budur ki şayyād mişelikde evvel varur gözedür. Bu filler uğraḳı (11) yir bulur. Orada bir ḥendeḳ keser ki fıl aña āsān girer çıkar. Andan ḥendeġüñ ilerüsine (12) fıl her ne dürlü ‘alefi

¹⁵⁰727. varak nüshada mevcut deġildir.

severse andan getürüp qor ve kendüsi bir yirde şaqlanup göze (13) dūr. Aña degin ki bir fıl gelüp ol hendeḡ içine girūr. Ol ‘alefi yir gene çıkar gider. (14) Üç dört güne degin bu tarīḡ ile ol hendeḡ içinde yimler. Āhir bulur ki her gün fıl (15) orayı gelūr yoklar. Qoduḡı ‘alefi yir gider. Buña mu‘tād olur. Bir gün gelūr ol hendeḡi (16) bir miḡdār qazar. Evvelkiden derīñce ider. Gene öñine kemā-kān ol ‘alefden döker qor (17) gider. Fıl öğrenmek ile gene gelūr. Evvelki gibi hendeḡ içine girūr. ‘Alefi yir çıkar (18) gider. Bu def‘a daḡı anı birkaç gün yimler. Gene gelūr hendeḡi bir miḡdār daḡı qazar. İndürür (19) gene yimler. Qarşu tadrīcle yab yab anı ol hendeḡe girmeye öğredūr. Aña ne degin ki (20) āhir gelūr hendeḡi gelūr şöyle qazar indürür ki fıl içine girüp ‘alefi yidükden (21) soñra bu def‘a hendeḡden dönüp çıkamaz. Ol çuḡur içinde maḡbūs olup (22) qalır. Ne öñine gidebilūr ve ne girüsine. Şayyād bunı bu tarīḡ ile tutınca her gün gelūr hendeḡi (23) yoklar. Tutulduḡın göricek iki gün iki gice anı hendeḡ içinde bu hālde qor. Muḡkem (24) acıḡur ve şuşar. Tamām za‘īf u zebūn olur. Ba‘de gelūr hendeḡüñ öñinden filūñ (25) alını beraberinden hendeḡ içine toḡrı bir delük deler. Delükden elini şoḡar. Fılūñ alını ovar. (26) Mülāyemetle anı oḡşar bu mertebede fıl bundan be-ḡāyet ürker. Ziyāde ıztırāb ider. (27) Bu tarīḡ ile birkaç def‘a gelūr. Ol delükden elini şoḡar. Fılūñ alını oḡşar. Kendüye (28) anı ışıdırur. Ammā file kendüyi göstermez. Andan soñra gelūr. Ol delüḡi büyüdür. (29) Bu vech ile açar ki fıl kendinüñ bu def‘a yüzini görüp ve gene aña ‘alef virūr. Elinden (30) yidürür ve aña luḡf ile temelluḡ ile söyler. Bir iki gün bu tarīḡ ile yanına varur. Gelūr anuñ (31) yüzini gözini daḡı kendüye öğredūr. Andan bir āḡer filciye öğredūr. Qara qaḡtānlar (32) geyüp ve yüzine qaralar sürüp qaradur. Bir korkunç şekle girer. Eline ya büyük bir aḡaç ve (33) yā bir büyük taş alur gelūr. Ol çuḡur içinde fili ol aḡaçla veyā taş ile

[728b] (1) muḡkem dögebaşlar. Fıl ise çuḡur içinde şu yaña bu yaña dönemez. Ol qarbdan tamām (2) küfte olup rencīdeliḡi zamānında şayyād arḡasına aḡ qaḡtānlar geyüp eline otlardan (3) düzülmüş bozdoḡan şeklinde bir nesne ile ḡāzab üzerine gelūr. Ol ḡarīfi fıl (4) dögerken ol otdan bozdoḡana tutar. Anı dögererek filūñ üzerinden sürer. Yir üzerine yıkar. (5) Çaḡırur ol qadar otdan o qadar döger ki kendüyi qaḡdla bī-hūşlıḡa urur. Fıl hep bunları anlar. Andan (6) filūñ öñine gelūr. Aña güle güle şāyeste ve mülāyemetle ‘alef ve şu virūr ve oḡşar gönlin ele (7) alur. Bu üslūb ile birkaç gün aña varur gelūr ḡıdmet ider. Fılūñ anuñla üns baḡlar. Şayyād (8) kendüye tamām yaḡışduḡına i‘tikād itdüḡinden soñra bir gün gelūr çuḡuruñ öñini muḡkem (9) açar.

Çukurdan fili çıkarur. Fîl bu muzâyakadan çıkardığı için aña itā' atin ider. (10) Andan soñra aña ta'lim itmege başlar. Üzerine biner ve sâ'ir aña öğredecegin öğredür imiş.

Beyt:

[Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün]

Neye kaşd itdi itnedi insân

Ecele bulmadı hemîn dermân

Ve bu zıkr olınan iki tarîk file (12) ta'lim itmek için diriler şayd itmek tarîkleridür. Ammâ fili dişini ve kemüğünü almak için (13) şayd itmelü olsalar tarîki budur ki şayyâd filler olduğu tağlarda gezer tecessüs ider. Meselâ (14) bir filün gice nerede yatduğun bulur ve bilür nişânlar. Meger filün dizi bükülmediği sebebden sâ'ir (15) hayvânlar gibi ol yirde düşüp yatamaz. Belki gice bir ağaca varur tayanur da uyur. Farazâ eger anuñ (16) yanı yire gelse artuq kalkımaz yirde qalur. Pes şayyâd anuñ tayanup yatduğı ağacı bildüğünden (17) soñra ağacı gündüz gelür. Ol ağacı dibinden bir miqdâr keser iletür. Az yirin qor. Şöyle ki az tayan (18) mağ ile yıkılmalu ider. Andan kendüsi ol yöreden bir yirde şaklanup gözedür. Aħşam olup fil (19) gelür. Eskiden yatağı olmağ ile kemâ-kân ağaca tayanur. Uyumak ister. Ağırluğundan (20) virdüginleyin yıkılır. Fîl anuñla bile yire yıkılup düşdüğü gibi tîz şayyâd gizlendiği yirden (21) çıkar. Fîlün üzerine yatduğı yirde anı boğazlar. Şöyle ki tîzcek düşdüğü gibi irişüp (22) boğazlıya. Fîl yatduğı yirden çağırur. Tağda âvâzın işiden fil yanına gelür. Anı çokup (23) hortumları ile yirden qaldururlar ve şöyle ki kendüleri qaldurımayalar. Bir uğurdan çağırışup feryâd (24) iderler. Zende fil işidüp ol gelür. Ol bir fildür ki cümlesinden büyük ve kuvvetlidür. Âdemîler (25) içinde begleri nice ise bu fîl de anlaruñ içinde eyledür. Ol geldiği gibi hortumunu düşen (26) filün altına şoqar. Zür ider. Ğayrılar dağı yoldaşlık iderler. Yatduğı yirden (27) ol fili hevâya qaldururlar ve **Tabâyi'ü'l-Hayvânât kitâbında eydür.** Fîlün hâşşelerinden biri de (28) budur ki kendüde kîn şaklar. Ziyâde kinci olur. Kîn tutduğı kimseyi helâk itmege muttaşıl (29) fırsat gözler. Sultân Melik Şâh zamânında Merv'de bir fîl var idi. Sultâna Hindû-sitân'dan (30) göndermişler idi. İttifâk fîl-bānuñ oğluna bir nesneden kîn bağladı. Anı helâk itmege (31) fırsat gözler idi. Aña degin ki bir gün fîl-bānuñ oğlu aña binüp giderdi. (32) Hişâr kapusına irişdüğü gibi arkasında

kapuya şöyle şıkıdı ki oğlan üstinde (33) cān virdi. Andan silkindi. Oğlanuñ meyyitini üzerinden düşürüp hortum ile götürüp

[729a] (1) şahrāya aldı gitdi. Vardı ayağı altına alup çinedi. Kemüklerin hürd [u] hām eyledi. **Hikāyet:** (2) Rivāyet olunır. Nehrūvān şehrinde rāyuñ fili var idi. Her gün anı fil-bān sıvarmağa (3) alur giderdi. Yolu bāzār içinde bir derzī dükkānına uğradı. Karşu hortumunu dükkān (4) içine şokardı. Derzī şākirdlerinden incidürdi. Bir gün gene uğradı. Hortumunu dükkān (5) içine şokduğı gibi bir derzī şākirdi hortumunu igne ile dürtti. İncindi varup (6) şu içdüğü vaqt hortumunu suyla doldurup hāzır itdi. Gelüp şākirdlerini dike (7) turdukları kaftānları ıslatdı. Nā-pāk kendüyi igne ile dürtten şākirdten bu leṭāfetle (8) eglemedin intikāmın aldı ve filūñ havāşşından birisi de budur ki kediden ve hūnzīrdan ve fāreden (9) kōrkar ve bunlardan havf aña haylī ve ṭabī‘ī hāletdür. Elbette bunları gördüğü gibi ṭabī‘atı bunlardan (10) yacanmayınca olmaz ve dirler ki mādām ki fil tutılmaya ve kendü otlağından ğayrı yire varmaya arslana (11) ğālib olur. Şöyle ki kendü otlağından ırağ düşse anı ğayrı yire ileteler arslandan (12) kaçır. Ba‘zılar anuñ arslandan kaçduğı kediye beñzedüğü’çündür. Arslanı (13) büyük kedi şanur. Kediden ise nefreti ṭabī‘īdür. Bundan anuñ’çün nefret ider dirler. (14) **Zikrū’l-Ebel:** Devenūñ menāfi‘i çokdur ve şekl-i ğarībi vardur. ‘Acā’ibü’l-hilka cān-verdür. Anuñ’çün (15) Hakk subhānehu ve te‘ālā başiret ehli olanlara ‘ibret için aña nazar itmek ile fermān ider. **Efelā** (16) **yenżirūne ile’l-ibillili** diyü buyurur. Devenūñ ğarā’ib-i aḥvālındendür ki eger besrek devenūñ dişi (17) sini erkek besrege çekseler. İkisinden boynı kışa a‘zāsı nākış bir yavrusı toğar. (18) Hiç anı boğazlamağdan ğayrıya yaramaz. Andan menfa‘at hāşıl olmaz ve eger lūk devenūñ irkeğini (19) gene anuñ dişisine çekseler ke-zālik anuñ ikisinden toğan bir ‘abeş deve ki (20) menfa‘ata yaramaz ve eger Türkī devenūñ irkeğini dişi ermerāne deveye çekseler. Be-ġāyet eyü deve (21) hāşıl olur. Cümle deve eşnāfi içinde bundan mu‘teberi yokdur ve ‘Arab develeri içinde (22) mührī dirler. Bir sınıf deve olur ki i‘tikādlarınca anı yabān devesi yavrusıdır ki anuñ atası (23) deryā kenārında bir ḥarāb yirde olur ki ādemī-zād yokdur ve benī ādem olmağa kābil yir degöldür. Ol (24) yirde gezer. Vaḥşī develer kāh olur. Yirlerinden taşra çıkarlar. ‘Arab bādiyelerinde gezen ehli (25) develer ile cem‘ olurlar. Anlardan toğan develer mührī olur dirler. ‘Arab içinde andan (26) mu‘teber deve yokdur ve dirler ki Hakk subhāne ve te‘ālā kavm-i ‘Ād ile kavm-i Şemūd’ı helāk idicek. (27) Anlaruñ develeri yirlerinde kaldı. Vaḥşī oldılar. Ādemi göricek kaçarlar. Eger

anlardan (28) ba‘zı ‘Arab memālikinden. ‘Ummān memleketine gele. ‘Ummān memleketi develerinde birine qarıla ile anlardan (29) hāşıl olan Ascedī dirler. Bu da bir dürlü devedür. **Hikāyet:** Devenün tabī‘ati (30) bunun üzerine maḥlūḡdur ki kīncidür. Kīn itdügi kimsenün helākına ḡaşd ider ve fehmi (31) ehli cān-verdür. A‘rāb tā’ifesinden biri eydür. Bir devem var idi. İttifāḡ bir gün anı (32) incitdüm. Baña kīn bağladı. Hıdmet-kārum bunu tuymış. Beni āgāh eyledi. Şu deveden (33) şaḡının ki size ḡaşd vardur didi. Ben de bunu bileyin diyü bir hīle itdüm. Devenün

[729b] (1) ḡarşusunda döşegüm bıraḡdurup aña gösterdüm. Deveyi otlaḡa alup gitdükleri gibi tulumı (2) muḡkem ürdürdüm. Döşegüm içine deve görmedin ḡodurup üzerini yorganum ile örtdürdüm. (3) Ben vardum ırāḡdan bir depe üstine şaḡlandum. Çün deveyi otlaḡdan getürdiler. Geldügi (4) gibi evvel benüm yataḡuma baḡdı. Ürilmiş tulum döşek içinde olmaḡın beni döşek içinde (5) şandı. Giceden bir baḡşı geḡdügi gibi hemān döşegüm üzerine ḡaşd itdi. Bī-emān geldi. (6) Tulumuñ üzerine yatdı. Çiyne meḡe başladı. Ben bunu görüp depe üzerinden berk berk ḡölüp (7) anı maşḡarlıḡa aldum ve ḡaḡırup ey aḡmāḡ ‘aceb intikām alduñ. Tulum saña n’eyledi? Ne ‘aceb (8) aldanduñ didüm. Benden bunu işidicek tiz döşegüm üzerinden ḡalkdı. Vardı başını (9) ḡuvvet ile dīvāra ḡalup iki şaḡḡ eyledi. Kendüyi helāk itdi. Devenün ‘ādetidür. Cümle-i (10) ḡavāşşındandır ki ümm-i ḡīlān āḡacının ḡalını dikenini ḡurı iken uvadur yir. Anuñ gibi berk āḡacın (11) dikenini bunca şalābeti ile çiyner hażm ider. Ammā her ḡaçan ümm-i ḡīlanuñ dikenini şuya aşıldup yaşla (12) virseñ yumşasa yiyemez. **Fi Zikri Menāfi‘ihī:** Devenün menfa‘atlerinden biri budur ki eḡer devenün (13) çürimiş kemüḡini yumşak döḡüp şu ile ḡarışdurup fārenün delüḡine dökseler fāreyi (14) kırar ve eḡer bir kimseye içürseler dīvāne olur. **Fi Zikrū’l-Cāmūs:** Şu şıḡırı daḡı (15) ‘acā’ib cān-verdür. Anuñ hāşıyyesidür ki ulu şulara ḡalar gider. Niçe zamān ḡāyb olur. (16) Şuda boḡulmaz. Bunun sebebinden ba‘zılar şu içinde nefesinün ḡuvvetinden ve kerāmetinden (17) şu burnunun öninden şavılır bu arada nefis alır. Anuñ’çün şuda ḡoḡ eglenür boḡulmaz (18) dirler ve ıssı günlerde kendüye ḡoḡan üvez siñeklerini kendüden def itmeḡe bu vech ile tedbīr ider. (19) Evvel şuya ayakların baturur. Sinek yukaru gevdesine ḡaçar. Andan yab yab şuya ḡalmaḡa (20) başlar. Üvez siñekleri daḡı yukaru ḡaçar. Tedrīc ile şuya ḡala ḡala üvezleri burnı üzerine (21) getürür. Andan yüzün daḡı ḡaldurur. Siñekler şu yüzinde helāk olur. **Hikāyet:** Hind (22) ḡalḡından birisi ḡikāyet ider. Bir miḡdār şu şıḡırlarum vardı. Cümlesi bir ulu şuya ḡalup (23) gitdiler. Anlardan

eşer nā-peydā oldu. Hiç kanda gitdiler bilimedüm. Cümlesini şu içinde yitürdüm. Āhır bir (24) kimsenüñ delāleti ile vardum. Bir miqdār sāzendeler getürdüm. Ol ırmağın kenārınca (25) kimi tabl kimi şur-nā çalarak yürüdük. Gördüm bir yirden başların şudan çıkarup bu sâzlar (26) āvâzelerin diñlemege añlar ilerü geldiler. Biz de sāzendeler ile yab yab yatakları olan (27) yire toğrı ırmağ kenārınca sâzların çala çala gitdük. Anlar da ırmağ içinden (28) yüze yüze sâz [āvâzın] ardınca geldiler. Bu tarîk ile cümlesin yataklarına getürdük. **Hikâyet:** (29) Kara sığırın menâfi‘i püşide degüldür. Ulular kara sığır cihānün ābā-dānlığına ba‘ışdür (30) dirler ve kara sığır bir niçe dürlüdür. Bir dürlüsü ki dört boynuzludur. Bu Bedeşşān (31) ve Sükkān ve Rūhān memleketlerinde çok olur. Bir dürlüsine ğajğav dirler. Bunların (32) deve örgüci gibi örgücleri olur. Örgüclerinin ve kıyrukların kılı kıba (33) ve uzun olur. Anın bu örgücleri ve kıyrukları kıllarına Türkistān memleketlerinde

[730a] (1) pürçem dirler. Atlar boynına gönderler başına tağarlar ki bundan kıtas didükleridir. Bu ğajğāv ve (2) sığırı vaḥşidür. Ekşer anı Pārsiler şayd iderler. Kāh olur ki güççükden yavrusın alup (3) beslerler. Ol besleyen kimse ile me’lūf olur ve anı sağlar. Südin alır yanına andan (4) ğayrı kimse gelse ürker. Ol sığırın ḥāşşelerinden biri oldur ki anın etinden bal (5) arısı ḥāşıl olur. Bu tarîk ile ki her kaçan bir kimesnenün qovānı arısına āfet irişse ğayrı (6) arı idinmek murād idinse ol ğajğāv sığırının uyluğı etinden veya örgüci etinden alır. (7) Bir taşdan kab içine qor. Ağzını muḥkem berkidür ki içine yıl girmeye. Bir niçe gün ol eti (8) ol kab içinde qor tırur. Cümlesi bal arısı olur. İllā bu kadar var ki taşra çıkıcağ (9) tağılurlar. Begleri olmaz ve sā’ir bal yapan ḥuddāmı olmaz. Nice ki çıkarlar. Gene eyle (10) tağılurlar ammā dirler ki eger bir kimse dilese ki aşl üzerine begler ve ‘askerler ‘ādet (11) üzere bal yapar arı iḥdāş ide gerekdür ki her tarafından onar arşun bir ev yapa ki hiç bir yirinde (12) delügi ve hevā girecek bir şınıkdı olmaya. Andan evin içine bir semüz ve tendürüst (13) üç yaşında kara sığır getürüp yatura. Elin ayağın bağlaya veya bir büyük ağaç ile (14) döge döge başını eze öldüre. Söyle ki hiç kanı akmaya. Anı orada qoyup çıka. (15) Evün de qapusını yapa bir vech ile ki hiç bir yirden evün içine bād-ı hevā girmek ihtimāli olmaya. (16) Yigirmi gün tınmaya bu hāl üzerine tura. Yigirmi günden sonra evün depesinden bir (17) kiçirek delük delüp baka. Evün içi toptolu arı olmuş olur. Ol sığırdan kemügi (18) ile kılından ğayrı nesne qalmaz. Bākisi cümle bal arısı olur. Ev içinde uçar (19) ve dirler ki ol sığırın etinden her qankı ‘uzv şerif ise andan ḥāşıl olan arı dağı (20) aña göre şerif olur.

Meşelâ yürek ki a'zâ-yı hayvânûn re'îs-i şerîfidür. Andan hâşıl (21) olan arı sâ'ir 'uzvından hâşıl olandan yig olur. Ya'nî begleri ve sâ'ir içlerinde (22) mu'teberleri yüregi etinden olur. Ke-zâlik sâ'ir 'uzvlarından hâşıl olan da ol 'uzvuñ (23) mizâcına göre bu i'tibârca birbirlerinden müstefâvit olur. Dirler ki kıovan arısınıñ begleri (24) ve kapucıları ve şakşakları ve yapucıları ve 'askeri olur. Bunlardan her biri ol (25) 'uzvlardan kâbiliyyeti i'tibârınca vücûda gelür. Hakk te'âlânûñ irâdeti ile (26) bir hayvânûñ eti isti'dâdına göre âher hayvân tevellüdine mâdde düşer. Bu mertebeden (27) soñra gerekdür ki arı şâhibi beyâbândan arı çiçek divşürdüğü ol diledüğü delügüñ çevresine (28) saça. Anuñ koğusına ev içinden arılar birer birer çıkmâğa ve ol çiçeğe çokmâğa (29) başlar. Giderek deldüğü büyüdüp etrâfına çiçeği çokça getürüp saça. Bölük bölük (30) ol arılar çıkup evvel aña üşerler. Andan beglerbegi bile her bölük şahrâya tağılır. (31) Varur bir yire konar. Oralardan tutup hıfz ide. Tâze bal arıları eline girür. (32) 'Âdet üzere besleye. **Fî zikri'l-Ganem:** Koyunuñ envâ'ı vardır ki kimi büyük kimi (33) güççük kimi orta olur. Böyle oldukları memleketler ve hevâlar şular i'tibârıncadır.

[730b] (1) Her memleketüñ bir dürlü koyunu olur. Ba'zı koyun olur ki anuñ kıuyruğı ol kadar büyük olur ki (2) anuñla yürimege kâdir olmaz. Kıuyruğınûñ altına bir 'araba iderler. Kıuyruğınûñ 'araba içine kıorlar gene kendüsi (3) çeker yürimege bunuñla kâdir olur ve kıoyun şovuk yirlerde yılda bir kerre kıuzılar ıssı ve sâhil yirlerde yılda (4) iki kerre kıuzular ve kıoyun boğazlanmasa on beş yıldan artuk yaşamaz ve kıoyunuñ elvânı kimi siyâh (5) kimi kıızıl olduğı içdüğü şudan nâşidür. Kütüb-i hikmetde meşûrdur ve Yunân dilince Halfend (6) dirler. Bir yir vardır anda bir şu vardır ve aşar ırmağdır. Adına Bârid dirler. Ol ırmağdan şu içen (7) kıoyunuñ kıuzıları şırf siyâh olur ve vilâyet-i Efkender'de dağı iki ırmağ vardır. Birinden (8) içen kıoyunuñ kıuzısı siyâh olur ve birinden içenüñ kıuzısı ak olur ve bir ırmağ dağı (9) vardır adına Semenderus dirler. Anuñ şuyından içen kıoyunuñ kıuzısı cümle kıızıl tülü olur (10) ve anlarıñ kıuzısı dağı toğmadın tülü toğar bilmek bâbında bir zâbıtaları vardır. Bir (11) kıoyun sürisinüñ kıoçınıñ dili altın kıaldurup denerler. Ne renkde bulunursa ol (12) kıoyunlarınûñ kıuzılarını ol renkde toğar. Eger ak olursa ak siyâh olursa siyâh (13) kıızıl olursa ve kıızıl ve ba'zı yiri ak ba'zı yiri siyâh olursa alaca toğar. Hakk (14) subhâne ve te'âlâ benî âdemüñ intizam-ı ma'âşî için kıoyunuñ kıuzusına bereket virmişdür. (15) Kelb yılda altı kerre kıuzular her altmış günde bir yavrular ve her yavruladüğınca sekiz yavru toğurur

(16) ve koyun yılda nihāyet iki üç kuzu kuzılar ve her gün her şehirde kūyda bunca koyun (17) boğazlanır ve niçesini kurd alır. Kelbūñ yavrusını da öldürmezler. Gene bu cümle ile koyun her (18) memleketde kelbden çokdur. Bu koyunun neslinde olduğına delil-i vāzıhdur. **Hikāyet:** (19) Dirler ki koyunu koyun etiyle besleseler hem ziyāde semerür ve hem eti gāyet tatlu olur. Bir kimse eydür. (20) Civārumuzda bir kaşşābuñ kösemi didükleri bir koyunu var idi. Her bār ki kendü ile me'lūf olmuşdı. (21) Kanda gitse bile giderdi. Kaşşāb aña ekşeriyyā kendüden artan yimegin virür yidürürdi. Et (22) yidüince dahı kaşşābdan artanın yir oldu. Giderek et yimege şöyle mu'tād oldu ki kaşşābuñ (23) dükkānında çengāllerde aşılı tūran etleri şıçrar alır yirdi. Āhir böyle itmekle (24) bir vech ile semürdi ki etlülüğinden yürimez oldu. Kaşşāb zarūrī anı boğazladı. Etinden (25) baña da bir pāre virdi. Hiç 'ömrümde anuñ gibi et ne yidüm ne işitdüm. Lezzeti gayrı (26) etlere benzemezdi. **Hikāyet:** Cāhız Tabāyi'-i Hayvānāt kitābında bir söz dir ki (27) 'aql anı güc ile qabūl ider. Bir keçi tekesini boğazladum. Başı kesilmişle qalkdı. (28) Segirdüp bir dişi keçiye qalkdı. Ol dişi keçi andan yüklendi. (29) **Fī Zikri'z-Zaby:** Āhū üç dürlüdür ve bir dürlüsi meşhūrdur ki her vilāyetde (30) çokdur ve bir dürlüsine uşqāq [dirler]. Türkistān vilāyetinden gayrı vilāyetde olmaz. Bu cümle (31) āhūlardan büyük olur ve bunuñ boynuzından bıçaq şapları işlerler ve burnunuñ delükleri (32) ziyāde büyük olur. Her kāh ki yil yüzine qarşu esse burnunuñ delükleri yil ile tolar. Segirtmekden (33) qalur qaçamaz ve eger yil yüzinden esmeye ol qadar berk qaçar ki aña hıç bir hayvān yitemez. Anuñ'çün

[731a] (1) anuñ avcıları n'eylerse eylerler. Anı qovarken yile qarşu döndürmege sa'y iderler ki anı tuta (2) bileler. Şovuk yirleri sever. Aşlā ısıya döymez. Āhūnuñ bir dürlüsi de misk āhūsıdur. (3) Ba'zılar misk bir cān-verūñ göbeğinde hāşıl olur ki ol āhū degül şebih bir cān-verdür. (4) Başınıñ orta yirinde boynuzı olur ve her bār kühmüs dirler. Bir ot otladı ki Tübbet ve Keşmīr (5) vilāyetlerinde ve ba'zı sūnbül otlar ki ol diyārlarda ana mer dirler. Miskūñ mādresi bu otlardandır (6) ve bu cān-verlerūñ ögrek zamānında göbekleri içinde qan tölmağdan muhkem sızılar. Hiç bir (7) yirde qarār idemezler. Evvelden beyābān içinde yuvalanıgeldükleri bir yirleri vardır. Hemān (8) oraya varup der-hāl orada aḡnayup yuvalanmağa başlarlar. Şöyleki göbeklerinūñ (9) aḡrısından göbeklerin düşürince ne yimek yirler ve ne şu içerler. Aña deḡin ki göbeklerin düşürür (10) ler ve çok olur ki yuvalanurken orada helāk olurlar. Bārī zikr olınan vaqtde (11) cümlesi oraya gelüp vech-i meşrūh üzere yuvalanmayınca olmazlar

ve göbegi düřdüęi gibi (12) içinde olan kan dökölür. Kararak bir koyı kandur. Bir yıl geçdükdên şöńra (13) dökölđüęi yirde qurur misk olur. Tübbet vilāyetinüń yigitleri ve her bār mevsimlerinde (14) ol cān-verler aęnaduqları bilürler. Çıkup oralarda düřürdükleri miskleri (15) ve nāfeleri divřirürler. Kāh olur yalıńuz bir aęnadan biń dađı artuq nāfe ellerine (16) girür. Kāh olur bir dađı ellerine girmez. Ba‘zılar misk āhūdan hāřıl olur. Hind ve Çin (17) ve Tübbet iqlimleri ortasında bir beyābān vardır ki ańa Kāra Tübbet dirler. Tā Keřmīr vilāyeti hūdüduna (18) varınca bir beyābān-ı bī-pāyān ve hevāları muhtelif řahrālardır. Ol āhū beyābān içinde (19) hevāsı serd yirlerde olur. Tübbet ehli ařlda anı etin yimek içün avlarlar. Anuń‘çün ki (20) anlaruń yanlarında nāfesinüń qadri yoqdur. Zīrā ol vilāyetde iken anuń rāyihası nā-hořdur. (21) Quriyup eskiyüp ol vilāyetden çıkmayınca rāyihası yirine gelmez. Misküń ma‘hūd olan (22) rāyihasını virmez. Kitāb-ı Ahbārü’s-řin’de eydür. Misküń eyüsi oldur ki anuń mādde (23) nāfesinde cem‘ olup ğalıř kan ola. Nāfesinde çiban gibi belüre. Nāfesi andan (24) řızıluyup incütdüęi vaqt vardır. Nāfesini sürüp qařınmak içün bir řař arar (25) bulur. Ańa nāfesini muhkem sürer qařınur. Nāfesini ol řař ile yırtup içinde olan (26) ol kanı çiban deřilür gibi deřüp aqıtmayınca rāhat olmaz. Āhīr deřer. Ol řař (27) üzerlerine cümlesin döker. Dađı qor gider. Tübbet hālkından ba‘zı řayyādlar ol yirleri (28) bilürler. Varurlar řařlar üzerlerinden divřirürler. Nāfeler içine qorlar. Pādiřāhları (29) tuhfe iletüp bu ařl misküń sā‘ir misklerden farkı ve tefāvüti yimiřüń olmiřı (30) ile hāmı arasında olan fark gibidür ve bu misk aq olur. Anuń‘çün ki nāfede biřer. (31) Andan kanlık hāleti gibidür. Quriyıcak qurımıř kan gibi qara olmaz. Ekřer ol vilāyetlerden (32) gelen hārcı misk nāfeleri řayyadlar ya duzaq ile veya oq ile urup misk āhūsını eti içün (33) avlarlar. Etin yirler. Göbегin alurlar. Yař iken anuń qoqusı eyü degöldür. Qurıduqdan şöńra

[731b] (1) řatarlar. Memālike tācirler alup giderler. Hāqı te‘ālānuń kemāl-i řan‘atından bir emr-i ğarībdür ki (2) hūn-ı bī-temyīz iken nāfe-i āhūda misk-i dil-āvāz olur. **Hikāyet:** Ve āhūlaruń řabī‘i (3) hāllerinden biri budur ki keklik ile anlaruń aralarında tamām meyl ü muhabbet vardır. Āhūlar řur (4) duqları yirlerde keklikler yanlarına gelüp řururlar. Birbirleri ile üns iderler. Bu hāl ‘acā’ib-i (5) ittifāqāt-ı řabī‘ atdendür ki zāhiren hiç keklikle āhūnuń birbirlerine münāsebeti yoq iken (6) rūhānī aralarında bu ta‘alluq baęlanmıřdur. Bu kelāmuń muřaddıqıdur ki dirler. Avcılardan (7) bir kimse bir hākimle otururdu. Hākim ańa bunu söylerdi. Āhū ile keklik arasında řabī‘i (8) münāsebet u

ta'alluḡ vardır. Kekligüñ ihtiyârı yokdur. Âhûyı göricek elbette yanına gelür. (9) Anuñla üns itmeyince olmaz didi. Bir avcı var idi. Âhû derisinden bir libās dakinüp geydi. (10) Andan taḡda bir kekligi çok yirde duzaḡ ḡurup kendüsi âhû libāsıyla dört ayaklu olup (11) âşikâre âhû şüretinde orada tırdı. Eṭrâfında olan keklikler anı göricek gerçekten (12) âhû şanup yanına cem' oldılar. Eṭrâfın duzaḡ ile dutmışdı. Vâfir keklik şayd eyledi. (13) Bir gün yine bu üslûp üzerine taḡda bir yirde çıkup keklikler anı göricek gerçekten (14) âhû şanup yanına cem' oldılar. Gene keklik şayd eylemek üzere duzaḡı yanında tıururken (15) ittifâḡ taḡdan bir ḡurt çıkup anı gerçekten âhû şanup üzerine sürdi. (16) Keklikler dört yanında cem' olup tıururken şayyâd cān ḡayısı ile âhû deri (17) sini arḡasından bıraḡdı. Kendinüñ âdem idüḡin ḡurda ḡösterdi. ḡurt da ḡaḡdı. (18) Yanından keklikler daḡı ürkdı. Andan şoñra nice ki gene âhû şüretine ḡirüp anları (19) şikār eylemeḡe vardı. Artuḡ yanına keklik gelmedi. Hılesini tıuydılar. **Der-Zıkr-i Gevezn:** (20) Âhūnuñ bir dürlisi de Türkçe şıḡın didükleridür ki iki yaşına ḡirdüḡinleyin boynuzunuñ (21) bir çatalı zāhir olur. Andan şoñra yılda bir çatalı çıkar. Yaşaduḡça boynuzı artar. Giderek (22) başında çar-taḡlanur. İki iki aḡaca döner. Yılda bir kerre boynuzını yabānda bıraḡur. (23) Bıraḡduḡı gibi taḡ içinde bir kûşede şaḡlanur yatur. Şaḡrāya ve beyābāna çıkamaz ve yeñi boynuzın (24) ḡüneşe ḡarşu tıutar. Tamām ḡurıyup berkişince şabr ider. Her ḡayvānuñ boynuzunuñ dibi (25) mücevvefdür. Hālḡı-ı 'ālem ibtidā'-i fıṭratda anları ḡöñleri üzerine şoḡuşdurma üslûbında (26) yaradmışdur. Düşmeḡe ḡābiliyyet vardır. Hıket-i İlāhiyyedür ve ṭabī' atında bir şu'ūr ḡonmışdur. Boynuzları (27) düşdüḡi gibi şaḡ boynuzını buḡl idüp benī âdemden şaḡlar. Anuñ'çün ki anuñ çok (28) fā'idesi vardır. Anuñla intifā' itmesünler diyü ḡased ider ve dişisinüñ boynuzı (29) olmaz ve bu sınıf âhû bi't-ṭabī' yılana düşmendür. 'Ale'l-ḡuşuş engerek didükleri yılana (30) 'adāveti eşeddür. Her dā'im anuñ inini arar bulur. N'eylerse eyler. Ef'iyi ve sâ'ir yılânı (31) ininden çıkarur. Ef'ī öldürüp yir. Ḳarnı aç olmazsa da muttaşıl yılânı aramaḡdadur. (32) Bildüḡi ḡileyi ider. Bulduḡı yılânı ininden çıkarup öldürmeyince ḡomaz. Anuñ (33) yılana 'adāveti ḡürbenüñ mûşe ve şīr ü ḡürgüñ mîşe a'dāveti gibi ṭabī' dır. Anı göricek

Nem-gīn yirlerde yir bağarsuķı didükleri şoğulcanlardan yir. Vāfir (5) gelür. Yılanuñ ini kapusından anları yine kuşar. Yılan yir bağarsuğınuñ rāyiḥasını (6) sevmez. Fī'l-ḥāl ininden çıkar. Āhū anı bekler. Çıkduğı gibi boynuzu ile urur öldürür. (7) Kāh anı yir kāh yimez kor gider. Yidügi vaķt eger oralarda zeytūn ağacı var ise (8) zehri kendüye kār itmesün diyü varur. Zeytūn ağacı yaprağını yir ve etıbbā yir bağar (9) şuğı yılan şokana eyüdür. Şokduğı yire ursalar fā'ide ider. Didüklerin bundan (10) alurlar. Yılan tiryāk gibi anuñ dağı koķusından kaçır ve kāh olur āhū yidügi yılanuñ (11) zehri gālīb olur. Bedenine muḥkem kār ider. 'Azīm yübüset [virüp] āhūyı tamām şuşadır. Hemān (12) bu ḥālde varur bir şı bulur. Bir zamān şıyı çevre tolaşır. Ammā şıdan içmez. (13) subḥānū'l-ḥālīķ ki aña bu mertebede dağı bu şı'ūrı virmişdür ki bilür ve eger şı içerse (14) helāk olur ve bundan kaçır. Şunuñ bu ḥālde kendüye mażarratın idrāk eyler. Niteki (15) ḥikmet-i balıgasından her ḥayvāna kendü menāfi' ü mażarını idrāka hidāyet itmişdür ve bunu (16) her cinsūñ beķā-yı nev'ine sebep eylemişdür. Anuñ'çün ki ḥayvānāt kendülere zararlı olan (17) nesneleri bilmeyeler. Her biri bulduğın yise içse cümlesi tızcek kırılır giderdi. (18) Hīç bir nev'-i ḥayvāndan bir ferd qalmazdı dükēürdi. 'İmāret-i 'āleme ḥalel gelürdi ve āhūdan (19) bu şıgın şınıfı nāy āvāzı ve ellerin birbirlerine çarpup uşul üzere ırlamak āvāzelerin (20) sever. İştüğüne zevķinden bī-hūş olur. Bunuñ'çün şayyādlar anı göricek nāy (21) çalarlar ve uşul üzere ellerin birbirine çarpup ırlarlar. Hemān tırıvarur. Bu şadāları (22) dīñlemege başlar. Tırduğı yirden gitmez. Andan öñlerine bir yapraklı ağaç dalını (23) perde ide ide aña toğrı yab yab yanına varurlar. Ol şadālar zevķinden (24) hīç tıymaz. Baķarlar görürler. Eger kulakların öñine şalıp ḥayrān-ı şekl oldıysa (25) kaşd itseler anı elleri ile tutarlar ve eger kulakların öñine şalmayup şı yaña (26) bu yaña tırup seslerse yarak ile varup düşürürler. **Fī Zıkr-i Menāfi' ihī:** (27) Yaskuridus Ḥakīm eydür. Şıgın geyiginüñ āletini kırıdup yumşak dögseler (28) yılan şokan kimseye dağı yidürseler nāfi' ola ve eger boynuzını yakup kılını (29) keşir ile karışdırsalar gevdesinden kan gidene veyā ḥāşā em'āsından karaşa olana (30) veyā çokdan içinden kan giden ishāl rencine mübtelāya veyā şarılık düşene veyā (31) kavuğı zaḥmet idene veyā ağzından burnından şalyalar akana virseler yise. Bu cümle (32) 'illetlere devādur. Eger şığınuñ boynuzını kükürd ile yakup eve tütse virseler (33) ne kadar yılan çıyan ve sā'ir bunlara beñzer ne kadar ḥaşerāt-ı arz var ise kaçır

[732b] (1) ve eger hāyelerini tuzlayup kurdup dögseler çam şakızı ile yakup yılanuñ (2) ve sâ'ir haşerāt-ı arz-ı mü'eddiyenüñ inleri kapusına tütsi virseler. İnlerinden kaçup (3) giderler ve eger boynuzın bir yirde yaqsalar sivrisiñek ve eger hāmile 'avret burısı (4) tutıcak şıgın geyiginüñ boynuzın elinde tutsa āsānılg ile toğurur zahmet çekmez. (5) **Fî Zikri'l-Feres:** İttifāk-ı 'uqālā bunuñ üzerinedür ki benī ādemden geçicek hayvānāt (6) içinde atdan şerīf hayvān yokdur. Haqq celle ve 'alā Qur'ān-ı Qadīm'de mü'minlere at (7) şaklamağa emr idüp **Ve e'iddū lehum mā'steṭa'tum min kuvvetin ve min rıbātı'l-hayli türhibüne bihi** (8) 'adüvva'llāhi ve 'adüvveküm¹⁵¹ diyü buyurur efdal-i enbiyā Hazret-i Muhammed Muştafā şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem (9) daḥı ḥadıṣ-i şerīflerinde **El-hayru ma'ḳūdün nebvāşıye'l-hayli ilā yevmi'l-ḳıyāmeti** (10) **ve ebühā me'āfüne fe'mseḥū nevāşihā ve ed'ū lehā bi'r-reketi.** Ya'nī ḳıyāmet günine degin hayr at (11) alınlarına dügilüdür. At ehlleri mu'āflardur. Pes at alınlarına oḥşāñ ve ata bereketle (12) du'ā idüñ diyü buyururlar. **Baṭlamyus Hakīm eydür:** Bir sınıf at olur ki aña ceng eylemek (13) ta'līm iderler. Ādem üzerine ḥamle idüp tiğ-zen süvārlar gibi ceng iderler ki çok (14) olur. Üzerlerinde kimse olmazsuzın cengle bir 'askeri basarlar. İskender-i Zü'l-ḳarneyn'üñ (15) bunuñ gibi at eline girmiştir. Kuvvet u şecā'atde bir dilir-i civān gibi görünürdi ve 'Arab (16) içinde aşı ve nesebi ma'rūf atlar olur ki anlarıñ neseblerin 'Arab ādem nesebi gibi gözlerler. (17) Aralarına yād neseb ḳarışdırmazlar. Kendü nesepleri gibi atlarıñuñ daḥı neseblerin de zāyi' (18) itmezler. Anuñ gibi atları vardır ki segirtmekde yıl ile berāber segirdürler. Üstlerindeki kimseler (19) ceng güninde altlarında atlara ḥişār gibi ṭayanurlar. **Hikāyet:** Dirler ki 'Arab içinde (20) olan ḥoş ḥūlu be-nām atlarıñ dip dedeleri Süleymān peygamberüñ 'aleyhi's-şalātü ve's- (21) selām atlarından bir aykırdur. Sebebi de bu oldu ki 'Ummān memleketi ḥalkından Süleymān (22) peygambere Belḳīs ile bir bölük 'Arablar geldiler. Dīn u dünyāları şalāḥına müte'alliḳ emrlerini (23) ḥuzūr-ı şerīfinden iltimās idüp Hazret-i Süleymān da murādlarına müsā'ade gösterüp (24) dīnī vü dünyevī cümle ḥācetlerin revā itdükden soñra yirlerine gider olıcak. Hazret-i (25) Süleymān'a vedā'a geldüklerinde ey peygāmbere-i Ḥudā biz yirümize gider olduk. Buradan yirümize (26) varıcak çok yoldur. Bize bir zād bizi yirümize ilete (27) didiler. Hazret-i Süleymān'a ıssısı Dāvud peygāmbere atlarından anlara bir at virdi ve bu at size (28) zād yiter. Beyābānda her ne

¹⁵¹Onlara karşı gücünüz yetdiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz (Enfāl 60).

menzile ki konasız ba‘zîñuz odun divşürsün. Od yaķuñ (29) ba‘zîñuz çömlek ocağa koyup şu kaynatsun. Ba‘zîñuz her ne şikârı ki görür bu atuñ öñinden (30) kaçup kurtulamaz kıvup tutsun anı bişürüñ yiñ. Bu tarîķ ile menzilüñüze varınca (31) bu at arkasında size şikâr eti eksük olmaz diyü buyurdı. Anlar da ol atı alup (32) yirlerinde revân oldılar. Her kıondukları menzilde anuñ arkasında kendülere kifâyet idecek (33) şikârlar avlarlardı. Şikâr eti yiye yiye gıtdiler. Ol ata Zâd diyü ad taķdılar. Yirlerine

[733a] (1) geldükden şöñra adı çavlandı. Şıçramaķda esb-i çâbüķ-hırâm idi ki âteşden tîz (2) segirtmekde şabâdan sebük-hîz idi. Kıoşsañ oķa meydân virmez. Kıovsañ kıuşa kıanât (3) bükdürmez idi. ‘Arab içine bu vaşf ile meşhûr oldu. Evvel benî Şa‘lebe ‘Arab içinde (4) bir bî-mânend kıısrak var idi. Anı getürüp aña çekdiler. Atıdan bir kıolunı oldu. Aña Heyhâs (5) diyü ad kıodılar. Atasından yig çıkķı. Benî Şa‘lebe kıabîlesinden şöñra daķı rües’sâ-yı (6) ‘Arabıdan niçe ulular Zâd’dan niçe kıolunlar aldılar neslini üretdiler. Dîñârî ve A‘rec ve Sebl ve (7) Zü‘l-‘inâd ve Ĥarer ve Zü‘r-reş atlar ki ‘Arab içinde meşhûr olmışlardır. Hep (8) anuñ kıolunlarıdır. Ekşer ‘Arabî atlarıñ zübde vü ğüzîdeleri ol Zâd evlâdlarıdır ki şimdi de (9) ‘Arab anuñ neslini ğözlerler. Anuñ’çün ‘Arabî atlar ‘âlem içinde memdühdür ve dirler ki Kürdistân’da (10) atlar olur ki alınlarında uvacuk boynuzları olur. Ĥicretüñ üç yüz toķsan toķuzuncı (11) yılıñ İspicas beğinden Buķhârâ’da Emîr İsmâ‘il-i Sāmânî’ye ba‘zı tuķfe vü hedâyâ geldi. Anlarıñ (12) içinde bir at var idi ki alnında iki boynuzları var idi. **Ĥikâyet:** Dirler ki (13) atuñ ĥavâşşındandır. Ne cins at olursa olsun elbette bi’t-tab‘ deveden (14) ürker. Meger aña öĝrene ki andan ürkmeye ve Rûm vilâyeti kâfir elinde iken anda deve olmazdı. (15) Çün Muĥammed bin Mesleme İslâm leşkeri ile vilâyet-i Rûm’a ĥulefâ zamânında ğazâyâ geldi. Rûm (16) kâfirleri elinden niçe şehirler ve kıal‘alar feth eyledi. Kıayşer anuñ üzerine ‘azîm leşker (17) ğönderdi. Muĥammed bin Mesleme ol ‘askerüñ ‘aded ü ‘udedin işidüp endîşeye (18) düşdi. Anlara ilçiler ğönderdi. Maĝrûr kııldı. Anları söze kelecıye dutdı aldıadı. (19) Üzerine eglenirek yürıdiler. Bu eşñada kendü ‘askerine emr itdi ki develer boĝazlayup (20) etin yiyeler ve ğiceleyin boĝazlayup derilerin yüzeler. Bir yırde ĥıfz ideler. Birķaç (21) ğüne deĝin biñ deve derisi ihzâr eylediler. İçlerin şamân ile doldurup ğüneşe (22) kıodılar kıurıdı. Her birisi ğüyâ diri develer idi. Kâfir ‘askeri de ğelüp kıarşılarına (23) kıondı. Yarındası ceng olıcaĝı ğice şabâķa kııñın emr itdi. Biñ kıuvvetlü çâbüķ atlar (24) getürdiler. Her atuñ üzerine bir deve derisi berkitdi ve bir vech ile ki ĥıç oynamaz (25) üstüvâr kıururdı. Her ğören ğüyâ her at üzerine bir

diri deve süvār olmuş şanurdu. (26) Şabāh olup kāfir leşkeri ile rū-be-rū oldukları gibi Muhammed bin Mesleme emr itdi. Ol (27) biñ atı önlerine tutup ardlarınca kāfir ‘askerinüñ üzerine at şaldılar. Küffāruñ (28) atları develerini göricek bir uğurdan ürkdiler. Alayları bozıldı. Her kişi atını zabt (29) itmege kâdir olmadı. Niçesini atı yire urdu. Atlar ayağı altında kaldı. Leşker-i İslām-ı (30) nuşret-peyām üzerlerine düşdiler. Anları âteş-i tığa tutdılar. İçlerinde bir vāveylā kopdı. (31) Rüşvālīgla münhezim oldılar. Ekseri orada tu‘me-i şîr-i şemşîr oldılar. Cān-ı habîşleri (32) çāh-ı cehenneme gönderildi. Bu hîle-i laṭife ile ‘asker-i İslām manşūr kefere-i liyām (33) maḵhūr oldı ve bu da ma‘lūm ola ki eger-çi her tonda at bulunur ammā cümleden

[733b] (1) biñ ton siyāh ve torı olandur. Atcılardan ba‘zı ne alaca atdan ve alaca kısrakdan (2) hüner gelür. İkisi de segirtmez dirler. Bu muṭtarid degüldür. Me‘mūn ḫalīfenüñ bir alaca atı var idi. (3) Segirtmede hiç önine at gelmez idi ve nite-ki **Hikāyet:** Aşḫābuñ rıdvānu’llāhi ‘aleyhim (4) gāzāları kitābında meşṭürdur. Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāş’uñ daḫı raḍiyā’llāhu ‘anh bir tonı (5) alaca atı var idi. Ol rüzgārda anun mānendi at yoğ idi. Sa‘d aña uğraş (6) günlerinde binerdi ve Sa‘d’uñ leşkeri içinde Ebū Miḥcen es-Şaḳafî dirler idi. Bir bahādur ve ziyāde (7) şecā’atle mevşūf ve iller içinde bu vaşf ile ma‘rūf kimse var idi. Ammā ziyāde müdmin-i (8) ḥamr idi. Hiç degmede ayık yürimezdi. Küffār-ı ‘Acem ile ehl-i İslām Kādisiyye uğraşın itdükde ki (9) ser-‘asker Sa‘d Vaḳḳāş ḫazretleri idi. Ol gün a‘zam-ı vaḳāyi-i ehl-i İslām idi. Yakın olmuş idi ki (10) ‘asker-i İslām’ı kāfir ‘askeri şıya. İttifāḳ ol gün mezkūr Ebū Miḥcen gene ḥamr içmişdi. (11) Ser-ḫoşla Sa‘d-ı Vaḳḳāş ḫazretleri önine getürmişler idi. Aña buyırmışdı. Bağlamışlardı (12) ki şarābdan ayılacak şer‘ üzere aña ḥadd-i şürb ura. Ol ānda ki kāfir galebe şüretinde (13) müselmān ‘askerin şu yaña bu yaña tüşkürürdi. Ebū Miḥcen bend içinde bunu görüp Sa‘d-ı Vaḳḳāş (14) ḫazretlerinüñ ḫātūnlarına gel beni bendden ḫalāş eyle. Sa‘d-ı Vaḳḳāş’uñ atlarından bir at vir bineyin. Ben daḫı (15) müselmānlara yardıma varayın ki ḫāllerin muzāyaḳada görürin ve Ḥaḳḳ te‘ālā şahid olsun. Eger cenge (16) düşmeyüp sağ gelürsem ihtiyārumla gene geleyin. Ayağımı bende geçüreysin. Sa‘d baña uracağı ḥaddi gene (17) ursun didi. Ḥātūn da ehl-i İslām’uñ muzāyaḳaların görüyordu. Ebū Miḥcen’uñ bendini (18) kaldurtdı ve Sa‘d ḫazretlerinüñ alaca atını aña virdi. Ebū Miḥcen aña binüp silāḫını geyüp (19) kuşandı. Kāfir daḫı ‘askerinüñ bir küşesinden gelüp merdāne üzerlerine ḫamle eyledi. Ānî önlerin (20) aldı. Şöyle ki yaluñuz küffār ‘askerini girüsine tüşkürürdi. ‘Asker-i İslām üzerinden

hücūmlarını (21) def^ʿ eyledi. Sa‘d-ı Vaḳḳāş ḥāzretleri bunı görüp ‘acebledi. Āyā bu kim ola ki ‘asker-i İslām’a bu mededi (22) itdi. **Ed‘ḍabru ḍabru’l-belkā’i ve’t-ṭeanu** Ebū Miḥcen ya‘nī atınuñ şıçrayışı (23) bi-‘ayniḥi benüm alaca atum şıçrayışıdur ve gönder uruşı bi-‘ayniḥi Ebū Miḥcen uruşıdur didükden soñra (24) yārānına ne tūrursız ḥamle idüñ küffār ‘askeri telesidi didi. ‘Asker-i İslām’da küffār (25) ‘askeri üzerine at şaldılar. Ol bir ḥamlede alayların bozup küffāruñ yüzün dönderdiler. Ebū Miḥcen (26) küffāruñ inhizāmın göricek def‘i döndi. Gene Sa‘d-ı Vaḳḳāş’uñ evinde kendüyi bend itdükleri yire (27) geldi. Silāhın çıkarup alaca atı yine ḥātūna teslīm eyledi ve ayağını kemā-kān bende geçürüp (28) oturdı. Ol degül gibi oldı. Bu yaña müselmānlar çün kāfirüñ işini ber-ṭaraf itdiler. Her kişi (29) sālīm u ḡānim evine döndi. Sa‘d-ı Vaḳḳāş ḥāzretleri daḡı evine geldi. Ḥātūnı anlardan cengleri (30) aḥvālını nice olduḡın şordı. Anlar da leşker-i İslām şınımışdı. Ammā bir kūşede bir kimse (31) çıkageldi. Leşker-i küffārı birbirine urdı. Anuñ sebebi ile nuşret bizüm oldı didi. Ḥātūn (32) gülüp ol kimse Ebū Miḥcen idi ve bindügi at sizüñ alaca at idi didi. Sa‘d ḥāzretleri (33) ferāsetleri ḥaṭā itmedüğine ḥaẓẓ itdi ve buyurdı. Ebū Miḥcen’i bendden çıkardılar. Aña bugün

[734a] (1) senüñ bize itdüḡün cümle günāhlarıñı yuydı. Ben ‘ahd itdüm ki min ba‘d hergiz saña ḥadd-i (2) şürb urayım didi. Ebū Miḥcen ben de ‘ahd itdüm ki min ba‘d ḥamr içmeyem. Zīrā her bār ki sen (3) baña ḥadd-i şürb ururduñ. Günāhdan arınup pāk olurdum gibi gelürdi. Çün baña (4) içicek ḥadd urmaḡa itdüñ. Ben şarāb içüp daḡı nā-pāk ḳalmaḡı istemezsin didi. (5) Bu ḥikāyetden ḡaraẓ Sa‘d-ı Vaḳḳāş ḥāzretlerinin alaca atlarınıñ ḥālını beyāndur ki alaca (6) iñen bunuñ gibi hūnerlü nām-dār at idi. Pes alaca at hūnersüz olur diyen kişinüñ murādı (7) ekşer binā dimekdür. Alaca atda hūner nādir vāḳı‘ olur. Bunlar ol nādir olanlar ḳabīlindendür. (8) **Ḥikāyet:** Bundan ḡayrı ḥarb-ı Ḳādisiyye’de eşrāf-ı ‘Arab’dan Bekir bin ‘Abdu’llāh el-Leyşī (9) ulu bir bahādur. Kişinüñ bir atı var idi. Ol zamānda olan nām-dār atlardan idi. Adına Ṭallāl (10) dirler idi. Çün kāfir ‘askeri şındı. Ḳādisiyye ırmaḡınuñ orta yanından ḳaçup ırmaḡuñ (11) köprisini kesdiler. ‘Asker-i İslām beri yaḳasında ḳaldılar. Kāfirler emīn olup ḳondılar. Mezkūr Bekr (12) bin ‘Abdu’llāh atıyla ırmaḡuñ kenārına gelüp küffār ‘askerine toḡrı şu içinde at (13) şaldı. İrmaḡuñ inligi kırk arşun var idi. ‘Amīḳ u ‘arīz nehr idi. Hā diyince (14) ol at yüzüp şuyı öte geçdi. Küffār ‘askeri bunı görüp götüri İslām ‘askerinüñ (15) atların böyle şandılar. Şimdi cümlesi bu ṭarīḳ ile ırmaḡı geçerler diyü vehm idüp orada daḡı (16) oturamadılar. Ḳonmışken gene göçdiler. Tekrār münhezim

oldılar. İçlerinde kaçana oldu. (17) Ve hükemā-yı Yunan eydürler. Eger bir kimse yundı diledüğü rengde kollarun toğursın dirse (18) gerekdür ki murādı olan rengde her neden olursa olsun bir aygır şüreti düzüp (19) yunduñ şuya alup gidecekleri yolu üzerinde koya. Yund şu içüp döndüğinden (20) soñra ol at şüret yanına getürdi yundı. Çekecegi aygıra orada çeke. Ammā şöyle (21) ide ki aygıruñ da bu yunduñ da yüzleri ol şürete karşı ola. Bi-izni'llāh ol yundan (22) toğan kolun düzdüğü ol şüret tonına ola. **Hikāyet:** Katıruñ eyüleri kemleri (23) emākīn ihtilāfı iledür. Ba'zı memleketüñ katırı eyü ba'zısınuñ kem kıpar. Cümleden (24) eyüsi ki yorga ve hüsñ-dār ola. Ekseriyyā Ermeniyye ve Şirvān u Tiflis vilāyetlerinde (25) olur ve diyār-ı mağribde Endülüs zemīninde kopmaz. (26) Katırlardan ğayrı hiç bir zemīnde kopmaz. Şekl ü hey'etde ve seyr ü hareketde ve tek-ā-püy (27) ve sür'atde hiç bir diyār katır anlara öykünemez. Ehl-i mağrib hemīşe ol katırlar ile iftiḥār (28) iderler. Pādişāhları yasağ iderler. Ol katırlardan ğayrı memleketde çıkartmazlar. (29) Şöyle ki ğayrı memleketde çıkarsalar biri beş yüz altın kıymet ider ve anlar içinde daḥı (30) cümleden eyüsi maşrıka cezīresinden kıpan katırlardur ki ol cezīre her yanından üç (31) gün üç gicelik yoldur ve ol cezīrede kudret-i İlāhī ile arslan ve kırt ve yılan (32) ve 'akreb gibi ḥayvānāt-ı mūziyye ve ḥaşerāt-ı arzdan hiç biri yokdur ve aña (33) bunlardan birini ğayrı yirlerden içine getürseñ yaşamaz ölür ve eger katıruñ

[734b] (1) kılağı içindeki çirkden alup yine katır derisinden bir pāre içine kıyup bağlasalar (2) her kınkı 'avret ki anı kendü ile götürse yüklü olmaya ve eger katıruñ derisini bir panbuk (3) pāresine kıyup 'avret anı götürinse yüklü ola ve eger katıruñ kılağı çirkini şarāba (4) kıtup bir kimseye içürseler ayılmaz mest ola. **Hikāyet:** Merkebüñ aḥvālī zāhirdür. Anuñ (5) nuḥfesinden iki dürlü katır olur. Eger yunda çekseler ma'rūf olalar idi didi. (6) Katırlar toğurur kāh olur inege çekerler andan ḥurde burnı yaşşı ḥūvār (7) kıatırlar toğar. Merkebüñ menāfi'inde Deysukuridus Ḥakīm eydür. Merkebüñ cigerin büryān itseler (8) ācile ḥāşā şara' marāzına mübtelā olanlara yidürseler nāfi' ola. Eṭibbādan İbni Māsuye eydür. Yabān (9) eşeginüñ bevli meşānede taşı kırar ve eger merkebüñ ḥāşā tersledüğü vakt fi'l-ḥāl ısıcaḳla tersini (10) şıḳup andan çıkan şuyı diñmeyen burın kıanına tamzursalar diñdüre ve eger merkeb dışisine (11) kıalkayıp maşlaḥatına mübāşeret iderken bir kimse irkeginüñ kıuyruğundan bir kııl kıoparup kendinüñ (12) bir yirine bağlasa aña mücāma'at iştiḥāsını artura ve cimā'a kıuvveti ziyāde ola. Eger merkebüñ (13) alnı derisini alsalar alın bağı mıkḍarını şara'

zahmetine mübtelâ olan kimsenüñ alnına (14) bağlasalar artuğ aña şara‘ ‘arız olmaya ve eger merkebüñ südüğini fuṭaya veyâ bir beze döküp (15) anuñla ıslatsa anı bir kimse biline tutunup şuya girse balıklar yanına cem‘ olalar. Merkebüñ (16) beynisini defne yimişi yağı ile qarışdursalar arka ve diz ağrılarına nâfi‘dür. Dürtseleler (17) fâ‘ide göreler ve eger merkebüñ tersini yaqsalar ve kettân bezini yaqsalar kızan dibinüñ (18) kıarasıyla üçini qarışdurup tâze cerâḥat ursalar kıanını diñdüre. Tizcek yarayı (19) kıurıda. **Cevâmi‘ü’l-Hikâyet ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât Kitâbının Dördüncü Kısmından (20) Yigirmi İkinci Bâb ki Ya‘nî Ḥayvânât-ı Vahşiyyeden Yırtıcı Cân-verler Zikrinde (21) ve Anların Aḥlâḳ u Ṭabâi‘i-i Menâfi‘i Beyânındadır.** Bu bâbda ibtidâ arslan (22) zikrine şürü‘ itdük ki yırtıcı cân-verlerüñ sultânıdır ve cümle cân-verlerüñ üzerlerine sultândır. (23) Anuñ âvâzı sâ‘ir ḥayvânâtdan heybetlüdür ve benî âdem kıatında ḥürmetlüdür. İ‘tibârı (24) vardır. Pâdişâhları aña beñzedürler. Heybetlü cân-verdür. Ğayrı Emîrü’l-Mü‘minîn Ḥazret-i (25) ‘Alî’yi raḍiya’llâhu ‘anh arslana beñzedürler. Aña Esedu’llâh dirler ve arslanı âferid-kâr-ı ‘âlem (26) bir maḥşûş şûret üzerine yaratmışdır ki her ‘uzvından secâ‘at ü saṭvet ü salâbet (27) añlanur. Meşelâ gögsi gürdür ve inlüdür. Her neye olsa tayanur ve âvâzı bülenndür ve muḳdim ü cerîdür. (28) Her neye kıaşd itse bi-emân irişür ve başınüñ yelisinüñ kıuyruğınüñ tüyü çokdur. (29) Ve uyluḳlarınuñ eti azdur ve ayakaları yeynidür ve boynı kıalıñdur. Dirler ki anuñ boynınüñ (30) kemükleri müte‘addid eñlü degüldür. Hemân bir bütün kemükdür oynamaz. Anuñ‘çün boynını yanına dön (31) derimez. Dört yanına iltifât idemez ve cümle kemükler şomdur. Mücevvef kemügi yoḳdur. Anuñ‘çün (32) iligi olmaz. Olsa da ğâyet az olur. Sağ elinde bir pâre süstlük vardır. Şol eli andan (33) kıuvvetlidir. Anuñ‘çün her dâ‘im şol eli ile kıapar kıutar inen sağ elin kıullanmaz ve arslanüñ

[735a] (1) mizâcı dâ‘imâ ḥarâret üzeredür. Anı isitme kıutar. Yüreginüñ ğâyet-i ḥarâretinden gevdesi hemîşe (2) od gibi yanar. Bu cihetden âteşi sevmez ve âteşden kıorḳar ve âteş şu‘lesini görmeye müteḥayyir (3) olur. Anuñ nûrında gözi ḥirelenür. **Hikâyet:** Kıādî Tenûhî eydür. Bir vâkıdde (4) bir faḳîḥ dâniş-mend Kûfe sevâdından taşra cerre çıḳdı ki kûyları geze cerr ide. ‘Ādetleri (5) üzere bir merkebi var idi. Kitâbların ve kıaftânların anuñ üzerine urup kâḥ kâḥ üzerine (6) biner ve ayakların diñlendürür. Kûydan kûya gezer cerr iderdi. İttifâḳ bir ğün bir kûye irişe gerekdir. (7) Meger menzili ırağmış aḥşâma kıaldı. İrceden kûye irişmedi ve kûylunuñ ise ‘âdetleri (8) bu idi ki aḥşâm olmadın tavarların kûy içine getirürler aḥşâm namâzı vâkıinde kûyuñ (9)

kapuların bend iderler. Aḥṣām olduğdan şoñra kimseye kūy kapusını açmazlar idi. İttifāk (10) dāniş-mend kūya aḥṣām namāzı vaktinden şonra irişdi. Niçe ki kūyuñ kapusını döğdi. (11) Qābil olup kūylu aña kapuyı açıvirmediler. Bu gice taşrada yat şabāḥ kapu açılıcaḳ (12) kūye giresin daḡı didiler. Dāniş-mend muḡtar olup meger kūyuñ kapusınıñ taşrasında (13) bir mescid var idi. Mescidüñ yanında bir ev var idi ki mü'ezzinüñ içinde ba'zı esbābı tururdu. (14) Vāḳt-i ḥācetde gelür andan mescide ḥācet olacaḳ ḥavāyici alurdu. Sā'ir vāḳtde ḥālī (15) tururdu. Ol evüñ kapusı ḥalkasına merkebinüñ yuları şapını bağlayukoyup eşegi (16) kapu öninde ḳodı. Kendüsi ev içine girüp esbābın kitābların yanına getürüp şundan (17) bundan ağaḳ pāreleri divşirüp evüñ orta yirinde āteş yaḳup oturdu. (18) Od ışığına kitābına deñeyüyururdu. Nā-gāḥ gördi. Ev kapusına bir arslan (19) gelüp merkebine ḳaşd itdi. Merkeḳ andan ürküp ev içine girdi. Arslan (20) ardınca ev içine bile girdi. Girdügi gibi merkeḳ ḳorḳusından taşra ḳıḳdı. Ḳaçmaḳ (21) niyyeti ile çekindi. Yularınıñ şapı evüñ kapusı ḥalkasına bağlu olmaḡla çekdi. (22) Kapuyı örtüdi. Arslan dāniş-mend ile ev içinde ḳaldı. Arslan hemān āteşe (23) deñeyüp turduğı yerde ḡayrān oldu. İki gözlerin āteşe diküp kendüden (24) gitdi. Hiç ḡarekete iḳtidārı ḳalmadı. Dāniş-mend bu ḥālī görüp turmadı. (25) Āteş daḡı yaluñlandurdu. Bu da ḡayretinden n'idesin bilmezdi. Āteşden (26) kendüye bu mu'āveneti göriceḳ. Odunı dükendügi gibi kitāblarını yaḳmaya başladı. (27) Varaḳ varaḳ kağıdlarını yakar. Birbiri ardınca yaluñlandurdu. Bu ṭarīḳ ile (28) cümle kitāblarını yaḳdı. Arslan āteşe ḳarşu kemā-kān müteḡayyirāne baḳup tururdu. (29) Hele şabāḥ ḳarīb oldu. Mü'ezzin kūydan ḳıḳup mescide ezān oḳımaḡa geldi. (30) Gördi evüñ kapusunda bir merkeḳ bağlu ve dört yanını mülevveş itmiş ḳorḳu ile çekinüp (31) yürür. Yuların kapu ḥalkasından ḳözüp kapuyı açayın ev içinde kim var göreyin (32) diyince fi'l-ḡāl arslan ev içinden şıḳrayup anı ḳapdı aldı gitdi. Ḳudret-i (33) İläḡiye'dür ki aḥṣāmdan şabāḡa deḡin dāniş-mend arslan ile bir yerde turdu.

[735b] (1) Aña nesne olmadı. Şaḡ u sālim ḳurtuldu. Mü'ezzin ḡuzür üzerine evinde yaturken (2) iḡtiyārı ile geldi aña ḳurbān oldu. Arslan eger-ḳi zāhiren ādeme üns bağlar (3) ammā vaḡṣeti ünsi üzerine ḡālibdür. Şöyle ki arslancılar anı mişelikden (4) boş şalıvirse ḳor bişelige gider gene gelüp tutılmaz. Anuñ üns tutduḡına (5) i'timād yoḳdur. Nite-ki **Hikāyet**: Getürmişlerdür ki Yunan ḡalkından bir ulu kişinüñ (6) sarāyında bir arslan yavrusı beslerler idi. Evi ḡalkı ile üns tutdı. Ev içinde (7) irkekden dişiden her kim var ise anuñla oynardı. Hiç kimseye tınmazdı. Bu üns (8) üzerine anlar içinde

büyüdi. Büyük arslan oldu. Kemā-kān içlerinde gezerdi. (9) Merd ü zenden kimse tanımazdı. Aralarında yürirdi. Kimse de andan korkmazdı. İttifāk (10) bir gün ol ev halkından bir hātūn kendüye hoş қоқулук nesneler ile tayyib zinetin virüp (11) yüzine gözine saçına misk ü ‘ūd u ‘anber gibi nesneler saçmışdı. Ev dağı tenhā idi. (12) Nā-gāh arslan ol hātūnuñ ol tayyiblerüñ қоқусın alup üzerine hamle eyledi. ‘Avret (13) anuñ korkusından yıkılup bī-hūş olup oldu. Arslan yatduğı yirden geldi. (14) Ol қоқулар şevkiyle ol rıfķ ile kedi gibi anuñ yüzün yalayıbaşladı. Aña degin ki (15) dilinüñ üzerinüñ iriliğinden ‘avretüñ yüzünüñ derisin şoydı. Andan қан revān oldu. (16) Arslanuñ dili üzerine gelen қан boğazına gidüp anuñ lezzetini alduğı gibi fi’l-hāl (17) terbiyyetleri ve anlar ile olan ünsi unuttı. Tabī‘at-ı aşıyyesine ‘avdet eyledi. ‘Avreti (18) yırtup pāre pāre eyledi. Ammā Cāhız kitāb-ı Tabāyi’ü’’l-Ḥayvānāt’da şöyle getirür ki Esved bin (19) Ebü’l-‘Iyāz adlı bir bir avcı bir arslan öğretmişdi. Anı siñege şalardı. (20) Tāzī gibi anı yabān eşegine şalır aldurururdu ve bir қурdı da öğretmişdi āhūya şalar (21) aldururdu. Hemīşe anuñla yabān eşegine bunuñla āhū avlar gezerdi ve bir arıyı öğretmişdi. (22) Anı siñege şalardı. Arıya siñek avladur temāşā iderdi bakardı. **Hikāyet:** (23) Dirler ki eger arslanuñ derisinden cāme-dān idüp қаftān қонса аña (24) güve düşmez. Ve eger arslan derisini bir yaña ve sā’ir yırtıcı cān-verler derisin bir yaña (25) қосаñ bunlar derisinüñ tüyleri dökilür ve arslanuñ derisinden dökilmez ve arslanuñ (26) içi yağını eridüp gevdeye қувvet ile sürseler her ne dürlü yırtıcı cān-ver olsa (27) anuñ yöresine uğramaz. Belki andan қаçar ve eger bir kimse arslanuñ gözi içinde olan (28) yağı gül yağıyla eridüp yüzine sürse anı gören andan қорқа. İl gözine heybetlü ola (29) ve eger biri arslanuñ iç yağıyla ve biri қоç içi yağıyla iki çerāğ yaқsalar ikisin birbirine (30) қарşу қосalar ikisi yürür gelür. Birbirlerine şarmaşur ve eger bevāsīr zahmetine mübtelā olan (31) kimse arslan derisi üzerine otursa nāfi‘dür. Bevāsīri dāfi‘dür. **Hikāyet:** (32) Қаплан cān-verlerüñ gönüllüsi ve mütekebbiri ve ter таб‘ıdur. Eger beyābānda ādemi kendüden (33) yüksekde görse götürmez аña şunup pāreler ve eger kendüden алçaқda görse аña

[736a] (1) тınmaz ve arslan ile bunuñ arasında ‘adāvet u ҳушümet vardır. Bulışsalar birbirleriyle (2) тутушurlar. Kāh arslan қаплanı yiñer. Қāh қаплanı арсланı yiñer ve қаплан kendü şaydıндan (3) ğayrınuñ şayd itdüğini yimez. Ḥod-bīn cān-verdür. Her kāh ki bir şayd avlaya andan (4) тоynca yimez. Üç gün üç gice üzerinden yaturdı dördünci gün қалқар bir kerre қағırur (5) şöyle ki āvāzınuñ heybetinden işiden cān-ver қаçar. Ancak

arslan kaçmaz ve dirler ki (6) bir kimse şırtlanuñ içi yağını kendüye sürse kaplan olduğu bişelige varsa (7) ol yağın koğusu kaplanuñ damāğına irişse ol kimseye muṭ u muṭ tād olur. (8) Andan kaçmaz kaplanı nice iderse eyle ider ve dirler ki kaçan kaplanuñ dışı arslana (9) qarılrsa ikisinden pārs hāşıl olur ve baṭ zılar her kaçan ki kaplanuñ dışısı (10) toğura yavrusı elbette ef ī ile toğurur ki yavrusunuñ boynına tavk gibi (11) tolanup toğar dirler ve kaplanuñ içi yağı fālic didükleri maraža sürseler (12) devādur. Belki ol maražuñ bundan ğayrı devāsı yoğdur. **Der Zıkr-i Bebr:** Bebr bir qavī (13) vü mehīb cān-verdür. Hindū-sitān'da ve Hābeş vilāyetinde çok olur ve dirler ki ol dışisine (14) karılmaz. Belki anuñ dışısı yilden yüklü olur. Anuñ yavrusı yil ile berāber segirür (15) ve arslan ve kaplan anuñ eṭrāfına uğrayımazlar anuñla ceng idemezler. Zīrā ikisinden (16) dağı kuvvetlidür. Hiç anı kimse dirile ile şayd idemez. Aşlā kimseye muṭ tād olmaz. (17) Ammā yavrusını hīle bile avlarlar. Hīlesi de budur ki şayyād eline büyük bir (18) niçe kapaklı şişeler alup bebrüñ yatağında yavruları olduğu yerde ırakdan (19) gözedür. Bebr yavruları yanından kalqup gidecek varur. Yavrularını bir bir şişenüñ (20) içine qor alur kaçır. Eger bunu bebr tıyup ardınca gelürse gözedür. Def ī içindeki (21) yavru ile şişenüñ birini yolu üzerine qor. Kendüsi ilerüsine kaçır. Bebr gelür. (22) Yol üstinde şişe içinde yavrusunuñ birini şişe içinde anı görüp anuñla (23) eglenür. Şu yanına dolaşup anı şişe içinden çıkarmağa muqayyed olur. (24) Bu arada şayyād ğayrı yavrusını alup kaçır. Selāmet yaqasına çıkar. Bundan (25) ğayrı [kimse] yavrusını alup kaçamaz. Bu tarīkle alur ve bebrü büyük iken aşla kimse dirile (26) avlamak ihtimāli yoğdur. Şayyādlar anı iki tarīk ile öldürürler. Bir bu ki uğurlayın anı oğ ile (27) ururlar. Biri de bu ki anuñ gezdüğü yirlerde varurlar bir niçe yerde müteferriğ birbirinden (28) ırak çukurlar qazarlar. Her çukuruñ içine bir avcı girür. Üzerin örter. Bu vech ile (29) ki hiç içinde görünmezler. Andan çukuruñ içinden nezāketle taşrasını gözlerler. Hemān bir taraftan (30) bebr belürdüğü gibi bir işāretleri vardur iderler çukurlar içinde cümlesinüñ maṭ lūmı olur. (31) Muğkem şağınur andan birisi çukur içinden āvāzın şalıvirür muğkem (32) çağırur. Bir ol āvāzı işidüp fī'l-hāl andan yaña yil gibi segirdür. Āğher (33) çukurdan bir avcı dağı çağırur. Bebr evvelki āvāzın cānibin qor. Bu def a bu āvāzdan

[736b] (1) yaña döner. Bu cānibe segirdür. Āğher çukurdan bir dağı çağırur bu def a bu yaña döner bu cānibe (2) segirdür. Bu tarīk ile anı şu yaña bu yaña yildürürler. Ol āvāza qarşu varur görür (3) kimse yoğ. Bu āvāza qarşu varur görür kimse yoğ. Mütehayyir-vār ğazab ile dört yaña (4) segirür. Kimse bulamıyacak hışmından kendüyi yırtar helāk ider.

Ba‘ de çukurdan (5) çıkarlar. Ölüsin götürürler. Anuñ içi yağı fâlic zahmetine nâfi‘dür. Belki ol maraža (6) bundan yig devā yokdur. **Der Zıkr-i Pârs:** Pârs iki dürlü olur. Bir dürlüsi büyük (7) ve kışa kıyruklı olur ve bir dürlüsi güccük ve uzun kıyruklı olur. İki dürlüsi (8) eger-çi vahşîdür. Ammā ta‘lime kâbıldür. Anı şikâra şalmağa öğredürler. Kuş vahşîlerinde (9) toğan ve şâhin ve sâ’ir av kuşları ta‘lime geldügi gibi vahşî sibâ‘ içinde pârs (10) dahı böyledür. Ammā av kuşlarından büyük bir eylügen budur ki pârsuñ büyügi güccüğinden yig (11) gelür. Kuşların güccügi büyüğinden yig gelür. Pârsuñ büyüklerin yâbânda gezerken yabânda gezerken tutarlar. (12) Hemân ava öğredürler. Eglenmedin öğrenür. Âdeme üns tutar. Anı avcılar beyâbânda gezerken (13) dört tarîk ile avlarlar. bir bu ki güzel âvâzı sever be-gâyet. İştügi gibi ihtiyârı qalmaz. (14) Aña kendüyi virür. Bir zamân diñler de hayrân qalur. Gezdügi yollarda güzel âvazlu (15) kimseler ırladurlar. Diñlemege başlar ve ururlar tutarlar. Hiç tuymaz bir de bu ki şarâbı ziyâde (16) sever. Varurlar gezdügi yirlerde şarâb qorlar. Bulup içen mest olur tutarlar. (17) Bir de buña pârsuñ eti ziyâde ağır olur. Bu vech ile hayvânât içinde ol cüşşede (18) andan ağır gevdellü cân-ver yokdur. Anı avcılar kova kova yoruldup tutarlar. Bir de bu ki (19) hiç hayvânât içinde andan berk uyqulu cân-ver yokdur. Anı uyurken tutarlar. (20) Degmede bir de uyqudan uyanmaz ve anuñ dişisi irkeginde artuq avcı olur ve pârsuñ da (21) arslan gibi kıyruğı ucından dahı bir çınağı olur ve her kaçan haste olsa tavşan (22) kanın içdügi gibi şağalur ve pârsuñ beynisini tuz ile ve bal ile yoğurup ma‘cün itseler (23) kanı durmayan yaraya ursalar hem kanın tırkırur ve hem oñuldur ve pârsuñ kanını sirke ile (24) karışdurup nıkrısı olan âdemüñ ayağına ursalar nâfi‘ ola. **Der Zıkr-i Gürg:** Kurt (25) be-gâyet dişleri kavî çenesi kuvvetlü ve yilici ve segirdici çâbük ü cüst u çâlâk (26) cân-verdür. Hiç anuñ gibi cüst cân-ver yokdur. Anuñ koyunu şayd itmekde mekr ü hilesi (27) çokdur. ‘ Arab anuñ mekri ile darb-ı meşel iderler. Şayd itmekde bir hilesi budur ki evvelâ koyun (28) nerede yatduğunu bilür. Hemân köpeklerüñ âvâzlarına toğrı gider. Koyunuñ yatduğı yire yakın varur. (29) Bir dahı ulur. Tiz köpekler anı yakın geldi diyü âvâzına toğrı segirdürler. Köpekler koyun (30) yanından gitdükleri gibi cüst bir âher taraftan segirdür. Koyunu kıpar alur gider. Köpekler (31) tıyınca ol menzilin alur. Kâh olur ki iki kurt bir süri koyuna gelürler. Biri (32) şaklanur sürinüñ bir yanından çobānuñ köpeklerine görinivirür. Köpekler anuñ (33) ardına düşer. Öñlerince nice kaçivirür. Anı köpekler kıvagitdükleri gibi ol biri şaklanduğı

[738a] (1) yirden çıkar. Koyunu tenhâ bulur kıpar birini. Ba‘de kaçır varur tağda köpekler kovduğı (2) yoldaşına buluşur. Koyunu berâber ikisi üleşürler ve kırt boynını bir yanından (3) bir yanına dönderemez. Anuñ‘çün ki arslan gibi anuñ da boynının kemügi yek pâredür. (4) Ğayrı cân-verler boynı kemügi gibi ek ek pâre pâre degüldür. Oynamaz ve kırt (5) ekşer namâz vâktlerinde şubh ‘alâyimi belürdüğü zamânlarda sunar. Anun‘çün ki bilürler (6) ol vâkt ki kıyun köpekleri giceden uykusuzluğla yorğun olup uykuya (7) varmışlardır. Fırşat hengâmıdır. ‘Ale‘l-ğaflehü gelüp kıyını kıpar da kaçır ve kıyını kıpduğı (8) gibi incitmez. Belki şalıvirür. Öñince kıyruğın oynadır. Kıyun ardına düşüp kendü ile (9) bile segirür. Andan kendüye çäre olur şınur. Kıyını bu tarikle kıyruğıyla ardına (10) düşürür sürer alır gider bir emîn yire çıkarur. Andan pâreler yir ve kırduñ hâşşesi (11) budur ki eger yâbânda âdemi tenhâ bulsa ardına uyar görür. Eger kırkup kaçmak isterse (12) anuñ üzerine hamle idüp anı yırtar. Eger kırkmayup ün ursa ve üzerine (13) sürse âdemdan kaçır ve eger dişisi bile cem‘ olsa kelb gibi niçe zamân (14) dişisi ol hâl üzerine kıalur. Birbirlerinden ayrılmazlar. Bu hâlde belki kelbden dağı ziyâde muhkem (15) tırurlar. Hattâ âdem üzerlerine varsa ikisin de öldürseler birbirlerinden ayrılmaz kırduñ şanı (16) evvel-i emrden kaçmakdır. Şikârını evvel kıpar. Andan şöñra iletür. Ğayrı yirde bunuñ‘çün (17) her dilden anuñ kıpması ile darb-ı meşel iderler. Türkide dağı kırt gibi kıpar dirler. (18) Meşhürdür ve kırtların içinde bir başları olur dirler ki aña Rüm dilince kırûn (19) dirler. Ol kırduñ hâli budur ki kendüsi kıpduğı kıyunuñ etini yimez ve nihâyet mertebede (20) açıkmayınca şikâra şınmaz ve bir süriye şınsa içinden cümleden güccük olan (21) kıyını alır. Bunuñ da hemân bir pâresin yir. Ğayrısını çobâna kıor ve dirler ki sevâhil-i deryâ-yı (22) Rüm‘da bir yir vardır ki oranuñ kırdı balık yir dirler. Şayyâdları balık avlarken gözler (23) anlar da avladıkları balıktan anların hişşelerin çıkarurlar. Deryâ kenârına kıorlar. Anlar (24) dağı gitdükden şöñra kırtlar gelüp yirler. Şöyle ki balık avcıları böyle itmeseler anlara (25) balık aklımağa mâni‘ olurlar. Ağlarını yırtarlar ve balık ağların bozarlar ve dirler ki vahşi kırtlar (26) içinde bir sınıf vardır ki anların öñ dişleri elmâsdan ve demürden kıalmaz. Dişleri (27) ile demüri çiynerler. Demür silâhları ziriğleri pâre pâre iderler ve Şi‘ra yıldızından (28) kırtlar ziyâde şakınurlar. Hemân bu yıldız toğduğı gibi inler içine girürler ve derelere (29) ve kıaya kıısıklarına kaçır. İssı kıorkusından şovuk yirlere şokılurlar ve anların bogazınıñ (30) hâşşesidür ki iri iri şom kemükleri ağzından nefesinden erür yutar hâzm ider. Farażâ bir dâne (31) hürmâ

çekürdeğini yutup hazm ider ve emsāl-i ‘Arab’da **fūlānūn aḥmaḳu min cehiretin** ya‘nī fūlān (32) kişi cehire diyü aḥmaḳdur dirler. Cehire diyü ḳurduñ dişisine dirler. Bunuñ aḥmaḳlığı (33) budur ki kendü yavrusını şöyle ḳor da varur şırtlān yavrularını emzürür. Anlara

[738b] (1) süd virür ve et getürür. Yavrularını aç öldürür ve ḳurt ziyāde vaḥşidür. (2) Her ne ḳadar yavrusını güccükden besleseñ ādem ile tamām mūnis olmaz. Elbette vaḥşetini ḳomaz. (3) **Hikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaktde bir A‘rābī bir ḳurt yavrusını tutup (4) evine getürdi. Bir inegi var idi. Anuñ südi ile besledi. Büyük ḳurt oldu. Tamām (5) ḳuvveti yirine gelüp kemālin bulduğı gibi fırsat bulup inegi şıgdı. A‘rābī bunu görüp (6) ḳurda bu beytle ḥitāb idüp eydürdi.

Ğurite bi-derrihā ve neşe’te finā

Fe-men ebnāke enne ebāke zī’ebü

Ya‘nī bu inegūñ südiyle ğıdālanduñ ve bizüm içimüzde büyüdüñ yābāna varmaduñ. (8) Ey ḳurt saña atañ ḳurt olduğın kim (9) ḥaber virdi? Ve kāh olur irkek ḳurt kelbūñ dişisine ḳarılır. Andan bir kelb toğar. Be-ğāyet (10) yāvuz olur ve kāh pārs ḳurduñ ḳurt kelbūñ dişisine ḳarılır. Andan bir pārs toğar. Derisi tüyi pārsa beñzer (11) ammā şekli yüzi ve gözi bī-‘ayniḥi ḳurda beñzer. Anı her gören ḥāliş pārs degüldüğün bilür. Ammā (12) ḥiç bir ḥayvāna ta‘arruż eylemez. Yoz olur ve ḥükemā dirler ki ḳurt ile ḳoyunuñ dirileri aralarında olan (13) ‘adāvet ölülerine dağı sirāyet iderler. Bi sırdur meşelā bir rebāba veyā bir ḳopuza iki dürlü ḳıl (14) ṭaḳsañ birbirinūñ yanına gelse biri ḳurt bağırsağından ve biri ḳoyun bağırsağından (15) düzilmiş ḳıllar olsa çalsalar elbette ḳoyun bağırsağı ḳılı ḳurt bağırsağı ḳılı yanında (16) olmaz ve hergiz āvāz virmez. Kezalik bir leşker içinde ḳurt derisinden düzilmiş bir ṭabl (17) olsa ḳoyun derisinden düzilen ṭablar anuñ ḳarşusunda şadā virmez ve eger bir def (18) veyā bir ṭabl düzer kimsenūñ dükkānına ḳurt derisini yaḳup tütsi virseler tütüninden (19) sā’ir deriden olan defler ve ṭabllar yarılr ve eger ḳurduñ başını gercinlik ḳapusına (20) aşşalar kedi gibi ğayrı gibi gögercin içinden ğayrı cān-verler anuñ yöresine uğramaz. (21) Ḳurduñ ḳanını ḳuzu yağına ḳarışdurup şağır olan kimsenūñ ḳulağına ṭamzursalar ḳulağın (22) açar. Eger ḳurduñ derisini veyā gözünü bir kimse götürse ḥaşmına ğālib ola. Ḥalk (23) anı sever ve dişisini götüren ḳurtdan ḳorḳmaya ve eger ḳurduñ ödini bala ḳarışdurup (24)

āletine sürse daḥı ‘avrete cimā’ eylese ol ‘avret anı seve. Be-ğāyet muḥabbet ide. (25) **Der Zikr-i Keftār:** Şırtlānuñ bir a‘zāsı kavī çengāli tiz ḳabīḥ-şüretlü (26) vaḥşī cān-verdür. Hergiz ādem ile üns tutmaz ve ‘Arabça anuñ adı zab’ ve künyeti (27) Ebū ‘Āmir’dür. Rivāyet olunur. Bir vaḳtde bu şırtlān avcıdan ḳaçdı. Ardınca ḳovarlar (28) idi. Żarūrī olup bir A‘rābīnūñ evine düşdi. A‘rābī anı evinde şaḳladı. Avcı (29) eline virmedi. Gice olduğı gibi A‘rābī andan ğaflet itdi. Nā-gāḥ şırtlān anuñ (30) üzerine şıçradı ve anı yırttı. Bir ‘Arab içinde ḍarb-ı meşel oldı ve bu beyti didiler. (31) Münāsebeti düşdükçe okurlar. **Beyt:**

Ve men yaşna‘ı’l-ma‘rūfe fī ğayrı ehliḥi

Yulāḳiye’l-lezī lāḳā mücīre ibni ‘āmīr

Ya‘nī bir kimse (32) eylūgi ve iḥsānı ehline itmese ol kimse ibni ‘āmire (33) ya‘nī şırtlāna eylūk iden şataşduğın belāya şataşur diyü cān-ver ādem etin yimege

[739a] (1) ğāyetle ḥarişdür. Bir mertebe ki maḳābirden tāze medfūn olan meyyitler çıkarup (2) yir ve dirler ki şırtlān ki bir yıl dişi olur bir yıl irkek olur. Bu kelāmuñ aşlı yokdur. (3) İñen ‘aḳl bunı ḳabūl eylemez ve bu cān-verler şayyādı anuñ ini ağızına gelür. Cümle (4) delūgi berkdür. Şöyle ki hiç bir yirinde rūşenlik girecek yirin ḳomaz. Andan ininūñ içine (5) girür yatduğı yirde şırtlānı muḥkem ipler ile bağlar taşra çıkarur. İni içinden ḳarañuda hiç kimse (6) tanımaz ve kāḥ olur ḳurda ḳarılır. İkisnūñ ortasında ḥāşıl olan cān-ver ‘Arab süm’ (7) dir. Hergiz bu cān-ver ‘ömrinde ḥaste olmaz ve kendü ölümü ile ölmez diyü didügi yirde (8) yaluñuz yürimez. Elbette bir niçe bir yire gelür de cem‘iyyetle gezerler. Anuñ’çün ki arslan ile (9) bu süm‘üñ aralarında muḥkem ḥuşūmet vardır. Arslanı gördüklerinleyin hemān anuñla (10) ceng idebaşlarlar ve cengleri de bu tarīḳ ile olur ki hemān içlerinden birisi arslan ile (11) tutuşup ikisi birbirleriyle muḥkem yolşurlar. Arslan da ḳalır ol da ḳalır ikisi de (12) tamām yorılurlar. Bu mertebeden sonra ol baḳup tıranlar bir uğurdan arslana çoḳarlar. (13) Arslanı öldürürler ve her kimse ki şırtlānuñ dilin göstürseler ve anı köpek ḫalamaz. (14) Eger bir ḥātūnuñ toğurması müşkil olsa şırtlānuñ ayağın göstürseler ve ayağı (15) altına ḳosalar der-ḥāl toğura. **Der Zik-i Hırs:** Ayu bir muḫtelif ḫabī‘at ḫayvāndur. (16) Hem yırtıcı cān-verler yidüğünü yir bu i‘tibāriyle sibā‘dan şayılır ve hem devāb gibi (17) ‘alef de yir bu i‘tibāriyle sibā‘dan olmaz ve anuñ ‘acā’ib-i aḫvālindendür ki (18) dişisi

yavrusını  ogurdığı va t a l  end m  ve   reti belürmez. Belki her yavru yirine (19) hem n bir et p resi  ogurur. Anı  aldurur bir hev ya  ar u yirde  or ve bir yirden bir yire (20) alur gider. Anu '  n ki üzerine  arınca   mekden  or ar. Z r   arınca a na muğkem (21) ula ur. Mur d  üzere  arincadan em n yire ilet    nden  o ra ol et püresini (22) yarma a ba lar. Yalay  yalay  anu  end m  ve şekl u   reti z hir olup ayu yavrusı (23) hey'etin ba lar ve yaladu unca yavrusı büyür ve ekseriyy  yavrularını ceviz ağacı dibine (24) getürür. Dağı anları a a ada  or ve kendüsi ağaca çıkar. Anlara  oz silkiv r . Amm  evvel (25) a a ada yavruları kendinün ardınca ağaca tırmanmasunlar ve dört ya a hareket idüp kendüsi (26) inmedin silkd     oz  hep yimes nler diyü her yavrusını  ırtı üzerine yaturur. (27)  arnın n üzerine bir  a  altında  ık lur yatur. K h olur a ırlu  ndan ba'z  yavrusı (28)  a  altında ölür. Yavrularını bu  ar kle yaturdu dan  o ra kendüsi ağaca çıkar. (29) Anlara mur dınca  oz silkiv rd  nden  o ra a a a iner. Yavrularının  arınları üzerinden  a ı (30) geyd r p her birini  aldurur.  oz  çıkıp kend siyle bile yirler ve ayının s 'ir c n-verlere (31) mu  lif bir va '  budur ki ağaca ba ı a a a çıkar gene ba ı a a a iner. **H k yet:** (32) Seyy  hlardan biri eydür. Bir va tde   file ile C rc n ve  abersit n semtine giderdük. Gice i i (33) yidi uy um geldi. Deveden inüp yaya  oldum. Yürürken yoruldum ve   filen  n önine

[739b] (1) geçdüm. Bir yirde yatdum ki   file gelüp ge icek uy um alam andan  alk p ardlarınca gidem. (2) N -g h berk uyum  um   file gelüp geçmiş. Uy udan uyanmayup yatduğum yirde  alm  um. (3) Uyandum gördüm  ab   olmi . Ne   file var ne r  ile. T z  alk p   filen  n ardına (4) düşdüm. Y l p giderken n -g h yol üzerinde bir arslan  v z  işitdüm.  or up andan (5)  al   i  n yoldan ayrıldum. Bir pen h-g h ararken gördüm bir g yet büyük ceviz ağacı var. (6) C n  ayısı ile ol ağaca  ı up  alları arasında  a landum ki arslan yoldan (7) gelüp geçince  uram. Andan inüp yoluma rev ne olam.  ttif   gördüm arslan  ı a (8) geldi. Ceviz ağacının dibinde  uyru  n dibinde  uyru  n yire çarpup heybetle yatdı. Yüzin (9) y  aru  aldurup  ik r  o us n almış gibi  u ya a bu ya a  o ulardı.  a ına (10) ve  olına gezerdi. Benüm ağaç üzerinde  or udan  d m yarılmış mertebesine vardı. (11) Bu   lde n -g h benden y  arda ağaç dalları arasında bir hareket ve bir mu ıldı  v z  (12) işitdüm. Y  aru ba dum gördüm üstümde dalları arasında bir ' a  m ayu  urur. Meger benden (13) evvel arslanın  v z n işidüp ol da gelmiş  or us ndan ceviz ağacına (14)  ı m   imiş. Başum

ucında tılları arasında sinmiş ditreyüp tırur. Arslan ise (15) aşığıda añrayup yatur. Meger bu da ayunuñ kıkusın almış ağaç dibine ardınca gelmiş. (16) Ben ayu ile ikisinüñ arasında şöyle mütehayyir kıaldum. Āhir nev‘an hayretüm zā‘il olup ‘aqlum başuma (17) geldi. Tiz belümden nacağımı çıkarup ayu üzerinde olduğı talı yab yab kesmege başladum. (18) Keserek ayunuñ altında tal egilibaşladı. Bildi ki kendüyi götürmez. Mużtarib olup andan (19) bir āher tal üzerine dağı şıçramak istedi. Bu hâlde ağırlığından kesdügüm tal pāy-dār (20) olmadı. Kañrıluyup uvandı. Üstinden ayu yuvalandı. Hengāme ile indi. Arslanuñ (21) öñinde yire düşdi ve kıalkup gidivirdi. Arslan da ardına düşdi. Anlar birbirine (22) meşğül oldılar. Ben fırsat tiz indüm. Yolca kâfilenüñ ardlarınca düşüp segirtüm. Kırku (23) ile muhkem kaçardum. Āhir selāmetliğıle kâfilenüñ ardından irişdüm yārānuma kıarışdum. Bu belādan (24) āhsen-i vech ile hālāş olduğıma şükrler eyledüm ve ayunuñ bir hāşşesi dağı budur ki kıış olup (25) tağıları kıar başduğı vaqt inünüñ dört yanında taşlar ile muhkem berketdi ve içine (26) girüp kıapusında berkitdi. Tā kıar eriyüp gidüp tağ yolları açılınca dört beş (27) ay ininden kııkamaz anda yatur. Ġıdā yirine tabanı altını ve barmağılarını yalar. Bunuñla uyur (28) muhkem semürür. Hākk te‘ālānuñ kemāl-i şun‘ıdur kimse bunuñ sırrına iremez. **Fı Zıkri‘1-Kırd:** Meymün (29) bir nice dürlüdü. Ba‘zı kıçirek olur. Cüşşede kedi deñlidür. Fārsice aña püzine (30) dirler ve ba‘zı iri olur. Cüşşede kelb deñlidür. Bu sınıf meymüne hāmdüne dirler. Bunlardan (31) ba‘zı meymünler olur ki başları kelb başına beñzer. Cüşşeleri büyük ve terkıbleri kıavı mizācları (32) cān-verlerdür ve kelb gibi dişleri taşra olur. Ammā vilāyet-i Yemen‘de bu sınıf meymünler olur (33) ba‘zı vahşidür. Ādem ile münis olmaz. Şāhibinüñ metā‘ ın eylemekde be-ğāyet kāmıl

[740a] (1) olur ve öğredürler. Ol olduğı yirden degmede kıumāşları ve metā‘ları zāyi‘ olmaz. Bilād-ı (2) Yemen‘de ‘Ank şehrinde bir güc yirde menzil başına bir dere vardur. Aña Vādiyü’s-sebā‘ (3) dirler. Ol derede bir yüce tağıñ üstinde ve eteklerinde çok meymünler olur. Anlarıñ ‘ādetce (4) begleri ve ‘askerleri ve kıaravulları ve gözcileri vardur. Muttaşıl ol tağı gözlerler. Yolların (5) muhkem beklerler. Her kāh ki tağa bir arslan kııkmaq istese ol gözciler kıaravullar muhkem çağrı (6) şup feryād iderler. Cümle ol tağıñ aşığasında yukarusında olan meymünler pādişāhlar ile (7) bir araya gelürler. Tağıñ üzerinden arslanı taşra tutarlar. Yukarı kııkartmazlar. Döner giderler. (8) Her bār bu tarıkle ol tağa arslan kııkmağı yol virmezler. **Fı Zıkri‘1-Hınzır:** Toñuz ki (9) ‘Acem dilince hūkdur. Be-ğāyet çirkin cān-verlerdür ve dīn-i Muḥammediyye‘de ‘ayn-ı

necîsdür. Feryâdı çok (10) ve hîç bir vech ile lutfı yok. Behîme-i nâ-pâk u murdârdur. Ahlâk-ı zemîmesinden biri budur ki (11) içlerinde irkek dışı belürsüzdür. Birbirlerine kalkarlar yürürler. İrkegi irkeğine qarılır. (12) Hayvânât içinde fi‘l bir eşekde vardur. Bir de bundan ikisi de aḥbeş hayvândur (13) ve ḥinzîr cimā‘a ziyâde ḥarîşdür ve kuvvet-i şehvâniyyesi ġâlibdür. İbni Ebû Heycâ’dan Cāḥız (14) nakl ider. Bir vaktde Ḥorāsân taġlarından birinde giderdüm. İki milden ziyâde yirde (15) hayvânât ayakları izleri gördüm ki muḥkem çıġnanmışdur. Ammā ekşer izler kıç ayak (16) izleri idi. Kirâcîdan bu ne izlerdür diyü şordum. Bu ḥanâzîr ayakları izleridür ki (17) otlaġa giderken irkeklerinüñ öñ ayakları dişilerinüñ üzerinde muttaşıl cimā‘ ide (18) ide giderler. Birbirlerinüñ üzerlerinden inmezler. Öñ ayakları ekşer yire basmaz. Anlar cimā‘a (19) bunun gibi ḥarîşdür. **Fî Zikri’l-Kelb:** ‘Amr bin el-Cāḥız bir kitâb te’lîf itmişdür (20) ve aña **Tafzîlü’l-Kilâbü ‘Ale’s-Sifliḥ Mine’n-Nâs** diyü ad virmişdür. Ol kitâbda eydür. (21) Kelbüñ ḥavâşşından biri budur ki kendü issini bilür ve kendü adını bilür. Adıyla çağırsalar (22) gelür ve yatup durduġı yiri bilür ve ta‘lîme kâbildür ve döküp sögmekle şâhibini terk eylemez (23) ve eger aç ḳosañ açlıġa şabr ider ve her gice şabâḥa degin uyımaz ve gündüz çok uyur. Cümlesiyle (24) gene tîz uyanur ve ḳulaġı atdan işitgendür ve giceleyin âvâzı irâka gider ve av itinüñ eyüsi oldur ki (25) ellerinüñ ve ayaklarınuñ araları ġîñ ola ve başı güccük ve boynı uzun ve gök gözlü ve gözlerinüñ (26) bebekleri taşrasına çıkmış ola. Çukur gözlü olmaya ve alnı yumru ola ve çeñesi altındaġı (27) kıllar seyrek ve berk ola. Yüzinüñ tüyi az ve kışa ve berk ola ve öñ ayakları kışa ve kıç (28) ayakların üzerin olup kıçı öñine ḥavâle ola. Anuñ’çün ki kıçı öñine ḥavâle olıcaḳ yokuşa (29) yukaru pek segirdür. Tavşana yokışda yiter. Zîrâ tavşanuñ öñ ayakları kışa ve ard ayakları (30) uzun olmaġın hîç yokuşa yukaru tavşandan berk segirdür. Cân-ver olmaz av itinüñ (31) gögsi inlü bâzûları inlü ve dört ayakları toġrı ve siñirlü gerek ve ayaklarınuñ (32) barmaḳları şıḳ gerek ve dizinde egrilik olmamaḳ gerek ve tüyi yumşak olmaḳ gerek aḳ kelb ki (33) kara gözlü ola eyüdür. Ammā kelbüñ siyâhı ıssıya ve şovuġa aḳ kelbden artuḳ döyer ve şikâr

[740b] (1) itinüñ eyüsinüñ ‘alâmeti budur ki ḳuyruġı ucında ayakları gibi çınaġı olsa (2) ve av itine münâsib ġidâ ḳurı itmek virmekdür aña virdükleri şuya zeyt ḳaruşdusalar (3) içse segirtmekde ḳavî ola ve eger arıḳ av itine bir üsküre veyâ iki üsküre (4) şıġır yaġı içürseler etlene. Av itine cümle ġidâlardan eyüsi ḳurı itmege zeyt yaġına (5) işladup virmekdür ki segirtmekde eydür. **Fî Zikrû’l-Sâ‘leb:** Dilkü ḥîle ile mevşûf cân-verdür. (6)

cümle ẖiyelinden birisi budur ki eger şayyād anuñ inine girse ẖiç kendüye kaçmak (7) imkânı aňlamasa ṯiz sırtı üzerine yatur ayakların ḇüzer yuķaru ƣaldurur. Ağzın açık (8) ƣor. Kendüyi ölüye urur. Çok şayyādı bu ƣarīķ ile aldadmışlardır. Ölü şanur (9) ƣor gider. Elinden ƣurtılır. Ammā köpege bu ẖileyi kuramaz. Ẕirā kelbūñ ẖāşşesidür (10) ẖayvānātuñ ölm̱işi ile dirisini birbirinden fark eyler. Hemān kelbi kendüyi ƣovarken aldar. Ƙuyruğı (11) ile aña hezār yol gösterür ve eger dilkünūñ eline şikār girmese aç ƣala. Varur (12) hevādan bir ƣuşlar uğraķı yirde yatur. Kendüyi ölüye urur. Hevādan geckeren et (13) yiyen ƣuşlardan birisi anı yirde yaturken görür gircekden ölm̱iş şanur ṯiz iner yanına (14) ƣonar. Birƣaķ kere şı yaña bu yaña ƣolanur. Bu arada muħkem şıķar. Aslā ne şolur ve ne (15) ẖareket ider. Ölü gibi yatur. Ƙuş anuñ ölü idüğine cezm ider. Üzerine gelür ki anuñ (16) etin çeḵişdüre. Fi'l-ẖāl şıcrayup anı ƣutar. Ol bunı yiyecek iken bu anı yir ve dikü ile (17) yılan arslan bi'l-ƣab' tamām dostluķ vardur. H̱iç dilkü ini yılsuz olmaz. İki (18) bir yirde yatur ve dilkünūñ ẖilelerinden biri de budur ki gevdesine ḇüre. Üşse kendüyi (19) incitse ṯiz arar. Bir miķdār yuñ bulup ağzına alur. Varur bir şuya evvel ƣuyruğınūñ (20) ucını şoķar andan yab yab şı içine batar. Ƙuyruğı ucından tüyi arasında olan (21) ḇüreleri yab yab başına yuķaru ƣaçurur. Bu ƣarīķ ile tā başına degin şuya ƣalar. Cümle (22) gevdesindeki ḇüreler başına varur. Cem' olur andan yab yab başın da şuya ƣaldurıbaşlar. (23) Ḇüreler daķı ƣaçarlar. Varurlar cümlesi ağzındağı yūñe üşerler. Orada cem' olurlar. Hemān yūñi (24) ağzından şı içine birağur. Cümle ḇüreler yūñ ile şuya gider. Kendüsi fi'l-ẖāl şudan ƣaşra (25) şıcrar. Bu ƣarīķ ile kendüyi ḇüreler şerrinden ẖalāş ider ve dikünūñ fehm u kiyāsetinden biri de (26) budur ki inine m̱üte' addid ƣapular ider ki şayyād birine gelürse anı ƣutarsa āher ƣapudan ƣıķa (27) gide ve ẖilesi de budur ki kirpiyi görse anı yimek istese kirpi kendüyi top idüp (28) yatur görür diken ẖişārı içine girm̱iştir. Aña zafer yoķdur. Ṯiz kirpinūñ üzerine (29) tebev̱ül ider. Bevlī kirpinūñ dikenini arasından derisine irişdügi gibi ẖāşşesidür. Kirpi (30) kendüyi şalıvirür açılır hemān ƣarnı üzerine ƣıķup anuñ bi't-tamām etini yir. (31) Derisini ƣor ve anuñ ẖilelerinden biri de budur ki ki ırmaķlar ve aķarşular kenārlarında (32) ƣurna gibi ƣaz gibi şı ƣuşlarınūñ ḏünedügi yirleri bulur. Gelür ol aralarda (33) bir büyük kesek pāresi alur. Daķı şı içine girür kendüyi kesek pāresi ardından

[741a] (1) şaķlar. Daķı şı içinde yüzerek gelür. Ol ƣuşlarınūñ öñinden gecker. Evvel görür. (2) Eger-çi ol kesegün ƣaraltısından ürkmek şüretin iderler. Ammā görürler ki ƣopraķ pāre (3) sidür. Şı yüzinde yüzüp gezer. Şoñradan andan em̱in olup oturlar. Bir iki

def' a bu tarîk ile (4) şu içinde önlerinden uğrar. Aşağıya varur. Gelür kuşların (5) yüzleri gözleri tamām öğredür. Hiç andan ihtiyât itmezler. Andan bu def' a ağzından (6) kesek ile şuyun kenârına yakın uğrar ve tîz ağzından kesegi şuya atup sıçrar. Kuşların (7) birini tutar yir ve aña yazın ıssı vaktinde ıssıdan bir maraž hâşıl olur. Cümle tüyini (8) döker. Kış olıcağ şovuğdan ol maražı def' olur. Kemâ-kân tüyi yirine gelür. Anuñ'çün (9) anı şayyâdlar kışın avlar yazın avlamazlar ve âdem oğlanında bir maraž olur. Andan saç (10) şakalı kılları dökilür. Anuñ'çün ki ol maraža dâ'u's-şaleb ya'nî dikü renci dirler ve (11) Aristâlis Hâkîm te'lif itdügi tîb kitâblarında getürmişdür. Bir şogan resminde (12) ol ki aña 'Arapça başal-ı 'unşul ve Türkîce ata şoganı dirler. Kurd bunu be-gâyet sevmez. (13) Kokuşına turmak ihtimâli yokdur. Dilkü bunu bilür. Kurduñ şerrinden emîn olmağ'çün (14) her bâr ol ata şoganından yolar getürür ini kapısına döker. Aşlâ kurd inine uğramaz (15) ve eger kurd dilküye bir yirde kaşd itse orada başal-ı 'unşul bulsa def' i ağzına (16) alır. Kurd andan kaçır gider ve dilkü dürlü dürlü tülerde olur. Hevâlar ve vilâyetler ahlâkı (17) bile ol da muhtelifü'l-elvândur. Hevâsı ıssı olan yirlerin dilküsinün tüyi kırık ve az (18) olur ve harâret ziyâde olmağ ile çok libâsa muhtâc olmaz. Ammâ şol (19) yirlerin ki hevâsı Bulğar ve Türkistân gibi ziyâde şovuğ ola. Anların dilkülerinin tüyi (20) çok olur. Artuğ libâsa ihtiyâc olmağ ile zihî şâni'-i hâkîm ki her bir hayvâna kışına (21) göre kürkin geyürür ve dilkünün üç dürlü tüyi olur. Biri siyâh olur ki cümleden (22) eyüsi kıymetlisidür ve biri kızıl ve biri şaridur ve kızılı mu'teberdür ve siyâh dilkü (23) kürkini yigitler geymek câ'iz degüldür. Anlara ziyân ider ve ammâ pîrler geyseler câ'izdür ve rivâyet (24) iderler ve bir vaktde İsbicâb'dan Buğârâ'ya Sâmanilere ba'zı hedâyâ vü tuhfе geldi. Anların (25) içinden hayvânât-ı 'acibeden iki boynuzlu bir at ve bir kafes içinde bir dilkü var idi. (26) Koltuğının tuleri tâ uyluğında yaturdı. 'acâ'ib-i 'âlemden idi. **Fî Zikri's-Sinnevr:** Kedinün hâli (27) ma'lûmdur. Hükemâ dimişlerdür ki eger ki küli yağa karışdurup kedinün başına ursalar öldürür (28) ve eger şarâb şuyını kedinün başına sürseler divâne olur ve eger bir hâtunun karnına (29) oğlan olsa [anı] düşürmek için eger üç kırat hançal şuyı bir kırat irkek (30) şığır ödi bile karışdurıla dağı bir päre yün pâresi bu şu ile ısladup 'avret (31) aşağıdan götürse dütsi virilse ve karnından olan oğlan düşe 'avret kurtula. (32) Kara kedi ödi ve kara tavuk ödi tütüya karışdurulup her kimün gözine çekseler (33) gayrı da görünmez. Aña nesneler görine. Kara kedi ödinden buçuk dirhem alup zeyt yağına karışdursalar

[741b] (1) ağız egilen kimesnenün burnına tamzursalar ağız toğrıla. **Fî Zikri'l-Erneb:** Tavşan (2) cümleden ma' düddür. Sibā' dan ma' düd degüldür. Be-ğāyet kalbi za' if cān-verdür. (3) Çok olur anı hamile iken şayyād dirile tutar. Elde iken yavrusın birağur ölmüş şanursın. (4) Hiç hareket eylemez. Çün üzerine bir pāre toprak saçasın. Def' i dirilüp hareket gelür. 'Arab (5) her kim ki tavşanuñ topuğunu kendüde götürere. Yaramaz göz deñmekden ve sihrden emān olur. Anuñ'çün ki (6) cin ve perī andan kaçır ve dirler ki tavşan hātūnlar gibi hayz görür ve eger bir hāmile hātūn (7) tavşan eti yise toğurduğı oğlanuñ tavşan gibi dudağı yaruk olur ve dirler ki (8) tavşanuñ içinde peynir māyası dirler bir nesne olur ki hükemā pān-zehr didükleridür. Zehr-i bārī sā'ir öl (9) dürücü ağulu otlaruñ zehrini ol dāfi' dür. Huşūşan ef' i şokan kimse nā' fidür ve eger tavşanuñ (10) ısıcaqla behak ve barış üzerine ursalar gidere ve eger bir kimseye demreni zehrlenmiş ok toķansa tavşan (11) kanını şarāba karışdırup içse fā'ide ide. Tavşan içinden çıkan peynir māyesinden (12) bakla miķdārī şarāb ile rib' ısıtması tutan içse hālāş ola. Eger bir kimsenün bedeni içinde (13) demrenden kalsa veyā batsa çıkmasa tavşan peynir māyesini hātmi ile zeyt yağına (14) karışdırup cerāhati üzerine ursalar bedenden çeküp çıkar ve bunu eger hāmile (15) olmayan 'avret yise hāmile ola ve tavşanuñ tersini sirke ile yüzinde çığıt olanuñ (16) yüzine sürseler yaķu itseler gidere ve bunu 'avret kendü ile götürse yüklü olmaya (17) ve eger bir kimsenün dişi ağrısı her ne cānibde tavşan dişini aşşā ağrısı diñe (18) ve eger tavşanuñ ödini şarāba kātup bir kimseye içürseler şöyle mest ola ki yine tavşan (19) beynisin sirkeye karışdırup burnına tamzurmayınca ol mestlikden ayılmaya ve eger (20) bir kimesnenün irkek oğlu olmak murādı olsa tavşanuñ rahmini kırıda döge 'avretine (21) yidüre 'avret irkek oğlana yüklü ola. **Der Zikr-i Hār-püş:** Kirpi bir cān-ver (22) dür ki anuñla yılan arasında tabi' i 'adāvet vardır. Yılanı her nerede bulsa (23) öldürür. Huşūşan ki engerek yılanı her nerede görse üzerine hamle ider. Engerek andan (24) kaçır hiç aña karşı tıramaz ve engeregi tutmağa kaşd itdükde başı boynı eline düşerse (25) āsānılgla bir zahmet çekmez ve eger kıyruğı eline girerse hemān kıyruğından toğrı anı yimege (26) başlar. Yılan dönüp anı şokayın diyince kıyruğından cānibi ağzından iken kendüyi bozı (27) virür diken hişārı içine çeker. Yılan kendüyi dikenine urur mecrūh ider. Başına (28) zafer bulamaz ki şoka. Bu tarīķ ile daķı kıyruğından başına değın [yılanı] bi't-tamām yir dükedür. (29) Secistān tārīhinde getürürler ki 'Arab 'askeri Secistān vilāyetini kāfir elinden (30) feth itmege varduķları vaķt muttasıl kirpileri tutarlar. Boğazlarlar yirler idi.

Secistān (31) ehli bundan rencide olup bunuñ üzerine āmān dağı dilediler ki kirpileri dağı öldürmeyeler. (32) Anuñ'çün ki kirpi zıkr olınan üzere ef' inuñ düşmenidür ve Secistān vilāyetinde ef' i (33) ziyāde çokdur. Hiç anuñ gibi ef' isi çok vilāyet yoğdur ve kirpi de çok olur.

[742a] (1) Şöyle ki anda kirpi çok olmaya idi. Ef' iden ol vilāyetde kimse sākin olamazdı (2) ve kirpinuñ havāşşından biri de budur ki anuñ'çün ki inine iki delük qor. Biri (3) cānib-i şimālde ve biri cānib-i cenūbda Hāğğ te' ālānuñ tevfiği ile bu iki yıl eseceğini dağı esmedin (4) bilür. Şimāl hevāsı eseceğini tıyduğı gibi bu cānibe olan delüğü tutar. Şimāl cānibine (5) olan delüğü açuğ qor. Dirler ki bir zamānda bir harif var idi. Evinde bir kirpi ini var idi. (6) Anda kirpinuñ böyle itdüğünü görürdi. Gelürdi halka dağı esmedin bu iki yıl (8) ve kirpinuñ menāfi' inden biri de budur ki anuñ ödini bir 'avrete götürseler qarnında (9) ulu oğlan olsa düşüre ve kirpinuñ eti hāşā döşege tebevül idene ne nāfi' dūr. Yise döşegine (10) tebevül itmez olur. Kirpinuñ arqa ağrısına ve diz ağrısına nāfi' dūr ve eger kirpinuñ böbregini (11) qurıdalar ve dögeler ve qara noğudı şuyı ile qaynadalar süzeler. Şāfi ideler. Andan bir dirhem (12) noğud şuyı ile südüğü yolu tıtılan kimselere içürseler südüğü yolını açar. İdrār-ı bevll (13) ider ve kirpinuñ sağ gözünü qurıdup zeyt yağı ile qaynadalar bu yağı bir şişe (14) içinde şaklayalar eger bir kimseyi yaturup uyutmaq isteseler bir mil ucıyla azacuk (15) ol yağdan qulağına tınzurup bir qatre qosalar fi'l-hāl yatup uyur ve eger kirpinuñ (16) qanını bal ile qarışdurup āvāzında ağırlık olup boğazında huşūnet olan kimse anuñla (17) qargara itse boğazı ve āvāzın açā. **Cevāmi' ü'l-Hikāyāt Kitābının Dördüncü Kısmının (18) dan Yigirmi Üçüncü Bāb ki Ġarā'ib-i Hayvānāt Zıkrinde ve Bunlara Müte'allik Aḥbār (19) u Aḥvāl Beyānındadır.** Çün sibā' u vuhuş u behā'imden cumhur-ı ḥükemā yanında (20) meşhūr olup kitāblarında mestūr olanlaruñ ki ḥükemā vü felāsifenüñ qudemāsı qavllerince (21) menāfi'-i beyānında fāriğ olduk. Şol hayvānāt beyānına geldük ki benī ādem anlaruñ derileri (22) ile intifā' idüp cihānda vücūdları az olmağın az görünürler. Semmūr gibi fenek gibi (23) dele sincab ve vaşak gibi ḥükemā bunlaruñ tabi' atlarını kitāblarında zıkr eylemişdür. (24) Anuñ'çün ki bunlar şol memleketlerde olur. Haṭṭ-ı istivādan ziyāde ırağdur. Nite-ki yuğaruda (25) Bulğar ve Süvār memleketleri ve Süre zemini zıkrinde işāret itdü ki semmūruñ eyüsi andan gelür (26) ve vāsi' memleketlerdür ve ol zemīnler ḥadd-ı 'itidālden ḥāric olmağla anlarda sākin olan (27) benī ādem behā'im-şekl olmağın içlerinde 'ulemā vü ḥükemā yoğdur. Yirlerinüñ

ḥayvānlarınuñ (28) ṭabāyi‘ u aḥlākın ma‘lūm idinüp kitāblara yazalar. Bu cihetden ol ḥayvānātuñ kütüb-i tıbdā (29) evṣāf u ṭabāyi‘ i mezkūr degüldür. Biz de zıkr eyledük. İllā hemān bu kadar mezkūrdur ki ba‘zı (30) ḥayvānātuñ ba‘zısına ṭab‘ī ‘adāveti olduḡın beyān eṣnāsında dele ile yılan (31) arasında olan ‘adāvet gibi diyüp anlar içinden bunları bile delenüñ bir hikāyetin (32) getürmişlerdür ki delle büyük büyük kedi deñlü cān-verdür. Adı ile üns tutar. Anuñ derisi (33) semmūr derisi gibi mu‘teberdür. Kıymetde ikisi birdür. İllā bu kadar var ki semmūr derisi

[742b] (1) siyāhdur. Anuñ derisi şaruya mā’ildür. Ba‘zı kürkciler anuñ derisine reng virür. Semmūr (2) dur diyü şatarlar. Anuñ derisünüñ herāreti yabān kedisi ḥarāreti gibidür. Çün ol cān-verlerüñ (3) taṣṣıl-i aḥvāl-i ṭabā’ilerine mecāl olmadı. Pes bu bābda anlar yirine ma‘mūre-i zemīnde olan ba‘zı (4) ḥayvānāt-ı ‘acībe aḥvālī zıkr eylemişlerdür ve dele ḥikā (5) yetinde ibtidā olındı. **Hikāyet:** Cālīnūs Ḥakīm ḥükemā-yı cihānuñ meşhūrlarındandır. (6) Rivāyet idüp eydür. Bir şehirde benüm dostum iki büyük yılanlar armağan getürdiler ki anlara ḥıdmet (7) iden ve ḡidāların viren oḡlanı bile göndermişler idi. Bir gün ol dostum baña bu yılanlar (8) hıç benüm meşālīḥüme yaramaz. Gel bunları saña vireyin. Cā’iz ki ṭabībliğe müte‘allik bir maşlahata gerek (9) ola. Sen ḥarcanasın didi. Ben de baña da ḥācet degüldür. Ammā bu kadar var ki anlaruñ dele bile (10) cenglerin temāşā eylemek ḡatı murādumdur didüm. Meger ol dostumuñ kendüye mūnis olmuş bir delesi (11) var idi. Gelsün yılanlaruñ biriyle anı ceng itdürseñ görseyüz nice ceng iderler (12) didüm. Ol dostum bu benüm de murādumdur. Ammā bu deleyi güccükden beşlerin. Yılanı görmemişdür (13) ve daḡı gencdür. Qorqarın yılan ile çıkışmaya. Ben İskenderiyye’de bir büyük dele gördüm öğretmişler idi. (14) Evvelā ulu yılanlarla ceng ider öldürürdi. Ben de aşıda benüm de ḡarażum bunı bilmekdür ki (15) görem. Delenüñ yılanı ‘adāveti ṭabī‘dür didükleri gerçek midür? Senüñ delenüñ yılanı görmediği (16) daḡı yigdür ve eger yılan ile çıkışmaya diyü qorqarsañ yılanlara ḥıdmet iden oḡlan (17) ikisi ceng iderken eline bir kılıç alup yanlarında tursun. Eger yılan deleyi şokup aña (18) ḡālib gelürse kılıç ile yılanı çalup öldürsün. Ben kendüm ile bir pāre tiryāk bile getüreyin. (19) Delenüñ boḡazına koyalum yılanuñ zehri şerrinden emīn olsun didüm. Dostum da n’ola didi. (20) Pes ikisin ceng itdürmek’çün bir ağaçlı otlı yire iletüp ırakdan yılanı deleyi (21) şalıvirdük. Hemān üzerine segirtti. Ma‘a hezā bundan evvel hıç yılan görmemişdi bilmezdi. (22) Üzerine varduḡı gibi yılan da anı gördi. Tiz ağzını açup aña karşı tırdı. (23) Delle aña şol yanda virüp çevresine

toluşubaşladı ki fırsatla şıçrayup boğazın ağzına (24) ala. Yılan da anuñ fırsatuna düşdi ki delenüñ başın ağzına ala. Bir zamān birbirlerine fırsat (25) gözedüp burada hezār hîleler eylediler. Āhır nā-gāh dele şıçrayup eger-çi yılanı (26) boğazından tutdı. Ammā muhkem tutamadı. Yılanuñ ağzı açuğdı. Delenüñ üst (27) çeñesi yılanuñ ağzına geldi. Muhkem kavradı. İki birbirin ışırdılar. Birbirlerine (28) şarmaşup ceng-i ‘azīm eylediler. Şöyle ki hāzır olanlar mütehayyir oldılar. Āhır gördük delenüñ (29) ağzında kalmağ ile yaraşsuz kaldı. Yılanı öldürür diyü oğlan kılıç ile üzerlerinde hāzır (30) tururdu. Yılanı çalup öldürdi. Delenüñ ağzına tiryāk kodum. Yılanuñ zehrini def idüp (31) hālāş oldu. Ammā şöyle ki ağzına tiyāk komasam ölür mi idi ölmez mi idi anı bilmez. Aşda (32) murādum ikisinüñ birbirlerine ‘adāvetleri tabi‘i midür degül midür bunu bilmekdi. Bu tecrübe ile ma‘lūmum oldu ki (33) tabi‘i imiş. Subhāne’l-hālīk her nesnede bir sır u hikmet komışdur ki aña gene kendüsi ‘ālimdür. İki

[743a] (1) hayvānuñ aralarında birbirlerini incitmedin bir sebep-i huşūmet olmadın ikisinüñ tabi‘atleri (2) birbirlerin öldürüp iktizā eyleye. Bir emr-i ġarīb u ‘acībdür ki ‘aql bunuñ idrākine (3) ‘aciz olur. Mütercim-i faķir eydür. Biz bu cān-veri vilāyet-i Mışır’da gördük. Anda buña nims (4) dirler. Bu hikāyetde yılan issi İskenderiyye’de gördüm didügi dağı oldur. Vilāyet-i Mışır’da ekşer (5) şeker kamışı içinde görürler. Yavrusın alup gücükden getürürler. Evlerde beslerler. (6) Ekşer evlerde vardur. Kedi gibi ādem ile me’nūs olur. Ol olduğu evde yılan çıyan (7) ‘akreb gibi sā’ir haşerāt-ı arzdan nesne olmaz. Anları avlar ev içinde ve tār yirlere (8) şokılır. İçlerinde haşerāt-ı arz arar ve kazuñ ve tavuğuñ göğercinüñ ve sā’ir (9) kuşlaruñ dağı bi’l-tabi‘ ‘adūsıdur. Her kankısıñ bulsa boğar. Etlerin yimek lāzım degüldür. (10) Farażā bir tavuk kümesine girse içinde biñ tavuk da olsa cümlesin boğmayınca komaz. Ekşer (11) hayvānātı boğazı ve başından kavrar. Ammā vilāyet-i Mışır’da derisi semmūr derisi meşā (12) besinde olmaz. Eger-çi şarımtırakdur. Ammā sañsar derisi gibi tüyi yumuşak degüldür iridür. (13) Menfa‘atine yaramaz. Ğālib arz-ı Mışır’uñ galebe-i harāretindendür. Cā’iz ki şimāl taraflarından olan (14) memālikde hevāları i’tidālinden tüyi semmūr tüyi gibi nerm u laţif ola. **Hikāyet:** (15) Rūfis-i Kebir ki hakīm-i şehrdür getürmüşlerdür. Şöyle dirler ki etrāf-ı cihān seyāhatüm (16) zamānında bir yire irişdüm. Ol yirüñ ehli burada bir dere vardur. Anda dürlü dürlü yılanlar (17) ve şınıf şınıf yırtıcı cān-verler vardur didiler. Bir gün ben de ol dereye varup bir yüce (18) yire çıkıdum. Andan dere içine aşāğa nażar itdüm. Gördüm bir yirde bir büyük yılan bir dele (19) bile ceng ider. Ne ceng bir vech

ile uğraşurlar ki gören deng olur. Birbirine (20) tırmayup zaḥm-ı dendān ururlar. Her kâh ki yılan deleye zaḥm ura. Cenge mecālî kalmaya. (21) Zehrūn acısı kendüye kâr eyleye. Def'î tağ etegine segirür. Varur anda bir ağacuñ (22) yimişinden yir gelür. Anuñla kendüden zehri def' ider. Süstliğı zā'il olur. Tekrār (23) kuvvetlenür. Tamām şevk ile ve germiyyetle yine yılan yanına gelür. Anuñla kemā-kān ceng u ḥarb itmege (24) başlar. Rūfîs eydür. Bildüm dele varup yimişin yidügi ağaç tiryāk ağacıdur ve ol ağacuñ (25) yanuna varup gördüm defnel ağacıdur. Bildüm ki delenüñ yidügi defnel yimişidür ki yılcılar (26) şatduğı tiryak-ı erba' nun dört cüzünüñ biri oldur ki 'Arabça aña ḥubbü'l-gār dirler (27) ve tiryāk-ı erba' anuñ def'-i zehrde yılcılar elinde nef' i zāhirdür ve anuñ ḥubbü'l-gārdan (28) ğayrı bir cüzi centiyāne ve bir cüzi mür ve bir cüzi zirāvend-ı tavildür ki bu dört eczādan (29) her birini berāber dögerler. Daḥı cümlesini ağır bal ile ocağ üzerinde qarışdururlar. Bal kıvama (30) gelür ma' cūn olur ki tiryāk-i erba' a diyü yılcılar medḥ itdügüdür. Bunuñ medḥi ḥuşûsında (31) daḥı yılcılar degüllerdür. Nef' i ḥuşûsında her ne dirlerse gerçektür ve tiryāk-i erba' anuñ (32) eczāsı ve tarîḳ-i terkîbini ba' zılar nazm itmişlerdür. [Rubā' î]:

[Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün]

Centiyānā vü mür ü hubbu'l-gār

Vü zirāvend ān çi mest dirāz

Mest-i tiryāk-i erba' a inhā

Cümle aḥlāṭ rā beraber sāz

[743b] (1) **Hikāyet:** Gergedān ḥuşûsında ḥükemānuñ aḳāvîli çokdur. Ba' zılar yokdur ol degüldür belki (2) ḥayvānātdan ol da bunuñ ğayrı bir başka nev' dür dirler ki nite-ki Cāḥız getürmişdür. (3) Gergedān 'ālemde ziyāde azdur ve vücūdı yiryüzinde nādirdür. Anuñ'çün ki anuñ dişisi az (4) toğurur bir ḥayvān anası ḳarnında çok zamān yatur ve geç vaż'-ı ḥaml ider ve bir yavrudan (5) artuğ toğurmaz ve bu cümle ekşer yavrusını öldürür. Anasınıñ elinden az yavrusı selāmet (6) daḥı ḳurtılır ki ve bulınan da oldur ve bu ḥayvānuñ dişisi yavrusını öldürür. Anuñ'çün ki (7) Ḥaḳḳ subḥāne ve te'ālānuñ irādeti ile anuñ dişisinüñ toğurması zamānı yakın geldügi (8) gibi yavrusı anası rahminden başın çıkarur. Ammā bütün gevdesi içerdüden tırur. Anası (9) dört yaña

dönüp bulduğu ağacı ve otı kemürür. Yirken ol dağı bile yir kemürür. Karnı (10) toycak gene anası rahmine çekilür. Varur karnı içinde yatur. Bu tarık ile bir niçe yıl (11) anası rahminde beslenür büyür segirtmege ve kaçmağa kâdir olur. Bu mertebeden soñra (12) anasının rahmi anı kabûl itmez. Bir gün anası yürürken rahmi anı taşra atar ve anası (13) rahminden ayrıldığı gibi yir üzerine gelür ve hemîn kuvvet ile anasının önünden kaçar. (14) Anası ardınca kovalar yitemez. Hâlık-ı ‘âlem segirtmekde aña toğduğu gibi bu vech ile kuvvet virür. (15) Bunun hikmetin şöyle beyân itmişler ki meger gergedenün dilinün üzeri diş diş sivri kemüklerdür. (16) Güyâ bir iri dörpi gibidür ve Hâk te‘âlâ her hayvânın dışısında bu hâşşeyi komışdur ki (17) yavrusını toğurdukleyn şefkatinden yalamayınca olmaz. Eger gergeden yavrusı toğurduğu (18) gibi kaçmasa ve kaçarken anası ardından kovarken aña irişse elbette sâ’ir hayvân gibi (19) şefkatinden anı yalardı ve yaladukleyn dilinün kemükler iriliginden yavrusunun derisi (20) soyup yırtı. Aña döymezi öldürürdi. Pes kâdir-i hakîmün irâdeti ile yavrusını (21) öldürmesün sağ kalsun diyü tarık-i vilâdeti böyle olur ve kâh düşer ki öldürmesi (22) dağı vâk’ı olur ve gergedenün depesi üstinde bir boynuzı olur ve dirler ki cengde (23) file gâlib olur. Fîli ol boynuzuna sançup başı üzerinde götürür ve ziyâde kuvvetlü (24) cân-verdür ve görenler hey’etinden muşibetin aňlar ve gevdesinde tüyi yokdur. Bu cümle aña (25) hiç bir silâh kâr itmez. Derisine ne ok geçer ve ne gönder ve ne tığ u teber keser. Ne hod ne hançer kâr itmez. (26) **Hikâyât:** ‘Ulemâ-yı tevârihden eydür. Ebû Reyhân kendü taşnîfâtında getürmüşlerdür ki (27) Hindû-sitân hudûdundan Kehenk şehrinün cânib-i şarkisinde olan beyâbânda şerv dirler. (28) Bir cân-ver olur. Cüşsede gergeden büyükdür ve başında iki ulu ve boynuzlar ile bir kışsa (29) hortumı vardır ve arkasında dört ayak mişâli dört uzun örgüçleri vardır. (30) Kuvvetde şöyledür ki boynuz ile ura fîli iki pâre ider. Hiç cihânda aña bir hayvân (31) karşı tıramaz ve hiç bir âdemün hâtırına anı sayd eylemek tama‘ı düşmez. Anuñ’çünkü (32) aña kabiliyyet yokdur. Kendü eceli ile ölmeyince kimse aña zafer bulamaz. Merg-i tabi‘isinden (33) gayrı anuñ esbâb-ı mevtinden biri budur ki çok olur. Ba‘zı hayvânâtı boynuzı ile

[744a] (1) urur. Hevâyı götürür. Andan yire çalar. Anuñ etinden boynuzında ba‘zı ba‘zı pâre kalur. (2) Ol et pâresi kırtlanur. Boynuzından arkası üzerine düşüp kalur. Kırtlar ol (3) eti düketdükden soñra anuñ gevdesin yimege başlar. Arkasında cerâhat olur. Muhkem (4) kırtlanur. Bu tarık ile kırtlar anuñ arkasından etin yiye tâ yüregine karnına indürür. Âhır (5) öldürür. Halk varurlar ol beyâbândan anuñ boynuzların divşirürler.

Ammā ḥaşıyyesi nedür ma'lûm (6) degüldür. **Hikāyât:** Ruḥ bir cān-verdür ki Hindū-sitān beyābānında olur. Deve mişālinde (7) arkasında iki örgücleri vardır ve dişleri çokdur ve bedeninde olan götürü a'zāsı (8) ve eczāsı zehr-i kātıldür. Anuñ'çün hiç bir ḥayvān anuñ elinden kurtulmaz. Ağzınuñ lü'ābī ve bevli (9) ve tersi ve sâ'ir nesneleri cümlesi sümm-i helāhildür. Ḥayvānātdan gözi tokandığını avlar. (10) Anuñ'çün ki segirtmekde yıl berāber segirdür. Hiç öñince bir ḥayvān kaçmaz. İllā ol aña (11) irişür ve eger bir kimse andan kaçsa varsa bir yüce ağaç üstine veyā yüce (12) yire çıkısa ki ol aña çıkamasa tiz gelür. Ol ağacıñ dibinde veyā ol yüce yirüñ altında (13) oturur. Uzun kıyruğı vardır. Ucu yaşşıdır. Anı açar bir kefce gibi ider. İçine tebevül (14) ider. Kıyruğı ile bevlini ol kimesnenüñ üzerine yukarı şaçar. Degmede ḥaṭā itmez. Elbette aña (15) andan kaçre irişdürür. Def'î helāk ider ve kıyruğını her niçe dilerse açar. (16) Yumar ve şöyle ki bir ādem andan kaçup bir kıyuya ine. Ruḥ anı göre. Gelür kıyunuñ (17) ağzından anuñ üzerine ya bevlini veyā tersin şaçar. Ādeme bir kaçresi degince fi'l-ḥāl (18) helāk olur. Rūy-ı zemīnde her ne kadar ḥayvānāt varsa ruḥ gālibdür. Bu cihetden (19) satranç oyununda ki ḥükemā-yı Hind te'lifdür. Cümleden rāciḥ u gālib olan āletüñ adını (20) ruḥ komışlardır. **Der Zıkr-i Zürrāfa:** Ğalaṭ ile zürnāpa didükleri cān-verdür ki (21) şekl u şemāyili zarīf ḥüb-manẓar u ğarīb-heykel ḥayvāndur. Başı deveden yüksekür (22) boynı deve boynıcadur. Ammā bütün boynı toğrıdur. Başı deve başından güççükdür (23) ve āhū boynuzı gibi iki siyāḥ boynuzı vardır ve kulaqları şıgır kulağı gibidür (24) ve ağzı ve burnı daḥı şıgır ağzına ve burnına beñzer ve büyük dili vardır. Her bār şıgır gibi ağzından (25) taşra çıkarur öñ ayakları yüksek ve kıç ayakları alçaqdur. Şöyle ki uzunı (26) öñ ayaklarının nısfıncadır ve kıyruğı deve kıyruğı gibidür. Ammā deve kıyruğundan (27) incedür ve tüyi geyik tüyi kırmadur ve azdur ve tırnakları şıgır tırnağı gibi çataldur. (28) Ağ ile kızıl alaca ve münakkaşadur ve götüri naqşı muḥammes şeklindedür. Alacasınuñ kızılı (29) siyāḥa mā'il ve ağı şāfi aqdur. Ba'zılar zürrāfa dişi deve bile vahşī şıgırdan (30) ve şırtlardan mütevelliddür. Bu tarīk ile ki beyābānda vahşī deve şırtlaña cem' olur. (31) İkisinden hem deveye hem şırtlaña müşābih bir ḥayvān ḥaşıl olur. Eger bu ḥayvānuñ (32) dişisi ile bakar-ı vahşīnüñ irkegi cem' ola veyā irkegi ile bakar-ı vahşīnüñ dişisi (33) cem' ola. Bunların yavruları zürrāfa olur dirler. Cāḥız eydür. Bu iki kıavl bile

[744b] (1) bātıldur. Sibā' ile behā'im arasında ṭabī' 'adāvet var iken hiç ihtimāl midür ki kıaplan (2) ve şırtlañ sibā'dan iken deve ve şıgır bahā'imden iken anlar bunları yirken

aralarında (3) cimā‘ ülfeti ola. Bu ‘aqla ba‘iddür. Lâkin bundan şekk yokdur ki zürräfâ iki birbirlerine (4) muhâlif cân-verler birbirine cem‘ olmağdan hâşıldur. Ammâ bu didükleri degüldür. Ne hayvânlar (5) idüğün bilmezüz ve zürräfâ iki birbirlerine muhâlif hayvânlardan mütevellid olduğına bu delîldür ki (6) zürâfenüñ dişisi kıtır dişisi gibi toğurmaz ve irkegi dişisine çıkmaz. Aralarında cimā‘ (7) hâleti yokdur. Pes ma‘kül budur ki dirler ki Nûbe ve Berber vilâyetlerinüñ üstinde bir beyâbân vardır. (8) Sibā‘ u devâb-ı vahşiden ve hezâr dürlü hayvânât vardır ve ol beyâbândan şu azdur. (9) Yaz günlerinde harâret-i hevâdan ziyâde şuşadukları vaqt götürüsü bir çeşme (10) üzerinde cem‘ olurlar. Orada **key-fe ma’ttafak**¹⁵² birbirlerine qarılurlar. Bunlar ortasında (11) birbirine uymaz ğarîb-i şekl ü ‘acîb-i hey’et u muhtelif şüret zürräfâ gibi ğayrı gibi (12) hayvânât hâşıl olur ve zürrefânüñ hiç hâşıyye vü menâfi‘in yazılmamışlardır. Hemân (13) anı şehrden şehre gezdürüp temâşâ eylemekden ğayrıya yaramaz. Bu kadar var ki sibā‘dan (14) olmamağ ile eti helâldür. Yirler ve kıyruğınüñ kıllı ile başmağçılar ve babuççılar başmağ (15) babuç dikerler igne yirine kıullanurlar. **Hikâyât:** Bu Yunan dilince bir cân-verüñ adıdır ki (16) sibā‘dandır ve Hindü-sitân’da olur. Ağzından dişî üç dizindür. Dirler ikisi (17) alt çenesinde birisi üstinde ve cüşşede derisinüñ tüyi çokluğundan ve ayaklarında (18) arslan gibidür ve rengi ziyâde kıızıldur. Kıyruğı ‘akreb gibi ardına kıvrıkdur ve ucında (19) bir nîş-teri vardır ve söz söyler. Āvâzı âdem âvâzına şebîhdür. Arslan gibi bulıcağ (20) âdemi yir. **Zıkr-i ‘Arfağa:** Hükemâ-yı Yunan getürmişlerdür ve sibā‘dan ayuya beñzer bir cân-ver (21) olur. Āvâzı âdem âvâzı gibidür. ‘Arfağa dirler. Çok olur. Oğlancuğlar (22) mecma‘ı olan yirlere gelür. Āvâz virür. Oğlancuğlar anı âdem şanurlar. İlerü varurlar. Tenhâ (23) bulduğı gibi oğlancuğları şıçrayup alurlar. Hattâ ba‘zı zamânda oğlancuğların (24) mektepleri yanına gelür. Mu‘allimlerinüñ âvâzına beñzer âvâz ile anlara çağırıp anlar da (25) mu‘allimi şanup varurlar. Tenhâ bulduğı gibi oğlancuğların birin kıapar. Va’llâhü a‘lem. **Hikâyet:** (26) Getürmişlerdür ki Mıkdârda kıoyun deñlü bir hayvân olur. Kıuvvetde segirtmekde bir mertebede (27) düir ki hiç bir şayyâd anı avlayımaz ve anuñ başınüñ ortasında bir uzun ve toğrı boynuzı (28) vardır. Cümle hayvânâtı ol boynuzı ile urur. Hiç bir hayvân anuñ boynuzı darbına kıurmaz (29) ve ol hiç bir hayvândan kıaçmaz. Anuñ’çün ki kıavî yarağı vardır. Boynuzınüñ ucu (30) sıvri ve dibi yoğun ve berkdür. Olduğı yirde hiç bir hayvâna boynuz urmaz. (31) İllâ helâk ider ve anı avcılar hîle ile

¹⁵²Uygun bir vaziyette.

avlarlar. Hileleri de budur ki bir güzel (32) zibā kıızı tönadurlar. Ol cān-verūñ yolu üzerine götürürler. İki memelerin açup oturur. (33) Cān-ver gelüp uğraduğı gibi kıızı memeleri açıkla gördüğü gibi tiz yanına gelür.

[745a] (1) Kızuñ memelerin ağzına alup emmege başlar. Kendüden geçer mest ü süst olur. Gören ya (2) uyımış veyā bī-hūş olmuş şanur. Şayyād gelür. Bu hālde tutup öldürür. **Hikāyāt:** (3) Aţminus. Bu bir hayvāndur ki yüzi ādem yüzi gibidür ve anuñ omuzında yelesi vardır. Aşlda (4) zemīn-i Nūbe’de olur. Ādem ile üns tutar. Aña hamr virdiler. İçer mest olup rakş urur. (5) Kāh olur Nūbe’nüñ hayvān naķş qaraları anuñ dişisini taşşarruf iderler. Ādemüñ (6) cimā’ından kaçmaz ve bu cān-verūñ tāvus kıyruğı gibi uzun kıyruğı olur. Hevā (7) ıssıcaķ olıcaķ. Kıyruğıyla kendüye gölge ider ve eger ıssı ziyāde ola. Kıyruğını yil pize idüp (8) anuñla kendüye hevā esdürür. Tāvus kendinüñ hūsn-i cemāliyle ‘acibe varduğı gibi ol da (9) kıyruğıyla ta’accübe varur. **Zıkr-i Ğaţrilis:** Bu da sibā’adan bir cān-verdür. Anuñ gözinden (10) āteş çıkar ve ol āteşi ıraklara atar. Her neye irişse yaķar ve her kāh ki bir yirde kıyruğın (11) şallar oranuñ hevāsı müteğayyir olur. Hattā hevāda bulut gibi bir nesne zuhūr ider (12) ve ol gözinden burnından çıkan āteşle ile taşı kapķara yaķar ve her ne cān-ver ki gözine (13) tokana müteharriķ aña bakmağ ile anı göyündürür. Haķķ subhānehu ve te’ālā hikmet balıģasından (14) anı bu vech ile yaratmışdır ki muttaşıl yire bakar ve yirden başın kaldurmaz. Eger böyle olmasa (15) her nazarı tokanduğını yaķar kül iderdi. Ol diyārda ğayrı hayvān bulunmazdı. (16) Hikāyet: Rüy-ı zemīnde bir hayvān vardır ki büyüklükde kalb deñlü olur. (17) Tüyü çokdur. Ādem ile üns tutar. Arı kıovanını bulıcaķ söyündürür. Harāb ider. Balı ziyāde (18) sever. Anuñ’çün bulduğı kıovanı bozar ve dā’imā bayķuşuñ yuvasını arar. Anuñ yavrularını (19) yir ve anuñ gibi kirpüğü aķ kemüğe beñzer nesnedür. ‘Usr-i bekle mübtelā olana şü ile virseler (20) içse hālāş olur. **Cāvāmi’ü’l-Hikāyāt Kitābının Dördüncü Kısmından Yigirmi Dördüncü (21) Bāb Ğarā’ib u ‘Acā’ib Kuşlar Beyānında ve Anlara Müte’alilik ahvāl Zıkründedir.** (22) Haķķ subhānehu ve te’ālānuñ kemāl-i şun’ından biri de budur ki dürlü dürlü kuşlar yaratmışdır ki (23) her biri bir şekilde ve her biri bir tabī’atdadur. Nite-ki Kıur’ān-ı Kıadīm’de bir yirde **Ve mā min dābbetin** (24) **fi’l-arzı ve lā tā’irin yaţiru bi-cenāhayhi illā ümemün emşālikum.**¹⁵³ diyü buyurur ve bir yirde (25) dağı kendinüñ kemāl-i kudretin ve cemāl-i hikmetine

¹⁵³Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir (En’ām 38).

tenbîh için erbâb-ı istibşâr ve aşhâb-ı istihbâra (26) **Elem yerav ile't-tayri müsahharâtin fi cevvi's-semâ'i mâ yümsikühünne illâ'llâh**¹⁵⁴ (27) diyü buyurur ve aşnâf-ı tuiyür nâ-maḥşûrdur. Cümlesini zîkr eylemek eger-çi fâ'ideden ḥālî (28) degüldür. Ammâ kelim ile tatvîl lâzım gelür. Pes anlardan şol kuşlar ki meşhûrlardur ki (29) anlaruñ ṭabî'atları ve şüretleri beyânı iktifâ olunup bu bâbda anlara müte'allik hikâyât (30) zîkr olundı. **Hikâyât:** 'Ankā ki Pârsî diliyle aña Sîmurğ dirler. Bir zamân içinde (31) adı var kendüsi yokdur. Anuñ'çün 'âdeta bir olmayacak nesne hakkında anuñla darb-ı (32) meşel idüp ol 'ankā gibi mevcûdu'l-ism ü ma'dümü'l-cismdür dirler ki ammâ evâ'il-i a'sârda (33) var idi. Bir ziyâde cüssede ulu ḥayvânât içinde ol da bir gâyet büyük kuş idi.

[745b] (1) 'Unıķında ya'nî boynında aķ tavķı var idi. 'Unuķı nişanlı olmağ ile aña 'Ankā' dirlerdi. Ba'zıları (2) 'Unuķı be-gâyet büyük idi. Anuñ'çün 'Ankā' didiler ve 'ulemâ-yı tefsîrden İbnü'l-Kelbî rahmetu (3) 'İlâhî 'aleyh kendü kitâb-ı tefsîrinde getürmişdür. Aşhâbü'r-res ki Qur'ânda mezkûrlardur. Anlaruñ (4) Ḥanzâla bin Şafvân adlı bir peygamberleri var idi ve anlaruñ oldukları yirde bir tağ var idi. (5) Adına Rimḥ dirler idi. Yüksekliğı bir mil miķdârı bir tağ idi. Kâh kâh bir gâyet ulu kuş (6) gelür. Ol tağuñ başında konar otururdu. Şekl ü şüreti 'acîb ve boynı uzun bir (7) kuş idi ki kuyruğında ve kanadında her levnden yûñleri ve her rengden alaca tüyleri var idi. Ol (8) tağ üstine geldüğü gibi ol tağda her ne kadar kuş var ise tutar yirdi ve eger (9) anlardan kuş şikâr idemese tağ üzerinden iner aşhâbü'r-ressuñ oğlancuķlarından (10) birini kapar alur giderdi ve anlaruñ başlarına bu ḥâl gelüp içlerinden birkaç oğlancuķlar (11) kaçacak mezkûr peygamberlerine andan şikâyetle geldiler. Ol peygamber aña bu vech ile bir du'â idüp (12) der-gâh-ı Ḥaķķ'a münâcât ile **Allâhümme ḥuẓhâ va'ķta' neslehâ ve sallit 'aleyhâ âfâten** (13) ya'nî yâ Allâh bu kuşu sen al ve neslini kes ve bunuñ üzerine bir âfet musallaṭ eyle didi. Ḥudâ-yı (14) te'âlâ gökden bir âteş gönderdi. Ol kuşu yakdı. Neslin kesdi. Kendüsi gitdi cihânda (15) bir kurı adı kaldı ve Tefsîr-i Keşşâf'ı te'lif iden Cârü'llâh Allâme-i Zemâḥşerî (16) tefsîrde 'alem ü âyâtu'llâhdan bir 'allemedür. Rebi'u'l-Ebrâr adlı kitâbında şöyle getürür ki Ḥaķķ (17) subḥâne ve te'âlâ Mûsâ peygamber şalavâtu'llâh 'aleyh zamânında bir kuş yaratdı. Adı 'Ankā idi (18) ve aña her cânibde dört ayak yaratdı ve anuñ yüzi âdem şüretinde idi ve ḥüsn ü cemâlden (19) daḥı behresi var idi ve ol kuşa kendü gibi bir sıfatda yaratdı. Andan Mûsâ peygambere

¹⁵⁴Gökyüzünde Allah'ın emrine boyun eğerek uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları gökte ancak Allah tutar (Nahl 79).

vahy (20) idüp senüñ için ben iki ‘acîb maḥlûḳ yaratdum. Tâ senüñle üns ideler ve anlaruñ her (21) azıḳlarını ğıdâlarını vuhûşdan taḳdîr eyledüm ki şayd idüp vuhûş etin yiyeler ve anlara (22) Beytü’l-maḳdis’üñ ḥavâlîsin maḳâm ta‘yin eyledüm diyü buyurdi. Çün Ḥazret-i Mûsâ şalavātu’llâhi (23) ‘aleyh ‘âlem-i beḳâyâ hırâm itdi. Ol iki kuş meḳânların deġişüp oradan ḳalkdılar (24) Neced iḳlîmine gitdiler. Vardılar bilâd-ı Ḥicâz’da mesken tıtdılar. Muttaşıl oralardan sâkin olan (25) benî âdemüñ oġlancuḳların ḳaparlardı ve ol aranuñ vuhûş u behâ’imde ulayup yirlerdi. Çün (26) ‘İsâ peygamberden soñra şalâtavātu’llâh ‘aleyh nübüvvet nevbeti Ḥâlid bin Sinânü’l- ‘İsâ’ya irişdi. (27) Ḥicâz ehli aña varup ol kuşlardan şikâyet eylediler. Ol peygamber de du‘â (28) eyledi. Ḥaḳḳ subḥânehu ve te‘âlâ ol kuşları helâk eyledi. Nesllerin kesdi. Nâmları (29) ḳalup kendüleri ḳalmadı. Nite-ki ‘Anḳâ’ nâmı meşhûrdur. Dillerde söylenür. **Fî Ziki’n-Nü‘âm:** (30) Deve kuşu bir ‘acîb u ġarîb maḥlûḳdur. Eger-çi şüretde deveye beñzer bir ḥayvândur. (31) Ammâ deve ḳanatları olup uçduġı sebeble kuşlardan gibidür. Uçarken (32) eger-çi ḳanatlarını açar ammâ ayakların yirden iken ḳaldurup hevâya çıkamaz. Ma‘nada ḳanatları (33) kuvveti ile yirde segirdür gibi görünür ve anuñ ‘acâ’ib ḥavâşşı çokdur. Cümleden biri hîç

[746a] (1) anuñ yumurtaşından olan leṭâfet ġayrı kuşları yumurtaşında yokdur. Şöyle büyük olur ki (2) içinde iki raṭl şu şıġar ve bir büyük bardaḳ gibi olur. Ḥattâ dirler ki ‘Arab uġrılarında ba‘zı (3) kâh olur deve kuşu yumurtaşınıñ birini alur için boşaldup şu ile ṭoldurur ve delüġini (4) muḥkem berkidüp yollar üzerinde ḳum içine gömeḳor ve bir nişân ider. Uġurlıḳ üzere her bâr ki (5) yolu oraya uġraya şuya muḥtâç ola. Ol nişândan anı gömdüġi yiri bulup açar çıkarur (6) üzerine her ne miḳdâr müddet geḳmiş ise şuyın müteġayyir bulmaz. Kemâ-kân pāk u ṭurı bulur. Andan (7) iḳer ve deve kuşu çok yumurṭlar. Andan çok kuş olmaz. Dirler ki yumurtaşın başmaġa oturdı. (8) Vaḳt ol ġayrı kuşlar gibi yumurtaşını bir yire cem‘ idüp basmaz. Zîrâ çokluġından ve irilüġinden (9) buña ḳâbiliyyet yokdur. Belki ilhâm-ı İlâhî ile yumurṭalarını deve ḳatarı gibi uzadı dizer. Şöyle ki (10) dizinde biri birinden ne ṭaşra olur ve ne iḳerü üzerlerine bir ip ṭutsañ tamâm berâber gelür ve (11) ‘adedde otuz yumurṭadan eksük daḳı itmez. Bunlaruñ tertîb üzerine bir ucından başlar. (12) Bir miḳdâr birinüñ üzerinde başar yatur. Andan ḳalkar birisi üzerinde yatur. Bu ṭarîḳ ile tedric ile (13) cümlesinüñ üzerinde sâ‘aten fe-sâ‘a yatur ḳalkar. Her birine bu Ḥaḳḳ naşâbından naşîbin virür. (14) Aña degin ki yavrusı çıkabaşlar. Cümle çıkduḳdan soñra sâ’ir kuşlar gibi anaları ataları (15)

besleyüp ğidā getürmez. Belki Hakk te‘ālānuñ kudreti ile yavruları ağızların açup tururlar. (16) Ağızlarına vāfir sivrisiñek üşerler. Def a def a ağızların yumarlar. Anları yirler. Gene açarlar gene üşerler (17) gene yirler. Her biri büyüyince bu tarīk ile beslenür. Rızıkları ayaklarına gelür. Zihī rezzāk-ı ‘ālem ki (18) ‘ācizleri gözler maṭbaḥ-ı ğaybından her birine taḳdīr itdūgi ḥiṣṣe-i ta‘āmı bī-kuşūr irişür. (19) Birin daḥı aç u muḥtāc ḳomaz. **Beyt:**

[Fe‘ ilātün/ Mefa‘ ilün/ Fe‘ ilün]

Ḳādīr olana kesb ider taḳdīr

Şalar anları rızḳı bağına

‘Āciz olanuñ ol kerīm ü raḥīm

Gönderür rızḳını ayağına

Ve deve kuşunuñ ḥāşıyye (21) lerinden biri de budur ki yumurtaşını başduğı vaḳt gāhī ki kendüsi ḳalkup ḳarnın toyurmağa (22) gider ğidası kesbi içün eṭrāfa gidüp gezerken bir ğayrı deve kuşu yumurtaşın (23) görse kendü yumurtaşın şanup hemān anuñ üzerine başar yatur. Bu sebebden ‘Arab deve (24) kuşını ḥamāḳata nisbet idüp aḥmakdur didükleri ḍarb-ı meşelūñ ma‘ nāsı budur ve deve kuşinuñ (25) ‘acā’ib-i aḥvālindendür ki ekşer beyābānda ğidāsı taş u ḳumdur. Mi‘desinde bunları hażm (26) ider. Anuñ mi‘desinde Hakk te‘ālā bu kuvvet-i kudreti hāzıme yi virmişdür ki taş degül şom (27) demürleri bile yuṭar. Mi‘desinde ānī erür. Hażm ider ve bu daḥı ‘acībdür ki od yaḳılan yirde (28) kızıl od közlerin görse ğayrı kuş dāne divşirür gibi direr ve tamām iştihā ile bile yir. Ke-zālik od da (29) kızmış kıpkızıl demürleri āteşe dönmiş. Taşları demürleri bulsa fi’l-ḥāl tamām iştahā ile (30) alır yuṭar. Mi‘desinde bunlar da itdūgi gibi erür şu olur. Aşağısında taşra atar. Bunları da hażm (31) ider. Bunların kendüye ğidā olur. Ammā der-ḥāl aşağısından şu gibi taşra iner. Deve kuşu (32) ḥaḳḳında bu sözler vāḳı‘dur. Merāren biz de müşāhede itmişüzdür ve anuñ ḥavāşşından (33) biri de budur ki her ḳaçan oğlancuḳların boynında ḳulağına incü gibi sā’ir ḳıymeti taşlardan

[746b] (1) her neyi görse yutar. **Hikāyāt:** Bir kimesne eydür. Bağdād'da bir şarrāf dükkānında otururdum. (2) Şarrāf cevāhirlerin öñine yaymışdı otururdu. Meger ol çārşūda bir öğrenmiş deve (3) kuşu var idi. Hemişe gezerdi. Nā-gāh geldi. Şarrāfuñ haberi yoğ iken cüst öñinden (4) bir dāne kıymet-dār yāķūt koyup anı yutdı. Dükkānuñ öñinde Şābbī dīni üzere bir kāfir otururdu. (5) Meger Şābbī dīninde hīç bir cān-veri incitmek ve öldürmek yoğ idi. Şarrāf yāķūtı yokladı (6) gördi yok. Deve kuşu aldugın görmemişdi. Dükkānında oturan kāfirden dutdı. Anı (7) aldı gümān eyledi. Kāfir eger-çi kuş aldugın gördi. Ammā dīn-i şerāyıtın ri'āyet idüp deve (8) kuşını incitmesünler diyü kendüye bu töhmeti kabūl itdi. Gördüğün dimesdi. Ben sebep olam. (9) Nā-gāh bir hayvān telef olur diyü mülāhaza itdi. Meger bundan ğayrı yāķūtı deve kuşu (10) yutduğunu bu oğlancuķ daķı görmiş idi. Kāfiri çeküp çevirecek oğlancuķ şarrāfa (11) gördüğün söyledi. Şarrāf deve kuşını şāhibinden şatun aldı boğazladı. Kārının (12) yardılar. Daķı kūrşāğında 'ayn ile yāķūt çıktı. Eger-çi vezni bir miķdār eksilmiş idi. (13) Ammā kūrşāğından üzerinde bir miķdār hażm olmağ ile cevāhirüñ yüzi yalanup (14) pāk olmağ ile evvelkiden ziyāde aña ziyā vü cilā gelmiş. Yine kıymetinden kalmadı (15) ve veznden eksildüğüne ziyāda artduğı muķābele oldu ve deve kuşunuñ yumurtaşu (16) kabuğunu bir kap içindeki şū içine bir pāre kıysalar ve üzerine kār da kıysalar (17) ol şū kaynamağā başlar. Bu 'acā'ib ü ğarā'ib havāşşındandır. Bunuñla şe'bede bāzlar bu şan'atı gösterüp (18) halkı aldasalar olur. **Fī Zīkri'l-'Uķāb:** 'Uķāb kuşu bir niçe dürlüdür. Her biri kuşlar içinde (19) be's ü şiddet ile kuvvet ü hiddet ile yırtıcı cān-verler ortasında arslan gibidür. Ve sā'ir (20) kuşları şikār idüp yirler. Anuñ bir dürlüsine Yunan dilince berķunes dirler. Bu sınıf (21) 'uķāb ekşeriyyā şāhrālarda ve şuyı ağacı çok deşterde olur. Gāhī tağlarda ve (22) bişelliklerde bulunur ve bir dürlü 'uķāb daķı olur ki aña Yunan dilince selubus (23) dirler. Bu evvelki sınıfdan cüşşede ve kuvvetde eksük olur. Bunuñ ekşer meskeni tağlardadır. (24) Bu 'uķābuñ bir dürlüsü daķı olur ki rengi siyāhdur. Geçen sınıflaruñ ikisinden de bu (25) cüşşede güçcüdür. Ammā kuvvetde ve şalābetde ikisinden de artuķdur. Ekşer bunuñ āşiyānı (26) tağlarda ve bişelliklerde olur. Tavşan şikār eyleyen budur ki aña Türkī dilinde tavşancıl (27) dirler ve bir dürlü 'uķāb daķı olur ki bir aķ ve büyük ve kanadı kışa ve uzun kıyruķlıdır. (28) Bu hālī şāhrāda olur. Ekşeriyyā yidügi murdārlardur. Her dā'im aç olur. Açlıķdan muttaşıl (29) çağırur tırur ve bir dürlü 'uķāb daķı ki aña nāķūs dirler. Bunuñ boynı yoğun (30) ve kıyruğı inlü ve uzun olur. Bunuñ maķarrı yüce tağlar

başındadır ve bir dürlü ‘uḳāb (31) daḫı olur ki aña ḥāşil dirler. Anuñ’çün ki bu sınıf ‘uḳāb kendü şınıfından ğayrısına (32) karılmaz. Ḥāşil şınıfdur. Cüşsede hem büyükdür ve hem kuvvetde. Cümle daḫı ‘uḳāblara ğālibdür ve (33) bir dürlü ‘uḳāb daḫı olur ki buña hevs dirler. Bu kıızıl olur. Bi‘ aynihī ḥınnā rengindendür.

[747a] (1) Ve bunun ‘ādeti budur ki şikār talebine ve ğıdāsı tedārikine ancak şabāḥ vaktinde bir de (2) aḥşām vaktinde çıkar. Şubḥ-ı şādık olduğu gibi pervāz ider. Tā gün yayılınca uçar (3) şikār eyler. Andan yatağına iner oturur. Artuḳ andan kımıldamaz siñer yatur hareket eylemez. Ve çün ‘ömri (4) uzayup çok yaşaya. Avdan şikārdan kıala pīrlük eşerlerin müşāhede eyleye. Alt çeñesine (5) minḳarın urup kendü kendüsini helāk ider ve ‘uḳābuñ bir dürlüsine daḫı bātūs (6) dirler. Bu sınıf ‘uḳābın gözi uzaḳdan göregendür. ‘Ādeti budur ki yavruladığı (7) vakt yavrularını bir yüceye iletür ve yüzlerin güneşe karşı tutar. Her ḳanḳı yavrusunuñ ki (8) gözi güneşe bakmağa döye. Anı alıḳoyup ve döymeyenleri ol yüce yirden aşığa atup helāk (9) ider ve eger cümlesinuñ gözi güneşe doymazsa cümlesini atar ve bu aşl ‘uḳāb ekşerdür. (10) Deryā kenārında olur āşiyān ider. Deñiz ḳuşların şikār ider. ‘Uḳābuñ her şınıfinuñ āşiyānı (11) elbette yücelerde ve taḡlar başında ādemdan ḥālī yirlerdedür. ‘Uḳāb ḳuşı ki kerkes gibi çok (12) yaşar. Yüz yaşına iki yüz yaşına varmak çok vāḳı‘ olur. ‘Uḳābuñ ḥavāşşından (13) biri de budur ki eger misk gibi gül gibi ḥoş ḳoḳulı nesneleruñ ḳoḳusu meşāmına girse fi’l-ḥāl (14) öldürür ve anuñ dişisi yumurṭalayınca irkegi niçe günler yuvasından oturur. Anı bekler. Yimek (15) yimez. Şu içmez. Şöyle ki dişisi yumurṭasın bırakmakta zahmet çeke yumurṭlamaya. Ḥaḳḳ subḥāne (16) ve te‘ālānuñ ilhamı ile irkegi varur. Hindū-sitān’da bir taş olur anı getürür. Dişisinüñ (17) altına ḳor. Üzerine oturur. Fi’l-ḥāl yumurṭasın biraḡur. Ol taş bir cins taşdur. Elde (18) şallasañ içinde bir taş daḫı olmak añlanur. Anuñ’çün etıbbā bu taşı tecrübe itdiler. (19) Her ne ḥātūn ki oḡlan ṭoḡurmakdan buñalsa ol taşdan bir pāre ḳoparup ufaḳ ufaḳ (20) dökseler. Şu ile ḥātūna içirseler. Fi’ḥāl ṭoḡura. Bu ḥavāşş-ı ‘acibedendür ki bunun (21) gibileruñ şāni‘-i ḥakīmüñ kemāl-i ḳudretindedür. ‘Aḳl anuñ sırrında ḥayrān olur ve ‘uḳābuñ taḳdīr-i (22) İlāh ile muḳteżā’-ı cibilleti bunun üzerine çok ki pīr olur. Ḳuvvet ile uçmaktan kıala. Per ü bāline (23) daḫı süstlük gelüp gözinuñ ḥiddeti gide. Ṭonmağa başlaya. Etṛāf-ı zemīni arar. Tenhā (24) bir yir bulur ki bir şāfi şulu gül bulur. Anuñ berāberliğinden hevāya ḳalḳar. Ol kıadar pervāz ider ki (25) hevāya ṭoḡrı bir vech ile döñer ki güyā çeşm-i āfitāba yaklaşur. Güneşuñ ḥarāretiyle ḳanadı (26) ḳuyruğı yanar. Ṭoḡrı ol göl

içine düşer. Bir niçe kerre talar çıkar. Yüzerek göl kenārına (27) gelür. Oradan kurbāğa gibi ve balık ve sâ'ir göl içinde olan şu cān-verlerinden bulduğun tutup (28) yir. Bir niçe gün ol tarīk ile göl kenārında geçinür. Āhir-i şāni'-i bī-zevāl ve kādīr-i ber-kemālūñ (29) kudreti ile yeñiden kıyruğı kanadı batar ve gözi kemā-kān nūrlanur. Eski hāletın bulur ve 'uqāb (30) kuşınıñ bir hāşşesi budur ki anuñ dişisi ancağ üç yumurta yumurtalar. Üç yavrusı olur. (31) Yavru çıkduklayın üçin beslemeyem ben aç kalam diyü korkusından içlerinden iki (32) begendigin alıkor ve birisin yuvāsından aşağı atar. Hakk subhāne ve te'ālā kudreti ile (33) bir kuş varur. Anı gözler büyüdür. Be-gāyet muhabbeti vardur. Anası aşağı atduğı gibi

[747b] (1) gelür anı tutup yatağına alup gider. Kendü yatağında gıdāsın virüp anı besler (2) ve ol kuşa kāsirü'l-'ızām dirler. 'Arab hilmde 'uqābuñ yavrusı ile darb-ı meşel idüp (3) **fūlānūn ahlemü min farhı 'uqābin**. Ya'nī fūlān kimse 'uqāb yavrusından hālīmdür dirler ve 'uqāb (4) yavrusunuñ hālīmligi budur ki ataları ve anaları yuvalarını elbette be-gāyet yüce ve uçurum ve şarp (5) yirlerde yaparlar. Eger sâ'ir kuşlar gibi yavrularına beñ getürdüğü vaqt 'uqāb yavrularında (6) birisi hareket itseler aşağı uçar. Helāk olurlardı. Pes āferide-kār-ı ālem celle ve 'alā anlara güccüklükleri (7) hālinde bu idrāki virmişdür ki anaları beñ getürdüğü vaqt aślā hareket itmezler. Her birine nevbetler virür. (8) Virdigin āheri talcınmaz. Yuvalarında gāyet hilm u şabr üzerine olurlar. Bir mertebede ki zıkr olınan üzere (9) 'Arab anuñla darb-ı meşel idüp ve eger bir hātūn kişinüñ oğlan toğurduktan soñra memeleri (10) şızlamayup şüdi gelmeşe südi yolu tutılsa şöyle ki 'uqāb ödini anuñ memeleri üstine (11) sürseler yolını aç. Memelerine süd revān ola. **Der-Zıkr-i Kerkes:** Kerkes bir kuşdur ki (12) kuvvet-i tabi' atde ve şayd u tayerānda 'uqāba müşāhebeti vardur ve le'im kuşdur ve çok yaşar. Dirler ki (13) iki yüz yıldan artuğ yaşar ve kerkesi 'Arab şayd itmelü olsalar ekşer yilegin oğa taçmak (14) içün avlarlar. Hāşā bir murdāra bir uğulu ot vardur anı katarlar. Kerkes uçduğı (15) yirlerde birağurlar. İner yir helāk olur ve anuñ irādet-i Hakk ile cibilleti muktezāsı oldur ki (16) kemāl-i gayret üzerinedür. Yavrusı toğduğı vaqt irkegi bed-gümān olur. Benden midür (17) degül midür diyü bir şekke düşer. Anları hevāda güneş nūrına karşı tutar. Eger güneşe karşı (18) gözlerin açmazlarsa götürür. Yuvasından aşağı atar öldürür ve anuñ 'acā'ib-i ahvālindendür ki (19) yumurtladuğı vaqt elbette yuvasından altına çeñar ağacı yaprağı döşer. Anuñ üzerine (20) yumurtlar ve eger dişisi kendüden ayrılıp bir zamān gā'ib olsa geldüginleyin mecāl ve birbirin (21) öldürür ve çeñar yaprağını

anũ'çün qor ki yarasa gelmeye. Zîrâ yarasa anũ yumurtaşınıñ (22) düşmânından bulsa mecâl virmez ve yarasa çeñar ağacınıñ qoqusın sevmez. İraq yakın anũ (23) qoqusın aldığın yire uğramaz. Zihî qâdir-i ber-kemâl ki kerkese buni ilhâm ile bildürür ve yumurtaşın (24) yarasa şerrinden bu tarîkle hâlâş eyler ve kerkes ödi ibtidâ göze inen şuya mâni' u dâfi' dür. (25) Eger anũ ödini 'aselle qarışdurup göze tamlatsalar göz gicidüğini gidere ve dağı (26) kerkesüñ içi yağını bir fitile bulaşdurup kulağa şokup yatsa kulaq şağırlığın gidere. (27) **Der-Zıkr-i Hümāy:** Hümā bir ulu cüşselü ve gökçek hilkatlü ve minqâri kuvvetlü ve mihlebi şiddetlü (28) kuşdur. Cümle halk içinde yümn ile ve mübâreklik ile meşhûrdur. Hattâ şöyle bir kişinüñ üzerine (29) gölgesi düşse ol devlete ve sa'âdete irer. Belki pâdişâh olur dirler. **Hikâyât:** (30) Getürmişlerdür ki Sulţân Maḥmûd Sebük Tigin ḥıdmetinde ḥaş Âyâz'ınıñ sebeb-i ihtişâş (31) u taḳarrûbi bu olmışdı ki bir gün Sulţân Maḥmûd şikâr iderken bir hümā kuşı qalqdı. Türkistân (32) oğlanları her yañadan segirdişdiler ki her hümānuñ sâyesi altında varalar anlarıñ üzerine (33) gölge düşse. Bu hâlde tiz Âyâz atından indi vardı. Sulţân Maḥmûd'ıñ üzensine

[748a] (1) yapışdı. Gölgesinde tırdı. Sulţân Maḥmûd n'eylersin didi. Âyâz yoldaşlarum (2) hümā gölgesine tırmağa gitdiler ben de Zıllu'llâh gölgesinde tırayın didi. Sulţân Maḥmûd'a bu sözi (3) hoş geldi. Anũ zekâvet ü kiyâsetine qavl ü fi' linden istidlâl itdi. Hemân ol günden (4) aña naẓarın artırdı. Giderek cümle aḳrân u emşâlinde geçdi. Bir vech ile henüz dağı ol (5) pâdişâh-ı 'âlî-câh yanında anũ taḳarrûb ü ihtişâş hikâyâtı söylenür. Ve hümā kuşı eger-çi (6) şikâr eylemez ammâ et yir ve kemük süd bulduğı yirde ḥayvânât kemüğün etinden ziyâde yir. Bu (7) sebebdan aña 'Arab kâsirü'l-' ızâm dir ki ma'nâsı kemükler uvadıcı dimekdür ve geçen hikâyetden (8) dinen üzere üçinci 'uḳâbuñ yavrusın besleyen kuş budur dir. Ḥayvânât etlerinden hümā (9) kelb yavrusı etiyle besler. Kemük sevdüğü cihetden ṭabî' atı kelb ṭabî' atına muvâfiḳdur ki (10) kelb yavrusı etin sever. Hemîşe yuvasından kelb yavrusı bulınur. Kendü yavruların dağı ekşer (11) kelb kemüğü sever. Çok olur ki hümā yavrusına kelb yavrusın iledür. Ğayrı ğıdâ bulursa (12) anı yimez ve dirile besler. Ğıdâ bulamayınca öldürür yir ve 'Arab şayyâdlarından ba'zı eydür. Hemân hümā (13) üç yumurta yumurtlar. Başar ikisinden iki hümā yavrusı ve birinden kelb yavrusı çıkar. (14) Kendü yavruları ile anı besler büyüdür. Büyüdüğünleynin yuvasın terk ider. Aynı sâ'ir kelbler gibi ol da (15) şikâr itmege başlar. Bir nev'e kelb av itleri arasında sâ'ir av itlerinden yig qopar ve hümā

kuşunuñ (16) mi‘ desi şöyle kuvvetlidür ki büyük büyük kemükler andan der-hāl erür şu olur. Bir kimse evinde (17) bir hümā kuşu beslerdi. Anı bu kemük hażm eylemekde imtiḥān itdi. Bir büyük kemügüñ ucına (18) bir ip bağlayup kemügi hümāya atıvirdi. Yutup mi‘ desine indügi gibi der-hāl ip ile (19) çeküp kemügi mi‘ desinden çıkardı. Bir sā‘ at içinde gördi kemük yalanmış bir ḥayāl (20) olmuş erimiş geçmiş. Çok iri ulu ulu kemükleri yuṭar. Boğazında iken boynını buru (21) virür. Kemükler boğazından karışur āsānıḡla yuṭar. Anuñ‘çün buña kāsirü‘l-‘ızām dirler (22) ve hümā kuşunuñ gözi görmekte iñen kuvvetlü degüldür. Anuñ‘çün ki gözinüñ kapakları şarkuḡdur. (23) Gözinüñ öñine iner baḡduḡı vaḡt perde olur. **Der-Zıkr-i Burşul:** Türkıce şıḡircuḡ (24) didükleri kuşdur. Muḡammed-i ‘Avfı eydür. Göğercinden güccük bir kuşdur. Şām vilāyetinde (25) çok olur. Aña burşul dirler. Anuñ ḡıdāsı zeytündür. Bu kuşlar birbirlerini ḡāyet (26) severler. Şefḡat üzere mevşūflardur. Bu bābda anlaruñ bir kışşaları söylenür ki meşhūrdur. (27) Rivāyet eydür. **Hıḡāyāt:** ‘Ālemde meşhūr olan binālardan bir kenīsādur ki a‘ceb-i (28) ‘acā‘ibdendür. Bu cihetden ki ol kenīsāda bir ulu heykel ḡonmuşdur. Ol heykelüñ üzerinde (29) ḡavż uslūbında bir nesne düzmişlerdür. Anuñ ortasında bir direk ḡaldırılmışdur. (30) Her yıl ki zeytün iriše. Eṭrāf-ı ‘ālemden niçe yüz biñ şıḡircuḡ kuşu gelüp (31) her birinüñ aḡzında bir dāne zeytünla gelürler. Ol ḡavżuñ üzerinden inince aḡızlarından (32) zeytünü bıraḡurlar. ḡavżuñ aṡaḡısında bir delük idimişdür. Altı bir ulu ḡānedür. (33) ḡavza bıraḡduḡları zeytün ol ḡāneye irişür düşer. Bu ṭarıkıle ol evüñ içi zeytünla

[748b] (1) ṭolar. Bir yıldan bir yıla deḡin bu zeytünüñ yaḡı ol kenīsāda olanlaruñ ḡarclarına kifāyet ider. (2) Her yıl şıḡircuḡ kuşları bu ṭarık ile o kenīsāya zeytün taşıyup ḡıdmet iderler. (3) Bu kenīsānuñ bu ḡālī ma‘lūm-ı meşhūrdur. Kütüb-i tevārıḡ ile ekşerinde mezkūrdur. Ammā bunuñ (4) sebebi nedür. Ekşer ‘ulemā vü ḡükemāya pūşıde olmaḡın sebebin zıkr itmeḡe müte‘arrız olmamışlardur. (5) Dirler ki bu binānuñ sebebi bu olmuşdur. **Hıḡāyāt:** Ol zamānda ḡükemā-yı Yunan’dan bir kimesne (6) var idi ki Şiyāvūş dirlerdi. ‘İlm-i mūsıḡıde mahāret-i kām ile şāḡıb idi. Bir ḡün bu yirden (7) geṡerken aḡaḡlık arasından kuş yavrusı şadāsın işitdi ki bir şıḡircuḡ kuşu yavrusı (8) anası ve babası terk idüp yaluñuz ḡalmaḡın kendüsi ḡāyet ḡod olmamış uçmaḡa mecālī olmayup (9) şadā iderdi. Şıḡircuḡ kuşları birbirlerini ḡāyet sevdüklerinden okudı bu yavruñ şadāsın (10) işidüp merḡametlerinden bir bölük şıḡircuḡ kuşu zeytün getürüp bunuñ üzerine bıraḡur (11) lardı. ḡakīm-i Yunanı bu ḡāleti müşāhede itdükde ḡāṭırına

haţur idüp bir düdük peydâ (12) idüp tamâm niçe günler meşķ idüp şadâsını şıgırcuķ ķuşı yavrusı sadâsına (13) müşâbeh eyledi ki nefis-i âlâ-yı mürde mezbûr düdük üfürdükdê işiden kimesne şıgırcuķ (14) ķuşı yavrusı feryâd ider zann iderdi. Tecrübe içün bir kûşede kendin pinhân idüp (15) düdigi çalduķda hemân bir gürûh şıgırcuķ ķuşı gelüp nâzik şadâ iderdi. Gürûh gürûh gelüp (16) ol şadânuñ üzerine zeytûn getürüp dokerlerdi. Bundan sonra mezbûr şahş varup ol (17) kenisâyı ve ol heykeli binâ idüp ve bir hâne daķı binâ idüp hânenüñ bir kûşesine mezbûr (18) düdigi bend idüp bir derice yapup rüzgâr nüfûz itdükçe düdige devr ķonup şadâ virürdi. (19) Ve üzerine ol havzı yayup ba‘de kendüsi zühd-i ķanâ‘at üzere ol maķâmıda bir ķarâr olup (20) yıldan yıla zeytûn zamânı geldükçe ol diyince açup rüzgâr esdükçe düdik çalınup (21) bölük bölük şıgırcuķ ķuşları gelüp ol havza bir zeytûn bırağup hâne dolınca dericeye (22) ķabayup ol zeytûnuñ berezinüñ yağın çıkarup berezin zaķîre idinüp bir yıldan bir yıla (23) degün bu üslûb üzerine gečinürdi. Kendüsi fevt olduķdan sonra niçe zamânlar daķı (24) üslûb-ı sâbık üzere ol binâ bir ķarâr ķaldı ki ol binâ ġarâ‘ib u ‘acâ‘ib ‘âlemdür. (25) Hâşıl-ı kelâm tıyûr kısmınıñ envâ‘ına nihâyet yokdur. Ancak bu ķadar ile kifâyet olındı. (26) **Cevâmî‘ü’l-Hikâyât Kitâbınıñ Dördüci Kısımından Yigirmi Beşinci Bâb ki Ba‘zı (27) Letâ‘if u Mizâhı Beyânındadır ki Zıkr Olınur.** Şöyle rivâyet (28) olınur ki hâzret-i resûl ekrem şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhe ve sellem hâzretleri laţîfe iderdi. (29) İllâ haķķ üzerine söylerdi. Nâ-ma‘ķûl yire kelâm itmezdi. Cümleden biri budur ki (30) **Hikâyet:** Bir gün ‘acûze hâzret-i resûluñ huzûr-ı şerîfine geldi. Hâzret-i (31) Müsecdin dü ‘âlem-i velid benî âdem sa‘adetle buyurdı ki ‘acûzeler cennete dâķil olmazlar. (32) Ol ‘acûze ziyâde feryâda âġâz idüp eytdi. Yâ Resûlu’llâh ‘acabâ cürmümüz ne ola ki (33) cennete girmeye mâni‘ola ve anuñ ni‘metlerinden mahrûm olavüz. Seyyid-i ‘âlem hâzretleri tebessüm idüp

[749a] (1) buyurdı ki böyle ‘acûze olduġuñuz hâlde cennete girmezseñüz düġeli? ehl-i cennet tâze civân (2) olup tâ bu ķovanları yirü yirinde olduġı hâlde cennete dâķil olurdırlar. Ol ‘acûze (3) bu sözi işidüp ve hândân olup ol maķallede serür üzere revâne oldı. (4) **Hikâyât:** Yine bir gün hâzret-i resûl ekrem şalla’llâhu ‘aleyhe ve sellem yarânından birinüñ (5) ardından irişüp iki elüyle gözlerin ķapayup bir zamân tırdı. Ba‘de bu ķulı kim şatun (6) alur didi. Ger-çi ol şahş idi illâ bundan hâzret-i Resûlu’llâhuñ murâd-ı (7) şerîfi Tañrı ķulı dimekdür. **Hikâyât:** Ve yine bir gün hâtûn hâzret-i resûlla’llâha eytdiler ki (8) erüñ şol gözlerinde aķ olan fülân kimesne degül midür? Ol hâtûn fikre varup zann

eyledi ki (9) gözlerine ak inüp perde olup gözine hâlel irişmişdür. Yine hâzret-i Resûlu'llâh tebessüm (10) idüp buyurdılar ki yâ insânûn gözinde ak ve qarası olmaz mı? Hâtûn laîfe idüp (11) bilüp bildigüm bundan murâd ya' nî hâkîkat ak olmağdur netice-i maḥallinde laîfe hoşdur (12) ammâ ve lâkin hâric olmaya edebden dimişlerdür. **Hikâyât:** Bir gün İmâm A'meş rahmetu'llâh (13) 'aleyh hânesinden taşra çıkup şakirdlerine ders iderdi. Bî-ihtiyâr tebessüm (14) idüp geldiler. Su'âl itdiler ki ihtiyârsuz haneye bâ' iş nedür? Cevâb virdi ki üç (15) yaşında bir kızcağızum vardır. Şimdi murâd eyledüm ki taşra çıkam benüm etegüm dutup akçe (16) istedi. Ben daḥı yanumda yokdur didüm. Hemân vâlidesinüñ eṭrâfında dönüp eytdi ki (17) dünyâda hîçbir gayrı kimesne bulmadum ki böyle fakîr veled kimesneye düşdüñ didi. (18) Şimdi hâtıruma gelüp aña güldüm didi. **Hikâyât:** Bir gün bir bölük zîst-i rû kimesne (19) atam A'meş'üñ kapısı öninde geçerlerdi atam A'meş hemân içerü girüp yine taşra çıkmağa (20) fi'l-hâl olan kimesneler su'âl idüp anları görüp içeri girüp yine taşra çıktı (21) bâ' iş nedür civân virdügi şol zîst-i şûret kimesneleri gördüğümde içeri girdüm ki (22) yüzlerin görmeyem nazar idüp gördüm ki hâtûnum bunları zîst-i şûret fi'l-hâl zârûrî (23) taşra çıkdum didi. **Hikâyât:** Kâdî şerîh ki tâbâ'yindendür Hâzret-i Emîrû'l-Mü'minîn (24) 'Ömer ve 'Osmân ve 'Alî raḍiyâ'llâhu anhâ ve Mu'âviye zamânında kâdî idi. Bir vâkt bir kimesne anuñ (25) huzûrına gelüp fûlân kimesnenüñ benüm zimmetümde şu kadar akçesi vardır diyü ikrâr (26) eyledi. Arasından bir zamân geçüp bir gün yine da'vâ ile önüne gelüp bu def'a inkâr (27) eyledi. Kâdî şerîh itdi. 'Abeş şöyle bir müselmânüñ akçesin vir. Bu mütekerrir kimesne eytdi. (28) Ey müselmânlar hâkimi bir kimesne gelüp senüñ huzûrında şehâdet eyledi mi ki şimdi benüm (29) üzerüme böyle hükm idersin kâdî şerîh eytdi belî senüñ hâlanuñ kardeşi oğlı gelüp (30) şehâdet eylemişdür. Ya' nî muḳaddemâ söylerüñ imdi diyü bu yüzden eyledi. Herîf (31) gördüğüm kâdînuñ hâtırından gitmiş. İkrâr itdüğün utanmamış. Ol mâlî ibrâ eyledi. (32) **Hikâyât:** Bir hâtûn eriyle bir gün meclis-i şer'a gelüp erinden şekvâ eyledi. Nafaḳamı (33) görmez zarûretüm kemâlinedür diyü da'vâ eyledi. Cevâbında herîf eytdi. Benüm getürdügüm

[749b] (1) eşyâyı istemez. Ben de nesne bî-ḳudretüm yitmedügi eşyâyı taleb ider. Kâdî eytdi. (2) Sen aña ne virürsen ol senden ne taleb ider ki edâya kâdir degülsin. Herîf eytdi. (3) 'Avret benden itmek ister. Ben ḥod anı taḥşîle kâdir degülüm. Hâḳḳ te'âlâ baña virmedigi (4) nesneyi ister. Ben de ḥod şu vardır dâ'imâ anı virürüm. Bu 'avret ḥod anı istemez. Yâ n'eyleyeyüm (5) didi. Kâdî gülüp emr eyledi. Herîfe birkaç akçe

in‘ām idüp var kişi hātūnuñla bir hoş (6) zindegānī eyle didi. **Hikāyāt:** Bir ‘avret dağı bir gün kādī meclisine gelüp erinden (7) şikāyet eyledi. ‘Aynīdür benüm hıdmetüm edāya kādīr degüldür. Ben genc ‘avretüm. Bu herīfden baña dermān (8) olmaz. Talāk virsün didi. Kādī zen-i dost kimesne idi. Herīf eytdi. Ne dirsın? (9) Herīf eytdi. Kudretüm yitdügi kadar hıdmetüm edā iderüm. ‘Avret eytdi. Benüm genclüğüm (10) vardır. Taḥammülüm yokdur. Yigitlik vaḳtı iki kerre olmaz birkaç gün günlük ‘ömrüm zevkle geçmedükden (11) soñra bāğ-ı zindegānīden ne lezzet alınur? Niçe gicede beş def‘a seferde mezil olmazsa (12) andan rāzī olmazum. Hātırüm hoş olmaz. Herīf eytdi. Ben ‘abeş yire lāf urmam ancaḳ (13) hāne-i murādı gicede üç def‘a tavāfa kādīrüm. Ziyādeye gücüm yitmez. Kādī eytdi. ‘Aceb (14) tālī‘ müz vardır. Hiç önime da‘vā gelmez ki andan bize bir nesne ‘ā‘id ola. Çāre ne bārī (15) bu müşkil tarīgi ḳat‘ içün iki def‘asına meger ben kefīl olam ki hātūnuñ murādı hoş (16) olup beş menzil muşālahı olup hātırı hoş ola. Herīf eytdi. Ne mübārek (17) şehir ki sen anda kādī olasın. Kādīyān hīz-bāşid ve ey bir müdde‘i ve bir medyūn (18) eger dügeli kādīlar böyle olursa ve ey da‘vācıya ve borçluya. **Hikāyāt:** Bir gün (19) zāhidlerden biri birine şordılar. Şabāḥ olduğda bir gün niçe ḳalḳarsan? Ol eytdi. (20) Ne kendi rızām üzere ne Hudā-yı te‘ālānuñ rızāsı üzere ḳalḳarum. Bu ne şekl sözdür (21) didi. Ol eytdi Haḳḳ te‘ālānuñ rızāsı oldur ki ben mü‘ezzin muttāḳı şalāḥ hāl üzere (22) olam. Ben ḥod ile degülüm bir ‘āşī kemter gene sūkādem benüm ḥod rızām budur ki aña bir muḥterem (23) oldum. Ğam-ı hālde ḳalḳam ol dağı mümkün degül. Pes eyle olsa ne kendi rızām üzere ne Tañrı rızāsı (24) üzere ḳaḳabilürdüm didi. **Hikāyāt:** Bir gün bir mü‘ezzin ezān okurdu. Dağı segirdüp (25) şıçradı. Aña eytdi n’içün böyle idersin? İtdüğüm baña iderler ki senüñ avāzuñ uzaḳdan (26) eyü gelür. Ben dağı anuñ‘çün uzaḳ giderüm ki kendü āvāzum görem. Uzaḳdan niçe işidülür? Anı (27) tecrübe iderüm didi. **Hikāyāt:** Bir gün bir herīf imāmet iderdi. Namāzda el-Ḳāri‘a (28) süresin okurdu. Bu āyete irişdi ki **feinne hāviyete** ḡalaṭ idüp **feinnehu zāniyeh** didi. (29) Cemā‘at namāzı ḳat‘ idüp herīfe bir iki müselle urdılar. Herīf eytdi. Subḥāna’llāh size (30) ne ḥāşıl olur ki ḡazāba gelürsüz. Eger ben kāfirüñ atalarına sögdüm ise didi. **Hikāyet:** (31) Cumān Ḥamīd kendi ibtā‘ ile Fārise gitmişdi. Anda envā‘-ı nām u eşnāf libāsla nā‘il olup (32) ‘izzet-i ıştırabı kemāl bulmuşdı. Çün girü Bağdā‘da geldi. Yezīd itdigüm **hel etā‘ala’l** (33) **insāni hīnun mine’d-dehri lem yekun şey’en mezkūrā**¹⁵⁵ **keżālike küntüm min ḳablu**

¹⁵⁵İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti (İnsan 1).

[750a] (1) **fe menna'llāhu 'aleykum** hazırāt bunuñ bu sür'at cevābına ta'accüb eylediler. **Hikāyāt:** Bir gün Hārūn (2) er-Reşid İsmā'il Şabbah eytdi. Benüm gönlüm ister ki benüm hatṭum eşinüñ hatṭuñ gibi berk u laṭif ola. (3) İdemiyorurum ol faẓilet-den maḥrūm ḳaldum. Bunuñ bā' işi ne ola didi? İsmā'il du'ā idüp (4) eytdi. Yā emirü'l-mü'minīn eger ḥüsn-i hatṭ bir faẓilet ola idi cümleden ol faẓilete (5) lāyık olan ḥazret-i Resūlu'llāh idi ki 'ulūm-ı evvelin ve āḥirin ve faẓilet-i risālet (6) u ḥaşā'il-i ḥamīde anlarda mevcūd idi. İllā yazı yazmak bilmezlerdi. İmdi anlar çünki (7) bu ḥüsn-i hatṭ hatṭından 'ārī idiler. Yā emirü'l-mü'minīn ḥuzūrına bu nokṣān ile (8) endiṣe idinmek lāyık degüldür. Ḥalīfeye bu cevāb ḥoş gelüp fāḥir ḥıl'at evzānı buyurdı ki (9) **Hikāyāt:** Bir vakt Benī Hāşim'den bir yigit emirü'l-mü'minīn Maṣṣūr ḥıdmetine geldi. (10) Maṣṣūr aña su'āl eyledi. ... vakt vefāt eyledi? Ol civān eytdi. Yā emirü'l (11) mü'minīn Allāh te'ālā babamuñ günāḥların 'afv eyleye. Fülān gün ḥaste oldu. Fülān gün (12) merḥūm oldu. Anuñ merḳadı pür-nūr ola. Fülān maḥallede defn eyledük. Rabi'a-ı ḥācib ḥalīfe (13) ḥuzūrında ṭururdu. Ol yigit üzerine çağurup eytdi. Emirü'l-mü'minīn ḥuzūrında (14) babaña ne çok du'ālar idersin. Civān eytdi. Ben seni melāmet eyleyem. Zīrā evlāduñ (15) babaları üzerine olan şefḳat u merḥametleri merātibeleri bilmezsin. Maṣṣūr ḡāyet ḥandān (16) olup güldi. **Rāvī hikāyet eydür:** Emirü'l-Mü'minīn Maṣṣūr ol yigidüñ cevābından (17) ḥazṣ idüp güldüğü ḳadar 'ömrinde bir gün daḥı ḥandān olmamışdur **Hikāyāt:** (18) Bir gün bir ḥerīf ṭabībe varup ḳarnum aḡrur didi. Ṭabīb eytdi. Muḳaddimā ne yidüñ idi? (19) Ḥerīf eytdi. Yanmış itmek yidüm. Ṭabīb eytdi gözine sürme çek. Ḥerīf eytdi. Benüm ḳarnum (20) aḡrur sen gözine sürme çek dirsın. Bu ne şekl 'ilācdur. Ṭabīb eytdi. Anuñ'çün (21) didüm ki gözünñ nūrı ḳavī olup bir daḥı yidükçe yanaḡın yiyesin didi. **Hikāyāt:** (22) Bir gün bir yigit ṭabībe varup eytdi ve vālidem ḥastedür. Boḡazı ṭarıldı. Ḥarāreti (23) ḡalīb oldu. Ḥekīm eytdi. Kāşki ananuñ boḡazı ṭar olup ḥarāreti olduğı (24) benüm ḥātūnumuñ fercinden olaydı. Anuñ yol olup şevḳ olduḡunuñ senüñ vālidenüñ (25) boḡazı olaydı didi. **Hikāyāt:** Bir gün bir ḥerīf peyḡamberlik da'vāsın eyledi. (26) Anı aḡz idüp pādīşāḥ ḥuzūrına getürdiler. Arḳasına bir yeşil libās geyüp başına (27) bir yeşil destār şarınmışdı. Pādīşāḥ su'āl eyledi ki n'içün peyḡamberlik da'vāsın idersin? (28) Seyyid-i kā'inātdan soñra peyḡamber gelmeyeceḡin bilmez misin? Ḥuşūsā peyḡamberüm dersin peyḡamberlere (29) mu'cize lāzımdur. Senüñ mu'cizeñ nedür didi. Ḥerīf eytdi. Ne şekl mu'cize istersin gösterem? (30) Pādīşāḥ eytdi. Tāze ḳavun isterüz görelüm nice getürürsin. Ḥerīf eytdi. Baña üç

gün (31) mühlet vir saña kavun getüreyüm. Pâdişâh eytdi. Hayır hemân şimdi gerekdür herîf eytdi. (32) Ey pâdişâh Allâh haqqı'cün inşâf eyle ki Haqq te'âlâ 'azmetiyle kavunu üç ayda tedric ile (33) hâşıl ider. Sen 'acele idüp bugün istersin. Baña üç gün mühlet virmezsin. Pâdişâh

[750b] (1) gördü ki bu bir mashara herîf. İstiğfâr virüp ba'de'l-yevm böyle da'vâ eyle diyüp vâfir (2) ihsân idüp cürmin 'afv eyledi. **Hikâyât:** Beyân-ı tıflı eydür. Bir gün bir aña berk (3) da'vetinde idüm. Huzûrına bir tabağ üzerine helvâsı getürdiler. Bir yire benüm önüme koydı. Ben dağı (4) **Ennemâ ilâhukum ilâhun vâhidun**¹⁵⁶ diyüp âkil itdüm. Bir dağı virdi. **İz erselnâ ileyhim işneyi** didüm. Bir dağı (5) virdi. **Fe'azzeznâ bi-sâlişin**¹⁵⁷ didüm. Bir dağı virdi. **Fe huz erba'aten min eṭ-ṭayr** didüm. Bir dağı virdi. (6) **Ve ye'külüne hamsetun sâdisuhum kelbehum**¹⁵⁸ didüm. Bir dağı virdi. **Haleke's-semavâti ve'l-arza (ve ma beynehuma)** (7) **fi sitteti eyyâmin**¹⁵⁹ bir dağı virdi. **Ve beneynâ fevḳakum seb'ân şidâda**¹⁶⁰ didüm. Bir dağı virdi. **Ve semâniyyete** (8) **eyyâm**¹⁶¹ didüm. Bir dağı virdi. **Ve kâne fi'l-medîneti tis'atu rahtın**¹⁶² didüm. Bir dağı virdi. **'Aşretun** (9) **kâmileton** didüm. Bir dağı virdi. **Eḥade 'aşere kevkeben**¹⁶³ didüm. Bir dağı virdi. **İnne 'iddete's-şuhûri** (10) **'indâ'llâhişnâ 'aşere şehran**¹⁶⁴ hemân o kimesne sâ'ir ortaya tabağ ile önime koyup eytdi. (11) Korkdum ki gide gide **Ve erselnâ ilâ mieti elfin ev yezidun**¹⁶⁵ âyetin okuyasın didi. **Hikâyât:** Ziyâd (12) meclisinde bir gün bir kimesne gördi. Gâyet zîşt-i şûret ziyâde çok ta'âm yirdi. Aña (13) eytdi. Şeyḥ evlâduñ var mıdır? Ol eytdi. Belî bir iki vardur. İllâ ben anlardan ḥüsn-i (14) cemâlde ziyâdeyüm anlar nihâyet ta'âm yimekte benden ziyâde ta'âm yirler didi. Ziyâd gülüp yüz (15) ihsân eyledi. **Hikâyet:** Bir gün bir bölük şu'arâ' ḥalîfe meclisine giderlerdi. Bir (16) herîf bunlara uyup bile gitdi. Çünkü pâdişâh huzûrına vardılar. Her biri didüğü kaşâ'id-i (17) eş'ârı okuyup in'âm aldılar. Nevbet bu herîfe geldükde mest-i hayrân şekl olup tırdı. (18) Hâcib-i kebîr eytdi. Ne tıurursın sen dağı şî'irüñi 'arz eyle. Ol kimesne eytdi.

¹⁵⁶İlahınız, ancak bir tek İlah'dır; diye vahyolunur (Enbiya 108).

¹⁵⁷Biz de bir üçüncüsüyle onları güçlendirdik (Yasin 14).

¹⁵⁸Yedidir, sekizincileri köpekleridir (Kehf 22).

¹⁵⁹Gökleri, yeri ve aralarındakileri altı günde yarattı (Furkan 59).

¹⁶⁰Üstünüze yedi sağlam bina (gök) çattık (Nebe 12).

¹⁶¹Ve sekiz gün (Hâkka 7).

¹⁶²Şehirde dokuz kişilik bir çete vardı (Neml 48).

¹⁶³On bir yıldız (Yusuf 4).

¹⁶⁴Doğrusu Allah katında ayların sayısı, gökleri ve yeri yarattığı günkü Allah yazısında on iki aydı (Tevbe 36).

¹⁶⁵Biz onu yüz bin, yahut daha fazla insana peygamber olarak gönderdik (Saffat 147).

ben şā'ir degülüm (19) ve bir hünerüm dahı yokdur ki 'arz eyleyeyüm. Yā sen niye geldüñ didi. Ol eytdi. Haqq te'ālā Kur'an-ı 'azīmu'l- (20) şānda buyurur ki **Ve's-şu'arāu yettebi'uhümü'l-gāvūn**. Ben bir gāvūn kişiyüm bu şā'irlere uyup bile (21) geldüm didi. Halife gāyet hāndeler idüp şahşımız bura şā'irlere itdügi iḥān (22) kadar iḥsān idüp rāzī u şākir gönderdi. **Hikāyet:** Velīd bin Yezīd Hāşim (23) bin 'Abdu'l-Melik'ūñ bir gün ḥuzūrına geldi. Başında bir laṭif destārı var idi. Hişām (24) su'āl itdi. Bu destārı niçeye alduñ didi. Ol dahı biñ aqçeye didi. Hişām eytdi. (25) İsrāfdan bir dülbende bin aqçe şaymışsın. 'Ale'l-Fevr Velīd eytdi. Yā emīrū'l-mü'minīn (26) ben bir 'izūna ki cümle vücūdumdan 'azze ve eger meded anuñ abası çün bin aqçe virür ki (27) isrāf olıcaq. Emīrū'l-mü'minīn bir 'uzuv ki gāyet de iḥsān iken anuñ'çün biñ altuna (28) bir cāriye aldı. İnşāf olsa kaṅımız isrāfı ziyāde olur didi. Halife mülzem olup (29) sükūt eyledi. **Hikāyāt:** Bir yolda birkaç aḥmaḳ kişiler yoldaş olmuşlar birbirine (30) eytmışler. Ba'zı murād-ı temāşā idelüm yol zaḥmeti tıyılmasun birisi dimiş ki benüm (31) sürülerüm koyunlarum olsa ki anuñ südüni ve yüki ve etiyle mınka' olam ehl-i re'ayā ma'ışet (32) üzere olam. Biri dahı dimiş ki ben temaşā iderüm ki benüm sürüyle kurdıların ola senüñ koyunların üzerine (33) şālim vara. Senüñ koyunların birbirine kıta. Ol dahı āferin yoldaşlık kardaşlık haqqı böyle mi

[751a] (1) olur diyü gāvğaya başlamışlar. Āḥir gāvğa ziyāde olup birbirleriyle döğüş itdiler diyü bile (2) kavl itmişler ki her kimi yolda bulurlarsa anı kādī kıllalar. Āḥvālī aña 'arz ideler. Yolda (3) giderken bir kuçiye rāst gelmişlerdür. Eşegüñ üzerine iki tulum ile bal yüklemiş (4) gider. Bu kuçiye hāllerin hikāyet itmişler. Bu kuçi dahı bir aḥmaḳ kişiymiş. Hemān bunlardan (5) bu haberi işidüp eşekden iki tulum revāk balını indürüp tulumların ağzını açup (6) balı yire revān ider. Dahı eydür ki Allāh Te'ālā benüm kanum ol bal gibi döksün eger ikiñüz dahı (7) aḥmaḳlar degül iseñüz. **Hikāyāt:** Hebenneḳa? dirler bir aḥmaḳ kimesne bir deve yaturmış her kimesne ki (8) benüm devemi bula aña iki deve vireyüm dimiş bir deveye iki deve viresin diyü vech ile olıcaq (9) deve bulunmanuñ fā'idesi ne olur dimiş ki 'abeş söylemek sırrınuñ bulmanuñ lezzetin baña mı (10) öğredürsin. **Hikāyāt:** Hārūn er-Reşīd bir şahrāda giderken bir ḥātūn kişiye uğrardı (11) şordı ne kabiledensin ol ḥātūn didi ki Benī Tayy kabilesindenüm ḥalife eytdi ne māni' (12) oldu saña ki Ḥātem gibi istiḥbādın olmaduñ ḥātūn dahı eytdi 'aliyü'l-fever ki yā ḥālīfe (13) ḥulefāya n'oldı ki senüñ gibi ḥālīfe ola ḥālīfe bunuñ sür'atiyle bu cevābı ḥoş gelüp (14) aña māl-ı 'azim iḥsān eyledi. **Hikāyāt:**

Süfyān bin Ubeta bir gün Yahyā bin Eksem (15) atında aladı Yahyā eytdi. N'  n alarsın? S  fy  n eytdi. Anu  n'   n alarn ki (16) a  h  b-ı Res  lu'll  h ile mu     betden ırladum anlardan     ra siz   n mu     beti    ze ki (17) girift  r oldum didi. Yahy   eytdi. fi'l-h  l cev  b virüp a  h  b-ı res  l   n mu     beti (18) sen   n mu     bet    nden ziy  ded  r ki Res  lu'll  h şalla'll  hu 'aleyhe ve sellem mu     betinden (19) ırladuktan     ra sen    le mu     bet mi itmişlerdür didi. Eytdi balam ben     le (20)     n eylerin ki sult  n onlar sa  na mu  t  c olalar didi Ya' n   fi'l-h  l bu ma  l cev  b (21) virdük'   n anu  n zek  vetine mu  talla' oldu. **Hik  y  t:** Bir kimesne   aste oldu (22) bir     t  n   var idi. Be   erden arta çalmış idi. Ba  ı ucına geçüp alardı (23) ve eyd  rdi beni kime   or gidersin   aste olan er dağı ba     aldurup dimiş ki (24) seni kime   osam gerek yedinci   efi   or giderin **hik  y  t** bir   uciye dimişler ki (25) seksen ya  ında olan er   n olı toır   mı dimiş ki yigirmi ya  ında yigit   o   s   (26) olıca   olur dimiş. **Hik  y  t:** Bir kimesnen   n yanında dağı olancuı var imiş (27) amm   kendüye begenmez imiş bir kimse görüp dimiş ki bu olancu   sa  na be  zemez ol kimse (28) la  ife-i   ar  k ile fi'l-h  l cev  b virüp itmiş ki   o   ırlarumuz ben de olancu  klarımız (29) be  zemege   omazlar dimiş. **Hik  y  t:** Bir   arı erine dimiş ki utanmaz mısın ki (30) zin   idersin kendü       n p  k     t  n  n var iken er dağı itmiş ki   el  l didi    n (31) birinde ill   gökçek p  k didi    n   ala  dur. **Hik  y  t:** Bir   er  f bir olana (32) la  if   ar  k ile nevlidi misin benüm altumda olaydu  n dimiş ol dağı 'Ale'l-Feverin'den (33)   ayrı     kimesne ile dimiş Ya' n   evliydu  n dört kimesne get  rid  k dimiş.

[751b] (1) **Hik  y  t:** Mütevekkil   al  fe Eb  'l-'Aynı dimekle me    r bir    'ire dimiş ki y   Eb  'l-'Aynı (2) niçeye degin bu   alkı med  -i zem idersin. Eb  'l-'Aynı dimiş ki y     al  fe m  d  m ki anlar i    n (3) u i   ret iderler i    n ideni med   iderin i   ret ideni zem iderin. **Hik  y  t:** (4) Bir kimse var imiş. Zind  ka t   met iderler imiş. Bir gün H  r  n er-Reşid   al  fe iken (5) getürmişler. Dimiş ki zind  k mısın ol kimesne yok ben nam  z   ıların ben oruç tutarın. (6)   al  fe dimiş ki ~~y     al  fe sen   n 'ammu  n olı   al  fe iken~~ dimiş ki şimdi emr iderin size (7)   arb ile i  r  r itdireler. Ol kimse la  ife-i   ar  k  le dimiş ki y     al  fe sen   n 'ammu  n olı (8)   al  fe iken   alkı   arb iderdi cef   iderdi.   l  m'a gelüp i  r  r idince sen (9) zind  klıı i  r  r idince d   gesin.   al  fe ce  il olup anı terk eyledi. **Hik  y  t:** (10) 'Amr bin   a    t dirler ki g     k zı  t-i mazm  m kimesne var idi. Anu  n bir g  l 'avreti var idi. (11) Bir gün ol 'avret 'Amr'e didi ki sen dağı ben dağı ... 'Amr didi ki n'   n?     t  n (12) dağı eytdi. Z  r   sen   n gibi ere m  btel   oldum şabr

iderin getirin sen benüm gibi ‘avrete (13) mālîk olduñ benüm hüsni cemālüm gördükçe şükr idersin şabr iden ve şükr iden ehli cennet (14) olurlar. **Hikāyāt:** Abbās bin Mu‘āviye ki kādî dir gāyet ez kebārın idi bir kimesne (15) didi ki yā Abbās eger hürmā yisem beni darb ider misin? Abbās didi ki yok ol kimse didi. (16) Eger ben keşîh yesem baña ne lāzım olur. Görür nesne lāzım gelmez didi. Eger bir miqdār şu (17) içsem ne lāzım gelür? Abbās girü nesne lāzım gelmez didi ol kimesne eytdi yā n’içün (18) ... men‘ idersen ol hōd bu nesnelerden hāşıl olur ol n’içün harām olur. (19) Abbās dağı fi’l-hāl buña cevāb virüp didi ki üstüñe biraz toprak saçsalar saña (20) bir veca‘ elem zāhir olur mı ol kimse yok didi ve girü Abbās didi ki yā eger senüñ üzerine (21) gelse ‘afvuñ ‘uzvuñ zaremi didügi yok itdi ki eger toprak ile şuyı karışdurup kerpiç eyleyüp (22) bir iki gün güneş kurutsalar birisini başka ursalar niçe olur ol kimesne eytdi (23) başum yarılır Abbās eytdi. İmdi işte hürmā dağı şu ile terkib olup şarāb olduğda (24) ile olur. **Hikāyāt:** Bir kimse Me’mūn hālîfeye didi ki hac itmek isterin ol kişiye (25) hālîfesin bilürsin didi eytdi. Nafaķam yokdur hālîfe eytdi senden sākît olmuş (26) ol kimse didi ki yā hālîfe saña fetvā sormağa geldüm sende recā vü ihsān umarum aña (27) geldüm didi. Hālîfe hoş gelüp ihsān kıldı. **Hikāyāt:** Manşūr hālîfe Şām (28) ehline dimiş ki yā ehl-i Şām hāmd itmez mi siz ki bir sizüñ gibilere **hākimun ve ilā vülilî tātūn** şerrinden (29) kurtılduğū Şām ehlinden bir ehl-i dil kimesne cevāb virmiş ki yā hālîfe Allāh Te‘ālā ‘ādıldür. (30) Bizüm üzerimüze sizi ve tātūn cem‘ eylemez sizleri virdügi yiter dimiş. **Hikāyāt:** Bir kimesne (31) bir ‘āķil kimesneye dimiş ki seni severin. Ol dağı itmiş gerçeksın zīrā benüm nesebinden degülsin (32) kurbum degülsin bir şehirde olup cadum degülsin şān‘atda dağı cadum degülsin bildüm ki (33) beni seversin hāsed itmezsin. **Hikāyāt:** bir A‘rābî Qur‘ān okunurken bu āyeti işitdüm ki

[752a] (1) Hāķķ Te‘ālā buyurur **el a‘rābu eşeddu küfren ve nifāķa**¹⁶⁶ kendüsi A‘rābî olduğu‘çün gāzāba (2) geldi bir kılını dağı bu āyet-i şerifi işitdüm ki buyurur **ve mine’l-ecrābi men yū’minu bi’llāhi** (3) **ve’l-yevmi’l-āķiri** gāyet mesrūr oldu eytdi Allāh-ı ekber Hāķķ subhānehu ve te‘ālā bizi ol (4) zem itmiş sonra medh itmiş didi **hikāyāt** Sultān Maḥmūd’un bir nedimi var idi bir gün (5) bād-ı necāt getürdiler Sultān Maḥmūd aç idi iştihā ile tātām yir iken nedim (6) didi ki ne hūb tātāmdur ziyāde medh eyledi kaçan ki Sultān Maḥmūd toydı (7) ferāğat eyledi nedim zem itmege başladı Sultān Maḥmūd didi ki bu zamāna gelince medh eyledük. (8) Şimdi ki n’oldı böyle zem idersin

¹⁶⁶ rabiler küfürce ve nifakça daha şiddetlidirler (Tevbe 97).

nedīm eytdi ben senüñ nedīminüm bād-ı necāt qadīmi degülüm (9) saña hoş olan sözi söyleyeyin didi. **Hikāyāt:** Yunūs bin ‘Abīd bir gün (10) gülerdi şordılar ne gülersin eytdi bir sarhoş bizüm evimüze girdi bize selām (11) virdi ehaneh selāmın almaduq qarşımızda oturdı yol eyledi biz itdük hāy (12) n’eylersin didi ki ādem yok şandum eger var imişse selāmum alurlardı didi sebeb (13) şanmañ bu idi didi hāzır olan cemā‘at dañı bu kelāmı işidüp vāfir gülüşdiler. (14) **Hikāyāt:** Bir gün İslām şehrlerinden bir şehre küffār hücum eyledi. Naẓir-i ‘ām (15) olup ‘asker-i İslām cem‘ olup taşra çıqdılar. Ol şehrüñ pādīşāhı ‘askeriden (16) birisini gördigüm elinde bir kemān var illā oq yok su’āl eyledüm ki oqsuz yayı neylesin (17) ol şahş eytdi üşte elde kemānum hāzır hemān ki haşm tarafından oq atlar tutup (18) girü kendüler tarafına atarum pādīşāh eytdüm yā oq itmezlerse n’eylersin ol şahş eytdi (19) eyle olsa bizümle ceng olmaz yā bizüm okımızdan ne hāşıl olur artuq pādīşāh ol (20) şahşa bir kelām itmeyüp anı ol maħallede terk idüp āñır cānibe gitdi. **Hikāyāt:** (21) Numān bin ‘Ömer bin Rıķa‘ ki aşhāb-ı kibārdandur. Laṭife itdiler. Kimesne eytdi. Bir gün (22) Resūlu’llāh hażretlerine ziyārete vardı. Yolda bir kimesne gördi ki elinde bir tulum bal var. (23) Elinden aldı. A‘rābī resūluñ evi kapusunda kaqdı. Nu‘mān tulum ile balı alup içerü (24) resul hażretine geldi balı virdi. Andan sonra bir miqdār oturup Nu‘mān (25) çıkup gitdi. A‘rābī kapudan çağırup baluñ behāsın taleb eyledi. Resūlu (26) ‘llāh şöyle añladı Nu‘mān kendüsi balı armağan getürmiş ola. A‘rābī baluñ (27) behāsın taleb idicek bildi ki bal şatılıqudur behāsın ne ise çıkarup (28) A‘rābī’ye virdi. Şonra Nu‘mān bir vaqt dañı gelicek Resūlu’llāh Nu‘mān’a n’içün böyle (29) kalduñ didi. Nu‘mān dañı eytdi ki yā Resūlu’llāh hażretleri bir A‘rābī’nün elinde bir (30) tulum ‘asel var ben dañı alup hażretinüñ hużūrına getürdüm didi. (31) Resul hażreti güldi. Aña inkār eyledi. Laṭife kışşa itdü ki (32) ma‘zūr tutdı ve aña incinmedi. Cāmi‘ü’l-Hikāyāt kitābınuñ (33) tercümesi burāda tamām oldı .

SONUÇ

Klasik edebiyatımızda mensûr eserler her ne kadar ikinci planda kalsa da halkın kültürüne dair izler taşıdığı için önemlidir. Toplumların duyuş, yaşayış ve kavrayış noktasında kaynak niteliği taşıyan çeviri yazılar sayesinde, geçmişten günümüze bilgi aktarımı sağlanmaktadır. Yapılan çalışmada Eski Türk edebiyatının hikâye geleneği, bu alanda yapılan tanım ve tasnifler ele alındıktan sonra çalıştığımız eser hakkında bilgi verilmiştir ve ardından eserin çeviri yazısı yapılmıştır.

Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât; değişik türde dinî, ahlâkî, tarihî ve edebî eserlerdeki ibretli, hoş giden hikâyelerin seçilerek bir araya getirilmesiyle oluşmuş, yani derleme yoluyla meydana getirilmiş hikâye mecmuasıdır. Okuyucunun hoş vakit geçirmesini sağlamak, onlara ders vermek ve iyiyi, kötüyü anlatmak amacıyla yazılan Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât, herkes tarafından anlaşılabilir kadar sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Sayıları az da olsa Arapça ve Farsça terkiplere yer verilen ve Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini bünyesinde barındıran eserde, kimi hikâyelerin konusuna uygun âyet ve hadîsler de vardır. Bu hikâyelerde temel kaygı İslâmiyeti benimsemiş kişilerin dinî kural ve kâidelerle karşı sorumluluklarını bilmeleri ve daha hassas bir tutum içerisine girmelerini sağlamaktır. Bu amaca uygun olarak Arapça ve Farsça’dan çeşitli hikâyeler tercüme edilmiş ve tercüme edilen hikâyelerin çoğunu da dinî hikâyeler oluşturmuştur.

Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât’ta görülen bir diğer özellik ise her hikâyenin sonunda çıkarılacak dersin yazar tarafından ifade edilmesi ve “*hikâye olunur ki*”, “*hikâye getürmüşlerdür ki*” ibareleri ile bir sonraki hikâyeye geçilmesidir. Bu kalıp ifadelerinin dışında eserde “hikâyet” başlığının verilip doğrudan vak’a anlatımına geçildiği hikâyeler de vardır. Eserde yer alan hikâyeler, kültürel bir ortaklığın göstergesidir. Bu hikâye mecmuasında hem Arap hem Fars hem de Türk kültürüne ait unsurlara rastlanmaktadır.

Eserde yer alan hikâyelerin büyük bir kısmı dinî içerik ya da mesaj taşımaya rağmen dinî karaktere sahip olmayan anlatılara da rastlanmaktadır. Ayrıca eserde yer alan hikâyeler, genel olarak kısa hikâyelerden oluşmaktadır ve verilecek mesajın

gayesine yetecek ölçüde bir anlatım genişliğine sahiptir. Mesajın ön planda olduğu hikâye kahramanları bazen “bir kimse”, “bir padişah” gibi belirsiz bir şekilde ifade edilmiştir. Yine mekân ve zamanın belirsiz olduğu hikâyeler de vardır. Mekân tasvirlerine geniş yer verilmez. Eserde yer alan hikâyelerde mekân isimlerinin ve mekân özelliklerinin önemli olmadığı bazı mekânların “fûlân yer” şeklinde belirtilmesinden de anlaşılmaktadır.

Hikâyede bazı kelimelerde ise birliktelik yoktur. Dağ kelimesi kimi yerlerde “tağ” şeklinde kimi yerlerde ise “dağ” şeklinde yazılmıştır. Anlatıcı genelde anlattığı tüm olaylara hâkim bir görünüm arz etmektedir. İlâhi bakış açısıyla anlatılan hikâyede zaman zaman kahramanın dilinden anlatıldığı durumlara da rastlanmaktadır. Ayrıca olaylar anlatılmadan önce kahramanın adı zikredilmektedir.

Eserde fiil çekimleri Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinde görülen fiil çekimleri şeklindedir. Örneğin; “koñ”, “virmeñ”, “eylen” gibi emir çekimleri, “bula”, “kıla”, “açâ”, “anlaya” kelimelerinde görülen gereklilik fiil çekimleri, “idelüm”, “olam”, “ıçmeyem”, “olmayaydı”, “getüre” kelimelerinde görülen istek fiil ekleri, “iderdi”, “dirlerdi”, “dilersem”, “dilemezse”, “virürdi” gibi birleşik zaman çekimleri dikkat çekmektedir. Yine eserde görülen “eger-çi”, “hod şimdi”, “şöyle ki”, “eger”, “nite-ki”, “yohsa”, “dahı” edatlarının kullanımı dikkat çekmektedir. Ayrıca “emvâl-i saltanat”, “esnâ-yı kelâm”, “ışret-i hasbî”, kemâl-i kiyâset”, “kısâs-ı tevârih”, “kudret-i ilâhî”, “mâl-ı mîrî”, “mehter-i hükemâ-yı âlem”, “mülûk-i tavâyif” gibi Arapça ve Farsça terkiplere yer verilmiştir.

Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât’ta merkezden çevreye yayılan iç içe geçmiş ve merkeze bağlı yan olaylar, hikâyeler bulunmaktadır. Çerçeve hikâye tekniğiyle kaleme alınmış olan bu eserde anlatıcı, çok sayıda hikâyeyi peş peşe anlatarak bir sonraki hikâye için de merak duygusu uyandırmaktadır.

Eserde genellikle kısa ve akıcı cümleler tercih edilmiştir. Çünkü eserin temel amacı, hikâyelerde anlatılan olaylardan okuyucunun ibret alarak doğru yola yönlendirilmesidir. Kültürel bir birikimi bünyesinde bulunduran Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât, sadece dil açısından değil sosyolojik açıdan da incelenebilir. Kötü

huylu insanlardan bahseden hikâyeler toplumun ahlakî anlayışını ifade etmede dikkat çekicidir.

Eserdeki hikâyeler, mesaj içerikleri noktasında dikkat çekmektedir. İç içe geçmiş hikâyelerdeki şahıs kadroları da zengindir. Zaman ve mekânın çoğu hikâyede müphem oluşu ise hikâyenin nasıl anlatıldığından ziyade neyi anlattığı yönünün daha ön planda olmasından kaynaklanmaktadır. Birçok yönden incelenecelenip araştırılacağı düşünülen bu çalışmanın, yapılması planlanan başka çalışmalara kaynak teşkil etmesi hedeflenmektedir. Bilim âlemine hayırlı olmasını temennî etmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Bülbül, T., (2011), **İsmail b Ali Cmi''l-Hikyt**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Cell-zde Salih Çelebi, **Cevmi''l-Hikyt ve Levmi''r-Rivyt**, Topkapı Revan K. No.1085.
- Devellioğlu, F., (2013), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, C., (2013), **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ece, S., (2007), **Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri**, Fenomen Yayınları, Erzurum.
- Gökbilgin, M. T.,(1993), "*Cell-zde Slih*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul.
- Gülsevin, G., (2011), **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Türk Dil Kurumları Yayınları, Ankara.
- Işık, İ., (2007), **Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür demleri Ansiklopedisi**, Elvan Yayınları, C.II, Ankara.
- Kanar, M., (2013), **Farsça-Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul.
- Kavruk, H. - Pala, İ., (1998), "*Divan Edebiyatında Hikye*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 17, İstanbul
- Kavruk, H., (1998), **Eski Türk Edebiyatında Mensr Hikayeler**, M.E.B Yayınları, İstanbul.
- Kınalı-zde, Hasan Çelebi, (1989), **Tezkiretü'ř-şuar**, (Hzl., İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Komisyon, (2011), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Latîfî, (2000), **Tezkiretü’ş-Şuarâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ**, (Hzl., Rıdvan Canım), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Levend, A. S., (1967), “*Divan Edebiyatında Hikâye*”, **TDAY/ Belleten**, Ankara, s. 71-117.
- Levend, A.S., (1959), **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Mazıoğlu, H., (2014), **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Muallim Naci, (1987), **Lügat-ı Naci**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Mütercim Asım Efendi, (2000), **Burhan-ı Katı**, (haz., M. Öztürk, D. Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Pala, İ., (2012), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İ., (2011), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Şemseddin Sami, (1995), **Kamûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H., (1958), “*Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celâl-zâde Mustafa ve Sâlih Çelebiler*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, **Belleten XXII/87**, Ankara, s. 393-441.
- Ünver, İ., (2008), “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/6, Fall, s.1-46
- Yağcı, Ş., (2002), “*Klasik Türk Edebiyatı Geleneği İçinde Hikâye*”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 141, İstanbul, s. 147-160.
- Yıldırım, L. N., (1995), **Celâl-zâde Salih Çelebi Cevâmiü’l-Hikâyât ve Levâmiü’r-Rivâyât Dil Özellikleri Metin-Seçmeli Sözlük**, (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.